Opera omnia / Sulpici Severi.

Contributors

Severus, Sulpicius.
Hornio, Georgio.

Publication/Creation

Lugduni Batavor : Apud Franciscum Hackium, 1654.

Persistent URL

https://wellcomecollection.org/works/n4px9mgg

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

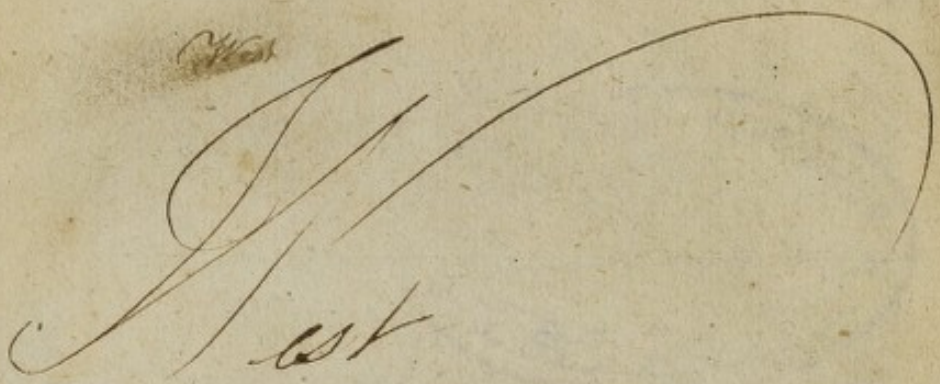
Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
https://wellcomecollection.org

ROYAL ARMY MEDICAL COLLEGE
563
LIBRARY

Med General

TRO
Strongroom
RAMC
611.
/SEV

22101952419

ROYAL ARMY MEDICAL COLLEGE
LIBRARY

LVGDVNI BATAVOR.
Apud Franciscum Hackium. Anno Ic Ic LIV.

Presented
by Wm Denny Esqr
Staff Surgeon

Rec'd 7/10/48

ILLVSTRIBVS

ACADEMIÆ LUGDUNO-BATAVÆ

CURATORIBUS,

D. AMELIO à BOVCKHORST,
WIMMENUMI, &c. TOPARCHÆ ORDINIS EQUESTRIS NOBILISSIMO VIRO. RHENOLANDIÆ AGGERUMQUE EJUS PRÆFECTO. GENERALIUM FOED. BELGII ORDINUM SENATUS ASSESSORI.

D. GERHARDO SCHAEP,
AMSTELODAMENSIUM REIP. EXCONSULI. FOED. BELGII ORDD. A CONSILIIS ET EXLEGATO.

D. CORNELIO à BEVEREN,
STREVELSHOECKIÆ, WESTISELMONDÆ, &c. TOPARCHÆ. REIP. DORDRACENÆ EXCONSULI ET FOEDER. BELGII ORDINUM EXLEGATO.

PITT
MEDICAL LIBRARY

EORUNDEMQUE COLLEGIS

VIRIS AMPLISSIMIS,

D. PAULO SWANENBURG, JC.

D. NICOLAO VANDER MEER.

D. JOHANNI VANDER MAERSCHE.

D. GUILIELMO WARMONT.

REIP. LEIDENSIS

COSS.

EJUSDEMQUE SYNDICO

VIRO PRVDENTISSIMO,

D. JOHANNI à WEVELICHOVEN, JC.

HÆC

SULPICII SEVERI

V. CL.

OPERA OMNIA

L. M. Q.

S. F.

GEORGIVS HORNIVS.

Quæ ante hoc ſeptennium, nominis veſtri ſplendore munita, publico exhibui Sulpicii Severi *opera omnia, doctiſſimorum virorum ſtudiis & conatibus illuſtrata, tanto favore excepta ſunt per orbem Chriſtianum, ut Typographus alteram editionem, flagitantibus ita multis, adornare conſultum judicarit. Cui, præter recentiores obſervationes, nova quaſi facies acceſſit, ut ſecundæ curæ prioribus plerumque exactiores eſſe & ſolent & debent. Neque vero labor noſter, in elegantiſſimo ſcriptore accuratius recenſendo, ſegnis fuit aut remiſſus; ita ſe cunctis, tum argumenti majeſtate, tum ſtili puritate & Salluſtiana quadam brevitate, commendabat. Adeo ut ejus lectionem ſtudioſæ juventuti non fore non utili-*

lissimam, semper censuerint viri magni. Ac ingens quidem in ipsa materia discrimen esse, nemo ignorat. Sacram enim Historiam ea felicitate noster persecutus est, ut palmam cæteris omnibus, qui de eadem olim scripserunt, non tam ambiguam reddiderit, quam planè præripuerit. Ita pressim, quicquid in sacris voluminibus ad Historiam spectat, magno judicio, nec minore fide, tractat. Reliqua opuscula, eandem quidem alacritatem scribentis præ se ferunt: solo argumento minora sunt. Nam illa MARTINI *& eremitarum miracula, tradentium vanitate & Sulpicii credulitate laborant, ostenduntque, illo jam seculo superstitiones & inania apparationum, non tam invasisse Ecclesias Christianas, quam pudendum in morem contaminasse.*

Nisi

Nisi credere malimus, Martino intra cellulam suam abdito, Mariam, Agnetem & Teclam, ad limen adstantibus leni murmure cognitas, ipsi sese conspiciendas & affandas, coram præbuisse. Quæ & alia, dum me cum attentius perpendo, mirum non videtur, ea sequioribus seculis incrementa illam cepisse vanitatem, ut nihil non Francisco & Dominico, & aliis claustrorum sectatoribus, minores adscripserint, vulgus crediderit. Contendantur enim inter se Francisci conformitates, Vinea, Aurea Legenda Sanctorum, Lavacrum Conscientiæ, Rosarium Bernhardini de Bustis, Scala cœli, Speculum exemplorum, Miracula Mariæ & alia otiosorum Monachorum commenta, cum Sulpicianis, haud parum inter se similia deprehen-

dentur. Ac ipsos quidem sagaciores illarum partium tantas ineptias pudet tædetque: quo magis mirandum dolendumque est, JVSTO LIPSIO, *cui Academia hæc primam nominis sui celebritatem debet, cum omnem antiquitatis elegantiam scribendo exhausisset ac humaniores literas sibi immane quantum obstrinxisset, decrepita jam ætate eo temeritatis abreptum, ut nominis sui magnitunem Sichemensibus & Hallensibus næniis contaminaret. Cui operi D. Baudius magnus Lipsii amicus, non semel, incolumi authore, lumbifragium optavit. Sed de his miraculorum commentis atque ludibriis alias ex professo & prolixius. Hæc in transitu monere operæpretium videbatur.*

Quod vero vobis, ILLVSTRES *ac*

No-

DEDICATORIA.

Nobilissimi CVRATORES PRVDENTISS. COSS. *eadem, quæ ante aliquot annos, nunc denuo inscribam & consecrem* SVLPICII SEVERI *opera Commentariis illustrata, ejus rei causam præcipuam hanc habui, quod nuper admodum, ex Gelrorum Academia in Lugdunensem Batavam, vestra authoritate, ad Ordinariam Historiarum Professionem, in emeriti Magni illius* DAN. HEINSII *& recens defuncti* M. ZVERII BOXHORNII, V. CL. *locum, evocatus fuerim, quod vestrum de me honorificum judicium ut magni æstimo; ita hac qualicunque grati animi testificatione, cum alia ad manus non essent, me vobis porro obnoxium reddere volui. Accessit & id, quod divina clementia totum* CVRATORVM *colle-*

gium hactenus incolume & superstes conservarit, ut quos ante septennium, privatus adhuc atque Academiæ civis & studiosus venerabar, nunc Dominos, Professorum Ordini adscriptus, colam. Faxit DEVS *Opt. Max. ut diutissime Resp. & Academia tantorum luminum aspectu fruatur, tantisque muneribus, quod simplex omniaque complexum unum omnium votum est, addat perpetuitatem. Lugduni Batav. Kal. Iun.* CIↃ IↃC LIV.

ILLVSTRIBVS, NOBILISSIMIS,

& Magnificis VIRIS,

Celeberrimæ Academiæ LVGDVNO-BATAVAE

CVRATORIBVS,

D. AMELIO BOUCKHORST, Domino de WIMMENVM, ex Ordine Equestri Hollandiæ, in consessu Præpotentium D. D. Ordinum Fed. Belgii Assessori, Rhenolandiæ præposito, Aggerumque summo Præfecto, &c.

D. GERHARDO SCAEP, Equiti, Reipubl. Amstel. Consuli dignissimo.

D. CORNELIO à BEVEREN, Equiti, Strevelshoeckii, &c. Toparchæ, nomine Hollandiæ in consessu D. D. Ordinum Fed. Belgii Delegato, & Comitatus Hollandiæ in Australi parte Quæstori Generali.

Florentissimæ Reipublicæ LVGDVNO-BATAVAE,

CONSULIBUS,

D. ADRIANO à STAVEREN.

D. IOHANNI à GROENENDIICK.

D. IOHANNI vander MAERSCHE.

D. MAURITIO vander AA.

Amplissimo & Consultissimo Viro,

D. IOHANNI à WEVELICHOVEN, Iurisconsulto, Reip. Lugdunensis Syndico meritissimo, Nobilissimis Academiæ Curatoribus à Secretis.

SVLPICI SEVERI OPERA OMNIA

D. C. Q.

GEORGIVS HORNIVS.

QVemadmodum nulla in terris augustior gens, quam Dei populus fuit, ita res ejus, Græcis ferè Latinisque intactæ literis, majorem ab ipsa antiquitate, & scribentium inopia, vene-

venerationem majestatemque capiunt. Ut id jam præteream, quod non alia in cœlum euntibus via patet, quam quæ Sacris Scripturis notatur; quicquid uspiam exemplo illustre, facto memorabile, hinc rectissime petas. Nam & mundi Origines pandunt, & veteres illos Heroas, quales, natura haud paululum quam nunc est, integriori, fuerunt, & ut miremur talium virtutes, & ut imitemur, sanctissima commemoratione proponunt. Rerumpublicarum vero initia, motus, incrementa, conversiones, denique funestos exitus, tanta accuratione persequuntur, ut omnibus aliis, qui ex professo talia tractant, palmam sine controversia præripiant. Ac profecto Abraham non sine summa virtutum admiratione, legi potest. Qui, maximus haud dubie vir, numen suum, longa desitudine quasi ignoratum (adeo cuncta religio defecerat) secutus, quam exul regionem, vagis & plerumque precariis sedibus, tenuerat, innumera posteritate sua tandem implevit. Quæ illa dies fuit, quam religiosa posteris, cum Sancta gens, Ægypto triumphata, excessit? Non ulla celebrior migratio, sive tanti populi numerum spectes, sive prodigia, & quadraginta annorum in desertis Arabiæ, plusquam divinos errores. Quid, quod maria fugientibus cesserunt, & flumina, cum aliis excipere debitos sibi dominos honoribus non possent, alveos suos destituerunt? Jam collapsa mœnia, & immotus, ad gentilium internecionem, medio

cœlo

cœlo Sol, omnem fidem ſuperarent, niſi dubitare ſummum eſſet, & numini contumelioſum nefas.

Ad tot miracula, quis ambigat tota regione ab impiis trepidatum? Exhauſti cæde, & in fugam terra marique magnis terroribus acti, eam non niſi Africa, qua in Occidentem Atlantico mari ambitur, terminarunt. Vacuas injuſtis cultoribus terras, Hebræi avito jure occuparunt. His initiis nova ſurrexit Reſpublica, cui nullam conferre queas. Tanta ejus ſub initia Majeſtas, tanta Pietas fuit. Donec extinctis, qui tot miraculorum teſtes parſque fuerant, ſequior poſteritas, & cœli immemor, ſucceſſit. Hinc dubius & anceps ſtatus; ac, ut in ſecundis ſolet, vitia gliſcere, Deum, cujus beneficia hactenus ſenſerant, provocare. Quis miretur nunc Syris, modo omnium pejoribus Chananæis, aliquando Midianitis & Arabibus, prædæ maximam gentem fuiſſe? Adeo nihil in perniciem Reipublicæ validius, quam numinis contemtus eſt.

Hæc quaſi adoleſcentia. Sequitur maſcula ætas eademque mox in languorem, ſenium, mortem, declinans. Regem gens petit, ſtolido, quantum vix dici poteſt, conſilio. Nam nec alii in Oriente Reges, quam ſub quibus libertas nulla eſt; & talem ferox ipſorum poſcebat animus, cui domando, non ſanctiſſimæ leges, non veneranda Pontificum authoritas, ſufficiebant. Ac initia quidem ſatis feliciter

liciter ſucceſſiſſe videbantur. Nam & capaciſſimus Saulis animus, virtutibus ſuis, inter hoſtes invidos ut plurimum & infeſtos, molem imperii implere: & poſtquam degener exoſuſque numini, eſſe deſiit, David, omnium Imperatorum gloriam, unus complectebatur. Vir, incertum belli paciſque artibus, an pietate major. Qui exercita in agro prima juventute, poſtea in montibus & ferarum luſtris, fugam ſuam, metus ac ſpes regni, diu exul, circumtraxit. Non eum Idumæus, non Palæſtinus & Syrus, non Ammonita ſuſtinuerunt. Bella non ambitione, qui mos ſæculo noſtro, ſed pro vindicanda numinis majeſtate, & implendis Vatum promiſſis, ſuſcepta. Domi quies; & exorti ſub Abſalomo & Seba inteſtini motus, contuſis authoribus, mox ſubſedere. De Salomone quid dicam? Cujus, quantam mortalitas capit, immenſa ſapientia, totum Orientem adeo implevit, ut ſacrum os ejus videre, oracula audire, inter vota ſua maximi Reges numerarint. Felix, niſi, quæ Regum conditio eſt, hominem ſe inter tot proſpera oblitus, Deum gravibus peccatis irritaſſet. Hinc omnia in pejus ruere, ac ſciſſo ſemel in adverſas factiones regno, ſiſti imminens jam & urgens fatum, ultra non potuit. Nam Jeroboam, vir rebus novandis natus, acer, ſubdolus, dum onera publica malignè cauſatur, facile majorem tumentis populi partem, ad ſe, libertatis obtentu, pertraxit. Et auxit malum ſtolida & improvida Rehabeami

habeami juventus. Qui rudis adhuc regnandi, quos aliqua remissione demereri potuisset, asperitate accendit, & implacabiles fecit. Ab eo tempore nihil in regno, nihil in religione, sacrum inviolatumque mansit. Civilia ut plurimum bella, mutuæ clades, & quæ noxio Chananæorum sanguine toties maduerat terra, suorum cadaveribus constrata multoties, non absque horrore & numinis indignatione, videbatur.

Ac ne unicum hoc malum esset, sacra quoque omnia subversa sunt. Quippe sceleris author Jeroboam, ut æterno dissidio, una nuper gens & tot connexa vinculis, sejungeretur, numen abjurare, & Ægyptiorum simulacra, vitulos suos, constituere cœpit. Nec impia audacia, & quam omnis loquitur posteritas, nulla laudat, successu caruit. Ita alienatis semel, ea sacrorum diversitate animis, non vatum increpationes, non cladium varietas, non ulla vis, errantes lapsosque, in viam reduxit. Donec decurso impietatis spatio, præda exteris fierent, in eas terras avecti, ubi hodieque vel ignorantur, vel frustra quæruntur. Nec diu post, cum dira Judæorum scelera patientiam cœli fatigassent, post vanas Senacheribi minas, Babylonii Reges, & omnibus major Nabuchodonosor, hanc quoque partem, septuagenario exilio damnatam, in suas terras avexerunt. Unde reduces, ex patriis cineribus, parvam initio, mox validam exstruxere Rempublicam, quæ Pontificum quieto aliquandiu,

diu, Religione potius quam Majestate, imperio, sub exteris regibus gubernata, impotentiam Antiochi Epiphanis ultra ferre non potuit. Qui non sacra, non profana, homo immanis, integra intemerataque linquens, cum passim gens in glorioſa martyria, vel infamem defectionem rueret, Hasmonæos extremi periculi vindices expertus est. A quibus, fractis sæpius copiis, furorem sistere, & de summa certare, coactus, non tam virtute Judæorum, quam numinis vindicta, tot suorum clades, quot expeditiones numeravit. Eadem posteros ejus fortuna exercuit; & post Judæ Maccabæi Jonathanisque immortalem pro patria militiam, Simon, primus gentem suam Macedonum jugo liberavit. Ita in confiniis potentissimorum Syriæ & Ægypti Regum positi, utrorumque conatus, præclaris virtutibus, liberi immunesque, sustinuerunt. Mox, quos Principes hactenus habuerant, glisscente fastu adulationeque, Regum gravi titulo horrebant. Illi solita aliis ex eo ordine ausi, cæde & libidine cuncta implere. Tum factiones, quasi pro Religione, in populo; inquies plerisque ac efferus animus, & quæ certissima ruentis imperii signa sunt, fratrum cognatorumque cruentæ contentiones. Quas dum ulcisci potius, quam componere studeant, via in Judæam Magno Pompejo, proximam debellanti Syriam, aperta: nec captis impetu Hierosolymis, Romanam servitutem, indigna omni libertate gens, abnuere potuit.

Sic

Sic circumactis magni populi fatis, natus ille est, quem cœlo demissum iri, ut mortalitatem nostram expiaret, antiqua carmina cecinerant. A quo tempore, novum toto orbe imperium, quovis illustrius, succrescere cœpit. Cui ut locus esset, excisa funditus Romanis armis Judæa, damnatique perpetuis erroribus illi, quorum scelera in Christum, odia in Euangelium, nullis amplius terrarum spatiis, coërceri poterant. Interea magnis incrementis aucto Christianismo, cum nullus fere orbis angulus esset, quo se non illa doctrina, impetu quodam, & admirabili successu, penetrasset, metuens sibi malus genius, omnium Regum & gentium furorem, quicquid immane & atrox, concitavit. Aggesta crimina, quorum vel nomen horrescerent Christiani. Quicquid ullibi cœlo terrave injuriarum mortalibus, ob sua scelera, vel impiorum dolo, illatum, Christianis imputabatur. Horum sanguine Romana incendia, clades populorum, expiatæ. Quam vero Sulpicius noster in illis populi Christiani vexationibus exultat? Et jure debuit. Adeo Martyrum passiones, omnem veterum constantiam, ac pene humanam fidem, magnitudine sua, superant. Hæc certamina nostra sunt, hæ victoriæ, dum in usum nocturni luminis sancta corpora uruntur: aut ferarum tergis contecta, laniatu canum intereunt. Præclara Scriptoris nostri vox: *Nunquam majore triumpho vicimus,*

quam

quam cum decem annorum stragibus vinci non potuimus.

Post illas tempestates, cum omnis sanctissimo cruore orbis adhuc ruberet, pacem CONSTANTINVS dat & libertatem. Qui primus Imperatorum, excisa gentilium superstitione, rem longe pulcherrimam perfecit, ut Christi fides toto orbe excelsissime floreret. Sed pacem ab hostibus, intestina mala exceperunt. Quæ quanto occultiora sunt, eo magis noxia, cum *sceleſtißimus mortalium Constantius omnia persecutionis mala ita temperaret, ut excluderet & in peccatis veniam, & in confeßione Martyrium*, sicut Hilarius loquitur. Nihil Arii hæresi nocentius & intricatius fuit, cum de unica lis videretur literula; à qua tamen humani generis salus pendet. Adeo in sacra Christi fide nihil minutum est & omittendum. Hinc calamitates plusquam Diocletianæ, cum Eusebius Nicomediensis, homo veteratorie nequam, apud Imperatorem, obnoxium & prohibere non ausum, omnia posset. Nam Valentis & Ursacii artes, quibus Christianum orbem Arianismo, utcunque reluctantem gementemque, intricarunt, ex Sulpicio nostro, incomparabili in his scribendis authore, notiores sunt, quam ut jam repeti debeant. Unica tanti mali, in Nicæna Synodo, cura fuit. Sed postquam immedicabile vulnus sacro illo ense semel recisum erat, partes sinceræ non debuerunt Seleuciæ, Arimini, Buteris, & alibi, secari. Quod unum

ex

ex maximis Constantii peccatis fuit. Et actum proculdubio de fide, nisi magnus ille Athanasius, cum paucis aliis, infracto animo, ruinæ huic se objecisset. Quo viro nihil unquam excelsius Ecclesia vidit. Adeo securus sui, in causa Dei, omnium calumniarum, quæ atrociſſimæ, victor, lætus alacerque perrexit. Minas, equuleos, exilia, infirmorum terriculamenta, solus hic, non tam sprevit, quam magnanimus neglexit. Fiduciam causa dabat. Quis pro JESU CHRISTO, quem æternæ divinitatis throno dejectum factiosi ibant, periclitari nollet? Sanguinem non dubitamus pro patria, pro amicis, fundere: & Deus noster minoris nobis pretii sit? Ita invictus Athanasius, per medios enses, per quicquid durum & asperum, ad æternam pro fide ac Ecclesia gloriam, triumphata Arianorum malignitate, pergit. Utcunque totus orbis Arianæ perfidiæ concedat, Athanasius velut alter Elias, nunc in speluncis & deserto latet, nunc percussores suos, exigua cymba vectus, lepida, sed vera professione, vir magnus, non fallit, sed avertit.

Hæc Sulpicius posteritati mandavit. Vir & à seculi fastu, quod crebræ ejus reprehensiones arguunt, alieniſſimus, & sincere Christianus, ut Magnus Salmasius de eo loquitur. Tantus author, Commentariis maximorum virorum, nostra cura, illustratus, non alios sibi patronos, quam vos, NOBIL. & AMP. V. quærebat. Multa id non tam suadere quam exigere visa sunt. In urbe vestra na-

tus, ut se vobis civem sistit: ita patrocinium vestrum, & favorem, in tanta seculi invidia, implorat. Literis qui erecto animo sunt, omnes favent: nemo non Sacris Historiis. Vos vero jam à multis annis, omnis eruditionis statores & liberalissimi Mæcenates estis. Quid de Academia dicam, cujus curam geritis? Qua florentiorem orbis non videt. Una non in Batavis tantum, sed toto Belgio, ac Europa omni, Leida est. Præter loci, ad literas nati, amœnitatem, quæ unquam Academia tantos viros & olim habuit, & jam habet; ac quantum nobis & de vestra pollicemur cura, cœlique favore, habebit imposterum? Nihil famæ dandum: sed nec quæ orbis agnoscit, maligne deprimenda sunt. Habetis quibus fasces submittunt quicunque alibi eminere videntur. Quos vel æternitate temporum, & vestro solo conditos Leida habet, vel superstites etiamnum (& diu sint) colit ac miratur. Nec illos nominare memoria recens & Annales sinunt; & hos vox publica, ac ille quotidianus conspectus, extollit. Quanta hæc seculi nostri felicitas, dum & aliæ urbes, famam Academiæ vestræ, magnifico apparatu ambiunt? Musæ invidia carent. Ambire summa decorum, possidere divinum est. Nec vobis Nob. & Ampl. V. relictum aliud est, nisi ut cum Scipione, modestiam & perpetuitatem adhibeatis. Adeo vestris auspiciis, Musarum Respublica in urbe vestra, invidendum fastigium, non jam attigit, sed tenet. Illæ vobis, dignum virtutibus

lite-

literatis præmium, famæ æternitatem, gratissima apud posteros memoria, rependent. Illæ curam vestram, qua innocentissimas & sanctissimas prosequi non desistitis, toti orbi commendabunt. Ut quam latè se Academia vestra, in mentibus hominum, & admiratione populorum extendit; ibi nomini vestro gloria superstes, atque immortalitas parata sit. Leidæ, Kal. Febr. cIↃ IↃc XLVII.

PRÆFATIO AD LECTOREM.

EN tibi, Lector, *Sulpicium Severum. In quo illustrando quantum operæ & laboris positum sit, non aliunde rectius cognoscès, quam si editionem hanc cum aliis, quæ hactenus prodierunt, comparare velis. Illud prima cura fuit, textum ipsum quam maxime emendatum exhibere. Alterum erat, non tam Notas breves, quam pleniorem Commentarium, bono tuo, adjungere. In textu, Victorem ferè Giselinum sequimur, qui post Lazium, collatis quamplurimis MSS. totum opus adeo emendavit, ut nihil omiserit quod medicabile erat. Conjecturas aliquot suas textui inserere non ausus, in Notis locum habere voluit. Quod & nos exemplum secuti, desperata aliquot loca relinquere maluimus, quam incerta, etiamsi vera, substituere. Jam Commentarius, maximorum plerumque virorum verbis confectus est. Nemini quicquam subtractum. Singulos loquentes vides, & nomina sua profitentes. Cur enim aliter in tanta eruditorum copia fiat? Innumera nunc demum prodeunt, sive ex aliorum eruta, cum delectu, Commentariis, sive à Doctis, quorum Batavia abundat,*

ore

ore scriptove, ad præsens institutum, suppeditata. Quos inter merito suo primum locum occupant, magna illa orbis lumina, SALMASIUS, VOSSIUS, GOLIUS, BOXHORNIUS, *& alii, quorum nomina passim videbis, & in Sulpicium merita. Non raro nostra quoque intexere, non tam ambivimus, quam coacti sumus. Ita operæ urgebant: nec semper spacium dabatur, oracula magnatum consulendi. Si quid porro videatur addi potuisse, cogitandum est, intra cœpti operis terminos subsistendum fuisse. Hæc etiam causa cur breviores in opusculis fuerimus. Quæ, ut recte ab aliis dictum,* pro instituto illorum temporum, non tam eruditionis, quam ardoris & pietatis Christianæ, veteris illius & excitatæ, sive potius credulæ nimis & portentosæ, *monumenta sunt. Et tamen Commentaria in Historiam, ut vides, in aliquam, pro ratione opusculi, molem excreverunt. Sed desino,* tibique Lector, *pulcherrimi & purissimi Scriptoris nostri amorem commendo, simulque, ut crescentibus studiis nostris, quæ, cœlo adspirante, ad Dei gloriam & utilitatem tuam cuncta dirigemus, favere pergas, rogo.*

AVTHORVM ALIQUOT TESTIMONIA, QUI SVLPICII SEVERI MEMINERUNT.

Hieron. in Comment. Ezech. 36.

ET nuper Severus noſter in Dialogo cui Gallo nomen impoſuit.

Paulinus Epiſt. 1. ad Sulp. Severum:

Tu, frater dilectiſſime, ad Dominum miraculo majore converſus es, quia ætate florentior, laudibus abundantior, oneribus patrimonii levior, ſubſtantia facultatum non egentior & in ipſo adhuc mundi theatro, id eſt, fori celebritate diverſans, & facundi nominis palmam tenens, repentino impetu diſcuſſiſti ſervile peccati jugum, & lethalia carnis & ſanguinis vincula rupiſti. Neque te divitiæ de matrimonio familiæ conſularis adgeſta: neque poſt conjugium peccandi licentia & cælebs juventus ab anguſto ſalutis introitu & arduo itinere virtutis in mollem illam & ſpacioſam multorum viam revocare potuerunt. ITEM: *Chriſtum ſecutus nec minoris domeſticis opibus ingenii facultatis laudem ab hominibus non accipiens, & inanis gloriæ ſublimiter negligens, piſcatorum prædicationes Tullianis omnibus & tuis litteris prætuliſti.*

Idem Epiſtola v. ad eundem:

Neque ſat habeas occaſionibus cunctis reviſere, niſi & pueros tuos mittas: nec ſolum de famulis, ſed & de filiis ſanctis, quorum benedicta in Domino prole lætaris, eligas tabellarios, quorum oculis nos videas & ore contingas, ſpecioſi nobis pedes illorum tanquam

tanquam euangelizantium bona. Nunciant enim nobis & afferunt ea, quæ ad pacem sunt de te, cum præferunt opera Domini, quæ aut operaris in verbo Dei, aut scribis in spiritu verbi.

Idem Epistola eadem:

Te vero victa lege membrorum & exteriore corrupto puram conspersionem parare & sine fermento azymum Christo confici, eloquia tua tam facunda quam casta testantur. Neque enim tibi donatum fuisset enarrare Martinum, nisi dignum os tuum sacris laudibus mundo corde fecisses. Benedictus igitur tu DOMINO, *qui tanti sacerdotis & manifestissimi confessoris historiam tam digno sermone, quam justo affectu percensuisti: beatus & ille pro meritis, qui dignum fide & vita sua meruit historicum, qui & ad divinam gloriam suis meritis, & ad humanam memoriam tuis litteris consecratur.*

Gennadius in Catalogo virorum illustrium:

Severus Presbyter, cognomento Sulpicius, Aquitanicæ Provinciæ, vir genere & litteris nobilis, & paupertatis atque humilitatis amore conspicuus: charus etiam sanctorum virorum Martini Turonensis Episcopi, & Paulini Nolani, scripsit non contemnenda opuscula. Nam Epistolas ad amorem Dei & contemptum mundi exhortatorias scripsit sorori suæ multas, quæ & notæ sunt. Scripsit & ad supradictum Nolanum duas, & ad alios alias. Sed quia in aliquibus etiam familiaris necessitas inserta est, non digeruntur. Composuit & Chronica. Scripsit & ad multorum profectum vitam B. Martini Monachi & Episcopi signis & prodigiis & virtutibus illustris viri, & Collationem Posthumiani & Galli, se mediante & judice, de conversatione Monachorum Orientalium & ipsius Martini, habitam in specie dialogi, duabus incisionibus comprehendit: in quarum priore refert suo tempore apud Alexandrinam Synodum Episcoporum decretum, Originem & cautius à sapientibus pro bono legendum, & à minus capacibus pro malo repudiandum. Hic in senectute sua à Pelagianis deceptus, & agnoscens loquacitatis culpam, silentium usque ad mor-

tem tenuit, ut peccatum, quod loquendo contraxerat, tacendo penitus emendaret.

Guibertus Abbas Gemblacensis:

Sulpicius Severus, ut patet ex gestis, quæ in Monasterio Majori positus legi, recepto intra cœli secreta B. Martino, cellam patris per quinquennium, hereditate videl. paterna obtinuit, quem, quamvis admodum renitentem, Bituricensis clerus inde extrahens, Archiepiscopum sibi sublimavit. Quod autem à Pelagianis seductus in aliquo à regula orthodoxæ fidei exorbitaverit, nusquam omnino, nisi in solo Gennadio legi, qui nescio utrum hoc alicubi & ipse legerit, an ex sola fama, quæ facta infectaque loquitur, didicerit. Illud tamen fideliter credo, hunc ejus errorem gloriam sanctitatis ejus non obscurasse; cum autor idem, qui refert, deceptum testetur & correctum.

Ex Epistola CCV. S. Augustini de laudibus S. Hieronymi:

Quod ut iterum clarius veritatis lumen pateat, pluribus testibus, quam uno, censui quid supradictus noster Severus, vir doctrina & sapientia pollens cum tribus aliis in ipso die & hora obitus Hieronymi in Turonensi civitate viderit, meæ addere visioni: de quo mihi quidem solummodo ipsemet pridie ad me veniens fuit testis.

Gregorius Turonensis:

Hunc Severum citat Historiarum libro primo, capite septimo.

Victor Giselinus Medicus Brugensis:

Collegit vitam hujus Sulpicii, quam Plantinus vulgavit, in qua sacram hanc historiam, vel si Chronicon appellare quis malit, his verbis commendat:

Quo opusculo, non sane magno, aliud an ullo unquam seculo Reipubl. Christianæ utilius ac præstabilius editum sit, iis, quorum illud est judicium, judicandum relinquo. De elegantia vero præ-

stare

ſtare auſim & affirmare me poſſe confido, nulli idem omnium ſcriptorum Eccleſiaſticorum quicquam concedere; alia vero omnia, quæ in eodem genere verſantur, tanto intervallo omnimodis ſuperare, ut ne ſint quidem ad hoc comparanda. Magnum eſt quod dico & fortaſſe plurimis incredibile. Sed ejuſmodi tamen, quod non tam dicenti mihi, quam teſtificanti pro me veritati creditum iri confidam, ſi quibus operæ pretium erit Oroſium, Florum, Eutropium, alioſque epitomatum autores cum hoc noſtro omnibus partibus contendere. Eam vero palmam ſola, ut mihi videtur, C. Salluſtii, rerum Romanarum autoris florentiſſimi, imitatione conſecutus eſt. In quo cum multa virtutis locum obtinere videret, quæ tamen ſub imitationem vix caderent, abruptum dico ſermonis genus, quod audientem lectorem tranſvolat, nec, dum repetatur, exſpectat: ſive, ut loquitur Seneca, amputat ſententias, & verba ante expectatum cadentia; eas virtutes, utpote Salluſtio ſuas, integras reliquit: à verbis item antiquis ex Catonis, ut volebat Auguſtus, Originibus excerptis, conſulto ſe abſtinuit. At concinnam illam brevitatem, lectiſſimis ac ſignificantibus verbis temperatam, ſuo inſtituto cumprimis accommodam, tanta arte expreſſit, ut propemodum quis dicat non imitatum eum, ſed æmulatum. Neque enim ſatis habuit eodem, quo ille, modo orationem ducere, ſecare, circumſcribere, colligare, ac denique à re una ad aliam tranſire; niſi & principiis iiſdem libros ſuos ordiretur, ita tamen, ut quæ ille, teſte Fabio, nihil voluit ad hiſtoriam pertinere, hic paullo propius ad rem accommodarit. Quæ omnia in ſacra ſaltem hiſtoria præclare elucere, vel primo oculorum injectu facile quivis animadvertit. Confecta eſt enim, ut dixi, in primo ætatis flore, cum flagrans eloquentiæ ſtudium ſevera Turonenſis contubernii diſciplina nondum reſtinxiſſet. Ejus operis ſemel tantum meminit Paullinus Epiſt. IX. qua, rogatus ſi quas de regnorum ſive annorum non congruente calculo hiantis hiſtoriæ cauſſas obſervaſſet; ſe reſpondet eadem de re Rufinum conſuluiſſe, & ſi quid opis attulerit, facturum certiorem.

Sigo-

Sigonius Comment. in librum primum Hist. Sacræ:

B. Severus Sulpicius, Bituricensis Episcopus, homo ut sanctus, sic disertus imprimis & eruditus.

Idem:

Hortor omnes qui se aut sacris aut profanis studiis dediderunt adolescentes, ut Severum hunc eo animo legant, ut plurimum se non tam in prudentiæ, quam in religionis & innocentiæ studio profecturos esse confidant. addo etiam Latinæ eloquentiæ, quam ille tanta industria coluit, ut Sallustianam dictionem nobis magna ex parte expresserit.

Scaliger in Prolegomenis ad libros de emend. temporum:

Sulpicium Severum nemo hactenus Aquitanum fuisse dubitavit: sed patria ignoratur, cum tamen ipse Nitiobrigem sese manifesto prodat, cum Servationem Tungrorum, Phœbadium autem suum Episcopum fuisse scribit. Phœbadius autem erat Nitiobrigum Episcopus. Iste Sulpitius Ecclesiasticorum purissimus scriptor, post transitum Martini, recepit sese Elusonem, quo tempore ad eum scribebat Paulinus.

Idem paullo post:

Mei Nitiobriges pro Sulpicio Supplicium dicunt, quomodo & Bituriges suum illum vocant, quem eundem cum hoc faciunt perperam, cum inter transitum Martini, cujus noster Sulpitius discipulus fuit, & ordinationem Sulpicii Episcopi Bituricensis sub Guntchramno rege, intercedant plus minus anni centum nonaginta.

VITA

VITA
SVLPICI SEVERI,
CL. GERHARDO JOHANNE VOSSIO AUTHORE.

Hieronymi, ac Rufini æqualis fuit SEVERVS SVLPICIVS Nitiobrix: ubi *Sulpicius* esse cognomen, clarè ait Gennadius, & id nomen postponit Gregorius Turonensis lib. I. de Miraculis S. Martini cap. I. & lib. X. Hist. Franc. cap. XXXI. Obstare interim videtur, quod *Sulpicium Severum* se vocet in inscriptione Epistolæ ad Aurelium Diaconum, item ad Bassulam Socrum. Sed sæpe prænomen postponi comprobat Franciscus Sylvius Progymnasmatum Centuria II. cap. XLI. De patria cognoscimus partim ex Dialogo I. cap. XX. ubi se Aquitanum agnoscit, atque idem Gennadio proditum: partim ex lib. II. Histor. Sacræ, ubi Phœbadium suum vocat Episcopum: eum vero Aginni (quod in Nitiobrigibus) Episcopum fuisse clarè ait Hieronymus in Scriptoribus Ecclesiasticis. Male vero Carolus Sigonius, Petrus Galesinius, & Victor Giselinus, Sulpitium hunc cum Sulpitio, Episcopo Bituricense, confundunt: ut rectè notatum Josepho Scaligero in Prolegom. libr. de Emendatione Temporum, item Baronio ad an. CCCCXXXI. & P. Fabro in opusculis postumis, Schediasmate de Dionysio Areopagita; ubi Severum hunc ait fuisse Monachum Primuliacensem. Sanè nunc vixit Primuliaci, nunc Elusone, ut cognoscere est Paulini Epist. VI, XI, XII. Sed & Tolosæ habitasse videmus ex Epistola ejus ad Socrum Bassulam. Sed Monachum fuisse non lego apud veteres, verum Presbyterum, de quo nobis auctor Gennadius. Qui Episcopum fuisse ajunt, falli plane existimandi. *Vir* fuit *doctrinâ, & sapientiâ pollens*, ut eum Augustinus vocat Epist. CCV. *Vir genere & literis nobilis* dicitur à Gennadio, & Honorio. *Vir*

summus

ſummus appellatur ab Idacio, penè initio Chronici. Inter alia duos compoſuit libros de ſacra Hiſtoria; quos à mundi initio exorſus, perduxit uſque ad conſulatum Stiliconis, & Aureliani: hoc eſt, annum quadringenteſimum. Scripſit & vitam B. Martini, quo familiariter uſus fuit: uti & B. Paullino; qui quanti Severum fecerit, ſatis laudes luculentæ in ejus Epiſtolis oſtendunt. Adhæc tres ejus Epiſtolæ exſtant: una eſt adverſus æmulos B. Martini; altera agit de obitu & apparitione ejus: tertia refert quomodo B. Martinus ex hac vita mortali tranſierit ad immortalem. Item exſtant Dialogi tres, quorum primus narrat virtutes & miracula Monachorum Orientalium; duo poſteriores exponunt virtutes B. Martini, libro primo præteritas. Pro Sulpicii libellis de B. Martino Apologiam ſcripſit Guibertus Martinus, Abbas Gemblacenſis, qui MS^us exſtat Gemblaci, & Lovanii ad S. Martinum. In Dialogis, quibus Poſthumianus, & Gallus loquuntur, ſequitur Sulpicius errorem millenariorum: ut & monet Hieronymus in Ezech. cap. XXXVI. Unde apud Gelaſium quoque legas in Concil. Rom. LXX. Epiſcop. *Opuſcula Poſthumiani, & Galli, apocrypha.* Dictione utitur terſa, & eleganti, adeo ut *Eccleſiaſticorum puriſſimus ſcriptor* vocetur à Joſepho Scaligero opere de Emendat. Temp. Salluſtii imprimis æmulus eſt. Unde *Chriſtianum Salluſtium* vocat Barthius adverſar. lib. XLIX. cap. IV. Et alia quædam de Severo ſuppeditabunt Gennadius, ac Honorius, in ſcriptoribus Eccleſiaſticis, Ado in Chronicis, item Baronius Tom. V. Annal. an ann. CCCC XXXI. In eo tamen à Baronio diſſentio, quod Gennadium parum cautè vocat Severi æqualem: cum Gennadius poſt Severum floruerit annis plus minus LXX. Nam dicavit librum ſuum de fide, (ut ipſe ait) Gelaſio Papæ, qui demum Epiſcopus Romanus factus eſt anno CCCCXCII. Valdè autem Sulpicii Sanctimoniam commendat, quod in Romano martyrologio ejus memoria celebretur ad IV. Kal. Februarias.

In-

Index materiarum præcipuarum quæ in Sacra Historia Sulpicii continentur.

LIBRO PRIMO.

Præfatio Authoris. 1
Adam. 5
Noë. 13
Abraham. 25
Isaac. 39
Iacob. 43
Ioseph. 52
Moyses Dux Israëlitarum. 67
Historia Iob. 70
Paschæ institutio. 75
Reip. institutio. 96
Leges Dei. 93
Tabernaculum & Arca. 108
Sacrificia, Festi dies & Sacerdotes. 111
Narratio expeditionis. 112
Iosue Dux Israëlitarum. 122
Resp. ad Iudices translata. 129
Gothoniel Iudex. 131
Adon Iudex. ibid.
Semigar Iudex. 132
Barac, & Debora Iudices. 133
Gedeon Iudex. 135
Abimelec Iudex. 141
Thola Iudex. 143
Iair Iudex. ibid.
Iephta Iudex. 144
Esebon Iudex. 146
Allon Iudex. 147
Abdon Iudex. ibid.
Samson Iudex. ibid.
Heli Pontifex, Iudex. 157
Samuel Iudex. 166
Resp. ad Reges translata, Saul Rex. 169
David Rex contra Isbaal Regem. 186
David Rex solus. 191
Salomon Rex. 202
Divisio Regni Israëlitar. in Iudam & Israël. Roboam Rex Iudæ. 208
Hieroboam Rex Israël. 211
Abia Rex Iudæ. 213
Asa Rex Iudæ. 214
Nadab Rex Israël. 216
Baasa Rex Israël. ibid.
Ela Rex Israel. 217
Amri Rex Israël. ibid.
Iosaphat Rex Iudæ. 219
Achab Rex Israël. ibid.
Helias Propheta. 221
Ochozias Rex Israël. 229
Ioram Rex Israël. 230
Ioram Rex Iudæ. ibid.
Ochozias Rex Iudæ. ibid.
Helizeus Propheta. 231
Iehu Rex Israël. 233
Athalia Regina Iudæ. ibid.
Ioas Rex Iudæ. 234
Ioachas Rex Israël. 236
Ioas Rex Israël, & Amasias Rex Iudæ. 237
Ioram, sive Hieroboam, Rex Israël. 239.
Zacharias Rex Israël. ibid.
Ozias Rex Iudæ. 240
Ioathas Rex Iudæ. 242
Ninivitarum pœnitentia. ibid.
Sella Rex Israël. 246
Manehem Rex Israël. ibid.
Phaceia Rex Israël. ibid.
Phacee Rex Israël. 247
Osee Rex Israël. ibid.
Translatio Israël in Assyriam. 248
Achaz Rex Iudæ. 251
Ezechias Rex Iudæ. 252
Manasses Rex Iudæ. 260
Amon Rex Iudæ. 261
Iosias Rex Iudæ. ibid.
Ioachez Rex Iudæ. 265
Eliacim, sive Ioacim, Rex Iudæ. 267
Nabucdonosor Rex Babyloniæ. 268
Ioachim, sive Iechonias, Rex Iudæ. 269
Sedecias Rex Iudæ. 271

LIBRO SECUNDO.

Captivitas Iudæorum in Babylonia annorum LXX. 276
Daniel Regi Nabucdonosori charus. ibid.
Iudicium Susannæ per Danielem. 279
Somnium Nabucdonosoris de Regnis futuris expositum à Daniele. 280
Ezechiëlis Prophetia. 288
Reliquiæ Iudæorum in Iudæa dispersæ. 289
Statua aura Nabucdonosoris Regis à Daniele neglecta. 290

Nabuc-

Nabucdonosoris insania, & sanitas. 293
Evilmerodac Rex Babyloniorum. 296
Balthasar Rex Babyloniorum. ibid.
Darius Rex Medorum, & Babyloniorum. 299
Daniel leonibus objectus à Rege Dario. 302
Visiones Danielis de regnis futuris, Christo, & Antichristo. ibid.
Cyrus Rex Persarum, Medorum, & Babyloniorum. 304
Idolum Beli deletum à Daniele Babylone. 305
Readificatio templi impedita. 308
Cambyses Rex Persarum. 311
Darius Hydaspis F. Rex Persarum. 313
Xerxes Rex Persarum. 314
Artaxerxes Longimanus Rex Persarum. ibid.
Darius Ochus Rex Persarum. Restitutio templi absoluta. 315
Artaxerxes Mnemon Rex Persarum. Restitutio Legis. 317
Restitutio Hierusalem. 318
Historia Hester Iudææ mulieris in Perside. 323
Historia Iudith mulieris Iudææ in Iudæa. 332
Iudæi sub Regibus Macedoniæ. Alexander Magnus Rex Macedoniæ, & Persarum. 343
Arridæus Rex Macedoniæ. 345
Iudæi sub Ptolemæis Ægypti Regibus, deinde sub Regibus Syriæ. 346
Seleucus Philopater Rex Syriæ. Seditio Iudæorum. 348
Antiochus Epiphanes Rex Syriæ. 351
Servitus Iudæorum sub Antiocho Epiphane Rege Syriæ. 352
Enumerat omnes Reges Syriæ usque ad Epiphanem. 353
Redit ad servitutem Iudæorum sub Antiocho Epiphane. 355
Restitutio Iudæorum. Assamonæorum Principatus. 356
Matthatias Assamonæus Princeps Iudæorum. ibid.
Iudas Maccab. Princeps Iudæor. 359
Antiochus Eupator Rex Syriæ. 365
Demetrius Soter Rex Syriæ. 366
Ionathas Princeps Iudæor. Pontif. 368
Alexander Rex Syriæ. 369
Demetrius Nicator Rex Syriæ. 370
Simon Princeps Iudæor. & Pont. 375
Ioannes Hyrcanus Pontif. & Princeps Iudæorum. ibid.
Aristobulus Rex primus Iudæor. 376
Alexander Ianneus Rex Iudæor. 377
Salome Alexandra Regina Iudæorum. ibid.
Hyrcanus Rex Iudæorum. 378
Aristobulus II. Rex Iudæor. ibid.
Herodes Rex Iudæorum. 381
Iesus Christus Dei F. nascitur. 383
Nero Imp. & persecutio ejus. 386
Iudæorum Rebellio. 392
Vespasianus Imp. & excidium Hierosolymorum. 394
Domitiani persecutio. 399
Trajani persecutio, Iudæorum rebellio, & extremum urbis excidium. 400
Hadriani persecutio. 401
Aurelii persecutio. 403
Decii, & Valeriani persecutiones. 404
Diocletiani persecutio. 405
Pax sub Constantino Maximo. 407
Crucis inventio. 411
Hæresis Arriana, & Concilium Nicænum Catholicum contra eam. 414
Concilium Sardicense Catholicum contra Arrianos. 419
Concil. Sirmiense Arrianum. 422
Concilium Arelatense, & Biterrense, Arrianum. 429
Concilium Mediolanense, Arrianum. ibid.
Concil. Ariminense Arrianum. 441
Concilium Seleucience Catholicum contra Arrianos. 445
Redit ad Concilium Ariminense Arrianum. 449
Concilium Biterrense, & alia Catholica contra Ariminense. 457
Hæresis, sive Schisma Luciferianorum. ibid.
Hæresis Priscillianistarum. 460
Concilium Cæsar-Augustanum contra Priscillianistas. 464
Concilium Burdigalense adversus Priscillianistas. 446

SVL-

SULPICI SEVERI SACRÆ HISTORIÆ LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

RES *à mundi exordio, sacris literis editas,* 1
breviter constringere, & cum distinctione temporum, usque ad nostram memoriam, carptim dicere aggressus sum: multis id à me studiose efflagitantibus, qui divina, compendiosa lectione, cognoscere properabant. Quorum ego voluntatem secutus, non peperci labori meo, quin ea, quæ per multis voluminibus perscripta continebantur, duobus libellis concluderem: ita brevitati studens, ut pene nihil gestis subduxerim. Visum autem mihi est non absurdum, cum usque ad Christi crucem, Apostolorumque actus, per sacram historiam cucurrissem, etiam post-gesta convertere, excidium Hierosolymæ, vexationesque 2 3

SULP. SEV. SACRAE HISTOR.] Ita libri omnes quos vidi. Est tamen qui appellet, *Sulp. Severi chronicon.* Gennadius quoque hanc historiam significat, cum ait, *composuit & chronica*, id est, τὰ χρονικά. Author is qui disput. Athanasii cum Ario in Latinum convertit: *Sed si illud recolat, quod in Chronica sua b. m. Sulpitius Severus posuit dicens, duo Arii tanquam duo serpentes ex uno ore sibilabant, &c.* Porro autem præcedentium nominum prius prænomen esse videtur, & posterius nomen proprium. Sic enim certe dicitur Sulpicius Severus, ut Septimius Tertullianus, Aurelius Prudentius, Decimus Ausonius, Sulpicius Pius, Aurelius Augustinus. Quanquam in Gennadio, *Severus cognomento Sulpicius.* Drusius.

Ad nostram memoriam.] Infra II. *Omne tempus in Stiliconem Consulem direxi.* Ergo ad annum fere cccc. Coss. Fl. Stilicone, & Fl. Aureliano, Imperatore Honorio. *Idem.*

Efflagitantibus.] Flagitantibus. *Editio Colon.*

Etiam post-gesta convertere.] *Connectere.* Giselin. Magnus Salmasius primus omnium, veram Methodum ostendit, quomodo Historia Ecclesiastica

que populi Christiani, & mox pacis tempora, ac rursum Ecclesiarum intestinis periculis turbata omnia, locutu-
4 *rus. Ceterum illud non pigebit fateri, me, sicubi ratio exe-*

stica scribenda sit. Ita autem ille: Tota Antiquitas Ecclesiastica, in Personas ac Res dividitur. De Personis agitur sub titulo generali, *de Ordine Ecclesiastico*, sub quo continentur, ab Apostolica institutione, duo tantum, Presbyterialis sive Episcopalis, & Diaconalis. Postea Ecclesiastica institutione, divisus est ordo Episcopalis & Presbyterialis, & duo ex uno facti. Deinde & Episcopalis ordo, ejusdem Ecclesiæ decreto, in duos alios ordines divisus est, Archiepiscoporum sive Metropolitanorum, & Patriarcharum sive Exarchorum Diœceseon. Minores etiam ab Ecclesia ordines aliquot proditi sunt, ignoti Apostolis, ut Subdiaconorum, Exorcistarum, Lectorum, Ostiariorum, Acoluthorum, Sacrarii Custodum, Copiatarum, & Fossariorum, Monachorum etiam, Virginum, Pœnitentium. De his omnibus in primo volumine *de Ecclesiastico Ordine*. Secundum de Rebus erit. Olim eadem Presbyterorum & Episcoporum munia; ut Sacramenta administrare, pœnitentiam dare, id est, veniam pœnitentiæ agendæ, Chrisma conficere, ordinare, confirmare, benedicere, & similia. Post divisionem autem Episcopalis & Presbyterialis Ordinis, ut illud discrimen certius constaret, quædam ex his Episcopo soli agenda sunt attributa, reliqua Presbytero relicta. Pertractandum quoque erit, quando usus Ecclesiæ hæc invexerit, aut Episcopi ipsi propria ambitione usurparint. Hæc ille Ἰωσηφίσ, nuper, ingenti Reipliterariæ damno, rebus humanis ereptus.

Vexationesque populi Christiani.] De persecutionibus decem cruentissimis loquitur, quibus Romani Imperatores, Christianum nomen, delere aggressi sunt. Utitur vocabulo in speciem molliori. Quanquam ex consuetudine illorum, qui castigatissime Augustæo ævo locuti sunt. Sicuti Cicero dicit, se *vexationes Virginum Vestalium perhorrescere*, IV. Catil. *Horn.*

Pacis tempora.] Quæ cœperunt Constantini Imperio, qui primus Christianismum in pleniſſimam libertatem vindicavit. Quanquam & ante eum, quoties à persecutione externa quies, *pax* dicta fuerit, Tertulliano, Cypriano, & quod ad institutum nostrum facit, Sulpicio. Cujus sunt libro II. hæc: *Antonio Pio imperante, pax Ecclesiis fuit.* Et de Constantini ætate: *Exinde tranquillis rebus pace perfruimur.*

Ecclesiarum intestinis periculis turbata omnia.] Arianam & Priscillianam, hæreses, innuit, quæ ingenti motu Ecclesias, & ipsum Imperium, concusserunt. Nam cæteræ, quarum Catalogum Epiphanius texit, multæ, frequentesque, ante Arium & Priscillianum, intra unam alteramque Provinciam se continuerunt, & paucos ex Episcopis sectatores habuerunt, nedum ut se Orthodoxis opponere, & eos, cum Republica, opprimere auderent. *Horn.*

Non pigebit fateri.] Sulpicio animus fuit, continua temporum serie, sacras historias contexere. Eæ autem non nisi ad transmigrationem Babylonicam, scripturis continuantur. Inde annales deficiunt. Hinc magni hiatus, cum nulli extent commentarii, qui tempora captivitatis explanent. Post reparatam à Nehemia urbem, multa usque ad Seleucum Syriæ R. desiderantur. Expleta Maccabæorum narratione, quæ Iohanne Hyrcano Rege concluditur, cætera usque ad Christum, à Bibliis absunt, & à Iosepho mutuanda. Neque vero Euangelia, nisi trium fere annorum

exegit, ad distinguenda tempora, continuandamque seriem, usum esse historicis ethnicis, atque ex his, quæ ad supplementum cognitionis deerant, usurpasse, ut & imperitos docerem, & literatos convincerem. Veruntamen ea, quæ de sacris voluminibus breviata digessimus, non ita legentibus auctor accesserim, ut prætermissis illis, unde hæc derivata sunt, appetantur: nisi cum illa quis familiariter noverit, hìc recognoscat, quæ ibi legerit. Etenim universa divinarum rerum mysteria, non nisi ex ipsis fontibus hauriri queunt. *Nunc initium narrandi faciam.*

II. MUNDUS *à* DOMINO *constitutus est, abhinc*

rum Historiam; tradiderunt. Quare Sulpicius fatetur se usum esse Historicis gentilium, in dispensandis temporibus, per Reges Persicos, Syriacos & Romanos. *Sigon.* Idque factum ab ipso circa Monarchiam Persicam. Nam superiora immiscere, nec opus, ob continuam seriem, & si necesse, qui tuto poterat? Cum vetus *Strabonis* querela sit, ὅτι παλαιὰ τῶν Περσικῶν, καὶ τῶν Μηδικῶν, ἢ Συριακῶν, εἰς πίστιν ἀφικνεῖτο μεγάλην. Extabat quidem ævo ejus *Ctesias Gnidius*, qui vetustissima illa tradidit, sed admixtis fabulis, ut Plutarchus, & multi eum criminantur. Quod vel ex Epitome ejus, quam Photio debemus, apparet. Profana igitur Historia verior, à Persicis rebus incipit. Superiora περιπόλη sunt, καὶ πρασικὰ, & πίστιν οὐκ ἔχοντα, ut recte in Theseo Plut. censet. Quod de plerisque, non omnibus accipiendum. *Horn.* A fabularum inquinamento, illa antiquissima, Vir Maximus, Diodorus Siculus vindicavit, cujus libri, magnam partem amissi, *omnem vetustatis memoriam, Assyriorum, Chaldæorum, Phœnicum, & aliarum nationum, complectebantur.* Quarum rerum cognitio magnam sacrorum Bibliorum Originibus facem allucebat. De quibus omnibus, nihil nobis præter desiderium, supersit. *Scal.*

Ex ipsis fontibus.] Sigonius authorem nostrum, de Hebraïcis fontibus, loqui putat. *Significat*, inquit, *in ipsis Hebraïcæ Historiæ verbis, secretius aliquid contineri, diversum ab eo, quod literis nuncietur.* Sed aberrat à mente authoris. Qui Lectorem, non ad Hebraïcos fontes, ipsi, ut ex crassissimis erroribus apparet, incognitos; sed vel ad LXX. Interpretum Græcam, vel quæ ex ea expressa, in Occidente obtinuit, Latinam versionem, remittit. Nam quia ex illis rivulos suos deduxerat, hinc fontem ostendit. Et notum est ex priscis patribus, versionem LXX. Interpretum, ob fabulam illam, de inspiratione Sancti numinis, qua acti seniores fuerint, authenticam tum temporis habitam, suspecto partim ob Iudæos, partim ob imperitiam, Hebr. textu. *Horn.*

MUNDUS *à* DOMINO *constitutus est, abhinc annos pene sex millia.*] Et hinc orta antiquissima gentium idololatria, ad temporis, velut omnium primi, optimi &

hinc annos jam pene sex millia, sicut processu voluminis
2 *ipsius digeremus. Quanquam* inter se parum consentiant, qui rationem temporum investigatam ediderunt. Quod cum vel Dei nutu, vel vitio vetustatis
3

mi & maximi rerum auctoris, cultum prolapsa. Cum enim intelligerent idem mundi esse initium quod temporis, sive in principio temporis mundum esse constitutum, tempus, & significantia tempus, Solem inprimis & Lunam, ut numina, & humanarum rerum conditores, veneratæ sunt. Κρόνος enim, quem Saturnum Romani vocant, non aliam quam temporis habet significationem. Et quæcunque de eo veteres fabulantur, ad tempus, & primum quidem ac felicissimum illud, quale inter ipsa rerum exordia humano generi illuxit, referuntur. Imo vocabula illa Θεός, *Deus*, Ζεύς, & Germanorum *Teut*, revera nihil aliud significant quam *tempus*, facta ex Scytharum, à quibus haud dubie Græci & Romani orti, *teit*, vel *t'seit*, quod ipsum etiam tempus notat. Eandem idololatriæ primam originem etiam notat Plato. Cum enim viderent homines, Solem, Lunam, Astra, Cœlum ipsum, currendo semper circumvolvi, & ex ea circumvolutione tempus numerari ac distingui, Deos esse arbitrati sunt, seu, ut Plato ait in Cratylo, ἀπὸ ταύτης τῆς φύσεως τοῦ θεῖν θεοὺς αὐτούς, hoc est, *ab hac ipsa tali currendi natura Deos appellavere*. Cæterum an Platonica illa etymologia, ei, quam nos jam dedimus, antehabenda sit, judicent eruditi. *Boxhornius.*

Sicut processu voluminis digeremus.] Ea ratio sic se habet: A mundi exordio ad diluvium, cIↃ cIↃ ccxlii. Ad nativitatem Abrami cIↃ lxx. Ad migrationem in Chananæam lxv. Ad egressum ex Ægypto ccccxxx. Ad mortem Josuæ lxvii. Ad mortem Samsonis cccxix. Ad exstructionem Templi cii. Ad captivitatem Babylonicam ccccxxiv. Ad instaurationem Templi & Urbis cclx. Ad Christi passionem cccxlviii. Ad Stiliconem Cons. cccLxxvii. Quæ omnia magnis erroribus scatent. Patres sacram historiam in sex ætates distribuerunt, secuti ordinem creationis, ab Adamo ad Noë, ad Abraham, ad Davidem, ad transmigrationem, ad Christum, ad finem mundi. *August.* de Genesi. Varro apud Censorinum tria discrimina temporum esse tradit. Primum, propter ignorantiam, ab hominum principio ad Cataclysmum, ἄδηλον. Secundum, à Cataclysmo ad Olympiadem primam, propter fabulas, μυθικόν. Tertium, à prima Olympiade ad nos, ἱστορικόν, quia res eo gestæ, veris historiis continentur. *Horn.*

Parum consentiant.] Maxima dissensio est inter Græcos & Hebræos. Nam ab exordio mundi ad diluvium, Græci computant annos cIↃ cIↃ ccxlii. Ebræi cIↃ IↃc lvi. Augustinus cum hanc discrepantiam cerneret, haud confiteri erubuit xv. c. d. se hujus rei rationem nescire. Disceptatur etiam de anni tempore, quo mundus conditus. Scaliger, eumque secutus Calvisius, magnis rationibus asserit, autumno conditum. Et designat diem xxvi. Octob. Alterius opinionis Græci fuerunt, qui xxv. Mart. vocant ἡμέραν ἀφθαρσίας, & ea mundum conditum, Christum natum, ac crucifixum volunt. Cæterum hæc tam intricata sunt, ut mirum non sit Chronologos adeo in diversas sententias abire. *Horn.*

Vel vitio vetustatis.] Hujus varietatis aliæ in aliis causæ sunt, sed in prima ac secunda ætate, Hebræorum Græcorum-

tis eveniat calumnia carere debebit. *Mundo autem condito homo factus est: viro* ADAM, *mulieri* EVA *nomen* 4

corumque dissensio, præcipuam differentiam peperit. *Sigon.* Præcipua portentosæ diversitatis causa est, LXX. Interpretum corruptio. *Altera*, quod quidam veterum, annos Hebræorum supputarint, Lunares. *Tertia*, quod Judæi, odio Christianorum, plus satis sibi indulserint, ut ex Danielis hebdomatibus liquet. *Quarta*, ipsa Scripturæ loca satis obscura, & in Interpretationum varietatem, nisi quis probe, multoque usu instructus accesserit, prona ac lubrica. *Quinta*, Chronica à diversis olim, modo negligentius, modo cum præjudicio, conscripta. Sunt & aliæ multæ; ut Synecdochæ, confinia duorum regnorum confundentes: hysterologiæ, mutationes termini regnorum, varietates nominum, ac denique, quod primo dicendum fuerat, librorum menda, quæ in notis, quibus temporum quantitas designatur, facillime fiunt: & nusquam non sunt obvia. *V. Giselinus.* Sed non ferenda est Petavii audacia, qui totam Scripturæ Chronologiam incertam facit, eo argumento; quod sciri nequeat, an qui recensentur anni, integri omnes sint & præcisi, an vero Scriptura rotundum consectata numerum, aliquos omiserit. Quo nihil ineptius est, cum Scriptura passim minores numeros præcise exprimat, sæpe menses addat. *Horn.*

Mundo autem condito.] Ex nihilo, ut docet Moses, ex Chao autem, ut gentium sapientes fabulantur. Chaos autem iis dicitur rudis ac indigesta illa moles, quæ rerum omnium semina continebat, quidam quasi earum thesaurus, & gazophylacium. Unde & Chao est nomen. De quo alibi dicendum erit. Ad *Chaos* haud dubie respexêre veteres illi Christiani, quorum meminit Basilius in Exameron, qui Hebræorum בראשית, *in principio*, non verterunt ἐν ἀρχῇ, quomodo recte alii, sed ἐν κεφαλαίῳ, id est, *in capite*. Exponebant autem hoc ἀθρόως, hoc est, simul, ut simul omnia condita dicerent. Est autem id nihil aliud, quam Chaos. *Boxhorn.*

Homo factus est.] Extra Paradisum Genes. 1, 15. Et ut Judæorum traditio habet, in monte Moria. *Ionathan* & *Salmanticenses*. Indi ad Gangem, ubi arx Halabassa. *Latius* in India Vera. Sacra, id est, sola vera Historia, ex costa Adami sumptam & factam Evam dicit. Alia alii. Ajunt illi primum hominem fuisse androgynum, marem pariter & fœminam. Plato certe in Symposio docet, principio humani generis exstitisse & tertiam hominis speciem, non virum, aut mulierem, sed quæ ἀνδρόγυνος appellatur, & ex mare ac fœmina simul constaret, cui brachia quatuor, & totidem pedes, ut & reliqua membra essent. Neque Plato tantum ita sensit, sed & pagani prope omnes, etiam ante Platonem. Janus *bifrons*, Jupiter *& mas & fœmina* describitur, Orpheo, Cecrops διφυὴς dictus, (qui omnes non alium significant, quam primum humani generis propagatorem; quod pluribus alibi docendum) vetustissimam hanc de primo homine opinionem esse ostendunt. Unde vero illa? Ex male intellecto ab ipsis etiam Judæis, à quibus haud dubie hæc habuere pagani, Mose, præsertim his ejus verbis, quæ exstant Genes. 1, 27. *Marem & fœminam creavit eos*. At illa verba nihil aliud volunt, quam utriusque sexus hominem, non unum, sed duos, Deum fecisse. Sed nugari malunt Judæorum magistri. Manasse Ben-Israël instar omnium sit. Is in Conciliatore hæc ita exponit; *Non est bonum hominem unicum esse, id est, solum corpore ex utroque sexu coalito*

5 *men fuit. Sed constituti in paradiso, cum interdictam sibi*

differre à cæteris animantibus. Vnde & postea adiutorium coram eo statuit; hoc est, à fronte, adeo ut corpus illud, quod ante humeris adglutinatum hærebat, deinceps in ejus conspectu esset. Hæc incepta sunt. Addit & alia, sed quæ eodem redeunt, hoc est, non minus inepta. Videntur in hunc errorem duxisse Rabbinos & illa Adami male intellecta verba; *Hæc est caro de carne mea.* Cur monstrum maluerunt, quam simpliciter, ut debebant, hæc interpretari? Eva ab eodem, à quo Adam, sed ex Adami costa facta est. Ejusdem auctoris adspectu & conjux Adami fuit & soror, & costam si videas, filia *Boxhorn.*

Viro Adam.] Dictus ab אדמה, terra. Ἀδαμὰ: Hesychio & Procopio πυρθενικὴ γῆ, Josepho πυρθεινὴ καὶ ἀλληδονή. Ergo Adam πυρρὸς, ἐπειδήπερ ἀπὸ τῆς πυρρᾶς τῆς φυραθείσης ἐγενήθη. *Iosephus.* Nonnulli Judæorum Astrologi ante Adamum vixisse quendam Janbasor, Tzareth, Roani, & Janbasor fuisse præceptorem Adami tradiderunt. *Cosdroa* sermone primo apud Joh. Isaac Levitam in Epistolam R. Mosis Maimonidis de Astrologia.

Mulieri Eva.] Etymon est à חיה vixit. Chrysostomus: Εὔα, ζωή. *Drus.*

Constituti.] Hunc felicem statum gentiles sub aurei seculi nomine, describunt. De quo *Dicæarchus* Peripateticus apud Porphyrium & Varronem; *Calanus* Indus apud Strabonem xv. *Grot.*

In Paradiso.] Quæ in Hebræo hic vox est פרדס, id est, *hortus*, redditur *Paradisus* à Græcis & Latinis interpretibus. *Pardes horti* aut *Pomarii* significatione in Veteris Federis libris legi notum est. Ecclesiastic. cap. 11. lib. 11. Esdræ cap. 11. & Cantic. cap. 1v. *Paradisus* vox haud dubie Persica est. Veteres ambigere nos non sinunt. Jul. Pollux lib. 11. Onomast. docet *paradisum*, proprie Græcam vocem non esse, quanquam à Græcis receptam, sed Persicam, & ex consuetudine Persica fluxisse in usum Græcorum. Xenophon & Philostratus disertim testantur, à Persis hortos amœnissimos, fontibus irriguos, & nemoribus consitos, quibus leones, ursos Pantheraque claudere barbaris, id est, Persis, mos est, *paradisos* appellari. Huc etiam respiciunt, Gothorum *hœrti* & *garti*, Hungarorum *Pharastit*, Francorum & Germanorum *Foreſt*, *Varade*, hodie Belgis usitatum, *Varande*. Quæ nil aliud quam *Fardus* Persicum notant, quippe ab eadem origine. De quo alibi ex professo. *Boxhornius.* Verum nomen EDEN est, ab amœnitate; unde totus ille tractus dictus, II. Reg. xix, 12. Ezech. xxvii, 23. & hodie oppidum Maronitarum in monte Libano, quod Ptol. & Stephan. παραδεισον vocant. Atque hinc ἡδονὴ, *Adonidis* horti, & Campus Elysius, apud Poëtas. *Horn.* Situs, ad utramque Euphratis ripam, magis tamen Orientalem, in ea parte Babyloniæ, quæ *Auranitis* dicitur Ptolemæo, cum dicendum esset *Audanitis*. Sed litera R in P detorta. Illa regio est totius orbis amœnissima & feracissima, teste Curtio & Plinio. Qualis *Babylonia Eden* describitur, Esa. li, 3. Ezech. xxviii, 23. & xxxi, 16. *Pischon* est Naharmalca sive βασίλειος, accolis Pasitigris, vel potius Pisotigris. *Gichon* Naharsares, vel juxta alios, Naharmalca, sive βασίλειος. *Chiddekel* Tigris, quem accolæ vera voce *Diglito* vocabant, quod nomen Arabes retinuerunt. *Phrat*, omnium confessione Euphrates, dictus הנהר פרת, per excellentiam, unde Græci, suum Euphrates, fecerunt. *Iunius, Grotius, Scaliger.* Cæterum error inde ortus, quod Chavilam ibi pro Indiæ regione acceperunt. Atqui duplex: & una ad sinum Persicum, ubi hodie Basora.

bi arborem deguſtaſſent, in noſtram, velut exules, terram

ſora. Vel paulo ſupra eam, ubi hodieque regio *Chelſa* eſt, inter Meſopotamiam & Perſiam. Populus *Chelſalini*. Et hi dicunt, ſe in Eden habitare, ubi Paradiſus fuerit, & vere dicunt. Nam XII cIↃ. paſſ. à Ninive, ad Tigrim, eſt inſula Eden, ambitu X cIↃ. paſſ. Idque adhuc nomen retinet. Olim muro cincta fuit, ut ex ruinis patet. *Horn.*

Cum interdictam ſibi arborem deguſtaſſent.] Lapſum gentilibus notum fuiſſe, & fabula de Prometheo & Pandora innui volunt. Promethei furtum eſſe arboris vetitæ deguſtationem, Pandoram, illa mala quæ ſecuta ſunt. De quo Heſiod. ὧδε ἡμερ. κραῆ ἔργ. *Horn. Arborem*, id eſt, *fructum arboris*. Hanc arborem vulgus malum fuiſſe putat, deceptus ambiguo *pomi* vocabulo, quod latius patet & ficum quoque comprehendit. Veteres non conſentiunt. Plerique *ficum*, alii *citrum*, vel *vitem*, vel *frumentum* fuiſſe volunt, quorum loca Druſius affert. Sed res incertiſſima eſt. Poëtæ ex hac lapſus hiſtoria, ſerpentem ſuum, malorum aureorum cuſtodem, depromſerunt. Et in antiquiſſimis Græcorum myſteriis, acclamatum Εὔα, ſimulque monſtratus ſerpens, teſte Heſychio, Clemente in Protreptico, Plut. in Alexandro. *Grotius.* Lapſos eſſe XXVII. die Martii, quæ Veneris, hora IX. vult Eutychius Patriarcha Alexandrinus MSS. apud Seldenum. Prima die, id eſt, ſeptima creationis id contigiſſe aliqui ex pſalmo XLIX. 12. 20. probare conantur, ubi אדם non χοϊκῶς pro quovis homine, ſed pro ipſo Adamo primo accipiunt. *Horn.*

In noſtram terram ejecti ſunt.] Sentit & loquitur Sulpicius ex ſententia eorum, qui, inter veteres, paradiſum, primorum parentum, & expulſis iis, defunctorum hominum, ſi quidem recte vitam egiſſent, ſedem, extra noſtrum orbem ſitam, credidere. Inde apud veteres Chriſtianos *Paradiſus & Elyſii campi*, aut *Fortunatorum*, ſive *beatorum inſulæ*, eadem. Proclus ad Heſiodum, qui *fortunatorum inſularum*, μακάρων νήσων, meminit, paradiſum innùi, ſibi videri dicet. Opinio illa haud dubie ex eo nata, quod in novi Federis libris, Beatorum poſt hanc vitam ſedes, *Paradiſus* dicatur. Nempe à terreſtri *Paradiſo* ſumpta comparatione. Quomodo & in Magicis præceptis Zoroaſtræorum dicitur; ζήτησον τὸ παράδεισον, *Quære Paradiſum*. Quod myſtice à Chaldæis dici docet Pſellus, & virtuti, in qua beatitudo hominis ſumma eſt, ſtudendum eſſe, interpretatur. Acceſſit, quod male intellexerint ea Moſis verba, quibus ex Paradiſo ejectos primos parentes tradit, quaſi vellet, nempe, tunc demum in noſtrum orbem eos eſſe expulſos. Quod eſt abſurdum. Qui ex Italia in Africam relegatur, locum mutat non orbem. Qui ex Paradiſo ejicitur, eo ipſo in alium orbem non venit, neque eo fit, ut Paradiſus non ſit pars orbis terrarum. Unde autem illa Paradiſi mutatio ex verbis Dei ad Adamum, ſtatim poſt peccatum, patet: *Maledicta eſto terra propter te, cum dolore comedito proventum ejus omnibus diebus vitæ tuæ; eaque ſpinam & carduum proferto tibi.* Sententia in totum terrarum orbem ob peccatum hominis lata eſt, ut & in ea puniretur ille, qui peccaverat. Neque pœna Adamo indicta; *In ſudore vultus tui veſcitor cibo*; exſeri poterat, niſi terra ita damnata, illa maxime, in qua ſitus erat Paradiſus. Sic factum eſt, ut hic locus quidem manſerit, ſed perierint primæ illæ amœnitates ac ſponte hactenus enatæ delitiæ & opes, quas homini ſuppeditaverat. Poſt ſententiam ergo illam ſtatim periit ac concidit prima illa & jucundiſſima facies Paradiſi, & quæ ad arborem vitæ ferebat via, plane homini clauſa, hoc eſt, inacceſſa facta eſt. *Boxhorn.*

6 *ram ejecti sunt. Deinde ex his* CAIN *atque* ABEL *nas-*
7 *cuntur. Sed Cain impius, fratrem interemit. Filium*
ENOCH

Paradisus igne impervio obseptus. Est in Babylonia campus interdiu flagrans. Plin. II, 109. & ibidem tractus naphthæ plenus. Apud eundem & Curtium, & Strabonem, Plut. in Alexandro. Illi igitur ignes innuunt Paradisum combustum, ut Sodoma. *Grotius.*

Vitæ exules.] Atque hic desinit seculum aureum gentilium, & argenteum incipit. Ita enim felicem illum statum vocarunt, cum tamen vix unius dici fuerit. *Horn.* Illud autem exilium tale erat, ut eo proprietas rerum mundanarum, ante lapsum collata, non amitteretur. Qualem Saturni ævo fuisse scribunt veteres, & cujus postea in Saturnalibus vestigium mansit. Justin. lib. XLIII. *Erant omnia communia, & indivisa omnibus, velut unum cunctis patrimonium esset.* Ac talis usus universalis juris, erat tum vice proprietatis. Nam quod quis sic arripuerat, id ei alter, nisi per injuriam eripere non potuit. Similitudine hoc intelligi potest ea, quam Cicero de Finibus III. habet: *Theatrum cum commune sit, recte tamen dici potest, ejus esse eum locum, quem quisque occuparit.* Neque is status durare non potuit, si aut in magna simplicitate perstitissent homines, aut vixissent inter se mutua quadam eximia charitate. *Grotius.* Tradunt autem Talmudici, sex præcepta Adamo tradita, quæ sunt: DEVM *colunto. Iura mortalibus dicunto. Sanguinem non fundunto. Idola non colunto. Nec rapinas exercento. Incestus vitanto.* De quibus infra in Noacho. *Cunæus.*

Cain atque Abel nascuntur.] Cain & Abel diversis sese studiis dedisse dicuntur, alter agricola, alter pastor. Ad eos igitur haud dubie referenda origo omnium earum rerum, quæ ad explendas hominum necessitates requiruntur. Cogita enim quascunque voles, aut pastor eas aut agricola abunde suppeditat. *Boxhornius.* Ab hoc tempore privata rerum dominia cœperunt. Hinc Abeli pecora & compascua sua: Caino agri & sua sata. Inde permutationes, emtiones, venditiones, & præter pondera ac mensuras, agris & compascuis termini seu limites accessere. Et de Caino ajunt, ὅρους γῆς πρῶτος ἔθετο, *terminos agris primus posuit.* Seldenus Mar. Claus. lib. I. c. IV. Quod vero Suidas scribit, Abelem fuisse παρθένον, cœlibem, id non alio fundamento nititur, quam quia ἄτεκνος in Scripturis est. Certe non admodum juvenis fuisse videtur, cum eum frater vita spoliaret. *Horn.*

Fratrem interemit.] Apud Damascum ut volunt. Καὶ τὸν νικηθὲν αὐτὸς ποιήσας ἀφανῆ, λάθρᾳ κατελιμόυσεν. *Iosephus.* Latinus, Samaritanus, Syrus, Hierosolymitanus, Ionathan, foras productum, & in agro occisum innuunt, & hic posterior etiam colloquium refert. Ex hac cæde orta est illa secessio filiorum Dei & hominum: id est, Sethitarum & Kainitarum, de qua mira Aben-Batrich Arabs Mss. apud Seldenum tradit: *Sethi familiam montem in quo Adam sepultus; Kaini vallem, in qua Abel occisus, occupasse, tam infensis odiis, ut Sethiani per* SANGVINEM ABELIS *jurarent, non se in vallem ad Kainitas descensuros.* Inter Kainitas autem omnis generis scelera invaluerunt, ut Poëtæ sub ferreo seculo innuunt. *Horn.*

Filium Enoch.] Ex sorore eademque uxore sua, quæ Save seu Azaa Epiphanio; Chrysostomo Ripha. *Grot.* Atque hic est Græcorum *Inachus.* Inachus in Græcia Regum antiquissimus. Idem primam urbium, Argos struxit. Retinuerunt igitur verum nomen Enochi, sed urbis, pro ingenio suo, mutarunt. *Horn.*

A quo

ENOCH *habuit, à quo primum civitas condita est, auctoris nomine vocitata. Ex hoc* IRAD, *atque ex hoc* MAVIAEL *nascitur. Hic* MATHUSALAM *filium habuit, isque* LAMECH *genuit, à quo juvenis quidam occisus traditur, nec tamen nomen refertur occisi: quod quidem futuro mysle-* 8 9

A quo primum civitas condita.] Atqui non à filio, sed patre Caino, urbs structa, ut Moses habet. Hæc urbs sita fuit in regione Nod. Illa ad Orientem Paradisi. Ergo in Trans-Tigridanis regionibus, non vero in Syria ad montem Libanum, ut author Historiæ Scholasticæ, Naucleros, & alii volunt. Neque etiam in Arabia deserta, ut Iosepho visum. Haud dubie vero & aliæ tum urbes conditæ, (Pseudo-Philo septem meminit) quarum in sacris Scripturis nulla præterea mentio, a profanis una adhuc, *Ioppe*, nominatur, ante diluvium condita, ut Plinius, Mela, Solinus tradant. *Horn.*

Mathusalam.] Hebr. Mathusael, ne cum Mathusala ex Sethi posteritate confundatur. *Drus.*

Lamech.] Moses Gerundensis ait, hunc Lamechum fuisse virum sapientem, qui docuerit maximum natu artem pastoritiam, & proximum ab eo musicam, tertium vero artem poliendi ferrum & æs. *Idem.* Certum est artem metallicam jam ante diluvium in familia Lamechi floruisse. Sunt qui ipsam quoque Chymiam Adamo cognitam atque etiam exercitam fuisse velint. Unde curiosa quæstio: in quo vase Adam Lapidem Philosophorum elaborarit nondum repertis vitris? & respondent, in fictilibus. *Horn.*

Occisus traditur.] Νεανίσκον & adolescentulus. Sic Hier. & LXX. Verba sunt, *Occidi virum & juvenem*, id est, virum juvenem. Nam unum duntaxat occisum fuisse, præter Severum nostrum Theodoretus & Augustinus prodiderunt. Alii duos occisos volunt: sunt etiam qui referunt, *non occidi virum.* Quidam, *occidam*, id est, occidere possem si vellem, tantum in me roboris. Qui vertunt (Oncelos in his est) *non occidi virum, &c.* verba Mosis legunt cum interrogatione, *occidi virum?* quasi dicat, minime. Multi fabulantur occisum fuisse ab eo Cainum, & deinde alium juvenem, ductorem ejus. Hunc Thubal-Cain fuisse conjiciunt. Fabula refertur à Salomone Iario Ebræo, & in Fasciculo temporum, & apud Rabanum Strabumque & alios. Locus autem est Gen. 4, 27. Quem sic ex Ebræo non male convertas, *occidi virum pro vulnere meo, & juvenem pro livore meo.* ילד puer, adolescens, juvenis, à nascendi conditione. Sæpius ætatis est. Aliquando natum denotat, ut quidem sumitur ea vox in illo Plauti, *natus nemo in ædibus.* Drus.

Nec tamen nomen refertur occisi.] In textu sacro. Cæterum interpretes nonnulli eum nominant Thubal-Cain, ut diximus. Quod non videtur mihi verisimile, cum dicat puerum vel juvenem, vel, si mavis, adolescentulum. Dixisset enim certe natum meum, aut filium meum. Nam unus ex filiis ipsius erat. Iam quod de Caino comminiscuntur, æque vanum videtur. Siquidem Caino nota apposita fuit, ne, si quis in eum incidisset, occideretur, Genes. IV, 15. *posuitque Dominus in Cain signum, &c.* Idem.

Futuro mysterio.] Quod fuit, ut peccatum Lamech, id est, omnium hominum, effusione sanguinis Christi lueretur. *Sigon.* Alii: ut Cain septima, ita

mysterio fuisse præmissum à prudentibus æstimatur.

1 III. *Igitur Adam, post necem filii minoris,* SETH *filium procreavit, cum jam tricesimum & ducentesimum*
2 *annum ætatis implesset. Vixit autem annos* IↃCCCCXXX.
3 *Seth vero* ENOS, *Enos* CAINAN, *Cainan* MALALEEL, *Ma-*

Adami peccatum LXXXII. generatione per Christum, lueretur. *Hieronymus.* Quæ mysteria nulla specie veri ex Scripturis deducta, meræ ineptiæ sunt, & περισσολογία.

Adam post necem filii minoris.] Tarich Musulmannicum, nescio cujus præterea filii Adami, عبد الحارث Abdolcharitz meminit. Quem Meccam vel Medinam, ad cæteras Muhammedis nugas, mittamus. *Horn.*

Seth filium procreavit.] Præter hunc, & alios duos, qui præterea in sacris memorantur, putatur genuisse filios triginta. Qua in sententia fuit B. Augustinus, ut patet ex libris de civit. Dei. Sed Methodius centum filios edidisse tradit. Mirum unde habeat. Filias quoque absque dubio multas procreavit. Samuel Solem in Iohasin fol. 134, pag. 2. *Postquam genuisset Seth, genuit filios & filias, secundum opinionem gentium* (Christianorumque) *sexaginta.* Philo in libro Antiquitatum, *Initio mundi Adam genuit tres filios & unam filiam. Vixitque postquam genuit Seth annos* DCC. *& genuit filios* 12. *& filias* 8. Drusius.

Cum jam tricesimum & ducentesimum.] Consentit Iosephus. Ebræi codices habent, *tricesimum & centesimum.* Sed paullo post, ubi Adam dicitur vixisse post genitum Seth, annos septingentos, iidem referunt octingentos. Ita conveniunt in numero annorum, quibus vixit Adam. Vide Gen. 3, 2. *Idem.* Quo autem anni genere tum usi sint homines, certo non constat. Credibile est, adhibuisse CCCLX. dictum, quos identidem intercalaribus augerent. *Calvisius.*

Annos IↃCCCC XXX.] Præter testimonia hujus longævitatis, quæ apud Iosephum extant, etiam Varro ex historiis notavit, antiquos ad mille annos victitasse: sed male ipse pro annis accepit menses, in quo nihil esset mirandum. Vide Lactantium Instit. lib. II, 13. *Grotius.* Volunt autem Adamum sepultum Hebrone in spelunca, quæ postmodum Abrahamo emta: alii Hierosolymis eo loco ubi crucifixus Dominus, ita ut crux per cranium ejus & ossa in rupem penetrarit: Chrysostomus ex aliorum opinione, inter quos Athanasius, hoc refert. Epiphanius in eo loco cranium Adami repertum narrat. Fabulæ origo inde. Adam nomen collectivum est. In eo igitur loco fuerunt crania Adam, τὸ ἀνθρώπων. Hinc dictus locus, Κρανίου τόπος. *Heinsius.*

Seth vero Enos.] Hujus ævo Idololatria cœpit. Tertull. l. *de Idololatria.* Quod ex loco Genes. IV, 26. probant: ubi dicitur: אז הוחל לקראבשם יהוה. Id est, *tunc cœptum est profanari invocando nomen Domini.* Et ita capiendum locum, ex Chaldæis, Arabibus, Latinis, *Seldenus Proleg.* de Dis Syris probat. Nomina autem Idolorum ante diluvium, satis portentosa, recenset Alcoranus, *Azoara* LXXXI. Quæ sunt Wadda, Suloaha, Iagocak & Nacera. Alii locum *Gen.* IV, 26. capiunt de vero & solenni cultu Dei. *Drusius.*

Enos Cainan.] Hujus Cainanis sepulchrum Alexandro Magno ostensum fuisse, *Zaccuth* in Iuchasin tradit. Multa de eo Iudæi fabulantur; ut quod in India

Malaleel JARED, *Jared* ENOCH *genuit: qui ob justitiam translatus à Deo traditur. Hujus filius* MATHUSALA *dictus est, qui* LAMECH *genuit: ex quo* NOE *natus, justitia* 4

India sepultus fuerit, & super totum mundum regnarit. Eundem prædixisse futurum diluvium; eamque Prophetiam in lapideis tabulis, scriptura Ebraica, scripsisse. De quibus fabulis citant Epistolam Alexandri Magni ad Aristotelem scriptam, quæ extat in Historia Ebraica lib. 11. cap. 11. *Drus.* Tarich Regum Persiæ, & Alcoranus, hunc Enochum Edris vocat ادريس & Muhammed eum in quarta sphæra cœli, Solis, à se repertum scribit. Iudæi eum in Angelum quendam *Mitatron* transformant, quem Ionathan in Targum vocat סַפְרָא רַבָּא scribam magnum, quasi Cœlitum secretarius esset. *Schickardus.*

Enoch.] Mentio hujus in epistola Iudæ Apostoli, ℣. 14. *Prophetavit autem de his septimus ab Adam Enoch, dicens, ecce venit.* Duplex Enochi liber olim circumlatus. Unus apocryphus plane & fabulosus, teste *Augustino* l. xv. c. d. c. 23. Alter is fuisse censetur, quem Iudas citat; & quem Iudæi approbantes olim legebant. Verum Iudas nullius libri ab Enocho scripti, sed tantum Prophetiæ meminit. Vide *Drusii Hanochum.* Hunc fabulæ Græcorum Ἀννακὸν indigitarunt. De quo talia narrantur: ἦν τις Ἀννακὸς, ὃς ἔζησεν ὑπὲρ τὰ τριακόσια ἔτη. Ἐδόθη ὁ χρησμὸς, ὅτι τότε πλυθήσεται καὶ πάντες ἀφανισθήσονται· οἱ δὲ φρύγες ἀκέσαντες ἐθρήνησαν σφόδρα, ἀφ' ἧς ἡ παροιμία; τὰ ἐπὶ Ἀννακῷ κλαύσῃ. Quod hic Annacus vixisse traditur supra trecentos annos, & prior diluvio fuisse, hoc etiam Enocho convenit, quem Scriptura narrat trecentos sexaginta quinque annos habuisse, cum de medio sublatus est, & inter homines desiit comparere, eo modo, quo Deo placitum est. *Salmas.*

Translatus.] Samaritanus: *Accepit eum Angelus ejus.* Onkelos: *Non occidit eum Deus*; id est, non passus est mori. Ionathan: *Sublatus fuit, & adscendit in cœlum ex mandato coram Domino.* Arabs ad Hebræos: *Translatus est in paradisum.* Iosephus: ἀνεχώρησε πρὸς τὸ θεῖον. *Grot.*

Mathusala.] Obiit ante diluvium septem dies, ut Samuel Solem in Iohasin tradit. Salmanticensis, *Annus diluvii erat* 1656. *eo implevit Mathusala justus annos suos, & mortuus est paullo ante diluvium.* Et mox, *Deus expectavit adhuc septem dies, quibus durabat luctus Mathusalæ: post adduxit super eos aquas diluvii.* Quæ habentur & in Bresith rabba sectione Noach ad locum: *Et fuit post septem dies*, his verbis concepta: *docet hic locus Deum suspendisse septem dies luctus ipsius Mathusale justi, ut facerent pœnitentiam, & non fecerunt.* Drus. Ex vitiosa LXX. computatione sequitur, cum XIV. annis supervixisse diluvio. Quod solum sufficit ad illorum numeros confutandos. *Horn.*

Lamech.] Sepultus fuit anno mundi 1555. ut est apud Salmanticensem. Quod aliis examinandum relinquo. Nam in eodem, *Mathusale sepelivit filium suum quinquennio ante diluvium.* Quæ si vera, sepultus fuit ann. mundi 1650. *Drusius.*

Noë.] Hic est Poëtarum Deucalion, & Saturnus & Ogyges. Quod ex sequenti diluvio, & terrarum distributione, clarius patebit. Abydeno apud Eusebium IX. προπ. *Sisithrus*, id est, ut vox ostendit, Saturnus, dicitur. Persis *Adam Assani*, secundus Adam. *Horn.*

Abun-

tia egregius, & præ cæteris mortalibus, Domino carus
5 *acceptusque. Qua tempestate, cum jam humanum genus abundaret, Angeli, quibus cœlum sedes erat, speciosarum forma virginum capti, illicitas cupiditates appetierunt: ac naturæ suæ originisque degeneres, relictis superioribus, quorum incolæ erant, matrimoniis*
6 *se mortalibus miscuerunt. Hi paulatim mores noxios conserentes, humanam corrupêre progeniem, ex quorum coïtu*

Abundaret.] Atqui non numero tantum incolarum orbis impletus fuit; sed etiam urbibus, regnis ac Provinciis excultus. Nec nobis orbem antediluvianum incultiorem fingere debemus, quam post diluvium fuit. Opida, urbes, pagi, palatia, gulæ auriumque oblectamenta, tum artes ac studia, excellissime floruerunt. Denique qualis post diluvium per CIↃ IↃC. annos, orbis fuit, talem & ante diluvium, tanto temporis spatio, fuisse, existimandum est. Sed an America quoque ante diluvium habitata? Ita *Opmeerus* in Chronologia, & *Lescarbotus* volunt, ille argumento fabulæ Atlanticæ apud Platonem: hic quod vel ibi creatus Adam, vel ea Noachi patria fuerit. Uterque nugas agit. Nam quamvis in immensum, non adeo tamen homines excreverant, ut etiam in novum illum orbem, toto Oceano remotum, se penetrarent. Imo ne omnes quidem nostri continentis regiones tam habitatæ: ac *Speedio*, Britanniam tum cultam fuisse dicenti, assensum præbere nondum possumus. Græcorum quoque Inachia, Pelasgica, Attica, Ægyptiorum atque Sinensium Dynastiæ priores, quæ in hoc tempus incidunt, fabulæ sunt. *Horn.*

Angeli.] Hujus sententiæ fuerunt ex Ebræis Iosephus & Philo: ex Græcis, Iustinus, Tatianus, Proclus, Athenagoras: ex Latinis, Tertullianus, Lactantius, hic noster. *Drusius.* Duo ex his memorantur in *Medras Ruth* & in *Habdala R. Aquibæ:* Aza & Azael. Tertius Machahaël est in libro *Iohasin.* Apud Originem v. contra Celsum, ex libro Henoch recensentur horum Angelorum LX. vel LXX. Sed ibi Gigantes cum Angelis confundit. *Idem.*

Speciosarum forma virginum capti.] Tradunt Rabbini Angelos liberis operam dare. Pirke Eliezer: *Angeli delapsi è cœlo viderunt filias Cain, quæ illo tempore nudæ incedebant, oculos stibio pingentes, more meretricum.* In Medrasoth R. Hanina: *Viderunt filii Dei Aza & Azael, qui duo Angeli fuerunt, filias hominum.* Drusius. Et alibi apud Rabbinos: *Duo Angeli Aza & Azael concupiverunt filias terræ.*

Relictis superioribus.] Deturbatos Rabbini dicunt. Causa in *Medras Ruth:* quod Dominum suum accusaruut. In *Habdala R. Aquibæ*, quod secreta Domini sui patefecerunt.

Matrimoniis se mortalibus miscuerunt.] Nominatur in libro Iohasin Mahasael, sive Machasael ex filiis Dei, qui sub diluvii tempus rem habuerit cum uxore Chami, unde natus sit Sihon. Et relatum in libro pervetusto *Hazohar*, dictos Angelos, quos filios Dei autor libri vocat, consuetudine usos Naamæ sororis Thubal-Cain, ex ea genuisse dæmones, quos Shedim appellant, & spiritus malos, qui nunc in mundo.

coïtu Gigantes editi esse dicuntur, cum diversæ inter se naturæ permixtio, monstra gigneret. Quibus rebus offensus Deus, maximeque malitia hominum, quæ ultra modum processerat, delere penitus humanum genus decreverat. 7

IV. *Sed* NOE, *virum justum, vita innocens, destinatæ* 1

mundo. *Drusius.* Vera sententia est, connubio tum permixtos Cainitas & Sethitas, quorum illi impii, hi pii. Atque sic generalis quædam ἀποστασία contigit. *Horn.*

Gigantes.] Hi sexaginta fuisse perhibentur. Nam scriptum ibidem: *hi sunt potentes:* & alibi, *sexaginta potentes circum eam.* Quot in terra, totidem erant in cœlo. Videndus Manahem in Genesin. Ionathan gigantes etiam angelos fuisse opinatur, qui è cadendo Nephilim dicti sint, quod videlicet è cœlo deciderint. Verba ejus habentur Gen. 6, 4. ad locum, *& gigantes erant in terra.* quem sic interpretatur, referente Manahemo, *Samhazai & Azael ceciderunt è cœlis, & erant in terra in diebus illis.* Vocantur à Mose Nephilim, ut alii existimant, à cadendo, ut ego, ab irruendo. Naphal enim & irruere significat. Etymo huic firmando est interpretamentum Aquilæ Pontici, ἐπιπίπτοντες, irruentes, quod male Hieron. exponit, *cadentes.* Alibi gigantes vocantur Emim, à terrendo; ut Gibbarim, à robore, & Enacim, à torque, ut quidam volunt, quasi torquatos dicas: item Raphaim & Zomzommim. Quod postremum linguæ Ammoniticæ est. *Drusius.* Ac haud dubie, plerique Dii, ex hac Gigantum prosapia, à Græcis petiti sunt. Nam *Thubal-Cain* Vulcanus est, *Iubal* Apollo. Sic & cum cæteris se res habet, quanquam nomina multum deflexerint. Et hoc Moses vult, cum dicit: *eos ab omni ævo celeberrimos viros fuisse.* Atque horum ævum Hesychio γιγαντία dicitur, si vera ibi lectio, Ἡλικία. Quod si Λυκία, tum juxta eum, sedes Gigantum Lycia fuerit, sicut & in Bohemia, & Suedia ac Norvvagia, tractus quidam à Gigantum incolatu, nomen acceperunt. *Horn.* Huc pertinent segreges isti dominatus, quorum Plato meminit III. de Legibus. Postquam enim exui æqualitas, & pro modestia, ambitio, vis, incedebat, provenere dominationes. *Tacitus* III, Annal.

Editi esse dicuntur.] Sic quoque Iosephus, & eum secutus Ambrosius. Hæc opinio jam olim communi consensu doctorum explosa est: qui tradunt gigantes procreatos fuisse ex generis nostri ejusdemque naturæ parentibus. Augustinus in quæst. super Genesin: *De gigantibus, id est, nimium grandibus atque fortibus, puto non esse mirandum quod ex hominibus nasci potuerint, quia & post diluvium quidam tales fuisse reperiuntur, non solum virorum, sed etiam fœminarum.* Fidem dictis adstruit ætas posterior, quæ gigantes dedit etiam ex mediocris staturæ hominibus. *Drusius.*

Malitia hominum.] Hic fuit primus Σκυθισμὸς, ut Epiphanii voce utamur. Transierant enim homines in ferarum ingenia. *Senec.* IV. Nat. Quæst. 30. Huc pertinent omnia quæ Græci de impietate hominum, tempore Deucalionis, & causa deletorum Gigantum tradunt, de qua re elegans locus apud *Lucianum de Dea Syria.*

Ar-

natæ exemit sententiæ. Idem admonitus à Domino, diluvium terris imminere, arcam immensæ magnitudinis ex lignis contexuit, ac bitumine illitam, impenetrabilem aquis reddidit: qua ille cum uxore, ac filiis tribus, & totidem nuribus, est clausus. Volucrum etiam paria, itidem-

Arcam.] תבה navigii genus absque remis & velis, arcæ in modum constructum tectumque. LXX. κιβωτὸν vocant: Iosephus λάρναξα: Chaldæi תיבותא, unde ϑήβαι in Clemente Stromat. lib. v. Hujusmodi navigia vel ex ligno fiebant, ut arca Noë, vel ex papyro, ut scirpea illa rates, quæ Mosen infantulum vexit. Hanc LXX. interpretes ϑήβας appellant, haud obscuro vestigio vocabuli Ebraici. *Drusius.* Id antiquissimum navium constratarum nomen, ex similitudine ad quam factæ erant. Sic de Danaë navigante Simonides, λάρνακι ἐν δαιδαλέᾳ. Historiam diluvii descripserunt plurimi gentilium, Berosus, Abydenus, Nicolaus Damascenus, & alii, citati Iosepho, Eusebio, Cyrillo. *Grotius.* Anno cIↃ IↃc II. quidam civis Hornanus Petrus Iohannis Livorn aliquot naves ad similitudinem arcæ Noachicæ exstruxit. Compertum fuit eas ad mercaturam faciendam aptissimas, sed bello inutiles. *Richter.*

Immensæ magnitudinis.] Longitudinis trecentorum cubitorum, latitudinis quinquaginta, altitudinis vero triginta. Fortè Sulpicius in eorum fuit opinione qui Noachum Gigantem existimarunt, adeoque cubitum ejus maximum. *Horn.* Origenes ex traditione Iudæorum ait, Mosen intelligere cubitum Geometricum. Hanc opinionem approbat Augustinus de Civit. Dei lib. 15. cap. 27. Quam & ego probarem, nisi scirem Mosem ubique se accommodare ad captum vulgi. Quocirca non est credibile eum nunc locutum esse de cubito geometrico, cujus mensura eruditis tantum nota erat. Neque caussa est cur eo confugiamus, cum simpliciter numerus horum cubitorum, ut à Mose positus est, sufficiat ad omnes animantium species capiendas, & eorum in annum alimoniam, & spatium etiam reliquum supersit, ut docte Buteo rationibus geometricis & mathematicis ostendit. Idem cubitos intelligit vulgares sive communes, quales erant hominum illius ævi. A quo non longe abit Gerundensis, qui Mosen loqui censet de cubito ipsius Noë. *Sed tamen*, inquit *cum ejusdem magnitudinis essent homines illius temporis, & multa essent animalia, arcam capere sine miraculo omnia non potuisse.* Drus. De arcæ forma Alcuinus in Genesin: *ut videtur*, inquit, *habuit quatuor angulos ex imo assurgentes, & eisdem paulatim usque ad summum in angustum attractis, in spatium unius cubiti fuit collecta.* Sed videndus Buteo qui omnium exactissime de arca commentatus est.

Ex lignis.] Ex lignis *gopher*, id est, lævigatis, ut nostra translatio habet; aut quadratis, ut LXX. quod Græce dicitur ἐκ ξύλων τετραγώνων, quæ insolubilia sunt. Gopher putatur esse cedri species, cariem non sentiens. Sed hæc omnia incerta sunt. Præstat ἐπέχειν, quam temere aliquid affirmare. Vox Ebræa non reperitur alibi. R. Levi scribit esse lignum quod longo tempore durat. R. Abraham Hispanus, *nomen est ligni levissimi.* Eadem scribit R. David. *Drusius.*

Ac bitumine illitam.] Haud dubie arca in Babylonia, vel vicinis locis structa,

itidemque diversi generis bestiarum, eodem claustro recepta. Reliqua omnia diluvio absumpta. Igitur Noë, 4 5 *cum*

structa, ubi bituminis magna copia, quo etiam ad struendam turrim usi sunt. Josephus in aliam Provinciam, procul ab impiis, secessisse Noachum vult, & ibidem arcam struxisse. Quod non videtur, cum impiorum opera tam vastam molem struxisse oportuerit. *Horn.*

Cum uxore.] Quam Berosus Annii *Tyteam* vocat, & *Vestam*, sive *Esthan.*

Totidem nuribus.] Quarum nomina apud eundem hypobolimæum *Pandora*, *Noela* & *Noegla.* Sed Pandora Græcum nomen, atque Deucalionis mater. Alii *Sibyllas*, quæ Chaldæis Sambethæ, pro his habent. Erythræa lib. III. profitetur, se Noachi nurum esse:

Τῶ μὲ ἐγὼ νύμφη, ἀφ' αἵματος αὐτῶ ἐτέχθην.

Eadem libro I. in diluvio & arca cum Noach se fuisse dicit. Sed subtesta horum carminum fides, non minus quam scriptorum Mercurii Trismegisti, & vel ex parte supposititia, vel admodum interpolata sunt. Id quod à patribus factum putant, convincendis Ethnicis. Apud Eusebium sane, IV. de vita Constantini, Sibylla Erythræa se Apollinis sacerdotem, sexto post diluvium seculo, fuisse refert. Atque hic desinit tempus Varronis ἄδηλον, quod Rabbini *inane* vocarunt, ob exiguam rerum eo gestarum notitiam. *Horn.*

Reliqua omnia diluvio absorpta.] Etiam altissimi montes. Est autem altissimus mons totius orbis cogniti Pico in Tenerifa, teste Roberto Hues & aliis. Ut frustra Thessaliæ & Athamaniæ juga exceperint Græci, Solino teste, & absurdius Ægyptum suam Ægyptii. *Diod.* Memoria hujus cladis, tum in Græcia, tum, quod mireris, in Barbara America superfuit. Peruani tradunt, totum genus humanum diluvio exstinctum. Septem tantum Incas, in specu Pacaritambo, evasisse, & ab iis instauratum genus humanum. Ut causa nulla sit, cur hoc de particulari illarum regionum diluvio accipiat Acosta, cujus in rebus Peruanis ignorantiam, non semel Inca Garcilasso castigat. Quanquam & particularia ejusmodi passim diluvia. Quale illud; in quo homines in montibus, speluncis, scaphis & arboribus evasisse dicunt, teste Zarata, Gomara, Lerio. Et inundatio Cimbricæ Chersonesi, facta Aristotelis ævo. Quod vero insulas demum & flumina ex diluvio nata volunt, falsum est; fuerunt enim à creatione. *Horn.* Unus omnino Græcis cognitus fuit Cataclysmus, quem male in duplicem Phoronei & Deucalionis distinxerunt. Eum adumbrarunt ex Sacra Scriptura. Omnia pariant, causa, res ipsa, & rerum circumstantiæ. Habes hominum malitiam, arcam, montem, in quo substitit. Nonnulli etiam emissarum avium meminere. Tempora sola non conveniunt, quia Phoroneus & Deucalion æquales Mosi traduntur. Græci inaudiverant de Noachi Cataclysmo & eum Phoroneo, vel Deucalioni suo adscripserunt, quia majorem hominum antiquitatem non noverant. Sed auctores omnes Christiani, ut eos Cataclysmos Græcos componerent cum Noacio, τοπικὰς fuisse defendunt, ut veritati eorum nihil detraherent. *Salm.* Græci Christiani credunt plures quam octo personas, intra arcam fuisse salvatas, nimirum filias Noachi & generos. Constantinus Manass.

Τῷ Νῶε ὃ σωτέριον ὑοὶ καὶ θυγατέρες,
Γυνὴ, γυναῖκες τ' ἰῶν, νυμφίοι θυγατέρων.

Sed *Petrus* I. Epist. III, 20. octo tantum meminit. Tarich Musulmannicum, à Kai-

cum jam imbrem destitisse, ac quieto in salo arcam circumferri intelligeret, ratus id quod erat, aquas decedere, corvum, primum explorandæ rei gratia, eoque non revertente (ut ego conjicio, cadaveribus detento) emittit columbam. Quæ cum consistendi locum non reperisset, reversa est. Rursum remissa, folium olivæ retulit, manifestum indicium, nudari cacumina arborum. Tertio demum emissa, non rediit: unde animadversum aquas destitisse.

V. *Ita*

à Kainan, magno Rege totius mundi, præter Mahalelelem, aliam deducit lineam per quendam *Kajomarthis*, usque ad Reges Persicos, quasi ea pœnas universalis diluvii extra arcam effugerit. Et crassius nugantur Judæi, dum Ogum Gigantem quendam credunt, vel proceritate sua, vel quod ob ferventes aquas arcæ inequitaret, evasisse. *Nicolaus* quoque *Damascenus* dicit, in monte Baris multos profugos, præter eum qui arca vectus, servatos. *Schickardus*. Frustra excipitur Paradisus ab hac inundatione, ne scilicet Enoch submersus putetur. Unde vel supra aquas altissimo loco positum eminuisse, vel aquas supra & circum eum constitisse, ut Exod. XIV. 22. volunt. Dudum enim perierat neque in monte sed planitie Babylonica situs fuit. Aliqui Cedros Libani excipiunt. Sed & hoc falsum. Quod vero montes quidam nubibus altiores, nihil impedit quominus submersi sint. Quia non eadem ubique nubium altitudo. Et in diluvio omnes aquarum fontes & abyssi tam in terra quam aëre laxati. *Horn.*

Ratus id quod erat, aquas decedere.] Arca monti Armeniæ impacta hæsit. Inde mensura quindecim cubitorum, quibus altissimos montes undæ superarunt, sumta est. Quia nimirum arca vestigium retinuit, quota sui parte undis immersa fuerit. *Calvis.*

Corvum.] Die XVII. Aug. feria prima. *Idem.*

Eoque non revertente.] Causam reddit *Drusius* in Proverbiis sacris, adagio: *Corvus nuncius*, & Miscell. Cent. 1. cap. 3.

Ut ego conjicio.] Conjectura hæc sumpta est à natura animantis, quæ cadaveribus vescitur. Intelligit autem cadavera submersorum. *Drusius.*

Cadaveribus detento.] Augustinus: *Quæritur, utrum corvus mortuus fuerit, an aliquo modo vivere potuerit? Si enim fuit terra ubi requiesceret, similiter columbæ requiem invenisset. Unde conjicitur quod cadaveri potuit corvus insidere, quod naturaliter refugit columba.* Idem Alcuinus, Isidorus, Lyra tradunt.

Columbam.] Emissa est XXIV. Aug. feria prima. *Calvis.*

Rursum remissa.] Sigonius, Giselinus, Drusius: *rursum emissa.* Retinendam putem vulgatam lectionem Nam non insolitum Sulpicio, ita loqui. Sic paulo post: *rursum reversus.* Horn. Factum hoc ultimo Augusti feria prima. *Calvis.*

Folium olivæ.] Augustinus de Doctrina Christiana l. 2. cap. 16. *Oleæ ramusculo, quem rediens ad arcam columba pertulit, significatur pax perpetua. Nam novimus & olei lenem attactum non facile alieno humore corrumpi, & arborem ipsam frondere perenniter.* Et Prudentius:

Nuncia

V. *Ita Noë arcam egressus est. Id gestum à mundi exordio, post annos (ut ego comperio)* II. CC. *duos & quadraginta. Ac primum Noë aram Domino statuit, hostias-* 1 2 3

Nuncia diluvii jam decrescentis ad arcam
Ore columba refert ramum viridantis olivæ:
Corvus enim ingluvie per fœda cadavera captus
Hæserat, illa datæ revehit nova gaudia pacis. Drusius.

Noë arcam egressus est.] In Armenia. Loco nomen ἀποβατήριον. Epiphanius montes hos medios inter Armeniam & Cardyæos facit. Ipsum montem in quo arca subsistit, *Lubar* vocat. Hæc ex antiqua traditione petita sunt, quam Josephus antiquitatibus suis inseruit. *Fertur*, inquit, *navigii hujus pars quædam, adhuc in Armenia, apud montem Cordyæorum supersesse, & quosdam inde bitumen abrasum, deportasse.* Nicolaus Damascenus nomen montis aliud tradit: *Est*, inquit, *supra ipsam Minyada magnus mons in Armenia, nomine* Baris, *in quo multos diluvii tempore servatos ferunt; ac quendam arca tectum in hujus vertice hæsisse, ac reliquias lignorum longo tempore durasse.* Quem locum Drusius illustrans: *Baris*, inquit, *Hesychio* ϖλοῖον *est, unde monti nomen, fortasse quem &* Imbarum & Nibarum & Lubarum *dici, vir quidam doctus annotavit.* Montes quos Epiphanius Cardyæos vocat; Curtio *Gordyæi*; Stephano *Gordochi*, Xenophonti & Diodoro *Carduchi.* In Targum *Kardu*, eliso more Aramæorum ר. *Drus. ad Gen.* Gens hodieque *Kurdi*, qui & *Chaldæi* dicuntur. Apud Pottam, oppidum Armeniæ, est mons altus, in quo dicitur arca requievisse. Dicunt neminem eo adscendere potuisse, præter unum Sanctum Jokemo, qui eo adscenderit. Armenii montem illum vocant *Affe Masis*, vel *Messis Saur.* Turcis Agri dagh. *Purchas.* Multi præterea antiquorum, ut Theophylus Antiochenus lib. III. Epiphanius contra Nazaræos, Isidorus XIV. Orig. I. eandem sive fabulam, sive historiam habent. Sed quicquid ejus fuit, Califa Omar abstulit, ac pro tabulato templi à se structi adhibuit. *Benjamin* in מסעות. Est autem mons ille Ararat, sive Agri, omnium altissimus, & ingentibus undique rupibus horrendum in modum cinctus, ac propterea inaccessus. *Olearius.* Unde mihi non videtur probabile in eo monte subsediisse arcam, quia ille ad exscensionem animalium & hominum incommodus. Sed putarim in monte non nimis alto & præcipiti, & in quem adscensus atque descensus proclivior, subsitisse. Quod vero Romæ in Laterano pars trabis ex arca Noæ ostenditur, id non minus fabulosum quam in Corsica exiguum quid terræ reperiri ex qua formatus Adam, vel halitum Iosephi ligna cædentis vitro exceptum, aut lapidem in quo Iacob dormivit Londini, aut domum Mariæ Nazaretha per Angelos ex Slavonia Lorettum delatam. Aniles omnia fabulæ. *Horn.*

II. CC. XLII.] Sic Græci. Iosephus II. Iↄ CXL. Hebræis CIↄ Iↄ CLVIII. Nam à condito mundo ad diluvium sunt anni exacti; CIↄ Iↄ CLVI. cum diebus XLVI. Cœpit autem diluvium cum præteriisset ex anno CIↄ Iↄ CLVII, mensis unus & dies sedecim. Egressus est ex arca XII. Decemb. feria prima, anni CIↄ Iↄ CLVII. adhuc currentis. *Calvis.*

Aram Domino statuit.] *Misna Talmudica* titulo Zebachim, seu de sacrificiis cap. XIV. *Antequam tabernaculum constructum est, altarium seu excelsorum*

4 *hostiasque ex volucribus immolavit. Mox à Domino cum filiis benedicitur : præceptumque accepit*, ne sanguine vesceretur, aut sanguinem hominis effunderet :

usus licitus fuit. Atque sacro ad ea fungebantur munere primogeniti. Addunt antiqui, etiam urbem à Noacho in Araratæis sive Gordæis montibus, nomine نعاذين, structam; cujus tum Nubiensis, tum Elmacinus, præter alios, meminêre. Rabbini hanc aram in monte Moria exstructam volunt. *Salmantic.* Quo nihil ineptius. Nam ubi egressus, ibi altare struxit. Res clara. *Horn.* Hic incipit secunda hominum ætas, quam Augustinus secundo diei creationis comparat. *Sigon.* Secunda ætas mundi à diluvio ad Abrahamum, complectitur generationes decem, annos CCXCII. *Beda.*

Ex volucribus.] Imo ex omnibus mundis animantibus. *Gen.* VIII. Ante diluvium incruenta tantum sacrificia fuisse, & lacte frugibusque litatum, volunt Porphyrius, Pausanias, Plato, Empedocles. At Thalmudistæ omnino illis primis temporibus, antequam carnibus homines vescerentur, holocausta in usu fuisse putant, unde nihil ad homines perveniret, & per quæ Deus vitæ ac necis Dominus agnosceretur. *Grot.*

Præceptumque accepit.] Gen. IX. Talmudici septem præcepta filiis Noachi data esse narrant, quibus carere vita hominum nequibat. Quare vis eorum tam late ad omnes pertinuit, ut qui ea nescirent, hos interficere in bello, & ex hominum communione tollere jussi sunt Israëlitæ. Sex priora etiam Adamum accepisse volunt. Septimum Noacho additum fuit : MEMBRVM VIVI ANIMALIS NE COMEDVNTO. *Cunæus.* Volunt autem Patres quidam, ut Basilius & Origenes, esum carnium demum post tempora diluvii cœpisse, cum hactenus frugibus homines victitassent. *Horn.*

Ne sanguine vesceretur.] Moses Ægyptius in *More Nebuchim* tradit, Zabios, qui Chaldæi, aversari sanguinem. *Magi tamen*, inquit, *eum edebant, cum aut dæmonibus conjungerentur, aut ex illis futura prædicerent.* Ideo tam severe ejus esum Lex prohibuit, tanquam Idololatriæ speciem. Ac notus mos, per haustum sanguinis, secretissima federa ac conjurationes firmandi, ac Troglodytarum, Scytharum, aliorumque sanguinolentia nota. Quæ fœda & immania sunt. *Horn.* Ante diluvium jus quidem homini in animalia fuit, ut lacte, lana, & mortuorum suo fato exuviis uteretur, non ut in cibum ea verteret : quod jus antiquissimum, etiam quædam gentes, post diluvium servarunt, teste Hieronymo II. adversus Iovinianum, & Porphyrio. Carnem autem cum sanguine comedere, est comedere botulos cruore distentos, ut *Tertull.* in Apolog. loquitur, & si quæ his similia. Sic Mosen intellexere Apostoli Actor. XV. vers. 9. qui addunt πνικτὸν. *Grot.*

Sanguinem hominis effunderet.] Non tantum homicidia condemnantur hoc loco, tanquam à judicibus puniendæ: sed & jus talionis naturale indicatur, quod obtinuit antequam judices constituti essent. Nam cum jam ante diluvium, Gigantum ætate, promiscua invaluisset cædium licentia, post diluvium, ne mos idem invalesceret, Deus quod natura non iniquum esse dictabat, & ipse permisit, ut insons esset qui homicidam occidisset, quod postea summas ob causas, ad judices solos, restrictum est. *Idem.*

Man-

deret: *quia mundi primordia, mandati iſtius liber, Cain maculaverat. Igitur vacuo tum ſeculo, ex filiis* 5 *Noë* SEM *fuit. Tres enim habuit*, SEM, CHAM, JAPHETH. *Sed Cham, quod ſopitum vino patrem riſe-* 6 *rat,*

Mandati iſtius liber.] Quoad legislationem & punitionem; non etiam inſitam naturæ legem. Nam lex nulla, quæ cædem prohiberet, tum extabat. *Druſ.* Talmudici tamen tradunt, hanc inter ſex leges Adamo datas, unam fuiſſe; SANGVINEM NE FVNDVNTO. *Hornius.*

Seculo.] Id eſt, orbe. Vox Eccleſiaſtica, quam expreſſerunt ex עולם. *Idem.*

Tres.] Opinio quorundam eſt, maximum natu fuiſſe Iapheth, minimum autem Cham, & inter hos medium Sem: qui tamen Gen. v, 32. & x, 1. primo loco recenſetur. Reſpondent hoc fieri propter dignitatem eorum qui ab ipſo deſcenderunt. Hæc opinio firmatur tribus locis Scripturæ. Primus eſt Geneſ. x, 21. qui tamen aliquid ambiguitatis habet. Quippe tam poteſt reddi, *fratre Iapheth majore*: quam *fratre Iapheth majoris*, id eſt, maximi natu. Alter eſt Gen. IX, 24. *& cognovit quæ ſibi feciſſet filius minor*, ſive minimus natu. Nam loquitur de Cham. Sed potius ut ſermo ſit de Chanaan; in quem maledictio ſtricta. Sequitur enim, *ecce maledictus Chanaan.* Tertius eſt Gen. XI. 10. *Sem erat centum annorum quando genuit Arphaxad, biennio poſt diluvium.* Ecce, ait, Sem biennio poſt diluvium egiſſe annum 100. Noë autem cœpit gignere anno ætatis 500. Igitur non Sem maximus natu, ſed Iapheth. Nam Cham minimus erat, ut diximus. *Druſ.* In *Sanhedrim* cap. VIII. Sem major fuit Chamo anno uno; & Cham major Iapheto anno uno. *Gerundenſis* putat, Cham ultimum fuiſſe filiorum Noæ. Muſulmanicum Tarich quartum Noachi filium facit لنعان Kenaan ſive Canaan. Unde apparet Orientales verba Geneſ. IX. verſ. 24. 25. aliter accipere ac nos. *Schick.* Beroſus Annianus quartum facit Tuiſconem; & alios XXX. Titanas, à matre Titaa dictos, addit. λῆρος λήρων. *Horn.* Ac manifeſtum eſt, Iovem, Neptunum, Plutonem à tribus his petitos. In Oriente *Iupiter*, in Occidente *Pluto*, ſecus mare *Neptunus* regnarunt. *Euhemerus* apud Lactantium.

SEM.] Græce Σήμ; quod obvium in Athenæo, lib. III. & eſt ibi nomen Authoris cujuſdam. *Druſ.* Melchiſedekum fuiſſe falſum, de quo paulo poſt. *Horn.* Hunc primogenitum faciunt, præter dictos, Auguſtinus, Cajetanus Vatablus. Contra alii, primo loco poni, ob prærogativam. Quemadmodum Iſaacus Iſmaeli, Iacobus Eſauo præponatur. *Horn.*

CHAM.] Vel Ham. Nam eſt Heth in ſcriptura Ebraica. Hieronymus, *Septuaginta pro Ham, χαὶμ ſcribunt, exprimentes duplicem aſpirationem litteræ Heth per χ: à quo & Ægyptus uſque hodie Ægyptiorum lingua Ham dicitur.* Druſ. Hic eſt Iupiter AMMON, in Libya cultus, & regio Καμισολὴ, apud Strabonem & Suidam. *Horn.*

JAPHETH.] Græcis Iapetus. Nam literam י alii ut π, alii ut φ pronunciant. *Hieron.* ad Daniel. Sic ex Ioſepho fecerunt Ἰάφεθος. *Druſ.* Ex Iaphet *Iupiter* factum, ſicut ex Cham *Ammon.* Latini cum originem non viderent, ſuum Iuvantem Patrem, orbi obtruſerunt. *Horn.*

Sopitum.] Hoc non habetur diſerte in textu ſacro. Tamen ex iis, quæ ibi

rat, maledictum à patre meruit. Hujus filius, CHUS *nomine* NEMBROD *gigantem genuit: à quo Babylon civi-*

habentur, Doctores colligunt, eum derisisse patrem. Quidam existimant non ipsum risisse, sed filium ejus Chanaan. Qua de re traditio fuit apud veteres, cujus meminit doctissimus Theodoretus in Genesin. R. Salomo: *Sunt ex doctoribus nostris qui dicunt Chanaan primum vidisse, patrique suo indicasse.* Abenezra, *Cham vidit, nec texit patrem. Quod cum audisset Chanaan fecit aliquid quod in historia reticetur. Nam de illo capiendum: Quæ fecisset ibi, &c.* Drus.

Vino.] Non assentior iis qui ex hoc loco colligunt vitis primum repertorem fuisse Noam. Quin fabulam esse reor quam hoc loco in Chronico suo refert Ioh. Nauclerus, videlicet hircum quendam, cum eum in Coricum Ciliciæ montem emisisset, inventas labruscas gustasse, ex eoque ebrium factum, reliqua animantia cornibus petiisse. Quo animadverso, Noam conjectantem quod erat, vino vim aliquam singularem inesse, labruscam sanguine leonis, porci, agni, simixque inseruisse, ex eoque vitem enatam: unde postea vinum expresserit, quo gustato inebriatus sit, ut Scriptura testatur. *Drus.* Ignoravit Noë vini usum, & cum neque alium bibentem vidisset, neque ipse expertus esset, incaute ab ipso læsus est. Inebriatus enim est, non quod vinosus esset, sed quod inexpertus mensuræ assumendæ. *Basilius.* Sed & hoc falsum. Fuit enim vini usus & viticultura jam ante diluvium, quippe agriculturæ pars. Et ex ebriosa antediluvianorum vita idem patet. Nemo enim dixerit eos, instar Muhammedanorum, fuisse invinios aquæpotores, aut zythum coxisse, vel instar Brasilianorum ex radicibus liquorem inebriantem expressisse, cum totus Oriens præstantissimis vitibus abundaret. Noach igitur, vineam plantavit, non primus reperit, inebriatus est non ignorantia vini, sed nimio usu sicut Lot. Nec ejusmodi peccatis etiam sanctissimi caruerunt. Ex hac opinione factum est, ut multi existimarent, Noachum esse JANVM, vel οἰνότροπον, ita dictum quod vini repertor. Sed probabilius est, Janum esse ipsum Ionem Græcorum, id est, *Iavanem*, qui Græcæ ac Latinæ gentis author est. *Horn.*

Maledictum.] In filio Chanaan. Quidam censent ipsum filio maledixisse, quod pater ante à Deo benedictus fuisset. Sic enim certe legimus, *Gen.* IX, 1. benedixit Noacho & filiis ejus. *Drus.*

CHVS.] Unde Κίσσιοι Æschylo apud Strabonem, regio Κοσσέα Stephano. Suntque ex posteris Chusi, quorum regio Susiana, hodie Cusistan, cujus metropolis Achvaz, quod est pluralis Arabum à خوز, pro quo ipsi dixerunt هوز & in plurali اهواز. *Arabes.* Chaldæis Cuth, unde Cuthæi Samaritani. Targum Jonathani Chus in Arabia ponit, quæ regio hodie Irac Arabiæ dicitur, ubi Basra & Cufa. Est & Ægypti Urbs قوس vel قوص, in Thebaïda, vel Saïda, ad Orientalem ripam Nili, hodie totius regionis, post Cahiram, maxima. *Horn.*

NEMBROD.] Τὸν Νεβρὼδ Gen. x. ℣. 8. in LXX. licet in fonte sit Nimrod, quod antiquitus legebant Nemrod, vel Namrod: unde in Josepho Ναβρώδ. *Drus.* Indubie hic est Græcorum NINVS, quanquam tempora aliquantum differant. Docet id Justinus, cum dicit: *Ante Nini tempora, fines Imperii, tueri magis quam proferre mos erat. Primus is intulit bella finitimis.* Cognomen ejus Belus, de quo Curtius V. Euseb. Chron. Augustin. Marcell. & alii.

Gigan-

civitas conſtructa traditur. Pleraque etiam oppida, 7
ea tempeſtate, condita memorantur, quæ nominatim perſequi animus non fuit.

VI. *Sed cum multiplicaretur humanum genus,* 1
diverſaque loca atque inſulas mortales haberent, una tan-

Gigantem.] Opinio orta ex LXX. Quod enim Gen. x. ſcribitur; *Ipſe cœpit eſſe potens in terra*, reddiderunt illi: ἔτος ἤρξατο εἶναι γίγας. *Galeſin.* Gigantem appellat quoque Ambroſius & Auguſtinus. Opinio manavit ex Geneſ. x, 8. ἤρξατο εἶναι γίγας ἐπὶ τῆς γῆς: ubi γίγας non ſignificat gigantem, ſed vertendum, *cœpit eſſe potens in terra.* Lexicon Heſychii: γίγας, δυνάστης, ἰσχυρός. Aliter paullo Chryſoſtomus, γίγας, τυτέστι τύραννος. Minus hoc ſe probat mihi. *Druſ.* Fuit primus poſt diluvium Tyrannus, πολεμικὸς ὢν καὶ κατὰ χεῖρα ἥρως. *Ioſeph.* Unde & *venator* dictus. *Auguſt.* IV. C. D. VI. Inferre bella finitimis, ac populos ſibi non moleſtos, ſola regni cupiditate conterere, quid aliud quam grande latrocinium nominandum eſt? Ab eo Imperii Babylonici initium Chaldæi duxerunt, ut ex Porphyrio Simplicius oſtendit. *Horn.*

Babylon.] Auguſtinus, *Babylon interpretatur confuſio. Unde colligitur gigantem illum Nembrod, fuiſſe illius conditorem.* Quidam Babylonis conditorem Ninum faciunt, quem cum Nemrodo confundunt. Sed repugnant tempora. Vixit enim certe Ninus diu poſt Nemrodum. Forte conditam à Nemrodo, Ninus poſtea reparavit. Oroſius lib. 2. cap. 7. *Babyloniam à Nembrod gigante fundatam, à Nino vel Semiramide reparatam multi prodidere.* Moſis verba, unde id colligunt, habentur Gen. x, 10. *Fuitque principium regni ejus Babel, Arech, &c.* id eſt, urbes regni ſive imperii ejus præcipuæ. Loquitur autem de Nemrodo. A turri, ut credo, civitas appellata, aut ſimul nomen acceperunt à confuſione linguarum. Babel, quaſi Balbel, id eſt, σύγχυσις confuſio, παρὰ τὸ בלל confundo. *Druſ.* Videtur hæc vox ſervata ex lingua primæva, unde in variis linguis βαβάλιον, balbus, balbil. Græcorum fabulas, qui Babylonis ſtructuram Semiramidi adſcribunt, bene refutat ex Beroſo Joſephus contra Appionem, ex Philone Byblio & Dorotheo Sidonio, Julius Firmicus. *Grot.* Quia à multis Regibus aucta, teſte Herodoto I. ideo à pluribus condita dicitur. *Berneccerus.*

Pleraque oppida.] Ex quibus Arach, Accad, Chalanne. ארך eſt Ἄραχνα Ptol. urbs Suſianæ; à qua videntur Arabes hodieque *Irakam* appellare, & unde magna Perſiæ & Arabiæ pars denominatur. Irakam enim diſpeſcunt in Aghemicam ſive Perſicam, & Arabicam. *Golius.* Magnus Salmaſius ארך & Iracam pro diverſis habet, ob diverſam ſcripturam. Nam Arabica Irac ſcribitur عراق quod eſſet Hebr. ערק. Arec vero Moſis dicitur ארך, quod Arabice eſſet ارك. Ab Arecca dicti *Arecæi campi* apud Tibullum. Quod idem in Solinum notavit.

Diverſaque loca atque inſulas.] Veriſſime dictum, & qui homines uſque nunc, in ſola Armenia hæſiſſe putant, erroris convincuntur. Recte Epiphanius: *Primam hominum habitationem in montibus Armeniæ fuiſſe*, nondum ſcil. evaneſcente metu aquarum. Creſcente

2 *tantum omnes lingua utebantur. Donec se in unum,*
3 *dispergenda per totum orbem multitudo, contraxit. His*
more humani ingenii consilium fuit, insigni aliquo
opere, famam quærere, priusquam à se invicem dedu-
4 *cerentur. Ita turrim facere aggressi, quæ cœlo accede-*
ret,

scente numero, paulatim ad plana & amœniora digressi sunt. Legitur etiam, ante structam turrim, per contiguas regiones, longe lateque dispersos fuisse, quæ sententia Sulpicii nostri est. Hæc prima, orbis post diluvium, divisio. Et in hac, Assyria, Babylonia, Syria, Cananæa, habitatæ sunt. Quod exinde patet, quia cum diversa origine essent, ex Semo & Chamo, omnes tamen primitivam linguam Hebræam retinuerunt. Non ergo inter turris conditores fuerunt: sed illæ gentes, quarum linguæ in totum ab Ebræa aliæ sunt, ut Ægyptii & omnes Iaphetæi. *Horn.*

Una tantum omnes lingua.] Genes. xi. Quæ communi consensu, Ebræa fuit. *Ioseph. Euseb. Cyrill.* Theodoret. *Syram*, Philo *Chaldæam* volunt. Alii, ut *Phil. Cluver.* primævam linguam jam nullibi exstare: sed revocatum iri in vita æterna. Primæva lingua nullibi pura extat, sed reliquiæ ejus sunt in omnibus linguis. Nomina autem propria Adami, Evæ, &c. Moses Hebraico sermone expressit. *Grot.* Persarum Magi in orbis restauratione, credebant unam quoque linguam restitutum iri. *Plut. l. de Osir. & Isid.* Fabulas gentilium, de Phrygia lingua, apud *Herod.* ii. & deliria Goropii ac Schriekii de lingua Celtica, nihil moramur. Nec Hebræa, nec Syra, nec Chaldæa lingua, proprie loquendo, sunt illa Noachica lingua, vel primitiva; sed ejus Dialecti. *Horn.*

Donec se in unum.] Structam ab omnibus turrim vult. Sed hæc male cum præcedentibus cohærent. Nam si jam ante diversa loca atq; Insulas tenerent, quid eos denuo in unum locum coëgit? *Id.*

Contraxit.] In Senaar, שנער. Haitho Armenius dicit esse montem Chaldææ: quod falsum. *Horn.* Σεναὰρ τ βαβυλωνίας Histiæo Milesio apud Iosephum, Eusebium in Chron. & lib. ϖϱοπ. unde ȳ in γ mutato *Singara*, mons Ptol. oppidum Plinio; & *Singaritana* regio Sexto Rufo. *Grotius.* Profecti dicuntur מקדם; id est, ab oriente versus occidentem. Ergo ex Persida in Babyloniam venerunt. Ut frustra se Drusius torqueat: Quomodo ex Oriente profecti sint, cum Armenia Occidentalior sit Babylone? Nam non ex Armenia venerunt, sed ex Transtigridanis regionibus. *Horn.* Οἱ Νώχε παῖδες ϖϱοῆϊσι καπελθόντες ἀπὸ τ ὀϱων εἰς τὰ πεδία, τὴν ἐν τούτοις οἴκησιν ἐποιήσαντο, καὶ τὰς ἄλλας σοφίσμα δεδειότες ἀφ' τ καταϰλυσμὸν τὰ πεδία, καὶ ὀκνηϱῶς ἔχοντες ϖϱὸς τὴν ἀπὸ τ ὑψηλῶν τόπων καβάσιν, ἔπεισαν θϱασύσαντας μιμεῖσθαι αὐτῶν γνώμας. Καὶ τὸ μὲ πεδίον εἰς ὃ ϖϱῶτον αὐτὰς κατῴκισαν, καλεῖται Σεναάϱ. Josephus. Idem Epiphanius tradit, non ausos initio præ metu in plana ex montibus descendere. Plato post diluvium tria vivendi genera putat constituta. Primum in ipsis montium cacuminibus eorum qui aquas formidabant. Secundum in ipsis montium radicibus. Tertium in campis. *Strabo* xiii.

More humani ingenii.] Iosephus causas hujus ambitiosi consilii edisserit, fuisse ὕβϱιν & ϑεῦ, quam auxerit ambitiosissimus Nimrod.

Turrim.] Et urbem. Gen. xi. vers. 4. *Hieronymus* in l. locorum. Urbs in campestri-

vet, nutu Dei, ut officia operantium præpedirentur, in-
assueto sermonis genere, multa diverso, neque ulli in-
vicem intellecto linguarum ritu, loquebantur. Quo 5
promtius dispersi sunt, cum alter alterum, velut alieni-
genam, facile relinquebat. Sed filiis Noë ita divisus 6
orbis

Pestribus per quadrum sita, circuitu sexaginta quatuor CIↃ. pass. *Herodotus.* Crassitudo erat tanta ut proceritatem obscuraret. *Ioseph.* Tota Historia describitur ab Abydeno apud Euseb. IX. ϖϱοπ. 14. & Cyrillum I. contra Iulian. Turris hæc, IV CIↃ. pass. ambitu, postea in arcem conversa fuit, vel templum Beli, ut ex Strabone XVI. apparet. Rudera ejus hodieque superesse dicunt, circuitu mille pass. & altitudine æquare turrim Pauli Londinensem. Lateres longitudine complectuntur tres quadrantes ulnæ Anglicæ, crassitie quadrantem unum. Folia palmarum & junci inter laterum commissuras sunt. *Ioh. Carthwright* apud Purchasium. Ex hac turris structura, Græci suam Γιγαντομαχίαν derivarunt, de qua Homerus Ὀδυσσ. λ. Ovid. I. Met.

Inassueto sermonis genere.] *Cyrillus* lib. I. contra Iulianum, & Abydenus apud Euseb. IX. ϖϱοπ. 14. aliam adhuc causam addunt; quod turris ventorum vi disjecta fuerit. *Grot.* Linguæ tum complures ortæ; sed non præcise LXXII. quot familiæ. Quia Cananæi omnes una usi. *Iunius.* Postea ex migrationibus dialecti ortæ sunt, & ipsæ primigeniæ linguæ, novis vocabulis auctæ. *Salmasius.* Quomodo hæc confusio linguarum facta sit, vide apud *Rivetum*, & alios Interpretes; & de numero linguarum varias sententias in opere Grammatico *Vossii.*

Multa diverso.] Unde homines Homero μέϱοπες, voce ex sacra historia derivata. Eustathius: Οἱ μὲν τοι τὴν ἡμετέϱας θείας αὐλῆς, (ita Christianos vocat) μέϱοπας τοὺς ἀνθϱώπους ἐπικληθῆναί φασιν, ἀπὸ τοῦ μεϱισμοῦ τοῦ ὀπὸς, ὃν ἔπαθον μετὰ τὴν τοῦ χαλάνης πύϱγου ἀμφιϱιδίους ἀπαυλαχθῆναι. Χαλάνη cujus meminit, est כלנה, LXIX. χαλάννη. *Heinsius.*

Neque ulli invicem intellecto.] Hanc authoris opinionem *Pareus* sequitur. Sensus est: tot fuisse linguas diversas, quot homines. Refutationem hujus opinionis, vide apud Rivetum.

Alienigenam.] Non linguarum modo, sed & morum & Religionis secuta confusio. Hinc factum quod quibusdam fœda barbaries placet, coluntque per avia dispersi, horridas situ & ingenio plagas. Alii mitiorem vitam sectantur. Quod his rectum videtur, illis absurdum est. Cappadoces absque Rege vivere non possunt. *Iustin.* & *Strabo.* Aliis in libertate summa felicitas. Latinus Græco Barbarus est, & Scytha; hi Arabibus. *Horn.*

Filiis Noë.] Quod Lescarbotus comminiscitur, Noachum, alio post arcam fabricato navigio, à freto Gaditano, in Novam Franciam, vel à promontorio viridi, in Brasiliam navigasse, & ad veterem in America patriam; ne quidem ab insania excusari potest. Nam Anniani Berosi commentum tolerabilius, circumvectum littora Maris Mediterranei, & singulis partes suas assignasse. *Horn.*

Divisus orbis.] Casu hoc accidit, non deliberato consilio. Nam cum alius alium non intelligeret, qui potuissent de orbis divisione inter se deliberare? Ita Iosephus: *Quo quemque sors & Deus tulit,*

orbis fuit, ut Sem intra Orientem, Japheth Occidentem,
7 *Cham mediis contineretur. Ita usque Abram ducta successio, nihil sane insigne aut memorabile in se habuit.*

VII. ABRAM

tulit, eam terram cum suis occupavit. Drus. Sed vetus traditio habet, Noachum κλῆρον γενεσμῶν, divisisse terras posteris, & eam divisionem testamento firmasse, ac Semo tradidisse. Ita diserte legitur apud Eusebium & Cedrenum. *Seld.* Centrum autem hujus divisionis Euphrates fuit, ubi tres orbis partes, in Noachica divisione, coeunt. Ac initio quidem vicinas Babyloniæ regiones occupasse, tum ob amœnitatem, tum quod nondum adeo excrevissent. Postea aucti numero, rigidissimas etiam plagas, multitudine sua, inundarunt. Initio singulæ Provinciæ, singula regna fuerunt. Iustinus: *Intra suam cuique patriam regna finiebantur.* Postea successerunt illæ & nominum & terminorum mutationes. *Horn.*

Sem intra Orientem.] Iudæi eum in Cananæa; Syri in Syria ponunt. Vide *Masium* in Iosuam. Unde Arabes hodieque Damascum, & universam Syriam شام nominant, vel à situ, respectu Jemenæ; vel à Semo. *Golius.* Sedes Semitarum fuerunt trans Euphratem, Orientem versus. *Asiam usque ad Indicum Oceanum incoluerunt, ab Euphrate initio facto.* Joseph. Unde Pater omnium filiorum עבר dicitur, id est, trans-Euphratensium. Non enim sumi debet pro Ebero: sed בני עבר dicuntur, ut קדם בני. Et ab his tribus tripartita orbis divisio orta, sed sub aliis quam Europæ, Asiæ, Africæ, nominibus, quæ Homeri adhuc ævo ignorata, ut Strabo docet lib. XI. *Horn.*

Japheth Occidentem.] Potius Septentrionem. Nam tradunt Japheto cessisse omnia quæ ad Septentrionem sunt, initio ducto à Media, usque ad Hesperium Oceanum. Termini ejus apud Josephum.: In Asia Taurus & Amanus montes, usque ad Tanaim. In Europa Gades. Tenuit igitur totam Europam, cum magna Asiæ parte. Imo universam Scythiam. *Horn.* Unde Græci fabuloso Promotheo Iapetidæ, Scythiæ Imperium attribuunt. Scythia igitur omnium primo habitata. Nulla fere Europæ gens, nec Asiæ, quin à Septentrione promanaverit. Ex Scythia Græci sunt; & hinc tanta linguæ Scythicæ, Germanicæ, Persicæ, Græcæ, convenientia est. *Salmas.*

Cham mediis.] Inter Orientem & Occidentem. Chamæ filii Syriam & regionem Amano Libanoque montibus hærentem obtinuerunt, & quicquid inde Oceano adjacet. *Iosiph.* Unde Ægyptus terra Cham vocatur Ps. LXXVII, 15. CV. 23, 27. CVI. 22. & adhuc Hieronymi ævo ita dicebatur. In *Tradit.* ad Genes. χημία *Plut.* de Isid. & & Osir. *Chemnis* urbs Thebaidis atque Insula, apud Herodotum in Euterpe. Hodieque *Chemi* à Coptis appellatur, teste Kirchero. *Ammonia* regio, gens *Ammonii*, ab Ægyptiis orti. Omnes autem hi populi Chamum pro Deo coluerunt. Lucanus IX.

Quamvis Æthiopum populis Arabumque beatis
Gentibus, atque Indis unus sit Iupiter Ammon. Horn.

Usque Abram.] Usque ad Abram. *Edit. Parisiens.* אברם Pater excelsus, ab Astronomiæ studio. Ejus vita describitur à Philone Byblio, Artapano, Eupolemo, Demetrio apud *Eusebium*, à Beroso apud *Iosephum.* Educatus autem fuit in fide Zabæorum, ac stellas coluit. *Rambam* More Nev. III, 29. *Philo.*

Insigne aut memorabile.] Quod in sacris

VII. ABRAM *autem patre* THARA *natus est, post diluvium anno millesimo & septuagesimo. Abram uxor* SARA *dicta est, primaque eis in regione Chaldæorum,* 1 2

eris referatur. Existimant Serugi & Tharæ ævo, Idololatriam invaluisse. *Epiphanius* Panario. Id *Saidas Patricides* quoque tradit, dicens: *tum homines liberos suos Dæmoniis immolare cœpisse.* Selden. Cæterum Kainan secundus, qui inseritur in LXX. versione, & apud Lucam, plane ὑποδολιμαῖος est. *Spanhem.* Circa hæc tempora desinunt duo primi millenarii mundi, qui in dicto domus Eliæ, nominantur INANE, quod mundus minus frequens & exultus fuisset. *Bucholcer.* Migrationes contigerunt frequentes. Pelegi posteri, quos Pelasgos nominarunt, in Græciam venerunt. *Grot.*

THARA.] Quem statuarium fuisse tradunt Rabbini.

Anno millesimo septuagesimo.] Imo, juxta Græcos anno CIↃ LXXII. Omisit duos annos Semi, quos vixit post diluvium, antequam Arphaxad procrearet. *Drus.* Epiphanius anno CIↃ XL. Nicephorus CIↃ LXXXII. Ebræi longissime dissentientes à Græcis, anno CC XCII. Augustinus addit XVIII. C. D. 2. Regem Sicyoniorum tum fuisse Europen, Assyriorum Ninum, idque ante Urbem conditam annis CIↃ CCC. ut Orosio placet. *Galesin.* Abram natus fuit anno LXX. Tharæ, Gen. XII, 4. fuitque fratrum suorum primogenitus. Sed quomodo Stephanus Act. VII. cum Mose conciliandus? Ex quo colligi putant Abramum anno Tharæ CXXX. natum. Quia dicit: *Postquam Thara mortuus esset, transtulit Deus Abraham in terram hanc.* Sed nec Stephanus dicit, Abrahamum ipso emortuali Tharæ anno egressum, & nulla inter ipsum & Mosen in hoc pugna. Duplex enim Abrami migratio. Una Ure Charras, ex Chaldæa in Mesopotamiam. Ibi mortuus Thare, diu post migrationem Abrahæ. Altera Charris in Chananæam, de qua Stephanus loquitur. Alii memoria lapsum Stephanum, vel à librariis corruptam orationem putant. Quod statuendum non est, cum commoda explicatione juvari queat. *Horn.*

SARA.] Secutus est LXX. qui Σάρρα scribunt, non Σαρεὶ, שָׂרָה, *Domina.* Hanc traditio Judæorum eandem cum *Iescha* facit, quæ fuit filia Haranis, fratris Abrahæ. *Salmanticenses.* Plerique Hebræi, Tharæ filiam ex altera uxore. Quæ conjugia licita fuisse volunt, uti apud Athenienses, *Nepos in Cimone*, & Phœnices, *Achilles Tatius* libro I. fuerunt. Vide Genes. XX. 12. *Grotius.* Alii fratris filiam faciunt, ut Josephus.

Chaldæorum.] Dicti non ab Arphachsad, ut *Iosephus* vult; nec à Chased filio Nachor; sed sectæ nomen fuit, quæ in gentem excrevit postea. *Marcellin.* Arabes peculiariter الخلد لنبيين vocant qui stellas venerabantur & colebant; vocati etiam fuerunt الصابة والحرانيون *Sabæ* & *Haranii*, quoniam primarium templum suum in Haran sive Carris, habuêre. Chaldaicæ autem gentis reliquias vocant الاكراد Curdos, qui nec re, nec nomine, diversi sunt à Gordiæis & Chaldæis. *Golius.* Dogmata horum Sabæorum & deliria recenset Rambam More Nev. III. 29. Gens ipsa late dispersa, in extremam Turciam ac Indiam venit.

3 *rum, habitatio fuit. Inde apud Charras, una cum*
4 *patre, diversatus est. Qua tempestate, admonitus à Domino, domum, patriam ac patrem relinquens, assumpto* LOT *fratris filio, in terram Chananæorum profectus,*

Habitatio.] Urbs vel regio juxta LXX. dicitur Ur ab ignis cultu. Eusebio *Camarina*, à כמרים, qui Chaldæi philosophi. Nomen loco huic *Ur* mansit, usque ad Ammiani ævum, quem vide lib. XXV. Sed Judæi Ur Chaldæorum pro Igne accipiunt, & de vivicomburio Haranis, mira narrant. *Horn.* Tarich Regum Persiæ, tradit, Chaldæos Abrahamum in Ur, sive Orfa, comburere voluisse, quod Deum suum adoraret. Idem prolixius Rambam ex monumentis & Annalibus Zabæorum, in *More Nebuchim* III. Et de ignis cultu apud Assyrios ac Persas, *Seldenus* De Dis Syris. Unde *Zoroastres, Zarates, Zaraduſt*, dictus est. *Salmas.* Atque hic Deus Nachor & Tharæ, Genes. XXX. & Jos. XXIV. ℣. 1. Cæterum eædem fere in Alcorano atque Talmud de Abrahamo narrationes: ut quod primo Idolorum cultor fuerit. Deinde jam quadragenarius, agnito ex astris creatore, sculptiles istos Deastros diffregerit, eaque de causa Patrem suum, professione statuarium, graviter offenderit. Deinde à Chaldæis in ignem conjectum, & mirabiliter liberatum, templum Meccæ fundasse. Et huic Patriarchæ simillimus videri voluit, qua faciem, Muhammedes; nempe gravis aspectu, colore vividus, capite grandiori, promissa barba, subcana, oculis alacribus, facie subfusca, toto denique vultu ad majestatem & humanitatem composito. *Schickard.* Abram Chaldæus. Chaldæa igitur lingua usus. Ebræam à Chananæis didicit. *Scalig. Vossius, Grotius, Seldenus.*

Apud Charras.] Urbs à Charane, non structa sed dicta. Ad eam M. Crasso Imperatore, exsus est Romanus exercitus à Parthis. *Histor. Roman.* Hunc locum hodieque honorant Saraceni, quod ab Abrahamo fuerit habitatus. *Benjam.*

Admonitus.] Hæc secunda migratio. *Rambam* à Chaldæis expulsum Abramum vult. Alii à Semo evacuatum fuisse statuerunt, quos jam olim Paphnutius apud Cassianum initio collat. 3. refutavit.

Patrem.] Sigon. *fratrem.* Nam patet obierat. vel *Patrem*, id est, domum paternam. Aut *patrem*, ibi sepultum. *Drus.* Falsum est patrem tum temporis jam obiisse, ut ex annorum collatione constat. Qui aliter statuunt, totam temporum & veritatis rationem conturbant. Scriptura utitur ἀναλήψει, & quæ ad Thare pertinent, uno tractu commemorat. *Horn.*

LOT *fratris filio.*] Haran, qui Ure Chaldæorum decesserat, relicto filio Lot. Erat ergo Lot frater Saræ uxoris Abram. *Menochius.*

Chananæorum.] Quæ Græcis Phœnicia, vel à colore puniceo, cujus ipsi inventores, ut *Eusebius* in Chronico docet. De quo maximus Salmasius, in stupendo Exercitationum Plinianarum opere. Vel à palma, quæ φοινικη, & Phœnicum insigne. Quod numismata à Purchasio producta probant. Alii hanc regionem כנא dici putant apud Ezechielem. Scaliger ipsi Chanaano, qui χνᾶ Sanchuniathoni, Philoni Byblio apud Euseb. I. ἀναπ. 10. & Stephano, cognomentum fuisse putat פיניחם, sive Phœnix, & hinc nomen. Arias Montanus à פנך, ob amœnitatem & elegantiam. Itinera Abrami ex Mesopotamia in Cananæam non recensentur. Sed proba-

fectus, in loco cui Sichem nomen est, consedit. Mox annonæ inopia Ægyptum concessit. Ac rursum reversus Lot, præ multitudine familiæ à patruo digressus, ut laxioribus vacuæ tum regionis spatiis uterentur, 5 6

probabile Damascum transiviſſe. Tum quia Eliezer inde oriundus. Tum quia Abram Damasci regnasse, *Nicol. Damasc.* dicitur, apud Iosephum 1. 8. & Iustinum xxxvi. Quanquam vicinitate nominum potuerint errare, capientes Aram pro Abram. *Horn.*

In loco.] Id est, urbe, ut Gen. xii. 6. ubi Gerundensis: *usque ad urbem Sichem.* Drus. Inter Chananæos autem, abdicata Chaldaica lingua, Phæniciam eos, quæ postmodum Hebræa dicta, susceppisse, constans doctorum opinio est. *Scal.*

Sichem.] Hæc est Sicima, quam posterior ætas Scythopolim appellavit. Nomen habuit à Sichem filio Hemor, qui Dinam Iacobi filiam stupravit. Nota figura, quam anticipationem, alii prolepsin vocant. Ea utuntur frequenter sacri scriptores. Quanquam sunt qui potius filium Hemor, ab urbe ejusdem nominis, appellatum censent. Quod mihi non videtur. *Drusius.*

Ægyptum concessit.] Frequens locutio apud Tacitum & alios. מצרים in Sacris. Cedreno Μέσρα, mensis, Μεσρεὶ, Urbs مصر vicina Cahiræ, apud Elmacinum, Haithonem, & alios. *Horn.* Masius observat Ægyptios in antiquis monumentis vocari *Ægophtos*, vulgo *Cophti* vel *Copti*, & ipsi regionem suam vocant *Chibth* teste Ortelio. In Talmud Ægyptus est קפתי, aliis כפתי, & per trajectionem כתפי. In Serie Regum Ægypti, quam Drusius ex Chronico quodam Arabico descripsit, secundus Rex Ægypti dicitur *Cabtim*, unde denominati sunt Cophtii. Illum sub quo Abram in Ægypto fuit, Totin vocat. *Horn.* ابو القبط Pater Coptitarum dictus Misraim. Inde nomen. Coptus etiam urbs, & Coptites Nomus, fere in extremo Ægypti tractu, quem post Alex. M. Ægyptii incoluerunt, hodieque incolunt. *Goliur.* Iosephus ex Beroso ostendit, Abramum Ægyptiis numerorum & siderum scientiam tradidisse. Instituit enim Sacerdotes Heliopolitanos. Alexander Polyhistor apud Eusebium ix. περὶ π. cap 4. & x, 2. Quidam volunt tum Regem Ægypti fuisse Osirin, Reginam Isidem, de quibus *Plut.* & *Diod. Sicul.* Elegans Ægypti descriptio est apud Guilh. Tyrium xix, 24.

Rursum reversus.] Sigonio & Drusio placet *reversis.*

Præ multitudine familiæ.] Contendentibus utriusque pastoribus de finibus agri pascui. *Genes.* xiii. *Ioseph.* lib. 1, 16. *Dicæarchus* apud Porphyrium iv. de Abstinentia, ubi vitam vetustissimorum pastorum describit: ἤδη γὰρ ἀξιόλογα κτήματα ἦν τοῖς ἀπ' ἀρχῆς. Οἱ μὲν ἐπὶ τὸ παρελθὸν φιλοκτημόνων ἐποιοῦντο, ἀλλοτριόμοιροί τε ἦσαν καὶ ἀλλήλοις, οἱ δ' ἐπὶ τὸ ἀφυλάκτως.

Vacuæ tum regionis.] Id est, *minus habitatæ.* Nam talis Chananæa Abrami ævo. Unde Patriarchæ pro habitu agros occuparunt. Paulo ante: *Vacuo tum seculo.* Et tales hodieque regiones Americæ sunt. In tota Nova Anglia non tantum hominum, quantum Londini. *Horn.* Vacua fiunt occupantis. Major dividat: minor eligat: lex vetus. *Grot.* Ansibarii apud Tacitum; *Sicut cœlum Diis,*

7 *tur, in Sodomis consedit. Id opidum infame incolis, viris in viros irruentibus, atque ob id invisum Domino fuisse traditur.*

1 VIII. *Ea tempestate, Reges vicinarum gentium, in armis erant: cum antea nullum inter mortales certamen*

Diis, ita terras generi mortalium datas, quæque sint vacuæ, publicas esse.

In Sodomis.] Agro pariter & urbe. *Drus.* Regio illa, omnium totius orbis tum pulcherrima, sicut Paradisus Domini, id est, Babylonia & Ægyptus. *Horn.* Ejusmodi Tempe quatuor hodie in Asia recensentur; *Kibo Bauvan*, id est, rivus Bauvanitarum. Hæc tribus in tractu pulcherrimo degit. *Sogd Samarcandæ* in trans-Oxiana. *Goutha Dameſc*, viridarium Damasci. Fluvius Obullæ, cui adjacet Basra. *Goliur.* Urbs illa circuitu LX. cID pass. fuit, Strabo XVI.

Infame incolis.] Adeo, ut *mores Sodomitani* in Proverbium abierint. Vide Adagia *Drusii.*

Viris in viros.] Hoc crimen exinde *Sodomia* dicitur, de quo Marianus miles: *Nihil tale novere Germani, & sanctius vivitur ad Oceanum.* Quintil. Decl. III. *Horn.*

Reges.] Gen. XIV. Hoc antiquissimum regimen in terris. *Iustin.* Fuerunt autem illi, *Amraphel*, juxta aliquos Nimrod, Rex Senaar, id est, Babyloniæ, vel Singaris. *Chedorlaomer* Rex Elamitarum, sive Persarum. *Arioch* Rex Ellasar; Ponti, ut Aquila vult, vel Eiisati, in Arabia Ptolemæo nominati. *Thidal* Rex Goijm, id est, convenarum, Symmacho πεμφυλίων, alii Galilææ. *Grot.* R. Salomo ex Genesi magna (liber est eo nomine, qui Ebraice vocatur Bresith rabba) *Goijm locus est ejus nominis, ubi convenerunt ex plurimis locis & nationibus, & regem creavunt quendam Thadal nomine.* Manahemus Ricinensis: *Rex gentium constitutus fuit super diversos populos, qui eum sibi ducem elegerunt.* Abenezra: *nomen est provinciæ ut Elam, aut significat regem aliarum gentium, præter eas quas ibi memoravit.* Gen. XIV, 9. גוים. Sym. σκυθῶν, & in scholio πεμφυλίας, Pamphiliæ. An omnium gentium? Nam φυλὴ aliquando gens. *Drusius. Diodorus* Persas, *Iosephus* Assyrios fuisse prodidit. Eum vide lib. I, cap. 9. ubi causam belli multis exequitur. *Galesin.*

Nullum inter mortales certamen.] Idem habetur in Thanhuma, qui & Ilmedenu, fol. 7. col. 2. *Hactenus non fuerat bellum in mundo.* Aliter Iosephus Orig. libro I. capite 10. A Iosepho stat ipsa veritas. Nam hoc potius alterum bellum fuit, natum ex defectione harum gentium, quæ servierunt Chedorlaomor Elamitarum regi annos duodecim, ut habetur Gen. XIV. ℣. 4. Aut sensus est, *nullum certamen, quod quidem in sacris litteris memoretur.* Nam credibile plura ante certamina fuisse. Nemrod enim absque certamine regnum sibi parare qui potuit? Sic Lamech primus bigamus fuit. Nam ante illum nemo simul duas uxores habuisse legitur. *Drus.* Et hoc contra quam testamento Noachus præceperat, *Ne quis fratris fines invaderet, nec injuria alter alterum afficeret, quoniam inde bella ac discordiæ orirentur.* Atque circa hæc tempora incipit σκυθισμὸς secundus, ac tristis illa naturæ Lex: In omnibus fere gentibus quodammodo vox naturæ ista personuit, ut subjugari victoribus mallent, quam bellica vastatione deleri. *August.* XVIII. C. D. 2. Sulpicius putat hoc primum fuisse bellum inter

morta-

tamen fuisset. Sed adversum hos, qui bello vicina 2
tentabant, reges Sodomorum, Gomorrhæorum, vicina-
rumque regionum, in prælium erumpunt: primoque
impetu fusi, victoriam concessere. Tum à victori- 3
bus Sodoma direpta, prædæ hostibus fuit, ductusque
Lot in captivitatem. Quod cum Abram comperisset, 4
propere armatis servis suis, numero trecentis decem &
octo, reges victoria feroces, exutos præda armisque, in
fugam compulit. Tum à Melchisedec sacerdote bene- 5
dictus

mortales. Cui ego non facile assenserim. Nam si Cain fratrem occidit, quis putet in ejus posteritate ante diluvium, in tanta vitiorum licentia, nullum fuisse bellum? *Estius.*

Sodomorum.] Vulgata. Græci τὴ Σόδομα dicebant, ut τὴ Ἱεροσόλυμα. Hoc nomen aliquando late sumitur pro tota regione Pentapolitana. Hieronymus, *Gomorrha una de quinque civitatibus Sodomorum, quæ cum reliquis divina ultione subversa est.* Drusius.

Gomorrhæorum.] Vulgata, & Orosius lib. 1. 6.

Vicinarumque regionum.] Adamæ, Zeboim, Segor. Regiones appellat urbium singularum territoria. *Drusius.*

Sodoma direpta.] Sic paulo post: *Sodoma divinis ignibus conflagravit.*

Lot in captivitatem.] Vel in prælio captus, vel inermis in urbe inventus. *Menochius.*

Servis suis.] Vernis sive vernaculis, quibus se junxerunt federati, Aner, Escol, Mamre. Gen. XIV. Multi autem tum patresfamilias erant αὐτόνομοι. Qualis fuit Abraham. Qui βασιλεὺς dicitur *Nicol. Damasc.* Rex vocatur Iustino XXXVI. unctus Dei Ps. CV, 15. Quidam ירק ita interpretantur, ut sensus sit, ministros Abrahami ab ipso plene instructos, de armorum suorum justitia. *Grotius.*

Quod cum Abram comperisset.] Rabbini hoc ipsi indicatum volunt à Gigante Ogo, qui diluvium evaserit, unde & הפליט, evasor, dicatur. Quæ ineptissima sunt.

Numero trecentis decem & octo.] Hinc lux Prudentii hisce versibus,

Nos esse large vernularum divites
Si quid trecenti bis novenis additis
Possint, figura noverimus mystica.

Figura mystica est Thau littera, crucis figuram habens, cum supra scriptis duabus primis litteris nominis Ἰησοῦς, hoc modo $\overset{IH}{T}$. Hæ litteræ simul efficiunt 318. *Drusius.*

A Melchisedec.] Quem fuisse Semum volunt, *Hieronymus, Gerundensis, Primasius, Ionathan, Ierosolymitanus,* alii. Contra est *Procopius Gazæus* in Genes. XIV. & alii multi, quæ sententia firmatur ex Epist. ad Ebræos VII, 3. Nec probabile est Semum habitasse inter Chananæos. Quanquam R. Salomo velit Chananæos fuisse ex posteris Sem; in quo valde fallitur. *Drus. Melchisedeciani* Spiritum Sanctum, *Didymus* & *Origenes* Angelum, *Cunæus* non-hominem, id est, Messiam fuisse volunt. Quæ omnia falsa, & à Constantino l'Empereur fuse refutata. Fuit unus

ex

dictus est, eidemque decimas prædæ dedit. Reliqua his, quibus erepta erant, reddidit.

1 IX. *Per idem tempus Abræ Dominus locutus est, multiplicandumque semen ejus, sicut arenas maris, stellasque cœli, spopondit: peregrinumque ejus semen prædictum futurum, ac posteros in hostili solo, per quadringentos annos, laturos servitium; postea libertati*
2 *restituendos. Tum ei, atque uxori ejus, adjectione unius*

ex regulis Chananæorum, qui pie inter illos & sancte vixit. *Suidas* oriundum vult à Side filio Regis Libyæ, cujus parentes Epiphanius Heraclam patrem, Astharoth vero, seu Asteriam, matrem appellat.

Sacerdote.] Erat & Rex. Virgilius III. Æn.

Rex Anius, Rex idem hominum, Phœbique Sacerdos.

Ubi Servius: *Majorum erat hæc consuetudo, ut Rex etiam esset Sacerdos vel Pontifex.* Hinc domus in qua Pontifex habitabat, regia dicebatur. *Idem* ad VIII. Æn.

Reliqua.] Præter victum, & partem federatorum. Talis priscorum Heroum animus, Catonis Majoris, Pauli Æmylii, Mummii, & aliorum. At nunc aliud sæculum; & cuncta in prædam bellantibus cedunt. *Horn.*

Sicut arenas maris, stellasque cœli.] Significat innumerabilem hominum copiam. Qua comparatione crebro utuntur antiqui. Stellæ quanquam à Ptolemæo numerentur tantum CIↃXXII. tamen innumerabiles sunt minores, tubis Opticis Galilæi, ac Metii detectæ. Catullus:

Aut quot sidera multa, cum tacet nox.

Id quod viam lacteam vocant, cumulus est infinitarum stellarum, quæ fabulum igneum & micans referunt. Totum denique firmamentum contiguis stellulis refertum est, ex quarum coalitione majores interdum ac novæ emergunt; unde omnes fere novæ in via lactea primum apparuerunt. *Horn.*

Hostili solo.] Potius, *in peregrino solo.* Nam intelligit Chananæam & Ægyptum. Chananæi autem eo tempore non hostes ipsorum erant, sed hospites. *Drusius.* Sic olim sumebatur vocabulum *hostis*, pro peregrino.

Per quadringentos annos.] Tempus istud incipit à nato Isahaco, qui anno ætatis sexagesimo genuit Jacobum. Jacob autem, cum Ægyptum intraret, agebat annum centesimum & trigesimum. His adde annos ducentos decem, quibus fuerunt in Ægypto; en numerum, quem hic Severus ponit, & qui habetur, Gen. 15, 13. *Drusius.* Epiphanius in Ancorato, supputat annos CCCCXXX. initio facto à promissione prima Abrahæ facta. Eos autem CCCC. annos non integros in æruminis & in Ægypto egerunt, sed in Chananæa, Mesopotamia, Ægypto. Quanquam interdum solius Ægypti, ubi diutissime & miserrime egerunt, Moses meminerit. *Mersennus.* Genebrardus totos hos CCCC. annos vult completos in Ægypto, sed errat Nam initium numerandi fit ab hoc tempore. *Estius.* CCCC. anni referuntur ad *peregrinum erit*, & *affligent.* Tirinus.

Ex

unius litteræ, nomen immutatum. Ita nunc ex Abram 3
ABRAAM, *ex Sarai* SARA *dicitur. Cujus quidem rei,* 4
non inane mysterium, non est hujus operis exponere. Eodem tempore Abraæ lex circumcisionis imposita est. 5

Erat

Ex Abram ABRAAM.] Id est, Pater multarum gentium. In vulgatis editionibus *Abraham.* Pro quo Drusius reposuit Abram, secutus primo LXX. Deinde quia in Abraham est adjectio duarum litterarum, non unius. Correctionem hanc firmat Hieronymus. Vide quoque Justinum disputatione cum Tryphone Judæo. *Drus.* Prudentius:

Adjecta cujus nomen auxit syllaba,
Abram parenti dictus, Abraham Deo.

Ex Sarai SARA.] Prius erat ex Sarai Sara: ubi non adjecta littera, sed ablata. In Ebræis codicibus littera cum littera commutatur, videlicet Jod in שרי cum He quod in שרה. Sed noster absque dubio Græcos secutus est, in quorum libris Gen. 17, 15. Σαρὰ ἡ γυνή σε οὐ κληθήσεται τὸ ὄνομα αὐτῆς Σάρα, Σάρρα ἔσται τὸ ὄνομα αὐτῆς. *Sara uxor tua non vocabitur nomen ejus Sara, Sarra erit nomen ejus.* Drusius. *Beda:* Non Sarai sed Saram; id est, non principem meam, sed principem; non domus suæ tantum, sed omnium recte credentium fœminarum. Idem fere *Hieronymus.*

Non inane mysterium.] Inane mysterium dicit, quod caret ratione. Ea peti debet è scriptura Ebraica. Quanquam sunt qui alterum ῥῶ adjectum existimant in Σάρρα, ad significandum annum Abrahæ centesimum, quo filium genuit ex Sara uxore vetula, nempe nonagenaria. Sed, ut dixi, nullum est ρ in Ebraismo. Quocirca alia ratio quærenda est. Hieronymus quæstion. in Genesin, *Errant qui putant primum Sara per unum R. scriptum fuisse, & postea ei alterum R. additum, & quia R. apud Græcos centenarius numerus est, multas super hoc nomine suspicantur ineptias: cum utique, utcunque volunt ei vocabulum commutatum, non Græcam, sed Ebræam debent habere rationem: Ebræum enim est. Nemo autem in altera linguæ quempiam vocans, etymologiam vocabuli sumit ex altera. Sarai igitur primum vocata est per Sin, Res, Iod. Sublato igitur Iod, id est, I elemento, addita est He littera, quæ per a legitur & vocata est Sara. Caussa autem ita nominis immutati hæc est, quod antea dicebatur* princeps mea, *unius tantum domus materfamilias: postea vero dicitur absolute* princeps, *id est,* ἀρχικῶς. *Sequitur enim, dabo tibi ex ea filium, & benedicam ei, eritque in gentes, & reges populorum erunt ex ea. Signanterque in Ebræo habetur,* non vocabis nomen ejus Sarai, *id est, non dices ei, princeps mea es: omnium quippe gentium futura jam princeps est. Quidam pessime suspicantur ante eam* lepram *fuisse vocitatam, & postea principem: cum lepra Saraath dicatur, quæ in nostra quidem lingua videntur habere aliquam similitudinem, in Ebræo autem penitus diversa sunt. Scribitur enim per Sadic, Res, Ein & Thau: quod multum à superioribus litteris, quibus Sara scribitur, discrepare manifestum est.* Videndus & Albinus quæstionibus in Genesin. *Drus.* Estius mysterium hoc edisserit, sed frigidis innixus allegoriis.

Lex circumcisionis.] Rationem ejus reddit Rambam III. *More Neb.* 49. Summa huc redit: circumcisionem institutam, ad corrigendam libidinem; & ut fideles haberent unum quoddam signum, quod illos conjungat, ne quis

alius,

6 *Erat ei autem, ex ancilla, filius Ismaël. Et cum ipse esset annorum centum, uxor autem ejus nonaginta, futurum eis filium Isaac, Dominus pollicetur, qui cum duobus angelis ad eum venerat.*

1 X. *Inde Sodomam missi angeli, Lot in porta se-*
2 *dentem reperierunt. Quos cum ille, homines existimans, hospitio receptos, cœnatosque domi haberet: juventus improba ex oppido, novos hospites ad stuprum flagi-*

alius, qui non est ex illis, dicere possit, se esse ex illis. Ibidem refert, cur in infantia? cur octavo die circuncisi? Hunc ritum omnes Abrahamidæ retinuerunt, Ismaëlitæ, Idumæi, Ammonitæ, Moabitæ, Arabes, & Ægyptii quoque. *Philo* l. de Circumcis. *Iosephus.* XIII. Antiq. 10. *Herodotus* in Clio.

Ex ancilla.] Hagar, quam volunt Abrahamo ab Ægypti regina datam. Chronicon Regum Arabiæ: *Regnavitque ejus loco Nachoria, quæ ancillam suam Hagar dedit Saræ.* Chrysostomus à Pharaone donatam dicit. Augustinus: *Nullo modo inurendum est Abrahæ crimen ob concubinam Agar: quippe qua usus est ad generandam prolem, non ad explendam libidinem, non insultans, sed potius obediens conjugi.* XVI. c. D. 25.

Filius Ismaël.] Ab Ismaële Arabes acceperunt circumcisionem. Qui quod Ismaël XIII. ætatis anno circuncisus, cuncti quoque tredecennes circuncidebantur, teste *Origene* apud Euseb. VI. ☞. 9.

Centum.] Nonaginta novem. Genes. XVII. ℣. 24. & mox pro *nonaginta* novem. Nam tunc promissio facta est. Quamobrem cum hæc scriberet Sulpicius, aut memoria lapsus fuit, aut in mente habuit dicereque voluit, futurum eis filium, cum ipse esset annorum centum, & uxor ejus nonaginta. Anno enim post promissio completa fuit. *Drus.*

Futurum ei filium Isaac.] Gen. XVIII. ℣. 10. Quatuor homines in Veteri Testamento, nominibus suis, antequam nascerentur, vocati sunt, Ismaël, Isaac, Salomon & Iosias. *Hieronymus.*

Dominus pollicetur.] Sulpicius est in eorum opinione, qui ipsum Dei filium, in forma naturæ humanæ, quam assumturus erat, Abrahamo apparuisse volunt. Quomodo autem Angeli corpora assumant, disputant Scholastici, subtilius quam verius. Vide *Tertullianum* lib. de Carne Christi.

Inde Sodomam missi Angeli.] Duo: quorum unus Sodomam delevit, alter Lotum eduxit cum uxore ac filiabus. Tertius enim legatione sua functus evanuerat. Dicunt autem Ebræi, unum angelum non obire duas legationes. Quod verum an falsum sit, aliis discutiendum relinquo. *Drus.* Lyra & Tostatus dicunt, Hebræos tradere, hos tres fuisse, Michaëlem, Gabriëlem & Raphaëlem; quorum primus Dei personam gesserit; duo reliqui Sodomam everterint, & Loth eduxerint.

Juventus improba.] Tam senes quam juvenes. Numerantur autem quatuor peccata in Scripturis, quæ in cœlum clamant, Homicidium, Oppressio viduarum, Mercedis debitæ negatio, & peccata Sodomitica. *Buchol.*

Cæci-

flagitabant. Lot pro hospitibus filias offerens, non acquiescentibus, quibus illicita potius desiderio erant, ipse ad stuprum trahebatur. Quem angeli propere ab injuria vindicantes, luminibus impudicorum cæcitatem offuderunt. Tum Lot, ab hospitibus edoctus, perdendum opidum, propere cum uxore & filiabus est egressus. Interdictum tamen eis est, ne retrorsum conspicerent. Sed mulier parum dicto audiens (humano malo, quo ægrius vetitis abstinetur) reflexit oculos, statimque in molem conversa traditur. At Sodoma divi-

3 4 5 6 7 8

Cæcitatem.] Ἀ'ορασίαν, ut si *avidentiam* dicas, inquit Augustinus, *quæst.* XLIII. *Drusius.* Scotomate, quale habes II. Reg. VI, 18. *Grotius.*

Et filiabus.] Non elocatis, sed quæ virgines in ejus lare. *Idem.*

Ne retrorsum.] Eodem spectat de Orpheo fabula. Annibal quoque à spectro vetitus respicere. Cic. I. Divin. In dictis Pythagoricis: ἀποδημῶν τῆς οἰκίας μὴ ἀποστρέφε. *Idem.*

Mulier.] Vxor Loti, quæ erat ex filiabus Sodomæ. *Targum Ierosolymitanum.* Quod non videtur probabile.

In molem conversa traditur.] Gen. XIX. ℣. 26. *& fuit statua salis.* Græce est στήλη ἁλός. Ebraice autem נְצִיב, unde *Nisibis*, quæ & *Nesebis* & *Nasebis.* Sic interpretatur hoc nomen Philo Byblius, ut est apud Stephanum de urbibus. Statuam autem alii cumulum, alii columnam vocant. *Distat à mari Sodomeno duabus leucis: constatque adhuc cumulus ille*, ait Benjamin in Itineratio, *qui à gregibus aliquando lambendo imminutus, denuo ad pristinam crescit molem.* Thargum Ierosolymitanum: *Quia uxor Lot erat ex filiabus Sodomæ, respexit post se, ut videret quid tandem eventurum esset domui patris sui: & ecce ipsa stetit,* (id est, mansit) *columna salis, duratura usque ad tempus illud quo reviviscent mortui.* Drusius. Hanc suo etiam tempore superfuisse testatur *Iosephus*, semper mansuram *Hierosolymitanus.* Vide Burchardum, & alios, qui ibi fuere. Cyprian.

——— *Et simul illic*
In fragilem mutata salem stetit ipsa sepulchrum,
Ipsa imago sibi formam sine corpore servans.

Vxor Loth in Salem conversa, magno admonuit Sacramento, neminem in via liberationis suæ, præterita desiderare debere. *Augustinus.* Prudentius:

Nemo memor Sodomæ, quæ mundi forma cremandi est
Vt semel è muris gressum promoverit, ore
Post tergum verso respectet funera rerum.

Et *Tertullianus*, Carmine de Sodoma:

Ipsaque in agro sibi formam sine corpore servans,
Durat adhuc, nunquam pluviis nec diruta ventis.
Quin etiam si quis mutilaverit advena formam,
Protinus ex sese suggestu vulnera complet.
Dicitur & vivens alio jam corpore sexus,
Mumificos solito dispungere sanguine menses.

9 *divinis ignibus conflagravit. Lot autem filiæ, existimantes humanum genus interiisse, concubitum inebriati patris appetiverunt: unde* MOAB *&* AMMON *nati sunt.*

1 XI. *Per idem tempus fere, cum Abraam esset et-*
2 *iam centum annorum,* ISAAC *filius natus est. Tum ancillam,*

Huic simile est exemplum quod Aventinus VII. Annal. Boj. circa A. Ch. CIↃ CCC XLVIII. in Carinthia factum refert, ubi villicæ mulgentes una cum vaccis extinctæ, dirigerunt, & corpora earum à spiritu terreno in salarias statuas redacta. Et magis portentosum quod paulo ante circa A. CIↃ CCC XX. Bascherdorum in Tartaria ad lacum Kithai supra Russiam accidisse fertur, ubi homines pariter ac armenta, quin etiam ipsa plaustra in lapides conversa sunt, & hodieque ibi conspiciuntur. Hujus rei possunt quidem etiam causæ naturales esse, sicut in fontibus quibusdam omnia lapidescere videmus, sed malim miraculo rem adscribere. *Horn.*

Sodoma.] Sub qua comprehenduntur Gomorrha, Adama, Zeboim, & Segor. *Galesin.* Sed de Segor res incerta, quia ei parcitum ad preces Loti. Deinde non recensetur Deut. XIX, 33. Tum Zoar Josepho, Zoara Ptolemæo, in Arabia locatur. Salmanticensis tradit anno uno habitatam fuisse post Sodomam. *Grotius. Drusius.*

Divinis ignibus.] Quibus admixta erant sulphur & sal, Deut. XXIX. vers. 25. Quare sal? An ad sterilitatem terræ conciliandum? videtur. Sulphur autem ignem, qui natura levis est, & sursum fertur, gravitate sua, in terram deprimebat. *Drus.* Et huc *Tacitus* respicit V. Histor. & Strabo. Contigisse hanc conflagrationem putat Orosius anno ante V. C. CIↃ C LX. *Galesin.* Philo scribit in hodiernum conspici monumentum cladis illius inenarrabilis, cinerem, fumum, sulphur & perpetuam loci sterilitatem. Meminerunt plurimi veterum.

Humanum genus.] Filiæ Loth non fœdæ libidinis amore, præsertim fumantibus adhuc Sodomis, sed perversa generis sui conservandi cupiditate, abominando crimine se polluerunt. *Bucholcer.* Licitum id arbitratæ sunt, quod ab Arabibus vicinis quotidie fieri intelligebant; ut Strabo docet. *Grot.* Sed fœdum hoc facinus, haudquaquam, quod Chrysostomus facit, excusandum est.

Inebriati.] *Origenes:* Ebrietas eum decepit, quem Sodoma non decepit.

Moab.] Unde genus ducunt Moabitæ. Dictus Moab, ut vulgo existimant, quia è patre natus, quod est מאב Meab; nisi verior interpretatio, *Moab, aqua patris.* Mo enim in lingua Ægyptiorum aquam significat: quæ vox usurpatur quandoque in re venerea, ut ubi legimus, *ab aqua aliena abstine.* Quo pertinet & illud, *Aqua furtiva dulcior.* Drus. Sed quod de *Mo* Ægyptiorum dicitur, nullius momenti est. Ratio frigida. Nec credibile, Lotum peregrino usurum nomine. *Horn.* Hinc nomen habet *Characmoba* Arabiæ apud Stephanum, ex quo corrigenda Ptolemæi lectio. خرق موآب laceratio Moab, quod ibi cæsi Moabitæ. *Grotius.*

Ammon.] In Ebræo est *Ben-Ammi*, qui pater filiorum Ammon. Ab his Ammonitæ distinguuntur. *Drus.*

Centum annorum.] Si in ea sententia fuit,

cillam, de qua Abraam filium susceperat, Sara expulit: quæ habitasse in deserto, una cum filio, & præsidio

fuit, ut existimarit Isaacum natum eo anno, quo promissio facta est Abrahamo, fallitur. Nam promissio facta est cum annum ageret nonagesimum nonum, ut diximus. Isaac autem natus fuit cum esset annorum centum. Græca editio nihil juvat Sulpicium, quem ita sensisse colligo ex particula *etiam*. Idem.

Isaac filius natus.] Cum ablactaretur, convivium habitum, cui interesse potuerunt Sem, Arphaxad, Thare, Sala & Eber, qui tum superstites fuerunt. *Bucholc.*

Ancillam.] Hagar. Græca Scholia dicunt montem Sina Arabum lingua *Agar* vocari. Hinc *Agareni*. Ps. LXXXIII. vers. 2. Prisci Arabes Hagarenos vocant אלמהגרין Elmagherin. Unde μαγαρίζειν apud Cedrenum; & μαγαρισμὸς est Μαομεθισμός. Huc pertinet quod Apostolus dicit ad Gal. IV, 30. *Scalig.* هجر Hagar, Arabiæ Urbs, quam Alferganus in Clim. II. locat. Forte ab Hagar, matre sua Arabes desumserunt nomen. Ejus nominis etiam pagus extat prope Medinam. Egravel Agra Ptol. Stephano, Plinio. Ἀγραῖον ἔθνος Ἀγραῖον Straboni & Stephano. Templum Meccanum exstructum ab Ismaële videtur, siquidem ad sacelli portam puteus est, ubi consedisse Hagar cum infante volunt: unde زمزم Zemzem vocant. *Golius.*

Habitasse in deserto.] Pharanio, quod Ægyptum respicit. Atque hinc *Sarraceni* dicti, id est, habitatores deserti. Nam *Sarra* Arabice desertum est, & *Sakan* habitare. Sozomenus l. VI. c. 38. à Sara deducit, quasi servile nomen Hagarenorum dediguati fuissent; sed contra mentem Arabum. Nam ipsi originem suam à Sara non deducunt. Maxime probabile, ita à vivendi genere, quod λιστρικὸι & νομαδικὸι essent, dictos. Hoc enim شرق notat *Scalig.* & *Fullerus.* Sed doctissimus Pocockus nuper ostendit Saracenos à situ appellatos quasi Orientales: hoc enim est شرق. Græcis Σκηνῖται dicuntur, à tentoriis in quibus habitant. *Hieron.* in Esaiam. *Sozom.* l. c. *Ammian.* lib. XXII. Circumcisionem retinuerunt, sed in annum XIII. rejectam, quia Ismaël tot annorum circumcisus. Joseph. I, 12, 13. Origen. apud Euseb. VI. ἑκαπ. II. Epiphan. contra Ebionitas. Arabes sunt genuini vel adscititii. Genuini العرب العاربة qui à Jarab filio Cachtani descendunt. Hic est qui dicitur ابو اليمن Pater Arabiæ felicis. Adscititii العرب المستعربة, sunt qui ab Ismaël, & aliunde quam à Jarab. *Golius.*

Una cum filio.] Ismaële. Unde Ismaëlitæ, Genes. XXXVII. vers. 25. ubi Onkelus, Pseudo Uzielides, & Targum Hierosol. habet מרקיין Saraceni. *Selden. Ismaëla* apud Stephanum, parva Arabiæ regio. Mirum est quod habet *Bereschit Rabba*, apud Alexandrum M. Asia potitum, Ismaëlitas sive Arabas litem adversus Israëlitas instituisse, de prærogativa primogeniti; atque advocatum respondisse: *Domine mi Rex, nonne fas est cuique pro libitu suo cum liberis suis agere?* Rege annuente, *at scriptum est*, inquit, Gen. XXV, vers. 5. *Et dedit Abraham totam substantiam suam Isaaco. Seld.* de Success.

3 *sidio Domini defensa traditur. Non multum post, Dominus Abraæ fidem tentans, immolandum sibi à patre*
4 *filium Isaac poscit. Quem ille non cunctatus offerre, cum aræ puerum superposuisset, gladiumque educeret, vox missa de cœlo est, puero ut parceret: victimæ aries*
5 *præsto fuit. Consummatoque sacrificio, Abraæ Dominus locutus est, promittens, ea quæ jam sponderat.*

1 XII. *At Sara, cum septimum & vicesimum supra centesimum annum ageret, decessit: corpus cura viri*

Tentans.] Hæc ultima Abrahami tentatio. Quarum decem recensentur. *Grot. Mersennus.*

Isaac immolandum.] Hanc historiam etiam gentiles noverant; sed personas, finem, remque ipsam, depravarunt. *Personas*; dum pro Abrahamo *Saturnum* vel Israël, pro Isaaco quendam Γεδὼδ vel Μωσοχὼν, pro Sara *Anobretam* ponunt. *Finem*; dum dicunt ad hostes regni averruncandos factum hoc sacrificium. *Rem*; dum Γεδὼδ, regio ornatum habitu, constructam super aram, immolatum fingunt. Integram Porphyrii narrationem ea de re Euseb. l. 1. περὶ π. c. 9. refert. *Horn.* Arabes Muhammedani lapidem quendam colunt, cui Abrahamum alligasse camelum suum volunt, cum Isaacum sacrificare vellet. *Euthymius Zygabenus* in Panoplia & in Catechesi Saracenorum. *Maximus Tyrius* serm. XXXVIII. *Selden.* Alcoranus in vicino Meccanis monte Arafet immolandum fuisse refert. Nugæ. Fuit mons Moria, ὀπλασίας Aquilæ, visionis Latino. Ubi & Abelem sacrificasse tradunt Ebræi, sed falso. Nam in Transtigridanis regionibus id factum. *Horn.* Rabbini tradunt Sammaëlem, qui Satanas, voluisse impedire Abrahamum, ne ligaret Isaacum; & Isaacum ne obediret patri. Alii dicunt: *venit Sammaël ad Abraham, & dixit ei; annon ô senex perdidisti mentem tuam? annon insanus es?* Rambam More Nev. II, 20.

Cum aræ.] Quæ in monte Moria, sicut jam ante dictum. Ita Rabbini constanter. Addunt, ibidem Adamum, Cainum, ac postea, Noachum quoque sacrificasse. Quæ falsa sunt, ut ex sacra Geographia ostendi potest. *Horn.*

Puerum.] De ætate ejus variant. Rabbini quidam X, XII. ut Aben Esra, alii XXXVII. ut Salmanticenses, Josephus XXV. annorum fuisse volunt. נער etiam de grandævis dicitur: ut de Josepho cum jam XXX. annorum, de Josua, cum LX. esset. *Rambam.* Probabile est XV. annorum fuisse. *Merc.*

Superposuisset.] Ligatum, ut mos antiquissimus. Servius ad illud Virgilii: *& vincula rupi.*

Gladiumque educeret.] Sic fere pictores, qui Abrahamum cum acinace stricto pingunt. In Ebræo est מאכלת quod vulgarem cultrum, vel quo ad sacrificia usi, sescspitam notat. Muhammedani fingunt, gladio Isaaci collum dissecari non potuisse. Cæterum Patres affectus Abrahami filium mactaturi, graphice nobis depingunt, maxime Gregorius Nyssenus. *Horn.*

Sara decessit.] Tribus annis ante nuptias Rebeccæ. Author libri: *Altercatio Synagogæ & Ecclesiæ.*

Sepul-

viri sepultum in Hebron, Chananæorum oppido. Et- 2
enim illic Abraam commorabatur. Tum Abraam Isaac 3
filium juvenilis ætatis videns, siquidem tum quadra-
gesimum annum ætatis agebat, servo suo imperavit,
uxo-

Sepultum.] De origine & jure sepulturæ, vide Grotium II, 19. de Jure pacis & belli. Prudentius:

Quidnam sibi saxa cavata,
Quid pulchra volunt monumenta?
Nisi quod res creditur illis
Non mortua sed data somno.

In Hebron.] Mortua est in opido Arbe, quod à Græcis πόλις Ἀρβόκ vocatur, & alio nomine Hebron sive Chebron dicitur: sepulta vero in spelunca Machphela, quam Abraham emerat ab Ephrone Hetthæo. Historia refertur Gen. XXIII. Hæc Vrbs Metropolis erat Judææ, condita septem annis ante urbem Ægypti, quæ *Tanis* nuncupatur. Dicitur & *Cariath-arbe*: à viro quodam Arbe dicto, non à quatuor patriarchis ibi sepultis, ut Hier. opinatur. Distat ab Ægypto, teste Gerundensi, itinere septem dierum. *Drusius.* Hæc urbs nomen ter mutavit. Primo dicta fuit *Mambre*. Quamquam fortassis Mambre suburbium ejus. Vt ita Mambre & Hebron distinguantur, sicut Antiochia & Daphne. Alterum nomen est *Ciriath-Arba*, à conditore Arba. Nam Gigantem fuisse, Josua XIV, 15. docet. Scrupulum tamen injicit, quod Gen. XXXV, ℣. 27. dicatur Ciriath הערבע. Nam si Arba nomen proprium, cur articulus additur? Atque ob eam causam, multi πεϱιφϱόλιν dictam putant, & quatuor paria, quæ ibi sepulta, & unde nomen, conquisiverunt: ut *Adam* & *Evam*, *Abraham*, & *Saram*, *Isaac* & *Rebeccam*, *Iacob* & *Leam*; vel quatuor Patriarchas, *Adam*, *Abraham*, *Isaac*, *Iacob*; vel quod fuerit εἰκοσιπέντε γιγάντων quatuor, *Achimian*, *Sisai*, *Talmai*, & patris eorum *Arba*. De quibus opinionibus videri potest Hieronymus, Salomo Trecensis, & alii. *Drusius ad Genes.* Hæc urbs septem annis ante Tzoan Ægypti condita, Num. XIII, ℣. 23. id est, ante Tanes. Tanes autem quando condita, non ignotum fuit Israëlitis in Ægypto degentibus. Jerosolymitanus per eam Pithom intelligit. Non bene. Cur enim Moses hoc non dicit? Nomen Hebron recentissimum est, &, ut videtur, Josuæ ævo natum. Moses tamen ejus Num. XIII, ℣. 22. meminit. Vnde multi adjectum à Prophetis volunt, sicut & Dan Gen. XIV, ℣. 14. *Horn.*

Chananæorum oppido.] Genes. XXIII. ℣. 1. *ipsa est Chebron in terra Chanaan.* Moses Gerundensis ait esse vicinam Chananææ. Vtrumque simul verum esse potest. Nam anguste sumptum hoc nomen usurpatur de una è septem gentibus, cum late acceptum omnes septem comprehendat. *Drus.*

Quadragesimum annum.] Scriptum hoc diserte Gen. XXV, ℣. 20. Duxit ergo uxorem tertio anno à matris obitu, quæ decesserat anno ætatis ipsius 37. Apud Josephum lib. 1, cap. 16. ϖϱὸ τϱιακονταέτους. Sed ϖϱὸ redundat, ut alibi sæpe, & aliquando in hac historia (ad.) *Drusius.*

Servo suo.] Eliezero Damasceno. Quem Damasci conditorem faciunt Arabes. Dicunt tamen hic antea consedisse כשון, Ebræis עין & locum vocasse Aram. *Ioseph. Golius.* LXX. משק pro nomine proprio ejus, qui pater, aut progenitor Eliezeri fuerat, accepere. Nec aliter Iulianus apud Cyrillum. Contra Latinus, Aquila, Theodotion, *procuratorem* intelligunt. *Grot.*

uxorem ei quæreret: ex ea tamen tribu atque terra, de qua ipse oriundus videbatur: modo ut inventam puellam in regionem Chananæorum deduceret, nec putaret eum causſa conjugis in ſolum patrium rediturum.
4 *Atque ut ea ſtrenue mandata exſequeretur, contacto*
5 *domini femine, ſacramentum dedit. Ita ſervus profectus in Meſopotamiam, ad oppidum Nachor, Abraami fratris, devenit: ſucceſſitque in domum Bathuëlis Syri,*

Tribu.] In Græco Codice φυλὴ legitur, quod ſecutus eſt Sulpicius. In Ebræo: *ex cognatione mea.* Φυλὴ etiam pro natione ponitur Eſth. XIII, ℣ſ. 4. Quia nimirum Orientales, tribuum exactiſſimam rationem habent.

Oriundus.] E Meſopotamia, ubi commoratus fuerat, & fratrem reliquerat, patre ibidem ſepulto. Et bene dicit *videbatur*, quia revera oriundus erat è terra Chaldæorum. *Druſ.*

In ſolum patrium.] Carras, in patriam Abrahami, quæ ei patria erat commorationis, non ortus. Sic Chriſtus tres patrias habuit: Bethlehem, in qua natus; Nazareth, in qua educatus; & Capharnaum, ubi aliquot annos verſatus fuerat. *Idem.*

Contacto domini femine, ſacramentum dedit.] Hic mos antiquus. *Ioſeph.* Sic Gen. XLVI, ℣ſ. 29. Quaſi dicerent; ſi fallo, enſe tuo peream. Nam ad femur, locus enſis. Aben Eſra homagii ſignum fuiſſe dicit. *Grot.* Ebræi veteres jurabant manu ſub femore atque genitali parte poſita, quod inde poſteritas eſſet futura, atque ideo velut res ſacra haberetur. Vel, ut *R. Salamo* ſentit, quod illic eſſet ſignum federis circumciſio: vel quod hoc indicio ſignificata poteſtas ſuperioris, & promptus inferioris obſequendi animus, ut *Aben Eſra* autumat, dicitque hunc morem adhuc obſervari in India. *Munſt.* Auguſtinus XVI. Civ. Dei 33. morem hunc ad ſemen Abrahæ, hoc eſt, Ieſum Chriſtum, refert. Idem *Hieronymus*, & alii.

In Meſopotamiam.] Regio hæc interammis, inter Euphratem & Tygrim jacet, quam proinde Arabes الجزيرة id eſt, inſulam vocant. In Scriptura dicitur פַּדַּן אֲרָם. Interdum ambitu ſuo etiam Chaldæam complectitur. Et ſic clarus eſt locus Act. VII, ℣ſ. 2. In Iuchaſin vocatur מלכות חרן regnum Haran. Haran autem vixit & obiit Vre Chaldæorum. Itaque cur potius dicatur regnum Haran, quam Thare, vel Nahor, ſicut Carræ nuncupantur civitas Nahor, fateor me ignorare. *Druſ.* v. præterit. Ratio clara. Quia metropolis ejus חרן, Carræ. Hinc regno nomen. *Horn.*

Ad oppidum Nachor.] Carras, ubi Nachor cum fratre habitaverat. Sed cur non potius dicitur, *oppidum Tharæ*? An quia Nahor ibi ſedem fixam habebat? Gerundenſis notat hunc Nachorem, patre in Chaldæam concedente, manſiſſe in Haran, hoc eſt, Carris, ubi etiam natus creditur, vel è Cutha inde tranſlatus, quæ inde aberat itinere ſex dierum. *Druſ.*

Bathuëlis Syri.] Qui filius Nachoris. Atque hæc antiquiſſima Syriæ mentio, id eſt, Aramiæ. Quæ tum temporis, non alibi quam in Meſopotamia fuit,

trans

Syri, Nachore patre geniti. Hujus filiam Rebeccam, 6
ſpecioſam virginem conſpicatus, popoſcit, atque ad dominum adduxit. Poſt id, Abraam accepit uxorem, 7
Ceturam nomine, quæ in Paralipomenis concubina dicitur: ſuſcepitque ex ea filios. Sed Iſaac, Sara edito, 8
ſubſtantiam tradidit: his autem, quos ex concubinis ſuſceperat, dona diſtribuit. Atque ita ab Iſaac ſe- 9
parati

trans Euphratem. Et ibi limes inter Semi & Chami poſteros. Vtrique, hoc reſpectu, עברים, Hebræi dicti. Ergo Syris Chananæi, Chananæis Syri erant Hebræi, nec illud gentis, ſed oppoſiti ſitus, regioniſque nomen. Sicut Arabes omnem Tranſoxianam vocant عبر النهر وما وراء, id eſt, quæ trans fluvium. *Horn.*

Rebeccam.] Ex Græco Ῥεβέκκα, quod hodie legunt *Ribca*. Sonat autem σιαγόνιον, id eſt, ſaginarium, locum in quo vituli ſaginantur. Sic uxor quædam Davidis nominatur *Egla*, id eſt, vitula. Cujuſmodi nomina mulierum ſunt Rachel, *ovis*, Sebia, *caprea* (unde Tabitha in actis Apoſtolorum. Nam Syri S. Sade cum Teth permutant) Iaala, *ibex*, rupicapra: aut, ut Davidi Camio placet, *hircus ſylveſtris*. Druſ.

Popoſcit.] Plenum eſſet, *popoſcit in matrimonio*: ut infra, *eamque ſibi in matrimonio à patre poſtulant*. Idem.

Vxorem.] Pactis quidem dotalibus factis, ſed ancillam tamen. Ideo uxor vocatur, & tamen liberi ejus tantum donaria accipiunt. Quale apud Germanos matrimonium impar, ad *Morgangabicam*. Grotius.

Ceturam.] Hanc R. David eandem eſſe putat cum Hagar, ſed nullo argumento. Probabile eſt vel Chananæam fuiſſe, vel, quod potius videtur, ex famulitio Saræ, atque ex Chaldæa adductam. *Horn.*

Concubina dicitur.] I. Chron. xxxii, 1. Concubina apud Hebræos eſt ancilla, aut vilis alia, ad concubitum data ſine ſcriptura, ſine arrhis, ſine ritibus. Qualis erat Abrahami cum Cethura, cujus liberi perinde, ut Iſmaël, dona, id eſt, legata quædam accipiebant, hæreditatem autem non creverunt. Tale eſt matrimonium ad *Morgangabicam*, à quo non longe abeunt ſecundæ nuptiæ apud Brabantos. *Grot.*

Filios.] Sex. Gen. xxv, 2. quorum nomina ſunt, *Zamran, Iecſan, Madan, Madian, Iesboc, Sue*.

Edito.] Hoc participium tam de fœminis quam de maribus dicitur. Tacitus: *Vbi Agrippina noviſſimo partu Iuliam ediderat*. Cicero: *editus Iove ſatus*. Plerique ſcribunt æditus cum diphthongo, nempe quia prima in hoc verbo, quando extra ſeu foras dare ſignificat, longa eſt. Quod etiam fecerunt in ſæculum. Quanquam à ſequendo dictum concedant. Sæpius occurrit, *edere in lucem*. Cicero: *Qui naſcitur in lucem edi dicitur*. Druſius.

Subſtantiam.] Bona, facultates. Subſtantia Græce οὐσία, ὕπαρξις. Quintilianus: *ut plus ſubſtantiæ filio relinquerem*. Lexicon Græco-Latinum vetus, οὐσία, *patrimonium, ſubſtantia, res familiaris*: ὕπαρξις, *ſubſtantia, opes*. Druſ.

Dona diſtribuit.] Quæ Rabbini quidam, de artibus Magicis, magno Abrahami dehoneſtamento, accipiunt. Ex

10 *parati sunt. Abraam diem functus est, impletis annis centum & quinque & septuaginta: corpus sepulchro Saræ uxoris appositum.*

1 XIII. *At Rebecca diu sterilis, assiduis mariti ad Dominum precibus, à die matrimonii, vicesimo fere anno,*

quibus *R. Salomo.* Vnde in contentione illa Israëlitarum coram Alexandro M. cum Ismaëlitæ divisionem urgerent, responsum ab advocato: *filiis concubinarum dedit dona.* Sic lis finita est. *Horn.*

Ab Isaac separati sunt.] Isaacum hæredem exasse reliquit Abrahamus: filiis concubinarum muneribus ditatis, & in Orientem ablegatis. Nam liberi ex concubina conditionis servilis, aut extraneæ, seu gentilis, à successione plane apud Ebræos excluduntur. *Selden.* Occupaverunt autem Keturæi Troglodyticam regionem, & quicquid Arabiæ felicis ad mare rubrum pertinebat. Ophres sub Hercule exercitum in Lybiam duxisse & ibi Africam urbem, regionemque condidisse dicitur. *Alex. Polyhistor. Ioseph.* 1. 16. Euseb. IX. Θ. 4. Leoni Afro Ifricus dicitur. Exercitus Herculei meminit etiam Sallustius in Jugurth. Certum est plerosque in Arabia Felice consedisse; & ab iis multi Arabiæ populi originem suam deducunt, veluti Omanæi, Adenenses, Tebaleni, & alii. Arabes ab *Herodoto* in Euterpe Æthiopum nomine, à *Strabone* Troglodytarum censentur; & circumcisionem, argumentum originis, retinuerunt. *Horn.*

Abraam diem functus est.] Diem obiit cum complevisset annos CLXXV. Dicunt Ebræi Abrahamum cœpisse anno ætatis tertio, complevisse autem scientiam suam anno XLVIII. cum vidisset divisionem linguarum. Nam eo anno Abrahami divisio facta est. Dicunt etiam, *Anno quinquagesimo secundo cœpit inquirere in legem: anno autem septuagesimo venit in fœdus inter segmenta, & rediit in Haran: anno vero septuagesimo quinto dictum ei est: Exi è terra tua, &c.* Salmanticensis, *erat modestus, minimeque invidus, spiritu depresso, animoque humili & munificus admodum. Beatus ipse & beati filii ejus post eum.* Drus. Cæterum à Noacho ad Abrahamum, vita & ætas hominum, immane quantum decrevit. Nam Peleg primus fuit qui annum CCC. non attigit. Solus Noah IↃ CCCC. Solus Sem IↃ C. Reliquorum Patrum nullus IↃ Vixit Abraham cum Noha annos LVII, cum Sem, Salah & Eber CLXXV, cum Peleg XLVIII, Nahor XCIX, Thara CXXXV, Arphaxad CXLVIII, Regu LXXVIII, Serug CI, Isaac LXXV, Jacob XV. Post Abrahæ mortem vixerunt Sem annis XXXV, Eber LXIV. *Buchaicer.* Tradunt Hebræi apud Tostatum, eodem die defunctum Abrahamum, quo Esauus primogenituram suam lenticula vendidit. Vnde Judæi die cujusdam emortuali, in illa domo, lenticulas in cibum parant. Encomium Abrahami breve apud Joseph. ἀνὴρ πᾶσιν ἀρετῇ ἀκρος, καὶ τὸ θεὸν αὐτὸν ἀπὸ δικαίας αἰτίας καὶ ἐξ ἀνθρώπων τελευτήσας.

Vicesimo fere anno.] Isaac quadragenarius duxit uxorem, Gen. XXV, ℣. 20. Sexagenarius ex ea suscepit geminos. *ibid.* Abundat igitur adverbium *fere.* Sunt qui post annum à die matrimonii vigesimum, Rebeccam peperisse scribunt, in queis Lyra & Sigonius. Verba Lyræ, *fuit cum Rebecca uxore sua viginti annis antequam pareret.* Sigonii, *Post vigesimum*

anno, geminos edidit: qui in matris alvo exsultasse sæpius traduntur, dictumque responso Domini est: duos in his populos prænunciari, & majorem minoris subdendum esse principio. *Sed prius editus, asper* 2 *setis,*

gesimum annum Rebecca, precibus Isaac ad Deum, geminos peperit. Notatum in Johasin ex Siphri (liber est ejus nominis) nisi fallor, Rebeccam cum Isaaco nuberet, egisse annum decimum quartum. Unde sequitur, cum geminos ederet, fuisse annorum XXXIV. Sed hac in re autores variant. *Drusius.*

Geminos edidit.] Id accidit anno Abrahami centesimo septuagesimo, videlicet quinque annis ante mortem ipsius: aut, ut Cajetanus putat, decem & quinque. *Idem.*

Exsultasse sæpius.] Ἐσκίρτων exponitur, *exsultabant sæpius.* Locus est Gen. XXV, ver. 22. In editione Romana est, *exultabant.* Quo verbo usus est Ambrosius in libro de Isaac, cap. IV. & interpres vulgatus Psalm. CXIII. Augustinus prætulit, *gestiebant.* Hieron. in Tradit. Ebraicis, *& movebantur filii ejus in ea. Pro motione* LXX. *interpretes posuerunt* ἐσκίρτων, *id est, ludebant sive calcitrabant, quod Aquila transtulit, constringebantur, Symmachus vero* διέπλεον, *id est, in similitudinem navis in superficie ferebantur.* Pro *constringebantur*, in fragmentis à me collectis invenio, *confringebantur*, quod genuinum esse puto. Nam רצץ quassio, concutio, & est apud Græcos verbum ἀμφιπάλλω, quod eodem modo exponitur. Cui affine quod apud Scholiasten ex Symmacho ἀμφιπάλαιον, colluctabantur. Vnde in fragmentis meis:

ויתרצצו Sym. ἀμφιπάλαιον.

Lexicon Græc. Latinum vetus, σκιρτῶ, *exulto.* Sic Luc. I. ἐσκίρτησεν, ἀναγαλλιάσῃ τὸ βρέφος, *exultavit lætitia fœtus.* Nos ex Ebræo olim vertimus, *collidebant sese.* Drus. Simile quid narrat Apollodorus Bibliothecæ II. Ἀκεί-σιος καὶ Προῖτος. ἔτι καὶ κατὰ γαστρὸς μὲν ἐπ' ὄντες ἐπαιάζον πρὸς ἀλλήλους. *Grotius.* Pro διέπλεον in Symmacho, legendum διεπάλαιον, colluctabantur, ut Athletæ solent. *Horn.*

Responso Domini.] Per os Heberi, qui tum adhuc vixisse putatur. *Maimonides, Salomon*, alii.

Subdendum principio.] Cur adjecit, *principio?* nam si adverbialiter accepit, falsum est quod hic dicit. Non enim principio subditus fuit major minori: sed tunc primum cum David Idumæos tributarios fecisset. Forte *principio* posuit pro principatu, ut dicat majorem futurum aliquando sub minoris dominio. Sic principium sumitur, Psalm. CIX, 2. *tecum principium in die virtutis.* Nam in Græco est ἀρχή. Lexicon vetus, ἀρχὴ, imperium, magistratus, magisterium, præsidiatus, principium. *Drus.*

Asper setis.] Ἀπὸ κεφαλῆς ἐπὶ τὰς πόδας, δασὺ ὡσεὶ δορᾶ. *Ioseph.* Δάσυς ὡσεὶ δορᾶ est in edit. LXX. Lexicon vetus, δασὺς, *hirsutus, pilosus.* Hieronymus, *totus in morem pellis hispidus.* Veritas Ebraica, *sicut pallium villosum.* Siquidem אדרת pallium, quod δορᾶ interpretantur, vocis affinitate decepti. Nam pellis אדרת dicitur. Porro seta est pilus crassior rigidiorque aut erectus, qualem sues habent. *Drus.* Hoc signum fortis animi. *Aristoteles.*

3 *ſetis*, ESAU *vocatus: minori* IACOB *nomen fuit. Ea*
4 *tempeſtate gravis annonæ inopia terras inceſſerat. Qua neceſſitate Iſaac in Gerariſ ad regem Abimelech ceſſit, ad-*

ESAV.] Dictus ita עשה τὸ עשׂה, facio, perficio. Nam perfectior erat quam pueri ſolent, utpote pilis inſtructus. R. Salomo, *Omnes vocabant eum Eſau, eo quod eſſet factus & abſolutus pilis ſuis, ut qui multos annos habent.* Aben-Ezra, *Qui videbant, vocabant eum Eſau, id ſonat opus per ſe, ſive factus per ſe. Erat autem partus iſte mirabilis, quia omnis homo prodit in lucem cum ſecunda, quæ ipſum tegit: & ecce duæ iſtæ ſecundæ fractæ ſunt momento uno.* Druſ. Philoni Byblio Ὁ ὑσωὸς apud Euſeb. 1. προπ. 10.

IACOB.] Παρὰ τὸ עקב calcem teneo ſeu prehendo, non ſupplanto. Nam ſupplantat proprie qui pede ſuppoſito aliquem in terram dejicit, quod Græci dicunt ὑποσκελίζειν. Vtrunque ſignificat decipio. Quo ſignificatu & πλεονίζω uſurpatur. Sed πλεονίζω etiam ſupplanto. Huc reſpexit Eſau frater Gen. XVII, ℣. 38. cum ait, *recte vocatum eſt nomen ejus Iacob: decepit enim jam me ſecundo.* Ebraice eſt עקב quod à propria ſignificatione contumelioſe detorquet ad tranſlatam. Non enim certe à decipiendo ſic appellatus eſt, ſed ab eo quod calcaneum ejus manu apprehenderit. Res clara ex textu Moſis. Quocirca miror eos qui Iacob ſupplantatorem interpretantur. Nam πλεονίστης non tam ſupplantator, quam qui calce ferit aut contingit aliquem. Sed quia etiam ſupplantatorem denotat, veteres plerique omnes, veræ etymologiæ ignari, ita olim expoſuerunt. Irenæus lib. IV. c. 38. adverſus hæreſes. Origines Hom. XII. in Geneſin, & Hom. II. in Exodum. Hieronymus in Nom. Trad. Hebr. & epiſt. ad Ebræos: Auguſtinus, ſerm. XL. de verbis Domini: Arnobius in Pſal. LII. & alii. Sunt interpretes, viri docti, qui nomen Iacob compoſitum eſſe putant ex Iad nomine, manum ſignificante, & ex verbo Acab calcem prehendo: ſed, meo judicio, falluntur. Nam Iod in principio adhibetur ad conficienda nomina propria. Quale eſt in Iſaac, & in Tetragrammato, quod vocant Iod, He, Vau, He, & in Iſraël. *Druſ.*

Terras.] Chananæam. Sed quod Druſius inquit: *Solam Chananæam*, incertum eſt, cum plures in vicinia regiones, eadem inopia, laboraſſe potuerint.

In Gerariſ.] Sigonius corrigit, *in Gerara.* Quomodo locutus eſt interpres noſter Gen. XXVI. ℣. 1. Idem tamen XX, 1. *peregrinatus eſt Abraham in Gerariſ.* Scire licet veteres promiſcue uſos hac præpoſitione. Cicero in primo de Oratore, *ut ſe abjiceret in herba.* Cæſar de bello Gallico, lib. VI. *aut ſe in Menapiis abderet.* Terentius Eunucho, *deinde illam in lecto illæ collocant.* Hæc omnia pugnant contra canones Grammaticorum. *Druſ.*

Ad Regem Abimelech.] Ad Abimelech regem Palæſtinorum, ſive Philiſthæorum, quem Græci vocant βασιλέα φυλιστείμ, qui & rex Gararæ dicitur. Hos Palæſtinos iidem Græci appellant etiam Ἀλλοφύλους: quorum rex communi nomine Abimelech dicebatur, ſi credendum Davidi Camio ad Pſal. XXXIV, 1. ita ſcribenti, *Abimelech nomen fuit olim commune regibus Palæſtinorum, ut Agag Amalecitarum.* Videſis Baſilium Hom. LIX. in Pſalmos: Hieronymum Ezech. XXIX. Procopium in Geneſin, Gloſſam Græcam. *Druſ.* Orientalium Regum mos, ſplendida nomina aſſumere. Qualia ſunt Abimelech, Melchiſedec. Pleni Arabum libri, & Hiſto-

admonitus à Domino, ne in Ægyptum descenderet: eidemque universæ illius terræ possessio promittitur, ibique benedicitur, multiplicatusque pecore atque omni substantia, agente invidia, ab incolis pellitur: pulsus apud Puteum juramenti consedit. Igitur annis gravior, luminibus obductis, cum Esau filium benedicere pararet, consilio Rebeccæ matris, Jacob se benedicendum pro fratre obtulit. Ita Jacob adorandus principibus & gentibus, fratri præponitur. Queis rebus Esau accensus, fratri necem moliebatur. Quo metu Jacob, hortante matre, in Mesopotamiam confugit: admonitus à patre, ut ex domo Laban, fratris Rebeccæ, uxorem acciperet. Tanta illis cura fuit, cum in alienis terris consisterent, genus tamen intra familiam suam ducere.

XIV. *Ita*

Historiæ Califarum ac Sultanorum Ægypti. *Horn.*

Pellitur.] Ostracismus. Vide Aristot. III. Polit. 3. Josephus Abimelechum simultatis & invidiæ accusat in hoc facto. Idem Scriptura facit.

Apud puteum juramenti.] באר שבע. Ubi Latinus legit ע Sinistrum. Græci dextrum, ut hodie Hebræi quoque Codices. Hinc φρέαρ ὅρκου. *Grot.* *Bersabea* sedus putei dici potest: sic autem hactenus à comprovincialibus vocatur. Dicitur autem & puteus septimus, Arabice *Bethgebrim*, quod interpretatur, domus Gabrielis. Guilhelm. Tyrius lib. XIV, cap. 22. Hoc nomen fluvio impositum ab Abrahamo, à jurando, vel à septem agnis, vel à saturitate. Hoc ultimum magnam quæstionem patitur. Nam omnes Codices Ebræi constanter habent Shin cum dextro puncto. Quod saturitatem significare non potest. Hieronymus ultimæ opinionis author est, & textus suadet legendum שבעה, utcunque nunc aliter habeatur. Nam quæ Etymologia est, vocari puteum, *juramentum*, quod aqua in eo inventa sit? Saturitas vocari recte potest, juramentum non potest. *Drus.*

Luminibus obductis.] Gen. XXV. Joseph. 1, 18. Significat caliginem & hebetem visum; vel, si placet, cœcutientiam. Nam præ senio cœcutiebat. *Drus.*

Adorandus Principibus.] לאמים. Regna Chaldæus. Ἀρχοντῆς LXX. Regna Arabiæ & Syriæ orta ex Agare, Cethura, Labano. *Grot.*

Ex domo Laban.] Gen. XXVIII. Joseph. 1, 19. Ex familia Laban, qui erat filius Bathuël, nepos Nachor fratris Abrahæ, & frater Rebeccæ matris Esau & Jacobi. Quod autem Genes. XXIX. 5. vocatur *filius Nachor*, eo in loco filius nepotem denotat, ut alibi sæpe. Nam juxta proverbium Ebræorum, *Filii filiorum tanquam filii sunt.*

Notior

1 XIV. *Ita Jacob profectus in Mesopotamiam, per soporem Dominum vidisse traditur: atque ob id locum somnii sacratum habens, lapidem ex eo sumpsit: vovitque, si* rebus prosperis revertisset, titulum sibi domus Domini futurum; decimasque omnium
2 quæ acquisita sibi forent, Domino daturum. *Inde se ad* LABAN *fratrem matris contulit: quem ille sororis*
3 *filium agnitum, in hospitium benigne recepit. Erant*
4 *Laban duæ filiæ,* LIA *&* RACHEL. *Sed Lia oculis deformior,*

Notior enim erat Nachor, inquit Gerundensis: ideoque pro Bathuele nominatur, qui minus notus erat. *Drus.* Liber Zohar perhibet, Labanem omnium Orientalium in Magia celeberrimum fuisse: sed liber ille Cabbalisticus, plenus monstrorum est, & minimæ fidei. *Mersennus.*

Locum somnii.] In hoc loco putant quidam templum postea extructum fuisse: sed falluntur, meo judicio. Nam templum extructum fuit in area Ornan Jebusæi, in monte Moria. Locus autem hic, qui prius Luza dicebatur, vicus erat in duodecimo ab Ælia, id est, Jerosolyma, lapide, ut Eusebius autor est. *Drus.* Causam cur sub dio cubuerit, Iosephus in simultatem, quæ Jacobo cum Chananæis, conjicit.

Lapidem.] Oleo delibutum, ut moris. Exoriente Græci habuerunt. *Clemens* VII. Strom. *Apul.* 1. Flor. *Arnob.* 1. *Felix* in Octavio.

Titulum.] Cippum, statuam, stelen. Tradunt Historiæ Saracenorum, Chalifam Omarem, ad hunc lapidem delubrum exstruxisse. *Elmacinus.*

Domus Domini.] Unde loco nomen, בית אל· Σημαίνει δὲ τοῦτο θεοῦ οἶκον ἢ τόπον ἐκλιπῶν γλῶτταν. *Ioseph.* Locus annis ab hinc IↃ CCLXXXIV. dictus fuit בית און domus iniquitatis, cum Jeroboam ibi vitulum aureum erexisset. *Euchole.* Hinc βαιθήλια apud Phœnicas. *Philo Byblius* in Eusebio.

LIA & RACHEL.] Seder Olam dicit geminas fuisse, eodemque anno ætatis XXII. in matrimonium acceptas.

LIA.] Vel, Lea. Λεῖα, Lea vel Lia, ut Δαρεῖος, Dareus vel Darius. Sic Augiæ stabulum, quod & Augeæ dicitur. Critici Ebræorum, cum apices adderent, scripserunt לאה id est, Λεῖα, *Lea. Videtur ita dicta*, inquit Mercerus, *quod esset debilis, nec bene habita, quasi lassa ex debilitate constitutionis. Unde nihil mirum si oculos quoque debiles habuit.* Drusius.

Oculis deformior.] Deformes oculos Liæ molles sive teneros, Moses dicit. Hieronymus lippos. Græci ἀσθενεῖς, id est, debiles, infirmos. Ex tribus Chaldaicis editionibus una, videlicet Onceli, habet *pulchros*: altera, quæ Jerosolymitana vocatur, *molles*: tertia vocem usurpat, quam Justus Nathanus in Lexico suo Thalmudico, exponit de iis, qui finum oculorum rotundum habent. Hic tamen aliud significare videtur. *Drusius.* Chaldæi oculorum mollitiem pulchritudinis nomine exprimunt: tanquam Lia oculis duntaxat pulchrior fuerit, reliquo corpore non item. *Galesin.*

Rachel.]

formior, Rachel pulchra fuisse traditur. Cujus specie Jacob captus, amore virginis conflagrabat: eamque sibi in matrimonio à patre postulans, septem annorum servitio se mancipavit. Sed impleto tempore, Lia ei 5 *supponitur: ac rursum septem in servitio subditur, atque ei Rachel traditur. Sed hanc diu sterilem, Liam* 6 *fœcundam fuisse, accepimus. Filiorum quos ex Lia* 7 *Jacob habuit, hæc sunt nomina;* RUBEN, SIMEON, LEVI, JUDAS, ISSASCHAR, ZABULON, DINA. *Ex ancilla vero Liæ,* GAD *&* ASER. *Ex ancilla Rachel,* 8

DAN

Rachel.] Scribi posset Rahel, sed in antiquis tantum Rachel: ideo nihil innovandum. Sonat autem *ovis fœmina*. Quanquam in LXX. ἄμνη, & in Hieron. *agnus*. Jes. LVIII. vers. 7.

Supponitur.] Σωσλῆν δὲ ὑπεῖναι φασὶ μέχρις τῆς σκότους. *Ioseph.*

Rachel traditur.] Non post alios septem annos, ut putavit Josephus; sed post VII. dies nuptiarum prioris uxoris; ut verba Labanis Gen. XXIX. explicat Hieronymus, Eucherius & alii. *Galesin.* Cæterum Polygamia Patrum non trahenda in exemplum, quæ apud eos in usu fuit prava seculi istius consuetudine. *Bucholc.*

RUBEN.] Γ'ὰδηλον ὀνομάζει, τὴν ὀφθὲν, διὰ ὅπ κατ' ἔλεον αὐτῆ ὁ θεὸς χάριτος. Τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ ὄνομα. *Ioseph.*

SIMEON.] Ἀποσημαίνει τὸ ὄνομα, τὸ ἐπήκοον αὐτῆ τὸν θεὸν γεγονέναι. *Idem.*

LEVI.] Κοινωνίας οἷον βεβαιότης. *Idem.*

IUDAS.] Γ'ὰδας, εὐχαριστίαν τοῦτο δηλοῖ. *Idem.*

ISSASCHAR.] Γοτάχαρις, σημαίνων τὸν μισθὸν χάριτος. *Idem.*

ZABULON.] Ζαβελὼν ἰσχυρὸν συνοίκησιν τῆ ἀνδρὶ αὐτῆς. *Idem.*

DINA.] דינה, Δεῖνα, vel Δείνα. Nam libri variant. Hieronymus: *Hæc transfertur in causam, quam significantius Græci δίκλω vocant. Iurgii enim in Sicimis causa extitit.* Drusius.

Ex ancilla Liæ.] Zelpha. Ministram fuisse ingenuam, & hanc & alteram, tradit Josephus. Verba ejus sunt: δοῦλαι μὲν ἀδαμῶς, ὑποπεπτωκυίας δὲ αὐταῖς. Et sic sumitur vox Hebræa Exod. 11, 5. Fabulosum Testamentum Patriarcharum, genealogiam harum ancillarum deducit à Rethæo fratre Deboræ, & sorores fuisse vult.

GAD.] Josephus τυχηρὸν interpretatur, id est, fortuitum. Potius fortunam denotat, hoc est, τύχλω. In libro nominum *Gad, fortuna*. Dicebat enim Lia, בגד, quod scribunt בגד, & legunt באגד, *venit fortuna*. Targum Ierosolymitanum, *fortuna bona*. Ionathan, *sydus bonum*, quod idem cum ἀγαθὴ τύχη. Nos diceremus, *affulsit benignus astrum & fortunæ influentis donum*. Sic fere Iudæi, Græci & Latini veteres, cum apices abessent, legerunt, בגד, ἐν τύχῃ, in fortuna. Id est ὐ τυχῶ,

DAN & NEPHTHALIM *nati sunt*. *At Rachel, desperato jam partu,* JOSEPH *edidit*.

1 XV. *Tum Jacob redire ad patrem cupiens, cum ei Laban socer partem pecorum mercedem servitii dedisset, ob quæ parum sibi eum æquum gener Jacob ratus, dolum ab eo suspectans, clam profectus est, vicesimo*
2 *primo fere anno, quam advenerat. Rachel, viro in-*
3 *scio, patris idola furto abstulit. Qua injuria Laban gene-*

χῶς, fortunate, feliciter. Quod postremum invenies in Hieronymo. Apud Theodoretum in Genesin quæst. 86. εὐτύχηκα, *bona fortuna usa sum*. Drusius. Plerique volunt intelligi מזל טוב, Iovis stellam, quem כוכב צדק, stellam justitiæ nominant. *Munst.* in XXX. Genes. Gad autem vox Arabica جان, quæ bonum seu beneficium notat. Bagad igitur idem est, quod *faustum felixque* genito sit. *Seldenus.* Γάδας τυχαῖον ἂν ἡς καλέσαιεν. *Iosephus.* Vide *Seld.* de Dis Syris 1, 1.

ASER.] In hoc nomine significatio est beatitudinis. Vide Gen. 30, 13. male igitur in antiquis codicib. edit. LXX. Ἀσὴρ ὅ ἐστι πλοῦτος. Nam divitiæ Oser dicuntur, quod scribunt עשר, prima Ain. *Drus.* Ἀσὴρ, μακαριστής. *Iosephus.*

DAN.] A judicando, unde & Daniel. Iosephus: Δάν, κρίσις. Rachel enim dixit: Dananni, *judicavit me Deus*.

NEPHTHALIM.] In libris melioribus est Νεφθαλεὶ vel Νεφθαλί. Nam, ut Ausonius inquit:

Vocibus in Graiis nunquam ultima consonans
spicitur m. Drus.

Νεφθαλείμ, ὑμνῳδούμενον ἴσον ἐστὶ τὸ ἀντιπεχνᾶσθαι τῶν ὑπνείων τῆς ἀδελφῆς. *Iosephus.*

IOSEPH *edidit.*] Cum finiti essent anni XIV. quibus Iacob servierat. Natus est Ioseph anno Iacobi XCI. *Salmanticenses* in Iohasin. Nomen ex futuro, Ioseph, id est, addet. Nam dicebat; *addet mihi Dominus alterum.* Drus. Γ' ὡσηπ. ὡσθησήκλω χυνσομβρε ἱνὸς δηλοῖ. *Ioseph.*

Partem pecorum.] Græci τὰ ἐπίσημα, quibus signum vel nota impressa erat. Chaldæi בכיריא pecudes primores vel primi temporis, ut vertit Hieronymus. Alii, *compactas.* E contrario τὰ ἄσημα cedebant Labano, quas alii seriores pecudes, alii aliter interpretantur. *Drusius.*

Patris idola.] Ioseph. 1, 19. Gen. XXXI. Dicunt Hebræi Theraphim fieri consuevisse, accipiendo caput pueri Idolis sacrificati, quod caput sale & aromatibus conditum; & super linguam ejus lamina aurea Dæmonis nomine insignita ponebatur. Sicque consulentibus responsa dabat. *Mersennus.* Erant imagines ad certum stellarum positum factæ, cum stellarum figuris, ex veteri Syrorum & Arabum superstitione. Quas Iacob postea defodit; & unam *Gedalia* ait, multo post tempore erutam cultamque à Samaritanis. Scriptor Persa Hama Alzel, translatus à R. Chomer, vult Labanem non fuisse Idololatram, nec Teraphim Idola, eo argumento, quia conjugia cum Idololatris,

generum persecutus, non repertis idolis, pace facta, regressus est: multum obtestatus generum, ne uxores filiabus suis superinduceret. Inde digressus Jacob, vi- 4
disse angelos & castra Domini, traditur. Sed cum præ- 5
ter regionem Edom, quam Esau frater incolebat, iter
desti-

tris, quales Chananæi, vetita. At Laban, quanquam admixtis superstitionibus, retinebat tamen cultum summi Dei, & eo longe tetriores Chananæi. *Grot.* De Theraphim vide Seld. de Dis Syris, 1, 2.

Furto abstulit.] Ut patrem ab idololatria revocaret. *Theodoretus.* Ne per ea cognosceret qua via Iacob fugisset. *Abenezra.* Ob pretium materiæ unde facta erant, vel quod illa marito deberi putaret. *Alii.* Utcumque sit, hoc factum Rachaëlis excusari non potest. Qui furtum committit, quocunque prætextu hoc faciat, peccat in legem illam, *Non furaberis.* Drus.

Laban generum persecutus.] Nec nisi post XIII. diem discessus fugientem attigit. Nam cum Iacob abiret, tridui itinere abfuit. Donec Carras reverteretur, alii tres dies elapsi sunt. Restant septem, quibus ad montem Gelaad pervenit. Difficiles autem per Mesopotamiam viæ sunt, ut Iosephus notat. *Horn.*

Non inventis idolis.] Quæ Rachel, callida mulier, abscondit subter stramenta Cameli, & sedit super illa. *Moses.*

Pace facta.] Cujus signum יגר סהדותא acervus testimonii. LXX. βουνὸς. Tale monimentum Xenophonti IV. ἀναβ. κολωνός. *Grot.* Iacob גלעד, Galaad nominavit. Γαλαάδης λέγεται ὁ βουνός. ἀφ' οὗ νῦν γαλααδήνην καλοῦσι τὴν γῆν. *Ioseph.* Mons Galaad ingens, & in complura nomina divisus. Apud Damascum Libano conjungitur. Tum Hermon, inde Seir dicitur. Ab Arnone ad urbem Cedar Galaad est. *Hier. Per.*

Castra Domini.] Angelos, ut ex Ebræis & Chaldæis patet. Locus מחנים dictus, id est, castra. Id Græci παρεμβολαί. *Drus.* Ex Duali מחנים quidam colligunt duos angelorum exercitus apparuisse. Sed hoc incertum. Postquam Iacobum comitatus fuerat custos Mesopotamiæ Angelus, cum suis, usque ad confinia, nunc custos Chananæ ei apparet cum suis turmis. Angelum autem Chananæ fuisse Michaëlem, Diodorus Tarsensis existimavit. *Mersenn.* Quæ temere & sine fundamento dicuntur. Hæc apparitio non in somnio facta, ut *Cajetanus* & *Pererius* putant, sed visibilis fuit. Hebræi notant Iacobum agnovisse eosdem angelos esse qui scalas adscenderint descenderintque.

Præter regionem Edom.] Sic infra: *Præter terram Philistim.* Ioseph. II, 1. Ἡ σεὺς τὴ χερρωνίας πόλεως ἀχωρήσας τῷ ἀδελφῷ, ἐν σειρᾷ διέζη, καὶ τὴ Ἰδυμαίας ἦρχεν, ἅτε καλέσας τὸν χάραν ἀπ' αὐτῶ. Ibidem exponit quomodo ob lenticulam Adomus à colluforibus per ludibrium dictus fuerit. Ab eo Idumæi, non à Nabatæis, ut Strabo vult lib. VI. Et hinc *Erythræum*, vel *Rubrum mare*, ab *Erythra*, seu *Erythro* Rege, ut *Agatharchides*, Boxii Persæ narrationem secutus, tradit, apud *Photium*. Quod nomen etiam Persico Sinui tributum, ut ex Strabone & aliis patet, sive potius totum mare Australe, quod & Indicum, Rubrum dicebatur, cujus partes Sinus Persicus & Aralicus.

Fuse

destinaret, missis prius legatis & muneribus, suspectum sibi fratrem exploravit. Tum ille obviam fratri
6 *processit: nec tamen Jacob se ultra fratri credidit. Sed*
7 *pridie, quam inter se fratres convenirent, Dominus humana specie assumpta, colluctatus cum Jacob refer-*
8 *tur. Et cum adversus Dominum prævaluisset, tamen non esse mortalem, non ignoravit: benedici sibi ab eo*
9 *flagitabat. Tum à Deo illi immutatum nomen est, ut*
10 *ex Jacob* ISRAEL *diceretur. Sed cum ille vicissim à Do-*

Fuse de Erythræo mari, Esauo, Edomo. *Fuller.* IV. Miscel. XX. Cæterum Rabbini per *Edom* Romam intelligunt, unde Papam vocant *Monachum Idumæum*. Iosephus cognomentum huic regioni Seir fuisse vult, ἀπὸ τοῦ τειχώσεως Esaui. In quo aberrat. Nam Sehir ex posteris Chivæi fuit, ut colligitur ex Genes. XXXVI. ubi Tzibhon filius Sehiris ℣. 20. vocatur Chivæus ℣. 2. Ab hoc Sehir regio Choræorum dicta Sehira, vel mons Sehir. Gen. XIV, ℣. 6. XXXVI, ℣. 8. & alibi. *Horn.*

Obviam fratri processit.] Notant Rabbini Esauum ficta benevolentia in eo congressu usum, & pauca superbe locutum. Quæ cum textu sacro pugnant. *Mersenn.*

Dominus.] Iesus Christus. Non Angelus creatus, ut Pererius contendit. Nam eum & Moses, huncque secutus Sulpicius, refutant.

Humana specie.] Vidit Dominum non in somnio, ut Rabbi *Levi* vult, sed suis oculis, vigilans videnque. *Mercer.* Locus פְּנוּאֵל dictus, id est, εὐσεβὲς πρόσωπον θεοῦ, Facies Dei. Strabo XVI.

Colluctatus.] LXX. ἐπάλαιεν. Aquila & Symmachus: ἐπαλαίστρησεν. Hebr. אבק, quod proprie palæstritarum in arena est. *Mersenn.* Ex hac lucta nonnulli collegerunt, Diabolum in forma Esaui contra Iacobum pugnasse, ut Procopius testatur. Eum Dæmonem Esaui, Hebræi *Sammaëlem* vocant. Quæ absurda & impia sunt. *Willet.* R. Levi Ben Gersom hanc luctam in somnio factam vult, alii tantum spiritualem fuisse contendunt. Sed vera sententia, fuisse spiritualem pariter ac corporalem, non in somnio sed à vigilante factam. *Mercer.*

Prævaluisset.] Angelus fingebat se non posse superare. *Abul.* Quod falsum. Quia Christus fuit, ideo Iacobi vires adeo auxit, ut nollet vincere cum posset.

Israël.] Compositio nominis ex Sara, de principatu contendit, & El Deus. Eo respexit Prophetes Hoseas, cum ait: *De principatu contendit cum Deo, & prævaluit.* Nugantur Patres cum Israel exponunt, *vir videns Deum*: aut *rectus Dei.* Nam ut Is significat virum, & IASAR rectum, tamen in hoc nomine Iod formar nomen proprium, quale in Iacob, in Isaac, & similibus. *Drusius.* Hoc nomen non incognitum Trogo fuit. Nec tamen novi nominis impositione abolitum prius fuit; sed liberum relictum, Iacob an Israel diceretur. *Pererius.* Israel nomen familiæ & gentis fuit, Iacob privatum. Et hoc futuræ Majestatis signum. Nam Reges Orientis, ex more, duo nomina, privatum & Regium, habent. *Horn.*

A Do-

à Domino nomen Domini quæreret: Non esse quærendum, quia admirabile esset, *responsum est. Ex* 11
collustatione autem, latitudo femoris Jacob obtorpuit.

XVI. *Igitur Israël declinans fratris domum, promovit agmen in Salem Sicimorum oppidum: atque ibi loco pre-* 1

A Domino nomen Domini.] Nomen loco pronominis. Nos diceremus, *à Domino nomen ipsius quæreret.* Talia sunt, *pluit Dominus à Domino; dixit Moses socero Mosis; dixit Dominus, adscende ad Dominum.* Drusius.

Quia admirabile esset.] Hæc parenthesi circumcludenda. Non enim habentur in codicibus Ebræorum, nec etiam in Græcis emendationibus. Nihil dico, si non absunt in Hispanico & Romano. Olim etiam aberant in Exaplo, ut Græca scholia notant. Sumpta vel transscripta videntur ex Iesa. 9,6. aut magis ex Iud. 13,18. Cæterum exemplaria, unde hæc hausit Sulpicius, non per omnia consentiunt. Nam in Aldino & Basileensi, ὅ ἐστι θαυμαστόν. Vidi etiam ubi scriptum esset, καὶ τοῦτο ἐστι θαυμαστόν, & hoc est mirabile. *Drus.* Caussa cur non dixerit nomen, non est quod Angeli certa nomina non habeant, ut Iarchi vult, sed ad compescendam Iacobi curiositatem. *Calvin.*

Latitudo femoris.] Iosephus 1, 19. ἠνοιξάτο δὲ τῷ μάχῃ ἀλγήματος αὐτῷ τὸ νεῦρο τὸ πλατύ, αὐτός τε ἀπέχῃ τοῦ τόπου βρώσεως, καὶ δι' ὃν κεῖται ἡμῖν ἐδώδιμον. Quod acetabulum seu palam appellat Scriptura, id Iosephus latum nervum, Sulpicius latitudinem femoris appellat. *Galesin.* Latum os coxæ, quod ex contactu angeli loco suo motum claudicandi occasionem præbuit. Latitudo femoris, τὸ πλάτος τοῦ μηροῦ. Sic Oncelos & Ionathan. Apud Iosephum est τὸ νεῦρο τὸ πλατύ. Qui latum nervum videtur dixisse τὸ νεῦρον τὸ στενόχορον τῷ κοτύλῃ τοῦ τ μηροῦ. A Græcis ἰσχίον appellatur, i. e. coxa vel coxendix.

Obtorpuit.] Latini *emarcuit.* LXX. συνάρκησε. Hebraicum verbum valet, *luxatus est*, seu loco motus. *Galesin.* Hic victus benedicitur, victor claudicationem & benedictionem aufert ex prælio. *Rupertus Tuitiensis.* Notat Tostatus, die sequenti Iacob sanatum fuisse, ut sine claudicatione Esau obviam iret. Consentit Iunius. Quia Gen. XXXIII, 18. dicitur Iacobum venisse שלם, id est, salvum, Sichemam. Verior opinio Merceri, tota vita claudicasse. Hinc mos, illa parte abstinendi, invaluit.

Declinans fratris domum.] An ergo *mendacium officiosum* Jacobo adscribendum? Sane aliud Esau promisit, & aliud fecisse Author refert. Sciendum, promissionem fuisse conditionatam: *Si Deo videatur*; & nisi impedimentum interveniat. *Lyra. Iun.*

In Salem Sicimorum oppidum.] Sic Græci εἰς σαλὴμ πόλιν Συχέμων. Hieronymus quoquè, *in Salem urbem Sicimorum.* Sicima nomen est urbis. Quomodo igitur Salem Sicimorum urbs? Nam Salem eadem cum Sicima, si modo Salem est nomen urbis hoc in loco, de quo dubitari video. Nam potest esse nomen appellativum, ut dicat Iacobum salvum & incolumem perveniisse ad urbem Sichem, εἰς Σίχιμα, χαναναίων δ' ἐστὶν ἡ πόλις, inquit Iosephus. Hanc sententiam expressérunt interpretes Chaldæi Oncelos & Ionathan, quam & R. Salomo approbare vide-

co pretio accepto, tabernaculum statuit sibi. Huic oppido Emor, Chemoreus Princeps, præerat. Hujus filius Sichem, Dinam filiam Jacob ex Lia genitam, stupro

videtur. Priorem sequuntur fere Christiani. Unde legimus apud Eusebium, *Salem civitas Sicimorum, quæ est Sichem.* Scribunt eadem Hieronymus Epist. CXXVI. Primasius epist. ad Ebræos. Eucherius in Gen. Sicimorum opidum est Sichem. Eam posterior ætas Neapolin dixit. Hieronymus de locis ex Actis Apostolorum, *Sichem civitas Iacob, nunc Neapolis dicta, juxta sepulchrum Ioseph, quæ à filio Hemor sui Regis, vocabulum sumpsit.* In Euangelio Iohannis vocatur Sichar, *ubi nunc Ecclesia fabricata est*, inquit Hieronymus, *in latere montis Garizin.* Locus est Ioh. IV, 5. Iosephus author, Alexandri Macedonis tempore Samaritas metropolim habuisse Sicimam, πόλιν κεμμύλων πρὸς τῷ Γαριζὶν ὄρει, ἣν καθικισμένων ὑπὸ τῶν ἀποστατῶν τῶν Ἰουδαίων ἐθνῶν. Masius in Iosuam, *Ruinæ Sichem nunc Isthac vocantur. Nam Neapolis non eodem solo substructa nunc visitur.* Drusius. Salem *Hebræis nonnullis* Silo, Iosepho Ierosolyma, Hieronymo urbs Melchisedeci, aliis locus ubi Iohannes baptizavit. Ioh. III, 23. Sed hæc omnia falsa & incerta. שלם hoc loco notat *salvus*, incolumis. *Iun. Willet.*

Pretio accepto.] Nempe agnorum centum, ἑκατὸν ἀρνῶν, ut vertunt LXX. Hieronymusque explicat & Onkelus Chaldæus. At Hebræi de certo nummorum genere intelligunt, neque aliter Lucas Act. VII. *Galesin.* Agni apud Hebræos nomen fuerunt pecuniæ agnum valentis, & ob id agni habentis figuram. Sic bos apud Græcos; & pecunia à pecu; & opes olim oves, ut opilio pro ovilio. *Grotius.* Loca pretio emere usitatum illis qui colonias ducunt. Sic Dido apud Iustinum lib. XVIII. *emto loco qui corio bovis tegi posset.*

Tabernaculum statuit.] Qui mos Orientalium. Unde regiones tales *Diar* vocant. Hinc Mesopotamiæ partes *Diarrebia, Diarbecr, &c.* Horn.

Emor Chemoreus.] Gen. XXXIV. Ioseph. 1, 19. Locus corruptus. Suspicor legendum, *Hemor, Chorræus princeps*, vel certe, *Hemor Hevæus.* Sed χορραῖος vocatur, Gen. XXXIV, 2. in editione quam Aldus impressit, & post eum Basilienses typographi. Forte alterutrum horum nominum superest à glossemate. Nihil adfirmo: tamen fieri potest ut Severus initio scripserit, *Hemor princeps.* Sane Hemor dicimus & Chemor, ut Horeb & Choreb. Ab Hemor Iosephus declinavit Hemorus. Sic Chemorus. Quod ex eo notatum (ita conjicio) in margine, ut fit, inde postea in contextum irrepsit, depravatum in Chemoreus. Iudicent qui has res intelligunt. *Drusius.*

Princeps.] Iosepho βασιλεύς. Sic voces Melek, Amir, Sultan, in Oriente sumuntur. *Horn.*

Sichem.] Minus recte, alii *Sychem* ex Græco συχέμ: quod & σιχὲμ scribunt, unde Σίκιμα civitas: ab hoc Sichem appellata, si credimus Eusebio, cujus hac de re verba clara sunt in libro locorum: *Sed & filius Hemor appellabatur Sichem, à quo & locus nomen accepit.* Alii putant Sichem ab urbe sua nominatum. Gerundensis, *Sichem filius Hemor, de nomine urbis suæ vocatus fuit.* Prius verius videtur. *Drusius.*

Dinam.] Quæ tum decennis. Alex. Polyhist. apud Euseb. XI. περ. Potius XIV. vel XV. annorum, ut ex collatione temporum ostendunt *Perer. Mercerus.* παρῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, ὀψομήν

stupro subdidit. Quo comperto, Simeon, & Levi, 3
Dinæ fratres, omnes in oppido sexus virilis, dolo per-
emerunt, ac impigre sororis ulti sunt injuriam. Op- 4
pidum à filiis Jacob direptum, prædaque omnis est ab-
ducta. Id factum ægre admodum tulisse Jacob tra- 5
ditur. Mox à Domino monitus, Bethleem petiit, 6
ibique altare Domino statuit. Inde in parte turris 7
Gader, tabernaculum fixit. Rachel ex partu obiit, 8
puer BENJAMIN *vocatus est. Isaac decessit annos na-* 9
tus

μὴν τ χώρων τ ἐπιχωρίων γυναικῶν. *Ioseph.*

Stupro subdidit.] Rabbini hoc malum Iacobo immissum putant, quod in occursu Esaui fratris, Dinam occultarit, ne eam in uxorem peteret.

Fratres.] Ὁ μητρὸς τ κόρης, uterini, *Iosepho.* Non tamen soli, sed assumptis pastoribus ac aliis ex vicinia latronibus. Erant autem tum circiter XX. annos nati. *Mercerus.*

Dolo peremerunt.] Is expressus est Gen. XXXIV. Iosephus scribit Sichemitas diem festum & solennem celebrasse, totosque fuisse in voluptatibus & conviviis. Ideoque facile fuisse interficere somno vinoque sepultos. *Galesin.* Quid cum Dina factum sit, variæ Hebræorum opiniones. Quidam dicunt eam Iobi uxorem fuisse. Alii mansisse viduam. Alii, descendisse in Ægyptum, & ossa ejus in Chananæam translata. Quæ verior opinio. *Idem.*

Ægre admodum.] Horridum facinus, & haudquaquam excusandum. Genes. XLIX, 6, 7. Vide Interpretes. Pisistratus filiis suis sæviſſima meditantibus in raptores sororis: Quid, *ait*, faciemus hostibus, si hæc amatoribus faciemus?

Bethleem petiit.] Gen. XXXV. Ioseph. 1, 19. Sequentia ostendunt, legendum *Bethel.* Nam ibi altare Domino statuit, non in Bethlehem. *Drus.*

In parte turris.] Sensus est, in tractu illo ubi turris Gader erat. Male Victor, *in parte aliqua turris:* & frustra Sigonius Severum hic reprehendit, quem non intellexit. Græca versio, ἐπέκεινα τ πύργυ γαδὲρ, id est, trans aut ultra turrim. *Drusius.*

Gader.] Vel Ader. Ea vox gregem sonat: unde apud Hieronymum, *trans turrim gregis.* Eusebius de locis Ebraicis, *Gader turris: ubi, habitante Iacob, Ruben patris violavit torum: quæ absque g littera, in Ebræo Ader scribitur.* Drusius. Hæc turris structa fuit in præsidium pastorum & gregum. *Hieron.*

Rachel.] Obiit A. M. II. CCC. VI. Vixit in domo paterna XXXV. in conjugio XXIII. omnino XLV. *Salianus.* Sepulchrum ejus circa Bethlehem, à qua jactu sagittæ distat. *Burchardus.* Vix mille passus. *Rambam.*

BENIAMIN.] Βενιαμὶν ἐκάλεσε πρὸς τὸν ἐπ' αὐτῷ χρησμῷ ὀδυνῶν τῇ μητρί. *Ioseph.* Id sonat *filium dextræ.* Ita pater eum vocavit, ut apparet, boni ominis caussa, cum prius à matre Benoni appellatus fuisset, quod Græce interpretantur, υἱὸς ὀδυνῆς μου, id est, filius doloris mei. Compositum ex nomine Ben filius & Iamin dextera. Quidam

10 *tus centum & octoginta. At Esau potens divitiis erat, uxoribus sibi etiam è Chananæorum gente assumptis: cujus progeniem in hoc tam præciso opere inserendam non putavi. Si quis studiosior erit, ad origines revertatur.*

1 XVII. *Post excessum patris, Jacob in solo eo, in quo*
2 *Isaac vixerat, commorabatur. Filii ejus aliquantum ab eo, pascui gratia, cum gregibus secesserant: Joseph*
3 *tamen, ac Benjamin parvus, domi resederant. Carus admodum Joseph patri, obque id invisus fratribus: simul,*

dam *filius austri*. Nam auster dextera vocatur, id est, ימין, quia qui respicit orientem, austrum habet ad dexteram. Sed quare *filius austri*? An quia natus in terra Chanaan, quæ australis est respectu Mesopotamiæ; unde profectus fuerat, & ubi reliquos filios genuerat? *Drusius*. Aut potius Syriaco sermone, cujus multum adhuc retinebat Iacobus, *filius dierum*, id est, senectutis? Convenit id optime cum eo quod infra est XLIV. *Grotius*.

Centum & octoginta.] Iosephus 1, 19. Huic annorum numero quinque præterea adjicit. Quo auctore incertum. *Galesin*. Isaac vixit cum Serug annos XIV. cum Thara avo suo XXXV. cum Abraham LXXV. cum Sara XXXVII. cum Ismaële CXXIII. cum Iacob filio suo CXX. cum Arphaxad XLVIII. cum Salah LXXVIII. cum Sem CX. cum Eber CXXXIX. cum Iuda nepote suo XXXI. cum Ioseph XXIX. *Euchole*. Rebeccæ obitus nulla mentio. Quia Scriptura minus frequenter ejus sexus acta recenset, nisi obiter. *Mercerus*.

Uxoribus.] Ada & Aholibama. Ada est eadem cum Basemath, Aholibama eadem cum Iudith. Vide *Iun. Mercer*.

Progeniem.] Genes. XXXVI. Catalogus Regum non ab Esauo est, sed gentis alterius. *Maimonides*. De posteris Esaui & Idumææ divisione *Ioseph*. II, 1.

Ad origines.] Genesin intelligit. Supra fontes dixit, eodem sensu. Vide Gen. XXXVI. Ioseph. II, 1. Res Esaui descripserunt, Philo Byblius sub nomine Οὐσώου apud Euseb. I. Præp. 10. Græci & Latini sub nomine Erythri, & Idumæorum ac Phœnicum. Gens circumcisionem retinuit. *Herodot*. Euterp. *Aristoph*. Avibus. *Iustin*. Dial. cum Tryphone. *Epiphanius*.

Aliquantum ab eo.] In Sichem, & inde in Dothan.

Pascui gratia.] Hæc Orientalium pastorum vita. Et ab illa, Scytharum semper vaga & instabilis natio, mores suos traxit. *Horn*.

Carus.] Gen. XXXVII. Ioseph. II, 3. Tum quia è Rachele, charissima uxorum; tum quia pater senex eum genuerat. Quales præcipue amantur. *Philo* I. de Abrah. Plures amoris hujus causas recensent Corn. à Lapide, & alii. Fuit tum annorum XVII.

Obque id invisus fratribus.] Moses aliam causam addit, quod scelera fratrum ad patrem detulerit. Qualia illa fuerint, variæ opiniones Interpretum sunt.

Fre-

simul, quia frequentibus ejus somniis majorem eum omnibus futurum portendi videbatur. Igitur ad in- 4
spiciendos greges, revisendosque fratres à patre missus, opportunus injuriæ fuit. Namque viso fratre, con- 5
silium necis ejus ceperunt. Sed obsistente Ruben, cui 6
à tanto facinore abhorrebat animus, in lacum demis-
sus: mox suadente Juda, deducti ad mitius consilium,
negotiatoribus eum, qui tum Ægyptum petebant, ven-
diderunt,

Frequentibus ejus somniis.] Duo tantum commemorantur apud Mosen. Quæ innuebant, majorem omnibus futurum. Plerumque somnia divina duplicantur. Vide Interpr.

A patre missus.] Muhammedes in *Surata* Iosephi, tradit; Iacobum à filiis persuasum, ut Iosephum in agrum mitteret. Sed quid non illi nebuloni licuit fingere? Missus fuit è valle Hebron, quæ trium Patriarcharum sedes. *A Lapide.* Hoc iter fuit initium magnorum tum malorum, tum bonorum: utrumque præter expectationem. *Philo.*

Consilium necis.] Ut in advenientem canes immitterent. *Rabbini.* Ut occisum in foveam conjicerent. *Mercer.* Excusatio in promtu; occisum à fera, qualibus ea regio abundat. 1. Reg. XIII. II. Reg. II, 42.

Obsistente Ruben.] Orationem ejus vide apud *Iosephum.* Iosephi vero ad fratres deprecationem, cujus ipsi Gen. XLII. meminerunt, pathetice describit *S. Ephrem*, lib. de laudibus Ioseph. Rubenum hoc facto meruisse putant, ut ex tribu ejus Propheta Hosea oriretur, & civitatem refugii haberet. *Mercer.*

In lacum demissus.] Alcoranus: *in fundum cisternæ.* Παραλαβὼν Ρ' ὑβηλ τὸ μειράκιον, καὶ καλωδίῳ ὑποδήσας, ἠρέμα καθίμησεν εἰς τ' λάκκον, καὶ γὰρ ἰκανῶς ἄνυδρος ἦν. *Ioseph.* Videtur puteus fuisse ἄνυδρος Ier. II, 13. lutosus tamen Ier. XXXVIII. *R. Salomo* serpentum & scorpionum latibulum facit. Sed tum miraculo servatum Iosephum agnovissent, ut in Daniele factum. *Rambam.*

Negotiatoribus.] Ἰδοὺ Ἀγραῖοι καὶ Ἰσμαηλῖται ἐμπορευόμενοι ἦσαν. Mercatoribus Ismaëlitis è Galaad venientibus. Hi à Ionatha interprete Chaldæo vocantur *Arabes*, & à Ieroſolymitano *Saraceni*, & infra in textu Mosis, *Madianitæ.* Forte inter eos erant Madianitæ: aut Madianitæ generali vocabulo ita nominantur. Quorundam opinio est, Iosephum ab Ismaëlitis, qui eum emerant à fratribus, venditum postea fuisse Madianitis, à quibus deinde eunucho Pharaonis traditus fuerit. Nihil temere statuendum. *Drus.* Erat ergo συνοδία, Caravana, sive Casila, ex variis Arabum populis. Ita enim in Oriente, per deserta illa & infesta Asiæ & Africæ loca, proficiscuntur mercatores. Alcoranus à viatoribus, cum aquarentur, in cisterna repertum dicit. Igitur fratres Iosephi venditionis absolvit. Sourata *Iosephi.*

Vendiderunt.] Viginti argenteis. Tradunt autem Ebræi, quotiescunque mentio fit argenteorum in lege, obolos intelligi debere: quibus ego assentior potius quam Ionathæ, vertenti hoc loco, *viginti obolis argenteis.* Nam pretium

diderunt, atque ab his Potifari, præpoſito Pharaonis, traditus eſt.

1 XVIII. *Per idem tempus Judas, Jacob filius, Suam Cha-*

hoc nimis vile fuiſſet. Siquidem viginti oboli efficiunt duntaxat unum ſiclum, ut habetur, Levit. XVII, 25. *Druſ.* Ergo ſummam R. Bechai nimium extenuat, Ioſephus nimium auget. Quædam verſiones, Auguſtini ævo, legebant venditum triginta argenteis, alludentes ad Chriſti venditionem. Sed hoc cum textu pugnat. Alcoranus: *Vendiderunt eum vili pretio. Philo:* Invidia domum Iacobi perturbavit, concitatis filiis contra unum fratrem, qui ſperare videbatur principatum inter domeſticos, &c. *Gregorius Magnus* VI, 12. Ioſeph ideo à fratribus venditus, ne adoraretur: ſed ideo eſt adoratus quia venditus. Cæterum ob hoc plagium, Hadriani Imp. ævo, decem Rabbinos in quos per μετεμψύχωσιν, animæ decem fratrum Ioſephi migrarint, capite plexos tradunt Iudæi in lib. *Zohar.* Facta eſt hæc Joſephi venditio, XII. vel XIII. annis ante obitum Iſaaci. *Chronologi.*

Ab his.] Negotiatoribus Madanæis Gen. XXXVII. verſ. 36. qui ſupra Madianitæ dicti. Sunt qui Madanæos inter & Madianitas diſtinguant. Et fieri poteſt ut in communem ſocietatem coiverint tres hi populi, Madianitæ, Madanæi & Iſmaëlitæ, ſimulque Ioſephum & emerint & vendiderint. Atque hæc & vera & communis Interpretum ſententia eſt. *Mercer. Druſ.*

Potifari.] Gen. XXXIX. Ioſeph. 11, 3. Malim Pothiphari. Nam *P.* Latino carebant olim Ebræi. Aquila & Symmachus: φωπφάῤ. Hieronymus: Phutiphari. Prius LXX. habebant πετεφρῆ, ut & Ioſephus, vel πωτιφρῆ. Sic etiam Demetrius apud Euſeb. IX. ωοπ. *Druſ.*

Præpoſito.] LXX. σπαδονῦχ, id eſt, ſpadoni vel eunucho. Sic etiam Ebræi. E Chaldæorum paraphraſtis duo reddunt, *principi*: unus, videlicet autor Ieroſolymitanæ, *dominatori*, vel, *dynaſtæ*: quod in idem ferme recedit. Hic Pothiphar princeps erat ſatellitum, vel magis carnificum ſive ſpiculatorum Pharaonis, quos Hieronymus in milites transfert, dum ab eo magiſter militum vocatur. Quanquam in LXX. ἀρχιμαγείρῳ: quod Auguſtinus, quæſt. 127. & Ambroſius in libro de Ioſeph, cap. IV. reddunt, *præpoſito coquorum. Druſ.* Videtur potius fuiſſe carcerum & captivorum præfectus Geneſ. c. XL. verſ. 3. atque etiam præfectus prætorio Pharaonis. *Iunius. Mercer.*

Pharaonis.] Hoc commune nomen Regum Ægypti, ut teſtantur *Manetho* apud Euſebium in Chronico, *Ambroſ.* in Ep. ad Rom. cap. IX. *Hieron.* Eſa. XXX. *Ioſephus* dicit Regem ſignificaſſe, & duraſſe à Minoë, qui Abrahamum præceſſit, uſque ad tempora Salomonis. *Druſius.* Imo Ezechielis, quem vide XXXII. Sic omnis Rex Farganæ dicitur Achſcid, & omnis Rex Perſiæ Coſrai. *Elmacinus.* Aretas commune nomen Principum Agarenorum, Arabiæ Petrææ. *Scal.* Arſaces Parthorum. *Iuſtin.* Alias *Apis*, Rex. Heſych. Ἄπις, βασιλεὺς, ὡς Αἰγύπτιοι. Niſi tamen id proprium ſit Regis alicujus nomen. Hunc Pharaonem Amoſin Oroſius vocat. Quid autem vox *Pharao*, Ægyptiis ſignificarit, nobis ignotum eſt. Veſtigia ejus extant in menſe φαρμοῦθ, & φαρός. *Petit.*

Per idem tempus.] Geneſ. XXXVIII. Contigit hoc partim ante, partim poſt venditionem Ioſephi. Ex collatione tempo-

Chananæam in matrimonium assumpsit. Ex qua tres filios sustulit, Her, Onan, Selam. Sed Her, Thamar connubio sociatur. Quo mortuo, Onan fratris uxorem accepit. Qui, quia spermata in terram effunderet, extinctus à Domino refertur. Tum Thamar meretricio habitu assumpto, socero mista est, exque eo geminos edi-

2 3 4 5 6

temporum patet, Judam ejusque filios admodum juvenes nupsisse. *Villet.*

Suam Chananæam.] LXX. Σαυά. Unde non dubito quin Sulpicius initio scripserit, *Savam.* in Ebræo est שמע quod Græci converterunt in שמר. Sane viri nomen esse Sua, & non mulieris, patet ex 1. Paral. 11. vers. 3. *Drus.* Chaldæus dicit Suam non fuisse Chananæum gente, sed mercatorem. Quia vox כנען ita accipitur interdum, in Prov. xxxi. vers. 24. Sed hoc est in re clara tenebras offundere. *Mercer.*

In matrimonium assumpsit.] Alibi dicit, *in matrimonio accepit.*

Her.] Sic emendandum ex editione Parisiensi, Er vel Her. Græci ἤρ. Ebræi ער. *Drus.* Hujus nominis author fuit Judas. Cæteros duos mater ita appellavit. Non quod primogenito nomen dare, patris: sed res, pro lubitu parentum, indifferens erat; & modo pater, modo mater ὀνομάζεται. Contra apud Xanthios, νόμῳ ὧν μὴ πατρόθεν, ἀλλ' ἀπὸ μητρὸς χρηματίζειν, id est, ὀνομάζεσθαι. *Plutarchus.*

Thamar.] Erat filia Sacerdotis illorum locorum, &, ut quidam volunt, Melchisedeki. *Rabb.* Sed hoc falsum. *Mercer.* Chananæa fuit. *Luther.* Quæ Idololatriam deseruit. *Philo.*

Quo mortuo.] Occidit eum Deus, ob abominandam vitam. Commisit idem scelus, quod Onan frater. *Perer.*

Onan fratris uxorem accepit.] Jure propinquitatis, quod IEBVM vocant: quo tenebatur frater propinquus uxorem defuncti fratris in matrimonium assumere, quo ex ea semen excitaret. Fratris autem nomine intelligo fratrem ἀφὸς ἡ. Qui si deerat, ibatur ad proximum agnatum. Poterat tamen is, qui uxorem & liberos habebat, nuptias recusare. *Drus.* Rationem juris leviratus reddit Rambam III. More Neb. 49. ubi dicit fuisse consuetudinem antiquam, quæ viguerit ante datam legem. Nec videtur Judas primus invexisse hunc morem, ut Rabbini volunt, sed à majoribus acceptum usurpavit. Philo etiam Chananæis hunc morem fuisse vult.

Spermata.] Peccatum hoc ab Hebræis comparatur homicidio. Vide *Cornel. à Lapide.*

Meretricio habitu assumto.] Chrysippus in Isagoge bonorum & malorum: ἀφῶτον μὲν ἔξω πόλεως καὶ ἀφοσωπεῖα ἀφεικέλμενα αἱ ἑταῖραι ἐξεμίθησαν ἑαυτὰς τοῖς βλομβώμοις. *Latinus:* Assumsit theristrum. Quod Suidas explicat, velum æstivum, quo in calidis regionibus, defendendo æstui, utuntur. Assumserat autem personam prostibuli, ita ut obvelata facie, agnosci non posset. Sunt qui faciem fuco & pigmentis texisse volunt. Quos recte Aben Esra rejicit.

Socero mista est.] *Cicero* I. Div. Corpus cum matre miscere. Iudas peccavit fornicatione simplici: Thamar etiam adulterio & incestu. *A Lapide.* Neque

7 *edidit*. *In partu autem illo mirabile fuit, quod cum prodeunti puero, ad dignoscendum, qui prius nascere-*
tur, obstetrix manum ejus cocco illigasset, reductus in
8 *alvum matris puer, postero die editus est. Nomen in-*
fantibus Fares & Zara inditum.

1 XIX. *At* JOSEPH, *cum benigne à curatore regio, qui eum precio acceperat, haberetur, domumque ejus & familiam procuraret, decorus ipse insigni specie,*
2 *uxoris domini oculos in se converterat*. *Cumque amo-*

re

ulla ratione excusari potest, quod R. Simeon facit.

Mirabile fuit.] Hoc Deo ita dirigente factum, docet Chrysostomus. Quia nimirum volebat Messiam ex Fares, primigenito, nasci.

Cocco.] Διὰ κόκκου. Hoc enim שני hoc loco notat; non tam materiem duplicatam, quam colorem. *Iun.*

Postero die.] Fides historiæ poscit, ut legamus contra codicum omnium fidem, *posterior editus est.* In fonte habetur, *postea egressus est frater.* Id Græci transtulerunt ἐφ' ὕστερ. Non ergo postero die editus est, sed eodem quo alter, nempe paullo post. Neque recte Sigonius annotat pro *postero die*, in Græcis esse *statim*, id est εὐθύς, cum hoc ibi dicatur de Phares, & non de Zare, qui posterior exivit. *Drus.*

Fares.] Aquilæ: Διάκοπή. Phares ab eo quod diviserit membranulam secundinarum, divisionis nomen accepit. *Hieron.* Gemelli enim ejusdem sexus, iisdem secundinis involvuntur. *Fernelius*, & alii Medici.

Zara.] Hieronymus in Tradit. *Hoc nomen interpretatur oriens. Sive igitur quia primus apparuit, sive quia multi justi ex eo nati sunt, ut in libro Paralipomenon continetur, Zara, id est, oriens appellatus est.* Alii à filo coccineo, quo manus ejus revincta erat, sic appellatum arbitrantur. Nicolaus de Lyra, *ex fulgentia coccini ad manum ejus ligati. Zara enim refulgentiam sonat.* Drus.

Curatore regio.] Genes. xxxix. סריס. Græci ἀπὸ ἀρχιμαγείρου. Iosephus & lxx. ἀρχιμάγειρον. Hieron. *Magister Exercitus.* Alii alia. *Drus.* Fuit aliquis ex exoletis Ægyptii Regis, quales deinde ad diversas dignitates promoveri solebant. II. Reg. VIII. vers. 6. 1 Sam. VIII. vers. 15. Ier. XXXIV. vers. 19. *Grot.* Hebræi tradunt hunc emisse Iosephum, ob pulchritudinem, in turpe ministerium; ideoque Deo vindice virilia ei exaruisse, ut fieret Eunuchus. Ideo & creatum Heliopoleos Sacerdotem. *Hieron. Rupert.* Sed hæc traditio inanis. *A Lapide. Drus.*

Domumque ejus & familiam procuraret.] Tales Latini appellant servos atrienses, quibus commissa cura familiæ ac totius domus. Græci ἐπιτρόπους. Qua voce usi sunt Ionathan & Ierosolymitanus. Est autem ἐπίτροπος idem quod οἰκονόμος. *Drus.* Serviit Ioseph Potifari circiter x. annos antequam in carcerem conjiceretur. *Perer.*

Oculos in se converterat.] Discant juvenes cavere oculos fœminarum: adamantur enim etiam ii qui nolunt amari. *Ambros.*

Appe-

re ipsius deperiret, appetitum sæpius, nec acquiescentem sibi, falso scelere infamat: ac viro queritur, stuprum sibi intentatum. Ita Joseph in carcerem est conjectus. Erant in eadem custodia ministri regis duo, qui cum somnia sua ad Joseph retulissent, futura ex somnio conjectans, unum eorum pœnas capite luiturum, alium

Appetitum sæpius.] Per singulos dies. *Moses.* Publico festo instante, cujus celebritatem fœminas quoque frequentare mos erat, fingit morbum apud maritum, captans solitudinem, & ad Iosephum sollicitandum opportunitatem. Quem nacta, supplex blanditiis talibus cum adoritur, &c. *Ioseph.* 11, 3.

Nec acquiescentem sibi.] Vide Orationem Iosephi quam ad impudicam habuit, apud *Ioseph.* 11, 3. Ioseph speculum castitatis. *Ambrosius* lib. de Ioseph.

Falso scelere.] Simile Bellerophonti intentavit Sthenebœa, ut & Astydamæa Peleo. *Grot.*

Stuprum sibi intentatum.] Stuprum intentare conatum significat. Plus ergo est quam appellare aliquem de stupro, & minus quam stuprum cuipiam inferre. *Drus.* Alcoranus mira fingit, de querela mutua Iosephi & impudicæ mulieris coram Potiphare, ac omnia pervertit. Vide *Iosephum.*

In carcerem.] Gen. XL. Ioseph. 11, 3. Regium, qui erat in domo Potipharis, in quem & regii ministri, quoties peccassent, includebantur. Unde apparet rectius existimare eos, qui hunc Potipharem scribunt præfuisse non coquis aut laniis, sed regiis satellitibus speculatoribusque: quippe penes quem jus regii carceris esset. Vide Gen. XL. vers. 3. *Drus.* Ioseph in carcere tanta virtutis specimina dedit, ut etiam facinorosis esset miraculo. Iamque ille locus non tam erat carcer, quam disciplinæ meditatorium. *Philo. Iosephus* ergastulum fuisse vult, in quo captivis durissimi labores exantlandi. David Psalmo CIV. compedum & ferri meminit. *Libens pro castitate subibat hoc carceris mortisque martyrium.* Ambros.

Ministri Regis duo.] Gen XL. Erat autem magna regii Pincernæ dignitas. *Hieronymus* in tradit. Ebraic. Nec vile putemus ministerium, cum apud Reges barbaros, usque hodie, magnæ dignitatis sit, Regi poculum porrexisse. A Mose vocantur סריסים Eunuchi. Tales enim plerumque Orientalium aulas obeunt. Quænam offensa ipsorum fuerit, non constat. Rabbini fingunt, Pharaonem in poculo suo reperisse muscam, in pane scrupulum. Alii: eos vitiasse filiam Pharaonis. Probabilius, conspirasse contra Pharaonem. *Mercerus.*

Futura ex somnio conjectans.] Quæritur an hoc sit licitum? Et sciendum somnia duorum generum esse, Interna & Externa. Interna vel ex phantasia oriuntur, vel ex complexione & constitutione corporis. Ex hac ultima specie medicus divinare potest, & ægroto aliquid certi prædicere. Externa vel ad corpus pertinent, vel ad spiritum. Ad corpus pertinent quæ συμφωνίας Græci vocant, ex sympathia quadam, quæ inter corpus nostrum & astra, originem ducentia. Ad spiritum spectant, quæ ex causa spirituali: suntque duplicis generis. Nam alia divina, & alia diabolica. Divina à Deo proficiscuntur, diabolica ab ipso cacodæmone.

5 *alium absolvendum pronunciavit. Atque ita acci-*
dit. Igitur post biennium, somnium regi objectum
6 *est. Quod cum à prudentibus Ægyptiorum non pos-*
set absolvi, minister regis ille carcere exemptus, re-
gem

Ex his quæ divina dixi & σημαντικὰ, conjicere licet futura: ex aliis non item, ut nec ex primi generis internis. *Druſ.* Factum hoc exacto anno primo captivitatis Joſephi.

Vnum eorum pœnas capite.] Piſtorem. Αὐτὸν ἀναςαυρώσειν, βορᾶν ἔσεσθαι τοῖς πετεινοῖς ἀδὲν ἀμυνόμενον ἑαυτῷ δυνάμενον. *Ioſeph.* Simile augurium eſt apud Homerum Ο' ὄνομ. β.

Alium.] Pincernam.

Atque ita accidit.] Ad præſcriptam enim in ſomniis diem, Rex natalitium epulum celebrans, præpoſitum piſtorum in crucem egit: pincernam vinculis exſolutum miniſterio priſtino reſtituit. *Ioſeph.*

Poſt biennium.] Joſephus biennii tempus in miſeria carceris exegit, nihil interim ab ingrato pincerna adjutus. *Ioſeph.*

Somnium.] Duplex, ſeptem vaccarum, & ſeptem ſpicarum. Quod autem Ioſephus dicit, Pharaoni quoque ἐξήγησιν in ſomnio oblatam, atque inſuper excidiſſe, id de ſuo addidit. Nihil hujus in ſcriptura. Nec in ſomniis ejuſmodi futurorum prænunciis, interpretamentum quoque ſomniamus. *Horn.*

Regi.] Eludit hac voce Sulpicius curioſam Rabbinorum obſervationem. Quæ eſt, Pharaonem non ante appellari Regem, quam Ioſepho ad dignitatem evecto, cujus prudentia factum ſit, ut Regio titulo dignus haberetur. Dynaſtias Regum Ægypti, Manetho Sacerdos Ægyptius, tribus Tomis deſcripſit: quorum fragmenta apud Ioſephum & Africanum extant. Sed eorum Epocha longe exuperat conditum mundum. Hinc alii tabulas illas omnino rejiciunt, ut Ubbo Emmius: alii plures Dynaſtias, diverſis locis, ſimul regnaſſe volunt. Scaliger periodum poſtulatitiam temporis θεολογικῆς iis attribuit. Quod Petavius ſine cauſa cavillatur. *Horn.*

Prudentibus Ægyptiorum.] Sacerdotibus & Prophetis. Ita enim ipſorum Philoſophi dicebantur. Tractabant inprimis Geometriam, Aſtronomiam, & Aſtrologiam, teſte *Laërtio* l. 1. Hujus ſectæ conditor Hermes Triſmegiſtus fuit, dictus Theuth, Thot, Ταάυτ, variante Scriptura. *Sanchuniatho*, & *Philo Byblius* apud Euſebium 1. θεολογ. 6. *Plato* Phædro & Philebo. Hunc Theuth hominem fuiſſe antiquiſſimum & inſtructiſſimum omni genere doctrinæ, adeo ut ei ob multarum artium ſcientiam, Triſmegiſti cognomen impoſitum ſit, qui ſcripſerit libros multos ad cognitionem divinarum rerum pertinentes, cenſet *Lactantius* 1,6. Vide & Iamblichum 1. de Myſter. Ægypt. 1. Sanchuniato refert Saturni ſcribam fuiſſe. Saturnus autem Ægyptiis Cham eſt. De libris ψυδεπιγράφοις Mercurii hujus, vide *Cauſabonum* Exercitatione 1.

Non poſſet abſolvi.] Pro eo habendum ac ſi dixiſſet, ſolvi declaratione aut interpretatione. Abſolvere ſomnium ita dixit, ut Plautus *abſolvere navem*, & Varro *promiſſum*, & Tacitus *fidem*. Druſius. Mos diu Ægypti Regum fuit ſomnia Magis proponere. Tacitus Hiſtor. 1v. de Ptolemæo: *Ptolemæus omine & miraculo excitus, ſacerdotibus Ægyptiorum,*

gem admonet, Joseph esse mirum somniorum interpretem. *Ita Joseph solvitur, interpretatusque est regi somnium: septem annis proximis maximam frugum ubertatem futuram, consequentibus inopiam. Quo metu, rex perculsus; videns divinum in Joseph spiritum, rei eum annonariæ præfecit, æquato secum imperio. Tum Joseph, abundantibus per totam Ægyptum frumentis, magnam copiam congessit: multiplicatisque horreis, adversus futuram famem consuluerat.* 7 8 9

Ea

ptiorum, quibus mos talia intelligere, nocturnos visus aperit.

Minister Regis.] Pincerna.

Frugum ubertatem.] Fertilitas Ægypti & sterilitas ex Nilo pendet. *Duodecim cubitis si Nilus exundet, famem sentit Ægyptus, si tredecim, etiamnum esurit. Quatuordecim cubiti hilaritatem afferunt: quindecim securitatem: sedecim delicias. Maximum incrementum ad hoc ævi, fuit cubitorum octodecim.* Plin. V. 9. Haud dubie Nilus septem prioribus annis fuit cubitorum circiter XVI. posterioribus non supra XII. *Perer.*

Quo metu Rex perculsus.] Mirum unde hoc hauserit. Nam in fonte non habetur. Metu quidem perculsus fuit cum vidisset somnium, sed hoc accidit antequam Iosephus illud interpretatus fuisset. *Drus.*

Rei eum annonariæ.] Magnus igitur Ægypti Σιτάρχης & Ædilis fuit. Atque hinc colligunt Ruffinus, Julius Firmicus, Pierius, Baronius, Iosephum sub nomine Serapidis ac Osiridis ab Ægyptiis cultum fuisse. Idque patet, tum ex nomine *Serapis*, quod Bovem notat; tum ex nomine *Arsaph*, quo, teste Plutarcho, Osiris vocabatur, levi commutatione ex *Ioseph* facta: tum ex Hieroglyphicis, quibus Osiridem designabant, puta figura bovis seu vituli, notis Lunæ & Solis insigniti: item juvenis imberbis cum modio & calatho in capite. Quæ in Josephum, ejusque boves & spicas, & ætatem, & Astrologiæ peritiam, ad amussim quadrant. Subscribunt Clemens Alexandrinus, Augustinus, A Lapide, & Bonfrerius. *Tirinus.*

Æquato secum imperio.] Si solium & primatum excipias. Gen. XII, 40. Hinc datus ipsi currus secundus, & acclamatum אברך, Ægyptia voce, & Hebræis inexplicabili. Erat πυραμισμὸς quidam. Ingens igitur ejus potestas; ut Psalmus CV, 22. testatur; ubi לאסר tam ad *institutionem*, quam *castigationem* referri potest. Proculdubio veri Dei cultum Ægyptiis tradidit. Nam circumcisionem permulta secula retinuerunt, *Herodotus* in Euterpe, à Josepho acceptam. *Baal Aruch.*

Multiplicatisque horreis.] Quæ Pyramides videntur Nazianzeno, ex nominis conjectura. Πυρὸς triticum; & illæ Pyramides ab incolis adhuc granaria Pharaonis appellantur: si credimus Pierio XXXIX. Hieroglyph. Sed obstat angustia temporis, quo minus intra septennium stupendæ pyramidum moles, excitari potuerint. Vide Plinium XXXVI, 12. Strabon. XII. Benjamin in מסעות. *Circa Mitzraim* (ea Ægypti metropolis) *Iosephi horrea multa.*

Adversus futuram famem.] Meminit hujus

10 *Ea tempestate, spes atque salus Ægypti, in illo sita*
erat. Per idem tempus vero duos ex Aseneth filios ge-
11 *nuit, Manassem & Effrem. Ipse autem, cum sum-*
mam à rege potestatem accepit, erat annorum XXX.
12 *Nam à fratribus, septemdecim annos natus, venunda-*
tus est.

1 XX. *Interea rebus in Ægypto adversus famem*
bene compositis, orbem terræ gravis frumenti inopia
qua-

hujus famis Iustinus Historicus lib. XXXVI. ex Trogo Pompejo. Accidit autem, putante Orosio lib. I. cap. 8. anno ante urbem conditam CIↃ XLVIII. *Drus.*

Spes ac salus Ægypti.] Ac vicinarum quoq; regionum. Vnde & צפנה פענח, id est, *Salvatorem mundi* dictum putant. Ita Latinus. Alii fere omnes vertunt *κρυπτῶν ῥήτων.* Cur Ægypti Princeps dicatur ܡܪܝ ܥܠܡܐ, id est, Dominus noster, narrationem, quæ huc respicit, vide apud Gullh. Tyrium XIX, 20.

Ex Aseneth.] Filia Potipharis. Quem herum Josephi fuisse volunt *Hieronymus, Rupertus, Abulensis.* Sed verius est diversum fuisse. Nam hic Sacerdos, כהן, ille Princeps militiæ. Hic Heliopoli, ille Memphi degebat. Et in Hebræo sunt nomina, saltem ex parte diversa. *Augustin. Chrysostom. Lyra. Pererius.* Alii. Nec probabile Josephum filiam impudicæ illius & crudelis fœminæ ducturum. *Mercer.*

Genuit.] Antequam orta fames. Gen. XLI, 50.

Manassem.] Vel Manassen cum *n* in fine, à recto Manasse. Sed Græci dicunt Manasses: unde Manassem cum *m* in fine. Id significat *oblivionem inducens.* Dictus ita *παρὰ τὸ* נשה, obliviscor, quod in participio secundæ conjugationis, menasse, oblivisci faciens. Nam Deus Josepho in Ægypto versanti, dolorum omnium, ipsiusque adeo patriæ domus oblivionem attulerat. *Drusius.* Hoc nomen & in Africam per Pœnos venit. *Appianus* IV. Civilium. Singulari providentia factum est, quod cum Memphis, regia Ægypti, Hebrone vix XL. milliaribus distaret, non tamen parentem de suo statu certiorem fecerit. *Mercer.*

Ephrem.] Antiquum est pro Ephraim. Qualia sunt Mesrem Ægyptus, apud Josephum: Mozanem, bilances, apud Epiphanium. Appellatio à fœcunditate. Nam Deus eum auxerat & fœcundaverat in terra miseriæ ipsius, hoc est, in Ægypto. *Drusius.* Ephraim ergo à פרה, fructificavit. *Hieron.*

Annorum XXX.] Gen. XLI. Hæc observatio multum juvat Chronologiam Sacram. Exinde enim colligitur Josephum natum anno Iacobi XCI. XIV. anno exilii ejus in Mesopotamia. *Pererius. A Lapide.*

Septemdecim.] Δέκα καὶ ἑπτά. Gen. XXXVII, 1. Quanquam in vulgata nostra Latina *sedecim* tantum. *Drus.* Quod ita excusari potest, si dicatur, Josephum expleto anno XVI. ingressum XVII. *Philo.* Erat circiter XVII. annor. *A Lapide.*

Orbem terræ.] An ergo universalis fames? Non videtur. Non enim suffecissent horrea Ægypti. *Abulens.* Ergo orbem

quatiebat. Qua necessitate compulsus Jacob, filios 2
in Ægyptum misit, Benjamin tantum secum domi
retento. Igitur rerum potentem, penes quem annonæ 3
arbitrium erat, fratres adeunt, & more regio ado-
rant. Quibus ille visis, callide agnitionem dissimu- 4
lans, hostiliter eos venisse, & subdole loca explorare,
arguebat. Angebatur autem, quod Benjamin fra- 5
trem non videbat. Res ergo in id deducta, ut præsen- 6
tiam ejus pollicerentur: nimirum ut ex eo quæreretur,
an isti explorandi causa Ægyptum intrassent. Ad 7
pro-

bem terræ, id est, magnam ejus partem, ut Æthiopiam, Lybiam, Arabiam, & Chananæam, vicinas Ægypto regiones. *Rabbini.*

Gravis frumenti inopia.] Iugem & intolerabilem famem appellat Orosius lib. 1. cap. 8. qui eam accidisse tradit anno ante urbem conditam CXLVIII. aut circiter, usus hac in re autoritate Trogi Historici, cujus abbreviator Iustinus, Iosephi mentionem facit per hæc verba, *Minimus inter fratres Ioseph fuit, &c.* Orosius addit fuisse hanc famem magnam sub rege Ægyptiorum Diospolit. cui nomen erat Amosis: quo tempore Baleus Assyrios, Argivos Apis regebat. *Drusius.*

Iacob, filios.] Cum cognovisset quod & exteris illud forum pateret. *Ioseph.*

More regio adorant.] Impletur somnium Ioseph, de quo Gen. XXXVII. Itemque cum paulo post rursum se servos Iosephi vocant. *Estius. Procopius.* Orientalium est, reges superstitiose venerari. Maro IV. Georg.

Præterea Regem non sic Ægyptus & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes
Observant. ——

Agnitionem dissimulans.] Facile Iosepho fuit fratres agnoscere, eodem cultu quo olim agentes. At ipsis difficillimum, imo impossibile, Iosephum agnoscere. Vide *Ioseph.* Quidam Rabbini putant, nomina peregrinorum Iosepho exhibita; & exinde ipsi fratres innotuisse.

Loca.] Loca regionis minus firma: aut occulta & abdita. Nam interpretes variant. In Ebræo est ad verbum, *nuditatem terræ.* Sane Hieron. hoc enarrat, *loca terræ immunita.* Aquila vero & Symmach. τὰ κρυπτὰ τῆ γῆς. Hinc colligitur suspectos Ægyptiis Chananæos fuisse. Quæ etiam causa est, cur Iosephus ipse, in Ægyptum venundatus, non Chananæ, sed terræ Hebræorum, declinandæ invidiæ ergo, meminerit. *Horn.*

Arguebat.] Non subdole, jocose, mendacio conficto, sed tentans ac probans eos. *Thomas Aquinas.* διεπείραζεν. *Ioseph.*

Angebatur.] Ἐδεδύη δὲ μὴ καλὸν εἶναι ὁμοίως, ὡς εἰς αὐτὸν ἐτόλμησαν εἶεν ἀποσυλήσαντες ἢ ληῄσ. *Ioseph.* Cæterum ex colloquio Iosephi cum fratribus patet, plane aliam Ægyptiorum atque Hebræorum linguam fuisse. Idque etiam ex Glossariis Copticis, & totius linguæ genio patet. *Salmas.*

Simeon

promissi autem fidem, Simeon obses traditur: ipsis
8 *frumentum gratis datum*⌣. *Rursum igitur revertentes,*
9 *Benjamin, ut convenerat, deduxerunt*⌣. *Tum se cognoscendum Joseph fratribus præbuit, non sine pu-*
10 *dore male merentium*⌣. *Ita eos oneratos frumento, multisque donatos, domum remisit: præmonens, quinque adhuc annos famem futuram: cum patre atque omni progenie ac familia ad se commigrarent*⌣.

1 XXI. *Igitur Jacob in Ægyptum descendit, Ægyptiis*

Simeon obses traditur.] Tollens Simeon & ligans illis præsentibus. *Moses.* Non ergo fratres Simeonem elegerunt obsidem, sed eum Ioseph cepit. Vel quod immitis natura, & primus illorum qui conspiraverant in necem suam, *Philo*; vel quod, post Rubenem, natu maximus. *Aben-Esra.*

Frumentum gratis datum.] Sine pecunia, quæ soluta quidem, sed ipsis insciis, in saccum cujusque reposita; quam & in diversorio repererunt, saccis apertis. *Moses.* Quinam autem fuerit, qui primus saccum aperuit, incertum. Quidam Levi, alii Ruben fuisse conjiciunt. Nec tota Iacobi familia ex illo frumento Ægyptio vivere potuit, quæ circiter ccc. personarum. Sed radicibus & aliis, ob necessitatem, in victum usi sunt. *Calvin.*

Benjamin.] Gen. XLIII. Ingens autem Ioseph in Benjaminem affectus, qui frater ipsius unicus ὁμομάτριος. *Iun. Mercerus.*

Tum.] Inserendum totum cap. XLIV. Genes. Vide Iosephum.

Cognoscendum.] Gen. XLV. Rabbini putant eum ostendisse ipsis circuncisionem suam⌣. Sed sola venditionis commemoratio suffecit. *Mercer. Ego sum Ioseph.* Hæc vox inopina, quasi fulmen perculit Fratres, eosque attonitos, elingues, & quasi amentes reddidit. A formidabili ejus potentia, sceleri suo non nisi mortem meritam expectabant. *Rupertus.*

Non sine pudore.] Ac metu. Unde factum, ut obmutescerent. Quod silentium processit, non ex gaudio inventi fratris, ut Lutherus vult; sed ex mala conscientia. *Villet.*

Multisque donatos.] Præter alia, singulis binas stolas dedit, id est, vestimenta nova & splendida. Sua enim in luctu dilaceraverant. Hebraice est שלמחות חלפות, *mutatorias vestes.* Idem.

Quinque adhuc annos.] Hinc patet hæc gesta esse, Iacobumque in Ægyptum descendisse, anno secundo sterilitatis, cum esset annorum cxxx. Ioseph xxxix. Hæc est basis & nodus Chronologiæ hujus ætatis. Unde sæpe repetenda. *A Lapide.*

Iacob in Ægyptum descendit, &c.] Gen. XLVI. Ioseph. II. 4. Non absque gravi metu hoc iter Iacobus suscepit. *Primo*; ne posteri ejus Idololatria inficerentur. Tum enim ea maxime in Ægypto invaluerat. Augustin. XXIII. C. D. 4. *Deinde*, ne illecti amœnitate regionis, Chananæa, quam Deus promiserat, obliviscerentur. *Menoch. A Lapide.* Sedes Israelitarum fuit regio גשן *Gosen* LXX. eam in Arabia ponunt. Quia nimirum Nilus olim Asiæ & Africæ terminus. *Mela.* Hieronymus pro The-

ptiis admodum lætantibus, gaudente rege, benigne à filio susceptus. Id gestum anno ætatis Jacob, centesimo & trigesimo: à diluvio autem, anno CIↃ CCC *&* LX. *Cæterum ab eo tempore, quo Abraham in terra Chananæorum consedit, in id quod Jacob Ægyptum ingressus est, referuntur anni* CCXV. *Igitur Jacob septimo & decimo anno, quam Ægypto advenerat, urgente morbo, Joseph filium obtestatur, corpus sepulchro suo red-*

Thebaide accipit. Quod falsum. Sita fuit Nilum inter & Mare Rubrum, in confiniis Chananææ, non longe ab On sive Heliopoli, ubi Ioseph degebat. *Iun. Mercer.* Ejus pars fuit Rameses; ubi postea urbs ejusdem nominis ab Israëlitis structa. *Cajetan. Mercer. Hieron.* Separatim degebant ob diversa Ægyptiorum instituta. *Quia detestantur Ægyptii omnes Pastores ovium.* Pastores enim vitam pecori adimebant, quod grande nefas apud Ægyptios. Ex hac diversitate vitæ inter pastores, qui Hycsos dicebantur, & Ægyptios alios, gravissima olim bella inter eos exstitisse, Manetho apud Iosephum testatur. *Grot.*

CIↃ CCC LX.] Hebræis IↃ LXXXII. Ita restituit olim Victor Giselinus. Prius erat M. C C C. & L X. Sigonius ad Giselini numerum annos decem addit, ut sint M. CCC. & LXX. Quid hic sequendum? Videtur Giselini emendatio vera esse. Nam Sigonii vitium continet ex falsa opinione, quam habuit de natali Iacob, natum esse anno ætatis Isaac LXX. cum natus fuerit anno ejusdem LX. *Druf.*

CC. XV.] Etiam hic erravit Sigonius emendans CCXV. Error iste ex eodem fonte manavit quo superior. Nam Iacob natus est cum Isahac annum ætatis ageret sexagesimum. Quod sic doceo. Duxit uxorem anno ætatis quadragesimo. Rebecca viginti annos continuos sterilis fuit. Exinde peperit geminos. Cæterum Abraham ingressus est terram Chanaan anno ætatis 74. Anno autem centesimo genuit Isahacum. Superant anni viginti quinque. Quibus si addas annos Isahaci LXX. & Iacobi CXXX. non sunt anni CCXXV. ut vult Sigonius; sed CCXV. tantum. *Druf.*

Septimo & decimo.] Gen. XLVII. Sigonius emendat, *septimo decimo*, extrita copulante, quam insertam putat ab iis, qui notas Sulpicianas, hoc est, ea quæ Sulpicius per notas numerorum scripserat, explicuerunt. *Druf.*

Obtestatur.] Fictum ergo fuit illud mandatum Iacobi de non ulciscenda injuria à fratribus accepta, de quo cap. L. Gen. Nam Iacob ignarus erat Iosephum à fratribus venditum: venditum quidem intellexerat, sed à quo, ignorabat. *Rambam.*

Sepulchro suo.] Majorum suorum, quod in terra Chanaan in spelunca, quæ in agro Ephron Hetthæi, sive in spelunca quæ in agro Machphela, è regione Mamre, quam emerat Abraham ab Ephrone Hetthæo. Gen. XLIX. ℣. 29, 30. *Druf.* Voluit in Chananæam deportari, ut testaretur eam terram posteris suis promissam; & ne illi in Ægypto sibi manendum putarent. Addunt aliqui; ut cum Christo resurgere posset. *Lyra.* Et ab omnibus Catholicis creditur, inter alios qui cum Christo in die Paschæ resurrexerunt, etiam Iacob fuisse.

5 *redderet. Tum Joseph patri benedicendos filios suos obtulit: quibus benedictis, cum tamen benedictionis merito, majori minorem præposuisset, filios omnes*
6 *benedictione lustravit. Decessit autem annos natus*
7 CXLVII. *Funus magnifice curatum: corpus in sepulchro*
8 *majorum Joseph condidit. Fratres, post patris obitum,*
9 *pro conscientia paventes, benigne habuit. Decessit autem Joseph ipse, ætatis anno decimo & centesimo.*

XXII. *He-*

fuisse. *Abulens.* Idem Ioseph sibi fieri voluit; & verosimile est etiam reliquos duodecim Patriarchas Hebrone sepultos. Vel in Sichimis, ut *Hieron.* vult. Et hoc insinuatur Act. VII. ℣. 16. *Tirinus.*

Majori minorem.] Gen. cap. XLVIII. Ephraim Manassæ. Primo, quia ex Ephraim nascituri erant Reges Israël. *Euseb.* Deinde; quia hæc tribus gloria & numero Menasseam superavit. Tertio: quia ex Ephraim nasciturus erat Ioseph, typus Christi. *Hieron.*

Omnes.] Exceptis Simeone & Levi, ob cædem Sichemitarum. Unde & Moses Deut. XXXIII. Simeonem omisit. Cæterum hæc cygnæa cantio Iacobi à variis ingeniis detorta fuit in Testamentum fabulosum, cujus *Origenes* meminit Tomo II. in Iohan. & *Athanas.* in Synopsi. Ejusdem farinæ est Testamentum XII. Patriarcharum, cujus idem Origenes I. tom. XV. in Ios. mentionem facit. De quo vide Seld. I. de Success. XXIV. ubi refert ex Græco versum esse, & ab Ebræorum genio satis alienum.

CXLVII.] Vixit Iacob cum Abraham annos XV. Isaac CXX. Sem L. Eber LXXIX. obiit à diluvio Ioc. *Bucholc.*

Magnifice curatum.] Gen. XLIX. Aromatibus, balsamo, myrrha, cassia, quæ cadaver à putrefactione servant, illique suavem odorem conciliant, conditum. *Mumiæ sepulcrorum ad condienda defunctorum corpora, ex myrrha & aloë fiebant.* Heinsius. Et hac arte cadavera multis seculis integra servantur, ut ex Mumiis patet. Modum tradunt *Herodot.* III. *Diodor.* I. Qui insuper notat, Ægyptios sepulchrorum magnificentiæ summum studium impendisse. *Mela* I. 9. Ægyptii mortuos arte medicatos intra penetralia collocant. Volunt Rabbini feretrum à filiis Iacobi (exceptis Levi & Ioseph, in quorum loca successerint Ephraim & Manasse) eo ordine gestatum, quo postea per desertum castra posuerint; ita ut Iuda, Issachar, Zabulon ab Oriente: Ruben, Simeon, Gad à meridie: Ephraim, Manasse, Benjamin ab Occidente: Dan, Aser, Napthali ab Aquilone incederent. Sed hæc incerta sunt. *Mercerus.*

Decessit Ioseph ipse.] Cujus ossa Israëlitæ, Ægypto egressi, secum in Chananæam detulerunt. Miræ fabulæ Iudæorum, quod cum ossa ejus reperire non possent, ovis locuta, iis monumentum ostenderit. Et magis ridiculus author *Histor. Scholast.* Cum Nilus sepulchrum Iosephi inundasset, Mosen injecta auri lamina, cui nomen Iehova inscriptum, id detexisse. Natantem enim laminam eo loco ubi ossa reposita, constitisse. *Pererius. Villet.*

Decimo & centesimo.] Ioseph in Ægypto regnavit annis LXXX. annis XIII. serviit. Ergo anni gloriæ sexies superarunt annos miseriæ ipsius. Mors Ioseph

XXII. *Hebræi igitur, qui in Ægyptum devenerant, incredibile memoratu est, quam cito numero aucti sint, multiplicataque progenie Ægyptum repleverint. Sed defuncto rege, qui eos ob meritum Joseph benigne fovebat, succedentium regum imperio deprimebantur. Nam & opus durum ædificandarum civitatum* 1 2 3

seph est medium inter natalem Iacob, & mortem Iosuæ. Utrimque CCI. *Bucholc.* Decessit Ioseph regnantibus Assyriorum Rege XII. Mamito, XI. Sicyoniorum Plemmæo, & Argis adhuc manente Argo. *Augustin.* C. D. XVIII. ỳs. 7.

Incredibile memoratu.] Augustinus miraculo auctos vult. Rabbini partu gemino vel trino singulis vicibus. *Pelican.* Potuit ita fieri. LXX. intra XXX. annos, singulo partu, producunt 2100. Tertiam tantum partem horum sume, & conjugia 300. habes. Hi intra totidem annos generant 9000. Tertia pars facit 1500. conjugia. Intra XXX. annos 45000. Tertia pars dat 7400. conjugia. Hinc 222000. intra CL. annos. Et sic porro. Annis CCX. habebis 27600000. *Simlerus. Temporarius. Perer.* Ejus incrementi & alia exempla sunt. Intra CCL. annos à diluvio adeo excrevit genus humanum ut in exercitu Nini contra Bactrianos fuerint 700000. ped. 200000. eq. *Diod. Sicul.* ex Ctesia.

Cito.] Spatio CCX. annorum. Quem numerum innui putant verbo רדו, descendite. ר CC. ו VI. ד IV. valet. Hinc CCX. *Drus.*

Numero.] Qui non minor fuit quam 3000000. *Perer.*

Ægyptum repleverint.] Imo terram Gosen. Nam semper distinctim ab Ægyptiis habitarunt. Et capax illa regio tantæ multitudinis. *Horn.*

Defuncto Rege.] Hic in Historia Mephres nominatur, cujus anno nono Ioseph decessit, cum vixisset decem supra centum. Ex quo liquet, ipsum cum imperio præfuisse Ægypto annos LXXX. Nam cum summam à rege potestatem accepit, annorum erat XXX. Interea in Ægypto fuerunt, ut proditum à nonnullis, reges quinque. Sed Eusebius quatuor tantum recenset. Hi sunt, Amosis, Chebron, Amenophis, & Mephres. *Drus.*

Succedentium Regum.] Quorum Catalogum vide apud Eusebium & alios. Novus autem Pharao, qui afflixit Israëlitas, putatur fuisse non ex Ægypto, sed Assyrius. Id quod Cajetanus probat ex Isai. LII, 4. Sed alius ejus loci sensus. Vincentius Mephrem, alii Rameſſem, alii Armesesmianum fuisse volunt. Abulensis Amenophim, qui in XVIII. Dynastia Politanorum fuit septimus. Hujus anno XVIII. Mosen natum Eusebius vult.

Opus durum.] Et segne admodum, si non fallunt nos Ebræi, apud quos in proverbium abiit, *Pithom & Rameſſes.* de opere segni ac tardo supra modum. *Drus.* Cœpit hæc persecutio paulo ante nativitatem Mosis, & duravit xc. plus minus annis. *A Lapide.*

Ædificandarum civitatum.] Quantos labores exantlarint, vide apud Philonem I. de vita Mosis. Flumen in multas fossas diducere sunt jussi, & mœnia ædificare, & aggeres exstruere, quibus inundationes fluminis arcerentur. Πυραμίδας ἢ ἀνοικοδομοῦντες ἐξέτρυχον ἡμᾶς τὸ γῆρας. *Ioseph.* lib. II, c. 5. Et ut magis exosi redderentur, di-

tatum eis impositum: & quia jam multitudo abundans metuebatur, ne quandoque libertatem armis vindicarent, parvulos recens editos, aquis mergere, edicto
4 *regio cogebantur. Nec dissimulare cruentum imperium*
5 *licebat. Qua tempestate, filia Pharaonis, infantem in flumine repertum, nutriendum pro filio curavit: nomen*

verso ab Ægyptiis habitu incedebant. *Eusebius* ex Eupolemo. Urbes ab ipsis structæ Pithom & Rameſſes, id est, juxta Targum Jerosolymitanum, Tanis & Pelusium. Rameſſes fuit in terra Gosen. Postea Heroum urbs dicta. *Abul.* & pagus Arsenoitarum. Denique Thebæ vel Thebais. *Alii.* LXX. addunt Heliopolin quoque tum exstructam. Moris autem Ægyptiis Regibus, uti servitio peregrino in exstruendis urbibus & templis. Ita Sesostris, sumtuosa templa exstruxit, & iis inscripsit: ὡς ῥᾳδίως ἰσχύει & εἰς αὐτὰ μεμόχθηκε. *Horn.*

Libertatem armis.] Tres caussæ afflictionis Israëlitarum. Primo metuebant ne ingruente bello, hostibus se conjungerent. Deinde odium conceptum ex diversitate Religionis. Tandem vaticinium quoddam, nasciturum ex Hebræis, qui imperium Ægypti everteret. *Ioseph.* Triplex est metus à peregrinis, ubi multum increscit eorum multitudo, ne conspiratione indigenas opprimant, ne hostibus se adjungant, ne vi exitum quærant. *Grotius.*

Parvulos.] Mares. Hoc edictum valde minuit numerum Ebræorum in Ægypto, qui alioquin in majus potuissent excrescere. Nam ex solo Ioseph nasci potuerunt eo spatio temporis, & quidem absque ullo miraculo 2500000. bellatorum, ut quidem Temporarius demonstrat. *Drusius.* Augustinus: O prodiga furoris audacia! Necdum natis pœna mandatur, & ante principium vitæ periculum concitatur. Cohibe nefarie homo insaniam tuam: servet ordinem feritas tua: nascantur ante quos punias.

Filia Pharaonis.] Exod. 11. Thermuth sive Thermuthin Iosephus, Merin Artapanus apud Eusebium appellat. Addit Philo eam unicam fuisse Pharaonis hæredem, & sine prole ulla, licet diu nupta fuisset.

Infantem.] Filium Amrami, quem ex Jochabed uxore genuerat. Hic Amram patrem habuit Caath, Levi filium, Jacobi nepotem. Fuit autem septimus à patriarcha Abrahamo. Quod significat Salmanticensis in libro Johasin per hæc verba: *Moses doctor noster (super eum pax) fuit septimus sanctorum patrum, itidem ut sabbathum.* Hoc vult dicere, ut sabbathum septimum dierum est, ita Moses septimus patrum, id est, patriarcharum. Idem ibidem: *Natus est anno trigesimo septimo post obitum Levi, hoc est, anno mundi conditi* 1368. *die quarto septimi mensis Adar, tertia horæ diei, ut scriptum reliquit R. Abraham filius Hija Hispanus.* Drus.

In flumine.] In Nilo, qui peculiariter יאור, id est, rivus appellatur. *Drus.* נחל מצרים & שיחור idem sunt. שיחור nigrum significat. Hinc Nilus Græcis μέλας dictus, teste *Eustathio*: quod aquæ ejus turbidæ. Hinc Σῆρας ὑπ' Αἰθιόπων νικηθέντας. Dionysius φέρειν. Vide Fuller. 11. Miscell. VIII. & *Selden.* 1. de Dis Syris, IV. Cæterum Moses expositus fuit in fiscella scirpea.

nomen puero MOISES *dedit*. *Moiſes hic, cum viri-* 6
les annos ageret, conſpicatus Hebræum ab Ægyptio pul-

ſcirpea. *Strabo* in Narratione de Auge & Telepho, *Simonides* de Danaë & Perſeo λάρνακα vocat. Erat ex papyro. Lucanus IV.

Conſeritur bibula Memphitis cymba papyro. Grotius.

Μηχανῶν) πλέγμα βίβλινον, καὶ χρισάντες ἀσφάλτῳ, ἐνθέσαι τὸ παιδίον. Καὶ τὸ μὲν ὁ πλόκαμος ὑφηλαθὲν ἔφερε. *Ioſeph.* Quæ ultima, cum Moſe pugnant. Ex quo manifeſtum, ad ripam, inter juncos, repoſitum infantem, ne à flumine abriperetur. *Perer.*

Nutriendum pro filio.] Matri eum tradidit nutriendum, quam per ſororem Mariam, quæ ad flumen ſtabat, ad ſe vocaverat. *Druſ.* Auguſtinus: *Manus filiæ Pharaonis, ſervant paternæ ſævitiæ vindicem.* Educatus autem inter Hebræos fuit, uſque dum adoleviſſet. Ex quo patet, Moſen non ignoraſſe, ſe eſſe Hebræum. Et in Epiſtola ad Hebræos XI. dicitur, quod Moſes contemſerit adoptionem illam, malens publice haberi Hebræus & contemtibilis, quam filius Reginæ. *Eſtius.* Philo dicit, Thermutin cum improlis eſſet, gravidam ſe finxiſſe, & genuiſſe Moſen, quaſi Moſes non adſcititius, ſed naturalis ejus filius eſſet. Idem videtur innuere Apoſtolus Hebr. XI, verſ. 25. Cum ait, Moſen grandiorem factum, negaſſe ſe eſſe filium filiæ Pharaonis. Ergo ante habebatur genuinus ejus filius. Cur ergo Pharaoni mortuo, non Moſes, ſed alius ſucceſſit? Forte quia matris fraus, & Moſis adoptio detecta fuit. *A Lapide.* Narrat quoque Joſephus, quod Pharao Moſi infanti Diadema in caput impoſuerit; Moſes vero illud detraxerit in terram, & pedibus conculcarit. Hinc vitæ periculum, inſtinctu Ægyptiorum ſacerdotum incurriſſe, ſed à Thermuti ſervatum.

Curavit.] Inſtitutus quoque fuit ἐν πάσῃ σοφίᾳ Αἰγυπτίων. *Stephanus* Actor. VII. Sapientia autem Ægyptiorum maximam partem verſabatur in Hieroglyphicis & Mathematicis diſciplinis. Artapanus apud Euſeb. 9. εὐαγγ. tradit, inter alia, etiam literas Ægyptios à Moſe didiciſſe. Quod non videtur. Nam cum Moſes eruditionem ſuam ab Ægyptiis acceperit, probabile eſt eos etiam litteras habuiſſe. *Willet.*

Nomen puero.] Errat Galeſinus qui hoc nomen puero in circumciſione à parentibus impoſitum vult. Nam circumciſus fuit die octava. Nomen autem hoc inditum ei à filia Pharaonis, cum ex aqua extraheretur. *Druſ.*

Moiſes.] Vel *Moſes*. Utraque reperitur in codicibus Græcis & Latinis. Appellatio à משה extraxit, eduxit: non ex ὕδωρ aqua, & ὑσῆς ſervatus, ut vult Joſephus. In circumciſione nominatus fuiſſe traditur Joacim. Habuit præterea nomen aliud, videlicet Melchi. Quod notavit Clemens Alexandrinus. Unde habeat incertum. Antiquitates Philonis habent Melchil: *vocavit*, inquit, (loquitur de filia Pharaonis) *nomen ejus Moſes: mater autem eum vocavit Melchil.* Aliter Clemens, qui ſcribit hoc nomen ei datum, poſtquam in cœlum receptus eſſet. Ab Ægyptiis, teſte Abenezra, vocabatur Monios. *Druſ.* Apud Euſebium XIII. εὐαγγ. I. legimus: ὡς λόγῳ δοκαίων, ὡς ὑδατῆς διέταξεν. Sic enim corrigit Scaliger, pro ὑλεσῆς. Moſen aqua extractum intelligit.

Cum virtles annos ageret.] Agebat tum annum ætatis quadrageſimum. Liquet ex narratione Stephani Act. VII, 23. *Druſ.* Quid ante id tempus egerit, Scri-

pulsari, permotus dolore, fratrem ab injuria vindi-
7 *cans, Ægyptium calce perculsum interemit. Mox supplicium è facto metuens, in terram Madian profugit:*

ptura non refert. Iosephus bello Æthiopico Imperatorem fuisse narrat, & obsessa Saba, Regis filiam, cui nomen Tharbis, amore ejus captam, duxisse. Quicquid de hoc bello sit, quod Theodoretus & alii fabulosum vocant; non dubium est, Mosen multa de se, humilitatis studio, præteriisse. Nec enim his XL. annis quibus in aula vixit quasi princeps, deses aut otiosus fuit. *A Lapide.*

Conspicatus.] Addit *Philo*, Mosen sæpius visisse Israelitas suos laborantes, eosque consolatum ac præfectos lenitatis admonuisse. Hinc suspectum purpuratis & Regi, velut res novas moliretur.

Hebræum.] Maritum Salomith filiæ Dabri. *Salomo.* Quod tamen temere affirmatur. Nam non habet autoritatem de Scriptura. *Drus.*

Ab Ægyptio.] Hunc putant fuisse ex præfectis regiis, qui operas Iudæorum exigebant, moraſque cessantium castigabant. *Drus.* Addunt Iudæi, hunc Ægyptium adulterium commisisse cum uxore hujus Hebræi, ideoque orta rixa cum percussisse.

Pulsari.] Stephanus Act. VII. percussionis vice ἀδικίας meminit. Ἰδὼν τινα ἀδικούμενον. Certum est injuriam gravem fuisse, ita ut percussor mereretur plecti morte. Alias enim Moses non habuisset potestatem, nec jus nec voluntatem eum occidendi. *A Lapide.*

Fratrem.] Agnatum aut popularem. Ita in Oriente vox אח sumitur.

Ab injuria vindicans.] Atque hoc aliquo modo excusat factum Mosis. Fuit enim justa defensio, qua Hebræum injuste invasum defendere tenebatur ex charitate. *Qui enim socium non defendit ab injuria cum potest, tam est in vitio quam ille qui facit.* Ambros. Nam tum non erat Judex qui posset injuriam avertere; & injuria erat præsens, nec moram temporis patiebatur. *Toletus.* Multi tamen veterum, quos inter aliquando Augustinus, Mosen nimii zeli & præcipitantiæ accusarunt. Oecumenius in Epist. Judæ tradit Diabolum de corpore Mosis, tanquam sepultura indigno, ea imprimis ratione litigasse, quod Ægyptium injuste occidisset.

Calce perculsum.] Hebræi, etiam prisci, teste Clem. Alex. I. Strom. excusant Mosen, eo quod Ægyptium occiderit non gladio, sed pronunciando in eum nomen πλαγιάμμαθον Jehova. Quomodo Petrus solo verbo occidit Ananiam & Sapphiram. Sed hoc est commentum. Quod dicit *calce percussum*, in Textu est ויך *& percussit*, quocunque tandem modo. *Horn.*

Interemit.] Interemtum arena obruit. Quo jure occidit Ægyptium? Nullo *inquit* August. contra Faustum. Sed postea re melius perpensa, jure *inquit* divino, & potestate jam tum collata à Deo. Et satis constabat id Mosi, sed incertum an externa & sensibili revelatione, an vero sola inspiratione seu suggestione interna. Stephanus Actor. VII. disertim: ἐνόμιζε δὲ συνιέναι τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ ὅτι ὁ θεὸς διὰ χειρὸς αὐτοῦ δίδωσιν αὐτοῖς σωτηρίαν. *Tirinus.*

Mox.] Id accidit die altero, Exod. II, 13. Duos autem Ebræos inter se contendentes audaces Judæi dicunt fuisse Dathan & Abitom. Ita Ionathan & R. Salomo. *Drus.*

E facto.] Id est, post factum, ut cum dicimus *ex illo tempore*, significamus, post illud tempus: vel certe propter factum.

fugit: & apud Iethro ſacerdotem regionis illius diverſatus, filiam ejus Sephoram in matrimonium accepit,

ctum. Nam *E* quoque propter ſignificat, ut in epiſtola Cecilii ad Plinium, *balneum etiam ex epiſtolis meis.* Notavit Linacer. *Druſ.*

In terram Madian.] Exod. II, 25. *& ſedit in terra Madian.* Terram pro regione poſuit: nam eſt nomen regionis. Quanquam Ioſephus urbem eſſe ſcribat in littore maris rubri ſitam. Euſebius in Locis duas urbes memorat ejus nominis. Prior, *inquit*, eſt trans Arabiam ad meridiem in deſerto Saracenorum, contra orientem maris rubri: unde vocantur Madianæi & Madianæa regio. Alia eſt juxta Arnonem & Areopolim, cujus nunc ruinæ tantummodo demonſtrantur. In hac Moſem exulaſſe ſcribit Hieron. in locis Act. Apoſtol. *Druſ.* Median ſive Midian מדין, in maris rubri littore, Gr. XXIX. in Higjaza, quæ in Alcorano dicitur مدين قوم شعيب. Xaib enim illis idem qui Iethro. *Golius.*

Apud Iethro.] Raguel, non Iethro legitur, Exod. II. verſ. 17. quod Græci ſcribunt ῥαγουήλ. Libri Latini variant. Nam in aliis Raguel, & in aliis Iethro. Quæ duo nomina Lyra confundit: etiam ſcholion quod in editione Romana, ῥαγουήλ, ἰοθόρ. Nam Iothor idem cum Iethro. Critici Ebræorum legunt Iether. Aliis Iethro pater erat, & Raguel avus. Quod autem in loco citato, *ad Raguel patrem ſuum*, id interpretantur ad Raguel avum ſuum. Sic Abenezra, R. Levi & alii. Nam pater Iethro dicebatur & Hobab. Sic dico Raguel pater Iethronis erat, & Iethro ſocer Moſis, cujus filiam Sephoram in matrimonium acceperat. Ut pater pro avo, ita filius ponitur pro nepote. Sic mater eſt avia, quandoque & filia neptis. *Druſius.* Demetrius apud Euſebium 9. præp. tradit, quod Abraham ex Cetura genuerit Iecſan, ex quo natus ſit Adam (potius Dadan, ut patet ex Gen. XXV, 3.) à quo Raguel pater Iethro, cujus filiam Moſes accepit.

Sacerdotem.] Τὸν ἱερέα. LXX. Ioſephus. Hieronymus. Quod roborat Abenezra his verbis: *Omnis ſacerdos eſt miniſter Dei aut idolorum. Iſte autem erat Iethro miniſter Dei, quemadmodum adhuc declarabo.* Quidam, *principem regionis illius*, in queis Oncelos paraphraſtes Chaldæus. Sic Photiphar, qui à veteribus vocatur *ſacerdos Onii*, ab aliis dicitur *Princeps Onii*, id eſt, præfectus aut gubernator. Eadem vox in Ebræo. *Druſ.* Artapanus apud Euſeb. 9. præp. dicit eum fuiſſe Regem Arabiæ. Quod abſurdum. Quis credat filias Regis oves paſcere? Deinde alii paſtores non auſi fuiſſent eas tam male tractare. *Simlerus.* Probabile eſt, & Principem civitatis ſuæ & Sacerdotem fuiſſe, ſicut Melchizedek. An autem veri Dei Sacerdos, cujus notitiam ab Abrahamo accipere potuit, ambigitur. Certum eſt Midianitas tum temporis Idololatras fuiſſe. *Cyrillus* & *Abulenſ.* putant eum coluiſſe unum Deum altiſſimum, ſed cum Idolis gentilium.

Diverſatus.] Ibi quoque Geneſin ſcripſiſſe putatur, ad conſolationem Hebræorum qui in Ægypto opprimebantur. *Perer.* Sed Theodoret. Beda, Toſtatus, à quibus non diſſentit Euſeb. 7. præp. ſi verba ejus accurate expendantur, totum Pentateuchum in deſerto, poſt exitum ex Ægypto, ſcriptum volunt.

Sephoram.] צפורה. Quam author Hiſt. Scholaſt. facit eandem cum filia Regis Æthiopiæ Tharbi, quam eum duxiſſe Ioſephus tradidit. Sed hæc aperte cum

pit, exque ea duos filios, Gersom & Eliezer, sustulit.

1 XXIII. *Hoc tractu temporum* JOB *fuit, legem naturæ, & agnitionem Dei, & omnem justitiam complexus, prædives opibus: atque eo illustrior, quod his neque*

te cum scriptura pugnant. Tzippora fuit filia Iethronis. Eadem vocatur כושית, Αἰθιόπισσα; non quod Midianitæ à Cusho oriundi; sed quod in eorum regione habitarent. Æthiopia enim duplex: Occidentalis in Africa, supra Ægyptum: Orientalis in Arabia. *Iun. Perer.*

Gersom.] Appellatio à גרש expello. Nam quia pulsus erat Ægypto, ideo sic filium nominavit. Dicebat enim ὅτι πάροικος εἰμι ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ. *Drus.* גר est peregrinum, שם illic. Unde גרשם. Quia peregrinus in Midianitide. Hi filii Mosi nati sunt paulo ante reditum ejus in Ægyptum, qui contigit anno ætatis ejus LXXX. Nam ex cap. IV. Exod. 20. colligitur adhuc parvulos tum fuisse. *A Lapide.*

Eliezer.] Ἐλιέζερ. Nomen hoc Moses dedit alteri filio, quod Deus patrius ei subvenisset, eumque à Pharaonis gladio liberasset. Verba clara sunt, Exod. XVIII. vers. 4. *quia Deus patris mei auxilio mihi fuit & liberavit me, &c.* Drus. Nomen hujus non occurrit Exod. II. sed XVIII, 4. unde illud transcripserunt LXX. Latinus, & Sulpicius. *Horn.*

Hoc tractu temporum.] *Philo* Iacobi tempore vixisse Iobum putat, & Dinam uxorem duxisse. *Hieronymus* Mosis; cui Elihu Balaam videtur. *Gregorius* Iudicum. Alii Davidis. Alii denique ipsum ex sapientibus Babylonis fuisse autumant, teste *Rambam*. Communis opinio est, vixisse eo tempore quo Israëlitæ in Ægypto serviebant. Quia Moses librum ejus scripsit, ut Rabbini & Origenes tradunt. Contigit agentibus in deserto Hebræis. Regio est Arabia, ubi Hus, id est, Αὐσῖτις. Gen. X, 23. ubi Theman, Gen. XXXVI, vers. 11. ubi Suha sive Saccæa, Gen. XXV, vers. 2. ostendunt id etiam crebræ Arabum voces. *Grot.*

Iob.] אי׳ב. Non ergo fuit Iobab Rex Edom Gen. XXXVI. vers. 33. ut LXX. & Tostatus volunt. Nam Job fuit in regione Utz; hic autem habitavit Bozræ in confiniis Idumææ & Moab. *R. Salomo* Chananæum fuisse vult, ex Num. XIV. vers. 9. *Cajetanus* Arabem. *Hieron. Lyra* ex posteris Nachor. *Chrysostom. August. Theodoret. Mercer. Perer.* ex posteris Edom. Gen. IV. vers. 21. Alii ex posteris Abraham Keturæis. Quia Bildad Schuchites, ex Schuach Keturæ. Quia sedes ipsorum in Oriente. Gen. XXV. vers. 6. ubi & Job.

Fuit.] Quidam dicunt, Jobum nunquam fuisse, sed Historiam illius nihil aliud esse quam Parabolam. Sive autem fuerit, sive non, &c. *Rambam* III. More Neb. 22. Res vere gesta est, ut apparet Ezech. XIV, vs. 14. Jacob. V, 21. sed poëtice tractata. *Grot.*

Legem naturæ.] Quia nondum lex scripta erat. Legem igitur naturæ vocat non illam tantum quæ mentibus hominum impressa est, de qua *Paulus* ad Rom. cap. I. 20. II. 14. 15. & *Cicero* in Orat. pro Milone, Justinianus I. Instit. tit. II. Verum etiam quæ ante Mosen viva voce à Deo tradita & continua Patriarcharum successione propagata est, qualia erant septem illa præcepta quæ Rabbini dicunt Noacho post diluvium data fuisse. De quibus supra. *Horn.*

Prædives opibus.] Habebat enim ovium septem millia, camelorum tria millia:

neque integris corruptus, neque amissis depravatus est. Nam cum per diabolum exutus bonis, filiis etiam esset 2
orbatus, ad extremum diris ulceribus affectus, non potuit vinci, ut præ doloris impatientia aliqua in parte peccaret. Mercedem denique divini testimonii con- 3
secutus, sanitati redditus, omnia quæ amiserat in duplum recepit.

XXIV. *At Hebræi multiplicato servitutis malo* 1
pressi, querelis in cœlum conversi, spem auxilii à Deo expectabant. Tum Moisi pascenti oves, repente 2
rubus ardere visa: flammis tamen, quod erat mirabilius, innoxiis. Qua novitate obstupefactus, rubo pro- 3
pius accessit, statimque ad eum istiusmodi fere verbis Deus locutus est: Dominum se esse Abraham, Isaac 4
& Jacob: quorum progeniem, Ægyptiorum domina-

millia: juga boum quingenta, & asinas totidem, copiosissimumque servitium. Denique Orientalium omnium maximus erat, hoc est, clarissimus & locupletissimus. *Drus.*

In duplum recepit.] Tam dives evasit ut habuerit quatuordecim ovium millia: camelorum sex millia: mille boum juga, ac totidem asinas. Job. XLII. *Idem.*

Querelis in cœlum conversi.] Tunc enim invocare Deum plerique cœperunt. Num. XX, 16. relictis Ægypti Idolis. Ezech. XX, ℣. 8.

Pascenti oves.] Exod. III. Apud montem Sina & Horeb. Τῶν δ' ἦν ὑψηλότατον τὸ τοῦτο ὄρων, ᾧ θεὸς νομεῖς ἄφικτον, ἀγαθῆς φυομένης πόας. *Ioseph.* Contigit hoc XL. anno exilii Midianitici.

Rubus ardere visa.] Vero & materiali igne per Angelum producto ex vicino aëre. A rubis vero frequentibus, ipse mons dictus fuit Sinai, quod Hebraice rubum significat. *Tirinus.*

Innoxiis.] Deus enim vim ignis naturalem non abstulit, sed suspendit. Sicut factum, cum tres socii Danielis in fornacem igneam conjicerentur. Deus igitur hic conservavit ignis substantiam; sed actionem & ustionem ejus impedivit, subducendo concursum & influxum suum, ne ageret in rubum, vel virentia folia ejus nimium afflaret aut desiccaret. Deo enim cum igne nolente concurrere, ne infernus quidem totus vel stupam adusserit. *A Lapide.*

Rubo propius accessit.] Pro *ad rubum.* Sic Livius: *accedere mœnibus.* Supra: *Turrim quæ cœlo accederet.* Drus.

Abraham, Isaac & Iacob.] Hæc formula sacra apud gentiles in Magicis carminibus adhibita, & tres Patriarchæ pro Diis habiti. *Origenes* IV. adversus Celsum.

5 minatione depressam, ereptam malis cupiat. Iter ergo susciperet ad regem Ægypti, ducemque se
6 populi in libertatem restituendi præstaret. *Cunctantem potestate confirmat, virtutem ei signorum faciendorum impertiens.*

1 XXV. *Ita Moises in Ægyptum profectus, signis prius apud suos editis, assumpto fratre Aaron, Regem adiit:* missum se à Deo *prodit*, verbisque se Dei
2 dicere, populum Hebræum uti dimitteret. *At ille, negans se Dominum nosse, parere imperio abnue-*
3 *bat. Cumque Moises in testimonium mandatorum Dei, ex virga draconem fecisset, mox aquas omnes in*

Ad Regem Ægypti.] Busiridem, ut nonnulli volunt. Quem Diod. Sicul. tradit Thebas Hecatompylas struxisse. Strabo XII. negat unquam talem Busiridem fuisse. Philastrius hunc Regem Thamuz vocat. Id certo constat, alium ab eo fuisse, cujus metu Moses in Medianem fugit. Exod. II, 23. *Pellican. Junius.*

Potestate.] Ἐξουσίᾳ quæ authoritatem divinam una cum dono miraculorum complectitur. Sic Matth. XXVIII. 18.

Ita Moises in Ægyptum profectus.] Exod. IV. Quando duplicantur lateres, venit Moses. *Capnio.*

Regem adiit.] Exod. V. Regia tum temporis erat Tzoan sive Tanis, unde Taniticum ostium Nili nomen habet. Ibi miracula per Mosen facta. Psalm. LXXVII. *Ioseph.* Posteaquam commemorasset operam suam pro Ægyptiis contra Æthiopas navatam, laboresque exhaustos, &c. *Artapanus* apud Euseb. IX. προπ. refert, quatuor miracula Mosi adeunti Pharaonem, contigisse. *Primo*, ignem è terra erupisse, cum voce quæ diceret, brevi ab ipso liberandos esse Hebræos & in patriam antiquam reducendos. *Secundo*, Mosen à Pharaone carceri inclusum fuisse, sed inde noctu, custodibus mortuis, januisque confractis, exivisse ad ipsum Regem. *Tertio*, ipsum Regem, pronunciato in aurem ejus nomine tetragrammato à Mose, mutum factum, moxque sanatum esse. *Quarto*, Sacerdotes Pharaonis omnes ad idem nomen spasmo exspirasse. Sed hæc Iudæorum commenta sunt.

Dominum.] Qui tum nomen suum יהוה revelavit. Exod. VI. De quo vide Rambam I. More Neb. LXI, LXII. Fuller. II. Miscell. VI. & IV, XIII.

Virga.] Exod. VII. Vocatur virga Mosis, Exod. IV, 17. & Aharonis VII, 10. & Dei. Vide Nicolaum Lyram ad locum: *Tolle virgam tuam.*

Draconem fecisset.] Hoc quia Aharon fecit jussu Mosis, Exod. VII, ℣. 9. ideo Moses fecisse non male dicitur. *Drus.*

Aquas omnes.] Sunt qui censent aliquam aquam integram remansisse, quæ postea conversa sit in sanguinem à Chaldæis: alii aliter hac de re opinantur. *Drus.* Etiam in terra Gosen aquæ cruen-

in sanguinem convertisset, totamque terram ranis oppleſſet: facientibus ſimilia Chaldæis, magicas esse artes, quæcunque per Moiſen fierent, potius quam Dei virtutem, pronunciabat. Donec ſuperductis ci- 4
niphibus terra oppleta est, Chaldæis fatentibus majeſtate

cruentatæ; ſed Ægyptiis tantum. *Abul.* Nam Hebræis erant dulces & potabiles. *Ioſeph.*

Facientibus ſimilia.] De hoc facto Magorum videndi ſunt D. Auguſtinus quæſt. 21. & in tertio de Trinitate, cap. 7, 8. & in libro ſententiarum 2, 4. Thomas 2, 2. quæſt. 17. ar. 2 in corol. quæſt. & ſuper Matthæum, cap. 24. Lippomanus in Catena patrum, & alii. Fuerunt autem hæc miracula ſpuria. *Nam quiſquis credit aliquid poſſe fieri, aut aliquam creaturam mutari aut tranſmutari in aliam ſpeciem vel ſimilitudinem, niſi ab ipſo creatore, proculdubio infidelis eſt & pagano deterior.* Concil. Araniſic.

Chaldæis.] Id eſt, Ægyptiorum Magis. *Maximus* Epiſcopus in ſermone de Epiphania: *Hodie Salvator à Chaldæis eſt adoratus.* Iuvenalis: *cum grege Chaldæo.* Interpres vetus: *cum Magis aut Mathematicis.* Cato de re ruſtica: *haruſpicem, augurem, hariolum, Chaldæum ne quem habeat*, id eſt, aſtrologum, aut Mathematicum. Eſt ergo non gentis hoc loco, ſed artis vocabulum. *Druſ.* Principes horum fuerunt Jannes & Jambres. II. Tim. III, 8. de quorum ſepulcro mira & fabuloſa narrat Palladius in vita Beati Macarii. Meminerunt etiam eorum gentiles, ut *Numenius* Pythagoricus apud Euſebium IX. περὶ π. Apulejus Apol. Plinius Iamnen & Iotapen vocat. De Magis & eorum operibus, vide Maimonidem III. More Neb. XXXVII.

Magicas eſſe artes.] Vetus hæc Ægyptiorum & Græcorum calumnia. Qui Moſen inter præcipuos Magos collocant. Plin. XXX. Iuſtin. XXXVI. Apul. Apol. Strabo XVI. Plinii verba ſunt: *Eſt & alia Magices factio à Moſe etiamnum & Iochebel Iudæis pendens. Fuit autem Iochebel ipſius Moſis mater.* Locus corruptus. Lege Iochebed ex Sacris. Apulejus Moſen & Iannem, tanquam celeberrimos Magos, conjungit.

Ciniphibus.] Ciniphes, genus inſecti alati acriter pungentis: ut eſt apud Iſidorum lib. XII. Originum: item Papiam, niſi quod perperam apud eum *ſcinipes*, pro *ſcnipes*, tertia vocali inſerta. Heſychius: Κνίψ, ζῶον πτηνὸν, ὅμοιον κώνωπι. Ac ſimiliter Dioſcoridi libri primi capite CXII. dicuntur θηλέα κωνωπίδη. Hebraice כִּנִּים eſt Exodi VIII, 17, 18. & Pſal. CV, 13. Utrobique LXX. σκνῖπες, Latinus vulgatus *ciniphes*. Κνίπας etiam Ariſtophanes in Avibus appellat. Plinius nunc *muliones arborarios*, nunc *culices muliones*, imo & ἀπτῶτας *culices* appellat: quod & Columella facit. In hoc tam vili inſecto claudicavit magnorum vis: ut dicere cogerentur, hunc eſſe *digitum Dei*, hoc eſt, manum, ſive potentiam divinam. *Voſſius.* Vetus author: *Tertia vexatio habuit ſcinifices* (putarim leg. ſcinifes.) *muſculas ſcilicet parviſſimas ac ſæviſſimas: quæ mediis ſæpe æſtibus per loca ſqualida ſe coadunando ac vibrando denſatæ nonnullo volatu allabi ſolent, capilliſque hominum ac pecudum ſetis, cum urente morſu interſeri.* Philo Iudæus: Ζῶον εἰ καὶ βραχύτατον, ἀλλὰ ὅμως δριμαλεώτατον. ὃ δὴ μόνον λυμαίνεται τὸ ἐπιφάνειαν κτηνῶν ἐμ-

5 *state divina ista fieri. Tum rex malo coactus, advocato ad se Moise & Aaron, dat populo discedendi potestatem, modo ut superductam cladem averterent.*
6 *Sed ubi clades exempta est, impotens sui animus, in se reversus, exire, ut convenerat, Israëlitas non pa-*
7 *tiebatur. Ad extremum, decem plagis corporis & regni sui contusus & evictus est.*

1 XXVI. *Sed prius quam Ægypto populus est egressus, mandatis Domini instruitur, rudis adhuc temporum, mensem illum, qui tunc erat, primum omnium mensium*

ποιῶν ἀηδεῖς καὶ βλαβηρωτάτας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἔντερα βιάζειν μυκτήρων καὶ ὤτων· σίνηται καὶ κόρας ὀφθαλμῶν, εἰ σπείρωμεν, εἰ μὴ φυλάξαιτο ἡμᾶς.

Decem plagis.] Has decem plagas metro comprehensas invenies apud Johannem Sarisberiensem in Polycratico 8, 12. *Prima rubens unda, ranarum plaga secunda.* Quarum symbolum apud Ebræos, דצך ערש באחב, i. e. Plaga I. דם, sanguis, in quem aquæ omnes conversæ. Quidam *omnes* exponunt *plerasque*, ut in illo, *Omnes gentes habent præputium.* II. צפרדעים, ranæ. III. כנים, ciniphes. IV. ערב, mixtio insectorum. V. דכר, pestilentia, pecorum interitus. VI. שחין, ulcus, pustula. VII. ברד, grando, mixta horrendis aliis meteoris. VIII. ארבה locustarum omne genus. IX. חשך, tenebræ palpabiles & triduanæ. X. בכורות, primogenita. In precibus Ebræorum laudatur Rabbi quidam Juda, ut autor hujus symboli. Videndus Orosius lib. 1. cap. 12. & lib. 7. cap. 18. ubi has decem plagas comparat cum decem vexationibus Christianorum, quas persecutiones vulgo vocant. *Druſ.*

Rudis adhuc temporum.] Non ita se res habet. Ante enim quam ex Ægypto emigrarent, annum inchoabant ab eo mense, qui cum Septembri mense fere convenit. Hic vero mensis, de quo agit auctor, prope cadit in Martium nostrum. *Galesin.* Videndus ad hunc locum Josephus. Item Lyra, & alii. Quanquam Paulus Episcopus Burgensis pro hac sententia Sulpicii disputet ad XII. Exod.

Mensem illum qui tunc erat.] Exod. XII. Qui partim Aprili nostro, partim Martio respondet, quem Nisan vocant vocabulo Syriaco an Persico? dicitur etiam mensis novorum, Græce νέων, hoc est, novarum frugum. Stephanus Gobarus apud Photium, ἐν τῷ μηνὶ τῶν νέων, οἷον Ἀπριλίῳ, ὃν οἱ Ἑβραῖοι νέσαν καλοῦσι. Macarius Ægyptius eum appellat mensem florum, Hom. 47. ἐν τῷ μηνὶ τῶν ἀνθῶν ἐξάγει αὐτοὺς ἐξ Αἰγύπτου: in mense florum educit eos ex Ægypto. Mensis novorum incipiente veris exordio meminit Hieron. in comment. Hag. 2. *Druſ.*

Primum omnium mensium.] Athenienses inchoabant annum à Solstitio æstivo, Asiani ab æquinoctio autumnali, Arabes & Damasceni ab æquinoctio verno; ut & Romani ante Numam

mensium esse cognosceret. *Sacrificium autem diei illius in solemnitatem consequentium seculorum ita esse celebrandum*, ut quartadecima die mensis, agnus

mam Pompilium. *Simplicius* in Phys. Aristot. & alii. Mensis October apud omnes Orientales est primus. *Hieron.* in Ezechiel. Cœpit ergo hic distingui annus vulgaris sive communis à sacro. Vulgaris incipiebat à Tisri sive Septembri, serviebatque jubileo. Lev. xxv. ℣. 9, 10. ut & contractibus & negotiis civilibus. Ioseph. I. Ant. 10. Sacer vero à Nisan, id est, Martio. Scriptura autem semper utitur anno sacro, ut patet Zach. VII. ℣. 1. Esth. III. ℣. 7. *A Lapide*. Nomina autem mensium erant I. Nisan. II. Iar. III. Sivan. IV. Tammuz. V Ab. VI. Elul. VII. Thisri. VIII. Marcheswan. IX. Casleu. X. Thebeth. XI. Sebath. XII. Adar. Quæ nomina demum post captivitatem cœperunt, & Chaldaica sunt. Ante illud tempus aliis usi, ut *Abib*, qui primus, Exod. mensis XIII. *Ziv* secundus, *Bul* undecimus I. Reg. VI. *Ethanim*, septimus, I. Reg. VIII. *Sa.* Iudæi autem usi anno Lunari post egressum ex Ægypto, qui cum diebus CCCLIV. explicetur, & octo insuper horis, factum ut tertio quoque anno, extribus illis diei trientibus, unus accederet dies. Sed Iudæi illum diem insuper habuerunt, & μίαν ἡμέραν ὑστέρησαν fecerunt. *Epiphan.* Hæresi LI. Distribuebantur autem isti CCC LIV. dies, in menses XII. qui non semper alternis erant cavi dierum XXIX. & pleni dierum XXX. sed aliquando continuabantur pleni. *Maimonides* l. זמנים, Tractatu קרוש החדש, cap. I. Quanquam autem Iudæorum menses essent Lunares, anni tamen ad Solis motum referebantur. Itaque ut paria facerent rationes Lunæ, intercalatione opus. Intercalabatur autem mensis Adar. Maimonides. *Petit.* Ecl. Chron. l. I. II.

Sacrificium.] Sic Iosephus II. 5. ἐκέλευσε Μωϋσῆ θυσίαν τῷ λαῷ θυσίαν ἐτοίμην ἔχειν. In scriptura vocatur קרבן & זבח Ex. XII. ℣. 26. Quæ nomina sunt generalia, & non probant, Agnum Paschalem fuisse sacrificium proprie dictum ἱλαστικὸν; sed improprie dictum & δικαιωτικόν. *Alting.* Multa inter Iudæos fuerunt eadem & sacrificia & Sacramenta, velut agnus Paschalis, & hirci illi anniversarii duo. *Danæus.*

In solennitatem consequentium seculorum.] Usque ad tempus Messiæ, in quo finem accipiebant omnes cæremoniæ legis. Græce est, Exod. XII. ℣. 14. εἰς πάσας τὰς γενεὰς ὑμῶν νόμιμον αἰώνιον ἑορτάσατε αὐτόν; & apud interpretem nostrum, *celebrabitis eam in generationibus vestris cultu sempiterno.* Drusius.

Quartadecima die mensis.] Iudæi ante Christi tempora nunquam celebrarunt Pascha ante æquinoctium vernum, sed semper post æquinoctium; scitumque illorum est, τὸν δὲ πάσχα καὶ τὰ ἄζυμα ἑορτὴν δεῖν πάντως μετ' ἰσημερίαν ἄγειν. Æquinoctium autem vernum tertio Nonas Aprileis statuebant Iudæi, usque ad Augusti tempora. Itaque quotiescunque sextus decimus dies Nisan, aut infra, cadebat in diem tertium Nonas Aprileis, eo anno intercalabatur mensis Adar. Quare ter in Octaëteride intercalabatur. Est autem instituenda Octaëteris ab eo anno quo Judæos Moses ex Ægypto eduxit. Is erat annus ab orbe condito II. CCCC. LIII. *Petit.* Ecl. I. 4. Cautum lege Synedrii fuit, ut traditur ab Hebræis in *Seder Olam*, ne Pascha celebraretur die Septi-

agnus immaculatus, anniculus, victima cæderetur,

Septimanæ secundo, quarto & sexto, si in eos incidisset. Itaque si dies quintadecima mensis incurrebat in sextum diem septimanæ, Pascha differebatur in posterum diem, qui erat Sabbathum: quemadmodum factum esse ajunt eo anno quo Christus est passus. Ille autem, ut multi opinantur Interpretes, à lege Dei nolens recedere, celebravit illud feria quinta vespere. Iudæi vero morem novum secuti, aut traditionem patrum, feria sexta vespere. *Sigon.* III. Rep. Hebr. IX.

Agnus.] שה, pecus, tam ovina quam caprina, id est, tam hædus quam agnus. *Lyra. Tostat. Perer.* Idque tantum permissum in primo Paschate, confuso adhuc populi statu: postea non nisi agno usi sunt. *Iun.* Ægyptii, Zabii & maxima pars Idololatrarum, animalium mactationem semper abominati sunt. Ut ergo memoria erronearum istarum opinionum ex animis hominum deleretur, præcepit Deus, ut tres bestiarum species in sacrificiis suis offerent, *Arietes, Hircos, Boves.* Hoc fine præcepit etiam mactare agnum in die Paschatis, &c. *Rambam* III. More Neb. XLVI. Idque in summum contemtum Ægyptiorum. *Tacitus* V. Hist. *Cæso ariete velut in contumeliam Ammonis. Bos quoque immolatur quem Ægyptii Apim colunt.* Manethon de Mose quem & Osarphiphum vocat: ὁ δὴ σφαγὸν μὲν αὐτοῖς νόμον ἔθετο μηδὲ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ θεμιζομένων, ζώων ἀπέχεσθαι μηδενός. Atque hinc illa inter Ægyptios & Iudæos odia, qualia Iuvenalis tempore inter Copton & Tentyram. שה autem tam de caprugno quam de ovillo genere partum significat. Itaque una voce Latina reddi nequit. LXX. laxius nomen sumsere, σφάγιον. *Grotius.*

Immaculatus.] תמים. Absque macula, non coloris, sed deformitatis: ut claudus, scabiosus, vel alterius vitii ac morbi. Hoc de qualibet victima dicitur Levit. XXII. *Menochius.* תמים πλέον LXX. Alii ἄμωμον. Eodem sensu Lucianus ἐνέλειψ θυσίαν dixit. Ægyptii non admittebant ὅσα δίδυμα, ἢ κεφάλαια, ἢ ἑτερόχροα, ἢ ψωραλλάσσοντα τῇ μορφῇ. *Grot.*

Anniculus.] Ut annum unum ætatis non excedat. Nam quantumvis minor poterat immolari, modo octavum à nativitate diem attigisset. Lev. XXII, ℣. 27.

Victima cæderetur.] Paulo ante *sacrificium* vocavit. Clarum est ex Mose, Sacerdotes non immolasse hos agnos paschales in templo, ut sensit Claudius Sainctes, Abulensis, Serarius; sed quemque patremfamilias pro familia sua, domi suæ, agnum immolasse. Philo III. de vita Mosis. *Ioseph.* Et licet postea instituti sint sacerdotes Aaronici, ac unus certus locus, Hierosolyma, Paschatis celebrandi designatus, tamen patresfamilias in antiquo suo jure & ritu immolandi permanserunt, eaque ex parte priscum jus sacerdotii, quod primogenitis vel patribusfamilias competebat, retinuerunt. Id confirmatur ex eo, quod plures erant familiæ; & consequenter plures agni paschales quam Levitæ. Nam sub Cestio agni paschales numerati sunt 256500. *Ioseph.* VII. ἀλωσ. XVII. *A Lapide. Tirinus. Alii.* Ritus autem immolationis hic erat: Primo jugulabatur agnus. Secundo, sanguine ejus aspergebantur postes & superliminare. Tertio, detracta pelle intestina vel exempta ex agno, & mox reposita, ut vult *Abulens.* vel relicta in ipso agno, ut *Cajetan.* lavabantur, ut possent in agno torreri. Omnia enim tosta comedenda erant præter fel, & ilia feces continentia, quæ abjiciebantur

tur, ejuſdem ſanguine poſtes illinirentur. Carnem penitus exedendam, os autem non conterendum. Septem diebus fermento abſtinerent, azymis uterentur, ritumque hunc poſteris traderent. *Ita populus egreſſus dives ſuis copiis, & Ægyptè*

ciebantur. Quarto, integer agnus, non diſſectus, ne os aliquod læderetur, cum capite & pedibus torrebatur. *Interpretes.*

Ejuſdem ſanguine poſtes illinirentur.] Etiam ὑπέρθυρον, limen ſuperum. Sanguis vaſe exceptus. Et tum faſciculo vel hyſſopi vel roriſmarini (variant enim Interpretes in explicanda voce אזוב, quæ tamen Paulo ad Heb. IX, vſ. 19. ὕσσωπον vocatur) illinebatur. Idque in contumeliam Ægyptiorum, qui arietem pro Deo colebant. Hieron. in Eſa. LXVI. innuere videtur, ſanguinem in formam crucis illitum. Sed hoc temere affirmatur. Ægyptii memores illius diei, Sole intrante æquinoctio vernali, quo tempore Judaicum paſcha celebrabatur, minio velut alexeterio greges & arbores illinere, clamantes: *Quia in tempore hoc ignis vaſtavit omnia.* Idque ex depravata traditione, de Ebræorum ſuperliminaribus manavit. *Epiphan.* Hæreſ. XVIII. Nazaræorum.

Carnem penitus exedendam.] עֹרֶךְ מְרוֹרִים Cum lactucis agreſtibus. *Latin.* Cum herbis quibuſlibet amarulentis. *Chald. Lyra. Pagnin.* LXX. vertunt πικρίδες. Juſſit Deus has lactucas amaras cum agno adhiberi, ut per eas recordarentur Hebræi, inquit Theodoretus, amariſſimæ in Ægypto ſervitutis. Unde Ambroſius legit *cum amaritudine.* Quaſi præceptum eſſet Hebræis ut agnum ederent cum amaritudine quadam animi. Si quid reſiduum, id comburebatur. Idque etiam gentibus uſurpatum fuit in ſacris *propter viam* factis. Macrob. II. Saturn. 2. *Sacrificium apud veteres fuit, quod vocabatur propter viam. In eo mos erat, ut ſi quid ex epulis ſuperfuiſſet, igne conſumeretur.* Apparet hinc, Paſcha naturam habere ὁδαιρεσίας, cujus lex eſt, ne quid maneat reliquum. Lev. VII, 15. De aliis victimis comburitur ſi quid ſupereſt non comeſum, die tertia. Levit. VII, vſ. 17. *Grotius.*

Os autem non conterendum.] Omnes fere ritus edendi Paſcha, innuebant magnam feſtinationem. Et hinc calceati, ſtantes, cum baculis in manibus, edebant. Quidam ex his ritibus tantum illam noctem primam ſpectabant: alii perpetui erant. Velut, de non confringendis oſſibus. Vide *Bezam* ad Matth. XXVI, 20.

Septem diebus.] Quia tot dies inter egreſſum ex Ægypto, & ſubmerſionem Pharaonis fuerunt. Intermedio tempore nondum plene extra jactum teli erant; & liberatio imperfecta adhuc. *Junius.*

Azymis uterentur.] Id eſt, infermentatis panibus, quos ἄζυμας Græci vocant, καὶ τὰ ἄζυμα. *Druſ.*

Egreſſus.] Miras fabulas Ægyptii de hoc exitu Iſraëlitarum commenti ſunt, ut ex Manethone, Appione, & aliis oſtendit Joſephus, ac doctiſſime omnia refutat duobus contra Appionem libris. Illa autem paſtorum quos Hycſos vocant, ex Ægypto in Phœniciam migratio, non eſt alia ab exitu Iſraëlitarum, quamvis tempora apud Euſebium, qui Ægyptiorum traditiones ſecutus eſt, diſcrepent. Nam Iſraëlitæ, ut

paſto-

pti ſpoliis cumulatior: cujus numerus, ex quinque & ſeptuaginta Hebræis, qui primum Ægyptum deſcenderant, ad millia virorum ſexcenta pervenerant: ab eo

paſtores, in Ægyptum venerunt. Tum Amoſis Dioſpolitarum Satrapa, Moſen refert. *Horn.* Ioſephus: ἐξίσου κλαιόντων καὶ μιζυοῦντων, ὅπ χρήσαιντο χαλεπῶς αὐτοῖς, τ Αἰγύπτιων. Moſes: ויחזק מצרים על העם למהר. *Vrgebant Ægyptii populum*, timore ſcilicet ex tanta ſuorum ſtrage perculſi. Et hinc calumniæ ac fabulæ gentilium fluxere, ob ſcabiem & pruriginem pulſos. *Tacit.* v. Hiſt. *Juſtinus* XXXVI. *Ioſephus* contra Appion.

Dives ſuis copiis.] Manetho: πανοικησίᾳ μ τ κτήσεων. Apud Joſeph. 1. contra App. Opes eorum non aliæ quam pecudes.

Ægypti ſpoliis cumulatior.] Joſephus: Δωροις τε τὰς Ἑβραίους ἐπιμων, οἱ μ ὑπὸ β πλῆθος ἐξελθεῖν, οἱ ὃ καὶ κ χρονιακλῶ ἀφὲς αὐτὰς σωηθῆναι. Moſes וינצלו את מצרים, *& ſpoliarunt Ægyptios.* Spolium juſſu Dei admiſſum, juſtum & ſanctum eſt. Deus enim jubens tibi aliquem ſpoliare, hoc ipſo tibi jus & dominium in ejus bona largitur. *Auguſtin. Thomas. Abulenſ.* Deinde merces erat quam debebant. *Ægyptii enim populi erant debitores, non ſolum rerum, ſed & vitæ ſuæ, propter Patriachæ Ioſephi præcedentem benignitatem.* Irenæus. *Repoſcunt Ægyptii de Hebræis vaſa aurea & argentea. Contra Hebræi allegant ſibi mercedes reſtitui oportere illius operariæ ſervitutis.* Tertull. II. adv. Marcionem. Qui tanquam ex antiqua traditione, refert Ægyptios, miſſis ad Moſen in deſertum legatis, bona ſua repetiiſſe: Hebræos contra mercedem. Subducta ratione, mercedem debitam longe majorem fuiſſe repertam.

Ex quinque & ſeptuaginta.] Secutus eſt Græcos, qui ad numerum, qui in codicibus Ebræis, quinque adhuc addiderunt. Alibi tamen LXX. tantum habent. Quod ſuſpicionem de mendo non minuit, ſed auget potius, cum ſint qui πέντε factum putent ex πάντες, levicula immutatione. Sane eadem vox redundat in Joſepho, ubi Iſahacum deceſſiſſe ait natum annos centum octoginta quinque. *Druſius.* Præter Jacobum fuerunt LXVI. Eo annumerato LXVII. Si Joſephum cum duobus filiis addas LXX. Ergo uxores Jacobi in hoc Catalogo non annumerantur, ſed ii tantum qui ab ipſo geniti. Joſephum eſſe includendum, ex illis verbis patet: *Sed Ioſeph erat in Ægypto.* LXX. quos Lucas Act. VII. ℣. 14. eumque Syrus, ſequitur, numerant LXXV. Variæ ſunt opiniones, unde hæc diſcrepantia orta. Sed omnibus examinatis, nulla eſt quæ ſatisfaciat, præterquam Bezæ & Calvini. Quorum hic ab audacula manu Lucæ verba juxta verſionem LXX. corrigendi prurigine detorta corrupta putat. Alter vocem πενίες, in πέντε detortam exiſtimat.

Ad millia virorum ſexcenta.] LXX. εἰς ἑξακοσίας χιλιάδας, quod ab Hieronymo verſum, *ſexcenta fere millia.* Druſ. Ex ſolo Ephraimo in Ægypto 4112323729. filios procreari potuiſſe *Calviſ.* Iſag. XXXVI. demonſtrat. Vide etiam *Auguſtin.* Quæſt. XLIII. *Temporarium* II. Chronol. & quæ ſupra notat. Et hinc error Manethonis confutatur, qui apud Joſephum 1. contra App. tradit, egreſſos Iſraëlitas, ὡς ἐλάτους μυριάδων ὄντας εἴκοσι καὶ τετάρων.

Quo

eo autem, quo primum Abraham terram Chananæorum acceſſerat, anno trigeſimo & quadringenteſimo, à diluvio autem, mille quingentis quinque & ſeptuaginta. Igitur propere egreſſis, columna nubis interdiu,

Quo primum Abraham terram Chananæorum acceſſerat.] Imo, quo primum egreſſus eſt Ure Chaldæorum. Egreſſus autem eſt anno ætatis LXX. Venit in Chananæam quinquennio poſt, hoc eſt, anno ætatis LXXV. Nam quinque annis hæſit in itinere, videlicet apud Carras, oppidum Syriæ interamnis. Quinto & vigeſimo anno poſt natus ei fuit Iſahac, à quo tempore computari debent anni quadraginta, de quibus alibi. *Druſ.* Accuratiſſimum autem Sulpicius principium, ſupputandi annos CCCCXXX. in Abrahami adventu in Chananæam, conſtituit, ſecutus *Ioſephum* & *Epiphanium.* Nam ſive citius ſive ſerius eam inchoes, numeri vacillant; nec ulla ratione Chronologia ſacra expediri poſſunt. *Villet.*

Trigeſimo & quadringenteſimo.] Hic numerus habetur Exod. XII, ℣. 40. apud *Epiphan.* in Ancorato: & in quadam pervetuſta editione Act. VII. ſicut Sulpicius accurate initium CCCCXXX. conſtituit: ſic & finem. Terminat enim eos ipſo populi exitu, ſecutus Moſen. Ita *Euſeb. Auguſtin.* & alii. Paulus Gal. III, 17. uſque ad Legem in Sina latam extendit. Contra magnus Epiphanii error, qui numerum hunc terminat eo demum tempore quo terram promiſſionis intrarant. *Perer.*

A diluvio mille quingentis quinque & ſeptuaginta.] Juxta numeros Sulpicii, cui à diluvio ad ortum Abrahæ ſunt anni CIↃ LXX. Hebræi IↃCCXCVII. ſupputant. Egreſſi filii Iſraël XXV. Martii, eodem menſe & die Hebdomadis quo olim ante annos II IↃ XLIII. mundus creatus: & quo poſt annos CIↃ CCCCXLVII. incarnatus eſt Chriſtus: & quo poſt XXXIV. annos reſurrexit: & quo putatur in fine mundi venturus ad judicium extremum, nempe XXV. Martii die Dominica. *Tirinus.* Quæ inanes conjecturæ ſunt. *Scaliger.* Anno orbis conditi bis milleſimo, quadringenteſimo quinquageſimo tertio, Periodi Julianæ ter milleſimo ducenteſimo decimo ſeptimo, Iſraëlitæ ex Ægypto migrarunt, idque colligitur ex charactere feriæ Neomeniæ menſis Paſchalis, quæ fuit quinta. Contra *Petavius* diſputat. Vide Petit. I. Ecl. XX. & alios Chronol.

Propere egreſſis.] Admixta Iſraëlitis fuit ingens Ægyptiorum & aliarum gentium multitudo Exod. XII, ℣. 37. ubi vocantur עֵרֶב. Cauſa fuit non tam Tyrannis vel ſterilitas Ægypti; quam prodigia illa: quibus moti, cum internecionem totius gentis ſuæ metuerent, ſe Iſraëlitis adjunxerunt. Nec mirum Ægyptios ſuos exire cum Hebræis permiſiſſe. Nam tot plagis, & ultima omnium graviſſima, contuſi, vel non curabant, vel non advertebant eorum egreſſum. *Iun. Perer.* Utcunque autem magna feſtinatio egredientium fuerit, dicit tamen Moſes eos חֲמֻשִׁים egreſſos. Quod Theodotion vertit πεμπαζόντες. Aquila καθωπλισμένοι. Verus ſenſus eſt, egreſſos compoſito ad pompam, velut nuptialem, agmine, בְּיָד רָמָה, manu ſublata, non ut fugitivos: ſed animo celſo, alacri, & triumphali, quaſi hoſtibus inſultantes. *Fullerus* lib. V, cap. II. Idque ſic factum. Moſes jam ante præmonuerat populum, ut eſſent parati ad ἀναβασιν. Igitur ex toto Ægypto, ſub diem XIV. congregati ſunt apud urbem Rameſſes; ibique εἰς φρατρίας diſtributi ſunt.

Noctu

6 diu, noctu columna ignis præferebatur. Sed cum ob interjectum sinum Rubri maris, præter terram Philistim via duceret, ne postea Hebræis eremum aspernantibus, redeundi

Noctu missi à Rege nuncii, ut egrederentur. Signo dato, sub auroram, ordinata acie, omnes profecti sunt. In Rameses ergo omnes Hebræi xv. die pervenerunt, ibique aliquot horas substiterunt. Unde primam stationem *Hieronymus* ibi ponit. Eadem die in Succoth pervenerunt. *A Lapide.*

Columna.] Nempe ut viam demonstraret. Scire licet in deserto Arabiæ nulla vestigia hominum apparere, unde nec viæ ullæ. Ideo gnomone utuntur, qui per illa loca iter faciunt, perinde ut qui in mari navigant. *Drus.* Tanta autem crassitie erat & altitudine, ut interdiu & noctu per omnia castra conspici posset. Exod. xl, 38. Nec duæ diversæ columnæ erant. Sed eadem quæ per diem nubes videbatur, noctu ignem referebat. Igitur ea & contra æstum Solis, & rigorem, ac tenebras noctis, utebantur. Solent enim in calidissimis illis desertis, noctes frigidiores interdum incidere. Quod etiam sub ipso æquatore fieri solet. *Horn.*

Sinum rubri maris.] Accurate, & ex veterum Geographorum sententia loquitur. Rubrum mare est quicquid Arabiam & Persiam alluit. Ejus igitur duo sinus sunt, Arabicus & Persicus. Sinum illum exiguus Asiam inter Africam Isthmus claudit. Vide *Strabonem.*

Præter terram Philistim.] LXX. ἀλλόφυλοι, פלשתים. Hinc Græcis παλαιστίνη. Origo gentis hujus refertur ad Casluchæos Gen. x. vers. 14. ad Caphthoræos Deut. II, ℣. 22. Jerem. XLVII, vers. 4. Amos IX, ℣. 7. Caphthoræi Ægypto in Chananæam transgressi, littoralem ejus tractum occuparunt à Chatzerima Gazam usque, expulsis & deletis Hevæis Deut. II, ℣. 23. Caphthoræi inde in Cyprum trajecerunt. Quæ Jer. XLVII. vers. 4. exertim vocatur אי כפתור. & facile ex nomine apparet Cyprum ex Capthor factum. Illi qui in Chananæa relicti sunt (unde שאריה Jeremiæ dicuntur) in nomen Palæstinorum coaluerunt, divisi in quinque Respublicas, Gazam, Ascendod, Eskelon, Gath, Hekron. Jos. XIII. ℣. 3. Inter Chananæos degentes videntur linguam Chananæam, cum ab origine sua Ægyptia uterentur, suscepisse. Quæ tamen mixta fuisse videtur. Unde Deus populo suo interdixit, ne loquerentur lingua Asdod. *Horn.*

Via duceret.] Et ea quidem proxima, Chananæam inter & Ægyptum: decem, ut *Aben Esra* dicit, dierum; vel, quod propius vero, trium. *Philo.* Per quam crebro magni exercitus ab Ægypti, Assyriæ, Macedoniæ, Christianis Saracenisque Regibus ducti sunt. *Horn.* Τὴν ὁδὸν πορείαν ἐποιοῦντο λῃστῶν πολὺν ἔρημον ὄσαν ἐν τοῖς τότε. *Ioseph.*

Eremum aspernantibus.] Moses aliam causam affert, asperrima bella, quæ cum Palæstinis, gente bellicosa & formidabili, habenda erant. Exod. XIII. 17. Idem Iosephus. Unde *Sigonius:* Sulpicius parum apte vertit, *Hebræis eremum aspernantibus.* Non enim si ad Philistim accessissent, eremum intraturi erant, sed bellum susceperi. Quare pro *eremum*, *bellum* erat dicendum. Hæc ille. Sed Sulpicii mens clara. Supponit enim Deum per desertum traducere Israëlitas voluisse. Nec aliter, etiam per Isthmum migrantes, poterant. Nam ut Strabo docet XVI. Ἡ ἀπὸ Γάζης χώρα λυπρὰ πᾶσα ἡ ἀμμώδης· ἔπ ὄμῶλον ἐφεξῆς τοιαύτην ὑποκειμένη ἔχουσα τὴν Σιρβωνίδα λίμνην παρά-

redeundi in Ægyptum, continentibus terris, noto itinere, facultas panderetur, nutu Dei aversi, in Rubrum mare illati sunt, castraque ibi cunctantes constituerunt. Quod ubi regi nunciatum est, Hebræum populum viæ errore in objectum mare devenisse, nullum ei esse exitum obsistente elemento, furens animi, quo angebatur, tot hominum millia regno suo & potestati decedere, exercitum propere educit. Jamque eminus arma signaque & protentæ patentibus late campis acies

πεφάληλον αὐτὸς τῇ θαλάττῃ. Igitur populum existimat, tœdio viæ per desertum, *cum redeundi in Ægyptum continentibus terris, noto itinere, facultas esset*, cœptam ἀνάβασιν facile omissurum fuisse. *Horn.*

In Rubrum mare illati sunt.] Genes. XIV. *Iosephus: σωτόμως ποιεῖσθαι τὴν ὁδὸν εἰς βεελσεφῶνα χωρίον τειχεῖα ὄντα καὶ τὴν ἐρυθρᾶς θαλάσσης.* Ethano, quæ fuit altera post Succotham statio, dextram & rubrum mare versus conversi, Pihachirothæ castra posuerunt, cui Sinus Arabicus, & Baalzephon imminet, prærupta arx vel sacellum. Vide *Adrichomium*, *Buntingum*, & alios Chorographos Terræ Sanctæ. בעל צפון. Rabbini fabulantur Idolum fuisse à Magis Pharaonis fabricatum, vim magicam habens Israëlitas à profectione instituta avertendi. Addit Rabbi *Salomo*, fuisse canem æneum, qui latratu prodebat fugientes Hebræos, qualem in Hispania Numantiæ fuisse testatur Abulensis. Fuit oppidum, ut ex Num. XXXIII, vers. 17. 1. Chron. IV, 33. patet. *Seld.*

Regi.] Quem *Eusebius* Cenchren; *Manetho* Themosin; *Chæremon* Amenophim; Lysimachus & Tacitus Bocchorin vocant. Sed certi nihil, ob opinionum varietatem, de nomine ejus constitui potest. *Perer.*

Nunciatum est.] Vel ab exploratoribus: vel fugitivis Ægyptiis, qui simul Ægypto egressi. *Simler.* Josephus aliter: *παρ' ἑκάστου ἀναπυθανόμενοι ἦ χωρήσειαν ἐπίστευσαν τῷ λόγῳ.* Vult Ægyptios demum in via certiores de statu Israëlitarum factos. Quod cum Mose pugnat. *Horn.*

Viæ errore in objectum mare.] Ita visum vulgo. Nam quis unquam ex Ægypto ea via in Chananæam contendit? Unde Pharao dixit נבוכים, *perplexi sunt, implicati sunt.* Hinc mare importuosum. Inde præsidia Ægyptiorum, Migdol, Baalzephon; undique rupes & impervia loca. *Idem.*

Exercitum propere educit.] Ἐξακόσια δὲ αὐτοῖς ἅρματα εἵπετο σὺν ἱππεῦσι πολλοῖς καὶ ὁπλίταις μυριάδες ἦσαν εἴκοσι. *Ioseph.* II, 6. Sed pedites nulli interfuerunt, ut ex Mose patet. Meminit enim equitum tantum & curruum, ac qui de iis pugnabant. Quorum præfecti שלישים LXX. τριστάται. Quasi *Triarios* dicas. Quia in quovis curru novem, ut *Cajetano* videtur, terni ad singula trium laterum. *Alii:* in quolibet curru tres fuisse, aurigam, & duos propugnatores.

acies viſebantur : cum Hebræis metu trepidis, & cælum aſpectantibus, Moiſes à Deo monitus, percuſſum
9 *virga mare diſcidit. Ita populo, cedentibus in latera*
10 *aquis, velut in continenti, iter pervium fuit. Nec cun-*

Metu trepidis.] Μήτε φυγῆς ἀποβολὰν ὁρῶντες; ὀκνῶ τε καὶ ἀναίζοντες. Adeo ut turpiſſimæ deditionis conſilia agitarent. *Ioſeph.*

Moiſes.] Orationem ejus, qua trepidos ſolatus eſt, tumultuantes mitigavit, vide apud *Ioſephum.*

Virga mare.] Moſes ; קדים ברוח עזרת. LXX. ἐν ἀνέμῳ νότῳ βιαίῳ. Hos Philo ſequitur. Sed Moſes aperte קדים. Quod ventum Orientalem notat. Et ita Chaldæus. Sed non hæc Orientalis venti vis fuit, ut divideret aquas. Fundum diviſarum aquarum exſiccavit. Flavit autem hic ventus uſque ad ingreſſum Hebræorum, qui factus eſt poſt mediam noctem. *Interpret.*

Diſcidit.] *Origenes :* Proprtia unicuique in mari aperta eſt via. Sic & Hebræi tradunt, mare diviſum eſſe in XII. partes, ita ut pari greſſu per illud incederent XII. tribus. Ex Pſal. CXXXVI. ℣. 13. Sed probabilius omnes tribus una via tranſgreſſas mare. *Toſtatus. Cajetan. Lyra. Perer.*

Cedentibus in latera aquis.] Gentiles hunc tranſgreſſum miraculoſum omnibus modis obſcurare conati ſunt. Ideoque eum reciprocationi maris adſcripſerunt Memphitæ, apud *Euſ.* IX. Ipſe inſuper Ioſephus dubitat, an diviſio hæc naturalis fuerit, an vero miraculoſa. *Nam & Alexandri Magni ductu*, inquit, *mare Pamphylium ceſſit, cum Deus ejus opera ad deſtruendum Perſarum Imperium, uti decreviſſet.* Sed hæc fruſtra opponuntur incomparabili huic miraculo. Siquidem fabuloſum illud eſt quod de Alex. M. dicunt. Qui, ut Strabo XIV. teſtatur, maris Pamphylii littora, obſervato æſtu, temerario quidem, ſed felici auſu, immiſſis umbilico tenus militibus, oblique legit & ſuperavit. Idem XVI. prodit inter Tyrum & Ptolemaidem, & apud Caſium tales aquarum motus accidere. Curtius V. paucis : *Mari novum iter in Pamphyliam aperuerat.* Tale nimirum, quale Strabo prodidit. Adulatores fuerunt, quicunque de Alex. M. tale quid tradidere. Facile illi fuit æſtum & littora obſervare. Nihil tale in Rubro mari eſſe potuit. *Horn.*

Iter pervium fuit.] Aſſentior Sigonio legenti, *ſed ingreſſos.* Druſ. Μωϋσῆς τοῦτο ἐνέδειξεν αὐτῇ. *Ioſeph.* Iudæi tradunt tribum Iuda, cæteris trepidantibus, ejuſque ducem Aminadab, primum ingreſſum eſſe mare : ideoque tribum Iuda deinceps primatum cum regno obtinuiſſe. Et huc alludi *Cant.* VI. 11. *Hoſ.* XI, 12. Ubi tamen *Hieron.* hanc traditionem fabulam vocat. Cæterum fundus maris rubri herbidus eſt, oleæ laurique ferax. Plin. XIII, 25. Putarique Deum miraculo effeciſſe, ut idem alveus ſubito germinaret & vernaret inſtar amœniſſimi campi. *Sanchez. A Lapide.* Tranſgreſſi ſunt per medium mare, & in adverſum littus Arabicum evaſerunt. Pſal. CXXXV, verſ. 13. *Ioſeph.* Non vero in idem Ægypti littus, ſemicirculo in mari facto, ut Hebræi, Toſtatus, Burgenſis, Grotius, volunt, eo imprimis argumento, quod impoſſibile fuerit tantam multitudinem, ſpatio quatuor horarum, mare pertranſire. Et certum eſt tot millia hominum & animalium, tam brevi tempore, ſine miraculo, tranſire non potuiſſe. *A Lapide.* Tranſitum hunc non igno-

cunctatus Rex Ægyptius, cedentes insequi, mare qua patebat ingressus: mox coëuntibus aquis, cum omni exercitu deletus est. Tunc Moises incolumitate suorum, exitio hostium, virtuteque exultans, canticum Domino cecinit, idemque omnis turba virilis ac muliebris sexus fecit. 11

XXVII. *Sed*

ignoravere Ethnici. Herodotus I. *Phœnices, ut ipsi commemorant, quondam mare Rubrum accolebant. Illinc transgressi maritima Syriæ incolunt.* Dionys. Alex.

——— *Phœnicum nomine dicti*
Gentis Erythrææ soboles. ———

Festus Avienus:

— *falsò quicquid pulsatur ab æstu*
Phœnicum regio est. Hi rubro à gurgite quondam
Mutavêre domos. —

Ægyptiorum fabulas de hoc exitu, vide apud *Iosephum* contra Appion. Manethon aliud, aliud Lysimachus tradit. Et hic author fabulæ de lepra, quam Tacitus & Iustinus amplexi sunt.

Cum omni exercitu deletus est.] Iustinus XXXVI. *Ægyptii domum redire tempestatibus compulsi sunt.* Orosius lib. I. cap. 12. *Extant etiam nunc certissima horum monumenta gestorum. Nam tractus curruum atque rotarum orbitæ, non solum in littore, sed etiam in profundo, quousque visus admittitur, pervidentur.* Drusius. Iosephus: Ὅμβροι τε ἀπ' οὐρανοῦ κατέδυσαν, καὶ βροντὴ σκληρὰ καὶ ἀστραπὴ ἀφορμὴν ἐξαπέβαλλον ἀστραπῆς, καὶ κεραυνοὶ, &c. Periit ipse Pharao sed ultimus, ut spectato prius suorum interitu, gravius cruciaretur. *Rabbini. Abulens.* Ab hac mirabili clade mare Erythræum Arabibus dicitur بحر قلزم ab oppido القلزم quod est Latit. gr. XXVIII. min. XXX. in littore Ægypti oppositio Elanæ, seu promontorio Pharan. Locus inde dictus, quod prope submersus credatur Pharao. قلزم enim est deglutire, absorbere. Unde Turcis mare Rubrum dicitur قزعون دعزي Pharaonis mare. Hodie pro Colzuma est سوديس Sues. *Golius.*

Exitio hostium.] Et tales semper manserunt. Φαίνον μάλιστα ἀεὶς ἡμᾶς, δυσμφώς ἀλατήντες, καινὴ μὲ ἄπαντες Αἰγύπτιοι, Φοινίκων ἢ Τύριοι. Et tamen miraculi instar, per tot secula nullum ex Ægypti Regibus bellum Israëlitis intulisse, cum à Palæstinis, Arabibus, Syris, Assyriis, perpetuo vexarentur. *Horn.*

Virtuteque.] Quod scriptum est Mosen *exultasse incolumitate suorum, exitio hostium & virtute*, prope ridiculum est. Nam si virtutem referas ad Hebræos, absurdum est, cum nihil fortitudinis adhibuerint: si ad hostes, multo magis, cum omnes veluti pecora submersi sint. Quare puto desiderari vocem *Dei*, ut sit *virtuteque Dei*. Nam in toto Cantico nihil aliud celebratur, quam virtus & fortitudo Dei. *Sigon.* Quid si emendes *exitio hostium interituque exultans.* Iosephus: Μωϋσῆς ᾠδὴν εἰς τὸν θεὸν ἐπινίκιόν τε καὶ ἐξαμέτρῳ τόνῳ συνθέσιν.

Idemque omnis turba.] Recte Sulpicius modum exprimit, quo hunc Pæana Israëlitæ decantarunt. Is talis fuit. Populus in viros ac fœminas bipartito divisus. Unius agminis Moses, alterius

1 XXVII. *Sed ingressus eremum, cum jam per tri-*
duum iter agerent, aquæ penuria urgebat, repertaque
2 *ob amaritudinem usui non erat. Ac tum primum*
3 *impotentis populi contumacia apparuit. Famque in*
Moisen ferebatur, cum edoctus à Deo, lignum aquis
intulit, cujus hæc vis fuit, ut dulcem saporem fluentis
red-

Mirjam dux. Præcinentem Mosen viri, Mirjam fœminæ sequebantur. Nec opus, idem ab utrisque verbatim carmen repeti: sed eandem victoriam omnes celebrabant. Ita *Calvin. Simler.* & alii Interpr. Neque opus miraculum aliquod fingere, ut Author libri *de Mirabil. S. Script.* apud Augustinum facit.

Ingressus.] *Ingressos* non *ingressus*, legendum. *Sigon.*

Eremum.] Arabes desertum illud appellant מדבר התעיה, *desertum obervationis*; existimantes Israëlitas ibi oberrasse & viam ignorasse. *Maimon.* III. More Neb. 1. Cæterum, si Hebræi medium mare, à littore Ægypti ad littus oppositum Arabiæ transgressi; qui factum ut iterum in deserto Ethan, ex quo mare ingressi, appellerent? Num desertum illud ab uno in alterum littus extensum? Non videtur. Sed sic se res habet. Israëlitæ non recta ab Occidente Orientem versus mare transgressi sunt; uti vulgo in mappis depinguntur: sed itinere in Septentrionem paululum flexo. Ita ut desertum Ethan, quod juxta littus se extendebat, etiam trans mare Erythræum attingerent. Desertum illud fuit Ethan & Sur, ἔρημος ἀπὸ τροφῶν ἄπορος, ἀπανίζουσι ἢ κὴ ὕδατος εἰς τὸ ἔσχατον. *Iosephus.* Apud quem plura videre potes, quam miser & desolatus ille tractus fuerit.

Cum jam per triduum iter agerent.] In deserto Ethan. Res ita se habet. Submerso exercitu Pharaonis Hebræi spolia & arma ad littus ejecta, sublegerunt, quibus postea in bello Amalekitico usi. Vix autem avelli inde potuerunt, ut ex Hebræo ויסע patet. *Simler.*

Ob amaritudinem.] Unde locus מרה dictus. Qui videtur is esse, quem Plin. VI, 29. *fontes amaros* appellat.

Lignum aquis intulit.] Iosephus autor, fuisse frustum ligni casu ibi repertum, quod medium per ejus longitudinem scissum in aquam immisit Moses, qui etiam jusserit robustissimum quemque certatim puteum exhaurire, dicens, majore parte evacuata, reliquum potabile fore. *Orig. Iuda.* lib. 3. cap. 1. In Historia Ecclesiastica relatum, de sententia quorundam Ebræorum, lignum hoc fuisse gusti amarissimum. Autor libri qui Mechiltha vocatur fol. 18. col. 2. *R. Iosue dicit esse lignum salicis: R. Eliezer Modeita lignum oleæ, quo nihil amarius: R. Iosua filius Corcha lignum Harduphne sive Hardiphne.* Ionathan *arborem amaram Ardiphnet.* A quo non dissentit Ierosolymitanus. His adde quod in Medras Mechiltha loco superius allegato, col. 3. *R. Nathan dicit esse lignum cedri. Sunt qui dicant esse radicem ficus, & radicem malogranati.* Drusius. Iosephus male dicit, arripuisse Mosen frustum ligni forte ibi jacens. Nam ut recte author, *à Deo edoctus fuit.*

Cujus hæc vis fuit.] Idem *Glossa* ordinaria, ex Augustino. Vide Vallesium, cap. XV. Phil. Sacræ.

Apud

redderet. Exin promotum agmen, apud Elim, duodecim fontibus aquarum & septuaginta arborum palmarum repertis, consedit. Rursum populus famem 4
conquerens, Moisen increpabat, Ægypti servitium, cum saturitate ventris, desiderans. Tum grex coturnicum superne missus, castra opplevit. Postero autem 5 6
die animadvertunt, qui extra castra processerant, parvis

Apud Elim.] Situs locus in Arabia Petræa.

Duodecim fontibus.] Ex quibus rivus ille qui urbem Petram irrigat, oritur. Herodoto à frigore Κόλις appellatur. Hoc enim Hebræis קיר est.

Arborum palmarum.] Φοινικόφυτον ὕδωρ. *Ioseph. Hæ arbores*, inquit Sulpicius in dialogis, *tantum in eremo, licet raro habentur.* Strabo lib. XVI. *Posidio continuum esse palmetum quoddam aquis abundans, & in magno honore haberi, propterea quod circumstans regio æstuosa sit & arida & umbrarum expers. Ibi, ut ait Artemidorus, mirum in modum sunt feraces palmæ.* Drus.

Rursum populus famem conquerens.] Exod. XVI. Hoc accidit non in Elim, sed cum inde profecti, veniissent in desertum Sin, positum inter Elim & Sinai. Eo pervenerunt decimoquinto die mensis secundi, ex quo Ægyptum reliquerant. Porro noster videtur Iosephum secutus, qui eodem modo hanc historiam narrat. *Drusius.* Factum hoc cum jam farina quam ex Ægypto attulerant, deficeret. Illa enim XXX. dies duravit. *Ioseph.*

Moisen.] Qui jam summus simul Propheta, Sacerdos & Princeps populi Israëlitici. Levit. VIII. Deut. XVIII. *Philo* de vita Mosis. *Seld.*

Grex coturnicum.] Πλῆθος ὀρτύγων. *Iosephus.* Hoc est, magna vis aut multitudo coturnicum. Locus est lib. 3, cap. 1. *Nec ita multo post magna vis coturnicum, quod genus præ cæteris Arabicus sinus alit, superato interjacente mari longo volatu fessarum, qui alioquin etiam non est sublimis, in Ebræos defertur.* Diodorus l. 1. de incolis Rhinocoruræ: Τοῦτο δὲ τὸ ἀμφιαλὲς ἐπὶ πολλοὺς σταδίους ἱστᾶσιν, ταῖς θήραις τῶν ὀρτύγων ἐποιοῦντο (φέρονται γὰρ ἔτοι κατ' ἀγέλας μείζους ἢ πλάγους) ὡς θηρεύοντες ἄθροιζον πλῆθος ἱκανὸν εἰς ἀφορμὴν ἑαυτοῖς. Plinius lib. X. cap. 23. *Aura vehi volunt* (coturnices migrantes) *propter pondus corporum viresque parvas. Aquilone ergo maxime volant, ortygometra duce.* Vide Aristotelem in historia animalium lib. VIII. cap. 12. *Drusius.* R. Salomo & Kimchi contenti sunt dicere *avem pinguem.* At Jonathan phasianos interpretatur. Tales autem aves quales hic describuntur nullas visi ad Arabicum sinum notat Josephus in signum miraculi. *Grotius.*

Superne missus.] Agente illas vento. Psal. LXXVII. ℣. 26, 27, 28. Nec tamen absque magno miraculo id factum. *Simler.*

Extra castra.] Non ergo in castra decidit. Rationes reddere conantur *Tostatus* & *Rupertus.* Sed Num. XI. ℣. 9. dicitur cecidisse על המחנה. Nec colligi extra castra ingenti ambitu diffusa potuisset ante calorem solis ingravescentem. *Villet.*

parvis quibusdam siliquis oppletum solum: quarum ſpecies *in modum coriandri seminis, glaciali albedine erat, ut crebro hybernis mensibus, superductis pruinis,* 7 *tegi terram videmus. Tum per Moisen populus admonetur*, panem hunc eis munere missum Dei: unumquenque in id paratis vasculis, tantum usurpare debere, quantum in diem unum, pro numero, singulis satis esset: sexto tamen die, quia sabbatho

Parvis quibusdam siliquis.] Manna tegebatur duplici rore, ut communiter tenent Ebræi. Hunc rorem siliquas appellat. Nam siliqua folliculus est seu integumentum, quo vestiuntur legumina. λόβος, κωρυκὶς, θήκη, id est, theca. *Druſ. Ioseph.* μάλιστα γὰρ ἐν τῷ γλυκύτητι καὶ τῷ ἡδυσμῷ ἐμφερές. ὅμοιον δὲ τῇ τῶν δρωμάτων βρέκλῃ.

Quarum ſpecies in modum coriandri seminis.] Semen coriandri nigrum est. Non ergo colore referebat hoc semen, sed figura (nam figuram habebat rotundam) item quantitate, ut dictum est. Sapor autem erat, qualis placentarum ex melle, sive crustuli melliti. R. Salomo: *Semen coriandri rotundum est, non album. Man autem erat album: neque assimilatur semini coriandri, nisi quatenus rotundum est.* Nicolaus de Lyra: *Quale semen coriandri, quantum ad quantitatem & figuram, non quantum ad colorem: unde subditur album* (Exod. XVI. ℣. 31.) *semen autem coriandri nigrum est.* Aliter alii, & in his R. Levi. Ὡς σπέρμα κολιάνδρου. Unde suspicor Sulpicium in ea opinione fuisse ut existimarit hoc semen album fuisse. *Druſ.* ὅμοιον τὸ μέγεθος τοῦ κολιάνδρου σπέρματος. *Ioseph.*

Glaciali albedine erat.] Λεπτὸν ὡσεὶ πάχνη ἐπὶ τῆς γῆς. Ex. XVI. ℣. 14. pro quo in Scholio πάχνη, pruina. *Druſ.*

Pruinis.] Ros erat manna. *Nysſen. Philo. Ioseph.* Alii putant rorem simul descendisse cum manna, cui velut thecæ, inclusum erat. Itaque evanescente ad radios solis rore, manna remanebat. *Chaldæus. Lyra. Cajetan. Vatabl.*

Panem hunc.] Vocatur panis, quia in refectione locum panis supplebat. *Estius.*

Munere missum Dei.] *Ioseph.* Ἐπὶ τῆς χώρας ταύτης, πᾶς ἐλαιὸν ὁ τόπος. Arabes quoque Manna habent. Colligitur etiam in monte Libano. *Galen.* III. de Alimentis: & Calabria. *Matthiolus* in Dioscor. Sed longe diversum ab ordinario & naturali hoc cœleste fuit. Hoc singulis diebus, si Sabbathum excipias, pluit. Alterum nonnisi verno tempore nascitur. Plures differentias vide apud *Villetum* & alios. Quoad substantiam videtur fuisse ejusdem speciei: sed accidentibus longe præcellebat. *Valesius. Lemnius. Conimbric.* Vide Tirinum.

Tantum usurpare debere.] *Ex æquo assaronis mensuram colligebant, nec licebat plus colligere. Hoc eo factum ne infirmioribus deesset, dum robustiores per avaritiam plus satis colligunt.* Josephus.

Pro numero.] Gomor in singula capita.

Sexto tamen die.] Pridie Sabbathi. Atque hinc proverbium: Qui colligit vespera Sabbathi, vescetur in Sabbatho. Vide Prov. *Drusii.*

Sab-

batho colligi non licéret, duplum præsumerent. *Verum populus, ut semper parum dicto audiens, more humani ingenii, non refrenavit cupiditatem, ex reconditis in posterum quoque diem consulens. Sed reposita, fœtore diro in vermes effervescebant: cum die sexto in sabbatum reservata, integra permanerent. Hoc Hebræi per* XL. *annos cibo sunt usi: cujus sapor melli proximus, nomen Manna traditur. In testimonium autem divini muneris, reservasse Moises gomor plenum in vase aureo dicitur.*

XXVIII. *In-*

Sabbatho.] Quod hoc demum tempore institutum fuisse plurimi veterum & recentium tradunt. Vide *Gomarum* de Origine Sabbathi, *Rivetum* & alios. De origine hujus diei mira finxere Ægyptii, eosque secuti Græci. Vide *Iosephum* contra Appion. *Justin.* XXXVI. Septimum diem more gentis Sabbathum appellatum, in omne ævum jejunio sacravit; quoniam illa dies famem illis erroremque finierat.

In vermes effervescebant.] Quod miraculo non caruit. Neque enim erat mannæ natura, ut servari non posset ultra unum diem. Nam quod colligebant feria sexta, erat illis usui Sabbatho. Menoch. Οὔησις ἐδήμια ὧν διεφθαρμένα ὑπό τε σκωλήκων καὶ πικρίας. ὅτω ἦεν ὧν τὸ βρῶμα καὶ παράδοξον. *Iosephus.*

Per XL. *annos.*] Exod. XVI. ℣. 35. Deficiebat primum cum Jordanem transiissent, post celebratum Pascha in Galgalis. Tunc enim cœperunt vesci frugibus terræ Chanaan, Jos. 5, 12. Hujus cibi ea natura erat, ut qui eum haberet, alium non desideraret, inquit Josephus. *Drus.* Ne miracula illa eludi possent, sigillatim profectiones expositæ, ut alii ista loca videntes intelligant quanti miraculi negotium fuerit, quod per XL. integros annos homines ibi subsistere potuerint. *Rambam* III. More Neb. I.

Nomen Manna traditur.] Nam cum illud primum viderent, dicebant Manhu. Id valet antiqua declaratione, *quid hoc est?* Sed è recentioribus alii donum sive munus interpretantur, id est, *mana:* alii deducunt à verbo *menna* præparo, quasi panem à Deo præparatum dicas. *Drus.* מן pro מה est Ægyptiacum, ut notat Hiskuni. Ex eo sermone multa adhuc retinebant Hebræi. Sic & Græci interpretantur, & Onkelos & Jonathan. Josephus itidem, addens κῦ τὸ ἡμετέρων ἀφάλεκθον. *Grotius.*

Gomor plenum.] Gomor Ebraice עמר genus mensuræ decimam partem Ephæ capiens, quod & *Issaron* dicitur: unde ἰσσαρὼν Josephi, pro quo Rufinus assarium edidit. Glossarium Philonis, *Gomor mensura est Atticorum chœnicum trium.* Hieronymus, *Gomor tres chœnicas Atticas continet.* Josephus autor τρεῖς ἡμικοτύλας, tres semicotylas continere. *Drus.* Hebræi hujus mensuræ rationem eam putant, ut ova XLIII. continere posset. *Galesin.* Manna hoc fuit asservatum, non in arca ubi tantum

1 XXVIII. *Inde progressus populus, cum aquæ pe-*
2 *nuria tentaretur, ægre ab exitio ducis temperabat. Tum*
Moises, mandante Domino, apud locum cui Oreb no-
men est, virga petram percutiens, large aquæ copiam
3 *fecit. Sed ubi Raphidin perventum, Amalechitæ po-*
pulum

duæ tabulæ legis. 1 Reg. VIII. ℣. 11. sed in limine Sanctuarii. *Iun.* Vel potius in ipso sanctuario. Heb. IX. ℣. 4. ubi & virga Aaronis. *Simler.*

In vase aureo.] Στάμνον χρυσῆν appellant Græci LXX. quos hic noster secutus est, adstipulante Apostolo in epistola ad Ebræos. Errant ergo qui vas testaceum aut fictile fuisse putant inter quos R. Salomo & Jonathan, is cujus extat in Mosen portentosa paraphrasis. Aben Ezra fictile vel æreum fuisse scribit, ut alii vitreum. *Drus. Galesin.*

Inde progressus populus.] Exod. XVII. Ex deserto Sin in Raphidim venerunt, locum πανδήμοις ἄνυδρον. *Ioseph.* Raphidim XI. mansio fuit, juxta montem Sinai. Dicta etiam fuit Massa, id est, *tentatio*, ob tumultum populi. Interceſſerunt inter eam & Sin duæ aliæ, Daphca & Alus.

Aquæ penuria.] Rabbini putant Manna in cibum ac potum suffeciſſe, adeoque sitim affectaram & petulantem fuisse. Sed errant. Quidam arbitrantur multos aquam secum Elimis deportasse. Sed & hi absque fundamento hoc asserunt. De siti in desertis vide Gen. XXI. *Leonem Africanum* I, XXVII.

Ægre ab exitio ducis.] Mosis. Qui in hoc tumultu lapidationis periculum incurrit. Josephus historiam hanc ad desertum Sin refert. Sulpicius intermedio itinere, inter Sin & Raphidim accidisse vult. Male uterque, cum verba Mosis clara sint, in Raphidim factum.

Cui Oreb nomen est.] Scribendum Horeb vel Choreb. Græcis χώρηβ. *Drus.* Horeb est Sinai. Erat ergo petra in deserto Sinai, vicinior tamen Raphidim, quam monti Sinai. *Menoch.* Totus ille montosus tractus dicebatur Horeb: ubi & Sinai. *Iun.* Occidentalior pars erat Horeb, Orientalis Sinai. *Simler.*

Virga petram percutiens.] Hæc non est eadem historia cum illa quæ describitur Numer. XX. ut *Procopius* vult; sed diversa, & loco, & tempore, & aliis circumstantiis. *Osiander.*

Aquæ copiam fecit.] Gentiles finxerunt, asini ductu repertam aquam. Et hinc fabula illa fluxit, Iudæos asinum coluisse. *Tacitus* V. Hist. Τιμῶσι τὸν ὄνον ἀναφάναντα πηγὴν αὐτοῖς ὕδατος. *Plut.* IV. συμπ. Hæc aquæ scaturigo non unius diei beneficium fuit, sed ea in desertis illis postea quoque usi sunt. *Beza.* Hodieque perdurat. *Cosmographi. Abulens.*

Vbi Rhaphidin perventum.] Imo antea, cum aquam ex petra excuteret Moses, in Raphidim erant. Vide Sigonium. Eusebius de locis, *Raphidim locus in deserto juxta montem Horeb.* Forte petra Horeb hinc nomen habuit; ut petra intelligatur quæ in monte Horeb. *Drusius.*

Amalechitæ.] Dicti ab Amalek filio Eliphaz, nepote Esaui. Gen. XXXVI. ℣. 12. Ergo origine Idumæi fuerunt, non Ismaëlitæ & Saraceni, ut Glossa ordinaria vult. Degebant autem non in Idumæa, sed alia Arabiæ parte. *Tostat.* In deserto, trans Petram urbem, euntibus Ailan. *Hieron.* in Locis Hebr. Τὸν χαλίτην καὶ τὸν Πέτραν κατοικοῦντες μαχιμώτατοι. *Ioseph.* III. 2.

Incur-

pulum incursionibus vastabant. Moises, suis in 4
prælium eductis, cum Jesum bellantibus præfecisset, assumpto Aaron & Vr, spectator pugnæ futurus, simul precandi Dominum gratia, montem conscendit. Sed 5
cum dubio eventu acies concurrissent, Moisi precibus victor Jesus, hostes in noctem cecidit.

XXIX. *Per idem tempus, Jethro Moisi socer, cum* 1
filia

Incursionibus.] Vide Deut. cap. xxv. ℣. 18.

Vastabant.] *Sigon.* vexabant. Idem Drusio placet. Incitasse autem missis legatis, vicinas quoque gentes ad bellum, *Iosephus* tradit.

Moisès suis.] Quam submisit Magnus Vossius explicationem nominis Moses heic inserere visum. Ita ille: Moses, nempe quia ex aquis extractus: à משׁך, *trahere, extrahere.* Quod in Scripturis liquet. Clemens tamen Alexandrinus in primo Στρωμαῖ. ait Μωϋσῆς esse ex eo quod ὕδωρ μῶϋ ὀνομάζουσιν Αἰγύπτιοι. De quo & illustris locus est apud Hipparchum ἐκ τῶν δώδεκα ζωδίων, ubi differens, cur signo, quod proximum est ab Ariete, Tauro sit nomen datum, de Nilo addit ista: Πρὸς τοῦτ' δὲ ταύρῳ φασὶν τὸ ὕδωρ μῶς οἱ Αἰγύπτιοι, ὡς δηλοῦντος ὑδάτων, καλεῖσθαι. Μῶς γὰρ παρ' αὐτοῖς τὸ ὕδωρ σημαίνει. Sane hodieque nobis *Mosa* fluvii nomen: non quidem ab Ægyptiis, sed, ut puto, ab communi origine linguæ deperditæ.

In prælium.] Arma Israëlitæ nulla ex Ægypto attulerunt, sed iis submerso Pharaonis exercitu, cum ad littus ejicerentur, potiti sunt. Ioseph. lib. II. cap. 7.

Cum Iesum bellantibus præfecisset.] Iesum vocat post Græcos interpretes, qui ab Ebræis Iosua dicitur. Sic Iosua filius Iosedec ab iisdem Græcis Iesus nuncupatur. Unde perspicuum, Iesus & Iosua unum idemque nomen esse. *Drus.* Vide Ioseph, III, 2. Fuit vir ἀνδρειότατος, καὶ νοῆσαι ἱκανώτατος.

Vr.] Τῆς ἀδελφῆς Μαριάμης ἀνήρ. *Ioseph. Procop.* Sed scriptura magis innuit Mariam virginem fuisse quam nuptam. *A Lapide.*

Montem conscendit.] Collis erat non mons, quem Moses גבעה dicit, Græci autem βουνὸν reddunt. *Drus.*

Moisi precibus.] Pro Moysis. Sic *Acchilli* pro Acchillis. Et *Themistocli, Aristoteli, Ariobarzani*, apud Ciceronem & alios sunt. *Victorius.*

Hostes in noctem cecidit.] Fabulantur Iudæi, Amalekitas incantationibus suis voluisse volare, & irruere in castra Hebræorum; sed prostratos à Iosua ostenso nomine tetragrammato. *Iosephus* tradit plane incruentam Hebræis fuisse hanc victoriam, nemine ex ipsis desiderato. Idem prolixius exponit quam eximia illa victoria fuerit.

Per idem tempus.] Ex. XVIII. Incertum quando Iethro venerit ad Mosem. Quidam ante datam legem, alii post venisse tradunt. Priorem sententiam tuetur ex Ebræis R. Saadia, ex nostris Nicolaus de Lyra, ad quem te adire velim. *Cum enim*, inquit, *mons Sinai non longe abesset à terra Madian, ut patet ex cap. 3. Exodi, non est credibile aut verosimile, socerum audita magnificentia generi,*

filia Sepphora, quæ Moisi nupta, proficiscente in Ægyptum viro, domi resederat, liberisque ejus, cognitis rebus quæ per Moisen gerebantur, ad eum venit.

2 *Hujus consilio Moises ordines populi distribuit; tribunos centurionesque & decuriones præficiens, necessarium*

neri, per annum tardasse venire ad ipsum. Posteriorem defendit Aben Ezra scribens eum venisse primum anno secundo post latam legem. Quod probat primum ex verbis quæ habentur Exod. 17. ℣. 12. *obtulit ergo Iethro socer Mosi holocausta & hostias.* Deinde quia non legimus Mosen extruxisse novum altare. Postremo quia scriptum, Exod. cap. 17, ℣. 16. *nota facio præcepta Dei & leges ejus.* Drusius.

Iethro Mosi socer.] Alibi est, *ex filiis Hobab soceri Mosis.* Dicebatur & Iether, sive, ut antiqui legebant, Iothor. Inde factum Iethro, addita littera ex nomine Tetragrammato, quæ honoris ergo accessit, cum jam proselytus factus esset, ait R. Salomo: qui etiam tradit eum septem nomina habuisse, Raguel, Iether, Iethro, Hobab, Heber, Cinæus, Phutiel. *Drusius.* Verior opinio est Iethro & Hobab fuisse unum & eundem. Sed Reguel pater Iethronis fuit, avus Zipporæ. *Iun.* Illius autem sacerdotium aliqua ex parte vitiatum fuit. *Calvin.*

Domi resederat.] Imo domum remissa fuit ex itinere. Notum hoc ex historia, quam si diligentius & cum majore cura legisset Sulpicius, hæc & alia quædam paulo aliter scripsisset. *Drus. Epiphanius* Hæres. LXXVII. tradit Mosen, ex quo prophetare cœpit, uxorem non cognovisse. Neque enim aliter potuisse Deo esse tam familiarem & conjunctum.

Cognitis rebus.] Quidam arbitrantur Mosen ex deserto misisse uxorem suam Zipporam ad Iethronem. *Calvin.* Alii misisse legatos. *Simler.* Sed probabilius communi fama permotum, præsertim cum Midian ad littus maris rubri sita esset.

Ad eum venit.] Non post latam legem in Sinai, ut volunt *Tostatus, Cajetanus.* Sed cum adhuc in Choreb castrametarentur, nondum in Sinai lata lege. *Villet.*

Hujus consilio.] Aristocratia fuit sub Moyse, Iosue, Senioribus & Iudicibus. *Sigonius.* Vide *Iosephum* lib. III, 3. Τοῦτο Ῥαγουήλῳ φράσαντος, Μωϋσῆς ἀσμένως ἐποιήσατο τὴν συμβουλίαν, &c.

Ordines populi distribuit.] Hi magistratus erant singularum urbium, qui minores causas populi tractabant. Suberant autem principibus tribuum, quos Græci φυλάρχας vocant. His omnibus præerat Rex, sive Dux, sive Iudex. Vide Carolum Sigonium de repub. Ebræorum lib. 7. cap. 1. & deinceps. Cæterum in castris Israëlitarum, cum hi ordines distribuerentur, tribuni erant 600. centuriones 6000. semicenturiones 12000. decani sive decuriones 60000. R. Salomo. *Drus.* In horum locum successere judices urbani. Synedrium autem in ipsius Moisis locum. Num. XI, 14, 15, 16.

Tribunos centurionesque.] Χιλιάρχας καὶ ἑκατοντάρχας. Omisit semicenturiones, quos nonnulli quinquagenarios appellant, ut Græci πεντηκοντάρχας. *Drus.*

Decuriones.] Hos interpres Latinus decanos appellat, & Græcus δεκαδάρχας. Nomen acceperunt à numero eorum

sarium disciplinæ ritum posteris tradidit. Jethro in patriam regressus. 3

XXX. *Exin ad Sinam montem perventum. Ibi Moises à Domino monetur, populus ut sanctificaretur,* 1 2 *audi-*

rum quibus præerant: præcipuus autem horum usus fuit in bello. Sed & in urbe jus reddebant, & causas leviores decidebant. Lexic. Græco-Latin. vetus, δέκαρχος, *decanus.* δεκαρχία, *decurio.* δεκάπρωτος, *decem primus:* & Lat. Græc. *decuriones,* δεκάπρωτοι. *Drusius.*

Necessarium disciplinæ ritum posteris tradidit.] Voluit Deus Mosen, virum alioqui sapientissimum, ab alienigena & gentili instrui, ut ostenderet neminem in omnibus sapere. *A Lapide.*

Iethro in patriam regressus.] Ab eo veri Dei notitiam ex parte acceperunt Æthiopes. Nam Iethro proselytus factus, abiit in terram suam, quod Ebræi putant intelligendum esse per לְגַיֵּר, id est, ut proselytos faceret homines suæ gentis. *Munst.* Regressus est autem, non ante datam legem: sed substitit per aliquot menses, ut videret consiliorum suorum successum. *Pellican.* & alii.

Exin.] Exod. XIX. Joseph. III, 4. Venerunt in Sina die tertio, mensis tertii, anni primi exitus ab Ægypto. Discesserunt vero ex Sina anno secundo, mense secundo, die vigesimo. Num. X, ℣. 11. Hæserunt ergo in Sina annum integrum exceptis XIII. diebus. Omnia ergo à cap. XIX. Exodi usque ad cap. X. Num. in Sina gesta sunt. *Hieron. A Lapide.*

Ad Sinam.] Montem Synan occupat. *Justin.* ex Trogo de Mose. Σινᾶν vocat *Strabo* XVI. *Appion* Mosen, εἰς τὸ μεταξὺ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Ἀραβίας ὄρους, ὃ καλεῖται Σινᾶον ἀναβάντα φησὶν ἡμέρας πεντηκοντα κρυφῆναι. *Grot.*

Montem.] Culpatur hoc loco Sulpicius quod montem Sinam dixerit, cum Sina, ut ajunt, non montis nomen sit, sed deserti, in quo mons ille fuit, qui propterea mons Sinai dicatur, id est, deserti Sinai. Quod Græce manifestius esset, τὸ ὄρος τῆς Σινᾶ, non τὸ Σινᾶ. Hanc sententiam tuentur Hieronymus, ab Oleastro, & Carolus Sigonius. Sed ei repugnat primum Josephus, Orig. lib. 3, cap. 4. deinde editio Græca τῶν ο̄, in qua Exod. 19. τὸ ὄρος τὸ Σινᾶ legitur, & εἰς τὴν ἔρημον τῆς Σινᾶ. Postremo Apostolus in epist. ad Gal. 4, 25. Σινᾶ ὄρος ἐστὶν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ, *Sina mons est in Arabia.* Hinc apparet nomen montis esse Sina, non deserti. Forte desertum Sinai, in quo mons ille. De Sina monte Sulpicius noster dial. 1. cap. 11. ubi sic Posthumianus ex oriente reversus, *Rubrum mare vidi, jugum Sinæ montis ascendi: cujus summum cacumen, cælo pene contiguum, nequaquam adiri potest.* Drus. *Iosephus:* Σιναῖον ὑψηλότατον τῶν ἐκεῖ ὀρῶν καὶ λαμπρὸν τὴν ὑπερβολὴν τοῦ μεγέθους, καὶ τὸ κρημνῶν τὸ ἀπότομον ἀνθρώποις, ὡς μήτιον εἶναι ἀναβαθῆναι, ἀλλ' οὐδὲ ὠφθῆναι μὴ δίχα πόνου τῆς ὄψεως διικνούμενον. Castra autem nec ad Orientem ut *Lyra*, nec ad Austrum, ut *Tostatus* vult; sed in circuitu montis posita. *Burgensis.*

Populus ut sanctificaretur.] Ἁγνεύοντες τοῦ τε ἄλλου εὐσεβείαν, καὶ ἀπὸ σιτωδείας τῶν γυναικῶν ἡμέρας τρεῖς. *Ioseph.* Sanctificatio hæc in lotionibus & secu-

3 *auditurus Dei voces : idque ſollicite curatum. Sed ubi Deus monti inſtitit, validis tubarum clangoribus aër quatiebatur, craſſæque nubes crebris cum fulminibus* 4 *advolvebantur. Sed Moiſes & Aaron in montis cacumine Dominum propter, populus circa ima montis* 5 *conſtitit. Ita lex lata multiplex & copioſa, Dei verbis, & ſæpe repetita : cujus ſi quis erit curioſior, fontem ipſum adeat, nos eam breviter perſtringimus.*

NON

& ſecubatione imprimis conſiſtebat. 1 Sam. XXI. ℣ſ. 5. 1. Cor. VII, 5. Chæremon Stoicus de Ægyptiorum Sacerd. ἀπείχοντο καὶ ὁμιλίας γυναικείας. Vide & *Serv.* in Eclog. III. & *Porphyr.* περὶ ἀποχ. II.

Deus monti inſtitit.] Ἐν φύλλῳ νεφέλης LXX. Sic & Chaldæus. Quod falſum. Nam nubes hæc alia erat à columna nubis; major nempe & denſior. *Lippomanus.*

Tubarum clangoribus, &c.] Τῷ λοιπῷ παντὸς ἐν αἴθρίᾳ τυγχάνοντος, ἀνεμῴτε σφοδροὶ λάβροι κινοῦντες ὑετὸν καλήγιζον, ἀστραπαί τε ἦσαν φοβεραὶ τοῖς ὁρῶσιν. καὶ κεραυνοί. *Ioſeph.* Septem erant terribilia in Sina, cum ibi daretur lex. Totus mons tremebat. Igne & fumo ardebat. Horrenda tonitrua & fulgura. Caligo denſiſſima. Pluvia & procella. Sonus buccinæ. Vox horribilis. *A Lapide.*

Moiſes & Aaron in montis cacumine.] Falſum hoc. Cum decalogus traderetur, Moſes infra cacumen montis, haud longe à populo erat. Exod. XXIV, ℣ſ. 19. Nec Aaron, ſed ſolus Moſes, aſcendit in montis cacumen. Exod. XXIV, 14. Ergo Moſes & Aaron fere ad medium montis, non procul à populo, conſiſtentes; unde exaudiri poſſent à conſiſtentibus infra. *Toſtatus.*

Lex lata.] Per Angelum Act. VII, 38. cui alii minores angeli aderant. *Toſtat. Grot.* Quam opinionem Villetus refutat. Fuit ipſe יהוה, Chriſtus μεσίτης, Novi & Veteris Teſtamenti. Unde νόμος dicitur διαταγεὶς δι' ἀγγέλων, ἐν χειρὶ μεσίτου. Gal. III, 19. ubi Chryſoſtomus intelligit Chriſtum, cui Angeli, tanquam miniſtri & ſtipatores aderant.

Dei verbis.] Leges ſuas Moſen à Deo IAΩ hauſiſſe tradit *Diod. Sicul.* I Bibl. *Longinus* I. de ſublimi dicendi genere. Ridicule *Alex.* Polyhiſtor apud Suidam, Moſi mulierem fuiſſe refert, à qua Lex Hebræorum perſcripta. Græci legiſlatores ſi cum Moſe comparentur, infimæ vetuſtatis ſunt & heri aut nudiuſtertius nati videntur, ut *Ioſephus* contra Appionem oſtendit. Ante Moſis tempeſtatem ſcripta jura non agnovit orbis. *Cunæus.*

Sæpe repetita.] Semel Deut. V. ℣ſ. 6. paucis mutatis. Mutatio omnis in verbis eſt, non in ſenſu. *Druſ.*

Eam breviter perſtringimus.] Illuſtris hæc Decalogi Sulpiciana diviſio. Nam & dividit quæ dividenda, & conjungit quæ conjungenda ſunt. Sic tota antiquitas. Clemens II. Conſtitut. 36. & I, 2. *Tertull.* adv. Iud. cap. II. Contra Marc. II, 17. *Origen.* Homil. VIII. in Exod. *Nazianzenus*, *Athanaſ.* *Ambroſ.* Solus *Auguſtinus* præceptum de imaginibus comprehendit ſub primo, *de*

Dîs

NON ERVNT, *inquit*, TIBI DEI ALIENI PRÆTER ME. 6
NON FACIES TIBI IDOLVM. NON SVMES NOMEN DEI 7
TVI IN VANVM. SABBATHO NVLLVM OPVS FACIES. 8
HONORIFICA PATREM TVVM, ET MATREM TVAM. 9 10
NON OCCIDES. NON MOECHABERIS. NON FVRTVM 11
FACIES. NON FALSVM TESTIMONIVM DICES ADVER- 12
SVS 13

Dîs alienis, leviſſimis ductus rationibus.

PRAETER ME.] Exod.xx. Deuteron.v. Πλὴν ἐμοῦ. Sic etiam Oncelos. In Ebræo eſt עַל פָּנַי, quod Hieron. vertit *coram me.* & Lyra explicat, *nullounquam loco aut tempore.* Id hauſit ex R. Salomone. *Coram me*, quamdiu ego ero, ut *coram ſole*, quamdiu erit ſol, id eſt in æternum. *Druſ.*

IDOLVM.] Εἴδωλον, hoc eſt, ſimulachrum numen aliquod repræſentans, ſive ſculptile fuerit, ſive conflatile, non refert. Quanquam in fonte tantum ſculptile, id eſt, γλυπτὸν. Id movit credo Senes, ut ſatiorem vocem εἰδώλου uſurparint: quos Sulpicius; ut ſolet, ſecutus eſt. *Druſ.* Diſcrimen inter imaginem & Idolum nullum eſt. Unde vocabula εἰκὼν, εἴδωλον, *imago*, *idolum*, *ſimulacrum*, promiſcuo ſignificatu accipiuntur. Sic *Gloſſarium*: imago εἰκὼν, εἴδωλον, & Heſychius, εἴδωλον, ὁμοίωμα, εἰκών. Sic voces פסל, תמונה, צלם, דמות, תבנית. *Spanhem.*

NON SVMES NOMEN DEI TVI.] Non jurabis per Deum tuum. Aben Ezra, *Si quis juraverit per caput regis, nec ratum habuerit juramentum ſuum, id ei capitale eſt. Hic mos obtinet hodieque in Ægypto. Quod ſi dederit pondo auri, non liberatur, quia ſprevit regem palam. Si ſic fit regi, qui eſt caro & ſanguis, cujus initium vanitas, finis vanitas, & regnum quoque vanitas: quid fiet Deo, qui millies milleſies rege major eſt?*

SABBATHO NVLLVM OPVS FACIES.] De hac rigida quiete Sabbathi Iudaici, vide Dionem Caſſium, Senecam apud Auguſtinum, Iuvenalem, Rutilium & alios. Varia autem de origine Sabbathi comminiſcuntur gentiles. Alii in honorem Saturni inſtitutum volunt, ut Diod. Tarſenſis refert; *Plutarchus* IV. συμπ. in honorem Bacchi qui Sabbos dictus; *Appion* à Sabbo, quod βάϐῶ-νον ἄλγον Ægyptiis.

HONORIFICA.] Anſelmus Matt.xv. ad locum, *Honora patrem & matrem, Honor iſte non tantum in ſalutationibus & officiis deferendis, quantum in eleëmoſynis & munerum collatione ſentitur.* Quæ deſcripſit ex Commentariis Hieronymi ad eundem locum. Vide, ſi placet. Idem Hieron. in epiſt. ad Gerontiam, *honor vel pro eleëmoſyna, vel pro munere accipitur; ut eſt illud*, presbyteri duplici honore digni habeantur: *& in euangelio Dominus diſſerit mandatum legis*, honora patrem & matrem, *non in verborum ſono, qui inopiam parentum caſſa poteſt adulatione fruſtrare, ſed in victus neceſſariis adminiſtrandis debere intelligi.* Druſ. Ajunt Hebræi vel piſtrino laborare debere filium ut ſubveniat parentibus. *Grot.*

NON OCCIDES. NON MOECHABERIS. NON FVRTVM FACIES.] Secutus eſt ordinem quem libri antiqui præferunt οὐ φονεύσεις, οὐ μοιχεύσεις, οὐ κλέψεις. Nam in aliis eſt, etiam in editione Romana, οὐ μοιχεύσεις, non mœchaberis: οὐ κλέψεις, non furtum facies: οὐ φονεύσεις, non occides. *Druſ.*

NON

14 SVS PROXIMVM TVVM. NON CONCVPISCES QVICQVAM PROXIMI TVI.

1 XXXI. *His à Deo dictis, cum tubæ circumstreperent, lampades inardescerent, montem fumus obtegeret, populus præ timore inhorruit, verba Dei non sustinens: poposcitque à Moïse, ut ipsi tantum loqueretur Dominus, atque ita audita ad populum referret.* 2 *Edicta autem Dei ad Mosen istiusmodi sunt:* HEBRÆVS PVER PECVNIA EMTVS, SEX ANNIS SERVIET,

NON CONCVPISCES.] Senes post illud, *non concupisces domum ejus*, addunt ex Deuteronomio, ὅτι τὸ ἄγρον αὐτοῦ, neque agrum ejus. Hoc primum: deinde post *asinum ejus*, addunt de suo, ὅτι πάντος κτήνους αὐτοῦ, neque ullum pecus ejus. *Drus.*

Tubæ circumstreperent.] Unius tantum mentio fit Exod. xx. 18. Tuba, quæ ante Decalogi promulgationem Hebræos ad Legem audiendam evocaverat, cum lex promulgaretur, siluit: ea re peracta, rursum clangere cœpit. *A Lapide.*

Lampades.] לפידים, id est, fulgura micantia vel coruscationes. Ex nuperis interpretibus alius faces, alius fulgetra edidit. Camii λάμψεις, לפיד *lignum ardens: item fulgur.* Quidam, *lumina & ignes terribiliter ardentes.* Drusius.

Præ timore inhorruit.] LXX. φοβηθέντες. Hebræi quidam per aliquot passuum millia populum retro cessisse existimant. Id quod finita legis promulgatione factum. *Cajetan.*

Verba Dei non sustinens.] Atque hæc causa postulati, *ut Mosi tantum loqueretur Dominus.* Tostat.

Edicta.] Exod. xxi. Judicialia, quæ Moses משפטים, interpres Hieron. *judicia*, id est, κελεύσεις vocant. LXX. δικαιώματα, id est, jura. Moneo tamen hac voce reddi ab iisdem interpretibus statuta, quæ ab Ebræis חקים vocantur, & à Hieron. cæremoniæ. Sigonius, ritus sacros, totamque adeo cæremonialem legem. Hic agitur de iis quæ ad civilem politiam & forenses controversias pertinent. *Drus.*

HEBRAEVS.] Testibus omnibus Rabbinis, Origene, Augustino, & aliis, Ebræi fuerunt populus oriundus ex Chanaane. Nam Chananæi à Chaldæis dicti fuerunt Hebræi, quod trajecissent Jordanem. Et hæc causa cur Abrahamus quoque, postquam in eam regionem concessit, Hebræus vocetur. Nec putandum ab hoc Abrahami transitu primum cœpisse nominari Hebræos, ipsum Abrahamum, ejusque posteros, cum ex Historia Iosephi constet, nationem Hebræam jam tum notissimam fuisse Ægyptiis, quod utique fieri non potuisset, si in sola Iacobi familia fuissent Hebræi. Chananæi ergo fuerunt Hebræi, & Hebraice locuti. *Erpenius.* Contra quam sententiam disputant Fuller. & Rivetus, quos vide. Sane, quia Chananæam Ægyptii ארץ עברים vocavere, quique ex ea veniebant, Hebræos, opinio Erpenii admodum probabilis est. *Horn.*

PVER.] Id est, *servus.* Ita vox נער sumitur. Sic *Terent. Andr. Etiam pue-*

rum

VIET, POST HÆC LIBER ERIT: SPONTE AVTEM PERMANENTI IN SERVITVTE, AVRIS FORABITVR. QVI 3 HOMINEM OCCIDERIT, CAPITE POENAS LVET. QVI 4 IMPRV-

rum inde abiens conveni Chremis. Cicero: *Eo die pueri tui mihi à te litteras reddiderunt.*

PECVNIA EMTVS.] Quem quis ab alio emerit, non qui seipsum præ paupertate vendiderit. Nam talis serviebat ad Iubilæum, Levit. xxv. ℣. 39. Quidam hunc locum accipiunt de servo qui vendebatur à judicibus propter furtum suum, seu eo quod furtum fecerat, de quo Exod. cap. xxii. ℣. 3. *Drusius.*

SEX ANNIS SERVIET.] Videlicet quot reliqui adhuc fuerint usque ad annum septimum. Nam si duo tantum supererant, tum annis duobus duntaxat serviebat. Sane in ipso anno remissionis liber erat, etiamsi anno præcedente primum emptus fuisset. *Idem.*

POST HAEC LIBER ERIT.] In principio anni septimi, quem Sabbatharium nonnulli vocant. *Drus.* Hoc privilegium proprium Iudæis fuit, quia pater eorum Iacob sex annis pro gregibus Laban servivit, septimo liber egressus est. *Rupertus.* Potius ex Sabbathi religione mos ortus. Nam & dierum, & annorum illa periodus erat. *Villet.*

AVRIS FORABITVR.] Subula, Exod. xxi. ℣. 6. Deut. xv. ℣. 17. Unde, *aures perforasti mihi*, Psal. xl. ℣. 7. Ebræo x. ℣. 5. Cui auris hoc modo forata erat, serviebat domino in seculum, id est, usque ad Iubilæum, vel usque ad mortem heri. *Drus.* Perforatio auris magna ignominia. Hinc ad libertatis studium ingenerandum, illo ritu Deus uti præcepit. Ut si non horrerent servitutem, horrerent saltem ignominiam publicam. *Cajetan.* Significatur etiam perpetua sub domino obedientia. *Theodoret.* Tale mancipium usque ad annum Iubilæum serviebat. Et hoc per עולם denotatur. Liberari etiam talis servus poterat instrumento manumissionis, aut redemptione. Liberabatur & morte Domini, quamvis Dominus filium reliquisset. *Grot.*

QVI HOMINEM OCCIDERIT.] Sigonius opinatur Sulpicium scripsisse, *qui prudens hominem occiderit.* Nam apud antiquissimum scilicet interpretem esse, *qui percusserit hominem volens occidere.* Sed sciendum nihil tale in Ebræo haberi, ac ne quidem in textu Græco interpretum LXX. quos in hac historia præcipue sequitur Sulpicius. Sequentia tamen Sigonii opinionem firmant, & omnino tale quid intelligendum esse ipsa res clamat. *Drus.*

CAPITE POENAS LVET.] Quæ pœna statim post diluvium sancita. Vide supra. Sic apud Athenienses, Romanos, aliasque gentes homicidium capitale fuit. Cæterum lex & mos & æquitas exceptiones legi addidere; si vulneratus, aliquo tempore melius se habuerit, ut credi possit magis medicorum aut sua negligentia mortuus, quam ex vulnere; aut si in turba facta sit cædes, nec sciatur certus author. In hoc enim minuitur pœna. *Grot.* Mors à Domo Iudicii infligitur tantum in rebus magnis, ut puta, ob hæresin, Idololatriam, incestum, adulterium, homicidium, Sabbathi violationem. *Maimom.* III. More Neb. XLI.

QVI IMPRVDENS.] Paulus libro quinto sententiarum, titulo ad legem Corneliam de sicariis: *Distinctionem casus & voluntatis in homicidio servari rescripto Hadriani confirmatur.* Verba rescripti: *Et qui hominem occidit, absolvi solet, scilicet etsi non occidendi animo id admisit: & qui non occidit, sed voluit occidere, pro homicida damnatur, &c.* Idem ibidem: *Qui hominem occidit, aliquando absolvitur, & qui*

non

5 IMPRVDENS, RITE EXVL ERIT. QVI PATREM MA-
TREMVE PVLSAVERIT, CONVICIVMQVE EIS DIXE-
6 RIT, CAPITALI SVPPLICIO AFFICITOR. SI QVIS HE-
BRÆVM SVBREPTVM VENDIDERIT, MORTI DABITVR.

SI

non occidit, ut homicida damnatur. Consilium enim uniuſcujuſque non factum puniendum eſt. Ideoque qui cum vellet occidere, caſu aliquo perpetrare non potuit, ut homicida punitur: & is qui caſu telo hominem ferierit, abſolvitur. Gregorianus: *Ea quæ ex improviſo caſu potius quam fraude accidunt, fato plerumque non noxæ imputantur.* Druſ.

RITE EXVL ERIT.] Καλὰ θεσμόν. Ad urbes exilio deſtinatas confugiet, aut ad aram. Nam in deſerto nullæ urbes erant, Ioſ. 20, 3. Proinde locus perfugii cum in deſerto verſarentur, erat altare, ut multi putant: aut caſtra Levitarum, ut R. Salomo arbitratur. Poſt conſtituta ſunt aſyla, de quibus Num. 35. Deut. 19. Ioſ. 20. Ratio, ut eo confugere poſſent, qui procul à magiſtratu aberant, donec de cauſſa cognoſceretur, ne à vindice opprimerentur. Altera, ut ibi cognita cauſſa uſque ad mortem ſummi ſacerdotis tuto habitarent. *Druſ.*

QVI PATREM MATREMVE PVLSAVERIT, CONVITIVMQVE IIS DIXERIT.] Duæ ſunt leges. Una, *Qui parentes pulſaverit*, id eſt, percuſſerit, verberaverit. Altera, *Qui convitium iis dixerit.* Utriuſque pœna capitalis erat, quanquam diverſa. Nam percuſſor ſtrangulabatur, convitiator lapidabatur. Proditum non eſſe reum percuſſionis, niſi quis livorem fecerit. *R. Salomo.* Iam vero qui percutit parentes, poſt obitum eorum, liber eſt. Secus ſit ubi quis maledixerit eis. Nam etiam qui poſt mortem eorum id faciebat, lapidabatur. Dicunt præterea, Filius non debet pulſare parentes improbos, licet pœnam capitalem propterea non ſubeat. Quod ſi parentes eum incitaverint ad cultum deorum falſorum, tum licet maledicere eis. Ionathan hic habet, *occidetur ſuffocatione ſudarii*, quæ fit per ſudarium. Quod genus ſupplicii חנק appellant. Fiebat autem hunc in modum. Imponunt reum fimo uſque ad genua, cujus collum duæ mappæ utrinque conſtringebant donec animam efflaret. *Druſius.*

CAPITALI SVPPLICIO.] Hebræi quatuor habebant, ſuffocationem, combuſtionem, ſuſpenſionem & lapidationem. Leviſſimum fuit ſuffocatio, graviſſimum lapidatio. Suffocatio חנק dicitur, & fiebat per ſudarium, quod utrimque trahebatur, uſque dum reus animam efflaret. Combuſtio fiebat plumbo in os immiſſo, quod comburebat inteſtina. Forcipe aperiebant os. Dicitur שרפה. Hi ſuppliciis affecti cum ſepelirentur, ſepultum una fuit in ſuffocatione ſudarium, in lapidatione lapis, in ſuſpenſione lignum crucis. *Druſius.* Atrociſſimo crimini Particidii pœnam convenientem præfinivit Lex Pompeja, à Pompejo Magno promulgata, quæ extat *l.* 1. *D. ad legem Pompeiam.*

HEBRAEVM SVBREPTVM VENDIDERIT.] Plagium eſt capitale, ſive plagiarius ſubreptum alienaverit, ſive non. Mortem ubi ſine additamento dicitur, intellige ſtrangulationem: ubi additur, *Sanguis ejus ſuper ipſo*, lapidationem. *Grotius.* Vlpianus lib. 8. de officio proconſulis, tit. ad Legem Fabiam, *Lege Fabia tenetur qui civem Romanum, eundemque qui in Italia liberatus ſit, celaverit, vinxerit, vinctumque habuerit, vendiderit, emerit, quive in eam rem ſocius fuerit.*

SERVVM

SI QVIS SERVVM PROPRIVM, SERVAMVE PERCVS- 7
SERIT, EXQVE EO ICTV OBIERIT, REVS JVDICIO FIET.
SI QVIS PARTVM NON DEFORMATVM MVLIERI EX- 8
CVSSERIT, NECI DABITVR. SI QVIS SERVO OCVLVM 9
AVT DENTEM EXTORSERIT, SERVVS VINDICTA LI-
BERABITVR. TAVRVS SI HOMINEM OCCIDERIT, LA- 10
PIDABITVR. SI DOMINVS SCIENS BESTIÆ VITIVM 11
NON CONSVLVERIT, ET IPSE LAPIDABITVR: AVT
PRECIO SE REDIMAT, IN QVANTVM ACCVSATOR
POPOSCERIT. SI SERVVM TAVRVS OCCIDERIT, IN 12
TRI-

SERVVM PROPRIVM.] Iure Romano si Dominus servum dolo occiderit, punitur ut homicida servi, non liberi hominis: & ex lege Cornelia, non ex plebiscito. *Druſ.* SERVVM PROPRIVM.] Ex constitutione Divi Pii Antonini servum proprium occidens non minus puniri jubetur, quam qui alienum occidit. §. 2. *Inſt. d. his qui ſunt ſui vel al. jur.* Et in lege Cornelia non habetur differentia, cujus conditionis hominem occiderit, servum vel liberum. *l.* 1. §. 1. *D. ad L. Cornel. d. ſicar.* Imo eadem constitutione Pii Antonini major quoque asperitas Dominorum coërcetur; servum enim durius habitum bonis conditionibus in alium transferre cogebatur Dominus *l.* 2. *D. d. his qui ſunt ſui vel alien. jur.* Christen.

PARTVM NON DEFORMATVM.] Aut delenda negatio, aut alia quædam addenda, ut sit, *Si quis partum non deformatum mulieri excuſſerit, multabitur:* (in quantum maritus poposcerit, aut judices constituerint) *ſi deformatum, neci dabitur.* Nam in mente habuit locum ex editione Græca, Exod. 21, 22. *Druſ.* Deformatus partus est qui nondum formam aut effigiem hominis accepit. Psalm. CXXXIX. ἀκατέργαστος, *imperfectus.* Suidæ ἐξηνισμένον, μεμορφωμένον. Sic & Græcorum leges, & LXX. distinguunt, inter partum deformatum & non deformatum. Contra, Veteribus Christianis, *etiam conceptum utero, dum adhuc ſanguis in hominem deliberatur, perdere,* homicidium erat. Vide *Tertull.* Apolog. de Virgin. velandis.

SERVVS VINDICTA LIBERABITVR.] Per vindictam intelligit Virgulam, quam lictor jussu magistratus capiti servi manumittendi imponebat. Plauto dicitur *Feſtuca* in Milite glorioso. κράφω Plutarcho *de ſera Num. vind.* Nomen Vindictæ accepisse dicitur à Vindice Vitelliorum servo, qui cum nobilium adolescentum conjurationem de Tarquiniis reducendis detexisset, primus hoc modo manumissus traditur. *Livius lib.* 2. Quo pertinent versus Claudiani in IV. Consulatu Honorii,

——— *deductum Vindice morem*
Lex celebrat, ſervuſque jugo laxatus heriti
Ducitur. Christen.

SI SERVVM TAVRVS OCCIDERIT.] Iure Romano damnum à quadrupede datum vocatur pauperies, daturque actio noxalis contra Dominum, ut vel damni æstimationem præstet, vel animal noxæ dedat, id est, vivum tradat. *l.* 1. *D. ſi quadr. pauper. fec. dic.*

TRIGINTA DRACHMIS PECVNIA DOMINO NVMERA-
13 BITVR. SI QVIS DEFOSSVM LACVM NON COOPERVE-
RIT, PECVSQVE IN LACVM CECIDERIT, PRECIVM
14 PECVDIS DOMINO DABIT. SI TAVRVS ALTERIVS
TAVRVM OCCIDERIT, PECVS VENVNDABITVR, PRE-
CIVMQVE DOMINI PARTIENTVR, PEREMPTVM ET-
15 IAM DIVIDENT. QVOD SI DOMINVS VITIVM TAVRI
16 SCIENS, NON CONSVLVERIT, TAVRVM DABIT. SI QVIS
17 VITVLVM SVBRIPVERIT, QVINQVE RESTITVET. SI
18 OVEM SVBRIPVERIT, QVADRVPLI POENA ERIT. SI
VIVA PENES ABACTOREM PECORA REPERIENTVR,
19 DVPLA RESTITVET. NOCTVRNVM FVREM OCCIDI
LI-

TAVRVS ALTERIVS TAVRVM.] Τὸν ταῦρον ϑ' ϖλησίου bene interpretatur, *taurum alterius*. Minus bene Ben-zita homo Ebræus, *taurum sive bovem socium. Nam bos non habet socium*, inquit, Aben-Ezra, *nisi forte ipsum Ben-zita.* Drus. Quod si bos ovem aut vitulum occidisset, tum non erat æquum bovem dividi pro ove aut vitulo, qui minoris est pretii quam bos. Unde tunc judices mulctam decernebant pro damno illato. Quod autem de bove dicitur, idem à pari, de ariete, equo, & quovis animali intellige. *Lyra. Toslat.*

VITVLVM.] LXX. μόσχον, quæ vox hoc loco taurum vel bovem denotat. In Hebræo est שור Vitulus autem עגל dicitur. Quæ confundenda non sunt. *Drusius.*

QVINQVE RESTITVET, SI OVEM SVBRIPVERIT, QVADRVPLI.] Ratio est, quod ut plurimum oves perpetuo sunt in agris, ubi res non tam bene custodiri possunt, sicut ea quæ habentur in medio civitatis. Restitutio furti boum uno aucta est, quia furtum illorum est facilius. Oves etenim pascuntur gregatim, & facile à pastore custodiri possunt, ac vix nisi noctu, furripi. Boves vero pascuntur hinc inde dispersi, & non tam facile custodiri possunt. *Maimonides.* Causa etiam est, quia majus damnum accipit qui bovem amittit, cessante interim agricultura. Vide Aben Esram. *Thomas:* Iubet Deus ut fur quinque boves pro uno reddat, quia bos quinque habet utilitates, ovis quatuor tantum. Ille immolatur, pascit, arat, dat lac, corium. Hæc cætera habet, sed non arat. *Iustin.* de Scythis: Nullum scelus apud eos furto gravius. Quippe sine tecto munimentoque pecora habentibus, quid salvum, si furari liceret?

PENES ABACTOREM.] *Vlpianus:* Qui pecora de pascuis, vel ex armentis subtrahit, & quodammodo deprædatur. Scribit Claudius: Quantitas discernit furem ab abigeo. Qui enim unam suem furripuerit, ut fur coërcebitur: qui gregem ut abigeus. *Paulus* lib. 5. sentent. Abactores sunt qui unum equum, duas equas, totidemque boves, capras decem, aut porcos quinque abegerint.

DVPLA RESTITVET.] Quia potest haberi præsumtio quod vellet restituere, cum nec occiderit illud nec vendiderit. *Lyra.*

NOCTVR-

LICET, DIVRNVM NON LICET. SI CVJVS PECORA AL- 20
TERIVS SATA DEPAVERINT, DOMINVS PECORIS EVER-
SA RESTITVET. SI DEPOSITVM PERIERIT, IS PENES 21
QVEM DEPOSITVM FVIT, JVRABIT NIHIL SE DOLO
EGISSE.

NOCTVRNVM FVREM OCCIDI LICET.] Congruit lex vetus Solonis, quam Demosthenes adversus Timocratem commemorat; & inde sumta Lex XII. Tabul. & Platonis scitum IX. de Leg. Ratio Legis: Quia noctu discerni nequit is qui venit, fur sit, an sicarius. Deinde quia adversus nocturnum furem præsumtio est defendisse se telo. Quod si testes adfuerint, ex quibus constet non fuisse eum qui furem occidit adductum in vitæ periculum, jam præsumtio ista cessabit, & is qui occidit homicidii tenebitur. Vid. *Grot.* II. de Iure Belli ac Pacis I.

DIVRNVM NON LICET.] Nisi se telo defendat. Lex XII. Tabul. tam diu quam noctu exegit, ut is qui furem deprehendisset, cum clamore id testificaretur, ut ex Cajo discimus, nimirum ut si fieri posset, concursus eo fieret magistratuum aut vicinorum, ad auxilium & testimonium. *Grot.* Si post ortum solem deprehendebatur in furto, non licebat eum occidere. Qui occidebat, incurrebat pœnam homicidii. Fur autem hoc modo deprehensus, si habebat unde redderet, reddebat: si non habebat, vendebatur pro suo furto. Deprehenso furto penes eum bovis, asini, ovis, aut captæ viventis, duplum reddebat. *Drus.*

EVERSA RESTITVET.] Damnum sarciet de optima parte agri sui aut vineæ suæ. Quod hic dictum de agro & vinea, debet extendi latius, ut etiam de horto & oliveto, &c. intelligatur. Cæterum Ebraica veritas habet: *Si quis depasci fecerit agrum aut vineam, &c.* Qua lege non tenetur nisi qui pecus suum immiserit in aliena. *Drusius.*

SI DEPOSITVM PERIERIT.] Depositum Græci vocant παρακαταθήκην, quod quis apud alium deposuit, custodiendumque commisit sive pecunia fuerit, aut vestes, aliaque supellectilia. *Drus.* Triplex circa depositum est casus & lex. Primo; si depositarius per fraudem rem depositam interverterit, reddet duplum. Secundo; si per ejus negligentiam res deposita sublata sit furto, reddet simplum, rem ipsam aut pretium ejus. Tertio; si sine ejus negligentia, censebitur innocens, nihilque restituet. *Interpr.*

IVRABIT.] In codicibus Ebræis nulla mentio jurisjurandi, subintelligitur tamen ex verbis illis, *applicabitur ad Deos. Nam*, ut ait R. Salomo, *applicatio nihil aliud est quam juramentum.* Cui firmando R. Abraham ita scribens, *in verbis illis*, applicabitur ad Deos, *continetur juramentum, quod fiebat coram judicibus.* Jusjurandum autem fiebat coram DIs, hoc est, Judicibus aut Magistratu. Deos enim vocant τοὺς κριτὰς, ut notatum à Theodoreto. LXX. male ἐνώπιον θεοῦ. *Drusius.* Philo: ὅρκου μαρτυρία θεὸς ἢ πρᾶγμα τοῦ ἀμφισβητουμένου. Ægyptiis jusjurandum μεγίστη παρ' ἀνθρώποις πίστις. *Diod. Sicul.*

NIHIL SE DOLO EGISSE.] Nicolaus de Lyra, *Custos depositi liber erit per juramentum suum, quod non commisit fraudem in illo depositio.* Hier. ex Ebræo hoc refert: *jurabit quod non extenderit manum in rem proximi sui, ad perpetrandam fraudem.* Drus. NIHIL SE DOLO EGISSE.] Congruit cum eo Jus civile, quo Depositarius dicitur tantum de dolo teneri. Sibi enim imputet, qui

22 EGISSE. FVR INVENTVS DVPLVM DABIT. COMMENDATVM PECVS A BESTIA INTERCEPTVM, NON RESTI-
23 TVETVR. SI QVIS VIRGINEM NONDVM DESPONSATAM CORRVPERIT, DOTABIT PVELLAM, ET ITA EAM VXO-

amico minus diligenti rem custodiendam tradidit. §. *præterea* 3. *Inst. d. obligat. quæ re contrah.* Latam tamen culpam præstat etiam, si supina ejus negligentia res perierit. *l.* 1. *C. Depositi.* Duplum vero præstare tenetur, si rem tempore incendii vel naufragii depositam inficietur, & postea convictus fuerit rem accepisse. *l.* 1. §. 1. *D. eod. tit.*

FVR INVENTVS] Ἐὰν δράθῃ ὁ κλέψας. Loquitur autem de jure depositi. *Drusius.*

DVPLVM DABIT.] Ἀποτίσει τὸ διπλοῦν. Nempe depositarius, si dolus adfuerit: depositor si inique actionem intenderit. Nam de mero casu teneri depositarium, iniquum est. *Grotius.*

COMMENDATVM PECVS.] Id est, depositum. Quid enim aliud est commendare, inquit Papinianus, quam deponere? *l. Lucius Titius* 24. *D. depositi.* Christen. Maimonides: Qui custodit gratis, liber est ab omni damno, & si quod damnum accidat, id Domino rei adscribitur. Sed cui Dominus mercedem dat, & qui omnem ex re custodita utilitatem habet, is refundere cogitur damna quæ accidunt. Cum vero uterque & dominus & mercenarius de utilitate participant, tum ex æquo etiam uterque damnum patitur. Damnum quod accidit ex negligentia custodis, ut quod furto est ablatum vel amissum, repetitur à custode; quia ideo accidit quod non, ut decet, custodiverit. Damna vero quæ præcaveri non possunt, ut est fractum, captum, mortuum, illa Domino imputantur.

A BESTIA INTERCEPTVM.] Non à bestia: sed *ab hoste* legendum⌣. Quod Græca versio confirmat, quæ habet αἰχμαλώτου. *Sigon.* Ἐὰν δὲ θηριάλωτον γένηται, ἄξει αὐτὸν ἐπὶ τοῦ θηρίου καὶ οὐκ ἀπίσει, id est, interprete Sulpicio, *si à bestia interceptum fuerit.* Pro עֵר, quod legerunt LXX. hodie legunt עֵד, hac sententia, *adducet illud testimonium, raptum non rependet.* Jurisprudentes ita de hac re censent. Quod raptum à fele, vulpe, aut mustela, redditur: secus fit, si raptum fuerit à lupo, leone, urso, serpente⌣. Hæc R. Salomo. Quæ adduxi propter Sigonium, qui legendum hic opinatur ab hoste interceptum⌣. Quæ diversa lex est, habetur autem Exod. 10. Ἐὰν δέ τις δῷ τῷ πλησίον ὑποζύγιον ἢ μόσχον ἢ πρόβατον ἢ πᾶν κτῆνος φυλάξαι, σωληθῇ ἢ πεδυτήσῃ ἢ αἰχμάλωτον γένηται, &c. id est, ab hostibus captum. Quod Ebræi בשבר dicunt. *Drus.*

NONDVM DESPONSATAM.] Editio Colonienſis, *non desponsatam.* Græce ἀμνήστευτον. Sed in Hieron. *necdum desponsatam.* Nam quæ desponsata pro uxore habetur, & ita vocatur passim. Abenezra, *desponsata licet non subierit jugum viri, tamen vocatur uxor.* Drusius.

CORRVPERIT.] Vitiaverit verbis seductam. Talis מפתה dicebatur. In סמג 137, 4. *Qui verbis seduxerit virginem ita ut ultro consentiat, vocatur* מפתה, id est, *seductor.* In fonte habetur: *Qui lactaverit virginem non desponsatam, & concubuerit cum ea.* Ipsa puella hoc modo corrupta dicebatur מפותה seducta. Unde in libro citato: *Quæcunque in urbe aliqua*

VXOREM ACCIPIET. SI PATER PVELLÆ NVPTIAS 24
RECVSAVERIT, DOTEM RAPTOR DABIT. SI QVIS SE 25
PECVDI MISCVERIT, MORTI DABITVR. SACRIFICANS 26
IDOLIS, PEREAT. VIDVAM ET ORPHANVM NON PRE- 27
MENDOS. PAVPEREM DEBITOREM NON PERVRGEN-
DVM.

aliqua corrupta fuerit, habetur pro seducta, nisi testibus probaverit se vi oppressam fuisse. Vi oppressa vocabatur אנוסה, quod per vim vitiata esset. Hanc ducere cogebatur qui vitiaverat, Deut. 22, 29. Quod si parens aut ipsa in nuptias consentire nolebat, tum raptor solvebat 50. siclos argenteos, tantundem videlicet, quantum seductor. *Drus.*

SI PATER PVELLAE NVPTIAS RECVSAVERIT.] Etiam ipsa puella nuptias recusare poterat. Sed & seductor, si nolebat convenire in nuptias, non cogebatur nisi ad mulctam solvendam. *Drus.*

DOTEM.] Danda puellæ vitiatæ tanta dos, quantam ipsa à patre accepisset. Ditioribus major dos erat assignanda quam pauperibus. Lex Deut. XXII, 29. de alio casu loquitur, nimirum si injuria & vis illata esset puellæ. Tum enim L. Sicli non puellæ, sed patri pendere cogebatur stuprator atque insuper vitiatam ducere, sine ulla repudii spe. *Abul.* Ibi ergo de stupro & vi, hic de simplici fornicatione agitur. *A Lapide.*

RAPTOR.] Corruptor, seductor. Abusus est voce Latina. Nam raptor proprie qui rapit virginem. Rapit autem qui vim adhibet. Hic à ICtis Ebræis אונס vocatur. *Drus.*

SE PECVDI MISCVERIT, MORTI DABITVR.] Etiam ipsa pecus. *Rambam.* Bestia, cum qua homo aliquis rem habuit, interficiebatur, ut Dominus bestiæ ea cura & diligentia eam custodiat, qua reliquos suos domesticos, neque facile eam ex oculis suis elabi sinat. Est autem actio illa contra naturam, ubi fœda tantum voluptas respicitur, & detestabilis ac insatiabilis libido. Male autem *Procopius*, & Interlinearis *Glossa*, hanc legem, metaphorico sensu, de homine bruto & barbaro; mortem de æterna morte, accipiunt. Quæ cum natura & genio Legum Forensium pugnant. Cæterum hoc abominabile peccatum est fructus & consequens Idololatriæ, ut Paulus ad Rom. 1. docet. Id quod in Sodomitis, & Chananæis apparuit. Lev. XVII, 24. *Simler.*

SACRIFICANS IDOLIS PEREAT.] Sacrificamus Idolis non tantum offerendo victimas, verum etiam si templa vel aras iis erigamus, & festa instituamus. *Simlerus.* Immolans, adolens, offerens, libans. Quæ omnia contineri verbo זבח sacrificio testatur ex Salomone Trecense Nicolaus de Lyra. Idem eximit ab hac pœna eum qui verrit, ornat, aquam spargit, amplectitur, deosculatur. Scribit autem Abenezra hanc legem pertinere peculiariter ad proselytum & advenam, qui ea conditione manebat inter Israëlitas, ne diis, quibus consueverat, immolaret. Idem Hiskuni annotat. *Drus.* Nec tamen omnes Idololatriæ species hac pœna mortis mulctantur, sed tantum magis principales; ut qui preces suas ad Idolum dirigit, qui in nomine ejus prophetat, qui liberos suos traducit per ignem, augur, Pytho, incantator. Sic cives urbis ad Idololatriam impulsæ, more hæreticorum interficiuntur; non vero morte pœnæ. Unde facultates ipsorum comburendæ sunt, neque hæredibus relinquendæ, sicut reliquorum qui in domo judicii interficiuntur. *Maimonides.*

NON PERVRGENDVM.] Οὐκ ἔστιν αὐτοῦ

28 DVM. NEC VSVRAM POSCENDAM. VESTIMENTVM
29 PAVPERIS PRO PIGNORE NON ACCIPIENDVM. PRIN-
30 CIPEM POPVLI NON INCREPANDVM. PRIMOGENITA
31 OMNIA DOMINO OFFERENDA. CARNEM A FERA CAPTAM

ωὸν καταπίγων, id est, non urgebis solutionem ita ut nihil de jure tuo remittas. Ambrosius videtur legisse καταπνίγων. Nam vertit, *non suffocabis eum*. Drusius.

NEC VSVRAM POSCENDAM.] Hoc præceptum non creditorem tantum, sed & scribam, & fidejussores, & testes contractus obligat. Usura autem נשך dicitur; quia ut morsus serpentis ab initio exiguo in immensum procedit. *Grot.* Et devorat totam hominis substantiam. *R. Salomo* apud Lyram. Tales usuræ an & quatenus illicitæ, videantur Interpretes; & *Salmasius* de mutuo & Usuris. Quicquid de hac re sentire libeat, sufficere nobis debet lex à Deo Hebræis data, quæ vetat Hebræos Hebræis pecuniam dare fœnori. Est enim hujus legis materia si non necessaria, certe honesta moraliter, unde & aliis maxime moralibus annumeratur Psal. xv. Ezech. xviii. Quæ autem hujus generis sunt, Christianos quoque obligant. *Grotius.* Hebræis usura interdicta fuit, non omni, & ab omnibus, etiam gentilibus, ut *R. Salomo* existimat, sed tantum ab Hebræis sive fratribus suis. Licitum ergo ipsis capere usuras ab exteris; nec tamen omnibus, sed tantum Chananæis, qui singulariter à Deo devoti. Unde Ambrosius: *Cui jure inferuntur arma, huic legitimæ judicantur usuræ.* Et, *ubi jus belli, ibi jus usuræ.*

VESTIMENTVM PAVPERIS.] Nocturnum, in quo dormire solet. Ita enim capiendum locum, non veste qua per diem quis utitur, ostendit Tostatus. Ergo de paupere loquitur, qui non habet nisi unam vestem. *Hugo* de S. Victor.

PRO PIGNORE NON ACCIPIENDVM.] Non tam vetat accipere, quam jubet reddere ante solis occasum. *Drus.*

PRINCIPEM POPVLI.] Act. xxiii. vers. 4, 5. Ἄρχοντα λαοῦ σου; sive jam sit Rex, sive Magistratus inferior. Qualia in Oriente multa nomina sunt, quæ se latissime extendunt. Velut apud Hebræos בעל, apud Arabes صاحب. *Horn.*

NON INCREPANDVM.] Οὐκ ἐρεῖς κακῶς. Quod potius est, *non maledices.* Utrumque Græci exprimunt verbo λοιδορεῖν. Nam & increpare significat & maledicere convitiarique & probris afficere aut insectari. *Drus.*

PRIMOGENITA OMMIA.] Tam hominum quam pecudum: quorum illa redimebantur quinque siclis post trigesimum diem, hæc manebant apud matrem septem dies, die autem octavo dabantur Deo, hoc est, sacerdoti Dei ministro. Nicolaus de Lyra, *Primogenita hominum redimebantur quinque siclis argenti. Dicit autem hic R. Salomo quod quilibet siclus valet quinque solidos; tamen non dicit cujus monetæ, & ideo melius videtur dicendum quod valor determinatus est nobis incertus, quia sicut frequenter dictum est, monetæ & pondera auri & argenti multum variantur secundum tempora & varias regiones.* Drusius. Ne Hebræi ex nimia saturitate in superbiam & Apostasiam laberentur, præcepit Deus primitias frugum singulis annis offerrent. Primogenitum Asini decollari præcepit, quod hoc permoveat ad redimendum illud. Sicut dicitur; præceptum redemtionis præcedit præceptum decollationis. *Maimon.*

CARNEM A FERA CAPTAM.] Θηρεάλω-

PTAM NON EDENDAM. COITIONES IN TESTIMO- 32
NIVM FALSVM, AVT IN QVACVNQVE MALITIA, NON
ESSE FACIENDAS. INIMICI PECVS ERRANS NON PRÆ- 33
TERIBIS, SED REDVCES. SI ANIMAL INIMICI SVCCV-
BVISSE ONERI INVENERIS, ERIGERE DEBEBIS. INNO- 34
CENTEM ET JVSTVM NON OCCIDES. NON JVSTIFI- 35
CABIS IMPIVM PRO MVNERIBVS. MVNERA NON AC- 36
CIPIENDA. ADVENAM BENIGNE HABENDVM. SEX 37
DIEBVS OPVS FACIENDVM: SABBATHO REQVIESCEN-
DVM. FRVCTVS SEPTIMI ANNI NON METENDOS, 38
SED PAVPERIBVS ET EGENIS RELINQVENDOS.

XXXII. *Hæc*

θηράλωτον, *à fera captam*, id est, raptam. Nam capio interdum idem quod rapio. Codex Ebræus habet, *in agro raptam*. Sed *in Oncelo*, à fera decerptam: & *in Hieron.* à bestiis prægustatam. *Caro ista canibus projicienda erat.* Drus.

COITIONES.] Οὐ συγκαταθήσῃ vertit, *non facies coitiones*: quod alii reddunt *non consenties*; & alii, *non dispones pactum*, id est, συνθήσῃ. Nam συνθήκη pactum. Συγκατατίθημι proprie, *simul pono calculum in urnam*, in eandem sententiam descendo, assentior. Ebraice est, *non pones manum cum improbo*. Id explicant, ne auxilium ei præstes, vel ne in societatem cum eo coeas. *Drus.* Falsorum testium judicium est ut fiat eis, sicut ipsi cogitaverunt facere aliis: si cogitaverunt occidere, occidantur; si percutere, percutiantur; si damnum inferre in pecunia, tantundem in pecunia amittant. *Rambam.*

INIMICI PECVS.] Bovem aut asinum, aut aliud quodvis jumentum, sive domesticum animal. *Lyra.* Et quicquid proximi tui. *Lippomanus.* Præcipitur ergo amor inimici, qualem & Christus exigit in Novo Testamento. De re inventa Domino restituenda, vide Grotium II. de Jure Pacis ac Belli x.

SI ANIMAL INIMICI, &c.] Ὑποζύγιον vertit *animal*, proprie animal sive jumentum subjuge. Sed Senes peculiariter ad asinum restringunt hocloco & Exod. xx. ℣. 10. item Gen. xxxvi. ℣. 24. Sic Matth. xxi. υἱὸν ὑποζυγίου, filium asinæ. *Drus.*

INNOCENTEM ET IVSTVM.] Ἀθῷον καὶ δίκαιον. Videntur synonyma esse, sed non sunt. Nam innocens, qui sine culpa est, licet damnatus sit à judicibus. Justus vero, qui culpam habet, licet à Judicibus absolutus sit. *Idem.*

MVNERA NON ACCIPIENDA.] Jure civili dolus judicis, qui largitione, odio vel gratia depravatus iniquam sententiam dicit, severe vindicatur; famæ nimirum dispendio, & vera litis æstimatione. *l. ult. c. d. pœna jud. qui mal. jud.* Christen.

ADVENAM BENIGNE HABENDVM.] Et tamen vel ejus obliti sunt Judæi, vel gravis illa gentilium calumnia. Tacitus v. Hist. *Adversus omnes alios hostile odium. Separati epulis, discreti cubilibus projectissima ad libidinem gens, alienarum concubitu abstinent. Inter se nihil illicitum.*

FRVCTVS SEPTIMI ANNI.] Hoc præceptum datum fuit, ut terra ita deserta

1 XXXII. *Hæc fere Moïses ad populum verba Dei retulit, altariumque ex duodecim lapidibus, sub monte* 2 *constituit. Ac rursum montem, in quo Dominus consistebat, conscendit: adhibito secum Aaron, Na-* 3 *dab, & Abiud, majoribusque natu septuaginta. Sed hi non*

tanto uberiores fructus proferat; & in gratiam servorum & pauperum. *Maimonides.* Hoc est unum ex illis præceptis, quæ extra territorium Israëliticum observare nolunt Judæi, tametsi ex superinductis majorum institutis, in Ægypto, Idumæa, Terra Moab & Senaar, tum ob frequentiam in eis Israëlitarum, tum ob viciniam, observari solerent. *Seldenus.* Hic annus vocatur Sabbathicus, quo nec sementem facere, nec metere, nec vindemiare licebat. Vide *Calvis.* & alios Chronol. Inchoabatur non à mense Nisan seu Martio nostro, unde exordium sumebat annus sacer: sed à mense Tisri seu Septembri nostro, à quo civilem annum suum, more Ægyptiorum & aliarum gentium, Judæi inchoabant: uti & annum suum Jubilæum, qui mense septimo, die decima, cum festo expiationis, ex præscripto Dei, inchoabatur Lev. xxv. ℣. 9. Ita Burgensis, Cajetan. Seal. Torniellus, Peret. contra Abulensem. Sed erant & alia septimi Sabbathici anni privilegia. Servi omnes Hebræi, liberi reddebantur. Debita egenis remissa. *Tirinus.* Pauperes autem eo anno metebant id quod ex granis deciduis sexti anni successerat, & quicquid olerum ac herbarum per se terra profert. Lev. xxv. ℣. 5. Gentiles hoc salubre institutum ut & alia, criminati sunt. Tacitus Histor. v. *Septimum quoque annum ignaviæ datum.* Horn.

Altariumque.] Ex. xxiv. Altarium ita dicitur ut exemplarium, ut lupanarium in jure civili. Usurpat eandem vocem dial. 2. segm. 2. ut & Paulinus, Hieronymus, Hilarius. Prudentius etiam altar dixit. Altar, altare, altarium: cochlear, cochleare, cochlearium: laquear, laqueare, laquearium. *Drus.*

Ex duodecim lapidibus.] Hiscuni: *Duodecim lapides statuit in altari, ut testaretur omnes eos consensisse in fœdere. Simile quid fecit Elias in monte Carmeli. Et accepit duodecim lapides, juxta numerum filiorum Israël.* Drusius. Ita & Abulensis & Cajetanus, licet Masius in Josuam, & alii, contrarium sentiant. Clarum ex textu est, præter altarium hoc, etiam duodecim columnas, monumentum legis latæ, erectas. *Iun. Vatabl.*

Ac rursum montem in quo Dominus conscendit.] Hebræi putant has Historias in Exod. xxxii, xxxiii, & xxxiv. transpositas esse, traditasque Judiciales & ceremoniales Leges ante Moralem. *Lyra.* Verior opinio est, quam & author noster sequitur, tria illa capita non esse transposita; sed tantum duos primos vers. cap. xxxiv. qui jungendi sunt versiculo nono. Ita ut Moses primo descenderit, & promulgarit leges: deinde cum Aarone, Nadabe, Abihu adscenderit. *Tostat. Iun.*

Majoribusque natu septuaginta.] Qui nec iidem cum illis qui una cum Mose Rempublicam postea administrarunt Num. xi. nec quos suasu Jethronis Moses instituit; sed electi sunt hac occasione ex senioribus populi. Unde & אצילי, vocantur, id est, *selecti.* Tostatus & alii.

Non volentes.] Credo Sulpicium illa de suo addidisse, *Non volentes Dominum intueri.* Legendum est, *non valentes*, id est, cum non possent intueri Deum. *Sigon.* Quod vehementer probo. Sic paulo post: *ut cum intueri populus non valeret.*

Et

hi non volentes Dominum intueri, locum tamen in quo Dominus ſtabat, viderunt: cujus mirabilis forma, & claritudo eximia refertur. Moiſes autem accerſi- 4
tus à Domino, interiorem nubem, quæ circum Dominum ſteterat, ingreſſus, quadraginta diebus, totidemque noctibus, ibi fuiſſe traditur. Quo tempore ſuper 5
ædificando tabernaculo atque arca, rituque ſacrificandi,

Et in vita Martini: *ultra accedere non valentes.* Druſ. Erat autem communis illorum temporum opinio, talia viſa non contingere niſi jam jam morituris. Vide Jud. XIII, 22.

Locum tamen.] Ex. XXIV, 10. in edit. Græca, καὶ εἶδον τὸν τόπον οὗ ἱστήκει ὁ θεὸς Ἰσραήλ. Sed in originali lingua, *& viderunt Deum Iſraël*, id eſt, gloriam Dei, ut quidem Chaldæi explicant. *Druſ.*

Cujus mirabilis forma.] Καὶ τὰ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ ὡσεὶ ἔργον πλίνθου σαπφείρου καὶ ὥσπερ εἶδος στερεώματος τοῦ οὐρανοῦ τῇ καθαριότητι. Exod. XXIV, 10. mox ℣. 17. *Aſpectus autem gloriæ Domini erat ſicut ignis vorans ſuper cacumine montis, in oculis filiorum Iſraël.* Druſ. *R. Abraham* putat hanc viſionem fuiſſe imaginariam & Propheticam. *Lyra* & *Cajetanus* ſub ſpecie hominis viſum Deum. Sed ex textu patet nullam Dei formam viſam: ſed tantum baſin in qua ſtabat. *Toſtat. Calvin.*

Et claritudo.] Quæ ſapphirum retulit.

Interiorem nubem.] Texit eum Deus nube tanquam miniſtrum ſuum, ut exponit Maimonides. Solent enim in Synagoga operiri חחונים, qui Epiphanio Ἀζωῖται, quibus reſpondent in Eccleſia Diaconi, ferentes ærarium. Nubes hic ſignificat imbecillitatem intellectus noſtri circa divina. *Grot.* Moſes in nube, Chriſtus in gloria apparuit. *Ferus.*

Quadraginta diebus.] Ex. XXV, XXVI, XXVII, XXVIII, XXIX, XXX, XXXI. Hi XL. dies non complectuntur VI. dies quorum antehac facta mentio, quibus Moſes in monte fuit cum Joſua. *Septimo autem die vocatus eſt ad colloquium Dei.* Beda. Priores ſex dies non jejunavit, ſed ut, Joſua, Manna edit, & aquam de monte profluentem bibit. *Toſtat.* Sed quare XL. dies jejunarit, variæ opiniones. *Ambroſ.* Tot dierum jejunio Domini in Euangelium pateſcit greſſus. Sed *non eſt quærenda ratio numeri, quia divini miraculi opus fuit.* Cajetan. Sufficit dictum *Cypriani*: Quoties aliquid à Deo obtinere conati ſunt, jejuniis incubuêre & lacrymis.

Atque arca.] Arca erat lignum cum operculo aureo, quod propitiatorium dicebatur, in cujus finibus conſurgebant duo Cherubin, & in lateribus annuli quibus arca, immiſſis vectibus, portari poſſet. In arca duæ legis tabulæ reponebantur. *Sigon.* Virga Aaronis & Manna juxtim poſita. Ex. XVI. 34. Num. XVII, 10. ut & Deut. 11 Chron. XXXIV, 14. Fabrica fuit ex lignis Sittim. Quæ ξύλα ἄσηπτα LXX. Σήπτα Symmach. Dioſcoridi Ζήπινον δένδρον. לוז Arabicus, ut notavit ad Cebetem Salmaſius. Cherubim fuerunt Angeli μεγαλομόρφοι, ſterilitatis & fœcunditatis præſides, idque in Joſephi memoriam.

6 *di, edoctus verbis Dei est. Quæ ego, quia prolixa admodum videbantur, inserenda huic tam præciso operi non putavi.*

1 XXXIII. *Sed immorante diutius Moise, quippe qui* XL. *dies apud Dominum duceret, populus desperato ejus reditu, Aaron compulit simulachra fa-*
2 *cere. Tunc ex metallis conflatis vituli caput extitit. Cui*

Confer Ezech. I. ℣. 10. & X. ℣. 14. Quod illo loco est שור, hoc est, כרוב. Hæc præcipua forma: sed videtur ei vultus fuisse hominis, alæ aquilinæ, leonis jubæ, quæ sunt quatuor פנים, φάζεις Ezechieli. *Grotius.* Eadem fere R. Abraham & Aben Esra. Sed quia dicuntur Cherubim erecti stitisse in pedes II Chron. III. ℣. 13. videntur potius humanam figuram habuisse. *Ribera. Villet.*

Desperato ejus reditu.] Ex. cap. XXXII. *R. Salomo* arbitratur populum existimasse Mosen mortuum, & à Diabolo in aëre ipsis monstratum funus ejus. Sed & hoc fabulosum. Proculdubio variæ inter ipsos opiniones fuerunt, & plerique in mortem ejus, conjecturis suis, conspirarunt. *Horn.* Idem putat Mosen prædixisse Israëlitis se intra XL. dies reversurum. Ipsos autem rationem dierum conturbasse, initio facto ab ea die qua ascenderit. Hinc XXXIX. die reditum ejus desperasse. Sed hæc absona sunt: nec intra unum diem omnis hæc Idololatria & defectio fieri potuit. Probabilius, cœptam conjurationem circa XXXV. diem. *Tostat. Lyra.*

Compulit.] Addunt Rabbini & Hurem coram eo suffocatum à tumultuantibus. *R. Salomo.* Sed id haud probabile præteriturum fuisse Mosen, si in causa Dei occubuisset. Ergo & ipse consensit: Sed solius Aaronis, tanquam præcipui, mentio fit. *Tostat.*

Simulachra facere.] Tota hæc Historiæ pars abest à Josepho, verito, credo, Romanos offendere, qui & serpentem pro Æsculapio coluêre, & Apidis cultum in Ægypto probabant ac tutabantur. *Grot.* R. Salomo existimat ab Ægyptiis populum ad Idololatriam fuisse incitatum: sicut & Num. XI. 4. factum. Idque fieri potuit. Sed tamen Israëlitæ prono studio in eam incubuerunt; unde & Israëlitis exertim objicitur à *Stephano* Actor. VII, 43. & Paulo I Cor. X. ℣. 7. *Tostat. Ium.*

Ex metallis conflatis.] Postulavit Aaron inaures sive clenodia; ut eorum amore ipsos ab Idololatria avocaret. *Augustinus.* Intelligitur illis difficilia præcipere voluisse, ut isto modo ab illa intentione revocaret. Sic *Tostat. Lyra.* Sed peccatum ejus nullo modo excusari potest, vel extenuari. Quod Bernardus, Ambrosius, Theodoretus, & alii faciunt, allegantes coactionem.

Vituli caput extitit.] Hoc Idolum secundum Ægypti superstitionem conflatum fuit. Ejus fabricatorem Alcoranus Azoara XX. & Geogr. Nubiens. parte V. Clim. II. nominat Alsamari, & id de nomine proprio explicarunt Maronitæ. Sed Seldenus putat epitheton Aaronis esse السامري *id est*, custos seu præfectus. Alcoranus quoque existimat Vitulum fuisse vivum. Fuit ad similitudinem Apis conflatum, ut sentiunt *Lactantius*, de Vera Sapientia c. X. *Hieron.*

Cui cum populus, Domini immemor, hostias obtulisset, 3
vinoque se & ventri dedisset, despectans hæc justo dolore
Deus, improbum populum, nisi à Moise fuisset ex-
oratus, delesset. Sed regressus Moises, cum duas ex 4
lapide tabulas, manu Domini scriptas, detulisset, po-
pulum-

Hieron. ad cap. IV. Hos. Sed Seldenus vitulum nec Apim, nec Mnevim fuisse vult, sed potius bovem deauratum, in Osiridis ἀφανισμῷ & Διρέος ostendi solitum. Multæ autem Rabbinorum, de hoc vitulo, fabulæ sunt. Ut, pondus ejus fuisse CXXV. talenta. Ex pulvere ejus, poto à Judæis, culpæ reis natas esse rubras & aurei coloris barbas. De aureo vitulo, vide Seld. I. de Dis Syr. IV. & incomparabilem Vossium de Idololatria. Quia Moses vitulum aureum combussisse & cineres Israëlitis potandos dedisse legitur, hinc cinisiones cum Catalogo illorum quibus Chrysopolia nota fuerit, inserunt. *Horn.*

Domini immemor.] Qui omni Idolo iis nuper interdixerat. Alias, communis interpretum sententia est, in honorem veri Dei hunc vitulum fuisse erectum; cum putarent feliciores fore si sub externa imagine ipsum colerent.

Hostias obtulisset.] R. Salomo & Burgensis existimant vitulum hunc conflatum, fuisse vivum & ambulasse. Ejus miraculi stupore defixum Aaronem, altare excitasse Idolo. Sed hæc Judaica fabula, quam Psalm. CVI. ℣. 20. minime probat. Clarum ex textu sit, Aaronem non tantum rogatum, sed & impulsum, sub mortis comminatione, aram struxisse. *Tostatus.*

Vinoque se & ventri dedisset.] Perperam explicat & *sedit populus bibere.* Nam certe vinum non bibebant, quod in deserto nullum erat. Addit Scriptura, & *surrexerunt ludere.* Drus. Erat autem παιδιὰ, qualem actam Ægyptiis in Apidis honorem Suidas docet. Mensis remotis saltabant. Quod scriptura *ludere* vocat. *Grot.*

Duas ex lapide tabulas.] Quas Judæi ex sapphyro fuisse confectas credunt. *Lyra.* Nec minus stultum quod dicunt, quia ex lapide, ergo unam tantum fuisse tabulam, quæ tamen duas interdum referret. Ex uno lapide fuerunt, sed duæ. Creatas à Deo in hunc legis promulgandæ usum, Tostatus probabiliter statuit. Quia nimirum Exod. XXXII. ℣. 16. vocantur מעשה אלהים.

Manu Domini scriptas.] Non per Angelum, ut Tostatus vult; sed ipsius Domini manu, ut recte author. Hanc scripturam fuisse inter opera creationis, tradunt Rabbini. *Rambam:* Annon æque vel magis admiranda censenda est Scriptura litterarum in Tabulis, quam existentia stellarum in firmamento? Quemadmodum ergo has non per instrumentum aliquod in cœlo collocavit, sed per primam suam voluntatem: sic quoque scriptura illa scripta fuit per primam ipsius voluntatem, sine aliquo instrumento. Nosti quod in hunc sensum in Mischna legitur: decem res creatæ sunt inter vesperas, &c. & ex eorum numero quoque est Scriptura Tabularum. Ex quo colligimus, extra controversiam apud omnes semper fuisse, Scripturam Tabularum esse sicut reliqua opera creationis. I. More Nebuch. LXVI. Scriptæ autem fuerunt משני עבריהם מזה ומזה Unde Lyra, Tostatus, Gallasius & alii colligunt, fuisse ὀπισθογράφους. Et sane hæc explicatio videtur convenientissima. Nec obstat vox משני. Loquitur enim non de una,

pulumque luxui & ſacrilegio deditum deprehendiſſet, tabulas confregit: indignam eſſe gentem exiſti-
5 *mans, cui lex Domini traderetur. Multis tamen increpitis, Levitas ad ſe aggregavit, eiſdemque præce-*
6 *pit, ut diſtrictis gladiis populum cæderent. Quo im-*
7 *petu* XX *tria millia virorum perempta traduntur. Tum Moiſes tabernaculum extra caſtra conſtituit: quod quo-*

de una, ſed duabus tabulis. *R. Salomo* putat ſcripturam fuiſſe tranſparentem, & utrique parti communem. Quod improbabile; cum non conſtet lapidem tranſparentem fuiſſe.

Tabulas confregit.] Quidam hoc indignationi & præcipitantiæ Moſis adſcribunt. R. Salomo fabulam addit, ſcripturam tabularum evanuiſſe; & hinc, tanquam inutiles, à Moſe abjectas. Una cauſa eſt quam author profert: *indignam eſſe gentem exiſtimans, cui lex Domini traderetur.* Quia ex Sapphiro, fragmina ſublegit & divendidit. Vnde & ingentes accreverunt opes. Sic Rabbini apud Lyram. Quæ impia commenta ſunt. *Toſtat.*

Increpitis.] Suſpicor initio ſcriptum fuiſſe à Sulpicio, *multis tamen increpitos Levitas. Is cum deprehendiſſet Iudæos gentilium connubiis permiſtos, multis increpitos, renunciare hujuſmodi matrimoniis jubet.* Plenum eſſet, *multis verbis.* Sed quæri poteſt cur increpuerit Levitas, quos extra culpam fuiſſe, in hoc quidem peccato, multi putant, in queis R. Salomo. An quia populo permiſerunt adorare vitulum? nam impedire debuiſſent quovis modo. Quidam cenſent ex Levitis aliquos culpæ affines fuiſſe. Id colligunt ex verbis illis, Exod. XXXI. ℣ſ. 29. *conſecraviſtis manus veſtras hodie Domino, quiſque in filio ſuo & in fratre ſuo.* Tum etiam, quia Aharon vitulum ipſum fudiſſe legitur. Nam quid mirum ſi Levitæ peccarint, cum etiam Aharon, princeps eorum, non abſque peccato fuiſſe deprehendatur? Sed hac de re alii aliter: fruatur quiſque judicio ſuo. *Druſ.* Sed non opus hac correctione. Ad populum enim refertur illud: *multis prius increpitis.*

Levitas.] Quos in univerſum ab hujus peccati contagio eximunt R. Salomo & Toſtatus. Sed certum eſt ex textu, multos Levitarum cum Idololatris cæſos Ex. XXXII. ℣ſ. 29. adeoque, non omnes innocentes fuiſſe, ſed exemplum Aaronis ſecutos. *Lyra. Iun.*

Populum.] Non omnes abſque diſcrimine, ſed noxios. Quos agnitos Aben Eſra vult, ex inflatis ventribus, cum aquas pulvere aſperſas potaſſent. Sed hoc incertum & fabuloſum. Verior Calvini ſententia: *Minime Levitas latuiſſe, quinam primi eſſent perverſi conſilii duces.*

XXIII. *millia.*] In libris Ebræorum, *tria millia* tantum. Sed & in Græcis εἰς τρισχιλίους ἄνδρας. Latina exemplaria mire variant. Quædam habent, *quaſi triginta millia*: alia, *quaſi viginti tria millia*: alia, *quaſi tria millia*, videlicet Biblia regia, & novem manuſcripta præter Rabbanum. *Druſ.* Quidam putant in Ebræo textu tantum numerari præcipuos cæſorum. R. Salomo III-CIↃ. à Levitis cæſa vult: cæteros aliis modis periiſſe. Sed hæc gratis dicuntur. Latini Codices corrupti ſunt. *Villet.*

Tabernaculum extra caſtra.] Haud dubie

quotiens fuisset ingressus, columna nubis astare pro foribus visebatur, coramque ad Moisen Dominus loquebatur. Poscente autem Moise, ut Dominum in 8
majestate propria videret: responsum, Formam Dei mortalibus oculis perspici non posse, *posteriora tamen*

bie Sulpicius fuit in eorum opinione, qui per tabernaculum Exod. xxxiii. sacrum illud, quod Deus fieri præceperat, intelligunt. Sic Rupertus, Calvin. alii. Cui opinioni repugnat, tum tempus: quia sacrum tabernaculum nondum erat, Exod. xxxv. tum locus quippe in mediis castris, non extra situm. Ergo peculiare tabernaculum intelligitur, quod pro cultu Dei ad tempus excitatum. *Tostatus.* Et quidem extra castra, ut scirent Deum ab ipsis abalienatum. *Simler.* Fuit remotum à castris, non duodecim tantum cubitos, ut *R. Salomo*, sed mille, ut *Iunius*, vel bis mille, ut *Villetus* vult.

Columna nubis.] Tostatus duas nubes fuisse vult, unam quæ castris, adversus tempestates tegumento esset. Alteram specie columnæ, quæ proficiscentibus viam indicaret. Idque ex Num. xiv, ℣. 14. probat; ubi tamen non diversæ nubes, sed diversa unius commoda describuntur.

In majestate propria.] *Ostende mihi faciem tuam*, id est, δόξαν, ut quidam Græci. Sed in Ebræo est, *Fac mihi notam viam tuam:* quod Rabbini de proprietatibus divinis interpretantur, quas מדות vocant, sed locus ostendit agi hic de modo quo Deus cuncta gubernat, quem imitari volebat Moses. *Grot.* Quod Ebræus dicit, *ostende mihi gloriam tuam*, id Græcus extulit ἐμφάνισόν μοι σεαυτόν, *Ostende mihi te ipsum.* Libri tamen variant. Nam in aliis, δεῖξόν μοι τὴν σαυτοῦ δόξαν. & apud S. Augustinum, *ostende mihi gloriam tuam.* Locus est Exod. xxxiii,18. Hanc gloriam Sulpicius majestatem propriam appellat. Infra *facies* vocatur, à nostro *forma*, quam ajunt significare veritatem essentiæ ipsius, quam nemo unquam assequi potuit. *Drus.*

Formam Dei mortalibus oculis perspici non posse.] Quia immensa & incomprehensibilis. Confer Jud. vi. ℣. 23. & xiii, ℣. 22. *Pausanias* Phocide: τὸ ἱπ῀ ὃν ἀληθέϊειν ἔοικε Ὁ Ὁ-μήρε, σιὼ ἀδεινὶ αἰσίῳ τὰς θεὰς τῷ ϑόϊ τ῀ ἀνθρώπων ἐναργῶς ὁρᾶοδ. *Callimachus:*

Κρήνιοι σ῀ ὧδε λέγεν῀ νόμῳι
Ὄ῀κε πὺ ἀθανάτων, ὅκα μὴ θεὸς
αὐτὸς ἔλη῀
Ἀθήσῃ, μιαθῷ τᾶτον ἰδεῖν μεγάλῳ,

Posteriora tamen ejus.] Persuasum id gentibus cunctis. Homerus Γ῀λ. Γ.

Γ῀χνια γὼ μετόπιοθε ποδῶν ἠθὲ κνημείων
Θεῖ῀ ἴγνων ἀπίον῀.

Servius ad illud x. Æneid. Pone sequens. *Hoc quidam ideo dictum tradunt, quod adversa videri noluit.* Unde *Eclog.* viii. Ne respexeris. In Fuldensi Codice ad ii. Æn. *Abscessu plerumque numina demonstrantur fuisse, cum subito apparere desierint.* Certum est exhibitam oculis Mosis aliquam visionem. *Calv.* Et vero simillimum, Deum humana effigie se spectandum ipsi exhibuisse. *Osiander.*

Tabu-

tamen ejus videre conceſſum: Tabulæque, quas Moi-
9 *ſes prius confregerat, refectæ. Sed in hoc colloquio Dei,*
XL *diebus diverſatus apud Dominum Moiſes traditur.*
10 *Cumque de monte deſcenderet, tabulas præferens, tanta*
claritudine facies ejus renidebat, ut intueri eum po-
11 *pulus non valeret. Sed cum mandata Dei relaturus*
eſſet, vultum velamento obtexit, atque ita ad populum
12 *verbis Domini locutus eſt. Hoc in loco, tabernaculi in-*
terio-

Tabulæque refectæ.] Exod. XXXIV. R. Salomo ex illis verbis פסלך commentum ſuum de tabulis Sapphirinis repetit; & Moſen, cæſo in tabulas Sapphiro, ex fragminibus ditiſſimum evaſiſſe nugatur. *Lyra.*

Tanta claritudine facies ejus renidebat.] LXX. ὅτι δεδόξασται ἡ ὄψις τοῦ προσώπου αὐτοῦ. Quia vox קרן unde קרן, cornu, radiare etiam ſignificat. Favet huic Græcæ interpretationi Paulus II Cor. III, ſ. 8. ubi δόξαν ἀποστόλου, nominat. Nihil tamen eſt quod vetet credere, radios illos ſurrexiſſe in cornuum ſpeciem, indeque factum ut Mnevos, qui apud Ægyptios cum cornubus colebatur, ipſi Aben Eſdræ ad Caput II. Exod. non alius credatur à Moſe, ſicut & Juſtinus Martyr, aut quiſquis eſt author admonitionis ad Græcos, ubi in Diodoro Siculo μνεῖον poſuit Moſen. Nimirum Moſes alter erat Joſephus, populi paſtor. Joſephus autem bovis figura ac nomine ſignificatus. Videtur autem Deus, cum in Moſe hoc præſtitit, reſpexiſſe ad vituli cultum. Quaſi diceret: vultis aliquid πανόμοιον? Habete, & experimini an facere poſſitis. Apud Macrobium I. Saturn. XXI. *Apud Heliopolin taurum Soli conſecratum quem Noton cognominant.* Lege Mnevin. *Grot.* Ex Latina verſione, Chriſtiani cornua Moſi affinxerunt, quæ Alkoranus, cætera nugarum feraciſſimus, ignorat, & Judæis pictores noſtri ludibrium propterea debent. *Schickardus.* Ridiculam cujuſdam Rabbini opinionem, qui ob XL. dierum jejunium, oſſa faciei Moſis, velut acuta cornua prominuiſſe exiſtimat, *Toſtatus* refert. Cæterum de facie Moſis lucente vide *Bartholin.* lib. I. de luce Animal. cap. XII.

Velamento obtexit.] Καλύμματι. Velamen erat, quod Ebræi מחסה vocant. Interpres Ieroſolymitanus Sudara nuncupat: unde forte ſudarii vox: quanquam ſignificatio diverſa. Hoc velamento uſus eſt cum ad populum verba faceret, propter ſplendorem vultus ejus, quem ferre non valebant: idemque abſtulit, quando cum Deo loquebatur. Ex. XXXIV. in extremo. *Druſ.* Sunt qui putent hos radios tota vita Moſi adhæſiſſe, ac quoties populo loqueretur, faciem velaſſe. *Abulenſ.* Sic Ambroſius: *Quamdiu Moſes vixit, & alloquebatur populum, velamen habuit in facie.* Sed hanc opinionem alii rejiciunt, & ad tempus tantum duraſſe volunt. *Villet.*

Locutus eſt.] Exod. à cap. XXXV. ad XL.

Tabernaculi.] Quod vocatur Tabernaculum conventus, vel potius tentorium, id eſt, Ohel. Nam tabernaculum משכן dicitur. Sed interpretes iſta confundunt. Senes vocant τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυ-

teriorumque ejus ædificatio refertur. Quo consummato, nubes superne decidit, atque ita tabernaculum obumbravit, ut ipsum Moisen aditu excluderet. Hæc fere duobus libris, Genesi atque Exodo, continentur. 13 14

XXXIV. *Exin Leviticus liber sequitur, in quo litandi præcepta traduntur, mandata etiam latæ superius legis adduntur, plena omnia sacerdotalibus institutis. Quæ siquis cognoscere volet, perfectius inde capiet. Nos enim suscepti operis modum custodientes, solam historiam persequimur.* 1 2 3

XXXV. *Igi-*

μαρτυρίου, tabernaculum testimonii, (אהל העדות vocatur Num. 17, ℣. 8.) Eduth cum Moed confundentes. *Drus.* Tabernaculum opus fuit ex lignis, mobile, instar templi, cujus ingressus erat ab Oriente. Locus autem Orationis qui Sancta Sanctorum dicebatur, ab Occidente, & ante Sancta Sanctorum erat velum, & ara thymiamatis. In atrio altare holocausti & labrum. In Sancto Sanctorum arca fœderis, quæ velo obducebatur. *Sigon.*

Interiorumque ejus.] Quæ sunt arca, mensa, candelabrum, altare thymiamatis, altare holocausti, labrum æneum, atrium tabernaculi, pontificalia ornamenta & alia à Deo mandata. *Drus.*

Mosin aditu excluderet.] Nubes obumbrans tabernaculum, Mosen ab aditu excludebat: stans supra tabernaculum, eundem admittebat. Quoties vero recedebat, simul Israëlitæ castra movebant, dum ea consisteret. Nam ducem viæ nubem habebant interdiu, noctu vero præcedebat eos columna ignis. *Idem.*

Genesi.] Qui Ebræis *Bresith*, à prima voce. *Genesis* vocatur, quod mundi genesin & originem contineat. Sunt etiam qui librum recti Genesin interpretentur, ut sit, *recti*, pro rectorum sive justorum. Nam rectum in metaphora idem quod justum est. *Idem.*

Exodo.] Qui Ebræis *Smoth* & Veelle Smoth, id est, *& hæc sunt nomina.* Nam ita incipit apud eos. *Idem.*

Leviticus.] Hic liber ab Ebræis *Vaicra* nuncupatur, & liber sacerdotum, id est, ספר כהנים. Leviticus autem ideo à Græcis dicitur, quia Levitarum, quibus sacra ministeria tradita erant, officia complectitur. *Drus.* In hoc libro Deus Mosen docuit rationem sacrificiorum, quæ fuerunt oblationes, Holocaustum, Pacifica, sacrificium pro peccatis scienter & non scienter admissis, simulque qua lege & ritu unumquodque sacrificium esset faciendum. *Sigon.*

Litandi.] Id est, sacrificandi. *Idolis litaverunt: idola eis ritu gentium suarum, quibus litaverat, constituit. Vaccam auream, in Bethel, alteram apud Dan constituit, quibus populus litaret.* In his locis omnibus *litare* posuit pro sacrificare, cum proprie sit sacrificio facto Deum placare. *Drus.*

Plena omnia sacerdotalibus institutis.] Rabbini dicunt Salomonem sciviſſe causas omnium præceptorum, excepto illo de vacca rufa. *Rambam.* Quem rationes harum legum reddentem, in More Nebochim vide.

1 XXXV. *Igitur* LEVI *tribu in sacerdotium segregata, reliquæ tribus dinumeratæ, repertaque hominum*
2 IↃC *&* IIICIↃ. *Cum ergo populus mannæ cibo, ut supra retulimus, uteretur, tot tantisque beneficiis Dei, ut semper, ingratus, viles, quibus in Ægypto assueverat, dapes desiderabat.* 3 *Tum Dominus immensam copiam coturnicum castris intulit: quas cum avide diriperent, primoribus labiis admotis carnibus, interibant.*

LEVI *tribu in sacerdotium.*] Num. I. & seqq. Soli Aharonitæ sacerdotio fungebantur. Aharonitas voco posteros Aharonis, qui ex ipso genus ducebant: quibus reliqui Levitæ in templo ministrabant. Hi peculiariter Levitæ vocantur, ut alii sacerdotes, licet ambo eundem autorem generis haberent. Siquidem Aharon quoque ex filiis Levi erat. Aut sacerdotii vocabulo etiam Levitarum munus comprehendit. Sane Samuelem sacerdotem appellat, cum Levita tantum esset. *Drus.* Translato in Aharonem sacerdotio summo, Moses Princeps populi & summus Propheta ac legislator mansit; & summam quoque in rebus ad sacerdotium spectantibus, prærogativam retinuit. Quæ causa est cur Rabbini tradant, per cunctos annos quos in deserto transegêre Israëlitæ, Mosen summi sacerdotii seu Pontificatus munus tenuisse. *Semoth Rabba*, Paraseh. XXXVII. Tum temporis anteriorum seculorum sacerdotium, hoc est, primogenitorum jus sacrum desiit. Vide Seldenum de succeſſ. in Pontif. Ebræorum.

Dinumeratæ.] Id est, in tabulas publicas retulerunt eorum origines. LXX. ἐπηξονῦσαν voce Attica. *Grot.*

IↃC *&* IIICIↃ.] Omisit minorem numerum. Nam in editione Græca, ἑξακοσίαι χιλιάδες καὶ τριακόσιοι καὶ πεντήκοντα: & in Latina, *sexcenta tria millia quingenti quinquaginta.* Sic etiam codices Ebræi. *Drusius.*

Viles, quibus in Ægypto assueverat, dapes.] Cucumeres, pepones, porri, cæpe, allia. Num. XI. Ioseph. III, 12. Hujus seditionis authores fuerunt vulgus promiscuum, quos Græci ἐπιμίκτους vocant: qui simul ex Ægypto egressi, vel se in via adjunxerant Iudæis. *Grot.* Factum hoc non anno XI. sed secundo post exitum. Nam contigit mox ab egressu ex Sina. Inde autem egressi anno secundo, mense secundo. Rursum hoc murmur contigit ob Manna. Manna autem cœpit dari anno primo. Ergo paulo post illud, puta anno secundo, murmur hoc contigit, cum ex continuo esu esse illud fastidire inciperent. *A Lapide.*

Labiis admotis carnibus interibant.] Id est, carnibus coturnicum, quibus minime assuerant: unde fortasse morbi, quos deinde mors consecuta, Deo ita volente punire inordinatam eorum appetentiam. Quanquam dubitari potest sintne mortui ex cibo illo insolito, an vero Deus alia plaga eos affecerit, propter inordinatum appetitum carnium, præ quibus dulcissimum manna contemnebant. *Drusius.* Versæ enim sunt εἰς χολέραν, ut LXX. εἰς ἀπυξίαν, & Symmachus vertunt. *Tertullian.* Usque ad cho-

bant. Magnaque eo die clades in castris fuit, adeo 4
ut XX *&* III *virorum millia periisse tradantur. Ita po-* 5
pulus eo, quem desiderabat, cibo punitus est.

XXXVI. *Inde promotum agmen, & in Faran* 1
ventum est: edoctusque à Domino Moises, vicinam
esse terram, cujus possessionem eis promiserat Dominus.
Exploratoribus in eam missis, renunciatur, felicem 2
omni copia esse regionem: sed gentes validas, &
munita ingentibus muris oppida. *Quod ubi po-* 3
pulo compertum, magna mentes omnium formido in-
cesserat: eoque mali ventum, ut spreto Moisi impe-
rio,

ad choloram ortygometras caditando. Et hinc loco nomen קִבְרוֹת תַּאֲוָה. Καθρώσθαι Josepho, ὅτι ἐπιθυμίας μνημεῖα, sepulcra concupiscentiæ. *Horn.*

In Faran ventum.] Ex Haseroth, quæ XIV. statio, ventum in Faran, desertum vastissimum, in quo deinceps sequutæ fuere mansiones usque ad XXXIII. *A Lapide.* Atque ex hac commemoratione Mosis in deserta Arabia, gentiles fabulam suam de Libero exornavere, quem itidem in Arabia educatum volunt, & quidem in monte Nisa, qui per μετάθεσιν literarum Sina est. *Vossius.*

Exploratoribus.] Num. XIII. Duodecim pro numero tribuum, in queis Iosua & Chaleb. Reliquorum nomina invenies, Num. XIII. Hi ab Ebræis נְשִׂיאִים vocantur, erantque primores tribuum suarum. *Drus.* De exploratoribus vide Grot. III. de Jure Pacis ac Belli IV.

Felicem omni copia regionem.] Quod vel ex palmite abscisso cum uva sua colligere erat. Qui ingens fuit, adeo ut ponderis causa necesse fuerit à duobus deferri. Sic Philo existimat, imo arbitratur his pondere defessis, bajulos successisse alios atque alios. *Libro* de vita Mosis. Sed metuo ne κατ' ἐνθουσιασμὸν ista dixerit Philo. Vel si sic alios aliis succedere opus erat, id credo fuerit non tam ob pondus uvæ, quam ob vectis molestiam & longitudinem viæ. *Vossius.*

Gentes validas.] Quales erant Amorræi & Enacimi generis gigantes. De Amorræis Amos propheta, *robustus est ut robora.* Drusius. Filii Enac, Græcis Inachidæ. Eos enim antiquissimis temporibus ab oriente in Græciam venisse constat. *Grot.* Et hinc fabulæ illæ Græcorum, de Gigantibus, & pugna eorum: de Libero, Hercule, & aliis Heroibus, qui non alii fuerunt quam Moses, & Josua, ut Magnus Vossius profixe ostendit in opere de *Idololatria.*

Munita ingentibus muris oppida.] Quas per hyperbolen dicebant muratas fuisse in cœlum. Haud dubie munitissima per Chananæam oppida. Joseph. Πόλεις καρτερὰς τείχεσι, καὶ προσβόλων ὀχυρότητι. Facile autem hæc in immensum ab exploratoribus aucta, apud timidos, diuturna servitute, Hebræos prævaluerunt. *Horn.*

rio, ducem sibi constituere pararent, cujus ductu in
4 *Ægyptum reverterentur. Tunc Jesus & Chaleb, qui inter exploratores terræ fuerant, conscissis vestibus flentes, populum obtestantur*, ne exploratoribus credant, formidolosa referentibus: se quoque una cum his fuisse, nihil metuendum in solo illo reperisse: promissis illos Dei confidere oportere,
5 hostes prædæ potius quam exitio fore. *Sed gens indomita, sanis consiliis male renitens, in perniciem eorum*

Cujus ductu in Ægyptum reverterentur.] Bernhardus: *Filii Israël corde redierunt in Ægyptum, quia corpore reverti prohibebantur.* Josephus: Δι' ἀνοίας ἔχοντες ἠλιθιότητας τόν τε Μωϋσῆν καὶ τὸν Ἀαρὼν, ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον ὑποστρέφειν. Mira ipsorum stoliditas. Redire enim ipsis impossibile per desertum illud. *Abul.*

Tum Jesus.] Qui & Josua, sive Jehosua, prius Hosea nominabatur. Iosua & Iehosua, & Ionathan, & Iehonathan. Sic Ioseph, & Iehoseph. Dicitur & Hose, unde in editione Græca Ause, quod aspirandum ut sit Hause. Patrem habuit Nun, qui corrupte Nave vocatur in eadem editione, Nun, Naun, Nave, V cum N permutata. *Drus.* Non ergo Jesus & Josua diversa nomina, ut volunt Galatinus, Pagninus, Ianssenius, & alii; sed unum plane ac idem. Et ab eo Gentiles Iovem & Minervam Soterem, Deam Salutem, Minervam Sospitam, & similes Deos deduxere. *A Lapide.*

Chaleb.] Ex tribu Iuda, filius Iephonne, Ios. 14. Num. 13. Hesron 1 Paralip. 2. Sed alius videtur. Aut Hesron, id est, חצרון, ejus avus fuit. Quippe nepotes etiam filii vocantur. Cenisæus Ios. 14, 7. perperam Caleb in libris Latinis. *Drus.* Caleb fidus Mosis socius. Moses gentilium Liber. Ei canem socium dederunt. Origo fabulæ ex vocabuli כלב ὁμωνυμίᾳ. Cujus generis multa exempla. Sic dixere Cyrum canis ubera suxisse, quia ejus nutrix dicebatur Σπακὼ, quod Medis canis. Romulus à lupa altus, quia nutrix lupa, id est, meretrix. Liberi igitur socius canis, quia *Caleb* significat canem. *Vossius.*

Conscissis vestibus.] In luctu vestes conscindere, lacerare comas, atque immundo pulvere perfundere apud varias gentes in usu. Virgil. XII.

—— *It scissa veste Latinus*
Canitiem immundo perfusam pulvere turbans.

Iustinus XXIV. *Scissa veste, & crinibus sparsis in exilium abit.* Sueton. in Cæsare: *Pro concione fidem militum flens, & veste à pectore dejecta, imploravit.*

Flentes.] Hoc ex ingenio, non ex fonte sacro promsit. *Drus.*

Hostes prædæ potius.] Expressit verba quæ habentur Num. XIV. vers. 9. *quia panis noster sunt.* Drus. Tradunt Ebræi sub hoc tempus in Chanaan mortuum esse Iobum, cujus precibus, dum viveret, placatus Deus, pepercerit Chananæis. Domus autem & sepulcrum ejus fuit in Trachonitide. *Hieronymus. Abulensis. Vossius.*

In perniciem eorum.] Prætulerim, *in perniciem suam.* Drus. Imo in perniciem

eorum ferebatur. Queis rebus commotus Dominus, 6
partem populi hostibus cædendam objecit.

XXXVII. *Exploratoribus interfectis ad vulgi for-* 1
midinem, secuta est eorum contumacia, qui se Dathan & Abiron ducibus, adversum Moisen & Aaron erigere conati sunt. Sed eos vivos hiatu suo terra absor- 2
buit.

ciem Iosuæ & Chalebi, necnon Mosis & Aaronis.

Partem populi hostibus cædendam objecit.] Pervenerant jam Hebræi in Rethma & Cades, nec quicquam inter ipsos & Chananæam, præter Idumææ montes. Per eos cum præ impatientia, nimii & desperationis & audaciæ, penetrarent, à Chananæis, & Amelekitis cæsi & deturbati sunt. Nec fugæ & cladis modus, donec Hormam pervenissent. Num. XIV. ℣. 44. 45.

Exploratoribus interfectis.] Qui seditionis authores, decem numero.

Contumacia.] Num. XVI. Hujus seditionis causa fuit clades à Chananæis accepta. Tanta autem & tam immanis fuit, ut Iosephus scribat, στάσις ἐν αὐτοῖς, οἵαν οὔπω εἴσθη, ὅτε πυρ' ἕλκειν, ὅτε ὅπλοις βαρβάροις χρῆσθαι, πολέμιον. IV, I. Apud quem originem hujus tumultus & progressum vide cap. II, III.

Dathan & Abiron ducibus.] Num. XVI. Dux præcipuus erat Core, qui putatur pontificatum ambiisse. Dathan autem & Abirom offensi erant propter jus primogenituræ, ut vulgo creditum, quod ademptum illis, datum erat filiis Ioseph. His se socium jungebat quidam On, filius Pheleth, de filiis Ruben. Ἀβειρὼν cum *n* in fine: sed scribendum Ἀβειρὼμ, ex libris Ebræis, id est, Abirom, cum *m* in extremo. *Drusius.* Rubenitæ concoquere non poterant, Rubeni, ut Jacobi primogenito, ablatum jus sacerdotii. *Grot.*

Aaron.] Hic est gentilium Horus, Osiridis & Isidis filius. *Sanford.* Quod non omnino probat Vossius. Cui tamen altera ejus conjectura apprime placet, Μαίρων gentilium, cujus Nonnus in Dionys. meminit, esse Mariam, Liberi, hoc est Mosis, sororem.

Vivos hiatu suo terra absorbuit.] Numer. XVI. Ducenti & quinquaginta viri igne absumti, corpore integro. Et hinc Hebræi morem derivarunt, ut ubi pœna ignis est in lege, plumbum fervens damnato in os funderent, quo intus ustus periret. *Grot.* Parvuli etiam, licet innoxii, absorpti sunt. Excipe tamen filios Core, de quibus dicitur cap. XXVI, 10. *Et factum est grande miraculum, ut pereunte Core, filii non perirent.* Quia patris rebellioni non consenserant. Unde miraculo factum, ut tabernaculo absorpto, penduli in aëre hærerent, quoad terra sub pedibus eorum rursum coiret & hiatum concluderet. Unde cap. XXVI, 58. familia Core, quasi superstes, inter Levitas numeratur: atque hi filii Core postea sancti habiti sunt inter Levitas, Psalmosque plures vel composuerunt, vel decantarunt, qui etiamnum eorum nomine inscribuntur, ut patet Ps. XLI. XLIII. LXXXIV. LXXXVI. & I Chron. XXIV. *A Lapide.* Illi autem qui absorpti, descenderunt vivi in infernum, שאולה. Quod Abulensis de sepulcro accipit. De loco damnatorum Epiphanius, Hieronymus, Beda. Ambrosius Epist. LXXXII. *Immugiens terra in medio plebis scinditur, aperitur in profundum sinus, abripiuntur noxii,*

3 *buit*. *Nec multo post, totius populi in Moisen & Aaron orta seditio est, adeo ut tabernaculum (quod erat nefas, nisi sacerdotibus, introire) irrumperent*.
4 *Tum vero catervatim in eos grassata mors est: momentoque omnes interissent, nisi Moisi precibus placatus Dominus, cladem avertisset*. *Numerus tamen peremptorum, septingenti & XIV millia fuit*.

1 XXXVIII. *Nec multo post, ob aquæ penuriam, ut jam*

& ita ab omnibus mundi hujus ablegantur elementis, ut nec aërem hausiu, nec cœlum visu, nec mare tactu, nec terram contaminarent sepulcro. An autem vivi pervenerint in infernum, ambigitur. Scriptura ita loqui videtur: ירדו חיים. Quod tamen de actu inchoato, non perfecto, intelligi potest. *A Lapide.* Putarim, quemadmodum Deus vitæ æternæ exemplaria viva extare voluit, Enochum & Eliam: sic & pœnarum infernalium in his quos absorpsit terra. *Horn.*

Nec multo post.] Num. XVI.

Quod erat nefas nisi Sacerdotibus introire.] Tabernaculum tres partes habebat, quarum intima vocabatur Sanctum sanctorum, quod solus Pontifex ingrediebatur semel in anno. Media Sanctum dicebatur. Extrema erat atrium quod fas erat ingredi omnibus Judæis. Hoc ætas posterior distinxit in duas partes, quarum una dicebatur atrium virorum, alterum atrium fœminarum, quod in eo solæ fœminæ apparerent. *Drus.*

Irrumperent.] Expressit verba illa editionis LXX. ἦ ὥρμησαν ἐπὶ τὸν σκηνὸν & μαρτυρίου. Hic Ebræus habet וּיִפְגְּעוּ, & *reperexerunt ad tabernaculum conventus.* Sed Hieronymus ad Mosen & Aharonem retulit, interpretans, *fugerunt ad tabernaculum fœderis.* Drus.

Catervatim in eos grassata mors est.] Hæc plaga fuit ignis. An corpora horum fuerint per ignem plane consumta, & in cinerem redacta, ut vult *Abulens.* an vero tantum ambusta, non liquet. Neutrum enim exprimitur in textu.

Nec multo post.] Factum hoc in Cades, post obitum Mirjam sororis Mosis. Num. XX. Desertum vocatur צִן. Quod est aliud à Sin סִין, in quo Manna pluere cœpit, ut ex diversa nominis scriptione patet. Hæc fuit VIII. illa XXXIII. statio. Cades & Fatan authori Phesichthæ idem sunt. Potius vicina loca erant. Cades ab Oncelo Recan vocatur. *Drus.* ad Num. Hæc autem contigerunt anno XL. ab exitu. Nam Moses tantum describit gesta trium annorum in deserto, videlicet duorum primorum, ab Exod. XXII. hucusque, & XL. sive ultimi, ab hoc capite & deinceps. Reliquos XXXVII. annos intermedios silentio obvolvit, forte quod nihil memorabile in iis contigerit. *Abulensis.* Cades autem hæc non est eadem cum Cadesbarne, ut Abul. Masius, Drusius volunt, quæ XV. statio, & in australi limite Chananæorum: sed alia, in finibus Idumææ, non procul à mari rubro. Nam ab Asion Gaber venerunt Hebræi in Cades, inde in montem Hor. Hieron. *Cades est urbs in deserto, juxta civitatem Arabiæ, quæ dicta est Petra.* Aben Esra: *Cades nomen urbis, Cadesbarne nomen deserti.*

Ob aquæ penuriam.] Num. XX. Diligenter

jam sæpius, populi exorta seditio est. Tunc Moises 2
à Domino monitus, ut petram virga feriret, familiari
sibi experimento (siquidem id jam ante fecisset) se-
mel atque iterum petram percussit, atque ita aqua ef-
fluxit. In quo quidem notatus à Domino Moises re- 3
fertur, quod per diffidentiam, non nisi iterato ictu,
aquam eduxerit. Denique ob hoc peccatum, pro- 4
missam sibi terram non ingressus est, sicut inferius
ostendam.

XXXIX. *Igitur Moises ex eo loco promovens,* 1
cum præter Edom agmen educere pararet, missis ad re-
gem

genter loca itineris ex Ægypto describuntur, ne quis forte existeret, qui ea loca aut frugifera, aut aquosa fuisse diceret, ac sic miraculorum vim eluderet. *Grot.* Hebræi, & nominatim R. Salomo tradunt, propter Mirjam datum fuisse à Deo Judæis puteum aquæ, qui eos præcederet, ubicunque consisterent: propter Mosen Manna: propter Aaronem columnam nubis. Hinc iis mortuis ea defeciſſe, & Hebræos impugnatos fuisse ab Arad, cum videret subtractum esse Hebræis puteum. Sed hæ sunt fabulæ. Certum enim est nec columnam, nec manna defeciſſe in morte Aaronis vel Mosis, sed diu post, cum Hebræi jam ingressi essent Chananæam. *A Lapide.*

Semel atque iterum.] Paulo post: *In quo notatus à Domino Moses refertur, quod per diffidentiam non nisi iterato ictu aquam eduxerit.* Alia est hæc petra, & percussio, ab illa Exod. XVII. Illa enim in Raphidim, juxta Sinai, anno secundo; hæc in Cades, anno XL. contigit. *Estius.*

Aqua effluxit.] Quæ ab hoc eventu dicta מריבה, id est, jurgii aut contradictionis. *Moses.*

Notatus à Domino.] Ob ἀπιστίαν. Quam non tantum dubitatione interna, sed etiam aliquo signo externo, prodiderat. Ἀπιστία hæc consistit, eo quod petram, quasi ambiguus de successu, bis percutit. Deinde, quod aliam, quam Dominus designarat, petram. Denique quod non petræ loquitur, ut jussus, sed populo. In summa, dubitavit an Deus populo toties rebelli aquam dare vellet. *Augustin. Rupert. Cajetan.* Alii.

Ob hoc peccatum, promissam sibi terram.] Grave igitur peccatum hoc Mosis, nec cum Augustino XVI. contra Faustum 16. extenuandum. Moses autem promissam terram ingressus est, sed non illam quæ trans Jordanem, sita, & decem tribubus promissa fuit, cujus termini circumscribuntur Num. XXXIV. *Abulens.* Peccatum autem hoc ei commune fuit cum *Aharon*, qui etiam propterea eandem pœnam sustinuit. *Drusius.*

Præter Edom.] Id est, Idumæam. Supra, *præter terram Philistim.* Sic Livius, *præter Caraliten amnem agmen ductum.* Sic, *præter mœnia ipsa fluere.* Drusius. Idumæi, à mari Erytheo profecti in

gem legatis, transeundi copiam popoſcit, ob jus san-
2 *guinis bello abſtinendum ratus. Etenim gens illa Eſau*
3 *progenies erat. Sed rex ſupplices aſpernatus, tranſi-*
4 *tum negavit, paratus armis contendere. Tum Moi-*
ſes in Or montem iter convertit, vetita via abſtinens,
ne

regionem Tyri ac vicinam. Solin. cap. XXII. Et hinc ortum nomen Φοινίκων. Idem enim eſt Φοίνικες ac ἐρυθραῖοι. Nam Φοῖνιξ idem ac ἐρυθρός. Ergo Tyrii ab Idumæis, & originem, & nomen traxere. *Voſſius.* Μετὰ παύσης τῆς φαλάγγος, ἐπὶ τὰς τῆς Ἰδουμαίας ὅρους ἦλθε. Joſeph. IV, 4.

Agmen educere pararet.] Modus movendi caſtra hic erat: Vexilla in caſtris Iſraëlitarum quatuor erant, Iudæ, Rubenis, Ephraimi & Dani. In vexillo Iudæ erat leo, Rubenis homo, Ephraimi bos, Dani Aquila. Cæteræ tribus ad hæc vexilla referebantur. Quum videbant nubem adſcendentem ſacerdotes tubis & clavis ibant, & proficiſcebantur caſtra Iudæ initio, & ſic deinceps. Ibant enim more caſtrametationis eorum. Levitæ & plauſtra in medio. Gerſonitæ & Meraritæ proficiſcebantur inter vexillum Iudæ & Ruben, Chaatitæ, & cum iis Aaron, inter vexillum Ruben & Ephraim. *Druſ.* ad Num.

Ad Regem.] Reges Idumæi tum temporis alienigenæ, & Tyranni fuerunt. Unde & ipſorum ſtirpes, & patria, indicantur. *Rambam.* Quod huic nomen fuerit, nullibi refertur. Id conſtat, cum primo Reges, deinde Duces Idumææ præeſſent, hunc primum eſſe Regem qui in ſcriptura, poſt Duces memoretur. *Horn.*

Tranſeundi copiam.] Hoc eſt, quod ὁδὸν μὴ ἀγρῶν αἰτεῖν Græci dicunt: & ita hic Ioſephus. Vide *Grot.* de Iure Pacis ac Belli II, 2. Poterant autem tranſire דרך המלך, LXX. ὁδῷ βασιλικῇ, *via Regia.* Illa dicitur, non quam Rex Idumæorum præſcripturus erat, ut vult Aben Eſra: ſed via publica, quam & militarem appellant. *Druſ.* ad Num.

Ob jus ſanguinis.] In graviſſima neceſſitate reviviſcit jus illud priſtinum rebus utendi, tanquam ſi communes manſiſſent: quia in omnibus legibus humanis, ac proinde & in lege Domini, ſumma illa neceſſitas videtur exorta. Exemplum habemus in Moſis hiſtoria, qui cum tranſitum petiiſſet ab Idumæo & Emoræo innoxium, nec impetraſſet, juſtum eo nomine bellum intulit Emoræo. *Grot.*

Tranſitum negavit.] Ex Deuteronomio contrarium verum videtur. Sed reſpondent tranſiiſſe Iſraëlitas per fines terræ Edom, non per mediam terram ipſorum. Alii dicunt, cum præter illam regionem exercitus duceretur, Idumæos cibaria aliaque neceſſaria contuliſſe ac Iſraëlitis vendidiſſe. Quo reſtringunt verba illa Deut. II. ℣. 29. *ſicut fecerunt filii Eſau qui habitant in Seir.* Vide quoque Deut. II, 6. *Druſius.*

In Or montem.] Pro Or ſcribe Hor, cum aſpiratione, mendum quale ſuperius in Ur, quod Hur emendavimus. Hor, id eſt, הר qui & הור Har interdum. Scio montem ita dici appellative: ſed & proprium nomen montis eſt, ut Taurus, quæ vox in lingua Syra montem denotat. Dicunt enim certe טורא & טורה: unde Taurus. *Druſ.* Ibi Aaron expiravit. Deut. X. ℣. 6. Dicitur

cum

ne quam inter consanguineos causam belli præberet. In 5
eo quoque cursu regem gentis Chananæorum delevit.
Seon quoque regem Amorræorum perculit, omniumque 6
eorum opidis potitus est. Basan etiam & Balac reges 7
devi-

eum in Mosera expirasse ac sepultum. Quia nimirum Hor & Mosera idem locus fuit: sed mons ipse vocabatur Hor, locus vero adjacens in quo castrametabantur Iudæi, dicebatur Mosera. *Tirinus.* Ioseph. montem in Arabia, apud Petram urbem collocat. *R. Salomo* fabulatur, Mosen, Aaron & Eleazarum in monte Hor invenisse speluncam & lectum paratum & lampadem ardentem, uti solet mortuis aptari; indeque cognovisse Mosen, illum locum à Deo esse paratum pro dormitione Aaronis. Exutum ergo vestibus incubuisse lecto, & clausis oculis, susceptum à Domino in pace. Omisit Sulpicius narrationem de igneis serpentibus, & ei oppositio æneo. Hinc gentiles in Liberi sacris, qui Moses, caput cinxerunt serpentibus. Euripides Bacchis: Στεφάνωσέν τε δρακόντων στεφάνοις. Ut ostenderent nunc quoque Liberi mystis serpentes non nocere. *Vossius.*

Iter convertit.] Ita ut reflexo cursu circumiverit Idumæam ad latus Orientale; ac necessario partem aliquam Idumææ transire debuerit, ut veniret in Moab & Ammon, & inde in Chanaan. *Menochius.*

Regem gentis Chananæorum.] Perperam interpretatus est Mosen, in quo, הכנעני מלך ערד, quod reddunt, *Chananæus rex Arad*, Num. cap. XXI. vers. 1. Græci codices variant. Nam editio Basileensis ea quæ in octavo folium complicat, ὁ χαναναῖος βασιλεὺς Ἀραδ. Romana vero ὁ χαναναῖος, &c. Arad nomen est opidi. Hujus rex potuit esse ex una aliqua gentium terræ Chanaan. Nam hoc nomen, quando late sumitur, comprehendit sex reliquas gentes, quæ terram promissam incolebant. Ideo Chananæus dicitur; cui roborando articulus qui præcedit. Nam in Ebræo הכנעני. Delevit ergo, non regem gentis Chananæorum, sed Chananæum seu è gente Chananæorum regem Arad: quem portentosi Iudæi Amalecum nominant. *Drusius.* Erat autem Arad in austro. Diserte textus: *Chananæus Rex Arad, habitans in meridie.* Incertum autem, utrum idem Rex fuerit, an alius qui ei postea successit, quem Iosua cum reliquis interfecit. *Idem* in Num. R. Salomo fabulatur, ideo Aradum bello petiisse Hebræos, quod videret iis, post obitum Mirjam, aquas subtractas.

Seon.] Duplex hoc nomen: & unus vetustior ille est, qui fines Imperii usque ad fluvium Arnonem extendit. *Grot.*

Regem Amorræorum.] Num. XXI, XXII. Qui Rex Hesbon. Deut. II, vers. 27. Amorrhæos autem Critici Ebræorum nunc legunt Emorræos. *Drus.* Hebræi eos pro Magis habent. Unde quicquid Magica arte fit, illud *viam Amorrhæorum* vocant. *Rambam.*

Eorum opidis.] Quæ recensentur Num. XXXII. & alibi. Inter ea fuit Hesbon, quam Sihon Moabitis extorserat, cum tota ad Arnonem usque regione. Et hoc dominii, ex jure gentium, bello translati, titulo, Israëlitæ tractum illum possedêre, cum alias veritum ipsis esset pugnare contra Moabitas. Et tamen Rex Moab, post CCC. annos eas urbes repetiit. *A Lapide.* Hæc oppida Rubenitis, Gaditis & Manassitis, concessa sunt. Unde Samaritani ab eo tempore quo eas cœperunt incolere, quod factum anno II CIↃ CCCC XCVI.

devicit, & castra super Jordanem, haud longe ab Hie-
8 *richo molitus est. Tunc adversus Madianitas certa-*
9 *tum: victique & subacti sunt. Moises mortuus*
est,

caput ætæ suorum annorum Sabbaticorum instituerunt. *Petitus.*

Basan etiam.] Videtur in ea sententia fuisse, ut putarit, Basan esse nomen regis. Quod si est, fallitur. Nam est nomen regionis, cujus rex Og nominatur. Num XXI. ℣. 33. *occurrit eis Og rex Basan.* Forte sensus, *devicit regem Basan*, id est, terræ Basan. Nihil affirmo. *Druf.* Rex Basan, id est, Galadenæ & Gaulonitidis. *Iosephus.* Ogum autem Rabbini volunt ex posteris illius fuisse, qui diluvium evaserit. Cadmus quoque Og vocatus, quod nomen Græci duplicantes, Ὤγυγην inde fecerunt. *Salmas.* Basan gigantum terra dicebatur. Deut. cap. XIII. ℣. 13. Continebat LX. civitates munitas. Ibid. ℣. 4, 5. Præerat vero Rex Og. Is est qui à Græcis dicitur Τυφῶν vel Τυφοεύς. Quæ voces à Τύφω, *accendo, uro.* Nempe Og, & Typho, significatione conveniunt. Nam & עוג est *ussit, ustulavit.* Vir pererudituſ putabat, etiam fere illius lecti, de quo apud Mosen legimus, memoriam apud gentiles durasse. Sed hoc falsum. Porro Rabbini non minus fabulosa referunt de Ogo, quam Poëtæ de Tiphoëo. Quippe Rabbini ajunt lectum illum Mosi memoratum, qui in Ramoth ostendi solet, nihil aliud fuisse quam cunas Og: postea eum tanta cœpisse incrementa, ut pes solus cubitorum esset CXX. Itaque uti adventare Israëlitas cognosceret, vastissimum montem imposuisse capiti, & animo ut universum exercitum Josuæ obtereret. Sed montem à formicis exesum, humeris Ogi incubuisse. Et quia sic quoque in Israëlitas injicere valuisset, fecisse Deum, ut dentes ejus ad cubitos decem extra os excrescerent. Ita montem, ob dentium obstaculum, excuti nequivisse. Deinde cæsum à Mose: & compertum tibiam ejus tam longam fuisse, ut cum cervus forte fuga se in eam protupisset, venatori dimidia die fuerit insequendus, antequam capi posset. *Lyra, Abulensis, Vossius* de Idol.

Et Balac.] Nusquam hoc lectum: & tamen credibile est victum Balacum, cum legatur pugnasse in Israëlitas. Ios. cap. XXIV. ℣. 9. Erat autem Rex Moabitarum. *Druf.* Et hic inserenda Historia Bileami, celeberrimi Magi, cui asina locuta. Sicut & agnus locutus Bocchore in Ægypto regnante, apud Eusebium. Bos locutus apud Livium sæpe. Meminere & Plinius, Polybius, Plutarchus. Sciendum, Hebræis non licitum fuisse fœdera inire cum Moabitis & Ammonitis, nec bellum, nisi ad id coactis. Deut. XXIII. ℣. 6. & XI, 19. Iud. XI. ℣. 16. II Sam. X.

Super Iordanem.] Cap. XX. Num. *victo Og castrametati sunt in campis Moab, ubi trans Iordanem Hiericho sita est.* Interim XXIV. millia Israëlitarum occisa jussu Dei à suis sunt, quia cum mulieribus Moabiticis fornicati fuerant. Festos etiam dies rursum præcepit & nominavit, cap. XXVIII. & XXIX. Num. *Sigon.* Μωϋσῆς ἐκλησίαν, ἐπὶ τῷ Ἰορδάνῃ σιωαγαγὼν, ὅπερ νυῦ πόλις ἐστὶν Ἀβελή. *Ioseph.*

Adversus Madianitas certatum.] Numer. XXXI. Joseph. IV, 7. Madianitæ enim erant fœderati Moabitarum. Et venerant suppetias laturi Moabitis, quos percussit Hadad filius Badad. *Druf.*

Moses mortuus est.] Cujus vitam descripserunt gentiles apud Euseb. IX. præp. 26, 27, 28. Clem. Alex. I. & V. Strom.

est, cum XL *in deserto annos populo præfuisset.*

XL. *Cæterum Hebræi ob hanc causam tanto tempore in eremo fuisse traduntur, donec omnes, qui verbis Dei non crediderant, interirent. Excepto enim Jesu & Chaleb, nemo ultra* XX. *annos natus, Ægypto profectus, Jordanem transiit. Ipse Moises, ut terram promissam videret tantum, nec contingeret, peccato ejus adscribitur: quod eo tempore, quo saxum ferire & aquam producere præceptus est, post tot virtutum suarum experimenta, dubitaverit. Decessit autem anno ætatis vigesimo & centesimo. De sepulchri loco parum compertum.* 1 2 3 4

XLI. *Moi-*

Στρομ. Iustin. xxxvi. Diod. i. Polemon, Appion, Ptolemæus Mendesius, Hellanicus, Philochorus, Castor, Thullus, Alexander Polyhistor, ex quibus quosdam etiam Iulianus i. contra Cyrillum recenset. Strabo xvi. Plin. xxx, 1. Tacitus v. Hist. Dionys. Longinus i. de sublimi dicendi genere. Chalcidius, & alii. Atque hic est gentilium Liber. Uterque bimater, & forma præcellens. Liber creditus in Arabia natus, quia Moses inde in Ægyptum concessit. Nisa Libero inclyta, quæ trajectis litteris Sina. Exilium utrique, & transitus maris rubri tribuitur. Quæ & alia reconditæ antiquitatis monumenta, incomparabilis, non infinita tantum eruditione, sed & humanitate, Vossius, i. de Idol. xxx. pandit. Iosephus: νόσῳ αἰφνιδίου ὑπὸ ἐρ αὐτὸ τέλος, ἀφανίζει κατά τινα φάραγγα. Scripsisse autem se mortuum, ne à Deo raptum putarent. Quod falsum.

Cum XL. *in deserto annos.*] Deut. xxxiv. Ioseph. iv, 8. In terra Moab, cum mortem sibi imminere videret, repetita prius lege, quæ Deuteronomio continetur, & benedictis tribubus, montem Nebo conscendit, ac terram promissam contemplatus, expiravit. *Sigon. Hilarius* & *Hieron.* in ix. Amos putat Mosen ascendisse in cœlum, ut Enoch & Eliam. Alii; mortuum quidem, sed statim resurrexisse. *R. Samuel*, vel in transfiguratione Christi. *Hieron.* in Matth. xvii. Ab exitu & lata lege ab baptismum Christi transierunt 1547. anni. Totidem à morte Mosis ad excidium Hierosolymorum. *Bucholc.* Ἐτελεύτησε τῷ ὑστάτῳ μηνὶ ἔτους, ὑπὸ μὲ Μακεδόνων, δύσρα καλουμένῳ, ἀθάρ ὑφ' ἡμῶν, νομίζω. *Ioseph.* Vixit cxx. annos. Natus die vii. mensis xii. & eadem die mortuus. *Seder Olam. Masius.* Meridie. *Salmanticenses.* Vide Petit. i. Ecl. Chron. x, 19. Seld. de Succes. in Pont. i, 1.

Tanto tempore in eremo fuisse traduntur.] Migrationes Israëlitarum in deserto, diabolus in Mexicanis imitatus est, ut Acosta ostendit.

Nemo ultra XX. *annos natus.*] Omnes memorati, id est, qui erant xx. annorum & supra, murmurarunt: ideoque omnes in deserto obierunt. *Abul.* Excipe Levitas, mulieres, pueros, Iosuam & Caleb.

De sepulchri loco parum compertum.]

1 XLI. *Moïse mortuo, summa rerum penes* JESUM *Nave filium erat. Etenim illum sibi Moïses successorem constituerat, virum virtutibus suis simillimum.*
2 *Principio autem suscepti imperii, dimissis per castra nunciis, populum certiorem facit, frumentum uti pa-*
3 *rarent: triduoque proximo iter pronunciat. Sed Jordanis flumen validissimum, transitum prohibebat: quia*

Sepelivit seipsum. *Rabbini.* Sepultus à Iosua. *Ephrem* Syrus. Ab angelis. *Epiphan.* Hæres. IX. *Oecumen. Abul.* sepultus est in valle terræ Moab, contra Phegor. Saidus Batricides الخبل في هور ودفن في Sepultus est in monte Hur. *Epist.* Iudæ. Sepulcrum ejus tam admirandum, ut nullus hominum dignus fuerit unquam illud conspicere. *Philo.* & ne Iudæi illo ad Idololatriam abuterentur. *Chrysost. Theodoret. Procop.* Et hæc causa certaminis inter Michaëlem & Diabolum, cujus meminit *Iudas* in Epist. Diabolus enim sepulcrum patere volebat.

Penes Iosum.] Iosuæ I. Ioseph. V, 1. Hic fuit primus Dux Israëlitarum, qui cum exercitu Iordane trajecto, Chananæam subegit & distribuit. Atque hoc est argumentum libri Iosuæ. Ducum hæc præcipua authoritas fuit, ut judiciorum, consiliorum & bellorum principatum tenerent. Fuit autem non hæreditarium munus, sed studiis populi delatum. *Sigon.* Summus, post Aaronem, Sacerdos, fuit Eleazar. Vide *Seld.* de succeff. in Pontif. 1,1. Iosuam Annales veterum Cuthæorum gigantem quinque ulnas altum faciunt, ut annotavit R. Samuel Schullam, in appendice Iuchasin. *Schick.*

Successurem.] Deut. XXXI. Non ex asse; id est, in omnes dignitates: sed in Ducatum. Cætera multum inferior Mose fuit. Sic qui Muhammedi successerunt, Chalifæ dicebantur, sive vicarii, per modestiam. *Horn.* Iustinus XXXVI. *Post Mosen filius ejus Arvas* (Codices quidam Mss. Arruans, pro Aaron) *Sacerdos sacris Ægyptiis, mox Rex creatur.* Quem errorem, cum cæteris, gentili condonamus.

Virtutibus suis.] Puto legendum: *Virum virtutibus sui simillimum.* Sigon.

Frumentum.] Hoc ex ingenio suo addit. Textus: *cibaria.* Sigon. Quod de Manna intelligi non potest, quia illud servari in crastinum nequibat, multominus in tertium diem. Proinde accipiendum de aliis cibis, quorum tunc copia esse poterat Israëlitis in terra frugifera. Neque tamen Manna defecit, donec transiissent Iordanem. Itaque cum Manna etiam aliis cibis usi. Sicut & Deut. II. dicitur: Idumæos & Moabitas vendidisse filiis Israël cibaria. *Estius.* צדה. *R. Salomo* etiam arma significari putat hoc nomine, quæ necessaria ad expeditionem. *Camus:* quemvis cibum, excepto pane. LXX. ἐπισιτισμόν.

Iordanis.] Iosuæ I I I. Qui Ebræis Iarden, à Ionatha vocatur Iordena; unde Iordanis, id est, Ἰορδάνης, qui & Iordanus, id est, Ἰόρδανος. Oritur ex radicibus montis Libani, aut, ut alii volunt, è spelunca Phaneas, quod scribunt פניוס. Forte spelunca Phaneas in radicibus erat illius montis, & in tribu Dan,

quia neque navium copia pro tempore erat, neque vadari fluvius poterat, qui tum pleno alveo ferebatur. Igitur arcam præferri à sacerdotibus, eosdemque adverso flumine consistere jubet. Quo facto, incisus Jordanis traditur. Ita per siccum copiæ traductæ. Erat in his locis oppidum nomine Hiericho, muris validissimis munitum, neque expugnationi, neque obsidioni, facilis. Sed Jesus Domino fretus, non armis aut viribus urbem aggressus, ferri arcam Dei circa muros jubet:

Dan, quod sonat Iordan, quasi descendens ex Dan. Alii dicunt nomen habere à duobus suis fontibus Ior & Dan. *Drus.* Pausaniæ in Eliacis Ἰάρδανος dicitur. Falsam esse opinionem, à duobus fontibus, Ior & Dan, fluvium hunc & oriri, & nominari, quod Hieronymus & Suidas volunt, multis ostendi posset. Philo, Iosephus, nihil hujus. Neque Rabbini, pro quibus audiatur Menahem de Racanati in cap. I. Genes. Iosephus ex uno fonte: Δοκεῖ μὲν Ἰορδάνης πηγὴ τὸ πάνειον. φέρεται δὲ κἀκεῖθεν ὑπὸ γῆν εἰς τὴν κρυπτὴν καὶ τὴν καλουμένην φιαλήν. Vide eum III. ἀλσος. XVIII. Plin. V, 15. *Horn.*

Pleno alveo ferebatur.] Sicut Nilus & Tigris, ita etiam Iordanis exundare solet. Gen. XIII. ψ. 10. Ecclesiast. XXIV. ψ. 36. & hic quidem mense Martio, ob nives, quæ sub id tempus è vicinis montibus liquatæ defluunt. *Tirinus.* Omisit Historiam Rachabæ Ios. II.

Incisus Iordanis.] Aquæ Iordanis steterunt à Bethabara, usque ad urbem Adam, quæ est à latere Sarthan. Immotus ergo stetit, fere à mari mortuo usque ad mare Galilææ, hoc est, per XX. circiter milliaria. *Tirinus.*

Copiæ traductæ.] Castra in Galgalis posita, ubi circumcisi qui in deserto nati. Ios. IV.

Hiericho.] Ios. VI. De situ hujus urbis Strabo XVI. Iosephus V. ἀλσος. 4. Sita fuit in fortunatissimo tractu, ab Hierosol. CL. ab Iordane LX. stadiis. R. Salomo scribit Iordanem ab urbe distare itinere unius diei. Iter unius diei continet quatuor parasangas: parasanga decem millia. *Elias.* Appellatio ab odore, יריחו, quem arbor balsami vicina emittit. Plinius. Vel certe à Luna, quæ ibi primum conspicitur. *Drus.*

Neque obsidioni.] Difficilis fuisse videtur ad expugnationem: at vero ad obsidionem non item. Quid enim est operosum eos obsidere qui clausi sunt, ut exire non audeant? Igitur hoc ex ingenio suo potius quam ex Scriptura prompsit Sulpicius. *Sigon.*

Facilis.] Sic in Herdesiano lib. Quod recte mutavit Galesin. Nisi quid aliud latet. *Giselin.*

Ferri arcam Dei.] Quod Cathathitarum erat. Ter quaterve id feciisse leguntur Sacerdotes. Ut cum Iordanum transirent, Iericho circumirent; cum reducerent eam in locum suum, cæso Absolomo: cum è domo Davidis eam in Sanctum Sanctorum, sub Salomone, inferrent. *R. David.* Portabatur autem à quatuor: duobus ad singulum latus, facie contra faciem; & posteriora eorum erant foris, לחוץ. *Drus.* in Ios.

Tuba.]

bet: Sacerdotesque præire arcam, & tuba canere.
9 *Sed cum arca septies circumlata esset, muri ac turres*
10 *conciderunt, direptum oppidum atque incensum. Tum*
11 *Jesus Dominum traditur* **. *Inde adversus Haë ductus exercitus: locatisque à tergo urbis insidiis, Jesus*
12 *metum simulans, terga hosti dedit. Quo viso, qui in oppido erant, patentibus portis cedentibus instare. Ita hi qui in insidiis fuerant, vacuam urbem cepere: cæsique*

Tuba.] Bucinis septem arietinis, quarum in Jubilæo usus erat. Quot tubæ, tot Sacerdotes, qui arcam præibant. *Drus.*

Septies.] Numerus septenarius mysticus est, cujus arcanum norunt optime intelligentes, ait R. David. Sic septem altaria, septem juvenci, &c. Excellit, in diebus, in mensibus, in annis, in hominibus. Vide August. XI. C. D. 31. Hieron. Amos V. Septima vice totus exercitus ἀλαλαγμὸν, sive barritum edidit.

Muri ac turres.] Pars murorum. Nam in muro erat domus Rachabæ, quæ una cecidisset, si totus murus corruisset. Ideo credibile est tantum eam partem muri cecidisse, quæ castra Israëlitarum spectabat. Non tantum collapsus fuit murus, sed etiam absorptus ex parte. Pars enim superior extabat. *R. David.* Fides penes ipsum esto.

Direptum oppidum atque incensum.] Falsum hoc. Nam Iosuæ præceperat ne quicquam áttingerent. *Sigon.* Excusari tamen potest, quia opes metallicæ ex ædibus in thesaurum Domini collatæ. Quod sine direptione fieri non poterat. Cæsi omnes incolæ, excepta Rahabæ familia. Quam & uxorem duxisse Iosuam Rabbini nugantur. *Horn.* Urbs ipsa in perpetuum devota, ne unquam reædificaretur. Ut hac ratione miraculum illud in perpetua memoria maneret. Nam quicunque visurus erat materiam illam in terram alte demersam, facile videbat non esse hanc formam ædificii alicujus destructi, sed miraculose collapsi. *Rambam* III. More Neb. L. III. Reg. XVI.

Tum Iesus Dominum traditur *.] Lacunam hanc ita ex Ios. VI. explere conatus est Galesin. *Tum Iesus Dominum traditur allocutus, iis male precando, qui Hiericon oppidum, ope divina disturbatum, instaurare aggrederentur.* Giselinus. Græca sunt: Καὶ ὤρυσεν Ἰησοῦς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ εὐαγγέλιον Κυρίῳ λέγων, ἐπικαλούμενος.

Adversus Haë.] Giselinus, Sigonius, ac Drusius habent, *adversus Geth.* Corrigo, inquit Drus. *adversus Gæ.* Nam est Γαὴ in codicibus Græcis. Secuti sumus editionem Elzevirianam, & Latinam Hieronymi, quam proculdubio & Sulpicius. Iosepho Αἰνὰ. Omittit author sacrilegium Achani, de quo Iosuæ VII.

Metum simulans.] Vide Grotium III. de Iure Pacis ac Belli I.

Cæsique omnes, absque ullius effugio.] Etiam infantes & fœminæ. Deus in bellis Hebræorum, etiam post pacem oblatam & repudiatam, parci vult fœminis & infantibus: extra paucas gentes speciali jure exceptas, adversum quas quod erat bellum, non erat hominum

sique omnes, absque ullius effugio: Rex captus, summoque supplicio affectus.

XLII. *Quod ubi vicinarum gentium regibus compertum est, in bellum conspirant, Hebræos armis depellere. Verum Gabaonitæ, gens valida, ex urbe opulenta, ultro se Hebræis dederunt, jussa facturos pollicentes: receptique in fidem, ut ligna & aquam conveherent, imperatum. Sed regibus proximarum urbium,* 1 2 3

minum sed Dei, atque ita appellabatur. *Grotius.*

Summoque supplicio affectus.] Innuit supplicium crucis aut patibuli, quod Ebræis עץ lignum aut arbor dicitur. Græci hic legunt ἐπὶ ξύλου διδύμου, in ligno gemino. Nam duo ligna in cruce quæ se invicem intersecant, ut fila in stamine & subtegmine. Unde hodieque crux à Judæis appellatur שתי וערב stamen & subtegmen. *Drus.* Iosephus hoc, ut alia multa, invidiæ declinandæ ergo, ut gratiora essent auribus Vespasiani & Romanorum, præterit. Cætera ad pompam detorquet. Unde plurima habet quæ discrepant à Scriptura, & ei contraria sunt. Ut quod ait, Hebræos servasse parvulos, fœminas & servos urbis Hai. Quod manifeste falsum. *A Lapide.*

Vicinarum gentium regibus.] Ios. IX. Non solum Chananæi, sed & Palæstini, ac Phœnices. Addunt Rabbini etiam Assyrios; & apud eos circumfertur Epistola confederatorum horum, qua Iosuæ bellum denuntiant. *R. Salomo* Schullam in appendice Iuchasin. Vocantur hi Reges uno nomine vel Chananæi, vel Amorrhæi ut Ios. x, 5. Quia nimirum, ob σχολαίαν, pro omnibus ponuntur, nomine latius accepto. *Drusius.*

Gabaonitæ.] Ioseph. x. Κατοικοῦντες ἔγγιστα τῆς Ἱεροσολύμων. Κεφαλὴν δὲ καὶ Καθιερημένην πόλιν ὅσην αὐτοῖς, ἐπὶ συμμαχίαν ἐκάλουν. *Ioseph.* Errat autem in eo quod dicit legatos dixisse ad Iosuam: missos se à Gabaonitis & vicinis urbibus. Dixerunt utique; se ex longinquis oris. Nec Gabaa, tam propinqua, præsertim urbs celebris, ignota Iosuæ. *Horn.*

Ex urbe opulenta.] Quæ fuit ὡσεὶ μία τῶν Μητροπόλεων. LXX. Ut una civitatum regiarum. *Complut.* & *Latin.*

Receptique in fidem.] Quam mendacio extorserunt. Quo tamen opus non erat. Neque enim dedentibus se, etiam Chananæis, vitæ gratia denegata esset, sed fedus tantum sociale. *Grotius.* Poterant quidem Israëlitæ datam fidem Gabaonitis non servare, quia errore decepti fuerant, nec in pacem cum tam vicinis populis consenserant: nihilominus vel juramenti Religione, vel justu Dei, recte fidem datam non violarunt. *August. Lyra. Abul.*

Vt ligna & aquam conveherent.] Primo quidem toti populo. Unde Iosephus δημοσίως vocat. Successu temporis, maxime sub Davide & Salomone, soli tabernaculo & templo servierunt: vocati sunt נתינים quasi Levitis *donati*. Susceperunt ergo circuncisionem & Iudaismum: ac per omnem regionem, urbibus suis relictis, distributi sunt, velut Helotæ. *Hieron. Lyra. Abul.*

Regibus proximarum urbium.] Iosuæ cap. x.

4 *bium, deditio eorum, iras conciverat. Itaque admo-*
tis copiis, oppidum eorum, Gabaon nomine, obsidione
5 *circumsistunt. Igitur oppidani, arctis rebus suis, nun-*
6 *cios ad Jesum mittunt, obsessis uti succurreret. Ita*
ille maturato itinere, inopinantibus supervenit, cæsa-
7 *que ad internecionem multa hostium millia. Cum dies*
cædentes deficeret, noxque victis futura præsidio vide-
retur, merito fidei, dux Hebræus, noctem avertit, dies
perseveravit: ita nullum hostibus effugium fuit.
8 *Quinque reges capti, interfecti sunt. Eodem impetu*
vicinæ quoque urbes imperio adjectæ, regesque earum
9 *perempti. Verum quia omnia hæc in ordinem perse-*
qui non fuit consilium, dum brevitati studemus, id
modo annotandum curavimus, XX. *& novem regna im-*
perio Hebræorum subjecta: quorum terra per undecim
tribus

cap. x. Hæ fuerunt Ierusalem, Hebron, Iarmuth, Lachis, Eglon. Præcipuus inter hos Adonizedek fuit, & cui in cæteros aliqua major potestas. *Arias Montanus.* Vocabantur autem illis temporibus omnes Reges Ierosolymæ, vel Melchizedek, vel Adonizedek. Unde conjicitur urbem illam primo צדק fuisse dictam: deinde שלם. *Masius.*

Noctem avertit, dies perseveravit.] Ad Hebr. IX. Hoc portentum contigit XXVII. die mensis Iiar, qui respondet nostro partim Aprili, partim Majo. *Serarius.* Circa meridiem *Lyra*, vel potius vesperam. *Cajetan. Abulens.* Stetit die uno naturali, seu horis XXIV. quibus si addas XII. horas, quibus Sol cucurrerat, dies ille fuit XXXVI. horarum. *R. Eliezer. Justin.* Contra Tryphon. Verisimilius, stetisse tantum XII. horas. Unde Ecclesiastici XLVI. ℣. 5. *Una dies facta est quasi duo.* Stetit autem Luna quoque & omnia astra, ac quæ ab hoc motu dependent, æstus maris, & tempus. *Conimbricenses.* Quidam Hebræi existimant, Solem revera non stetisse; sed visum stare, ob brevitatem temporis, quo hostes devicti. Alii: cursum duntaxat tardiorem fuisse. Quæ falsa sunt.

Vicinæ quoque urbes.] Maceda, Libna, Lachis, Eglon, Hebron, Dabir. Ios. XI. & XII.

XX. *& novem regna.*] Legendum est, XXXI. Error ex notis ortus. *Sigonius.* Secutus est (videtur certe) lectionem quæ in editione Romana Ios. XII, 24. εἰκοσιεννέα viginti novem, cum alibi sit, puta in edit. Veneta & Basileensi, ut etiam in Ebræo, עֶשְׂרִים וְתֵשַׁע. Quam lectionem veram esse, fide codicum Ebræorum, qui nihil hic variant, non dubitamus asserere. *Drus.*

Per undecim tribus.] Sulpicius XII. in totum

tribus viritim distributa est. Levitis enim in sacerdo- 10
tium assumptis, nulla portio data, quo liberius servi-
rent Deo.

XLIII. *Equidem hoc exemplum non tacitus prætere-* 1
ierim, legendumque ministris Ecclesiarum libenter in-
gesserim. Etenim præcepti hujus non solum imme- 2
mores, sed etiam ignari mihi videntur: tanta hoc tem-
pore

totum putavit esse tribus, atque in undecim terram divisam, exempto propter sacerdotium Levi, oblitus scriptum esse cap. XIV. *Levitæ nihil acceperunt terræ: sed in eorum locum successerunt filii Ioseph in duas divisi tribus, Manasse & Ephraim.* Sic ergo tribus XIII. Rectius ergo dixisset XII. *Sigonius.* Hoc gentis Chananææ horribile excidium, tanto terrore perculit Palæstinos & Phœnices, ut arreptis navibus, multa simul millia, fugam in Ægyptum, Africam, Insulas, terrasque Occidentis, arriperent. Cujus memorabilis rei meminit *Procopius* II. de Bello Vandalico. *Eusebius* in Chron. Græcis. *Sallustius* in Iugurtha, ex libris Punicis Hiëmpsalis. Procopius etiam columnæ Urbis Tingitanæ meminit, cui inscriptum: *Nos Mauri fugimus, qui fugimus à facie Iosuæ filii Nun, prædonis.* Quæ verba Phœnicum lingua hæc fuisse Seldenus conjicit אנו בורחים מפני יהשוע איש החף בן נון. Arabes hodieque Barbaros Africæ, pro Philistæis, eo fuga delatis habent. *Golius.* Sed quod Aben Esra in Obadiam, etiam Allemannos ab his profugis Chananæis ortos vult, mera fabula est. In Africa Pœni dicti sunt, quasi Phœni. *Hieronymus.* Et totam eam oram usque ad Herculis columnas suis coloniis inundarunt. Quarum tum ac postea, caput Carthago fuit, vero nomine Chædreanech, הצרי ענק, ἑπταπόλις Ἀνακ, quod ab Anakæis structa atque habitata esset. De qua fuga pluribus *Scaliger* de Emend. Temp. *Vossius* I. Gramm. IX. *Seldenus* de Dis Syris. Ex Africa, successu temporis, & navigandi studio, in ipsam Americam penetrarunt, & eam vel primi vel maxime coluerunt. Id quod de Hispaniola, Cuba, Iucatana & vicinis regionibus, multis argumentis, in opere de Origine gentium Americanarum, nondum excuso, ostendimus. *Horn.*

Nulla portio data.] Deut. XVIII. Jos. XIII. Sed in alienis sortibus urbes habitavere. Ideo Levitæ eis tribubus attributi sunt, in quibus consedere. Quare illud: *quo liberius servirent Deo*, videtur Sulpicius ex ingenio suo, non ex divina promsisse Scriptura. *Sigonius.* Dicitur etiam sors, κλῆρος. Unde clerici nomen apud Christianos, quia hæreditatem Domini adepti sunt. *Drus.* Consecratæ tum omnes urbes sunt. Quarum consecrationum Judæi tres numerant: duæ contigerunt, una sub Josua, altera Esræ temporibus. Tertiam sub adventum Messiæ expectant. *Cunæus.*

Ministris Ecclesiarum.] Hinc perspicimus ministrorum nomen, quo nunc utuntur, non esse recens, aut hisce temporibus primum excogitatum. Nam Sulpicius vixit ante annos mille ducentos. *Drus.*

Hoc tempore.] Carpit clericos sui temporis ob avaritiam insatiabilem. Ut mirum esse videatur, quam cito veteris mores Ecclesiæ lapsi sint in deterius. *Sig.*

Divisio

pore animos eorum habendi cupido, veluti tabes, in-
3 *cessit. Inhiant possessionibus, prædia excolunt, auro incubant, emunt, venduntque, quæstui per omnia stu-*
4 *dent. At si qui melioris proposiți videntur, neque possidentes, neque negociantes, quod est multo turpius, sedentes munera expectant, atque omne vitæ decus mercede corruptum habent, dum quasi venalem præferunt*
5 *sanctitatem. Sed longius quam volui egressus sum, dum me temporum nostrorum piget, tædetque. Ad incœptum redeo.*

1 XLIV. *Igitur, ut supra dixi, diviso per tribus captivo solo, pace summa Hebræi perfruebantur, finitimis bello territis, tot victoriis nobiles armis nemine au-*
2 *dente tentare. Eodem tractu Jesus mortuus est, anno ætatis*

Diviso per tribus captivo solo.] Ita igitur Chananæa in terram Israël mutata, regio optima frugumque feracissima, cujus amplitudo continebat τριακοσίας μυριάδας ἀρυρων, ut Hecatæus Abderites apud Josephum tradit. Primo in tribus divisa. Deinde, singularum tribuum familiis, certus cuique modus agri assignatus, ac Lege Agraria vetitum, ne quis venditione aut ullo contractu, plenum dominium fundi sui transferret in alium. Nam & iis, qui egestate compulsi agrum vendidissent, redimendi quovis tempore jus; & ni redemtus esset, restitui in jubilæo debebatur.

Pace summa Hebræi fruebantur.] Quorum omnis vita opere manuario & rustico exercebatur, mercaturæ incuriosi. *Ioseph.* 1. contra App. Ἡμεῖς ὅτε χώραν οἰκοῦμεν παραλιον, ὅτε ἐμπορίαις χαίρομεν, οὐδὲ πρὸς ἀλλους τετραμμεθα ἐπιμιξίας, ἀλλ' εἰσὶν ἡμῖν αἱ πόλεις μακρὰν ἀπὸ θαλάσσης ἱδρυσμέναι, χώραν δὲ ἀγαθὴν νεμόμενοι, ταύτην ἐσπουδάκαμεν. Quæ caussa, cur vel nihil, vel tam falsa de iis Græci Romaniqueprodiderint. *Horn.*

Iesus.] Sicut Moses est gentilium Liber: ita Josua Hercules Phœnicius. Quem Phœnices ob stupendas victorias, ita nominarunt. Nam uterque cum gigantibus prælia commisisse dicitur in Arabia & Syria. Nec ætas Herculis & Josuæ discrepat. *Eusebius* in Chronicis. Tantum ne intelligatur Thebanus ille, sed alter Orientis, quem Ægyptium vocare possumus, quia in Ægypto natus: Indicum, hoc est, Arabicum, quia hic res tantas gessit: tum Tyrium sive Phœnicium, quia res ab eo gestas Tyrii Herculi suo transscripsere. Eum autem non aptiori nomine dixeris quam Chananæum, à devicta terra Canaan: vel Ægyptio-Chananæum. Vide magnum Vossium 1. de Idololatria xxvi.

Mortuus

ætatis decimo & centesimo. De imperii autem ejus 3
tempore parum definio. Frequens tamen opinio est XX. 4
& VII. *annis eum Hebræis præfuisse. Quod si ita* 5
est, à mundi exordio in excessum ejus anni sunt ↁↃ
IↃ CCC LXXX. *&* IIII.

XLV. *Jesu mortuo, populus sine duce agebat. Sed* 1
cum adversus Chananæos bellandum esset, dux belli 2

JUDAS

Mortuus est.] Sepultus fuit ad partem Septentrionalem montis געש. Fingunt autem Judæi hunc montem contremuisse ac commotum fuisse, cum Israëlitæ non satis Josuæ mortem lugerent; atque ex illo motu nomen accepisse. Civitas ibidem eodem nomine: quæ & תמנת חרס *similitudo Solis* dicitur. Quia enim in prælio Sol substiterat, ideo sepulcro Josuæ Solis imaginem impositam, volunt Judæorum plerique, civitatemque à Solis imagine denominatam, quod ibi istud sepulcrum, Solis imagine ornatum, conspiceretur. *Const. l'Empereur.*

Decimo & centesimo.] Natus est A. M. II ↁↃ CCCC IV. post mortem Josephi XCII. Mose fuit junior XXVII. Calebo senior XV. annis. *Chronol.*

XX. *&* VII. *annis.*] Ita & Augustin. XVIII. C. D. III. & Euseb. Serarius duodecim Chronologorum sententias recenset, ex quibus duæ sunt probabiliores. Prior dat Josuæ Ducatui XVII. vel XVIII. annos, posterior XXVII. Conciliari possunt ita. Josue præfuit annos XVIII. Sed liber ejus extenditur usque ad mortem Eleazari, qui fortasse anno XXVII. ab inchoato principatu Josuæ. *A Lapide.* XVII. annos præfuisse Josuam fuse docet Salianus, Torniellus, & alii, contra Josephum, qui dat illi annos XXV. Eusebium, qui XXVII. Masium, qui XXVI. Cajetanum, qui X. Mensis vero & dies mortis Josuæ, memoratur in XXVI. Nisan. Liberorum ejus nulla mentio fit. Unde *Seder Olam* cœlebs videtur mansisse, ut propiorem veri Jesu imaginem referret. *Ignatius* Epist. ad Philadel. *Hieronymus* I. contra Jovianum. *Chrysostomus* Sermone de Martyribus.

ↁↃ IↃ CCC LXXX & IIII.] Pro ↁↃ. repono III. quod ante me Giselinus annotavit. Sigonius autem pro IIII. admonet scribendum III. ut dicat, *anni sunt ter mille octingenti octoginta & tres.* Salmanticensis, *mortuus est anno mundi bis millesimo quingentesimo decimo sexto.* Drusius.

Populus sine duce.] Quidam tamen non tantum Eleazaro in pontificatu, sed & Josuæ in Ducatu successisse Phinees scribunt. Sic excerpta ex Eusebio & Africano: *Post obitum Hiesu filii Nave, præfuit populo Phinees Sacerdos annos xxiij.* Ita & Saidas Batricides, Patriarcha Alexandrinus & Nicephorus Patriarcha. Sed præfecturam hujusmodi in eo nullibi agnoscunt Hebræi. *Seld.* Non statim post mortem Josuæ Judices creati, sed interregnum extitit. Quod est tempus illud, quod vocat Josephus Aristocratiam. *Sigonius.* Senes tum rempub. administrabant, in quorum numero Chaleb, qui præcipuus erat, prout habetur in capite, *Sacerdos magnus & Naziræus.* Phinees quoque iis accensetur, qui erat ex semine Ithamar, usque ad Eli sacerdotem. Vide librum Johasin. *Drus.*

Dux belli JUDAS *assumtus est.*] Jud. I.

3 JUDAS *assumptus est. Hujus ductu res prospere gestæ, domi militiæque summum ocium: populus, aut subactis aut per deditionem acceptis gentibus, imperitabat.*
4 *Inde, ut semper fieri secundis rebus solet, morum disciplinæque immemor, matrimonia ex victis assumere, paulatimque externos mores trahere, ac mox, profano*
5 *ritu, idolis sacrificare occœpit. Adeo cuncta cum ex-*
6 *ternis societas pernicioſa est. Quæ Deus longe ante prospiciens, salubri Hebræos responso instruxerat, de-*
7 *victas gentes ut internecioni darent. Sed plebs cupida*
8 *dominandi, imperare victis cum pernicie malebat. Igitur cum, relicto Deo, idola colerent, destituti divino auxilio, à rege Mesopotamiæ evicti, & subacti,* VII. *annis*

Malim *Iuda*. Nam de tribu sermo. *Drusius*. Comitia in Silo coacta sunt, teste *Procopio*, ubi arca fœderis. Jud. XVIII. Ibi consulitur Deus per Phinees Sacerdotem, ut vult *Iosephus*. seu per Urim & Thummim. Is tribui Judæ τὸν ἡγεμονείαν in bello Chananæo tribuit. Tribus Juda tribum Simeonis, quia permixtæ sedibus, assumit. Non ergo per Judam unus quisquam intelligitur, ut Sulpicius velle videtur, sed tota tribus, & Ducatus non alius, quam quod prima adscenderit contra Chananæos. *Interpret.*

Res prospere gestæ.] Nam Chananæo, Pherezæo, Jebusæo subactis, Hierosolymam captam incenderunt, & Gazam, Ascalonem, Accaronem Palæstinis eripuerunt. Iud. I. Ioseph. v. 2.

Secundis rebus.] Μετὰ ταῦτα ὡς ἐς μὲν τὰς πολεμίους, μαλακῶς εἶχον, τῆς γῆς, καὶ τῶν τοιούτων ἔργων ἐπιμελῶν. *Ioseph.*

Matrimonia ex victis assumere.] Deus jusserat ut septem gentes exstirparent Deut. XX, 16, 18. Non hoc fuit crudelitas ac Tyrannis, sed justum æquumque, ne Israëlitæ seducerentur. *Rambam* I. More Neb. LIV. Hujus mandati neglectu, cœperunt paulatim externos mores induere, Idolis sacrificare, ut graviter author noster in sequentibus edisserit, & Iosephus narrat.

Idolis sacrificare.] Jud. II. Quæ vocantur בעלים ועשתרות Jud. II. ℣. 23. Per Baalim significantur omnes dii mares, per Astaroth Deæ fœminæ. De omnibus hisce Idolis & Diis, vide Seld. de DIs Syris, Vossium in admirando opere de Idololatria.

A Rege Mesopotamiæ.] Iud. III. vocatur Chusan Risathaim, cujus magna haud dubie potentia: quia ingens ille inter Eufratem & Tigrim tractus, ארם נהרים, Mesopotamia, sive interamnis Syria. Ac facile apparet nullam tum temporis Monarchiam Babylonicam sive Assyriam fuisse; quia tanta Regis Mesopotamiæ in vicinia, potentia. Hunc autem χώρας τῶν Ἀσυρίων βασιλέα vocat Iosephus & Procopius, non

annis captivitatem pependerunt : donec GOTHONIEL *duce in libertatem restituti, per quinquaginta annos rerum potiti sunt.*

XLVI. *Rursumque corrupti longæ pacis malo, idolis litaverunt. Moxque aderat pœna peccantibus.* 1 2 *Ab Eglo enim rege Moabitarum devicti, duodeviginti annis servierunt, donec instinctu Dei,* ADON, *regem* 3

non tantum Assyriæ & Mesopotamiæ, sed & totius Syriæ Regem fuisse vult. Male. Nunquam enim Assyria sub Mesopotamia comprehenditur, cum trans Tigrim fuerit. *Horn.*

VII *annis.*] Corrige VIII. Nam. Iud. III. 8. ἔτη ὀκτὼ. *Drus.*

Captivitatem pependerunt.] Sic infra: *aliquandiu Salomoni servitutem pependerat.*

Gothoniel duce.] Hic primus שפטים, sive Iudicum fuit. Iosuam pari potestate secuti sunt, qui Prætores dici dictatoresque poterant, etsi in sacris Annalibus Iudices appellantur, ratione haud multum diversa. Flavius Monarchas vocavit. Quod nomen etiam Syllæ, Cinnæ, Marioque & aliis Dictatoribus Romanis, Græci dedere. Hos judices in magnis motibus necessitas creavit, & compertum est, in bello illis feliciter rem semper processisse. Fuit etiam cum iidem rebus civilibus intenti agerent, causasque audirent, sed graviores. Raro enim pro tribunali sedebant. Iussus modo, imperiumque, & summa rei ad eos pertinuit. Præter Iudices & postmodum Reges, Synedria quoque fuerunt, imprimis magnum concilium Sanhedrin, in quod asscripti assessores LXX. erant. *Cunæus.* Hebræis, Tyriis, Carthaginiensibus שופטים dicebantur, κατ' ἐξοχὴν summi Magistratus, quos Græci hic κριτὰς, Iosephus in Tyriorum rebus δικαστὰς vocat, Latini in Punica historia, servato Punico vocabulo, Suffetes, αὐτοκράτορες ἡγεμόνες Iosepho. Videtur autem his temporibus omissa per incuriam creatio Synediorum LXXII. quemadmodum & ante Iosaphati tempora. II Paral. XIX. ℣. 5. Itaque ubi tales extra ordinem viros Deus non excivit, erat dissolutum Reipubl. corpus, nec quicquam in commune agebatur. Tribus singulæ suas res suo periculo ac commodo agebant; nisi si quæ ex usu temporum fœdus inter se fecerant. Talis fuit Græciæ status Concilio Achaico, Romanorum artibus dissoluto, & Galliæ ante Cæsaris tempora: Germaniæ vero & Britanniæ multo etiam serius. *Grotius.*

Per quinquaginta annos.] Quadraginta est Iud. III, ℣. II. & apud Iosephum. Nec interpretes dissentiunt. Salmanticensis, *judicavit Israëlem* 40. *annis.* R. Iose autor Seder Olam, *Othoniël filius Cenaz* 40. *annis.* Sunt qui putant à Sulpicio adjectos decem annos, quo sic complecteretur totum tempus, quod à monte Iosuæ effluxerat. Consule Sigonium. *Drus.*

Ab Eglo enim.] Iud. III. Hæc altera Hebræorum servitus.

Instinctu Dei.] Et hac ratione excusatur Regicidium ejus. Deus enim eum suscitaverat, ut dicitur Iud. III. 15. Dei jussus efficit ne in exemplum hoc trahi possit, ubi talis Dei jussus non est. Non magis quam quod Abraham de filio jussus est facere, & quod Israëlitæ res

gem hostium dolo interemit, contractoque tumultuario
4 *exercitu libertatem armis vindicavit. Idem per* LXXX. *annos in pace Hebræis præfuit.*

1 XLVII. *Huic* SEMIGAR *successit: hicque adversus Allophylos congressus, secundum eventu prælium fecit. Rur-*

Ægyptiorum abstulere. Brutus qui Cæsarem occidit, paris videtur fuisse animi; sed ei ut divinum imperium, ita & successus defuit. *Grot.*

ADON.] Corruptum ex Aod, id est, Ἀὼδ, quod hodie in editione Romana. Sed & in Hieronymo. Veritas Scripturæ Ahod, videlicet in Ebræo אהוד, quod nunc legunt Ehud. Alibi est Aoth, & in Polycratico Ajoth, lib. 8, cap. 20. Salmanticensis: *Anno mundi* 2573. *cœpit Ahod, qui judicavit Israëlem* 80. *annis. Hi anni finiunt in anno mundi* 2653. Drusius. Josepho, Ἠγδής. Et vero nomen hoc & origine & significatione convenit cum Juda; ideoque à quibusdam Aod exponitur confitens & laudans, ab *Origin.* Homil. IV. Laus.

Dolo interemit.] Secreti colloquii copia postulata, ipsum manu sinistra, quæque utebatur ac dextra, peremit: deinde cæsis Moabitarum X. millibus, populum in libertatem vindicavit. Vide *Josephum* lib. V, v. Qui dicit: πλήξας αὐτὸν ὁ Ἠγδὴς εἰς τὴν καρδίαν. Quod falsum. Nam Scriptura exertim, in ventre cæsum. *Horn.* Aod hostem potius interemit, quam populi rectorem Tyrannum. *Thomas.*

Per LXXX. *annos.*] Usque ad LXXX. annum à morte Othonielis, quo mortuus est Aod successor ejus. Quare in his LXXX. annis includentur XVIII. anni servitutis Moabiticæ. Quis enim credat Aod LXXX. annis præfuisse Israëli, totidemque annis nullum in Israële fuisse bellum? *Eusebius.* Alii.

SEMIGAR *successit.*] Samgar filius Anath. Iud. 3, ℣. 31. In editione Rom. σαμεγὰρ, & apud Josephum σαμάγαρ, putarim scribendum σαμέγαρ. Legitur & Semegar in Origine. De hoc scribit Josephus quod primo imperii sui, vel potius judicatus, anno, mortem obierit. Salmanticensis, *Samgar præfuit anno uno.* R. Jose, *In diebus Ahod erat Samgar filius Anath, in fine dierum ejus. Eodem tractu temporis, videlicet in diebus Eglonis, accidit historia Ruth.* Drusius. Hunc Eusebius omittit. Et omittitur Iudicum IV. Quia non plene servavit Israëlem, nec errantes in viam reduxit. Vide Camium. Mentio Samgar & Iud. V, 6. Quærendum etiam an Semgar judex fuerit. Si servare Israëlem, & Iudicem esse convertuntur, tum ἀναφιζόντως judex fuit, & Israëlem rexit. *Drusius ad Iud.*

Adversus Allophylos.] Id est, Philisthæos, quos ἀλλοφύλους Græci vocant, id est, alienigenas, nomine generis ad certam speciem revocato. ita passim interpretes LXX. *Drus.* Quia alius originis, & ut videtur, linguæ Palæstini à Chananæis, ideo ad distinctionem vocantur ἀλλόφυλοι. Quasi גוים dicas. Sicut Gen. XIV. מלך גוים. *Horn.*

Congressus.] Per se solus, ait *Abulensis*, non per socios, ut *Lyra* vult. Percussit de Philistim sexcentos viros vomere, Iud. III, 31. Videtur dux fuisse rusticorum quorundam, qui stimulis boum usi sunt cum armis destituerentur. מלמד proprie baculus stimuli, ut דרכן cuspis in summitate baculi. LXX. ἐν τῷ δόρατι τῶν βοῶν. Aliquot editiones

Rursumque Hebræos sectantes idola, rex Chananæorum, Jabin nomine, subjugavit, gravissimamque in eos per XX. *annos dominationem exercuit: donec pristinum* DEBBORA *mulier statum reddidit. Adeo nihil spei in eorum ducibus erat, ut muliebri auxilio defenderen-* 2 3

nes ἐν τῷ ἀρατρόποδι. *Drusius ad Iud.* Videtur irruentibus Philistæis ab aratro, arrepto vomere, prosiliisse ad pugnam, uti etiamnum faciunt Hungari, irruentibus Turcis, & olim fecerunt Hispani, ingruentibus Mauris: in cujus rei signum etiamnum rustici Hispani, dum arant, gladiati incedunt, quasi parati ad resistendum hosti repente invadenti. Sic ab aratro ad Dictaturam vocati prisci Romanorum Heroës, Camillus, Curius, Cincinnatus, Fabricius. Plinius XVIII. *Viri & milites strenuissimi ex agricolis gignuntur.*

Secundum eventu.] Magis placet, *secundo eventu*: ut, *secundis præliis repulit Allophylos, & crebra deinde prælia secundo eventu habuit*: &, *secundo eventu, perempto rege, gentem imperio adjungit.* Rursum, *victores secundo prælio Allophyli.* Drusius.

Chananæorum.] Qui cladem & fugam evaserunt Chananæi, in gentem haud modicam, supina Israëlitarum negligentia, coaluerunt.

Iabin.] Iud. IV. Ioseph. V, 6. Hic erat ex posteris Iabin illius, cujus meminit liber Iosuæ cap. XI, 1. sedes regni Hasor, quæ à Iosue combusta, videtur postea reparata fuisse. Aut per Hasor intelligit agrum ejus. Vide R. David ad Iud. IV. Et tum sedes fuerit Harseroth, urbs Sylvestris. חרשא enim Aramæis Sylvam notat, unde conjiciunt in Sylva illa fuisse arces validas Chananæorum. *Drus.* ad Iud.

Per XX. *annos.*] Qui annumerantur annis Deboræ. Nam ipsa durante adhuc servitute, judicavit Israëlem. Non quod Princeps populi fuerit, ut Ambros. & Hieron. affirmant, sed quod lites nonnullas, absque jurisdictione, sola prophetia, componeret. *Abulens. Cajetan. Arias.*

DEBBORA *mulier.*] Δεββώρα, quod apem sonat, & est antiqua lectio pro Debora, ut Messias, quod nunc legunt & scribunt Mesia, id est, משיחא. Cœpit judicare Israëlem anno mundi 1654. videlicet anno post Semigar. Non tantum judex erat, sed etiam Prophetes. *Drusius.* Fuit uxor Lapidoth, γυνὴ Λαφιδώθ. Eum Ebræi putant fuisse Barac, in quo significatio fulguris. Nec alienum ab eo vox לפיד, quæ sæpe de fulgure usurpatur. Sed obstat huic opinioni, quod Barac aliunde advocavit. Nam si maritus ejus fuisset, simul habitassent. Ideo in Medras exponitur, *mulier lychnaria*, quod lychnos, id est, לפידים conficeret, ad usum Sanctuarii. *R. Salomo. R. David. Lyra.*

Muliebri auxilio.] Paulinus:

Fœmineas quoque personas virtute virili
Induit alma Fides: mulier qua sancta peremit
Terribilem Sisaram transfixum tempora palo.

Ambros. lib. de Viduis: *Ad provocandos animos fœminarum, fœmina judicavit, fœmina disposuit, fœmina prophetavit, fœmina triumphavit, & præliaribus intermixta copiis, imperio viros docuit militare fœmineo. Secundum mysterium vero, fidei militia, Ecclesiæ victoria est.*

derentur. *Quanquam hæc in typum Ecclesiæ forma præmissa sit, cujus auxilio captivitas est depulsa. Sub hac duce, vel judice,* XL. *annis Hebræi fuerunt.*

XLVIII. *Rursumque ob peccata Madianitis traditi, duro imperio habebantur, afflictique malo servitutis*

In typum Ecclesiæ.] Augustin. XII. contra Faustum, XXXIII. *Quæ est illa mulier plena fiduciæ, hostis tempora ligno transfigens, nisi fides Ecclesiæ, cruce Christi regna diaboli perimens?* Similia habet Origin. Homil. V. Vide *Gloss. Ordinar.* ad illum locum Salomonis: *mulierem fortem quis inveniat?*

Captivitas est depulsa.] Cæso exercitu Sisaræ. Contra quem ipsi cœli pugnarunt. Quod & factum tempore M. Aurelii Imp. Unde Legio Christiana dicta κεραυνοφόλος. *Tertull.* Apol. Euseb. V. Hist. 5. Idem accidit Theodosio contra Eugenium pugnanti. De quo Claud. in III. Consul. Honorii:

Te propter gelidis Aquilo de monte procellis,
Obruit adversas acies, revolutaque tela,
Vertit in auctores, & turbine repulit hastas.
O nimium dilecte Deo, cui fundit ab antris,
Æolus armatas hiemes, cui militat æther,
Et conjurati veniunt ad classica venti.

Cæsi ad internecionem hostes, ut ne cladis quidem nuncius supereſſet. Sed quod Philo Annianus dicit, cecidisse 997000. incredibile est. Addit Iosephus: Βάραχος ἡ στρατιώτας ἐπ' Ἄσωρον, Ἰαβῖνός τε τὸν Χαναναίων βασιλέα· καὶ ἡ στρατηγὸς Σισάρης, καθελὼν εἰς ἴδαφος τὴν πόλιν.

XL. *annis.*] Hieronymus, Augustinus, Sulpicius, Nicephorus, Sigonius, volunt annos servitutum seorsim subduci ab annis Iudicum. Sed hanc sententiam tueri non possunt, nisi exemplaria omnia Hebræa, Græca, Latina, III Reg. VI, 1. ubi Salomo dicitur templum suum inchoasse anno 480. ab egressu filiorum Israël ex Ægypto, corrupta esse affirment. Ergo igitur anni servitutum comprehenduntur in annis Iudicum. Sicut ex Historia Deboræ & Samsonis manifeste colligitur. Sic *Euseb. Comestor. Lyra. Abulens. Genebrard. Torniell. Salianus.* Alii.

Madianitis.] Iudic. VI. Ioseph. V. 7, 8. Et aliis Arabum gentibus Scenitis. Non enim alii erant Midianitæ illi, Ismaëlitæ & Amalecitæ, quam quos postea Saracenos dixere, & Arabas vagos. Et in hac Midianiticæ servitutis historia, ad vivum nobis Scenitæ illi depinguntur, quemadmodum eos Ammianus accuratissime describit. Ioseph. Μαδιανίτας τῶν Ἀραβικῶν ἐθνῶν Ἀμαληκίτας τε καὶ Ἄραβας. Sciendum duplicem fuisse Madian. Unam ad mare rubrum. De hac non agitur hoc loco. Altera vicina Moabitis, juxta Arnon & Areopolin, cujus incolæ masculi omnes excisi sunt à Mose, Num. LXXXI. Verum complures cladem metuentes, jam antea ad vicinas gentes profugerant, qui postea in Madian redierunt. Alii quoque vicini, Madian incolis vacuatam occuparunt, & Madianitæ imposterum dicti sunt. *A Lapide.*

Duro imperio habebantur.] Per septem annos. Iud. 6, 1. Salmanticensis, *captivitas Madian duravit septem annos.* Seder Olam, *tradidit eos in manum Madian septem annis.* Vix ulla unquam gravior Israëlitas domi servitus afflixit. Iose-

tis divinum auxilium imploraverunt. Ita semper in 2
secundis rebus immemores cœlestium beneficiorum, idolis supplicabant: in adversis, Deo. Vnde cum reputare 3
in animo soleo, populum, tot beneficiis Dei obligatum, tot cladibus, cum peccaret, coërcitum, expertumque & misericordiam & severitatem Dei, nequaquam emendatum: & cum semper veniam erroris acciperet, semper peccasse post veniam: nihil mirum videri potest, Christum ab his non esse receptum, cum jam inde ab initio toties in Domino rebelles deprehendantur: magisque mirum est, illis semper peccantibus, nunquam Dei, si quando eum imploraverunt, defuisse clementiam. Igitur cum eis, ut supra retulimus, Ma- 4
dianitæ dominarentur, conversi ad Dominum, misericordiam solitam flagitantes, impetraverunt.

XLIX. *Erat in Hebræis* GEDEON *quidam nomine,* 1
vir

Iosephus: *Israëlitas in montana compulsor, campestri solo cedere coëgerunt. Qui speluncis & subterraneis ædificiis excavatis, quicquid hostium violentiam evadere poterat, intro receptum asservabant. Nam Madianitæ per æstatem facientes expeditionem, hieme agros colere Israëlitas permittebant, ut possent denuo labores eorum vastare. Itaque in perpetua fame ac egestate vivebant, nec jam ullum supererat præsidium, nisi in precibus ad Deum, & supplicationibus.* Plane simile artificium Alyattæ contra Milesios narrat Herodotus Clio.

Ita semper in secundis rebus.] Augustin. XVIII. C. D. XIII. *Iudicum temporibus alternaverunt apud Hebræos, & humilitates laborum pro peccatis eorum, & prosperitates consolationum, propter miserationem Dei.* Addit deinde Sulpicius per excursum, haud mirandum esse si Iudæi Christum non receperunt, cum neque Deum receperint, cujus eximiam justitiam ac misericordiam toties experti fuissent. *Sigon.*

Madianitæ.] Quorum numen Baal-Peor, quod Saturnum, Iovem, Apollinem referebat. Baalphegor enim Priapus. Hic Sol. Vide Vossium II. de Idol.

GEDEON *quidam.*] Qui & Ierubbaal. Iud. 7, 1. filius Ioas 6, 11. ex tribu Manasse ibid. 15. Cur Ierobaal cognominatus sit, caussa expressa Iud. 6, ℣. 32. *Drus.* Ophra pertinebat ad Ioasum patrem Gedeonis, quæ propterea Ophra Gedeonis vocatur, & urbs ejus. Iud. VIII, ℣. 27. Ambo erant ex familia Abiezer: unde Ioas vocatur Abiezrita. Familia ista nomen accepit, à quodam Abiezer I Paral. VII, 18. Male igitur Hieronymus, *patrem familiæ Ezri.* Nam fami-

vir justus, & charus Domino, acceptusque. Huic angelus, de campo messis domum revertenti, astitit:
2 DOMINUS, *inquit*, tecum, potens in virtute. *At ille, voce humili*, non esse in se Dominum *ingemiscebat: siquidem, quod populum captivitas premeret, virtutemque Domini, qui eos de terra Ægypti*
3 *eduxerat, flens recordabatur. Tum angelus:* Vade, *inquit*, in hoc spiritu, quo locutus es, & populum de

familia hæc vocatur familia Abiezer, non familia Ezri. *Idem ad Iud.*

Huic Angelus.] In somnio hoc factum putat Maimonides. Angelus ille Ꝟ. 14. dicitur יהוה. Ex quo patet, eum fuisse Angelum federis, id est, Christum. *Ioseph.* Φανέντος αὐτῷ θείου νεανίσκου μορφῇ.

De campo messis domum revertenti.] Π'αῤῥιζων σῖτον ἐν ληνῷ. Addit Josephus non ausum eum propter hostes propalam hoc in area facere. *Drus.* Alioqui in Palæstina, ut & in Italia hodie, boves triturabant segetes, eas ungulis calcando. Sed Gedeon flagello triturabit, quia secreto & festinanter id fecit, eademque de causa id fecit in torculari, quod erat in loco plano, & forte in horreo, ut vult Vatablus. Ebræi fabulantur, patrem ejus prius excussisse frumenta. Ipsum autem dixisse ei: *Pater senex es tu. Abi ergo domum, quia non potes fugere si Madianitæ venerint; ego decutiam frumenta.* Ob hoc dictum, quia stabilivit legem, *Honora patrem*, meruit esse Judex. Vide Kimchium.

Potens in virtute.] Ambiguum est. Tam enim accipi potest de Deo, quam de Gedeone. De Deo videtur accepisse Augustinus, referens, *potens de fortitudine*: quod noster dixit, *potens in virtute*. De Gedeone autem Hieron. qui vertit, *virorum fortissime*: & aliis qui transtulit, *miles strenue*. Cæterum in LXX. est ἰσχυρὸς δυνάμεων: in aliis, quos Sulpicius secutus, est δυνατὸς ἰσχύι, potens robore, sive, quod idem, virtute. Nam virtus etiam pro robore sumitur. Verba Sulpicii accommodari possunt ad Gedeonem, si adverbium subaudias vocandi, ut dicat, *ô potens virtute*. Idem sentiendum de Augustini declaramento seu interpretamento, quod superius adduxi. In fonte גבור החיל, quod non male redditur *miles fortissime*. Nam גבור miles: proprie robore valens. *In virtute* Græce diceretur, ἐν δυνάμει. Sic Κύριος δυνάμεων, *Dominus virtutum*. Locus est Iud. VI, 12. *Drus. Ioseph.* Εὐδαίμων ὁ φίλος τοῦ θεοῦ.

Non esse in se Dominum.] Id est, spiritum Domini, qui est spiritus fortitudinis & roboris, quo donatus fuit & Jephthe, cum ad populi ducatum vocaretur. Cæterum in Ebræo legitur, *Est Dominus nobiscum?* quod pronuntiatione juvandum, ac si diceret, Estne Dominus nobiscum? Græci habent, εἰ ἔστι Κύριος μεθ' ἡμῶν; si est Dominus nobiscum? Quasi dicat, minime. Vide sequentia. *Drus.* Hoc, *inquit*, meæ felicitatis argumentum est maximum, quod torculari utar pro area. *Ioseph.*

Flens.] Hoc de suo adjicit ex conjectura. *Drus.*

In hoc spiritu.] Ἐν τῇ ἰσχύι σου, in virtute aut fortitudine tua. *Idem.*

Se

de captivitate eripe. *Ille vero abnuere*, se infractis suorum viribus, cum ipse minimus esset, tantum onus suscipere. *Perstare contra Angelus*, ne dubi- 4
taret posse fieri, quæ Dominus loquebatur. *Per- 5
fecto igitur sacrificio, dirutaque ara, quam Baalis idolo Ma-*

Se infractis suorum viribus.] Locus haud dubie corruptus. Quid enim est: *abnuere, se infractis suorum viribus, tantum onus suscipere.* Ergo vel delendum *se*, vel transpositæ *se* & *in*. Ut scripserit Sulpicius: *abnuere, in se, fractis suorum viribus, tantum onus suscipere.* Horn.

Cum ipse minimus esset.] Textus: ואנוכי הצעיר בבית אבי· Καὶ ἐγὼ εἰμὶ μικρότερος ἐν οἴκῳ πατρός μου. Ante quæ verba, ἰδοὺ ἡ χιλιάς μου ἡθένησεν ἐν Μανασσῇ. Seorsim ab aliis vertunt אלפי הֿ חלשׁה מֿ; atque hinc eliciunt Gedeonem in sua tribu chiliarchum fuisse. *Drus.* Chiliadis militaris mentio est in Libro Judicum VII. & apud Micheam: *Et tu Bethlehem parvulus es, ut sis in millibus.* Id est, ut Chiliadem & Chiliarchum creare possis. *Sigon.* אלפי *Hieron.* Familia mea, משפחתי. *Iosephus:* Ἀδυνάτως ἔχειν ἔλεγε. πῶς τε γὰρ φυλῶν ἐξ ὧν ἐστὶν ἀρχή, πλήθους ὑστερεῖν, καὶ νέον αὐτὸν εἶναι, καὶ πηλικούτων πραγμάτων ἐπινοίας ἀφεστέρον.

Contra Angelus.] Ὁ δὲ θεὸς αὐτὸς ἀναπληρώσειν τὸ λεῖπον ἐπεγέλεγε. *Iosephus.*

Perfecto igitur sacrificio.] Idem volunt Augustinus Quæst. XXXI. Theodoretus & Abulensis. Verior sententia, Gedeonem obtulisse panem & carnes Angelo, non ad sacrificium, sed ad prandium. Neque enim ipse ex tribu Levi, ut sacrificare posset; & Prophetam primo aspectu, quia humana forma, esse putabat. Deinde carnes coctas attulit, quod sacrificio demum peracto fieri oportuit. Et מניחך nunquam sacrificium carneum, sed bene farreum notat. Denique Gedeonem non cogitasse de sacrificio, patet ex eo, quod non erexit altare, non attulit ligna & ignem: multo minus præscivit Angelum virga sua ignem eliciturum quo carnes cremarentur. Ita *Procopius, Cajetanus, Arias, Serarius.* Alii.

Dirutaque ara.] Fuit prope lucum. Quæ loca, præcipue in Oriente, magna religione culta sunt. Lucus אשרה. Inde Ἄσκρα Hesiodi patria. Eo enim primo omnium pervenit Cadmus; ibique proculdubio lucum consecravit. Colebant etiam unam sæpe arborem. Qualis illa Platanus Theocriti, quæ Helenæ sacrata fuit. *Heinsius.* Hieronymus ad cap. VII. & XXXII. Jeremiæ: *Hic gentilitatis error omnes provincias occupavit, ut ad capita fontium lucosque amœnissimos, victimas immolarent, & omnis prava superstitionis religio servaretur.* Tales lucos violare & exscindere summum nefas creditum. Si hoc facerent, secures in sua membra redituras. Lucanus III. de luco quem Cæsar exscindere parabat:

Sed fortes tremuere manus, motique verenda
Majestate loci, si robora sacra ferirent,
In sua credebant redituras membra secures. Horn.

Quam Baalis Idolo.] בעל commune Deorum in Oriente nomen. Chaldæi contractius בל dicebant. Ios. XLVI, 1. Unde Græcis Βῆλος. Origo Idololatriæ

Madianitæ ſacraverant, ad ſuos profectus, caſtra
6 *caſtris hoſtium contulit. Sed Madianitis etiam gens*
7 *Amalech ſe conjunxerat. Gedeon vero non amplius*
quam ad triginta & II. millia exercitum paraverat.
8 *Sed priuſquam conſligeret, Deus ad eum locutus eſt,*
nimiam eſſe hanc multitudinem, quam in prælium vellet educere: Hebræos pro ſolita perfidia, eventum pugnæ non Deo, ſed virtuti ſuæ daturos. itaque daret volentibus diſcedendi poteſta-
9 tem. *Quod ubi populo divulgatum*, XX. *&* II CIↃ.
10 *à caſtris receſſerunt. Sed ex* X. *millibus, quæ reſederant,*

triæ à Nino. Quippe hic patrem ſuum Nimrodum, ſub Beli nomine, inter Deos retulit, poſita ei ſtatua. *Hieron.* in Ezech. XXIII. *Idolum Baal ſive Bel, &, ut apertius dicam, Beli, Aſſyriorum religio eſt, conſecrata à Nino, Beli filio, in honorem patris.* Idem in Oſeæ cap. II. tradit. Baal autem Saturnum, qui Sol, denotat. Unde & Phœnicibus vocabatur Beelſamen. *Sanchoniatho:* Ἥλιον ἢ θεὸν νόμιζον μόνον, ἀφ' οὗ κύριον, Βεελσάμην καλοῦντες. Euſeb. I. προπ. 7. De quo vide Magni Voſſii libros de Orig. & progreſſu Idololatriæ. Haud dubie vero ara hæc Beelſameni, Deo Phœnicio, ab Ophratæis erecta fuit.

Madianitæ ſacraverant.] Quærendum unde habeat. Nam ex textu non poteſt aliud colligi, quam hanc aram à civibus Gedeonis fuiſſe ſacratam, quem propterea quod eam deſtruxiſſet, ad necem quærebant. Hiſtoria refertur Jud. VI. 30. *Druſius.*

Ad ſuos profectus.] Joſeph. tradit eum hanc rem cum quibuſdam juvenibus communicaſſe: διηγόρευσε ὁ Γεδεὼν ἅπασι τοῖς νέοις, ἐπισθόμενος. In textu ſacro dicitur *aſſumſiſſe decem viros de ſervis ſuis.* Horn.

Caſtra caſtris hoſtium contulit.] Nam Madianitæ Jordanem tranſgreſſi, caſtra poſuerant in valle Iezraël. Gedeon quoque, collecto fortiſſimo exercitu, ſe iis, pugnaturus, objecit. Παρεμβάλλει πρὸς τοὺς ἀγῶνας ἑτοίμως ἔχων τὸ στρατόπεδον. *Joſeph.*

Etiam gens Amalec.] וכני קדם id eſt, variæ Arabum gentes. Nam illa Arabiæ pars, reſpectu Iſraëlitidis, ad Orientem erat. בני קדם proprie ſunt Keturæi. Amalekitæ autem, famoſiſſima Orientis natio, in hanc uſque diem ſedes ſuas habent in Diarbecra & vicinis Meſopotamiæ ac Arabiæ regionibus. *Horn.*

Ad triginta & II. millia.] Certum ex Jud. VII, 3. triginta duo millia fuiſſe. Quocirca male adjecit (ad) præpoſitionem, quæ hic circiter denotat, ut in illo Terentii, *quaſi talenta ad quindecim coëgi.* Sic infra, *Nam fere ad* LXX. *erant*, cum hiſtoria narret LXX. fuiſſe. *Druſius.*

XX. *&* II. *millia.*] Sic audacter emendavimus. Prius erat in libris, XX. CIↃ. *à caſtris receſſerunt.* Vide Jud. VII, 3. *Idem.*

Ex X. *millibus.*] Μυρίων ἀνδρῶν. *Joſeph.*

Quam

rant, admonitus à Domino, non amplius quam trecentos tenuit: reliquos ab armis dimisit. Ita media vigi- 11
lia castra hostium ingressus, jussis omnibus tuba canere, magnum terrorem injecit: neque cuiquam resistendi animus fuit, turpi fuga, quo quisque potuit, dilapsis. Sed occurrentibus omni ex parte Hebræis, passim 12
fu-

Quam trecentos retinuit.] Ergo uni militi Gedeonis oppositi fuerunt cccci. Madianitæ. Quia in exercitu Madian fuerunt 135000 hominum: in exercitu Gedeonis 300. Divide 135000. per 300. & produces 450. *Bucholc.* Vide Gregorium l. xxxi, c. 32. Elegit autem eos qui lambebant aquas. Quod formidinis & mollitiei. Josephus: Ὅσοι δ' ἂν ἐπὶ σπουδῆς καὶ μετὰ θορύβου πίνοιεν, τούτους νομίζειν ὑπὸ δειλίας τοῦ πάσχειν καὶ ἡδονὴν ποιεῖσθαι τὰς πολεμίους. Ita non numerum tantum ad tertiam primum partem: deinde hanc tertiam ad minus parte tricesima, redigere voluit Deus; sed simul eos sibi assumere, de quorum virtute minima spes erat. Et hi trecenti, non quasi cohors Leonidæ, sed homines ingenio trepidi, cxxxv. hominum millia disjecerunt. *Grotius. Abul.* Contra alii censent lambentes electos præ illis qui curvato genu biberant, quasi temperatiores & tolerantiores sitis; & qui obiter ac cursim, more canum lambentes, ad prælium festinarent. *Lyra, Arias, Serarius.*

Media vigilia.] Media vigilia incipiente, sive in principio ejus. Iud. vii, 19. Josephus hic habet, *circa quartam vigiliam*, & ejus interpres Rufinus, *circa primam.* Mirum unde hæc varietas. De vigiliis vide quæ notavimus Observat. lib. 10. cap. 10. Quibus addo, tres vigilias etiam à Macrobio statui, his verbis: *Nox in tres vigilias distribuebatur, vigiliæ vero in quatuor horarum spatia.* Manahem Ricinensis vigiliam mediam appellat *custodiam secundam, quæ media nocte*, tertiam autem definit, in qua homo fabulatur cum uxore sua. Videndus R. David & Psalm. lxiii, 7. Cæterum vespertinæ & matutinæ vigiliæ mentio apud Paraphrastem Chaldæum. *Drus.*

Castra hostium ingressus, jussis omnibus tuba canere.] Simili stratagemate Hannibal à Q. Fabio Max. ad Casilinum obsessus, eum elusit. Nam duobus boum millibus ad cornua singulorum faces accensas alligavit, itaque eos impulit in montes à Romanis insessos. *Livius* Dec. iii. lib. ii. Similia recensent *Julius Frontinus* ii. de Strateg. 4. Falisci & Tarquinienses, compluribus suorum in habitu Sacerdotum subornatis, faces & angues furiali habitu præferentibus, aciem Romanorum turbaverunt. Idem Vejentes & Fidenates, facibus arreptis fecerunt. Vide & iii, 8.

Magnum terrorem.] Ταραχὴ δὲ λαμβάνει τοὺς ἀνθρώπους ἔκ τε τοῦ παρόντος καὶ δείματος· νὺξ γὰρ ἦν, καὶ ὁ θεὸς τοῦτο ἤθελεν. ὀλίγοι δὲ ὄντες ὀλίγους ἐφοβοῦντο πολεμίους. οἱ δὲ πλείους, ὑπὸ τοῦ συμμάχων, ἀλλὰ τῇ γλώττῃ ἀλαφωνεῖν. ἅπαξ δὲ ἡμαρτηκότες εἰς ἀλλήλους, πᾶν τὸ φρουρὸν ἀνῄρουν, νομίζοντες εἶναι πολέμιον. *Josephus.*

Occurrentibus omni ex parte Hebræis.] Conclamantes autem viri Israël & Naphthali, Aser, & omnis Manasse, persequeban-

13 *fugientes cadunt. Reges Gedeon persecutus ultra Jor-*
14 *danem, comprehensos neci dedit. Ea pugna centum*
15 *& XXCIↃ. ex hostibus cæsa, XV. capta traduntur. Tunc*
consensu omnium, Gedeoni, ut princeps populi esset, de-
16 *latum. Quod ille aspernatus, communi jure cum civi-*
bus

quebantur Madian. *Judic.* VII. Occuparunt etiam vada Iordanis ad Abelmecholam & Bethbaram, quæ Tremellio & Scaligero Bethabara est, cujus mentio fit Ioh. I, 28. Serarius diversa loca fuisse putat.

Reges.] Iud. VIII. Quorum duo fuerunt, *Zebee* & *Salmuna*. Oreb & Zeb, non Reges erant, sed Principes Madian, & in fuga interfecti, nomen ab infelici exitu, locis indiderunt. Cæterum ex textu sacro patet, jam tum temporis, Lunulas Arabum insignia fuisse. Ita enim interpretantur Iudæi זהרונים Zebæ & Salmunæ. Originem traxerunt, non ab Hegiræ Mahummedicæ memoria, ut Scaliger vult, quæ biduo post verum Lunæ coitum, corniculante jam Luna accidit: sed à Diis veterum Arabum, Urania, Alilat, Astarte, Cabar, qui omnes Venerem seu Lunam notabant. Unde summis turrium & Meschitarum fastigiis impositæ Lunulæ. *Seldenus.* Inaures quoque, dicatas alicui fictitio numini, habebant. Qui mos olim Syrorum, & per Syro-Phœnicas in Africam venit. De quibus Augustin. Epist. LXXIII.

Persecutus ultra Iordanem.] Ex clade Iezreelitica XV. millia (non ut *Ioseph.* XVIII.) evaserant trans Iordanem, jamque pervenerant Carcariam, quod est castellum unius diei itinere à Petra distans. LXX. *Chaldæus*, *Hieronym.* in Locis. Porro Gedeon non recta via, sed à tergo eos, per Arabum Scenitarum regionem, ne evadendi locus esset, adortus est. Illi autem, velut nullo periculo, securi agebant. *A Lapide.*

Neci dedit.] Ad ulciscendam necem fratrum suorum, quos hi Reges in spelunca Thaboritica interemerant. Nam alioqui eos occidere non tenebatur illius præcepti vi, quod Num. XXXI, 17. datum. Hoc enim temporarium erat, quod Num. XXV. eædem Regum filio commisit, ut gladium in hostes patriæ suæ stringere disceret, regio initiatus sanguine. *Menochius.* Sed illi maluerunt ipsius Imperatoris manu cadere. In quo haud parva victis consolatio:

Æneæ magni dextra cadis.

Centum & XXCIↃ ex hostibus cæsa.] Primo prælio nocturno, apud Iezreëlem. Quod Abulensis cum victoria Iosaphati II Paral. XX. comparat. Multisque nominibus præferenda est gloriosissimæ pugnæ Lacedæmoniorum ad Thermopylas. *A Lapide.*

XV. *capta traduntur.*] Miror quis hoc persuaserit Sulpicio. Cæsi enim, ut ex Iud. VIII. II. patet. Multos fuga tum evasisse, haud dubitandum, quia & duo Reges ex fuga retracti: sed tot millia capta, absonum. Iosephus, more suo audacter: ἅπαντες διέφθαρτο τὸν πολεμίων. Et mox, sui oblitus, non nisi CXX. millia utroque prælio cæsa vult. Quæ mira incogitantia & supinitas est. *Horn.*

Consensu omnium, Gedeoni, ut princeps populi esset.] Atqui jam à Deo constitutus princeps erat. Non ergo Israelitæ judicem eum, sed Regem creant. Id est, Regnum ipsi, posterisque ejus, hæreditarium offertur. *Estius.*

Quod ille aspernatus.] Non Ducatum, sed Regnum, & quidem hæreditarium. Nec verum, quod Sulpicius dicit; *communi jure cum civibus vivere, quam præesse suis, maluit.* Nam utique

præ-

bus vivere, quam præesse suis, maluit. Depulsa igitur captivitate, quæ septem annos populum continuerat, pax per XL. *annos fuit.*

L. *Sed defuncto Gedeoni, filius ejus* ABIMELECH, *ex concubina ortus, fratribus interemptis, pessimis quibusque consentientibus, & maxime Sichimorum principibus* 1

præfuit. *Iosephus:* Γεδεὼν ὁ τῶν ἀρχῶν ἀποθεὰς βιαλόμβρῳ, βιαθεὶς ἔχειν αὐτῶν ἐπ' ἔτη πεσαρώκοντα, βεαβδώων αὐτοῖς τὰ δίκαια, καὶ τοῦ ἀμφορῶν, ἐπ' αὐτὸν βαδιζόντων. κυρία τε πάντα ὢν τὰ ὑπ' αὐτῷ πολέμια. Ergo igitur rejecit à se regnum populi arbitratu, & in hæreditatem oblatum. Unde dicit: *Dominabitur vobis Dominus*, id est, is vobis Principes designabit. Quod quamdiu faciebat Deus Regem populus suopte arbitratu facere non debebat 1 Sam. VIII, ℣. 7. multoque minus uni se familiæ subjicere. *Grot.*

Pax per XL. *annos fuit.*] Imo tantum per XXXIII. Nam VII. anni servitutis sub his XL. more solito, comprehenduntur. *Horn.*

ABIMELECH.] Iud IX. Ioseph. V, 9. Nomen hoc proculdubio ex materna ambitione impositum; quæ filium occulte in spem regni educabat. Erat enim insolens, & inter tot fratres majoris dignitatis, merito suspectum. *Idem.*

Ex concubina ortus.] Id est, uxore secundaria: cui nomen fuisse *Druma* Iosephus tradit: Νόθον δ' εἰς ὢν παλλακῆς Δρύμας. Ubi verum non est, quod νόθον vocat. Nam filii ex concubinis nati, quanquam non cernerent hæreditatem paternam ex asse, legitimi tamen filii, sive naturales, haudquaquam spurii, dicebantur. *Horn.* Non erat eo tempore vetitus concubinatus: neque concubina à matrona, nisi dignitate, distabat. Solebant autem sumi de ancillis, aut de humilioribus fœminis. *Grotius.*

Fratribus interemtis.] Quorum LXX. fuerunt. Sic enim Scriptura, rotundo numero, loquitur. Alias tantum erant LXIX. Nam Jothan, septuagesimus, effugerat. Imo tantum LXVIII. si Abimelechum iis annumeres. Interemit eos, barbara crudelitate, super unum lapidem. Quem Arias censet fuisse altare, ab Abimelecho Baal-Berith Idolo gentili dicatum, erectumque eodem loco, quo ante Gedeon sive Ierubbaal, aram Baalis destruxerat. Abulensis putat Abimelechum non hostis, sed judicis personam sustinere voluisse; atque ita, tanquam facinorosos, publico supplicio affectos. Similes fratricidæ fuerunt Ochus Persarum Rex, qui LXXX. Phrahates Parthorum, qui XXX. fratres interemerunt. Et solemnis illa in Oriente barbaries. Adeo verum quod Poëta dicit, omne regnum *impatiens consortis* esse. *Horn.*

Pessimis quibusque consentientibus.] Conduxerat enim sibi latrones, *quos manus, atque lingua, perjurio, & sanguine civili alebat: postremo omnes quos egestas, flagitium, conscius animus exagitabat.* Quo satellitio stipatus, velut alter Catilina, in perniciem Reipublicæ grassabatur. *Horn.*

Sichimorum principibus.] בעלי תבם sunt cives illius urbis, qui & אנשי שכם, ἄνδρες Συχὲμ, quod in Hieron. & LXX. *Ionathan:* Habitatores Sichem. Intelliguntur autem primarii cives, & qui

2 *cipibus operam ei navantibus, regnum occupavit. Isque discordiis civilibus exercitus, cum suos bello premeret, turrim quandam, in quam se amisso oppido fugientes receperant, expugnare aggressus, dum incautius subiit, saxo à muliere ictus periit, cum triennio imperium*

qui Magistratum gerebant. *Drus.* ad Jud. Facile autem hos, in sceleris sui societatem, callidus Tyrannus traxit, sanguine & affinitate iis junctus. Quippe ea urbe maternum genus ducebat.

Regnum occupavit.] Constituerunt Sichemitæ Regem Abimelech, juxta quercum quæ stabat in Sichem. Hanc quercum Masius & Serarius putant eam fuisse ad quam Abrahamus altare constituit Gen. XII. ℣. 6. Sic fuisset annosa quercus:

Religione patrum multos servata per annos.

Quicquid sit, locus erat, ubi solennes conventus suos, & comitia Magistratui creando, exercebant Sichemitæ. Vide Interpr. Hinc patet Abimelechum non fuisse Israëlis Iudicem & Principem: utpote nec à Deo, nec populo, sed à paucis Sichemitis, civibus suis, electum & vi intrusum Tyrannum. Unde nec tribus Juda, nec cæteræ eum acceptasse leguntur. Hinc & ipse duntaxat in Sichem regnavit. *A Lapide.* Falso autem commentus fuerat, LXX. fratres suos, pari potestate, regnum affectare vel Principatum. Unde commendata Monarchia, facile Sichemitas, occulto ut videtur Gedeonis odio flagrantes, in partes suas traxit.

Discordiis civilibus exercitus.] Misit Dominus spiritum pessimum inter Abimelech & habitatores Sichem, qui cœperunt eum detestari. Lib. *Iud.* in Hebræo est יבגדו rebellarunt. Rebellionis author fuit, usus populi odio & abalienatione, Gaal Princeps Sichemitarum, & Abimelechi æmulus. Unde factum ut Sichemitæ eum urbe sua, tanquam crudelissimum Tyrannum, pellerent. *Ioseph.*

Cum suos bello premeret.] Sichemitas. Quorum urbem, ex insidiis, & proditione Zebuli, captam, solo æquavit. Καὶ Σικιμίτας πάντας ὅτως ἀπώλεσεν. Ruinas sale consevit, ad sterilitatem solo inducendam. *Virgil.* II. Georg.

Salsa etenim terra est, & quæ perhibetur amara,
Frugibus infelix. ——

Alii existimant ad fertilitatis signum deletis urbibus salem insparsum. Quasi imposterum agri & fata futura essent ubi olim palatia & ædes. A sale enim omnis fertilitas, nisi nimius sit. Reliquias cum turri, in quam se receperant, conremavit. Hoc successu elatus, arma terroremque nominis sui late circumtulit, quicquid restaret tribuum, Tyrannidi suæ adjecturus. *Iosephus.*

Turrim quandam, in quam se amisso oppido.] תבץ. *Ioseph.* ἤλαυνεν δ' ἐπὶ Θήβας. Putavit igitur nomen ejus oppidi fuisse Thebas. Quarum Eustathius novem recenset. Thebes autem urbs fuit in tribu Manasse, in finibus Neapoleos, pergentibus Scythopolin, quasi in decimo tertio ejus lapide. *Hieronym.* & *Euseb.* Fuitque alia à Thesbi, ex qua oriundus Elias Propheta, cognomen Thesbitæ tulit, uti contra Lyranum iidem docent.

Saxo à muliere ictus periit.] Iuste lapide percussus interiit, qui super lapidem LXX. fratres occiderat. Sic tegula à muliere dejecta misere Argis periit Pyrrhus

perium tenuisset. Huic successit THOLA, *qui duo-* 3
bus & XX. annis regno potitus est. Post hunc IAIR *fuit,* 4
qui cum æque viginti & duos annos principatum obti-
nuisset, populus, relicto Domino, idolis se mancipavit.
Ob-

Pyrrhus Rex Epirotarum. *Plutarchus.* Hermannus quoque Saxonum Rex, arcem oppugnans, saxo à fœmina dejecto interemptus est. *Aventinus* v. Vnde Lacedæmonii, ut author est Plut. in Sylla, τὴν μαχίας improbarunt, quod in illis, vel à muliere interficeretur vir fortissimus. Seneca Hercule Oeteo:

O turpe fatum! fœmina Herculeæ necis
Auctor feretur? ——

Ad quam infamiam declinandam, maluit Tyrannus Abimelech, manu armigeri sui cadere. Ὁ δὲ τοιαύτην ὑπὲρ τὸ εἰς τὸς ἀδελφὸς ἀδικίαν ποιηθὲν ἐξέπεσε, καὶ τὸ εἰς Σικιμίτας αὖ τὸ πεπλημμέλημα. *Ioseph.* Nec tamen effugere potuit, quin Ioab diceret: *Quis percussit Abimelech filium Ierubbaal? Nonne mulier misit super eum fragmen molæ de muro, & interfecit eum in Thebes?* II Reg. XI, 21.

THOLA.] Iudic. X. Ita Sigon. Giselin. Drusius. Editio Elzevir. Cholias. Quod haud dubie corruptum, & præter mentem authoris, cum nec LXX. nec Latinus eum ita vocent. *Horn.* Fuit consobrinus Abimelech, utpote filius Phua, qui erat frater Gedeonis. Sed quia Gedeon ex tribu Manasse, Phua ex Issachar, patet fuisse fratres uterinos duntaxat, ita ut mater eorum nupserit Joas Manassensi, ex eoque genuerit Gedeonem: deinde nupserit alteri viro è tribu Issachar, ex eoque genuerit Phua patrem Thola. Sic Augustinus & alii. Videtur electione populi creatus Iudex. Nam Dei hic nulla fit mentio. *Abul.* Sic & à populo electi Iudices Iephte, Absan, Ahialon & Abdon. Nimirum Hebræi ob merita Gedeonis, voluerunt ex ejus prosapia creare judicem: cumque filii omnes ejus exstincti essent, acceperunt consobrinum & Tholam. *A Lapide.*

Duobus & XX. annis regno potitus est.] Sic Eusebius. Hebræi, LXX. & Latinus XXIII. annis. Nihil præterea de illo tradunt sacri Annales, nisi quod vixerit ac sepultus sit in Samir montis Ephraim. Quod additur, quia alia in tribu Iudæ. Iosuæ XV. 41. *Menochius.*

Post hunc IAIR *fuit.*] Non hic est ille de quo Num. XXXII. 41. Sed alius, Segubi filius, indicatus etiam I. Paral. II, 22. *Grot.* Fuit Galaadites, ac proinde ex tribu Manasse, quæ trans Iordanem in Galaatitide habitabat. Vnde & oppida, quibus filii ejus XXX. præfuerunt, erant in tribu Manasse. *A Lapide.* Ex quo videri possit hunc Iairum absoluto quodam Dominio Israëli præfuisse, quia oppida filiis suis dedit, quæ & à nomine ipsius dicta fuerunt Havoth Iair, *villæ Iair.* Potest tamen etiam dici, Iairum sic præfeciisse filios suos istis civitatibus, sicut legitur & Samuël præfeciisse suos filios I Reg. VIII. cum nuda potestate judicandi, non autem dominandi. *Estius.* Sepultus est in Camone Galadenes. *Ioseph.*

Idolis.] Baalim & Astharoth, Diis Syriæ ac Sidonis, & Moab ac filiorum Ammon, & Philistim. Iud. X. 6. Cæterum hi omnes populi Solem imprimis, sub alio atque alio nomine coluerunt. Syris ac Sidoniis dicebatur genetali nomine בעל, *Dominus.* Palmyrenis Ἀγλιβῶλος, *Orbis Dominus.* Accaronitis בעל זבוחים, *Dominus sacrificiorum*, pro quo Israëlitæ contemtim dixerunt בעל זביב, *Dominus muscæ.* Ammonitis

5 *Obque id Israëlitæ subacti sunt ab Allophylis & Ammonitis, duoque de* XX. *annis sub eorum imperio fue-*
6 *runt. Quo tempore eis Dominum invocantibus, divinum scilicet responsum redditum est:* Simulachra potius invocarent, se non ultra misericordiam in-
7 gratis præstiturum. *At illi flentes culpam fateri, & precari veniam, abjectisque idolis Deum implorantes, negatam licet misericordiam impetraverunt.*

1 LI. *Igitur* IEPTA *duce ad libertatem armis vindicandam frequentes conveniunt: missis prius ad Amon regem legatis, ut finibus suis contentus, bello abstineret.* *At*

nitis Moloch & Milcom. In cujus numinis honorem liberi per ignem traducebantur. Quæ non erat crematio liberorum; sed februatio, hoc est, purgatio quædam, qua per spatium inter duos ignes intermedium, à Camaris Sacerdotibus, vel ipsis etiam parentibus, ducebantur infantes. In magnis tamen angustiis fuit etiam vivi-comburium. Sed de his, quæ ad gentilium Idololatriam spectant Vossius, de *Idolol.* prolixe. Vide & Rambam III. More Neb. XXXVII.

Ammonitis.] Male. Nam fuerunt filii Ammon. Qui diversi ab Ammonitis. *Drus.* Quod tamen subtilius quam solidius. *Horn.*

Duoque de XX. *annis.*] Hi XVIII. anni comprehendi nequeunt sub annis Iephtæ. Hic enim tantum sex annis præfuit. Quocirca Serarius vult illos omnino addendos annis cæterorum Iudicum. Sed hoc fieri non potest. Quare comprehendi debent annis Iairi qui præfuit XXII. annis, sub cujus imperio defecerunt. *A Lapide.*

Simulacra potius invocarent.] Sarcasmus, similis illi Deut. XXXII. *Ubi sunt Dii eorum in quibus habebant fiduciam? Surgant & opitulentur vobis, & in necessitate vos protegant.*

IEPTA.] Scriptura hæc à scribis est, non à Sulpicio, qui sine dubio Iephtha vel Iephthe scripsit, ita poscente prisca consuetudine. *Drus.* Fuit Galaadites. Ideoque non ex tribu Gad, ut Abulens. & Cajetan. vult, sed Manasse. Manassenses enim passim vocantur Galaaditæ, non Gaditæ, etsi & ipsi partem legionis Galaad occuparent. *Perer. Serar.* Fuit tamen etiam patris ejus nomen Galaad, ut ex textu patet; qui eum ex אשה זונה, quod sive meretricem, aut γυναῖκα πόρνην, cum Helleniſtis, sive cauponam interpretari licet, susceptit. Erat enim natus ex אשה אחרת, fœmina vel alterius tribus, vel alienigena. Quorum prius Iosephus adstruit, posterius Saidus Batricides, cujus verba sunt, وكان ابن امراة سراقة, *& fuit filius mulieris Saracenæ.* Vide Seldenum de Succeſſ. 1, 10.

Ad Ammon Regem.] Veritas historiæ postulat, *ad Regem filiorum Ammon.* Sic est etiam in LXX. consentientibus libris Hebræis & Latinis, πρὸς βασιλέα υἱῶν Ἀμμών. Iud. 11, 12.

Legatis.] Casus hic erat. Sihon Rex bello occupaverat urbes aliquas Moab & Am-

At ille, prælium non abnuens, aciem instruxit. Tum 2
Jepta, prius quam signum pugnæ daretur, vovisse di- 3
citur, si prospere pugnasset, eum qui sibi primus revertenti obvius fuisset, hostiam Deo dandum. *Ita victis hostibus, cum domum rediret, filia ei obviam* 4
fit; quæ patrem exceptura victorem, cum tympanis & choris, læta processerat. Tum Jepta consternatus, do- 5
lore conscissis vestibus, indicat filiæ voti necessitatem.

At

& Ammon. Moses eo occiso, urbes illas Hebræis dat. Queritur igitur Rex Ammon de injuria sibi facta, terramque suam ab Hebræis reposcit. Patet autem ex hac concertatione, eundem vel tunc, vel tempore Mosis, Ammonitarum & Moabitarum Regem fuisse, quod Lyra vult, vel socias saltem ac federatas eas gentes. De jure præscriptionis, vide Grot. II. de Jure Belli IV. Extra controversiam est, si jus gentium respiciamus, quæ hostibus per nos erepta sunt, ea non posse vindicari ab his qui ante hostes nostros ea possederunt, & bello amiserunt: quia jus gentium hostes primum Dominos fecit, dominio externo, deinde nos. Quo jure, inter alia, tuetur se Jephthes contra Ammonitas. *Idem.*

Hostiam Deo dandum.] והיה ליהוה והעליתיהו עולה. Quod transferendum: *Erit Domino, aut adscendere faciam holocaustum.* Nempe si id animal holocausti sit capax. Id quod non nisi ex bubus, avibus, capris, turture, columba, fieri poterat. Quid si asinus aut canis occurrisset, debuitne holocaustum fieri? non sane. Ergo nec humani generis quicquam: sed dedicandum id ad ea ministeria quæ homines Deo exhibent, puta in Sanctuario, si mas esset. Si fœmina, ad preces, vini abstinentiam, & vitam μονάζουσαν. Cælibatus sub custodia, fœminis indicti, exemplum habes II Sam. XX, 3. *Grotius.* Simile Idomenei votum fuit, de quo Servius ad III. & XI. Æneidos: *Idomeneus Cretensium Rex in tempestate devovit, Diis sacrificaturum se de re quæ primum occurrisset. Contigit ut filius ejus primum occurreret: quem cum immolasset, ut alii vero, immolare voluisset, & post orta esset pestilentia, à civibus pulsus est regno.* Simile votum Alexandri M. describit Aldrovandus in Asino.

Filia.] Μονογενής. LXX, & Joseph. Aquila πρωτόκλητος. Ei nomen fuisse Seilam Philo Annianus tradit.

Cum tympanis & choris.] *Sed quia Sacerdotes eorum tibiis & tympanis concinebant.* Tacitus de Judæis. Solebant autem puellæ ἐπινίκια canere, ut ex XV. Exod. & I Reg. VI. 6. colligitur. *Menochius.*

Voti necessitatem.] Quod impium, stultum, & parricidiale. Ita *Ambros. Augustin. Chrysost.* & alii Patres ac Rabbini. Cæterum solvi hoc voto Jephthe per summum sacerdotem potuisset, pecuniæ summa. Targum: *Iephthe non interrogavit Phinees Sacerdotem. Quod si consuluisset eum, potuisset redimere filiam æstimatione pecuniæ.* Kimchi: *Dixit Phinees*, Ipse indiget mei, veniat ad me. *Iephthe autem, caput principum Israël*, Egone ibo ad eum? *In ista contentione periit puella.*

6 *At illa, non fœminea constantia, mori non recusans,*
duos tantum tamen menses, vitæ spacium, petit, ut
7 *æquales suas prius videret. Quibus actis, ultro ad pa-*
8 *trem rediit, votumque Domino reddidit. Jepta prin-*
9 *cipatum sex annis tenuit. Huic* ESEBON *successit, &*
tranquillis rebus exacto imperio, anno septimo decessit.
Post-

Mori non recusans.] Sulpicius in eorum sententia est, qui immolatam putant. Quæ communis patrum opinio, Augustin. Hieron. Ambros. Tertull. Chrysost. Origen. Nazianz. Theodor. Bedæ. Procop. Et ex recentioribus Ruperti, Abul. Saliani, Tornielli, Suarez, Lessi, Azor. & aliorum. Vide Serarium. Contra Rabbini quidam, quos secutus est Lyra, & plerique Orthodoxorum hodie sequuntur, non immolatam, sed Deo perpetua virginitate consecratam putant. Quia nimirum fides Jephtæ prædicatur Hebr. XI, 32.

Vt æquales suas prius videret.] ואבכה על בתולי אנכי ורעיתי. *Et plangam virginitatem meam cum sodalibus meis.* Quod frigide Sulpicius reddidit.

Votumque Domino reddidit.] Rabbini tradunt Phinees noluisse Jephtham voto solvere, & hac de causa שכינה, id est, Numinis Majestatem atque præsentiam ab eo recessisse. *Saidus Batricides*, ex versione Seldeni: *Consiliarii Iephtæ suaserant, ut adiret Phinees Prophetam, filium Eleazari, filii Aharonis, atque eum consuleret, ut ab eo disceret, qua ratione filiam morte eriperet. Sed monitus est ab Angelo ne ad eum adiret. Etiam & Phinees Propheta monitum accepit ex Prophetia, ne indulgeret ei. Itaque transactis binis illis mensibus, ingens festum celebravit Iephtes, & filiam suam immolavit eadem die, quem* festum luctus *nominavit.* Hujus facti memoria quater anno carminibus & colloquio celebrata imposterum fuit. Quod ad sua quoque tempora, eodem in loco, factum à Samaritis, docet Epiphanius. De hoc autem voto, & Pontificis in eo authoritate, vide Diatribam singularem Ludovici Capelli. *Iosephus:* Ἰύζας τὴν παῖδα ὡλοκαύτωσεν, ἅτε νόμιμον, ἅτε τῷ θεῷ κεχαρισμένην θυσίαν ἐπιτελῶν, μὴ ἀφαιρούμενος τῷ λογισμῷ τὸ γενησόμενον οἷον τὸ συμβὰν δόξῃ τοῖς ἀκούσασι. Hoc factum Iephtæ imitati sunt gentiles, Erichtæus bellum contra Eumolpum gerens, Agamemnon, Marcellus, Marius, & alii. Vide Plut. in Parallelis.

Principatum.] Totius Israël. Nam licet initio Galaaditarum tantum princeps esset, postea tamen etiam reliquæ tribus ipsi paruisse videntur. Sic Augustin. Quæst. XLIX. Vide *Drus.* ad Iud. Omisit cladem Ephraimitarum Iud. XII.

ESEBON.] In fonte Ebræo, Ebsan, quod nunc legunt Ibsan, ut Iosephus olim Absan, Hiero. Abesan & LXX. ἀβεσσών, quod Latine scribes Abæssan. Ibsan, Ebsan, Absan, ut Nimrod, Nemrod, Namrod. Sæpe ita variabant in legendo antiqui. *Drus.* Fuit Bethlehemita, ex tribu Iudæ. Ita fere omnes Interpretes. Sed Maldonatus in Matth. II. vs. I. putat hic agi de Bethlehem quæ in tribu Zabulon, cujus mentio Iosuæ XIX, 15. Dicunt autem Rabbini, hunc Absan fuisse Booz, maritum Ruth, abavum Regis Davidis. Coætanei sane fuerunt: sed eosdem fuisse, non videtur. Vide *Drus.* ad Iud.

Tranquillis rebus.] In Iudæa. At Græcia

Postque eum ALLON *Zabulonites annis* X. *itemque* AB- 10
DON *annis* VIII. *rerum potiti, pacis tempore nihil, quod historia loqueretur, ediderunt*. *Rursum Israëlitæ* 11
ad idola conversi, divino destituti præsidio, objecti Allophylis, per XL. *captivitatis annos pœnas perfidiæ pependerunt*.

XLII. *Ea tempestate* SAMSON *natus traditur.* 1
Hujus mater diu sterilis, angelum vidit: dictumque ei 2
est,

Græcia tum omnis & Asia minor, horribili bello tremebat. Nam sub eo ortum est Trojanum bellum. *Samuel* Solem ad librum Iuchasin.

ALLON.] Veritas lectionis Ailon. Nam sic est in codicibus Græcis αἰλὼν, quod nunc legunt ex Ebræo Elon. Hunc Eusebius in Chronico prætermisit eo loco ubi catalogum Iudicum recenset. In ipso autem Chronico ait, *post Esebon in libro Ebræorum fertur judex Adon rexisse populum annis* 10. *qui non habetur apud* LXX. *interpretes*. Mirari libet. Nam in editione Romana Iud. XII. ℣. 11. αἰλὼμ legitur, in quo mendum quale in Edem & Madiam. Reperio & αἰλείμ. Ex αἰλὼν factum Ajalon, quod in Hiero. *Drus.* Sub eo excisa Troja. *Euseb.*

ABDON.] Filius Hellel Pharatonites, ex tribu Ephraim.

Nihil quod historia loqueretur.] Et huic, & prioribus, Δι' ὃν τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἄδειαν τῶν πραγμάτων, nulla data est rerum fortiter glorioseque gerendarum occasio. *Ioseph.*

Per XL. *captivitatis annos.*] Iudic. XIII. Ioseph. V, 10. Hi anni includuntur annis Samsonis. Licet enim in vita sæpius Philistæos cecîderit, non tamen eorum jugum ab Hebræis prorsus abstulit, nisi in morte, cum principes eorum secum una ruina oppressit & sepelivit. Hinc cap. XV, 20. dicitur: *Iudicavit Israël in diebus Philistim* (quibus scilicet Philistæi dominabantur Israëli) *viginti annis*. Hinc liquet hos XL. annos cœpisse XX. ann. antequam Samson esset Iudex, ac durasse per XX. annos, quibus fuit judex, cumque ejus vita finiri. Ita Salianus, Torniellus, & alii. Eusebius, Lyra, Abulensis, Genebrardus, hos XL. annos ita numerant, ut cœperint cum principatu Samsonis, ac toto ejus tempore durarint per XX. annos sub Heli Pontifice. Minus vere. *Cornelius à Lapide.*

Ea tempestate SAMSON *natus.*] Id est, anno primo servitutis. Cœpit igitur munus suum anno ætatis XIX, vel XX. auspicari. Pater ipsi Manoah. Ambros. Epist. LXX. *Pater erat de tribu Dan, timens Deum, haud ignobili genitus loco, præstans cæteris.* Iosephus: Μανώχης τῶν Δανιτῶν ἐν ὀλίγοις ἄριστος, καὶ τὸ πλοῦτον ὁμολογούμενος ἔχων.

Mater.] Cui nomen Harseli Cophunith, de tribu Juda. *R. Abrah.* in Juchasin.

Diu sterilis, Angelum vidit.] Ambros. *Mater vero sterilis, sed virtutibus animi haud infecunda, quæ propriæ hospitio mentis recipere meruit visionem Angeli.* Josephus turbat castitatis ejus laudem, & zelotypiæ crimen Manoæ aspergit. Quasi, quia Angelum se vidisse pulcherrimum retulerat, hinc suspe-

est, vino & sicera atque immundis abstineret, fore uti puerum ederet libertatis vindicem, & hostium ultorem. *Ita mulier enixa puerum, Samson nomen ei indidit. Is intonso capite, miræ virtutis traditur:*

cta Manocho de adulterio fuerit. Nugæ studio affectatæ, quas primus Sacrorum Annalium aspectus, confutat. *Horn.*

Vino & sicera atque immundis abstineret.] Hæc Legem de Nazireatu efficiunt, quam vide Num. VI. Samson Nazaræus in utero erat. Iubetur ergo mater vino, sicera & immundis abstinere, ne ea infans sugeret. *A Lapide.* Tenebatur autem ad ea quæ in textu expressa sunt, non ad omnia Nazaræorum: sed hic perpetuo, illi ad tempus. *Grotius.* Sicera est μέθυσμα LXX. Lyra: *Sicera dicitur omnis potus inebriativus.* Jonathan: Vinum vetus שכר, vinum novum יין. Sic etiam R. Salomo. R. Eliezer Hacaphar, יין, vinum mixtum, שבר, vinum vivum sive purum. Sunt etiam qui exponunt potum factitium ex pomis, quem Galli *Sidre* vocant: aut ex hordeo, qualis nostra cervisia. Quorum sententiam juvat, quod hic & alibi passim, Sicera cum vino conjungitur. *Drus.* Ratio & causa præceptorum de Nazireatu est manifesta, abstinentia videlicet à vino, quod multis exitium attulit. Nazireatus vero proprietas est, ut per prohibitionem ab omnibus ex vite confectis potibus, homo ad excellentiorem dignitatem promoveatur, & rebus necessariis contentus esse discat. Nam qui ab eo abstinet vocatur *sanctus*, & collocatur in gradu Sacerdotis magni, quoad Sanctitatem, dum non ausus fuit se polluere, patre aut matre sua defunctis. Hæc etenim dignitas ipsi à sola à vino abstinentia provenit. *Rambam* III. More Neb. XLVIII. De Naziræis, vide Sigonium V. de Republ. Hebræorum VIII.

Libertatis vindicem.] והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים. *Incipiet*, quia plene & perfecte in vita sua non liberavit Israëlem. *Menoch.* Toto enim Iudicatu Samsonis, paruerunt filii Israël Philistæis. *Drusius.*

Samson.] Critici Ebræorum legunt *Simson.* Cave putes hanc lectionem veriorem esse. Samson ita legitur ut Mariam, ut Namrod, ut Magdal, unde Maria Magdalene. Sic Cimchi dicimus & Camchi. Huc refer Phasga, quod antiqua consuetudine ita lectum pro Phisga.

Intonso capite.] Comam alere voti signum. *Votivum obligatumque virtuti oris habitum*, dixit Tacitus in Germania. Ratio similitudinis in eo, quod coma longa onus est: sic & votum. Ita & funes voti signa, quia utrumque ligat. *Grotius.* Deus Israëlitis prohibuit ποιεῖν στολὴν, sive ὀπισθονόμιον. Ne scilicet, gens Dei, ritu cæteratum, consecratam Deo ulli peregrino, comam aleret aut devoveret. Soli נזירים sive Ναζηραῖοι, ὀπισθονόμιον alebant, sive נזר, Chaldæis גדילא. *Heins.* De vestimento Naziræorum, vide Fuller. IV. Miscell. VIII.

Miræ virtutis.] Jud. XIV. Fortitudo non erat in eo virtute naturæ, sed erat donum gratis datum, quod in necessariis & expedientibus inerat ei quamdiu tenuit ritum Nazaræorum. Ejus autem consecratio erat ordinata ad liberationem populi Israël; propterea etiam eo per rasuram violato, donum illud ei non adfuit. *Lyra.* Nec dubium, quin ex Samsone, qui Thebano Herculi par vel suppar fuit, occasionem quoque rapuerint Phœnices, Ægyptii ac Græci, tam

ditur: adeo ut leonem in via obvium, manu diſcerperet. Vxorem ex Allophylis habuit: quæ cum abſente viro in alterius matrimonium conveniſſet, dolore ereptæ conjugis perniciem genti molitus eſt: fretus Domino, & viribus, palam victores clade afficiebat. CCC. ſiquidem vulpibus captis, ardentes lampades earum illigavit caudis, atque eas agris hoſtium immiſit. Ac tum

tam multa de ſuo Hercule comminiſcendi, ne heros ſuus ulla parte illo populi Dei inferior videretur. *Voſſius.*

Leonem in via obvium.] Σωϊλυσχάνη λέοντα, ἢ γυμνὸς ὢν, ἐκδεξάμενον αὐτὸν ἄγχει ταῖς χερσί. *Ioſeph.* In ejus cadavere examen apum fuit paulo poſt repertum. Sive in utero ejus fuerint, ut eſt apud Ambroſ. Epiſt. LX. ſive ἐν στήθει, *in pectore*, ut Ioſephus ait: ſive, quod verius puto, in capite, hoc eſt, cranio, vel ore, ut eſt apud LXX, & vulgatum interpretem Latinum. Et hoc naturale fuit, non prodigioſum. Nam & Herodotus lib. V. refert de examine apum, ingreſſo in caput Oneſili ſuſpenſi: & in vita Hippocratis legitur, apes longo tempore mellificaſſe in ejus ſepulcro. Ut non tantopere omnia cadavera averſari videantur, quam multi tradiderunt. *Voſſius.*

Vxorem ex Allophylis.] Thimnatenſem. Nuptiæ celebratæ ſunt, propoſitis mutuo ænigmatis. Qui mos vetus virorum excellentium. Vide loca ex hiſtoria Dii & Menandri, de ænigmatis inter Salomonem Iromumque mutatis, apud Ioſeph. I. contra Appionem. Adde I Reg. X, 1. Habes & apud Herodotum exempla, & apud Scriptorem convivii ſeptem Sapientum, inter opera Plutarchi. *Grot.*

Dolore ereptæ conjugis, perniciem genti.] Neque jus naturæ, neque jus gentium prohibet ſe ulciſci. Sed quia modus excedebatur: deinde etiam ne ex quavis cauſa rixæ orirentur, prohibuit id jus civile. Heroës apud Homerum & Græcos alios, ut notatum Scholiaſtis, dediti amoribus, dediti iræ. *Grot.* Nec privatas tantum ulſciſcebatur injurias; ſed publicam ſpectabat vindictam. Noluit tamen apertum bellum Philiſtæis indicere, quia non ſentiebat ſe ad hoc à Deo moveri. *Eſtius.*

CCC. *ſiquidem vulpes.*] Et facile fuit in regione vulpium feraciſſima, tempore anni commodiſſimo, à juvene robuſtiſſimo & venandi peritiſſimo, junctis ſociorum operis, una alterave die, CCC. vulpes capere. Si potuit Julius Cæſar Romæ in ſpectaculum dare Leones CCCC. Pompejus IOC. Probus Imp. mille ſtruthiones, damas, cervos, apros, ibices, oves feras, urſos, leones, leænas, leopardos Lybicos, Syriacos, & tot alia monſtra. Si Heliogabalus colligere decem millia pondo aranearum, & muſcarum, decem millia murium, mille muſtelas, mille ſorices, teſte Lampridio, Plinio, & Vopiſco, difficile fuerit Samſoni cogere CCC. vulpes? *Tirinus.*

Earum illigavit caudis.] Binas & binas ſimul emittebat. Itaque fuerunt centum quinquaginta paria. *Menochius.* Et hoc ſtratagemate totam pene illius anni meſſem abſumſit, una cum vinetis & olivetis. Una vulpecula Carſeolana, ſi Ovidio credimus, errore puerili, paleaceo igne ſegetibus illato, integros

tum forte maturis messibus, facile incendium fuit, vi-
7 *neæque & olivarum arbores, exustæ. Grandi Allophylorum exitio abreptæ uxoris injuriam ultus videbatur.*
8 *Quo dolore Allophyli permoti, mulierem tanti mali causam, cum domo & patre, incendio consumpserunt.*
9 *Sed Samson parum se vindicantem ratus, urgere omni-*
10 *bus incommodis profanam gentem non desinebat. Tum compulsi Judæi, vinctum eum Allophylis tradiderunt. Sed traditus, ruptis vinculis, arrepto osse asini, quod*
11 *casus telum dederat, mille ex hostibus prostravit. Ingravescente autem æstu, cum siti affectus esset, invocato Domino, ex osse quod manu tenebat, aqua fluxit.*

Ea

agros jam ad messem albos, exussit. Quid tot vulpium paria, tot titionibus armata, fecisse putamus? *Tirinus.*

Injuriam ultus videbatur.] Hoc ipsum ἀμύνης νόμῳ vocat in vita Arati Plutarchus. Hoc naturali jure defendens se Samson adversus Palæstinos insontem testatur fore, si Palæstinos qui se malo affecerant, malo vicissim adficeret: & post peractam ultionem, eadem se tuetur ratione, dicens se ipsis fecisse quod ipsi sibi fecissent priores. Platæenses apud Thucydidem: Ὀρθῶς ἐπεμωρησάμεθα καὶ τῷ πᾶσι νόμῳ κρατοῦντι τὸν ἐπιόντα πολέμιον ὅσιον εἶναι ἀμυνόμενον. *Grotius* 11. de Iure Belli xx.

Incendio combusserunt.] Πέμψαντες τὰς ἀρχὰς εἰς γαμνά. *Iosephus.* Ingens crudelitas in eos qui malo occasionem tantum, nec id providentes dederant. *Grot.* Videntur Philistæi etiam quotannis in vulpes animadvertisse, & ardentes faces tergis illarum alligasse, cum risu & sannis totius populi, donec, post multam in circo cursitationem, facibus iisdem perustæ, conciderent. Et hunc eundem morem Romæ quoque in Aprili servari solitum, Serarius non ab illa Carseolana, ut vult Ovidius, sed ab his Samsonis vulpibus, originem traxisse putat. *Tirinus.*

Arrepto osse asini.] Maxilla, לחי.

Mille ex hostibus prostravit.] Percussit eos ingenti plaga, ita ut stupentes suras femori imponerent. *Hieron. Lyra.* Thargum Ionathæ: *percussit eos equites cum peditibus.* R. David enarrat de iis, qui fugientes cadunt super faciem; nam illi vertunt suram supra femur. Tremellius: *Crus vibrans in femora eorum.* Id est, non aliis armis eos petens quam pede. Sic fere Burgensis, & dicit veteres Hebræos ita exponere. LXX. κνήμῃ ἐπὶ μηρόν. *Drus.* ad Iud.

Ex osse.] Aperuit Dominus molarem dentem in maxilla asini. Græci τὸν λάκκον. Alii τὸ πρωῦμνα. Credibile est significari hiatum, quem in maxilla projecta fecerat dens vi excussus. *Grot.* Nempe fluebant è terra aquæ, sed per loculamentum seu mortariolum dentis molaris. Et quia Deum invocante Samsone obtentæ fuerant hæ aquæ, vocatus est locus ille עין הקורא, *fons invocan-*

Ea tempestate Samson Hebræis præerat, Allophylis unius virtute domitis. Igitur insidiantes vitæ ejus, nec palam eum tentare audentes, uxorem ejus, quam ille postea acceperat, pecunia corrumpunt, virtutem viri uti proderet. Illa eum blandimento muliebri aggressa, diu eludentem, & multum cunctantem perpulit, ut indicaret, in crinibus capitis virtutem suam subsistere. 12 13 14

invocantis. Quin verisimile est, extare etiam hoc nostro seculo hunc eundem fontem. Nam certum est, quingentis abhinc annis adhuc extitisse, ut testis est Michael Glycas, qui vixit tempore Joannis Comneni, & disertis verbis affirmat, *hunc fontem in hodiernum usque diem, in Elentheropolis suburbano conspici, & fontem maxillæ nuncupari.* Tirinus. Ὁ θεὸς πηγὴν κατά τινα πέτρας ἀνίησιν ἡδεῖαν καὶ πολλήν. ὅθεν ὁ Σαμψὼν ἐκάλεσε τὸ χωρίον σιαγόνα. καὶ μέχρι δεῦρο τοῦτο λέγεται. *Iosephus.* Jonathan existimavit petram fuisse in eo loco quæ similitudinem habuerit mortarii.

Samson Hebræis præfuit.] Annis XX. Jud. XV. ℣. 20. Infra, *cum* XX. *annis Ebræis præfuisset.* Videtur aliquando varietas fuisse in codicibus Ebræis. Nam in Thalmud Ierosolymitano, *Samson* XX. *tantum annis judicavit. Cur igitur* XL. *ei Scriptura tribuit? Ut hinc discas metum ejus per* XX. *annos continuos post obitum in Philisthæis permansisse.* Drus.

Uxorem ejus.] Delilam Iud. XVI. Sic vocatur in libris Ebræis & Latinis, sed in Græcis est Dalida, id est, δαλιδά. Sic cassida & cassila. Nam D & L communem familiam habent. Iosephus Dalale scribit. Hodie legunt Delila, quod est דלילה in scriptura originali. *Drus.* Fuit autem זונה, *meretrix.* Quod Targum & Kimchi pro caupona accipiunt. Lyra quærit, Iudæane an Palæstina fuerit? & existimat Palæstinam fuisse, quæ in valle Sores habitarit. Uxorem Samsonis fuisse, præter authorem nostrum, etiam Chrysostomus, Cassianus, S. Ephrem & Pererius affirmant. Contra meretricem & quidem è pauperioribus fuisse, Ioseph. Ambros. Hieron. Abul. Serar. & alii volunt. Quomodo enim ausi fuissent Philistæi principes, tam fidenter & primo aggressu, sola spe lucelli sollicitare uxorem ad prodendum maritum? quomodo toties & tam diu latuissent tot armati in domo propria Samsonis, nec ipso nec ullo familiarium conscio? *Tirinus.*

Pecunia corrumpunt.] Promiserant ei mille & centum argenteos, singuli. Iud. XVI, 5.

Diu eludentem.] Ter in universum. Ligatus autem fuit יתרים לחים, quæ fuerunt vincula firmissima, de quibus disputantem vide Fuller. v. Miscell. XIV.

In crinibus capitis.] Si rasum fuerit caput meum, recedet à me fortitudo mea. *Textus Sacer.* Quippe violato fedære, quod ei cum Deo intercedebat. Non dissimile est quod de fato Nisi Megarensium Regis narrant, non Poëtæ tantum sed & Pausanias. Paulatim ad caput venit Samson, lapsuro propior, inquit *Ambros.* Epist. LXX. Martinus de Roa & Serarius putant, hanc Samsonis comam à Dalila præfectam, gentilibus occasionem dedisse comminiscendi fabulam de purpurea Nisi Megarorum

15 *ſtere. Mox dormienti inſidiata, crinem ejus abſtu-*
16 *lit, atque ita eum Allophylis tradidit. Nam ſæpe*
17 *prius traditum, comprehendere nequiverant. Tum*
illi effoſſis oculis, vinctum compedibus, in carcerem
18 *conjecerunt. Sed ſpacio temporis acciſos crines cre-*
19 *ſcere, & cum eis virtus redire occœperat. Famque*
Samſon, conſcius recepti roboris, tempus modo juſtæ ul-
20 *tionis operiebatur. Erat Allophylis moris, cum dies*
feſtos agerent, Samſon quaſi in pompam publicam pro-
21 *ducere, capto inſultantes. Ita die quodam, cum publi-*
cum epulum in honorem idoli dediſſent, Samſon exhi-
beri

rum Regis, ſub hoc idem tempus imperantis, cæſarie ſeu coma. Apollodorus aliam ſimilem tragœdiam narrat de Comethone Pterelai filia, quæ Amphitruonis amore infatuata, aureum de patris coma capillum proſecuit, & fœda perfidia parentem & patriam perdidit.

Crinem ejus abſtulit.] Septem cincinnos ejus. Unde intelligitur totum capillitium ejus, quod diviſum fuit in ſeptem floccellos, abraſum fuiſſe. Et ſimile eſt illud Cantic. IV. *Vulneraſti cor meum in uno crine colli tui.* Eſtius. *Simul comam & coronam, id eſt, miraculoſi roboris donum amiſit.* Hieronym. Abraſit autem cincinnos manu tonſoris. Herodotus lib. II. narrat, ab uno raſas multorum una dormientium maxillas. Quanto facilius radi potuit unius in ſeptem quaſi catenulas collectus capillus? Et forte in cibis papaverea quædam ei miſcuit perfidum ſcortum, ut ſæpe ab ejuſmodi mulierculis factitatum, ex Apuleio, Virgilio, Cæſario, & aliis demonſtrat Delrio.

Effoſſis oculis.] Oculi in piſtrinum damnatis ademti, ne vertigo labori obſtaret. Qua de cauſa & ſervis lac verſantibus, & vas in quo lac erat circumcurſantibus, ademtos oculos, narrat Herodotus Melpomene.

In carcerem conjecerunt.] Textus: *molebat in domo vinctorum.* Hinc apparet in carcere molas fuiſſe, quibus vincti victum parabant. Lyra exponit, *graviter laborabat, ne gratis panem comederet.* Qui autem in obſcœno ſenſu accipiunt ut in Iobo: *molat alteri uxor mea*, errant graviter. Vide Kimchium. In ergaſtulo molere, abjectiſſimæ ſervitutis erat. *Druſ.* ad Iud.

Spatio temporis.] Per aliquot ergo menſes, tres nimirum aut quatuor, fuit in carcere. Neque enim citius renaſci potuerunt capilli, ut diffuſioris & prolixioris Naziræorum comæ ſpeciem præ ſe ferrent. *Menochius.*

Erat Allophylis moris.] Hujus moris nec Scriptura meminit, nec etiam Ioſephus. Unde vero habeat incertum. *Druſ.*

Idoli.] Dagon, quod vel à piſce ita dictum, vel certe à frumento. Id enim Dagan Hebræi vocant, ut Dagon ſit ζωὸς ἀρότης, quod Philo Byblius in hiſtoria Phœnicum Σιτῶν interpretatur. *Druſ.*

Samſon exhiberi jubent.] Ut luderet.

Arias

beri jubent. Templum autem in quo omnis populus, 22
omnesque Allophylorum principes epulabantur, duabus
subnixum columnis miræ magnitudinis erat. Productus 23
Samson, inter columnas statuitur. Tum ille tempore 24
arrepto, invocato prius Domino, columnas disjecit:
turbaque omnis ruina domus obruta, ipse cum hostibus,
non

Arias putat eum saltasse ridicule & turpiter. Lyranus ait eum cæcorum more, impegisse in parietes & columnas, interdumque cecidisse, risumque spectantibus præbuisse & ludum. Serarius putat, Philistæos Samsonem variis modis vexasse & verberasse. Quod indicant LXX. qui dicunt, ἐῤῥάπιζον αὐτὸν, *colaphis cædebant eum.*

Templum autem.] Fuisse hanc non privatam domum, sed publicam, & quidem templum Dagonis, cum auctore nostro censent Suidas, Abul. Salianus & alii. Ibi enim Idolis suis immolabant, & Idolothyta comedebant. 1 Cor. VIII, 10.

Invocato prius Domino.] Preces hæ erant: *Domine Deus memento mei, & redde nunc mihi fortitudinem pristinam, Deus mi, ut ulciscar me de hostibus meis, & pro amissione duorum luminum ultionem unam accipiam.*

Columnas disjecit.] Quas oportet fuisse contiguas vel propinquas. Nec enim alias uno nisu disjicere, vel amplecti utramque potuisset Samson. Iosephus rem sic narrat: *Considentibus optimatibus in quodam fano, cujus tectum duabus columnis sustinebatur, accitus est & Samson, ut misero inter compotandum illuderent. Qui hoc extremum malum existimans quod illusores ulcisci non posset, jubet puerum à quo manu ducebatur, ut ad illas columnas se acclinet, jam, ut tum simulabat, defatigatum. Quibus admotus, sic eas concussit, ut subversæ totius ædificii ruinam traherent.* Ubi male dicit columnas illas tectum tantum sustinuisse. Nam expresse in textu est: העמדים אשר הבית נכון עליהם. *Columnæ quibus omnis imminet domus.* Horn. Quod vero collisu duarum columnarum prosterni potuerit tam vastum ædificium, nulli mirum videbitur, qui meminerit theatri Curionis, uni solummodo nixi columnæ & alterius amphitheatri duabus suffultæ, cujus meminit Plin. XXXVI. cap. 15.

Turbaque omnis.] Domus autem erat plena virorum ac mulierum, & erant ibi omnes principes Philistæorum, ac de tecto & solario circiter tria millia utriusque sexus spectantes ludentem Samson. Hi omnes una ruina oppressi sunt, multoque plures interfecit moriens, quam ante vivus occiderat. *Textus Sacer.*

Cum hostibus non inultus occubuit.] Quæritur, an Samson αὐτόχειρ, & ejus factum excusari queat? Augustin. I. Civ. Dei XXI. & XXVI. hoc sic interpretatur, ut dicat eum seipsum, una cum Philistæis, ruina domus oppressisse, Spiritu latenter hoc jubente, qui per eum miracula faciebat. Nec fas esse nobis aliter credere. Nam ad id faciendum divinitus ei redditam fuisse fortitudinem. Hanc responsionem plerique etiam alii sequuntur. Nec obstat quod dicit, *ut ulciscar me de hostibus meis*, quasi privatam injuriam ulciscendi cupidus. Nam injuria Samsonis, injuria publica erat, ut qui judex esset populi. Irrisio quoque ejus, irrisio Dei Israël erat, in cujus contumeliam, Philistæi, pro capto Samsone, Diis suis solennes in templo gra-

non inultus, occubuit, cum XX. *annis Hebræis præfuisset.*

1 LIII. *Huic* SIMMICHAR *succeſſit, de quo nihil am-*
2 *plius ſcriptura prodidit. Nam neque finem imperii*
3 *ejus reperi, & fuiſſe populum ſine duce invenio. Ideo*
cum

tias agebant. *Eſtius.* Hebræi aliquas eſſe mortis ſibimet conſciſcendæ cauſas ſatis graves exiſtimarunt, nimirum ſi quis videat ſe deinceps victurum in probrum ipſius Dei. Atque huc referunt Samſonis exemplum, qui in ſuo corpore veram Religionem videbat eſſe deriſui. *Grotius.* Ergo non peccavit Samſon ſe communi ruinæ exponendo, ſibique modo illo mortem conſciſcendo. Nam fuit ad id à Deo excitatus. Deinde Samſon primario ac directe non ſpectavit ſuam mortem, ſed hoſtium populi Iſraëlitici. Itaque, mortem ſuam indirecte tantum voluit. *Cajetan. Abul. Lyra.* Tota autem Herculis Hiſtoria ex Samſonis rebus expreſſa eſt. Herculis Nemæus Leo, nonne Samſonis Thamnathæus Leo eſt? Hydræ, Centauri, Stymphalides aves, aliaque id genus, nonne Philiſtæorum impetus ſunt? Quid duæ Herculis columnæ, nonne illæ duæ ſunt, quas concuſſit, & per quas, quendam velut malorum Oceanum, in Philiſtæos immiſit? Fœda item Herculis apud Omphalem ſervitus & effœminatio, cæteraque ejus libido, nonne Samſonis in Gazæa meretrice ac Dalila, petulantiam & ſervitutem clamat? Mors in Oeta monte ſponte ac ultro ſuſcepta, de voluntario etiam Samſonis interitu, non omnino nihil ſignificat. *Serar.* Ita & Auguſt. XVIII. Civ. Dei 19. Philaſtr. de Hæreſ. cap. VIII. Otho Friſing. 1, 25. & alii.

Cum XX. *annis.*] Obiit anno ætatis XL. *Salian. Torniell. A Lapide.* Serarius ei XXXIV. tribuit, totidem ſcilicet quot vixit Chriſtus, cujus ipſe typus erat. De annis Magiſtratus ejus, ſupra dictum. *Hic finis viri fuit, admirandi ob incomparabilem animi ſimul ac corporis fortitudinem, qua in hoſtium perniciem, uſque ad extremum halitum uſus eſt. Nam quod à muliere deceptus eſt, humanæ infirmitati convenit, pronæ ad hujuſmodi vitia. Cætera dignus ſempiterna memoria virtutis nomine.* Ioſeph.

Huic SIMMICHAR *ſucceſſit.*] Infra: *Nam cum poſt Samſon judicem Semigar fuerit.* Graviter autem in Judicum ſucceſſione Sulpicius impegit. Nam nullus talis Simmichar, vel Semigar, poſt Samſonem, occurrit. Ille autem cujus Iud. III, 31. mentio fit, non Samſoni, ſed Aodo ſucceſſit. *Horn.* Sulpicius recitat opiniones. Unam eorum, qui ipſi Simmichar annum unum tribuerint. Alteram eorum qui ipſum omnino ſilentio præterierint, atque Samſoni ipſum Heli ſubjecerint, quod omnes fecerunt, in quorum ego ſcripta incidi, ut Joſeph. Euſeb. Auguſtin. & alii. *Sigon.* Poſt Samſonem Jud. XVII. refertur Hiſtoria Michæ. Hunc videtur ſignificare Sulpicius per Simmicharem, quaſi ab Hebræo aliquo audiverit שמו מיכה, *cujus nomen Micha.* Et huc Samſonis etiam apud Cedrenum ſucceſſor trahi poteſt Schamanes. Nam שמם *vaſtare* eſt. Nullus autem pernicioſior vaſtator quam Idololatra, qualis Micha. Verum errat uterque. Nam Micha non fuit Judex, ſed potius hoſtis populi Dei, nec Samſoni alius ſucceſſit quam Heli. *A Lapide.*

Fuiſſe populum ſine duce reperio.] Iud. XVIII. *In diebus illis non erat Rex in Iſraël.* Innuitur autem, non tribus ſingulas aut civitates ſuis Principibus vacaviſſe

cum adversus Benjamin tribum civile bellum fuit, Judas temporarius dux belli assumptus est. Sed plerique 4
qui de temporibus scripserunt, annum unum imperio ejus annotaverunt. Plerique ita eum præterierunt, ut 5
post Samson Heli sacerdotem subjunxerint: nos eam rem, ut parum compertam, in medio relinquemus.

LIV. *Per hæc tempora civile, ut diximus, bellum* 1
exarserat. Causa autem motus hæc fuit. Levites quidam cum concubina iter faciens, urgente nocte compul- 2
sus in oppido Gabaa, quod ab Benjamitis incolebatur, secesserat. Cum eum senex quidam hospitio benigne 3
recepisset, juvenes ex oppido hospitem circumsistunt, stupro eum subdere parantes. Multum à sene in- 4
crepiti,

caviſſe, ſed univerſam duodecim tribuum Rempublicam ſummis præſidibus & tutoribus caruiſſe. *Sigon.*

Heli Sacerdotem.] Rectius ſcribitur *Eli* ſine aſpiratione. Sacerdotem autem appellat eum qui ſummus ſacerdos ſive pontifex erat, ut *à Melchiſedec ſacerdote benedicitur.* Sic *ſacerdotium* pro pontificatu poſitum invenitur. *Druſ.*

Per hæc tempora.] Iudic. xix. Sequitur interregnum quo civile bellum geſtum, quod undecim tribus tribui Benjamin intulerunt propter jus hoſpitii violatum. *Sigon. Ioſephus* v, 11. hanc hiſtoriam, ut & Michæ, rebus Ioſuæ, & interregno, quod uſque ad Iudices ſequentes fuit, ſubjungit, & patet ex cap. xx. Iud. 28. hæc contigiſſe paulo poſt mortem Ioſuæ ante Meſopotamiacam ſervitutem. Ita Hebræi in Seder Olam, *Abulenſ. Lyra, Vincentius*, & alii. Sulpicius ordinem Scripturæ ſecutus eſt, atque ob id excuſationem meretur.

Cum concubina.] In Hebræo פִּילֶגֶשׁ, quod honeſtius quam Græcum παλλακὴ, & Latinum *pellex*, quæ tamen inde venerunt. Pellex eſt uxorem habentis; concubina poteſt eſſe cœlibis: neque talis conjunctio contra legem aut bonos mores erat illis temporibus. *Grot.*

In oppido Gabaa.] Quod eſt opidum tribus Benjamin, & aliter Gaba dicebatur: unde *Gaba Benjamin*, Iud. xx. 10. גִּבְעָה Gabaa, ut שִׁמְשׁוֹן Samſon, & גִּבְעֹן Gaba ſeu potius Gabe, ut פּוֹטִיפַרְע Photifara ſeu Potiphare. Nunc legunt Geba. *Druſ.*

Senex quidam hoſpitio benigne recepiſſet.] In cæteris civibus reprehenditur inhoſpitalitas. Nullus enim peregrinos hos recipere hoſpitio voluit. Nec erant tum temporis in locis illis hoſpitia omnibus patentia. *Grot.* Quæ poſtmodum demum erecta per Aſiam, ſub Imperio Saracenico & Turcico, Chanos vocant, voce Perſica. Secus ſi quis diverſari velit, illi expectanda eſt ξενοδοχία alicujus civis, vel in publico pernoctat. *Horn.*

Iuvenes ex oppido.] Mira hic hominum feritas deſcribitur, ab Abrahami

crepiti, ægreque exorati, vicario demum concubinæ ejus corpore in ludibrium accepto, advenæ pepercerunt: 5 *illusamque nocte tota, postero die reddiderunt. Sed illa, stupri injuria, an verecundiæ, parum definio,* 6 *viso viro animam efflavit. Tum Levita in testimonium diri facinoris, membra ejus in duodecim discissa partes, per duodecim tribus misit, quo promptius* 7 *omnes facti invidia commoveret. Quod ubi omnibus compertum, undecim reliquæ tribus, ad-versum Benjamin, in bellum conspirant. Huic bello* 8 *Iudas,*

Τῶ ξενοδόχῳ moribus, ad Sodomi civium mores deflexio. *Grot.*

Ægreque exorati.] Pro *exhortati.* Sine dubio legendum est, *exorati.* Sigon. Probo vehementer. *Druſ.*

Vicario demum concubinæ ejus corpore.] Obtulit illis filiam ſuam. Quo temerario facto contra pietatem paternam liberis debitam, vehementer peccavit. Simile exemplum in Lotho habemus Gen. XIX. ℣ſ. 5. *Lyra. Abulenſ.* Magis excuſandus eſt Levita, qui ut propriam injuriam evaderet, obtulit uxorem ad ſtuprum, ſi ipſa ad hanc ſui oblationem, ad quam non obligabatur, conſenſit. *A Lapide.*

Stupri injuria, an verecundiæ.] Legendum *verecundia.* Druſ. Duplicem cauſam mortis affert Joſephus, unam ſummum eorum, quæ paſſa eſſet dolorem, alteram ſummum pudorem atque verecundiam, ob quam in viri ſui conſpectum venire non auderet. In ſacro textu ea cauſa maxime innuitur, quod labore & vexatione nocturna fatigata, deficientibus jam viribus, collapſa ſit & extincta. *Menochius.*

Viſo viro.] Imo priuſquam eum vidiſſet. Nam ſimul ac oſtium aperuiſſet, mortuam comperit, quam adhuc vivere putabat. *Druſ.*

Membra ejus in duodecim diſciſſa partes.] Neque in hoc peccavit Levita, cum non ad dehoneſtandum corpus, ſed ad honorem defunctæ reſarciendum id fecerit, nempe ut duodecim tribus provocaret ad vindictam. *Abul.* & alii. Arias putat fruſta illa ſublimi aliquo loco ſtatuta, ut ab omnibus conſpici poſſent, ad eum modum quo corpora eorum qui ſententiam ſunt paſſi, ad terrorem loco edito ſuſpenduntur. Aliqui putant ad tribum Benjamin corporis illius ſectionem miſſam non fuiſſe, quod ſcilicet ea tribus nocens eſſet. Sed nihil vetat quo minus mitti potuerit, quia viri tantum Gabaa ſcelus admiſerunt, non tribus univerſa. *Menoch.* Tribus Manaſſe diviſa erat in duas partes. Una pars habitabat ultra, altera cis Jordanem. Fortaſſe utrique miſit unum fruſtum. Vide Lyram.

Undecim reliquæ tribus.] Jud. XXI. Conſpiratio hæc inita fuit Miſpæ, per quam Maſius putat intelligi poſſe Silo. Alii putant Maſpam eam eſſe quæ in tribu erat Benjamin, non longe à Silo, & ex qua fortaſſe ipſum tabernaculum, quod erat in Silo, conſpici poterat. Porro in Maſpa frequenter comitia habita legimus 1 Reg. VII. & X. Jerem. XL. *Menoch.*

Iudas.]

Iudas, ut diximus, dux fuit. Sed duobus prœliis male pugnatum: tertio demum Benjamitæ victi, cæsique ad internecionem. Ita paucorum scelus, publico exitio punitum. Hæc quoque Judicum volumine continentur. Regum libri sequentur. 9 10

LV. *Sed mihi annorum ordinem & seriem temporum persequenti, parum continuata videtur historia. Nam quum post Samson judicem, Semigar fuerit, pauloque post historia consignet populum sine judicibus egisse, Heli etiam sacerdos libris regnorum fuisse referatur:* 1 2

Iudas.] Tribus Juda, ut paulo ante: *Dux belli Iudas assumtus.* Drus.

Cæsique ad internecionem.] Viginti quinque millia & centum viri perierunt. Sexcenti fugerunt ad petram Remmon. Quidam putant eos in prioribus prœliis desideratos fuisse, cum Israëlitæ cæderentur. In Medras proditum, illos iviſse in Romaniam, ibique habitasse. Vide Lyram hoc loco. Præterit quæ sequuntur in Annalibus sacris, de raptu virginum. Sic Romulus & qui cum eo erant, magnis Circensibus, Sabinas rapuêre. Defendit aut excusat hoc factum Benjaminitarum Ambrosius. Romanorum raptus contigit XIV. Kal. Sept. *Plutarch.* Benjaminitarum eodem mense Septembris. Romani rapuerunt Virgines IↃ XXVII. vel ut Halicarnassæus, IↃↃↃ LXXXIX. Benjaminitæ vero CC. Benjaminitas ad raptum coëgit necessitas, Romanos libertas, uti docet Augustin. II. de Civit. Dei XVII. & III, XIII.

Regum libri sequentur.] Numero quatuor, quorum priores in ritualibus Ebræorum Samueli tribuuntur: posteriores Regum nomine inscribuntur. Nota hos omnes libros in codicibus Græcis titulum habere βασιλειῶν, id est, regnorum. unde paullo post, *Eli etiam sacerdos libris regnorum fuisse referatur.* Hiero. Epist. 52. *Samuelem quoque & Malachim, id est, quatuor regum libros.* Idem lib. II. ad Rufinum cap. 7. *In libris quoque Samuelis & Malachim, quos nos regnorum quatuor nominamus, post catalogum divinæ scripturæ hæc intuli, &c.* Drus.

Parum continuata videtur historia.] Torsit hæc confusio temporum & Judicum plerosque eruditos. Optima eorum explicatio, qui mortuo Samsoni successisse statim Heli volunt, cum jam per XX. annos, cum Samsone, Rempublicam administrasset. Igitur Historia belli Benjaminitici rejicienda ad tempora præcedentia, ut dictum. *Horn.*

Libris regnorum.] Id est, ממלכות. Rursum Hiero. præfatione in libros regum: *Meliusque multo est Malachim, id est, regum, quam Malachoth, id est, regnorum dicere. Non enim multarum gentium describit regna, sed unius Israëlitici populi, qui tribubus duodecim continetur.* Locus iste censura indiget. Nam non memini legere uspiam Malachoth hoc significatu. Quid igitur? Regnum Hebraice Melucha dicitur & Mamlacha, unde pluralis Mamlachoth, non Malachoth, quod potius opera denotat à singulari מלאכה Melacha sive Malacha,

feratur: sed quum, quot anni inter Heli & Samsom fuerint, minime Scriptura prodiderit: video medii
3 *quiddam fuisse temporis, quod laboret ambiguo. Cæterum à die mortis Jesu, usque in id tempus quo Samson defunctus est, numerantur anni* CCCC. & IX. *A*
4 *mundi autem exordio anni* IV CCC. & III. *Quanquam ab hac supputatione nostra, cæteros discordare,*
5 *non nesciam. Sed mihi conscius sum, me non curiose latentem annorum ordinem protulisse, donec in hæc tempora*

cha, opus, cujus thema Laach, non Malach, regnavit. *Drus.*

Anni cccc & ix.] Ita Giselinus olim hunc locum correxit. Prius erat cccc & ix. qui numerus proxime accedit ad eum qui habetur Act. xiii, 20. μ τοῦτο ὡς ἔτεσι τετρακοσίοις, καὶ μετὰ ταῦτα ἔδωκε κριτὰς ἕως Σαμουήλ. Nam Eli sacerdos inter judices memoratur. Is judicatum administravit annos quadraginta, ut habetur 1 Sam. iv. 18. Quanquam Sulpitius tantum viginti annos ei attribuat: ex cujus supputatione Sigonius hoc loco reposuit ccc. & xxxix. Sed ex subjecta tabula tantum colliguntur trecenti & novem anni. Othoniel præfuit annos l. Ahod. lxxx. Semigar i. Debbora xl. Gedeon xl. Abimelech iii. Thola xxii. Jair xxii. Jephthe xvi. Ebesson vii. Ailon x. Abdon, quem Eusebius Labdon vocat, viii. Samson xx. Summa cccix. His adde annos tyrannidis, quos Hebræi superioribus inclusos arbitrantur. Chusan Rasathaim viii. Eglon xviii. Jabin xx. Madian vii. Philistæi sive Allophyli xviii. Rursum Philistæi xl. Summa cxi. Ex his concludo, si annis Judicum annumeraveris annos tyrannidis, Othonielique tantum xl. attribueris, conflari annos quadringentos & novem vel decem. Sic etiam se tuetur numerus qui Actor. cap. xiii. in libris vulgatis. *Drus.*

A mundi autem exordio anni iiii M cccc & iii.] Hunc numerum conficit Giselinus ex his duobus locis. Dicit à mundi exordio usque ad excessum Josuæ annos esse iii d ccc lxxx. & iiii. Hic vero scribit à die mortis Josuæ, in id tempus, quo Samson defunctus est, numerari annos cccc & xix. Simul hi numeri efficiunt 4303. Sigonius vero, qui superiori numero adjecerat viginti, hunc ita emendat, ut pro 3. reponat 23. *Drus.*

Non incuriose.] Sic infra *quæ non incuriose à nobis sunt digesta.* Quantus autem in Chronologiæ studio Sulpicius fuerit, patet ex epist. Paulini ad ipsum nona, in qua hæc sunt: *Præterea jussisti, ut quæ te de Annalibus non unius gentis, sed generis humani fugerent, ego te, quasi peritior, edocerem.* Respondetque se in ea re hæsitantem, Rufinum presbyterum consuluisse; & addit: *Sed si ille has, quæ merito te permovent de annorum sive regnorum non congruente calculo, hiantis historiæ causas, non ediderit, qui à Scholasticis & salutaribus literis Græce juxta ac Latine dives est, vereor ne apud alium in his regionibus frustra requiramus.* Sigon.

HELI

pora incidi, de quibus dubitare me fateor. Nunc reliqua exequar.

LVI. *Igitur, ut supra retuli, Hebræi sine judice* 1
aut duce ullo, proprio arbitrio agebantur. HELI *sacer-* 2
dos erat: sub hoc Samuel natus est. Huic pater Elcha- 3
na, mater Anna. Hæc diu sterilis, cum conceptum à Deo peteret, vovisse traditur, si puer nasceretur, sacrandum Domino. Ita enixum puerum, Heli sacer- 4
doti

HELI *sacerdos erat.*] Eli septimus erat ab Aharone, ab Ithamaro ejus filio altero, genus ducens. Fuit autem, ut Josephus refert, pontifex ex hac familia primus, cujus genus in pontificatu mansit usque ad Salomonis tempora, quando ad Eleazari familiam rursum rediit. *Drus.* Phinees exauthorato, successit in Pontificatum Heli Ithamarides. Quod liquet ex eo, quia Abimelechus ab eo genus ducens, Ithamarides est. 1 Paral. XXIV, 6. Quomodo autem sempiternum sacerdotium Phineeso & posteris ejus promissum à numine, Num. XXV. 23. cum hac in Ithamaridas translatione capiendum, optime disputat Camartus in Elia Thisbite suo, cap. III. Sed in Eusebio Hieronymi legitur de Heli: *Hunc Hebræi tradunt esse Phinees.* Quod nullibi apud Hebræos reperitur. Unde patet esse glossema imperiti alicujus sive librarii, sive Scholastici, quod nominum Heli & Eliæ affinitas peperit. Nam de Elia id tradunt, Phineesum fuisse. *Selden.* Μετὰ τὸν Σαμψῶνος τελευτὴν ἀρξάμενος Γ' στρατηλατῶν Η'λὶς ὁ ἀρχιερεύς. *Ioseph.* V, XI.

Samuël.] Gregorius putat Samuëlem in Rama natum, fuisse ex tribu Ephraim. Sed certum est eum fuisse oriundum è tribu Levi, adeoque à Levi per Caath & Isaac, non vero per Amram & Aaron fuisse progenitum: ideoque Levitam non Sacerdotem fuisse. Vide Psalmum XCVIII. ℣. 6. Samuël tamen ex Dei dispensatione Sacerdotio functus est. *Abul.* & alii. Ex 1 Paral. VI, 33. patet, pium Samuëlem ex impio Core, quem terra absorpsit fuisse progenitum. Ita Deus ex spina rosam produxit. *A Lapide.*

Elchana.] Malim Elcana. Sic enim & Græci scribunt Ε'λκανά. Genus ducebat ab Elcana filio Core, ac propterea creditur etiam propheta fuisse. Nam filii Core prophetæ erant. Rei firmandæ, quod 1 Sam. 1, 1. *ex Ramatham Sophim.* Si modo ibi Sophim, ut quidam opinantur, significat speculatores, id est, prophetas. Videndus R. David, quem Camium cognominant. *Drus.*

Anna.] Scribe Hanna cum adspiratione, id est, חנה. Sic vocabatur etiam mater septem fratrum Machabæorum, quorum historiam Iosephus descripsit peculiari libro, qui περὶ τοῦ αὐτοκράτορος λογισμοῦ inscribitur. Antiqui μακκαβαϊκὸν appellant. *Drus.*

Sacrandum Domino.] Ut in templo serviat, sicut in Historia Iephtæ dictum. Sed hoc matris votum ratum esse tum demum cœpit, cum id probavit pater. Num. XXX, 7. *Drus.*

Heli sacerdoti tradidit.] Lyra censet Samuëlem in templo ministrasse Deo usque ad annum ætatis quinquagesimum duntaxat: illi enim Levitæ, quasi emeriti, libertate donabantur, nec amplius

doti tradidit. Mox cum adoleviſſet, Dominus ad eum locutus eſt. Heli ſacerdoti iram denunciat, ob vitam filiorum, qui ſacerdotium patris in quæſtum verterant, munera à ſacrificantibus exigentes, quanquam plerumque eos pater increpaſſe referatur. Sed levior objurgatio non ſatisfecerat diſciplinæ. Igitur Allophylis in Iudæam irruentibus, obviam itum. Sed victi Hebræi, parant aciem reſtituere: arcam Domini ſecum in pugnam efferunt, & cum ea filii ſacerdotis prodeunt: quia ipſe

amplius in tabernaculo ſervire tenebantur. Num. VIII, 25. Verum id repugnat Sacræ Scripturæ. Nam illa dicit, Samuëlem cunctis diebus ſacratum Domini miniſterio fuiſſe. Unde alii paſſim cenſent eum in templo ſerviiſſe per omnem vitam. Ita *Philo* libro de Somniis. *Auguſtin.* in Pſalm. XCVIII. *Hieron.* in XLIV. Ezech. *Chryſoſtom.* Hom. IV. in Acta.

Cum adoleviſſet.] Σαμουήλου πω πληροχως ἔτους ἤδη δωδεκάτην ἀφιστάσε. *Ioſeph.*

Iram denunciat.] Horrenda in Ithamaridas ob ſcelera filiorum Heli ſententia pronunciatur 1 Sam. II, 30. & reſtitutio Eleazaridarum promittitur.

Ob vitam filiorum.] Qui erant Hophni & Phinees. Virorum excellentium ſæpe filii peſſimi extiterunt. Cauſæ, præter phyſicas, hæ ſunt: quod viri illi eminentes toto animo ad publica ferantur, privatamque rem ideo negligant. Deinde, quod liberis ex paterno honore accedat ſuperbia & pigritia ex ſpe facili dignitatum. Accedit interdum, ut in Heli, bonitas, quæ ubi nimia eſt, nomen ſuum amittere, & diſſolutio potius diſciplinæ vocari meretur. *Grotius.*

Levior objurgatio.] Hieronymus: *Eli pro iniquitate filiorum ſuorum damnatus eſt. Corripuit quidem eos, ſed lenitate patris, non autoritate pontificis: & quia eos tenebatur corripere, ideo non ſolum pro iniquitate filiorum, ſed etiam pro ſua fuit punitus.*

Allophyllis in Iudæam irruentibus.] 1 Reg. IV. Caſtra poſuerunt Aphecæ, quam Ioſephus Ἀμφηκαν vocat.

Arcam Domini ſecum in pugnam efferunt.] Quæ etiam arca federis dicitur, quia in ea erant tabulæ federis tam integræ quam fractæ. Vocatur & arca teſtimonii Ioſ. IV. ℣. 16. Nam in ea erat teſtimonium, hoc eſt, Lex. *Druſ.* ad Samuel. *Si bellum populo ingruerat, arca, in qua erant tabulæ legis, ante omnes præcedebat, & hoc ſufficiebat illis pro quavis acie in ſubſidium, niſi in bajulis arcæ, aut in populo, aliquod ſcelus, aut hypocriſis hæreret.* Athanaſ. de Interpret. Pſalm. ad Marcellinum. Diſſentiunt autem Interpretes, num in hac arca tabulæ fractæ pariter ac integræ repoſitæ fuerint? Quidam affirmant, & addunt etiam librum Legis in ea poſitum. Alii ſcapſulam extrinſecus factam, in qua liber Legis fuerit poſitus. Sunt alii qui dixerunt ſolas tabulas fractas fuiſſe in arca, quæ exibat ad bellum: ſed textus arguit etiam integras fuiſſe in ea. *Drus.* ad Iud.

Cum ea filii ſacerdotis prodeunt.]

ipse annis gravior, luminibus obductis, satisfacere officio nequiverat. Sed ubi arca in conspectum hostium deducta est, majestate quadam præsentis Domini territi, fugam parabant. Assumptaque rursum constantia, & non sine Domino mutatis animis, totis viribus concurrunt. Victi Hebræi, arca capitur, filii sacerdotis cadunt. Heli, delato ad se mali nuncio, consternatus, animam expiravit, cum per annos XX. *sacerdotium administrasset.*

10 11 12

LVII. *Vi-*

Τῷ πατρὸς αὐτοῖς ἐπιτειλοῦσι, εἰ ληφθείσης τῆς κιβωτοῦ ζῆν ἐθέλουσιν, εἰς ὄψιν μὴ παραγίνεσθαι. *Ioseph.* Cum Heli Pontifex arcam comitari pro officio deberet, quod captus oculis esset, filios misit. *Sigon.* Ipsius enim in senectutem provecti vices in Pontificatu gessit Phinees ejus filius. Φινεέσης ἤδη τῷ ἱερατεύοντι, τῷ πατρὸς αὐτοῦ παραχωρήσαντος διὰ τὸ γῆρας. *Iosephus.*

Majestate quadam præsentis Domini territi.] Textus sacer: *Timuerunt Philistini dicentes:* Venit Deus in castra. *Et ingemuerunt dicentes,* Væ nobis, væ nobis! Quis nos salvabit de manu sublimium istorum? Hi sunt dii qui percusserunt Ægyptum omni plaga. Sic Prudentius arcam vocat *Deum circumvagum*, ante exstructum templum Salomonis. Nam tunc nullum certum locum diu habebat, modo huc, modo alio translata. *Drus.* ad Sam.

Fugam parabant.] Fugam paratse non legitur in Scriptura, duntaxat scriptum ibi est, eos in magno metu fuisse ob præsentiam arcæ. *Drus.* Vehementer Hebræis arca animum addidit, victoriam in hac sitam existimantibus. Contra, hostes metuebant ne arca Israëlitis esset præsidio. Attamen utrorumque expectationem eventus fefellit. *Ioseph.*

Victi Hebræi.] Ceciderunt triginta millia peditum. Hebræi enim pedites pugnabant, vix equites, eo quod Deus Deut. XVII. eis, si non usum, certe copiam equorum vetuisset. *Abul.* Magis puniti Hebræi post adductam in castra arcam, quam ante. Nam ante adductam cæsa tantum quatuor millia: deinde triginta millia.

Filii sacerdotis cadunt.] Hæc clades contigit A. M. II. IↃCCCL. ab exitu ex Ægypto CCC XCVII. Id patet ex eo quod ab hoc exitu usque ad ædificationem templi fluxerunt anni CCCC LXXX. *Chronol.* Pseudo-Philo tradit duos filios Heli à Goliatho gigante cæsos.

Mali nuncio.] Pseudo-Philo & Abulensis, ex traditione Hebræorum scribunt, hunc nuncium fuisse Saulem filium Cis.

Consternatus.] De sella resupinus cecidit, cervicemque fregit. Sedebat enim in sella Pontificia, ante postes tabernaculi, ubi responsa dare consulentibus solebat. Ἡ λὶς ὁ ἀρχιερεὺς ἐκαθέζετο κατ' ἐπόρας τῶν πυλῶν ἐφ' ὑψηλοῦ θρόνου. *Ioseph.*

Per annos XX.] In editione Romana, ἔκρανε τὸ Ἰσραὴλ εἴκοσιν ἔτη, *viginti annis*, & sic Eusebius in Chronicis affirmat scripsisse LXX. interpretes. Cæterum in vulgatis editionibus Græ-

1 LVII. *Victores secundo prælio Allophyli, arcam*
Dei, quæ in potestatem venerat, eorum oppido Azoto,
2 *in templum Dagon intulerunt. Sed simulachrum dæmo-*
3 *ni dicatum, ubi arca illata est, corruit. Quumque ido-*

cis, itemque in Ebræa, est τεσσαρά-κοντα, id est, quadraginta. Sunt etiam qui putant errorem hunc natum ex affinitate litterarum μ & κ: quarum hæc in numeris denotat 20. illa vero 40. *Drusius.* Scriptura inquit judicasse eum annos quadraginta, non Sacerdotium gessisse, ut Sulpicius. *Sigon.* Sublatis Hophni & Phinees, huic relicti sunt filii bini, Achitobus & Ichabodus posthumus. Achitobi filii memorantur etiam bini, Achias & Achimelecus, cui Abiathar filius. De hoc stemmate vide sis 1 Samuel. IV, 19. XIV, 3. XXIII, 9. & XXIII, 6. Apud Eusebium in Chronico horum nullus ante Abiatharum in Pontificatum succedit. At vero Josepholib. VI. cap. 7. Achitobus dicitur Pontifex ille qui Sacerdotis nomine, ubi Saul Rex Deum consulit, habetur in 1 Sam. cap. XIV. ℣. 36. καλέσας, inquit, ὁ βασιλεὺς Ἀχίτωβον τὸν ἀρχιερέα ἐπέλυσεν αὐτὸν γνῶναι εἰ δίδωσιν ὁ Θεὸς αὐτοῖς, &c. *Vocavit Rex Achitobum Pontificem, jussitque ut consuleret, an Deus annueret, &c.* Alii etiam Achitobum proxime post Heli avum collocant, ut Nicephorus Patriarcha & Georgius Monachus. *Seldenus.* Heli successit in Principatu Samuel, in Pontificatu Achitob nepos ex filio. *Mendosa.*

Sacerdotium administravit.] Et *judicatum.* Nam simul & sacerdos erat & judex. Sane in fonte, *judicavit Israelem, &c.* Sacerdotium autem posuit pro pontificatu, ut supra, *qui sacerdotium patris in quæstum verterant.* Sic ἱερωσύνη pro ἀρχιερωσύνη in libris Machabæorum. *Drus.*

Azoto.] Azotus quasi Asdodus, aut ab Aza uxore conditoris appellata. Asdod antiquum urbis nomen, quam posterior ætas Palmim dixit. Autor *Benjamin* in Itinerario suo. Hæc urbs obsessa fuit olim à Psammiticho rege Ægypti, annos undetriginta continuos. Proinde scribit Herodotus libro II. αὕτη ἡ ἄζωτος ἁπάντων πολίων ἐπὶ πλεῖστον χρόνον πολιορκεομένη ἑάλω τῷ ἡμεῖς εἴδομεν. *Idem.*

Templum Dagon.] Piscis formam habuisse testatur R. Salomo. Sed & Nicolaus de Lyra. R. David: *Ajunt Dagon ab umbilico & infra piscem retulisse, supra umbilicum speciem hominis habuisse.* Quo accommodant illud, *tantum Dagon remanserat in eo*, quod interpretantur, *quod referebat piscem:* alii melius, *truncus Dagon.* Græci fabulantur hunc esse unum ex quatuor filiis Urani, quos ex γῆ, id est, terra, suscepit. *Drusius.* Interpres Sanchuniatonis Philo: Δαγὼν, ὅς ἐστι Σιτών. Quasi dicas *Frumentivus.* Sed fallitur: quia plane est à דג *piscis*, ut melius dicturus fuerit Ἰχθυών, *Piscio* vel *Piscinus.* Pro quo etiam figura ejus est. Nam erat semihomo ac semipiscis. Sæpe autem Scriptura meminit בית דגן templi Dagonis. Et 1. Maccab. X, 83, 84. dicitur Ionathas accendisse Beth Dagon, cum Azoti se hostes in illud, velut asylum, recepissent. *Vossius.*

Simulachrum dæmoni dicatum.] Nam dii gentium dæmonia, ut quidem Græca Ecclesia legit apud Davidem. Sane diabolus in Iovis aut Mercurii forma sæpe apparuit. Sulpicius in vita Martini, segm. 24. *Frequenter autem diabolus visi-*

idolum loco restituissent, nocte insecuta discerptum est. Inde mures per omnem regionem exorti, noxiis mor- 4
sibus, multa hominum millia, leto dabant. Quo malo 5
com-

visibilem se ei formis diversissimis offerebat. Nam interdum in Iovis personam, plerumque Mercurii, persæpe etiam se Veneris ac Minervæ transfiguratum vultibus offerebat. Drus. Fluxit autem impius ille mox Dæmoniis simulacra dedicandi, ex disciplina Chaldæorum, qui singulis creaturis talia erexerunt. *Rambam* III. More Neb. XXIX.

Discerptum est.] 1. Reg. V. Joseph. VI, 1. Ita ut caput & manus à reliquo corpore avulsa, in limine jacerent, ac tantummodo forma piscis relinqueretur. *Kimchi.* Dorsum totum invenerunt fractis omnibus membris. *Glossa* Ord. Cæterum erant ei & pedes humani, quasi ad caudam adnati. Unde LXX. habent; ἀμφότερα τὰ ἴχνη τῶν ποδῶν αὐτῆς ἀφῃρημένα. Quæ frustra in Hebræo quæras. *Vossius.* Videntur alii etiam Philistæorum dii, in cæteris eorum urbibus, eadem vel simili, qua Dagon, pœna multati, uti insinuatur cap. VI, 5. De Dagone, vide *Seld.* II. de DIs Syris II.

Mures per omnem regionem exorti.] 1 Sam. V. in editione LXX. καὶ μεσὸν τοῦ χώρας αὐτῆς ἀνεφύησαν μύες. Rursum cap. VI. καὶ ἐξέζεσεν ἡ γῆ αὐτῶν μύας. Iosephus quoque lib. VI. cap. I. τὰ δ' ἐπὶ τῆς χώρας, μυῶν πλῆθος ἀνελθὸν ἀπὸ τῆς γῆς κατέδλαψε, μήτε φυτῶν μήτε καρπῶν ἀπολιπόμενον. Quæ sic versa repperi, *Ager vero totus scatebat muribus, quia omnia vastantes nec segetibus parcebant nec cæteris fructibus.* Drusius. Hæc tertia fuit afflictio. Omisit mariscas, morbum gravissimum. De quo Iosephus: *Gravissima pestis Azotiorum urbem atque agrum adorta est. Correpti enim dysenteria cruciabiliter moriebantur. Nonnulli interanea vitiata, morboque corrosa evomebant. Ager vero totus scatebat muribus, qui omnia vastantes, nec segetibus parcebant, nec cæteris fructibus.* Maginus in Palestina: *Nonnullis in locis Palestinæ, agri sunt penè desertiob murium & soricum abundantiam, quos nisi quædam aves devorarent, nullam sementem possent facere incolæ.* Causa naturalis murium salsedo terræ ex nimia siccitate. Sic si indusium sordidum intra os vasis, in quo sit triticum, comprimatur, intra paucos dies fermentum indusio haustum & odore granorum mutatum, ipsum triticum transmutat in mures prorsus formatos, ac quod mirabilius, sexu distinctos & cum illis prolificantes qui è parentum semine nati. *Helmont.*

Leto dabant.] In eadem editione, καὶ ἐγένετο σύγχυσις θανάτου μεγάλη ἐν τῇ πόλει. מהומה interpretantur σύγχυσις θανάτου. *Drus.* Plinus VIII. 29. & 57. narrat ex Theophrasto, incolas ex Gyaro insula, Cycladum una, fugatos à muribus. Idem X, 65. refert, ab iisdem patriam coactos deserere incolas Troadis. Iustinus XV. *Abderitas propter ranarum muriumque multitudinem, relicto patriæ solo, sedes quæsivisse.* Nec ista mirabitur, qui cogitarit murium fœcunditatem, præsertim in arvis siccis. A cuniculis suffossum in Hispania oppidum. Plin. VIII, 59. & Baleacos adversus proventum eorum, auxilium militare à Divo Augusto petierunt. Idem VIII, 55. *Vossius.* III. de Idol. LXII. Æthiopes à scorpionibus & araneis fugati. Strabo XVI. Sic Popielus Poloniæ Princeps, & Hatto Archiepiscopus Moguntinus à muribus comesti. Quanquam hoc posterius ne-

compulsi Azotii, ad declinandam calamitatem, arcam
6 *Dei ad Gethæos transtulerunt. Qui cum simili clade*
afficerentur, in oppidum Ascalonensium arcam trans-
7 *vexerunt. His vero, advocatis gentis ejus primoribus,*
8 *consilium fuit, arcam Domini Hebræis reddere. Ita*
ex sententia principum, augurumque & sacerdotum,
imposita vehiculo, multis cum muneribus remittitur.

Illud

get & refutet Serarius in sua Moguntia. Ex *Marisci*s sanguinem mures suxisse, Hebræi quidam tradunt. Addit Gregorius, *momordisse ventrem Philistinorum, cum cum in secessu exonerare vellent.*

Arcam Dei ad Gethæos transtulerunt.] 1 Sam. v. vers. 7. eadem editio habet καὶ λέγουσιν οἱ Γεθαῖοι, μετελθέτω κιβωτὸς Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς, καὶ μετῆλθεν κιβωτὸς Θεοῦ Ἰσραὴλ εἰς γέθ. Latina vero, *& responderunt Gethæi, circumducatur arca Dei Israël. Et circumduxerunt arcam Dei Israël*, nempe per omnes urbes Philisthæorum. Quod etiam Iosephus annotavit ita scribens, *atque in hunc modum per quinque Palæstinorum urbes pervagata est arca, veluti tributum per singulas pœnas violatæ religionis exigens.* Drus. Hoc consilium dederunt Gethæi, quia putabant cladem hanc Azotiis accidisse, non ex arca, sed ex natura loci, velut ex pestilente aëre, vel influxu astrorum maligno. *Theodor.* & *Procop.*

Ascalonensium.] Εἰς Ἀσκάλωνα, id est, Ascalonem. Sic Græci codices. Sed Latini, ut & Ebræi, in *Accaron.* Utrumque opidum erat Palæstinæ proprie dictæ. *Drus.* Κρομμύων ἀγαθὸς ἐστιν ἡ χώρα τῆς Ἀσκαλωνείων, πόλισμα μικρόν. Strabo XVI. Descriptionem ejus accuratam vide apud Tyrium XVII. Belli sacri XXII.

Ex sententia principum.] LXX. Καὶ καλέσαντες Ἀλλόφυλοι τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς ἐπῳδοὺς αὐτῶν, id est, *sacerdotes, vates & incantatores suos.* Latina vetus, *vocaverunt sacerdotes & divinos.* Sic etiam Ebræi. *Drus.*

Augurumque.] Quos in arduis rebus Palæstini consulebant. Unde Procopius in Esa. 11. *Ægyptiorum est & veneficum,* ἐπῳδαί τε καὶ φαρμακῶαι, *ut Astrologia Chaldæorum, & divinatio Allophylorum, & auguratio Cretensium.* Divinabant autem per ferrum sagittæ, per unguem pollicis, per Theraphim, gladium & hepar. *Kimchi* in Ezech. XXI, 21.

Imposita vehiculo.] In trivio, absque auriga, quinque Satrapis Philistinorum spectantibus, quam viam sponte sua vaccæ inirent, an eam quæ ducebat in Israël, an aliam. *Iosephus.*

Multis cum muneribus.] Nimirum ex Idololatrarum sententia:

Δῶρα Θεὸς πίθοι, δῶρ' αἰδοίους βασιλῆας.

Munera illa fuerunt, quinque ani totidemque ex auro mures, piaculum utriusque plagæ. Simile quid ab Atticis factum docet nos ad Acharnenses Aristophanis Scholiastes.

Remittitur.] Cum fuisset in agro Philisthæorum septem menses. 1 Sam. VI, vers. 1. Nam quod in Iosepho μῆνας τέσσαρας, emendandum est ex hoc loco, maxime cum in Rufino sit, *mensibus septem*, id est, μῆνας ἑπτά. *Drusius.*

Illud mirabile, quod cum oneri boves fœminas ſubje- 9
ciſſent, vituloſque earum domi retinuiſſent, iter nullo
duce in Judæam pecudes direxerunt, non revocante af-
fectu fœtus relicti. Cujus rei miraculo, reguli Allo- 10
phylorum, uſque in fines Hebræorum, arcam ſecuti,
religioſum officium præſtiterunt. Judæi autem, ubi 11
referri arcam viderunt, certatim ex oppido Bethſamis,
cum gaudio, obviam ruere, feſtinare, exultare, grates
Domino referre. Mox Levitæ, quorum hoc nego- 12
cium erat, ſacrificium Deo celebrant; boveſque eas,
quæ arcam adduxerant, immolant. Sed in oppido, quod 13
ſupra diximus, teneri arca non potuit. Itaque paſ-
ſim, Dei nutu, per totam urbem, ſævitum. Arca 14
in

Druſius. Theodoretus: *Cum nulla civitas auderet arcam excipere, eam foris reliquerunt ſub dio. Poſtquam autem exiſtimarunt foris manente arca ſe eſſe liberos à plagis à Deo immiſſis, intulit Deus ſupplicia etiam rebus inanimis. Immiſit enim murium multitudinem in vites & ſegetes, qui omnes eorum fructus perdiderunt.* Sic & Procopius. Hinc colligitur arcam à Philiſtæis fuiſſe captam in Septembri. Nam remiſſa eſt, cum eſſet meſſis tritici. Hæc autem in Palæſtina fit in fine Aprilis. *A Lapide.*

Illud mirabile.] Vide Ioſeph. lib. VI, cap. 2.

Ex oppido.] Imo ex agro, ubi triticum metebant. *Druſ.*

Bethſamis.] Melius, Bethſames, שמש Sames, ut הבל Habel. In edit. Romana βαίθσεμυς, quod ſcribes Baithſamys, vel certe Bæth-ſamys. Opidum hoc ſitum erat in termino tribus Iudæ. Ioſ. XV. 10. Quod firmabis alio loco qui habetur II Reg. XIV. 11. *in Bethſames opido Judæ.* Druſius. Κώμη δέ ἐς ἐσὶ τῆ Ἰ᾽ούδα φυλῆς Βαθσάμη ὄνομα. *Ioſeph.*

Levitæ.] Hoc Bethſamitæ feciſſe leguntur I Sam. VI, ℣. 15. & ideo puniti fuerunt. *Ioſephus.*

Quorum hoc negocium erat.] Imo negocium hoc erat Sacerdotum, non Levitarum. Verum noſter hæc nomina confundere videtur. *Druſius.*

Per totam urbem ſævitum.] Ioſephus: Ὀργὴ γὰρ κατὰ πόλιν ἐγένετο μέτρον, ὡς τε ἑξδομήκοντα μυριάδας τῶν ἐν τῆ Βαθσάμης κώμης, ὡς οὐκ ὄντως ἀξίους ἄψασθαι τῆς κιβωτοῦ, ἱερεῖς γὰρ οὐκ ἦσαν ἐπεισελθόντας αὐτῆ βελῶν ἀπέκλινε. Omiſit quinquaginta millia, veritus haud dubie, Romanos minime credituros, tot millia unicum vicum in Libitinæ cenſum conferre potuiſſe. Eum ſequuntur Hieronymus in Quæſtionib. Rupertus, Iſidorus, Lyra, Abul. LXX. tantum percuſſos fuiſſe ſtatuunt. Facilis autem reſponſio, tantam multitudinem, ex vicinis oppidis ac pagis confluxiſſe, ibique extinctam. Cauſa tantæ cladis ita exprimitur; *eo quod vidiſſent arcam*

in Cariathjarim oppidum translata est, ibique per viginti annos fuit.

1 LVIII. *Ea tempestate* SAMUEL *sacerdos Hebræis*
præerat, quietis à bello rebus, populus in ocio degebat.
2 *Pax deinde Allophylorum irruptione turbata, trepi-*
3 *dantibus cunctis ob conscientiam peccati. Samuel, cæ-*
sa prius hostia, Domino fretus, suos in prælium de-
duxit:

Domini. Nempe intectam & nudam, hoc enim sub pœna capitis vetitum erat. Num. IV. *Abul.* Imo quod introspexissent, ut viderent num Philistæi tabulas Legis ex ea sustulissent, vel aliud quid imposuissent. *Vatabl. Cajetanus, Serarius.*

In Cariathjarim.] 1 Reg. VII. Adrichom, *Cariathjarim*, urbs Sylvarum, *quæ & Cariath-Baal & Baala, & Pharasim, & conjunctim Baal-Pharasim. Hieronymo etiam Iarim. Est de Ierusalem ad quatuor milliaria & dimidium, contra Occidentem, euntibus Diospolin. Hieron. ait milliari uno. Vibs prius Gabaonitarum, postea tribus Iudæ, estque terminus tribus Iudæ & Benjamin, sita in colle.*

Ibique per viginti annos fuit.] In domo Abinadab, quæ in colle excelso sita fuit, בגבעה, quod male Latinus transfert, *in Gabaa.* Quasi esset hujus nominis urbs, in Benjaminia. *Horn.*

SAMUEL *Sacerdos.*] Judex erat, Prophetes & Levita. Etiamne Sacerdos? Si Sacerdotis vocabulum stricte accipiatur pro Pontifice, verum non est. Nam עלי Eli successit in Pontificatu Achitob. Neque vero late sumptum verum esse potest, cum non fuerit ex posteris Aharon, qui soli Sacerdotes dicebantur. Supra, *Igitur Levi tribu in Sacerdotium segregata.* &, *Levitis in sacerdotium assumtis.* Sic infra: *Samuël admodum senex sacerdotio functus.* Huc retulerim, *quod erat nefas* (loquitur de tabernaculo) *nisi sacerdotibus introire.* Firmabo nunc, quæ dixi, autoritate Hieronymi. Adversus Vigilantium cap. 2. *Samuël & Levita & Prophetes fuit.* Contra Helvidium lib. 1. cap. 13. *Simulque noscendum quod Samuël Levita, non Sacerdos, non Pontifex fuerit. Vnde & faciebat illi mater sua Ephod בד, superhumerale videlicet lineum, qui habitus proprie Levitarum & minoris est ordinis. Vnde & in Psalmis non nominatur inter Sacerdotes, sed inter eos qui invocant nomen Domini. Moyses*, inquit, *& Aaron, in sacerdotibus ejus, & Samuël inter eos qui invocant nomen ejus.* Drus. Contra successisse Heli Samuelem non in Principatu tantum, sed etiam Pontificatu, volunt Augustin. XVII. C. D. 4. & in Psalm. XCVIII. Hieron ad 1 Corinth. 1. & alii. Contra quam opinionem disputant Abul. Hugo, Lyra, Cajetan. & alii. Nunquam in serie Pontificum, quam texuit Josephus & alii, ponitur Samuel. Vide Seldenum de Successionibus.

Pax Allophylorum irruptione turbata.] Caussa hujus belli fuit conventus Israëlitarum in Maspa. Nam Philistæi filiis Israël omnes conventus & congregationes interdixerant, cum illos ultimo prælio sibi subjecissent. *Lyra.* Suspicabantur enim Hebræos velle rebellare. *Cajetan.*

Cæsa prius hostia.] Doctores dicunt fuisse agnum fœminam, unde colligunt holocaustum fœminæ rectum esse in ara privata. Tradunt similiter alienum,

hoc

duxit: primoque impetu fusis hostibus, victoria penes Hebræos stetit. Sed hostili metu remoto, secundis 4
tranquillisque rebus, corruptis consiliis, more vulgi, cui præsentia fastidio, insueta desiderio sunt, regium nomen (cunctis fere liberis gentibus semper invisum) populus desiderabat, planeque non sine exemplo amentiæ,

hoc est, non Sacerdotem, offerre posse in ara privata. Tales aræ fuerunt licitæ, ab eo tempore quo destructum fuit tabernaculum in Silo. *Drusius* ad Iudices.

Primoque impetu fusis hostibus.] Cum adhuc agni victima arderet, perterruit Dominus hostes fulmine, tonitru & terræmotu. *Ioseph.* Et per fulmina contrivit Pharaonis exercitum in mari rubro. Exod. XIV. Chananæos per Iosuam. cap. XVIII, 2. Barbaros per legionem fulminatricem sub Antonino Imp. *Euseb.* V, 5. Hist. Eugenium Tyrannum per Theodos. Imper. Oros. VII, 35. *Continuo magnus ille & ineffabilis turbo ventorum in ora hostium ruit: ferebantur per aërem spicula missa nostrorum, atque ultra mensuram humani jactus, manu in aëre portata, nusquam propemodum cadere, priusquam impingerent, sinebantur. Tela etiam, quæ hostes vehementer intorserant, excepta ventis, impetu supinata, ac retrorsum coacta, infeliciter configebant.* Addit Iosephus: *Terra sub pedibus intremuit; nonnulli in improvisos hiatus prolapsi, alii fulminibus crebris attoniti, & ignitis fulguribus oculos ac manus semiustulati, ut ne arma quidem retinere possent.*

Secundis tranquillisque rebus.] Non solum Philistæorum jugum excussit Samuel, recuperavitque oppida amissa: sed etiam vicinos populos coëgit à bellis abstinere. Hinc illa luxuria, & ut in alto otio, negligentia. Ne arma quidem, cessantibus bellis fabricabant & vetera in rem rusticam convertebantur. Ut mirum non sit, sub initium regni Saulis, nulla pene toto Israëlearma reperta fuisse, & omnino fabrilem artem, cum iterum prævaluissent Philistæi, interdixerunt Israëlitis. *Tirinus.*

Cui præsentia fastidio.] 1 Reg. 8. Ioseph. VI, 3. Fastidiebant statum præsentem cum ob alias causas, tum propter filios Samuelis, qui patri moribus dissimiles, ad avaritiam declinantes munera ob jus pervertendum accipiebant, populumque pessime regebant, quæstui per omnia studentes. *Drus.*

Regium nomen, cunctis fere liberis gentibus semper invisum.] Hoc ex Demosthene sumsit in Olynthiacis. Liberi populi obediunt legibus, id est, rationi, qui vero parent regi, obediunt voluntati, id est, libidini unius, plerumque pravi. Quare amens est qui Regem libertati anteponit. *Sigon.* Quod non usquequaque verum est. Certe *Oriens Regibus assuetus*, gravissimis authoribus dicitur. Cappadoces, ut Iustinus ait, *vivere sine Rege gentem suam posse*, negabant. Apud hos igitur regium imperium in pretio, libertas gravis est. Secus se res in Occidente habet, & Septentrione, ubi gentes ad Rempublicam natæ, Regum, nisi legibus subsint, intolerabiles deprehenduntur. *Horn.* Dicunt Ebræi, populo terram ingredienti tria præcepta fuisse, I. ut regem sibi constituerent. II. ut delerent memoriam Ameleci. III. ut extruerent domum electam. Neque senes peccarunt regem petendo, sed populus. Qua de re aliquid in מדד fol. 191. col. 4. ubi de regibus

5 tiæ, *præoptabat libertatem servitio mutare*. *Igitur frequentes Samuelem circumsistunt, ut quia jam ipse* 6 *senuisset, regem eis constitueret*. *At ille placide, salubri oratione ab insana voluntate detorquere plebem*: dominationem regiam & superba imperia exponere, libertatem extollere, servitutem detestari: *postre-*

gibus in genere. *Drus.* Idem Cunæus, quem vide I. de Rep. Hebr. XIV.

Ipse senuisset.] Hebræi tradunt Samuelem fuisse LII. annorum, tumque mortuum: Sed errant. Senex fuit, sed diu adhuc, regnante Saule, superstes. Quare melius Abulensis, Salianus & alii censent, Samuelem fuisse hoc tempore circiter LX. annorum, ac cum Saule Rege XV. annos adhuc vixisse, ac defunctum anno ætatis LXXVII. *A Lapide.*

Regem eis constitueret.] Causa vel occasio hujus postulati, fuit tenectus Samuelis, & iniquitas filiorum ejus. Deinde sperabant se à Rege melius defensum iri contra Philistæos, ait *Ioseph.* Denique exempla aliarum gentium, etiam regio splendore imitari volebant. *Idem.*

Ab insana voluntate.] Textus Sacer: *displicuit sermo in oculis Samuelis.* Ioseph. Ἐλύπησαν ἢ σφόδρα τὸν Σαμουήλου οἱ λόγοι, διὰ τὸν σύμφυτον δυσμοσύνην, ἐπὶ τὸ αἰτεῖν τὸν βασιλέως μίσος. *Deo hoc postulatum tumultuantis populi displicuit, quia Regem concupiverunt per ambiguas querelas, seditiosasque voces, non uti legis præceptum peragerent, sed quod displicebat illis sanctissimus vates Samuel, ad quem vox illa numinis extat:* Non te illi, sed me fastidierunt. *Maimonides* in parte postrema Misnæ. Unde patet non peccasse Iudæos quod Regem peterent (nam Deut. XVIII. facta fuerat illis ejus petendi potestas) sed quod peterent Regem, *qualem universæ habent nationes*, qui non juxta leges divinas, sed suo arbitrio populum regeret. *Tirinus.* Putabant enim, ut ait Iosephus, καλὸν ἄτοπον εἶναι τῶν πλησιοχώρων βασιλευομένων, τὴν αὐτὴν αὐτοῖς ἔχειν πολιτείαν.

Dominationem regiam, & superba imperia exponere.] Textus Sacer: *Hoc erit jus Regis qui imperaturus est vobis: Filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, faciens eos sibi equites & præcursores quadrigarum suarum, &c.* Vide sequentia I Reg. VIII. 12. Loquitur non tam de jure, quam de more. *Bucholz.* משפט non est intelligendum de jure vero, sed facto, quod effectum aliquem juris habeat, id est, non resistendi obligationem. Ideo additur, populum pressum istis injuriis, Dei opem imploraturum, quia scilicet humana remedia nulla exstarent. Sic ergo hoc jus vocatur, quomodo prætor jus reddere dicitur, etiam cum inique decernit. *Grot.* de jure Pacis I. IV. Rabbini variant. R. Iose ait: quicquid hic dicitur, licebat ei facere. R. Juda vero: dicitur ad metum eis incutiendum. Sic & R. Levi. *Drus.* ad Sam. Δηλοῦσθαι μὴ πάντων τὸν ὑμετέρων τῷ βασιλεῖ, καὶ τοῖς αὐτῶν οἰκείοις ἴσα ἡγεμόσι. *Ioseph.* Vicini enim Reges subditis suis imperabant quæ vellent, ut ἀνυπεύθυνοι. Syros servituti natos, ait *Livius:* de libertate eos nihil cogitare, *Apollonius.* Judæi *vilissima pars servientium* Tacito. Ac plerique Judæorum Reges durissimi fuerunt, ut Salomon, Roboam, Jeroboam, ac cæteri.

Deum

postremo, divinam eis iram denunciare, siquidem homines mente corrupti, Deum Regem habentes, regem sibi ex hominibus flagitarent. *His atque aliis* 7 *istiusmodi frustra dictis, cum populus in sententia perseveraret, Dominum consulit. Qui permotus vecordia insanæ gentis, nihil adversum se petentibus negandum respondit.* 8

LIX. *Igitur* SAUL, *sacerdotali prius à Samuele* 1 *unguento perfusus, rex constitutus est. Hic ex tribu* 2 *Benjamin, Cis patre ortus, modestus animi, forma excellenti*

Deum Regem habentes.] Unde Rempublicam Hebræorum Josephus adversus Appionem persignificanter dicit vocari posse θεοκρατίαν, quasi tu ejusmodi civitatem dixeris, cui præses rectorque solus Deus sit. *Cunæus.* Ergo hac petitione Deum Regem suum, qui eos partim per se, partim per Judices à se excitatos gubernabat, sprevêre. *Theodor. Procopius, Lyra, Abul. Cajetanus.*

Vecordia insanæ gentis.] Acerrime Sulpicius hoc Judæorum postulatum reprehendit. Ac prolixe disputant Interpretes: an & quatenus peccarint Israëlitæ petendo regem. Vide Lyram, Burgensem, ac alios.

SAUL *sacerdotali prius à Samuële unguento.*] 1 Reg. IX. & X. Ioseph. VI. 5. Sacerdotum exemplo uncti sunt & reges Hebræi, non Sacerdotes quidem, sed multum habentes Sacerdotale, sedem & jus loquendi in Sanctuario, inspectionem in sacra, jus eligendi aut destituendi Pontificis Maximi, aliorumque Sacerdotum, & alia plura. Ungebantur tamen alio modo: Sacerdotes in fronte decussatim; Reges in vertice, ad coronæ modum illito oleo. *Grot.* Dicitur *Sacerdotale unguentum*, quia nulli adhuc Reges fuerant. Cur non potius, *regali unguento? David regali unguento perlinit.* An quia regale unguentum dici non potest cum nulli adhuc reges essent? Aut appellat sacerdotale, quia ejusdem erat cum altero generis. Prius, verius videtur. Nam ut demus ejusdem generis fuisse hoc cum illo, tamen quum eo futurus rex ungeretur, regale potius erat appellandum quam sacerdotale. David Camius negat Saulem fuisse unctum oleo unctionis, quod adhibitum duntaxat ait in familia David. Idem annotat litum fuisse oleo balsamino, quod שמן אפל סמו vocant. Scribit eadem fere autor libri qui סמג per sigla vocatur. *Drusius.* De unctionis ritu, vide Seldenum de Success. in Pontif. cap. IX.

Perfusus.] E lenticula. Nicolaus de Lyra, 1. Sam. X, 1. *Lenticula olei est vasculum factum ex auro vel argento ad reponendum oleum unctionis, unde inungebantur reges & pontifices.* Etiam è cornu perfundebantur. In scholiis Ebræorum, *Dicunt Doctores. Saul & Iehu uncti fuerunt è lenticula, non fuit diuturnum regnum eorum: David & Salomo uncti fuerunt è cornu, fuit diuturnum regnum eorum.* Videndus R. David loco citato. *Drus.* Λαβὼν ὁ προφήτης τὸ ἀγγεῖον, ἔλαιον κατέχει τὸ δὲ νεανίσκου κεφαλῆς. *Iosephus.*

Modestus animi, forma excellenti erat.]

cellenti erat: ut merito dignitas corporis dignitati re-
3 *giæ conveniret. Sed principio regni hujus, aliquanta*
ab eo pars populi desciverat, parere imperio abnuens,
4 *seque Ammonitis conjunxerat. Verum hos Saul impigre*
5 *ultus est: victique hostes, & venia Hebræis data. Tum*
6 *Saul iterato à Samuele unctus traditur. Inde Allophy-*
lorum irruptione atrox bellum exortum: locum exer-
citui ad conveniendum Saul in Galgalis constituerat.
Et

Abulensis: *Bonitas Saulis maxime erat circa humilitatem: quod erat valde in eo admirabile. Nam ipse erat vir in virtutibus excellens, corporis statura admirabilis; quod solet homines superbos efficere: ipse autem hæc omnia habens, erat valde humilis.*

Dignitas corporis dignitati regiæ conveniret.] Formam in regibus suis Orientales populi admodum æstimant; ita ut apud Æthiopes, honores mandatos ex corporis magnitudine, dixerit Aristoteles IV. Polit. 4. & Spartæ mulctatus Rex, quod exigui corporis uxore ducta, reges minutos daturus diceretur. Nec spernit Euripides, εἶδος ἄξιον Τυραννίδος. *Grot.*

Aliquanta ab eo pars populi desciverat.] Hæc paulo aliter narrantur, 1 Sam. X, 27. & XI, 1.

Seque Ammonitis conjunxerat.] Viri Iabes Galaad hoc in animo habebant, nisi duris conditionibus, quas eis proponebat Nahas Ammonites, deterriti fuissent. *Drus.* Sulpicius scribit partem populi ad Ammonitas defeciſſe & à Saule vindicatam. Quod non est in sacris libris, sed ab ipso additum. *Sigon.* R. David hos Ammonitas plane diversos à filiis Ammon fuisse vult. Contra Stephanus: Εἰσὶ καὶ Ἀμμωνῖται, ἀφ' οὗ τῆ Ναχᾶτείων Ἀρχῇ, ὡς Ἰώσηπος. ἐκλήθησαν ὁ ἀπὸ Ἀμμὼν τοῦ παιδὸς λώτ, καὶ τῆ νεωτέρας θυγατρός.

Victique hostes.] Mendaciter Iosephus, ut vires suorum Israëlitarum Vespasiano & Romanis ostentet, ait ex Israële fuisse septingenta millia, ex Iuda vero septuaginta. LXX. quoque numerant sexcenta millia Israëlis. Hebræi illorum CCC CIↃ. horum XXX. habent. Addit Iosephus ipsum Naas Ammonitarum Regem occisum fuisse.

Iterato à Samuele unctus.] Prius in Maspha, nunc in Galgalis. Ita Iosephus. Sed Scriptura nullam iteratæ unctionis mentionem facit. Tantum dicit: innovatum fuisse regnum. 1. Reg. XII. Gemara Hierosol. *Reges ungi non solebant, nisi ob adversam factionem.* Quia semel unctus Saul, non opus erat iterare unctionem: sed rebelles alteram unctionem expressérunt. Dici etiam potest, hanc fuisse publicam unctionem, alteram privatam. *Horn.* Ter unctus Saul, primo à Samuele privatim. Deinde publice in Maspha. Tertio post victoriam, publice, pariter in Galgalis. *Abul. Sanchez, Serar.*

Atrox bellum.] 1. Reg. XIII. Ioseph. VI, 7.

In Galgalis.] Sunt qui putent hoc bellum accidisse duobus annis post inaugurationem Saulis quæ Galgalis facta. *Grot.* Quod si verum, male Sulpicius, *locum exercitui ad conveniendum in Galgalis*

Et quum per septem dies Samuelem opperitus esset, ut sacrificium Domino fieret: tardante illo, quum populus dilaberetur, illicita præsumtione, rex ad vicem sacerdotis holocaustum obtulit: multumque à Samuele increpitus, sera peccatum pœnitentia fatebatur. Igitur ex peccato regis, metus omnem exercitum pervaserat. Castra hostium haud longe sita, præsens periculum ostendebant: neque cuiquam exeundi in prælium animus, plures lacrymas & latebras petiverant. Nam 7 8 9 10

præ-

galis fuisse dicit. Nam ex textu patet Michmasam convocatos milites. *Horn.*

Illicita præsumtione.] Sequentia docent Sulpicium in eadem sententia fuisse cum Nicolao de Lyra & aliis, qui inter peccata Saulis recensent quod holocaustum obtulerit, rem ei illicitam, eo quod sacerdos non esset. Quasi vero solis sacerdotibus licuerit offerre holocaustum, ac non etiam aliis, qui sacerdotes non erant. Nam ne Samuel quidem sacerdos erat ex genere Aharonis. Quod si dicas Levitam fuisse, quibus hoc quoque concessum fuerit, respondeo, Gedeonem etiam holocaustum Domino obtulisse, nec propterea reprehensum fuisse. Dicunt insuper Ebræi licitum fuisse extraneo (sic vocant eum qui sacerdos non est) offerre in excelso יחיד, id est, unici: quemadmodum expositum est in fine Zebachim, hoc est, ejus tractatus Thalmudici, ubi de sacrificiis agitur. *Drus.* Sed quod de Gedeon dicit, sacrificium obtulisse, falsum esse supra ostendimus. Gregor. *Iccirco per inobedientiam cecidit, quia integris septem diebus, sicut jussus fuerat, non expectavit.* Et postea: *Ecce septem diebus Prophetam sustinuit, sed dum præstolari eum in fine diei desit, gloriam tantæ dignitatis amisit.* Peccavit igitur in eo, quod finem septimæ diei non expectavit.

Ad vicem sacerdotis.] Usitatius est, *in vicem*, aut *vice sacerdotis*: quod etiam dicunt, *vicem sacerdotis*. Sic Plautus & alii quandoque locuti sunt. *Drus.*

Holocaustum obtulit.] Per se, absque Sacerdote. Rupert. Lyra. & favet Iosephus. Addit R. Levi, Saulem hæc sacrificia obtulisse, ut à Deo Spiritum Prophetiæ impetraret, quo deinceps sine Samuele regeretur. Sed Scriptura nihil hujus meminit; alioqui Samuel id ei acerrime exprobrasset. Tum in castris Sacerdotes qui offerre poterant. *Abulens.*

Sera peccatum pœnitentia fatebatur.] Quodnam peccatum? An quod Samuelem non fuerit operitus? plane sic videtur. Nam cum jussus esset expectare dies septem, non debuisset offerre ante vesperam diei septimi. Quo die Samuel venit, sicut promiserat: serius tamen, quia peractum tunc erat sacrificium. *Drus.*

Castra hostium haud longe sita.] In Machmas, Gabaa & vicinis oppidis.

Lacrymas.] Suspicor Severum edidisse, *lacunas (sive lacus) & latebras.* Nam in editione Græca, ἡ ἐκρύβη ὁ λαὸς ἐν τοῖς σπηλαίοις, ἡ ἐν τοῖς μάνδραις, ἡ ἐν τοῖς πέτραις, ἡ ἐν τοῖς βόθροις, ἡ ἐν τοῖς λάκκοις. Lexicon Græco-Latin. vetus βόθρος, *fossa, fovea, lacuna.* Idem Lexicon λάκκος, *lacuna,*

præter imbecillitatem animorum, qui alienum à se Dominum, delicto regis, arbitrabantur, in maxima ferramentorum inopia exercitus erat: adeo ut, præter Saul & Jonathan filium ejus, nemo gladium aut lanceam
11 *habuisse tradatur. Nam Allophyli superiore bello victores, usum Hebræis ademerant, neque cuiquam conficiendi teli bellici, aut rustici ferramenti potestas fue-*
12 *rat. Igitur Jonatha, audaci consilio, solo armigero suo*

lacuna, laccus, cisterna. Locus est 1 Sam. XIII. 6. Cui hæc mea conjectura non placet, & per me licet ut deleto, *lacrymas &*, legat, *plures latebras petiverant.* Drus.

Et latebras.] Hebr. & Chald. *munitiones*, Vatablus *Spineta*, Cajetan. scissuras montium, Abulensis explicat *abdita* esse loca secreta tam urbium, quam domorum. Tales sunt Romæ Cryptæ & cæmeteria Priscillæ, Sebastiani, Laurentii, Pancratii, in quibus tempore persecutionum se abdebant Christiani; quæ ego sæpius subintrans, vidi subterraneam Romam & obstupui. *A Lapide.*

In maxima ferramentorum inopia.] Οἱ γὰρ τῶν Γαλατῶν Παλαιστινοὶ παλαιστρεφόμβροι τὰς Ἑβραίους, πλὴν ὅπλα αὐτοῖς ἀφῃρέθησαν. *Ioseph.* Idque extorto fœdere factum, cui non dissimilis lex, quam Porsena in fœdere cum Romanis posuit, *Ne ferro, nisi in agricultura uterentur.* Tacent id Historici, ut pudendum victori postea gentium populo. At Plinius ingenue fatetur XXXIV, 14. *Grot.* Sic Romani Carthaginiensibus & Antiocho extorserunt classes. Quid nunc moliatur nova quædam Respubl. notum est. Scriptura dicit non inventum fuisse ensem, nisi penes Saulum & Ionathanem. Populus ergo armabatur fundis, arcubus, perticis, fustibus, & omni apparatu rustico. Et forte illa ferramenta in rudes gladios & arma conflabant. Virgil. *Et curvæ rigidum falces conflantur in ensem.* Sic Samgar vomere aratri occidit Idc. Philistæos. Samson carens ense, mandibula asini, millenos. Ex quibus liquet antiquam fuisse hanc Philistinorum cautionem, ne Israëlitæ haberent arma & fabros ferrarios. Vide Kimchium ad Samuel. Præbuit igitur exercitus Saulis speciem primæ & antiquæ militiæ, ubi adhuc

Arma antiqua manus, ungues, dentesque fuerunt.

Et,

——— *Hic torre armatus adusto*
Stipitis hic gravidi nodis, quod cuique repertum
Rimanti, telum ira facit.
Stipitibus duris agitur, fudibusque præustis.

Ionathan audaci consilio.] 1 Reg. XIV. Joseph. VI. 7. Exercitus maximus demum à duobus est fugatus, Jonathane qui hostes terrore perculit, & Saulo qui eos perculsos, cum Hebræis ex latebris egressis, delevit. *Sigon.* Jonathan fuit fortis, comis, minime ambitiosus. Talis ferme Germanicus. *Grotius.* Fuit autem ad hoc facinus à Deo excitatus. Ideoque patri suo non indicavit, ne impediret tanquam temerarium. *Theodor. Procop. Abul. Cajetan.*

Solo armigero suo comite.] Talis Automedon Achilli, Æneæ Achates. Vulgus Scutarium vocat. *Grot.* Videtur autem usus augurio quodam, sed licito. De

quo

suo comite, castra hostium ingressus, viginti fere ex hostibus interemptis, universum exercitum terrore perculerat. Tum vero, nutu Dei, in fugam versi, non 13
imperia exequi, non ordines observare, omne præsidium in pedibus habere. Quod ubi Saul animadver- 14
tit, suis propere eductis, fugientes persecutus, victoria potitus est. Eo die rex edixisse traditur, ne quis, nisi 15
confectis hostibus, cibum caperet. *Sed Jonatha,* 16
interdictionis ejus inscius, favo reperto, tincto spiculo, mel degustaverat. Sed ubi regi ex Domini ira com- 17
pertum

quo Rabbini dicunt. *Omne augurium quod non est sicut augurium Eliezeris servi Abraham, & sicut Ionathæ filii Saulis, non est augurium. Nam si male fecissent Eliezer & Ionathan, Deus non exaudivisset eos, nec auxiliatus fuisset iis.* Kimchi. Omini Jonathæ simile fuit omen Pazonum, de quo Herodotus initio libri v.

Rex edixisse traditur.] Ἐπαρῶντο τοῖς Ἑβραίοις ὡς ἅπας ἀποχόμενος καὶ φωνεῖν τὰς ἐχθρὰς φάγοι, ἢ μὴ μέχρις ἑσπέρης νῦξ ἐπιλάβοιτο, &c. *Iosephus.* Populum temere satis jurejurando adstrinxit ac diris devovit eum, qui ante vesperam, priusquam hostes confecti essent, cibum sumeret. Hoc factum Saulis culpat Josephus: culpant expositores. Iidem excusant Ionathanem. Primum quod inscius fuerit edicti paterni: deinde quod necessitate compulsus hoc fecerit. *Drus.* Edictum hoc Saulis, hominis imperiosi & ἀσυνέτου imprudentiam arguit. Nam & diu pugnantibus opus cibo reficI, & pœna gravior tali delicto. Præterea excipi debent ignorantes. *Grotius.* Similia habent *Lyra, Gregor. Chrysostom.* Contra factum laudant & commendant *Hieron. Ambros. Abulens. Cajetan. Serar.* ne hostes, comedente populo, elaberentur.

Cibum caperet.] לחם. Quod omnem cibum, etiam mel comprehendit. Quod ex eo patet, quia etiam à melle abstinuerunt. *Drus.* ad Sam. Potus non videtur interdictus, quia brevior in bibendo mora, & urgentior illius necessitas, æstu & pugna fatigatis. *Menoch.*

Favo reperto.] Apes enim sylvestres mellificant, uti videre est in Polonia & Moscovia.

Spiculo mel gustaverat.] Baculi extremo. LXX. τῷ ἄκρῳ τοῦ σκήπτρου. Quamprimum autem gustavit mel, illuminati sunt oculi ejus, hoc est, vires ipsi redditæ priores, quæ fame antea plane erant debiles, sicut ut oculi vix viderent, genua vix sustinerent. Quod à fame provenire docet Curculio Plautinus:

—— *Tenebræ oboriuntur, genua inedia succidunt.*
Perii, prospicio parum. ——

Quæ satis ostendunt, cur Ionathas famelicus, paullulo mellis comesto, sibi oculorum dixerit redditum lumen. Nam cum omnis id habeat cibus ut vires deperditas instauret: tum præcipue hoc, uti vinum, sic mel præstat, quia ambo

18 *pertum est, morte affici filium jussit. Sed populi auxilio ab exitio vindicatus est.*

1 LX. *Ea tempestate Samuel à Domino monitus, regem adiit, verbis Domini nuncians, uti genti Amelech, quæ olim Hebræos ex Ægypto venientes transitu prohibuerat, bellum inferret: addito interdicto,* ne
2 quid ex spoliis devictorum concupisceret. *Ita in fines hostium ductus exercitus: rex captus, gens subacta,*

ambo subtilia sunt, eoque citius vires diffundunt. *Vossius.* Mel enim inter salubertima edulia. Unde quidam suadent infantes ad longævitatem non lacte, sed pane & melle vel saccaro nutriendos. Hinc de Messia: *Mel & butyrum comedet.* Nam mel est roris & florum, butyrum vero omnium herbarum sumen. *Horn.* R. Salomo putat eum degustasse cannam sacchari. R. David hanc opinionem confutans, dicit: *in arboribus sylvæ erat examen apum, mel stillabat ex iis.*

Ex Domini ira.] Ex silentio Domini, qui non respondit ei toto die, comperit peccatum fuisse: deinde sors Ionatham prodidit. *Drus.* Summus autem tum Sacerdos Achias fuit, filius Achitob. De quo vide Seld. de succes. in Pontif. 1, 3.

Sed populi auxilio.] Quem ipse Ionathan, criminando patris edictum, concitarat. *Negavit id recte à patre factum.* Iosephus. Liberavit populus Ionathan, non imperio sed deprecatione, quomodo populus Romanus Fabium Rutilianum apud Papyrium Dictatorem. *Livius* VIII. Neque hic obstare debebat jusjurandum Saulis, ut quod injustam in se atrocitatem contineret. *Grot.*

Ea tempestate.] 1 Reg. XV. Ioseph. VI, 8. Bellum hoc Amalekiticum, pro internecione totius gentis, gestum est, *ut juxta Mosis præceptum, Amalekitarum nomen ex rerum natura deleretur.* Ioseph.

In fines hostium ductus exercitus.] Uno prælio contusis Amalekitis, oppidatim bellum circumferre cœpit, quorum aliquot machinis, alia cuniculis & operibus, nonnulla fame, siti, aliisque modis eum expugnasset, usque ad mulieres & pueros cædibus grassatus est, nec crudele, nec inhumanum hoc ratus, quoniam in hostem, & Dei jussu ita sæviretur. Deus enim ita Amalekitas oderat, ut ne infantibus quidem parceret, quos natura ipsa cæteris miseratione digniores esse voluit. *Ioseph.*

Rex captus.] Agag. Cujus magnitudinem & pulchritudinem corporis miratus, servare eum decrevit, idque non ex Dei sententia, sed victus affectu proprio, inconcessam miserendi sui licentiam, suo periculo usurpans. Ita Saulus Regem ipsum hostium, & malorum omnium Hebræis authorem servavit, pluris ejus formam, quam mandata Dei faciens. *Ioseph.* Pepercit ei ex superbia, ut de eo triumpharet. *Serar.* Ex avaritia, ut thesauros ab eo extorqueret. *Lyra.* Ex humana erga Regem commiseratione. *Abul.*

Gens subacta.] Annales Sacri; *Percussit Saul Amalec, ab Hevilia, donec venias ad Sur, quæ est è regione Ægypti.* Νικήσας ὁ Σαὺλ ἔπαυσε τὸς ἀπὸ πλησίον τ Αἰγύπτ καθήκοντας

ἕως

acta, Saul victus prædæ magnitudine, præcepti divini immemor, capta servari & ferri jubet. Quo facto 3
offensus Dominus, Samuelem alloquitur: pœnitere se quod Saul regem constituerit. *Dictum sacer-* 4
dos regi refert. Mox à Domino monitus, DAVID 5
regali unguento perlinit, parvum etiamnum puerum, sub

ἕως τῆ ἐρυθρᾶς θαλάσσης διέφθειρε τὸν τῶν πολεμίων, ὑφεξαιρῶν τὸ τῶν Σικιμιτῶν ἔθνος· ὅτι γὰρ ἐν τῆ Μαδιανῆ χώρᾳ μίσει κεῖται. *Hos enim ante bellum admonuit per nuncios, ut secederent, neve res suas cum Amalecitarum rebus miscerent. Studere enim se eorum incolumitati, propter cognationem quæ illis cum Raguelo Mosis socero intercedebat.* Ioseph. Σικιμιτῶν ἔθνος sunt Cinæi, de quibus in textu sacro.

Capta servari & ferri jubet.] Regis peccatum imitatus est populus; & jumentis ac pecoribus pepercerunt, pecunias opesque diripuerunt. *Ioseph.* Sed Saul quoque particeps hujus peccati fuit, ut ex textu patet. Prætexebatur autem religio & sacrificium. Vera caussa insatiabilis habendi cupido fuit. *Horn.* Saul tamen postea etiam metum, & necessitatem obtentui habuit, quod non ausus fuerit militem prædæ cupiditate accensum cohibere. *Ioseph.*

Pœnitere se.] Hieron. in Ezech. 11. *Electio Iudæ, & Saulis unctio, non arguunt Deum ignorantiæ futurorum, sed præsentium monstrant esse judicem.*

Dictum Sacerdos Regi refert.] Cum per totam noctem, fusis precibus, Deum frustra conciliare conatus esset. Orationem ejus qua Regem increpavit, lectu dignissimam, apud Iosephum vide.

David.] Hujus nominis דויד diminutivum est דידה, cognomen Elysæ Tyriæ, quod dilectulam notat. De quo tamen aliter veteres. Vide Voss. 1. de Idol. xxxii. Fuit filius Isai, Bethlehemita, ex tribu Iudæ.

Regali unguento.] Oleo unctionis. Hæc unctio extendebatur in omnes ipsius posteros. Quod autem Salomo unctus fuit, id factum propter Adoniam. Sic & alii quidam uncti fuerunt propter singularem aliquam caussam. Ratio ungendi Reges: Qui ungebat digito suo exprimebat χ Græcum quod vocant כ vel certe כף יונית, id est, Chaph Græcanicum. Quæ figura est crucis Andræanæ. Chaph Græcanicum vocatur à Davide Camio in comment. ad Psal. cxxxiii. ubi de unctione sacerdotis, *Initio induebat eum vestibus sacerdotalibus: postea fundebat oleum super caput ejus ungebatque eodem oleo cilia oculorum ejus in modum Chaph Græcanici.* Drus. Chrysost. Hom. iv. in Philipp. *Iccirco sacerdotes, Reges, & Prophetæ ungebantur, quia divinæ benignitatis Symbolum habebat oleum.* Unxit autem Samuel Davidem, non insusurrando in aurem ejus, ut Ioseph. vult, sed palam, ut omnes fratres spectarent, minoreque invidia laborarent, cum sibi eum præferri viderent. *Theodoret.* Hinc patet patrem & fratres cognovisse eum ungi in Regem. *Abulens.* Licet id Cajetanus neget.

Parvum etiamnum puerum.] Παῖς ξανθός. Ioseph. Puerulum fuisse Chrysostomus tradit in Psalm. L. contra Hebræi in Seder Olam, censent eum fuisse xxix. annorum, eo quod putent Saulem

sub patre agentem, pastorem ovium, assuetum sæpius
cithara canere: ob quod postea à Saule assumptus, in-
6 *ter ministros regios habebatur. Qua tempestate, Al-*
lophylis atque Hebræis bello flagrantibus, cum ex ad-
verso acies constitissent, Goliat quidam ex Allophylis,
vir miræ magnitudinis & roboris, suorum ordines præ-
tergressus, ferocibus verbis probra in hostes jaciens, sin-
7 *gularem pugnam ciebat. Tum rex magna præmia, &*
filiæ

lem duos duntaxat annos regnasse, quo mortuo statim successerit David annorum xxx. II Reg. c. IV. Media sententia verior est, Davidem cum ungeretur, fuisse xx. annorum circiter. *Abulens. Salianus.*

Pastorem ovium.] Sic apud veteres Romanos:

Iura dabat populis posito modo prætor aratro,
Pascebatque suas ipse senator oves.

Forma autem Davidi similem fuisse Valentinianum Imperatorem, Cedrenus scribit, eo quod rubicundus esset, rufis capillis, oculis cæsiis & pulchris.

Goliat quidam.] 1 Reg. XVII. Frater ejus fuit Iischbi Nobensis II Sam. XXI. 16. à quo iidem Rabbini fingunt, postea Davidem in venatione captum, & miraculo liberatum fuisse. *Sanhedrim* in Perek Cheleck. Vocatur autem ממזר, quod vulgatus vertit *Spurius*. Nam Hebræi notant, cognomen esse gigantum, qui legum omnium & matrimonii contemtores, ob id incerto patre nascebantur. *Grot.* Verisimile est natum fuisse ex stirpe Enakim, & matre Gethæa. Nam reliquias Enakim seu gigantum permansisse in Geth, constat ex Josua. Et incertum ignotumque ejus patrem fuisse, vel inde colligitur, quod cum generis illius & parentum fit mentio in Scriptura, nunquam patris nomen exprimitur, sed matris solius, nempe Arapha II Reg. IX, 19. 1 Paral. XX. Quod quia videtur aliquam habere similitudinem cum Orpha nuru Noëmi, hinc Thalmudistæ, & alii Rabbini fingunt eum fuisse filium Orphæ. Sed neque nominum magna est similitudo, neque tempora id permittunt, cum secundum hunc calculum, Goliat esset centenario jam major ut patet ex 1 Ruth.. *Tirinus.*

Miræ magnitudinis.] Sex cubitorum & palmæ altitudine. Erat enim de stirpe Gigantum, ait Nazianz. Orat. XXX. & Philast. hæres. XXXIX. Quod vero interdum ossa magna eruuntur quæ gigantum esse putant, sæpe fallit. Nam vel elephantum sunt, ut probavit Peirescius, vel aliorum animalium. De vana opinione Carolum Magnum gigantem fuisse vide Leodium in Annal. Frid. II. & Freherum.

Suorum ordines prætergressus.] Sic in medium inter castra pontem processit Gallus ille provocator, quem interfecit Manlius Torquatus, narrante Liv. l. VII.

Singularem pugnam ciebat.] Subinde licet bellum vertere in duellum, publica authoritate, ut unius cæde multorum strages redimatur. Sic Romani bellum contra Albanos verterunt in duellum trium Horatiorum cum tribus Curiatiis. *Livius* 1. Et frequentes ejusmodi sponsiones illis seculis, ut inter Lacedæmonios & Argivos Othryadis tempore, inter Romanos & Albanos cum Horatii & Curiatii decertarent. *Grot.*

Etiam-

filiæ nuptias despondit, si quis provocantis spolia retulisset. Sed nemo, ex tanto agmine, aggredi audebat. 8
Igitur David, etiamnum puer, pugnæ se obtulit: rejectisque armis, quibus infirma ætas gravabatur, virga tantum & quinque lapidibus sumptis, in prælium processit: primoque ictu, misso funda lapide, Allophylum perculit, caput victi & spolia abstulit, gladium postea 9
in

Etiamnum puer.] Patet tamen eum procero fuisse corpore. Quia nimirum Saul procerus, vestes ipsi suas & arma adaptavit. Minus enim congruum est, quod ait Lyra, Serarius & alii, vestes has dici Saulis, non quod essent ipsius, sed quod ex vestiario ejus depromtæ. Pejus adhuc Rabbini fingunt, Deum vestes Saulis adaptasse corpori Davidis. *A Lapide.* Neque David cum illa exueret, negabat quadrare suo corpori, sed solum se non assuevisse ejusmodi armis, neque incedere posse gravatum tanto pondere, & quasi ferreis quibusdam vinculis constrictum. Denique idem colligitur ex eo, quod gladio Goliat, utique longo & gravi, David expedite uteretur, neque inconcinne cingeretur. Ita *Chrysostomus.* Abulens. Dion.

Rejectisque armis.] Ambros. 1. offic. xxxv. *David adversus Goliam, immani corporis virum, singulari certamine dimicaturus, arma quibus oneraretur, respuit. Virtus enim suis lacertis magis, quam alienis integumentis, nititur.*

Virga tantum.] Pedum erat, id est, baculus pastoralis sive agolum. Ita Festo baculus ille dicitur, ab agendis pecoribus. *Drus.* Historia non dissimilis est apud Strabonem VIII.

Misso funda lapide.] Vegetius 1, 6. *In omnibus veterum præliis funditores militasse nullus ignorat.* Ubi & multa alia ad laudem fundarum. Paulinus:

Ille Gigas pueri funda pastoris obivit
Vi canis.

Perculit.] In fronte. *Hebr.* Super domum oculorum. *Chald.* In cerebrum. *Ioseph.* Unde patet Davidem insignem fuisse fundibularium, quia frontem tetigit: & ictum ejus validum, quia penetravit. Prudentius:

Trajectumque cavo terebravit vulnere frontem.

Glossa & Hugo censent, Goliam ternis lapidibus & ictibus à David fuisse prostratum. Contrarium ex textu patet, primo ictu corruisse. Chaldæus & Rabbini nugantur, lapidi fuisse inscriptum nomen τετραγράμματον, & Patriarcharum. Alii dicunt Archangelum Michaëlem percussisse Goliam.

Caput victi & spolia abstulit.] Prius illud in castra intulit, deinde per urbes circumtulit, ac tandem in Jerusalem detulit, ut Iebusæi, qui arcem ejus obstinate adhuc tutabantur, ex hoc tropæo discerent, se quoque superari posse, sicut post novennium contigit. *Annales Sacri.* Τὴν δὲ κεφαλὴν τοῦ Γολιάθ Δαβὶδ εἰς τὴν ἰδίαν σκηνὴν ἐκόμισεν. *Iosephus.* capita hostibus præscindere Orientalibus & in universum Scythis receptum. Sic Hiberni *nullam cædem occisum putant quoad usque gladiatoriis ictibus caput abscissum vident. Tum confectam rem colli sectores arbitrantur imo pene credunt.* Stanihurstius lib. 1. de Rebus Hibern.

Gladium postea in templum posuit.] Τὴν ῥομφαίαν ἀνέθηκεν τῷ Θεῷ.

10 *in templum posuit. Allophyli autem omnes in fugam*
versi, victoriam concessere.

1 LXI. *Sed è prælio reversis, multus circa David fa-*
2 *vor, invidiam regis accenderat. Timens autem, tam*
charum omnibus, cum invidia & pernicie necare, sub
3 *specie honoris, objectare eum periculis statuit. Ac pri-*
mum tribunum eum fecerat, ut rem bellicam curaret.
4 *Inde, cum ei filiam spopondisset, fidem fregit, eam-*
que

Ioseph. Posuit eum Nobæ in tabernaculo Dei, victoriæ monumentum; & inde eum postea, Saulem fugiens, recepit 1 Reg. XXI, 8. Falso igitur Sigonius hoc loco Sulpicium erroris insimulat, quasi tentorium militare pro templo accepisset. Fuitque ille mos antiquissimus, arma hostium devictorum Diis consecrare, & in publico suspendere. Ita igitur:

Vidimus horrendum membris animisque Goliam
Invalida cecidisse manu: puerilis in illum
Dextera fundali torsit stridore lapillum.
Ille minax, rigidus, jactans, truculentus, amarus,
Dum sese ostentat clypeo, dum territat auras,
Expertus pueri quid possint ludicra parvi,
Succubuit teneris bellator turbidus armis.

Paulinus.

Victoriam concessere.] Tum Saulus & universus Hebræorum exercitus, sublato militari clamore, in trepidos irruunt, & quotquot assequi poterant cædentes, usque ad Gittæ fines ac portas Ascalonis persequuntur. Ceciderunt que Palæstinorum triginta millia, & duplo plures sunt vulnerati. Saulus vero à persequendo reversus, castra hostium diripit ac incendit. *Iosephus.* Nihil de numero cæsorum & vulneratorum in Sacris; sed tantum, *cecidisse toto campo*, narratur. *Horn.*

Multus circa David favor.] 1 Reg. XVIII. Cum dicerent eum decem millia superasse, Saulem vero mille tantum. Hoc ei invidiam conciliabat apud Regem. *Drus.* Vide Iosephum. Sic Aureliano Imper. qui sua manu Sarmatas XLVIII. interfecerat, & diversis diebus ultra IↃↃↃↃL. acclamatum est à pueris: *Mille, mille, mille, mille, mille, mille, decollavimus. Vivat qui mille, mille, occidit.* Et alibi: *Mille Francos, mille Sarmatas occidimus, mille, mille, mille Persas quærimus.* Vopiscus in Aureliano.

Sub specie honoris.] Sic cum Germanico Tiberius egit. *Tacitus* II. Annal. Frequens id in Principum aulis arcanum.

Tribunum eum fecerat.] Parum tutum putans armatum circa se versari, ex satellite tribunum fecit, non tam illius honori, quam suæ securitati consultum volens, ut sæpe hostibus objectum, aliquis casus è medio tolleret. *Iosephus.* Idem Corbuloni apud Neronem, Agricolæ apud Domitianum, contigit. *Tacitus.*

Ut rem bellicam curaret.] Cujus ab omni ævo studiosissimi erant Hebræi. Vide Cunæum II de Repub. Hebræor. XVIII.

Cum ei filiam spopondisset.] Natu majorem, Merob nomine.

Alteri

que alteri tradidit. Mox filia regis natu minor, 5
Melchol nomine, amore David flagrare occœperat. Igitur nuptiarum ejus istiusmodi conditionem propo- 6
nit: si centum præputia David ex hostibus retulisset, regiam virginem matrimonio illius cessuram. *Sperabat enim, juvenem periculosa audentem,* 7
facile periturum. Sed longe aliter, ac ratus erat, eve- 8
nit. Nam ut proposuerat, impigre David centum præ- 9
putia ex Allophylis retulit: atque ita regis filiam in matrimonium accepit.

LXII. *Crescebat indies in eum regis odium, stimu-* 1.
lante invidia: quia bonos semper mali insectantur. Igi- 2.
tur ministris & Jonathæ filio imperavit, vitæ ejus ut insi-

Alteri tradidit.] Adriëli Molathitæ.

Melchol.] Μελχόλ. Sed in Hieronymo *Michol*, & in textu Ebræo, *Michal.* Drus.

Amore David flagrare occœperat.] Sic veritas Ebræa 1 Sam. XVIII, vers. 20. Sed & Græca Editio, καὶ ἠγάπησε Μελχὸλ ἡ θυγατὴρ Σαοὺλ τὸν Δαβίδ, *Dilexit Melchol filia Saul Davidem.* Latina exemplaria variant. Nam in aliis, *dilexit autem Michol filia Saul altera David:* & in aliis, *dilexit autem David Michol filiam Saul alteram.* Utrumque verum esse potest. *Drusius.* Ὡς δὲ ὑπερβολὴν τῆς ἀνδρείας τὸν τε λαὸν αὐτῶν ἐρᾶν καὶ τὸν Σαούλου θυγατέρα παρθένον ἔτι οὖσαν, λαβεῖν ἐρῶσαν, καὶ ἅμα παίδας ὑπεξκρούεσθαι φανερὸν καὶ ἀφοβληθῆναι ποὸς τὸ πατέρα. *Ioseph.*

Si centum præputia.] Cur non capita petiit? Ne David afferret capita Hebræorum, vel aliorum, fingens ea esse Philistæorum. Nam præputia Hebræi in circumcisione posuerant. Non ergo falli Saul poterat. Ita Theodor. & Procop. Pari animo Eurystheus Herculem objecit periculis. Josephus iterum turbat, qui Saulem petiisse refert κεφαλὰς Philistæorum. Nempe apud Romanos præputiorum mentionem subterfugit, ne risu rem exciperent.

David centum præputia ex Allophylis retulit.] Non solus, sed μετὰ τῶν ἑταιρείας, cum sodalitio & commilitonibus suis. Ita Ioseph. Obtulit autem non centum præputia tantum, sicut convenerat, sed ducenta. Intolerabilis in Josepho mentiendi libido. Ecce enim, ex ducentis præputiis sexcenta capita facit: Κτείνας γὰρ πολλὰς, κεφαλὰς ἐξακοσίων ἀπετεμὼν, ἦκε ποὸς τὸν βασιλέα. *Horn.*

Ministris & Ionathæ filio.] 1 Reg. XIX. Joseph. VI, 12. Προστάσσει τοῖς ἀναιρεῖν αὐτὸν, Ἰωναθῃ τε τῷ παιδὶ καὶ τοῖς πιστοτάτοις οἰκετῶν. *Ioseph.*

3 *insidias pararent. Sed Jonathæ charus acceptusque jam*
4 *inde à principio David fuerat. Itaque rex increpitus à*
5 *filio, cruentum imperium repressit. Sed non diu mali*
6 *boni sunt. Nam cum spiritu erroris Saul affligeretur,*
eique David assisteret, cithara laborantem deliniens,
lancea eum ferire conatus est, nisi ille lethalem ictum
7 *propere declinasset. Exinde jam non occulte, sed palam*
ei necem parabat: nec ultra se David regi credidit.

LXVIII. *Ac*

Spiritu erroris.] Hebræi, Josephus, Cajetanus, Delrio, censent fuisse atram bilem, sive melancholiam & μανίαν, quæ in Saulo causabatur suspiciones, invidiam, mœrorem, furores, deliria. Alii censent fuisse Angelum bonum à Deo Sauli immissum. Verius est Diabolum fuisse, qui occuparit Saulem. Ita *Iosephus*, *Isidorus*, *Abul. Vatabl. Theodor.*

Cithara laborantem deliniens.] Laudatum ab arte Musica Davidem à Doëgo Idumæo, censent Rabbini apud Hieronym. in Quæst. & Lyram, ut dum antè furentem Saulem staret, interimeretur. 1 Reg. XVI, 16, 18. An autem & quatenus per Musicam Dæmones ac morbi profligentur, disputant Physici. Vide Valesium & alios. Ea vis est sonorum ut animum concitatum tranquillent; alii torpentem excitant & rebus magnis præparant 11 Reg. III, 15. Sic ferocientes animos mollivit Pythagoras, seditiones accensas inhibuit Asclepiades, Damon ebrios ac petulantes juvenes ad modestiam reduxit, lymphaticos morbo liberavit Xenocrates. De quibus vide Capellam Saturæ lib. x Marinus de Proclo: πυρεκλόυς ἓν ἐκάστοτε ὕμνοις λέγων ἢ λεγομένων τῶν ὑμνων, πᾶσα εἰρήνη τῶν παθῶν ἐγίνετο ἢ ἀπαραξία. Appollonius de Miris: ἴαῖ ἡ καταύλησις τῆς ἀμαθείας ἐκ-στάσις. Pythagoræis moris fuit, cum somnum peterent, ad lyram prius lenire mentes, ut si quid fuisset turbatarum cogitationum, componerent. *Quint.* XX, 4.

Palam ei necem parabat.] Cum misisset satellites in domum David qui eam custodirent, & mane interficerent, inde indicio uxoris evasit, nec se amplius Sauli commisit. Qua calliditate Michal Davidem periculo subduxerit, ita refert Josephus: *Parato lecto tanquam ægrotanti, stragulis jecur capræ recens exemptum subjecit, diluculoque venientibus, quos pater ad Davidem miserat, ostendit lectum opertum, & quod palpitatione jecoris stragula moveri viderent, maritum ægrum anhelare persuasit, addens totam noctem inquietam eum egisse.* Sed quod de jecinore dicit, vanum est. תרפים sunt μορφώματα juxta Aquilæ interpretationem. Ex vestibus aliquid instar Davidis in lecto recubantis, callida mulier composuit. *Horn.*

Nec ultra se David Regi credidit.] Sed ultimo necessitatis præsidio, armis, usus est, ad vim arcendam si inferretur. Notandum est, non factum id à Davide, nisi postquam & Jonathanis indicio, & pluribus aliis certissimis argumentis compererat, Saulem vitæ suæ imminere. Deinde nec urbes invadit, nec pugnandi captat occasiones, sed latebras quærit, modo in locis deviis, modo

apud

LXIII. *Ac primum fugiens, ad Samuelem se contulit: inde ad Abimelech, postremo ad regem Moab confugit. Mox per Gad Prophetam monitus, in terram Judæ regressus, vitæ periculum adiit. Ea tempestate Saul Abimelech sacerdotem interemit, quod David* 1 2 3

apud exteros, & hac religione, ut nunquam popularibus suis noceat. Vide Grotium 1. de Jure Belli IV.

Ad Samuelem se contulit.] Ramatham. Inde uterque Najotham concessit ubi erat collegium Prophetarum. Najoth autem & Ramatha non erant diversa vel distantia loca: sed Najoth fuit locus in urbe, vel juxta eam, ubi conventus sacri & solennes habebantur. *Adrichom.*

Ad Abimelech.] 1 Reg. XX, 21. Joseph. VI, 14. Adde, si placet, *post ad Regem Geth.* Nam id omissum à Sulpicio. *Drus.* Vide Seld. de Success. in Pontif. Abimelech autem Nobæ degebat, quæ urbs cessit sacerdotibus occasione tabernaculi federis eo translati. Noba hæc in tribu Manasse, trans Iordanem sita erat. *Abul.* Tabernaculum federis continens arcam, fuit in Silo, ibique mansit usque dum caperetur arca à Philisthæis, à quibus post septem menses remissa, collocata fuit arca in Cariathjarim. Inde translata fuit in domum Obededom: à Davide in Sion: à Salomone in templum ab eo erectum. Tabernaculum vero Mosaicum capta arca, videtur in Nobe fuisse; qua à Saule subversa, translatum fuit in Gabaon & à Salomone traductum in templum. III Reg. VIII. *A Lapide.*

Postremo ad Regem.] Adde *Geth.* Nam id omissum à Sulpicio.

Moab.] Elapsus ex Palæstina non absque ingenti discrimine in speluncam agri Adullami se abdidit, & recepta ad se paterna familia, undique etiam confluentibus quos necessitas cogebat, numero auctus, ad Moabitarum Regem proficiscitur, rogatque eum ut parentes intra regni sui fines tantisper reciperet, dum res eorum in meliore statu collocarentur. Quo impetrato, & parentibus in magno honore apud Regem quamdiu illic manserunt, habitis, &c. *Ioseph.*

In terram Judæ.] Iudææ. *Col.* Venit in saltum Haret, qui locus desertus erat, invius, & incultus. *Nihilominus*, inquit R. Salomon, *divina virtute factus est idem locus abundans fructibus & animalibus, & irriguus fontibus, ut Davidem & viros ejus non solum sustentaret, sed etiam mirifice recrearet.* Quo alludit Ps. XXIII, 1. Suspicatur Abulensis, regem Moab clanculum insidias Davidi struxisse, ut eum Sauli traderet. Huic avertendo, monitus est, ut in Judæam concederet.

Vitæ periculum adiit.] Quodnam periculum innuat, incertum. Nam in saltu Haret periclitatum, non legimus. Innuit ergo sine dubio obsidionem Cehillensem à Saule decretam, cum in illo oppido David versaretur. Vide 1 Reg. XXIII. *Horn.*

Abimelech sacerdotem interemit.] Saul concione suorum advocata, multa de perduellione Davidis, & suorum conspiratione conquestus, audivit Abimelechum ipsi, præter panes, etiam gladium Goliati tradidisse. Hinc ira incensus, & ipsum & omnem Ithamaridum familiam, quæ in LXXXV. Sacerdotibus consistebat, interimi jubet. 1 Reg XXII. Vide Iosephum VI, 14. Atque huc spectare volunt, id quod prædictum erat Heli Pontifici, de suæ, id est, Ithamaridarum domus futura clade 1 Sam. II, 13.

vid recepisset: & cum ex ministris regiis nemo in sacerdotem manus inferre auderet, Doëg Syrus cruentum mi-
4 *nisterium executus est. Post id David desertum petiit: illuc quoque eum Saul persequutus est, sed inani opera ejus*

Nec tamen putandum Abiatharem hunc *solum* fuisse *generis sui superstitem*, ut male legitur in Gelenii versione Josephi. Is plane μόνος ἁλισωθεὶς δωηθεὶς ὑπ' ἐκ τοῦ υἱοῦ Σαοὺλ φονευθέντων ἱερέων erat, id est, *solus de Sacerdotibus à Saul interfectis ereptus*, ut recte satis interpres vetus, seu *qui eripi potuerit*. Abiathar hic in Pontificatum, demortuo patre, successit, Achimelechus item, & Abimelechus interdum dictus; quemadmodum etiam pater ejus tam Abiathar quam Achimelechus dicebatur, ut observant viri docti, tam in Pontificum successione, quam ad D. Marci caput 11. ubi Pontifex ille Abiathar nuncupatur qui manifesto Achimelechus erat, Abiatharis hujus pater. Unde & Abiathar hic, pro eodem qui Achimelechus, filius Abiathar 11 Sam. VIII, 17. & Abimelechus filius Abiathar 1 Paralip. XVIII. 16. nuncupatur, sumi solet; tametsi Ebræorum aliquot Achimelechum ibi pro Achimelechi à Doëgo occisi ex Abiathare filio nepote capiant, ut infra dicetur. In Iosepho autem & tam in Ebræorum Chronicis quam in vetustis Christianorum, præter Abiatharem, non reperitur, post Achimelechi pronepotis Heli necem, alius ante Zadocum Pontifex. Attamen non desunt in Magistris qui Jehoiadam interponunt & sub initiis Davidis Regis Pontificatum gessisse volunt. In iis qui Davidi Saulem fugienti adhæserunt, censetur Iehoiada seu Ioida חנגיד לאהרן *Princeps de stirpe Aaron* (ut in vulgata) seu, ὁ ἡγεμὼν τῶν Ἀαρὼν *Dux ipsi Aaron*, ut Hellenistæ, 1 Paralip. XII, 27. Atque capite ejusdem lib. XXVII, 5. Benajas filius Ioiadæ כהן ראש memoratur, quod vulgata *Sacerdos* tantum & ὁ ἱερεὺς ὁ ἄρχων, *Sacerdos princeps* Helleniſtis vertitur. Sed Magistris intelligitur casu genitivo, ut sit *Benajas filius Ioiadæ Sacerdotis Principis* seu *Primarii*. Seldenus.

Doëg Syrus.] Δωὴγ ὁ Σύρος, quod perperam Δωὴκ scriptum, & Syrus, id est, הארמי Aramæus, error lectionis. Nam in Ebræo הארמי, id est, Idumæus. Quomodo sane Hieronymus olim legit. Iosephus Græcam lectionem secutus. *Forte autem*, inquit, *aderat quidam servus, natione Syrus, regiarum mularum curator.* Ant. hist. lib. 6. cap. 14. Error natus ex affinitate litterarum, Res & Daleth, quæ teste Hiero. apice duntaxat distinguuntur. An variatum fuerit aliquando in codicibus Ebræis, nescio: hoc scio scripturam à lectione variare in his vocibus, IV Reg. 16, 6. Nam scriptum ארמים per Res & lectum ארמים per Daleth. Scripturam expressit interpres Chaldæus, ut lectionem noster Hieronymus. *Drusius.* Interemit autem LXXXV. Ita Hebr. Chald. Roman. Septuag. Compl. At LXX. Vaticani numerant CCCV. Theodoretus CCCL. Male. Descriptionem hujus nefarii Doëgi, vide in Psalmo LI. qui cæde Sacerdotum peracta compositus est.

Desertum petiit.] Engaddi. 1. Sam. XXIV. Quæ olim nobilissima urbs, non longe à mari mortuo. A qua urbe adjacens regio & desertum, vocatur etiam Engaddi. Magna agri illius ubertas & amœnitas. Desertum autem plenum est altissimis montibus præruptisque, ita ut ruinam minari videantur, ac transeuntibus, solo aspectu, metum inferant. *Borcard. Adrichom.*

Erat

ejus exitium moliebatur, quem Dominus protegebat. Erat in deserto spelunca, vasto recessu patens. In hujus 5.6
interiora David se conjecerat. Saul nesciens, in primo 7
spelunce aditu, reficiendi corporis gratia, successerat: ibique somno captus requiescebat. Quod ubi David 8
animadvertit, hortantibus cunctis, ut opportunitate uteretur, abstinuit regis exitio: diploidem tamen ejus abstulit.

Erat in deserto spelunca.] In montibus collibusque, ubi summa erat devexitas. Prisci mortales, præsertim in Judæa, & vicina Arabia maxime Trachonitide, effossa habebant & excisa antra quam laxissima capacissimaque, quo, tanquam ad arces tutissimas, peneque inexpugnabiles confugiebant, repentino hostium, vel gravioris alicujus periculi metu impellente. *Arabiam & Ituræam versus* (inquit Strabo) *sunt montes asperi, & altis speluncis insignes: quarum una quatuor hominum millia recipere possit.* Multa & mira narrat Josephus de Trachonitarum חמרגורי, hoc est, *scalaribus* seu *gradatis* istiusmodi rupibus, earumque ampliſſimis, & immanibus sane spelunicis: quibus se diu tutati sunt adversus Herodem, & lectissimas illius copias, acerrime & summa vi pertinacissime oppugnantes. Tales fuisse narrantur rupes Engaddi, præcelsæ scilicet atque abruptissimæ, solis ibicibus seu rupicapris perviæ. Ubi quam spatiosissima fuerit oportet spelunca illa, cujus intimus abditissimusque recessus perfacile Davidem, una cum sexcentis militibus inibi latitantem, occultaret & contegeret. *Fullerus.* Chaldæus miram fabulam versioni suæ intexit. Nam dicit Psalm. LVI, 3. *Ad Deum qui accersivit araneam, ut conficeret in ore spelunce telam propter me.* Res sic se habet. Dicunt aranearum telis aditum ita fuisse obductum, ut nemo suspicaretur quenquam ibi in spelunca latere. Huic telæ Rabbini sua attexunt commenta de musca & insano, quæ refert, & confutat *Abul.* Quanquam Veteres tale quid de Felice Martyre narrent.

Reficiendi corporis gratia.] Παρασκευάσασθαι, quod in editione Græca vertit, *reficere corpus*: vulgata lexica exponunt, *purgare ventrem.* Quod sumptum ex Hieronymo, qui tamen non Græca, sed Ebræa transtulit. H. Stephanus in Thesauro suo conjicit legendum ἀποσκεύασασθαι. Id Aquila dixit ἀποσκεπάσαι. In Ebræo est *tegere pedes*: de quo aliquid Quæst. lib. I. quæst. XXXV. *Drusius.*

Somno captus.] Mirum unde hoc hauserit. Nam non habetur in fonte sacro. *Idem.*

Ut opportunitate uteretur.] Vide Grot. II. de jure belli I. Commilitones ejus vix multis precibus & vi à cæde Saulis potuisse abstrahi, Scriptura innuit.

Abstinuit Regis exitio.] Ex textu patet, primo Davidem Sauli necem molitum, & eo animo ad ipsum accessisse. Ita enim inquit: *Cogitavi ut occiderem te.* Disputant, an licite potuerit? Et videtur Cajetano, atque aliis. Contra sunt Tostatus, & plerique Interpretum. Vide Homiliam Chrysostomi: *Quod David magnificentius tropæum erexerit parcendo Sauli, quam occidendo Goliat.*

Diploidem tamen ejus abstulit.] Oram

9 *tulit. Mox egressus, tuto eminus loco à tergo regem allocutus est, sua in illum commemorans beneficia,* ut sæpe pro regno ejus caput periculis objectasset: utque postremo, præsenti tempore à Domino si-
10 bi traditum, interimere noluisset. *Ad hæc,* culpam *Saul* fateri, veniam precari, lachrymas fundere, pietatem David extollere, malitiam suam incusa-
11 re, regem eum & filium appellans. *Tantum ex feroci illo animo mutatum: crederes nihil ultra adver-*
12 *sum generum ausurum. Sed David, qui penitius ingenium mali spectatum haberet & cognitum, nihil regi*
13 *credendum ratus, intra eremum se continebat. Saul vecors animi, quia comprehendendi generum potestas non erat, filiam suam Michol, David, ut supra retulimus,*
14 *nuptam, Faltim cuidam in matrimonium dedit. David ad Allophylos confugit. Ea tempestate Samuel diem functus est.*

LXIV. *Saul*

diploidis, quod Græci dicunt τὸ πλεκτὸν τῆς διπλοΐδος. Hieronymus, *oram chlamydis.* Druſ.

Regem eum.] Non regem eum appellabat, ſed dicebat, *nunc ſcio quod certiſſime regnaturus ſis & habiturus in manu tua regnum Iſraël.* 1 Sam. XXIV. ℣ſ. 21. *Druſ.*

Penitius.] Penitus *Col.*

Intra eremum.] Pharan 1. Reg. XXV. LXX. habent Maon. Deſertum Pharan erat ad meridiem terræ ſanctæ. Hab. III. 3. Hujus deſerti pars eſt Maon. *Menoch.*

Faltim cuidam.] Vocatur Phalti filius Lais ex Gallim, 1. Sam. XXV. ℣ſ. 45. Quæ corrupta fœde apud Joſephum in textu Græco. Editio Romana Bibliorum φαλτὶ habet: cæteræ φαλτιὰλ. Faltim autem eſt ex φαλτὶμ, quod in locum φαλτὶν irrepſit librariorum vitio. Qualia ſunt λοῦὶν & σαεῖν. Nam veritas lectionis λοῦὶ & σαεῖ. *Druſ.* Fabulantur Rabbini Phaltin non cognoviſſe Michal, eo quod gladius inter ipſum & Michal interjaceret, ideoque ipſum manſiſſe improlem.

David ad Allophylos confugit.] Inſere quæ extant 1 Reg. XXVI. Fugit ad Achin Regem Gathe, à quo oppidum Siclag accepit. Manſit in Paleſtina per annum & quatuor menſes. Ita enim Hebraica ſe habent. Vulgata: *quatuor menſibus & aliquot diebus.* Male.

Ea tempeſtate Samuel diem functus eſt.] Salmanticenſis Judæus, *Obiit anno mundi* 882. *ſupra ter milleſimum, vigeſimo octavo menſis Ijar in Rama.* Hoc & ſupra notavi-

LXIV. *Saul Allophylis bellum inferentibus, Dominum consulit, nullumque est ei responsum redditum. Tum per mulierem, cujus viscera spiritus erroris impleverat, Samuelem evocatum consulit. Dictum ei ab eo est,* 1 2 3

notavimus. Rursum Salmanticensis, *Dixerunt Doctores nostri, quorum fausta sit memoria, Samuel & Saul mortui sunt eodem anno.* Et mox: *Samuel decessit quatuor mensibus ante Saulem.* Et post aliquanto: *Videtur quod Samuel egerit annum trigesimum octavum cum diem suum obiret Eli sacerdos.* Vide sequentia. *Drusius.* Clemens Alexandrinus scribit, Samuelem obiisse duobus annis ante Saulem. Vatablus & Munsterus ex Hebræorum traditione asserunt, mortem Samuelis præcessisse obitum Saulis septem mensibus.

Dominum consulit.] Modus hic erat: Stabat pontifex, & vultum componebat arcam versus. Erat autem à tergo, qui responsum petebat. Is, cum scisciatus de successu rei esset, quam apud animum suum proposuerat, ibi pontifex statim, spiritu cœlesti concitus, amiculum Coschen inspexit, atque ex literis mira vi illic protuberantibus, quid futurum esset, didicit, respondit-que. Ea consulendi ratio non privatis, aut de plebe hominibus, sed regibus duntaxat, summisque judicibus, aut iis, qui publice missi à populo essent, usurpata fuit. Quoties enim res magna agebatur, itum illuc est. Privatorum negotia votis precibusque relicta sunt, ne oraculi sanctitas evilesceret. *Cunæus.*

Nullumque est ei responsum.] Hebr נם בחלמות גם באורים גם בנביאים *neque per somnia, neque per Vrim, neque per Prophetas.* Quomodo edita fuerint oracula, sciscitantibus Sacerdotibus, incertum est. Alii quæstioni in scheda inscriptæ responsum divino miraculo subscriptum fuisse: alii ad Sacerdotis aures sonum quendam accidere, quo quid facto opus esset indicaretur: alii in Sardonicha, qui erat ad humerum dextrum Pontificis, splendorem apparere solitum, quo numinis præsentia & prosper eventus significaretur. *Menoch.* Licet enim Abiathar fugisset ad Davidem cum Ephod, tamen alius erat Pontifex cum Ephod in tabernaculo apud Saulem, per quem ipse Deum consulebat. Alioquin enim caruissent Hebræi Pontifice & Sacris. *Interp.*

Per mulierem cujus viscera spiritus erroris impleverat.] Circumloquitur ἐγγαστρίμυθον, id est, in ventre loquentem: quam qui Ebræa in Latinum sermonem transtulerunt, Pythonissam appellant. *Drusius.* R. Eliezer, Kimchi & alii Rabbini fabulantur, mulierem hanc fuisse matrem Abner, cui Saul ob cognationem pepercerit. Sed errant. Nam mater Abner habitabat in sua tribu Benjamin, hæc vero in Endor, quæ erat in tribu Issachar. Rursum mater Abner erat matrona nobilis, hæc vero obscura & vilis muliercula, ut ex Josepho patet.

Samuelem.] Dæmonem in specie Samuelis, quem Scriptura Samuelem appellat eo modo loquendi quo angelos vocat homines aut viros, & Raphaël in historia Tobiæ vocatur Azarias filius Ananiæ: aut ipsum Samuelem, quem Deus permisit excitari ut futura prædiceret regi quondam suo. Qui hanc opinionem tuentur in duas sententias abeunt. Nonnulli animam ipsius excitatam putant: alii corpus tantum. Quæ magiæ species necromantia nominatur, quando videlicet per mortuos divinamus, postque ventura prædicimus. Qua de re consulendus præter

est, postero illum die, cum filio, victum ab Allophylis, in
4 *prælio casurum. Igitur Allophyli, castris in hostili solo*
positis, postero die aciem instruunt: David tamen ex
castris remisso, quia parum crediderant sibi illum, ad-
5 *versum suos, fidum fore. Sed conserto prælio, Hebræi*
fusi, filii regis cadunt: Saul equo delapsus, ne vivus in
pote-

Nicolaum, Paulus Episcopus Burgensis, in Addit. 1 Sam. 28. Videndus quoque Augustinus lib. 2. ad Simplicianum, quæst. 3. ubi hanc quæstionem in dubio relinquit, nec quicquam certi definit. Credibilius tamen, dæmonem in forma Samuelis apparuisse, quem opinabatur Samuelem esse: ex quo discere cupiebat eventum belli, quod tum cum Allophylis gerebat. Quo facit canon hic Theologicus, *Species rerum appellantur de nominibus ipsarum rerum.* Drusius. Verum Samuelem fuisse censent Abul. Lyra, Cajet. & ex vetustioribus Joseph. Justin. Ambros. August. Basil. & alii plurimi. Dæmonem sive φάντασμα, Procop. Theod. Tertull. Cyrillus, Beda. Νεκύα omnium divinationum antiquissima, & signum credita τὸ τὰς ψυχὰς ἀναμοχεῖς. Frequenter id factitatum in Oriente, discimus ex Æschyli Persis & Herodoto. Quanquam autem hic vocatur Samuel, credibilius tamen est, fallacem spiritum fuisse, ejus generis de quo Porphyrius secundo de abstinentia animantium: Γένος ἀπαθὲς φύσεως παντοίαν τε καὶ πολύτροπον ὑποκρινόμενον καὶ Θεὰς, καὶ δαίμονας καὶ ψυχὰς τεθνηκότων. Videturque id ipsa mulier satis significare, cum dicit אלהים, Deos adscendisse de terra, ita appellans spiritus illos quorum unus Samuelis figuram induerat, cæteri ei velut comites erant. *Grot.* Fabulatur ergo R. Kimchi, dum ait illum duos vidisse, scilicet Mosen & Samuelem. Et in libro *Midras Samuel* dicitur: *Multi justi adscenderunt cum illo.*

Cum filio.] *Cum filiis* potius. Paulo post, *filii regis cadunt.* Nam tres erant numero; Jonathan, Abinadab, & Melchisua. Vide sis 1 Sam. XXVIII, 19. *Drusius.*

In prælio casurum.] Hebr. *Cras tu, & filii tui, mecum eritis.* Ἴσθι δεῖνα καὶ τὰ τέκνα σου ἐν τῷ παρεμβολῷ ὑποχείριον τοῖς ἐχθροῖς γενησόμενον, καὶ σεαυτὸν μετὰ τῶν τέκνων, αὔριον πεσόντα ἐπὶ τῆς μάχης, μετ' ἐμοῦ γενησόμενον. *Ioseph.*

Castris hostili solo positis.] Aphecæ. 1 Reg. XXIX. David autem cum suis copiis, quod ei diffiderent Palæstini, remissus est. Sic Tacitus IV. Histor. de ala Batavorum: *Quæ jam pridem corrupta fidem simulabat, ut, proditis in ipsa acie Romanis, majore pretio fugeret.* Reversus Amalecitas, Ziglaca capta, socordius agentes cædit 1 Reg. XXX. Vide Iosephum.

Conserto prælio.] 1 Reg. XXXI. Ioseph. VI, 15. Saul licet futuri gnarus, & de obitu suo præmonitus à Propheta, noluit tamen eum vitare, & ob vitæ cupiditatem exercitum hosti prodere, atque hoc modo regiam majestatem dehonestare: sed cum liberis totaque familia periculo se objiciens, pulchrum existimavit in prælio cadere, & filios in ejusdem laudis societatem assumere potius, quam superstites relinquere, incertum qualesnam futuros. *Iosephus*, quem vide multa magnifice in laudem Saulis dicentem. Inter alia: Εὔψυ-

poteſtatem hoſtium veniret, gladio ſuo incubuit. De 6 *ætate imperii ejus parum certa comperimus, niſi quod in actibus Apoſtolorum* XL. *annos regnaſſe dictus eſt. Quanquam ego arbitror, tum à Paulo, cujus illa prædicatio* 7 *referegius*(quem Rabbini fuiſſe Doëgum Idumæum volunt) conſpecta Sauli nece, ipſe quoque ſe jugulavit. *Ioſephus*. Ubi, ſuo more, contra Scripturam, nugatur. Nec Rabbini diffitentur, ſi unum R. Levi excipias, qui Amalecitam iſtum in ſcenam producit. Hæc ita in honorem Saulis & Iudæorum, ſed cum mendacio, aſſeruntur. Αὐτοχείρων hanc Saulis licitam & glorioſam fuiſſe, iidem & omnes Rabbini, cum Lyra, aſſerunt. Contra ſtat communis omnium Interpretum conſenſus.

Εὔψυχοι ἦσαν μεγαλότολμοι, καὶ τῶν δεινῶν καταφρονητικοὶ μόνοι δικαίως ἂν λέγοιντο πάλαι οἱ Σαύλου μιμηταὶ σύμφυτοι.

Filii regis cadunt.] Saulus & filii contra hoſtem egregie certantes, & hoc tantum agentes ne inulti caderent, utque honeſtis vulneribus confecti, luctuoſam hoſti victoriam relinquerent, totam vim hoſtium in ſe converterunt, & circumventi multitudine, magna circum ſe ſtrage Palæſtinorum edita, poſtremo & ipſi hoſtium telis ſunt obruti. *Ioſeph.*

Saul equo delapſus.] Hoc de ſuo addidit, ut apparet. Nam nec in Scriptura, nec etiam apud Ioſephum legitur. *Druſ.* Dum nullo ordine trepidi fugiunt, ingens cædes eſt perpetrata. Saulus quoque ſtipatus ſuorum caterva fugiebat: in quem Palæſtini immiſſis ſagittariis & jaculatoribus, omnes, paucis exceptis, confixerunt. Ipſe vero, poſt multa fortia facinora edita, gravatus vulneribus, ut jam nec ſubſiſtere, nec ſibi ipſi manus inferre poſſet, obſecravit armigerum ut ſe ferro transfigeret, priuſquam vivus in hoſtium poteſtatem veniret. Quo, ob majeſtatis reverentiam detrectante, ipſe admoto ad pectus proprii gladii mucrone, in eum incubuit. Et cum deficientibus viribus trajicere ſe non poſſet, circumſpiciens, juvenem proximum rogat quiſnam eſſet; auditoque eſſe Amalecitam, orat ut ſe juvaret efficere, quod ipſe non quiret. Qui poſtquam ejus optata executus eſt, ademtis aureis armillis, & corona inſigni regio, quantum potuit, feſtinus inde ſe proripuit; Armiger autem re-

De ætate Imperii ejus parum certa comperimus.] Miræ enim tenebræ ſunt, & opinionum divortia. Ioſephus dicit, Saulem, vivente adhuc Samuele, regnaſſe XVIII. annos, & eo mortuo, XX. id eſt ſimul XXXVIII. Legionenſis XXXIX. Auguſtinus, Salmeron, Serarius XL. Salianus XVIII. Sanctius II. Alii XX. Bucholcer. X. Petavius XII. Calviſius XV. Tot ſenſus quot capita.

In Actibus Apoſtolorum XL. *annos.*] Act. XIII, 20. Salmanticenſis, *Gentes*, hoc eſt, Chriſtiani, *ſcribunt Saulem regnaſſe annis* XL. Ioſephus autor, eum regnaſſe una cum Samuele annis duodeviginti, & poſt, quum jam diem ſuum prophetes obiiſſet, annis XX. ſed in Rufino *duobus*: quæ lectio in omnes partes melior eſt. Eam firmat hiſtoria Ebraica, cujus Salmanticenſis meminit per hæc verba, *Ioſeph ben Gorion ait, Saulem regnaſſe annis viginti, videlicet octodecim cum Samule, & duobus poſt eum. Quod fieri non poteſt ſecundum id quod diximus, & ſecundum numerum annorum, qui à Iephthe uſque ad quartum annum regni Salomonis.* Druſ.

Etiam

refertur, etiam Samuelis annos sub regis istius ætate
8 *numeratos. Plerique tamen qui de temporibus scripse-*
runt, XXX. *eum annos regnasse annotaverunt: cui opi-*
9 *nioni nequaquam accedimus. Nam ea tempestate, qua*
Domini arca in Cariath-jarim oppidum translata est,
necdum regnare Saul cœperat: refertur autem, per Da-
vid regem ex illo oppido arcam sublatam, cum per XX.
10 *annos ibi constitisset. Ergo, cum intra id tempus Saul*
regnaverit atque decesserit, parvo admodum spacio te-
11 *nuit imperium. Eadem nobis de temporibus Samuelis*
caligo,

Etiam Samuelis annos.] Sic & Rabbanus, cujus verba extant in glos. ordin. *Si autem*, inquit, *à morte Eli omne tempus concluditur, quo Samuel & Saul regnaverunt, inveniuntur* XL. *anni usque ad mortem Saul.* Drus. Certum est Saulem non regnasse XL. annis. Quia plures alioquin anni effluxissent quam CCCCLXXX. ab egressu ab Ægypto usque ad structuram templi. Davide Saul cum regnare inciperet, non potuit esse L. minor, cum filium tunc habuerit robustum & prudentem. Illi autem in actis XL. anni tam Samuelem respiciunt quam Saulem, cujus utriusque præfecturæ tempora Paulus conjungit. *Tirinus* Chronico sacro.

XXX. *eum annos regnasse.*] Hic numerus propius accedit ad eum, qui in Seder Olam, ubi memoriæ proditum, Samuelem solum præfuisse annis tredecim, & simul cum eo Saulem annis viginti: nisi mens autoris, si anni Saulis annumerentur annis Samuelis, efficere simul viginti annos. Expende. *Drusius.*

Arca in Cariath-jarim oppidum translata.] Arca capta mortuus est Eli, cui Samuel successit. Eadem hæsit in agro Philisthæorum septem mensibus: inde translata est in Beth-sames, & statim post in Cariath-jarim, ubi fuisse traditur annis viginti, usque dum David Jerosolymam venit. Educ ex annis istis septem annos cum dimidio quibus regnavit in Hebron: reliqui sunt anni duodecim & sex menses: adde septem illos menses quibus arca fuit in agro Philistæorum, ecce tredecim anni cum uno mense. *Idem.*

Cum per XX. *annos ibi constitisset.*] In Seder Olam Rabba, quod est Chronicum Hebræorum majus: *Tabernaculum conventus fuit Nobe annis tredecim, & Gabaone septem. Interim arca mansit in Cariath-jarim annis viginti.* Drus.

Parvo admodum spatio tenuit imperium.] Verisimillimum videtur Saulem non nisi duobus integris annis regnum tenuisse. Ita Hebræi in Seder Olam, Rabbi Abraham, Gerardus Mercator, Arias Montanus, Adrichomius, Sanctius, alii. Et probatur 1 Reg. XIII, ℣. 1. *Filius unius anni erat Saul cum regnare cœpisset, & duobus annis regnavit super Israël.* Quibus verbis, nescio quid clarius esse possit. Vide Tirinum in Chronico Sacro. Sane exiguum tempus regno Saulis adscribendum est. Putarim triennium vel amplius. Nam filius unius anni erat, id est, jam uno anno regnaverat: & deinde duobus adhuc annis. *Horn.*

Eadem nobis de temporibus Samuëlis caligo.]

caligo, ut qui cum Heli ſacerdote natus, admodum ſenex ſacerdotio functus referatur. A nonnullis tamen, 12
qui de temporibus ſcripſere, (quia fere nihil de ejus annis ſacra hiſtoria ſignavit) LXX. *annis præfuiſſe populo refertur. Sed unde hæc authoritas fuerit aſſumpta,* 13
non reperi. Nos in tanta erroris copia, Chronicorum an- 14
nota-

caligo.] Auguſt. Salmeron. Serarius, XL. annis ante Saulem regnaſſe volunt. Salianus XXII. Sanctius XXXVIII. alii XX.

Cum Eli ſacerdote natus.] Salmanticenſis: *Samuel agebat annum* 39. *cum diem ſuum obiret Eli. Nam Eli cœpit judicare quum Hanna mater Samuelis precatum veniſſet.*

Sacerdotio functus.] Locus iſte ſuſpectum facit Sulpicium erroris, & omnino erravit, ſi putavit Samuelem ſummum Sacerdotem fuiſſe. Quomodo enim Pontifex eſſe potuit, qui ne Sacerdos quidem erat? Dico Sacerdos, ut nomen hoc vulgo ſumitur. Alioqui Levites erat, ut & Judex & Prophetes. *Druſius.* Nullus hic locus Samueli, quem tamen nonnulli inter Pontifices poſuere, ut Chronici Alexandrini autor, & Gregorius Monachus, qui Achitobo eum ſucceſſiſſe vult. Vide etiam D. Auguſtinum contra Fauſtum lib. XI. cap. XXIII. Et Sulpitius Severus; *Samuel cum Heli Sacerdote natus, admodum ſenex Sacerdotio functus refertur.* Quod de Pontificatu dictum merito ſane ſuſpicatur Druſius. Sed error eſt manifeſtus. Nam is non ſolum non fuit Pontifex, ſed nec Pontificatus jure ordinario capax, aut ex genere Sacerdotali, ſed tantum Levitico. Scilicet non ex Aharonis poſteris, ſed ex Izharis, Aminadabitem dicti, Aharonis patrui, nepotibus. Id liquet ex I Paralip. VI, 28. atque initio Samuelis, ubi atavus ejus Zuph Ephraites, domicilii, non ſanguinis ratione nuncupatur, ut Magiſtri ibi & Jonathan paraphraſtes. Et vir magnus, dum craſſum Georgii Monachi hac de re errorem perſtringit: ſuum item, ſed ex incogitantia, prodit, *Craſſus eſt*, inquit ille, *error immiſcere Pontificibus Samuelem, qui erat de plebe Sacerdotum, non de domo ſtirpis Pontificiæ.* Sed vero neque ex Pontificia, neque ex ſacerdotali ſtirpe ille, aliter ac Levita qualiſcunque, dicendus erat. Quod & D. Hieronymus obſervavit: *Noſcendum*, ait ille, *quod Samuel Levita, non Sacerdos, non Pontifex fuerit.* Vide ſis eum contra Helvidium lib. I. cap. XIII. Sed Dionyſius Petavius lib. de Doctrina Temporum X, cap. XLVIII. extra ordinem à Deo conſtitutum Samuelem Pontificem exiſtimat. Atque eis, qui dignitatem pontificialem regiæ anteferendam diſputant, Samuelem Pontificem fuiſſe aſſerere novum non eſt. Scilicet ex ejuſdem in Saule unguendo functione, prærogativam Pontificialem elicere conantur. Sed hiſce olim optime reſpondit Guilielmus Ockamus noſtras, & *Samuel*, inquit, *non erat ſummus Pontifex nec Sacerdos in Iſraël, ſed Judex tantummodo. Imo etiam non fuit de genere Aaron; & per conſequens nec Sacerdos nec ſummus Pontifex, nec minor, ut colligitur ex primi Paralipomenon cap.* VI. Vide ſis ea de re plura apud eum in Deciſionibus de Poteſtate ſummi Pontificis quæſt. I, cap. II, & XII. *Selden.*

LXX. *annis.*] Quærendum quinam chronologi ſic ſentiant, & an non potius legendum ſit XX. *annis*: quæ autoritas à Joſepho aſſumpta. *Druſ.*

Chronicorum annotationem ſecuti.] Euſebii

notationem secuti, quia eam ex Apostolorum actibus (sicut superius memoravimus) profectam arbitramur, Samuelem & Saulem XL. *annos principatum egisse referimus.*

1 LXV. *Saul perempto,* DAVID *in terra Allophylorum perlato ad se mortis ejus nuncio, miro pietatis ex-*
2 *emplo flevisse traditur. Tum Chebron Judææ oppidum*
3 *petiit. Ibi rursum regali unguento illitus, rex appella-*
4 *tus est. Sed Abner, qui magister militiæ Saul regis fue-*

sebii verba sunt: *Ebræorum primus rex Saul ex tribu Benjamin & Samuel ann.* XL. *Idem.*

Saul peremto.] Cadaver ejus sublatum Jabesiani Giladitæ combusserunt. Non quod moris in universum apud Hebræos, Reges comburere. ut existimant nonnulli Interpretes. Sed urgente metu hostium, ne cadavere sepulti Regis iterum potiti, gravius quid de eo statuerent. Hebræi causam reddunt, quod caro Saulis jam scateret vermibus. Igitur combustum, fœtori avertendo. Alii שרף putant idem esse quod aromatibus perfundere, teste Munstero. Interdum igitur, ob quasdam singulares causas, combusti Reges, ut Asa II Paral. XVI, 4. Vide & II Paral. XXI, 19. *Horn.* Alias apud Hebræos, qui sibi mortem consciverant, insepulti abjiciebantur. *Ioseph.* III. ἀλώς. XXV. Hegesi. III, 17. Exceperunt illos qui pro causa Dei ita ceciderant. Vide Grot. II. de Jure Belli ac pacis XIX.

In terra Allophylorum.] Ziglacæ, quod oppidum ei Achis dederat, ademptum olim tribui Juda, & postliminio jam restitutum.

Perlato ad se mortis ejus nuncio.] II Reg. I. Joseph. VII, 1. Nuncium hunc Rabbini fuisse volunt filium Doëg Idumæi, qui armiger Saulis. Amalekita fuit, filius Agag Regis, cui nomen Edab, si fabulis Pseudo-Philonis credimus. Mentiebatur autem à se Saulem occisum, ut gratiam Davidis aucuparetur. *Theodor. Procop. Eucher. Lyra. Abulens.* Diademate tamen Saulis potitus fuit & illud vere attulit. *Abul. Cajetan.*

Flevisse traditur.] Non tam de Davide hoc dicitur, quam de iis qui cum eo erant, II Reg. 1, 2. *Drus.* Sic Cæsar viso Pompeji capite.

Judææ oppidum.] Tribus Judæ. Ut supra: *In terram Judææ regressus.* Sic *Bethlehem Judæ & Judææ*, variantibus libris. *Drus.* Regiam autem Hebræorum David jussu Dei, delegit, quia ibi vixerant & sepulti erant Patriarchæ, eratque tunc metropolis tribus Juda. *Procopius.*

Rex appellatus est.] A tribu Juda tantum. Salmanticensis, *David cœpit regnare anno creationis* 3884. *Post trigesimum septimum annum regni ejus rebellavit Absalom, quemadmodum dicitur*, & fuit à fine XL. annorum. *Hi anni numerantur ab eo tempore quo postularunt sibi regem.* Et aliquanto post, *David regnavit* XL. *annis.* Drus. Tribus eximia, sed una, Regem facit pernicioso exemplo, nisi Dei voluntas cognita omnem legem perfringeret. *Grot.*

Abner.] Consobrinus Saulis. Nam Ner pater Abner, erat frater Cis, qui pater Saulis.

ISBAAL

fuerat, spreto David, ISBAAL, *regis sui filium, regem constituit. Crebris deinde præliis inter duces regum concursum. Pulsus Abner sæpius: fratrem tamen Joab,* 5 6
qui ex parte David exercitui præerat, fugiens peremit. Quo dolore postea Joab, cum se Abner David regi de- 7
disset, jugulari eum præcepit, non sine dolore regis, cujus fidem cruentaverat.

LXVI. *Per idem tempus, omnes fere natu majores* 1
Hebræo-

ISBAAL *Regis sui filium, Regem constituit.*] Sic vocatur 1 Paralip. VIII, 33. ubi Latin. vetus, *Esbaal*. Cæterum II Sam. II, 8. Isbosethnominatur. *Drusius.* Interea Sauli copiarum præfectus Abenerus filius Neri, vir strenuus, & ad magnas res obeundas natus, quamprimum cognovit cecidisse Regem & Jonathan, alioscque duos ejus filios, propere in castra delatus, reliquum ex omnibus filiis Jebosthum periculo eripit, & superato una cum illo Jordane, totius populi Regem eum constituit, excepta tribu Judæ, regiamque ei elegit apud locum qui Hebraice Manalis dictus. *Ioseph.* Factus est Rex undecim tribuum, id est, Israëlis totius, excepta tribu Juda. II Samuel. II. Μαναάλις corrupte dixit pro מחנים. Quod vel castra denotat, vel locum illum, cujus mentio Gen. XXXII, 2. Fabulam refert R. Salomo, quod cum populus Davidem vellet Regem, Abner probarit, Isbosethdeberi regnum ex Gen. XXXV, 18. ubi Jacob filium à Rachele in partu moriente vocatum *Benoni*, id est, filium doloris, nuncupat *Benjamin*, id est, filium dexteræ. Dextera enim symbolum regis & regni. Isbosethvero & Saul erant prognati ex Benjamin, David ex Juda.

Fratrem tamen Ioab.] Asaëlem. Οὗτος ἐπὶ ποδῶν ὠκύτητι κλέος εἶχεν. ἦν δὲ ἀνὴρ πύξ, σύνεσιν μόνος, ἀλλὰ καὶ ἵππον κατὰ σχολὴν εἰς ἅμιλλαν λέγεσι θεῖναι δρόμου. *Ioseph.*

Jugulari eum præcepit.] Imo ipse jugulavit cum II Sam. III, 7. Prætextus fœdi facinoris fuit ultio Asaëlis. Vera causa, quod misere timeret, ne honore quem obtinebat, privaretur, Davide imperium exercitus in Abenerum transferente. *Ioseph. Theodoret. Procop.* Hebræi fabulantur, Joab jussisse Abner, ut se doceret modum, quo se excalceare solebat is, qui nolebat ducere uxorem fratris sui sine liberis defuncti: cumque Abner ei obsequens caput ad calcem inclinaret, à Joabo fuisse obtruncatum.

Non sine dolore Regis.] Qui sublata ad cœlum dextera, magna voce protestatus est, quod nec jubente se, nec conscio, cædes ea fuerit commissa. Adhæc diris imprecationibus authorem necis hujus execratus, & familiam ejus, & facinoris socios, præjudicio suo damnavit. *Ioseph.* Tanta autem Joabi in regno Judæ potentia fuit, ut eum plectere David ausus non fuerit. *Theodoret.*

Omnes fere natu majores.] Cur adjecit *fere*? nam nemo excipitur. Cæterum universæ tribus ei regnum detulerunt, cum prius seniores cum eo fœdus pepigissent. Quidam scribunt primum universas tribus, deinde omnes seniores venisse in Hebron, ibique eum unxisse regem super Israël. Vide I Sam. V, 1. & 3.

Hebræorum, publico consensu, regnum ei totius gentis detulerunt. nam per septem annos in Chebron tantum
2 *regnaverat. Ita tertio rex ungitur, annorum circiter*
3 XXX. *Allophylos in regnum irruentes, secundis præliis*
4 *repulit. Ea tempestate arcam Domini, quæ in Cariathjarim oppido, ut supra retulimus, erat, in Sion transtulit.*

& 3. *Drusius.* Factum id post cædem Isbosethi 11 Reg. IV. Josephus VII,2. cujus interfectores David πᾶσαν αἰτίαν αὐτὸς αἰτιασάμενος διεχρήσατο. *Joseph.*

Per septem annos.] Et menses sex. 11 Sam. V,5. Tanto etiam tempore Isbosethi regnavit; quia statim post ejus cædem ab undecim tribubus electus est, teste Josepho. Quod autem 11 Reg. 11, 10. dicitur, eum duobus tantum annis regnasse, id non de toto regni ejus tempore capiendum est, ut R. Salomon & Hebræi in Seder Olam volunt; sed de pacato statu, antequam civile bellum inter Judam & Israëlem oriretur. *A Lapide.*

Tertio Rex ungitur.] De Regum unctione fuse & docte Guilielmus Schickardus de Jure Regio. Gemara Hierosolymitana ad t. Horaijoth, fol. 47. col. 33. ממנו נמשחו כהנים גדולים ומלכים, *Ex oleo sancto ungere solebant Pontifices & Reges.* Ita tamen ut tametsi Regni hæres, nunquam, nisi ob adversam factionem, atque ut dissidium inter competitores facilius sopiretur, ungi soleret, hæres nihilominus pontificatus nunquam non esset, cum initiaretur, ungendus. Eadem Gemara ibidem: *Rex qui primo constituitur, ungendus erat; Regis autem filius qui in regnum succederet, ut is itidem ungeretur, necesse non erat. Nam & scriptum est* (1 Samuel. XVI,12. de Davidis Unctione) *Surge & unge eum; ipse enim est. Ipse ungendus erat. Filii ejus ut ungerentur necesse non erat. At vero pontifex Pontificis filius erat ungendus, usque in decem generationes.* Id est, ex lege, in perpetuum. Et de factione adversa, quæ in causa erat regni heredes ungendi, sequitur ibi paulo post, *Reges ungi non solebant, nisi ob adversam factionem. Ita unctus est Salomon, ob factionem Adoniæ, Joas ob Athaliæ, & Jehu ob Joramī.* Seldenus.

In Sion transtulit.] Prius in domum Oben-Edom, ubi fuit per tres menses. Sion autem alio nomine urbs David appellatur, & superior civitas. *Drusius.* Josephus tradit Jebusæos portas adventanti præclusisse. Oppugnatio fuit difficillima, ob naturam loci. Ideo Jebusæi καταφρονοῦντες τῆς τοῦ τόπου ὀχυρότητος, τοὺς πεπηρωμένους ἐκ ὄψεως, καὶ ἐκ βάσεως, καὶ πᾶν τὸ λελωβημένον in mœnibus collocarunt, dictitantes hos ad arcendum hostem sufficere. Ita Joseph. Procop. Theodor. Descriptionem Hierosolymorum vide apud Josephum VI. ἁλωσ. 6. Hæc urbs imposterum totius gentis, tam πολιτείας quam θρησκείας metropolis fuit, ut Magnus Salmasius contra Scaligerum ostendit. Inter omnes urbes insigniter eminuit unius Ierosolymæ sanctitas, atque etiam perpetua mansit, ut Talmudici tradunt, ex quo semel eam urbem, maximus rex Salomo dedicaverat. Itaque, quod postea consecravit eam rursum Ezras, fuisse supervacuum ajunt, siquidem prophanata neutiquam fuit, cum cæteræ urbes pollutæ sacrilegorum manibus sunt. Ex quo illud fieri iidem tradunt, uti in Ierosolymæ

tulit. Cumque ædificare Domino templum in animo haberet, divinum ei responsum redditum, semini illius id reservari. Bello deinde Allophylos domuit, Moabitas subjugavit, Syriam subegit, stipendiumque ei imposuit. 5 6

Auri

rosolymæ eversæ cinetibus sacra facere, atque victimas epulari fas fuerit. Sed quanta loci religio esset, ii Iudæi significavere, quibus Hadrianus Imperator permisit, uti semel in anno adirent sanctæ urbis deformes reliquias, atque ibi lugerent deplorarentque miseram gentis suæ sortem. Hæc urbs nulli tribui assignata sorte est, sed communis omnium fuit. Quamobrem teneri illam ea lege negant Talmudici, quæ vitulæ mactatione expiari cædem jusserat, quæ clam patrata in tribuum finibus esset. *Cunæus.*

Semini illius id reservari.] Filio Salomoni. Nota semen de uno dici. Sic Gen. IV. 25. *posuit mihi semen pro Habel.* Sensus est, dedit mihi filium alium. *Drusius.* Colon. pro *reservari* habet *servari.* Vide II Reg. VII. Iosephum VII, 4.

Allophylos domuit.] II Reg. VIII. Nemo suspicetur modicum aut ignavum fuisse Palæstinorum exercitum, qui Hebræos invasit: sed sciat universam Syriam ac Phœnicen, consociatis armis, auxilium illis tulisse. Quæ caussa fuit, ut toties victi, tam multis millibus desideratis, denuo bellum majoribus viribus redintegrarent; quandoquidem post præsentem quo[illegible]ie cladem, triplicato exercitu, David [illegible]onem invaserunt, & eodem quo prius loco, castrametari sunt ausi. *Iosephus.* Occupavit autem David מתג האמה, id est, claustra montis Ammæ, ubi erat Gitta oppidum, ex quo Palæstini perpetuo infestabant Iudæam.

Moabitas subjugavit.] Tanta captivorum fuit multitudo, ut numerus eorum iniri non posset. Hinc funiculis dimensus eos David, duas partes internecioni addixit, tertiam servavit. Ita Chald. LXX. Theodor. Procop. Ioseph. Tres designavit partes terræ Moabiticæ, in quarum una tantum indigenas reliquit superstites, occisis cæteris, ne difficilis esset custodia. *Grot.* Atque hic impleri incipiunt promissa illa magnifica Gen. XV, 18. Num. XXIV, 17.

Syriam.] Adeo laxe voce hac veteres Geographi usi, ut etiam Assyriam sub ea comprehenderent. Mela I, XI. *Syria & Cœle dicitur, & Mesopotamia, & Damascus, & Adiabene, & Babylonia, & Iudæa, & Sophene.* Idem Plin. V, 13. Itaque videas ab ipso Tullio I. de Div. Chaldæos in Syria statui, & Sardanapalum diei Syriæ Regem V. Tusc. quem Assyriæ alii nuncupant. Nec mirum, quando Syria prius Assyria, quique Syri illi auctori Assyrii, ut ex Herodoto in *Polyhymnia*, Trogo I. & aliis constat. Unde & Maro III. Georg. *Assyrium venenum*, pro Syra, sive Tyra purpura dixit, & Senecæ in Hippolyto, mare mediterraneum. *Assyria tenus* se extendit. *Vossius.* Postea per ἀπωκοπὴν ex Assyria factum Syria. Sicut Chonia pro Jechonia, apud Ierem. XXII. Spania pro Hispania. Rom. XV. Spahan pro Hispahan. Vox ergo Syriæ facta est ex Assyria; vel potius Tyro, quæ צור. Unde Græce fecerunt Sor. Hinc Sorta, Sorranum ostrum, Syria. In Sacris vocatur ארם, & hoc genuinum nomen. Strabo I. Τὰς δὲ ὑφ' ἡμῶν Σύρας καλουμένας, ὑπ' αὐτῶν δὲ Σύρους Ἀσσυρίους καλεῖσθαι, dicit. Hoc autem loco intelligitur Syria strictim accepta, quæ Euphrate terminatur. Eo enim usque David imperium suum extendit.

7 *Auri atque æris ex præda immensum modum retulit.*
8 *Bellum deinde adversum Ammonitas, ex injuria Chanun*

dit. *Horn.* Vocatur Tzoba 1 Reg. VIII, 3. Hemath 1 Paral. XVIII, 3: Sophene Ioseph. VII, 5. Soba pars Cœlesyriæ trans Jordanem, confinis dimidiæ tribui Manasse, non longe à Damasco. *Adrichom.* Videtur esse Halebum, vel non longe ab ea. Nam ibi est vallis salis de qua Ps. LX. Iudæi dicunt Haleb esse Sepharvaim. Cæterum hoc regnum Tzobæ potentissimum fuit, cujus prima mentio fit 1 Sam. XIV, 48. quo quidem tempore, vel non longe ante, Rechobus regnavit, à quo dicta ארם בית רחוב. II. Sam. X, 9. ejus filius Hadad Eser vel Hadar Eser celebris apud Iustinum XXXVI. sub nomine Adoris, & Nic. Damasc. apud Ios. sub nomine Adadi. Ubi dicit eum Δαμασκοῦ πᾶσι τῆς ἄνω Συρίας, ἔξω φοινικῆς, potitum. Errat autem in eo gravissime, quod hunc Adadum alium ab Hadadesere facit Regem, & regna Tzobæ ac Damasci confundit. Nihil enim hujus in Scriptura. Damascus tum sub Tzoba, nec regnum peculiare fuit. Quod demum, aliquandiu post, Rezon constituit, ut suo loco monebitur.

Subegit.] Ioseph. VII, 5, 6. Annales sacri: *Et percussit David Adarezer filium Rohob, Regem Soba.* Causa belli fuit, tum quod tota illa regio cis-Euphratensis ad Israëlitas, de jure divino spectaret: tum quod Adarezer in Euphratis accolas bellum gerens, non postulato innoxio itinere, fines Israëlitarum vi invaserat: ejusque rei pœnas dedit. Ita Dion. & Hugo. Abulensis expeditionem hanc Euphratæam à David ipso susceptam fuisse vult. Ita & Vatablus.

Stipendiumque ei imposuit.] Tributum. Sic paulo post: *Cum laxari sibi stipendium popposcissent, quod Salomon gravissimum imposuerat.* Sic alibi passim. *Drusius.*

Auri atque æris ex præda.] Ius prædæ herciscundæ hoc fuit. Militi cedebant privatæ opes, Regis publica & regia bona erant. Ita legimus Macedonas, cum Darii castra ad Piramum amnem irrupissent, ingens auri argentique pondus diripuisse, nec quicquam reliquisse intactum, præter regis tabernaculum: *tradito more*, inquit Curtius, *ut victorem victi regis tabernaculo exciperent.* Unde non abit mos Hebræorum, qui victi Regis coronam Regi imponebant victori, eidemque assignabant, quod Thalmudicis digestis legitur, regiam suppellectilem bello captam. Grot. III. de Iure Belli VI.

Adversum Ammonitas ex injuria.] Violatorum legatorum. II Reg. X. Ioseph. VII, 6. David cum fugeret Achisum Regem Geth, venit ad Naas Regem Ammon, & ab eo humaniter susceptus est. Ita ex tradit. Hebræorum recenset Hieron. Nam in Scriptura hujus rei expressa mentio non extat. Tantum dicitur, *Sicut fecit pater ejus Naas mecum misericordiam.* Hujus beneficii memoria motus David, filium ejus per legatos officiose consolatur, paternam cum eo amicitiam renovaturus. Contra novus Rex suspectare potentiam Davidis, & Legatos, abrasis ex parte barbis, cum ignominia dimittere. Hæc justa belli causa. Legati enim sunt,

Sanctum populis per secula nomen.
Statius.

Et jus legatorum, cum hominum præsidio munitum, tum etiam divino jure est vallatum. Cicero de Harusp. responsis. Nec aliam causam justiorem existimat Cicero adversus Mithridatem. Ob legatos contumeliose habitos Romani bella sumsere in Tarentinos, Illyrios, Ligures, Senonas, Istios, Corinthios, aliæque gentes idem fecerunt.

Chanun.]

nun regis eorum, exortum. Syris denuo rebellantibus, qui cum Ammonitis in bellum conjuraverant, David summam rerum Joab, principi militiæ, permiserat: ipse à bello remotus, intra Hierusalem commorabatur. Qua tempestate Bersaben quandam, miræ fœminam 9
pulchritudinis, stupro compertam habuit. Hæc viri cu- 10
jusdam uxor, qui tum in castris erat, fuisse traditur. Hunc David iniquo pugnæ loco objectum hostibus, inter- 11
ficien-

Chanun.] Vel, Chanon, sive Hanon, quod scribunt Anon, sine aspiratione. In editione Græca est Ἀννὼν, cum duplici ν. II Sam. X, 1. Chanon, Hanon, ut Cham, Ham: Chebron, Hebron: Chermon, Hermon. *Drus.*

Ioab principi militiæ.] Ioseph. VII, 7. Maxima Syrorum strages facta est, diversis præliis. De quibus vide II Reg. X, XI, XII.

Intra Hierusalem.] In sacris libris, sola Judæa sæpe venit nomine τοῦ οἰκουμένης. Quo sensu accipiendum dictum vetus Judæorum, medio telluris sitam urbem Hierosolyma, id est, in medio Judeæ, sicut in medio Græciæ Delphi, similiter dicti orbis umbilicus. *Grotius.* Et hinc sedes Regum Judæ in meditullio regni sui, quo in omnes partes prompta mitti subsidia & accipi possent. Vide Tyrium VIII, 5. Belli Sacri I.

Qua tempestate.] I Reg. XI. Torniellus hoc contigisse putat anno regni Davidis XV. Salianus & Pineda XIX. ætatis XLIX. Quod verius videtur.

Bersaben quandam.] Secutus errorem Græcorum, vocat Bersaben, quæ in Ebræis & Latinis codicibus Bethsabe dicitur: quem errorem libentius scribis imputaverim quam interpretibus. Videtur natus ex affinitate litterarum ב & ק. *Drus.* Fuit filia Eliam. Quem Hebræi apud Hieron. tradunt fuisse filium Achitophel, qui ob eam causam postea conjurarit cum Absalomo. Id probabile esse censet ex Hugone Salianus. Potuit enim Achitophel avus esse LX. annorum. Eliam pater XL. Bethsabe filia XVIII. Idem censent Abulens. & alii.

Miræ fœminam pulchritudinis. Καλλίῤῥω τὸ εἶδος, ἡ παῖς ἀμφίρυτον. *Ioseph.*

Viri cujusdam.] Uriæ Hethæi. Quem ex Cananæis fuisse conversum & Proselytum factum, censent Procop. & Theodor. Minus recte. Potius, quia in terra Hethæorum habitabat. *Abul.* Vel præclare quid ipse majoresve ejus contra Hethæos gessissent. *Serar.* Alias rationes vide apud Interpretes.

Iniquo pugnæ loco.] Ita jussus erat Joab per literas, quas ipse Urias, miser, & ignarus fati sui, attulerat. Sic Proetus Bellerophonti dedit litteras ad Iobaten, quibus Bellerophontis nex mandabatur. Homerus & alii. Et existimat Sanchez fabulam de Bellerophonte ex hoc casu Uriæ derivatam. Quia & frequens hoc in scriptoribus profanis, ut pluribus Clemens Alex. demonstrat, & Iobates haud multum à Ioabo distat. *David rectior fuit in servitio quam cum perveniret ad regnum. Servus enim adversarium ferire timuit: Rex factus, luxuriæ persuasione Uriam fraude extinxit.* Gregor. in Pastorali cap. XXVII. Facta hæc cædes in obsidio Rabbæ, quam Polybius

12 *ficiendum curavit. Ita mulierem in matrimonio vi-*
duam, sed jam ex stupro gravidam, numero uxorum
13 *aggregavit. Tum per Nathan prophetam graviter in-*
crepitus, licet agnito errore, castigationem Domini
14 *non effugit. Namque filium, ex furtivo illo concubitu*
editum, paucos post dies amisit, multaque in domum
familiamque ejus execranda acciderunt.

1 LXVII. *Ad extremum,* ABSALON *filius ejus, arma impia*

lybius *Rabathamana*, vocat. Postea Philadelphia dicta est sub imperio Græcorum.

Viduam, sed jam ex stupro gravidam.] Videtur Bethsabea fuisse fœmina non impudica, sed quæ spe dominationis, ut Agrippina mater Neronis, nihil abnueret. *Adeo cupido dominandi cunctis affectibus flagrantior est.* Tacitus XV. Annal.

Numero uxorum aggregavit.] Rabbini, ut Davidem excusent à peccato, nugantur Uriam æque ac cæteros milites ad bellum euntes, uxori dedisse libellum repudii. Quare illam jam repudiatam nubere potuisse Davidi. Quod falsum esse ex sacra Historia liquet. Cæterum Polygamiam regibus Iudæis lege concessam fuisse volunt Hebræi, & ad legem Deut. XVII, 16, 17. notant octodecim sive uxores sive concubinas Regi fuisse concessas.

Per Nathan.] II Reg. XII. Ioseph. VII, 7. Vir fuit prudens, lenis, & quod Iosephus addit ἀγέλαστον, id est, suavitate quadam gravitatem temperans, & qui etiam cum Regibus nosset vivere. Talis apud Tacitum Annal. IV. Manius Lepidus. VI. Annal. L. Piso Pontifex. *Grot.* Fuit hic alius Nathan à filio Davidis & frater Salomonis, nondum nato, vel admodum parvulo. *A Lapide.*

Castigationem Domini non effugit.] Consentiunt Hebræi, inflicta Regi in leges de officio Regis peccanti, verbera: sed ea apud illos infamia carebant, & à Rege in signum pœnitentiæ sponte suscipiebantur, ideoque non à lictore, sed ab eo quem legisset ipse cædebatur, & suo arbitrio verberibus statuebat modum. A pœnis autem coactivis adeo liberi erant Reges, ut etiam excalceationis lex, quippe cum ignominia conjuncta, in ipsis cessaret. *Grot.* 1 de jure Belli III.

Multaque in domum.] Thamar vi compressa. Ammon, qui eam compresserat, occisus à fratre Absolomo. Quæ duo sunt execranda crimina, videlicet incestus & fraternum parricidium. *Drusius.* 1 Reg. XIII, XIV.

ABSALON *filius.*] II Reg. XV, XVI, XVII. Mirantur multi, quomodo Absolomus tantam populi partem concitare potuerit in Regem, tantis meritis, victoriis, ac virtutibus præclarum. Sed sciendum, fuisse in populo multos Sauli quondam caros, nunc non pari in honore & gratia. Multos qui Isbosethi partes secuti fuerant. Tum Ioabi superbia, & in atroci facinore impunitas, regem onerabat. Cæteri quoque Davidis ministri minus populares. Davidis ipsius pauca quidem, sed gravia in Uriam peccata. Post adulterium cædes, post cædem nuptiæ, omnes homines incertos reddiderant rerum omnibus carissimarum, conjugii & vitæ. Apud fœminas quoque infame fuisse Bathsebæ nomen, invi-

sam

impia adversus patrem sustulit, regno eum depellere cupiens. Adversus hunc, Joab acie conflixit, admonitus à rege, ut victo parceret. Sed ille, spreto imperio, parricidiales conatus ferro ultus est. Flebilis ea victoria fuisse regi traditur: tanta in eo pietas erat, ut etiam patricidæ filio ignoscì voluerit. Vix hoc bellum extinctum videbatur, aliud rursum exortum, Sabæa quodam duce, qui pessimum quemque ad arma incitaverat. Sed propere motus omnis, morte ducis repressus. Crebra deinde, adversus Allophylos, David prælia, secundo

sam potentiam, credibile est. Ad has odii causas accessit vindex Deus. *Grotius.*

Arma impia adversus patrem.] Absalon patrem persequens hucusque livoris prorupit, ut in seipso destrueret jura naturæ. Quem enim naturaliter amare debuerat ut patrem, cum inhumane persequebatur, ut hostem. *Gregor. M.*

Parricidiales conatus ferro ultus est.] Prælio commisso accidit, ut Absalom occurreret exercitui David, vectus mulo, & cum subiisset quercum, adhæsit caput ejus quercui, & illo suspenso inter cœlum & terram, mulus, cui insederat, pertransivit. Quo comperto Joab accurrens, lanceas tres in cor ejus infixit, eumque armigeri confecerunt. 1 Reg. XVIII.

Flebilis ea victoria Regi fuit.] Conscensa editissima urbis parte deflebat filium, plangens pectus & capillitium lacerans, & modis omnibus se afflictans ac vociferans: Fili mi, utinam mihi tecum mortem oppetere contingeret. Φύσει γὰρ ὢν φιλόστοργος, οὐδὲν οὕτως ἐποίησεν ἐπὶ μᾶλλον συμπαθῶς εἰχεν. *Ioseph.* Flebat autem David non tam præsentem Absolomi quam æternam mortem. *Plus impius Absalom patrem extinctus, quam rebellis afflixit.* Augustinus.

Aliud rursum exortum.] Sigonius legendum opinatur, *cum aliud rursum exortum.* Quod non improbo. *Drusius.* Causa dissidii fuit invidia inter Israelem & Judam.

Sabæa.] Malim, *Sabea*, qui & Sabee in editione Romana, id est, Σαβεί. Editio Lat. vulgata, *Seba filius Bachri, vir Iemineus*, id est, Benjamita. In Hebræo שבע, quod antiquitus Sabe legebatur, ut פרע, Phare. Unde Potiphares. *Drusius.*

Morte ducis repressus.] Qui in oppido Abel obsessus, & conspiratione civium, capite truncatus est. Quod de muris ad obsessores dejectum, finem bello imposuit. *Ioseph.* Sic Scribonianus sub Claudio interfectus, finem bello imposuit.

Crebra deinde adversus Allophylos prælia.] II Reg. XXI. Intercessit fames gravissima, ob iniquam Gabaonitarum cædem, quam Saul fecerat. Lyra tamen & Abulensis putant, ideo immissam famem, quod David illam Saulis injustitiam non castigasset. Quod minus cum textu convenit. Placatus fuit Deus suspendio septem filiorum Saulis. Quatuor autem prælia adversus Palæstinos

cundo eventu, habuit: cunctisque bello domitis, & tam exteris quam domesticis motibus compressis, florentissimum regnum in pace habebat.

1 LXVIII. *Tum eum subita cupido incessit, ad me-*
2 *tiendas imperii vires, populum censere. Ita à Joab militiæ magistro, decies centena & trecenta civium millia dinu-*

recensentur, quæ hoc ordine contigerunt, ut author noster, secutus Annales Sacros, & Josephum, existimat. Idem Lyra, Abul. Cajet. Vatabl. Ea cæde gigantum famosa sunt. In iis enim cæsi sunt Iischbi Nobensis, Saph, Goliath, & alius innominabilis. Goliath hic, alius est ab illo cujus mentio 1 Reg. XVIII, & vel frater ejus, vel æmulus. Πάσων ἀνδρίοτης τῶν Παλαιστινῶν. *Ioseph.* Bella hæc, & fames, ante rebellionem Absolomi contigisse videntur Abulensi. Qua trajectione, cum nullum ejus fundamentum sit, opus non est.

Florentissimum regnum.] II Reg. XXII, XXIII. David perfunctus jam bellis & periculis, ὠδὰς εἰς τὸν Θεὸν καὶ ὕμνους συνιδάξατο, μέτρα ποικίλα. Τὰς μὲν τριμέτρους, τὰς δὲ πεντα μέτρους ἐποίησεν. ὀργανάτε καθασκόλοσις ἐδίδαξε πῶς αὐτοὶ τοὺς λοιποὺς ὑμνεῖν τὸν Θεόν. *Ioseph.*

Ad metiendas imperii vires populum censere.] 1 Reg. XXIV. Hoc *peccatum elationis* vocat August. XX. contra Faust. 66. Aliud peccatum assignant Joseph. Cajet. Abul. quod in hoc censu neglecta fuerit lex Exod. XXX, 13. quæ jubet ut in censu quisque persolvat dimidium siclum. Τῶν Μωύσεως συλλῶν συλλαμβανόμενον, ὃς προεῖπεν, ἐὰν ἐξαριθμηθῇ τὸ πλῆθος, ὑπὲρ ἑκάστης κεφαλῆς αὐτῷ τῷ Θεῷ τελέσαι ἡμίσικλον. *Ioseph.* Erat autem non parvum peccatum, ut in tanta opulentia Deum jure suo velle fraudare. *Grotius.* Ergo David ambitione & fastu, populus negligentia, non soluto sicli, peccavit. Et frustra. *A Lapide* illum legis neglectum removere conatur, propter quem utique populus, cætera insons, punitus est. Et tales censuræ apud Romanos frequentes. Suidas in voce ἀπογραφή. Ὁ ἐπὶ Καίσαρος Αὔγυστος μοναρχήσας, εἴωθεν ἄνδρας τὰς ἀρίστας τοῦ βίου, καὶ τὸν τόπον ἐπιλεξάμενος ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν τοῦ ὑπηκόων ἐξέπεμψε, δι' ὧν ἀπογραφὰς ἐποιήσατο τοῦ ἀνθρώπων, καὶ τῶν ὑπαρχόντων. Vide Frid. Spanh. Incomparab. Theologi partem secundam Dub. Euangel. III.

Decies centena, & trecenta civium millia dinumerata.] Annales Sacri: *Et inventi sunt de Israël octoginta millia virorum fortium, & de Iuda, quingenta millia pugnatorum.* At in 1 Paralipom. XXI, 5. *Omnis numerus Israël millia millia, & centum millia virorum, & quadringenta septuaginta millia ex Iuda.* Varia varii afferunt, ad diversitatem hanc conciliandam. Certum est censum, plaga divina, interruptum fuisse, nec omnes numeratos. Exertum tribus Benjamin & Levi excipitur. Et cum à diversis census ageretur, facile illa in numero differentia, non omnibus pariter animatis, oriri potuit. Tum duplex ἀπογραφή. Una particularis, per singula oppida, & tractus. Altera generalis, qua omnium nomina in Fastos & Annales publicos relata. Priorem secutus author Paralipom. alteram Regum. Tum omissi

ab hoc

dinumerata. Hujus eum facti mox piguit, pœnituit- 3
que, veniam à Domino petens, cur in id animos extu-
lisset, ut regni sui potentiam, ex suorum potius multi-
tudine, quam ex favore divino æstimaret. Itaque mis- 4
sus ad eum angelus, trinam ei pœnam denunciat, datque
arbitrium unam eligendi. Sed proposita triennii fame, 5
trium mensium fuga, morte tridui: fugam & famem
detestatus, mortem elegit, momentoque temporis LXX.
millia

ab hoc proselyti, ab altero additi esse potuerunt; ac tribus Judæ interdum spectatur sola, interdum cum tribu Simeon & Dan jungitur. Hæc fere *Interpr.* Grotius paucis, *octingenta millia Israëlis, quingenta Judæ*, extra legiones ordinarias, quæ sub XII. erant ducibus, ut colligas ex 1 Par. XXVII, 1. Iosephus, præter omnem necessitatem, iterum variat; Ὧν ἦν τῶν μὲν ἄλλων Ἰσραηλιτῶν ἀριθμὸς συνηθροίσθη μυριάδες, ὅταν βασιλεύῃ τις στρατιᾶς δωδεκάφορον· τῶν δὲ Ἰούδα φυλὴ, καθ' ἑαυτὴν πεντακόσιαι μυριάδες ἦσαν.

Facti mox piguit pœnituitque.] Religio erat veteribus numerare populum, quod Davidi etiam male cessit. Ideo cum vellent inire numerum ejus, singuli dabant lapidem aut agnum, qui postea numerabantur, atque ita sciebant quanto numero essent. *Kimchi. R. Eliezer.* Quæ tamen ineptiæ Rabbinorum sunt. Licuit numerare populum, bello imminente, vel ob aliam necessariam caussam. Non licuit ubi nulla facti insolentis caussa. *Druf.* ad Samuel. Iosephus dicit Gad Prophetam alioque Davidi ostendisse quod peccasset. Liber Regum: *Percussit autem cor David eum.*

Angelum.] Prophetam Gad.

Trinam ei pœnam denunciat, datque arbitrium.] Quamcumque eligeret, numerus ille Israëlitis ingens, simulque Davidis fastus deprimebatur. Augustinus XXII. contra Faustum 66. Sunt illa tria flagella Dei, de quibus Deut. XXVIII. Unde oraculum de bello Peloponnesiaco: Ἦξει Δωριακὸς πόλεμος καὶ λοιμὸς ἅμ' αὐτῷ. Ubi dubitatum, esset ne λοιμὸς an λιμός. Thucyd. lib. 1.

Triennii fame.] שבע שנים רעב. Hebr. Et ita Iosephus ac vulgata. At LXX. *tres*, ut & Hebræi 1 Paral. XXI, 12. Videntur numeri hi olim per notas scripti, ut & apud gentes alias, & hinc facilis mutatio. *Grot.* Vel septem annos pro multis Propheta Hebræorum more proposuit: vel septem à principio proposuit, deinde ad tres descendit. *Menoch.* Bene autem cum hoc loco convenit illud Hesiodi:

Πολλάκι δ' ξύμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἐπαυρεῖ,
Τοῖσιν δ' ἀρχόθεν μὲν ἐπήγαγε πῆμα Κρονίων
Λιμὸν ὁμοῦ καὶ λοιμόν.

Fugam & famem detestatus, mortem elegit.] Id est, pestem. Hoc ex LXX. hausit Josephus: *Rex cogitans quod si famem peteret, sui magis quam alterum rationem habuisse videri posset, quandoquidem ipsi nihil periculi esset, multum frumenti in horreis habenti, illis non item. Quod si per tres menses ab hoste vinci elegisset, sic quoque sibi consuluisse, qui arces & fortissimam circa se*

6 millia virorum interiere. Tum David, videns Angelum, cujus dextera populus prosternebatur, veniam precari,

cohortem haberet: optavit malum, regnantibus æque ac regnatis commune, in quo omnibus par metus immineret, præfatus ὅτι πολὺ κρεῖττον εἰς ἐμὲ τὸν θεὸν χεῖρας ἐμπεσεῖν, ἢ εἰς τὸν πολεμίων. Sic & Theodor. Abul. Cajet. Vide & Chrysost. Homil. XXIX. in Epist. ad Rom.

Momentoque temporis.] Tridui pestis proposita Davidi. Multi putant eam tantum duravisse per sex horas, à matutino tempore usque ad prandium ejusdem diei. Sic LXX. Chald. Josephus. ἕωθεν ἕως ὥρας ἀρίστου. Sic Theodor. Ambros. in Ps. XXXVII. Et in eadem haud dubie opinione Sulpicius fuit. Lyra, Rupert. Vatabl. usque ad vesperam extendunt. Abulensis simplicius per מהבקר עד עת מועד intelligit triduum. Ita & Cajetan.

LXX. *millia virorum.*] Perperam Rabbini apud Hieron. in Tradit. numerant trecenta millia. Jos. μυριάδες ἑπτά. In Carthaginensium castris, cum Syracusas obsiderent, brevi tempore centum hominum millia periere. *Diodor.* XIV.

Interiere.] Ἀπέθνησκον δ' ἐ μὲν ταχυτέρως, ὡς ῥᾴδιον κρίνοντας ἐκ τοῦ νόσου. ἀλλὰ τὸ μὲν καιρὸν, ἐν ᾧ, μυρίους δ' αὐτοὺς αἰτίους ἦν ἀφορήτοις ἐπινοήσει δυναμένους ἀνήρπαζεν. Quidam enim repente cum vehementi dolore, & amaro cruciatu animam exhalabant: alii paulo lentiore vexati malo, ne curationem quidem ferre poterant, sed inter officia medicorum expirabant. Alii subito tenebris obortis, ceu præfocati, exanimabantur. Nonnulli interim dum aliquem domesticorum funerant, sepultura nondum absoluta commoriebantur. *Ioseph.*

Tum David videns Angelum.] Ἐξέτεινε δὲ ὁ Ἄγγελος τὴν χεῖρα ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα. Joseph. Apparebat autem gladio armatus, in signum iræ divinæ, ut ex textu patet. Similia pestilentiæ divinæ exempla recensent Romani scriptores, Baronius A. C. Io. XC. & Io. XCIV. Procop. II. de Bello Persico & Iocv. Ioc LXXXIX. de qua Regino in Chronico: *Tunc visibiliter multis apparuit, quod bonus & malus angelus noctu per civitatem pergeret, & ex jussu boni angeli, malus angelus, qui videbatur venabulum manu ferre, quoties de venabulo ostium domus cujuscunque percussisset, tot de eadem domo sequenti die, homines interirent.* Pestis duplex: una divina quæ immediate à Deo per angelum percussorem immittitur. Hujus sanatio soli Deo committenda Psalm. XCI. altera naturalis, quæ curatur arcanis Hippocratis. *Horn.*

Populus prosternebatur.] Applicando corporibus aliquid pestiferum, quod per occultissimos meatus vitalia corrumperet. *Abulensis.*

Veniam precari.] Textus: *Ego sum qui peccavi, ego inique egi. Isti qui oves sunt, quid fecerunt?* Simile illud Maronis:

Me me, adsum qui feci.

Neque tamen innocens plane populus, qui silentio suo factum probavit, & Deus in vitam ipsorum jus habebat plenissimum. Præterea, ut ait scriptor Christianus Quæst. ad Orthodox. CXXXVIII. Πικρόν τι πρωτεῖα τῶν ἡμερῶν βασιλέων ἡ πρωτεία τοῦ λαοῦ. Hieronymus: *Ajunt Hebræi Sadoc sacerdotem infulatum, Dominum, deprecatum fuisse, & imitatum patrem suum Aaron, & illius preces ac devotionem Dominum vidisse & misertum fuisse.*

Vivum

cari, seque vivum pro omnibus pœnæ objicere: se dignum exitio, quia ipse peccasset. *Ita aversum plebis supplicium: David in loco, in quo angelum viderat, aram Domino statuit. Mox annis & morbo infractior, Salomonem filium ex Bersabee Uriæ uxore susceptum, successorem regni constituit. Is regali unguento, per Sadoc sacerdotem, unctus, patre adhuc incolumi, rex appellatus. 'David, cum regnasset annos* XL. *defunctus est.*

LXIX. SA-

Vivum pro omnibus.] Forte legendum: *Unum pro omnibus.* Drus. Haud dubie vera lectio. Nam frigide illud *vivum* cum *omnibus* cohæret. Unus David omnibus opponitur, non vivus, quia & cæteri adhuc vivi. *Horn.*

In loco in quo Angelum viderat.] In arca Areunæ, alias Ornæ, Jebusæi. Fuit is Princeps Jebusæorum, sive ut in Hebræo est מלך, Rex, amicus & familiaris Davidis, haud dubie proselytus factus. *Abul.* Vatablus putat fuisse Regem Iebusæorum, ante captam Ierosolymam, deinde factum Davidi tributarium. Idem vult Augustin. Serm. CXCVIII. de Tempore. & alii.

Aram Domino statuit.] David cum animadvertisset se axauditum, decrevit totum illum locum altare universi populi appellare & Deo templum ibi exædificare, quam ejus vocem Deus in futurum ratam esse voluit. Erat autem is locus in quo olim Abrahamus filium Isaacum ὁλοκαυτῶσαι voluit. *Iosephus.*

Successorem regni constituit.] III Reg. I. Iosephus. VII, 11. Exhæredato Adonia. Erat enim regnum illud, velut patrimoniale Davidi, non quidem belli jure, sed Dei ipsius dono. Affectabat autem, Absalomi exemplo, Adonias regnum, superstite adhuc Davide, haud dubie scelus ausurus in patrem fratremque, nisi id cura Bathsabes præventum fuisset.

Is regali unguento, per Sadoc Sacerdotem, unctus.] R. Levi ben Gersom ad I Reg. I. *Necesse non erat ut ungeretur Salomon, nisi ob adversam Adoniæ factionem, quoniam in unctione Davidis universi successores sui, qui ex ejus erant semine, itidem ungebantur, quemadmodum in unctione Aharonis & filiorum ejus, ungebantur eorum posteri universi in Sacerdotes, unde evenit postmodum ut nemo eorum necessario esset ungendus, præter Sacerdotem summum.* Seldenus. Quod autem hic fecit David, idem post eum fecit Artaxerxes, qui ad præscindenda inter fratres certamina vivus Darium filium Regem fecit. Quod & alii imitati sunt, inter Romanos maxime Imperatores. *Grot.*

Rex appellatus.] Ex Annalibus sacris patet, Salomonem, patre adhuc vivo, regnare cœpisse. Nam mox Salomon, ut Rex, Adoniæ pepercit, eumque domum remisit. *Ioseph.* Παραγαγὼν εἰς τὴν οἰκίαν βασιλικὴν, καθίζουσιν αὐτὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου. Idem Ambros. lib. III. in Lucam, Augustin. XVII. C.D. 8. Hieron. Epist. CXXXII. & author notter. Salmanticensis, *David obiit anno mundi* 3924. *& tunc incœpit regnare Salomo filius ejus.* Drus.

Cum regnasset annos XL.] Et septem menses. Nam septem annis & sex mensibus regnavit super Iudam, deinde triginta tribus annis super totum Israëlem.

1 LXIX. SALOMON *initio regni urbem muro circumdedit. Huic per ſoporem aſtare Dominus viſus eſt,*
2 *petendi quæ vellet, tribuens optionem. Sed ille non aliud ſibi quam ſapientiam dari popoſcit, reliqua*
3 *omnia parvi æſtimans. Ita ſomno excitatus, cum ante ſacrarium Domini conſtitiſſet, indultæ ſibi à Domino*
4 *ſapientiæ documentum dedit. Namque duæ mulieres, una in domo diverſantes, cum eodem tempore pueros edidiſſent, atque ex his alter, poſt diem tertium, nocte obiiſſet, mater defuncti ſomno alterius inſidiata, mor-*
5 *tuum ſuum ſuppoſuit, viventem abſtulit. Inde inter eas de puero altercatio; poſtremo res ad regem delata: diffi-*

lem. Niſi dicas hos triginta tres annos non fuiſſe integros, & defuiſſe eis ſex menſes. Sic enim præciſe regnaſſet XL. annos, mortuus anno ætatis LXX. Hebræi apud Hieron. in Tradit. dicunt Davidem regnaſſe XL. annis & ſex menſibus: ſed hos menſes non computari, quod David per eos Abſalomum fugerit, vel morbo laborarit.

Defunctus eſt.] Sepelivit eum filius Salomon Hieroſolymis magnifice, præter ſolennia illa in regum funeribus, inlatis etiam in monumentum ejus maximis divitiis, quarum magnitudinem facile eſt conjectare ex hoc quod dicemus. Nam poſt annos ccc. Hyrcanus pontifex, oppugnatus ab Antiocho, cognomine Pio, Demetrii filio, volens pecuniam ei dare, ut abducto exercitu obſidionem ſolveret, nec valens aliunde ſumere, aperta cella Davidis, & prolatis inde tribus talentorum millibus, eorumque parte Antiocho numerata, oppugnationis periculo ſe exemit, ſicut & alibi indicavimus. Ac rurſum, poſt multos annos elapſos, Herodes rex, alia cella aperta, magnam pecuniam ſuſtulit. Ad loculos tamen qui regum cineres continent, neuter eorum pervenit. Singulari enim arte ita erant ſub terram conditi, ut ab ingredientibus monumentum inveniri nequiret.

Sapientiam.] III Reg. IV. Maxime πολιτικῶ καὶ πρακτικῶ. Quanquam & in Theoretica incomparabilis. Vide librum Sapientiæ, cujus author Philo Byblius, VII, 17. & Joſephum VIII, 2. Qui addit: ἐπῳδάς τε συνθεῖναι μέμφονται περιγραφὴν τῶν νοσημάτων, καὶ τρόπους ἐξορκώσεων καταλιπεῖν, οἷς ἐνδύμασι τὰ δαιμόνια, ὡς μηκέτ' ἐπανελθεῖν ἐπιτιθέασι. Horum exorciſmorum meminit *Origen.* tract. XXXV. in Matth. *Juſtin.* in Dial. *Epiphan.* in hæreſi Ebionit. Sed hæc non ſapientia, verum Magia eſt. Rabbini inſuper fabulantur, Salomonem cognoviſſe garritus avium, latratus canum, cæterarumque beſtiarum voces & ſermocinationes intellexiſſe. Quæ deliria ſunt Judaica.

Ante ſacrarium Domini.] Arcam fœderis. *Druſ.*

Duæ mulieres.] III Reg. III. LXX. γυναῖκες πόρναι. Joſephus: ἐτέκετο τὸν

Bior.

difficilis judicii absolutio inter negantes, ubi testis deerat. Tum Salomon divinæ sapientiæ munere, perimi 6
puerum, corpusque ejus dividi inter ambigentes jubet. Cumque una earum judicio acquievisset, alia vero 7
cedere potius puero, quam discerpi eum mallet, Salomon, ex affectu fœminæ, hanc vere matrem esse conjectans, puerum illi adjudicavit, non sine circumstantium admiratione: siquidem latentem veritatem prudentia protulisset.

LXX. *Ita in admirationem ingenii prudentiæque* 1
ejus, reges vicinarum gentium, amicitiam ab eo, fedusque petiere, parati imperata facere. Queis opibus 2
confi-

βίον. Extraneæ scilicet, non comprehensæ lege Deut. XXIII, 17.

Perimi puerum.] Non dissimile illud Antiopharnis regis Thracum, qui de tribus, filios se Cimmeriorum regis dicentibus, eum pro filio habuit, qui jussus, cadaver patris jaculis noluerat incessere. quæ historia est apud Diodorum Siculum. Item illud Galbæ, qui cum de proprietate jumenti quæreretur, levibus utrinque argumentis & testibus, ideoque difficili conjectura veritatis, ita decrevit, ut ad locum, ubi adaquari solebat, duceretur capite involuto, atque ibidem revelato, ejus esset ad quem sponte se à potu recepisset, narrante Suetonio. Qui & Claudii minime spernendum judicium refert, qui fœminam, non agnoscentem filium suum, dubia utrinque argumentorum fide, ad confessionem compulit, indicto matrimonio juvenis. Hæ sunt illæ fraudes, quibus uti magistratum bono subditorum, & medicamenti vice, vult *Plato* de Republica Quinto. Inter illa signa quæ εἰκότα vocant Rhetores, validissimum, est ad matrem indagandam, στοργή. *Grot.*

In admirationem ingenii.] III Reg. IV. Conscripsit volumina de abstrusissimis naturæ secretis. Quæ omnia Dei providentia interierunt. *Abul.* Glossa censet combusta fuisse à Chaldæis; Eusebius vero, & ex eo Glycas, ab Ezechia Rege. Et in monte Sion ipse docuit, constituta ibi celeberrima Academia. Prov. IX, 1. ab eoque doctrinam suam hausere Pythagoras, Socrates, Plato, Aristoteles, teste Eusebio, Ambrosio, Clem. Alex. & aliis. Addit Psellus, eum scripsisse libros De Gemmis, & geniis evocandis. Vide Pinedam.

Reges vicini.] Ut Tyrius, quem Eupolemus apud Euseb. IX. Præp. 4. Suronem vocat; & Regina Sabæ, quæ Gedreno Nicanna, Annalibus Æthiopum Makeda dicitur. Saba autem regioni Jemen particula est, cujus metropolis Marab, Straboni Mariaba. Hinc fuit regina quæ Salomonem visitatum venit, quam Arabes Bulkin vocant, & palatii rudera, quod in urbe Marab incoluit, hodieque ostenduntur. Æthiopes quoque sibi eam vendicant; & utrisque favet, quod in Euangelio Regina Austri dicitur,

confisus, templum Domino immensi operis facere aggressus, paratis per triennium impendiis, quarto fere imperii anno, primum fundamentum jecit: à profectione Hebræorum ex Ægypto, anno fere octavo & octo-

dicitur, ad quam plagam à Palæstina vergunt ambo. Sed Arabum fuit; quia ibi thus, non in Æthiopia. *Golius.*

Templum Domino.] In monte Sion, qui tres colles complectebatur. Unus peculiariter Sion, alter Moria, tertius Acra dictus. Ioseph. v. ἄλωσ. In uno civitas David, in altero arx, in tertio templum fuit. Nihil rerum Iudaicarum pulcrius, magnificentiusque fuit, nec quod magis celebratum monumentis omnium sit, quam illud immensæ opulentiæ templum, quod in urbe Ierosolyma extructum, dedicatumque à Salomone est. Ejus descriptio luculenta apud Flavium Iosephum extat in octavo Antiquitatum libro. Quare nos, quæ de magnitudine, deque arte & modo operis dici possunt, non exequemur. Utique, quod hujus ædis interius sacrarium auro magni ponderis obductum erat, quodque vasa innumera ex puro puto auro conflata sunt, non regis effusa quædam liberalitas in summa opum affluentia videri debet, sed jussus edictumque numinis fuit. Templi admiranda moles urbem ex alto despectavit. Posita enim in montis crepidine fuit, cujus spatium rex Salomo ampliavit, aggesta in profundissimam vallem humo, ad altitudinem quadringentorum circiter cubitorum. Consummata autem tanti operis constructio intra septem annos est. Quod pene incredibile dixeris. Sane tardior in ædificando Græcia fuit, quæ Dianæ Ephesiæ templum ducentesimo & vicesimo anno vix absolverat, etsi adjuta totius Asiæ opibus est. Sed cœpti difficultas ex natura loci fuit. Quippe condi eam ædem in palustri solo placuit, ne terræmotibus quateretur. Vanissimum est, & exibilari debet, quod Rabbi Eliezer in capitulis suis, ex communi Iudæorum opinione prodidit, montem, in quo ædes Ierosolymitana stetit, hunc ipsum esse, in quo primus hominum parens Adamus sacra fecit: atque ibidem mox Abelum, Cainumque munera sua numini obtulisse. Rursus vero & Noachum illic altare posuisse, cum ex arca egrederetur: & Abramum cœlestibus monitis huc profectum fuisse, uti filium mactaret. Ejusdem generis est, quod in Bereschit Rabba, in Pasuk ויצר, & in Thalmudis Hierosolymitani tractatu, qui נויר inscriptus est, in capite XXIII. legitur, Adamum ex pulvere illius montis esse conditum, atque recte dictum à sapientibus veteri verbo esse שנברא ממקום כפרתו, *creationem ejus in illo loco contigisse, ubi peracta ejus expiatio est.* Nemo nostrûm tam bardus est, qui hæc credat. *Cunæus.* De monte Moria, vide Fullerum II. Miscel. XIV.

Paratis per triennium impendiis.] III Reg. V. Maxime adjutus fuit fidissima Hiromi opera, qui est ille Eupolemi Suron. Ab eo cedros de monte Libano, ad structuram, accepit. Illius autem filiam nupsisse, asserit Tatianus. A Iosepho I contra Apionem, & VIII. Ant. 2. vocatur εἴρωμος Ἀβιβάλου υἱός.

Quarto fere imperii anno.] Salmanticensis: *Quarto anno regni sui cœpit ædificare templum, videlicet anno Mundi* III Iocce XXVIII. *in quo completi sunt anni* CCCC LXXX. exitus ex Ægypto. Nam anno CCCC XLVIII. egressi sunt.

Anno fere octavo & octogesimo & quin-

octogesimo & quingentesimo. Licet libro regnorum 3
III. CCCC.XL. *fuisse referantur : quod nequaquam con-*
venit. Siquidem per seriem superius comprehensam 4
facilius fuerit, ut minus fortassis annorum, quam am-
plius, annotarim. Sed non dubito, librariorum potius 5
negli-

quingentesimo.] Apud Iosephum Rufini, *anno quingentesimo secundo.* Sed in exemplari Græco, πεντακόσια καὶ ἐνενηκοστῷ δεύτερῳ, quingentesimo nonagesimo secundo. *Drus.* Annus jactorum fundamentorum templi, est annus CCCCLXXX. exactus ab exitu ex Ægypto 1 Reg. VI. Est igitur annus mundi II IↃCCCXXXIII. Cœptum opus die secundo mensis secundi. II Paral. III. 2. qui nobis incidit in sextum diem Maji, feriam secundam. Noluit Salomon incipere opus die primo mensis, quia omnis Neomenia sacra. *Calvisius.*

CCCC XL.] III Reg. VI, 1. Ἐν τῷ τετρακοσιοστῷ καὶ τεσσαρακοστῷ ἔτει τῆς ἐξόδου ὑῶν Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου. Sic editio Romana. In Complutensi est ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ, id est, octogesimo. Sic veritas Ebraica. Autor Seder Olam non dissentit. Salmanticensis Judæus, *Anno quarto regni sui cœpit Salomo extruere templum, ann. mundi* 3928. *quo tempore finiunt ann.* 480. *egressionis ex Ægypto. Nam anno* 448. *egressi sunt.* Drus.

Quod nequaquam convenit.] Imó convenit optime. Nam anno altero Jephthe habitaverant Israëlitæ in oppido Hesebon ann. 300. Ab eo anno usque ad quartum Salomonis numerantur anni 140. His adde 40. quibus vagati sunt per desertum, habes annos 480. *Drus.* Mira enimvero veterum audacia fuit, qui corrupta innixi annorum priorum supputatione, hæc clarissima S. Scripturæ de CCCC LXXX. annis verba, erroris insimulare ausi sunt. Unde illa inter ipsos opinionum discrepantia. Josephus numerat annos IↃXCII. (sic enim in eo legendum) Beda CCCC XC. Theophilus IↃC II. Cedrenus IↃCLXXII. Philastrius IↃCC XIII. Contra Hebræi, LXX. Complut. & Regii. Chaldæa & Latina versio constanter CCCCLXXX. Nam quod LXX. Roman. habent tantum annos CCCCXL, id propterea fit, quia XL. annos in deserto exactos, non annumerant. Iosephus ait fabricatum fuisse templum anno XII. Hirami, indeque numerat CXLIII. annos usque ad ædificationem Carthaginis, per Didonem factam. Cæterum hic locum habet Plutarchi observatio in Solone : Οὔ μοι δοκῶ σφῆσαι, χρονικῆς ἅμα καὶ λεγομένης κανόσιν. Οὓς μυρίοι διορθοῦντες ἄχρι σήμερον, εἰς οὐδὲν αὐτοῖς ὁμολογούμενον δυνάμενοι καταστῆσαι τὴν ἀνωμαλίαν.

Librariorum potius negligentia.] Non extendendum Sulpicii effatum ad Hebraicos Scripturæ libros. De Latinis & Græcis loquitur. Hebraica an unquam viderit, ex hoc certe opusculo ejus colligi nequit. Et tamen vitiari etiam Hebraici libri potuissent, idque contigisset in tanta rerum Iudaicarum confusione, nisi Deus Masorethas excitasset, ac incomparabili Iudæorum diligentia usus esset. *Horn.* Quinam sunt enim illi, qui nobis Biblica volumina sarta tecta servavere, nisi Iudæi? Quot menda scriptionis in sacrum codicem irrepsissent, si illius custodia solis Lactantiis, Augustinis, Gregoriis, Chrysostomis, viris sanctissimis, sed imperitis Hebraïs-

negligentia, præsertim tot jam seculis intercedentibus, veritatem fuisse corruptam, quam ut propheta erravе-
6 *rit. Sicut in hoc ipso nostri opusculo futurum credimus, ut describentium incuria, quæ non incuriosè à nobis sunt digesta, vitientur.*

1 LXXI. *Igitur Salomon, cœptum templi opus, vi-*
2 *gesimo anno explicuit. Celebrato deinde ibidem sacrificio,*

braismi, mandata fuisset? Inter Græcos omnes Latinosque, qui veterem Ecclesiam rexere, unus Origenes cum Hieronymo Hebraice scivit. Et ferme nimium dixi. Cæteri nec elementa quidem didicerant. Quare, si quid collapsum incuria librariorum esset, non tali auxilio, nec defensoribus istis, tempora tunc egebant. At Iudæis unum studium, unaque omnibus cura fuit, libros Mosis, vatumque, & ea quæ Hagiographia appellantur, à temporum injuriis vindicare. Hæc laus eorum propria est. Nulla alia gens in illius gloriæ societatem se offert. In libro Iuchasin, quem scripsit Rabbi Abraham Salmanticensis, admodum illustris est locus, ex quo discimus, omnia Biblica exemplaria fuisse emendata ad quendam venerandæ antiquitatis codicem, quem sua manu olim conscripserat Rabbi Hillel, summus Iudæorum præsul, qui Babylone in Syriam venerat sexaginta annis antequam Deus dominusque noster Christus nasceretur. Equidem ego, quoties Masoritarum indefessam diligentiam considero, pene obstupesco. Omneis enim Hebræi codicis parteis accurate recognitas & collatas, notis quibusdam impressis obsignaverunt. Id factum est post templi secundi excidium anno plus minus quadringentesimo tricesimo & sexto. Observatum ab illis est, non modo quot commata & verba, sed etiam quot literas continerent libri singuli. Quare, quod postea, cum summa barbaries orbi incubuisset, nullus apex de præstantissimo illo scripto perierit, illorum beneficium est. Non sine causa illlud à Rabbinis est dictum, מסורה סיג לתורה *Masora est velut paries & sepimentum legis.* Cunæus.

In hoc ipso nostro opusculo.] Nimis verus vates Sulpicius fuit. Neque enim quicquam apud eum numeris est vitiosius. *Sigon.*

Templi opus.] Cujus descriptionem vide in Scriptura & apud Ioseph. lib. VIII.

Vigesimo anno.] Non videtur recte expressisse sententiam Scripturæ Sulpicius. Nam cap. VI. III Reg. scriptum est, *Domum Domini anno quarto fundatam, undecimo perfectam esse:* idque opus septennio consummatum. Et cap. VIII. Salomonem domum suam ædificasse ac absolvisse annis tredecim. Hic vero utrumque spatium ad templi ædificationem accommodavit ac XX. effecit. *Sigon.* Μετὰ τὸν τοῦ ναοῦ καθιδρυσιν, ἔτεσιν ἑπτὰ γενομένοις, τὸν τῶν βασιλέων οἰκοδομιῶν κατεβάλετο, ὧν ἔτεσι τρισὶ καὶ δέκα μᾶλις ἀπήρτησεν. *Ioseph.*

Explicuit.] Absolvit, ut infra, *nihil territus cœpta explicuit.* Drus. Certum est in structura templi nullum fabrile instrumentum adhibitum. I Reg. VII, 7. Ideo ad miracula recurrunt orientales. Muhammed Surata XXI. opera Dæmonio-

ficio, dictaque oratione, qua populum templumque benedixit, Dominus ad eum locutus est, denuncians fore, si quando peccâssent, ac Dominum reliquissent, templum illud solo æquandum. *Quod jampridem* 3 *impletum videmus, & mox connexum rerum ordinem exponemus. Interea Salomon, florens opibus, omnium* 4 *qui unquam fuerant regum ditissimus, quique semper ordo rerum est, ab opibus in luxum & vitia delapsus, cum*

niorum structum vult. Iudæi auxilio cujusdam vermiculi nomine Schamir, ex Paradiso allati, quo etiam Mosen usum volunt, cum gemmis insculperet nomina filiorum Israël. Nam eum omnia, etiam durissima, perterebrare. Plura de his nugis vide apud Schickardum in Tarich.

Celebrato deinde ibidem sacrificio.] III Reg. VIII. In encæniis, quæ fuerunt solennitas anniversaria, in dedicatione templi adhibita. Quatuor autem templi Hierosolymitani dedicationes, diversis anni temporibus, observatæ sunt. Prima fuit Salomonis, mense septimo. Secunda fuit templi secundi, mense Adar, de qua Esdræ VI. Tertia fuit dedicatio, non templi, sed altaris, à Maccabæo Iuda instaurati, mense nono, id est, Novembri. Quarta fuit dedicatio templi ab Herode constructi. Ioseph. XV. *Sigon.* III Reg. Hebr. XVI. Obtulit Salomo in hac dedicatione, boum millia viginti, & ovium centum viginti millia. Nam ingens victimarum numerus in eo templo immolari potuit. Notat Iosephus VI. ἀλώς. 45. uno die Paschatis, ducenties quinquagies quinquies millena, & sexcenta animalia immolata fuisse. Durante sacrificio cantores accinebant. Et fabulantur Rabbini, portas templi eo tempore sponte fuisse clausas; & cum cantaretur Psalmus CXXXI. sponte reclusas.

Dominus ad eum locutus est.] III Reg. cap. IX.

Florens opibus.] Quas magnam partem, duplici classe, ex Tharsis & Ophir attulit. Pro אופיר & LXX. & Iosephus legerunt סופיר. Ubi vero dicemus hanc fuisse terram, an ad dextram egredientibus mare rubrum, id est, in Africa, an ad sinistram, id est, in Asia? In Asiam, & quidem eam partem Indiæ, quæ aurea dicitur, nos ducunt, & Iosephus, & Hieronymus, & Lusitani earum terrarum peritissimi. Cogitemus tamen an forte non in Indiam usque iverint naves Phœnissæ & Iudaicæ, sed ad oppidum adsitum Arabico sinui, qua is ad Oceanum spectat, quod Aphar vocat Arrianus, Plinius Saphar, Ptolemæus Sapphara, Stephanus Saphirinam, ut Indi nempe suas res huc tulerint: inde autem petierint longius ab India absiti. *Grot.* Sed de Ophir & Tharsis vide Pinedam, Purchasium, & alios. Classis Tharsisia omnino per mediterraneum mare in Americam venisse videtur, de quo alias. Vide origines nostras Americanas lib. II. cap. VIII.

Omnium qui unquam fuerant Regum ditissimus.] De immensis ejus divitiis, vide Pinedam IV. de Salomone 19. Vilalpand. Tomo II. l. V, 44. usque ad cap. 54. ubi docet Salomonis opes majores fuisse, quam Imperatorum Assyriorum, Babyloniorum, Medorum, Græco-

cum adversus interdictum Dei, ex alienigenis, conjugia sumpsisset, etiam septingentas uxores, & trecentas concubinas haberet, idola eis ritu gentium suarum, quibus litarent, constituit. Quibus rebus aversus Dominus, graviter increpito, pœnam denunciavit, fore ut regnum ex parte majore ademptum filio, servo illius traderetur. Idque ita accidit.

1 LXXII. *Defuncto Salomone, anno imperii quadragesimo, cum* ROBOAM *filius anno ætatis sexto & deci-*

Græcorum, Romanorum, cæterorumque omnium.

In luxum & vitia delapsus.] Vide Syriacidem cap. XLVII. & Ecclesiasten, ubi ipse luxum suum ac vitia, graphice depingit, & lamentabiliter deplorat.

Adversus interdictum Dei ex alienigenis.] III Reg. XI. Contra Legem Exod. XXXIV. ℣. 16. Quæ tantum loquitur de Chananæis. Aliarum gentilium conjugia, siquidem sponsa prius Idololatriam abjuraret, & ad verum Deum converteretur, non interdicta fuerunt. *Abul.* Præcipua uxorum, sive Augusta, fuit filia Pharaonis. Qui tum fuit Sesostris, juxta Calvisium. De cujus incredibili expeditione Herodot. II. Diod. I. Eupolemus apud Eusebium IX. Præp. Vaphren vocat, qui alius ab eo cujus meminit Ier. XLIV, 30. Porro hæc ad Iudaismum conversa videtur Abulensi, Pinedæ, aliis.

Etiam septingentas uxores & trecentas concubinas.] Duplex ergo crimen commisit: primum, quod multas ingenti numero, barbarico more, contra interdictum Deut. XVII, 17. Deinde, quod Sidonias, id est, Cananæas, & Hethæas duxit contra interdictum Deut. VII, 3. *Grot.*

Idola eis, ritu gentium suarum, quibus litarent, constituit.] Annales sacri: *depravatum est cor ejus per mulieres, ut sequeretur Deos alienos.* Unde patet non permissam tantum à Salomone Idololatriam, sed etiam exercitam. *Iren.* IV, 45. *Justin.* Dial. contra Tryph. *Tertull.* V. Contra Marcion. *Basil.* Epist. ad Chelid. August. XIV. C. D. II. & XI. de Genesi ad lib. 42. Idola quæ coluit, fuerunt Astarte Dea Sidoniorum, & Moloch Ammonitarum. עשתרת gregem significat. Unde aliqui Rabbinorum censent, simulacrum ejus fuisse ovis figura; alii oves illi immolatas. Fuit filia Agenoris à Jove Cretensi rapta. Hinc in solatium patris, hæc sacra instituta. *Lucian.* de Dea Syria. Vossius: quem & de Moloch vide II. de Idol. V. Magiam quoque exercuit, ut præter Josephum, Targum, & Judæi omnes communiter tradunt, ac Alcoranus Surat. II. & alibi. Innumeræ Iudæorum & Muhammedanorum de Salomone fabulæ sunt.

Regnum ex parte majore ademptum filio.] Tribus undecim. Facta etiam superstite adhuc Salomone, Damascenorum defectio. Quippe Rezon fugitivus, Damasci regnum invasit, quod postea totam Syriam complexum est, & grave Israëlitis fuit. Hadad Idumæam occupavit. *Ioseph.*

Anno imperii quadragesimo.] Ætatis circiter

decimo regnum patrium tenere cœpisset, pars populi ab eo offensa discedit. Etenim cum laxari sibi stipen- 2
dium poposcisset, quod Salomon gravissimum imposuerat, repudiatis precibus supplicum favorem universæ plebis averterat. Itaque consensu omnium, imperium 3
ad IEROBOAM *defertur. Is medio genere ortus, aliquandiu Salomoni servitutem pependerat. Sed cum ei, re-* 4 5
sponso Achaiæ prophetæ, regnum Hebræorum annunciatum comperisset, necare eum clam destinaverat. Quo 6
ille metu in Ægyptum confugit, ibique uxore accepta,

ex

circiter LX. *Lyra. Abulens.* A templo condito XXXVII. à natali Abrahæ CIↃ XXI. Davidis CX. Hinc ad Romam conditam CCL. regnum Alexandri Magni IↃC LXVI. Conceptum Christum CIↃ. excidium Hierosol. CIↃ LXX. *Bucholc.* Iosephus ei vitæ annos XCIV. regni LXXX. attribuit. Quod nimium est. Narrant Zonaras & Cedrenus, ejus sepulcrum sub Hadriano Imper. concidisse, eamque rem motus & tumultus Iudaicos portendisse. Sic & Dio in Hadriano LXIX. *Id eis*, inquit, *antequam bellum gereretur, fuerat denunciatum ex eo, quod monumentum Salomonis, quem illi summa reverentia colunt, sua sponte divisum corruerat.* Figuram & formam Salomonis ex Cant. V, 10. collegit Pineda VI, 4. & ex eo Salianus.

Laxari sibi stipendium.] 1 Reg. XII. Ioseph. VIII, 3. Salomon immane populo tributum imposuerat. Ejus levamentum poscit populus sub novo Rege, nec impetrat. Quippe ab assentatoribus corruptus, duriora minabatur. Tacitus: *Adulatio perpetuum malum principum, quorum opus sæpius assentatio quam hostis evertit.* Solenne autem & inter novi Imperii firmandi arcana est, tributum populo remittere. Sic magi apud Iustinum lib. III.

Favorem universæ plebis.] Fuit Roboam quale apud Romanos fuit Appii Claudii, quem perpelli nunquam quisse, ait Livius, ut apud populum ex consueta asperitate orationis aliquid leniret atque submitteret. Quæritur, an damnatus Salomon? Ita censent Tertull. de præscript. II. Cyprian. Epist. VII. Augustin. XVII. C. D. 8, 20. Chrysostom. Serm. de Pœnitentia. Bena in III Regum. Lyra. Abul. & alii. Contra sunt Rabbini veteres, & ex iis Hieron. Gregorius Thaumaturgus, Rupertus, Pineda, & alii qui asserunt eum post lapsum scripsisse Ecclesiasten, & resipuisse. Vide Pinedam VIII. de Rebus Salomonis 1. Et hæc sententia communis doctorum orthodoxorum hodie est.

Consensu omnium.] Πληγέντες ὑπὸ τοῦ λόγου, ὡς ὑπὸ σιδήρου τὴν ἀλγήσαντες, ὡς ἐπὶ πτίρᾳ, τοῖς εἰρημένοις ἠγανάκτησαν. *Ioseph.*

IEROBOAM.] Γενναῖον τὴν ψυχὴν, φύσει θερμὸς ὢν, καὶ μεγάλων ἐπιθυμητὴς πραγμάτων. *Ioseph.*

Necare illum.] Arcanum hoc dominationis est tollere viros ob potentiam suspectos. Unde illæ illustrium virorum sub Tyrannis cædes. At nemo successorem suum tollere potest.

ex ſtirpe regia, cognita demum Salomonis morte, in ſolum patrium regreſſus, voluntate populi, ut ſupra retuli-

In Ægyptum confugit.] Ubi tum regnabat Suſakim & Semendis. Ergo *conſequens eſt, ut aut Suſakim & Semendis ſit unus idemque Rex ὁλώνυμος, aut duos Reges eodem tempore in diverſis Ægypti partibus regnaſſe, quod olim ſæpe contigiſſe, patet ex priore libro Euſebii.* Scaliger. Nec enim primitus, per Ægyptum univerſum, Rex unus tenuit imperium, ſed varii fuere reguli, alii aliis majores. Ita initio imperarunt ſimul tum Thinitæ, tum Memphitæ, tum Elephantini. Multæ autem Dynaſtiæ non ſucceſſivæ fuerunt, ſed collaterales. Manetho igitur optima quidem fide deſcripſit Dynaſtias, ſed in eo peccavit quod annos implicitos & explicitos non diſtinxerit. Suſakim LXX. eſt ille Seſak vel Soſonchis, qui ſub Roboamo templum Hieroſolymitanum ſpoliavit, & in Syria Palæſtinæ monumenta erexit, cum mulieris genitali, quæ ſe vidiſſe Herodotus teſtatur. *Voſſius.* Vide Ioſephum VIII. 4.

Ibique uxore accepta.] Hoc de Hadad Idumæo Scriptura prodidit. Vide III Reg. 11, 19. *Druſ.*

In ſolum patrium regreſſus.] Μετὰ τοῦτο δὲ Σολομῶνος τελευτοῦντος, πέμψαντες οἱ τῶν ὅλων ἄρχοντες, ἐκάλουν τὸν Ἱεροβοάμην. *Ioſeph.*

Voluntate populi.] Gentis Hebrææ unitas, & pulcherrimi imperii contextus in duas partes diſſiluit, Hieroboami, hominis gnaviſſimi acerrimique, artibus, qui, quod apud Ariſtotelem Theſſalus ille ait, eſurire ſibi viſus fuit, ni imperitaret. Is, cum in bello tribui Ioſephi præeſſet, atque à vate adductus in ſpem regni eſſet, ratus, id quod res eſt, principatum fato dari, animum vaſtum cupidumque ad obtinendam dominationem flexit. Iam primum fidem militum ſolicitavit, eorumque ſtudia à Salomone avertere ad ſe conatus eſt. Sed cum palam eſſe id conſilium intellexerat, ſupplicium ut vitaret, in Ægypto delituit. Mox defuncto Salomone, in patriam reverſus, opportunos magnis conatibus reperit tranſitus rerum. Ibi tributorum onera, exactionumque iniquitatem obtentui ſumpſit ad commovendam plebem, omniaque late turbavit, & maximarum calamitatum, quæ Palæſtinam mox invaſere, autor fuit. Enimvero, eſt hoc ita natura comparatum, nullius ut magnæ civitatis diu eodem loco ſtet fortuna. Pervenerat tunc ad ſummum felicitatis Hebræa reſpublica. Tutæ tranquillæque res omnes, affluentia opum incredibilis, reges principeſque in vicino, atque etiam procul, amici erant. Neque jam ultra fuit, quo exurgeret ejus magnitudo. Quare, incrementis conſumptis, reſtabat uti fati lege decreſceret, iretque in pejus. Etenim, defuncto Salomone, etſi hoſtem foris non habebat, domi tamen reperit. Exortus eſt is, quem dixi, Hieroboamus, inquietiſſimus mortalis, qui tentatum ſemel infeliciter facinus, mox meliore ſucceſſu perfecit. Concione enim convocata, ſtatum publicum, temporumque conditionem, & principis acta incuſavit apud plebem, cui ineſſe ſemper malignum quiddam & querulum in imperantes ſciret. Ipſe interim libertatem, & alia id genus ſpecioſa nomina prætexuit, cum nihil, niſi alienum ſervitium, & dominationem ſibi concupiſceret. Ibi magna populi pars, quod fieri ſolet, violentis his vocibus inflammata, deteriori acceſſit, ſeditioneſque & motus civiles extitere, quibus interire ferme aut mutari vetuſtiſſima regna, atque maximæ reſpublicæ ſolent. *Cunæus.*

Sumpſit

tulimus, ſumpſit imperium. Penes Roboam tamen duæ 7
tribus, Judæ & Benjamin, reſederant: ex his ad trecenta
millia paravit exercitum. Quumque acies promove- 8
rentur, verbis Dei populus admonetur, prælio abſti-
neret, ex ſuo nutu Ieroboam regnum accepiſſe.
Ita

Sumpſit imperium.] Atque hæc illa fatalis regni Iſraëlitici in duas partes diſtractio, quæ nunquam impoſterum coaluerunt. Unum regnum Judæ fuit, alterum Iſraëlis, vel XI. tribuum, quod à potiore tribu, & quia de eo oriundus erat Jeroboam, Ephraimi frequenter dicitur. *Horn.* Duravit regnum Iſraël annis CCLXII. ſub XIX Regibus. Judæ ſub XX Regibus annis CCC XCV. *Bucholc.*

Duæ tribus, Judæ & Benjamin.] Quippe tribus Juda eum non deſeruit propter ſanguinis conjunctionem: tribus autem Benjamin, quia ipſi tribui Judæ juncta erat. *Sigon.* Atque hinc incipit ſceptrum Judæ. Quorum reſpublica eſt, eorum & ſceptrum dici debet. Reſpublica autem Hebræa à Moſis ſeculo ad uſque Roboami regnum, non Judæorum, ſed duodecim tribuum fuit. Ex quo efficitur, etiam ſceptrum per ea tempora omnium fuiſſe Iſraëlitarum. Cæterum de hoc ſceptro, quod diu commune duodecim tribuum fuit, non locutus eſt divinus Patriarcha in celeberrimo oraculo. Seros enim annos, & ventura ſpectavit ſecula, cum tribus Judæ, ſciſſo in contrarias partes populo, ſuam ſibi rempublicam habere ſeorſim ab Iſraëlitis cœpit, quam probavit dilexitque Deus, atque appellari de ſolo Judæ nomine Judaicam voluit, donec is mortalium datus cœtibus eſſet, cui imperium deſtinabatur non Judæorum modo, ſed gentium omnium. Atque hanc quidem ſceptri majeſtatem, ex quo tempore ſemel eſſe Judæorum cœpit, manſiſſe eorundem dicimus, etſi mutatus interdum reipublicæ ſtatus ſit, ac penes optimates modo pontificeſque, modo penes reges principeſque, ſumma fuerit imperii. Nimis inepte faciunt, qui hic in arctum diſſiliunt, & nominis hujus honorem haud pertinere niſi ad reges autumant. Quicunque enim populus ſua quadam republica, ſuiſque legibus utitur, is recte gloriari de imperio, deque ſceptro poteſt. Memoriæ proditum eſt, Jeroſolymæ, etiam eo tempore cum populum non principes, ſed optimates regerent, in medio magni concilii, quod Sanhedrin vocant, ſceptrum pependiſſe. quæ res fuit profecto quoddam inſigne illius majeſtatis, quam Marcus Tullius *eſſe magnitudinem quandam populi* ait *in ejus poteſtate ac jure retinendo, quæ vertitur in imperio atque omni populi dignitate.* Vide & eundem I. de Repub. Hebræor. VIII. Non enim reſpublica, non imperium de Judæ nomine dici cœpit, niſi poſtquam ſeceſſionem major Iſraëlitarum pars feciſſet Hieroboami auſpiciis, qui ſtatim Samariæ regnum ſibi munivit ceremoniarum atque religionum mutatione.

Ad trecenta millia paravit exercitum.] Legendum, *ad ducenta millia.* Nam erant centum octoginta millia. Quamvis in editione Romana ἑκατὸν καὶ ὀγδοήκοντα, III Reg. XII, 29. *Druſ.* Opinor Sulpicium CC. ſcripſiſſe, numero rotundo, addito *ad*, ſed ex notis CC. errorem manaſſe, & CCC. facta eſſe. *Sigon.*

Prælio abſtineret.] Delectu CLXXX. millium habito, conaturus erat reliquas decem tribus vi ad officium retrahere, niſi Deus per Prophetam interceſ-

9 *Ita spreto regis imperio, exercitus dilapsus, Jeroboam*
10 *imperium invaluerat. Sed cum Hierosolymam Roboam obtineret, ubi templo à Salomone facto populus sacrificare Domino consueverat, veritus Hieroboam, ne ab eo plebem religio averteret, statuit animos ejus super-*
11 *stitione occupare. Itaque vaccam auream in Bethel, alteram apud Dan constituit, quibus populus litaret: sacerdotes-*

sisset, admonens nefas esse civile bellum movere, præsertim cum Deo volente populus ab eo defecisset. *Ioseph.* Propheta ille fuit Semeja.

Veritus Hieroboam.] Philo : αἴτιον δ' ὁμονοίας τὸ ἀνώπιθεν μὴ μίγνυσθαι, ἢ καὶ εἰ βούλοιτο θεῷ δόξαι, ἀφ' ἧς οἷα πηγῆς ἐνωλικὴ καὶ ἀδιαλύτω φιλίᾳ κέχρηνται πρὸς ἀλλήλους. Tum vero potior videbatur caussa templum possidentis, & Rex ejus portionis, venientes ad se religionis occasione, multis modis devincire poterat. *Grotius.*

Statuit animos ejus superstitione occupare.] Orationem ejus ad populum vide apud Josephum. Præcipue id egit, ut impium illud mysterium suis inculcaret, posse Deum alibi quam Hierosolymis coli. *Horn.*

Vaccam auream.] Quam hic vaccam dicit, alii vitulum, alii bovem vocant. Vacca enim dicitur 1 Tob. 1. vers. 5, τῇ βαλὰ τῇ δαμάλῃ, id est, vaccæ, Lexic. Græco-Latin. vetus δάμαλις, *bucula, juvenca, vacca.* Sed & vocem עגלות, quam nunc vitulas reddunt, interpres vetus vaccas exposuit. Hos. x. 5. In LXX. quoque עגלת, δάμαλις, ibid. vs. 11. Vituli vox usitatior est. Sed Hos. XIII, 2, עגלים vitulos, Ionathan convertit תוריא boves. Si עגל est bos, quis culpet Sulpicium עגלת vaccam reddenti. *Drusius.* Δαμάλεις χρύσας ἐπωνύμους θεοῦ. *Iosephus.* Volebat Deum coli in ea figura, quæ Josepho, unde ortus erat Jeroboamus, dicata olim fuerat, & quæ in Cherubinis partem faciebat præcipuam : ut vel illo aspectu populus retineretur in veneratione posteritatis Josephi, faciliusque crederet eis regnum deberi, qui orti essent ab eo, cujus maxima in omnes Israëlitas fuerant beneficia. Sic Julia Æneæ laudes per omnes Poëtas cani voluit, ut eo lenius ferret populus imperium illud, velut fatis datum. Sic solent principes, etiam sacra, ad suas utilitates torquere. Non debuerat autem Jeroboamus decurrere ad ejusmodi vaframenta : sed Deo, qui regnandi ipsi auctor erat, confidere, & facere quod fuerat officii. At ille non in eo contentus peccare, quod exstantem imaginem erexisset contra legem, quodque apud eam sacra fecisset, plura pro uno fecit templa, & sacerdotes, non ex familia quam Deus elegerat. *Grot.* Hieroboam vitulos aureos fabricatus est, ut quod in Ægypto didicerant, Ἄπιν καὶ Μνεῦιν, qui sub figura boum colebantur, esse Deos, hoc in sua superstitione servarent. *Hieronymus* in Hos. Vide & Fullerum II Miscell. VII. Vossium I de Idol. III.

In Bethel, alteram apud Dan.] Verba ejus fuerunt, ἄνδρες ὁμόφυλοι, γινώσκειν ὑμᾶς νομίζω τοῦτο, ὅτι πᾶς τόπος ἔχει τι θεῖον, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν ἀποδεδειγμένον χωρίον ᾧ μάτην, ἀλλὰ πανταχοῦ τε ἀκούει, καὶ τοὺς θρησκεύοντας

dotesque, omissa Levi tribu, ex plebe instituit. Invi- 12
sum Domino flagitium expostulatio consecuta. Crebra 13
deinde inter reges prælia, dubio eventu, regnum obtine-
bant. Roboam septimo & decimo imperii anno exacto, 14
vita functus est.

LXXIII. *In hujus locum* ABIUD *filius ejus regnum* 1
Hie-

σκάνδαλον ἐφορᾷ. *Ioseph.* Posuit igitur Idola in duobus extremis regni sui limitibus. Bethel interdum tribui Benjamin, interdum Ephraimis assignatur, quod in confinio utriusque sita esset. *Adrichom.* Et credibile est Ieroboamum allegasse loci hujus sanctitatem, quod de eo Iacob dixerit, *Vere Dominus est in loco isto.* Bucholc. Videtur autem hoc oppidum tribus Benjamin, adhæsisse Jeroboamo. *A Lapide.*

Omissa Levi tribu.] Non quod nulli omnino Levitæ adhæserint Ieroboamo, sed quod admodum pauci, cæteris omnibus ad Roboamum migrantibus. Ezech. XLIV, ℣. 10. II Paralip. XI. 15.

Ex plebe.] Ex plebe infima, pro quo III Reg. XII, 31. *de extremis populi.* & in LXX. μέρος ἐκ τοῦ λαοῦ, partem aliquam è populo. *Drusius.*

Expostulatio consecuta.] III Reg. XIII. Per Prophetam quendam Iadon nomine. Sic Iosephus eum appellat Origin. lib. 8. cap. 3. *Drusius.* Ab Hieronymo Iaddo, ab Hugone, Lyrano, Serario, *Addo*, qui II Paral. IX, 29. dicitur scripsisse gesta Salomonis in visione quam habuit contra Ieroboam. Verum quia hic Propheta statim initio regni Roboam occisus, non potest esse ille Addo. Verisimilius est fuisse Ioam, quem Theodor. & Glycas vocant Joël. *Epiphanius* in vitis Prophet. Tertullianus eum vocat Semejam. Lib. de *Ieiuniis* contra Psychicos. Sic & Clemens Alex. I. Strom. I.

Crebra deinde inter Reges prælia.] III Reg. XIV. *Fuit Bellum inter Roboam & Ieroboam cunctis diebus.*

Roboam.] Ita demum regnum constitutum est, quod Israëliticum dicebatur, à quo diversum deinceps fuit Judæorum regnum, cujus arx & caput Jerosolyma erat. Atque hæc ipsa res omnium malorum causa Hebræis fuit. Defessi enim, exangueque, nationibus exteris præda facti sunt, quos antea non orbis terrarum, neque cunctæ gentes conglobatæ, movere aut contundere quibant. Statim Susacus Ægyptius sacram urbem, templumque expilavit, &, ne contumelia deesset, columnas passim dispositi, in queis, fœdum dictu, incisa mulierum verenda erant. Nam quod Herodotus factum id à Sesostri esse prodidit, error nominis est, uti recte Flavius judicavit. *Cunæus.*

Septimo & decimo imperii anno.] Ἐτελεύτησε βιώσας ἔτη πεντήκοντα καὶ ἑπτὰ, βασιλεύσας δ' αὐτῶν ἑπτακαίδεκα, τὸν τόπον ἀλαζὼν ἀνὴρ καὶ ἀνόητος, καὶ λέγω τὸ μὴ σωφρονίσας τοὺς πατρώους φίλους, τῷ δόχλῳ ἀπολέσας. *Ioseph.*

ABIUD.] III Reg. XV. Mendum quale supra, ubi Abiud pro Abihu legitur. Sic hoc loco legendum Abiu, abjecto *d*, nempe ex Græco Ἀβιοῦ, quod in Editione Romana III Reg. 15, 1. pro quo in fonte Abiam. Sed II Paralip. XII, 16. Abia legitur & Græce Ἄβια. Par varietas in Ἄβδια & Ἀβδιοῦ. *Drus.* Sex annos tenuit, quamvis in

Hierosolymæ sex annos tenuit: quamvis in Chronicis
2 *triennio regnasse referatur. Huic* ASAB *filius successit,*
3 *à David quintus fere, quippe abnepos ejus. Fuit reli-*
giosus Domini cultor. Namque deletis aris luciscque
4 *idolorum, vestigia paternæ perfidiæ sustulit. Fœdus*
cum

Chronicis triennio. Præterit memorabile illud prælium, in quo ex Israëlitis quingenta millia ceciderunt. II Paralipom. XIII.

Regnasse.] Ad historiæ fidem emendat Sigonius, *tres annos tenuit: quamvis in Chronicis regnasse referatur.* Mirari satis non possum. Nam in Chronicis Eusebii, *post quem Abia annis tribus*, nisi legendum hoc loco, *annis sex.* Sane scriptum est, II Paralipom. cap. XIII, 1. *tribus annis regnavit*, & in LXX. τρία ἔτη ἐβασίλευσεν. Idem numerus III Reg. XV, 2. *Drus.*

ASAB.] Rectum est Asa. Nam etiam in LXX. legitur ἀσά III Reg. XV. Josepho Ἄσαν. Rarissime autem permutantur nomina regnorum Israël & Iuda. Asa & Iosaphat soli ex Regibus Iudæ, vocantur Reges Israël II Chron. XXI, 2. Utrumque locum LXX. transtulerunt, *Rex Iudæ*, ne rudiores ea permutatione offenderentur. Regnum Israëlis semel tantummodo vocatur regnum Iudæ, in Ieroboamo secundo. II Reg. XIV. *Broughton.*

A David quintus fere.] Quartus erat à Davide, ut ex serie regum videre licet, Salomo, Roboam, Abiam, Asa. Sane Davidis filius Salomo erat, nepos Roboam, pronepos Abiam, abnepos vero, id est, filius pronepotis, Asa. Ideo sequitur, *quippe abnepos ejus.* Quod autem in Chronicis Eusebii, *post quem quintus Asa, an.* 41. id aliter legitur in editis à Scaligero, *Hebræorum Iuda rex quintus Asa, ann.* 41. Drus.

Fuit religiosus Domini cultor.] Fuit inter Reges Iudæ & Israël illud discrimi-

nis, quod Israëlitæ semper in institutis Hieroboami manserunt, perpetui Idololatræ. Ex Regibus Iudæ alii Roboami impietatem secuti sunt, alii Davidis pietatem. Ex his Asa. *Sigonius.* Τὸν τρόπον ἄρξας, οὐ πρὸς τὸ θεῖον ἀφορῶν, οὐ μηδὲν μᾶλλον πράττων, μήτ' ἐννοούμενος, ὁ μὴ πρὸς τὴν εὐσέβειαν εἶχε, οὐ τὴν τῶν νομίμων φυλακὴν τὴν ἀναφορέν. *Ioseph.*

Deletis aris luciscque Idolorum.] Imprimis Idolum matris suæ Maachæ abstulit. Quod מפלצת vocatur, id est, *tremor.* Latinus *Priapum* vertit. Colebatur in hortis, ut terrorem avibus furibusque incuteret. Horatius:

Deus inde ego, furum, avium que,
Maxima formido.

Ejusmodi imagines *Terriculæ* vocantur, à terrendo. *Horn.* Fortasse Miphlezeth Idolum erat Astartes συμβωμον. Nam Venus & Priapus non discordant. Græcis φαλλὸς & Ἰθυφαλλός. Vide Seldenum II. Synt. de DIs Syris 5. Lucorum autem religio vetustissima. Claudianus:

——— *Lucosque vetusta*
Religione truces, & robora numinis instar.

Ovidius:

——— *quercus oracula prima.*

Et prisci Germani, lucos ac nemora consecrabant, Deorumque nominibus arbores appellabant. *Tacitus.*

Vestigia paternæ perfidiæ.] Excelsa tamen non sustulit, per quæ Abulensis intelligit templa à Salomone Idolis exstructa, quæ manserunt usque ad Josiam,

cum rege Syriæ firmavit: ejus auxilio Jeroboæ regnum, quod tum à filio tenebatur, multa clade affecit: ac sæpe victis hostibus, prædam ex victoria retulit. Post unum 5
& quadragesimum annum, æger pedibus, decessit. Huic triplex peccatum adscribitur: unum, quod societate regis Syriæ nimium confisus sit: alterum, quod prophetam Domini, hoc ipsum increpantem, in vincula conjecit: tertium, quia in pedum dolore, remedium, 6
non à Domino, sed à medicis speraverit.

LXXIV. *Sed initio regni hujus Hieroboam, rex* 1
decem

siam, sed clausa, & sine usu. Cajetanus per במות intelligit templa in montibus & locis excelsis, Deo vero dicata. Quæ licet vetita, tamen Asa permisit, ne populus, ab ea consuetudine abductus, Idololatriam amplecteretur. Interdum *melius omittere prævalida & adulta vitia, quam hoc assequi, ut palam fiat, quibus flagitiis impares simus.* Tacitus Annal. III. Quod sicut in civilibus locum habere potest; ita ubi de cultu Dei agitur vitiosum est. Nec ab omni peccato Asa ob hunc neglectum, excusatur. Unde Zelosi reges, Ezechias & Iosias, abstulerunt. *Horn.*

Cum Rege Syriæ.] Benhadado. Qui fuit quartus in serie Regum Syriæ. Quæ ita se habet: Rezon, dictus Hadad, Chetzion, Tabrimmon, Benhadad I. Benhadad II. Chazael, Benhadad III. Rezin. Rezon potitus regno, nomen quoque Regum Syriæ, quod Hadad, assumpsit. 1 Reg XI. 23, 24, 25. idque exinde commune omnium ejus successorum fuit, teste Damasceno apud Josephum. Qui ab hoc Hadad decem ordine Reges ex eadem stirpe regnasse vult. De numero non repugnarim, quanquam in Scriptura nonnisi septem, ad summum octo inveniantur. Sed ex eadem omnes stirpe fuisse, falsum est. Nam ex alia Benhadad I. ex alia Hazael, & unde Retzin, non constat. Ergo tres ad minimum. Post Rezonem regnasse Chetzionem videtur colligi posse ex 1 Reg. XV, 19. Tabrimmonem filium ejus Regem fuisse certissimum est, quia Abia Rex Iudæ cum eo fœdus inivit. Ille autem cujus in Asa mentio, Benhadad primus fuit. *Horn.*

Ieroboæ regnum, quod tum à filio tenebatur, multa clade affecit.] Hoc fedus percussit cum Rege Syriæ contra Baasa tertium Regem Israël, & communibus armis urbes multas ejus excidit. Quare Sulpicii merito hoc loco requiri vigilantia potest. Non enim Baasa filius fuit Ieroboam, verum hostis adeo infestus, ut genus ejus extinxerit, eumque in regno successor exceperit. *Sigon.*

Æger pedibus decessit.] II Paral. XVI. *Asa Rex Iudæ anno* XXXIX. *regni sui, dolore pedum vehementissime laboravit. Inde mortuus est* XLI.

Huic triplex peccatum adscribitur.] Quæ expressa sunt II Paral. XVI.

Quod Prophetam Domini.] Ananiam, quem appellat *videntem* Scriptura. Unde Prophetiæ Oracula *visiones* vocatæ, olim autem *videntes*, post *Prophetæ* dicti. 1 Reg. IX. *Sigon.*

Initio regni hujus.] Si Iosepho credendum,

decem tribuum, defunctus est: regnum NADAB *filio*
2 *reliquit. Is malis operibus, & tam suis, quam mater-*
nis meritis, invisus Domino, non ultra biennium regno
potitus est, privataque imperio indigna progenies,
BANACHIÆ *filium, successorem habuit, æque à Do-*
3 *mino alienissimum. Isque sexto & vigesimo imperii*
anno

dendum, *secundo jam anno regni Asa exacto.* Scribit hoc Iosephus Orig. Iud. lib. VIII. cap. 5. Quod tamen verum non videtur. Nam legimus I Reg. XV. ℣. 25. *Nadab filius Ieroboam regnavit super Israël anno secundo Asa regis Iuda.* Drusius.

Hieroboam, Rex decem tribuum.] Placuit Talmudicis, reges Israëlis, qui, secessione à Iudæis facta, sedem imperii Samariam tenebant, haud delibutos illo oleo fuisse, quod ex edicto numinis confectum à Mose erat. quare Eliam non nisi balsamo vulgari usum esse, cum Iosaphati filium Iehu ungeret. Sed ipsi addunt שרבר זה מסור ביר החכמים: *id modo sic traditum à sapientibus esse.* ut jam non magnopere laboremus, quam hoc verum sit. *Cunæus.*

Defunctus est.] Dicitur annis plenis regnasse XXII. III Reg. XIV, 20. Sed ultimus tantum inchoatus fuit. Nam III Reg XV. 18, 33. dicitur Baasa, cum ex insidiis sustulisset Nadab filium Ieroboami, pro eo regnasse, anno tertio Asæ Regis Iuda, id est, XXIII. anno ab initio Regni Ieroboami & Roboami, ut dicitur ibidem v. 9. Ergo ut vel unus integer annus dari possit Nadabo, debent Ieroboamo, nonnisi XXI. anni concedi. *Tirinus.*

Maternis meritis.] Legendum est *paternis.* Loquitur enim de Hieroboam, patre Nadab, auctore omnis superstitionis & defectionis à Deo. *Sigonius.* Assentior Sigonio legenti, *paternis meritis.* Nam quia Ieroboam cultum vitulorum instituerat, ideo progenies ejus invisa Domino erat. Vide III Reg. XV. ℣. 30. *Drus.* Τῷ πατρὶ, τῷ ἀσεβείαν ϗ τῷ πονηρίαν ἐμφερὴς ὤν. *Ioseph.*

Non ultra biennium.] Regnavit anno integro. Alterum solum inchoavit. III Reg. XV, 25.

Privataque imperio indigna progenies.] Στρατοπεδεύσας ἐπὶ Γαβαθὼ πόλιν παλαιστίνων ἔσαν πολιορκία λαβεῖν αὐτὴν ἐπεχείρει. Ἐπιβουλευθεὶς ὑ ἐκεῖ ὑπὸ φίλου τινὸς βασάμου ὀνόματι ἀποθνήσκει. ὃς μὴ τῷ τελευτῷ αὐτὸ τῷ βασιλείαν ἐφυλαξῶν ἅπαν τὸ Ἱεροβοάμου γένος διέφθειρε. *Ioseph.* Non idem evenit in Regibus Ephraim atque in Regibus Iudæ. Nam in his regnum semper mansit in eadem tribu & familia. In iis vero vix pervenit ad filium aut nepotem. *Sigon.*

BANACHIAE *filium.*] Μαχείλου. *Ioseph.* Vox *Bannabiæ* est corrupta, cum sit legendum *Basæ*, aut *Ban Achiæ*, diremtis vocibus. *Sigon.* Olim emendavi, nec adhuc pœnitet, *Baasæ Achiæ filium.* Vix dubito quin Severus ita scripserit. Vide III Reg. XV. ℣. 27. *Drusius.*

Æque à Domino alienissimum.] Posteaquam cognovit per Prophetam, imminentes sibi ac suo generi calamitates, non hoc curavit ut correctior imposterum, & anteactorum pœnitens, placato numine vitaret exitium: sed velut proposito præmio, si strenue pergeret, ac si per prophetam ampla spes proposita, non calamitas denunciata esset,

χείρων

anno defunctus est : regnum ad HELAM *filium devolutum, nec ultra biennium retentum. Namque eum* 4 ZAMBRI, *princeps equitum, epulantem interfecit, regnumque occupavit: vir perinde in Dominum atque homi-*

χείρων ἐχθίστη, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ὥσπερ ἀθλητὴς κακίας, τοῖς ἐπὶ αὐτὴν πόνοις ἀσκεῖται. *Ioseph.*

Sexto & vigesimo imperii anno.] Legendum, quarto & vigesimo. *Sigon.* Nam diserte ibi vers. 33. *regnavit Baasa filius Ahiæ super omnem Israël in Thersa* XXIV. *annis.* Nec dissident LXX. ubi εἰκοστῷ καὶ τετάρτῳ ἔτει. Idem numerus est in Eusebio, nisi quod in Latinis Scaligeri lectum XXIX. pro XXIV. Nam etiam Græcum exemplar habet ἔτει κδ'. *Drusius.* Regnavit integris annis XXIII. & inchoavit tantum XXIV. Nam III Regum XVI. ℣. 8. dicitur filius ejus Ela regnasse super Israël anno XXVI. Asæ Regis Iuda. Atqui à tertio anno Asæ, quo cœpit Baasa regnare, usque ad XXVI. ejusdem excluso, non sunt nisi XXIII. *Tirinus.*

Ad HELAM *filium.*] Scribendum hoc nomen absque aspiratione, *ad Elam filium*, nisi magis placet, *ad Ela filium.* Nam est אֵלָא in textu Ebræo III Reg. XVI, 6. Græce ἠλὰ υἱὸς βαασά. Quod cum leniter ibi scriptum sit, mirum cur Sulpicius aspirarit. An exemplari usus fuit, in quo ἡλά; videtur. *Drus.*

Nec ultra biennium retentum.] Anno integro regnavit, alterum inchoavit. Nam sub initium illius occisus est.

ZAMBRI.] Ζαμβρεῖ Iosepho. Antiquum est pro Zamri. Sic Mambre pro Mamre: Ambri pro Amri. His adde Nembrod quod nunc scribunt Nemrod. Cæterum in uno codice offendi, *Iambri.* Drus

Princeps equitum.] Τελάβῃ, φοβούμενος αὐτὸν, ἐξ ἐπιβουλῆς Ζαμβρεὶς ὁ ἱππάρχης τῆς ἡμισείας τάξεως. *Ioseph.* Imo *curruum*, falcatorum scilicet. Metuendi regibus illi maxime, qui milites habent sibi obnoxios, quales præfecti prætorio, Magistri militum, Magistri Equitum, & similes. *Grot.*

Epulantem interfecit.] Apud Osam procuratorem suum. Ibi immissa equitum turma oppressus, per absentiam tam præfectorum quam militum, qui tum omnes in obsidione Gabathonis Palæstinorum occupati fuere. *Ioseph.* Tales præcipue occasiones, captant regum aut principum percussores. Vide Dan. cap. v. 30. & Guntharidis cædem II. Vandalicorum Procopii. Hoc consilium & Pisoni datum videbis apud Tacitum Annal. XV. Extinxit etiam totam Baasæ stirpem, ex illo præcepto quod nonnisi Tyranni probant:

Νήπιος, ὃς πατέρα κλείνας ἰφθίμους καταλείπει.

Excidit etiam propinquos ejus & amicos, quinque proximas domos, ut moris fuisse in illis locis, ait Philo, in vita Iosephi. *Grot.*

Regnumque occupavit.] Nescio quid Sigonio in mentem venerit, cum scribit: *Sulpicius Eusebium secutus omittit Zambri, ut qui dies tantum septem regnavit, & Elam ab Amri percussum facit, & nomina Zambri ac Ambri, credo librariorum culpa, confundit. Quare ubique apud eum* Amri *legendum.* Plane, vir doctissimus, Sulpicio vim facit. Quid enim? annon Zambri & Iambri apud eum distinguuntur? Ac ne dubitandi locus sit, *Principem equitum* vocat, & *Regnum occupasse*, dicit. Et immemor sui Sigo-

homines impius. Ab hoc pars populi seceſſit, THAMNI *cuidam regium nomen delatum. Sed Zambri ante hunc ſeptem annos, & cum eodem duodecim regnavit.*

LXXV. *At*

nius, mox quæ dixerat, ſubvertit, Zambris & Amris res enarrans. *Horn.*

Vir perinde in Dominum atque in homines impius.] In homines, quia Elam occidit, & familiam Baaſi funditus extinxit. Nam *ne mingentem quidem ad parietem*, id eſt, canem, reliquit. In Dominum, quia *malum fecit coram Domino, & ambulavit in viis Ieroboam.* Sigon. Iuſto Dei judicio, omnes hi Tyranni ſibi invicem carnifices fuerunt. Baaſa enim fuit carnifex filiorum Ieroboam, Zambri Baaſæ, Zambris Amri. Sic apud Romanos Iulius Cæſar ſuſtulit Pompejum, Cæſarem Brutus & Caſſius, hos Auguſtus. Mox Neronem Senatus, Galbam Otho, Othonem Vitellius, Vitellium Veſpaſianus, Titum Domitianus, hunc Nerva & Trajanus. *Hiſtoria* Auguſta.

Ab hoc pars populi ſeceſſit.] Non à Zamri ſeceſſit, ſed poſt exceſſum ejus populus diviſus eſt in partes duas; quarum una Thebni ſecuta eum regem facere ſatagebat, altera vero Amri ſequebatur, quæ etiam prævaluit. Vide III Reg. XVI. ℣ſ. 22. *Druſius.* Annales III Reg. XVI. ℣ſ. 16. Sic Othonem ſibi principem fecerunt, qui in urbe erant: exercitus vero Vitellium: & cum Vitellium urbs recepiſſet, exercitus Imperatorem fecit Veſpaſianum, multaque talia ſunt in Hiſtoria Romana. Et olim exercitus deſtruxit decemvirale Imperium. Sunt enim tali tempore quaſi duæ civitates, & pars validior infirmiorem trahit. *Grot.* Zambri obſeſſus, Sardanapalum imitatur, & ſe, cum regia, incendio conſumit. *Diod. Strabo. Iuſtin.* Sic uxor Aſdrubalis, capta à Scipione incenſaque Carthagine, dextra lævaque tres filios, mortem non recuſantes, trahens, *incendio ſe flagrantis patriæ objecit*, ait Valerius Maximus. Ita Saguntini, *excitant rogum: tum deſuper ſe ſuoſque, cum omnibus opibus ſuis, ferro & igni corrumpunt.* Quod factum Numantini imitantur. *Florus.*

THAMNI *cuidam.*] Θαμνὶ habent codices Græci, ſed in Ebræo תבני Thebni ſive Thabni, ut quidem antiqua lectio erat. Joſephus Thamnum appellat error natus, ut credibile eſt, ex antiquo charactere. Qualis & in σενναχηρείμ. *Druſius.* Perturbatior in his Sulpicius eſt, nimiæ brevitatis ſtudio. Quanquam potius eo inclinem, aliquid heic omiſſum à librariis, & præceſſiſſe res Amri, qui Zambrin ad deſperationem adegit. *Horn.* Inter pœnas, quas Deus infligit contumacibus populis, non minima eſt diviſio. Sic ex aſſe Hebræo fecerat ſextantem & dextantem; nunc ex dextante duos quincunces. *Grot.*

Sed Zambri.] Veritas Scripturæ Amri, quod nunc legunt Omri. Amri, Ambri, ut Zamri Zambri. Simile mendum I Machab. IX. ℣ſ. 87. in Γαμδεί. Nam emendant Α'μδεὶ: recte an ſecus, viderint eruditi. *Druſ.*

Ante hunc ſeptem annos, & cum eodem duodecim regnavit.] Cum bona venia, cumque pace tua, Severe, Amri regnavit duntaxat duodecim annos, videlicet ſex in Therſa, & totidem in Samaria à ſe condita, III Reg. XVI. ℣ſ. 23. minus certum, quod de Thamni ſcribit. Nam quamdiu regnaverit Amri, occiſo Zambri, non eſt proditum ſacris monumentis. *Druſ.* Anno XXVII. Aſæ à populo Rex proclamatus, regni æmulum habuit Thebni, cum quo colluctatus eſt per quinque annos, donec eo mortuo ſolus regnavit, quod anno XXXI. Aſæ factum. *Abul. Torniell. Salian.* Regnavit integris

LXXV. *At in parte tribus Judæ Asab mortuo,* 1
JOSAPHAT *filius ejus regnare cœpit, vir religiosis virtutibus merito clarus. Is cum Iambri pacem habuit.* 2
Defunctus est autem, cum regnasset annos V. *&* XX. *Hujus imperii tempore,* ACHAB *Iambri filius, rex decem tribuum fuit, ultra omnes in Dominum impius.* 3
Nam-

integris XI. annis, inchoato XII. Quatuor cum æmulis Zambri & Thebni; reliquis septem pacifice. *Tirinus.* Emto monte Schemeris, in eo urbem Schemeron struxit, & eo Thirza, quod incendio & direptione fœdata esset, delectatus etiam natura loci, sedem regiam transtulit. I Reg. XVI. ℣. 26, 30. A quo tempore regnum Israëlis etiam dictum fuit Samaria. Quod nomen postea semper duravit, ut ex Joh. IV, 7. patet. *Lyra. Casaub.* alii.

Asab mortuo.] Asa mortuus est anno regni sui quadragesimo primo, II Paralip. XXXVI. 13. Quamvis in editione Græca, ἐν τῷ πεντηκοστῷ ἔτει τῆ βασιλείας αὐτοῦ. In Chronico Eusebii, *Hebræorum Iuda rex quintus Asa, ann.* XLII. *Drus.* Hinc certe videre licet, quam curæ sint Deo res hominum, & quomodo bonos diligat, malos contra funditus eradicet. Israëlitarum enim reges propter impietatem brevi tempore alius ab alio, cum totis familiis, sublati sunt. Asanus vero Hierosolymorum duarumque tribuum rex, ob pietatem ac justitiam feliciter Dei favore vivens, ad extremam pervenit senectam, & post unum & quadraginta regni annos bona morte decessit. *Iosephus.*

JOSAPHAT *filius ejus.*] II Paralipomen. cap. XVIII. Josephus VIII, 7. Τοῦτον μιμητὴν Δαβίδος ἅπαντα καλῶν τε ἀνδρείαν καὶ δικαιοσύνην ἄπταιστος ἐν τοῖς ἔργοις ὑπῆλθον.

Religiosis virtutibus.] Malim *religionis.* Sigonius. Εἶχεν δὲ μιμητὴς τε καὶ σωτὴρ τὸ θεῖον, δίκαιος ὢν καὶ ὁσίος, καὶ τὰ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀεὶ ποιῶν καὶ φροντὶς τῷ θεῷ ζηλῶν. *Iosephus.*

Cum Iambri pacem habuit.] Potestne hoc ita esse? Nam Amri ante Josaphatum fato functus est. Id liquet ex III Reg. XVI, 29. Achab autem filius Amri sive Omri regnavit super Israël anno trigesimo octavo Asa regis Juda, ut habetur III Reg. cap. XVI, ℣. 29. *Drusius.*

Cum regnasset annos V. *&* XX.] Sic II Paralip. XX, 31. & in Chronicis Eusebii, *Hebræorum Iuda rex sextus Iosaphat religiosus ann.* 25. Drus. Solus non regnavit nisi annis XXII. Nam tres ultimi ipsius anni adscribuntur filio ejus Joramo. qui IV Reg. VIII. 16. dicitur cœpisse regnare anno quinto Iorami filii Achab. Hic vero Joram Rex Israël cœpit regnare finiente anno XVIII. Josaphat Regis Juda. IV Reg. III, 1. Et his XVIII. annis, si superaddas quinque, invenies XXIII. annum regni Iosaphat, esse primum Iorami ejus filii. Ergo soli Iosaphat non cedunt nisi XXII. anni. *Tirinus.*

Ultra omnes.] Id est, supra omnes. Sic alibi, *ultra modum, ultra famam.* & *ædem sacratam ultra omnia mortalia illustrem.* In vita Martini: *ultra humanum modum.* Drus.

In Dominum impius.] III Reg. XV. Quia non exemplo tantum, sed & legibus homines sibi subditos coëgit ad malos

4 *Namque Jezabel, filia Baſæ regis ex Sidone, in matrimonio accepta, Bahali idolo aram lucoſque conſtituit, & pro-*

malos cultus. Mich. VI, 16. Sulpicius pii Regis multa memorabilia, imo univerſa omiſit. Quippe affinitatem cum Achab impio Rege junxit, Athalia filia ejus in matrimonium Ioram filio collocata, eumque ad Syriacum bellum ſecutus, divina ope ſervatus eſt. Vatem Iehu affinitatem illam increpantem, benigne audivit. Iterum Rempublicam conſtituit. Bello finitimorum petitus, jejunio & precibus victoriam retinuit. Inde eum Ochozia & Ioto, ipſius Achab ſucceſſoribus, ſocietates renovavit, & cum Moabitis congreſſus victor deceſſit. In *Regum* & *Paral.* libris. *Sigon.*

Iezabel.] Fœminam & imperioſam & crudelem. Vide Apoc. II, 20. Talis Tullia Tarquinii uxor, Fulvia Antonii, Eudoxia Arcadii. *Gret.* Ἦν γὰρ τὸ γύναιον δραστήριόν τε καὶ θαλμηρόν. *Ioſeph.*

Filia Baſæ.] Mirum cur Baſam vocet, qui Ethbaal dicebatur. *Sigon.* Aut Baſæ delendum, aut Ethbaal pro eo reponendum. Sic enim vocatur III. Reg. XVI. 31. Quanquam in libris Græcorum ἐθεβάαλ. Ioſephus Iethebalem vocat, lib. 8. cap. 7. Apud Menandrum Epheſ. εἰθώβαλος ὁ τῆς ἀσταρτης ἱερεύς. *Druſius.* Hi Iethebaal πόλιν βότρυος ἔκτισε τῇ ἐπὶ φοινίκῃ, καὶ Αὐζατῷ τῇ λιβύῃ. *Ioſeph.* De Regibus his, Phœnicum Annales apud Ioſephum VIII. Ant. Dius in Hiſt. Phœnicia & Menander Epheſius, I. contra Apion. Theophilum Antioch. III. ad Autolycum. Tertullian. Apolog. cap. XIX. Alexander Polyhiſtor, Menander Pergamenus, & Lætus in Phœniciis apud Clem. Strom. I. Theodoretus, Hypſicrates & Mochus à Læto tranſlati, apud Tatianum, ubi pro ζαΐτου legendum eſt λαΐτου, monente Grotio. Series Regum hæc eſt: Abibalus, Hiram Baaleſer, Abdeſtartus, * Aſtartus, Aſerymus, Pheles ſive Phelletes, Ithobaal, Badezorus, Margenus, Pygmalion, Elulæus. Poſt quem Reges Tyrii deficiunt per annos CCXXXVI. Unde patet regnum ſub Aſſyriorum Imperio fuiſſe. *Horn.*

Regis ex Sidone.] Sidonem Iuſtinus à piſcium copia dictam vult, ignarus ſcilicet, à primogenito Chananæi filio, cui hoc nomen, conditam. Strabo XVI. Μετὰ δὲ Σιδόνα, μειζόσι τῶν φοινίκων καὶ δεξαμενέστη πόλις Τύρος ἐστὶν, ἡ ἀναμιλλος αὐτῇ καθά τε μέγεθος, καὶ κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν, καὶ τὴν δεξαιότητα ἐκ πολλῶν μυθῶν ὠφελεδομένη. Οἱ μὲν οὖν ποιηταὶ, τὴν Σιδόνα τεθρυλήκασι μᾶλλον. Ὅμηρος δὲ δὲ μέμνηται τῆς Τύρου. Αἱ δὲ εἰς Λιβύην καὶ τὴν Ἰβηρίαν ἀποικίαι, μέχρι καὶ ἔξω στηλῶν τὴν Τύρον πολὺν ἐξυμνοῦσι μᾶλλον· ἀμφότεραι δ' οὖν ἔνδοξοι καὶ λαμπραὶ, καὶ παλαιαὶ καὶ νῦν· ἑκατέραν δ' ἄν τις εἴποι μητρόπολιν φοινίκων, ἴσως δὲ ἀμφοτέρας ἐστίν. Clarum autem ex hiſtoriis eſt, interdum πρωτεῖαν penes Sidonem, frequentius apud Tyrios fuiſſe. Nonnunquam utrobique regnatum eſt. *Horn.*

In matrimonio accepta.] III Reg. XVI, 7. *Nec ſufficeret ei ut ambularet in peccatis Ieroboam filii Nebat, inſuper duxit uxorem Iezabel filiam Ethbaal Regis Sidoniorum.* Hoc peccatum propterea adeo exaggerat Scriptura, quia Iezabelem, non ejurata patria religione, rem hactenus inauditam in Iſraele, uxorem duxerat. Nam Davidis, Salomonis, & aliorum Regum gentiles uxores, profitebantur Iudaiſmum. II Reg. XXI. 9. III Reg. I, 1. *Tirinus.*

Helias.]

& prophetas Domini interemit. Quo tempore Helias 5
propheta, oratione cœlum concluſit, ne pluviam terræ
daret: idque regi denunciavit, ut ſe impius cauſam ma-
li eſſe cognoſceret. Igitur ſuſpenſis cœlo aquis, cum loca 6
omnia, aduſta Solis ardoribus, non victum hominibus,
non pabulum jumentis darent, ipſe ſe intra periculum
famis propheta concluſerat. Ea tempeſtate, cum ere- 7
mum petiiſſet, corvis cibum miniſtrantibus, vixit.
Aquam

Helias.] III Reg. XVII. Leniter ſcribendum Elias. Nam eſt Aleph in ſcriptura Ebraica. *Druſ.* Fuit Thesbites, ex tribu Gad, non ex Thebe tribus Ephraim, ubi Abimelech occubuit, ut volunt Abul. Hugo, Lyra. Gregorius Nyſſenus: *Cum Achab ille, mulieris mancipium, à religione ad Idola deſeciſſet, & in eundem errorem populum Iſraël attraxiſſet, Deus Eliam oſtendit, virum qui morbi magnitudini parem haberet curandi facultatem.* Vide & Syracidem XLVIII. vir fuit excelſi animi, & acer legum vindex, cui (ſalvo pietatis & Prophetiæ privilegio) inter Græcos Timoleontem conferam, inter Romanos Scipionem Naſicam. *Grotius.* Plerique Rabbinorum ſtatuunt, Phinees, per metempſychoſin Pythagoricam, ſive aliter, ipſum fuiſſe Eliam prophetam. De ea re obiter David Kimchius ad I Paral. IX, 20. Et de Elia, Samuel Schullam ad *Sepher Iuchaſin*, כל ישראל נהגו לומר שהוא פנחס והדבר נשאר בתיקו והוא יבא במחרה ויגיד לנו, *Solenne eſt univerſis Iſraëlitis affirmare, ipſum fuiſſe Phinees. Sed ipſe optime novit. Cito igitur veniat ut rem explicet nobis.* Scilicet dubiorum inexplicabilium ſolutionem ab Elia ſe expectare dicere ſolent. Rationes, quibus in hanc adducti ſunt ſententiam aperit Levi Gerſomides ad I Regum XVII, 1. Etiam Saidus Batricides, Patriarcha Alexandrinus. *Seld.* Qui & tradit Arabes etiam vocare Cheter. وهو الخضر. Qua de voce diſſerentem vide Seldenum I. de Succeſſ. in Pontif. II.

Oratione cœlum concluſit.] Triennium & ſex menſes. Iac. V, 17. Hujus ingentis ἀνομβρίας memoria extitit apud Menandrum in Phœniciis, teſte Joſepho. Verba ejus ſunt: *Ithobaale regnante etiam pluviarum defectus fuit, ab Hyperberetæo menſe uſque ad inſequentis anni Hyperberetæum continuus, qui cum ſupplicationes indixiſſet, ſequuta eſt magna vis tonitruum.* His verbis dubio procul ſiccitatem innuit, factam ſub Achabo, cujus tempore Ithobalus apud Tyrum regnavit, ut Menander in ſuos commentarios retulit. *Hæc ille.*

Cum loca omnia aduſta.] Et talis temporis deſcriptio in declamatione Quintiliani, quæ inſcribitur, Paſti cadaveribus: *Nullus imber ſitientis ſoli pulverem terſit, nulla ſupra arentes campos ſaltem umbra nubium pependit, calidi ſpiravere venti.* Videtur ſiccitas, & quæ eam ſecuta fames eſt, tantum in Iſraële fuiſſe: ejus enim Idololatriam Elias puniebat. Quare quod Lucæ IV, 25. dicitur, eam fuiſſe ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, accipiendum eſt pro omni terra Achab Regi ſubjecta.

Cum eremum petiiſſet.] Secus Torrentem Carith, qui deſcendit de montibus Ephraim juxta urbem Phaſelum, unde juxta

8 *Aquam torrens proximus, donec aruit, dedit. Inde*
9 *admonitus à Domino, Sareptæ oppidum petiit: ad mu-*
10 *lierem viduam divertit. Cumque ab ea, esuriens, ci-*
bum peteret, illa causari, non esse sibi nisi pusillum farris, & pusillum olei: quo absumpto, una cum
11 filiis mortem expectaret. *Sed cum Helias, verbis Dei, polliceretur, nec hydriam farre, nec vas oleo esse mi-*

de juxta eum multæ erant cavernæ & speluncæ in quas se abdere poterat Elias. Hic ergo latuit per triennium siccitatis, pastus à corvis. Unde in ejus memoriam S. Helena ibidem ecclesiam extruxit, teste Niceph. lib. 8. cap. 30. Speluncam illam Adrichonius collocat cis Iordanem, prope urbem Phaselum, Hieronymus trans Iordanem. Desertum esse locum oportuit & invium, ut ibi illum latere suspicari nemo posset. *Menoch.*

Corvis cibum ministrantibus.] Rapaci imprimis volucre. Ita solet Deus ostendere, se naturæ, ut artificem, ita mutatorem. Paulo eremitæ idem evenisse, narrat Hieronymus. Quos lupæ, equæ, cervæ, vulpes, aluerint, exempla sunt apud Poëtas & Ælianum. Ægystum à capra educatum, quo magis credamus, facit historia pueri quem sic educatum vidit Procopius, narratque Gotthicorum secundo. *Grot.* Cibi illi ex culina Achabi fuerunt optimi, & optime cocti, inquit Abulensis. Fuit autem Ioannes Baptista, omni vita sua, Eliæ similimus. Qui & ipse in deserto vixit. Η' ὴ τροφὴ αὐτῷ ἦν ἀκρίδες. De quo cibo vide differentem seculi nostri Varronem Vossium, IV. de Idolol. LXXVIII.

Torrens proximus.] Carith. De cujus origine & situ dictum.

Sareptæ oppidum.] Locutio est ut, *urbs Romæ:* alioqui dixisset, *Sareptam oppidum.* Sed est cur malim *Saraphtham*, haud nescius in Bibliis Græcis esse σαρεπτὰ τῆς σιδωνίας. *Drus.* Hujus oppidi etiam Plinius meminit. Iosephus: εἰς σαρεφθὰ πόλιν οὖσαν ἀπῳκημένην τῆς Σιδῶνος καὶ Τύρου, μεταξὺ ἀμφοῖν κειμένην.

Nisi pusillum farris.] Eo labor ut credam Severum scripsisse, *pugillum farris:* tamen non adsevero. Movet me primum, quod in editione τῶν LXX. δράξ ἀλεύρου ἐν τῇ ὑδρίᾳ: deinde quod apud Hieronymum, *quantum pugillus capere potest*, δράξ enim est pugillus, quantum videlicet pugno comprehendi potest. Mirum autem cur pro farina, far posuerit. *Drus.*

Vna cum filiis.] Καὶ τοῖς τέκνοις μου, est in LXX. qui לבני legerunt pro לבני, id est, filio meo. Sic apud Hoseam iidem legerunt *filios meos*, ubi nunc in Ebræo, *ex Ægypto vocavi filium meum.* Drusius.

Nec hydriam farre.] Videtur farris vocabulum pro farina usurpare. Hoc primum: deinde hydriam appellat quem Ebræi cadum indigitant, quia videlicet in Bibliis Græcis legerat, καὶ ἡ ὑδρία οὐ ἀλεύρου, & hydria farinæ. *Drus.*

Nec vas oleo esse minuendum.] Hoc vas Ebræis dicitur צפחת, Græcis interpretibus κεφάλαι, quæ & κάψα, id est, capsa. In Hieronym. est lecythus. *Drusius.*

Poscen-

minuendum, mulier poscenti fidem, non cunctata prophetæ credere, promissorum fidem consecuta est. Siquidem divinis incrementis tantum accresceret, quantum quotidie detrahebat. Eodem tempore, ejusdem viduæ filium mortuum, Helias in vitam reduxit. Tum jussu Domini regem adiit, exprobratoque ei sacrilegio, poposcit ad se omnem populum congregari. Qui cum propere convenisset, accitis idolorum ac lucorum sacerdotibus CCCC. *fere &* L. *inter eos inde orta est altercatio.*

Helia

Poscenti fidem non cunctata.] Eucherius : *Erat illo tempore spectaculum Angelis hominibusque gratissimum, quod inter gentes, in terra profana vidua mulier, jam tunc esse filia Abrahæ, multo hospitalior ipso parente.*

Divinis incrementis.] Augustinus : *Lagunculæ olei facta est fons olei : farina parva uberrimas segetes superavit.* Idque factum non per rarefactionem, sed additionem novæ farinæ & olei continuam. *Abulens.* Deo adjiciente incrementum latens, ut Matth. XIV, 19. XV, 36. *Grotius.* Similia memorant de Masyma Anachoreta, qui instar Eliæ, in duobus doliis pro pauperibus multiplicavit frumentum. Theodor. in Histor. Religiosa cap. XIV. *Dicitur habuisse duo dolia, unum quidem frumenti, alterum vero olei. Ex his semper quidem suppeditabat omnibus egentibus, habebat autem ea semper plena benedictione, quæ data est viduæ Saraphtanæ.* Eadem fere de S. Euthymio Baronius A. C. 10 LXIV. refert.

Ejusdem viduæ filium.] Liber est inter opera B. Augustini, cui titulus, *De mirabilibus Scripturæ.* In eo scriptum lectum, *Ebræi censent Ionam fuisse filium illius viduæ, quem Elias è mortuis suscitavit.* Quod verum an falsum sit, aliis expendendum relinquo. *Drus.* Sic & Hieronymus præf. in Jonam. Sed hoc probari non potest. Jonas enim Hebræus erat : hic vero filius Sidonius.

Mortuum.] Miraculum hoc elevant qui vere mortuum fuisse negant. In qua opinione videtur fuisse Moses Cordubensis, cognomento Ægyptius. Nam quod in textu, *& anima ejus non relicta in eo*, tale quid legimus in Daniele, cujus hæc verba sunt, *& anima non relicta fuit in me.* Id certis in morbis accidere, certius est quam ut probari debeat. Adito sis ad More part. I. cap. XLII. & lege quæ interpres Sem Tob annotavit ad illud caput. *Drus.*

In vitam reduxit.] Hæc est prima resuscitatio mortui hominis in Scripturis recitata. *Cajet.* Augustinus & alii, recensent octo resuscitationes : filii viduæ, Sunamitidis, filiæ Jairi, filii viduæ in Nain, Lazari, Jesu Christi, Thabitæ, Eutychi. *Bucholc.* Cœnaculum sive locus, in quo Elias hunc puerum suscitavit, etiamnum ostenditur. *Adrichom.*

Regem adiit.] III Reg. XVIII. Iosephi. VIII, 7.

Lucorum Sacerdotibus.] Deorum qui in silvis & lucis colebantur. *A Lapide.*

CCCC *fere &* L.] Suo more addidit *fere*, quod hic plane redundat. Nam propheta Baal erant numero quadringenti & quinquaginta. Præterea non optima fide hæc refert cum ait, *accitis idolorum & lucorum sacerdotibus* CCCC. *&* L.

16 *Helia Dominum prædicante, illi superstitiones suas as-*
17 *serebant. Postremo, placuit fieri periculum, ut* si cujus cæsam hostiam missus cœlo ignis absumeret, ra-
18 ta esset religio, quæ virtutem edidisset. *Ita sacerdotes, occiso vitulo, Baal idolum invocare cœperunt: frustraque consumptis invocationibus, imbecillitatem*
19 *domini sui, tacite fatebantur. Tum vero Helias irridens eos:* Ne forte, *inquit*, dormiat, clamate vehe-
20 mentius, ut somno, quo tenetur, evigilet. *Enim vero miseri trepidantes, mussare, & tamen, qui dnam*
21 *Helias facturus esset, expectare. At ille, cæsum vitulum imposuit: quum prius sacrarium aqua oppleisset, invocato-*

& L. Nam præter idoli Baal sacerdotes cccc. & L. erant etiam luci sive lucorum sacerdotes cccc. Vide III Reg. XVIII. ℣. 19. *Drusius.*

Missus cœlo ignis.] Solebat enim Deus per ignem è cœlo missum absumere sacrificia sibi oblata, uti fecit in sacrificio Abelis Gen. IV, 4. Aaronis Lev. IX. ℣. 24. Salomonis II Paral. VII, 1. Davidis I Par. XXI, 20. Gedeonis Iud. VI. ℣. 11. Manue Iud. XIII. ℣. 20. & aliorum.

Occiso vitulo.] Bovem, ut est in nostra vulgata, & פר in Codice Ebræo, id est, juvencum. Quas ætates sub uno nomine μόσχου Græci comprehendunt. *Drus.* Fabulantur Rabbini bovem hunc fugisse à Baalitis ad Eliam, quasi qui dedignaretur immolari Baal, velletque ab Elia immolari Deo vero. *Lyra. Abul.*

Baal Idolum.] De quo supra.

Tum vero.] Editiones Giselini, Sigon. Drusii: *Tum forte.* Quod mendosum vel superfluum esse Sigonius agnovit, ac non nisi absurdum sensum parit. Ergo secuti sumus edit. Elzev. *Tum vero.* Horn.

Ne forte, inquit, dormiat.] Cumque esset jam meridies, illudebat illis Elias, dicens: Clamate voce majore, Deus enim est, & forsitan loquitur, aut in diversorio est, aut in itinere, aut certe dormit ut excitetur. Clamabant ergo voce magna, & incidebant se cultris ac lanceolis. *Annales* sacri. Διασυρμὸς, non iniquus in homines veræ pietatis hostes, populi corruptores. *Grot.*

Sacrarium aqua oppleisset.] Aquæductum, qui circum altare. Vocat autem sacrarium, quia locus erat sacratus Deo. Cæterum aquam effudit super holocaustum, tantâ copia, ut circum aram redundaret, ipsamque serobem (aquæductum alii vocant) quæ circum altare, repleret. *Drus.* Textus: *Fecitque aquæductum quasi per duas aratiunculas, in circuitu altaris.* Idque eo consilio, ne putaretur ignem sub altari absconditum. Chrysost. apud Metaphr. & Surium. Hom. de Petro & Elia: *In Idolorum altaribus foramina quædam sunt ex inferiore parte altaris, & fovea quædam obscura: descendunt autem erroris Artifices in foveam illam, & ex foraminibus ignem sufflant ad sacrificium conficiendum, ita ut multi decepti*

vocatoque Domino, expectantibus cunctis, ignis cœlo delapsus, aquam cum hostia absumpsit. Tum vero populus solo stratus, Dominum fateri, idola execrari: postremo, Heliæ jussu, prophani sacerdotes comprehensi, deductique ad torrentem, necati sunt. Redeuntem inde regem propheta prosecutus est. Sed cum ei Jesabel regis uxor, vitæ periculum pararet, ad remotiora secessit. Ibi eum Dominus allocutus est, septem millia virorum esse adhuc *pronuncians*, qui se idolis non dedissent.

22 23 24 25

Mirum

decepti ignem illum cœlestem esse putent. Ne igitur & Elias in eam suspicionem veniret, aquam effudit, ut aqua illa, nulla esse infra altare foramina ostenderet. Ubi enim aqua foramina invenerit, illic aqua non consistit, sed per ipsa defluat, necesse est. Fabulatur R. Salomon, Eliam, cum tantum alveum, aqua in hydria allata implere non posset, fecisse ut pars aquæ ex hydria à se effusa manus suas attingeret. Itaque novo miraculo ex Eliæ manibus, quasi è duobus fontibus aquas largissimas emanasse, quæ totum alveum implerent; ideoque IV Reg. III. ℣. 11. dici ab Elisæo in Eliæ manus aquam effusam.

Ignis cælo delapsus.] Distat hæc inflammatio victimarum Eliæ annis centum à dedicatione templi Salomonis, ubi etiam victimæ incendebantur igne cæleſti. Hinc annis CIↃ ad excidium Hierosolymorum. *Bucholc.* Ἄφνω πῦρ ἐκ θεοῦ ἐφορμῆς ἐπὶ τὸ βωμὸν ἔπεσε, καὶ τὴν θυσίαν ἐδαπάνησεν, ὡς ἀναπαῆναι τὸ ὕδωρ καὶ ψαφαρὸν γενέσθαι τὸν τόπον. *Iosephus.* πῦρ γὰρ, φησὶν, ἐκ πάτδιον, ὥσπερ, ἐπὶ Μωσέως ἐπὶ τὰς θυσίας ἀναλίσκων ἄπαξ τοῦ ἐπὶ Μωσέως ἐχθέντος, καὶ ἐπὶ ἡλίου δὲ Ἱεροσόλυμα πάλιν μετὰ πολλὰς χρόνους. *Iulianus.*

Deductique ad torrentem.] Cison, a-lilæ inferioris, ad radices montis Thabor, ubi Barac cecidit Siseram. Jud. IV, 7. Ibi eos necavit, ne terra sancta eorum scelesto sanguine pollueretur. *A Lapide.* Putatur quosdam sua manu confeciſſe, ut Samuel Agagum. *Estius.* Συλλαβόντες οἱ ὑπὸ τὴν τοῦ προφήτου ἀπέκτεινον, ἡλίᾳ τῷ θεσβίτῃ. *Ioseph.*

Redeuntem inde Regem.] Promissa pluvia, quam & precibus suis à Deo mox impetravit.

Sed cum ei Iesabel.] III Reg. XIX.

Ad remotiora.] Desertum Bersabe. Hinc quadraginta dierum itinere ad montem Horeb venit, & ibi in spelunca se abdidit. Josephus: *Elias territus, fugit in urbem Bersabe, quæ est in extremis tribus Judæ finibus, Idumææ contermina, relictoque ibi famulo, ipse in desertum abiit. Cumque precatus esset mortem, quod non esset cæteris melior, sub arbore quadam obdormiit: & excitatus à quodam, surgens invenit aquam ac cibum appositum. Et cum comedisset, collectis ex hoc cibo viribus, ad Sinæum usque montem pervenit, ubi nactus amplam quandam spectum, ingressus, habitare illic decrevit.*

Septem millia.] Id est, multa millia. *Menoch.*

Qui se Idolis non dedissent.] Pro *dedidissent.*

26 *Mirum id Heliæ fuit, qui solum se à sacrilegio immunem esse crediderat.*

1 LXXVI. *Ea tempestate Achab, rex Samariæ, vi-*
2 *neam Nabuthæi, adhærentem sibi, concupivit. Quam cum ille ei vendere noluisset, dolis Iezabel interfectus*
3 *est. Ita Achab vinea potitus est, cum tamen Nabuthæi*
4 *mortem doluisse referatur. Mox per Heliam, verbo Domini increpitus, agnitoque crimine, cilicio indutus,*
5 *egisse pœnitentiam traditur. Quo facto, imminentem pœnam avertit.*

LXXVII. *Nam-*

didissent. Drusius. Quorum genua non sunt curvata ante Baal. *Textus* Sacer.

A sacrilegio.] Ab Idololatria.

Vineam Nabuthæi.] III Reg. XXI. Suspicor initio scriptum fuisse, Nabuthæ. Nam in edit. Græca ναβυθαί. Solet autem nomina Ebraica indeclinata relinquere. Apud Josephum invenio Nabuthus, ut in nostra vulgata, Naboth. Nabuthæus aliud est. Sane Nabuthæi Arabes appellantur, quos Ναβαταίους Græci vocant, I Mach. IX, 35. *Drusius.* Fuit autem ἡγούς ἐπιφανής. *Ioseph.*

Adhærentem sibi.] Id est, palatio suo. Tale est, *ivit ad Pompeium*, pro ad domum Pompeii. *Drus.*

Vendere noluisset.] Neque lex id permittebat, nisi inopia gravi presso. Deut. XV, 25. Deinde naturaliter amamus res avitas. *Grot.*

Dolis Iezabel interfectus.] Falsis subornatis testibus, qui dicebant eum Deo ac regi male dixisse, lapidibus obrutus est. *Drus.* Additur IV Reg. IX. ℣. 26. filios quoque ejus fuisse interfectos. Simili modo Eudoxia, uxor Arcadii Imp. ambiens vineam Callytropes viduæ, Chrysostomum, qui viduæ causam agebat, in exilium egit, & per mille calamitates extinxit.

Nabuthæi mortem doluisse referatur.] III Reg. XXI, 16. κὴ ἐγένετο ὡς ἤκουσεν ἀχαὰβ ὅτι τέθνηκεν ναβυθαὶ ὁ ἰεζραηλίτης, κὴ διέρρηξε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ κὴ περιεβάλετο σάκκον. Hæc non habentur in Ebræo, nec apud Hieronymum. Sumpta autem videntur ex vers. 27. ejusdem capitis, ubi Græci, κὴ περιεβάλετο σάκκον ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἢ ἐπάταξεν τὸν ναβυθαί. Aliter Josephus, qui narrat ipsum exiluisse gaudio, & ad visendum id prædium se confestim contulisse, lib. VIII, cap. 7. *Drusius.*

Increpitus.] Turpe ratus objurgari, prior fassus erratum, ad satisfaciendum ipsius arbitratu se obtulit. Tum vates prædicit, eo loco ubi Nabuthi cadaver à canibus absumtum est, fundendum & regis & reginæ sanguinem, & totum eorum genus delendum, propter tam crudele scelus, quo civem, contra jus, per calumniam, oppresserat. *Ioseph.*

Cilicio indutus.] Σάκκον ἐνδυσάμενος, γυμνὸς τοῖς περὶ δι ἦλθε, καὶ ἀπεβάδιζε τεθοφῆς. *Iosephus.* Scidit quoque vestimenta sua, ac ambulavit demisso capite. Quæ signa magni doloris sunt. *Horn.*

Egisse pœnitentiam traditur.] Quæ non

LXXVII. *Namque rex Syriæ, magno cum exercitu, duobus & triginta regibus in societatem belli ascitis, fines Samariæ ingressus, cum rege urbem obsidere cœpit. Actis deinde obsessorum rebus, dat belli conditiones, si aurum & argentum & fœminas tradidissent, fore uti vitæ eorum parceret. Sed tam injustis conditionibus extrema perpeti satius visum. Et cum jam omnium desperata esset salus, propheta à Domino missus, regem adit, hortatur ut in prælium exeat: cunctantem, multis*

non vera & seria fuit, ut volunt Abul. Hugo, Vatabl. sed simulata & evanida. *Lyra. Cajetan. Calvin.*

Quo facto imminentem pœnam avertit.] Aliquid de commerita pœna ob hoc detractum est. *Grotius.* Eaque in filium translata. *Lyra.* Ζῶντος μὲ αὐτῷ ὑπερβαλεῖ τὸν θάνατον πικρίαν. Τελείαν ὁ τῶν ἀπαλῶν ἐπὶ τὴν ψυχὴν θ' Ἀχάβ. *Ioseph.*

Rex Syriæ.] III Reg. XX. Joseph. VIII, 8. Benhadad. ὁ θ' Ἀδάδου υἱὸς, βασιλεὺς τ' Σύρων τῆς Δαμασκοῦ. In titulo capitis Ἄδερ dicitur. Adores apud Justinum ex Trogo. Hunc Adadi, rebellis Idumæi, cujus mentio supra c. XI. III Reg. filium fuisse vult *A Lapide*; sed tempora repugnant. Nam potius fuit filius vel nepos alterius Benhadad, qui ante annos XXXIX. ut computat Salianus, pugnavit contra Israëlem, III Reg. XV. ỳs. 20. *Menoch.* Causa belli fuit, quod Achab tributum recusaret pendere. *Salianus.*

Duobus, & triginta regibus.] Qui in clientela ipsius erant. Συμμάχους τὰς πέραν δυφράτου βασιλείας ποιησάμενος τριάκοντα καὶ δύο. *Iosephus.* Sed per hos non tam bene bellum geritur quam per subditos. Norunt enim illi non suam rem agi.

Armenio sine movet Romana potentia cujus
Sit Ducis?

ait apud Lucanum Cæsar. Erant autem hi urbium & Provinciarum rectores, qui in Oriente, Reges, Principes, Sultani, Amiræ, Scha, Saheb, vocantur. Talium plurimi uni magno Regi subjiciuntur. *Horn.*

Actis deinde obsessorum rebus.] Sigonius reponit *fractis.* Quid si *arctis*, ut infra, *arctis suorum rebus*? nisi sane respexit ad illud Terentii, *actum est.* Drusius.

Et fœminas.] Uxores & filios. Hæc historia refertur in libris Ebræorum c. XX. & in libris Græcorum cap. XXI. post occisum Naboth. Hos, ut solet, secutus est Sulpicius. Nam secundum Ebræos, Samaria obsessa fuit antequam Naboth occideretur. *Idem.*

Tam injustis conditionibus.] Reclamavit tota concio contemnendum esse cum suis mandatis insolentem barbarum, & bellum alacriter gerendum. *Ioseph.* Simile illud apud Tacitum Annal. XV. *Consuluit inter primores civitatis Nero, bellum anceps an pax inhonesta placeret, nec dubitatum de bello.*

Desperata esset salus.] Ἦν δ' Ἀχαὼβ ἐν ἀγωνίᾳ δεινῇ σὺν παντὶ τῷ λαῷ. *Ioseph.*

5 *multis confirmat. Ita eruptione facta, fusi hostes, co-*
6 *piosaque præda reperta. Sed post annum, reparatis vi-*
ribus, Syrus in Samariam regressus, acceptam cladem
7 *ultum ire cupiens, rursum victus est. Eo prælio* CXX.
millia Syrorum interiere: Regi venia data, regnum ei
8 *& pristinus status concessus. Tum Achab verbis Dei à*
propheta increpitus, cur abusus divino munere, hosti
9 *sibi tradito pepercisset. Igitur Syrus post triennium,*
bel-

Eruptione facta fusi hostes.] Per CCXXXII. Principum filios, sive pedissequos, qui cum excubitoribus congressi, turbatis castris, victoriæ viam aperuerunt. Nam insecutus cum toto exercitu Achabus, magnam stragem edidit, & Rex ipse præceleri equo vix evasit. *Ioseph.*

Copiosaque præda reperta.] Πλεῖστον δὲ ὠφέλησεν ὀλίγον, ἀλλὰ καὶ χρυσοῦ πολλοῦ καὶ ἀργύρου, τά τε ἄρματα καὶ Ἀδάδου καὶ τοὺς ἵππους λαβών, ἀπέστρεψεν εἰς τὴν πόλιν. *Ioseph.*

Syrus in Samariam regressus.] Adadus servatus exclade cum reliquiis exercitus, advocatis amicis, consultabat quomodo cum Israëlitis bellum gereret. Illi suaserunt, non esse posthac cum eis in montanis confligendum: Deum enim illorum in talibus locis pollere, & ideo se nunc ab eis victos. Sed si in campestribus committatur prælium, facile se superiores fore. Præterea consuluerunt, ut demissis regibus quos secum in expeditionem duxerat, copias eorum retineret, & satrapas illis præficeret. Placuit Regi consilium. Mox ubi primum veris signum se protulit, exercitum in Hebræos duxit, & cum perveniisset prope oppidum Apheca, in magno campo castra posuit. *Ioseph.*

CXX. *millia.*] In fonte est centum millia duntaxat. Quem numerum etiam Græca editio agnoscit. III Reg. XXI. ℣. 29. Sed & Josephus lib. VIII. cap. 8. Eodem tempore fuerunt ruina muri oppressa in Aphec viginti septem millia, ut fortasse Sulpicius ediderit CXVII. millia. *Drus.*

Regi venia data.] Adadus aliquot fidissimis famulis concomitatus, in quandam subterraneam cellam se abdidit, quibus clementiam Israëlitici Regis prædicantibus, & spem veniæ facientibus, si consueto supplicum habitu ad eum mitterentur, permissi sunt hoc facere. Illi induti saccos, & restibus capita redimiti, qui tum priscus apud Syros supplicandi mos fuit, Achabum adeunt, & gratiam impetrant. Federe deinde icto, & jurejurando firmato, Adadus egregie donatus, in suum regnum remissus est. *Ioseph.*

A Propheta.] A propheta quodam qui & unus de filiis prophetarum dicitur, III Reg. 20, 35. Quod noto ut discas filios prophetarum etiam prophetas vocari. *Drus.* Iosephus censet hunc fuisse Michæam. Idem tradunt Glycas & Hebræi in Seder Olam. Verum hæc res incerta est. Serarius & alii censent hunc diversum à Michæa fuisse, ideoque non nominari.

Cur abusus divino munere.] Achabus victoriam non servitute, sed singulari Dei dono nactus, non debuerat de Adado aliquid statuere, nisi Deo consulto per Urim & Prophetas. Confer I Sam. XV. *Grot.*

Post biennium.] III Reg. XXII. Ioseph. VIII, 9, 10.

bellum Hebræis intulit. Adversum hunc Achab, Pseu- 10
do-prophetarum impulsu, in prælium descendit: spreto
Michæa propheta, & in vincula conjecto, quod ei exi-
tiabilem fore pugnam denunciasset.

LXXVIII. *Ita eo prælio Achab interfectus,* OCHO- 1
ZIÆ *filio imperium reliquit. Is æger corpore, cum ex* 2
ministris, qui idolum pro salute ejus consulerent, misis-
set:

VIII,9, 10. Tribus annis, sed non integris, pax Israëlem inter & Syriam duravit II Paral. XVIII, 1.

Bellum Hebræis intulit.] Atqui non Syrus belli author, sed Achabus fuit, ἵνα τὴν γαλαδικὴν πόλιν ἀφέλῃ. *Ioseph.* Nec credibile, post tantam cladem, ausum denuo invadere Israëlitas. *Horn.*

Pseudo-prophetarum impulsu.] Qui numero erant circiter cccc viri. III Reg. XXII, 6.

Spreto Michæa.] Est cur prætulerim Michaja. Nam in μιχαία, unde vulgatum Michæas, non est diphthongus Græca, ut vulgus existimat. Quod etiam Ebræi scribunt מיכוּהָ, in qua Scriptura prius Jod quiescit, posterius legitur & est j consonans. Ex quo liquet sonandum esse Michaja per j consonam, & non Michæas per diphthongum. *Drus.* Est hic alius & diversus à Michea, qui inter minores Prophetas sextus. Hic autem eum præcessit CL. annis, ut ex legum & temporum collatione patet. *A Lapide.*

Achab interfectus.] Παῖς δὲ ἦν βασιλεὺς Ἀδάδου Ἅδραμος ὄνομα, πεζοὺς εἰς τοὺς πολεμίους πρώσκει τὸν βασιλέα Ἀχὼβ Ἰσραήλου, καὶ πνεύμονα. *Iosephus.* Regnavit cum patre duobus annis, solus XX. Nam primus Achabi annus cum XXXVIII. Asæ Regis Juda convenit, & Achabo mortuo succedit ejus filius Ochozias ann. XVII. Josaphati. Asa vero regnavit XLI. annis: Ergo non nisi quatuor annis cum Achabo. Quibus si addas XVI. annos Josaphati, reperies annos XX. *Tirinus.*

OCHOZIAE *filio.*] IV Reg. I. III Reg. cap. XXII. ℣. 40. καὶ ἐβασίλευσεν ὀχοζίας υἱὸς αὐτοῦ ἀντ' αὐτοῦ. Critici Ebræorum legerunt Achazias. *Drus.*

Æger corpore.] Ex casu quodam, de quo IV Reg. cap. I.

Idolum pro salute.] Θεὸν μυῖαν. *Iosephus.* Numen Accaronitarum, Beelsebub dictum sive Baalzebub: quod Latine sonat, ut si dicas, *Iupiter musca.* Nam Baal, Iupiter, & Zebub, musca, id est, μυῖα. Græci certe hic legunt ἐν τῷ βάαλ μυῖαν θεὸν ἀκκαρών. *Drusius.* Iudæorum sapientes solenniter præceperunt contumeliosas appellationes in fictorum numinum ignominiam. Ita pro Beelzebub dicebant Beelzebul, quasi dicas, Iupiter stercoreus. Vide Seldenum, de DIs Syris II, 6. Verisimilis mihi semper visa est conjectura Scaligeri, qui בעלזבוב per contemtum factum putabat ex בעל זבוחים, quod significat sacrificiorum seu victimarum Dominum. Nempe simili ratione ac Bethel, quod est domus Dei, priusquam Idololatria istic ad lapidem, ubi recubuerat Iacob, exerceri cœpit, fecere Bethaven, id est, domus vanitatis. *Vossius.* Sed mihi persuasissimum est, *inquit* Seldenus, Accaronitis ipsis *Beelzebub* dictum ex II Reg. I, 1, 2. ubi

set: Helias à Deo monitus, obviam se eis obtulit, increpitoſque renunciare regi jubet, mortem ejus con-
3 ſequuturam. *Tum rex comprehendi eum, ac deduci*
4 *ad ſe jubet: ſed miſſi, cœleſti igne abſumpti. Rex, ut propheta prædixerat, obiit.*

1 LXXIX. *Succeſſit autem* JORAM *ei frater ejus: iſ-*
2 *que duodecim annis imperio potitus eſt. At in parte duarum tribuum, Ioſaphat rege defuncto,* JORAM *filius*
3 *regnum tenuit, annos duodeviginti. Is Achab filiam*
4 *uxorem habuit, ſocero, quam patri, propior. Poſt hunc,*
5 OCHOZIAS *filius, imperium adeptus eſt. Hoc regnante, He-*

Achazias honorificentiſſime id nominans, Baalzebub vocat. Sic Arcades ſolenni ſacrificio τῷ μυαγρῷ quotannis propitiabant, ut & Elei. Veriſimilius eſt vocatum hunc Deum à Palæſtinis בעל שמין, ab Hebræis vero, ridiculi cauſa בעלזבוב. *Grotius.*

A Deo monitus.] Per Angelum.

Sed miſſi.] Duo πεντηκοντάρχοι, hoc eſt, quinquagenarii, ſive ſemicenturiones cum militibus ipſorum. *Druſ.*

Obiit.] Sine prole, ſive, ut cum Tertulliano loquar, improlis aut illiberis. Itaque in regnum ei ſucceſſit Joram frater ejus, anno ſecundo Ioram filii Ioſaphat regis Iudæ. *Druſ.* Regnavit biennio. III Reg. XXII, 52.

Duodecim annis imperio potitus eſt.] IV Reg. III, 1. Καὶ Ἰωρὰμ υἱὸς Ἀχαὰβ ἐβασίλευσεν ἐν Ἰσραὴλ ἐν ἔτει ὀκτωκαιδεκάτῳ Ἰωσαφὰτ βασιλέως Ἰούδα, καὶ ἐβασίλευσε δώδεκα ἔτη. *Druſ.* Regnavit à fine XVIII. anni Ioſaphati uſque ad Ochoziæ Regis Iuda vitæ finem. Nam una cum illo occiſus eſt à Iehu. IV Regum cap. IX, 24, 27.

IORAM.] Hujus tempore Idumæi jugum excuſſerunt, & à dominatu Iudæorum, per Io ccc. annos, liberi manſerunt, uſque ad Hyrcanum, qui eos rurſum ſubegit. Deinde Herodes, Antipatri Idumæi filius, regnum adeptus fuit & tenuit, Idumæique obſidioni & expugnationi Hieroſolymæ interfuerunt. *Horn.*

Annis duodeviginti.] Id eſt, octodecim, cum octo tantum regnaverit, II Paralip. XXI, 5. *triginta duorum annorum erat Ioram cum regnare cœpiſſet, & octo annis regnavit in Ieruſalem.* Si fides habenda Davidi Camio, Ioram iſte una cum patre regnavit annis ſeptem. Siquidem Ioram, rex decem tribuum, cœpit regnare anno ſecundo hujus Ioramı, IV Reg. I, 17. qui erat decimus octavus Ioſaphati, IV Reg. III, 1. Ioſaphat autem regnavit annis XXV. Adito ſis ad commentarium ejus in hunc locum. *Druſ.*

Poſt hunc OCHOZIAS.] Qui Achazias Hieronymo. Sic etiam Hebræi hoc nomen legunt & ſcribunt. *Idem.*

Hoc regnante Helias.] De tempore quo tranſlatus fuit Elias, nihil mihi lectum, præter quod Iudæus Salmanticenſis obſervaverit in libro Iohaſin, cujus verba non pigrabor Latina facere: *Aſcenſio Eliæ fuit anno mundi* 3047. *anno decimo*

te, Helias translatus refertur. Eodem tempore Eliseus 6
discipulus ejus, multis signis potens, extitit: quæ omnia
notiora sunt, quam ut nostro stylo egeant. Ab eo est vi- 7
duæ filius resuscitatus, Syrus lepra purgatus. Famis 8
tem-

decimo octavo regni Iosaphat, quando regnabat Ioram filius Achab. Videtur autem quod Eliseus tunc acceperit patrum traditiones ab Elia. Cæterum ex libris præteritorum apparet, quod venerit epistola ab Elia ad Ioram filium Iosaphat circa annum 3062. *mundi conditi, translato jam ante Elia. Iosaphat pater ejus & Ioram filius Achab, venerunt ad Eliseum Prophetam. Sed in Seder Olam relatum, allatam fuisse illam epistolam in principio regni filii Iosaphat, septem videlicet annis postquam raptus est.* Et aliquanto post: *Videtur ex textu quod Eliseus mortuus sit anno trigesimo septimo regni Ioas regis Iuda, qui est annus mundi* 98. *secundum æram minorem. Quod si est, vixit Eliseus annum unum supra quinquaginta post ascensionem Eliæ.* Et iterum: *Ex Seder Olam discimus, anno decimo Ioas regis Israël, qui fuit septimus post obitum Ioas regis Iuda, vita functum Eliseum. Quod si verum, vixit Eliseus* 61. *annis post raptum Eliæ.* Et rursum: *Autor Seder Olam ait, Eliam revelandum quum venerit Messias, qui mox iterum abscindetur, & postea revelabitur, ubi venerint Gog & Magog.* Hactenus Salmanticensis. De ipso Elia variant quoque sententiæ doctorum. Alii sacerdotem fuisse tradunt, & quidem R. Levi contendit eum Phinees fuisse, quem sequitur universus Israël, ait idem, nobis modo nominatus Salmanticensis. Alii scribunt oriundum ex Gad tribu, in qua Galaad. Certum autem fuisse ex inquilinis Galaad. Patrem habuit, ut alii volunt, ex eadem tribu, matrem ex Benjamin: unde alibi de seipso, *Ego*, inquit, *sum ex filiis filiorum ipsius Rachel.* Quicquid horum verius, inquit Iudæus ille, cum venerit, ipse indicabit nobis. *Idem.*

Translatus fuit.] Iudæorum vulgus & sapientes, credunt eum translatum in hortum Eden, hoc est, in Paradisum, ibique vivere cum anima & corpore: à quibus diversi abeunt recentiores Rabbini, & in his R. David, qui scribit eum turbine raptum è terra in aërem usque ad sphæram ignis, ibique consumptum corpus ejus, spiritum autem rediisse ad Deum, qui dedit ipsum. *Idem.* Ex hoc Eliæ raptu in cœlum, poëtas accepisse fabulas de Solis quadriga, asserit Beda Quæst. xxxvi. Chrysostomus Homilia prima de Elia.

Heliseus.] Scribo Eliseus; quod factum putarim ex Ebræo Elise, Latina declinatione. Nam ex Græco ἐλισσαῖος esset Elisæus cum diphthongo. Quanquam in edit. Romana esset ἐλισσαῖε. אלישע Elisa, & δέχαινῶς Elise, ut דרע Thare. *Idem.*

Multis signis potens.] Apud Nicolaum de Lyra recensentur miracula sedecim edita ab Eliseo, cum Elias tantum octo ediderit. Quo accommodant duplum, quo præditus fuit, spiritum Eliśei. Quem tamen locum alii aliter enarrant. Habetur autem, IV Reg. II, 9. *Id.*

Ab eo viduæ filius resuscitatus.] Sunamitidis. Enumerat nunc aliquot signa sive miracula Eliśei, sed plura Scholastici recensent ex libris Ebræorum. Sedecim Eliśei miracula. I. Iordanis divisio. II. Aquarum sanatio. III. Puerorum laceratio. IV. Aquæ impetratio pro tribus Regibus. V. Olei multiplicatio. VI. Sunamitidis fœcundatio. VII. Filii ejus suscitatio. VIII. Pulmenti dulcoratio. IX. Panum multiplicatio. X. Naaman

tempore, omnium rerum copia, fugatis hostibus, invecta, in usum trium exercituum aquæ præbitæ: de exiguo olei, immodicis incrementis, solutum mulieris debitum,

leprosi curatio. XI. Giezi infectio. XII. Ferri natatio. XIII. Oculorum pueri sui apertio ad vincendum equos & currus igneos, &c. XIV. Adversariorum excæcatio. XV. Abundantia commeatus inopinata in porta Samariæ. XVI. Suscitatio mortui ad tactum ossium ejus. *Idem.* Porro exempla resuscitatorum à mortuis extant apud gentiles, *Eris* Armenius de quo Plato x Reipubl. quem locum transscripsit Eusebius IX. Præp. 35. Val. Max. I, 1. Clemens v. Strom. Orig. II. contra Cels. Plut. IX. Sym. 5. Macrob. in somnium Scip. *Fœmina* quædam, de qua Heraclides Ponticus librum scripsit, teste Diog. Laërt. Galeno VI. de locis affectis, Plin. VII, 32. *Aristæus.* Herodot. Melpom. Plin. VII. 52. Plut. Romulo. *Thespesius.* Plut. I. de sera Dei vindicta. *Antyllus.* Plut. I. De anima apud Eusebium IX. Præp. 36. Theodoret. Serm. XI. Ac haudquaquam dubito, quin Eris Armenius, sit ille miles Syrus, qui contactu ossium Elisæ suscitatus. Quis enim dubitet famam de eo longe lateque sparsam, ad Græcos pervenisse? Quia autem Syria *Aram*, hinc ipsi eum fecere Armenium. *Horn.* Sunamitidem hanc R. Salomo fabulatur sororem fuisse Abisag, quæ Davidi seni uxor data. Quod si verum, debuisset annos amplius centum nata esse. Nam à morte Davidis ad Eliseum fluxere anni plusquam LXXX. *A Lapide.*

Syrus.] Naaman, princeps exercitus Regis Syriæ: qui à Græcis vocatur ναιμὰν ὁ ἄρχων τῆ δυνάμεως συρίας, aut variantibus Libris ὁ δεχιστράτηγος βασιλέως συρίας. *Idem.*

Famis tempore.] IV Reg. VII, VIII. Ioseph. IX, 2. Samaria à Benhadado obsessa, & ad immanem famem deducta erat, adeo ut caput asini venderetur octoginta argenteis, & quarta pars stercoris columbarum quinque argenteis. Ea de re anxio Rege Ioram, cum jam ad humanas carnes ventum, Heliseus prædixit ingentem copiam mox affuturam. Ac paulo post exercitus Syriæ panico terrore copiarum Israëlitarum perculsus, obsidione soluta discessit, & tabernacula cibariorum opumque plena reliquit, prædaque opima potiti sunt Israëlitæ. *Sigon.* Quatuor autem illos leprosos, qui primi fugam detexerunt, fuisse Giezin & tres filios ejus, putant Hebræi. Quod ego nec affirmem nec refellam. *Grot.*

In usum trium exercituum.] Israël, Iuda & Edom. IV Reg. III. Tres hi Reges ducebant exercitus adversus Moabitarum Regem Mesam, per solitudinem Idumææ. Laborantes autem penuria aquarum, Rex Israël Eliseum consuluit, qui ita dixit: *Facite alveum torrentis hujus fossas & fossas. Non videbitis ventum, neque pluviam, & alveus iste replebitur aquis.* Sigon. Rex Moabiticus obsessus, præ desperatione filium suum, τὸν υἱὸν πρεσβύτερον, ὃς μετ' αὐτὸν βασιλεύειν ἔμελλεν, sacrificavit. *Ioseph.* Suum ergo, non Idumæi Regis filium, ut male quidam ex Amoso II, 1. colligunt, immolavit. *Grot.*

De exiguo olei.] Querente muliere vidua, quod non haberet unde solveret debitum mariti mortui, Eliseus modicum olei, quod illa habebat, in tantam magnitudinem auxit, ut abunde habuerit unde æs alienum dissolveret. *Sigon.*

Mulieris.] Iosephus: Ὠβδίου, ὃς Ἀχαὰβ οἰκειότατος γυνή. Eum sequuntur Hebræi, Theodor. Lyra, Abul. & alii,

bitum, & ipsi sufficiens vivendi substantia data. Hu- 9
jus temporibus, ut diximus, Ochozias duarum tribuum
erat rex: decem vero Ioram, ut supra retulimus, im-
perabat. Interque eos fedus ictum. Nam & adversus 10
Syros junctis viribus bellatum: & adversum IEHU, *qui* 11
per Prophetam in regem decem tribuum unctus fuerat,
pariter in prælium egressi, eadem pugna interiere.
Sed regnum Ioram Iehu tenuit, posito OCHOZIA *in Iu-* 12
dæa rege. Qui uno anno regnavit: mater ejus GOTHO- 13
LIA

alii, & volunt hoc beneficium viduam ejus consecutam, ob centum Prophetas in persecutione Iesabelis absconditos & altos.

Ochozias.] Filius Ioram. Præclarius fuerat dictu, Heliam translatum esse, & Elisæum prodigia edidisse sub Ioram Rege Israël & Ioram Rege Iudæ, quam sub Ochozia Rege Iudæ. Nam Ioram Rex Israël, imperium tenuit annos XII. Ioram Iudæ annos VIII. eodem tempore. Ochozias vero annum unum, qui fuit duodecimus Ioræ Israëlitici. Sic enim omnia in unum conjiciuntur, cum in multos sint digerenda. Adde quod Helias & Elisæus inter decem tribus vaticinium exercuerunt, non inter duas. *Sigon.*

Inter eos fedus ictum.] IV Reg. VIII. Anno duodecimo Ioram Israëlitici, Ochozias fedus icit cum eo contra Hazaël Regem Syrorum. In eo bello Ioram vulnus accepit, & curandi sui causa in Iesreel recessit. Elias interim, jussu Dei, unxit Iehu, ut ulciscereturur domum impii Achab. Ille ad Iesreel contra Ioram profectus est, qui in lecto cubabat ægrotus, assistente sibi Ochozia Rege Iuda, & cum ambo sibi obviam processissent, adortus eos disjecit, ac post necavit. *Sigon.*

Adversus Syros.] Azaëlem.

IEHU.] Annis viginti octo. *Drus.*

Per Prophetam in Regem decem tribuum unctus fuerat.] Bis videtur unctus fuisse. Semel ab Elia, III Reg. XIX. 15. deinde ab Elisæo. *Cajetanus. Historiæ Scholast.*

Eadem pugna interiere.] IV Reg. IX. Joseph. IX, 5. Non eodem loco & tempore. Nam cæso Joram Rege Israël, Ochozias fugit & latuit Samariæ. II Paral. XXII, 9. Ibidem postea deprehensus, & ad Jehu in Gaber deductus, accepto vulnere, in Mageddo fugit & obiit. *Lyra.* Jesabel quoque κοσμηποεμβρὴ, malignum spiritum, de fenestra præcipitata, inter equorum ungulas currumque rotas, exhalavit, ac tota Achabi domus deleta est. *Ioseph.* IX, 6.

Posito OCHOZIA.] Male hæc librarii interpunxerant. Tu igitur sic distingue: *Sed regnum Ioram Iehu tenuit. Posito Ochozia in Iudæa Rege, qui uno anno regnavit, mater ejus Gotholia imperium occupavit.* Posito, videtur scriptum, pro depositio, id est, sepulto. *Sigon.* Sepultus autem fuit cum patribus suis in civitate David. Vide IV Reg. cap. IX, vers. 24. Aut *posito*, id est, mortuo, quod in Evangelio, *animam ponere.* Drus.

GOTHOLIA.] IV Reg. XI. Ioseph. XI, 7. Athalia pro Gotholia scribitur, sed Gotholiæ nomen est in Paral. *Sigon.* Nam γ interdum omitti, interdum per γ reddi solet. *Grot.* Γοθολία. Sic Græci

LIA *imperium post occupavit, adempto nepoti imperio, etiam tum parvo puero, cui* JOAS *nomen fuit.*

1 LXXX. *Sed huic ab avia præreptum imperium, post octo fere annos, per sacerdotem & populum, depulsa avia,*

olim legerunt, ut Hieronymus Athalia. Quomodo & critici Ebræorum Masoritæ. Hujus Athaliæ furorem evasit Ioas à Iosaba sorore Ochoziæ occultatus. IV Reg. II, 2. *Drus.* Fuit filia Achabi & Jezabelis, nupta Ioram filio Iosaphat Regi Iuda, ex eoque genuit Ochoziam. Quo occiso invasit regnum, & omnes filios Regis, quorum ipsa erat avia, interfecit, velut altera Medea. Ἐπῳδάζε μηδέια ἡ ὁμοία τῇ Δαυΐδου καταλιπεῖν οἴκου, πᾶν δ' ἐξαφανίσαι τὸ γένος, ὡς ἂν μηδὲ εἷς ἐξ αὐτοῦ βασιλεὺς ἔτι γένοιτο. *Iosephi. Theodor. Procop.* Ei simile fuit Drachomira impia & Idololatra mater S. Wenceslai, Regis Bohemiæ & martyris, quæ fratrem ejus Boleslaum in necem ejus impulit: sed eam terra vivam absorpsit. *Æneas Sylvius.* Fœmina violenta & dominationis cupida, qualem nobis Agrippinam Neronis matrem describit Tacitus. *Grot.*

Ademptoque nepoti imperio.] Quem surripuit Iosaba amita, uxor Ioiadæ Pontificis. *Iosephi.* Sic Electra fratrem Orestem. *Seneca* Agamemn. Sic domus Davidis servata in uno puero, ut olim Gedeonis. Jud. IX. Errat ergo Pseudo-Philo, & qui eum sequuntur, defecisse stirpem Salomonis in Ochozia, asserentes, & quotquot eum sequantur, ex Nathan, non Salomone, descendere. Nam diserte Ioas hic vocatur filius Ochoziæ, qui ex Salomone, non Nathan descendit. Frivolum ergo est quod iidem addunt, iccirco Ioan, Amasiam & Ochoziam omitti in genealogia Christi Matth. I. quod in Ochozia defecerit stirps Salomonis. *A Lapide.* Sed de hoc vide Spanh. Dub. Euang.

Ab avia præreptum imperium.] Vi ergo, nullo jure, regnavit. Nam Hebræi fratres suos habebant reges, non sorores Deut. XVII, 15. *Grot.*

Post octo fere annos.] Imo septem tantum. Sic Ioseph. ᾧ ὄνομα Ἰωάζῳ, ὅτι τὴν βασιλείαν παρέλαβεν, ἑπτῶν ἐτῶν. *Horn.* Iosaba filia Ioram habuit occulte Ioas annos sex, IV Reg. II, 3. Septimo restitutum fuit regnum per Iojada Pontificem. Quomodo igitur verum esse potest, quod ait, *post octo fere annos?* An scripsit, *post sex fere annos?* Nam *fere* ut plurimum redundat. *Drus.*

Per sacerdotem.] Per Iojada Pontificem, qui uxorem habebat Iosaba, id est, יְהוֹשָׁבַע, quæ II Paral. XXII, 11. Iosabeth vocatur, id est, יְהוֹשָׁבַעַת, cum Thau in fine. Hujus Pontificis meminit Eusebius in Chronico, per hæc verba, *Iojadas apud Hebræos insignissimus erat Pontifex, qui solus, post Moysen, vixit annos centum triginta.* Vide II Paral. XXIV, 15. *Drusius.* Mirandum non est, si Ioiada, & civis bonus, & in magno Magistratu constitutus (nam in illo populo etiam Pontificium erat Magistratus) ac per affinitatem obstrictus ad curam regis pupilli, cujus sororem in matrimonio habebat, vi regnantem, vi depulit. Fuit is vir magni animi, φιλόπαλος, quales duo Bruti. *Grot.*

Et populum.] Major pars ex Levitis fuit, ut conjuratio esset secretior. Quinque autem Centuriones Levitæ fuerunt, cum quibus hoc magnum consilium Iojada communicavit. II Paralip. XXIII, 1. *Iosephi.*

Depulsa avia.] Et interfecta. Ἀθε-λία ἡ γενόλιξ τὸ παῖδα ἐπὶ τὸ σκηνῆς

(Grotius

ſa avia, redditum. Hic initio regni obſervantiſſimus divini cultus fuit, magniſque ſumptibus templum exornavit. Poſt, adulatione principum depravatus, adoratuſque ab eis, Dei iram meruit. Namque ei Azahel, rex Syriæ,

(Grotius emendat σπήλης) ἐξώπυ, ἢ τ βασιλικὴν ἐξικείμβρον σφαιρ., ἐξερρηξαμβρὴ ἢ δεινὸν ἀναπεφύζασι, φωνούσι σκιλδυι τ ἐπιβλδύσαν(α) αὐτῇ, ἢ τῳ δρχῳ ἀφιλέαζ ἀπ-δδύσαν(α). Ioadus contra accitis centurionibus, jubet mulierem arripi, ducique in torrentem Cedronis, atque illic pœnas luere. Neque enim fas eſſe, templum veneficæ ſupplicio pollui. Mandavit etiam, ſi quis ei conetur ferre ſuppetias, & ipſum pariter interimi. Illi igitur, quibus hoc demandatum, eductam extra portam mulorum regis, ibi interficiunt. *Ioſeph.* Sed Annales Sacri occiſam in domo Regis dicunt. Ergo verum non eſt, quod Ioſephus ait, pertractam fuiſſe ad torrentem Cedron, ibique occiſam. Fieri tamen potuit, ut cadaver occiſæ, in torrentem Cedron projiceretur. *A Lapide.* Huic Athaliæ ſimilis ſcelere & pœna fuit Brunichildis, multorum regum Franciæ mater & avia, quæ decem Reges exſtinxit, tandemque à Clothario capta & interfecta fuit. *Aimonius. Baronius.* A.C. Ioc XIV.

Initio regni obſervantiſſimus divini cultus fuit.] Quandiu vixit Ioiada IV Reg. XII. Sic bonus Nero quamdiu Seneca uſus eſt magiſtro. *Grot.*

Magnis ſumptibus.] Triplici pecunia. Primum genus erat, quod pii alienigenæ dabant, qui Deum in ambitu templi adoraturi venerant. 1 Reg. VIII, 41. Alterum fuit capitatio, quam pendere Iſraëlitæ ſinguli debebant in uſus templi, id eſt, δίδραχμον. Matth. XVII, 24. Exod. XXX, 13. Tertium, quod ſponte conferebant qui vellent. Exod. cap. XXV. verſ. 1. XXXV. verſ. 5. XXXVI. 5, 6. *Grotius.*

Adulatione principum depravatus.] 1 Paral. XXIV. ubi & dicitur quod Zachariam Iojadæ filium interfici curarit. Hic eſt ille qui periit inter altare & ædem, interprete Hieronymo. *Sigon.*

Azahel Rex Syriæ.] Scribendum aſpirate Hazaël. Nam in fonte חזאל. Hiſtoria hæc habetur, IV Reg. XII, 17, 18. *Druſ.* Ioſeph. IX, 2. Hic regnum invaſit, Benadado ſtrangulato. Injecit enim faciei ægrotantis σῶμα, vel ut Ioſephus ait, δίκτυον διάβροχον. Tacitus in exitu Tiberii: *Macro intrepidus, opprimi ſenem injecta multæ veſtis jubet, deſcedique ab limine. Sic Tiberius finivit.* Quanta autem utriuſque, tum Azaëlis, tum, qui anteceſſit, Benhadadi, apud Syros veneratio fuerit, Ioſephus docet: Μέχρι νῦν αὐτός τε ὁ Ἄδερ ἢ Ἀζάηλ ὁμετ' αὐτὸν ἄρξας, ὡς θεοὶ τιμῶν(), διὰ ζῆλ δύναμίας, ἢ τ ναῶν ἃς οἰκοδομίας, οἷς ἐκόσμησαν τῷ τ δαμασκηνῶν πόλιν. Πέμπουσι δ' αὐτοὶ καθ' ἑκάστω ἡμέραν ἐπί τε τιμῇ τ βασιλέως ἢ σεμνύσοι() τῷ τέτων δρχαιότητα, σὺν εἰδότες ὅτι νεώτεροί εἰσι, ἢ σὺν ἔχουσιν αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς ἔτη χίλια ἢ ἑπτ(ν. Quæ verba Ioſephi lucem faciunt illis Macrobii 1 Saturn. XXIII. *Aſſyrii Deo, quem ſummum maximumque venerantur, Adad nomen dederunt. Ejus nominis interpretatio ſignificat* UNUS. Variæ hactenus eruditorum de hoc numine & nomine opiniones. Quas omnes apud Voſſium 1. de Idol. XII. & II. VI. videre licet. Nemini tamen in mentem venit, ab Adado

Syriæ, bellum intulit: inclinatisque rebus suis, auro
5 *templi pacem redemit. Nec tamen ea potitus est, facti invidia à suis interfectus, anno imperii quadragesimo.*
6 *Huic* AMASSIA *filius successit*.

1 LXXXI. *At in parte decem tribuum, defuncto Jehu,* JOACHAS *filius ejus regnavit, invisus Deo, malis operi-*

dado Damasci Rege, qui Iosepho teste pro Deo cultus, hoc nomen fluxisse. Ac ne quis dubitet, en Sanchoniatho aperte; Ἄδωδος βασιλεὺς θεῶν; qui cum Astarte & Jove Demaraonte regnasse dicitur in Phœnicia. Nihil clarius. Adad Rex Phœnices, vel Syriæ, ἀποθεωθείς. Hinc nomen. Significatio unde? *Vnus* enim Syris חד, Hebræis אחד. Mihi haud dubium est Macrobium similitudine harum vocum fuisse deceptum, & Adad nihil minus, quam *unum*, significare. *Horn.*

Bellum intulit.] IV Reg. XII, XIII. Joseph. IX, 8. Primo quidem regiones trans Jordanem, nec non Galaditicam & Bataneam misere vastavit. Deinde, Gitta primum direpta atque eversa, Hierosolymam adortus est.

Auro templi pacem redemit.] Joas conterritus, omnes thesauros Dei piorumque Regum exhausit, & detracta templo donaria misit ad Syrum, pacem redimere & securitatem, ne oppugnatus in extremum rerum suarum discrimen adduceretur. Ille tam ingenti pecunia corruptus, vim exercitus à regia urbe abstinuit. *Iosephus.*

Facti invidia.] Existimat Sulpicius, ob donaria ex templo ablata, interfectum. Sed Scriptura in ultionem Zachariæ, filii Iojadæ, cæsum asserit. II Paralip. XXIV. 15. Sic Sigon. Drus. *Iosephus:* Νόσῳ μὲν τοι χαλεπῇ τὸν βασιλέα τὸν Ἰωάχαζον, ἐπιπεμφθῆναι αὐτῷ τὸν φίλων ὃν Ζαχαρίαν, οἱ τὸν Ἰούδα τὸν ἀναιρεθέντες Ἰωάδου παῖδες, ἐπιβουλὴν ποιῶ τῷ βασιλεῖ, ἣν διέφθειρε θεὸς αὐτόν. Sed facilis conciliatio. Nam utraque causa ad necem impii Regis multum contulit; quoniam & in suos crudelis, & contra hostem imbellis erat. *Horn.*

A suis.] Servis sive aulicis, in queis Iosachar filius Samaath, & Iozabad filius Somer. IV Reg. XII, 21. Vide quoque II Paral. XXIV, 26. ubi pro Iozachar legitur Zabad, & pro Somer, Samarith Moabitidis. *Drus.*

Interfectus.] Et sepultus in civitate David, non in Regum sepulcris, quod ex Paralipomenis notat Iosephus. Aliquis ergo illi honos habitus, non summus, quia suprema pars vitæ à recto declinaverat. *Grot.*

AMASSIA.] Prope est ut credam Sulpicium edidisse Amessia sive Amessias. Nam ita est in editione Ϛ o: ut etiam apud Eusebium in libris veteribus. Quanquam in aliis *Amasias*, ut in Latina nostra vulgata. *Drus.*

IOACHAS.] Prætulerim Ioachaz. Nam sic est in Bibliis Græcis, ἰωάχαζ cum z in ultima. Ioachas se tuetur consuetudine illa qua postrema nominis barbari in s mutatur, ut Annibal, Ἀννίβας. *Drus.* Hæc autem est quarta familia quæ tenuit regnum Israël. Regnarunt autem ex familia Iehu, quatuor hi Ioachas, Ioas, Hieroboam, & Zacharias quem Sellum occidit. *Sigon.*

Invisus Deo, malis operibus.] IV Regum cap. XIII. Iosephus lib. IX, 9. Τὰ μὲν πατρὸς οὐδ' αὐτὸς μιμητὴς γεγόμενος, ἀπεδείκνυτο δὲ ὡς οἱ πρῶτοι δ

operibus, ob quæ regnum ejus Syris prædæ fuit, donec Dei misericordia depulsis hostibus, pristinum habere statum cœperunt. Joachas diem functus, JOHÆ filio 2
reliquit regnum. Is Amassiæ, regi duarum tribuum ci- 3
vile bellum intulit, victoriaque potitus, multam prædam in regnum suum convertit. Idque ob Amassiæ de- 4
lictum accidisse traditur. Siquidem Idumæorum fines 5
victor ingressus, idola gentis ejus assumpserat. Hic 6

novem

τοι Ϝ Θεῦ καταφρονήσαντες. Ita enim locus ille Iosephi corruptus, legendus est. Sensus est: Iehu adhuc aliquam Dei reverentiam, saltem primo regni anno, præ se tulit. At hic statim secutus est Ieroboamum filium Nebat. *Horn.*

Regnum ejus Syris prædæ fuit.] Hujus copias Rex Syriæ tantopere attrivit, ut ex numeroso exercitu, non plus quam decem millia peditum, equites quingenti supererent: qua expeditione multas magnas urbes illi ademit. *Iosephus.*

Dei misericordia.] In hac temporum difficultate Ioazas ad preces & supplicationes confugit, orans Deum, ut se è manibus Azaëlis liberet, nec ab eo subigi patiatur. Deus autem exoratus, eripuit eum è belli periculis, & regio pacem nacta, ad pristinum felicitatis statum, brevi rediit. *Idem.*

Ioachas diem functus.] XVII regni anno, IV Reg. XIII. 1. anno XXXIX. quo regnabat Ioas Rex Iudæ, cui Amasias successit. *Sigon.*

Amasiæ Regi duarum tribuum civile bellum intulit.] Iosephi. IX, 10. Hoc facere potuit, quia Amasias iniit regnum Iudæ, anno secundo ipsius Ioæ regis Israël, bellum inferentis. Quamvis Sulpicius ante meminit regis Amasiæ, quam Ioæ ineuntis. De hoc bello IV Reg. XIV, 11. Ex quo patet Regem Israël non bellum intulisse, ut inquit Sulpicius, Amasiæ, sed excepisse. *Sigonius.* Hebræi censent causam belli fuisse, quod Amasias conductos à se milites ex Israël contra Idumæos, jussu Prophetæ dimiserit, qui indignantes spoliarint regnum Iudæ. Spolia hæc à Ioas & Israëlitis bello per Amasiam repetita. *Vatablus.* Sed scriptura solam superbiam Amaziæ, ob victoriam Idumæam, hujus belli causam facit. Sic & Iosephi. Abul. Histor. Scholast. Salianus & alii.

Victoriaque potitus.] Ipso Amasia capto.

Multam prædam in regnum suum convertit.] Amasiæ Regi captivo mortem interminatus est, nisi efficeret, ut Hierosolymæ, apertis portis, se cum victore exercitu admitterent. Ea necessitate & vitæ amore adactus, persuasit civibus ut hostem reciperent. At ille, dirutis ad trecentorum cubitorum spatium mœnibus, curru per id interstitium triumphabundus invectus est, captivum præ se agens Amasiam: & hoc modo factus urbis Dominus, Dei thesauros abstulit, & quidquid auri vel argenti in regia repertum est, totum asportavit: ac tum demum, dimisso Rege, reversus est Samariam. *Iosephi.*

Ob Amasiæ delictum.] Quod Idumæorum fines victor ingressus, idola gentis ejus assumserat. II Paralip. cap. XXV.

Novem

novem annos regnasse scribitur, quantum in libris Re-
7 *gnorum reperi. Sed in Paralipomenis, atque etiam in*
Chronicis, novem & viginti annos imperium tenuisse,
8 *annotatum est. Et nimirum id persuadente ratione, quæ*
9 *in his Regnorum libris facile perspici potest. Joram*
enim, rex decem tribuum, octavo anno imperii Amassiæ
traditur regnare cœpisse, unumque & quadraginta an-
10 *nos imperium tenuisse. Regnante demum Ozia Amas-*
11 *siæ filio, quarto imperii ejus anno defunctus est. Qua*
ratione viginti & novem annos regi Amassiæ effecit.
Itaque

Novem annos.] Viginti novem, εἴκοσι καὶ ἐννέα, II Reg. XIV. Errat ergo Sulpicius. *Druſ.*

In Paralipomenis.] II Paralip. XXV. Sic Græcis vocantur libri דברי הימים. Nam cum diutnorum mos sit multa λεπτομερέστερον narrare quam fert Annalium ratio, eo factum est, ut his non pauca debeamus, quæ in Annalibus, quos Hebræi Samuelis & Regum libros vocant, non inveniuntur: eaque ipsa causa fuit, cur hos libros Græce appellaverint παραλειπομένων nomine, ex parte scilicet maxime necessaria, cum alioquin multa hic sint eadem quæ in Annalibus, verborum mutatione modo nulla, modo exigua. *Grot.*

Ioram enim Rex decem tribuum.] In libris Regum dicitur *Hieroboam*, qui in Paralipomenis *Ioram*. Sigon. Adhuc quæro ubi Ieroboam in Paralipomenis Ioram vocetur. Affirmat hoc quidem Sigonius, sed affirmat tantum, non probat. *Druſ.* Omnino existimarim, ex contracta Scriptura nominis Ieroboam, errore scribarum, factum Ioram. *Horn.*

Octavo anno.] Quintodecimo. IV Regum XIV. 23.

Unumque & quadraginta annos imperium tenuisse.] Ab anno XV finiente Amasiæ Regis Iuda, IV Reg. XIV, 23. usque ad XXVII. Oziæ. *Richard. Lyra. Abul.* Nempe solus. Nam cum parente suo Ioas videtur aliis XII. annis ante regnasse, & ita IV Reg. XV. 1. dicitur, anno XXVII. Ieroboami regnasse Azarias filius Amasiæ, Regis Iudæ. *Tirinus.*

Ozia Amaßiæ filio.] Ozia vocatur II Paral. XXVI. 1. qui IV Reg. XXIV, 2. & XV, 8. Azarias dicitur. Fuit ergo διώνυμος, id est, binominis. *Druſ.*

Quarto imperii ejus anno.] Quid sibi velit illud *quarto*, non video. Siquidem Joram sive Hieroboam defunctus est anno XXXVIII. Oziæ. Nam eo anno Zacharias filius ei successit. *Sigon.* Ex *Libris* Regum reponunt, *trigesimo octavo imperii ejus anno*. Recte an secus, ubi plus otii erit, videro. *Druſius.* Res ita se habet. Post mortem Jeroboami vel interregnum fuit, vel per tutorem administratum fuit regnum, vel rebellio continua fuit per annos XI. Nam ex IV Reg. XV. 8. constat, anno demum XXXVIII. Azariæ seu Oziæ Regis Iuda, Zachariam filium Jeroboami II. Sceptrum tenuisse, id est, post undecim annos à morte patris sui. *Lyra. Abul.*

Viginti & novem annos regi Amaßiæ effecit.] Eusebium intelligit, qui in Chro-

Itaque nos hoc ipsum secuti, quia rationem temporum 12
persequi placet, Chronicorum authoritati accessimus.

LXXXII. *Igitur Amassiæ* OZIA *filius successit.* 1
Nam in parte decem tribuum IOAS *diem functus, Jo-* 2
RAM *filio locum fecerat: postque hunc* ZACHARIAS
ejus

Chronicis ita scribit, *Ebræorum Judæ Amasias ann. XXIX.* Drusius. Si etiam ea quæ scribit Sulpicius vera essent, tamen hunc numerum XXIX. annorum non efficerent. Nam si sumas annos Amasiæ, qui sunt ab octo ad viginti novem, efficiunt XXI. si addas quatuor Oziæ, eruntXXV. non XXIX. Ut igitur hic numerus conficeretur, ita legendum esset: *Ioram enim Rex decem tribuum, quinto decimo anno imperii Amasiæ traditur regnare cœpisse, unumque & quadraginta annos imperium tenuisse, regnante demum Ozia Amasiæ filio, XXXVIII. ejus imperii anno, &c.* Sigon.

Amaziæ OZIAS *filius successit.*] IVRegum XV. Joseph. IX, 11. Rex hic in Hebræo vocatur עזריה, in Græco Ἀζαρίας. At in Paralipomenis עזיהו, in versione LXX. Ὀζίας, quomodo & Iosepho semper vocatur. Crediderim verum ejus nomen fuisse עזיה per Dagesch. Olim antequam id compendium dictionis inventum est, scriptum עזוזיה. Litera autem ז facile in ר mutari potuit, ob formæ vicinitatem. Estque id eo credibilius, quod Iosephus, qui utrosque libros legit, semper eum vocat Ὀζίαν, Pontificem autem qui eodem vixit tempore Ἀζαρίαν, quomodo & LXX. qui in Hebræo Paralipomenon cum pari adjectitio ו ea עזריהו. *Grotius.* Hoc regnante Hosea Propheta vaticinium suum iniit, ut ipse scripsit. Item Amos. *Sigon.* Quomodo vero dicatur Matth. I, 8. Ioram genuisse Oziam, cum constet ex II Reg. VIII, 24. II Reg. XI. ℣. 2. I Chron. III, 11, 12. Ioramum genuisse Achasiam, Achasiam Ioasum, Ioasum Amasiam, Amasiam denique Oziam, II Par. XXVI, 1. qui & Azarias vocatur II Reg. XV, 1. disputat Fr. Spanhemius parte I. Dub. Euang. IV. qui omnino videndus. Ribera censet inter Amasiam & Azariam fuisse interregnum XIII. annorum, eo quod Azarias trimulus esset moriente patre Amasia. Sed hanc sententiam refutant Cajetan. & Salianus. Fugienda enim sunt interregna, ne Chronologiæ series continua turbetur. Unde Eusebius, Ioseph. & alii passim regno & annis Amasiæ immediate subjiciunt & connectunt regnum & annos Azariæ. *A Lapide.* Hujus Oziæ anno quinto, cum solstitio æstivo, cœpit initium Olympiadum in Græcia: & ejusdem anno nono per Phul Belochum superatus est Sardanapalus, & Monarchia Assyriis erepta. *Chronol.*

Nam in parte decem tribuum Ioas diem functus.] Hoc significavit supra cum dixit: *Ioram enim Rex decem tribuum octavo anno imperii Amasiæ traditur regnare cœpisse.* Sigon.

IORAM *filio locum fecerat.*] Ieroboam sub quo Amos prophetavit. Amos I, 1. Supra, *Ioram enim rex* 10. *tribuum unum & quadraginta annos imperium tenuisse traditur.* Quod firmatur autoritate Scripturæ. Vide IV Reg. XIV, 23. In Eusebio tamen, *Hebræorum Israël* XII. *Ieroboam ann.* XLII. Nec aliter est in exemplari Græco. *Drusius.* Iosephus: Πεντεκαιδεκάτῳ ἔτει τῆς Ἀμασίου βασιλείας ἐβασίλευσε τῶν Ἰσραηλιτῶν Ἰωάτης ὁ Ἱεροβόαμου τὸν Σαμαρείᾳ ἔτη τεσσαράκοντα.

ZACHA-

3 *ejus filius regnavit.* Horum nos regum, omniumque
qui in parte decem tribuum Samariæ præfuerunt, an-
notanda esse tempora non putavimus: quia brevitati
studen es, superflua omisimus, & ad cognitionem tem-
porum, ejus potissimum partis annos credimus perse-
quendos, quæ in captivitatem posterius abducta, pro-
4 *lixius tempus in regno habuit. Igitur Ozias regnum*
Judæ adeptus, præcipuam curam Domini cognoscendi
5 *habuit, Zacharia propheta plurimum usus. Esaias et-*
iam sub hoc primum prophetasse traditur, quo merito
6 *prosperis eventibus adversus finitimos bella gessit. Ara-*
7 *bas etiam devicit. Jamque Ægyptum terrore nominis*
sui

ZACHARIAS *ejus filius.*] II Reg. XIV, 29. Ioseph. IX, 11.

Horum nos Regum.] Duplex Sulpicium ratio impulit omittendi Chronologiam Regum Israëlis. Tum vitandæ prolixitatis: tum quia series Regum Iudæ longius producitur. *Sigon.*

Præcipuam curam Domini cognoscendi habuit.] Ἀγαθός τε ἦν τὴν διάνοιαν τὴν φύσιν, καὶ μεγαλόφρων, καὶ φρονεῖσαι τὰ πραγμάτων φιλοπονώτατος. *Ioseph.* Clarum fuit pietatis exemplum. Sic in libris Regum: *Fecit quod placitum erat Domino, juxta omnia quæ fecit Amazia pater ejus.* Sigon.

Zacharia Propheta.] Secutus est eos qui II Paralip. XXVI, 5. legunt *intelligens in visionibus Dei.* Nam diversa lectio alium sensum continet. Vide Observation. lib. XIV. cap. 20. & cap. 22. *Drusius.*

Esaias etiam sub hoc primum prophetasse dicitur.] Esai. I, 1. Hic præter cæteros adeo aperte de Christo vaticinatus est, ut Euangelista potius, quam propheta, censendus sit. *Hieronym.*

Prosperis eventibus adversus finitimos bella gessit.] Suscepta expeditione in Palæstinos, prælio victor, urbes eorum vi cepit, Gittam & Iamniam, & earum mœnia vi diruit. *Ioseph.*

Arabas etiam devicit.] Qui Homero ἐρεμβοί. Nam certo certius est, qui Homero vocantur ἐρεμβοὶ, esse ipsissimos eos, quos posterior Græcorum ætas Ἄραβας vocavit. Rufus vetus poëta apud Galenum, Ladanum ἐν γαίᾳ ἐρεμβῶν nasci tradit, qui sunt Arabes. Celebre quippe est Ladanum Arabicum. *Salmasius.* Idem Strabo in I. habet, qui & Possidonium in hac fuisse sententia tradit extremo libro XVI. Dionysio quoque ἐν ἀριστερᾷ pars sunt Arabiæ. Sed si sic Arabes dicti, tanquam *Occidentales*, à quibus nomen hoc acceperunt? Num à Persis? Sed lingua horum alia. An à Syris vel Babyloniis? At hi sunt circa meridiem. Num ab Ægyptiis? Atqui isti sunt ab ortu. Quare potius censeo, primo Arabas dictos qui Arabiæ desertum incolunt: hinc nomen etiam aliis tributum. Quanquam non absurde dixeris, sic vocati Arabiam, quasi colluviem hominum. Quippe etiam

ערב.

sui concusserat, elatusque secundis rebus, illicita præsumens, incensum Deo obtulit: quod solis facere sacerdotibus fas erat. Itaque cum per Azariam sacerdotem 8 *increpitus, eo loco decedere cogeretur, atque in iram exarsisset, lepra oppletus decessit. Quo morbo affectus, vita* 9 *functus*

עֵרֶב, *mistio, mixtura.* Vossius. Illi autem Arabes quos Uzias devicit, in Gurbaal habitabant. *Iosephus:* Μετὰ δὲ ταύτην τὴν στρατείαν, ἐπῆλθε τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ γειτνιῶσιν Ἄραψι, καὶ πόλιν κλίσας ἐπὶ τῆς ἐρυθρᾶς θαλάττης, καλεῖσθαι ἐποίησεν αὐτὴν φοινικῶν. *Ægyptum terrore nominis sui concusserat.*] Sic Florus: *urbem terror regius afflavit.* Iosephus: Ἔπεμπε τοὺς Ἀμμανίτας καταστρεψάμενος, καὶ φόρους αὐτοῖς ὁρίσας τελεῖν, καὶ πύργους μέχρι τοῦ Αἰγυπτίων ὄρους χρησάμενος. In sacris: *Et divulgatum est nomen ejus usque ad introitum Ægypti, propter crebras victorias.* Sed Rex ad ornandam urbem curas suas contulit, mœniis instauratis, quibus turres, altitudine centum quinquaginta cubitorum, addidit. Vide plura apud Iosephum.

Elatusque secundis rebus.] Διεφθάρη τὴν διάνοιαν ὑπὸ τῦφος, καὶ χαυνωθεὶς ἀνοήτῳ θρασύτητι. *Ioseph.*

Incensum Deo obtulit.] Offerre voluit. Nam quo minus offerret impeditus fuit à sacerdotibus. Sic alibi, *pugnavit*, exponitur pugnare cogitavit. Nam verba quandoque conatum duntaxat designant. *Drusius.* Cum venisset solennis festi celebritas, sumto sacerdotali habitu, ingressus templum, ad aureum altare Deo suffitum facturus, astitit. *Ioseph.*

Quod solis facere sacerdotibus fas erat.] Nam ipsi, ne intrare quidem basilicam templi, in qua erat altare suffitus, licuit. Num. cap. III. & XVIII, 1, 2, 5, 7.

Per Azariam sacerdotem.] Comitatum aliis LXXX. sacerdotibus. Azariam autem eundem faciunt recentiorum aliqui cum Jothamo Joëlis filio in serie Iosephi, & Chronici Hebræorum. *Seldenus.*

Increpitus.] His verbis: *Non est tui officii, Ozia, ut adoleas incensum Domino, sed Sacerdotum, hoc est, filiorum Aaron, qui consecrati sunt ad hoc ministerium: egredere de sanctuario, ne contemseris: quia non reputabitur hoc tibi in gloriam à Domino Deo.* II Paral. XXVI. 18.

Atque in iram exarsisset.] Ὀργισθεὶς, ἠπείλεσεν αὐτοῖς θύσαιν, εἰ μὴ τὴν ἡσυχίαν ἄξουσι. *Ioseph.*

Lepra oppletus.] Quæ maledicentiæ & superbiæ pœna. Addit Iosephus: *Et ecce, terra vehementer concutitur, fissoque superne templo, radius Solis os regis ferit, quod è vestigio lepra contactum est. Accessit & aliud prodigium, quod ante urbem in loco, qui dicitur Eroge, dimidium montis ad occidentem vergentis revulsum, per quatuor stadia volutum, objectu demum Orientalis montis constitit, obstructa via publica, & oppressis ruina hortis regiis.* Addunt Hieronymus, Cyrill. Origen. & Chrysostomus ob peccatum hoc Oziæ, cui nonnulli primores consenserint, Prophetiæ spiritu usque ad obitum Regis, Judæos privatos. Fuit autem lepra oppletus, non anno regni sui XXVII. ut Seder Olam vult, sed vel anno XLIX, ut Salianus, vel LII. ut Hieronymus vult.

Decessit.] Non è vita, sed è templo. Quia sequitur: *quo morbo affectus, vita functus est.* Sigon.

Quo morbo affectus, vita functus est.]

functus est, quum regnasset annos duos & quinquaginta.

1 LXXXIII. *Regnum inde* IOATHÆ *filio datum: isque admodum sanctus fuisse traditur, prospereque imperium administravit: gentem Ammonitarum bello*
2 *victam, stipendium præstare coëgit. Regnavit autem annis* XVI. *Eidemque* ACHAZ *filius successit.*

1 LXXXIV. *Celebris circa hæc tempora Ninivitarum*

Καὶ χρόνον μὲν ἱκανὸν διῆγεν ἔξω τῆς πόλεως, ἰδιώτου δίκην βίον, ἅτε παιδὸς αὐτῷ Ἰωάθαμος τοῦ δεξιοῦ βασιλεύοντος. ἔπειτα ὑπὸ λύπης καὶ ἀθυμίας ἀπέθανεν ἔτη μὲν βιώσας ὅλα καὶ ἑξήκοντα, τούτων δὲ βασιλεύσας πεντήκοντα δύο. *Ioseph.*

IOATHAE *filio.*] II Reg. xv. 11 Chron. xxvii. Ioseph. ix. 11. Fuit initio vicarius Regis, per tres quatuorve annos. Deinde mortuo ex asse successit.

Admodum sanctus fuisse traditur.] Οὗτος ὁ βασιλεὺς οὐδὲ μιᾶς ἀρετῆς ἀπελείπετο, ἀλλ' εὐσεβὴς μὲν περὶ τὸ θεῖον ἦν, δίκαιος δὲ περὶ τοὺς ἀνθρώπους ὑπῆρχεν, ἐπιμελητὴς δὲ τοῦ καὶ τὴν πόλιν. *Ioseph.*

Gentem Ammonitarum bello victam.] בני עמן. II Paral. xxvii, 5. At Ioseph us cum authore nostro Ammonitas vocat: στρατεύσαντος καὶ ἐπὶ τοὺς Ἀμμανίτας καὶ κρατήσας αὐτῶν ἐν τῇ μάχῃ.

Stipendium præstare coëgit.] Ἑκατὸν τάλαντα, καὶ σίτου κόρους μυρίους, τοὺς αὐτοὺς δὲ καὶ κριθῆς. *Ioseph.*

Regnavit autem annis XVI.] Vixit annos XLI. Ante ejus obitum Rezin Syriæ Rex, & Pekah Rex Israëlis, Judæam invaserunt. Anno XI. ejus Romulus urbis Romæ fundamenta jecit XXI. Aprilis, ipsis Palilibus. Sed quoniam controvertunt Chronologi de aliquibus annis, videantur Calvis. Petitus, Petavius, Torniellus, Salianus, & alii.

ACHAZ *filius successit.*] II Reg. xv. 38. II Par. xxvii, 9. Esa. vii, 1. Matth. i, 9. Ἀνεβίβασθη εἰς τὸ θεῖον ἡγεμόνος, καὶ τοὺς πατρίους ἐδήλωσε νόμους, τοὺς Ἰσραηλιτῶν βασιλέας ἐμιμήσατο, βωμοὺς δὲ Ἱεροσολύμοις ἀνασήσας, καὶ θύων ἐπ' αὐτῶν τοῖς εἰδώλοις, οἷς καὶ ἴδιον ὁλοκαύτωσε παῖδα καὶ τὰ χαριτήσια ἔθη. *Ioseph.*

Circa hæc tempora.] Quartus liber Regum ostendit Ionam sub Ieroboam Ioas filio vixisse, IV Reg. xiv, 25. Atque ita exposuit quoque Iosephus, & post eum S. Hieronymus. A quibus non dissidet Funccius, qui missum fuisse scribit Ionam ad Ninivitas circa tempora Uziæ sive Oziæ. Nam Ozias & Ieroboam filius Ioas, qui secundus & junior dicitur, una regnaverunt. Vide Iosephum IX, 11.

Ninivitarum.] Urbs vocatur in sacris נינוה, & sic quoque Ammiano Marcellino & aliis. Plerique Græcorum Νῖνον vocant, ut *Strabo* XVI. *Plinius* VI. 13. *Lucan*, III. *Ptolemæus* in Assyria, & alii. Strabonis verba sunt: Ὁ μὲν Νῖνος τοῦ Νίνου ἐν τῇ Ἀτυρίᾳ κεῖται, πολὺ δὲ μείζων ἐστὶ τοῦ Βαβυλῶνος. Ingens igitur. Audi Diodorum:

rum fides traditur. Id oppidum olim ab Assur, Seon filio conditum, caput regni Assyriorum fuit: frequens tum incolentium multitudine, alens virorum millia c. & xx. *atque, ut in magno populo, abundans vitiis.* 2
Queis Deus motus, Jonam prophetam ex Judæa ire præcepit, 3

dorum: *Ninus ad Euphratem urbem præclare munitam figura altrinsecus oblonga posuit. Nam latus utrimque longius ad* cl. *stadia excurrit; reliqua duo minora* xc. *obtinent. Ambitus igitur totus stadiis* cccxxc. *constat. Murus ad centum pedum altitudinem exurgebat, & ad trium latitudinem curruum, junctim agitandorum, porrectus erat. Turres in eo* cIↃ IↃ *ducentos pedes altæ. Assyriis habitandam urbem dedit, ex aliis tamen nationibus, qui vellent, aggregati. His magnum agri vicini tractum assignavit.* Hæc urbs à Cyaxate & Nebucadnezare aliquandiu post excisa, nunquam refloruit. Quanquam urbs iterum ejus nominis, & ea adhuc Ammiani ævo, ingens. Sic enim ille: *Ninive Adiabenæ ingenti civitate transmissa.* Lib. xvii. De cujus vero situ accuratissime Fullerus iii Miscell. vi. Non enim ad Tigrim, sed ad Lycum amnem sita fuit. Hodie adeo ex hominum memoria evanuit, ut ne situs quidem ejus notus sit. Geographus Nubiensis tradit Mosul ad Occidentalem Tigridis ripam, è regione vetustissimæ Urbis Lino, quæ in Orientali jacet, sitam. Vocat لينوى, quæ indubie Ninos urbs. Chaldæi enim & Arabes sæpe La pro Na ponunt, & contra. Qui vero Νῖνος, quæ & Νινόη volunt eandem cum Mausel esse, falluntur. Non solum quia in adversis ripis: sed & quia gradu ferme integro Ninus Ptolemæi septentrionalior, quam Μασγλ Chrysococcæ. *Salmas.*

Ab Assur.] Gen. iv. Ubi tamen magna disceptatio, אשור regionis, an hominis nomen. Vide Drusium. Maxime probabilis sententia, Assurem Chami filium, qui totius Assyriæ conditor, etiam regiæ urbis Ninives conditorem. Nec Moses repugnat. Non enim dicit יצא לאשור, vel אשורה, quod fieri debuisset, si de Nimrodo sermo. Is igitur, dejecto Nimrodo, Monarchiam ad Assyrios transtulit. Assur autem hic est quem Chronicon Alexandrinum Θεόραν vocat. Verba sunt: Μετὰ δὲ Νῖνον ἐβασίλευσεν Ἀσσυρίων Θεόρας. Vide & Suidam in Θεόρας. Hic est ipsissimus Assur, qui Dialecto gentica Athur: unde Ἀθυρία quæ eadem cum Ἀσσυρία. Hinc abjecto capite Thur, & Θούρας. *Horn.*

Seon filio.] Nihil etiam dubitans lego *Sem filio.* Nam Assur filius Sem Gen. x. 22. Hic Ninivem primus condidit; Gen. x. 11. Eucherius: *Assur Assyrii, ab Assur filio Sem. Hi urbem Ninum ex nomine Nini regis condiderunt, quæ nunc Ninive vocatur.* Drus. Alii legunt, *Semiramidis filio.*

Frequens tum incolentium multitudine.] Fuit enim urbs גדלה לאלהים, admirandæ magnitudinis, in circuitum patens itinere tridui, Babylone multo major. Quod ex priscis Fullerus ostendit iii Miscell. vi.

Virorum millia c & xx.] Imo hominum qui non poterant discernere inter dexteram & sinistram, hoc est, puerorum. Si verum hoc, ut est verissimum, quantus, putes, erat numerus aliorum, qui discernere poterant inter utramque manum. *Drus.*

cepit, ac denunciare urbi excidium, sicut olim Sodoma
4 *& Gomorrha divinis ignibus conflagrassent. Verum pro-*
pheta prædicationis istius ministerium detrectans, non
contumacia, sed præscientia, qua videbat Dominum
pœnitentia populi placandum, navim, quæ longe di-
5 *versa regione Tharsos petebat, conscendit. Sed ubi in*
altum processum, nautæ sævitia maris compulsi, quis-
6 *nam esset mali causa, sorte exploravere. Cum super*
Jonam sors decidisset, tanquam piaculum tempestatis,
in profundum projectus est: exceptusque à ceto, marino
mon-

Sicut olim Sodoma & Gomorrha.] Hoc de suo adjecit & ex ingenio promsit: aut ex commentario aliquo sumsit. Sane in scholiis Camii Ebræi, *evertetur quemadmodum eversæ fuerunt Sodoma & Gomorrha. Nam opera eorum similia operibus Sodomitarum.* Drus.

Qua videbat.] Alibi est, *quia.* Vide Ion. IV, 2.

Navim.] Ioppensem. Ioppe autem est יפו, urbs Palæstinæ antiquissima, & ante diluvium condita. Strabo: *Locus satis editus est, ita quidem, ut inde tradant Hierosolymam conspici Iudæorum metropolim: quin & Iudæi portu hoc utuntur, usque ad mare digressi.*

Longe diversa regione Tharsos petebat.] Πλοῖον εὗρὼν ἐμβὰς, εἰς Ταρσὸν ἔπλει τῆς Κιλικίας. Sed vide an legendum sit Tharsis. Nam sic est Ion. I. in editione Græca, τῷ ἀνέμῳ Ἰωνᾶς τοῦ φυγεῖν εἰς Θαρσίς. Adhibe Lectiones meas. *Drus.* Augustinus Tharseis Ciliciam, Tharsum metropolim tradit. Idem Carthaginem potius innui putat in Psalm. XLVII. Ammianus XIV. *Ciliciam Tarsus nobilitat, urbs perspicabilis. Hanc condidisse Perseus memoratur; vel certe ex Æthiopia profectus Sandan quidam nomine, vir opulentus & nobilis.* Ubi per *Sandan*, Sardanapalum intelligi, tum ex nominis affinitate patet: tum quia veteres tradunt eum una die Tarsum & Anchialum condidisse. Ex Æthiopia profectus dicitur, quia Chus vicina Assyriæ & Babyloniæ. *Horn.*

Exceptusque à ceto.] A magno aliquo pisce, quem lamiam fuisse nonnulli putant. Nam balena, quod fauces angustiores habeat, hominem integrum vorare nequit. *Drus.* Imprimis ore vasto terribilis est λάμνης, quæ *Lamia* Latinis. Tanto enim oris est rictu, ut totum deglutiat hominem. Sane Nicæenses testati sunt Petro Gillio, se lamiam cœpisse ad quatuor librarum millia accedentem, inque ejus ventre reperisse hominem solidum. Item Massilienses ei retulerunt, invenisse se in ea hominem loricatum. Ut lamia possit videri id ceti genus, in cujus ventre divinitus conservatus Ionas Propheta fuit. Pene extra omnem controversiam ponimus, fabulam de Hercule, in balenæ ventre commorante, fuisse confictam ex Prophetica Ionæ nostri Historia. Nam & tridui meminerunt, & ob id à Lycophrone in Cassandra Hercules τριέσπερος vocatur, ἀφ' τὸ ἀφόπτου τοῦ σκοτίνου εἶναι τοῦ γαστρὸς τοῦ θηρίου. Isacius Tzetzes in Lycophr. Plenius B. Cyrillus in Ionam, & Theophylactus.

Qui

monstro, ac devoratus, post triduum fere Ninivitarum littoribus ejectus, jussa prædicat, urbem scilicet ob peccata populi triduo perituram. Igitur non dissimulanter, 7 ut olim Sodomis, audita est vox Prophetæ: ac statim, jussu regis, exemploque, populus universus, quin & recens nati, cibo potuque abstinere jubentur: jumenta itidem,

Qui dicunt, *Herculem deglutitum quidem à ceto, redditum tamen, ab insito ceti calore capite solum depilato.* Vossius. Atque existimarim fabulam Andromedes ab eadem origine derivatam. Quis enim dubitet, Ioppensibus innotuisse, Ionam è mari, &, ut narrabat, ex ceti ventre, in lucem reversum. Ac quia ipsorum navi vectus, placandis numinibus suis, virginem ibi alligatam, & balænis objectam. Vide Solinum xxxix. Plinium v. xiii. & xxxi. *Horn.*

Post triduum fere.] Redundat *fere.* Nam Ion. ii, 1. *fuit Ionas in visceribus piscis tres dies & tres noctes.* Drus.

Ninivitarum littoribus ejectus.] Historia narrat illum in aridam ejectum, nulla mentione facta littorum in quæ ejectus fuerit. *Drusius.* Non minus ridiculum se Geographis Sulpicius præbet, atque Diotymus Strombychi filius, qui è Cilicia, per Cydnum in Choaspen fluvium, qui Susas præterfluit, se navigasse scripsit. *Strabo* i. Τὸν δ' λόγον, ὑπὸ δ' κήτους καταποθέντα τρεῖς ἡμέρας καὶ τοσαύτας νύκτας, εἰς τ' οὖξινον ἐκβραθῆναι πόντον, ζῶντα, καὶ μηδὲν δ' σώματι λελωβημένον. *Iosephus.* Sed longius ab Assyria distat Euxinus Pontus. Quid obstat quo minus eum ad eadem, unde digressus, Syriæ littora, ejectum statuamus, vel Ciliciæ, unde recta in Assyriam & brevis via? *Horn.*

Triduo perituram.] Expressit lectionem Græcam ἔτη τρεῖς, quam corruptam esse indicat Theodoretus, legendumque τεσσαράκοντα, *adhuc quadraginta dies:* cui assentior. Licet eam excusare conetur Augustinus de Civitate Dei lib. xviii. cap. 44. Prosper Aquitanus:

Sic Ninive, monitis Ionæ, sub tempore cladis,
Credidit, & tribus in luctu jejuna diebus,
Promeruit morum excidio consistere regno.

Drusius. Iosephus præter necessitatem, & velut diffisus veritati historiæ, concionem Ionæ pervertit. Verba ejus sunt: Σωθεὶς ἐπήκοον ἐκήρυσσεν, ὡς μετ' ὀλίγον πάλιν ἀποβαλοῦσι τὴν ἀρχὴν τ' Ἀσίας. καὶ ταῦτα δηλώσας ὑπέστρεψε. Atqui nihil hujus Propheta dixit, & destructa etiam urbe regia, regnum nihilominus salvum esse poterat. *Horn.*

Non dissimulanter, ut olim Sodomis.] Innuit, auditam cum fructu Ionæ concionem, apud Ninivitas. Contra quam Sodomis accidit, qui risu & contemtu, prænuncios cladis suæ exceperunt. *Horn.*

Jussu Regis.] Ionæ iii. Quis ille? Sardanapali antecessor, ut quidam volunt. Sed tempora maxime suadent, fuisse ipsum Sardanapalum. *Calvisius.* Fuit Pul Sardanapali pater, de cujus expeditione in Palæstinam 1 Chron. v. 26. ii Reg. xv. 19. *Vsserius.*

Cibo potuque.] Tria sunt quæ in luctu & dolore magno, aut in peccati pœnitentia, antiquitus fecere Hebræi, atque

dem, & diversi generis animalia, compulsa fame ac siti,
8 *lamentantium speciem, cum hominibus præbebant. Ita*
9 *imminens malum aversum. Jonæ apud Deum conque-*
renti, quod fides dictis non affuisset, responsum: pœni-
tentibus veniam negari non posse.

1 LXXXV. *At in Samaria, Zachariam regem ad-*
modum impium, quem superius regnasse memoravi-
mus, SELLA *quidam interemit, regnumque occupavit:*
idemque MANÆ *insidiis, exemplo facti sui, periit.*
2 *Mane ereptum Sellæ imperium tenuit, filioque* PACHE
reli-

Hebræorum exemplo cæteri, qui aliquam Dei notionem habuerunt. Vestimenta sua sciderunt, atque iis abjectis, saccum induerunt, jejunio se macerarunt, & capita sua cinere & pulvere conspersérunt, ut Gen. xxxviii. Levit. xxi. Num. xiv. 1 Reg 1. 11 Paral. xx. *Sigonius.*

Imminens malum aversum.] Ad tempus. Nam eversio Ninives sub alio Rege accidit. *Idem.*

Jonæ apud Deum conquerenti.] Jonæ iv.

SELLA *quidam.*] 11 Reg. xv. Sellum filius Jabes, qui in Græcis Bibliis σελλὴμ vocatur, 1v Reg. xv, 10. Hic regnavit in Samaria μῆνα ἡμερῶν, hoc est, interprete Hieronymo, *mensem unum.* Cæterum in Eusebio est *dies tres.* Drus. Zacharias autem regni sui mense sexto periit 11 Reg. xv, 8.

MANAE *insidiis.*] Legendum videtur pro *Manæ* insidiis, *Manehem.* Extremæ syllabæ locum errori dederunt. *Sigon.* Alibi, Manes. Manem, Manes; ut Joseph, Joses, & est contractum ex Manahem. Aut Mane, ut Jose, in quo abjecta ultima ex Joseph. Manem, Mane, ut Joseph, Jose. Sic Goliath, Golia. Mariam, Maria. Paulo ante, *Manæ insidiis*, qui est obliquus à Mane, nisi legendum, Mane insidiis. Porro in contractione Manem pro Manahem nullum est mendum, ut quidam censent. Nam similis contractio in Manaim pro Mahanaim, id est, castra. *Drus.* A Sulpitio Manes hic appellatur eodem quo Manes hæresiarcha nomine. Utriusque vero nomen Paracletum sive consolatorem significat. *Usserius.*

Exemplo facti sui periit.] Quod evenit olim Zambri, ut regnum Elæ per vim ereptum, septem tantum dies tenuerit, idem quoque Sellæ contigit, qui uno mense regnavit. *Sigon.* Nam Manahem nomine Regis sui Zachariæ Thirzam obsidens, audita cæde ejus, Sellumum quoque sustulit, & imperium rapuit. *Ioseph.*

Imperium tenuit.] 11 Reg. xv, 22. Vir immani crudelitate, qui ne prægnantibus quidem fœminis pepercit. Quod ante eum & Hazaël fecit, Rex Syriæ; & post exercita hæc crudelitas tum alibi, tum in vesperis Siculis. Tales Manahemi, infelicissimo seculo nostro, Germaniam omni immanitatis genere exhauriunt. *Horn.*

Filioque PACHE *reliquit.*] Cum regnasset annos x. usque ad l. annum Azariæ. Hic primus Assyriis viam in Israëlitidem ostendit, vocato contra Thir-

senses

reliquit. Eundem vero Pache quidam ejusdem nominis 3
interemit, regnumque occupavit. Mox ab OSEE 4
peremptus, eodem scelere quo assumpserat, imperium amisit.

LXXXVI. *Hic ultra omnes reges superiores im-* 1
pius, pœnam sibi, perpetuamque genti captivitatem, à
Deo

senses Phul Belocho. Qui videtur Beleses Diodori esse, socius Arbacis in bello contra Sardanapalum gesto. Eo ad vivicomburium adacto, in quo urbs Ninive in cineres subsedit, solus quidem Arbaces in Monarchia successit, Beleses tamen præfecturam Babyloniæ & Assyriæ obtinuit, ac paulo post titulum regium, vel sponte Arbacis, vel per rebellionem, sumsisse videtur. Vide Petavium IX. de Doct. Temporum 35. & X, 3. Paches Paceia est IV Reg. XV, 25. Pacea in Chronico Eusebii. *Drus.* Ὁς τῇ δ' πατρὸς καθαγλαθήλας ὠμότητι, δυσὶν ἔτεσι μόνοις ἦρξεν. *Ioseph.* Usserius ostendit Phul fuisse patrem Sardanapali, qui inde dictus Sardanpul, ut Merodach Baladan. Esaiæ XXXIX. 1.

Pache quidam ejusdem nominis.] Hic in fonte Phacee dicitur, nomine quidem affini & cognato, sed tamen alio diversoque. Græci quoque in his nominibus variant. Nam Phaceia in eorum libris vocatur φακηίας, alter autem φακὲ ὑὸς ῥομελίου. Sic edit. Roman. quam nunc solam consului. Hic Phacee regnavit ann. XX. Sub hoc Theglath Phalassar rex Assyrius magnam partem populi transtulit in Assyriam. IV Reg. 15, 29 *Drus.*

Interemit.] Δολοφονηθεὶς ἐν συμποσίῳ μετὰ φίλων ὑπ' αὐτοῦ, φακεὶς υἱὸς, ὃς ἦν χιλίαρχος ἐπιβουλεύσαντος αὐτῷ. *Ioseph.*

Regnumque occupavit.] Et cum Retzin Rege Syriæ Hierosolymis obsessis, Judæorum CXX. occidit in prælio, cc. millia abduxit. Achaz Rex Judæ, post hanc cladem, evocato Tiglat Pilleserе Assyriorum Rege, Damascum capit; qui Syros, & ex Israële quinque tribus, Rubenitas, Gaditas, dimidium tribuum Manasse, Zabulonitas, & Nephtalitas, in captivitatem abduxit. IV Reg. XVI. Ioseph. IX, 13. Et sub eodem Tiglat Pilleserе, Babyloniis ab Assyriorum dominatu deficientibus, Nabonassar novum regnum Babylonicum erexit. De quo vide Scaligerum V. De Emendatione Temporum, & alios Chronologos.

Ab OSEE *peremtus.*] Vocatur Hosee filius Ela Ἀμαηείσεως ἔνεκα. Nam alius erat filius Beeri, cujus Prophetia etiamnum extat. *Drus.* Ἀπέθανε δ' ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ καιροῦ καὶ ὁ τῶν Ἰσραηλιτῶν βασιλεὺς φακέας, ἐπιβουλεύσαντος αὐτῷ φίλης τινὸς Ὡσηέ. *Iosephus.*

Hic ultra omnes Reges superiores impius.] Aliud colligas ex IV Reg. XVII, 2. *Drusius.* Πονηρός τε ἦν, καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ χεῖρον ὀλίγῳ. *Iosephus.* Fuit autem post mortem Phacee, interregnum annorum VIII. Nam regnum Oseæ vel interruptum fuit annis Syrorum, vel æmulum familiæ Phacee. *Abul.* Certe verum non est quod Sulpicius dicit: *ultra omnes hunc fuisse impium.* Quia etiamsi Osee ipse coleret vitulos aureos, tamen permisit suis, qui vellent, ire in Jerusa-

2 *Deo meruit. Namque ei Salmanasser rex Assyriorum*
3 *intulit bellum, victumque tributarium sibi effecit. Sed cum occultis consiliis rebellionem pararet, regemque Æthiopum, qui tum Ægyptum obtinebat, in auxilium accerse-*

lem, ibique adorare Deum Judæorum in templo, quod cæteri Reges Israëlis, dispositis custodibus, non permiserunt. Hinc Oseæ permissu, Israëlitæ ab Ezechia invitati, Jerosolymam ad celebrandum Pascha venerunt. II Par. xxx, 11, 18. *Seder Olam.*

Salmanasser.] Hunc Eusebius perperam cum Sennacheribo confundit. Sane in Historia Ebraica Tobiæ Salmanassar, quem Græca Enemessarum appellat, pater est Sennacheribi, qui filio imperium reliquit. Sub hoc Tobias in captivitatem ductus fuit. *Drus.* Hujus nomen in Tyriorum extitisse Annalibus, docet Josephus IX, 14. Verba ejus sunt: *Assyriorum Rex cum armis totam Syriam & Phœniceen peragravit, & nomen ejus in Tyriorum Annalibus scriptum invenitur. Bellavit enim contra Tyrum, regnante ibidem Elulæo, attestante etiam Menandro in suis Chronicis.* Regum Assyriorum nomina alia sunt simplicia, ut Phul, Asar, Teglat: alia composita, ut Teglat-Phalasar, ex tribus, Teglat, Phul, Asar. Salmanassar ex Salmam & Asar. Asarhaddon, ex Asar & Haddon. Nabuchodonosor ex Nabo qui erat Deus Babyloniorum, Chad & Netzer. *Selden.* Cedrenus Salmanassarem falso vocat Nabopalassarem. Quæ nomina, & tempus utriusque, nimis differunt. Vide Calvisium in Isagoge. Cæterum successio Regum post Sardanapali vicomburium hæc fuit: *Arbaces* Assyriam & Mediam tenuit, hisque αὐτονομία reddita: successorem in sola Assyria habuit *Ninum* Juniorem, qui in Sacris *Thilgath Tilneeser* vel *Tiglath Pileser*, Æliano *Thilgamus*. Huic successit *Salmanassar* sive *Shalman.* Hoseæ X. 14. At in Babylonia regnabant *Belesis* sive *Baladan*, qui Ptolemæo & Censorino, *Nabonassarus.* Usser.

Rex Assyriorum.] Idem regem Chaldæorum eundem appellat: quam recte, viderint qui harum rerum intelligentiam habent. *Drus.* Imo non recte. Quia tum temporis aliud regnum Chaldææ, aliud Assyriæ. Tempore Salmanassaris regnabat in Babylonia Mardokempad sive Merodach, quartus à Nabopalassare. Ac imprimis hic regnum Babylonium ab Assyriorum jugo, quod sub obscuris illis regibus, Nassio, Chinzere, Poro, ac Dulilæo, recepisse videntur, liberavit. Esa. XXXIX. II Reg. XX, 12. *Horn.* Cæterum hos Assyriorum Reges Persæ Reges Aderbigian ab ignis cultu vocant. אדר enim vel אזר ignis est. *Golius.*

Victumque tributarium sibi effecit.] Qui status per quinque vel sex annos duravit. Incepit autem anno primo Oseæ. *Horn.*

Occultis consiliis rebellionem pararet.] Josephus IX, 14. IV Reg. XVII.

Regemque Æthiopum, qui tum Ægyptum obtinebat.] Quærendum unde hoc habeat. Nam IV Reg. XVII, 4. vocatur rex Ægypti. Nomen ei in codicibus Ebræis סוא, So, quod Orientales Judæi legunt סי, Si. Quanquam in Hieronymo Sua: & in editione Romana, Σηγὼρ βασιλέως Αἰγύπτου. Josephus habet, *Soam Ægyptiorum Regem.* Chrysostomus Hom. XXX. in Iohannem: *Huic* (Salmanassari) *Osee primum paruit: inde defectione facta Æthiopibus confederatus est. Quod cum Assyrius intelligeret, gentem illam obsessam cepit, neque amplius*

cerſeret, idque Salmanaſſer comperiſſet, perpetuis eum vinculis in carcerem conjecit, urbemque excidit, populum univerſum in regnum ſuum abduxit, Aſſyriis in hoſtili

amplius illic habitare permiſit. Ecce nihil diſſidet à noſtro Sulpicio. Mirum unde hauſerint. Porro Ægyptum tunc obtinebat (Euſebius mihi autor) Bocchoris, cujus annus XXXIII. aut XXXIV. incidit in nonum Hoſee. Regnavit autem ann. XLIV. quem Scalon Æthiops devicit, ejuſque regnum occupavit. Hæc indigent diligentiore inquiſitione. *Druſ.* Origo hujus opinionis, ex Hiſtoria Ezechiæ fluxit, ubi mentio fit Tirhakæ Æthiopum Regis, qui tum quoque Ægypto potitus. Nec erravit Sulpicius, niſi errantem Manethonem ſecutus ſit. Nam is tradit, Sabaconem Æthiopiæ Regem, victo Bocchore, Ægyptum cum Æthiopia junxiſſe. A quo Dynaſtia Æthiopum, qui in Ægypto regnarunt, fluit. Sabaconi ſucceſſere Sevech, qui & Sebich ſive Sethon, deinde Tarach ſive Tirhaka. Sebich ſive Sethon eſt ille So, ad quem Hoſea miſit. Fuerunt autem Ægyptii Reges Aſſyriorum æmuli & hoſtes fere. *Horn.*

Perpetuis eum vinculis in carcerem conjecit.] Anno VII. Hoſeæ obſedit Salmanaſſar Samariam, & triennio poſt eam cepit. Hic finis fuit regni Iſraëlis, cum ſtetiſſet annos CCLVI. *Chronolog.*

Urbemque excidit.] Nempe Samariam. Melius erat dictu, *cepit.* Neque enim Scriptura exciſam memorat, & recte, cum tradita ſit ad habitandum Aſſyriis. *Sigon.*

Populum univerſum in regnum ſuum abduxit.] Πάντα τὸν λαὸν μετῴκισεν εἰς τὴν Μηδίαν καὶ Περσίδα. *Ioſeph.* In Aſſyriam, IV Reg. XVII, 6. in Halach & Chabor, flumine Gozan & urbibus Mediæ, ibid. Chalach de opinione quorundam ſunt Colchi, & Chabor Iberi. *Druſius.* חלח eſt Calacina pars Aſſyriæ, Adiabenen tangens apud Ptolemæum. Habor חבור, eſt Chabora apud Euphratem, eidem Ptolemæo. Alii vero per חלח Colchos, per חבור Iberos intelligunt; & qui eo deducti ſunt, putant eos eſſe quos Colchos è Syris ortos & circumciſos fuiſſe narrat Herodotus, Ponticos illos in Actis & Petri epiſtola memoratos. Certe Ponti oram poſt hæc tempora ſub regibus Chaldæis fuiſſe diſcimus ex Abydeni loco de Nabuchodonoſoro. Fluvius Gozan eſt, unde Gauzanitis regio, apud Ptolemæum in Meſopotamiæ deſcriptione. *Grotius.* Quia autem Salmanaſſar captivos in urbibus Mediæ locavit, patet, tum vel totam Mediam, vel partem ejus aliquam, Aſſyriis paruiſſe. *Horn.* Quemadmodum mos regibus ferme eſt, gentes pro libidine huc illuc transferre, pecudum in morem, quas paſtores nunc in hibernos, nunc in æſtivos ſaltus trajiciunt. Ita enim ingenia populorum emolliuntur, mutanturque; & qui in ſuo ſolo quidlibet audent, placidi quietique in alieno ſunt. Nunquam deinde Iſraëlitis in patriam remeare, aut deletam perditamque inſtaurare rempublicam contigit. Uſque adeo enim ſeſe nefario impietatis crimine obſtrinxerant, uti placare numinis iram longa dies, revolutuſque ſeculorum ordo nequiverit. *Cunæus.* Μιλώνησαν δὲ αἱ δέκα φυλαὶ τῆ Ἰσραηλιτῶν ἀπὸ τῆ Ἰουδαίας μὴ ἐτῶν δρόμων ἑνακοσίων πεσαράκοντα ἑπτὰ, ἀφ' ἧ χρόνῳ τὸν Αἴγυπτον ἐξελθόντες αὐτῶν οἱ πρόγονοι τοῦδε κατέχουσι τὸν χῶρον. ἀπὸ δὲ Ἰσραηλιτῶν ἕως ἐτῶν ὀκτακοσίων. ἀφ' ἧ δὲ ἀποστάντες ἀπὸ Ῥοβοάμου τὸν βασιλείαν Ἱεροβοάμῳ παρέδοσαν, ἔτη ἐπὶ

4 *hostili solo ad custodiam positis. Exinde ea pars Sama-*
ria appellata: quod lingua Assyriorum custodes Samari-
5 *tas vocant. Ex quibus plerique divinas ceremonias re-*
cepe-

Δραχόσια ποσαφάχθη, μιλῶις ἐπῷ, ἡμίσυ ἐπῷ. *Ioseph.*

Assyriis in hostili solo ad custodiam positis.] Iosephus ait fuisse gentem Persicam ex eo tractu, qui ab amne Chutho denominatus est. Orig. Iud. lib. IX. cap. XIV. Forsan Assyrios appellat, quia subditi erant regi Assyriorum. Siquidem coloni erant ex Chutha & Babylonia: item ex Ava, Hemath & Sepharvaim, IV Reg. XVII. ℣. 24. *Drusius.* Incondita fuit illa colonorum multitudo, quam ex Cuthæorum, Babylonienſiumque, & Chamathæorum, ac Sepharvaimitarum, Chavæorumque ſedibus collectam, rex Aſſyriæ in Samariam tranſvexerat, poſtquam Iſraëlitæ omnes, qui ſeceſſionem à Judæis fecerant, abducti in longa exilia, diſperſique per Colchos, Parthos, atque Æthiopes ſunt, nunquam ut ex illa tempeſtate in Palæſtinam redierint. Quare jam Samaritani, qui in vacuam eorum regionem miſſi ſunt, nihil niſi retrimenta hominum & mendicabula fuere, plane ut ſunt illi apud Siculum vatem,

—— ὅτι λόγῳ τινὸς ἄξιοι, ὅτ' ἀναθυμητοί,
Δύσπνοοι, μιαιφόνοι, ἀπροσδόκητοι ἐν μοίρᾳ.

Sane quanti pretii fuerint, monet nos vetus Judæorum verbum, quod Rabbi Elias refert, למה היה דוד והמלך רומה לכיתי דמחזיר על הפתחים: *Cui rex David ſimilis fuit? Chutæo oſtiatim ſtipem petenti.* Cunæus. Cuthæi autem illi ex Suſiana fuerunt. Quippe tractus ille, ut ſupra monitum à Cuſcho dictus, qui Aſſyriis Cuth, ſicut pro Aſſur Athur dicunt. Unde Cuſiſtan hodie. *Horn.*

Exinde ea pars Samaria appellata.] Non exinde, ſed ab urbe ejus nominis; quæ à monte vocitata, ut & mons, à quodam Semer. Res eſt certa. Tamen Iſidorus Orig. l. XV. *Samariam Sennacharib rex conſtruxit vocavitque Samariam, id eſt, cuſtodiam, quia quando Iſraël tranſtulit in Medos, ibi cuſtodes conſtituit.* Druſius.

Quod lingua Assyriorum custodes Samaritas vocant.] Euſebius in Chronicis, *Sennacharib rex Chaldæorum ad cuſtodiendam regionem Iudææ accolas miſit Aſſyrios, qui æmulatores Iudææ legis facti Samaritæ nuncupati ſunt: quod in Latina lingua exprimitur cuſtodes.* Epiphanius contra Hæreſes I. *Interpretari poſſes Samaritas cuſtodes, propterea quod cuſtodum locum in terra obtinebant: aut quod cuſtodes eſſent conſtituti ſecundum legem Moſi.* Eucherius: *Samaritæ cuſtodes, eo quod à Babyloniis illic ad cuſtodiam collocati eſſent Iudæorum.* Cæterum Samar verbum eſt Ebraicum, non Aſſyrium. Aſſyrii & Chaldæi pro eo Natar uſurpant. Unde in ea lingua cuſtodes potius Nataritæ dicerentur. *Druſ.*

Plerique divinas ceremonias receperunt, reliquis.] Hæc ita reſtitui poſſent ad veritatem hiſtoriæ, *qui divinas cæremonias receperunt, & ſimul in errore gentilitatis perſeverarunt.* IV Reg. XVII. ℣. 33. *Druſ.* Cuthæi à leonibus devorari cœperunt. Cum autem didiciſſent id evenire quod in ea terra non cultui unius Dei operam darent, Rex Aſſyriorum remiſit ad eos unum ſacerdotem, qui eos jura regionis doceret. Ita unaquæque gens fabricavit Deum ſuum & nihilominus colebant Dominum. IV Reg. XVII. *Sigon.* Fuit igitur religio ipſorum mixta ex gentili & Judaica. Errores ipſorum varios recenſent Epiphanius & Philaſtrius. Solum Moſis Pentateuchum admittunt literis peculiaribus, quas Moſaicas

ceperunt, reliquis in errore gentilitatis perseverantibus. Hoc bello Tobias in captivitatem ductus est. 6

LXXXVII. *At in parte duarum tribuum, rex* 1 ACHAS, *ob impietatem invisus Deo, cum finitimorum bellis sæpe premeretur, deos gentium colere decrevit, nimirum quia eorum illæ auxilio victores frequentibus præ-*

saicas esse volunt, scriptum, & in plurimis à Judaico discrepantem. Vide Petitum II Ecl. Chron. IV. Tandem autem, sero quidem admodum, sed aliquandiu tamen ante Sanaballetæ tempora, penitus omnem idolorum cultum abdicavere, secutique religiones sunt, quas divinus Moses præscripserat. *Cunæus.*

In errore gentilitatis.] Multa in odium Samaritarum Judæi confixerunt. Ut quod columbam coluerint, & ejus nomine circumcisi sint. Quod ignota idola in monte Garizim inventa coluerint. Et hoc est illud crimen, quod Judæi duabus literis ש notant, & tanquam cauterio Samaritanis imprimunt. *Heinsius.* Perperam profecto, si loquantur de publico Samaritanorum cultu, ex quo Manassen, Iaddi fratrem, habuere Pontificem Maximum. Sed fieri possit ut fuerit ex cultu aliquorum privato ac domestico, vel etiam ex publico Cuthæorum, antequam legem didicissent Mosaicam. Saltem id credibilius, quam quod Judæi quidam, ut ex Gedaliæ catena Cabalistica constat, crediderint, fuisse illud simulachrum quod Jacob ex Assyria veniens, post urbem Sichem, sub terebintho defodit, ut Gen. xxxv. legere est. *Vossius.* Negasse eos animæ ἀθανασίαν, & ἀναστάσιν τῶν νεκρῶν, Epiphanius & Philastrius authores sunt. Sed & hæc odio conficta. Ut & illud, quod Benjamin Tudelensis tradit, tribus his caruisse literis ט ח ץ. Vide *Scalig.* in Trihæresio, cap. XVI. Seldenum de DIs Syris. Illud verum est quod Josephus observat: ὅταν μὲν πρὸς πολλοὺς βλέπωσι τοὺς Ἰουδαίους συγγενεῖς ἀποκλίνειν, ὡς ἐξ Ἰωσήπου φύντες, ὅταν δὲ πλείοσιν ἴδωσιν, ἐδαμοῦθεν αὐτοῖς προσήκειν λέγουσιν.

Hoc bello Tobias in captivitatem ductus est.] Vide Librum Tobiæ. Qui Tobit Chaldæis. Binæ ejus libri editiones Hebraicæ, Pauli Fagii altera, altera Osvaldi Schrekenfuchlii, satis invicem, uti & Græca & Latina, diversæ. *Selden.*

Achas.] Cum in libris Græcorum sit ἀχὰζ, putarim Sulpicium scripsisse Achaz: tamen non adsevero. *Drus.*

Finitimorum bellis.] Primo Syrorum & Israëlitarum. Deinde Idumæorum & Palæstinorum. *Sigon.*

Deos gentium colere decrevit.] Moloch IV Reg. XVI. ℣. 3. Baalim II Paralip. XXVIII. ℣. 2. & Deos Damasci sive Darmasci, IV Reg. XXVIII. ℣. 23. *Drus.* Filium suum Moloch consecravit, vel comburendo eum, ut Joseph. & Abul. censent, vel traducendo per ignem, ut Theodoret. & Salianus, vel unum è filiis cremando, alios traducendo. *Lyra.* De hoc Molochi cultu vide Vossium, & Seldenum.

Quia eorum illæ auxilio victores.] Non hoc de suo adjecit Sulpicius, ut quidam censent; sed ea facti ipsius ratio adducitur II Paralip. XXVIII. Sic Romani Deos hostium suorum evocabant, ut ex hostico Romam migrarent, ac Romanis victoriam de hostibus darent. *August.* IV. Civ. Dei.

Piaculo.]

2 *prœliis extitissent. Ita in hoc nefariæ mentis piaculo diem functus est, cum* XVI. *annis in regno fuisset.*

1 LXXXVIII. *Huic* EZECHIAS *filius successit, mul-*
2 *tum paterni dissimilis ingenii. Namque initio regni, populum sacerdotesque ad Dei cultum cohortatus, multis disseruit, ut frequenter castigati à Domino, sæpius essent misericordiam consequuti, ut postremum decem tribus, in captivitatem nuper abductæ, sacrilegii pœnas dissolverent: curandum eis sedulo, ne eadem pati mereantur.*
3 *Ita conversis ad religionem omnium animis, Levitas Sacerdotesque omnes ad celebranda secundùm legem sacrificia ordinavit: celebrarique Pascha instituit, quod*

Piaculo.] Id est, crimine. Proprie crimen ob quod expiatio fieri debet. *Druſ.*

EZECHIAS.] Rectius scribitur Ezecias. Primum, quia Græci sic scribunt ἑζεκίας: deinde, quia est Coph in Ebræo characte re, quam consonantem antiqui expressêrunt semper per C simplex. *Druſ.* IV Reg. XVI. II Chr. XXVIII. Ioseph. IX, 13. cap. X, 1. Fuit vir sane bonus, sed ingenio timidiore, qualis apud Romanos Fabius ille, aliis cunctator, aliis Ovicula dictus, cui de Græcis Periclem confert Plutarchus. *Grot.* Φύζις οἱ ἦν αὐτῷ χρηστὴ, καὶ δικαία, καὶ θεοσεβής. *Ioseph.*

Filius.] A. M. 3136. Ezechias nascitur, cum Achaz nondum esset decem annorum puer. Ideo privignus ipsius, vel frater vel adoptivus filius, potius quam naturalis creditur. *Calvis.* Sed hæc solutio, etsi in speciem egregia, repugnat Scripturæ, quæ utique Ezechiam ut filium naturalem Achazi proponit. Mirum autem non est Achazum illa ætate genuisse, cum similia exempla alibi occurrant. Ætatem undecim annorum quandoque fœturæ habilem fuisse, probat Scaliger in *El. Orat.* Chronol. Vide & *Hieron.* Epist. ad Vital. & imprimis Spanhemium I Dub. Euang. IV. qui ibidem plura δυσπροσῳ Chronologiæ Sacræ, in Regum Hebræorum annis, felicissime expedit.

Ut postremum decem tribus in captivitatem nuper abductæ.] Hoc non solum Ezechias initio regni non dixit, ut apparet ex libris Sacris, sed nec dicere potuit. Nam anno quarto Ezechiæ Salmanassar bellum intulit Regi Oseæ, anno vero septimo eundem cum decem tribubus in Assyriam abduxit. Ipse vero hanc orationem habuit primo mense anni primi. *Sigon. Druſ.*

Levitas sacerdotesque.] Perspicue discriminat Sacerdotes à Levitis, quos antehac aliquoties confuderat. *Horn.* De summo ejus temporis Sacerdote, vide Selden. I. de Successîon. in Pont. V.

Pascha.] פסח. Patres deducebant à πάσχω. *Tertullianus. Lactant. Ambros.* Sed Hieronymus monet esse à פסח, addito א. פסחא. *Vossius.*

Quod

quod jam pridem fuerat omissum. Cumque dies fe- 4
stus adesset, dimissis per omnem terram nunciis, con-
ventus diem edixit: ut si qui post abductionem decem
tribuum in Samaria resedissent, ad solemne sacrum
convenirent. Ita frequentissimo conventu dies sacer 5
publica lætitia exactus, longo post intervallo religione
legitima per Ezechiam restituta. Tarì deinde indu- 6
stria, qua divina curaverat, rem bellicam administra-
vit, Allophylosque frequentibus prœliis contudit: donec
ei Sennacherib rex Assyriorum bellum intulit, magno
cum

Quod jam pridem fuerat omissum.] Διὰ τὸν τῶ προφητῶν βασιλέων ὠλιγωρημένων. *Ioseph.*

Si quis post abductionem decem tribuum.] Ab eodem errore hoc edictum finxit Sulpicius, quo illa verba superiora, de abductione decem tribuum, protulit. Neque enim misit ad eos qui remanserant ex decem tribubus, (nam nemo remanserat) sed ad ipsas tribus nondum abductas. *Sigonius.* Ita & Josephus. Cujus verba sunt: *Israëlitæ audito quid legati à suo rege afferrent, adeo mentem non adhibuerunt, ut eos ludibrio habuerint, & Prophetas quoque eodem cohortantes & præmonentes quantæ calamitates instarent, respuerint: quos postremo comprehensos necaverunt. Multi tamen Zabulonis atque Isacharis, Prophetarum monitis parentes, ad pietatem sunt conversi, atque hi omnes Hierosolyma ad Ezeciam confluxerunt, ut Deum adorarent.*

Dies sacer.] Ezechias Pascha celebravit, antequam vastities Israëlis veniret. Venit autem anno quarto Ezechiæ ineunte. Ergo ante annum Imperii sui quartum hoc Pascha celebravit Ezechias. Rursum anno primo Ezechiam non potuisse celebrare tam solenne Pascha, nemo dubitabit, qui attentius sacram Historiam expendet. Quare existimamus hoc Pascha celebratum fuisse anno secundo, qui est Ɔccclxxi. ab Exodo. Est ergo annus septimus Octaëteridis, & Pascha celebratum est nono Aprilis die. *Petitus.*

Religione legitima per Ezechiam restituta.] II Paral. xxxi. IV Reg. xviii. Duo imprimis maxima opera pro religione fecit. Quod lucis excisis, excelsa, rem prioribus regibus fere intactam, sustulit; & ipsum serpentem æneum, à Mose factum, comminuit.

Allophylos frequentibus prœliis contudit.] Rex Palæstinis bellum intulit, & parta victoria omnes eorum urbes, à Gitta usque Gazam, suæ ditioni adjecit. *Ioseph.*

Sennacherib.] Alio nomine *Sargon.* Esa. xx. 1. *Visser.* Hujus Assyriorum regis meminisse Berosum testatur Josephus, in quo delenda illa: λέγων ὅτως; nam quæ post id sequuntur, manifestum non Berosi esse sed Josephi. Meminit Sennacheribi & Herodotus Euterpe. Miror autem ab Josepho erroris notari Herodotum, quod Sennacheribum dixerit non Assyriorum, ut Berosus & sacræ literæ, sed Arabum regem; cum Herodoti codices, quibus utimur, habeant: Σανυχάριβον βασιλέα Ἀ-

ραβίων

cum exercitu fines ejus ingressus: lateque agris vastatis,
7 *nullo obsistente, urbis obsidionem urgebat. Ezechias*
enim, multitudine inferior, non ausus manum conse-
8 *re, muris se tuebatur. Rex Assyrius portis assultans,*
minitari excidium, deditionem imperare, Ezechiam
frustra Deo confidere, se Dei nutu potius arma
suppressisse: victorem omnium gentium, eversorem Samariæ, effugi non posse, ni matura dedi-
9 tione sibimet consuluissent. *In hoc rerum statu,*
Ezechias Deo fretus, Esaiam prophetam consulit: ejus-
que

φαῦλον τι τὴν Ἀσσυρίων. Etiam illa verba apud Iosephum: Ὡς δὲ τοῦτο ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τὴν Αἰγυπτίων βασιλέα ἐλθὼν ἱστόρει ὅστις ἦν Ἠθιόψ, cum superioribus non cohærent, & è marginali annotatione aliqua in textum irrepsere. Tota hæc Historia iisdem prope verbis est apud Esaiam XXVII. *Grotius.*

Bellum intulit.] Prætextus ejus, negatum tributum, quod Achas pater Ezechiæ, Assyriorum Regibus pendere solitus erat. *Iosephus.* Sed prætextum hunc, non veram belli causam fuisse, ex eo patet, quod acceptis ab Ezechia CCC. talentis argenti, XXX. auri, nihilominus urbem obsedit. Ergo insatiabilis Assyriorum ambitio vera causa fuit. *Horn.* Ὁ δὲ Ἀσσύριος λαῶν τῶνπερ ἦν μὲν ὁμοθυμαδὸν ἔδιν ἐφρόντισε. *Ios.*

Urbis obsidionem urgebat.] Hierosolymarum. Esa. XXXVI. IV Reg. XVIII. II Paralipomen. cap. XXXI. Josephus X, 1.

Rex Assyrius portis assultans.] Non ipse Rex, qui contra Æthiopes & Ægyptios profectus, sed duces ejus, Rabsace cum duobus aliis. *Iosèph.* Fabulantur autem Hebræi, hunc Rabsacen fuisse filium Isaiæ, eo quod locutus sit Hebraice, & quia alter Isaiæ filius relictus vocatus est Iaschub, quasi alius ad Assyrios transfugisset. Hanc fabellam refert Hieronymus, & auctor de Mirabilibus Scripturæ apud Augustinum II, 27. Israëlitam fuisse, sed legis & populi sui desertorem, vix dubium est. Credibile id facit tum lingua Hebræa, tum quod ad verba ejus maledica proceres & Ezechias vestem suam conscinderunt, quod fieri non solebat nisi quoties talia verba ab Israëlitarum aliquo pronunciata fuissent. *Grot.*

Minitari excidium, deditionem imperare.] Orationem ejus acerrimis blasphemiis, minis & fastu plenissimam, vide apud Scriptores Sacros.

Arma suppressisse.] Ex verbis illis: *Dominus dixit mihi, ascende ad terram hanc, & demolire eam*, conjicio legendum esse apud Sulpicium, *se Dei nutu potius arma sumsisse*, non *suppressisse*. Ita vero quoque intellexit Iosephus. *Sigonius.* Et sententia mirabiliter confirmat. *Druf.* Sic illi orbis vastatores, Attila & Timur Lenk jactitabant, à Deo se missos ad castiganda hominum scelera. Unde Attila ad Lupum Episcopum dicebat: *Sum flagellum Dei.* Cui Lupus: *Bene ergo venerit flagellum Domini mei.*

Esaiam.] Antiquum est pro Iesaiam.

Sic

que responso edocetur, nihil ex hoste periculi fore, divinum autem auxilium non defuturum. Nec multo post, 10 *Tirhac rex Æthiopum, regnum Assyriorum invadit.*

Quo

Sic Ezeciel dicebant pro Iezeciel, prima nominis prorsus abjecta. *Drusius.* Esaiæ xxxvii. Ezechias audita Oratione Rabsacis, scidit vestimenta sua, & indutus sacco in templum se contulit, ac Esaiæ sententiam rogavit. Huic ego Græcorum Demosthenem comparo. Puritas Hebraismi in Esaia, Atticismi in Demosthene: magnificus utrique dicendi character: frequentia schemata, maxime vero illa qua Demosthenem excelluisse ait Quintilianus δίνοσις, rebus indignis, asperis, invidiosis vim addens. Sed Esaiam etiam natalium dignitas & regia affinitas ornabant. *Grotius.*

Nihil ex hoste periculi fore.] Esaias retulit, non esse ea tempestate oppugnationem metuendam ab Assyrio. Instare enim felicia tempora, quibus securi possint agros suos in pace colere, & possessionum suarum curam habere, timentes neminem. *Ioseph.*

Tirhac.] Tharaca est in editione Latina, & in Græca Θαρακώ. Iesaiæ xxxvii, 9. & iv Reg. xix, 9. Sed in Hebræo Tharhaca, quod nunc legunt Thirhaca. Iosephus autor regem hunc, quem Tharsicem nominat, suppetias tulisse Ægyptiis contra Sennacheribum, qui tunc Pelusium obsidebat. Sennacheribum autem, cum ab Ægyptiaco bello soluta obsidione reverteretur, in itinere comperisse exercitum suum, quem in Iudæa sub Rabsacis imperio reliquerat, pestilentia divinitus immissa deletum prima nocte posteaquam urbem oppugnare occœperat. Hæc Iosephus lib. x. cap. 2. Vide Sigonium. *Drusius.* Hunc Strabo Tearconem appellat. Verba ejus sunt: Σέσωστρον τὸν Αἰγύπτιον καὶ Τεάρκωνα τὸν Αἰθιόπα ἐπὶ ἀμφοτέρους ἐλθεῖν, Νεωκοδόνοσορον ἔτι τὸν Βαβυλωνίων καὶ Χαλδαίων δυνάστην ἐπὶ πολλοὺς μὲν ἄλλους, καὶ ἐπὶ Σιηλῶν ἐλάσαι. μέχρι μὲν ἔτι Θήβης καὶ Τεάρκωνα ἀφικέσθαι. Lib. i. & xv. Quæ de columnis Herculeis referuntur, fabulosa sunt. Non enim ea ætate Æthiopum, vel Ægyptiorum, vel Assyriorum arma tam longe in Occidente peregrinata sunt, Oriente plerumque occupato. Videtur autem Herodotus historiam Tirhakæ in rebus Sethonis Ægypti Regis, quas Libro ii. refert, exposuisse. Omnia enim pariant. *Horn.*

Rex Æthiopum.] Et Ægypti quoque, ut supra dictum ⌣. Eo enim tempore Dynastia Æthiopum in Ægypto regnabat. Æthiopum nomen in antiquissima Geographia latissime sumtum, complectitur omnes australes populos, ut Scytharum, quidquid in Septentrione gentium. Si Græca vox, ut volunt, ab adusto vultu est. Quanquam & videri queat expressa ex Copt, unde Agopht, Ægyptus, & facili μεταθέσει Æthiops. Ei fere nomen כוש respondet. Cush sive Æthiopia duplex. Africana ἠπειρος Αἰγυπτία, & Asiatica. Hanc distinctionem Herodotus tradit, describens expeditionem Xerxis, ubi eos distinguit in Orientales & Lybicos. Et sic in Scriptura Cush denotat Æthiopiam Asiaticam, quæ complectitur majorem Arabiæ partem inter sinum Persicum & Erythræum. Ex hac Æthiopia fuit Zarah ii Chron. xiv. Ubi non possunt intelligi Æthiopes sub Ægypto. Quia Rex Ægypti non passurus fuisset tantum exercitum per regnum suum transire. Deinde quia civitates Zeræ fuerunt ad Austrum Iudææ, & Asa eas destruxit usque ad Geram, quam constat

11 *Quo nuncio Sennacherib ad sua tuenda conversus, fremens & clamitans*, victori sibi victoriam eripi, *bellum omisit: missis ad Ezechiam literis, cum verborum contumeliis denuncians*, se paulo post rebus domi compositis ad excidium Judææ mature reditu-
12 rum. *Sed nihil his Ezechias motus, orasse Dominum tradi-*

constat esse in Arabia Petræa Et cum Ezechielis XXIX. dicatur, quod Ægyptus vastari debeat à turri Sienes usque ad limites Æthiopiæ, quis non videt Æthiopiam ibi Arabicam intelligi. Nam alias absurdus sensus. Velut si quis dicat, Angelos subegisse omnem Franciam inter Caletum & Dubrin. At indubie Tirhaka Æthiopum horum Arabum Rex fuit, non Africanorum, de quorum longinquis expeditionibus nihil constat. *Horn.* Æthiopes autem, حبشة Abyssini, ita dicti Arabibus sunt, quasi ἐπιμιξίοι, حبش enim est *promiscue congregare*, vel ab Ægyptia voce Αὐάσεις, qua Æthiopum habitationes denotant teste Strabone. Eorum Imperator hodie dicitur Presbyter Johannes. Origo vocis inde, quia à Persis vocatur برنستارخان, Præstat Chan, id est, *Mancipiorum Rex*. Siquidem hujus gentis mancipia toto Oriente notissima. *Golius.*

Regnum Assyriorum invadit.] Josephus aliter: Ταρσικῷ πολέμῳ ἀγωνιζομένῳ δυνάμιν ἐπὶ συμμαχίᾳ τοῖς Αἰγυπτίοις ἤκειν, διεγνωκότα ποιήσασθαι τὴν πορείαν διὰ τῆς ἐρήμου ἧ ἐξαίφνης εἰς τὴν τῶν Ἀσσυρίων ἐμβαλεῖν. Sententia ejus fuit, non ipsum regnum Assyriæ, sed Assyrios Pelusium obsidentes petiisse Tirhakam. *Horn.*

Quo nuncio Sennacherib ad sua tuenda.] Ταραχθεὶς δ' ὑπὸ τούτων ὁ βασιλεὺς, propere cum suis abiit. *Ioseph.* Herodotus aliam solutæ obsidionis Pelusii causam refert. *Vna*, inquit, *nocte murium tanta vis extitit, ut hostium arcus & reliqua arma corroderent: quo factum est, ut exarmatus Rex, à Pelusio suum exercitum abduceret.* Quod miraculum vel illud est ad Hierosolyma factum, & ab Ægyptiis ad suam gloriam detortum, vel omnino confictum. Vide apud eundem Græcum, quæ de statua Sennacharibi & inscriptione ejus, ἐμοὶ ὅσιος ὀρέων, ἀσεβὴς ἔσω, referat.

Missis ad Ezechiam literis.] Nullas literas scripsisse traditur Sennacherib ab obsidione discedens, sed tum cum obsidione urbem premebat. Sic enim XXII. Paralip. *Sigon.* Male. Nam conferendus Sigonio fuisset cum libris Paralip. Isaias. Qui exertim, soluta obsidione Libnæ, metu adventantis Tirhakæ, scriptas literas memorat. cap. XXXVII. *Horn.*

Se paulo post.] Ex Esaiæ XXXVII, 9. & 30. colligitur Sennacheribum, audito adventu Tirhakæ, obsidionem Ierosolymitanam, vastatis agris, deseruisse. Tertio demum anno, contusa Æthiopia & Arabia, obsidionem repetiit, & tum clades illa exercitui ejus immissa. *Abulensis, Cajetanus, Torniellus.* Integrum ergo biennium intercessit inter promissam Assyriorum cladem, & ejus complementum: ac male tempora illa multi confundunt, existimantes tum statim, antequam obsidio soluta esset, innumeram illam multitudinem ab Angelo cæsam. *Horn.*

Eadem

traditur, ne hanc tantam hominis insolentiam inultam sineret. Ita eadem nocte angelus castra Assyriorum ag- 13
gressus, multa hominum millia letho dedit. Rex trepidus 14
in oppidum Niniven confugit, ibique à filiis interfectus, dignum se exitium tulit.

LXXXIX. *Ter*

Eadem nocte.] Καὶ τὴν αὐτὴν πολιορκίας νύκτα. *Ioseph.*

Angelus.] IV Reg. XIX. Tob. I, 1. Ecclesiast. XLVIII, 24. I Macc. VII, 41. Alii eum accipiunt pro Angelo bono, velut Gabriele vel Michaële. *Abulensis.* Alii pro malo Dæmone, qui percussit primogenita Ægyptiorum. *A Lapide.*

Multa hominum millia.] Μυριάδες ὀκτωκαίδεκα καὶ πεντακόσιοι σὺν ἡγεμόσι καὶ ταξιάρχαις. Berosus apud Josephum X. 2. Non dubium in hac clade ab Angelo cæsum, & magis excruciatum fuisse Rabsacen, in Deum blasphemum, in Ezechiam maledicum.

Letho dedit.] Josephus ex Beroso λοιμικὴν τῷ στρατῷ νόσον immissum scribit. Hebræi, ex iis Abulensis & Cajetanus, tradunt, Assyrios ab Angelo igne percussos. Quod pro peste etiam accipi potest. Unde & in Tophet ac valle Iosaphat eosdem cæsos asserunt.

In oppidum Niniven confugit.] Ὑπὸ ταύτης τῆς συμφορᾶς εἰς φόβον καὶ δεινὴν ἀγωνίαν καταστὰς ὁ δίσσας φθὰς τῷ στρατῷ παντὶ φθάνει μὴ τῆς λοιπῆς δυνάμεως εἰς τὴν αὐτὸν βασιλείαν, εἰς τὴν Νίνον ἀποσωθεῖσαν. *Ioseph.* ex Beroso. Male autem Sulpicius Niniven oppidum vocat, quæ, ut dictum, maxima prisci orbis civitas fuit, & Asiæ miraculum. *Horn.* Eo reversus, crudeliter in Israëlitas sæviit, multis cæsis. Tob. I, 21.

Ibique à filiis interfectus.] In templo Nesroch. LXX. μεσορά. Josephus: τῷ ἰδίῳ παῖδι Ἀδράσκῃ λεγομένῳ. Filii illi fuerunt duo: Adramelech & Sarasar, maximi natu. Causa parricidii, quod pater, cum in periculo esset, voto se obstrinxisset illos immolandi. *R. Salomo. Hieron.* in Tradit. Aliam affert Lyra & Abul. quoniam pater, postpositis duobus natu majoribus filiis, Asarhaddonem minorem natu successorem regni constituerit. Cujus electionis causam Historia Scholastica refert in amorem, quo Senacherib matrem Asarhaddonis prosequebatur. Parricidæ hi, in Armeniam profugi, regno excideruut, quod Asarhaddon suscepit. *Iosephus:* Διαδέχεται ὁ βασιλείαν συναχθεὶς Ἀσσαραχόδδας. Quem Genebrardus, Arias Montanus, Serarius, censent esse Sardanapalum. Quia uterque ultimus Rex Assyriorum. Deinde, quia Sardanapali nomen videtur conflatum ex Asar & Don, vel Haddon, addito nomine Phul. Tertio, quia quæ de eversione Ninives, per eluvionem Tigris, prædicunt Jonas & Nahum, ea sub Sardanapalo contigisse testatur Diodorus. Verum Eusebius, Torniellus, Salianus, & cæteri Chronologi, Sardanapalum sub Azaria Rege Judæ collocant. Id quod verius est. *Horn.*

Dignum se exitium tulit.] Pharao quoque in decem servatur plagis, ut novissimus pereat: quod & iste passus est. *Hier.* in Esa. XXXVIII. Contigit hoc forte secundo vel tertio mense à reditu in Niniven, ut patet ex Tobiæ primo. No-

1 LXXXIX. *Ter idem tempus Ezechias, ægercorpo-*
2 *re, morbo incubuerat. Cumque Esaias ei verbum Domini annunciasset,* vitæ ejus finem adesse, *flesse rex tradi-*

tandum: sine causa à Iosepho reprehendi Herodotum, quod Senacheribi, tanquam Arabum Regis, meminerit. Nam addit, Assyriorum quoque Regem fuisse. Porro Assyria Imperio suo complectebatur totam Syriam, Mesopotamiam, Babyloniam quoque (ut videtur) & Arabiæ partem Septentrionalem; id est, utramque Iracam, Aghemicam & Arabicam, sicut hodie distingui solent. *Horn.*

Per idem tempus.] IV Reg. XX. Esa. XXXVIII. Iosephi X, III. Anno regni Ezechiæ XIV. quo Sennacherib ab Ierusalem contra Æthiopes profectus est. Id ita esse, patet ex eo, quod post Ezechias vixerit & regnarit annos XV. Constat autem ex IV Reg. XVIII, 2. eum regnasse XXIX. annis, jam deme XV. à XXIX. restabunt XIV. Anno ergo ejus XIV. hæc contigerunt, ante plenam Hierosolymæ liberationem, & cladem Assyriorum. Fallitur ergo Iosephus X Antiqu. III. qui post cladem hanc ea contigisse scribit. Nam Deus cum signo regressus Solis, promittit pariter liberationem ab Assyriis Ezechiæ. Ergo necdum ab iis liberatus erat. *A Lapide.*

Morbo incubuerat.] Νόσῳ χαλεπῇ ἐδέπιτων, ἀπέγνωσαν μὲ οἱ ἰατροί. *Iosephus.* Fuit ei morbus hic immissus, ne ob victoriam, paulo post obtinendam, insolesceret. *Hieronym. Cyrillus, Theodoret.*

Vitæ ejus finem adesse.] Iussus est ultima verba & mandata suis dare. Qualium mandatorum egregium exemplum habes apud Stobæum titulo de Prudentia, ex Erechtheo Euripidis. Vide & Plutarchum de Homeri Poësi. *Grot.* Augustin. VI. de Genes. ad Liter. 17. *Secundum aliquas causas inferiores jam vitam finierat Rex: secundum illas autem quæ sunt in voluntate Dei & præscientia, qui ex æternitate norat quid illo tempore facturus erat, & hoc vere futurum erat, tum finiturus erat vitam quando vitam finivit.*

Flesse Rex traditur.] Tum quia juvenis XXXIX. annorum, tum quia ἄτεκνος. Nam Manasses necdum genitus, sed demum anno abhinc tertio. *Hieronymus, Iosephus, Abul. Cajetanus.* Grotius: *Minus clare revelata spe vitæ æternæ, mors etiam magis timebatur.* Quæ verba, ex Socini lacunis hausta, neutiquam toleranda sunt. *Horn.*

Ita XV. *annos.*] Grotius putat hos annos iis additos, quos Ezechias vixisset secundum constitutum in natura ordinem. Male. Sic enim amplius LXXX. annos vixisset. Clarum ex Textu, & Sacra Chronologia, ab eo tempore quo in morbum incidit, illos annos vitæ ejus additos. Hieron. ad Marcell. Epist. XIX. *Ezechias vicina morte terretur, & fusus in lacrymas, quindecim annorum spatio protelatur.*

Prorogari sibi.] Cujus signum fuit umbra retrograda in Horologio Achas. Erat autem illud gnomon constans, ut ait Eliahou Chomer, ex semicirculo, in cujus cavo erat globus, in quem cadens umbra, respondebat cæsuris, factis in semicirculo ad numerum, ut ajunt XXVIII. Eæ cæsuræ hic vocantur מעלות, id est, gradus. Per eorum decem retroacta est umbra. Eam umbram Solem vocat Esaias XXXVIII. 8. quia à Sole fieri solebat. Nihil autem opus erat universi cursum immutari tantum signi causa. Simili figura fenestræ Solis nomine appellantur Ierem. XV, 9. *Grot.* Non ita facile est dicere, cur Sol Τεκταλάσιος sit vocatus, & quid rei fuerit, in cujus memoriam sacra hæc fierent.

traditur. Ita XV. *annos prorogari sibi ad vitam* 3

me-

fierent. Duorum Dionysii interpretum Græcorum, Pachymerii, ac Maximi, ea est sententia; Persas, viso in cœlis grandi Solis miraculo, quod contigit tempore *Ezechiæ Regis*, & cognomen, & sacra hæc instituisse. Ac Τετραλίης nomen Mithræ sive Soli datum, quia dies fere fuerit triplicatus: quod adstruere conantur ex historia ipsa, quam legere est II sive IV Reg. cap. XX. & Iesa. XXXVIII. Ex hac historia sic colligunt, horam jam diei decimam fuisse, cum regredi inciperet Sol: decem igitur horis opus fuisse, priusquam ad ortum perveniret: horas totidem requisitas, priusquam rediret, unde abierat: residuas fuisse horas diei duas, undecimam, & duodecimam: ac proinde diem illam fuisse horarum duarum & triginta: eoque complexam esse lucem bidui, hoc est, bis duodecim horarum æquinoctialium: ac decem horas reliquas, quia solum duæ desiderentur horæ, quo minus integrum diem conficiant, καὶ συνεκδοχῶς haberi pro integro die. Diem igitur fuisse triplicatam: ac propter tam grande miraculum jure Μίθραν, qui Sol est, dici Τετραλάστον, sive Triplicem. Verum ut speciose ea dicantur, multa tamen sunt, quæ sententiam hanc reddant suspectam. Primum, nec in Regum libris, nec in propheta Iesaia, legere est, Solem retrocessisse, sed umbram: potuit autem Deus, Sole cursum suum peragente, sive per se, vel angelorum ministerio, impeditis Solis radiis, lucem temperare, ut, eâ aliter, atque aliter admissâ, non projiceretur umbra, nisi ubi prædixisset prophetes. Atque hanc sententiam amplexi sunt Burgensis, Vatablus, Montanus. Eique mirifice favet argumentum illud, quod si dies ista fuisset quasi tridui: majus fuisset miraculum, quam temporibus Iosuæ, cum bidui spatium pro die foret. Nam Iosuæ X, 13. est: *Stetit itaque in medio cœli, & non festinavit occumbere spatio unius diei.* Atqui proxime subjungitur: *Non fuit antea, & postea, tam longa dies.* Præterea legati Babylonii, ut est Paralip. lib. II. cap. XXII. *interrogavunt de portento, quod acciderat super terram.* Ubi, quia *super terram* dicitur, longe verisimilius est, miraculum hoc non in cœlo ab iis observatum, sed ex Iudæa ad eorum aures pervenisse. Patres etsi de spatio diei dissentiant, in eo tamen convenire videntur, Solem ipsum mutasse cursum suum. Sic enim è Græcis Theodoretus in illud Psalm. XXIX. *Audivi Dominum, & misertus est mei.* Item Cyrillus, & Elias Cretensis in Nazianzenum. Imo Hippolytum idem sensisse, legas apud Glycam in secundo Annalium. E Latinis similiter Augustinus de mirabilibus Scripturæ lib II, cap. XLVIII. item Hieronymus, Haymo, alii. Neque vero, si lineis decem sit umbra regressa, eo Soli decem fuerit horis opus in recedendo, ac alteris decem in remeando: quia fortasse lineæ illæ, ut optime Tostato observatum, non horarum fuerint, sed semihorarum. Proinde non viginti horis dies illa longior solito, sed denis duntaxat. Imo quid si & quadrantes lineis fuerint signati? Sic quinque solum horis excesserit. Verum nec tantum opus largiri. Potuit & Sol decem esse lineis regressus, & dies tamen par spatio fuisse cæteris. Vt si, Dei jussu, Sol celerrime ad ortum, atque à prima linea mox ad decimam reciprocarit. Quam infirmo igitur tibicine nituntur, qui cum Procopio statuunt διπλασίων ἡμέραν γενομένην, sive, ut apud B. Hieronymum legas, *pene duplicem factum diem:* cui & sententiæ, ut Vatablo monitum, favet R. Kimchi. Quid igitur de illis putabimus, qui etiam triplicatam lucem volunt? Quærat aliquis, si sacrum illud Persicum in memoriam Triplicis Mithræ non sit ab illustri illa

4 *meruit. Quibus peractis, nono & vigesimo imperii anno decessit: regnum* MANASSE *filio reliquit.*

1 XC. *Is à patre multum degenerans, relicto Domino, culturas impias exercuit: ob quod in potestatem Assyriorum traditus, malo coactus, agnovit errorem, popu-*

die: unde igitur nomen hoc sortitum credamus. Dixero, facilius esse, quid sit falsum, videre, quam verum perspicere. *Vossius.* Nihil in cœlestium, corporum motu tum fuit immutatum, quod tres illæ Lunares & eclipses apud Ptolemæum circa hæc tempora factæ arguunt, quarum calculus, à nostris temporibus retrò supputatus, idem nobis tempus exhibet, quod à Chaldæis fuit annotatum, perinde ac si nullus ejusmodi retrogradus Solis motus omnino intervenisset. *Usser.* Hujus miraculi causa missi à Rege Babyloniorum ad Ezechiam legati. Esa. xxxix. Nomen illi Merodach Baladan. Qui fuit Mardokempad, Nabonassari filius. *Scaliger.*

Meruit.] Mereri apud veteres Latinos Patres, significat aliquid impetrare & obtinere, etiam sine merito nostro. Exempla passim extant apud Cyprianum, Ambrosium, Hieronymum, Augustinum. Et celebre illud Gregorii; *O felix culpa, quæ tantum meruit habere redemptorem.* Perkins.

Nono & vigesimo imperii anno.] Verum id IV Reg. XVIII, 2. si biennium illud quo cum patre Achazo regnavit, includas. Solus nonnisi XXVII. annos. Nam cœpit regnare anno tertio regni Hoseæ, non liberi vel usurpati, sed tributarii & confirmati. Unde tametsi illius initium incidat in quartum Achazi, istius tamen incidit in duodecimum saltem Achazi. Sic annus tertius Hoseæ est quidem septimus Achazi, sed annus tertius regni liberi non tributarii. Ezechias vero regnare cœpit anno tertio Hoseæ tributarii, non liberi. *Spanhemius.*

MANASSE.] Qui duodecim annorum IV Reg. XXI. II Paral. XXXIII. Joseph. X, 3. Sanguinarium ingenium, Caii Caligulæ & Neronis non dissimile. *Grot.* Vide & Autorem Imperf. Homil. I. in Matth. Fuit Judæis, quod Achas Israëlitis fuerat. *Sigon.*

Culturas impias exercuit.] Instauravit excelsa, quæ demolitus fuerat Ezechias pater ejus: construxitque aras Baalim, & fecit lucos, & adoravit omnem militiam cœli, & coluit eam. Ædificavit quoque altaria in domo Domini cuncto exercitui cœli, transireque fecit filios suos per ignem: observabat somnia, auguria sectabatur, maleficis artibus inserviebat, sculptile quoque & conflatile signum posuit in domo Domini. II Par. XXXI.

In potestatem Assyriorum traditus.] II Par. XXXIV, 11. Τῶν Βαβυλωνίων ἢ Χαλδαίων βασιλέως. *Ioseph.* Abductus tamen fuit Babylonem. Ergo vel Assyrii sub Babyloniis, vel Babylonii sub Assyriis. Quæ mutatio paulo ante facta: cum Merodach Baladan Ezechiæ ultimis annis regnarit. Quoniam vero exertim vocatur Assyriorum Rex, vix dubito quin alius fuerit à Merodach Baladan, sive Mardokempade. Nam Scriptura accurate regnum Assyrium & Babylonicum distinguit. Deinde in Ptolemæi Canone per XII. annos nulli Babyloniorum reges. Ex quo apparet destructum iterum ab Assyriis fuisse, sive Aserhaddon Rex, sive alius fuerit. *Horn.*

Malo coactus.] Manassi in carcere dabatur parvus panis ex furfuribus, parvo

populumque adhortatus est, uti relictis idolis, Dominum colerent. *Nihil sane dignum memoria gessit,* 2
regnavit autem annos V. *&* L. AMON *deinde filius* 3
ejus regnum adeptus est, nec ultra biennium eo potitus est, paternæ impietatis hæres, Domini negligens, suorum insidiis circumventus periit.

XCI. *Ad* IOSIAM *filium imperium devolutum.* 1

Is

parvo & pondere & parva mensura aquæ cum aceto, ut viveret, ajunt quidam Codices Græci II Paral. XXXIII. & Autor Imperfecti operis in Matthæum Homilia 1. Clemens II. Constit. cap. 22.

Agnovit errorem.] Ἔδοξε δὲ Θεῷ ὠφελῆσαι αὐτὸν φιλάνθρωπον καὶ ἐλεήμονα τὸ πολέμιον. χαρίζεται δὲ τῷ τῆς ἱκεσίας ἐπικύρας ὁ Θεὸς αὐτῷ. Καὶ πάλιν εἰς τὴν οἰκίαν ὁ Μανασσῆς ἀπολυθεὶς ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων βασιλέως ἀναστάζεται. *Iosephus.* Oratio ejus exstat pia & proba, sed non habens authoritatem Canonicæ Scripturæ. *Estius.*

Relictis idolis dominum colerent.] Dedit operam si posset abolere priorum peccatorum etiam memoriam, mutatis moribus totus conversus ad Religionis studia. Nam & urbem lustravit, & templum consecravit denuo, & in reliquum totus fuit in eo, ut gratitudinem Deo posset approbare, ejusque retinere benevolentiam. Idem facere populum quoque docuit, memor in quale incidisset infortunium, ob perperam administratam Rempublicam. Ἀμελήσας τῆς πρὸς τοῦτο μεταβολῆς χρηστότητος, ἕως τὸ μεταξὺ διῆγε βίου, ὡς μηκάδιος εἶναι, καὶ ζηλωτὴς οὐδενὸς δὲ χρόνου λογιζόμενος, ἀφ' οὗ τὸ θεῖον ὑπεροπτεῖν ἤρξατο. *Iosephus.*

Nihil sane dignum memoria gessit.] Frigide. Vixullus Regum adeo & projecte impius & sincere conversus fuit. Recensetque autem Josephus opera ejus pro Republica gesta, cum in regnum postliminio restitutus fuisset. Nam mœnia reparavit, & altissimis exornavit ac communivit turribus. *Horn.* Sepeliri voluit in horto, quod malis factis meritus esset extra Regum sepulchra poni. *Grotius.* Vel quod ibi Mausoleum struxisset. *A Lapide.*

AMON *deinde.*] IV Regum cap. XXI. II Chronic. cap. XXXIII. Josephus X, 4.

Paternæ impietatis hæres.] Μιμησάμενος τὰ δὲ πατρὸς ἔργα, ἀνὴρ ὢν οἰκεῖος ἐτόλμησεν. *Iosephus.* Addit Glycas eum dixisse: *Pater meus à puero multa scelera fecit, ac in senecta pœnitentiam egit. Quare & ego, in hac ætate, pro animi libidine me geram, ac deinceps ad Dominum me convertam.* Sic & apud Pseudo-Clementem II Constitut. Apostol. 23.

Suorum insidiis circumventus periit.] Ἐπιβουλεύεται ὑπὸ τῶν ἰδίων οἰκετῶν ἀπέθανεν, βιώσας ἔτη τεσσαράκοντα, καὶ εἴκοσι, βασιλεύσας δ' ἐξ αὐτῶν, ἔτη δύο. *Iosephus.*

Ad JOSIAM *filium.*] II Reg. XXI, XXII, XXIII. II Chron. XXXIII, XXXIV, XXXV. Josephus X, 5. Φύσιν ἄθλιος, καὶ πρὸς τὸν ἀνεψιὸν ὁμοίως, ac Davidis tota vita æmulus. Talis apud Græcos videtur fuisse Epaminondas, infelix tamen & ipse, non minus quam Josias, populi

2 *Is admodum religiosus fuisse traditur, summaque cura*
3 *divina administrasse, Helchia sacerdote usus bene. Is cum in templo librum verbi Dei scriptum, repertum à sacerdote legisset, quo continebatur*, Hebræam gentem ob crebras impietates & sacrilegia delendam, *pius ad Deum precibus, fletuque jugi imminentem cla-*
4 *dem avertit. Quod ubi indultum sibi per Ollam prophetissam comperit: majore cura, utpote obligatus di-*
5 *vinis beneficiis, cultum Dei exercuit. Igitur vasa omnia, anteriorum regum superstitionibus idolis consecrata,*
6 *cremavit. Namque eo prophani ritus invaluerant, ut Soli*

magis meritis quam suis. *Grot.* Fuit autem ei hoc nomen impositum per prophetam ante CCCXXVII. annos. III Reg. XIII,2. *Tertius Iosias est, cujus nomen prædictum est priusquam nasceretur. Hi tres sunt, Samson, Iosias, Iohannes.* Chrysost.

Helchia Sacerdote.] Scribo Helcia. Nam in fonte חלקיה. Rursum hic sacerdotis nomen usurpat pro sacerdote summo, quem Pontificem appellant. *Drus.* Fuit Pontifex XXV. ab Aaron. *Iosephus.*

Librum verbi Dei.] Id est, legis. Nam lex & verbum Dei se invicem explicant. Aliter alibi: *cumque Esaias ei verbum Domini annuntiasset.* Drus. Deuteronomium. *Chrysostom.* Homil. IX. in II Matth. *Athanas.* Epist. ad Marcell. *Abul.* Totum Pentateuchum. *Ioseph.* ἐντυχὼν ταῖς ἱεραῖς βίβλοις τοῦ Μωυσέως ἐν τῷ ναῷ κεμήλοις. Tempore impii Manassis adeo neglecta fuit lex, ut liber ejus, tanquam res noviter inventa scribatur. *Cajetanus.* Impius Achaz combussit libros legis, ne ex iis Idololatriæ argueretur. Quare Sacerdotes clam in muro templi legem absconderunt, & ibi postea repertus. *Lyra* ex R. Salomone. Fuit ὡς βιβλαφόν Mosis, ut ex Paral. XXXIV. 14. patet. *Grotius.* Vel ejus ævo scriptum, & in Sanctuario ante annos Ioccc. positum. *Genebrard.*

Hebræam gentem.] Locus est Deut. XXVIII,36. in quem, Deo ita disponente, incidit. *Grot.*

Quod ubi indultum.] IV Reg. c. XXIII.

Per Ollam prophetissam.] Emendo, *per Oldam prophetissam*, quam LXX. τὴν προφῆτιν. Hieronym. *prophetidem* appellat. Scribi autem debet Holda, cum aspiratione. Græce Ὀλδά. IV Reg. XXII, 14. *Drusius.* Fuit uxor Sellum. Quem Hebræi tradunt fuisse avunculum patris Ieremiæ. Cur non iverunt ad Ieremiam vel alios qui tum prophetabant? Forte quia ab urbe aberant, & occupati in aliis rebus ad reformationem spectantibus. *Interpr.* Holda vero vicina erat, & ejusdem urbis incola. Habitabat enim במשנה, *in secunda.* Quod Chaldæus interpretatur, ביה ארת אלפנא, ἐν τῷ διδασκαλείῳ. Nam משנה Hebræis est traditio legis interpres. *Grot.* Alii accipiunt pro *secunda civitate*, sive *media.* Hieronymus, Vilalpandus, & alii.

Soli

Soli ac Lunæ divinos honores darent, eisdemque etiam ex metallis sacraria ædificarent. Quibus Iosias in pulverem redactis, sacerdotes quoque profanarum ædium interfecit. Sed ne sepulchris quidem impiorum peper- 7 8
cit:

Soli ac Lunæ divinos honores darent.] Τῷ ἡλίῳ καὶ τῇ σελήνῃ καὶ τοῖς μαζουρὼθ καὶ πάσῃ τῇ δυνάμει τοῦ οὐρανοῦ. In Latina vetere, *& Soli & Lunæ & duodecim signis & omni militiæ cœli.* IV Reg. XXIII. 5. *Druſ.* Quæ Idololatria ſiderum antiquiſſima. Deut. IV. 19. Iob. XXXI, 26, 27. & à Syris ad Iudæos derivata. Vide Voſſium II de Idol. II, III, IV, V. & ſequentia. Seldenum de DIs Syris. Colebatur autem ſub variis, Beli, Molochi, Adonei, Chamos, nominibus. Et hinc mos fluxit, ad orientem adorare. Herodot. I. Virgil. XII. Iſraëlitæ autem contra occidentem verſi, ubi ſanctuarium erat: atque ita oſtendebant *precantes adorare non Solem Orientem, ſed Solis Dominum*, ut ait Anaſtaſius Nicænus Quæſt. XVIII. in Scripturam. Chriſtiani veteres in hoc maluere gentilium, quam Iudæorum ritum ſequi. Cl. Alex. VII. Strom. πρὸς τὸν ἑωθινὸν ἀναβολὴν αἱ εὐχαί. Hinc & viſi Solem adorare. *Tertull.* Apol. Vide Maimonidem III More Neb. XLV. *Voſſius.*

Ex metallis ſacraria.] Quod à Zabiis ſive Chaldæis fluxit. Qui imagines ſtellis erexerunt, Soli quidem aureas, Lunæ argenteas, atque ita metalla & climata terræ inter ſtellas partiti ſunt. Dixerunt enim climatis N. Deum eſſe ſtellam N. Deinde ſacella ædificaverunt, imagineſque in illis collocarunt, arbitrantes, vires ſtellarum influere in illas, & hominibus Prophetiæ donum largiri. *Maimonides* III More Neb. XXIX. Hæc autem ſacraria videntur fuiſſe חמנים, πυραθεῖα vel πυρεῖα, in quibus ſacri ignes facti. Deſcriptionem talis πυρείου luculentam vide apud Procop. I. Perſic. & Benjaminem, ubi Chenaraſam deſcribit. Ac talia fere in excelſis montibus. Nam mos illarum gentium fuit ſacrificare ἐπὶ ὑψηλοφόρων ὀρέων. *Herodot.* Clio. De illis excelſis vide Sigonium II de Republ Hebr. IV. Fuit etiam currus, haud dubie Soli conſecratus, qui ab equis trahebatur. Nam per omnem Orientem ſacrum Soli id animal, ut docet Xenophon lib. VIII. Κυροπαιδ. & IV. ἀναβασ. Pauſan. in Laconic. Juſtin. I. Herodot. I. Porro equos hos non fuiſſe pictos vel ſculptos, ut Abul. vult, ſed vivos, exinde patet, quia Ioſias currum dicitur combuſſiſſe, equos tantum abſtuliſſe.

Quibus in pulverem redactis.] Quomodo in pulverem redacta, ſi ex metallis? & quænam hæc ſacraria? An fana & delubra? Sed ea ex metallis non fiunt. An potius altaria excelſave? IV Reg. XXIII, 4. legimus, *Et præcepit rex Helciæ pontifici & ſacerdotibus ſecundi ordinis & janitoribus, ut projicerent de templo Domini vaſa omnia, quæ facta fuerant Baali & luco, & univerſæ militiæ cœli: & combuſſit ea foris Ieruſalem in convalle Cedron, & tulit pulverem eorum in Bethel.* Quem locum ſi non habuit in mente, tum certe reſpexit ad eum qui habetur in eodem capite ℣. 15. *Inſuper & altare quod erat in Bethel & excelſum quod fecerat Ieroboam filius Nabat, qui peccare fecit Iſraël: & altare illud excelſumque deſtruxit atque combuſſit & comminuit in pulverem, ſuccenditque etiam lucum.* Druſ.

Ne ſepulchris quidem.] Quæ in monte, apud Bethelam, erant. IV Reg. XXIII, 16. Porro ſepulchra violare,

cit: quod olim prædictum à propheta, impletum anim-
9 *adversum est. Hujus octavo & decimo imperii anno,*
10 *Pascha celebratum. Post triennium fere, adversus Ne-*
chao regem Ægypti, qui bellum Assyriis inferebat, in
prælium egressus priusquam inter se acies concurrerent,
sagitta

summum apud veteres nefas; & illorum tantum ossa turbata, qui immane scelus admiserant. Quales Idololatræ. *Horn.*

Quod olim prædictum à propheta.] III Reg. XIII.

Octavo & decimo imperii anno.] Qui erat annus quintus, centesimæ vicesimæ secundæ Octaëteridis. *Petitus.*

Pascha celebratum.] II Paral. XXXV. *Non fuit Phase, simile huic, in Israël, à diebus Samuelis prophetæ: sed nec quisquam de cunctis regibus Israël fecit Phase sicut Iosias.* Hujus causa est, quia tum omnia κατὰ νόμους, τῆς κατὰ τὸν ἀρχαίων παραλήψεως τὸ πιλεῖν σωηθείας, peragebantur. *Ioseph.*

Post triennium fere.] Tredecim annis pro *tribus* est reponendum. *Sigonius.* Nihil mutandum. Nam hallucinatus fuit noster, qui hunc regnasse scribit ann. XXI. cum regnarit ann. XXXI. Ex quo sequitur hæc accidisse tredecim annis post celebratum Phase. Siquidem Pascha celebratum fuit, ut habetur II Paralip. XXV. 19. decimo octavo anno imperii Josiæ. *Drus.*

Adversus Nechao.] Pharao Nechao, IV Reg. XXIII. 29. Hic ab Ebræis Necho vocatur, voce monosyllaba. Siquidem scheva non constituit syllabam apud eos. Græce est Φαραὼ Νεχαὼ, & II Paralip. XXXV, vers. 20. Νεχαώ. *Drus.* Necos filius Psammitichi, Herodot. IV. Hic est ille qui Africam circumnavigari jussit, & Nilum in mare rubrum derivare aggressus est. De regno Ægypti, vide Vossium I de Idol. XXVII.

Regem Ægypti.] Plane iis assentio, quibus Coptos toti Ægypto creditur nomen dedisse. Nempe ut Αἴγυπτος dicatur, quasi αἶα Γύπτου sive Κόπτου. Coptus autem fuit urbs antiquissima, & vetusta Isidis religione celebris. *Vossius.*

Qui bellum Assyriis inferebat.] Josephus X, 4. *Nechaos magnis delectibus habitis, copias ad Euphratem duxit contra Medos & Babylonios, qui Assyriorum imperium everterant, volens sibi Asiæ regnum quærere.* Status Asiæ is tum erat. Collapsa post Asarhaddonem Assyriorum Monarchia, Medi & Babylonii rerum potiebantur. Et apud hos quidem Nabopalassar, apud illos Cyaxares regnabant. Utri eorum Assyria paruerit, non constat; nisi quod vel ex æquo eam diviserunt, vel integram Babylonius tenuit. Necos, ut ulciscereturinjurias Ægypto à Sennacheribo illatas, nondum firmato Babylonici regni statu, & ipse cum exercitu in Assyriam contendit. Abulensis putat hanc expeditionem contra Adadremmon Syriæ regem, Iosiæ federatum, susceptam fuisse. Sed nullibi Adadremmon, expresse vero Assyrii ad Euphratem habitantes, memorantur. Proculdubio Herodoti narrationem Abulensis respicit. Nam is Syros vocat, more Græcorum, qui Assyrii proprie dicuntur. *Horn.* Cæterum Necos oraculo Jeremiæ ad hoc bellum excitatus fuit. Nam Jeremias per nuncium Pharaoni significavit, ut expeditionem contra Assyrios susciperet. *Hieron.* in Tradit. Hebr.

In prælium egressus.] Cum Necos usque Menden processisset, oppidum ditionis Iosiæ, oppositus se ei, vetans per

sui

ſagitta ictus eſt. Exque eo vulnere in urbem relatus, 11
deceßit, cum regnaſſet annos I. *&* XX.

XCII. JOACHAS *inde filius ejus regnum adeptus, tri-* 1
bus

ſui juris ditionem, iter contra Medos facere. *Ioſeph.* Metuebat autem Ioſias, ne Iudæam invaderet. Atque ob hanc cauſam factum ejus ab omni culpa excuſat Abulenſis. Contra II Paral. XXXV, 22. temeritatis arguitur. Nam prius debebat Deum conſulere, quam bellum tam anceps aggrederetur. *Cajetan.* Unde & Iuſtin. Quæſt. LXXXIX. ad Orthod. docet, Ioſiam ideo occiſum, quod monitis Ieremiæ, de non impediendo Pharaone, minime paruerit. Τῆς παρορμήσεως ἀλαζονίας εἵμαι εἰς τοῦτ' αὐτὸν παρορμησίσης, ἵνα λάβῃ πρόφασιν κατ' αὐτοῦ. *Ioſeph.*

Priuſquam inter ſe acies concurrerent, ſagitta ictus.] Dum enim aciem inſtruens, curru ab uno cornu ad alterum vehitur, Ægyptius quidam ſagitta icto bellandi ſtudium exemit. *Ioſeph.* Campus præliaris in Mageddo fuit. Quem locum Herodotus Μάγδολον vocat, corrupta nonnihil pronunciatione. Idem locus, quia in monte poſitus, Ἁρμαγεδών. *Grot.*

Exque eo vulnere in urbem relatus, deceßit.] Sic & Ioſephus: τῷ τραύματι ὑπὸ τοξευλγὴς ὤν, ἐκέλευσεν ἀναληφθῆναι τὸ ἁρμάτδμα, καὶ ὑπέστρεψεν εἰς Ἱεροσόλυμα, τελευτᾷ δ' ἐν τῇ πόλει τὸν βίον. Nec contrarium apparet ex Paralipomenis. At VI Reg. XXIII. exertim: *Occiſus eſt in Mageddo.* Horn.

Cum regnaſſet annis I. *&* XX.] Modo monui legendum eſſe, I. & XXX. Quod ita eſſe, diſces ex IV Reg. XXII, 1. *Druſ.* Cum hoc Rege extincta fuit omnis regni Iudæ gloria ac majeſtas. Unde & obitum ejus immenſo luctu proſecuti omnes ſunt etiam ſequenti ævo. Ac lugubre carmen Ieremias in obitum ejus condidit, quod ſub finem Threnorum ejus exſtare putant Chald. Ioſeph. Hebræi apud Hieron. Lyra. Abul. & alii. Sed verius eſt carmen illud, à Threnis aliud fuiſſe, & injuria temporis deperditum. Tradunt etiam Talmudici Ioſiam unguentum ſacrum, quo Reges & Pontifices hactenus ungebantur, in templo recondidiſſe ſub humum in loco abdito ſecretoque, quem diu ante ſumma cura Rex Salomo paraverat, cum ex vatum reſponſis didiciſſet futurum olim uti templum ab Aſſyriis ſolo æquaretur. In eodem ſpecu Talmudici arcam quoque icti fœderis teſtem, & Aaronis baculum, tum lapides Urim & Tummim cum reſiduo Mannæ poſuiſſe Ioſiam tradunt, eorumque omnium nihil quidquam Iudæis reſtitutum eſſe, cum reverſi Babylone in patrias ſedes templum ſecundum extruerent. Quare ex illa tempeſtate regibus, pontificibuſque haud fuit ex initiationum myſteriis eadem majeſtas. Sed nec ceremoniis pleriſque ac ſacris tam præſens adfuit numen, ut ante ſolebat. Iactant illa vulgo Iudæi, quæ in Libro Iuchaſin refert Rabbi Zacuth: אש על חמזבח רובץ ככלב כי בטל כחו שחסרו חמשה חברים בבית שני ובבית ראשון היתה כאריה: *Ignis ſuper altare cubabat, tanquam canis, quia vis ejus extincta erat, poſtquam quinque res defecere in poſteriore templo. At in priore erat ignis iſte velut leo.* Enimvero ait eruditiſſimus ſcriptor, illa quinque defeciſſe, quæ jam diximus ſic occultata à rege Ioſia eſſe, nunquam ut poſtea reperta à nepotibus ſint. *Cunæus.*

IOACHAS.] Ut ſupra Achas pro Achaz, ſic hoc loco eſt Ioachas pro Ioachaz. *Druſ.* Ioſepho Ἰώαχος. Fuit

bus mensibus tenuit, captivitati ob impietatem destina-
2 *tus. Namque eum Nechao rex Ægypti vinctum, captum-*
3 *que duxit. Nec multo post in vinculis diem functus est.*
1 XCIII. *Judæis stipendium annuum imperatum, rex*
eis

autem filius natu minor Iosiæ, alio nomine Sellum. Ier. XXII, 11. *Grot.*

Regnum adeptus est.] Opera populi. IV Reg. XXIII, 30. Sive id per tumultum factum: sive quod Ioakin, metu Ægyptii Regis, onus Imperii detrectaret. Verba sunt: *Tulit populus terræ Ioachaz filium Iosiæ, & unxerunt eum.* Nimirum balsamo. Nam non solum, ut uno tradunt Ebræi ore, oleum sanctum atque usus unctionis in Templo secundo omnimodo defuere, verum etiam tritum est illud & aliquoties in locis è Gemara Hierosolymitana supra citatis repetitum, אין מושחים מלכים כהנים, *non ungebant in Reges eos qui fuere Sacerdotes.* Quo dicto etiam Hasmonæos signatius negatur unctos fuisse. Quod vero attinet ad Unctionem Regiam, eam non necessario oleo illo Sancto à Mose primum confecto fieri debere consentiunt. Nam & à Iosia Rege absconditum illud ajunt, nec postea repertum; unde Iehojakim Regem unctum fuisse balsamo. Sic Gemara Hierosolymitana in locis supra de unctione citatis. At vero Pontifices alio ungi oleo, præter ipsum quod Moses confecit, ex ipso præscripto sacro non omnino debuisse volunt. Nec sane aut Regiæ aut Pontificiæ sub Templo secundo Vnctionis vestigium aliquod exhibent. Quemadmodum autem sub Templo secundo Unctio Pontificalis nulla erat, ita etiam nec sub primo fuit perpetua. Nam L. aut circiter ante primi excidium annis absconditum fuisse oleum Sanctum (sub Iosia sc.) nec postea repertum volunt. Glossa Talmudica ad tit. Megilla cap. 1. fol. 9. b. מרובה בנדים כהנים ששימשו בבית שני ואף בבית ראשון מימות יאשיהו ואילך שנגנז צלוחית של שמן המשחה, *Vestitu insignes sunt Pontifices secundi Templi, etiam & primi à tempore Iosiæ & deinceps. Quoniam Vasculum Olei Sancti absconditum est.* Selden.

Ob impietatem.] Erat enim ἀσεβὴς καὶ μιαρὸς τὸν τρόπον. *Ioseph.*

Vinctum captumque duxit.] Cum vix tres menses decemque dies regnasset. Ὁ τῶν Αἰγυπτίων βασιλεὺς, ὑποστρέψας ἀπὸ τῆς μάχης, μεταπέμπεται τὸν Ἰώαχαζον πρὸς αὐτὸν εἰς σεμμὰθ καλουμένην πόλιν, ἥτις ἐστὶ τῆς Συρίας καὶ τὴν ἐλαύνουσα ἔδησε. *Iosephus.* Duplex hic error. Primo, quod Samathæ hoc factum vult, cum Scriptura dicat, vinctum *in Rebla quæ est in terra Emath.* Rebla igitur urbs ubi vinctus, id est, Apamea, ut vult Hierosolymitanus Num. XXXIV, 11. Emath σεμμὰθ corrupte regio est. Deinde, quod sola Neconis reverentia & metu, subactum Joazum putat. Atqui vix cruento bello, in quo multi Ægyptiorum perierunt, domari potuit, ut indicat Ezechiel XIX, 4. Ier. XXII. 10. & seq. Grotius in eo errat, quod ante expeditionem Cercusiacam remotum putat. Verba ejus sunt: *Ne quid, se ad Cercussum absente, novaretur.* Sed & tempus, & alia ostendunt, confecto bello Assyrio id contigisse. *Horn.*

Nec multo post in vinculis diem functus est.] Apud Ægyptios. Quod autem dicit, *nec multo post*, ex conjectura, ac de suo addit. Nam sacri Annales nihil hujus referunt: sed tantum, *obiisse in Ægypto*, narrant. *Horn.*

Stipendium annuum imperatum.] Ἐ-

κατὸν

eis ELIACHIM *arbitrio victoris datus, qui postea immutato nomine* JOACHIS *vocitatus est. Hic Joachæ fratris 2. Iosiæ F. fuit, fratri quam patri propior, sacrilegio invisus*

κατὸν δεύτερος πάλαι, ἐν ᾧ χρυσός. *Ioseph.*

ELIACHIM.] אליקים Eliacim potius, qui erat frater major natu Ioachazi, & filius Iosiæ. *Druſ.* Τῷ φύσει αὐθέκτῳ καὶ κακοῦργῳ, καὶ μήτε θεὸς τὸν θεὸν ὁσιῳ, μήτε θεὸς ἀνθρώπους ἐπιεικής. *Ioseph.*

Arbitrio victoris datus.] Ut haberet inſtrumenta ſervitutis & Reges. Idque in Oriente Regibus aſſueto, receptum olim, & poſtea ſub Saracenis fuit, donec Turcæ & Tartari, quibus adſtrictior ſervitus placet, morem illum, exciſis undique Regum priſcorum familiis, abolerent. Quod imprimis ſagaciſſimus pariter & crudeliſſimus Timur præſtitit. *Horn.*

Immutato nomine Ioachis vocatus eſt.] Idque pro more Ægypti & Syriæ Regum. Quibus ſolenne aliud privatum, aliud regium nomen habere. Et hinc illa diverſitas in Labonitus & Nabochodonoſor, Laboroſardach & Beltſchatzar, Darius Medus & Nabonnidus, Bal-adan & Nabonaſſar. Quorum unum nomen privatum, alterum publicum eſt. Vide Scal. VI. de Emendat. Temp. Eadem ſignificatio eſt in Eliakim & Joakim. Sed quia Syris Saturnus אל vocabatur, ideo nomen Dei Judæorum, quam ſui Dei, ponere in victi principis nomine, voluit. *Grot.* Debet autem ſcribi Joacis per *c* ſimplex. Nam in Ebræo Ioacim. *Druſ.*

Hic Ioachæ fratris Iosiæ filius fuit.] II Reg. XXIII. II Chron. XXXVI. Joſeph. X, 6, 7. Legendum eſt: *Hic Ioachæ filii Iosiæ frater fuit.* Sic enim in Regibus: *Conſtituit Eliacim filium Iosiæ, pro patre ſuo.* Sigon. Iosias enim quatuor filios habuit, Johannem, qui à nonnullis Ioachaz eſſe creditur, Ioacim, Sedeciam, & Sellum. Doctores Ebræi ſcribunt Ioacim & Eliacim, duobus circiter annis majorem fuiſſe Ioachazo. Quod ſic probant. Textus ait: *filius viginti trium annorum erat Ioachaz cum regnare inciperet.* Et alibi: *Filius viginti quinque annorum erat Ioacim cum regnare inciperet.* Idem ait, Ioachaz tribus tantum menſibus regnaſſe II Paral. XXXVI, 2. Hæc manifeſta ſunt. Aliud argumentum IV Reg. XXIII, 30. *Tulit populus terræ Ioachaz filium Iosiæ & unxerunt eum.* Cur unxerunt? Nam filii regum non ungebantur, niſi ob certam cauſam. Reſpondent Ebræi, quia Ioacim natu major erat. Addunt doctores, quia implebat locum patrum ſuorum, quod non faciebat Ioacim. Dixi Ioachaz à nonnullis credi eundem eſſe cum eo qui in Paralipomenis Iohannes vocatur. Obſtare videtur quod Iohannes iſte nominetur primogenitus. Reſpondent ideo fieri quod adoptione primogenitus eſſet. Nam in regno prælatus fuit ipſi Ioacim. Abenezra cenſet Iohannem primogenitum non regnaſſe, Sellum autem eſſe Ioachaz. Secus R. David, qui Sellum opinatur eſſe Ioachin, nepotem Iosiæ. Moris enim eſſe ut nepotes filiorum nomine cenſeantur. Sic in primo librorum Moſis, *quæ fecerat ei filius ejus minimus*, id eſt, nepos Chanaan. Idem ſcribit, quum diem ſuum obiret Iosias, Ioachaz egiſſe annum 23. & Sedeciam 24. & Ioacim 25. Addit Sedeciam à patre regem conſtitutum fuiſſe, poſt à populo Ioachaz ei prælatum. *Druſ.* Hic Iojakim Matth. I, 11. dicitur Iechonias, fuitque vel binominis, quod non infrequens in Sacra hiſtoria, vel nomen יהויקים, à Matthæo per δ' φωνίαν redditum eſt Ἰεχονίας. In hac ſententia ſunt

3 *invisus Deo. Igitur cum regi Ægyptio pareret, quipp*
cui tributum penderet, Nabuchodonosor rex Babyloniu
Iudæam terram occupavit armis, & per trienniun
4 *jure belli victor possedit. Etenim, cedente jam reg*
Ægy

sunt Epiphanius, 1. Hæres. 6. Ambros. in Luc. III. *Spanhemius*. Quem de hac intricatissima Quæstione differentem vide 1. Dub. Euang. VI.

Fratri quam patri propior.] Hinc patet verissimam Sigonii correctionem. Error autem ex litera *F* ortus. Nam cum in codicibus Sulpicianis exaratum esset prisco more: *Ioachæ Fr. Iosiæ F. fuit*, librariorum imperitia id sic accepit quasi scriptum: *Ioachæ fratris Iosiæ filius*. Horn.

Sacrilegio.] Idololatria. Frequens hoc sensu vox illa apud Sulpicium. *Druf.*

Nabuchodonosor.] Ναβυχοδονόσορ Beroso, & in Actis Tyriorum. Ναβυχοδρόσορ Abydeno. Ναωοχοδρόσορ Straboni ex Megasthene. In Scripturis Nebucadnezar & Nebucadrezar. Frequens enim litteratum נ & ר permutatio. *L'Empereur*. Fuit filius Nabupalassaris Babyloniorum & Chaldæorum Regis. Quod regnum, hi duo, toto Oriente clarissimum reddiderunt victoriis suis, Monarchia condita, quæ omnes alias longe excelleret. Regum horum Historiam scripserunt *Berosus* in Chaldaicis apud Iosep. x. Ant. & 1. contra Apionem. *Abydenus* in Assyriacis apud Euseb. in Chronico & IX. ωβπ. *Megasthenes* IV. Indicorum apud Iosephum x. & Straboneni XV. *Diocles* II. Persicorum, *Philostratus* in Indicis & Phœniciis apud Iosephum. Quibus Hecatæum adde. Solebant autem Reges Chaldæi Deorum nomina, Majestatis ergo, assumere. Sic à *Nebo* Idolo, dicti Nebucadnezar, Nebuzardan, Nabonito, Nabonassar, Nabonabo, à *Merodach*, Evilmarodach, Mardokempad. *Seldenus*.

Rex Babylonius.] Imo Regis filius. Nam pater Nabupalassar adhuc in vivis. *Berosus*. Nisi dicas eum simul cum patre regnasse.

Iudæam terram occupavit armis.] Bellum inter potentissimos Ægypti Syriæque, ac Babylonis Reges, Neconem & Nabupalassarem exarsit. Prælio ad Cercusium secus Euphratem commisso, vincitur Necos. Babylonius subacta omni ad Pelusium usque, Syria, præter Judæam, triumphat. Quarto regni Nabuchodonosori anno, Ioacimi octavo, Babylonii Judæam quoque bello petunt, dira minantes ni tributum pendant quemadmodum reliqui Syriæ habitatores. Rex pacem mercatus pecuniis, integro triennio imperata tributa persolvit. *Iosephus*. x,7. At Berosus paulo aliter: Satrapam Ægypti Syriæque & Phœnices rebellem eo bello subactum. Apud Iosephum x. Antiquitatum. Male. Nam Necos non Satrapa Babylonii Regis, sed æmulus & æqualis fuit. *Horn.* Hæc fuit prima captivitas Iudæorum. Nam Ioacim cum Daniele ejusque tribus sociis abductus tum Babylonem fuit. IV Regum XXIII. II Paral. XXXVI. Dan. I. III Esdr. I. *Rex tamen sub conditione tributi annui, donum remissus fuit.* Ac tunc horrenda illa Moabitarum clades atque excidium contigit, quod eis prænuntiavit Ieremias cap. XLVIII. Nam quicquid Ægyptum inter & Euphratem gentium, una ruina Babylonius involvit. In memoriam tantæ cædis condita χωρὰκωμα, ἀπὸ Μωαβίτου, Stephano, collocata ibi Babyloniorum colonia. *Horn.*

Iure belli.] De quo vide Grotium in

nunquam

Ægypti, determinatisque inter eos imperii finibus, convenerat Iudæos ad Babylonem pertinere. Ita cum Ioachis exactis in regno annis undecim, filio ejusdem nominis locum fecisset, isque regis Babylonii in se iram concitasset, Deo nimirum agente, cui constitutum erat Iudæam gentem captivitati & internecioni dare, Nabuchodonosor Hierosolymam cum exercitu ingressus, urbem

nunquam satis laudato opere de jure pacis ac belli.

Cedente jam Rege Ægypti.] De hoc bello vide Jeremiam XLVI. Necos, post tantam cladem, in Ægyptum fugit, regnumque filio Psammi vel Psammitticho reliquit. Herod. II. Cæterum fatalis ille locus, ubi pro Syriæ imperio, plerumque inter Ægyptios & Assyrios certatum, Carcemis fuit, Cercusium Ammiano XXIII. Cercisium Euagrio V Hist. Eccl. 9. in confluente Euphratis & Aboræ situm.

Determinatisque inter eos imperii finibus convenerat.] Merum commentum. Nam hujus transactionis nec ulla memoria extat, & satis clare ex sacris refutari potest. Quippe Nabuchodonosor victoria sua usus, in ipsam Ægyptum penetravit, & totam Syriam Neconi, non ulla transactione, sed armis ademit, ac jure belli, ut ipse Sulpicius loquitur, tenuit. *Horn.*

Iudæos ad Babylonem pertinere.] Idem huic Provinciæ quod Armeniis accidit. In limite duorum sibi semper adversantium positi, ambiguos plerumque Dominos habuere, & victoriæ accessio fuerunt. Quod & postea sub Macedonum, Romanorum, & Saracenorum imperio duravit. *Horn.*

Ioachis exactis in regno annis undecim.] Cum esset inquieto ingenio, novisque rebus, Ægyptiorum fiducia studeret, Nebucadnezar rebellem cum exercitu petit, receptusque intra urbem τὰς ἀκμαιοτάτους, καὶ κρίνει ἀλλοφύλους τῶν Ἱεροσολυμιτῶν ἀπεκτάνε μὲν καὶ βασιλέως Ἰωακείμου, ὃν ἄπαφον ἀπέλαβε ῥιφίωμα ἀπὸ τῶν τέκνων. Eorum vero qui in aliqua dignitate fuerunt, in captivitatem abduxit Babylonem tria millia, in quibus etiam tum puer Hezekiel. Hic finis fuit Joacimi Regis, qui vixit annos XXXVI. regnavit XI. *Ioseph.*

Filio ejusdem nominis locum fecisset.] IV Regum XXIV. II Paral. XXXVI. Non plane ejusdem nominis. Nam vel in Græca editione pater Ἰωακεὶμ vocatur, filius Ἰωαχεὶμ sive Ἰωαχίμ. Ecce discrimen in una littera. Quale & apud Ebræos, qui ultimam insuper efferunt per N. Scribunt enim Ioachin: unde Ioachis, ut ex Ioacim factum Ioacis. Sulpicius autem qui hæc confundit, non est audiendus. *Drusius.* Nebucadnezar τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰωαχίμου καθίστησε βασιλέα καὶ τῆς χώρας, καὶ τῆς πόλεως. *Iosephus.* Qui etiam dicit, eum fuisse φύσει ζηλωτὴν καὶ δίκαιον. At Scriptura impium vocat.

Regis Babylonii in se iram concitasset.] Suspicio fuit imperantibus familiaris. Metuebat enim Babylonius, μὴ μνησικακήσας αὐτῷ τὸ δοκεῖν πεῖρος ἀναιρέσεως, ἀποστήσῃ τὴν χώραν αὐτοῦ. *Ioseph.*

Hierosolymam cum exercitu.] IV Reg. XXIV. II Paralip. XXXVI. Ierem. XXII.

Prius

bem muroſque ac templum ſolo ſtravit: auri immenſum modum & ſacra ornamenta vel publica vel privata, pubereſque omnes virilis ac muliebris ſexus tranſtulit: relictis, quorum imbecillitas aut ætas faſtidio victori-
6 *bus fuit. Quæ turba inutilis ſervitio, exercendis colen-*
7 *diſque agris, ne incultum eſſet ſolum, deputata. Eiſdemque rex* SEDECHIAS *præpoſitus: ademptis viribus,*
8 *inani tantum umbra regii nominis conceſſa. Sed Ioachis*
9 *tribus menſibus tempus imperii habuit. Is cum populo Baby-*

Prius ſervi Nabuchodonoſoris expeditionem fecerant contra Ieroſolymam, cumque urbs in obſidionem veniſſet, & ipſe Nabuchodonoſor ad urbem à ſuis obſeſſam veniſſet, egreſſus Ioachim ad eum cum matre, & dedidit ſe ei anno octavo regni Nabuchodonoſoris, qui erat menſis tertius à quo regnare cœperat Ioachin Ieroſolymæ. Habentur iſta IV Reg. XVI. 11, 12. *Druſ.*

Ingreſſus.] Hoc admodum credibile eſt, licet Scriptura diſerte non exprimat. Quid enim vetat Ioachin primum egreſſum eſſe ad Nabuchodonoſor in caſtra extra urbem, & ipſum Nabuchodonoſor poſtea ingreſſum eſſe urbem? Simul hæc vera eſſe poſſunt, & ſunt profecto, ſi non fallitur aut fallit nos noſter Sulpicius. *Druſ.*

Vrbem muroſque ac templum ſolo ſtravit.] Falſum hoc. *Druſ.* Nihil de his. Sulpicius ea de ſuo addidit. *Sigon.*

Auri immenſum modum.] Abſtulit inde omnes cum templi, tum regiæ theſauros: adhæc confregit vaſa aurea omnia, quæ Salomo rex fecerat ad templum Domini, IV Reg. XIII. *Druſius.*

Pubereſque omnes.] Omnem juventutem ex urbe captivam duxit. *Ioſephus.* Totam Jeroſolymam, omnes milites numero XCIↃ. omneſque fabros & artifices. IV Reg. XXIV, 14. *Druſius.*

Τὰς αἰχμαλώτους Ἰουδαίων. *Beroſus.* Meminit hujus & inſequentis deportationis Hecatæus apud Joſephum, & Demetrius apud Clem. Alexandrinum.

Quorum imbecillitas aut ætas faſtidio.] Hæc ex ingenio Sulpicii manarunt, non ex ſacris libris. *Sigon.* Imo ex ſacris libris, Sigoni. Verba ſunt IV Reg. XXIV, 14. *nihilque relictum eſt, exceptis pauperibus populi terræ.* דלת עם autem, ut notum Hebraice peritis, includit & virium & opum, & ætatis imbecillitatem. *Horn.*

Rex SEDECIAS.] IV Reg. XXIV. II Paral. XXXVI. Ioſeph. X. 10. Melius, *Sedecias.* Hic patruus erat Ioachin, & prius *Mathanias* dicebatur, quod nomen ipſe Nabuchodonoſor poſtea mutavit, impoſito ei Sedeciæ nomine. Vide IV Reg. XXIV, 17.

Inani tantum umbra regii nominis.] De umbra regii nominis nullum verbum in Scriptura. *Sigon.* Manavitque hoc ex ingenio Sulpicii. *Druſius.* Nimis frigide. Quid enim majeſtatis in illo, qui tenui plebeculæ præfectus, potentiſſimo Regi, velut mancipium, ſervire cogebatur? *Horn.*

Ioachis tribus menſibus.] Sic IV Reg. XXIV. ℣. 8. Quomodo ergo II Paralip. XXXVI, 10. dicitur poſt annum abductus à Nabuchodonoſore? Quia aliquot menſes

Babyloniam translatus, & in carcerem conjectus est: trigesimum post annum emissus, atque à rege in amicitiam receptus, mensaque & consiliis participatus, non sine solatio depulsæ calamitatis decessit.

XCIV. *Interea Sedechias rex turbæ inutilis, quanquam sine viribus, infido ingenio, & Dei immemor, qui non intelligeret captivitatem ob delicta gentis illatam,* 1

ses interregnum inter Ioakim & Ioachim. *Cajetan.* Quia cœpit regnare tribus mensibus ante finem anni, & captivitas ejus incidit in mensem Nisan. *Interpr.*

Cum populo Babyloniam translatus.] Μετὰ τ̃ μητρὸς καὶ τ̃ φίλων. *Ioseph.* Hæc fuit μετοικησία secunda, à qua LXX. annorum captivitatis initium ducunt Scaliger, Calvisius & alii. De quo postea. Cæterum Nabuchodonosor Babylonem magnificentissime, spoliis devictarum gentium exornavit, velut Timurus Semirkandam suam. *Supersunt veneranda antiquitatis monumenta ex Berosi annalibus, in queis scriptum est, Nabuchodonozorem ex spoliis, quæ inde reportavit, templum Belo extruxisse, urbemque Babylonem pro majestate imperii auctam coctilibus cinxisse muris, ad hoc, hortos aërios, & nemora pensilia fecisse, in gratiam uxoris, quæ in montanis Mediæ edncata, sylvas spectare, in edito quæ essent, amabat. Ex quo fit, uti vanum & nihili sit, quod magno consensu Græci tradiderunt, admiranda ea opera extructa à Semiramide fuisse. Confutat enim eos apud Flavium autor omni exceptione major, Berosus Chaldæus, quem & antiquissimum esse, & summa religione ac fide res popularium suorum ad æternitatem consecrasse, creditum ab omnibus est.* Cunæus.

Trigesimum post annum.] IV Reg. XXV. Legendum: *trigesimum septimum*, IV Reg. XXV. Nam post abductionem Ioachin regnavit Sedecias annos XI. & post abductionem Sedeciæ Nabuchodonosor annos XXVI. Evilmerodach vero, qui Nabuchodonosori successit, ipsum anno suo primo dimisit, atque honore affecit. *Sigon.*

A rege.] Evilmerodach, qui Εὐϊλμαραδὰχ Beroso, Εὐϊλμαλαρυχὸς Abydeno; in Ptolemæi libris corruptius Λαραδάμ, Iosepho Ἀϊλαμαραδὰχ, LXX. Εὐϊλμαραδάκ. Non est edibile dictum cognomine אויל id est, *stultum*, ut aliqui putant: sed vox illa aliud significare debet ac fortasse idem quod Arabicum اول id est, *primum*. Horn.

Sedechias.] IV Reg. XXV. Ioseph. X, 4. Hierem. XVII, 10. Sedecias confertur cum perdice; quia ut alteri hæc avis subducit ova, iisque incubat; sed exclusi pulli, simulac possunt, ad veros avolant parentes: sic Sedechias cum omnibus impiis, qui in divitiis confidunt, ubi ad medium perveniissent dierum suorum, amissuri essent opes male partas. Eo pacto hunc locum accepisse etiam videtur Chaldæus Paraphrastes: ut Hugonem, Lyranum, Thomam, Dionysium præteream. *Vossius.*

Turbæ inutilis.] Tenuis plebeculæ. Supra: *quæ turba inutilis servitio, exercendis colendisque agris, ne incultum esset solum, deputata.* Alio sensu Homerus dixit, ἐπώσιον ἄχθος ἀρούρης: & alius, *inutilia pondera terræ.* Drus.

Postre-

tam, postremis denique malis debitus, regis animum
2 *offendit. Ita ei post novem annos Nabuchodonosor bellum intulit, compulsumque intra muros confugere,*
3 *triennio obsedit. Qua tempestate Ieremiam Prophetam, qui jam sæpius imminere urbi captivitatem pronunciaverat, consulit, siquid spei forsitan superesset.*
4 *Sed ille, cœlestis iræ non ignarus, eadem sæpius interrogatus, respondit, ipsi regi specialem pœnam denun-*
5 *cians. Tum vero Sedechias in iram excitatus, trudi*

Pro-

Postremis malis debitus.] Qui debebat extrema mala pati. Sic, *mors naturæ debita*: &, *cœlo debita progenies*. Drusius.

Regis animum offendit.] Cum per octo annos socius Babyloniorum fuisset, Διέλυσε δὲ πρὸς αὐτὸν πίστις, καὶ πρὸς Αἰγυπτίους ἀποστὰς καὶ ἀναλύσας τὰς Βαβυλωνίους, ἐλπίσας, ἃ μετ' ὀλίγον ἐψεύσατο. *Ioseph.*

Post novem annos Nabuchodonosor bellum intulit.] Anno nono regni ejus, mense decimo, decimo die mensis, IV Reg. XXV, 1. *Drusius.* Hæc est quarta & ultima clades Iudæorum, quam urbis desolationem Philo vocat. Meminit ejus Ierem. XXXIV. XXXVII. & LII. Ezech. XVII. *Sigon.*

Compulsumque intra muros.] Τῶν χώρων κακώσας αὐτὸν καὶ τὰ φρούρια λαβών. *Ioseph.*

Triennio obsedit.] Rescribendum ex historia, *biennio fere*. Nam biennium integrum nondum exactum erat. Siquidem obsessa fuit mense decimo anni noni, capta autem mense quarto anni undecimi, nona die mensis. *Drus.*

Ieremiam Prophetam.] Qui anno XIII. Iosiæ prophetare cœpit, & sub quinque Regibus, sacro illo munere functus est. Multa scripsit, præter Prophetiam & Threnos, III, & IV Regum, ut docent Procopius, Gazensis, Isidorus, Kimchi. Addit Abulensis etiam I. & II Reg. ab eo scriptum. In Bibliotheca Vaticana extant Paralipomena Ieremiæ Græco sermone, & in iis literæ Baruch & Abdemelech ad Ieremiam, & hujus ad illas responsa. Sed hæc suppositicia esse nemo dubitat. *Horn.*

Ipsi Regi specialem pœnam denunciat.] Ierem. XXXVII, ℣. 16. Quod Ezechiel quoque fecit. Sed in eo discrepare videbatur Ezechiel, quod negaret Sedeciam visurum Babylonem, cum Hieremias asseveraret, omnino futurum ut captivum eum Rex Babylonius abduceret. Quare cum hic diversa eos dicere videret, ne illa quidem vera putavit in quibus consentirent; καὶ δι' ἃ πρὸς αὐτὸν καὶ δι' ἃ πρὸς Ἰερεμίαν ἀπώτητο. *Ioseph.*

Tum vero Sedechias.] Ierem. XXXIV. & XXXVII. Hæc paullo aliter narrantur Ierem. XXXVII, 16. Nam conjectus fuit in carcerem, ante obsessam urbem, non à rege, sed à proceribus; cum eum Ierias quidam in porta Benjamitica comprehendisset, objecto crimine quod ad Chaldæos transfugeret. Sed pro Sulpicio faciunt quæ habentur Ier. XXXII, 2. *Drusius.* Factum est medio tempore quo Babylonius, deserta obsidione urbis, contra Ægyptium copias duxit. Nam Ægypti Rex, audito sociii Zedeciæ

Prophetam in carcerem jubet, moxque eum crudelis facti piguit. Sed obsistentibus Iudæorum principibus, quibus jam inde à principio moris fuerat bonos premere, absolvere innocentem non est ausus. Iisdem cogentibus, in lacum immensi profundi, cœnoque ac sordibus, atque ex eo exitiabili fœtore horridum, demissus est, ut ne simplici quidem morte expiraret. Sed rex, licet impius aliquanto tamen sacerdotibus mitior, educi Prophetam de lacu, & carceris custodiæ reddi jubet. Interea obsessos vis hostium & penuria urgebat, consumptisque omni- 6 7 8

ciæ obsidio, cum valido exercitu in Iudæam, suppetias laturus, contendit. Sed eum Babylonius uno prælio victum, tota Syria expulit. *Ioseph.*

Cogentibus.] Sæpe Reges imperio procerum suorum & aulicorum subsunt. Sicut Zedekias. Nam cum dixissent principes, *Rogamus ut occidatur homo iste*, respondit: *Ecce in manibus vestris est. Nec enim fas est Regem vobis quicquam negare.* De tali Rege Tacitus inquit; *jubere jam poterat scelus, prohibere non ausus.* Iosephus: Ὁ βασιλεὺς αὐτὸς μὲν ὑπὸ ἠθικότητος καὶ δικαιοσύνης ἤθελεν ἰδίᾳ παρεξωθῆναι, ἵνα δὲ μὴ τοῖς ἡγεμόσιν ἀπιχθάνοιτο, τοῦτον κριτὴν ἀνθυπατεύοντα τῇ αἱρέσει, τὸ σοφὸν ἐφῆκεν αὐτοῖς πιεῖν ὅπ ἂν θέλωσιν.

In lacum immensi profundi.] Jerem. XXXVIII. Erat in vestibulo carceris. Lacum autem dicit λάκκον, qui Ebræis est בור, id est, locus subterraneus in carcere. *Drusius.* Josephus: Παραλαβόντες αὐτὸν εἰς ἕνα λάκκον βορβόρῳ πλήρη καθιμήσαντο, ὅπως ἰδίῳ θανάτῳ πιέζοιτο ἀποθάνῃ. ὁ δὲ σῶς μὲ αὐχμῷ καὶ πλήθει λειχήνων ἐν τούτοις ἦν. Atque hanc miseriam suam flebiliter describit Threnor. III. & prædixerat eam Esaias. Tales putei in Oriente frequentes, primo ad aquationem, deinde ad veram custodiam, ut ibi in profundo cœno misere perirent. Talis illa vetus cisterna fuit in quam Joseph à fratribus dimissus est. Gen. XXXVII. Est autem insignis apud Sulpicium ejusmodi lacus descriptio.

Sacerdotibus.] Principes vocantur. Nec tamen aberrat Sulpicius. Nam Synedrium intelligitur, cujus magna pars Sacerdotes erant. *Horn.*

Educi Prophetam de lacu.] Hujus consilii author Abdemelech Æthiops, cujus magna apud Regem potentia. Οἰκείων ἦν ὁ βασιλεύς, ἐν ἀμῇ τυγχάνων. *Ioseph.*

Carceris custodiæ.] Quæ in regia erat. Ierem. XXXII, 2. Ibi mansit vinctus manibus pedibusque usque ad excidium urbis. cap. XL, 4.

Obsessos vis hostium & penuria urgebat.] Iosephus X, 11. *Interea Babylonius pergebat in oppugnandis acriter Hierosolymis, exstructis aggeribus, erectis turribus, è quibus arcebat propugnatores stantes in mœnibus; multos enim aggeres circumquaque excitaverat urbi muro altitudine pares. Nec segniter interim defendebatur*

omnibus quæ mandi poterant, fames invaluerat. Ita defessis inedia defensoribus, oppidum captum, incen-
sumque. Rex, ut Propheta dixerat, effossis oculis, Babyloniam translatus: Hieremias misericordia hostili carcere

urbs, civibus nec fami, nec pesti succumbentibus, sed obduratis animis omnia mala perferentibus, ac ne machinis quidem hostium territi, alias contra machinas excogitabant, ut inter se non viribus solum certarent, verum etiam artibus.

Ita defessis inedia defensoribus.] Ioseph. *Atque id certamen duravit per menses decem & octo, donec tandem succubuere, partim inedia victi, partim superne è turribus, telorum multitudine oppressi.*

Oppidum.] Eadem ἀκυρολογία, qua & supra Niniven oppidum vocavit. *Hor.*

Captum incensumque.] Ierem. xxxix. Ioseph. x, 11. Incensa est urbs cum templo mense quinto, septima die mensis. IV Reg. xxv, 8. conflagravit die decima. Mensem enim quartum impenderunt Babylonii in expilanda urbe & perscrutandis Iudæis. Dicitur autem urbs הבקעה *rupta esse*, nimirum crebris arietum ictibus, ut Ioseph. Abul. & Vatabl. volunt. Contra Cajetanus vult murum ab ipso Zedecia & civibus, ut viam fugæ sibi aperirent, ruptum. Sed hoc incredibile videtur. Accidit hoc incendium post ccccxxiv. annos, quam templum dedicarat Salomo. In hujus calamitatis memoriam mensis V. jejunium est institutum Zach. VII. 3. 5. VIII. 1. 9. quod & ad hunc usque diem retinetur à Iudæis. Sed IX non X die mensis V. *Ab* observatum. Destructum est templum, anno Nebuchadnesaris XIX. Ier. LII. 12. II Reg. XXV. 8. desinente: Olympiadis XLVIII. anno I incunte, Nabonasari CLX currente. *Visser.*

Effossis oculis.] Urbe circa medium noctis capta, Sedecias fugam arripuit, διὰ τοῦ παραδείσου Φάραγγος, καὶ διὰ τοῦ ἐρήμου. At in via à Chaldæis interceptus, & ad Regem Reblatham Syriæ deductus est. Qui gravissime prius increpitum, cædem filiorum & amicorum spectare jussit. Deinde τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκκόψας Σεδεκίου, δήσας ἤγαγεν εἰς Βαβυλῶνα. Ita Ezechielis & Ieremiæ Prophetiæ eventu comprobatæ sunt. Nam & adductus ad Babylonium fuit eumque vidit. Τυφλωθεὶς γὰρ ἀχθεὶς εἰς Βαβυλῶνα, τοῦτον οὐκ εἶδε. *Ioseph.* Fabulatur R. Salomo, Sedeciam subterranea quadam via, quæ in proximos urbi campos duceret, fugisse. Cæterum silvestrem capram à Deo excitatam, supra cryptam cursum suum ita tenuisse, ut persequentes Chaldæorum venatores in Regem ex terra emergentem inciderent. Hæc fuse refellunt Lyra & Abul. Excæcare æmulos regni vel suspectos, Regum Orientis mos. Idque imprimis apud Byzantinos Imperatores posteriores, id est, corruptissimi ævi, obtinuit, & hodie frequens in Mauritania ac Numidia est. Turcæ & Tartari, quia ex horrido Septentrione, cædibus sæviunt in agnatos, vel hostes. *Horn.* Atque hic fuit Davidici generis Regum exitus, quorum unus & viginti ordine regnaverunt per IO. & XV. annos, VI. menses, X. dies, annumeratis XX. annis Sauli, qui fuit tribus alterius. Judæi jejunium illa die qua excæcatus Sedecias, indixerunt, die VI. mensis VIII. Interfectus Reblatæ fuit etiam Sareas ultimus Pontifex primi templi & filius ejus Josadec Babylonem abductus. *Iosephus.* Vide Selden. de Succeff. in Pontif.

Babyloniam translatus.] Detentusque in carcere usque ad mortem. Sepultus tamen βασιλικῶς. *Ioseph.*

Hieremiæ.] Jussu Nabuchodonoso-

iis

cere exemptus. Cum eum Nebuzardan princeps regius, 11
captivum cum cæteris duceret, delata sibi optione ab eo, utrum in solo patrio deserto desolatoque subsistere, an secum abire in summis honoribus vellet, residere in patria maluit. Nabuchodonosor abducto populo, resi- 12
duis quos belli conditio vel prædæ fastidium reliqui à victoribus fecerat, Godoliam ejusdem gentis præposuit, absque ullo insigni regio, aut imperii nomine. Quia 13
præesse paucis, & calamitosis, nulla dignitas erat.

SULPICI

ris exemtus carcere fuit. Nam è perfugis edoctus fuit, cum semper monitorem fuisse, ut Chaldæis urbs traderetur, & ob id à popularibus suis tractatum pessime. *Grot.*

Nebuzardan.] Nam Nebucadnezar, intellecta patris Nabopalassaris morte, cum paucis per desertum Babylonem properavit, commendata amicis captivorum Iudæorum, Syrorum, Phœnicum, Ægyptiorum cura. Ita *Berosus* apud Iosephum x, 11.

Princeps regius.] רבהטבחים, magister lanionum. Id interpretantur quidam *præfectus satellitum:* alii, *magister equitum.* Hieron. *magister militiæ.* Jerem. XL, 1. *Drus.*

Delata sibi optione ab eo.] Ierem. XL. Primo quidem ἦπται εἰς βαβυλῶνα σὺν αὐτῷ ὡδηγηκὼς. *Ioseph.* Id cum frustra esset, optionem dedit.

In summis honoribus.] Magnum Ieremiæ apud Babylonios æstimium fuit. Quod ex muneribus patet. *Ioseph.* δωρησάμενος αὐτὸν δωρεαῖς πολυτελέσι.

Abducto populo.] Hæc ultima Iudæorum captivitas. Intervallum inter αἰχμαλωσίαν Iudæorum & Israëlitarum est annorum cxxx. mensium VI. dierum x. *Ioseph.* Collocati autem sunt in agro Babylonio, & ad flumina Tigrim, Euphratem, Chaboram sive Neharmalcam. Psal. CXXXVII, 1. De fluvio כבר, vide Fullerum IV. Miscell. Sacr. II.

Reliqui à victoribus fecerat.] Videtur solœcismus esse, pro *reliquos fecerat:* quales nonnulli sunt in Cicerone. Sigonius tamen conjicit legendum, *relinqui fecerat*, & Victor Giselinus, *reliquias fecerat.* Iudicium esto penes eruditos. Ego in solœcismum eo magis inclino, quod sciam vitium hoc orationis in Sulpicio novum aut insolens non esse. *Ego*, inquit præfat. in vitam B. Martini, *cum primum animum ad scribendum appuli, quia nefas putarem tanti viri latere virtutes, apud me ipse didici, ut solœcismis non erubescerem: quia nec magnam istarum unquam rerum scientiam contigissem: & si quid ex his studiis olim fortasse libassem, totum id desuetudine tanti temporis perdidissem.* Drus. Vult idem dicere quod dixit superius: *relictis, quorum imbecillitas aut ætas fastidio victoribus fuit.* Gisel.

Godoliam.] Iudæus hic prudens potensque erat, qui secutus Ieremiæ oracula, ad Chaldæos transfugerat. Quocirca reliquiis gentis suæ præfectus est. Ita *Hebræi* & *Lyra.* Vir ingenii placidi & ad præsentem Fortunam bene se aptans; sed nimium credulus, id quod ei exitio fuit. *Grot.*

Absque ullo insigni regio.] Hoc de suo addit Sulpicius. *Sigon.* Et recte quidem. Nam ex sacris Libris certissimum est quod dicit. *Horn.*

SACRÆ HISTORIÆ LIBER SECUNDUS.

CAPVT I.

1 *CAptivitatis tempora Trophetarum vaticiniis*
2 *atque actibus illustrata sunt. Maxime itaque* DANIELIS *egregiam ad conservandam legem, perseverantiam, & in absolutionem Susannæ divino consilio, cæteraque ab eo gesta, ordine*
3 *persequemur. Hic sub rege Ioachim captus deductusque Babyloniam, parvus admodum puer: postea ob elegantiam vultus, inter ministros regios assumptus, unaque*
4 *cum eo Ananias, Misaël, & Azarias. Sed cum eos rex*

LIBER SECVNDVS.] Hujus divisionis authorem esse ipsum Sulpicium, ex præfatione ejus patet, ubi dicit: *quæ permultis voluminibus perscripta continebantur, duobus libellis concluderem.* Horn.

Captivitatis tempora.] Cur Matthæus cap. 1,11. de μεταοικεσίᾳ in numero singulari loquatur, cum tamen plures fuerint, vide seculi nostri miraculum, Fr. Spanh. 1. Dub. IX.

Prophetarum vaticiniis.] Ieremiæ, Ezechielis, Danielis.

DANIELIS.] Quem tamen Hebræi non accensent Prophetis. Causa est, quod vitam egerit non Propheticam sed Satrapicam, ut David regalem. Quare eos ajunt scripsisse quidem per Spiritum Sanctum, sed Prophetas non fuisse. Attamen & Christus, & Iosephus, Danielem vocant Prophetam, & sic eum dici posse generaliori significatu affirmat Maimonides 11. More Neb. Fuit ex tribu Juda, & regia stirpe. Patria illi Bethoron superior. Captus est cum Ioakim. Mortuus est anno ætatis CXXXVIII. *Perer.* Vel potius centesimo aut circiter. *A Lapide.* Dicunt eum sub Attalo, cum tribus pueris, capite plexum. Et sic narrat Codex Basilii Porphyrogonneti, qui in Vaticana Bibliotheca asservatur. Sed hoc incertum. Obiit Babylone & ibi in Regum monumentis conditus est. Multa fabulosa de ipso Dorotheus & Pseudo-Epiphanius referunt.

Sub rege Ioachim captus.] Errat ergo Iosephus, qui Danielem demum sub Zedekia abductum putat. *Horn.*

Parvus admodum puer.] X annorum, ut Pererius, XX ut Maldonatus vult. Quæ sententia verior.

Ob elegantiam vultus.] Οἱ κῆ παῖς ἀκμαῖς τ σωμάτων κῆ παῖς δυμορφίαις τ ὄψεων φείδλεπ ϑι. *Ioseph.*

Ananias, Misaël & Azarias.] Qui vulgo tres pueri vocantur, etiam adulta & declinante ætate. Quia נער apud Hebræos tam late se extendit. Imposuerunt autem

rex delicatioribus cibis curari præcepisset, idque Asphanæ eunucho negotii dedisset, Daniel paternarum traditionum memor, ne ex mensa regis gentilium cibis participaret, poposcit ab eunucho, ut leguminibus tantum uterentur. Causante Asphane, ne dissimulatum imperium regis, consecutura macies proderet, Daniel Domino fretus, pollicetur majoris decoris sibi vultus ex legumini-

autem iis Chaldæi alia nomina, ita ut ut Ananias *Sidrach*, Misaël *Misach*, Azarias *Abdenago* diceretur. Quæ nomina si Idololatrica fuerunt, non existimandum est iis ipsos usos: sed tantum ita appellatos à Chaldæis. *Horn.* Sidrach est *Dæmon nocens*. Abdenago *Servus Luciferi*. Grot. Alii aliter explicant; & ad munia aulæ, quibus hi destinati, applicant. Sic Scholia Syriaca, quæ Romæ extant in Bibl. Vaticana & Mediceæ, exponunt *Sidrach* missilem, qui huc illuc discurrit negotiorum causa. *Misach*, mensorem agrorum. *Abdenago*, qui Regi à cubiculo, vel poculis est.

Asphanæ Eunucho.] Hinc orta opinio, castratos fuisse, Danielem cum tribus sociis. In qua sunt Josephus, Origines, Homil. IV. super Ezech. Zonaras Tom. I. Hieronym. I. contra Jovin. Et hoc comminatum Ezechiæ putant Esaiam cap. XXXIX. 7. eandemque causam, cur Daniel passim in vetustissimis monumentis, imberbis pingatur. Contra Lyranus, Maldonatus, Dorotheus & Epiphanius, existimant eum non fuisse castratum; sed Eunuchum vocari posse, pro sensu Orientis, quemvis aulicum. Verba Josephi sunt: πείσας ἑνὰς αὐτῶν εὐθημίας. Igitur cum plures sub disciplina Asphanæ fuerint, nihil à Daniele vel sociis ejus, certi asserit. *Horn.*

Paternarum traditionum memor.] Sic loquendo, significat traditiones patrum, id est, majorum: quæ à Græcis dicuntur πατροπαραδόται εὐθεῖαι, & Galat. I, XIV. *æmulator existens* τῶν πατρικῶν μου παραδόσεων. Pro *paternarum*, malim *patriarum*: sed tamen nihil muto. Nam & infra sic locutus est, *qui paternæ urbis status esset*. Et alibi: *admonita ne paternarum traditionum immemor*. Sic apud interpretem nostrum 1 Petr. I, 18. *paternæ traditionis*. Drusius.

Gentilium cibis participaret.] Causa cur Daniel pane vinoque regio abstinuerit, non alia est, quam quod moris erat illis gentibus, partem de pane & vino injicere in aram, aut in focum, atque eo modo, diis suis consecrare totum illud, quod erant comesturi. Id vero, sicut stulta eorum opinione erat sanctitas: ita Hebræis melius institutis, & certis talia dedicata esse falsis numinibus, erat pollutio. Sic Iarchiades & Theodoretus. *Grot.*

Ut leguminibus tantum.] Τῶν ἀπὸ τῆς βασιλικῆς τραπέζης ἐδεσμάτων ἀπέχεσθαι, καὶ καθόλου πάντων τῶν ἐμψύχων, παρέχειν δὲ αὐτοῖς ὄσπρια καὶ φοίνικας εἰς ἀφεψεσιν, καὶ εἶτα τῶν ἀψύχων, ἕτερον βούλεσθαι. *Ioseph.*

Causante Asphane.] Id faciebat per Malasar, quem Danieli præposuerat. Daniel. cap. I, 11. *Drus.* Theodotion ך pro ר legit. Ejus enim versio habet Ἀμελσάδ, alii codices Μυλσάδ.

6 minibus, quam ex cibis regiis fore. *Fideſque dictis*
affuit, ita ut minime eorum vultus comparabiles habe-
7 *rentur, qui Imperialibus impendiis procurabantur. Igi-*
tur à rege in honore & gratia adhibiti, prudentia & di-
ſciplina, brevi omnibus regis proximis antelati.

1 II. *Per idem tempus*, SUSANNA *quædam Joachim*
nupta, ſpectatæ fœmina pulchritudinis, à duobus preſ-
byteris appetita, cum impudicis non acquieviſſet, falſo
cri-

Prudentia & diſciplina.] Facile omnem perdidicerunt doctrinam, tam Hebraicam, quam Chaldaicam, ſed præcipue Daniel, peritus talium artium, καὶ περίσης ὀνείρων ἐστιν ἐδώκε, καὶ τὸ θεῖον αὐτῷ φανερὸν ἐγένετο. *Ioſeph.*

Per idem tempus.] Quidam putarunt Hiſtoriam Suſannæ contigiſſe tempore captivitatis Babylonicæ, regnantibus Aſtyage & Cyro. Quia nimirum illa his verbis concluditur: *Et Rex Aſtyages appoſitus eſt ad patres ſuos, & ſuſcepit Cyrus Perſa regnum ejus.* Verum Lyra, Hugo, Torniellus & alii, ea verba ad ſequentem hiſtoriam de Belo & Draconе retulerunt, ut etiam Græca Caraffæ, & verſiones Arabicæ, Antiochena atque Alexandrina oſtendunt. Itaque ad tempora Joakim, & annum ejus tertium quartumve referunt. Sed cum fabuloſa ſit, quid mirum tempora diſcrepare?

SUSANNA *quædam.*] Mentio hujus hiſtoriæ in Johaſin per hæc verba: *Sedeciæ regis ævo condita fuit Marſilia, eodemque tempore fuit Suſanna filia Helciæ uxor Ioacim. Cum hac voluerunt duo ſenes judices concumbere. Sed cum nollet, accuſarunt eam adulterii. Nam teſtabantur ſe vidiſſe concumbentem cum juvene quodam. Daniel autem ſapientia ſua eam liberavit.* Eſt autem tota Suſannæ hiſtoria apocrypha, nec in Hebræa exſtat, ſed ex Theodotione ab Hieronymo tranſlata eſt. In Græcis Codicibus interdum vocatur Δίκη Δανιὴλ, interdum *Suſanna.* De Daniele Hieronymus: *Apud Hebræos nec Suſannæ habet hiſtoriam, nec hymnum trium puerorum, nec Belis Draconiſque fabulas.* Ex alluſione vocum πρῖνος πρίσαι, πέλινος πελέκει patet Græce ſcriptam fuiſſe. Olim ita immixta erant reliquo textui illa additamenta, ut Suſannæ hiſtoria initium eſſet totius libri, Canticum trium puerorum eſſet in III. capite, Belis & Draconis fabulæ librum clauderent. Multa continent ἀσύστατα & falſa. De quibus vide Theologos. Africanus, ſcriptor antiquus, Origenis coætaneus, eam octo argumentis impugnavit.

Ioachim nupta.] Et hic ſcribo *Ioacim.* Nam eſt Ἰωακείμ, in textu Græco, & יויקים apud Salmanticenſem. *Druſ.* Dicitur fuiſſe dives, & ſplendidam Babylone domum habuiſſe. Quod inter argumenta eſt, commentitiam eſſe Suſannæ fabulam. Quis enim credat inter annos tres, eum qui captivus abductus eſt à patria, ſubito evaſiſſe in magnas divitias? *Chamierus.*

A duobus presbyteris appetita.] A duobus ſenioribus, quos Ebræi זקנים appellant, & eſt nomen dignitatis. Nam ſic vocabantur magiſtratus, quos nunc ſeniores aut conſules dicimus. Habebant enim in Babylonia magiſtratum ex Judæis.

crimine inceſſitur, iiſdem preſbyteris deferentibus, in remotis locis adoleſcentem cum ea deprehenſum, ſed illum, juvenili alacritate, ſenum manus effugiſſe. *Ita preſbyteris fides habita, judicio populi Suſanna* 2 *damnatur. Quæ cum ſecundum legem ad ſupplicium* 3 *duceretur, Daniel tum annos natus* XII. *increpitis Judæis,*

dæis. Quod mirum videri nemini debet, cum etiam Alexandriæ olim habuerint. Diſerte Strabo, citante Joſepho Antiquit. lib. XIV. cap. 12. *Per Ægyptum ſane etiam coloniæ ſunt ejus gentis, abſque eo quod Alexandrinæ urbis magna pars eis aſſignata eſt. Habent enim proprium magiſtratum, qui ſuæ gentis res adminiſtret & controverſias ex jure dirimat, & contractus atque pacta rata habeat, non aliter quam ſit in abſoluta republica.* Rei firmandæ eſt Thalmud Babylonicum, quo continentur leges & jura in Babylonia uſurpari ſolita à Judæis: infirmandæ vero eſt dictum illud, *ubi non eſt ſacerdos, non eſt judicium:* &, *Iudicia non exercentur extra terram.* Sed vide Moſem Gerundenſem in Numeros. *Druſ.* Et hoc loco Africanus Hiſtoriam Suſannæ impugnavit. Quomodo enim Babylone Iudæi habuiſſent ſuos judices, cum captivi eſſent, & omnino Babyloniis ſubditi? Dici quidem poteſt, αὐτονομίαν in quibuſdam indulgentia regum, Judæis permiſſam. Sed quod judicia capitis ſpectat, nemo perſuaſerit. Nam quod poſtea ſub Romanis ea habuerunt, Joh. XVIII, 31. longe aliud eſt. Non enim tum captivi erant, ſed in ſuo ſolo dedititii, ſuam adhuc rempublicam, quanquam ſub præfectis Romanis, habentes. *Horn.* Forte hi ſenes erant Achab filius Coniæ, & Sedecias filius Maaſiæ. *Iohaſim.* Idem ex Hebræis Origenes & Hieronymus tradunt, huc referentes cap. XXIX. Ieremiæ ℣. 22. Pererius tamen, Maldonatus & alii, hoc negant.

In remotis locis.] Eſt cur malim, *in occultis locis*, intelligit autem loca horti ſive pomarii. Dan. XIII, 37. in editione Theodotionis, quam Eccleſia priſca recepit, καὶ ἦλθε πρὸς αὐτὸν νεανίσκος, ὃς ἦν κεκρυμμένος, καὶ ἀνέπεσε μετ' αὐτῆς, *venitque ad eam adoleſcens, qui erat abſconditus, & concubuit cum ea.* Druſ.

Ita presbyteris fides adhibita.] Tanquam teſtibus. Ideo pro more Iudæorum manus ſuas capiti Suſannæ impoſuerunt. Lev. XXIV. 14. *Horn.*

Iudicio populi.] Textus: *Credidit eis multitudo, quaſi judicibus & ſenibus populi, & condemnaverunt eam ad mortem.*

Secundum legem.] De adulterio. Deut. XXII. Ita & ſecundum leges civiles, adulterium morte punitur. *Sacrilegos nuptiarum, tanquam manifeſtos parricidas, inſuere culeo vivos, vel exurere, judicantem oportet.* Conſtantinus Imp. ad Catullinum, IV. *Quorum appell.* C. Theodoſ.

Annos natus XII.] Quotum annum egerit hiſtoria non prodidit: tantum dicit fuiſſe παιδάριον νεώτερον, id eſt, puerulum juniorem. Quærendum igitur unde hæc habeat Severus. *Druſius.* Vetus ea opinio fuit, quam & Ignatius Epiſt. ad Magneſianos, Theodoretus in cap. I. Ezech. ac Torniellus ſequuntur. Contra alii volunt eum fuiſſe XXIV. annorum, ut *A Lapide.* Sed omnia incerta ſunt, & fabuloſa.

dæis, quod innocentem morti dediſſent, *reducere eam in judicium, cauſamque denuo audiri poſtulat. Enimvero multitudo Judæorum, quæ tum aderat, non ſine Domino exiſtimans, puerum contemptæ ætatulæ, in hanc conſtantiam prorupiſſe, favore accommodato, in*
4 *conſilium revertitur. Initur denuo judicium. Danieli,*
5 *ut inter majores natu reſideret, delatum. Igitur ſeparari accuſatores jubet: unumque ex eis interrogat,* ſub
6 cujus generis arbore adulteram deprehendiſſet. *Ex varietate reſponſi falſitas deprehenſa, Suſanna abſoluta; preſbyteri, qui innocenti periculum creaverant, capite damnati.*

1 III. *Ea tempeſtate* NABUCHODONOSOR *ſomnium vi-*
2 *dit, myſterio futurorum mirabile. Cujus interpretationem, quum per ſe non poſſet evolvere, adſcitis ad interpretan-*

Morti dediſſent.] Ad mortem damnaſſent, morti adjudicaſſent. *Druſ.*

Vt inter majores natu reſideret.] Præclare. Dixerunt enim ei ſenes: *Veni & ſede in medio noſtrum, quia Deus dedit tibi honorem ſenectutis.* Sigon.

Vnumque ex eis.] *Vnum atque alterum ex eis*, legendum conjicit Sigonius. Quid ſi, *unumque ex eis & poſt alterum interrogat?* Certe aliquid abeſſe videtur: niſi legamus, *utrumque ex eis.* Quod mihi ſe valde probat. *Druſ.*

Ex varietate reſponſi.] Unus reſpondit ὑπὸ σχῖνον, ſub lentiſco: alter ὑπὸ πρῖνον, ſub ilice. Vide Ælium Antonium Nebriſſenſem, Annot. cap. x. apud Salmanticenſem, *Daniel ſapientia ſua liberavit eam per ſcrutinium, quo deprehendit non concordare teſtimonia ipſorum.* Druſ. Σχῖνος autem lentiſcus eſt Hippocrati. *Ruellius.* Πρῖνος non eſt *prunus*, ut cenſuit Auguſtinus Sermon. CCLII. de Temp. ſed genus ilicis. Arabs & Syrus variant. Pro ὑπὸ σχῖνον ille habet *ſub arbore terebinthi*, hic, *ſub piſtacio.* Pro ὑπὸ πρῖνον ille *ſub arbore mali, vel amygdali*, hic *ſub malo granato.* Hoc eſt alterum argumentum Africani contra veritatem hujus hiſtoriæ; quia in Hebræo vel Chaldæo tales alluſiones fieri non poſſunt.

Capite damnati.] Pœna talionis, juxta legem Deut. XIX, 16. legitur lapidatione. Hoc enim adulteræ ſupplicium. Ezech XVI, ℣. 40. Levit. XX, verſ. 10, & 27.

Ea tempeſtate.] Μετὰ ἔτος δεύτερον τῆς Αἰγύπτου πορθήσεως. *Ioſeph.* X, 11. *Dan.* II. Cum regnum in Judæa, Syria, Ammonitide, Moabitide & Ægypti magna parte conſtituiſſet. *Hebræi* apud Hieronymum.

Chal-

pretandum Chaldæis, qui magicis artibus, extisque hostiarum, scire occulta, & futura præcinere videbantur: mox veritus, ne more hominum, non vera, sed placita regi, ex somnio conjectarent, visa supprimit, poposcitque ab

Chaldæis.] Strabo XVI. Ἀφόρισε δ' ἐν τῇ Βαβυλωνίᾳ καθ' ἑκάστην τοὺς ἐπιχωρίους φιλοσόφους, τοὺς Χαλδαίους προσαγορευομένους, οἱ περὶ Ἀστρονομίαν εἰσὶ τὸ πλέον. Προαγορεύουσι δὲ ἔνιοι καὶ γενέθλια λογεῖν, ὃ δὲ καταδέχονται οἱ ἄλλοι. Ἔστι δὲ καὶ φιλόνικον τὸ Χαλδαίων, καὶ χῶρα τῆς Βαβυλωνίας ὑπ' ἐκείνων οἰκουμένη. ἔστι δὲ καὶ τὸ Χαλδαίων τὸ Ἀστρονομικὸν γένος πολύ. Καὶ γὰρ Ὀρχηνοί τινες προσαγορεύονται, καὶ Πορσιππηνοὶ, καὶ ἄλλοι πλείους. Μέμνηται δὲ καὶ τῶν ἀνδρῶν ἐνίων οἱ Μαθηματικοὶ, καθάπερ Κιδήνα τε καὶ Ναβουριανοῦ, καὶ Σεύηρος. Cicero I. de Divin. *Chaldæi non ex artis, sed ex gentis vocabulo nominati, diuturna observatione siderum, putantur effeciſſe, ut prædici poſſet, quid cuique eventurum, & quo quiſque fato natus eſſet.* Kimchi, בשף הכשדים הם תכמי המולורת Hieronym. in II. Daniel. *In Chaldæis γενεθλιαλόγους ſignificari puto, quos vulgus Mathematicos vocat.* Gellius XIV, I. *Chaldæi ſeu genethliaci, de motu deque poſitu ſtellarum dicere poſſe quæ futura ſunt, profitentur.* Quales hodie ſunt Ephemeridum fabri, quorum libellos *Almanah* vocamus. Ea vox Arabica eſt, quaſi donum dicas. Quia illi libelli initio anni offerebantur. Sicut hodieque fieri ſolet. *Horn.* Vide Fullerum I Miſcell. XVI.

Qui magicis artibus.] Mirum, ni ſcripſit, *quique magicis artibus*, ut magos innuat, quos à Chaldæis diſtinguit interpres vetus Dan. IV, 5. & V, 7. *Magi, Chaldæi, & aruſpices.* Græca ſunt, μάγοι, χαλδαῖοι, καὶ γαζαρηνοί. Infra, *Magos & Chaldæos advocat.* Druſ. De Magis, eorum etymo & diſciplina, vide ſummum Theologum, Fr. Spanhemium, parte II. Dub. XVIII, XIX, XX, XXI, XXII, XXIII, XXIV. Autorem Perſicæ ſive Magicæ ſuperſtitionis & Philoſ. qui Zarduſt زردوشت ipſis Perſis vocatus eſt, id eſt, amicus ignis, Græci vetuſtiores Ζωροάστρης. corrupte nominarunt, recentiores propius verum nomen expreſſerunt Ζαράδης, Ζαράδας, atque etiam Ζάρηλος. Idem vocatur proprio nomine Perſico Mog مغ. Unde Græcis Μάγος. At ex eo *Mog*, iidem Græci fecerunt Μῶχον, quem Sophum volunt fuiſſe Iliacis temporibus antiquiorem. *Salmaſ.*

Extisque hostiarum.] Qui extis hoſtiarum futura prædicunt, vocantur à Græcis ἡυτοσκόποι καὶ ἡπατοσκόποι, à Latinis haruſpices & extiſpices. Priore vocabulo uſus eſt Theodotio, Dan. 2. poſteriore Symmachus, itemque Herodianus. *Druſius.* In Hebræo eſt מכשפים, quod Hieronymus interpretatur τοὺς νεκρομάντεις, ut & Iarchiades. Eſt & גזרין Theodotioni γαζαρηνοὶ, Symmacho ἡυτοὶ, Hieronymo ἡπατοσκόποι.

Præcinere.] Prædicere, aut præcinere, quia vates etiam canunt, dum verſus rhythmica ratione compoſitos cantando pronuntiant. Similiter poëtæ canere dicuntur eadem de cauſſa: ex quo illud, *Arma virumque cano.* Druſ. Unde & ἐπαοιδοὶ dicti, *incantatores.*

Viſa ſupprimit.] Non aſſecutus eſt men-

ab eis, ut si vera in his divinatio esset, somnium ipsum sibi dicerent: tum demum interpretationi eorum crediturum, si prius enunciando somnium, 3 artis periculum fecissent. *Illi vero, tantam molem abnuentes*, non esse id humanæ opis, *confitebantur.* 4 *Rex motus, quod falsa divinandi professione homines erroribus illuderent, cum astricti præsenti negocio, ni-* 5 *hil scire se confiterentur. Ita edicto regis in eos animadversum, palamque omnes hujus artis interficiebantur.* 6 *Quod ubi Danieli compertum, regis proximum appellat: enunciationem somnii, interpretationemque ejus* 7 8 *pollicetur. Res ad regem defertur: Daniel accersitur. Iam reve-*

mentem vel Danielis, vel Josephi, Sulpicius. Nam uterque tradit, *somnium Regi excidisse*. Nulla ergo fraus ab eo commissa, sed quærebat quod amiserat. *Horn.*

Si vera in his divinatio esset.] Somniis videlicet. Videtur hoc velle, si vera ex somniis divinare possent: aut, si vere divini essent. *Druf.*

Rex motus.] Si nihil deest, debet subaudiri *fuit*: & *motus*, id est, commotus iracundia. *Druf.*

Falsa divinandi professione.] Rex iracundus videri volebat eos esse impostores, qui cum abditissima quæque sibi nota esse dicerent, id tamen non ostenderent in hoc facto. *Grot.*

Interficiebantur.] Jam interficiendi erant, & interfecti proculdubio fuissent, nisi Daniel interessisset. Quod colligitur ex participio מתקטלין, quo usus est Daniel cap. 2. com. 13. Id enim licet sit præsentis temporis, tamen aliquando significat paullo post futurum tempus, ut Ion. 1,3. *invenit navem euntem Tharsis*, id est, mox ituram. *Druf.* Sed indubie multi eorum jam interfecti erant.

Vbi Danieli compertum.] Δανιὴλ δὲ ἀκούσας ὅτι σοφιστὰς πάντας τὰς σοφὰς ὁ βασιλεὺς ἀποθανεῖν, οὐ τούτοις ἢ μόνῳ αὐτῷ μετὰ συγγενῶν κινδυνεύειν. *Iosephus.* Nam & ipsi ad necem quærebantur iniquissimo decreto, ut in partem pœnæ venirent, qui in præmiorum partem venissent, contemti à cæteris ob juventutem. *Grot.*

Regis proximum.] Maluissem *regis præfectum*. Nam præfectus erat rerum capitalium, quem Theodotio ἀρχιμάγειρον appellat. An proximus regis fuerit nescio. Hoc scio in fonte haberi רב טבחיא *magistrum mactatorum*, id est, satellitum, aut carnificum. Nomen ei Arioch, Dan. 11,14. Forte proximum vocat, quia semper in aula prope regem erat. Sic enim certe loquendo aulicos innuere videtur supra, *prudentia & disciplina brevi omnibus regis proximis antelati*. Druf. Causa appellationis hujus ex Josepho. Quia Arioch erat præfectus τῶν σωματοφυλάκων τοῦ βασιλέως, cui promptus semper ad Regem accessus. *Horn.*

Mysterio.]

revelato sibi per Dominum mysterio, visio regis refertur, solutioque. Sed res postulat, ut regis somnium, & interpretationem prophetæ, & consequentium fidem exponamus. 9

IV. *Viderat rex per soporem*, imaginem capite aureo, brachiisque argenteis, ventre & femoribus æreis, cruribus ferreis, quæ in pedes partim ferreos, partim fictiles, desinebant. Sed ferrum atque testum, inter confusum, coire non poterat. Ad extremum, imaginem lapis sine manibus abscissus proterebat, redactaque omnia in pulverem, vento ablata. *Igitur secundum prophetæ interpretationem,* imago visa, figuram mundi gerit. Caput aureum, 1 2 3 4 5

CHAL-

Mysterio.] Arcano, secreto. Sane quod propheta Daniel רזא appellet, ejus interpres Theodotio μυστήριον vocat. Innuit autem somnium cum interpretatione. Hoc somnium, quia erat occultum & absconditum, recte mysterium vocatur, cujus origo vocis Ebræa est, videlicet סתר : unde in tertia conjugatione præteritum מסתיר, *abscondit*, & participium generis passivi מוסתר, quod legunt musthar sive mysthar. Hinc mysterium, quia res abscondita, & quæ homines vulgo latet. *Drusius.* Τὸ ἀγαλμάτιον interpretatur Chrysostomus.

Imaginem.] Galesinius reposuit, *statuam.* Id excuderunt Parisienses, Colonienses, & Drusius. Nam in editione Plantiniana, *imaginem*, ut etiam in Græca Theodotionis εἰκὼν μία, id est, imago una. Quod etiam in editione LXX. Nam solus Symmachus edidit *statuam.* Testis Hieron. *Pro statua, id est, ἀνδριάντα, quod solus interpretatus est Symmachus, cæteri imaginem transtulerunt, volentes hoc nomine similitudinem ostendere futurorum.* Drus.

Brachiisque.] Et humeris ac pectore. Ita Daniel, Josephus.

Testum.] Testum dixit, quod alii testam, rem fictilem. *Sigon.*

Inter confusum.] Aut uniendæ sunt hæ dictiones, aut inserendum reciprocum, *se.* Giselin. Hæc autem non sunt apud Danielem. *Sigon.*

Figuram mundi.] Maximæ & nobilissimæ ejus partis, quam οἰκουμένην vocant. Nam ab Indis ad Scythas, columnas Herculis, Garamantes & Æthiopes, hæc quatuor imperia, omnem terram complexa sunt. *Horn.* Porro sciendum est omnia magna imperia à Semi & Iapheti posteris condita, redacto in servilem fere statum Chamo. Quinam enim amplissima & potentissima Orbis regna & imperia tenuerunt diutissime, & adhuc tenent? Nonne Assyrii, Chaldæi, Persæ, Macedones, Romani, Turcæ, Saraceni, Moschovitæ, aliique, ad unum omnes, aut Semo, aut Iapheto prognati? Quod autem Nimrodus,

CHALDAEORUM imperium est: siquidem id primum,
6 & opulentissimum fuisse accepimus. Pectus & brachia argentea, secundum regnum annunciant.
7 CYRUS enim, victis Chaldæis atque Medis, impe-
8 rium ad PERSAS contulit. In ventre æreo, tertium regnum

rodus, Chami nepos, ipso statim initio Tyrannidem occupavit, nihil sane est. Istius enim principatum, nullo modo comparandum esse cum illorum Imperiis, vel populorum multitudine, vel terrarum amplitudine, vel temporis diuturnitate, notum est cuilibet. Idem quoque censendum de regno Ægyptiorum. Res autem à Tearcone Æthiope & Sesostre Ægyptio (quorum meminit Strabo) in Asia & Europa gestæ, fabulosæ sunt admodum. Nec Imperia aut Regna fuerunt, sed tumultuosæ potius peregrinationes dicendæ sunt: Quippe quum celerrime, inanis fulgetri instar, perierint penitus & in auras evanuerint. De Æthiopum vero Abyssenorum Imperio, dictum est supra, eos prima generis sui origine, Chaldæos & Assyrios esse, non Æthiopas. *Fullerus.* Ex hac statua vulgo traducunt quatuor Monarchias, quas universalem historiam constituere putant; sed contra mentem Danielis. Non enim latius se extendit vaticinium hoc, quam ad successores in Imperio Babylonico. Poëtæ quoque sua quatuor secula inde duxerunt. *Horn.*

Caput aureum, CHALDAEORUM *imperium.*] Ἡ μὲν χρυσῆ κεφαλὴ σέ τε ἐδήλωε καὶ τοὺς σοὺς βασιλεῖς Βαβυλωνίους ὄντας. *Ioseph.* Male. Nec enim de prioribus Regibus quærebat, quorum ipsi non incognitæ res, sed successorum cura angebatur. Deinde nullus Regum Chaldæorum ad tantam potentiam pervenit atque Nebucadnezar. Ergo ipse cum successoribus, caput aureum. Unde falso huc referunt Ninum, Semiramidem, & antiquos longo ordine Reges. *Horn.*

Primum & opulentissimum.] Iustin. 1. *Primus omnium Ninus Rex Assyriorum, veterem & quasi avitum gentibus morem, nova imperii cupiditate mutavit.* Auro igitur comparatur, tum ob antiquitatem: tum ob opulentiam. Quanquam de opulentia, ob immensos Persarum thesauros, dubitari possit. De potentia non item. Quia Cyrus & successores ejus Africam non tenuerunt.

Secundum Regnum.] Ex Medis & Persis coalitum, quæ duo brachia. De translatione regni ab Assyriis ad Persas, vide Dan. VII, 5. VIII, 3, 20. X, 20. XI, 2. Ierem. LI, 20, 30, 31, 32. Et idem prædixit Nebucadnezar, de quo Abydenus apud Euseb. XI. περὶ π.

CYRUS.] De quo Esaias cap. XLV. 1. diu antequam nasceretur Ierem. XXXVII, XXXVIII, XXXIX, LII. & Eupolemus apud Euseb. IX, 39. In Tarich Musulmanico dicitur كورش. *Horn.* Fuit autem Cyrus ipse Medo-Persa. Medus à matre, Persa à patre, unde dictus ἠμίου. *Grotius.* Secundum oraculum Crœso datum:

Ἀλλ' ὅταν ἡμίονον βασιλεὺς Μήδοις γήσῃ.

quod Pythia apud Herodotum lib. 1. de Cyro Persa-Medo interpretata est. Nomen Cyri *Solem* significare scripsit *Ctesias* & eum secutus *Plutarchus* in Artaxerxe: quum *Chur & Churshid* apud Persicos Poëtas, ad hunc usque diem idem denotare dicatur. *Vsser.*

Ad PERSAS.] Sive Parthos. Nam Persæ

regnum portendi pronunciatur: idque impletum videmus. Siquidem ALEXANDER, ereptum Persis 9
imperium, MACEDONIAE vindicavit. Cruraferrea, 10
imperium quartum, idque ROMANUM intelligitur, omnibus ante regnis validissimum. Pedes vero 11
par-

Persæ & Parthi eadem gens. Græci, qui distinxere Πάρθους & Persas, more suo fecerunt, dum omnia turbant & confundunt, quæ discriminanda sunt, aut non distinguenda dividunt. Idem nomen πάρθος & πέρσης ex proprio فرس, unde & πάρθοι. Hinc πισαργάδαι urbs, transpositis literis, pro παρσαγάδαι vel παρσαγάδαι. Quod significat πρῶτον σφαῖρα, ut interpretatur apud Stephanum Anaximenes. Nec obstat quod Persas & Parthos Græci regionibus distinguunt. Nam Parthos collocant ubi nunc est *Ispahan*, Persas ubi *Istachar*. Sic enim & Ἀθυρία & Ἀσσυρία distinxerunt, cum idem sit vocabulum Atur & Assur. *Salmasius*. Sciendum etiam Arabes non distinguere inter Reges Aderbigjanæ & Faras, sed una serie utrosque conjungere, ut ex Tarich patet.

Tertium regnum.] Græcorum, non Carthaginensium, ut Orosius, & ex eo Prosper 11. de prædict. promiss. 33. voluit. De translatione Imperii Babylonici ad Græcos, Daniel. VII, ℣s. 5. XIII, 5, 6, 7, 8, 21. X, 3, 4.

MACEDONIAE *vindicavit.*] Quod ideo regnum Macedonum dicitur, aut Græcorum. Qui autem post ipsum regnarunt in Asia, Syro-Macedones appellati sunt, eorumque ditio Iavan dicta, id est, Græcia. Unde lux primo Macabæorum, cap. 1. com. 1. *regnavit pro eo primus in Græcia.* Siquidem de Alexandro loquitur, qui primus regnavit pro Dario in Græcia, hoc est, in Syro-Macedonia. Id regnum Græcorum idem historicus appellat. *Drus.* Hæc Monarchia non recte Macedonica vocatur; sed Græca dicenda est. Quia Alexander M. quanquam Macedoniæ Rex, totius tamen Græciæ, si Lacedæmonios excipias, Imperator contra Persas constitutus est. Deinde Macedonia nunquam ὑπεροχὴν & προφέρειαν super cætera regna habuit, nec in ea sedes Imperii. Macedones autem antiqui ex Septentrione, unde & Thraces & aliæ Græcorum gentes, profecti, diutissime barbaram linguam retinuerunt, & pro talibus à cæteris Græcis habiti sunt. Nomen arguit à Getis, vel ex eorum vicinia, ortos. De quo alias. *Horn.*

Imperium quartum, idque ROMANVM.] Sic Hieronymus & plerique interpretum. Estque hæc communis opinio. Cui repugnat, tum quod Romani nunquam Imperio Babylonico integre potiti sunt, cum fatalis Imperii illius terminus fuerit Euphrates: tum quod Parthici Reges, veri haud dubie Nebucadnezaris successores, Orbem quasi ex æquo cum Romanis tenuerunt. Non ergo in Romanos quadrat quod dicitur: *Comminuet & conteret omnia hæc.* Ideo alii, ut Junius, Brughton, Grotius, Seleucidas & Lagidas, Alexandri successores, intelligunt. *Horn.*

Omnibus ante regnis validissimum.] Melius & Latinius, *omnium ante regnorum validissimum.* Martialis:

Terrarum Dea gentiumque Roma,
Cui par est nihil & nihil secundum.

Claudianus:

Qua nihil in terris complectitur altius æther,

Armo-

partim ferrei, partim fictiles, dividendum esse Romanum regnum, ita ut nunquam inter se coëat,
12 præfigurant: quod æque impletum est. Siquidem jam non ab uno imperatore, sed etiam à pluribus, semperque inter se armis aut studiis dissentientibus
13 res Romana administratur. Denique commisceri testum atque ferrum nunquam inter se coëuntem materiam, commistiones humani generis, futuræ
14 à se invicem dissidentes, significantur. Siquidem Romanum solum ab exteris gentibus, aut rebellibus occupatum, aut dedentibus semper pacis specie

Armorum legumque parens, quæ fundit in omnes
Imperium.

Pedes vero partim ferrei.] Hier. *Pedes ejus & digiti ex parte ferrei, ex parte sunt fictiles: quod hoc tempore manifestissime comprobatur. Sicut enim in principio nihil imperio Romano fortius & durius fuit, ita in fine rerum nihil imbecillius: quando & in bellis civilibus & adversum diversas nationes aliarum gentium barbararum indigemus auxilio.*

A pluribus.] Sulpicius scripsit imperante Honorio. Quare cognovit Imperatores Constantinum & Constantem, Magnentium & Constantium, Maximum & Valentinianum, Eugenium & Theodosium, armis inter se dissidentes. Constantium vero & Constantem, & Valentinianum & Valentem, Gratianum & Valentinianum minorem, studiis Religionis, sæviente Arrianismo, inter se discordantes. Nam Arcadius & Honorius, neque armis neque studiis inter se decertarunt, sed concitatores odiorum non defuerunt. *Sigon.*

Commisceri testum atque ferrum.] Locus satis obscurus, & qui hac explicatione Danielis eget: *Quod autem vidisti ferrum mixtum testæ ex luto, commiscebuntur quidem humano semine, sed non adhærebunt sibi, sicut ferrum misceri non potest testæ.*

Nunquam inter se coëuntem materiam.] Sunt enim ἀσύγκολλητα.

Commistiones humani generis.] Id ad conjugia inter Lagidas & Seleucidas referunt illius sententiæ sectatores. Antiochus enim Θεὸς, Laodicen & Berenicen, Philadelphi filias, Ptolomæus Epiphanes Cleopatram Antiochi M. filiam duxit. *Grot.* Contra Sulpicius noster pro commixtione gentium externarum cum Romanis, accipit.

Ab exteris gentibus.] Vandalis, Suevis, Francis, Burgundionibus, qui Rhenum transierunt, & Galliam ac Hispaniam tenuerunt. *Sigon.*

Dedentibus.] Gotthis, qui se pacis specie dederunt Valenti Imp. cum Danubio trajecto, arma in eum ceperunt, atque in tugurio combusserunt, exercituque deleto, Illyricum & Pannoniam & Græciam invaserunt, ac demum se in Italiam, Galliam, Hispaniam intulerunt. *Sigon.* Quem & vide in libris *de Occidentali Imperio.*

Semper pacis specie.] Perperam. Reponendum: *dedentibus se per pacis speciem.* Sigon.

Exer-

cie traditum constat: exercitibusque nostris, urbibus atque provinciis permixtas barbaras nationes, & præcipue Judæos, inter nos degere, nec tamen in mores nostros transire videamus. *Atque* 15
hæc esse postrema tempora, prophetæ annunciant. In lapide vero sine manibus abscisso, qui aurum, argentum, & ferrum testumque comminuit, CHRISTI figuram esse. Is enim non conditione humana 16 17
editus (siquidem non ex voluntate viri, sed ex Deo natus est) mundum istum, in quo sunt regna terrarum,

Exercitibusque nostris, urbibus atque provinciis.] Theodosius Major, primus Gotthos, aliosque barbaros, in urbes, legiones, & partem Reipublicæ Romanæ admisit, teste Synæsio in Oratione ad Arcadium, qui eam rem reprehendit, ut Reipublicæ Romanæ exitiabilem. *Sigon.*

Præcipue Judæos.] Qui ex ultima dispersione in omnes provincias divisi sunt. Claudius Imperator tumultuantes Roma expulit. Procopius dicit, Neapoli tam multos fuisse Judæos, ut urbis defensionem adversus Belisarium sibi depoposcerint. In exercitu Honorii contra Gotthos, Ducem Judæum fuisse proditum est. *Sigon.* Vide Sueton. in Claudio XXV. *Rutilius* I. Itinerar.

Atque utinam nunquam Judæa victa fuisset,
Pompei bellis imperiove Titi.
Latius excisæ gentis contagio serpit,
Victoresque suos natio victa premit.

Quæ de Judæis, non Christianis, accipienda docet Seldenus.

Nec tamen in mores nostros transire.] Gerebant enim barbari inter Romanos habitum patrium, & religionem patriam colebant, & moribus patriis vivebant. Quod dolet Synæsius in Oratione ad Arcadium.

Videamus.] Giselin. *Videmus.* Sic & Sigon.

Postrema.] Hæc Sulpicii sunt ex Carminibus aliarum Prophetarum sumta. *Sig.*

In lapide vero sine manibus abscisso.] Hieronymus in commentario super Danielem: *Abscissus est lapis, Dominus atque salvator, sine manibus, id est, absque coitu humano, de utero virginali, & contritis omnibus regnis, factus est mons magnus & implevit universam terram: quod Judæi & impius Porphyrius male ad populum referunt Israël, quem in fine seculorum volunt esse fortissimum & omnia regna conterere & regnare.* Drus. Grotius miro commento, per lapidem hunc Romanos intelligit, sed nulla vel probabili ratione. Itaque ea quæ sequuntur, omnia ad Imperium Romanum trahit.

CHRISTI *figuram esse.*] Ita Interpretes tum prisci, Augustin. Hieron. Theodor. tum recentiores, Lyra, & alii fere omnes, excepto Grotio.

Non conditione humana editus.] Quod ex Ioh. I. ℣. 13. probat, sed non bene. Ibi enim de regeneratis sermo est. *Drusius.* Et ita verba illa; *de monte abscissus*, acceperunt Ambrosius Serm. LXX. *Hieron.* Epist. ad Eustachium. *Iren.* III. 28. *Justin.* contra Tryph. *August.* Tract. IX. in Ioh. & alii.

Regnum-

rarum, in nihilum rediget, regnumque aliud incorruptum atque perpetuum, id est, futurum seculum, quod sanctis paratum est, confirmabit. *De quo uno adhuc quorundam fides in ambiguo est:* Non credendum de futuris, *cum de præteritis convincantur.*

1 V. *Igitur Daniel, multis à rege muneribus donatur,*
præfectus Babyloniæ, atque omni imperio, in summis
2 *honoribus habebatur. Ejus suffragio Ananias, Azarias,*
& Misael, ad summam æque dignitatem & potestatem
3 *provecti. Eodem fere tempore, præclara* EZECHIELIS *prophetia*

Regnumque aliud.] Quod factum est, destructo per religionem Christianam gentilismo, maxime Constantini Magni tempore. *Deposuit pharetras Armenius, Hunni discunt Psalterium, Scythiæ frigora fervent calore fidei, Getarum rutilus & flavus exercitus Ecclesiarum circumfert tentoria.* Hieron. ad Lætam.

Futurum seculum.] Post resurrectionem. Nam est aliud post hanc vitam. Vocatur etiam futurum seculum tempus Messiæ, ut dictum est. De his Don Isahac Abarbenel in libro qui possessio patrum inscribitur. *Drus.* Et ita quoque locum Danielis intellexerunt Theodoret. Tertull. & alii, ex locis Euangelii de die judicii, Matth. XXIV. Luc. XXI. Marc. XIII.

In ambiguo est.] Sed sine ratione, cum convincantur ex eo quod cætera, quæ prædicta erant, omnia evenerunt. *Sigonius.*

Multis à Rege muneribus donatur.] Qui & ei jussit offerri מנחה, sacrificium, sed non id fivit Daniel, quod Idololatria esset. *Iarchiades* & alii Hebræi. *Lyra.*

Præfectus Babyloniæ atque omni imperio.] In Chaldæo est: על כל מדינת בבל. *Ioseph.* ἀπάσης ἐπίτροπον τῆ βασιλείας ἐποίησε.

Ejus suffragio.] *Rogatu* potius. Nam suffragium aliud est. Vide Dan. 11, 49. *Drusius.*

Ad summam æque dignitatem.] Babyloniæ præfecturam. Hinc illa invidia, & exinde periculum. *Ioseph.*

EZECHIELIS *prophetia.*] Qui fuit Sacerdos. Valuit eruditione & ingenio, ita ut sepositio Prophetiæ dono, quod incomparabile est, non immerito Homero eum compares, ob pulchras εἰκόνας, comparationes illustres, magnam rerum multarum, præsertim architecturæ, cognitionem. *Grot.* Vide Epiphanium, Isidorum, Doroth. in vita ejus, qui tamen multa fabulosa de eo narrant. Ut quod Judæos per fluvium Chobar, sicco pede duxerit, Chaldæis insequentibus in eo submersis. Occisum à Duce Iudæorum apud Babylonem, ac in sepulchro Sem & Arphaxad conditum tradunt. Nonnulli veterum putarunt eum fuisse Pythagoram. Sed falso. *Clem.* 1. Strom. Vixit fere apud fluvium כבר, qui Χοάσπας Ptolemæo, Straboni Κόπρας, à Cobare præfecto, cujus opere deductus ex Euphrate, Plin. V, 24.

Resur-

prophetia extitit, revelato ei futurorum & resurrectionis mysterio. Extat liber magni operis, & cum cura legendus. 4

VI. *At in Iudæa, cui post excidium Ierosolymæ* GODOLIAM *propositum, supra memoravimus, ægre ferentes Iudæi, principem sibi ex stirpe non regia, arbitrio victoris datum, Ismael quodam duce & concitatore nefandæ conjurationis, dispositis eum in convivio insidiis peremerunt. At hi qui extra noxiam fuerant, ultum ire facinus cupientes, propere adversum Ismaël arma capiunt. Sed ille, quia cognovit exitium sibi imminere, relicto exercitu, quem contraxerat, non amplius quam octo comitantibus, ad Ammonitas confugit. Igitur populum universum metus pervaserat, ne paucorum scelus,* 1 2 3 4

Resurrectionis mysterio.] An respexit ad caput trigesimum septimum Ezechielis, quod nonnulli de generali resurrectione intelligunt? cum potius ibi agat de restitutione captivitatis Babylonicæ, quæ quasi mors quædam civilis est. *Drus. Ezechiel Scripturarum & Oceanus, & mysteriorum Dei labyrinthus,* Hieronymus in cap. XLVII. Ezech.

Liber magni operis & cum cura legendus.] Hieronymus apud Hebræos vetitum asserit, ne quis Ezechielis principium & finem, Cantica Canticorum & initium Geneseos legat ante ætatem sacerdotalem, id est, annum trigesimum. Negant iidem fas esse Ezechielem scriptis commentariis explicare, nisi summa tantum ejus capita attingendo. Vide & Cunæum 1. de Rep. Ebr. XVII. P. Pradus & Vilalpandus maximis eum Commentariis illustrarunt.

At in Iudæa.] IV Reg. XXV. Ierem. XL, XLI. Ioseph. X, 11.

Iudæi.] Quidam. Conspirationis initium fuit à rege Ammonitarum Baali. *Ioseph.*

Ismaël quodam duce.] Qui de semine regio erat, ac propterea ægre ferebat alium sibi à Chaldæis prælatum. *Drus.* Hinc, adjutus opera regis Ammonitarum, spem regni concepit, ὅπως αὐτὸς ἄρχῃ τῶν Ἰουδαίων. *Ioseph.* Seneca in Thebaide:

Simul ista mundi conditor posuit Deus,
Odium atque regnum.

In convivio.] Inter hospitales epulas, dum se comiter poculis invitant, βεβαπτισμένον εἰς ἀναισθησίαν ὑπὸ τοῦ μέθης, ἀναπηδήσας μετ' ἀνδρῶν δέκα ὁ Ἰσμάηλος ἀποσφάττει τὸν Γοδολίαν, καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ κατακειμένους ἐν συμποσίῳ. *Ioseph.*

Qui extra noxiam fuerant.] Johannes Caree filius & alii. Jerem. cap. XLI, vers. 12.

Metus pervaserat.] Non carebat ratione ille metus, ne Chaldæi ex suspicione

5 *lus, omnium exitio, rex Babylonius ultum iret. Nam*
præter Godoliam, multos ex Chaldæis cum eo interfece-
6 *rant. Itaque consilium ineunt fugiendi in Ægyptum.*
7 *Sed prius Hieremiam frequentes adeunt, sciscitantes di-*
8 *vinum responsum. At ille verbis Dei universos horta-*
ri, in solo patrio manerent: si id feciſſent, Dei præ-
sidio tuendos, nullumque à Babyloniis periculum
fore. Sin Ægyptum peterent, omnes ibi ferro ac
9 fame, diversoque mortis genere perituros. *Sed*
plebs assueto malo insolens parendi salubribus consiliis,
10 *& divino imperio, profecta est in Ægyptum. Quid de*
ea postea actum, sacris literis siletur: nobis nihil compertum.

1 VII. *Hoc tractu temporum*, NABUCHODONOSOR *elatus*

cione Iudæos omnes in idem crimen traherent, quasi qui principem sibi desideraſſent ex ſtirpe Davidis. *Grotius.*

Fugiendi in Ægyptum.] Cujus tum Rex הפרע. Jeremiæ cap. XLIV. ℣. 30. Οὐαφρὴς LXX. & Clem. Alex. Ἀπρίης Herodoto II. Diodor. I. Porro tum temporis metus Babyloniorum Ægyptios & Iudæos conciliarat, de quorum alias odio propter diverſa vitæ inſtituta, Cunæus I. de Republica v. diſſerit.

Prius Hieremiam frequentes adeunt.] Ierem. XLII.

Sin Ægyptum peterent.] Quod vetitum Deut. XVII, 16. ob multas cauſas, maxime ob idololatriæ ſtudium. Sed expulſi ex Iudæa, tam in Ægypto, quam alibi, habitare poterant. Cauſſa autem cur jam vetitum fuit, hæc eſt, quod Deus eos non Ægyptio ſed Babylonio Regi parere vellet. *Grot.*

Perituros.] Ier. XLIII. Qua occaſione & imminens Ægypto à Babyloniis exitium prædicitur.

Siletur.] Non plane ſiletur. Nam pars in Ægypto periit, pars rediit in terram Iuda, Ierem. XLIV, 27. pars Babylonem ducta fuit. *Druſ.* Ioſephus: *Quinto poſt excidium Hieroſolymitanum anno, qui fuit regni Nebucadnezaris XXIII. cum magnis copiis invaſit Cœlo-Syriam. Qua ſubacta, bellum geſſit contra Ammonitas & Moabitas, & his quoque perdomitis, Ægyptum ingreſſus,* τὴν μὲν τότε βασιλέα κλείσας, καθιστὰς ἕτερον, τὸν ὐὸν αὐτῆ Ἰεδαίης αἰχμαλωτίσας ἦγαγεν εἰς βαβυλῶνα. Veteres tradunt Ieremiam paulo ante hanc Ægyptiorum cladem Taphniſiæ à Iudæis lapidatum. Ita Hieron. Tertull. & alii. Sepulchrum ejus ibidem, miraculis clarum, & ab Alexandro M. oſſa Alexandriam tranſlata, fingunt quidam. R. Salomo ex cap. XLIV, 28. ipſo opinatur eum cum Baruch ex Ægyptio in Iudæam reverſum.

Hoc tractu temporum.] Dan. III. Ioſeph. X, 11. Paulo poſt ſomnium, anno Nebu-

elatus rebus secundis, statuam sibi auream, immensæ magnitudinis, posuit: adorarique eam, ut sacram effigiem,

Nebucadnezaris XXXVII. Quod in ann. XXXVII. vel XXXIX. hæc rejici non possint, ex eo patet, quia tum Rex ejectus est. Dan. IV.

Elatus rebus secundis.] Victoriis quas obtinuerat de Syria, Iudæa & Ægypto. *Drusius.* De victoriis ejus Megasthenes apud Eusebium IX. Præp. Ex quo sic Abydenus: Μεγασθένης ὁ φησὶ, Ναβαγοδρόζορον ἡρακλέους ἀλκιμώτερον γεγονότα, ἐπί τε Λιβύλω καὶ Ἰβηρίαν στρατεῦσαι. Ταῦτος ὁ χρυσόμβρον, ἀποδαζόμενον αὐτέων εἰς τε δεξιὰ & πόλιν κατοικίσαι. Eadem Iosephus habet X, 11. De bello ejus adversus Ægyptios ex sacris literis scimus. Et fortasse tum ulterius in Libyam est progressus. Sed de Hispania tentata ac devicta, figmentum est Megasthenis, qui, Poetarum more, ex vocabulo ambiguo occasionem arripuit fabulæ. Devicerat vicinos sibi Iberes: Hinc commentus, vicisse eum Iberos, hoc est, Hispanos. *Vossius.* Babylonem quoque auxit & exornavit: veteri addidit novam urbem: singulis ternas circumjecit mœnia, portas magnificas. Vide Berosum. Ac tanta tum Babylonis amplitudo fuit, ut urbe ab hostibus capta, per triduum incolæ alterius partis urbem esse captam non senserint. *Aristot.* III. Polit. 2.

Statuam.] Quæ non fuit Beli, sed vel Nabopalassaris, ut Grotius, vel ipsius Nabuchodonosoris, ut Vossius vult. Quippe Reges vel defunctos, vel superstites adhuc, adorare, Babyloniorum & Persarum fuit. Puduit mandare ut sibi sacrificarent superstiti: jussit igitur sacra fieri statuæ suæ. Defunctis hæ statui solent. Sed ambitio eo impulit, ut vivo idem sibi fieri vellet, quemadmodum res clamat, & Isidorus Pelusiota ait II. Epist. CLXXVII. quæ ad Theodotum presbyterum. *Vossius.* Occasionem arripuit ex statua in somnio visa. *Theodoret.* Suggestu Chaldæorum, qui Danieli & sociis ejus præfecturas invidebant. *Maldonat.*

Auream.] Cava erat, non solida, alioqui enim immensi fuisset pretii, quippe LX. cubitorum. *A Lapide.* Plinius XXXIII, 4. *Aurea statua prima omnium nulla inanitate, & antequam ex ære aliqua illo modo fieret, quam vocant Holosphyton, in templo Anaitidis posita dicitur.*

Immensæ magnitudinis.] Altitudine cubitorum sexaginta, latitudine sex. Ergo facies hujus statuæ lata erat sex cubitos, nasus duos cubitos, pectus decem cubitos, pedes decem cubitos, manus sex cubitos. Quanquam ministri regii non servarint proportionum symmetriam. Nam altitudo LX. cubitorum, exigebat latitudinis cubitos X. *Pererius* ex Vitruvio & Cardano.

Posuit.] In campo Dura provinciæ Babylonis. Sic vulgatus interpres Dan. III. ℣. 1. Sed moneo verba Ebræa verti etiam posse, *in campo Dura, in urbe Babylonis.* Nam *Medina* tam urbem quam provinciam denotat. Hieron. ad hunc locum. *Pro Dura, Theodotio Deira, Symmachus Doraum* (Dora ἴσως) LXX. εἴδωλον *transtulerunt: quod nos vivarium vel conclusum locum dicere possumus.* Drusius. Est Δάρα Ptolemæo in Babylonia, non πεδίον Δειρὰ Susianæ. *Grot.*

Adorarique.] Apollonius apud Philostratum: Ἀσυλίοι καὶ μηδοὶ ὡς τυραννίδας σεβόμενοι. Iosephus: Τότε πιστῶς σεβόμενοι τὴν ἀδριάντα. Τὸν δὲ μὴ ποιήσαντας, ἐπίληξεν εἰς τὸν τοῦ πυρὸς ἐμβληθῆναι κάμινον.

giem, præcepit. Quod cum certatim ab omnibus, depravatis adulatione omnium animis, fieret, Ananias, Azarias & Misaël prophano officio abstinuerunt, non ignorantes honorem hunc soli Deo debitum. Igitur rei ex edicto regis constituuntur, propositaque eis conditio pœnarum, ardens caminus, ut præsenti metu adorare statuam cogerentur. Verum illi devorari ignibus, quam piaculum committere, maluerunt. Itaque, vincti pedibus, in medias flammas conjiciuntur. Sed ministros infandi operis dum promptius damnatos in ignem propellunt, flamma absorbuit: Hebræos (mirum dictu, & increbibile, non visentibus) ignis non attigit, quum aspectan-

Ex hoc mandato Nabuchodonosoris ortum videtur, quod scribit Philostratus I. Vitæ Apoll. XIX. Satrapam portæ Babylonis præsidentem, neminem intromisisse, nisi prius adorasset statuam regis.

Vt sacram effigiem.] Hoc adjecit, quoniam adoratio quædam in oriente civilis erat, quæ sine sacrilegio, aut, ut alibi loquitur, nefariæ mentis piaculo fiebat. Hoc modo Abraham patriarcha adoravit olim populum terræ. *Drusius.*

Ananias, Azarias & Misael.] Nazianz. Orat. XLVII. si tamen ejus illa est: *Feruntur tres pueri, in fornacem conjecti, Ezechiæ filii fuisse* Filii, id est, nepotes. Nam fuerunt ex semine regio & Ezechias jam ante CXXX. annos obierat. Codex Vaticanus Basilii Porphyrogenneti Imp. tradit eos tandem martyrium subiisse. Sed nihil tale habent Epiphan. Dorotheus, & alii. Corpora eorum apud Babylonem sub quodam specu condita, postea Romam translata dicuntur. Romæ Iudæi sunt qui se à tribus his prognatos jactant; ideoque ab iis nomen *Ananiæ*, cognomen *Sforno*, à furno in quem conjecti, assumunt. Sed hæc fabulosa sunt. *A Lapide.*

Piaculum committere.] Statuam adorare. Sic alibi cultum idolorum *nefariæ mentis piaculum* vocat. Alio sensu dixit: *non ausi piacula profiteri.* Drusius.

Vincti pedibus.] Satis erat *vincti* simpliciter, id est, מכפתין. Nam כפת vincio, ligo. Sed expressit participium Græcum πεδηθέντες, cujus thema πεδάω, compedio. Sic Hieronymus, *jussit ut ligatis pedibus mitterent eos.* Ego imbibi non solum pedes vinctos fuisse, sed etiam manus: fuitque aliquando tempus cum legendum putarem, *vincti compedibus.* Quod Græcum πεπεδημένοις proprie significat. *Drus.*

Ignis non attigit.] Tum quia angelus ignem ad latera & extra fornacem amovit: tum quia auram loco ignis induxit, ad refrigerium & respirationem. Ambrosius lib. VI. in Lucam cap. II. *Cantaverunt Hebræi, cum vestigia eorum tactu flammæ rorantis humescerent, & intus extraque ardentibus omnibus, solos innoxius*

aspectantibus deambulantes in camino psalmum Deo dicere cernerentur. Visusque cum his inter ignem quartus, specie angeli, quem Nabuchodonosor propius intuitus, filium Dei se vidisse *confessus est. Tum rex haud* 8 *dubius, divinam in re præsenti fuisse virtutem, missis per omne regnum suum edictis, facti miraculum provulgavit: confessus,* soli Deo honorem deferendum. *Nec multo post, rex objecto sibi somnio, mox voce etiam* 9 *cælo emissa admonitus, potestate regia abjecta, atque ab omni conversatione humana remotus, herbis tantum vitam*

innoxius ignis lamberet, non attingeret. Josephus: ὃ γὰρ ἥψατο πῦρ αὐτῶν, sed quasi sentiens injuste in fornacem conjectos, pepercit, & non exercuit vim suam in juvenes, Deo invicta flammis faciente horum corpora. Huic inter innocentiæ testimonia candens ferrum aut ignis. De quo antiquæ Germanorum leges.

Psalmum.] Quem Azarias dixit. Non extat in Hebræo, sed ex Theodotione eum transtulit Hieronymus.

Specie Angeli.] Imo viri, qui similis erat filio Dei, quem paullo post angelum vocat, cum ait, *misit angelum suum.* Verba sunt Nabuchodonosoris vers. 95. *Drus.* Tertullianus, Justinus, Hilarius & alii putant Christum fuisse, qui similitudinem naturæ humanæ induerit. Arabs interpres, LXX. Hieron. Angelum fuisse volunt.

Filium Dei.] Similem filio Dei. Sic enim certe Theodot. ὅρασις δ' τετάρτου ὁμοία υἱῷ θεοῦ. Prius erat in LXX. ὁμοία ἀγγέλῳ θεοῦ, id est, similis angelo Dei. Notatum hoc in editione Romana. *Drus.*

Provulgavit.] Drusius, *Promulgavit.*

Soli Deo honorem deferendum.] Non præcipit coli Deum Judæorum, sed maledici ei vetat. Dan. III, 96.

Nec multo post.] Dan. IV. Joseph. X, 11. Eodem anno regni sui XXXVII. *A Lapide.* XXXI. *Funccius.*

Potestate regia abjecta.] Non ipse abjecit potestatem regiam, sed, cum ex hominibus depelleretur, simul amisit dignitatem illam. *Drus.* Theodoretus: *Expulsus primo est propter furorem, ne noceret, deinde propter odium, quod clam gerebant in eum homines.* Censent Hebræi & Hieronymus, quos auctor noster sequi videtur, Regem admonitu Danielis, pœnitentiam egisse. Ideo dilatas pœnas usque in duodecimum mensem. Deinde, cum ad insolentiam priorem rediret, inflictas.

Ab omni conversatione humana remotus.] Epiphanius & Dorotheus censent eum fuisse mutatum in bovem anterius, leonem posterius. Alii melancholiam fuisse, ut Valesius sacræ Philos. LXXX. Mercurial. VI. Variar. Lection. XX. Daniel narrat, *à filiis hominum abjectum, cor ejus cum bestiis positum, & cum onagris habitasse, herbam tanquam bovem comedisse, rore cæli corpus ejus tinctum, donec corpus illius pilis, sicut aquilæ plumis, vestiretur; ungues etiam essent, sicut avium.* Sed non tam hæc significant, feram factum: quam ita efferatum, ut in figura humana feræ

tam sustinens, egisse pœnitentiam traditur: servatum ei nutu Dei imperium, donec impleto tempore, agnito demum Deo, post septem annos, & regno, & statui pristino restitutus est. Hic post devictum, ut supra diximus, Sedechiam, quem captivum Babylonem transtulit, regnasse traditur annos VI. *&* XX. *quanquam id non in*

esset similis, temperamento immutato, corrupta imaginativa, sic ut morbo, eoque lycanthropiæ non absimili, quadrupes sibi videretur, atque, ejus instar, humani fugiens consortii, manibus, & pedibus inter feras diu noctuque sub dio reptaret, gramine etiam vesceretur, pilis & unguibus inhorresceret, non loqueretur, sed potius incondito strideret sono. Quomodo Rupertus Tuicensis propheten interpretatus in sexto de victoria Verbi Dei cap. postremo. Ac sententiam hanc etiam admittunt, quæ de eo legas apud Gregorium Magnum in Jobum lib. v. cap. VI. Ubi prius inquit, *In irrationale animal versus est.* Subjicit autem, *Quem communem cum hominibus habuit, sensum hominis amisit.* Planeque repudianda est sententia, quam Flavio Josepho, sed perperam, tribuunt Nicolaus Lyranus, & Dionysius Carthusianus. Item, quæ de ipso legere est apud Dorotheum Tyrium sed suppositicium scriptorem, judicio etiam Molani, Bellarmini, Possevini: fortasse Dorotheum, abbatem Romanum, ut visum Baronio. Scio idem legi apud Epiphanium in vita Danielis. Sed nec opusculum illud de prophetarum vita, & interitu, magno illi Salaminis apud Cyprios episcopo satis dignum existimo. Multa adeo ex Thalmudistis hausit incerta, imo falsa. Nec ejus libelli meminit Theologorum veterum quisquam. *Vossius.* Meminit hujus metamorphoseos Alphæus apud Euseb. IX. ωρ. ubi narrat *Nabuchodonosorum in furorem raptum, prædixisse eversionem Chaldæorum, moxque evanuisse è consortio hominum.*

Egisse pœnitentiam traditur.] Dum adhuc mente valeret. Quod etiam Hieron. opinatus videtur. Herbam autem comedit ut bos, cum jam furore cœcatus esset. Ita Theodoret. opinatur. *Drus.*

Servatum ei nutu Dei imperium.] Διατρίψας ἐπὶ τ ἐρημίας τ ωρειρημένον χρόνον, ὑδενὸς τολμήσαντος ἐπιθέσθαι τοῖς πράγμασιν πρὶν τὸν ἐπιστροφὴν, ἦνθεις ἐξ τῶν βασιλείαν ἀπολαβεῖν, πάλιν εἰς αὐτὸν ἐπανέρχεται. *Ioseph.*

Agnito demum Deo.] Putatur vere conversus & proselyta factus. Sic Epiph. Doroth. Theodor. Augustinus, Lyra, alii. Sed dubitari potest: quia non legitur Idola abjecisse, Judæos demisisse, occupata restituisse. *A Lapide.*

Post septem annos.] In Daniele, *post finem annorum:* & paullo ante, *septem tempora.* Ubi per tempora R. Saadia menses intelligit, Abenezra vero annos: alii dies, alii hebdomadas. Sed tam brevi spatio non possunt pili & ungues adeo increscere. Vide Dan. IV. ℣. 30. Tempus autem pro anno sumitur & in illo, *tempus & tempora & dimidium temporis.* Drus.

Regnasse traditur annos VI. *&* XX.] Sedecias devictus fuit anno undecimo regni sui, qui fuit Nabuchodonosoris (ita quidam opinantur) decimus nonus. Regnavit ergo Nabuchodonosor ante devictum Sedeciam annos XIX.

Quibus

in Sacra hiſtoria ſcriptum invenerim. Sed forte acci- 11
dit, ut dum multa evolverem, annotationem hanc jam interpolato per ætatem libello, ſine authoris nomine reperirem, in quo regum Babyloniorum tempora continebantur, quam prætereundam non putavi. Siquidem & 12
Chronicis conſentirent, & ita illius nobis ratio quadraret, ut per ordinem regum, quorum tempora continebat, uſque in primum Cyri regis annum, LXX. *annos, (tot enim per Sacram hiſtoriam, à captivitate uſque ad Cyrum, fuiſſe referuntur) impleret.*

VIII. *Poſt Nabuchodonoſor, filius ejus, regnum eſt* 1
adeptus,

Quibus ſi addideris hos viginti ſex, ſimul efficiunt ann. XLV. quos Nabuchodonoſoro tribuit Megaſthenes Perſa, ut Sigonius obſervat: in quo male pro Megaſthenes Metaſthenes legitur. Alii, Nabuchodonoſoro tribuunt tantum ann. XLIII. in quem numerum veniunt anni tredecim quibus cum patre Nabopalaſſaro regnavit. Solus enim duntaxat cum imperio fuit ann. XXX. *Druſ.*

Iam interpolato.] Puto loqui auctorem de Chronico quodam anonymo, ſive id annale fuerit ſive ſeculare, eoque per genealogias digeſto & temporum ſucceſſu à diverſis aucto. Cujuſmodi eo tempore fuiſſe plurima ex uno hoc compendio videre eſt. Scribi itaque hic fortaſſe commodius poſſit, *in interpolato per ætates libello.* Giſelin.

Regum Babyloniorum tempora.] Quæ ſic quidam digerunt ex Megaſthene & Beroſo. Nabopollaſſarus ann. XXIX. Nabochodonoſorus ann. XXX. poſt patrem Evilmeradochus ann. II. Nereglisſoorus affinis Evilmaradochi ann. IV. Baltaſar, qui & Laboroſoarchodos, Nabuchodonoſoris ex filia nepos, menſ. IX. *Druſius.*

Chronicis.] Si Euſebii chronica intelligit, non video quî hoc verum eſſe poſſit. Nam Euſebius longe aliter ſupputat annos captivitatis. *Idem.*

Vſque in primum Cyri regis annum LXX. *annos.*] Hos annos alii dinumerant à capto Jechonia. Euſebius qui à captivitate Sedeciæ incipit, eos deſinere ſcribit in annum ſecundum Darii. Funccius hoc modo eos putat: Nabuchodonoſorus poſt captum Sedeciam regnavit ann. XXVI. Evilmerodach XXX. Regaſar III. Laboſardach VI. Balſaſar IV. ecce LXIX. Nam ſeptuageſimo anno redierunt in terram patriam, qui fuit primus annus Cyri. *Druſ.* Sigonius ſic: Nabucdonoſor annos XXVI. Evilmerodach XII. Balthaſar XIV. Darius XVIII. Sed vide Calviſium, Petavium, Tirinum & alios Chronographos. Nam controverſia hæc tam intricata eſt ut paucis expediri non poſſit. Illud certiſſimum eſt LXX. annos primo Cyri Monarchæ anno finitos. Falſiſſimum contra, Nabopalaſſarem eſſe eundem cum Nebucadneſare, Nabonaſſarem cum Salmanaſſare. Quam opinionem Funccii Scaliger ſolide expugnavit. *Horn.*

adeptus, quem in Chronicis EVILMARODACH *fuisse vocitatum, reperi. Hic duodecimo imperii anno diem functus, fratriminori, qui* BALTHASAR *dictus est, locum*

EVILMARODACH.] Imo sic vocatur, Jerem. LII. ℣. 31. & IV Reg. XXV. ℣. 27. *Drusius.* Ptolemæo Ilvarodamus vocatur. Daniel Evilmeraduchi & Nerigliſſaris tempora tranſilit, quod per ea nihil contigiſſet ad Iudæos pertinens. *Grotius.*

Duodecimo imperii anno.] Diſſentit à Ioſepho, qui ſcribit eum præfuiſſe ann. XVIII. Megaſthenes vero & Beroſus Babylonius ac Ioſephus ei tribuunt duntaxat ann. II. *Druſ.*

Diem functus.] Imo interfectus eſt à marito Sororis ſuæ Nerigliſſoro. *Beroſus* III. Chaldaic. apud Ioſephum I. contra Apion. Ei ſucceſſit non Balthaſar ut Sulpicius vult ſed ipſe Nerigliſſorus. Huic poſt quadriennium Laboroſoarchodus, quem excepit demum Nabonidus, Herodoto Labynitus, Danieli Balthaſar.

Fratri minori.] Sic & Euſebius. Quæ ſententia omnium optima. Nam Ioſephus & alii in ſerie ac annis horum Regum graviſſime errant. Pererius vult eum fuiſſe filium Evilmerodachi, ex Ier. XXVII. ℣. 7. Alii, nec filium, nec fratrem, ſed eundem cum Evilmerodacho. Quia Daniel eum ſtatim Nebucadnezari ſubjungat. Deinde, quia ſemper eum vocat filium Nebucadnezaris. Denique, quia Ieremias L. 2. eum vocat Merodach, quod idem ac Evilmerodach. Ac juxta hanc ſententiam dandi ſunt Balthaſari anni regni XXXIV. Sed ex omnibus nulla probabilior quam Sulpicii noſtri, fratrem Evilmerodachi minorem fuiſſe. *Horn.* Alii ſcribunt Balthaſarem non fuiſſe fratrem Evilmarodachi, ſed ſororis filium. Sane à Beroſo & Megaſthene vocatur Λαβοροσσαρχόδ Ναβαχοδονοσόρ ἀνεψιαδῆς, id eſt, ex filia nepos. Is eſt Balthaſar. *Druſ.*

BALTHASAR *dictus eſt.*] Hic Balthaſar non poteſt alius eſſe quam Laboroſarchodus, ut ſcribit Beroſus, ſive Laboroſſoaraſcus, ut ſcribit Abydenus, qui ambo eum interfectum memorant. Breve oportet regnum habuerit, quia omittit ejus nomen Ptolemæus. *Grot.* Nabonidum, quem poſtremum in Beroſi catalogo recenſuimus, Ioſephus X. Art. 12. Baltaſarem eſſe putat, cujus in Danielis libro mentio eſt. Hic vero Ioſephi mira eſt oſcitantia; qui illos ipſos, unde hanc hiſtoriam deſcripſit, auctores, incurioſe legit. Teſtis eſt enim Megaſthenes Nabonidum nullo propinquitatis jure cum Laboroſoarchodo fuiſſe conjunctum. At Baltaſar ille Danielis non alienis utique ſucceſſit: ſed paternum, & avitum ſortitus eſt regnum. Verba Beroſi, Ἀπολομάρου ἢ τοῦτον, σωελθόντες οἱ ἐπιβουλεύσαντες αὐτῷ κοινῇ τὴν βασιλείαν ἀφείλησαν Ναβονίδῃ τινὶ τῶν Βαβυλωνίων· ὅπερ οὐκ ἦν αὐτῆς ἐπιτάσεως. Non poſſunt hæc de legitimo ejus, qui mortuus erat, hærede, ac ſucceſſore dicta videri: ſed de peregrino, & adſcitirio; cujuſmodi Baltaſar non fuit. Non eſt igitur idem cum Nabonedo Baltaſar, ſed potius cum Laboroſſarchodo Nabuchodonoſori nepote, ex ejus filia, quæ Nerigliſſaro nupſit, ut ſcribit Beroſus. Nerigliſſarus vero, quaſi tutorio nomine, pro filio Laboroſſarchodo ſeu Baltaſare regnum adminiſtravit. Hinc eſt, quod Baltaſari tertius annus tribuitur à Daniele. Quod autem Hieremias prædixerit, Deum Nabuchodonoſoro, ejuſque filio, ac filii filio regnum eſſe daturum; *filii* nomen pro genero ſumi poteſt. Ita Davidem filium appellat Saul. Hieronymus quoque,

cum fecit. Is cum quarto & decimo anno, publicum 3
epulum principibus ac præfectis ſuis daret, ſacra vaſa,
quæ per Nabuchodonoſor de templo Hieroſolymæ ablata,
ac in regales uſus uſurpata, ſed recondita in theſauris
habebantur, proferri imperavit. Cum his per luxum ac li- 4
centiam regalis convivii promiſcue omnis virilis ac mu-
liebris ſexus, uxores concubinæque ejus uterentur, ſubi-
to rex in pariete conſpicit digitos ſcribentes, cernebantur-
que in verſum ductæ literæ. Sed qui poſſet ſcripta 5
legere,

que, ubi Nabuchodonoſor pater Baltaſaris vocatur, proavum ſignificari aſſerit; ut mirum non ſit, ſi, ut *patris* appellatio, ita *filii*, à propria notione ad minus propriam aliquando transferatur. Nam & II Paralipom. cap. XXII. ℣. 2. Athalia Amri filia dicitur, quæ neptis eſſet. *Petavius.*

Quarto & decimo anno.] Joſephus autor hæc accidiſſe anno regni ejus decimo ſeptimo: à quo diſſentiunt non parum, qui ei tantum annos quinque aſſignant. Qui Laboroſoarchodum eundem faciunt cum Baltaſare, tribuunt imperio ejus menſes IX. duntaxat: quod Joſephus prodidit de Laboſàrdacho (ſic eum appellat) quem diverſum facit à Baltaſare, *qui Babyloniis*, inquit, *Naboandel nominatur.* Alibi eſt Nabonidus ſive Labonidus pro eodem. *Druſius.*

Publicum epulum.] Dan. V. Joſeph. X. 11. Solebant id interdum facere Orientis Reges, ut ex Herodoto I. & Xenophonte VII. apparet. Multi putant Balthaſarum obſeſſum à Perſis & Medis, ut oſtenderet ſe hoſtes ſuos deſpicere, hoc convivio ſuos excepiſſe. Id quod in ſimili caſu Epaminondas egit. *Diod.* XII. & Viriatus. *Florus.* Sed obſidio illa à Joſepho oſcitanter vel Judæos ſuos ſecuto, vel authores profanos legente, conficta eſt, & ab eruditis exploſa. Nondum enim eo tempore Cyrus arma ſua in Babylonios verterat, occupatus adhuc bello Lydio.

Recondita in theſauris.] Imo in Beli templo, ut notat Hieronymus.

Proferri juſſit.] Quandiu vaſa fuerunt in Idolio Babylonis non eſt iratus dominus (videbantur enim rem Dei ſecundum pravam quidem opinionem, tamen divino cultui conſecraſſe) poſtquam autem humanis uſibus divina contaminant, ſtatim pœna ſequitur poſt ſacrilegium. Hieronym. ad VI. Daniel.

Omnis virilis & muliebris ſexus.] Sigonius mavult, *Omnes virilis ac muliebris ſexus uxores.* Quod ut non improbo, ita ſcio veteres ſcripſiſſe *omnis* & *omneis* pro omnes. Sic quis & queis pro quibus ſcribebant. *Druſ.*

Digitos ſcribentes.] Movente eos angelo Gabriele. *R. Salomo.* Lyra putat manum hanc tantum extitiſſe in phantaſia Regis. Sed ex textu refutatur. Alii non totam manum, ſed digitos tantum apparuiſſe dicunt. Quia dicitur כַּף יָד, *palma manus.* Unde Syrus & Arabs Alexandrinus vertunt: *egreſſi ſunt digiti manus hominis.* Sed verius eſt totam manum conſpectam. *A Lapide.*

In verſum ductæ literæ.] Suſpicor legendum apud Sulpicium: *in candelabrum verſum*, ut dixit Cicero, *in forum verſus.*

6 *legere, non reperiebatur. Igitur rex perterritus, ma-*
7 *gos & Chaldæos advocat. Quibus muſſitantibus nec quicquam reſpondentibus, regina regem admonet*, eſſe quendam Hebræum, Daniel nomine, qui olim Nabuchodonoſor occulti myſterii ſomnium re-
8 velaſſet, jam tum, ob illuſtrem ſapientiam, ſummis honoribus donatum. *Itaque accitus Daniel, perlegit, interpretatuſque*, ob delictum regis, qui ſacra Deo

ſus. Sigon. Quod & Druſius approbat. Non bene. Senſus enim plenus & elegans eſt, literas illas non confuſim fuiſſe pictas in pariete, ſed *in verſum*, id eſt, voces ac lineam ductas. *Horn.*

Qui poſſet ſcripta legere non reperiebatur.] Quia literæ erant Hebraicæ. *Rabbini* quidam. Quia tranſpoſitæ vel mutatæ. *R. Saadias.* Quia inſolentes & extraordinariæ. *Pineda.* Quia ſine punctis vocalibus ſcriptæ non intelligebantur. *Alii.* Quia impediti fuerunt Chaldæi ne legerent. *Alii.*

Magos & Chaldæos advocat.] Καπὶ πᾶσιν ἐκήρυξε τὸν χώραν τῷ τὰ γράμματα καὶ τὸν ὑπ' αὐτῶν δηλωθέντα μήνυσιν σαφῆ ποιήσοντι, datutum ſe ei torquem aureum, & purpureæ veſtis uſum, quali Chaldæorum Reges utuntur, atque inſuper tertiam regni ſui partem. Poſt hoc præconium major etiam fit Magorum concurſus, certatim ſenſum literarum ſcrutantibus, nihil tamen perficientibus. *Ioſeph.* Quæ ſolitam oſcitantiam ejus redolent. Quis credat una nocte per univerſum regnum præcones miſſos? Porro, ne quis interceſſiſſe dies aliquot exiſtimet, eadem nocte & ſcripta, & lecta, & impleta illa ſunt. Nec dicitur: *Tertiam regni mei partem dabo:* ſed *tertius erit in regno meo.* Utinam diligentior fuiſſet Joſephus & religioſior in ſacra Hiſtoria ſcribenda! *Horn.*

Regina.] Ἡ μάμμη αὐτοῦ. *Ioſephus.* Nitocris ſcilicet, prudens fœmina. Herodot. I. Vide Grotium ad III. de Verit. Relig. Chriſt. Alii matrem fuiſſe volunt, ut Origenes, Theodor. Alii uxorem. Porphyrius cavillator, uxorem. Hieronymus: *Novit præterita quæ Rex ignorat. Erubeſcat ergo Porphyrius, qui eam Balſaſaris ſomniat uxorem, & illudit, eam plus ſcire quam maritum.*

Eſſe quendam Hebræum Daniel.] An ergo incognitus Regi, tantis ſub Nabuchodonoſore honoribus affectus? Notum fuiſſe & inter amicos Balſaſaris, ex cap. XIV. I. patet. Sed paulatim evileſcebat ſub novo Rege, & rarior in aula erat. *Horn.*

Perlegit.] מנא מנא תקל ופרסין.

Interpretatuſque eſt.] MENE, numeravit Deus regnum tuum, & complevit illud. THECEL appenſus es in ſtatera, & inventus es minus habens. PHARES, diviſum eſt regnum tuum, & Medis ac Perſis datum. *Dan.* V. Joſephus: *Mane*, hoc eſt, numerus, ſignificat dinumeratum eſſe jam dierum vitæ ac regni numerum, & per breve tempus ſupereſſe. *Thecel*, quod eſt pondus, appenſum à Deo regni tui tempus, jam ad finem vergere. *Phares*, quod eſt fragmen, fracturum Deum regnum tuum, & partes ejus in Medos ac Perſas diſtribuendas.

Qui ſacra Deo vaſa temeraſſet.] Unde cavit ſibi Juſtinianus, qui vaſa templi ſecundi à Veſpaſiano Romam portata, à Genſerico Carthaginem, cum per

Deo vasa temerasset, ipsi exitium imminere, regnumque ejus Medis ac Persis datum.

IX. *Quod mox consecutum est. Nam eadem nocte* 1
Balthasar interiit, regnumque ejus DARIUS, *natione Medus,*

per victoriam nactus esset, non in suos usus vertit, sed in Sacram Basilicam vertit, quæ erat Hierosolymis. *Procopius.*

Medis.] A Madai. Descriptionem regionis hujus vide apud Strabonem XI. Hodie nomen ejus periit, & tota gens in Persarum ditionem concessit. Nec olim diversi fuerunt à Persis, nisi solo nomine⌣, & fortasse Dialecto. Cætera omnia communia habuerunt. Η' γὰρ νῦν λεγομένη περσικὴ φωνὴ, καὶ ὁ τῶν τοξικῶν καὶ ἱππικῶν ζῆλος, καὶ ἡ περὶ τὰς βασιλείας ἱερατεία καὶ κοσμος καὶ στολισμὸς διοψεπῆς σχεδόν τι ὁμοίως τοῖς Μήδοις ἀφίκται. Καὶ ὅπου τοῦτ' ἀληθὲς, οὐκ ἂν εἰθήτως μάλιστα δήλον. Τιάραι γάρ τισι καὶ κίδαρις, καὶ πίλος, καὶ χλανιδίοις χιτῶνες, καὶ ἀναξυρίδες, &c. Strabo. De sermone Medico, parum tradunt veteres. Justinus XLI. de Parthis: *Sermo his inter Scythicum Medicumque medius, & utrisque mixtus.* Unde colligimus haud multum ab hodierno Persico, nisi quantum longa ætas mutavit, discrepasse. *Horn.*

Persis.] Qui & Parthi, id est, Scytharum lingua *exules.* Iustin. XLI. Vel à فرس *Equus.* Sunt enim ἱππικῶν studiosissimi. *Horn.* Adeo autem hæ duæ gentes coaluerunt in unam, ut passim apud Græcos reperias Medos pro Persis poni, & μηδίζοντας eos qui Persis studebant. *Grot.*

Eadem nocte.] Sequentis anni. *Alcasar* in Apoc. XVI. Quod falsum, ut ex textu patet. Nam illa ipsa nocte, qua Scriptura apparuit, cætera quoque contigerunt. *Interpr.*

Interiit.] Ὑπὸ τῶν φίλων ἀπολυμπανιόθη. *Berosus.* Τότε ὑ ἀπροσδοκήτῳ βιαίῳ μόρῳ. *Abydenus.* Miræ fabulæ sunt quæ de capta per Cyrum hac nocte, Babylone tradunt, secuti ut putant, Xenoph. VII. & Herodot. I. Nam non alia clade, quam domestica, Balsasar periit, ut ex Beroso clarissimum est. Nec tam turpiter impegisset Josephus nisi Balsasarum pro Nabonido accepisset. Nam⌣ Laborosardochus erat. *Horn.*

DARIUS.] Nabonnedus. *Beros.* Nabonadius. *Ptolem.* Nabannidachus. *Abyden.* Labynitus. *Herodot.* Hunc vulgo putant ipsum Astyagem fuisse, ut Eusebius, vel ejus filium Cyaxarem, qui apud LXX. Artaxerxes, ut Hieron. Josephus, Torniell. Perer. & alii. Quorum opinionem Scaliger expugnavit, quem fere omnes eruditi hodie sequuntur. Δαρεῖος Persice idem quod Ἐξείης, id est, *Exercitor.* Herodot. VI.

Natione Medus.] Incertum an natione Medus fuerit. Vocatur quidem Darius Medus, sed ex eo non sequitur gente Medum fuisse. Forte Medus dicitur quia patre Medo erat oriundus, aut quia vixerat apud Medos. Sic Urias Hetthæus vocatur, & Doëg Idumæus. Darius iste filius fuit Asueri de semine Medorum. Dan. IX. 1. *Drus.* Habitabat igitur quidem Babylone, sed Medus fuit origine, & Darii nomen, qui Rex apud Medos fuit clarus ac felix, boni ominis ergo sibi imposuit. *Grot.* Quia Darius appellatus fuit Medus, ideo plurimi ipsum regem Medorum fuisse suspicantur, atque hæc sententia non

parum

2 *Medus, occupavit. Danielem illustri opinione compertum, universo imperio præposuit, secutus superiorum re-*
3 *gum judicium. Nam & Nabuchodonosor eum regno præfecerat, & Balthasar veste purpurea & torque aureo dona-*

parum videtur confirmari, quod principes regni, secundum legem Medorum & Persarum petunt edictum de nemine, nisi rege adorando, confirmari. Sed responsio facilis est. Non statim reges Medorum sunt, qui vel Medi appellantur, vel quorum parentes ex Media fuerunt, infiniti alias reges Medorum essent. Quod ad leges Medorum & Persarum attinet, si attendatur ad locum, ubi gestum est totum negocium de adorando rege, non evincitur quod Darius Medorum rex proprie fuerit. Nam acta hæc sunt, eo loco ubi Daniel præfecturam gessit, Susis videlicet, ubi subditi legibus Persarum & Medorum regebantur. Administraverat autem Daniel eandem provinciam, iisdem Medorum legibus, cum Nebucadnezar, Evilmerodach, & Belzaser rerum potirentur, Danielis cap. 8. vers. 2. qui tamen nequaquam propterea, quod partem Mediæ tenebant, reges Medorum erant. Accidit hoc in amplissimis regnis, ut subditi unis eisdemque legibus gubernari non possint: sed quælibet natio & gens suas leges, consuetudines & statuta retinet, id quod hodie etiam in Romano imperio accidit. Non igitur firmiter concludi potest, Darium regem Medorum & Persarum fuisse, quod leges Medorum in quibusdam suis provinciis, in finibus Medorum & Persarum suis, observaverit. Orta est hæc opinio ex commentis Annianis, in quibus regnum Darii cum regno Cyri confunditur, cum tamen ipse Daniel ea regna discernat, & diversa esse ostendat. *Calvisius.*

Occupavit.] Non mirum est Sulpicium in hoc errore versatum, cum etiam Josephus crediderit communi fabulæ, obsessam à Dario Babylonem fuisse. Sed id falsum, ut suo loco dictum. Non enim per vim, obsessa & expugnata urbe, invasit regnum, sed electus fuit communibus procerum suffragiis, ut Danielem cap. v. & ix. secutus Berosus, tradit.

Danielem.] Danielis cap. vi. Josephus x, 12.

Universo imperio præposuit.] Imo cogitavit tantum, non fecit tum quidem temporis. Dan. vi. 4. Ut esset Regi τὰ πάντα, eique omnes alii subessent. Quales multos esse & nostra & superiora secula viderunt, apud Reges aut parum fidentes ingenio suo, aut fugientes negotiorum. *Grot.*

Veste purpurea & torque aureo.] Tertullianus: *Purpura & aurum, cervicis ornamentum apud Ægyptios & Babylonios, insignia sunt dignitatis.* Drusius. Veste illa purpurea donati, Δορύφοροι vocabantur. Curt. iii. Ælian. i. Hist. Var. 22. Erat autem stola Medica, qua donari summus apud Persas honor. Idque in hodiernum diem apud Turcas, Tartaros, Persasque in usu est. Nemo ad Regem admittitur, nisi ejusmodi honoraria veste donatus. Hoc vocant خلع عليه الخلعة. Præterea apud veteres Persas ii qui bene de regno meriti, honoraria appellatione, *cognati regis* dicebantur. iii Esdræ iii, & iv. Joseph. xi, 4. Arrianus vi. Hi non purpuræ tantum adorandæ jus habuerunt, verum & ad oris osculum admissi sunt. Peculiaris etiam his cœna data.

Tertium

donatum, tertium regni principem constituerat. Igitur 4
hi qui una cum eo rerum potentes erant, exagitati in Judæo, quod eis alienigena captivæ gentis fuisset æquatus, regem depravatum adulatione compellunt, ut sibi diebus proximis triginta divini honores darentur, neque cuiquam liceret Dominum, nisi regem, precari. Facile 5
id Dario persuasum, stultitia regum omnium, qui sibi divina vindicant. Igitur Daniel non rudis, neque in- 6
scius, Deo preces, non homini, deferendas, *reus con-*

Tertium regni principem.] Dan. v. 29. Quales posteriore Romano Imperio præfecti prætorio, in Græco ἔξαρχοι, Chaldæis סַרְכִין. *Grotius.* Erat unus ex principibus, quos Sarchin appellabant, & alii præsides interpretantur, qui præerant centum viginti satrapis, Dan. VI, 1. Hinc emaculandus Josephus, in quo, *erat unus ex tribus summis satrapis, qui sub se habebant alios* CCCLX. *satrapas: tot enim à Dario primum instituti sunt.* Drus.

Cum eo rerum potentes.] Præsides. De quibus supra, & satrapæ, Dan. VI, 3. Mox, *principes* appellat. *Drus.*

Exagitati in Judæo.] Giselinus emendavit: *exagitati invidia.* Sic quoque Sigonius & Drusius. Sed nihil vehementer obstat, quo minus retineamus vulgatam lectionem. Hoc enim invidiam Danieli augebat, quod Judæus esset, quæ gens toto Oriente imprimis exosa. *Horn.* Josephus: *Itaque cum tam carus & honoratus esset apud regem, qui ei tanquam divino de quovis negocio consulenti pareret, non effugit cæterorum invidiam, quemadmodum fieri solet inter eos, qui aliquem sibi à rege præferri non patiuntur æquo animo.* Drus.

Divi honores darentur.] Primo quærebant crimen majestatis, quo Danielem subverterent. Hoc non reperto, crimen religionis obtentui sumtum. Hieronymus ad hunc locum: *Felix conversatio in qua inimici nullam reperiunt occasionem nisi forte in legitimis Dei.*

Dominum, nisi Regem precari.] Petere quicquam à Deo quocunque, aut ab ullo homine, nisi à rege solo. Hoc faciebat Daniel, quum quotidie ter genua flecteret, Deumque precaretur in cænaculo suo. Cæterum qui aliquid petit ab alio, non propterea ei exhibet divinum honorem. Quocirca miror cur scripserit hoc loco, *ut sibi divini honores darentur:* & *stultitia regum omnium, qui sibi divina vendicant:* & rursum, *igitur Daniel non rudis neque inscius, Deo preces, non homini deferendas.* Imo etiam preces hominibus deferuntur. Sed aliter Deo, aliter hominibus. *Drus.*

Facile, id Dario persuasum.] Speciem habebat hoc consilium quasi per id majestas Regi conciliaretur amplior, si vivus jam Diis æquaretur. De Augusto Horatius:

Præsenti tibi maturos largimur honores,
Iurandasque tuum per nomen ponimus aras.

Stultitia Regum omnium.] Vere dictum. Omnis Idololatria hinc orta. Et in Nebucadnezare, Alexandro Magno, Romanisque Imperatoribus, tristia hujus stultitiæ experimenta habemus. *Horn.*

Edicto

7 *constituitur, edicto regis non paruisse. Multumque*
abnuente Dario, cui charus acceptusque semper fuerat,
8 *principes pervicere, ut in lacum demitteretur. Sed ob-*
9 *jecto bestiis, nullum periculum fuit. Quod quum Rex*
comperisset, accusatores deputari leonibus præcepit, qui
10 *non simili exemplo perfuncti sunt. Nam continuo de-*
vorati, ferarum famem expleverunt. Daniel clarus
11 *ante, clarior haberi cœpit. Rex antiquato edicto suo,*
novum proposuit: relictis erroribus ac superstitionibus,
12 *Deum Danielis colendum. Extant etiam visiones ejus,*
quibus

Edicto Regis non paruisse.] Quod erat secundum morem Medorum & Persarum, ne à Rege quidem mutabile. Nam Babylonii morem talem faciendi leges, etiam Regi immutabiles, non habebant, sed antiquus admodum apud Medos ac Persas fuit. Estheræ 1, 19. Vide & Procopium περὶ λήθης φρενῶν. Videtur autem forma quæ leges faciebat immutabiles hæc fuisse, ut non Regis tantum, sed & Principum signis munirentur. *Grotius.*

Vt in lacum demitteretur.] Græci vocant τὸ λάκκον τῶν λεόντων, quod in eo leones asservarentur. *Drus.*

Objecto bestiis nullum periculum fuit.] Quod miraculo factum. Nam, *Angelus concluſit ora leonum*, & rictum, ait Hieron. & ungues. Feris homines objicere vetus mos. Ostendunt id fabulis mixtæ historiæ de Andromeda & Diomede Thraciæ. *Grot.* Josephus refert eos causam contulisse in saturitatem leonum. *At Rex offensus eorum malitia, jussit multum carnium objici leonibus, & illis jam saturatis inimicos Danielis in foveam conjici. Tum demum apparuit vatem ope divina esse servatum. Nam nemini ex iis pepercerunt, sed non secus ac si fuissent famelici, & alimentis carnisset, eos sine mora dilacerarunt.* Verum nihil tale habet Scriptura. Unde videtur Josephus more suo, suæ gentis historiam, narratione, si non vera, verisimili saltem, exornare voluisse. *Maldon.*

Deputari.] Delegari, assignari: unde *deputati.* Verbum minus usitatum hoc sensu Latinis autoribus, eo tamen usus fuit & supra: *Quæ turba inutilis servitio, exercendis colendisque agris, ne incultum esset solum, deputata.* Drus.

Devorati ferarum famem expleverunt.] Cum uxoribus & liberis, qui participes sævi consilii. *Grot.*

Deum Danielis colendum.] Hinc videtur Darius vere ad Deum fuisse conversus; plus enim præcepit quam Nebucadnezar. Ille enim tantum vetuit ne quis Deum Iudæorum blasphemaret. *Maldon.* Non bene Grotius: *Tremiscant & paveſcant Deum Danielis*, id est, maledicant. Plus enim verba illa, venerationem nimirum & cultum, important. *Horn.* Ὁ βασιλεὺς Δαρεῖος καθ' ὅλου ἐπεμψε τῶν χώρων ἐπαγῶν τὸν θεὸν, ὃν Δανιὴλ ἐδίδασκεν οὐ μόνον αὐτὸν λέγων εἶναι ἀληθῆ καὶ τὸ πᾶν κράτος ἔχοντα. *Ioseph.*

Extant

quibus conſequentium ſæculorum ordinem revelavit, annorum etiam numerum complexus, intra quem Chriſtum, ſicut factum eſt, deſcenſurum ad terras pronunciavit, venturumque Antichriſtum, manifeſte expoſuit. Quod ſi quis ſtudioſior erit, rectius ibi quæſitum repe- 13
riet: nobis propoſitum eſt, rerum tantum ordinem contexere.

X. *Darius duodeviginti annos regnaſſe traditur.* 1

Qua

Extant etiam viſiones ejus.] Dan. VII, VIII, IX, X. Quæ quia variis temporibus contigere, cogitur retrorſum ire & repetere tempora quæ in Hiſtoria jam erat prætervectus. *Grot.* Notat autem Ioſephus, Danielem, cum apud Darium florentiſſima gratia eſſet, turrim miri operis apud Ecbatana Mediæ ſtruxiſſe, Ἐμπίπτει δ' ἐν τῇ βάρει τῆς τῶν Μήδων βασιλείας, ὃ πάρεστιν ἄχρι νῦν δῶρον, καὶ ταυτὶ πεποιημένον Ἰουδαίου ἐστὶν ἱερεὺς, καὶ τῶν γένει μέχρι τῆς σήμερον ἡμέρας.

Conſequentium ſeculorum ordinem.] Regnorum ſive monarchiarum ſeriem. Sunt autem viſiones ejus in univerſum decem. *Druſ.* Aperuit autem ei Deus futura, per ſomnium, afflatum atque viſa divina. *Grot.*

Annorum etiam numerum complexus.] Daniel. cap. IX. ℣. 26. *poſt hebdomadas ſexaginta duas excidetur Meſſias* ולו אין, *& non propter ſe*, id eſt, בעבורו culpa ſua, aut ob peccata ſua. Sunt qui malint, *& non erit*, ut לי redundet in Latio. Sed tum potius dixiſſet, meo judicio, ואיננו & non ipſe, ut Gen. v. *Ambulavit Henoch cum Deo, & non fuit.* Alii aliter. *Druſ.* LXX. annorum hebdomades annos conficiunt CCCC XC. Initium earum ab anno primo Cyri. *Theodor.* Aut ſexto Darii cum templum ſtructum, aut viceſimo Artaxerxis Longimani, cum urbs inſtaurata. Finis vero aut in baptiſmo Chriſti, aut in cruce, aut in templi everſione. Vide Auguſtin. XVIII. Civit. Dei XXXIV. & *Chronol.*

Intra quem Chriſtum.] Judæi illa Danielis loca non de Chriſto, ſed templo accipiunt. *R. Salomo* & alii, citante Galatino II. de arcanis fidei XIV. Contra alii: in fine harum hebdomadum LXX. venturum Meſſiam: ut R. Moſes Gerundenſis & alii, citati ibidem Galatino. Cæterum controverſia hæc de LXX. ſeptimanis & adventu Meſſiæ intricatiſſima eſt apud Chronologos. De qua vide inter alios Tirinum, & *Calviſium.*

Venturumque Antichriſtum.] Dan. cap. VII. ℣. 24. & 25. ad quem locum Hieron. *Antichriſtus in tantam erigetur ſuperbiam ut leges Dei & cæremonias mutare conetur, & elevetur ſupra omne quod dicitur Deus, religionem cunctam ſuæ ſubjiciens poteſtati.* Theodoretus ſive Theodoritus, *decem reges circa finem exurgent, & poſtremus Antichriſtus exorietur, regnumque obtinere contendet, ac tres illos evertet. Nec contentus victoria, quam de hominibus retulerit, etiam maledicta contra Deum altiſſimum conjiciet & ſanctos ſupplicio afficiet & putabit ſe poſſe pietatem, quæ tunc vigilat, evertere & rempub. commutare.* Druſ.

Duodeviginti.] Id eſt, octodecim. Alii unum duntaxat annum regnaſſe tradunt,

2 *Qua tempestate* ASTYAGES *Medis imperabat. Hunc*
3 CYRUS, *ex filia nepos ejus, regno expulit, Persarum usus armis: unde summa imperii ad Persas translata*
4 *est. Babylonii quoque in potestatem ditionemque ejus*
5 *concessere. Igitur initio regni, propositis publice edictis, dat*

tradunt, alii septemdecim, in queis Iosephus Scaliger. Vide quæ scripsit heros ille, in *De temporum emendatione*, pag. 280. Patrem habuit Assuerum, qui ab aliis Xerxes Medus & Axares vocatur, & pleniore vocabulo Cyaxares, addita videlicet syllaba Cu, quæ in ea lingua *dynastam* aut *principem* denotat. *Druf.*

Astyages.] Filius Cyaxaris. Diodoro Ἀστιάνδης. In libro Tobit. cap. XIV. 17. *Assuerus.* Status regni Medorum hic fuit: Deioces sive Arsæus, oppressis Medorum Ducibus, titulo Regis, qui in tanta distractione intercideral, iterum uti cœpit. *Herod. Euseb.* Ei successerunt Artynes qui & Phraortes, Artabanus, Astybera sive Cyaxares, Apanda sive Astyages. Nominum diversitas ex Ctesia Cnidio, Herodoto & Eusebio petita est. *Horn.* Ab hoc Historiam suam Herodotus auspicatur. Quis non miretur Providentiam divinam? Ubi Prophetæ desinunt, ibi incipiunt Græci scriptores, tum Historici, tum Chronologi. Nam & Ptolemæus à primo anno Nabonassaris per Io ccc LXXXVII. annos tempora consignavit. *Bucholz.*

Hunc CYRUS *ex filia nepos.*] Mandana, quæ Cambysi Persæ nupserat. Sic Herodot. Justin. Dictus est Cyrus à flumine Cyro. *Strabo* XV. A κύων Canis. *Vilalpand.* A Cyrus, quod Persis Sol *Plutarch. Ctesias. Brisson.* Priora indubie falsa sunt. Posterius displicet Scaligero VI. de Emendat. Temp. Quia Sol Persis Coresed, Cores vero cibus & satietas. Proculdubio nomen illud regium fuit, vel à Sole, vel ab imperio deductum. Vide quæ supra ad caput IV. dicta sunt. *Horn.*

Regno expulit.] Ita vulgo tradunt. Sed longè aliter Xenophon in παιδείᾳ, ubi Astyagi defuncto successisse vult Cyaxarem, matris Cyri fratrem, qui Danieli Darius Medus. *Usser.*

Summa imperii ad Persas translata est.] Quia Cyrus Persa, & Persarum armis in constituenda Monarchia usus est. Facile hinc apparet, quæ de quatuor Monarchiis vulgo tradunt, ἀσύστατα esse & inconcinna. Nam si Persarum secunda Monarchia, quia ad ipsos à Medis & Babyloniis summa rerum translata est, præcesserint, oportet complures Monarchiæ, cum per vices, nunc Assyrii, nunc Babylonii, nunc Medi, rerum potirentur. *Horn.*

Babylonii quoque.] Anno Nabonnidi XVII. egressus Cyrus ex Perside cum magno exercitu, universa Asia subacta, impetum fecit in Babyloniam urbem. Sentiens autem Nabonnidus invasionem ejus, prælio victus & cum paucis fugatus, inclusus est in Borsippensium civitate. Cyrus autem Babyloniam obsidens & deliberans exteriores muros deponere civitatis, eo quod nimis videretur munita & expugnatu difficilis, reversus est ad Borsippum, Nabonnidum expugnaturus. Qui oppugnatione non expectata, supplex Cyro factus, ab eoque accepto in Carmania habitaculo, Babylonia expulsus est. Ibi reliquum vitæ Nabonnidus exegit. *Berosus* apud Joseph. I. contra Apionem.

Initio regni.] Anno primo Monarchiæ, cum Persiam, Mediam, Assyriam, Asiam

dat poteſtatem Judæis, in ſolum patrium redeundi: ſacra etiam vaſa, quæ Nabuchodonoſor de templo Hieroſolymæ abſtulerat, reddidit. Itaque pauci tum in Judæam regreſſi: cæteris redeundi animus, an facultas defuerit, parum comperimus. 6

XI. *Erat ea tempeſtate apud Babylonios Beli antiquiſſimi regis, cujus etiam Virgilius meminit, ex ære ſimu-* 1

Aſiam & Babyloniam ſimul teneret. Ita vulgo Interpretes. *Ioſephus:* Τῷ δὲ πρώτῳ ἔτει τῆς Κύρου βασιλείας, τῶν δὲ ἰδίων ἑβδομηκοστὸν ἀφ' ἧς ἡμέρας μετανάστην τὸν λαὸν ἡμῶν ὁ τῶν οἰκείας εἰς βαβυλῶνα. Contra ſunt alii. *Calviſius:* Nequaquam primus annus Cyri, intelligi poteſt primus annus Monarchiæ Cyri, cujus terminus certus ex nulla hiſtoria dari poteſt. Sed fuit conſenſus populi Iudaici, qui gratam memoriam liberationis hujus ad poſteros propagaturi, Epocham hanc inſtituerunt. Poſtea cum edictum hoc irritum fieret, epocham hanc etiam repudiarunt.

Pauci tum in Iudæam regreſſi.] Quadraginta duo millia trecenti ſexaginta, exceptis ſervis eorum & ancillis, qui erant ſeptem millia trecenti triginta ſeptem. Ezræ II. ℣ſ. 64. & 65. *Druſius.*

Beli antiquiſſimi regis.] Hieron. in comment. Hoſ. XII. ℣ſ. 16. *Primum omnium Aſiæ regnaſſe Ninum Beli filium omnes & Græciæ & Barbaræ narrant hiſtoriæ.* Lactantius lib. I. cap. 23. *Theophylus in libro de temporibus ad Autolycum ſcripto, ait in hiſtoria ſua Thalum dicere, quod Belus, quem Babylonii & Aſſyrii colunt, antiquior Trojano bello fuiſſe invenitur* CCCXXII. *annis.* Druſius. Eo autem Belum arbitror Nimrodum, quia huic regni principium in terra Senaar Babylon fuit: ut eſt Geneſ. X, 10. At conditorem Babylonis Belum vocant gentiles: inque his Dorotheus Sidonius, poëta vetuſtus:

Ἀρχαίη Βαβυλὼν Τυρίῳ Βήλοιο πόλισμα.

Antiqua urbs Babylon, Tyrio quæ condita Belo.

Artabanus apud Euſebium libro IX. Præparationis Euangelicæ cap. XLI. ubi retuliſſet, ut primitus omnia aquis fuerint obruta, addit, Belum ſiccaſſe loca, καὶ Βαβυλῶνα τείχει περιβαλεῖν, *ac Babylonem mœnibus cinxiſſe.* Servio propterea dicitur *Belus primus rex Aſſyriorum.* Ejus ſepultura fuit Babylone: ſed eam deſtruxit Xerxes: ut refert Strabo initio ſextidecimi. De Beli hujus cultu inſignis eſt locus Claudiani in primo de laudibus Stiliconis: ſed corruptus, cum juxta certiſſimam Scaligeri emendationem in VI. de Emendatione temporum, pro *belli* debeat legi *Beli.* Locus eſt iſte:

Thuris odorati cumulis, & meſſe Sabæa,
Pacem conciliant aræ. Penetralibus ignem.
Sacratum rapuere adytis, rituque juvencos
Chaldæo ſtravere Magi. Rex ipſe micantem
Inclinat dextra pateram, ſecretaque Beli,
Et vaga teſtatur volventem ſidera Mithram.

simulachrum, quod superstitione hominum consecratum, Cyrus quoque adorare erat solitus, antistitum ejus dolo illusus, qui vesci effigiem illam atque potare affirmabant: cum diurnam pensitationem, quæ idolo inferebatur, clam ipsi absumerent. Igitur Cyrus cum Daniele familiariter uteretur, quærit ab eo, cur simulachrum non adoraret, cum manifestum viventis Dei esset indicium, absumentis ea quæ inferebantur? *Daniel ridens hominis errorem, negare* id posse fieri, ut æs illud, id est, bruta materies, cibo uteretur, aut potu. *Accersi ergo rex sacerdotes jubet: nam fere ad septuaginta*

Ubi de Mithra sive Sole conjungit, quia Belus cum Sole cultus; ut postea dicetur. *Vossius.*

Cujus etiam Virgilius meminit.] Aut glossema est in margine, ut vult Sigonius: aut, quod magis putò, confundit Belum Babylonium cum Tyrio. Sic etiam Hieronymus in loco citato, *Belum Sidonii & Phœnices, appellant Baal: unde & Dido Sidonia regis generis, cum Æneam suscepisset hospitio, hac patera Iovi vinum delibat,*

Qua Belus & omnes à Belo soliti. Drus.

Ex ære simulacrum.] De Templo & Idolo hoc mira scribunt Herodot. I. Diod. III. Strabo XVI. ubi inter alia docent, statuam Iovis Beli auream fuisse. At Sulpicius *ex ære*, quod propius vero; sed indubie inaurata fuit. Longitudo XL. pedum, pondus mille Talentorum Babylonicorum; eique dicatus fuit crater, ex auro, talentorum CIↃ CC. Fuit à Nino in patris Beli cultum posita. Hieronymus in Ezech. cap. XXIII. *Idolum Baal sive Bel, &, ut apertius dicam, Beli, Assyriorum religio est, consecrata à Nino, Beli filio, in honorem patris.* Idem in Oseæ cap. II. *Ninus in tantam pervenit gloriam, ut patrem suum Belum referret in Deum, qui Hebraice dicitur* בל, Bel, *& in multis Prophetis, maximeque in Daniele, & juxta Theodotionem sub Idolo Babylonis hoc appellatur nomine. Hunc Sydonii, & Phœnices appellant* בעל, *baal.* De statua hac, quam Belo posuerit Ninus, etiam legas apud Ambrosium, sive potius Hilarium Romanum in epist. ad Rom. cap. I. & Cyrillum extremo prope lib. III. contra Iulianum. *Vossius.* Hæc historia Apocrypha, & indubie fabulosa, extat in vulgata versione Danielis cap. XIV.

Cyrus cum Daniele.] Cyrum fuisse sub quo hæc gesta, putavit etiam *Theodoretus* & *Irenæus* IV, II. Astyagem *Athanasius* Serm. IV. contra Arianos. Evilmerodachum sive Balsasarem Torniellus, Pererius, alii. Sed nullus omnino fuit, quia res fabulosa. *Horn.*

Pensitationem.] A pensito, id est, solvo. Ita vocat id quod quotidie in Belum impendebatur. Erant autem similæ artabæ duodecim, oves quadraginta, & vini metretæ sex: aut, ut est apud Gorionis F. compositorem historiæ Ebraicæ, juvencus unus, decem arietes & centum columbi, totidemque agni, cum septuaginta placentis panis, totidemque cadis vini. *Drus.*

Fere ad septuaginta erant.] Redundat fere.

ginta erant; adhibitoque eos terrore increpitat, quis impensa consumeret? *cum Daniel, vir prudentia insignis, minime id ab insensibili simulachro posse fieri contenderet. Tum illi consisi parato dolo, inferre,& obsignari à rege templum deposcunt, uti*, nisi omnia postero die absumpta deprehenderentur, morte pœnas persolverent: dum eadem conditio Danieli maneret. *Itaque signo regis templum obsignatur, cum prius Daniel, sacerdotibus insciis, pavimentum cinere aspersisset, ut introeuntium occultos aditus vestigia proderent. Igitur postero die rex templum ingressus, animadvertit absumpta, quæ idolo apponi jusserat. Tum Daniel occultam fraudem vestigiis prodentibus reserat, sacerdotes cum uxoribus & filiis, subfosso foramine ingressos, ea quæ idolo apposita fuerant, devorasse. Ita omnes, jussu regis interfecti, templum ac simulachrum Danieli in potestatem datum, atque arbitrio ejus dirutum*.

5 6 7 8 9

XII. *In-*

fere. Nam in Daniele, *erant autem sacerdotes Bel septuaginta*. Sic supra: *Ad triginta duo millia*. In Historia Ebraica: *misit qui comprehenderent septem sacerdotes Belo ministrantes*. שבעה pro שבעים. Forte mendum est. Nam ne septuaginta quidem potuissent eam pensitationem absumere, nisi uxores & parvulos in societatem asciviſſent. *Drus.*

Inferre.] Cibum & potum.

Signo regis.] Sigillo regis & Danielis. *Gorionides.*

Pavimentum cinere asperſisset.] *Iussitque Daniel, ut clauderent fores templi Bel,& portas ejus, excepta porta per quam ingressus fuerat rex. Tunc dixit Daniel: Adferte mihi cinerem, sparseruntque cinerem illum super pavimentum templi Bel, insciis sacerdotibus. Post egressi sunt rex & Daniel per portam, quam intraverant, ipsi & pueri eorum: quam clauserunt jussu Danielis, obsignavitque eam rex annulo suo, & annulo Danielis, &c.* Gorionides.

Omnes jussu regis interfecti.] Hæc paulo aliter Historia Ebraica: *Misit qui comprehenderent septem Sacerdotes ministrantes Belo, quos rex adjuravit, dicendo, nisi verum indicaveritis mihi, scitote vos morituros. Igitur ostenderunt ei ingressus obscuros, per quos illi nocte ingrediebantur in templum, comedentes instructam mensam ejus. Ibi rex cognita versutia eorum, jussit dirui templum Bel funditus, ita ut nihil fere quicquam manserit.*

Danieli in potestatem datum.] Dan.

1 XII. *Interea Judæi, quos ex permissu Cyri in patriam regressos supra memoravimus, urbem ac templum restituere aggressi, ut pauci atque inopes, parum profi-*
2 *ciebant. Donec centesimo fere anno, Artaxerxe rege Persis*

XIV, 21. *Occidit ergo illos rex, & tradidit Bel in potestatem Danielis: qui subvertit eum & templum ejus.*

Judæi.] Ab hoc tempore dicti sunt Iudæi, regio Iudæa, quod tribus Iudæ prima omnium rediisset. Ioseph. XI, 5. Ἰουδαῖοι ὡσὰς τὸ ἔργον παρεσκευάζοντο. ὠνομάσθησαν δὲ ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἀνέβησαν ἐκ βαβυλῶνος, ἀπὸ τῆς Ἰούδα φυλῆς, ἧς πρώτης ἐλθούσης εἰς ἐκείνους τοὺς τόπους, καὶ τοῦ τε ἔθνους τὴν προσηγορίας καὶ τῆς μεθέλαβον. Ab eo etiam tempore orta est distinctio Judæorum in Palæstinos & Babylonios. Palæstini vocati, qui in Judæam redierunt, quod duæ tribus fecerunt, Juda & Benjamin. Babylonii qui in Babylonia manserunt, nimirum undecim reliquæ tribus. Judæi vero in Palæstina tanto numero succreverunt, ut colonias in omnes orbis partes emittere coacti fuerint, ut ex Josepho & Philone patet. Mętropolis eorum Hierosolyma, tam θρησκείας quam πολιτείας. *Salmasius.* Vide & Cunæum I. de Republ. Hebr. X, XI.

Parum proficiebant.] Aliquoties impediti, invidia maxime Samaritanorum. Idq; factum Cyro adhuc superstite, cum occupatus bello Massagetico aliisque rebus, alibi esset. Deinde Cambyses omnino prohibuit. Vide Ioseph. XI. Ant. 2, 3.

Centesimo fere anno.] Recte. Nam ab anno primo Cyri usque ad Artaxerxem cognomento Longimanum, qui μακρόχειρ Græcis, anni sunt nonaginta septem, totidemque menses. Quippe Cyrus rerum potitus est annos XXXI. Cambyses ejus filius IX. Magi duo mensib. VII. Darius Hystaspis F. XXXVI. Assuerus sive Xerxes ann. XXI. Summa anni XCVII. mens. VII. *Drus.*

Artaxerxe Rege.] Et Sulpicius & Scaliger & Drusius dormitarunt, imo gravissime hoc loco errarunt. Nam quæ sub Cambyse, paucis post primum edictum Cyri annis contigerunt, ea ipsi ad Artaxerxem Longimanum referunt. At vero is nullo edicto structuram templi inhibuit, sed omnibus modis adjutum ivit. Unde igitur ea supinitas, *Centesimo fere anno?* Ex I Esdr. IV. ubi Cambyses *Artaxerxes* vocatur. In Hebræo est ארתחשׁשׁתא & אחשורוש. Quæ nomina unius Cambysis, LXX. Ἀρταξέρξης transtulerunt. Haud adeo mirum, Sulpicium errasse, sed Drusium & Scaligerum errantem non correxisse, sed confirmasse, magis mirum. Ergo quæcunque hic referuntur de Artaxerxe, non Longimani, sed Cambysis facinora sunt. *Horn.* Videtur post Cyrum nomen gentilitium fuisse Persarum Regibus Ξέρξης & Ἀρταξέρξης, præter nomen quod habebant ante Imperium. Omnes Reges, post illum memorioſum, dictos Artaxerxas, ait Diodorus Siculus XV. Etiam Darius ab Alexandro victus, dicitur Artaxerxes Iarchiadæ ad Danielem XII. ℣. 5. Ex אחשורוש autem, omissis gutturalibus, & ש quod fieri solet, in ξ versio fit Xverx. Et quia vv durior est in media voce, etiam hæc à Græcis omissa, factum est Xerx, & cum Græca terminatione Xerxes. *Art* est additamentum quoddam honorificum, ut *Sha* apud Persas posteriores. Significat magnum, interprete Hesychio. *Scaliger. Grotius.*

Qui

Persis imperitante, per eos qui locis præerant, ab ædificando sunt deterriti. Etenim tum Syria, atque omnis 3
Judæa, sub Persarum imperio, per magistratus ac præsides regebatur. Igitur his consilium fuit, regi Artaxerxi 4
scribere: Non oportere Judæis restituendæ urbis suæ copiam dari, ne pro contumaci ingenio, resumptis viribus, aliis gentibus imperare soliti, non paterentur sub alieno imperio degere. *Ita comprobato à rege præsidum consilio, prohibita urbis ædificatio, usque in secundum Darii regis annum dilata est.*

XIII. *Sed hoc tractu temporum, qui reges Persis im-* 1
peraverint, inseremus, quo facilius annorum series in ordinem contexta prodatur. Post DARIUM *Medum,* 2
quem duodeviginti annos regnasse significavimus, CYRUS *uno & triginta annis rerum potitus est. Scythis bel-* 3
lum

Qui locis præerant.] Vicinis, Syriæ, Phœniciæ, Ammanitis, Moabitis ac Samaritanis. Nam hæ gentes, ob vetera odia, infensissimæ Iudæis semper fuerunt. *Horn.*

Qui reges Persis imperaverint.] Præter Severum nostrum, etiam Hieronymus, qui Persis imperaverint, quatuordecim recenset Dan. VII. cujus verba non pigrabor ascribere, *Post Cyrum, qui regnavit annis triginta, scimus apud Persas regnasse Cambysen filium ejus, & fratres Magos, & deinceps Darium: cujus secundo anno cœptum est ædificari templum in Ierusalem: quintum, Xerxen, filium Darii: sextum, Artabanum: septimum, Artaxerxen, qui μακρόχειρ, id est, Longimanus cognominatus est: octavum, Xerxen: nonum, Sogdianum: decimum, Darium cognomento Nothum: undecimum, Artaxerxen, qui appellatus est μνήμων, id est, Recordans: duodecimum alium Artaxerxen, qui & ipse cognominatus est Ochus: tertium decimum, Arsen Ochi filium: quartum decimum, Darium Arsami filium, qui ab Alexandro Macedonum rege superatus est.* Drusius. Monarchia Persica duravit annis CC. *Euseb. Diodor. Sicul. Herodot. Justinus. Dion. Halicarn.* Inchoavit eam Cyrus expugnata Babylone, anno Nabonassaris CC XVIII. Conditæ Romæ CC XXIV. Olympiadis LXII. anno III. *Chronologi.*

Post DARIUM *Medum.*] Hic est Cyaxares Astyagis filius, de quo supra ad cap. X. Hujus filiam unicam & hæredem Cyrus duxit ac universam Mediam dotis nomine accepit.

CYRUS *uno & triginta annis.*] Huic ab Eusebio, Hieronymo & Iustino triginta anni, ab aliis novem tantum tribuuntur. Magis autem Iosephus tribuit annum unum integrum. *Drusius.*

lum inferens, in prælio cecidit, secundo anno postquam TAR-

Plerique XXX annos ei adscribunt: sed prioribus XXVII. non nisi Persarum Rex fuit, ut iidem tradunt. Itaque Monarchiam vix triennio tenuit. Xenophon tamen VII annos suppurat.

Scythis.] Gentibus supra mare Caspium, Massagetis. Antiquissimi orbem in tres partes distinxerunt, quarum media ipsis nota, Græciam, Italiam, Asiam, complectebatur. Septentrionalis Scythia, Australis Æthiopia dicebatur. Strabo 1. Illa Scythia est quam hodie uno nomine Tatariam dicimus, plena pugnacissimarum gentium. Unde nomen illud fluxerit, incertum. Probabilis magni Salmasii sententia, à Getis: unde præposito Σ more Æolum fecerunt Σκύθας. Getæ, Gotthi, Gitæ, Kitæ, Scythæ, unius nominis gens, in multos populos divisa. Arabes الخطا vocant, qui sunt Chatæi veterum, Ptolemæo Σάτιοι, nobis hodie Catai, vel Kitaini, sed cum olim Scytharum nomen proprium populis Tauricæ Chersonesi esset, paulatim expeditionibus suis in reliquam Sarmatiam & Asiam Septentrionalem, omnibus id gentibus in septentrione tributum, ut Ammianus Marcellinus docet. Quod etiam ante cccc. annos, in Tataris factum videmus. Quorum nomen unde fluxerit, ex Planocarpo & aliis docere promtum, nisi obstaret opusculi hujus brevitas. Denique illi quibus bellum Cyrus intulit, Scythæ fuerunt inter Tanaim & Iaxartem, supra mare Caspium, quæ Scythia ante ccc. annos, Timuri ævo dicta fuit الدشت قفجاق وبركة desertum Kafrhak & Barca, hodieque *Tataria deserta* dicitur. Qualis illa gens fuerit, & quam egregia armis moribusque, Historia Timuri Arabica ostendit. Ita igitur illa: *Termini ejus, ad austrum mare Hyrcanum & Pontus Euxinus, interjacentesque Circassiorum montes. Ad Orientem Cherasmios, Atrar & Schagnak habent. Donec per multas gentes in Turquestanam usque & Catajam protensi cum Sinis, Mogolibus, Catainis, terminos jungant. In Septentrione Siberia est, & vastæ incultæque regiones. Hinc in occidentem Russia, Bulgaria, Græcum Othmannicumque Imperium jacet. Gens ipsa moribus, forma, armisque egregia est. Paucæ illis urbes sunt. In planitiis per aperta camporum, vagis sedibus, degunt. Tribus eorum plurimæ, lingua, ut Arabum gentes, divisæ. Summa omnibus simplicitas & integritas. Fraudes, & aliæ fallendi artes, ibi exulant.* Plura sunt quæ incomparabilis ille author in Scytharum illorum, quos & Cyrus noster bello petiit, laudem congerit. Quæ omnia viro, ut de cæteris ejus laudibus nihil dicam, ob rarissimam humanitatem summo, Jac. Golio, orbis debet, cujus cura & liberalitate, authorem illum & habemus, & quod præcipuum, intelligimus. Cæterum illa Scythia semper inaccessa & fatalis Regibus Persiæ fuit, adeo ut nunquam ultra Jaxartem vel Tanain fines imperii sui protulerint. *Horn.*

Bellum inferens.] Quod describit Herodot. 1. Justin. 1. Strabo XI. Causa hujus belli non alia fuit quam insatiabilis ambitio. Nam ut Arabs, qui Timuri res scripsit, testatur, illa Scytharum regio لرض اكابر الزمان غاية. Quam quisquis subegisset, summum se militaris gloriæ verticem attigisse putabat. *Horn.*

In prælio cecidit.] Sic & Herodotus ac Justinus. Sed Herodotus testatur, alios de Cyri morte sermones fuisse. *Diodorus* crucifixum scribit. *Xenophon* & *Ctesias* vulneratum in prælio, & paulo post ex vulnere decessisse, & in Pasargadis sepultum. Strabo XV. Deinde Alexander in Pasargadas venit, ubi erat

TARQUINIUS *Superbus Romæ regnare cœperat. Cyro* 4
CAMBYSES *filius ejus succeſſit, regnavitque annos novem. Hic cum Ægyptum atque Æthiopiam bello premeret & ſubegiſſet, victorque in Perſas reverteretur, caſu* 5
ſeipſum vulneravit, ex eoque ictu periit. Poſt hujus 6
mortem, MAGI *duo fratres, natione Medi, menſes ſeptem*

erat antiqua regum ſedes. Ibi Cyri ſepulturam vidit, ὃν ἀνδριάντι, πύργον, ὑπὲρ μέγαν τῷ ὄντι τῶν ἄνδρων ὑπερκεκυμμένον, cum hac inſcriptione: Ω ΑΝΤΡΩΠΕ ΕΓΩ ΚΥΡΟΣ ΕΙΜΙ Ο ΤΗΝ ΑΡΧΗΝ ΤΟΙΣ ΠΕΡΣΑΙΣ ΚΤΗΣΑΜΕΝΟΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΣΙΑΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ· ΜΗ ΟΥΝ ΦΘΟΝΗΣΗΣ ΜΟΙ ΤΟΥ ΜΝΗΜΑΤΟΣ. Alii inſcriptionem hanc fuiſſe referunt:

Ἔνθαδε ἐγὼ κεῖμαι Κῦρος βασιλεὺς βασιλήων.

Secundo anno poſtquam TARQUINIUS *Superbus.*] Aliter ſenſiſſe videtur Hieronymus prologo in Haggæum prophetam, quando ſecundum annum Darii Hyſtaſpis incidere ait in annum vigeſimum ſeptimum hujus Tarquinii. Verba ſunt, *Quo tempore apud Romanos ſeptimus à Romulo regnabat Tarquinius Superbus, habens annum imperii vigeſimum ſeptimum: qui poſt octo annos expulſus eſt à Bruto, ac deinde rempub. per annos quadringentos ſexaginta quatuor uſque ad Iulium Cæſarem conſules adminiſtrarunt.* Druſius. Apud Euſebium ſecundus annus Tarquinii Superbi incidit in XV. Cyri. Quicquid ſit Cyri mors regnante Superbo accidit. *Sigon.*

CAMBYSES *filius ejus.*] De quo Herodot. II. & III.

Regnavitque annos novem.] Ἐξ ἔτη. Joſ. XI, 3. VII. Funccius. VIII. alii. Hæc diverſitas inde oritur, quia biennium regnavit una cum Cyro, cum is expeditionem in Maſſagetas ſuſciperet. A morte Cyri nonniſi ſexennio ſuperfuit. De quo vide Chronologos.

Ægyptum atque Æthiopiam.] Ægypti Rex fuit Pſammetichus, quo victo & occiſo, totum illud regnum Monarchiæ Perſicæ adjectum fuit. Æthiopiam ἰχθυοφάγων, quæ ad mare rubrum, inops regio, Cambyſes quoque ſubegit. Sed Μακροβίων, qui ſupra Meroën, ubi hodie Abaſeni, fruſtra tentavit. Vide Herodotum. Sed cave à fabulis ejus, quarum in illa narratione fœcundus eſt. Tradunt Pythagoram Philoſophum quoque à Cambyſe in Ægypto captum & Babylonem abductum, ubi Nazarato Aſſyrio præceptore uſus fuit, quem nonnulli prophetam Ezechielem fuiſſe volunt. *Vſſer.*

Caſu ſeipſum vulneravit.] Audita Magorum rebellione, feſtinatis itineribus in Perſiam contendit: & dum equum conſcendit, gladio ſua ſponte evaginato, in femore graviter vulneratur. Ita *Juſtinus.*

Ex eoque ictu periit.] Apud Ecbatanas Syriæ. *Cteſias* apud Photium. *Herodot.* II. Joſephus XI, 3. ὑποτρέψας ἐπελθὼν τὴν Δαμασκῷ. An ergo Ecbatana Syriæ eadem cum Damaſco? Obſtat Plinius V, 19. qui Ecbatanam in ora Syriæ oppidum fuiſſe refert, poſtea Carmelum appellatum. *Horn.*

MAGI.] Suidas: Μάγοι παρὰ Πέρσαις οἱ φιλόσοφοι. Docebant in aula Regum Perſiæ τὰ βασιλικά, ut ex Alcibiade Platonis notum. Unde magna

ptem Persarum regnum obtinuerunt. Ad hos interficiendos septem nobilissimi Persæ conjuraverunt, quorum prin-

ipsorum authoritas, adeo ut Cambyses ad bellum Ægyptium profecturus, reliquerit Magorum unum μελεδωνὸν τῶν οἰκητόρων. *Spanhemius.* Quæ ipsis occasio fuit regnum per ejus absentiam invadendi.

Duo fratres.] Duos tantum fuisse Magos qui Persicum imperium occuparunt, præter nostrum tradunt Herodotus III. Orosius II. Cedrenus, Constantinus Manasses & alii. At Ammianus Marcellinus XXIII. septem commemorat, & idem de Val. Maximo IX, II. visum, cujus locum feliciter emendavit Rutgersius I. Var. VIII. Ergo probabilius, duos tantum hujus fraudis architectos fuisse. Nomina horum variant. Iustinus Cometem & Oropasten habet. Herodotus Smerdin & Prexaspen. Ctesias *Sphendadaten*, Æschylus *Mardum*. Sed nihil certi de barbaricis hisce nominibus statui potest. Tarich Musulmanicum, unum ex his vocat جاماسب حكيم *Ghamasb* Sapientem. Sunt qui eum Artosastam esse putent, de quo Esdræ IV. Sed ille idem cum Assuero, id est, Cambyse est.

Menses septem.] Ioseph. ἑπτὰ μῆνας. Plerique tamen Chronologi à Sulpicio stant.

Persarum Regnum obtinuerunt.] Cum enim Cambyses somnio territus per Prexaspen clam fratrem Smerdin è medio tulisset, & facinus illud Persas lateret, Magus Patizithes fratrem, quem habebat Smerdin, occiso cognomine, pro Smerdi Cyri filio, Cambyse absente venditat, quod is esset οἰκεῖος μάλιστα τὸ εἶδος Σμέρδῃ τῷ Κύρου, & illi persuadet, ut solium regium invaderet. Paret Smerdes fratri. Caduceatores & præcones novi Regis imperium ubique divulgant. Cambyses nuntio hoc percellitur, & dolo à Prexaspe se circumventum arbitratur, Prexaspes de nece fratris eum certum esse jubet, & scenam per conjecturam detegit, à Patizithe fratrem Smerdin substitutum. Cambyses Smerdin ὑποβολιμαῖον castigaturus, domum redire satagit, sed proprio gladio in femore perstrictus, in Ecbatanis Syriæ moritur. Ante mortem Persarum τοὺς λογιμωτάτους accersit, necem fratris prodit, & causam, & Magorum dolum. Ab ejus obitu Prexaspes negat facinus à se in Smerdin Cyri filium admissum, quod non amplius tutum erat fateri, Cambyse extincto. Hinc Cambysis oratio ficta videtur, & Smerdis hypobolimæus regnat septem mensibus, & beneficiis sibi devincit Persas & nationes vicinas, publicans ἀτελείαν στρατείας καὶ φόρων. *Spanhemius.*

Septem nobilissimi Persæ.] Quorum nomina extant apud Herodotum libro III. Sunt autem Otanes, Intaphernes, Gobrias, Megabyzus, Aspathines, Hydarnes, Darius Hystaspis, cujus pater Persis præerat. *Drusius.* Octavo mense schema Magorum detegitur ab Otane Persa per Phædymam filiam Smerdis concubinam. Deprehendit illa Smerdin auribus carere, quibus Cyrus ipsum truncaverat. Otanes ea de re edoctus cum fidissimis conspirat contra Magos. Darius Hystaspis filius se illis sociat. Prexaspes fabulam aperit. Conjurati in regiam irruunt, Magos fratres trucidant. Magorum dolus toti ordini funestus redditur. Persæ in Magos obvios sæviunt. Inde hic dies festus Persis, & μαγοφονία dictus, quo die nulli Magorum in publicum prodire licet. Hæc Herodotus prolixe refert in *Thalia*. *Ctesias* variat in nominibus & circumstantiis.

princeps fuit DARIUS *Hystaspis filius, natus ex fratre patruele Cyri, omniumque consensu regnum ei delatum: regnavit annos sex & triginta. Hic ante quadriennium* 8
quam decederet, apud Marathonam pugnavit, celeberrimo Græcis Romanisque historiis prælio. Id gestum, 9
post Romam conditam, anno fere ducentesimo & sexagesimo, Macherino & Augurino consulibus. Abhinc 10
annos,

tiis. *Spanhemius.* Pauci autem conjuraverant, quo tutiores essent. Thucydid. VI.

DARIUS *Hystaspis filius.*] Δαρεῖος, φρόνιμος. Hesych. ἱρξείης Herodot. libro VI. Hystaspes in Tarich dicitur كشتاسب, Kischtasb, estque ipsius Darii nomen. Videtur nomen fuisse Medicum, apud quos Hydaspes & fluvii & Regis nomen fuit. Hunc fuisse illum sub quo templum restitutum est, multis argumentis ostendi potest. Præcipuum hoc est. Testatur Haggæus II, 4. illos qui primitus è Jerusalem abducti fuerant, structuram templi secundi vidisse. A combusto autem priore templo ad Darium Nothum fluxere anni CLXXVI. Quis illo ævo tam longævus ut CLXXVI annos viveret? Deinde, si Esdras missus ab Artaxerxe Mnemone, vixit fere CC. annos. Genitus enim est à Saraia Pontifice, quem Chaldæi occiderunt. Denique Zorobabel & Jesus filius Josedec, qui sub Cyro præfuerunt templi structuræ, ac postmodum Dario, fuissent CXXX. aut CXL. annorum. Accedit consensus Interpretum. Josephus XI, 4. Euseb. Hieron. Torniell. Salianus, & alii. Eratque nomen regium. Justin. X. *Darii nomine, ne quid regiæ majestati deesset, honoratus.*

Natus ex fratre patruele Cyri.] Pater Cyri erat Cambyses, Hystaspis Arsamenes. Ergo Cambyses & Arsamenes fratres erant, & horum filii fratres patrueles. Nam maximus filiorum Hystaspis Darius, occiso Pseudosmerdi, Persarum regnum è Magorum manibus vindicavit. Quod Cyro in Scythiam expeditionem facienti longe ante revelatum fuerat in somnis. Vide Herodotum l. I. *Drus.*

Omnium consensu.] Quem præcessit equi hinnitus, fatale imperii omen. *Justin.* I. Unde postea Darium in sigillo habuisse sculptum equum, à Scholiaste Thucydidis est notatum.

Regnum ei delatum.] Sic tamen ut reliqui in societatem ejus admitterentur per vices. Unde Æschylus, qui adversus Darii copias in pugna Marathonia dimicavit, inter Magi cædem & Darii Imperium duos ordine Reges nominat, Maraphim & Artaphrenem, id est, Mardonium & Artaphernem. *Visser.*

Annos sex & triginta.] Quibus communiter annumerant VII. menses quibus Magi regnum tenuerunt. Et tum XXXVII. sunt. *Chronol.*

Apud Marathonam pugnavit.] Quo bello nihil notius. Marathon Atticæ urbs, *magnarum & multarum virtutum testis.* Mela II. Vide Herodotum VI. Paus. I. Probum in Themistocle & Miltiade. Justinum II.

Macherino & Augurino consulibus.] T. Geganius Macerinus, & P. Minucius Augurinus consules fuerunt anno Urbis CC LIX. teste Livio, quem hic noster secutus est. *Sigon.*

annos, si tamen investigatio Romanorum consulum non
11 *fefellit,* IↃ CCC LXXX. & VIII. *Omne enim tempus in*
12 *Stiliconem consulem direxi. Post Darium* XERXES *fuit, isque unum & viginti annos regnasse traditur: quanquam in plerisque exemplaribus viginti & quinque*
13 *annos imperii ejus fuisse reperi. Huic successit Ar-*
14 TAXERXES, *cujus supra mentionem fecimus. Hic cum inhiberi ædificationem urbis Judææ, templique jussisset, suspensum opus usque in secundum Darii regis annum*
15 *pependit. Sed ut usque ad eum temporum ordo connexus sit, Artaxerxes regnavit annos unum & quadraginta,* XERXES

IↃCCC. LXXX. & VIII.] Scaliger addit biennium solidum. *Nam à consulatu*, inquit, *Macerini & Augurini ad consulatum Stiliconis, anno Christi Dionysiano* CCCC. *indictione* XIII. *anni sunt præcisè* IↃ CCCXC.

Omne tempus in Stiliconem consulem direxi.] Fl. Stilico consul fuit anno Christi CCCC. Mundi vero, ut quidem è Sulpicio noster Giselinus computat, 5869. vel potius 5819. imperante Honorio. *Drus.*

XERXES.] In Tarich اسفندیار Isphandiar. In S. annalibus אחשורוש, ut ex nomine probat Scaliger. Sed notandum, commune illud nomen Regum Persarum fuisse. Igitur & Cambysi tributum, Esdr. IV. 6. ut supra diximus.

Unum & viginti annos.] Perperam in Sigonio, *uno & triginta.* Chronicon Eusebii, *Persarum quintus Xerxes filius Darii ann.* XX. Exemplaria quæ vidi, nihil variant. Videntur tamen olim variasse. *Drus.*

Quanquam in plerisque exemplaribus.] De Eusebianis vulgo interpretantur. Quanquam fieri potest ut alia Chronica in mente habuerit. Ut ut sit, sunt qui Xerxi viginti octo annos imperii tribuant. Cæterum omisit successorem Xerxis Artabanum, quia menses tantum septem regnavit, qui menses in ordine annorum reputantur, ait Eusebius. *Drus.*

ARTAXERXES.] Qui & Artoxerxes. Ebraice autem Arthalastha. Duo autem fuerunt hujus nominis, quorum prior, de quo hic sermo, μακρόχειρ, id est, Longimanus cognominabatur: posterior, qui Dario Notho successit μνήμων dictus est, id est, Memor, sive, ut Hiero. interpretatur, Recordans. *Drusius.* In Tarich dicitur كي بهمن, Kai Bahman, cognomento Daras Dast, id est, Longimanus. R. David Kimchi intempestive subtilis, Longimanum à magna potentia dictum vult. De quo etiam Iudæi disputant, an fuerit maritus Esther? In עמוד.

Cum inhiberi ædificationem.] Pergit in errore suo. Artaxerxes non inhibuit, sed promovit opus quam maxime. Subvertenda igitur opinio illa, quæ monstrosam in Chronologia & Historia confusionem parit. Mirandum est Scaligerum non id deprehendisse. *Horn.*

Annos unum & quadraginta.] In Eusebio

XERXES *duobus menſibus. Poſtque eum* SUCDIANUS 16
ſeptem menſibus fuit.

XIV. DARIUS *deinde, ſub quo templum eſt reſtitu-* 1
tum, regnum adeptus eſt, cui OCHUS *tum nomen erat. Hic cum ex Hebræis tres adoleſcentes ſpectatæ fidei, cor-* 2
poris cuſtodes haberet, unuſque ex his prudentiæ docu-
mento

ſebio XL. tantum. Præter illos, XVI. annis cum patre Xerxe imperavit. Igitur in univerſum LVI. Sed XVI. anni non ſupputantur à Chronologis. Hujus tempore ceſſavit ordinaria Prophetarum ſucceſſio. Vnde Joſephus 1. contra Apionem, cum dixiſſet à Moſe ad Artaxerxem ſcripſiſſe Prophetas, addit: ἀπὸ δ' Ἀρταξέρξου μέχρι δ καθ' ἡμᾶς χρόνου γέγραπται μὲν ἕκαστα· πίστεως δ' οὐκ ὁμοίας ἠξίωται τοῖς πρὸ ἐκείνων, διὰ τὸ μὴ γενέσθαι τὴν τῶν προφητῶν ἀκριβῆ διαδοχήν. *Horn.*

XERXES *duobus menſibus. Poſtque eum* SVCDIANVS.] Hos duos reges plerique omittunt. Sane Thucydides ſtatim à morte Artaxerxis Darium regnaſſe ſcribit. *Druſius.* Unde etiam anni ipſorum partim Darii Nothi, partim Artaxerxis Mnemonis adſcribuntur. Sucdianus, aliis Sogdianus.

Septem menſibus.] Sic etiam Euſebius. Quanquam in exemplari quod Henricus Stephanus excudit, *Sogdianus menſes* 8. Sequitur in eodem, *ſic per menſes diverſos his ſuperioribus annus accreſcit.* Druſ.

DARIVS.] Cognomento Nothus. *Euſebius.*

Sub quo templum eſt reſtitutum.] Id quod ſupra refutatum eſt. Argumentum, quo Scaliger imprimis motus eſt, fuit, quod putaret Sanaballetum, de quo Neh. XIII. fuiſſe coævum Iaddo Pontifici & Alexandro Magno. Id quod falſum vel incertum ſaltem eſt. Nam quid obſtat quo minus duplex Sanballat, pater, filius vel nepos fuerit? De quo poſtea. *Horn.*

Cui OCHVS *tum nomen erat.*] Darius Ochus, ut Artaxerxes Ochus. Vox hæc in lingua Perſarum magnum ſignificat. Quod notatum Ebræis in Achas veros. Nam Ochos & Achas idem valent. Darius ergo Ochus, id eſt, magnus. Sic Alexander magnus, Pompeius magnus, Carolus magnus. Omne enim magnificum magnum dicebant, ut mater magna, dii magni, rex magnus. *Druſ.*

Ex Hebræis tres adoleſcentes.] Zorobabel ex Ebræis erat. Etiamne cæteri? mihi nuſquam id lectum, quod meminerim. Hiſtoria refertur, III Eztræ III. & apud Ioſephum lib. 11. c. 4. itemque in hiſtoria Ebraica fol. 11. col. 2. *Idem.*

Corporis cuſtodes.] Σωματοφύλακες, οἱ φυλάσσοντες τὸ σῶμα τοῦ βασιλέως: *corporis cuſtodes, qui cuſtodiebant corpus regis,* III Eztræ III, 3. שומרי ראש המלך *capitis regii cuſtodes*, ſive, *qui cuſtodiebant caput regis.* Hiſtoria Ebraica.

Vnuſque ex his.] Zorobabel, qui eo loco erat apud hunc regem, quo Daniel fuerat apud alios: cujus elogium habetur in hiſtoria Ebraica, *An vidiſtis in univerſa terra* (verba ſunt Darii ad principes ſuos) *ſimilem huic Zorobabelo, virum intelligentem & ſapientem, ſpiritu Danielis præditum, &c.*? Ad hunc locum Sigonius annotat, *Videndum eſt autem Sulpicio, num recte Zorobabel dici adoleſcens, regnante Dario ſecundo, poſſit, qui centum amplius annos ipſo ſupputante habe-*

mento admirationem regis in se convertisset, delata sibi optione petendi, si quid animo concepisset, ingemiscens patriæ ruinis, copiam restituendæ urbis poposcit, meruitque à rege, ut subregulis ac præsidibus imperaret, ut ædificationem sacræ ædis, præbitis impendiis maturarent.

3 *Ita templum quadriennio consummatum, sexto post anno, quam Darius regnare cœperat, idque Judæis satis visum: & quia magnæ molis erat urbem restituere, diffisi viribus, opus multi laboris incipere non ausi, templo continebantur.*

1 XV. *Per idem tempus,* ESDRAS, *scriba legis, post viginti*

te haberet. Scire licet duos Zorobabeles fuisse. Quod observatum Galatino de arcanis catholicæ veritatis lib. 7. cap. 12. Vide si placet. Utut sit, Zorobabel hic egit cum Dario secundo, & non cum primo. Liquet ex eo quod Darius, sub quo vixit, inter duos Artaxerxes ponatur. Quis autem ille nisi Darius secundus? *Druſ.* Quæ de duobus Artaxerxibus dicit & Dario secundo, supra confutata sunt.

Prudentiæ documento.] Nam cum quæstio mota esset, Quænam res majores vires haberet, & unus dixisset vinum, alter regem: Zorobabel tertius intulit mulierem, & supra omnia veritatem: cujus prudentiam rex admiratus, dedit optionem petendi quod vellet. *Druſ.*

Copiam restituendæ urbis.] Id est, licentiam, facultatem. Inferius, *daret sibi eundi & restituendæ ejus potestatem.* Et ædificandi templi. Nam utrumque rex voverat, III Ezræ IV. ℣. 43. & 44. *Druſ.*

Meruitque à Rege.] Dario Hystaspis. Josephus XI, 4. Οὗτος ἰδιώτης ὢν ηὔξατο τῷ θεῷ εἰ γένοιτο βασιλεύς, πάντα τὰ σκεύη τοῦ θεοῦ, ὅσα λῶν ἐπὶ τῶν βαβυλῶνι, πέμψειν εἰς τὸν ναὸν τὸν Ἱεροσολύμοις. I Esdr. V.

Templum quadriennio consummatum.] Nam anno secundo Darii cœptum, sexto demum consummatum fuit. Ezræ VI, 2. & VII, 5. *Druſ.* Vide Joseph. XI, 4.

ESDRAS.] Qui Ebræis Ezra. Ezra Ezras, ut Juda Judas. Hoc primum: deinde z in ſd mutavit, more Dorico: Dores enim certe συεζω dicunt pro συείζω. *Druſ.* Appatet autem tum ex libro ejus, tum ex fama apud Hebræos, Esdram fuisse virum & valde eruditum, & mire φιλοπαιδεύτου, cui comparari forte possit Sempronius ille dictus σοφός. *Grotius.* Fuit filius Saraiæ Pontificis, quem Nebucadnezar anno XI. Sedeciæ, occidit. IV Reg. XXV, 18. & 21. Esdræ VII, 1. frater Iosedeci. Imo Hebræi apud Hieron. in Tradition. putant Esdram eundem esse cum Iosedec & binominem fuisse. Sed hoc falsum est. Rupertus & alii opinantur Esdram fuisse Malachiam. Augustinus XXIII. Civ. Dei 36. putat eum quoque scripsisse librum Esther.

Scriba legis.] סופר primario sunt γραμματικοὶ, literatores sive scribæ. Sæpius autem nomen hoc excellentiore significatione usurpatur de literatis, non

viginti fere annos quam templum fuerat consummatum, defuncto jam Dario, qui unum de viginti annis rerum fuerat potitus, permissu Artaxerxis secundi, non illius qui inter duos Xerxes fuit, sed hujus qui Dario Ocho successerat, Babylonia profectus, multisque eum sequutis, Hierosolymam pervenere. Vasa quoque diversi operis, & dona, quæ rex templo Dei miserat, cum duodecim Levitis. Vix enim hic numerus ex illa tribu repertus traditur. Is cum deprehendisset Judæos gentilium connubiis

non quibusvis, sed qui sacras literas in Synagogis interpretarentur. *Vossius.* Non fuerunt iidem cum νομικοῖς. Communis patrum opinio est, Scripturam ab Esdra instauratam, cum ejus libri à Chaldæis aboliti fuissent. Quod fabulosum: id quidem probabile est, Sacros libros ab eo in Canonem digestos, & pristino nitori restitutos. De novis literis & punctis vocalibus ab eo repertis, Hieronymus & alii. In quo falluntur. Nam literas ex Assyria secum attulerunt, cum antehac Samaritanis usi fuissent: apices autem isti demum inventi à Tiberiensibus. *Vossius.*

Post viginti fere annos.] Redundat *fere*, ut sæpe in hoc libro. Nam anno sexto Darii consummatum fuit templum. Ab eo tempore Darius vixit ann. XIII. Septimo anno Artaxerxis Mnemonis Ezras Babylonia profectus est. Ecce viginti anni solidi. Nam XIII. & VII. faciunt XX. Esdras iste à Judæis perhibetur fuisse admodum sanctus & mansuetus: unde ob morum similitudinem Hillel vocatur discipulus ipsius Ezræ. *Drus.* Quæ de Artaxerxe Mnemone dicit, nullius sunt momenti, ut sæpius monitum. *Horn.*

Defuncto jam Dario.] De Ocho loquitur, qui ab eunucho Bagoa veneno necatus. *Diodor.* XVIII. ℣. 5. Cadaver ipsius Bagoas felibus objecit, & ossa quædam illius, exprobrandæ crudelitatis causa, converti in manubria gladiorum jussit. Ælianus VI. Var. Historiar. 8.

Qui unum de viginti annis.] Sic Eusebius & alii.

Artaxerxis secundi.] Qui μνήμων, sive memor est cognominatus. *Drus.* Fuit Longimanus, qui anno regni sui VII. Esdram, Nehemiam XX. misit in Iudæam.

Multisque eum sequutis.] Esdræ VIII. Drusius corrigit; *multique eum sequuti.* Nam si prior lectio recipitur, scribendum cum Galesinio, *Hierosolymam pervenit.* Drus.

Gentilium.] Gentium terræ Chanaan: item Ammonitarum, Moabitarum & Ægyptiorum. Ezræ IX, 1. *Drus.* Deus Exodi XXXIV. & Deuteron. VII, ℣. 3. præceperat Iudæis ne uxores ducerent Chananæas, quæ incolebant terram sanctam à Iudæis occupandam, idque ob periculum perversionis, ne scilicet ab idololatris uxoribus pellicerentur ad colendum idola, ut insinuat Nehemias c. ult. ℣. 24. & 26. Idem judicium erat de Ammonitis, Moabitis, Ægyptiis, &c. intellige, nisi uxores prius abjectis idolis ad Deum verum, & Iudaismum se converterent; tunc enim licebat eas ducere, uti Salomon duxit Rahab, & Booz duxit Ruth. Causam peccati Lyranus,

nubiis permixtos, multis increpitos, renunciare istiusmodi matrimoniis, ac filios ex his susceptos extrudi jubet: omnesque dicto paruere. Purgatus populus, veteris legis ritum agebat. Cæterum Esdram nihil super reficienda urbe egisse comperio: credo potiorem curam ratus, plebem corruptis moribus reformare.

XVI. *Erat ea tempestate apud Babyloniam* NEEMIAS, *minister regius, gente Judæus, Artaxerxi merito obse-*

ranus, & Glossa assignant hanc, quod Iudæi venientes in Ierusalem, videntesque uxores suas ex labore & ærumnis itineris macilentas, rugosas & deformes, eas comtempserint, ideoque duxerint è vicinis gentibus juvenculas, vegetas & speciosas.

Veteris legis ritum agebat.] Drusius authorem respexisse putat ad solam de non ducendis alienigenis legem, quæ habetur Exod. xxxiv. 16. In quo ipsum ratio fugit. Nam loquitur de universali veteris legis observatione; ac Scenopegiæ festum respicit, quod tum celebrarunt. Vide Iosephum xi, 5.

Esdram nihil super reficienda urbe egisse.] Nam ea cura Nehemiæ fuit. Unde dictitant, Zorobabel templum extruxit: Ezras disciplinam reformavit: Nehemias urbem restituit. *Drus.*

Erat ea tempestate.] Anno vigesimo regni Artaxerxis secundi. *Drus.* Primi. *Hor.*

Apud Babyloniam.] Imo apud Susas. Nam diserte Nehem. i, 1. *ego eram in Susan Habbira:* quod reddi potest, Susis in arce vel castro. Quanquam sunt qui malunt, *in metropoli.* Drus. Susa urbs nota per Historicos & Poëtas: sic dicta ob amœnitatem, ex nomine lilii, quod שושן, Hebræis, σῶσα Persis, ut notat Athenæus, unde & σῶσινον μύρον, sive ἄρῖσμα, unguentum è lilio, memoratum eidem Athenæo, Theophrasto, Dioscoridi. *Grot.*

Neemias.] Inserenda est aspiratio, ut sit Nehemias. Huic pater erat Hachalias, & cognomentum Hatharsatha. *Drus.* Huic Neemiæ Camillum comparo. Ambo magnæ virtutis, seditionibus agitati, patriæ suæ restituti. Iosephus ei hoc reddit elogium: ἀνὴρ ἐγένετο χρηστὸς τὴν φύσιν, καὶ δίκαιος, καὶ πρὸς τοὺς ὁμοεθνεῖς φιλοπάτρις, μνημεῖον αἰώνιον αὐτῷ καταλιπὼν τὸ τῶν Ἱεροσολύμων τεῖχος. *Grot.*

Minister regius.] Minister vinarius, Chronicon Eusebii. משקה למלך pincerna sive pocillator regis. Nehem. i, 11. *Drus.* Causa cur Artaxerxes Iudæo pincerna usus, hæc fuit, quia *Persarum Reges vinum Chalybonium tantum sumebant, quod in Damasco Syriæ gignebatur.* Athen. 1. Suidas. Ergo, præter alias causas quæ accesserunt, Iudæo pincerna, vinorum talium peritiore, usus est. *A Lapide.* Multis Hebræis apud exteros Reges modicæ dignitates obtigere, ut Danieli & sociis ejus, Zorobabeli. Idem & posteris temporibus evenisse videas apud Mahummedanos reges Hispania, Africa, Ægypto, Perside, & Turcarum imperio. *Grot.*

Gente Iudæus.] Ex hoc colligunt nonnulli Sulpicium statuisse Nehemiam esse ex tribu Iuda. At non hoc dicit, & Iudæum vocat, qui ex una duodecim tribuum. Nec aliunde quam ex II Maccab. II, 21.

obsequiorum charissimus. Is Judæos percontatus, quis 2
paternæ urbis status esset? *ubi comperit, in iisdem ruinis jacere patriam, totus sensibus conturbatus, cum gemitu multisque lachrymis orasse ad Deum traditur, delicta gentis suæ reputans, misericordiamque divinam efflagitans. Igitur, quum eum rex, inter epulas, mœ-* 3
stum extra solitum animadvertisset, poposcit ab eo, causam dolorum ut exponeret. Tum ille, adversa gentis 4
suæ, & ruinam civitatis deflere, quæ jam per annos fere ducentos & quinquaginta solo strata, malorum testimonium, spectaculum inimicis præberet: daret sibi eundi & restituendæ ejus potestatem. *Paruit rex piis precibus: statimque eum cum præsidio* 5
equitum, quo tutius iter ageret, dimisit: datis ad præto-

res

cab. 11, 21. probari potest sacerdotem ex tribu Levi fuisse. Longævitatis ejus argumentum est, quia jam anno primo Cyri cum Esdra reversus est Hierosolymam. Ab eo autem ad xxxii. Artaxerxis Longimani, ad quem Nehemias pervenit, fluxere anni xcvi. Ergo hoc tempore Nehemias minimum cxvi. annorum. Hoc argumentum posset aliquem movere, ut existimaret duos fuisse Nehemias. Sed quia plerique interpretes contra sunt, nolim id pro certo asserere. *Horn.*

Artaxerxi.] Josephus hunc perpetuo cum Xerxe confundit, xi, 5. Est autem Longimanus, non Mnemon. *Horn.*

Judæos.] Ἄνδρες Ἰ'ουδαῖοι, id est, Judæos. Sic Græci lxx. Sed & pleraque Latina exemplaria habent, *viri Juda*: licet in aliis sit, ut etiam in fonte Ebræo, *ex Juda*. Quæ lectio ambiguitatem habet. Nam potest sensus esse, *viri ex Juda*, id est, Judæi: vel, *venit Hanani & viri (alii cum eo) ex Juda*, id est, Judæa. *Drus.*

Paternæ urbis.] Id est, patriæ. Aut *paternæ*, quoniam à patribus habitata, hoc est, à majoribus ejus. Sic traditio paterna, quæ à majoribus tradita. Nam hos patres Ebræi vocant. *Idem.*

Patriam.] Jerosolymam. *Drus.* Et totam regionem. *Ioseph.*

Extra solitum.] Neh. 11. Præter solitum. Sic Terent. *extra unam ancillulam.* Drusius. μὴ ἀπολελαυκὼς μύρου. *Ioseph.* Pulvere lachrymisque fœdatus.

Ducentos & quinquaginta.] Sigonius emendat, *& sexaginta.* Nam anni erant, *inquit*, præcise, *ducenti & quinquaginta octo.* Ideo adjectum *fere.* Mendum, ut credibile est, è notis numerorum. *Drus.*

Quo tutius iter ageret.] Agere iter phrasi est minus usitata, tamen Sulpicius utitur etiam dialog. 11. segm. 4. *iter cum eo, dum diœceses visitat, agebamus.* Nec Ovidius de arte lib. 11. eam abhorruit. *Idem.*

Ad

6 *res epistolis, ut necessaria præberent. Is quum Hierosolymam pervenisset, viritim populo opus urbis distribuit, & certatim jussa omnes curabant: jamque ad medium machinæ processerant, quum flagrante invidia, gentium vicinæ urbes conspirant, opera interrumpere,*
7 *Judæos ab ædificando deterrere. Sed Nehemias, dispositis adversum incursantes præsidiis, nihil territus, cœpta explicuit: consummatoque, & valvis portarum perfectis, per familias, construendis interius domibus, urbem*
8 *dimissus est. Censuitque populum minime urbi parem. Neque*

Ad prætores.] Subreguli & præsides vocantur, paulo ante. *Druſ.* Ex his fuit Asaph, præfectus monti Libano, quæ regio Παραδείσου vocabatur.

Gentium vicinæ urbes.] Arabum, Ammonitarum, Samaritanorum, & Azotiorum. *Druſ.* Addit Iosephus: καὶ πάντες σὺν ἕ κοίλῃ Συρίᾳ νεμόμενοι. Principes conspirationis fuerunt Sanballat Horonites, Tobias Ammonites, Gosem Arabs. Porro sciendum duplicem fuisse Sanballat. Quorum unus socer Manassis, primi Samaritanorum in monte Garizim Pontificis, qui tempore Alexandri M. vixit. Ioseph. xi, 7, 8. Alter coætaneus Nehemiæ, socer Iojadæ, regulus Moabitidis, qui alterum illum annis cix. antecessit. *Salianus.* Hoc si considerasset Scaliger, non tam operose Artaxerxem Mnemonem, & Darium Ochum, nobis obtrusisset. Cæterum memoria & genus hujus Sanballati adhuc in Oriente supersest. Apud Halebum civitas Achilles est, cujus Princeps vocatur Ibn Sumbolat, id est, filius Sanballeti, & se ortum dicit ab hoc Sanballeto. Familia ejus vocant se invicem *Ammiogli*, id est, frater Ammonita. Nam dicunt se ortos ab Ammonitis. *Purchasius.*

Vicinæ urbes conspirant opera interrumpere.] Sic libro i. *In bellum conspirant Hebræos armis depellere.* & alibi: *conspirant subvertere.* Giselinus.

Dispositis adversum incursantes præsidiis.] Iosephus: καὶ ὁ μὲ οἰκοδομῶ μάχαιραν εἶχε, καὶ ὁ τὴν ὕλην παρασκευάζων. Id est, quisque ædificantium armatus erat. Sic olim Hispani assidue cum Saracenis confligentes, perpetuo armati incedebant: isque adhuc mos viget. Nam rustici ne arant quidem sine gladio. Sic & Hungari Turcarum incursionibus expositi ab aratro ad arma prosiliunt.

Cœpta explicuit.] Ut lib. i. *opus vigesimo anno explicuit*, id est, absolvit. *Druſ.*

Consummatoque.] Sic fere absolute loquitur Tacitus atque alii authores. *Giselin.* Crediderim desiderari *muro.* Ut sit, *consummatoque muro.* Sic enim Nehemias: *postquam ædificatus est murus & posuit valvas.* Sigon. Excidit vox quam Sigonius supplet, *consummatoque muro*, historia id mirabiliter comprobante. *Druſ.*

Dimissus est.] Galesinius & Giselinus, *dimensus est.*

Ad

Neque enim amplius quam ad quinquaginta millia promiscui sexus atque ordinis reperta. Tantum ex illo, quondam immani numero, frequentibus bellis, absumptum, aut captivitate detentum. Nam olim hæ duæ tribus, quarum hoc residuum fuit, quum ab his decem tribus separatæ sunt, CCC. *&* XX. *millia virorum armaverant. Adeo ob peccatum internecioni & captivitati datæ, ad hanc usque paucitatem devenerant. Sed hæc, ut dixi, plebs duarum tribuum fuit: decem vero prius ductæ, per Parthos, Medos, Indos, atque Æthiopas, dispersæ,*

Ad quinquaginta millia.] Numerus civium erat 42360. Servorum & ancillarum 7337. Cantatorum & cantatricum 245. Summa 49937. Eorum autem qui Nehemiæ septimo expresse numerati sunt, summa est 31389. *Drus.*

Immani numero.] Id est, magno, ingenti. Sic Varro in III. de Re Rustica: *immanis numerus anserum.* Drus.

Hæ duæ tribus.] Juda & Benjamin. Adde sis tribum Levi, quæ hoc residuo etiam continetur. Nam una cum duabus abducta, cum iisdem postliminio rediit in terram patriam. *Drusius.*

CCC & XX. *millia.*] Lege CLXXX. *millia.* Sic enim supra scriptum est ex libro Regum. Error ex notis natus CCCXX. & CLXXX. *Sigonius.* Dubitat Drusius an hoc verum sit. Certe dubitandi exiguus locus, cum Asa 10 millia recensuerit, & alii plures quam CXX. *Horn.*

Decem vero prius ductæ.] Contra censet Theodoretus in Ezechielem, inquiens: *Nemo dicat, ædificationem Hierusalem ad Israël non pertinuisse, cum jampridem à tribu Juda divisus esset: namque post reditum haud mansit illa divisio, verum concordes, & unanimes omnes, qui reditum consequuti fuerunt, degebant Hierusalem metropolim incolentes.* Huic vero, nescio, an sit assensus præbendus. *Sigon.*

Per Parthos, Medos, Indos, atque Æthiopas.] Omisit Assyrios. Indorum atque Æthiopum nulla mentio in sacris litteris. Vide IV Reg. XVII, 6. & XVIII, 10. item I Paralip. V, 26. In his mentio Colchorum & Iberiæ, fluviique Gozan, & urbium Mediæ. Parthos autem videtur Persas dicere. Josephus Orig. lib. IX. cap. 14. *Salmanasser populum traduxit in Mediam & Persidem.* Drusius. Vide & Benjaminum in Itinerario. Arabes Hind & Sind faciunt duos Chami pronepotes, à quibus dictæ regiones illæ sint. *Golius.* A Scythis, ut & Persæ, orti sunt. Nam Indi sive Indo-Scythæ eadem dialecto utebantur qua hodierni Persæ. Omnia quippe vocabula, quæ Indica esse scribit Ctesias in Indicis, Persica sunt, & à Persica Dialecto, quæ hodie est, deduci possunt. Ergo lingua Persarum hodierna ab illis Indo-Scythis manavit, vel ab iisdem Scythis, qui in Indiam descenderunt, cum in Parthiam quoque migrassent. Sic Persica vetus alia fuerit, & Medicæ fortassis magis affinis. *Salmasius.* India autem priscis regiones infra & supra sinum Arabicum notabat. Hinc Indiam Josephus II. ἀλωὴς. ait ab Ægypto contingi. *Petitus.*

dispersæ, nunquam in solum patrium sunt regressæ, ho-
14 *dieque barbararum gentium imperiis continentur. Sed*
consummatio restitutæ urbis XXX. *&* II. *imperii Ar-*
15 *taxerxis anno refertur. A quo tempore, usque ad Chri-*
sti crucem, id est, Fusium Geminum & Rubellium Con-
16 *sules, anni* CCCXC. *&* VIII. *Cæterum, à restitutione templi,*

templi,

Nunquam in solum patrium sunt regressæ.] Ὁ γὰρ πᾶς λαὸς τῶν Ἰσραηλιτῶν οὐ χώραν ἔμεινε. διὸ καὶ δύο φυλὰς εἶναι συμβέβηκεν ἐπὶ πᾶσι τῇ Ἀσίᾳ καὶ Εὐρώπῃ, Ῥωμαίοις ὑπακούσας· αἱ γὰρ δέκα φυλαὶ πέραν εἰσὶν Εὐφράτου ἕως δεῦρό μυριάδες ἄπειροι, καὶ ἀριθμοῦ γνωσθῆναι μὴ δυνάμεναι. *Iosephus.* Enimvero durioribus usi fatis sunt, quos Salmanasser abduxit captos, quam ii hercle, quos avexit postea Nabuchodonosor. Nam Israëlitas quidem fluvius Euphrates, quem semel transierant, semper coërcuit. At Judæi, qui eundem transvecti erant, tandem reversi aliquando in Palæstinam sunt: &, cum aut angusta nimis, aut parum grata ipsa illa esset Palæstina, per Europam tandem Asiamque, late sedes suas posuere. Hæc causa est, cur Josephus duas modo Hebræorum tribus ad obsequium actas à Romanis dixerit. Illa enim tempestate populus Romanus, etsi omnia pene armis subegerat, & solem utrumque currere in imperio suo cernebat, nondum tamen moverat terminos trans Euphraten. Itaque decem Israëlitas tribus, quas fluvius ille æterno carcere claudit, haut paruisse tunc Romanis, recte proditum ab accuratissimo scriptore est. *Cunæus.*

Hodieque barbararum gentium imperiis continentur.] Persarum, Turcarum, Tatarorum, Indorum, Sinensium. Communis opinio est, ab his decem tribubus Tataros ortos. Et proferuntur in eam rem nomina Hordarum quarundam, Dan, Nephtali. Ac miror Doctissimo Schickardo commentum hoc, in Tarich, placuisse. Quod Fullerus prolixe & solide confutat II Miscell. *v.* quem vide. Sunt qui eos in Americam venisse velint. Contra quos in opere, *de Gentium Americanarum origine*, multis argumentis, agimus. *Horn.*

XXX. & II.] Legendum XXXII. deleta copulante. Hic numerus extat Nehem. v, 14. qui est in libris nostris secundus Ezræ. Unde medicinam facies Eusebio, in quo: *Nehemiam, qui muros Ierusalem construxerat, consummasse opus tricesimo anno Artaxerxis regis Esdræ memorat.* Nam & in alia editione *trigesimo primo*, & tollit omnem omnino dubitationem ipse Eusebius in eodem loco, cum ait, *Nehemias Hebræus, minister vinarius Artaxerxis regis Persarum, vicesimo ejus anno de Babylone venit in Iudæam, & tricesimo secundo anno muros urbemque restituit.* Drus.

Usque ad Christi crucem, id est, Fusium Geminum & Rubellium consules.] C. Fusius Geminus, & C. Rubellius Geminus consulatum gesserunt anno urbis conditæ DCCLXXXII. At vero tricesimus secundus Artaxerxis secundi incidit in annum urbis ferme CCCLXXVIII. itaque tot ferme anni intermedii sunt, nisi si quid propter diversas supputationes variet. *Sigon.*

A restitutione templi.] Quæ fuit sub Longimano, ut diximus. Quamvis Josephus eam factam scribat anno Xerxis vigesimo octavo, mense nono. *Origin.* Judaic. lib. II. cap. 5.

Consule

templi, usquè in eversionem, quæ sub Vespasiano, Consule Augusto, per Titum Cæsarem consummata est, anni CCCCLXXX. *&* III. *Prædictum id olim est à Daniele, qui* 17
ab instauratione templi, usque in eversionem, LX. *&* IX. *hebdomodas futuras pronunciaverat. A die autem* 18
captivitatis Judæorum, usque in tempus restitutæ civitatis, fuerunt anni CCLX.

XVII. *Hoc temporum tractu,* HESTER *atque* JUDITH 1
fuisse, arbitramur. Quarum quidem actus, quibus po- 2
tissi-

Consule Augusto.] Fl. Vespasiano Augusto. Hic erat annus imperii ejus secundus. *Idem.*

LX. *&* IX. *hebdomadas.*] Quæ faciunt annos prædictos: quibus si septem addideris, erunt hebdomadæ LXX. Eusebius in Nehemia, *Si quis autem ab hoc tempore* (quo videlicet Jerusalem constructa fuit) LXX. *hebdomadas à Daniele scriptas numeret, quæ faciunt annos* CCCXC. *reperiet eas in regno Herodis expletas, sub quo obsideri Ierusalem cœpta, secundo postea Vespasiani anno capitur.* Et in Herode, *Ab instauratione templi sub Dario, usque ad Hyrcanum & centesimam octogesimam sextam Olympiadem, annis* CCCCLXXXIII. *in medio transactis, quos Daniel quoque significat, dicens: & scies & intelliges ab initio sermonis restaurandi & ædificandi Ierusalem, usque ad Christi principatum hebdomades septem & hebdomades sexaginta duæ, quæ hebdomades* LXIX. *faciunt annos* CCCCLXXXIII. Vide sequentia. *Drusius.*

A die autem captivitatis.] Ab anno undecimo Sedeciæ regis Juda usque ad annum XXXII. Artaxerxis Memoris. Scire licet Sulpicium ab anno illo undecimo Sedeciæ numerare annos LXX. quibus Judæi fuerunt in captivitate Babylonica, usque ad annum primum Cyri regis Persarum. Alii aliter numerant annos illos. *Drusius.*

Hoc temporum tractu ESTHER *atque* JUDITH *fuisse arbitramur.*] Falleris. Nam Esther fuit sub Asuero. Quis autem Asuerus nisi Xerxes? cujus uxor Amestris vocatur in historia Herodoti. Utraque vox Persica est. Nam Ebraicum nomen erat Hadassa, quo vocabatur antequam in aulam regis assumpta esset. Amestris quasi הדס אסתר. De Judith major dubitatio est. Sunt qui eam vixisse putant sub principatu Manasse: quod mihi non fit verisimile. Nam tempore hujus regis Judæi Babyloniis satis noti erant: tempore Judith non item. Colligo ex iis verbis quæ habentur Iud. v, 20. Ad hæc sub Iudith templum destructum fuisse doceo ex v, 20. Secundum editionem Complutensem. Ait enim ibi Achior, ὁ ναὸς ⸗ ἐκρυήσῃ εἰς ἔδαφος. Iudithæ honorificam mentionem facit Clemens Stromat. lib. IV. ejus historiam confictam esse arbitratur Beroaldus Chronologiæ suæ lib. III. cap. 4. Dubitatum de ea olim fuisse patet ex verbis Hieronym. Hag. I. *sicut & in Iudith* (si quis tamen vult librum recipere mulieris) *& parvuli siti perierunt.* Vide sis Augustinum de Civit. Dei XVIII, 26. *Drusius.*

Actus.] Supra lib. I. *Apostolorumque actus.* Nunc acta potius dicimus, id est, πράξεις. *Idem.*

tissimum regibus connectam, non facile perspexerim.
3 *Nam cum Hester sub Artaxerxe rege referatur, porro duos hujus nominis Persarum reges fuisse reperi, multa*
4 *cunctatio est, cujus hæc temporibus applicetur. Mihi tamen visum est, huic Artaxerxi, sub quo Hierosolyma est restituta, Hester historiam connectere: quæ ante fuit verisimilis, ut, si sub priore Artaxerxe fuisset, cujus tempora complexus est, nullam tam illustris fœminæ mentionem retulisset, maxime cum ab illo Artaxerxe inhibitam templi ædificationem, sicut supra memoravimus, constet: neque Hester passura fuerit tum, si in illius*
5 *matrimonio tum fuisset. Nunc gesta edisseram.*

XVIII. *Erat*

Sub Artaxerxe.] Sic Græci Asuerum appellant. Nec aliter Iosephus. Alii melius, Asuerum Xerxem esse, conjiciunt. *Idem.*

Duos hujus nominis Persarum reges.] Prior μακρόχειρ dictus est, quod manum dexteram haberet altera longiorem: posterior Μνήμων, id est, Memor, ut antea monuimus. Hic prius Arsicas nominabatur, cujus vitam descripsit Plutarchus. Præter hos, Ochus etiam appellatus fuit Artaxerxes. Vide sis Ælianum, itemque Diodorum in extremo libri decimi quinti. *Idem.*

Huic Artaxerxi.] Multæ, præter Sulpicianam, opiniones de Assuero illo sunt, Estheræ marito. *Hebræi* in Seder Olam, censent fuisse Cambysem, adduntque Estheram fuisse matrem Darii Hystaspis. Idem Vatabl. Genebr. *Iosephus.* Cajet. Bellarm. Salianus, Artaxerxem Longimanum. *Serarius* & Gordonus, Artaxerxem Ochum. *Scaliger* Xerxem. *Megasthenes*, Lyra, R. Salomo, Aben Esra, Darium Hystaspis. Omnes hæ opiniones suis laborant incommodis. Amestris crudelissima fœmina fuit. *Herodot.* VII. & IX. Ergo non Esther, nec Assuerus Xerxes. Aliæ in Mardochæi & Estheræ ætatem nimium impingunt. Darius Hystaspis præferendus videtur. Quia uxor ejus Atossa. *Herodot.* At Esther *Hadasa* vocatur. Esth. 11, 6. Quod eam Herod. Cyri filiam vocat, facile, ut in peregrino, excusari potest. *Horn.*

Quæ ante fuit verisimilis.] Hunc locum perspicue corruptum, ita restituit doctissimus Sigonius, *quia haut fuit verisimile, si sub priore Artaxerxe fuisset, qui ejus tempora complexus est, nullam tam illustris fœminæ mentionem retulisse.* Giselinus accedit propius ad vulgatam lectionem, *quia haud fuit verisimile, si sub priore Artaxerxe fuisset, qui hujus tempora complexus est, nullam tam illustris fœminæ mentionem retulisset.* Drusius.

Cujus tempora complexus est.] Drusius legit: *qui ejus tempora.* Esdram intelligit.

Hester.] Scribendum leniter Esther. Nam est Aleph in scriptura Ebraica, qua littera vim exprimit spiritus lenis apud Græcos. Similiter peccatum ab antiquis in Habraam, Helias & similibus.

XVIII. *Erat ea tempestate regi in matrimonio* 1
VASTIS *quædam, miræ fœmina pulchritudinis. Cujus* 2
cum formam omnibus prædicaret, die quodam, cum publicum convivium dabat, adesse reginam, demonstrandæ pulchritudinis gratia, jubet. Illa vero, stulto rege consultior, pudens virorum oculis spectaculum corporis præbere, jussa abnuit. Qua contumelia barbarus animus 3 4
permotus, uxorem matrimonio ac regia depellit. Igitur 5
quum in locum ejus puella regis conjugio quæreretur, reperta

libus. *Drus.* Eam comparo Hersiliæ, quæ Sabinis popularibus suis pacem & civitatem Romanam obtinuit. LXX. huic historiæ somnium quoddam Mardochæi præmittunt, quod non est in Hebræo. *Grot.*

VASTIS *quædam.*] Quæ apud Iosephum ἀάση. Fuit filia Hystaspis. *Serarius.* Vel Cyri, quam Herodotus III. vocat Artystonam, quod nomen alludit ad Vasthi.

Die quodam.] Anno tertio Imperii. Fabulatur Chaldæus, Darium ad instar Salomonis, thronum sibi curasse fieri. Eo perfecto, convivium hoc, velut inaugurale, celebratum. Alii, ob diem natalem.

Publicum convivium.] Eoque proceres suos excipit, cum appararet expeditionem in Græciam. Esther I. *Drusius.* Etiam Romani Imperatores sæpe epulis excepere cum senatu plebem. *Statius* in epulo Domitiani:

Hic cum Romuleos proceres, trabeataque Cæsar
Agmina mille, simul jussit decumbere mensis.

Demonstrandæ pulchritudinis gratia.] Quod nec fœminæ decorum, nec Regi tutum erat. *Grot.* Nota Candaulis Historia. *Herodot.* I. Rabbini fabulantur eam nudam à Rege prodire jussam. Cujus causa fuerit, tum quod impii Baltasaris filia esset, tum quod servas Hebræas Sabbatho nudas operari cogeret. Fœminæ autem Persicæ insigni forma. *In Perside fœminarum pulchritudo excellit.* Ammianus. Et Alexander dixit: *Persicas fœminas esse oculorum dolores.* Curtius.

Stulto Rege.] Ob temulentiam, quæ semel anno Regibus Persarum permissa festo Solis. *A Lapide.*

Spectaculum corporis.] Mirum ni in Rabbinorum opinione Sulpicius fuerit, nudam introire jussam.

Jussa abnuit.] Forte superbioribus verbis quam oportebat. Alioqui erat contra mores, quod Rex jusserat. Josephus hoc loco: φυλακῇ τῶν ὡρισμένων πάρεστι νόμων, οἳ τοῖς ἀλλοδαποῖς βλέπειν τὰς γυναῖκας ἀπηγόρευκασι. Vide & Plutarchum in Themistocle. Non ergo, nisi forte verbulo, peccavit Vasthi. Noluit videri concubina. Nam tales apud Parthos in convivia introductæ. *Macrobius* VII, I. *Ambrosius* I. de Elia capite XV.

Barbarus animus.] Persæ sunt barbari, maxime zelotypi, & in uxores feri. *Plutarch.* in Artaxerxe.

Matrimonio ac regia depellit.] Gravis pœna pro culpa levi, si tamen culpa. *Grotius.*

Quum in locum ejus.] Esth. II.

6 *perta est Hester cæteras specie vincere. Hæc Judæa, ex tribu Benjamin, utroque parente orba, à Mardochæo*
7 *patruele fratre educta. Quum ad regales nuptias duceretur, mandante educatore, genus ac patriam occultavit: admonita*, ne paternarum traditionum immemor, &, si in matrimonium alienigenæ captiva
8 succederet, gentilium cibis participaret. *Igitur jun-*

Hæc Judæa, ex tribu Benjamin.] Sic & Joseph. Et ipsa & Mardochæus fuerunt ex genere Saulis, & stirpe regia. Ergo Esther fuit filia Cis, pro quo Herodotus III. habet, filia Cyri. Nam non noverat ipse Cis, neque Atossam filiam fuisse Judæam. *Serarius.*

Mardochæo.] Hunc fuisse putant Mardonium, qui sub Xerxe in Græcia cæsus. Nomen non admodum abludit, sed ætas atque aliæ circumstantiæ apud Herodotum. *Horn.*

Patruele fratre.] Errat Sigonius, existimans Mardochæum fuisse patruum Estheræ, cum fuerit filia patrui ejus, id est, θυγατὴρ ἀδελφῆ πατρὸς αὐτῆ. Unde suspicio mihi legendum in editione nostra Latina, *filiam fratris patris sui:* ubi vulgo, *filiam fratris sui.* Esth. II. 7. Cæterum patruelem fratrem dicit imitatione Ciceronis, qui sic locutus est in quinto de finibus, *frater noster cognatione patruelis, amore germanus.* Drusius. Editio vulgata etiam adoptionis meminit. Ester. II. 7. *Vocabatur Esther & utrumque parentem amiserat; pulchra nimis & decora facie. Mortuisque patre ejus ac matre, Mardochæus sibi eam adoptavit in filiam.* Ita etiam commate 15. Sed adoptare heic non aliter versionis autor sumpsit, ac in Exodi II. 7. Ubi Pharaonis filia dicitur Mosen adultum *adoptasse in locum filii.* Neque adoptionis Romanæ vestigium aliquod heic inesse putandum, sed curam seu amorem, sive paternum sive maternum, quo nutritus sive hic, sive illa orba fuerit, tantum innui. Quin in loco illo Estheris, Magistri non modo nullam agnoscunt adoptionis quidem umbram, sed etiam plane negant, dum verba illa לקחה לו לבת, *accepit eam sibi in filiam* (ut habet veritas Ebraica) de matrimonio cum ea inito intelligunt. R. Jarchius ibidem: רבותינו פרשו לבית לאשה *Rabbini nostri explicant illud* לבת (*in filiam*) *per* לבית (*in domum*) *ut scilicet sibi uxor esset*, quod diserte asserunt etiam Hellenistæ, quibus pro verbis illis substituitur, ἐπαιδεύσεν αὐτὴν ἑαυτῇ εἰς γυναῖκα, *educavit eam sibi in uxorem.* Seldenus.

Regales nuptias.] Sic alibi, *regales usus & regale convivium*, id est, rege dignum. Prætulerim tamen, *regias nuptias.* Drus.

Gentilium cibis participaret.] Quære unde habeat. Gentiles autem dicit gentes, ut antea notatum. Sic in vita Martini, segm. X. *gentilium turba.* & segm. XVI. *Profani ac gentilis domum adire posse.* & alibi: *parentibus secundum sæculi dignitatem non infimis, gentilibus tamen.* Hinc gentilitas, gentium religio. Ibid. seg. 3. *Matrem gentilitatis absolvi errore.* & paulo ante, *parentesque, quos adhuc gentilitas detinebat.* & segm. XVI. *Nam Tetradius eodem tempore adhuc gentilitatis errore implicitus tenebatur.* Alius paganismum diceret. *Drus.*

Insigni

juncta regi, brevi (ut fit) vi pulchritudinis, totum ejus animum facile cœpit: adeo ut eam æquatam imperio, insigni regio, veste purpurea, donaret. Qua tempestate 9 *Mardochæus inter proximos regis erat, pro virili portione negociorum familiarium curator. Is compositas* 10 *à duobus spadonibus regi insidias prodiderat: atque ex eo charior, summisque honoribus donatus.*

XIX. *Erat ea tempestate regi,* HAMAN *quidam,* 1 *per-*

Insigni regio.] Diademate. Esther. II, 7. ubi τὸ ἀμφόδημα τὸ γυναικεῖον appellatur. Josephus quoque ἀμφόδημα vocat Antiquitatum libro XI. capite 6. & Esther in sua ad Deum precatione σημεῖον τῆς ὑπερηφανείας μου, ὅ ἐστιν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μου. *Drus.* Sultanam fecit. *Grot.* Quod in Oriente, ut plurimum, captivis & plebeis contingit. Tales plerumque Imperatoris Turcarum, Persarum, Tatarorum, & Arabum Principum uxores. *Horn.*

Veste purpurea donaret.] Et aliis Reginarum donis. Dedit igitur ei ἀνθυπαλυπτήρια. Anthyllam urbem Regis Persarum uxoribus in calceamentum datam, ait Herodotus II.

Inter proximos Regis erat.] Inter amicos regis necessarios. *Josephus.* Neutrum habetur in historia Ebraica. Quærendum ergo unde hauserint. *Drusius.*

Negotiorum familiarium curator.] Expressit verbum Græcum ἐπεμελήθη. Esther II, 21. quod inter alia curare significat. Interpres Latinus editionis Romanæ vertit, *serviebat.* Usurpatur de liberali obsequio, quo quis alium demeretur. Sed eo loco veritas Ebraica habet, *sedebat in porta regis*, id est, morabatur, manebat. Nam Persarum optimates & proceres regum limina terebant, & quotidie in porta versabantur, quam nunc aulam vocant. Unde aulici omnes generali τῶν ἐπὶ θύρας βασιλέως nomine nuncupantur. Quod à Cyro constitutum olim fuisse annotat Barnabas Brissonius de regno Persarum l. 1. *Drus.* Compositas à duobus spadonibus regi insidias prodidit. Nomina eorum Bagathan & Thares erant δεσμοφύλακες. LXX. Interpret. Causa conspirationis, quod Rex ipsis prætulisset Mardochæum. Alii, quod repudiata Vasthi, Estherem duxisset. Alii, quod regnum conarentur ad Amanem transferre. Iosippus Ben Gorionis dicit, eos caput Darii ad Regem Macedoniæ, qui jam bellum Persis indixerat, deferre voluisse. Sed hoc fabulosum.

Prodiderat.] Josephus: Βαγαθάζου τῶν εὐνούχων οἰκέτης ὢν ἕτερος, τοῦ γένους ὢν Ἰουδαίου, σωεὶς τῷ ἐπιβουλῇ, τῷ θείῳ κατεμήνυσε τὸν γυναικὸς τοῦ βασιλέως. Μαρδοχαῖος ὁ ἀμφὶ τὸν Ἐσθήρας, φανερὸς ἐποίησε τῷ βασιλεῖ τὰς ἐπιβουλεύοντας.

Summisque honoribus donatus.] Falsum. Nam Esth. VI, 3. *Quid factum est honoris Mardochæo? & dixerunt pueri ejus ministri ejus, non est factum cum eo quicquam.* Drusius. Consentit Josephus XI, 6. qui nihil præmii Mardochæo datum asserit, præterquam quod nomen ejus Annalibus insertum, & ipse inter amicos regis necessarios reciperetur.

HAMAN *quidam.*] Esth. III. Qui ex

perfamiliariùs, quem æquatum sibi, adorari, more regum,
2 *præceperat. Id Mardochæus, unus ex omnibus, facere*
3 *fastidiens, odia Persæ in se graviter accenderat. Igitur Haman, ad perniciem Hebræi, animum intendens, regem adit, affirmatque:* esse in regno ejus hominum genus, pravis superstitionibus, Deo hominibusque invisum, externis legibus vivens, dignum exitio. Rectum

regia Amalecitarum stirpe. Fuit enim Agagæus. 1 *Sam.* xv. In Apocryphis additamentis ad Estheram cap. xvi, 10, 14. dicitur Macedo. Respondent, stirpe Amalecitam, patria Macedonem fuisse. Sed hoc gratis dicitur. Multa argumenta ostendunt, illa additamenta lacinias esse, ut Sixtus Senensis vocat. Chaldæus eum fuisse vult mancipium, Mardochæi & eundem cum illo qui cap. 1, 14. vocatur Mamuchan. Quod posterius etiam alii Rabbini asserunt, & multa insuper comminiscuntur de hoc ipsorum hoste, quæ referre longum esset. *Horn.*

Adorari more regum præceperat.] Persarum. Iustinus VI. *Conon à regis conspectu & colloquio prohibitus est, quod eum more Persarum adorare nollet.* Lampridius in Alexandro Severo: *Adorari se vetuit regum more Persarum.* Drusius. Nam mos adorandi talis erat. Genu flexo, proni procumbentes in terram, fronte humum feriebant, ac terram osculabantur. *Curt.* V, & VIII. *Valer. Maxim.* VII. 3. *Iosephus.* XX, 3. *Martial.* X. ep. 72. Ac Reges quidem, ut Deos venerabantur, & pro talibus eos habebant. *Xenoph. Strabo* X. & alii. De quibus vide Brissonium 1. de regno Persarum. Sed Haman, quanquam regio honore, non tamen ut Deus cultus, sed civili solum honore, eoque eximio. *Horn.*

Id Mardochæus unus ex omnibus facere fastidiens.] Quia Haman olim mancipium ejus. *Chaldæus manuscriptus.* Quia pictas idolorum imagines in vestibus gerebat. *Rabbini.* Quia Amalecitæ æterni Iudæorum hostes. *Cajetan.* Ac proinde nefas duxit ullum honorem exhibere homini nato ex stirpe divinitus devota. Nam alioqui Iudæis non illicitum erat reges & principes eo modo venerari, quem mos Oriens receperat. Sic David Saulem προσεκύνησε πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον, ὡς ἔθος. *Iosephus.*

Odia Persæ.] Amalecita erat, sed in Persia vel natus, vel educatus. Proculdubio ipse vel majores ejus à Nebucadnezare, cum illas inter Ægyptum & Chaldæam regiones subigeret, in Persiam abductus fuit. *Horn.*

Hebræi.] Mardochæi, atque adeo Ebræorum omnium. Nam parum esse ratus uni manum adferre, conatus est omnes Ebræos, quotquot erant, in toto Asueri regno, perdere. Id evincunt consequa verba. *Drus.*

Animum intendit.] Per sortem die explorata qua Judæi delerentur. Sors illa Persice פּוּר dicebatur. Unde postea dies פּוּרִים. Vide Josephum, in quo pro φρεραίας legendum φυραίας.

Externis legibus vivens.] Iosephus: Ἔθνος ἄμικτον, ἀσύμφυλον, ὅτε θρησκείαν τὴν αὐτὴν τοῖς ἄλλοις ἔχον, ὅτε νόμοις χρώμενον ὁμοίοις, ἐχθρὸν ἦ καὶ τοῖς ἔθεσι, καὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασι τοῦ σοῦ λαοῦ, καὶ ἅπασιν ἀνθρώποις.

Rectum esse, omnes hujus gentis internecioni dare; *exque eorum bonis immensas opes pollicetur. Facile* 5
id barbaro persuasum. Edictum emittitur: JUDÆOS NECANDOS. *Missique continuo, qui per omne re-* 6
gnum, ab India usque Æthiopiam, edictum promulgarent. Id ubi Mardochæo compertum, consciscis vesti- 7
bus sacco obvolvitur, conspersusque cinere, pergit ad reginam, ibique ejulatu multo, cuncta questibus replet: Facinus indignum, immeritam gentem perire, neque ullam pereundi causam dari. *Hester lamentan-* 8
tis voce excita, rem, ut erat, cognoscit. Tum vero an- 9
ceps consilii; quia adeundi regem potestas non erat (etenim more Persarum, reginæ introire ad regem, nisi accersitæ,

θρώποις. Et in ipso edicto, quod sequitur: δυσμενὲς ἔθνος τοῖς ἄλλοις ἀλλόκοτον. Tacitus de Iudæis: *Separati epulis, discreti cubilibus.* Cicero pro Flacco: *Stantibus Hierosolymis, pacatisque Iudæis, tamen istorum religio sacrorum, à splendore hujus imperii, gravitate nominis nostri, majorum institutis abhorrebat.* Iuvenalis:

Romanas autem soliti contemnere leges,
Iudaicum ediscunt, & servant, & metuunt jus.

Edictum emittitur, IVDÆOS NECANDOS.] Sic Mithridates una epistola LXXX. mille Romanos, in Asiaticis urbibus, negotiorum causa dispersos, interemit. *Valerius Maximus* lib. IX. c. 3. *Appianus*, *Florus*.

Missique continuo.] Ἄγγαροι, βιβλιοφόροι. LXX.

Ab India usque Æthiopiam.] Indus fatalis ad Orientem Regum Persiæ terminus: sicut ad septentrionem Iaxartes. Æthiopiam intellige, quæ supra Ægyptum est. Universum hoc imperium in Satrapias CXXVII. divisum fuit. *Horn.*

Id ubi Mardochæo compertum.] Esther. IV.

Consciscis vestibus sacco obvolvitur, conspersusque cinere.] Nullum luctus sui signum omisit. Neque enim, in gravissimis etiam doloribus, ultra hæc Oriens procedebat, ut supra aliquoties dictum.

Ibique ejulatu multo.] Non ibi tantum, sed & in foro & plateis. Erat hic clamandi mos in magnis calamitatibus apud Persas in usu & frequens. *Curt.* IV. & V. *Herodotus* III. & VIII. ἐφέρετο διὰ τῆς πόλεως. *Ioseph.*

Immeritam gentem perire.] Hoc ex Græcis depromsit, qui Mardochæum clamasse dicunt: αἴρε ἔθνος μηδὲν ἠδικηκός. Sic & Iosephus: ὅπως μηδὲν ἀδικηθῶσιν ἔθνος ἀναιρεῖ).

More Persarum, Reginæ introire ad regem.] Imo ulli viro aut fœminæ. Puellæ autem virgines admittebantur per vices. Quod autem in Sulpicio, *nec tamen cum fuerit regi libitum, sed statuto tempore ad-*

cersitæ, non licet: nec tamen, quum fuerit regi libitum, sed statuto tempore admittitur) & forte tum ita evenerat, ut diebus triginta proximis, separata à conspectu
10 *regis Hester haberetur. Igitur audendum aliquid pro civibus rata, etsi certa pestis adesset, pulchro in negocio*
11 *occumbere parat. Invocato prius Domino, aulam regis*
12 *ingreditur. At barbarus, re insolita perculsus, paulatim blandimento muliebri delinitus, postremo ad cœnam reginæ perducitur: unaque cum illo Haman ille regi charus, & Judææ gentis infestus.*

1 XX. *Igitur, quum jam post epulas, multis poculis, convivium calere cœpisset, Hester genibus regis advolvi-*
2 *tur, gentis suæ perniciem deprecatur. Rex vero* nihil se petenti,

re admittitur, additum videtur ex ingenio ejus. Dubito etiam an cum fide historiæ conveniat. *Drus.* Imo non convenit, si Iosepho credimus. Nam Regem dixisse refert: *legem illam in subditos esse latam: ipsi vero, ut regni sociæ, licere omnia.* Regis solium circumstabant lictores cum securibus & hastis, ut si quis non vocatus ingrederetur, eum occiderent, teste Herodoto III. Ammiano XIV. & aliis.

Separata à conspectu Regis haberetur.] Non vocata à rege esset. Esther. IV, 11. *Drusius.*

Occumbere parat.] In Hebræo: *Si moriar, moriar.* Magnanima vox fœminæ. Græci ἐὰν ἡ ἀπολέσῃ με δεῖ. Iosephus: ὑπομενεῖν, κἂν ἀποθνήσκειν δέῃ τὸν ὑπομένειν.

Aulam regis.] Esth. V. Atrium interius, quod in aula, quæ in hac historia non semel porta vocatur. Sic Imperatores Turcarum hodieque suam aulam appellant. *Drus.*

Barbarus re insolita perculsus.] Quanquam nihil horum in textu Ebræo, tamen ex Græca editione colligimus, ipsam reginam perculsam fuisse, quod rex eam irato vultu primum intueretur. *Drusius.* Iosephus: *Et forte torvius ac subirato vultu eam adspexerat.*

Blandimento muliebri delinitus.] Protendit ei sceptrum aureum, quod qui tangebat, ἀκίνδυνος ἦν, ut est apud Iosephum. *Drus.*

Unaque cum illo Haman.] Ut eum in cæterorum procerum invidiam ac odium adduceret. *Lyra.*

Judææ gentis infestus.] Plus est quam inimicus. Sed Galesinius legendum suspicatur potius, *Judææ genti infestus.* Drusius.

Multis poculis convivium calere cœpisset.] Circuitione usus est, ut significaret id quod Ebræi dicunt, *in convivio vinit.* Drusius. Darius ille vinosus fuit. Unde sepulchro ejus inscriptum: *Possum multum vini bibere, illudque recte ferre.* Athenæus X.

Genibus regis advolvitur.] Hoc est Sulpicii. *Sigon.*

Nihil se petenti, si quid ultra peteret.] Etiamsi

petenti, si quid ultra peteret, negaturum *pollicetur. Tum Hesteï, arrepto tempore, Hamanis mortem flagitat, in ultionem gentis, quam perditam cupierat. Sed* 4
rex, amici memor, paulisper cunctatur: deliberandique gratia modicum secessit. Deinde regressus, vidit Ha- 5
man reginæ genua complexum: Succensus ira, & appe- 6
titam reginam clamitans, morte eum affici jubet. Et 7
tum regi compertum erat, pœnam crucis per Haman Mardochæo paratam. Ita Haman eidem cruci affigi- 8
tur, omniaque bona ejus Mordochæo data, Judæique sunt absoluti.

XXI. *Ar-*

Etiamsi dimidiam partem Regni petieris, tibi dabitur. *Esther.* v. Mos loquendi regibus frequens. Sic & Marci VI, 23.

Hamanis mortem flagitat.] Totum hoc à Sulpicio confictum videtur. Vide Esth. VII, 6. *Drus.*

Modicum secessit.] In hortum aboribus consitum. *Drus.*

Vidit.] Legendum: *Ut vidit.* Sigonius.

Appetitam reginam clamitans.] Ad stuprum. *Drus.* Vide quam sit lubricus in aula viventium status, ut suspiciones, sæpe etiam non veræ, ad eorum perniciem valeant. *Grot.*

Morte eum affici jubet.] Obvelato capite. Quod fieri solitum quibus Rex irascebatur. *Aben Esra.* Hinc illa Romanorum formula: *Lictor, colliga manus, caput obnubito, verberato, arbori infelici suspendito.*

Regi compertum erat.] Ex indicio Harbonæ, qui unus erat ex eunuchis coram rege, id est, regis. Esth. VII. vers. 9. *Drusius.* Is enim ex domesticis Hamani intellexerat, patibulum illud Mardochæo erectum. *Ioseph.*

Pœnam crucis.] Crucem appellat, quam Ebræi עץ, id est, lignum sive arborem, Græci ξύλον & ξύλον δίδυμον, Latini *arborem infelicem.* Drus.

Eidem cruci affigitur.] Græce σαρῶσι; vel, si mavis, ἐσαρώθη: quod verbum usurpant hoc loco interpretes Græci σαρωθήτω ἐπ' αὐτῷ: *crucifigatur in eo.* Sic editio Latina, quam Roma dedit. Nam in Latina Hieronymi, *appendite eum in eo.* Sic etiam Ebræi. *Drusius.* Non in domo sua, sed in porta urbis, ut additamenta volunt. Eo enim patibulum, quo conspectior mors esset, translatum. *A Lapide.* Fuit clavis cruci affixus. *Gretser.* I. de cruce XIX. Laqueo suffocatus, ut jam fit. *Alii.* Τοῦτ' ἐστι τὸ ἐπὶ ξύλου τὸ Τυραννικῆς φιλίας, dicebat Aratus Sicyonius.

Omniaque bona ejus Mardochæo data.] Non Mardochæo, sed Esteræ reginæ, quæ postea Mardochæum eis præfecit. *Esth.* VIII, 1, & 2. *Drusius.* Ius erat regum Persarum, ut & Hebræorum, elargiri confiscata. *Grot.*

Judæique sunt absoluti.] In cujus beneficii memoriam institutum est festum Purim. Quocirca etiamnum Iudæi eo die in Synagogis suis quotannis legunt historiam

1 XXI. *Artaxerxes regnavit annos duos & sexaginta, eidemque* OCHUS *successit. Huic rerum ordini recte*
2 JUDITH *actus conferam. Traditur enim, post captivitatem fuisse: sed quis eo tempore Persis regnaverit, his-*
3 *toria divina non edidit. Regem tamen, sub quo illa gesta sint, Nabuchodonosor nuncupat, non utique eum qui*
4 *Hierosolymam cæperit. Sed nullum hoc nomine, post captivitatem, apud Persas regnasse reperio, nisi si ob impatientiam & pariles conatus, quicum ille rex, Nabucho-*

historiam Esther: & quoties fit mentio Amani, pugnis & malleis pulsant scamna, perinde ac si caput Amani ferirent, uti testatur *Antonius* Margarita libr. de *Ritib.* Judæorum.

Annos duos & sexaginta.] In hunc numerum consentit Plutarchus Artaxerxe. Eusebius ei tribuit annos XL. tantum, unde suspicatur Sigonius Sulpicium edidisse *duos & quadraginta*, errore, ut fit, ex numeris orto XLII. & LXII. sed fallitur. *Drus.*

OCHVS.] Qui & Artaxerxes. *Eusebius* in Chronicis: *Ælianus* de varia historia lib. VI. cap. 8. Hic plurimos Judæorum in Hyrcaniam ad mare Caspium deportavit, ubi etiamnum habitare creduntur: atque inde aliquando erupturos opinio est. *Orosius* lib. III. cap. 7. *Drusius.*

IVDITH *actus.*] Liber Iudith non extat in Canone Hebræo. Hieronymus eum ex Chaldæo transtulit.

Conferam.] Legendum, *conferam.* Infra, *ut temporum ordo confertus sit.* Idem Epistola secunda, *ut est confertus apostolis & prophetis:* & Dial. 1. segm. 1. *Neque gravabor quamlibet conferre vobiscum, ut poscitis, fabulari.* Drus. Sic & Giselinus.

Traditur enim post captivitatem fuisse.] Iudith V, 23. *Nuper autem reversi ad Dominum Deum suum, ex dispersione, qua dispersi fuerant, adunati sunt,* &c. Paullo ante in editione Græca fit mentio templi destructi, his verbis, καὶ ὁ ναὸς τοῦ θεοῦ αὐτῶν ἐρρύην εἰς ἔδαφος. Unde convinci erroris possunt, qui sentiunt hanc historiam accidisse sub Manasse rege Iuda, cum Deioces, qui Ecbatana ædificavit, Medis imperaret. *Drus.*

Quis eo tempore regnaverit.] De quo magna controversia est. Bellarminus, Serarius, Salianus, Pererius & alii censent, sub Manasse contigisse, cum cognatus vel filius Asarhadonis Assyriis, Merodach Baladan Babyloniis imperaret, vel ipsis etiam Assyriis. Sed hæc opinio neutiquam subsistere potest. Quia Pontifex Ioacim demum post reditum ex captivitate fuit. *A Lapide.*

Nisi si ob impatientiam.] Post captivitatem Iudæorum neminem prodidere historiæ Persarum regem nomine Nabucdonosor, nisi fortasse, *inquit*, Iudæi aliquem ex regibus Persarum, ut Ochum, ob similitudinem morum, & actionum, eo nomine appellarint. Quemadmodum si quem conjuratorem exempli gratia Catilinam vocaremus. Legendum autem puto: *Nisi si ob impotentiam.* Item, *quicunque ille*, ut sit; *Nisi si ob impotentiam animi, & pares in crudelitate conatus, quicunque ille rex fuerit, à Iudæis Nabuchodonosor appellatus sit.* Sigon.

Et

buchodonosor à Judæis vocitatus est. Plerique tamen 5
Cambysen, Cyri regis filium, putant esse: quod victor
Ægyptum atque Æthiopiam penetraverit. Sed huic 6
opinioni eadem Sacra historia repugnat. Nam duode- 7
cimo regis illius anno, Judith fuisse signatur. Porro, 8
Cambyses, non ultra novem annos, rerum potitus est.
Vnde, si in historia opinari licet, sub Ocho rege, qui post 9
Artaxerxem secundum fuit, hæc gesta crediderim: id-
que vel ex hoc conjicio, quod idem Ochus (ut in secula-
ribus quibusdam scriptis legi) natura immitis, cupiduſ-
que bellorum traditur. Nam & arma finitimis intulit, 10

&

Et pariles conatus.] Id est, similes. Usus est hac voce Dialogo textu, segm. 14. *Visam, certum est, parilem quodammodo columnam ruere cœlo.* Frustra igitur Sigonius reponit *pares*: licet hoc magis usitatum sit. *Druſ.*

Quicum.] Sigon. *quicunque.*

Cambysen, Cyri regis filium.] Recitat aliorum opinionem, à qua est recessurus. Inter eos est Eusebius in Chronicis, & S. Augustinus lib. XVIII, cap. XVI. de Civ. Dei. Nam loquens de Cyro ait: *Per idem tempus etiam illa sunt gesta, quæ conscripta sunt in libro Iudith, quem sane in canone scripturarum Iudæi non recepisse dicuntur.* Atque hæc est caussa, cur Iosephus Iudith non meminerit. *Sigon.* Venerabilis Beda de temporibus ita scribit, *Cambyses Cyri majoris F. ab Ebræis secundus Nabuchodonosor vocatur, & sub eo contigerunt quæ de Iudith narrantur.* Druſ. Addit Annianus Berosus, propterea à Cambyse structuram templi impeditam, quod Iudæi Holofernem occidissent.

Sub Ocho rege.] Hanc opinionem refellit Bellarminus de verbo Dei, lib. 1. cap. 12. *Druſ.*

In secularibus quibusdam scriptis.] Id est, profanis, non sacris. Sic litteræ seculares & sacræ opponuntur. Mox ait, *Quod scriptores secularium litterarum nihil ex his, quæ sacris voluminibus scriptæ sunt, attigerunt*, id est, profanarum. *Secularis gloria*, prologo in vitam S. Martini, est gloria hujus seculi. *Druſ.* Scripta vero secularia intelligere potest Iustinum, Ælianum & Plutarchum in Artaxerxe.

Natura immitis.] Infra, *fuit autem* (Ochus) *ultra omnes cruentus & plusquam barbaro animo.* Nam, ut alia omittam, sororem Ocham, eandemque & socrum, vivam capite defodit: patruum cum centum liberis ac nepotibus, telis imperavit transfigi, quod in his maximam apud Persas probitatis laudem consistere videret. Ælianus de varia historia l. 11. c. 17. Οἱ δὲ Πέρσαις μάχῃ ἀφεῖπον τὸν Ὦχον ἀδελφὸν τῶν ὑπηκόων ἀριστήσαντα καὶ τὸ φονικὸν αὐτῷ. *Druſ.* Justinus: *Hæreditas regni Ocho tradita, qui timens parem conjurationem, regiam cognatorum cæde & strage principum replet, nulla non sanguinis, non sexus, non ætatis, misericordia permotus.*

Ægy-

& Ægyptum, quæ ante multos annos desciverat, bello
11 *recuperavit. Quo tempore etiam sacra eorum, & Apim in Deum receptum, irrisisse traditur: quod postea Baguas,*

Ægyptum, quæ ante multos annos desciverat.] Hoc ab Eusebio sumptum, qui ita scribit: *Ochus anno quartodecimo Ægyptum tenuit, Nectanebo in Æthiopiam pulso, in quo Ægyptiorum regnum destructum est, & anno septimo decimo Sidonem subvertit, atque Ægyptum suo junxit imperio.* Recuperasse autem dicit Sulpicius, quia à Nabucdonosore subacta Ægyptus ad Cyrum pervenerat, inde defectione inita, regem proprium asciverat. *Sigonius.* Mansit autem Ægyptus sub Persarum imperio usque ad Artaxerxem Longimanum: cujus tempore Ægyptii Inarum, Psammetichi filium, regulum ante Lybiæ, regem crearunt Ægypti. Atque, adjutantibus eum Athenienſibus, primo feliciter satis res Ægyptiis processerunt. Ubi vero Artaxerxes, magna, quam in Cilicia exstruxerat, classe; pedestribus simul copiis, quas per Phœniciam deduxerat, victor evasit: Athenienses quidem dimisit, Inarum autem suspendit. Exinde Ægyptii iterum esse sub Persis, usque ad tempora Darii secundi, sive Nothi: quando regem crearunt Amyrtæum Sebennitam: qui annis sex imperium tenuit. Post hunc quatuor rexere dynastæ Mendesii, Nepheritis, Achoris, Psammites, & alter Nepherites. Hinc tres Sebennitæ, Nectanebos, Teos, Nectanebos. Posterior vero Nectanebos, imperio est spoliatus ab Artaxerxe Ocho. *Vossius.*

Apim.] Cum Ægyptiacam linguam, & Hebræam, discrepasse quidem in non paucis; attamen in plurimis etiam convenisse constet: facile adducor, ut credam, *Apis* nomen fuisse illud, quo Josephus in sacris nuncupatus. Nempe ut exprimat Hebræum אב, ab, *pater.* Jam vero quæ appellatio Iosepho accommodatior, quam *ab*, sive patris? Quippe qui nutricius totius fuerit Ægypti; quales κατ' μεταφοραν *patres* dicti: ut *nutrix* Plauto *altera mater*; quemadmodum superius vidimus. Ipse etiam Iosephus Genes. XLV. ℣. 8. ait fratribus suis, ad patrem Iacob, quo eum adducerent, reditum parantibus, se constitutum esse לאב לפרעה, *in patrem Pharaonis.* Imo fortasse eodem pertinet, quod Pharaonis jussu acclamatum ante eum אברך *abrech:* quod Onkelus componit ex אב, ab, *pater*, & רך, rech, *rex.* Hoc enim רך *rech* significare, auctor quoque est Rabbi Salomon Iarchi. *Vossius.* Quem de Apide Ægypti dissentem vide 1. de Idol. XXIX.

In Deum receptum.] Bos erat corpore niger, candida fronte, in tergore alba nota insignis, duplicibus pilis in cauda, & lingua cantharo notatus. De hoc Deo videndi sunt Herodotus & alii. *Drusius.* Eum putabant non coitu pecoris, sed cœlesti igne, seu radiis lunaribus conceptum esse. *Plut. Mela.* Duos tauros colebant, alter Apis, alter Mnevis dicebatur, illum Memphi, hunc Heliopoli. *Euseb.* 1. χρον. VII. & 11, 1. Et hinc fluxerunt aurei Judæorum vituli, ut supra dictum. *Seldenus.*

Irrisisse traditur.] Ubi Cambyses Ægypto potitus, non eo deinceps loco Dii fuere Ægyptii: quippe dominis tum Ægypti Persis; qui nec Deos agnoscerent animales, nec animantia muta pro symbolis Deorum. Itaque Cambyses Memphitas proceres, festum Apidos agitantes interemit: postea Apide à sacerdotibus adducto, hos quidem flagris cædi jussit; Apidem vero, cum ventrem ferire vellet, in femore vulneravit; unde is postea extabuit; deinde vero, clam Cambyse, à sacerdotibus est tu-

Baguas, ſpado ejus, natione Ægyptius, indignatus, contumeliam gentis, morte regis ultus eſt. Meminit 12
autem hujus Baguæ hiſtoria divina. Nam cum Holo- 13
fernes, juſſu regis, adverſus Judæos, duxerat exerci-
tum, Baguam in iiſdem caſtris fuiſſe memoravit. Vnde 14
non immerito in argumentum noſtræ opinionis adduxe-
rim, ut rex ille Nabuchodonoſor uuncupatus, Ochus fue-
rit, ſub quo Baguam fuiſſe, mundiales hiſtorici prodi-
derunt. Cæterum illud nemini mirum eſſe oporte- 15
bit,

eſt tumulatus: uti Herodotus pluribus narrat in Thalia. Artaxerxes autem Ochus, quo loco habuerit religionem Ægyptiam, argumento erit, quod Apim mactavit, & inde cum, epulans cum amicis, abſumſit. Unde Ægyptii Ochum appellabant *gladium*, ad aſperos ejus mores ſignificandos: quemadmodum teſtis eſt Plutarchus lib. de Iſid. & Oſiride. Qui & poſtea narrat occaſionem iſtorum. Ochum enim ab Ægyptiis aſinum vocatum. Tum illum dixiſſe: At aſinus iſte veſtrum comedet bovem: hinc Apim mactaſſe. Quorum auctorem laudat Dinonem. Atque idem apud Ælianum legas lib. IV. Hiſtoriæ Var. cap. VIII. *Voſſius.*

Baguas, ſpado ejus, natione Ægyptius.] Βαγώας ὁ εὐνοῦχος αὐτοῦ, ὃς ἦν Αἰγύπτιος. Ælianus de varia hiſtoria, lib. IV. cap. 8. *Druſ.*

Morte regis.] Quem veneno necavit. *Diod.* XVII. Sic infra Sulpicius: *Hunc Bagua ægrotantem veneno ſuſtulit.* Et hanc necis ejus cauſam etiam Ælianus capite ſexto Var. Hiſtor. lib. VIII. refert.

Hiſtoria divina.] Sic vocat hiſtoriam Iudith apocrypham; ſive quod libri apocryphi etiam divini nuncupantur. Sic enim eos à libris profanis diſtinguunt. Nam ſacrum, ſive quod idem, divinum, & profanum, opponuntur. *Druſius.*

Holofernes.] Alibi Olofernes. Sic edit. Rom. Legitur & Orofernes, ut χλίδων & χείδων. Nam λ & ρ alternant. *Idem.*

Baguam in iiſdem caſtris.] Plures fuerunt hoc nomine. Nam & Alexander quendam Bagoam turpiter adamavit. Sunt qui ſcribant, in lingua Perſica, ſpadonem Bagoa dici. *Idem.*

Mundiales hiſtorici.] Juſtinus, Ælianus, Plutarchus in Artaxerxe. Cæterum vocabulo *mundialis*, ab eccleſiaſticis ſcriptoribus mutuato, uſus eſt præter alios Prudentius. Latini dicerent profani hiſtorici. Nam (*ſeculares*) vocabulum etiam eccleſiaſticum eſt, hoc quidem ſenſu. Mundiales ergo hiſtorici, qui tractant mundi negotia, & non eccleſiæ. *Idem.*

Nemini mirum eſſe oportebit.] Ptolemæus Philadelphus de Demetrio Phalereo quærens, cur nemo hiſtoricus aut poëta ſacræ legis mentionem feciſſet? reſpondit: neminem auſum eam attingere quam conſtaret divinam eſſe & omni veneratione digniſſimam, & punitos eſſe quoſdam à cœleſti numine, qui eam temere attrectare non eſſent veriti. Theopompum enim volentem inde quædam ſuis ſcriptis inſerere, mente motum fuiſſe diebus triginta, & per intervalla inſaniæ, precibus Deum placaſſe, facile conjicientem quæ morbi cauſſa

bit, quod scriptores secularium literarum, nihil ex his, quæ sacris voluminibus scripta sunt, attigerunt: Dei Spiritu prævalente, ut intaminata ab ore corrupto, & falsis vera miscente, intra sua tantum mysteria contineretur historia, quæ separata à mundi negociis, & sacris tantum vocibus proferenda, permisceri cum aliis, velut æquali sorte, non
16 debuit. Etenim erat indignissimum, ut alia agentibus, aut alia quærentibus, hæc quoque cum reli-
17 quis miscerentur. *Sed pergam ad cætera, ac per Judith gesta, ut potero, paucis absolvam.*

1 XXII. *Igitur reversis, ut supra memoravimus, in solum patrium Judæis, necdum composito rerum aut urbis statu, rex Persarum Medis bellum infert, atque adversus*

caussa fuerit, atque etiam in somnis admonitum, hæc ideo ipsum pati, quod fuisset circa res divinas curiosior, eaque voluisset proferre profanis hominibus. Quare cum à cœpto destitisset, sanam mentem ei fuisse redditam. Theodectæ etiam poëtæ, cum in quadam tragœdia vellet aliquid è sacris libris admiscere, oculos glaucomate suffusos, caligasse, &, cum erratum agnovisset, exorato Deo redditam aciem. Habentur hæc apud Josephum Antiquit. Judaic. l. XII. cap. 2.

Per Judith gesta.] Sigonius corrigit, *Ac Judith gesta:* vel certe, *Atque Judith gesta.* Fateor hoc Latinius & elegantius dici: sed tamen Sulpicii ævo ita loquebantur. Orosius lib. 1. cap. 8. *Hæc idem Moyses plenius vertusque, tanquam per se suosque gesta, conscripsit.* Idem cap. 12. *quæ per Mosen strenue acta sunt:* & mox, *sicut quæ per eum gesta.* Drus. Imo de ejus gestis figmenta. Nam Canonicus liber esse non potest, qui nec Hebraice scriptus, nec à Judæis unquam agnitus, & insuper impia commendat. Iudith indicitur non solum multa mentiens, sed etiam, quod horrendum, Deum in hæc verba precans, πάππαξον δῶλον σὰ χείλεων ἀπάτης μου. Ibidem laudat eædem Sichemitarum à Simeone patratam, ut opus divinum, quam Scriptura condemnat ut impium. Gen. XXXIV. & XLIV. Denique, ut jam dictum, nulli tempori res convenit, nec ullum ei assignari potest, ex quo non plurima emergant ἄτοπα. Vide Chamierum, Spanhemium, Gerhardum & alios Theologos.

Rex Persarum Medis bellum infert.] Quia sub Ocho hæc gesta putavit, ideo eum appellat regem Persarum, qui Iudith 1. ℣. 5. rex Assyriorum vocatur. Quam multa hic quæ debilitant opinionem Sulpicii! Primum enim Ochi tempore nullum regnum Assyrium, nullus erat rex Assyriorum. Deinde ut demus Persarum regem ibi regem Assyriorum dici, tamen is non regnabat Ninivis,

ſus regem eorum, ARFAXAD *nomine, acie conſligit, ſecundo eventu, perempto rege, gentem imperio adjungit. Idem reliquis nationibus facit, præmiſſo Holoferne,* 2
quem principem militiæ delegerat, cum millibus peditum centum & viginti, equitum duodecim. Is Cilicia 3
& Arabia bello vaſtatis, multas urbes aut vi capit, aut metu in deditionem compellit. Jamque Damaſcum ad- 4
motus exercitus, magno Iudæos terrore perculerat. Sed 5
impares ad reſiſtendum, neque ad deditionem acquieſcentibus animis, expertis quippe uſque ante captivitatis mala ad templum frequentes concurrunt. Ibi communi 6
gemitu,

Ninivis, quæ regia tum eſſe diu ante deſierat. Poſtremo bellum eo tempore nullum Medis illatum, cum Perſæ & Medi unum regem haberent. Unde Arphaxad rex Medorum eſſe non potuit, niſi fortaſſe regem appellat, qui ſatrapa duntaxat erat, quem Latini autores regulum vocant. Quod ſi conceditur, tunc illud mirum, belli hujus Medici nullam mentionem fieri apud autores. *Druſius.*

ARFAXAT *nomine.*] Nomen hoc Ebraicum eſt ſcribique debet Arphaxad, cum *d* in fine. Sic enim certe ſcribitur Gen. x. ỳſ. 22. Nec variat editio noſtra vulgata Iudith 1, 1. Græca quoque habet Ἀρφαξάδ, ut dubitare de vera ſcriptura nemo jam debeat. *Druſ.* Opiniones de illo Arphaxad, variæ ſunt. Eſt Arbaces. *Serar.* Diocles ſive Dejoces. *Bellarmin.* & *Salian.* Cyaxares. *Geneb.* Præfectus Medorum. *Alii.* Quæ omnia ἀσύστατα ſunt, & opiniones meræ. *Horn.*

Perempto rege.] Quem cepit & jaculis confixit. *Græci.*

Præmiſſo Holoferne.] Qui Perſa fuit. *Cedrenus.* Quod nomen oſtendit, ſicut Tiſſaphernes, Arthaphernes, Intaphernes. Quanquam & apud Aſſyrios, Armenios, Cappadoces reperti, qui nominarentur Holofernes. *Serar.* Fuit Archiſatrapa. *Zonaras.* Rex. *Tertull.* 1. contra Marc. Filius Aſſüeri & Eſtheris. *Maironis.* Quæ omnia vel falſa & inepta, vel incerta ſunt.

Equitum duodecim.] Græca habent cxx. millia.

Arabia.] Videnum ſit legendum, *& Meſopotamia:* quam bello vaſtatam narrat hiſtoria Iudith 11, 14. Quamvis in eodem capite, καὶ ἦλθεν ἕως ἐρίων Γαφέδ, τὰ ὄντα νάμων, καὶ κατέσπασε τὴν Ἀραβίαν, καὶ ἐκύκλωσε πάντας τοὺς υἱοὺς Μαδιάν, &c. *Druſ.* Arabia complectitur quaſdam Meſopotamiæ partes, quæ hodie Iraca Arabum dicuntur. De quo ſupra. *Horn.*

Damaſcum.] Hæc Syriæ caput, Arabice *Sciam* & *Demaſc*, Syris *Darmſuc*, ſita in amplo campo ad radices Libani. *Sionita.* Iudith. 11, 17. *Et poſt hæc deſcendit in campos Damaſci in diebus meſſis, & ſuccendit omnia ſata omneſque arbores & vineas fecit incidi: & cecidit timor illius ſuper omnes inhabitantes terram.* Verba ſunt ex editione Hieron. Græce habetur, καὶ κατέβη εἰς πεδίον Δαμασκοῦ. *Druſ.*

Ad templum frequentes concurrunt.]

gemitu, permixtoque ululatu, divinum auxilium implorant: satis se Domino, ob peccata vel crimina, dedisse pœnarum, reliquiis saltem, servitio nuper exemptis, parceret.

1 XXIII. *Interea Holofernes Moabitis in deditionem acceptis, atque adversum Judæos in societatem belli assumptis, quum ab eorum principibus inquireret,* quibusnam viribus freti Hebræi, deditioni animos non dedissent; *Accitor quidam comperta edisserit:* Judæos Dei cultores, pio à patribus ritu institutos, olim in Ægypto pependisse servitium: inde divino munere eductos, ac siccatum mare pedibus emensos: postremo, omnibus gentibus devictis, habitatas majoribus

Judith. IV, 2. Περὶ Ἱερουσαλὴμ ἦν δὲ ναῷ Κυρίῳ ἔτι αὐτῶν ἐπροσώχθησαν. & vers. 9. *infantes prostraverunt contra faciem templi Domini.* Quæ perspicue convellunt sententiam eorum qui hæc accidisse scribunt sub Cambyse. Nam templum consummatum fuit primum anno sexto Darii Nothi, ut supra demonstratum est. *Drusius.* Et rejectum quoque. Nam factum id sub Artaxerxe Longimano.

Servitio nuper exemptis.] Captivitatem Babylonicam intelligit, è qua non ita pridem reversi erant. Paullo ante, *expertis quippe usque ante captivitatis mala.* Drus.

Moabitis.] Desideratur, *& Ammonitis*; vel si mavis, *filiisque Ammon.* Nam Achior, de quo mox, dux erat filiorum Ammon. *Drus.*

Accitor.] Judith. v. Mirum, quonam modo, qui etiam Græcis est Ἀχιώρ, hic voce adeo detorta, Accitor nominetur. Nisi aliorum scriptorum, qui hodie non extant, fide nitatur. *Gisel.* An mendum est librariorum? *Drusius.*

Dei cultores.] Dei, non Deorum: & Dei veri, quem Deum patrum suorum vocabant, qui sunt Abraham, Isahac, Jacob. Alio autem sensu Achior dicit, *deferentes itaque cæremonias patrum suorum, quæ in multitudine Deorum erant:* qui se ipsum explicat cum ait, *populus iste ex progenie Chaldæorum est. Hic primum in Mesopotamia habitavit, quoniam noluerunt sequi Deos patrum suorum, qui erant in terra Chaldæorum.* Idem.

Pependisse servitium.] Supra *captivitatem pependerunt:* & de Jeroboamo servo Salomonis, *aliquandiu Salomoni servitutem pependerat.* Idem.

Siccatum mare.] Rubrum. Vide supra lib. I.

Omnibus gentibus devictis.] Terræ Chanaan, quæ septem erant: unde terra septem gentium. In his præcipui erant Chananæi & Amorræi. *Drusius.*

Majoribus.] Abrahamo, Isahaco & Jacobo; quos supra patres appellavit. *Idem.*

Varie

joribus terras recepisse. Exin, vario rerum statu 2
floruisse, aut concidisse, atque iterum malis emersisse: secundum merita, iratum aut placatum Deum, vicissitudine expertos, dum peccantes incursionibus hostium aut captivitatibus coërcentur, propitio numine semper invicti. Cæterum, si præsenti 3
tempore absque peccato sint, nullo modo eos posse superari: sin aliter se habeant, facile vincendos. *Ad hæc Holofernes, ferox multis victoriis, nihil* 4
sibi invictum ratus, ira accensus, cur ex peccato potissimum Judæorum pendere illius victoria putaretur, propelli Accitor in castra Hebræorum jubet, ut cum his periret, quos vinci non posse affirmaverat. Ac tum Iudæi 5
montes petiverant. Ita quibus id negotii datum, ima 6
montium successere, ibique vinctum Accitor reliquerunt. Quod ubi Judæi animadvertunt, exemptum vinculis, in collem perducunt. Causas rei quærentibus, gesta expo- 7
nit, receptusque, parem exitum opperiebatur. Is post 8
victoriam circumcisus, Judæus factus est.

XXIV. *Igitur Holofernes, difficultate locorum* 1
comperta, quia adiri præcelsa non poterant, montes mili-

Vario rerum statu.] Sub Iudicibus.

Secundum merita.] Id est, facta eorum bona vel mala.

In castra Hebræorum.] Si castra erant, ea erant Bethuliæ in ipsa urbe. Bethuliam autem putarim esse quæ in libris Canonicis Bethel dicitur. Quod tamen dubitans, pono, non adfirmo. *Drus.* Alii in Galilæa, tribu Zabulon, ponunt, & cerni etiamnum vestigia castrorum Holofernis. *Brocard.* & *Adrich.* Quæ fabulosa. Nam liber est, αἰνίσσεται. *Grot.*

Vinctum.] Ad arborem. Iudith. VI.

In collem perducunt.] Bethuliam, quæ in colle, vel potius in monte sita. Nam collis humilior & depressior est quam mons. *Drus.*

Iudæus factus est.] Proselytus factus est. Tales etiam Iudæos vocabant: unde verbum מתיהודים Iudaizabant, id est, sacra Iudæorum suscipiebant. Interdum qui proselytus evaserat, dicebatur proselytus justitiæ. Nam proselyti nomen in lingua Græca quemlibet advenam denotat. Sic etiam גר in lingua Mosis. *Idem.*

militibus circumdat, & summa cura Hebræos aquationibus prohibet: eoque maturius obsidionem sensere.
2 *Itaque victi penuria aquæ, ad* OZIAM *principem con-*
3 *currunt, proni omnes ad deditionem. Ille vero, opperiendum paulisper, & divinum auxilium expectandum respondens, quintodecimo die deditionis tempus consti-*
4 *tuit. Quod ubi Judith compertum, quæ viro vidua, prædives opibus, insignis specie, sed moribus quam vultu illustrior, tum in castris erat, arctis suorum rebus, etiam certo sibi exitio, audendum aliquid & tentandum rata, caput comit, vultu expolitur, comite ancilla castra ho-*
5 *stium ingreditur. Statimque ad Holofernem deducta,* perditas res suorum *memorat*, se transfugio vitæ
6 consuluisse. *Deinde à duce poscit liberum, extra castra, nocturno tempore, egressum, orandi gratia. Mandatum*
7 *id vigilibus, portarumque custodibus. Sed ubi per triduum,*

Montes militibus circumdat.] Quibus cincta erat Bethulia. Sic de Ierosolyma legimus, *montes circum eam*. Nam pars Iudææ montosa erat: quæ ideo montana sive montes Iudææ vocatur. In hac Bethulia erat. *Idem.*

Aquationibus prohibet.] Nam incidi curavit aquæductum eorum: tum etiam custodes posuit fontium, ne hauirent aquam ex eis. *Idem.*

Ad OZIAM *Principem concurrunt.*] Iudith. VII. Erat Michæ filius, ex tribu Simeon.

Quintodecimo die.] Quærendum unde hoc habeat. Nam Iudith VII, 23. quinto die. Etiam in Græco πεμπτῃ legitur. Forte Severus initio scripserat, *quinto demum die.* Druſ.

Iudith.] Nonnulli censent nomen hoc commune esse, sicut est Abra. יהודית enim Iudæam denotat. Verius, esse nomen proprium. *A Lapide.*

Viro vidua.] Virum habuerat nomine Manassem, qui genus suum referebat ad Simeonem patriarcham. Vidua vero manserat domi suæ tres annos & quatuor menses, vel, sequendo Hieronymum, sex menses. Vide Iudith VIII. vers. 3.

Tum in castris erat.] Bethuliæ, ubi erant castra Ebræorum. Supra dixerat, *propelli Accitor in castra Hebræorum jubet.*

Comite ancilla.] Judith. X, 2. *vocavit abram suam*, id est, ancillam, famulam. Proprie ita vocantur ancillæ honestiores. Legitur hæc vox ἄδδα sive ἄδδαν (nam anceps scriptura) Gen. XXIV. in editione τὴν ἐδδμεήχοντα: item Exod. II. αἱ ἄδδαι αὐτῆς, id est, ancillæ ipsius. *Druſ.*

Barbaris

duum, egrediendi ac redeundi consuetudinem sibi, barbaris fidem fecit, Holofernem cupido incessit, dediticiæ corpore abuti. Etenim forma excellenti, Persam facile 8
permoverat. Ita ad Ducis tentorium, per Baguam Eunuchum, deducunt, initioque convivii, barbarus multo se vino obruit. Tum remotis ministris, priusquam vim 9
mulieri inferret, somno captus est. Judith, tempore arrepto, caput hostis desecat, secumque aufert. Et cum secundum consuetudinem, castris egredi crederetur, incolumis 10 11
ad suos regressa est. Postero die Hebræi, caput Holofernis de superioribus ostentantes, eruptione facta, ad castra 12
hostium pergunt. Tum vero barbari, signum pugnæ poscentes, tabernaculum ducis frequentes assistunt. Vbi 13 14

trun-

Barbaris fidem.] Galesin. *Barbari.* Quod non capio quid sibi velit. Mutandum enim potius erat, *barbaro.* Vulgata lectio perarguta est, & facilis. *Giselin.*

Abuti.] Malim *abutendi.* Drus. Sed absque causa. *Horn.*

Persam.] Id est, Holofernem, quem Persam appellat eo modo, quo supra Nabuchodonosorum Persarum regem esse dixit. *Drus.*

Per Baguam Eunuchum.] Baguam interpres noster vulgatus Bagoa nominat. Hujus meminit vir doctus per hæc verba, *Fuit litteris proditum, reges Persarum, qui spadones in regnum asciti fuere, Bagoas nuncupari.* Drus. Bagoa non tam est nomen proprium, ut vult Serarius, quam commune, Persis significans Eunuchum. Id docet Plinius XIII, 4. Ovidius II. Amor. II.

Quem penes ell Dominam servandi cura Bagoi.

Sic Alexandri M. Eunuchus fuit Bagoas. *Curt.* X. & Herodis quoque. *Ioseph.* XVII, 3. Porro errat Sulpicius, qui Judithæ Historiam refert ad tempora Artaxerxis Ochi, eo quod ipse habuerit Eunuchum nomine Bagoa. *A Lapide.*

Deducunt.] Est cur malim, *deducitur.* Drus.

Multo se vino obruit.] Tantum vini hausit quantum nunquam per totam vitam uno die hauserat. *Idem.*

Caput hostis desecat.] Pugione sive acinace ipsius Holofernis, qui ad columellam lecti pendebat. *Drusius.* Sic A. Ch. CCCCLIV. Aëtio adhuc vivente, Attila, Aëtii hortatu, noctu, mulieris manu, cultro confoditur. *Baronius.*

Caput Holofernis de superioribus ostentantes.] Sic Machabæus suspenso capite Nicanoris, II Mach. XV, 35. M. Livius & Cl. Nero Coss. exso Asdrubale, caput inopinato in castra Annibalis projecerunt. *Livius* XXVI.

Tabernaculum ducis frequentes assistunt.] Nemo audebat cubiculum pulsare, aut introeundi excitandive caussa fores aperire. Tandem accedens Bagoas, tabernaculi atrium pulsat, suspicatus

truncum corpus repertum, fœda formidine in fugam
15 *versi, terga hostibus præbuerunt. Judæi fugientes per-*
secuti, cæsisque multis millibus, castris ac præda potiti.
Judith summis laudibus celebrata, centum & quinque
16 *annos vixisse traditur. Hæc, Ocho rege, ut opinamur,*
17 *gesta sunt, anno imperii ejus duodecimo. A tempore*
Hierosolymæ restitutæ, usque in id bellum, fuerunt an-
18 *ni duo & viginti. Cæterum Ochus viginti tres annos*
regnavit. Fuit autem ultra omnes cruentus, & plus-
19 *quam barbaro animo. Hunc Bagua spado ægrotantem*
20 *venenis sustulit. Post eum* ARXES, *filius ejus, triennio*
imperium tenuit. DARIUS *annos quatuor.*

XXV. *Ad-*

eum cum Juditha dormire. Sed cum nullum jacentis motum auribus perciperet, ingressus cubiculum, propius ad lectum accedit, subductaque cortina deprehendit eum in lecto jacentem truncum sine capite. *Drus.*

Centum & quinque annos.] Jud. XVI. ℣. 28. Minus recte aliqui censent, Judith postquam facta est vidua, vixisse annos CV. Sic enim moriens fuisset CXL. annorum. *A Lapide.* Et tamen Græci ac Latini Codices hoc volunt, ut etiam Sixtus Senensis observat. *Chamier.*

Ocho Rege.] Turpis anachronismus. Nam bellum hoc, si vera historia est, in longe antiquiora tempora incidit, nimirum Saosduchini Regis Assyriorum, cui cognomen Nabuchodonosor. Nam Arphaxad Rex Medorum est Dejoces Herodoti, conditor Ecbatanæ. Ergo Historia Judith ad tempora Manassis pertinet; Bethulia autem est Bèthhogla. Certum tamen est Ochum, debellata Ægypto, magnam Iudæorum multitudinem in Mediam abduxisse, & ad Caspium mare collocasse, ut ex Iulio Africano Georgius Syncellus ac P. Orosius referunt. Et hi sunt illi Iudæi quos ab Alexandro Magno arctiori custodia intra montes conclusos nugantur Rabbini atque ex Christianis multi: unde erupturos sub Antichristi adventum metuunt. *Horn.*

Duodecimo.] Decimo tertio. Judith. II, 1.

Anni duo & viginti.] Imo duo & quadraginta. Nam Ierosolyma restituta anno Artaxerxis XXXII. qui regnavit annos LXII. Adde duodecim Ochi, faciunt XLII. Sciendum alibi, ubi vulgo LXII. Sigonium legere XLII. Si recte, tum nihil hic mutandum. Nam X. Artaxerxis & XII. Ochi simul efficiunt XXII. *Drusius.*

Viginti & tres.] Et sex. *Euseb. Funccius, Iustinus* X.

Ultra omnes cruentus.] Plutarchus Artaxerxe. De quo supra dictum.

Venenis sustulit.] Causa & factum paulo ante expositum.

ARXES.] Arses Ochi F. Eusebio: aliis Arsames.

Triennio.] Quadriennio. *Eusibius*, & alii.

DARIVS.] Ultimus, Arsami F. qui Codomannus. Quidam Arsanes scribunt,

XXV. *Adversum hunc* ALEXANDER *Macedo acie* 1 *conflixit. Eo victo, Persis imperium ademptum: quod* 2 *ab initio Cyri steterat annos ducentos & quinquaginta.* *Alexan-*

bunt, per N. Cæterum *Arsami F.* obvium in Eusebio, ut *Codomannus*, vel magis Codomanus in Iustino historico. Sic nominabatur antequam regnum adeptus esset. Vide Iustinum, lib. x. Ex privata enim fortuna (fuerat enim ἀσπάνδης sive ἀσπάνδης, id est, ἡμερόδρομος, ut interpretatur Hesychius) ad regnum pervenit, Darii nomine, ne quid regiæ majestati deesset, honoratus. Siquidem in more positum erat olim, ut ad imperium accedentes reges nomina mutarent. Regnum autem consecutus fuit beneficio Bagoæ eunuchi. Quod significat Alexander apud Curtium: *Ne Darius quidem Persarum accepit imperium, sed in sedem Cyri beneficio Bagoæ castrati hominis admissus.* Quibus addo aliud testimonium Alexandri Macedonis ex Arriani lib. III. ubi Dario per epistolam exprobrat, quod occiso Arse, Bagoæ opera, imperium occupasset, ὑ δικαίως, ὑδὲ κατὰ τὰ Περσῶν νόμον. Similiter Strabo libro XV. ejus spadonis opera Darium τὸν ὄντα τοῦ Ὠχους τῶν βασιλέων, regem factum scribit. Sed & Diodorus Siculus lib. XXVII. ait post Ochi & Arsis ejus filii eædem ἐρήμου ὄντος τοῦ βασιλέως οἴκου, καὶ μηδενὸς ὄντος τοῦ κατὰ γένος διαδεξομένου τὴν ἀρχὴν, Darium regnum Bagoæ eunuchi beneficio adeptum esse. *Drus.*

ALEXANDER *Macedo.*] Fuit spurius, ex adulterio, ut creditur, Pausaniæ cum Olympiade, genitus. Quod ex Plutarcho & Iustino satis clare apparet; & constanter Persæ ac Arabes affirmant. *Schickardus. Vossius.* Arabes eum ذو القرنين Bicornem vocant, non tam ob partum Orientis & Occidentis Imperium, quam à cornuta Alexandri effigie, nummis exhibita, ut Iovis Ammonis filius agnosceretur. *Golius.*

Acie conflixit.] Bis cum eo conflixit. Semel ad Issum in Cilicia: iterum deinde in Arbellis apud Gaugamela. *Drusius.* Locus ergo ultimæ pugnæ, Gaugamela, vicus exiguus & obscurus fuit, sexcentis ab Arbela stadiis. *Arrianus. Plutarch.* Habuit tum Alexander etiam Iudæos in exercitu. Qualis Mysonianus fuit, cujus apud Euseb. IX. παρ. 2. memoria extat. Vide Cunæum II Reg. Hebr. XVIII.

Eo victo.] Et occiso. Quod scelus Bessus & Nabarzanes admiserunt. *Curtius* V.

Persis imperium ademtum.] Et ad Græcos translatum. Unde Asia & Syria Græciæ nomen acceperunt, ut supra monitum.

Annos ducentos & quinquaginta.] Debent Artaxerxi Mnemoni tribui LXII anni. Alioqui tantum essent anni CCXXX. Quod ex subjecta tabula clare perspicies. Cyrus regnavit ann. XXXI. Cambyses ann. IX. Magi fratres menses VII. Darius Hystaspis ann. XXXVI. Xerxes annos XXI. Artaxerxes μακρόχειρ ann. XLI. Xerxes alter mens. II. Sogdianus mens. VII. Darius Ochus ann. XIX. Artaxerxes Mnemon ann. LXII. Ochus ann. XXIII. Arxes sive Arses ann. III. Darius ultimus ann. IV. Summa ann. CCCCL. mens. IV. Ita Sulpicius: alii aliter. Nam sunt qui tantum CC. annos hoc imperium steriisse volunt. Sunt etiam qui CCXXX. & alii CCXXV. annos ei assignant. Vide Bris. de regno Persarum. *Drus.*

3 *Alexander victor fere omnium gentium, adiisse Hierosolymæ templum dicitur, ac dona intulisse: edixitque per omne imperium, quod sui juris effecerat,* ut Judæis ibidem degentibus, liberum esset in patriam re-
4 verti. *Exacto duodecimo imperii anno, septimo posteaquam Darium devicerat, apud Babyloniam defunctus est.*

Adiisse Hierosolymæ templum.] Pontifice Iaddua, qui Ebræis Simeon Iustus, si modo iidem sunt, & non alius hic ab illo Iaddua pontifex. In historia Ebraica Hananel nominatur. Salmanticensis, *Simeon Iustus pontifex fecit duas vaccas, & ipse fuit è viris magnæ synagogæ, vocaturque Iaddua* (Iddo est in Ebræo) *è semine Iosuæ filii Iosedec summi sacerdotis.* Et mox, *eum honoravit Alexander Macedo adoravitque.* Drusius. Ἰλιαζὺν Nicephori est Ἐλιαζὸς in Ms. *Iaddua* seu *Iaddus*, is erat qui Alexandrum Magnum excepit; ut Iosephus, cujus sequaces sunt Paulus Diaconus, Freculphus, plerique alii. Id vero alii Simeoni 1. seu Iusto tribuunt. Vide Abraham Ben David in Cabala, & *Sepher Iuchasin* pag. 195. a. Alii *Chananiah* (pro Onia qui sequitur ut videtur) eum nuncupant, ut Ioseph Gorionides lib. 1. cap. v. Certe Simeonem illum etiam *Iddo* & Iaddum interdum apud Ebræos dici legimus. Vide sis Abraham Ben David in Cabala Historica, interprete Genebrardo, *Sepher Iuchasin* fol. 66. a. & *Shalsheleth* R. Gedaliæ Ben Iechia fol. 22. *Seldenus.*

Liberum esset.] Hoc Persarum reges liberum fecerant. Quid igitur? *Judæis petentibus ut patriis legibus vivere sibi liceret, utque septimo quoque anno concederetur tributorum immunitas, concessit omnia.* Iosephus Originum libro 11. cap. 8.

Duodecimo imperii anno.] Machab. 1. ℣. 8. *regnavit Alexander annos* XII. *& mortuus est.* Eusebius in Chronicis addit menses sex. Alii scribunt anno decimo tertio vita functum esse. Rursum Eusebius, *Alexander regnum Asiæ anno regni sui septimo occupat & tenet omnia annis duodecim.* At Sulpicius, *septimo, posteaquam Darium devicerat, apud Babyloniam defunctus est.* Quomodo hoc verum esse potest, si tenuit omnia annis duodecim? *Druf.* Nulla difficultas. Alexander omnia tenuit annis duodecim, id est, & Macedoniam & Asiam.

Apud Babyloniam.] Quo concessit, Cossæis subactis, ad audiendas omnium fere gentium legationes. *Diodor.* XVII. *Arrian.* VII. Et quanquam Magi urbem hanc ei fatalem fore prædicerent, tamen ab Anaxarcho Philosopho persuasus, hæc contemsit, ac urbem ingressus est. *Iustin.* XII. *Plut. Alex.*

Defunctus est.] Cassandri fraude, & ingenito vitio, periit, veneno scilicet & crapula. Igitur Dæsii quinto apud Eumæum, septimo & XV. apud Perdiccam epulatus, sequentes dies somno dedit, ut Ælianus ex diariis Alexandri refert. Addit Φησὶ Βαγώα ὃ ἐδείπνησε τῇ πεμπάδι μετ' εἰκάδα, τῇ δὲ τρίτῃ ἐκάθευδε, legendum πέμπτῃ, vel epulatus est apud Bagoam πεμπτῃ φθίνοντος, τῇ τρίτῃ ἐκάθευδε, Dæsii XXVII. sequenti obdormiit simul & obiit. Arianus ex iisdem diariis ait in morbum incidisse Dæsii XIIX. Sequenti die nihilominus apud Thessalum Medium (Iustinus Medicum perperam vocat) Dæsii XX. apud Nearchum potasse, ac tandem Dæsii XXVIII. periisse. Addit:

Mortuus

est. Regnum amici ejus, qui simul cum illo maxima 5
illa bella gesserant, partiti sunt. Inde aliquanto tempo- 6
re, sine usurpatione regali, susceptas partes procura-
verunt, ARRIDÆO *quodam* PHILIPPO *Alexandri fratre*
regnan-

Mortuus est Olympiade CXIV. *Prætore Hegesia. Vixit annos duo & triginta & tertii menses octo. Regnavit annos duodecim, & hos octo menses*, hoc est, mortuus est exeunte primo Olympiad. CXIV. anno. *Capellus.* Vide Iustinum XII. Curtium, Arrianum, Plutarchum & alios. Non absurde statuas in visione Danielis cap. VII. imperium Græcorum comparari pardo, quia Alexander M. fuerit vinosus, usque adeo ut si eos minus sequi visum fuerit, qui veneno interiisse arbitrantur, satis tamen causæ sola in vinolentia fuerit, cur periret Babylone. *Vossius.* Ab ejus obitu æra Græcorum ducitur, de qua Muhammed Alfergânus ex versione Golii: *Romani & Syri æram deducunt ab initio annorum Alexandri, dicti bicornis, qui quidem dies fuit feria secunda.*

Regnum amici ejus.] Alibi est, *servi ejus*, id est, aulici: & alibi, *stipatores ejus.* Significat autem principes & duces exercitus Macedonici, qui ejus venerationis ac virtutis erant, ut singulos reges esse putares, ait Justinus l. XIII. Fumus in oculis meis quod I Machab. cap. I. ℣. 7. *Et vocavit pueros suos illustres, qui una secum enutriti fuerant à juventute, & divisit illis regnum suum, dum adhuc viveret.* Quid aut quem secutus est autor ille, alioqui non malus, cum hæc scriberet? An in mente habuit locum Danielis? *Dum ipse adhuc staret, confractum fuit regnum ejus, & divisum fuit in quatuor ventos cœli?* Nam de Alexandro loquitur, & *staret* interpretantur viveret. *Drus.*

Partiti sunt.] Appianus in Syriacis, *Amici Alexandri gentes subactas divisere unt in satrapias, Perdicca divisore, ex autoritate Philippi: nec multo post mortuis regibus regnarunt ipsi satrapæ.* Orosius lib. III. cap. 21. *Alexander per duodecim annos trementem sub se orbem ferro pressit. Principes vero ejus* XIV. *annis dilaniaverunt, & veluti opimam prædam à magno leone prostratam avidi discerpsere catuli, seque ipsos in vicem invicem irritatos prædæ æmulatione fregerunt.* Idem.

Sine usurpatione regali.] Nemo enim se regem appellabat, aut regis nomen usurpabat, quandiu aliquis ex stirpe Philippi Alexandrive in vivis erat. *Idem.*

ARRIDÆO *quodam* PHILIPPO.] Proprium ei nomen Arridæus sive Aridæus: id post mutatum in Philippus, amore, ut creditur, Philippi; cujus stirpem Macedones unice amabant. Justinus, *cum equites quoque idem fecissent, pedites indignati, nullas sibi consiliorum partes relictas, Aridæum Alexandri fratrem regem appellant, satellitesque illi ex tribu sua legunt, & nomine Philippi patris vocari jubent.* Malim Arridæo. Justinus hoc nomen scribit Ariddæo, cum duplici D. *Drus.* Vide Diodorum XVIII. Curtium X. Seneca de beneficiis IV. *Quid sibi voluit providentia, quæ Aridæum regno imposuit? Illi putas hoc datum? Patri ejus datum est & fratri.*

Cui perimbecillo verbo.] Nomen regium penes illum erat, autoritas penes alios. Vide Justinum lib. XIII. Sic dico, nihil præter nomen habebat, quod Sulpicius appellat imbecille verbum, cum mentis non satis compos esse crederetur. Appianus, *Arridæus amore stirpis Philippi electus fuit, quamvis mentis, ut putabatur, non satis compos esset, cum*

regnante, cui perimbecillo, verbo datum imperium videbatur, res autem penes eos erat, qui sibi exercitum & provincias distribuerant.

1 XXVI. *Nec vero hic rerum status diu mansit, o-*
2 *mnesque se reges appellari maluerunt. Primus in Syria post Alexandrum* SELEUCUS *rex fuit, subjecta ei-*
3 *dem Persidе ac Babylone. Qua tempestate Judæi annuum*

adhuc Alexandri filii essent sub educatoribus. Nam & mater prægnans observabatur. Drus. Male hunc locum Drusius accepit. Nam dispungenda hæc sunt; *cui perimbecillo, verbo datum imperium.* Et sic omnia clara. Cæterum Philippo Aridæo successerunt tres liberi Alexandri, *Alexander*, qui in Canone Ptolemaïco appellatur Ægus, *Hercules* & *Cleopatra*, quibus interfectis Duces, nullo jam regni hærede superstite, Reges se appellarunt. *Horn.*

Omnesque se reges appellari maluerunt.] 1 Machab. 1, 9. *Alexandro mortuo servi ejus, occupato suo quisque loco, omnes sibi diadema imposuerunt, necnon eorum posteri per multos annos.* Primus in Asia Antigonus, victo Ptolemæo, ab exercitu rex appellatus fuit, extinctis tum regibus Aridæo Philippi atque Alexandri filiis. Mox etiam Ptolemæum regem suum appellavit exercitus, ne ob cladem videretur victori cedere. *Drusius.* Quinque initio regna fuerunt, Asiæ, Thraciæ, Macedoniæ, Syriæ, Ægypti. Postea quicquid Lysimachi fuerat Macedonico regno adjectum, partim ab aliis occupatum est. Vide Diodor. Justin.

Primus in Syria post Alexandrum Rex fuit.] Hoc verum non videtur. Nam initio Syria paruit Ptolemæis regibus Ægypti. Respondeo Asiæ & Syriæ satrapam primum fuisse Antigonum. Eum bello vicerunt Seleucus & Ptolemæus: unde contentio inter hos duos de regno Syriæ. Qua de re videndus lib. v. Polybius, ubi inter alia Antiochus quæritur de injuria quam sibi fecerat Ptolemæus in occupandis Syriæ locis. Antigonum enim & Seleucum, qui primi ea loca occupaverant, verissimos ac justissimos dominos fuisse ajebat. Ideoque ad se, non ad Ptolemæum, Syriæ regnum, quasi hæreditario jure pertinere. Quippe Ptolemæum adversus Antigonum pugnasse non sibi, sed Seleuco eorum locorum imperium quærentem. Præterea communem omnium regum concessionem in medium afferebat. Nam quo tempore, superato Antigono, dividere inter se regna Cassander & Lysimachus & Seleucus voluerunt, Seleuci esse omnem Syriam judicavere. Hæc ibi: quæ fortasse moverunt Eusebium (nam hunc Sulpicius sequitur) ut scripserit Seleucum primum in Syria regnasse ann. XXXII. *Drusius.*

SELEUCUS.] Cognomento Nicanor, *Eusebius.* Nicator, alii. Quæ putatur esse vera Macedonica dialectus. Appellatio à victoriis quas habuit. Alii dictum ita putant à Nicatore quodam exso. *Drusius.* A victoriis dictum Νικάτωρ, tradit Appianus Syriaco. Ammianus XXIII. *Nicatori Seleuco victoriarum crebritas hoc indiderat cognomenti.*

Persidе ac Babylone.] Primum fuit satrapa Babyloniorum: postea factus est *rex Babyloniæ Mediæque*, Appianus: *Babyloniæ & superiorum locorum*, Eusebius. Idem aliter. Nam superiora loca vocantur Media ac Persia, ut 1 Machab. VI, 1.

nuum ſtipendium, trecenta argenti talenta regi dabant: nec tamen per externos magiſtratus, ſed per ſacerdotes ſuos

VI, 1. *Rex Antiochus perambulans ſuperiores regiones, audivit eſſe civitatem Elymaida in Perſide nobiliſſimam.* Druſ.

Trecenta argenti talenta.] Annuum vectigal ſive tributum, quod Judæi Seleuco dabant, erant trecenta talenta non auri, ſed argenti, aut eo plus. Infra: *Nam deficientibus Judæis ab eo, qui ei ultra trecenta argenti talenta annua penſitaverant.* Druſius. Videtur ſignificare, Iudæam poſt Alexandrum tributum pependiſſe regi Syriæ Seleuco, cui Babylon, & Perſis paruerit. Quod ſi credidit, vehementer erravit. Nam Judæa primum paruit Ptolemæo Lagi filio Ægypti regi, qui illam armis occupavit, teſte Ioſepho, & Euſebio: inde Ptolemæo Philadelpho, qui biblia convertenda per ſeptuaginta Iudæos interpretes procuravit; de quorum interpretatione mirabili, ac divina Juſtinus, Tertullianus, Epiphanius, & Auguſtinus de civitate Dei, lib. XVIII. cap. XLII. Tum Ptolemæo Euergeti, ad extremum Ptolemæo Eupatori filio ejus, quo tempore unus poſt alterum regnarunt in Syria, Seleucus Nicanor, Antiochus Soter, Antiochus Theus, Seleucus Callinicus, Seleucus Callinici filius, & Antiochus frater ejus, cognomento Magnus. Hic vero demum Ptolemæo Eupatori Syriam eripuit. Quod Ptolemæus Epiphanes ſucceſſor Eupatoris ferre non potuit. Itaque miſſo Scopa duce, Antiocho illam extorſit. Sed Antiochus ſuperato Scopa rurſus recepit. Inde collocata Ptolemæo Epiphani in matrimonium filia Cleopatra, partem tributorum Iudææ, nomine dotis illi attribuit, ac partem ſibi retinuit. Iudæa tamen in poteſtate regum Syriæ manſit, Ioſepho teſte. *Sigon.*

Regi dabant.] Non Seleuco ſed Ptolemæo Lagi, qui & Σωτὴρ dictus. Is Hieroſolyma Sabbatho occupavit; ut ex Agatharchide Cnidio Ioſephus XI, 1. oſtendit. ὁ γὰρ Πτολεμαῖος πολλὰς αἰχμαλώτους λαβὼν, ex montano Iudææ tractu, Samaria, & Gariſin, καταῴκισεν ἄπιστος εἰς Αἴγυπτον ἀγαγών. Ac propter fidem, per præſidia eos diſtribuit τοῖς Μακεδόσιν ὧν Ἀλεξανδρείᾳ αὐτὸς ποιήσας ἰσοπολίτας. Multi etiam ſponte in Ægyptum migrarunt illecti ubertate terræ, & Ptolemæi benevolentia. Sic Ioſephus.

Per ſacerdotes ſuos.] Id eſt, pontifices. Juſtinus lib. XXXVI. *Semper exinde hic mos apud Iudæos fuit, ut eoſdem reges & ſacerdotes haberent: quorum juſtitia religione permixta incredibile quantum coaluere.* Non tantum apud Judæos hic mos obtinuit, ſed etiam, ſi Servio credendum, apud alias gentes. Qua de re ſic ille ad hunc Virgilii locum,

Rex Anius, rex idem hominum Phœbique ſacerdos.

Majorum, inquit, *hæc erat conſuetudo ut rex eſſet etiam ſacerdos vel pontifex: unde hodieque imperatores, pontifices dicimus.* Cæterum quando primum cœperit hic mos in Judæa, incertum. Darii quidem Nothi ævo ſuos adhuc duces habebant: ſed poſt, ratio regiminis immutata fuit, cum Alexandri tempore ſacerdotis Iaddua imperio ſubeſſent. Nullius certe ducis aut principis tum mentio uſurpatur apud autores. Poſt Machabæi ſacerdotes dicti ſunt ethnarchæ. Primus Ariſtobulus diadema ſumſit. Quamvis in hiſtoria Ebraica Judas & fratres ejus reges nominentur. *Druſius.* Ex Levitica gente, poſt templi urbiſque reſtaurationem, primum pontifices rebus gerundis præfuerunt, nullo principis aut regis nomine aſſumpto. Apud hos omnis gratia, potentia, divitiæ erant, aut ubi illi volebant, cæteri vulgus erant, ſine honore, ſine auctoritate. Itaque tanti muneris

suos regebantur, patrioque ritu vivebant, donec plerique eorum, longa rursum pace corrupti, miscere omnia seditionibus, & turbare cœperunt, affectantes summum sacerdotium libidine, avaritia, & dominandi cupidine.

4 *Namque primum sub rege* SELEUCO, ANTIOCHI *magni filio*, ONIAM *sacerdotem, virum sanctum atque integrum,*

muneris decus non mediocribus consiliis appetiverunt, qui Levitæ modo essent: quidam per vim, plures fraudibus, fallaciisque, at pauci vera via illuc nitebantur. *Cunæus.* Monendum est interea, ut Pontificis nomen, modo quem diximus, ei interdum tribuebatur qui nondum pontificatum gessisset, ita etiam sæpenumero tum in sacris literis, tum apud optimos scriptores, vicissim Sacerdos & Sacerdotii vocabulum, adeoque genus Sacerdotale, pro eo quod Pontificem, Pontificatum & Pontificale denotat, usurpari. Unde etiam Pontificia dignitas ἱερατικὴ τιμὴ *honor Sacerdotalis* & Stola Pontificia ἱερατικὴ *Sacerdotalis* Josepho vocatur, & ἱερωσύνη *Sacerdotium* aliquoties ipse Pontificatus. Et frequens est hujusmodi usus Sacerdotis & Sacerdotii apud Sulpitium Severum, Hieronymum, alios. *Seldenus.*

Patrioque ritu vivebant.] Habentes εὐνομίαν. Et tum insignis illa Ptolemæi in eos benignitas, ac LXX. Interpretum historia contigit. Vide Joseph. XII, 2. De qua tamen ingens controversia. Nam Josephus Scaliger aperte tradit, fabulas Judaicas esse, quæ de Ptolemæo Philad. & LXX. tradantur. Versionem autem, suadente Judæorum utilitate conscriptam, qui tum Græce fere loquebantur. Numerus Interpretum, interpretandi ratio, & quæ de separatione ac consensu tanto ambitu dicuntur, ex XXIV. cap. Exodi petita sunt. *Heinsius.* Saidus vero Batricides, Patriarcha Alexandrinus in Chronico suo, neque Philadelpho, neque Lagidæ interpretationis curam assignat, sed alium Ægypti Regem عالب اوز *Oalab Aos* ejus authorem facit. De quo vide Seld. num. 1. de succeſſ. in Pontif. VII. Certe in Canone Ptolemæi, quem Calvisius & Petavius ex Mſſ. produxere, Ἀλεξάνδρου Αἴσου, inter Philippum Aridæum & Ptolemæum Lagi occurrit, de quo nemo novit quid statuendum sit. *Horn.*

Longa rursum pace:] Quam agitarunt sub Alex. M. & quatuor Ptolemæis, per annos amplius centum. *Sigon.*

Sub Rege SELEUCO.] Seleucus iste fuit septimus rex Syriæ, cognomento Philopator sive Philopater: cui Epiphanes successit anno CCXXXVII. regni Græcorum, quod à Seleuco Nicanore initium ducit. *Drus.*

ANTIOCHI *magni filio.*] *Antiochus rex Syriæ victo Pt. Philopatore Iudæam sibi sociat.* Eusebius ex Josepho scripserat τὴν Ἰουδαίαν προσάγεσθαι, id est, sibi adjungit, subjicit. Quippe inter Seleucidas & Ptolemæos proprie certamen erat, utri cavam Syriam occuparent. Iudæa vero erat προσαπιδλήματος, accessionis instar, & ceu navis modo à borea, modo à notho huc & illuc concussa. *Capellus.*

ONIAM *Sacerdotem.*] Oniam tertium, Simonis secundi F. ad quem Areus sive Arius rex Lacedæmoniorum legatos misit. Ita Eusebius & Josephus. A quibus

gorum, SIMON *quidam falsis apud regem criminibus insimulatum, exquirere nequiverat. Interjecto deinde tempore,* JASON *frater Oniæ*, ANTIOCHUM *regem, qui Seleuco fratri successerat, adiit, augmentum stipendii pollicens, si sibi summum sacerdotium traderetur. Et quanquam insolitum, neque ante permissum cuiquam erat perpetuo sacerdotio perfungi: solicitus tamen regis*

bus dissentit doctissimus Scaliger, qui ab Ario legatos missos ait ad Oniam Iadduæ F. sub Seleuco Nicanore, quo tempore Arius quoque ille erat in vivis, post quem nullus alius Arius in familia regia fuit. *Drusius.*

Virum sanctum & integrum.] אוש חסיד ותמים id est, ὅσιον καὶ ἄμωμον ἢ τέλειον. Ἄμωμον, id est, immaculatum, sine macula. Hujus meminit Breviarium Iasonis c. III. τὸ ἁγίας πόλεως καὶ τῶν νόμων ἐπὶ καθαιρέσει σωτηριῶν ἀφ' τῷ Ὀνίᾳ ἀρχιερέως ἀσέβειαν τε καὶ μισοπονηρίαν, σωέσαινε καὶ αὐτὰς τὰς βασιλεῖς πεμφθῆναι τὸπον. Vide sequentia.

SIMON *quidam.*] Idem liber, Σίμων δέ τις ἐκ τῆς Βενιαμὶν φυλῆς ἐπιστάτης τῶν ἱερῶν καθεστάμενος. Hinc discimus primum Benjamitam fuisse: deinde præpositum templi. Vide II Machab. IV. 1. *Idem.*

Exquirere nequiverat.] Gifelin. *excutere.* Sigon. *extinguere.* An hoc egerit Simon, nescio: hoc scio II Machab. III. fin. 6. haberi, καὶ νικήσαι τὸν Ὀνίαν μὴ δυνάμενον. Proinde legendum putarim hoc loco, *vincere nequiverat.* Drusius.

JASON *frater Oniæ.*] II Macchab. IV. Qui sic vocari maluit quam Iesus: quod est nomen Ebraicum, ut illud Græcum sive Helleniſticum, unde scripserim libentius Iaso. Ἰάσων, Iaso; ut Πλάτων, Plato. Sic Zeno. Similiter scribi posset Simo, nempe ex Græco Σίμων. Nam Ebraicum Simon non abjicit N. Moris erat illo tempore ut nomina Ebraica cum Græcis permutarent. Sic ex Iesus factum Ἰάσων. Similiter frater Onias dictus est Menelaus. Nihil dico, si non Tarphon ex ea consuetudine mutavit in Τρύφων, qui Latine Trypho diceretur. Sic hodieque quidam Ianus dicunt pro Iohannes. *Drus.* Vide Ioseph. XII. cap. 6.

ANTIOCHUM *Regem.*] Cognomento Ἐπιφανῆ, id est, Illustrem, qui post Ἐπιμανὴς dictus est, id est, Insanus. Hæc acciderunt post excessum Seleuci, anno regni Græcorum, id est, Syro-Macedonum, CXXXVII. *Drus.*

Augmentum stipendii pollicitus.] Talenta tria millia sexcenta sexaginta. Ioseph. ἐκεῖ δ' αὐτοκαθελεῖν. trecenta quinquaginta, & ex reditibus aliis talenta LXXX. Epitoma Iasonis. Hic denuo stipendium dixit pro tributo aut vectigali. *Drus.*

Perpetuo sacerdotio perfungi.] Lege, *perpetuo sacerdotio non fungi:* aut cum Sigonio, *non perpetuo sacerdotio perfungi.* Nam usque ad hæc tempora pontificatus fuerat perpetuus. Sequentia quoque corrupta esse judicat Sigonius, atque ita corrigit, *tamen rex avaritia prævalente Oniam depulit, & Iasoni pontificatum concessit.* Drusius. Violatam vult contra Iosephum legem, primo in Iasonis initiis, non in ejus abdicatione.

Corri-

regis animus, atque æger avaritia, facile superatus est.
7 *Ita depulso Onia, Jasoni sacerdotium est mandatum.*
8 *Is fœde admodum cives patriamque laceravit. Dein*
9 *quum per Menelaum quendam, Simonis illius fratrem, promissam regi pecuniam misisset, patefacta semel ambitioni via, iisdem artibus quibus Iason prius,* ME-

NELAUS

Corrigendus autem proculdubio est, ut Sigonius & Drusius monuere; nec sine negatione legenda verba illa, *perpetuo sacerdotio fungi. Non perpetuo sacerdotio*, aut *perpetuo sacerdotio non fungi*, ipsum quidem scripsisse dubitari nequit. Ita res ipsa nemini non manifesta postulat. Et Sulpitius sane alia habet Iosepho nimis adversa. *Seldenus.*

Ita depulso Onia.] Demortuum scribit Iosephus Oniam tertium. Alii autem eum Pontificatu ab Antiocho depulsum ajunt, ut Sulpitius Severus lib. II. Et vide Iasonis Cyrenæi breviarium capite IV. Quin & ipse Iosephus libro de Rationis imperio cap. IV. diserte de Antiocho, καθαλύσας, inquit, τὸν Ὀνίαν τὴν ἀρχιερωσύνης, ἐξώσας τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ κατέστησεν ἀρχιερέα, *Oniam Pontificem exautoravit, atque Iasonem fratrem ejus in Pontificatum evexit.* Quin paulo post iisdem artibus & duplo fere quam dederat Iason, Menelaus, qui & Onias nominatus, (nam præ Ebraicis jam Græca nomina, uti etiam & mores, malle cæperunt) licetur, & cauponante Pontificatum Antiocho, in dignitatem, fratre abdicato, evectus est. Et tunc primum, pro dominantium libidine, & petentium ambitione, Pontificatus in tempus dari atque auferri cœptus, qui antea perpetuus neque pro libitu exuendus erat. Iosephus lib. XV. cap. 3. ὃ γὰρ ἄλλος γέ τις ἀφηρῆτο τὴν τιμὴν ἄπτεσθαι προσεβούλετο. ἀλλὰ πρῶτος μὲν Ἀντίοχος ὁ Ἐπιφανὴς ἔλυσε τὸν νόμον, ἀφελόμενος μὲν Ἰησοῦν, καθελὼν τὸν ἀδελφὸν Ὀνίαν. *Neque solebat honor hic semel assumtus abrogari. Sed primus Antiochus Epiphanes eam legem violavit, abdicato Iesu & substituto Onia fratre ejus.* Vide sis eundem lib. XII. cap. 6. & lib. XIII. cap. 15. Eusebium numero M Io CCC LXV. & II Maccab. IV. *Seldenus.*

Sacerdotium est mandatum.] Et una principatus. Nam ea ætate penes pontificem etiam principatus erat. Id colligo ex II Machab. IV, 10. ubi summum sacerdotium diserte principatus appellatur. Porro sacerdotium hic est ἱερωσύνη, & idem valet atque ἀρχιερωσύνη. Sic ἱερεὺς usurpatur pro ἀρχιερεύς, ut Actor. V, 24. Sed & I Machab. XV, 1. Σίμωνι ἱερεῖ, mox se explicat cum ait, ἱερεῖ μεγάλῳ. *Drus.*

Cives patriamque laceravit.] Initio ritus Græcanicos introduxit & gymnasium Ierosolymæ instituit: post, cum Menelaus ei esset suffectus, urbem cædibus implevit. Vid. II Macch. V, 6. *Drus.*

Simonis illius fratrem.] II Macch. IV. 24. Si Maccabæorum historiam sequimur, Iason ille ultimus Pontifex erit ex posteris Eleazari. *Sigon.* Sic Iaso Cyrenæus. Aliter Iosephus Origin. lib. XII. cap. 6. & Eusebius in Chronico. Scribunt enim hunc fuisse fratrem Iasonis alio nomine Iesus dictum. *Drus.*

Iisdem artibus.] Emit pontificatum, ut antea Iaso fecerat, trecentis argenti talentis eum supergressus. II Macch. IV, 24. *Drus.*

Obti-

NELAUS *quoque ſacerdotium obtinuerat. Nec multo poſt,* 10
quum is promiſſum argenti modum non reddidiſſet, loco
pellitur, Lyſimachus ſubſtituitur. Inde inter Iaſonem 11
& Menelaum fœda fuere certamina, donec Iaſon pro-
fugus patria exceſſit.

XXVII. *His initiis corruptis moribus, eo uſque pro-* 1
ceſſum, ut plerique popularium ab Antiocho poſcerent,
permitti ſibi more gentilium vivere. Quod quum rex 2
petentibus annuiſſet, certatim peſſimus quiſque delubra
extruere, idolis ſupplicare, legem profanare occœperat.
Interea Antiochus, rediens ab Alexandria (namque 3
tum

Obtinuerat.] Sigon. *obtinuit.* Probo vehementer. *Druſ.*

Lyſimachus ſubſtituitur.] Frater Menelai, II Machab. cap. IV, 29. *Druſ.* Iaſon Cyrenæus quarti filii Simonis, ſcilicet Lyſimachi, ſucceſſionem memorat. Ὁ μέν, inquit, Μενέλαος ἀπέλιπε τὴν ἀρχιερωσύνην Λυσίμαχον τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφὸν, *Et Menelaus reliquit pontificatus ſucceſſorem Lyſimachum fratrem ſuum. Reliquit* ſcilicet, ut qui ab Antiocho Eupatore necatus non relinquere nequiret. Nam apud Ioſephum & Euſebium, Menelaus Pontifex ita ſublatus eſt. At illi, uti & Nicephorus, non Lyſimachum, ſed Alcimum proximum faciunt ſucceſſorem, de quo inferius. Certe & Ioſephus verbis expreſſis Oniam ſeu Menelaum νεώτερον ἀδελφὸν, *natu minimum fratrem* Iaſonis fuiſſe ait. Neque alibi tribuit plures Simoni ſecundo filios. Vulgata autem de Lyſimacho, *Menelaus amotus eſt à Sacerdotio, ſuccedente Lyſimacho fratre ſuo.* Si abdicationem ante obitum intelligendam velis, refragatur Ioſephus, qui ſecundum abdicationis perpetuæ hujus ex ſui natura dignitatis exemplum, in Hyrcano Ariſtobuli fratre ponit. Sed & Sulpicius heic: *Nec multo poſt, quam Menelaus promiſſum argenti modum non reddidiſſet, loco pellitur, Lyſimachus ſubſtituitur.* Selden.

Inter Iaſonem & Menelaum.] II Macc. V.

Patria exceſſit.] Fugit ad Ammanitas ſive Ammonitas, II Macch. IV, 26. *profugus in Ammanitidem expulſus eſt regionem.* Ubi notabis Ammanitidem dici, quæ vulgo Ammonitis. Sic Ammanitæ qui & Ammonitæ. Crebrum hoc in editione τῶν ἐβδομήκοντα. *Druſ.*

Plerique popularium.] In queis Tobiæ filii, qui à Menelai partibus ſtabant. Ioſephus Antiquitat. lib. XII. c. 6.

More gentilium.] Ritu Græcanico. Ioſephus: *Major populi pars factionem Iaſonis ſequebatur, quorum vim non ſuſtinentes Menelaus & Tobiæ filii ſeceſſerunt ad Antiochum, dicentes ſe velle relictis patriis inſtitutis ac legibus, religionem regis & Græcanicos ritus aſſumere.* Vide ſequentia lib. XII. cap. 6. *Druſ.*

Legem profanare.] Καὶ τὸν τῶν Ἰουδαίων ἀφεστήκει νόμον ἐπεκάλυψαν, ὡς ἂν εἴη ὅ τι τοῖς ἄλλοις ἀπόδυσιν Ἕλλησι. *Ioſeph.*

Antiochus rediens ab Alexandria.] Ioſeph.

tum bellum regi Ægyptio intulerat, quod jussu Senatus & Populi Romani deposuit, Paulo & Crasso consulibus) Hierosolymam adiit, cum discordantem superstitionibus susceptis populum reperisset, legem Dei destruens, & his favens, qui impia sequebantur, omnia templi ornamenta detraxit, ac multa cæde vastavit.

Id

Ioseph. XII. 6, 7. II Macc. v. Nam capta Memphi ipsam Alexandriam, regni tum Ægyptii metropolin, obsidere conabatur. Quanta illa urbs fuerit, vide apud Strabonem & alios Geographos; ut & Tyrium XIX. Belli Sacri XXVII.

Regi Ægyptio.] Ptolemæo Philometori, II Macc. v.

Jussu Senatus & Populi Romani.] Ἀπεκρύβη δὲ ὑπὸ τῶν Ἀλεξανδρείας μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ὅλης Αἰγύπτου, τῶν Ῥωμαίων αὐτῷ προσταξάντων ἀπέχεσθαι τῆς χώρας. *Ioseph.* Cum Ptolemæi fratres à Senatu auxilia petiissent, missus est legatus Popilius ad Antiochum, qui abstinere illum Ægypto, aut si jam ingressus esset, excedere juberet. Quum in Ægypto eum inveniisset, osculumque ei rex obtulisset (nam coluerat inter cæteros Popilium Antiochus, cum Romæ obses esset) tunc Popilius facessere interim privatam amicitiam jubet, cum mandata patriæ intercedant: prolatoque senatus decreto & tradito, cum cunctari eum videret, consultationemque ad amicos referre, ibi Popilius virga, quam in manu gerebat, amplo circulo inclusum ut & amicos caperet, consulere jubet, nec prius inde exire quam responsum senatui daret, aut pacem aut bellum cum Romanis habiturum. Adeoque hæc austeritas animum regis fregit, ut pariturum se senatui responderit. Hæc Justinus lib. XXXIX. Videatur etiam *Livius* XLV. *Valerius Maximus* lib. VI. cap. 4. *Appianus* Syriac. & alii.

Paulo & Crasso.] L. Æmilio Paulo, & C. Licinio Crasso. *Drusius.* Anno V. C. IↃLXXXV. *Sigon.*

Hierosolymam adiit.] Josephus XII. 7. I Macc. I. II Macc. v. Factum id anno CXLIII. Seleucidarum.

Discordantem.] Duas populi factiones Antiochus reperit, unam in vetere disciplina, & religione manentem; alteram superstitionibus gentilium depravatam: atque ita favens ei, quam ipse colebat, & Dei legem evertens templum expilavit. *Sigon.*

Omnia templi ornamenta detraxit.] Templum spoliavit, ablatis inde vasis sacri ministerii, & inter cætera candelabris aureis, altari aureo, mensaque propositionis, quam vocant, ac neaulæis quidem relictis, quæ è cocco & byssо constabant. *Iosephus.* Nec thesauris etiam pepercit: nam abstulit è templo mille octingenta talenta. Breviarium Jasonis. *Drus.*

Multa cæde vastavit.] Historia poscit ut legamus, *multa cæde eam vastavit.* Tanta enim virorum mulierumque occisio, tanta virginum ac puerorum facta cædes est, ut tribus non amplius diebus, octoginta hominum millia perierint. Iaso Cyrenæus: *Direptaque tota urbe, habitatores partim necavit, partim captivos cum liberis & uxoribus abduxit, usque ad decem millium numerum.* Josephus lib. XII. cap. 7. *Drus.* Hanc miseriam & vastationem prædixit Daniel VIII.

Ab

Id gestum, ab excessu Alexandri, anno centesimo uno & quinquagesimo, Paulo (ut diximus) Crassoque consulibus, post quinquennium fere quam Antiochus regnare cœperat. 4

XXVIII. *Sed ut temporum ordo consertus sit, ac liqueat evidentius, quis hic fuerit Antiochus, regum qui post Alexandrum in Syria fuerunt, & nomina & tempora enumerabimus. Defuncto, ut supra retulimus, rege Alexandro, ab amicis ejus regnum omne divisum, ac regio nomine aliquandiu administratum est.* SELEVCVS, *post novem annos, in Syria rex est appellatus, regnavitque annos duos & triginta. Post eum* ANTIOCHVS *filius ejus, annos unum de viginti. Inde* ANTIOCHVS, *Antiochi filius, qui &* THEVS *cognominatus est, annos quin-* 1 2 3 4 5

Antiochus.] Multi, quos inter Fr. Iunius, putant hunc Antiochum nomine Gogi describi à Prophetis. Certum est Asiam minorem nomine Gygis, famosi Lydorum Regis, aliquando dictam. Unde Poëta Gygeum Caystrum & lacum vocat. Ubi Lipsius male *Cygneum*.

Post quinquennium fere.] Superfluit dictio *fere*, ut sæpe alias. Nam Antiochus regnare cœpit anno Græcorum CXXXVII, à quo quintus est annus CXLII. Consule priorem Machabæorum. *Druſ.*

Defuncto Rege Alexandro.] Autor prioris Machabæorum scribit vivo adhuc Alexandro id factum esse. Qua de re diximus antea. Nam videtur Danielem secutus. Cæteri tamen cum Sulpicio consentiunt, etiam Iosephus. *Druſ.*

SELEVCVS *post novem annos.*] Eusebius XII. annos habet. Seleuci regis exordium novam æram in Oriente peperit, qua Iudæi plurimum usi sunt, postquam sub Græcorum dominatu esse cœperunt. Hanc æram *Terik dhilkarnain* Arabes vocant, id est, epocham Ϛ διπέρωϛ, *cornigeri*. Is est Alexander M. qui se Ammonis, sive Jovis cornigeri filium existimari volebat. Ita passim Albatenius eam appellat. Judæi מגין שטרות *æram contractuum*, quod illam ad obsignandos contractus adhiberent: etsi de appellationis origine minus constat. Illud extra dubitationem est, hujus initium epochæ ab illo anno procedere, qui ante Christianam æram putatur 312. & est Per. Jul. 4402. quo 117. Olympias iniit. *Petavius.* De Regibus Syriæ, vide Appianum in Syriacis, Justinum, Livium, & alios.

ANTIOCHVS.] Σωτὴρ, qui novercam adamavit, & postea Gallos in Asiam irrumpentes repulit. *Druſ.*

Qui & THEVS *cognominatus est.*] Id est, Deus. Hunc pater ex noverca genuit, quem post uxor ejus veneno sustulit. Theum autem primi cognominavere Milesii, quia Timarchum eorum Tyrannum occiderat. *Appianus.*

6 *quindecim. Post hunc* SELEVCVS *filius, cognomine* CAL-
LINICVS, *annos unum & viginti. Item* SELEVCVS *filius*
7 *Callinici, annos tres. Hoc defuncto,* ANTIOCHVS *frater*
Callinici, Asiam & Syriam tenuit, annos septem & tri-
8 *ginta. Hic est Antiochus, adversus quem Scipio, Afri-*
cani frater, bellavit: quo bello victus, & imperii parte
9 *multatus est. Hic duos filios habuit, Seleucum & An-*
10 *tiochum, quem obsidem Romanis dederat. Ita Antiocho*
Magno mortuo, SELEVCVS *ejus filius, natu minor, re-*
gnum adeptus est: sub quo Oniam sacerdotem à Simone
insi-

CALLINICVS.] Gallinicus est apud Eusebium & Funccium. Hunc pater Antiochus è Laodice genuit. *Drusius.* Hoc cognomentum & Herculi tribuit cum Luciano Plutarchus, & Martyribus Zonaras. *Bernecc.*

SELEVCVS *filius Callinici.*] Qui Κεραυνὸς dictus, & πώγων. Imperio præfuit annos tres, nec à valetudine firmus, nec ab opibus. Quocirca exercitum continere in officio non potuit. Appianus autor cum sublatum fuisse veneno, purpuratorum perfidia, post exactum annum regni alterum. *Drus.*

ANTIOCHVS *frater Callinici.*] Qui primo Ἱέραξ dictus, ob rapacem naturam. Vide Strabonem XVI. Justinum XXVII. Postea ob victorias & imperii amplitudinem, *Magni* cognomentum accepit.

Asiam & Syriam tenuit.] Asiam, victo Achæo, Mediam quoque, Persiam, Hyrcaniam, Bactrianam, & omnes excepta Parthia superioris Asiæ provincias, recepit. *Polyb.* VII, VIII, X, XI. *Justin.* XLI. *Appian.* in Syriac. Judæam quoque Ægyptio Regi eripuit. *Ioseph.* XII, 3.

Scipio Africani frater.] L. Scipio Consul, P. Scipionem Africanum fratrem legatum habens. *Justinus* XXXI. *Livius* XXXIV. *Appian.* Syriac.

Imperii parte multatus est.] Pacis leges Antiocho ita datæ fuerunt, ut Europa omni abstineret, Asiaque omni, quæ cis Taurum montem est, decederet: pro impensis autem in bellum factis XVCID. talentorum Euboicorum daret, mille talenta per XII. annos penderet. In Chronico Eusebii, *Post prælium quo in Thermophylis est victus Antiochus, hoc inter Romanos & eum convenit, ut mille talenta per annos singulos vectigalis nomine eis solveret.* Drus. Unde Tacito Hist. II. Antiochus dicitur inservientium Regum ditissimus. Vide Grotium III. De Iure Pacis & Belli XV.

SELEVCVS *ejus filius.*] Philopator. De quo Dan. XI, 20. Ioseph. XII, 4. Hic Danieli dicitur prævaricator & turpi mangonio regnum infamans, ac tributis laceratus. Hunc Iosepkus Soterem vocat. Sed Seleucus hic non magis Soter fuit, quam Philopator. Siquidem hæc elogia ab adulatoribus tam putida assentatione imponebantur, ut in contrariam partem pleraque sint accipienda. *Capellus.*

Oniam sacerdotem.] Qui III. hujus nominis. Ab ejus filio Onia conditum templum in agro Heliopolitanæ præfecturæ prope Memphim. Quod aliud est ab illo quod Onias Simonis Iusti filius

insimulatum, diximus. Tum Antiochus à Romanis di- 11
missus, datusque in locum ejus obses Demetrius Seleuci
regis, qui eo tempore regnabat, filius. Seleuco mortuo, 12
anno imperii duodecimo, regnum frater ANTIOCHVS,
qui Romæ obses fuerat, occupavit.

XXIX. *Is post quinquennium, quam regnare cœpe-* 1
rat, ut supra docuimus, Hierosolymam depopulatus est.
Etenim grave Romanis stipendium pensitans, ipse, im- 2
mensis sumptibus, pene necessario cogebatur pecunias
rapto quærere, neque ullam prædandi occasionem omit-
tere. Post biennium deinde, pari rursum clade affectis 3
Iudæis,

lius exstruxit. Quæ duo templa multi imperite confundunt. Nam hoc in Alexandriæ præfectura. Tempus, locus, persona utriusque invicem discrepat. Et Iudæis extra patriam degentibus, non solum in Ægypto, sed alibi etiam fuisse templa complura (quæ tamen ex jure Ebraico semper damnanda) manifesto liquet ex Oniæ, Oniæ tertii filii, libello supplice Philometori, apud Iosephum, de templo Leontopolitano, porrecto. Et vix dubitare queo, Strabonem de Ebræorum aliquo, in Ægypto, templo locutum esse, ubi verba faciens de Ægyptiaca Templorum extruendorum ratione, ἐστὶ δέ τις, inquit, καὶ πολύσυλλος οἰκος, καθάπερ ἐν Μέμφει βασιλικὸν ἔχων τὴν κατασκευήν. Πλὴν οὐ μεγάλης εἶναι τῆς πόλεως, οὐ πολυτίχους τὰς τύλας, οὐδὲν ἔχει χαλκοῦν, οὐδὲ γραφικὸν, ἀλλὰ καταισχύνων ἐμφαίνει μόνον. *Seldenus.* Vide eundem 1. de Succeſſ. in Pontificatum VIII.

A Simone insimulatum.] De quo paulo ante egit.

Antiochus à Romanis dimissus.] Si obses dabatur à rege ad fidem fœderis confirmandam, ergo à Seleuco rege obses erat repetendus. Quare Romani dimisso Antiocho, qui post Epiphanes dictus est, Demetrium regis Seleuci filium obsidem receperunt. *Sigonius.*

ANTIOCHVS.] Hic est Ἐπιφανὴς, de quo supra, Danieli cap. XI, ver. 21. ἀπδωὸς, נבזה. Spurcitiem vel hinc agnoscas, quod Timarcho Babyloniam, Heraclidæ ærarium commisit. Erant hi fratres, & ambo Antiochi exoleti, παιδικὼ, inquit Appianus Syriacis. *Capellus.* Hic videtur esse Gog Prophetarum. Quod tum ex historia ostendi potest, & ex nomine apparet. Nam ex ANTIOXOΣ, si initium & finem tollas, fit IOX, quod Prophetæ alludentes ad Magog, quæ Sytia, Gog efferunt. *Horn.*

Post quinquennium.] Cum ex Ægypto, quam subito invaserat, Senatus mandato recessisset. Id gestum est anno regni Græcorum CXLIII. ut habetur 1 Machab. 1, 21. unde videtur potius legendum *post sexennium.* Ita Funccius. *Druſ.*

Stipendium pensitans.] Gravi tributo pacis à Romanis victus oneratusque. *Iustinus.*

Post biennium deinde.] Anno CXLV.

Judæis, ne forte frequentibus malis compulsi, bellum
4 *sumerent, præsidium arci imposuit. Inde sacram legem evertere aggressus, mittit edictum:* ut omnes, relictis majorum suorum traditionibus, gentilium ritu vi-
5 verent. *Nec defuere, qui profano imperio, volentes*
6 *parerent. Tum vero fœdum spectaculum, per universam urbem, palam, in plateis, diis litabatur: sacra etiam legis & prophetarum volumina igni cremata.*

1 XXX. *Ea tempestate* MATHATHIAS, *Johannis filius, sacer-*

regni Græcorum, 1 Machab. 1, 57. & 11 Mach. v, 11.

Præsidium arci imposuit.] Quam extruxerat in superiore urbe, quæ à Davide nominata. Vocatur enim *civitas David*, 1 Macch. 1, 35. *Demolitus mœnia in inferiore urbe arcem condidit: erat enim editiore loco sita, ipsi templo imminens. Quapropter bene prius firmatæ mœnibus ac turribus, Macedonicum præsidium imposuit. Admixti tamen erant ex impiis Judæis sceleſtiſſimi, à quibus plurimum vexata fuit civitas.* Iosephus Antiq lib. XII. cap. 7. Arx hæc ἄκρα dicitur, id est, חקרה, & ἀκρόπολις. *Drus.*

Sacram legem evertere conatus.] 1 Machab. 1. *Et scripsit Rex Antiochus omni regno suo, ut esset omnis populus unus, & relinqueret unusquisque legem suam, & consinserunt omnes secundum verbum Regis Antiochi, & multi ex Israël consenserunt servituti ejus, & sacrificaverunt idolis, & coinquinaverunt sabbatum, & misit rex libros per manus nunciorum in Hierusalem, ut sequerentur leges gentium terræ, & prohiberent sacrificia & celebrari sabbatum.* Sigon.

Diis litabatur.] *Quinto, & quadragesimo, & centesimo anno* (id est, regni Græcorum) *ædificavit rex Antiochus abominandum idolum desolationis super altare Dei, & per universas civitates Judæ in circuitu ædificaverunt aras & jannuas domorum, & in plateis indebant thura, & sacrificabant, & libros legis Dei combusserunt, igni scindentes eos, & quicunque observabat legem Domini secundum edictum regis trucidabant eum. Idolum autem fuit Jovis Olympii.* Sigon.

Sacra etiam legis & Prophetarum volumina.] Legis vocabulo intelligit quinque libros Mosis, & prophetarum etiam Hagiographos, qui latiore significatione prophetæ fuerunt. Autor More (is est Moses Ægyptius) de his, *omnes scripti erant θεοπνεύστως, & omnes vocantur prophetæ.* Ita sumes in illo, *habetis legem & prophetas.* Drus.

MATHATHIAS.] Ios. XII, 8. 1 Macc. 11. Græce est μαθθαΐας, prætulerim μαθθαίας, id est, Matthathias, vel certe Mathathias. Nam in Historia Ebraica מתתיה. Legitur & מתיה, unde μαθθίας, id est, Matthias. Quod in codice Aldino & apud Iosephum. Addam pro corollario. In Iohasin fol. 14. pag. 2. *Anno mundi* 3621. *rebellavit Mathathias filius Iohannis sacerdotis magni: & ipse est qui cognominatur Hasamonæus.* Alibi est in eodem libro: *Mathathias qui vocatur Hasmonæus:* &, *qui est principium Hasmonæorum.* Drus.

Iohannis filius.] Mathathias patrem habuit Iohannem, avum Simonem.

Neuter

sacerdos erat. Hic quum à regiis cogeretur edicto pare- 2
re, egregia constantia profana contemnens, Hebræum
publice profanantem, in ore omnium jugulavit. Tum 3
demum,

Neuter horum pontifex fuit. Quocirca non est credibile, Mathathiam pontificem fuisse. Quod tamen Ebræi temere nimis adfirmant. Nam ea tempestate summum sacerdotium venaleerat, quod pessimi quique consequebantur. Cognomen ei erat Hasamonæus: unde *Hasamonæus & filii ejus:* &, *fœdus quod inter Romanos & Iudam filium Hasamonæi*, id est, Mathathiæ. Hinc origo nominis Hasamonæorum, quo posteri ejus omnes appellantur, quos nos Machabæos vocamus. Diserte R. David ad vocem Hasinannim, quæ habetur Psal. LXVIII, 32. *Mathathias filius Iohannis vocatur Hasamonæus, & similiter filii ejus omnes vocantur Hasamonæi.* Minus bene Iosephus, *Mathathias filius Iohannis, qui fuit Simonis ex Hassamonæo geniti.* Nec melius autor Chronici Eusebius, *Matthathias quidem ex Sacerdotibus, filius Hasamonai.* Drus.

Sacerdos erat.] Ex Hasamonæis Iudas fere primus Pontifex haberi solet. Sed Sulpitius etiam patrem ejus Matathiam Pontificem fuisse ait. *Ea tempestate* (Antiochi Epiphanis) *Matathias, Iohannis filius* (sic ille) *Sacerdos erat.* Eo nomine Pontificem sæpius innuit. Et in Eusebii fragmentis, ubi notatur sexennium à nonnullis tribui Iudæ Pontificatui (qui plerunque triennio terminatur, ut Iosepho) adjicitur, Ἄλλοις ἱστορῶσι Μαθθίᾳ ἔτη γ' τῆς ἀρχιερωσύνης, τῷ Ἰούδᾳ ἔτη ς', *quosdam tradere etiam Mathathiam triennio Pontificatum gessisse, & Iudam sexennio.* De Matathia vide item Georgium Syncellum in Ios. Scaligeri Eusebianis, numero MDCCCLXVIII. Etiam & Ebræis non solum Matathias Pontifex dicitur, verum etiam pater ejus Ioannes, ut videre est in Gemara Babylonia ad tit. *Megilla*, cap. 1. & in *Sepher Iuchasin* fol. 16, b. 25, b. 60, b. præter Gorionidem, alios. Unde sane conjiciendum est, postquam avitum succedendi jus violari cœptum est, atque ambitione & libidine dignitas pro dominantium arbitratu & acquiri & auferri solebat, tam populum Hierosolymitanum, utpote patrii juris & sacrorum sibi rituum tenacissimum, quam principes, quorum in potestatem sunt redacti Iudæi, Pontificem sibi singularem quandoque selegisse. Ita scilicet Matathias & Ioannes pater ejus forsan, in turbido illo rerum statu, Pontifices fuere populo; dum Alcimus, Lysimachus, alii, pretio aut favore tantum, jure neutiquam adstipulante, dignitatem, velut Antipapæ, invadentes, simili ejusdem titulo superbiebant. Negant autem & I. Scaliger & Dionysius Petavius, Matathiam fuisse Pontificem. Hic lib. x. de Doctrina cap. LII. ille lib. v. de Emendatione Temporum, capite de initio Simonis Ethnarchæ, fol. 410. Vide 1 Macch. II, 27. Ubi principatum eum obtinuisse in populo manifestum est. De Pontificatu ibi non satis liquet. *Selden.* Atque ab hoc tempore orta est opinio, eosdem Iudæis Reges ac Pontifices fuisse. Vide Seldenum 1. De Successione in Pontificatum XIII.

A regiis cogeretur.] Quorum dux erat Philippus quidam. Historia Ebraica, Chronicon templi secundi. *Appelles*, quem una cum Judæo profanante Matathias occidit. *Ioseph.*

Profanantem.] Profana sacra facientem. Historia Ebraica refert eum porcum immolasse. Quod si verum, dupliciter peccabat. Primum quod diis gentium sacrificabat; deinde quod suem immolabat, animal luto amicum immundumque. *Drus.*

4 *demum, reperto duce, facta secessio est. Mathathias oppido egressus, multis ad eum confluentibus, speciem justi exercitus effecerat: queis omnibus destinatum erat, adversus profanum imperium se armis tueri, in bello potius occumbere, quam impias ceremonias exercere.*
5 *Interea Antiochus, per Græcas quoque urbes, quæ in illius imperio erant, repertos Judæos sacrificare cogebat,*
6 *inauditisque cruciatibus reluctantes afficiebat. Qua tempestate illustris illa passio septem fratrum, matrisque fuit: qui omnes, cum legem Dei, & instituta majorum,*
7 *violare suppliciis cogerentur, mori maluerunt. Ad extremum,*

Oppido egressus.] Oppidum vocat quod Josephus κώμην, id est, vicum appellat, historia Machabæorum πόλιν, & Ebraica montem. Quomodo & interpres noster, 1 Machab. II, 1. *consedit in monte Modin.* Hoc nomen alii Modein scribunt, id est, μωδεῖν, alii Modeim, μωδεῖμ. In Chronico templi secundi & in historia Ebraica reperio מידעית, id est, μωδεῖθ. In comment. super Aboth, cap. 3. *R. Eliezer, Hammodæi, id est, ex monte Hammodei, qui est prope Ierosolymam, quemadmodum dixerunt doctores nostri, felicis memoriæ.* Eusebius de locis, *Modim, vicus juxta Diospolim, unde fuerunt Machabæi, quorum hodieque ibidem sepulchra monstrantur.* Modim, id est, μωδεῖμ, quomodo scriptum hoc nomen in Josepho XII, 8. Quanquam in Rufino Modin, id est, μωδεῖν. Sed rectum puto μωδεῖν, ut Nun addita sit à librariis, sicut in σαῖν, λευῖν, & similibus. Cæterum egressus est opido in montes vicinos, ad quem confluebant quicunque pietatis ac recti studio ducebantur tanto numero, ut justi exercitus speciem efficerent. *Drus.*

Per Græcas urbes.] Finitimas. Id faciebat suggerentibus Ptolemæis. Vide II Machabæorum cap. VI, ℣. 8. & sequentibus.

Inauditisque cruciatibus.] Ac tandem etiam occidebat. Sint pro exemplo duæ mulieres, quæ infantes suos circumciderant, quas suspensis de mammis infantibus, publice per urbem circumductas, inaudito exemplo, de muro præcipitarunt. Historia refertur II Machab. cap. VI, ℣. 10.

Septem fratrum.] Horum historiam Josephus peculiari libello complexus est, cui titulus, περὶ τοῦ αὐτοκράτορος λογισμοῦ, *quod animus sit qui in nobis imperium habet.* Vocatur etiam τὸ μακκαβαίων, teste Eusebio Eccles. hist. lib. III. cap. 10. Nam hi fratres peculiariter Machabæi nuncupantur, ut & omnes alii, qui ea tempestate propter ritus patrios, sævitiam Antiochi & ducum ejus experti sunt. *Drus.*

Matrisque.] Hannam vocat compositor historiæ Ebraicæ, quæ post filios ultima interiit: quam historiam invenies & II Mach. VII, 1. usque ad finem capitis.

JUDAM

tremum, pœnas morteſque eorum comitata mater eſt.

XXXI. *Interea Mathathias moritur: vicarium* 1
exercitui, quem paraverat ducem, JUDAM *filium ſub-*
ſtituit. Hujus ductu, adverſus regios, frequentibus præ- 2
liis, proſpere pugnatum. Nam primum Apollonium, du- 3
cem hoſtium, qui magnis copiis in conflictum deſcende-
rat, cum omni exercitu delevit. Quod cum Seron qui- 4
dam

JUDAM *filium.*] Qui Machabæus cognominabatur. Quod epitheton Chriſtiani commune fecerunt cum Juda reliquis Haſſamonæis: ſed quam recte, viderint. Nam Ebræi ſoli Judæ id tribuunt. *Druſ.* Ben Gorion, Hiſtoriarum Iudaicarum libro III, cap. 9. aſſerit, Iudam Mathathiæ filium cognomen Macchabæi inveniſſe, יען גבורתו, id eſt, *propter fortitudinem ſuam.* Quod quidem Munſtero nimis durum videtur atque difficile, & tantum non indiſſolubilis nodus: ut ex Annotationibus ipſius in eundem locum liquet. *Vnde* (inquit) *vox ipſa* (Macchabæus) *derivetur non conſtat. Neque enim in Hebraiſmo, neque in Chaldaiſmo* נבב, *aut* מכב, *aut* כבא, *invenitur ſignificare fortitudinem.* Atqui illud ſolum viro, alioqui peritiſſimo, impoſuit, quod putarit vocabulum (Macchabæus) ab uno eodemque ſimplici Themate deducendum. Quum tamen Hebraica nominis iſtius prolatio (ſicuti legitur in contextu Hebræo Hiſtoriæ ab eodem Munſtero editæ) originis compoſitæ id eſſe declaret. Nam מכבי, quis non videt facillime reſolvi poſſe, in duas haſce dictiones, quarum prior eſt מכרה, id eſt, *plaga*, altera בי, id eſt, *per me.* Quaſi dicat, *Plaga à me infligetur à Deo*, Iudæis nempe apoſtatis, & Gentilibus fidelium perſequutoribus. Hanc vero fatidicam nominis interpretationem, multiplex eventus, quem Hiſtoria paſſim commemorat, re comprobavit. Atque huc haud dubie reſpexiſſe putandas eſt Ben Gorion, ubi Iudam ex fortitudine nomen adeptum eſſe ait. *Fullerus.* Alii, Iudam in vexillis uſum literis מכבי, quæ per Raſche Theboth ſignificarint מי כמוך באלים יהוה, quis tibi ſimilis inter Deos Iehova. Exod xv, 11. *Iunius.* Sed vide Fullerum II. Miſcell. XIII. ubi eſt de Origine nominis Haſmonæorum. Utrum vero claſſis Ioaribi, è qua Haſmonæi, fuerit ex Eleazaridis an Ithamaridis, non ſatis liquet. Argumento tamen eſt Haſmonæos ex Eleazaridarum ſtirpe fuiſſe, tum quod adeo pronus eis Pontificatum deferebat populus, tum quod in oratione à Matathia ad filios habita legitur, *Phinees pater noſter, zelando zelum, accepit fœdus Sacerdotii æterni.* Nam Eleazaridum domus, etiam Phineeſi dici ſolebat. Vide librum Haſmonæorum cap. II, 54. Quin & primæ Sacerdotum claſſi, quæ Ioaribi erat, ſingularem dignitatem agnitam eſſe, comperimus apud Ioſephum, qui ſub initium vitæ ſuæ genus ſuum jactans, ἐμοὶ δὲ, inquit, ἐξ ἱερέων ἐστὶ τὸ γένος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς πρώτης ἐφημερίδος τῶν ἱερέων. πολλὴ δὲ καὶ τούτῳ διαφορά. *Seldenus.*

Apollonium.] Κοίλης Συρίας καὶ Φοινίκης στρατηγόν. Iaſo Cyrenæus: *præfectum Samariæ.* Ioſephus: τῶν Συρίας καὶ Φοινίκης στρατηγόν. Idem in Maccabaico. Huic Iudas enſem ademit, quo ſemper in bello uſus eſt. *Druſ.*

dam, qui tum Syriæ præerat, comperisset, multiplicatis legionibus Judam aggressus, ferox, quia numero præstabat, ubi in certamen descensum, fusus ac fugatus, octin-
5 *gentis ferme amissis, in Syriam regressus est. Id ubi compertum est Antiocho, ira & dolore succensus (quippe angebatur, duces suos, cum magnis exercitibus, devictos) auxilium per omne regnum contrahit, donativum mili-*
6 *tibus, exhaustis penitus thesauris, largitur. Etenim tum*
7 *præcipue graviter pecuniæ inopia affectus erat. Nam deficientibus ab eo Judæis, qui ei ultra trecenta argenti talenta annua pensitaverant, præterea Græcis urbibus, multisque regionibus, persecutionis malo turbatis, ne gentilibus quidem pepercerat: quos deserere inveteratas*

Syriæ præerat.] Ὁ ἄρχων τῆ δυνάμεως Συρίας, dux exercitus Syriæ. 1 Machab. III, 13. *Cœle-Syriæ præfectus. Josephus* XII, 10. Dux exercitus Macedonici. *Compositor* historiæ Ebraicæ. Hæc fuit secunda expeditio Judæ. *Drusius.* Et ab hoc missus Heliodorus, ut templum spoliaret. II Macc. III, 1. Vide Capellum ad A.M. 3816.

Legionibus.] Hoc vocabulum mutuo sumpsit à militia Romana. Siquidem nullæ erant legiones in exercitu Syro-Macedonum. Quid igitur? Phalanges erant, quas appellat legiones. Sic interpres noster, quem vulgatum dicimus, legionem posuit pro phalange, 1 Mach. IX, ℣. 12. Nam in Græco ἡ φαλάγξ. *Drus.*

Octingentis fere amissis.] Εἰς ἄνδρας ὀκταχοσίους, 1 Machab. III, 24. cæteri fugerunt in terram Philistæorum. *Drus.*

Exhaustis penitus thesauris.] Condita deficiente pecunia, 1 Machab. III, 39. Vide quoque 1 Machab. I, 43. & Josephum Ant. hist. libro XII, cap. II.

Trecenta argenti talenta.] Supra, *Qua tempestate Judæi, annuum stipendium, trecenta argenti talenta, regi dabant.*

Ne gentilibus quidem.] Hæc ipsa adeo obscura erant, ut non intelligerentur. nunc reposita parenthesi, quæ sensum omnem verborum non expressa turbabat, plane elucescunt. Gravi tum, *inquit*, rex pecuniæ inopia laborabat. Nam vectigalia cessaverant Judæis ab eo deficientibus, qui ei ultra trecenta argenti talenta pensitaverant, & Græcis persecutionis malo turbatis. Judæis quidem facile eum relinquentibus, apud quem nihil sancti erat; gentilibus vero omnibus metu, ac clade affectis. nam Antiochus rex ne gentilibus quidem pepercerat, cum cogeret eos, veteribus relictis superstitionibus, ad unum ritum adducere. Expressit autem, aut potius adumbravit illa, quæ etiam propter orationis angustias apud Maccabæorum historiam sunt obscura. *Et tributa regionis modica propter dissensionem, & plagam, quam fecit in terra, ut tolleret, & timuit, ne non haberet ut semel, & bis*

tas superstitiones, & ad unum ritum deducere tentaverat: illis quidem, ubi nihil sancti erat, facile relinquentibus: sed tamen omnibus metu ac clade affectis, vectigalia cessaverant. Quibus rebus æstuans (etenim, ipse 8
olim omnibus regibus opulentior, suomet scelere inopiam persenserat) copias cum Lysia partitur, eique Syriam & bellum adversus Judæos committit, ipse in Persas ad cogenda vectigalia profectus. Igitur Lysias duces belli 9
delegit, Ptolemæum, Gorgiam, Doronem, & Nicanorem: his XL *millia peditum, septem equitum data. Ac* 10
primo impetu, magnum Judæis terrorem intulerunt. Tum Judas, cunctis desperantibus, suos adhortatus, forti 11
animo descenderent in prælium: Deo fretis nihil in-

in sumptus, & donaria, quæ dederat ante larga manu. Sigonius. Hæc includenda parenthesi usque ad, *illis quidem*, ut recte monuit Sigonius. Quare autem Christiani veteres maluerint dicere gentiles quam gentes, & ethnicos quam ἔθνη, viderint quorum ea interest scire. Ego scio gentes dici antiquissimis Ebræis, quos posterior ætas ἕλληνας, id est, Græcos appellavit: Christiani etiam paganos vocitarunt. *Drus.*

Inveteratas superstitiones.] Supra, *Cum discordantem superstitionibus susceptis populum reperisset.* Innuit autem religiones gentilium, quas superstitiones appellat, quia religio proprie veri Dei est. Qui religiosus est Deum veretur, qui superstitiosus, timet. Quod tamen discrimen interpretes Bibliorum non observant. *Drus.*

Omnibus regibus opulentior.] Ἐπεισόδιον ἀπὸ τῶν βασιλέων τῶν ἔμπροσθεν. 1 Machab. III. 30. Quæ verba sic interpretatur Sebastianus Castalio, *reges omnes superiores largitione superaverat.* Sed aliter interpres vulgatus. *Idem.*

Copias cum Lysia partitur.] Homine nobili & regio genere orto. 1 Machab. III. ℣. 32. Ex historia Ebraica colligimus fuisse filium fratris Antiochi. Nam compositor illius historiæ Gorionides appellat eum filium patrui sive patruelem Eupatoris. Erant ergo Lysias & Eupator duorum fratrum filii, hoc est, ἀδελφιδοῦ. Quod Appianus scribit de Demetrio & Eupatore. *Drus.*

Eique Syriam.] Constituit eum super negocia regia à flumine Euphrate usque ad flumen Ægypti: tum etiam filium nutriendum ei reliquit. *Drus.*

Ipse in Persas profectus.] Anno Græcorum centesimo quadragesimo septimo.

Doronem.] Delendum videtur, nisi Sulpitius edidit, *Ptolemæum Dorymenis, Gorgiam & Nicanorem.* Quæ conjectura Sigonii, robur accipit à Josepho, Antiquitat. libro XII, capite II. sed magis ex 1 Macch. cap. III, 36. *Drus.*

12 invictum fore. *Sæpe antea à paucioribus, adversum*
13 *plures, bene pugnatum. Iejunio indicto, celebratoque sacrificio, in aciem descensum, fusæ hostium copiæ: Iudas castris potitus, multumque ibi auri & Tyriarum*
14 *opum repertum. Namque ex Syria negociatores nihil de victoria dubitantes, regium exercitum sequuti, spe captivos mercandi, prædæ fuere.*

1 XXXII. *Hæc ubi Lysiæ ex nunciis comperta, majore cura copias parat: annoque post, immani exercitu, Iudæos aggreditur: victus, denuo Antiochiam se recepit.*
2 *Iudas, pulsis hostibus, Hierosolymam regressus, purgare templum, & restituere, animum intendit: quod eversum ab Antiocho, profanatumque à gentibus, fœdam sui*

Fusæ hostium copiæ.] Occisa sunt ad tria millia. Hæc in Maspha acciderunt. Vide 1 Machabæorum, cap. IV, ℣. 23. *Ioseph.*

Tyriarum opum.] Purpuræ marinæ. *Drusius.* Tyrus prisci orbis unicum fere emporium fuit; de cujus divitiis & classibus, incredibilia fere sunt, quæ antiqui tradunt. Sed nemo exactius propheta Ezechiele, cap. XXVIII. Ex quo patet, cur Tyriæ opes in proverbium abierint. *Horn.*

Namque ex Syria.] 1 Macc. III. Ioseph. XII, 11.

Ex nunciis.] Qui evaserant.

Immani exercitu.] In quo erant LX. millia peditum, & V M. equitum. Hæc est quarta expeditio Judæ. *Horn.*

Antiochiam.] Ἡ μὲν Ἀντιόχεια, καὶ αὐτὴ πεζοῦ πόλις, ἐπὶ πεδίου στενοῦ μερῶν· πεδίοις δὲ καὶ ὀρεινοῖς πέριξ καὶ ἰδίοις καθ' ἕκαστον τὸ κόσμῳ· τὸ μὲν δὴ στενὸν αὐτῶν ὁ Νικήτης στωμύλισε, μεμεγαρωκὼς ἐπὶ τῆς Ἀντιοχείας τὰς οἰκήσεις, ὧν πλησίον ἐπέχειν Ἀντίοχος ὁ Φιλίππου μικρῷ πρότερον· τὸ δὲ δεύτερον, καὶ πολὺ τῶν οἰκητόρων ἐστὶ κλίμα. τὸ δὲ τρίτον Σελεύκεια καὶ Καλλινίκη· τὸ δὲ τέταρτον Ἀντιόχεια καὶ Ἐπιφάνεια. Καὶ δὲ μητρόπολις ἐστὶν αὕτη τῆς Συρίας, καὶ τὸ βασίλειον ἐνοικοῦσι ἵδρυτο τοῖς ἄρχουσι τῆς χώρας· ὃ πολύ τε λείπει καὶ δυνάμει καὶ μεγέθει Σελευκείας τῆς ἐπὶ τῷ Τίγρει, καὶ Ἀλεξανδρείας τῆς πρὸς Αἰγύπτῳ. Στωμύλιζε δέ· ὁ Νικήτης ἐνοικοῦσι καὶ τὰς ἀπὸ ὕλης Τερπολέμου, ἐφ' ᾗ μικρῷ πρόσθεν ἐμνήσθημεν· διότι Ἀντιοχεῖς ὡς ἥρωα τιμῶσι, καὶ ἄγουσιν ἑορτὴν ἐν τῷ Καισίῳ ὄρει τῷ πρὸ Σελευκείας. *Strabo* XVI.

Hierosolymam regressus.] Joseph. XII. 11. 1 Macc. 4. Anno regni Syriæ sive Græcorum CXLVIII.

Eversum ab Antiocho.] Triennio ante. Eversum autem templum dicit propter abolitam ibi deletamque religionem. Eam Judas restituere animum intendit,

sui speciem præbebat. Sed Syris arcem tenentibus, quæ 3
continua templo, & loci natura superior, atque inexpugnabilis erat, adiri subjecta non poterant, crebris eruptionibus prohibentibus. Adversum hos Judas, validissimam suorum aciem objecit. Ita opus sacræ ædis 4 5
curatum, templumque muro circundatum, constitutique, qui perpetuum præsidium, armati agitarent. At 6
Lysias, multiplicato exercitu, in Judæam regressus, rursum

tendit, purgareque templum, quod prophanatum fuerat superstitione gentilium. Hoc prædictum à Daniele volunt Dan. VIII, 14. & XII, 12. *Drus.*

Quæ continua templo.] Quæ templo superstabat. *Ioseph.* XII. 14. Sed vide num potius legendum sit, *quæ contigua templo.* Arcem autem dicit quam superius acram & acropolim vocari diximus. Unde in libro jejunii *filii Acræ* vocantur, qui illic in præsidio sedebant. *Drus.*

Et loci natura superior.] Non ergo in urbe inferiore sita erat, sed in superiore, hoc est, in civitate David. Nam templum subjectum habebat, quod in clivo montis Sion, Moria dicto. *Idem.*

Opus sacræ ædis curatum.] Atque encœnia celebrata. Josephus lib. XII, 11. Πέμπτῃ ὑ καὶ εἰκάδι τ Χεσλαίε μηνὸς, ὃν οἱ Μακεδόνες Ἀπελλαῖον καλέσι, ἦψαν τε φῶτα ἐπὶ τ λυχνίας, καὶ ἐθυμίασαν ἐπὶ τ βωμῦ, καὶ ἄρλες τὸν τραπιζαν ἐπέθηκαν, καὶ ὁλοκαύτωσαν ἐπὶ τ καινῆ θυσιαςηρίε. ἔτυχε ὑ τῶτα καὶ τὸν ἡμέραν ἐκείνὸν γίνεδαι, καθ' ὃν καὶ μετέπεσεν αὐτῶν ἡ ἀγία θρησκεία εἰς βέλτιον καὶ καινὸν σωηθῆναι μ' ἔτη τρία. Τ γὰ ναὸν ἐρημωθέντα ὑπ' Ἀντιόχε ἀμαθίαν ταῦτον ἔτεσι σωέβη τρισίν· ἔτη γὰ πέμπτῳ καὶ πεσαρακοσῷ, καὶ ἑκατοσῷ τῶτα πάλι τ ναὸν ἐθνῶν, πέμπτῃ καὶ εἰκάδι τ Ἀπελλαίε μηνὸς, ἡ καθαρσις δ' ἐθνέτε ἡ καὶ ρ' καὶ μ' ἔτη, Ὀλυμπιάδι ρ' καὶ ν' καὶ δ'. Annum primum vertentem Olympiadis centesimæ quinquagesimæ quartæ, componit Josephus cum anno Græcorum centesimo quadragesimo octavo, unde colligere est Encœnia Judæ Maccabæi incidisse, ex Josephi sententia, in annum affectum termillesimum septingentesimum octogesimum sextum. *Petitus.*

Qui perpetuum præsidium.] Ex præfectis militaribus quidam fuere, qui Græce σωματάται & σρατηγοὶ τ ἱερῦ dicti sunt, id est, præsides templi, & præfecti exercitus templi. Hi vero præsidio templi præfuerunt, quod olim Judas Maccabæus imposuit, itemque turris Antoniæ, quam cum templo junctam illius posteri condiderunt. Habuisse autem Judæos ejusmodi custodiæ causa milites, indicat S. Matthæus XXVII. Cum enim petissent Judæi à Pilato, ut juberet custodiri sepulchrum Christi usque in tertium diem; respondit Pilatus; *Habetis custodiam, ite, custodite, sicut scitis.* Huic vero præsidio præerat tribunus militum unus, aut fortasse etiam plures cum cohortibus suis, ut mox apparebit. *Sigon.*

Lysias multiplicato exercitu.] Quinta expeditio, de qua nihil mihi adhuc lectum, nec apud Josephum, nec apud alios. Quærendum ergo unde habeat?

Sigonius

sum vincitur, magna clade exercitus & auxiliorum, quæ ei à civitatibus missa, in bellum conspiraverant.

[1 XXXIII. *Interea Antiochus, quem in Persidem profectum supra memoravimus, oppidum Elymum, regionis illius opulentissimum, fanumque ibi situm, multo auro refertum, diripere conatus, confluente undique ad defensionem loci multitudine, fugatus: insuper nuncium accepit, res vel à Lysia, vel à Lysimacho, improspere ge-*
2 *stas. Ita ex mœrore animi, corporis morbo incubuit.*
3 *Sed cum internis doloribus angeretur, reminiscens malorum, quibus populum Dei vexaverat, merito sibi illa*
4 *accidisse confitebatur. Deinde post paucos dies moritur,*

Sigonius ad hunc locum annotat: *Lysias, postquam semel victus recessit Antiochiam, elegit quidem milites, ut multiplicatis eis rursus veniret in Iudæam: verum venisse non dicitur, neque ab autore libri Machabæorum, neque à Iosepho, sed multa prælia secunda cum finitimis gentibus fecisse, quæ deinceps quinto capite explicantur.*

Oppidum Elymum.] Elymaidem, 1 Machab. VI, 1. Elymaida. Iosephus XII, 23. Persepolim, II Machab. IX, 2. Cæterum Elymus esse videtur, quæ in libris Canonicis Elam vocatur. *Idem.*

Fanumque ibi situm.] Fanum Veneris, *Appianus.* Dianæ, *Ioseph.* XII, 13. Verba Appiani sunt, τὸ τῆ Ἐλυμαίας Ἀφροδίτης ἱερὸν ἐσύλησε, καὶ φθόνον ἐτελεύτησε, παιδίον σὺν αὐτῇ ἐξ ἀπολιπὼν Ἀντίοχον Εὐπάτορα. Hieronym. commentario in Danielem ex Polybio & Diodoro refert, Antiochum, cum templum Dianæ in Elymaide spoliare conaretur, oppressum à custodibus templi & vicinis gentibus, quibusdam phantasiis in amentiam versum, morbo interiisse in Tabes opido Persidis. Iustinus lib. 32. *Interea in Syria rex Antiochus, cum gravi tributo pacis à Romanis victus oneratusque esset, seu inopia pecuniæ compulsus, seu avaritia solicitatus, quæsperabat se, sub specie tributariæ necessitatis, excusatius sacrilegia commissurum, adhibito exercitu, nocte templum Didymæi Iovis aggreditur. Quare prodita, concursu incolarum, cum omni militia, interficitur.* Quæ conciliabis, si hos loqui dixeris de Antiocho magno aut Sidete, & illos de Antiocho Epiphane: Magnus enim & Sidetes perierunt in Persida: Epiphanes fugatus, ex mœrore animi, corporis morbo incubuit. *Drus.*

Vel à Lysimacho.] Qui iste Lysimachus? An qui Menelao successit in pontificatu. Sigonius legit, *res à Lysia improspere gestas.* Reliqua superare arbitratur a glossemate. *Idem.*

Post paucos dies moritur.] Tabe, relicto novenni filio Antiocho Eupatore. *Appian.* Syriac. Aliæ de morte ejus opiniones paulo ante ex Hieronymo relatæ sunt. Quod locum spectat, dissentiunt itidem authores. Appianus *in Elymæis.* Hieronymus *in Tabes oppido Persidis.* Author II. Macc. IX. 3. *in montibus Mediæ & Persidis juxta Ecbatanam.*

tur, cum regnasset annos undecim. ANTIOCHO *filio re-* 5
gnum reliquit, cui EUPATOR *nomen fuit.*

XXXIV. *Ea tempestate Judas, Syros in arce po-* 1
sitos, obsidebat. Qui cum fame atque inopia afficeren-
tur, missis ad regem nunciis, præsidium implorant. Ita 2
Eupator, cum centum millibus, & equitum viginti mil-
libus, suis subsidio venit: præeuntibus aciem, cum in-
genti terrore, elephantis. Tum Judas, laxata obsidione, 3
regi obviam tendit, primoque prælio Syros fundit. Rex 4
petit

tanam. Hinc aliqui colligunt errorem ab eo commissum. Quod tamen ita excusari potest, si Tabes urbem eam dicamus quæ hodie Tabs Kileki appellatur, sita in Kilan, id est, Media, qua montibus Tauro jungitur.

Cui Eupator nomen erat.] Sic appellatus fuit à Syris, propter patris virtutem. *Appianus.* A Lysia educatore 1 Mach. VI, 17. Eupator autem potius erat cognomen, quam nomen proprium. Aut mutatum ei fuit nomen in regno, more apud veteres tralatitio. Hunc juniorem Antiochum appellat Eusebius. *Drus.* Sic εὐπατρίδαι vocatur generosa filia. Et εὐπατρίδαι dicti à Theseo nobiles Athenienſium. *Plut.* in Theseo, atque patricios idem sic vocat in *Publicola.*

Ea tempestate.] Anno post obitum Antiochi Epiphanis, qui Græcorum erat CL.

Judas Syros in arce positos obsidebat.] Caussa obsidionis excursiones eorum perpetuæ. Vide Ioseph. XII, 14.

Fame atque inopia.] Καὶ λιμοῦ διάζας μηχανήματα καὶ χώματα ἐγείρας φιλοπόνως ἐπιθεῖναι τῇ τῶν ἀνδρῶν αἱρέσει. *Ioseph.*

Cum centum millibus.] Videtur legendum, *cum peditum centum millibus.* Drus.

Elephantis.] Triginta duobus. 1. *Machabæorum* cap. VI. ℣. 30. *Iosephus* lib. XII. cap. 4. Octoginta. *Historia Ebraica.* Fuerunt Indici, qui Libycos longe superant, teste Livio XXXVII. Præliandi cum elephantis mos, accurate 1 Macc. cap. VI. describitur. Summa est: pro XXXII. elephantis depugnasse XXXII. millia peditum, XVI. millia equitum. Vegetius III, 24. *Elephanti in prœliis magnitudine corporum, barritus horrore, formæ ipsius novitate, homines equosque conturbant. Hos contra Romanum exercitum primus in Lucania Pyrrhus Rex eduxit. Postea Hannibal in Africa, Rex Antiochus in Oriente, Jugurtha in Numidia, copiosos habuerunt: adversus quos diversa excogitata sunt armorum genera.* Fuisse Indicos etiam hinc patet, quia singuli in ligneis turribus XII. propugnatores habuerunt: cum Africani vix sex vel septem portent. *Gesnerus* & *Aldrovandus*, ex Livio, Plinio, Solino.

Prælio Syros fundit.] Contra sentit is, qui lemmata in Josephum composuit. Nam victum ab Antiocho Judam tradit, & in templo obsessum. Verba sunt: Ὡς Ἀντίοχος ὁ Εὐπάτωρ Ἰουδαίους νικήσας ἐπολιόρκει Ἰουδαίους, εἰς τὸ ἱερὸν ἐκκλείσας. Ex textu & Maccha-bæorum & Josephi certum est, capta à Syris Bethsura, exercitum Hierosolyma venisse, & Judam ibi obsessum. Igitur male Sulpicius victoriam Judæ attribuit, quæ nulla fuit. *Horn.*

Rex

petit pacem: quia infido ingenio male usus, perfidiam consecuta ultio. *Nam* DEMETRIUS *Seleuci filius, quem Romanis obsidem datum supra memoravimus, ut audivit Antiochum decessisse, petivit,* ut se in regnum remitterent. *Quod cum ei negatum fuisset, clam Roma profugit, in Syriam venit, regnumque occupavit:*

Rex petit pacem.] Καὶ πέμψας ὁ βασιλεὺς ὡσὲὶς τὴν Ἰ'ουδαίαν, καὶ τὰς σὺν αὐτῷ πολιορκουμένους, εἰρηνεύειν τε ἐπηγγείλατο καὶ συγχωρεῖν τοῖς πατρῴοις νόμοις χρῆσθαι ζῆλῳ. *Ioseph.* Causa fuit adventus Demetrii, ut in sequentibus refertur.

Quia infido ingenio male usus.] Legendum opinor, *qua* pro *quia*, ut pax subintelligatur. *Qua pace*, inquit, *infido ingenio male usus est perfidiam consecuta ultio.* Constat enim verbum substantivum (est) in hac historia desiderari. *Druſ.*

DEMETRIUS.] Appianus in Syriacis hunc Demetrium ait fuisse Σελεύκου μὲν υἱὸν, Ἀντιόχου δὲ Ἐπιφανοῦς ἀδελφιδοῦν. υἱωνὸν δὲ μεγάλου Ἀντιόχου, ἀνέψιον ὄντα τοῦδε τοῦ παιδίου. Non ergo patruus erat Antiochi Eupatoris, ut Justinus lib. XXXIV. scriptum reliquit: sed patruelis, ut recte Appianus eum appellat. Erant enim duorum fratrum filii. Adito sis ad locum illum Appiani & ad Epitomen Livii. *Druſ.* Præter hunc etiam Philippus, qui cum Lysia gubernator regni & pueri Eupatoris constitutus erat, tum Antiochiæ rebellavit. Atque hæc princeps pacis cum Juda initæ, causa. II *Machab.* XIII. ℣. 22. *Ioseph.* XII. 14, 15.

Seleuci.] Non Antiochi magni, ut existimasse videtur Justinus. Nam Antiochum Epiphanem appellat fratrem Demetrii, cum fuerit fratris filius. Seleucus enim & Antiochus ille germani fratres erant. Horum filii Eupator & Demetrius. Nihil certius. *Druſius.* Vide Justinum XXXIV.

Vt audivit Antiochum decessisse.] Audita morte Antiochi, cujus loco Romæ obses fuerat, petivit primo ut se in regnum reducerent, secundo, ut saltem obses esse desineret, quandoquidem permutatus esset patrueli, qui tum defunctus erat. Quum ne hoc quidem impetraret, aufugit navigio. *Appianus.*

Petivit ut se in regnum remitterent.] Postulatum non iniquum. Vide Grot. de Jure P. ac Belli III. 20, Justinus: *Dimitti igitur se ad regnum petendum æquum esse, quod sicut jure gentium majori fratri cesserit, ita nunc sibi, qui pupillum ætate antecedat, deberi.*

Cum ei negatum esset.] Justinus: *Cum se non dimitti animadverteret à Senatu, tacito judicio, tutius apud pupillum, quam apud eum, regnum futurum arbitrante.* Eo enim tempore annum XXIII. ingressus erat.

Clam Roma profugit.] Specie venandi ab urbe profectus, Hostiæ tacitus cum fugæ comitibus, navem conscendit. *Justinus.*

In Syriam venit.] Aripolin: ubi exceptus fuit à Syris magna gratulatione, regnumque adeptus est, Lysia primum occiso, deinde puero & Timarcho, qui Babylonis præfecturam male administraverat. Quamobrem Soter appellatus est, orto à Babyloniis initio. Appianus. *Druſ.* Vide Josephum XII, 17. I Mach. VII.

Antioche

pavit: Antiocho filio, qui annum unum & menſes ſex regnaverat, interfecto. Hoc regnante, primum Iudæi à 7
populo Romano amicitiam feduſque petiere: benigneque excepta legatio. Decreto Senatus, ſocii atque amici 8
appellati. Interim Demetrius, adverſus Iudam, per duces ſuos, bellum gerebat. Ac primum, per Bacchidem 9
quendam & Alchimum Iudæum, ductus exercitus: poſt
Ni-

Antiocho filio, qui annum unum & menſes ſex.] *Puero* malim, niſi ſcripſit, *Antiocho Antiochi F.* Similis defectus ſupra. *Igitur Demetrii filius.* Nam legendum, *Demetrius Demetrii filius.* Puer autem erat, cum interficeretur, decennis, poſtquam novennis, id eſt, ἐνναετὴς, ut eſt in Appiano, ad regnum perveniſſet. Unum ergo duntaxat annum regnavit. Quibus noſter adjicit ſex menſes. Quanquam in Euſebio ann. 2. *Druſius.*

Iudæi à populo Romano amicitiam feduſque petiere.] 1 Machab. VIII. Ioſeph. Ant. hiſt. lib. XII. cap. 17. Gorionides lib. IV. cap. 33.

A populo Romano.] Cujus tum ingens potentia, Syriæ ac Ægypti Regibus formidabilis. Nam eo tempore jam in Aſiam arma eorum penetraverant, & Hiſpaniam. 1 *Mach.* VIII. & *Ioſephus* XII, 17.

Interim Demetrius.] Iuſſus quidem à Romanis abſtinere Iudæa, ſed jam miſſo cum exercitu Bacchide. 1 Mach. VII.

Per Bacchidem.] Ioſeph. XII, 18. 1 Machab. IX.

Et Alchimum Iudæum.] Scribo Alcimum. Nam Græce Ἀλκίμῳ, & in hiſtoria Ebraica אלקימוס. Alio nomine Iacimus dicebatur, teſte Ioſepho. Utrumque nomen extat in ſacris. Nam Alcimus eſt Eliacim, & Iacimus, Ioacim, qui Ebræis Iehojacim ſive Iojacim. Alcimus iſte, ut eſt in hiſtoria Ebraica, tempore Antiochi, mutata lege, carnes ſuillas comederat. Sunt qui ſcribunt ipſum ex familia Aharonis fuiſſe, ſunt rurſum qui negent. Ut ut ſit, conſtitutus fuit ſacerdos à Demetrio. 1 Machab. VII, ℣. 9. Videatur Ioſeph. lib. XII. c. 15. cui diſſidium cum priore Machabæorum, in eo quod ſcribit poſt exceſſum Alcimi populum, communibus ſuffragiis, pontificatum Iudæ tradidiſſe, qui eum per triennium adminiſtrarit. Nam Alcimus diu poſt Iudam vixit. Succeſſit enim Lyſimacho. an Menelao? quem Menelaum rex ſuaſu Lyſiæ miſſum in Beroeam occidi curaverat. Quare offenſus Onias Menelai filius in Ægyptum conceſſit, ibique impetrato à Ptolemæo rege loco, in præfectura Heliopolitana, templum ſimile Ieroſolymitano extruxit. *Druſius.* Eorum qui Lyſimachum, poſtremum in ſuperiore ſerie Pontificem prætermittunt, alii ſcribunt Antiochum Eupatorem, Epiphanem alii, alii Demetrium Soterem, Alcimum, Iacimum, id eſt, Ioachim (ut Ruffino interdum etiam nominatur in Ioſephi verſione) item dictum poſt Menelaum ſubſtituiſſe. Ioſephus, τῶν ἀρχιερωσυνῶν. inquit, Ἀλκίμῳ δίδωκεν, οὐκ ὄντα ἐκ ἀρχιερέων γένους. Minime negat Ioſepus Alcimum fuiſſe ex genere Sacerdotali, ſed ex Pontificali, id eſt, ex nepotibus illis, qui jure à majoribus recepto, & ſatis conſtanter per plurimos annos obſer-

10 *Nicanor bello præpositus, in prælio occubuit. Tum Bac-*
chides & Alchimus, resumptis viribus, auctisque copiis,
11 *adversum Iudam confligunt. In ea pugna victores Syri,*
cruente admodum victoria sunt usi.

1 XXXV. *Hebræi, in locum Iudæ,* JONATHAN, *fra-*
trem ejus, deligunt. Interea Alchimus, cum fœde Hie-
2 *rosolymam vastasset, moritur. Bacchides socio destitu-*
3 *tus, ad regem redit. Dein, post biennium rursus, Bac-*
4 *chides bellum Iudæis intulit: victus pacem petit. Quæ*
propositis conditionibus data, si perfugas captivosque,
5 & omnia bello rapta, redderet. *Dum hæc intra Iu-*
dæam

observato aut in Pontificis dignitatem, sanguinis proximitate, succedere deberent, aut vicinius succedendi jus obtendere possent. Quin & ipse alibi hunc Iacimi nomine memoratum, ex Aharonico genere, expressum ait, ὃς ἦν ἐκ τοῦ ἱερατικοῦ γένους. *Seldenus.* Vide eundem 1. de Success. in Pontific. IX.

Post Nicanor bello præpositus, in prælio occubuit.] Historia habetur apud Iosephum lib. XII. cap. 17. Gorionidem lib. IV. cap. 24. Vide quoque 1 Machab. VII, 16. & 11 Machab. XIV.

Victores Syri.] Hæc gesta sunt anno Græcorum CLII. & in hac pugna Iudas occubuit, 1 Machab. IX. Iosephus XII, 18. *Idem.*

IONATHAN *fratrem ejus deligunt.*] Non statim à cæde Iudæ, sed aliquam multo tempore post, cum se tota fere regio Bacchidi tradidisset. 1 Mach. IX, 24, 25. Vide & Ioseph. XIII. Delectus fuit in Principatum, non Pontificatum, quod postea demum factum est, ut paulo post dicetur.

Cum fœde Hierosolymam vastasset.] Destrui muros domus sanctæ interioris jussit. 1 Mach. IX, 54. De hoc muro Tacitus, emendante Grotio: *Illic immensæ opulentiæ templum, & primis munimentis urbi adjunge, intimis clausum.* Voluit ergo Alcimus omne discrimen in templo inter Iudæos & Græcos tollere, in Græcorum, quibus turpiter serviebat, gratiam. *Grotius.*

Moritur.] Anno Græcorum CLIII. qui fuit annus secundus Ionathæ. Erat igitur Iosephus, dum Alcimo morienti successisse dicit Iudam Machabæum. Nam is anno præcedenti CLII. occubuerat. Ergo nonnisi biennio Pontificatum scelestus Alcimus tenuit. *Horn.*

Victus pacem petit.] Gorionides addit Bacchidem à Ionatha captum, jurasse omnia se, quæ ceperat in Iudæa, redditurum. Sed hoc falsum. Nam Ionathas prior pacem petiit, & parum æquis conditionibus acceptavit. 1 Mach. IX. Ioseph. XIII, 2.

Profugas captivosque.] Captivi utrimque redditi fuerunt. De transfugis reddendis nulla mentio nec apud Iosephum, nec in libris Machabæorum. *Drus.*

Et omnia bello capta.] Falsum & hoc. Nam nec Ierosolymam, nec alias Iudææ urbes petere ausus est. Hinc Ionathas sedem suam in oppido Machmas posuit. *Ioseph.*

Dum

dæam geruntur, adoleſcens quidam Rhodi educatus, nomine ALEXANDER, *Antiochi ſe eſſe filium dictitans, (quod falſum erat) adjutus opibus Ptolemæi regis Alexandrini, in Syriam cum exercitu venit: Demetrium bello ſuperatum occidit, cum regnaſſet annos* XII. *Hic* 3 *Alexander, priuſquam adverſus Demetrium confligeret, fœdus cum Jonatha fecerat, eumque veſte purpurea & inſigni-*

Dum hæc intra Iudæam geruntur.] Anno Seleucidarum CLX. 1 Machabæorum cap. x. Ioſephus lib. XIII, cap. 3.

ALEXANDER.] Alexander Balas, ſive Bales. Ioſepho dicitur Balles: aliis ὁ Βαλᾶ, id eſt, filius Balæ, quibuſdam Veles. De hoc Appianus in Syriacis: *Adverſus Demetrium exortus eſt quidam Alexander, falſo in Seleucidarum gentem ſeſe inſerens: quem Ptolemæus Ægypti rex fovebat odio Demetrii, atque ita convenientibus Ægyptiis, Alexander Demetrium regno expulit. Qui poſtquam in exilio defunctus eſt, filius paterno nomine Demetrius regnum recepit, & quia vicit alienum à ſua familia, Nicatorem Syri cognominaverunt, ut ſecundum poſt Seleucum, à quo deſcenderunt reges Syriæ.* Et Iuſtinus lib. XXXV. *Antiochenſes adjuvantibus Ptolemæo rege Ægypti, & Attalo rege Aſiæ, & Ariarathe Cappadociæ, bello à Demetrio laceſſiti, ſubornant propalam quendam, ſortis extremæ juvenem, qui Syriæ regnum, velut paternum, armis repeteret, & ne quid contumeliæ deeſſet, nomen ei Alexandro inditur, genituſque ab Antiocho rege dicitur. Tantum odium Demetrii apud omnes erat, ut æmulo ejus non vires regiæ tantum, verum etiam generis nobilitas, conſenſu omnium, tribueretur.* Vide & Livii Epitom. LII. Lipſium Monit. & Exemp. Polit. II. Alexander hic βάλης, vel ωφέλης, Latinis Propala vel Prompalus dictus videtur. *I. Capellus.* Vide Iuſtinum XXXV. & ibi Commentatores.

Antiochi.] Epiphanis. 1 *Macch.* X. *Ioſeph.* XIII. 4. ex Bala Concubina. *Salian.* Eupatoris. *Lyra. Carth. Adrichom.* Quod falſum: quia Eupator anno ætatis XII. occiſus.

Quod falſum erat.] Sic habes Pſeudo-Druſum. *Tacit.* V. Annal. Pſeudo-Neronem. *Suet.* Pſeudo-Ariarathen. *Val. Max.* IX, 16. Pſeudo-Johannem. *Pachymer.* III, 12, 13. & alios. Joſephus tamen, & Hiſtoria Machabæorum, nihil dubitant quin Antiochi Epiphanis filius fuerit, XIII, 4. Et ſæpe, qui veri ſucceſſores ſunt, ab æmulis, præſertim victi, crimine tali onerantur, ac cum tempore mendacium gliſcit. *Horn.*

Demetrium bello ſuperatum occidit.] Juſtinus: *Totius ferme Orientis viribus ſuccinctus, bellum Demetrio infert, victumque, vita pariter ac regno ſpoliat.*

Annos XII.] Ἔτη βασιλεύσαντα ιά. *Ioſeph.* XIII, 5.

Fœdus cum Ionatha fecerat.] Primo Demetrius Ionatham in partes ſuas traxit. Deinde Alexander ὑπεβάλλων τὰ πρὸς Δημήτριον, τὴν ἀποδεῖξαι Ἰωνάθαν δορυφορίᾳ, συμμαχεῖν ἔπεισεν αὐτῷ. *Ioſeph.* XIII, 5. Δεξαμένου δὲ τοῦ ἐπιστολὴν ὁ Ἰωνάθης, ἐνδύεται μὲν τὸν δορυφορικὸν στολὴν, τὸ σκηνοπηγίας συστάσης, μὴ ἔτη τέσσαρα ἢ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἰούδαν ἀποθανεῖν. Vide 1 Mach. X, 18. & deinceps. *Druſ.* Juda mortuo quadriennium aut circiter tranſit ſine Pontifice. Quo exacto, Ionathan qui

insignibus regiis donaverat; ob quod eum Jonathas auxiliis juverat: victoque Demetrio, primus omnium congratulatum occurrerat. Neque postea Alexander data fidem violavit. Ita quinquennio, quo rerum potitus est, res Judæorum tranquillæ fuerunt. Igitur Demetrii filius, qui post mortem patris Cretam confugerat, hortante Lasthene Cretensium duce, regnum patrium

in Principatum antea successerat, ab Alexandro postmodum Syriæ rege Pontifex etiam renuntiatus, more solenni sacris vestibus in Scenopegiæ festo est indutus; annuente etiam Demetrio Sotere, Syriæ tunc rege, & populo. Verba epistolæ seu diplomatis Alexandri ad Jonathanem, quo eum in partes suas pellexit, sunt: χίροτονημένόν σε σήμερον ἀρχιερέα τοῦ Ἰουδαίων. Accepta epistola Jonathan, ἐνδύεται μὲν τὴν ἀρχιερατικὴν στολὴν, τῇ σκηνοπηγίας ἑορτάσης μῆνα ἕβδομον ἢ τὸ ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἰούδαν ἀποστεῖλαι· καὶ γὰρ ἤδη μετὰ τὸν χρόνον ἀρχιερώσης ἐγεγόνει. Vide sis Josephum lib. XIII, cap. 5. Librum Hasmonæorum cap. X, 21. & Eusebium num. MDCCCLXII. *Non extat in Historia Sacra* (sic observat ad Jonathanis initia magnus Scaliger in Canonibus lib. III.) *aliud exemplum tanti intervalli sine pontifice maximo. Nam summo Sacerdote mortuo, statim filius aut nepos aut frater jure successionis, ad Pontificatum, nullo impediente aut controversiam movente, veniebat.* Selden.

Vestepurpurea.] Quæ amicis regum dari solebat, unde purpuratorum nomen. Ita Josepho est στολὴν πορφυρᾶν. *Druſ.* Mos ille Orientis, ut supra ostensum. Sic postea, cum nuptiæ apud Ptolemaidem inter Alexandrum & Cleopatram Ptolemæi filiam celebrarentur, Jonathan purpurea veste regibus assedit. Josephus lib. XIII, cap. 7. Qui addit: τοσαύτη ἦν τιμὴ ἐφ' Ἰωνάθῃ ὁ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος ἐχρήσατο, ὥστε αὐτὸν καὶ πορφύραν τῶν φίλων.

Insignibus regiis.] In eodem, καὶ στέφανον χρύσεον, & coronam auream. *Josephus.* Frustra ergo Sigonius Sulpicium erroris accusat.

Quinquennio.] Alexander videlicet. Mox ait, *cum regnasset annos quinque.* Druſ.

Res Judæorum tranquillæ.] 1 Mach. IX. ℣. 73. *& cessavit gladius ab Israël.* Quod pro eo habendum ac si dixisset, res eorum tranquillæ fuerunt, sive quies eis fuit à bello. *Idem.*

Demetrii filius.] Historia poscit ut legamus, *Demetrius Demetrii filius.* Hic à Syris Nicanor sive Nicator cognominabatur. Caussam supra ex Appiano produximus. *Druſ.* Iustin. XXXV. *Initio belli Demetrius duos filios apud Gnidium hospitem, cum magno auri pondere commendaverat, ut belli periculis eximerentur, & si ita fors tulisset, paternæ ultioni servarentur.*

Cretam confugerat.] Pro *in Cretam.* Frequens locutio apud Tacitum & alios bonæ notæ.

Lasthene Cretensium duce.] Sumpsit ex Josepho. Vide illum Orig. Iud. lib. XIII. cap. 8. Sed & Iustinum, libro XXXV. Hujus Lasthenis meminit prior Machabæorum capite II. versu 31. Ὁ τῆς βασιλείας προεστηκὼς dicitur in fragmentis Diodori.

Iam

trium bello repetens, impar viribus, PTOLEMÆUM Philometorem *regem Ægypti, Alexandri ſocerum, jam tum genero infeſtum, ut ſibi ſit auxilio, implorat. Ille vero, non tam ſupplicis precibus, quam ſpe Syriæ* 7
occupandæ illectus, copias cum eo jungit: ac filiam Alexandro nuptam, dat Demetrio. Adverſus hos, Alexander, acie conſligit. Eo prælio vincitur Ptolemæus, 8
cadit Alexander. Vincitur Ptolemæus, & paulo poſt 9
inter-

Iam tum genero infeſtum.] Propter inſidias, quas ei ſtruxerat per Ammonium quendam. *Ioſephus.* Diſcordia authori 1 Macc. xi. cum Ioſepho. Nam prior ille Ptolemæum inſidias ſtruxiſſe Alexandro refert. Contra hic Alexandrum incuſat. Uterque, ut mos regum, alterius fortunam everſum cupiebat. Nunquam fida Ptolemæis & Seleucidis amicitia. *Horn.*

Spe Syriæ occupandæ.] 1 Maccab. xi. Ioſeph. xiii, 8. Cujus prætextum quæſierat, inſidias Ammonii, & preces Demetrii. Nec ſpes ſucceſſus deerat, hinc premente in Cilicia Demetrio, inde ambiguis Syris, & animo in Alexandrum infeſto, quem *inſperatæ opes, & alienæ felicitatis ornamenta, velut captum, interſcortorum greges, deſidem in regia tenebant.* Iuſtinus. Ita cum nec Demetrio, ob veterem offenſam, nec Alexandro ob recentem, faverent, proximus erat Ptolemæus, utroque potentior, ad quem ſe reciperent. Ioſephus tamen conſtans Ptolemæi patronus eſt. *Horn.*

Filiam Alexandro nuptam dat Demetrio.] Cleopatram. Quod nomen frequens Ægypti reginis, poſtquam Cleopatram Antiochi M. filiam, Ptolemæus Epiphanes duxerat. Laudat Ioſephus Ptolemæi juſtitiam & moderationem. Verba ejus ſunt: ἐλθὼν πρὸς τὸν Ἀντιοχέως Πτολεμαῖον βασιλεὺς ὑπ' αὐτῶν καὶ τῶν τραυμάτων ἀναδεικνυὺς, καὶ ἀναπηδήσας δύο ἅρματα Ἀλεξάνδρεια, Ἀσίας καὶ Αἰγύπτου. ἦρχεν δὲ ὧν φύσει καὶ δίκαιος, καὶ τὴν Κλεοπάτραν οὐκ ἐφιέμενος, adhæc prudens, & qui nollet Romanis invidioſus fieri, advocata Antiochenſium concione, perſuaſit eis ut Demetrium reciperent, quod & factum eſt.

Vincitur Ptolemæus, cadit Alexander.] Locus fœde corruptus, & cui nemo hactenus veram medicinam attulit. Sigonius ita: *Vincitur Alexander, cadit Ptolemæus. Vincitur Alexander, & paullo poſt interficitur.* Cui firmando conſequa verba, *cum regnaſſet annos quinque.* Quæ de Ptolemæo accipi nullo modo poſſunt. *Druſ.* Sed quis credat Sulpicium, cui Salluſtiana brevitas placuit, iteraſſe illa, *Vincitur Alexander?* Ergo ſic ſcribendum: *Eo prælio vincitur, Ptolemæus cadit, Alexander paulo poſt interficitur.* Sic omnia recte cum hiſtoria, & ſecum, conſentiunt. Nam alia ratione tam diſtortus locus ſanari nequit, quem Giſelino præteritum miror, ſatis cætera feliciter merenti de authore noſtro. *Horn.* Ptolemæus autem, non in prælio cecidit: ſed aliquot diebus poſt, ex vulneribus in caput jacentis inflictis, cum equus, quo vehebatur, barritu elephanti conſternatus eum excuſſiſſet, extinctus eſt. Livius

interficitur, cum regnasset annos v. *vel, ut in plerisque* 10 *authoribus reperi, novem. Demetrius regnum indeptus, Jonathan benigne habuit, fœdus cum eo fecit, Judæos legibus suis reddidit.*

1 XXXVI. *Interea Tryphon, qui partium Alexandri fuerat, præfectus Syriæ regno, eum bello prohibiturus,*

lib. LII. *Ptolemæus in caput graviter vulneratus, inter curationem, dum ossa Medici terebrare contendunt, expiravit.* Drus. Sic & Strabo & Iosephus, nisi quod hic, post diem quintum à terebratione, dicit mortuum. Author 1 Macch. XI, 18. post diem tertium. Polybius hoc tantum ait, in prælio vulneratum decessisse. *Fragmento* ultimo eorum quæ Valesius edidit.

Paulo post interficitur.] A Zabelo Arabum Dynasta. Sic Iosephus. Sed omnino legendum Ζάβδηλος, זבדיאל. Fuit unus ex duodecim φυλάρχαν Arabiæ, paris animi cum Ægyptiis illis postremi Ptolemæi ministris, qui Pompei capite abscisso, Cæsaris amicitiam redimendam putavere. *Grotius.* Τῷ δὲ Αλεξάνδρῳ τὴν κεφαλὴν ἀποτεμὼν Ζάβδηλος, ἀπέστελε Πτολεμαΐῳ· ὃς μετ' ὀλίγον, πληθεὶς τὸν κατ' Αλεξάνδρου πάθους χαρᾶς, καὶ αὐτὸς κατέφθειρε τὸν βίον. *Iosephus.*

Annos quinque.] Consentit Josephus, non item Eusebius, qui annos decem ei tribuit cum septem mensibus. *Drusius.*

Regnum indeptus.] Sic etiam est in Lutetiæ impressis: cæteri habent *adeptus.* Drusius.

Judæos legibus suis reddidit.] Non legibus, sed immunitate donavit. Nam prius cum religione leges recuperaverant: tributa & vectigalia regibus Syriæ adhuc persolvebant. Ea remisit in gratiam Jonathæ Demetrius. *Iosephus* lib. XIII. cap. 8. & 1 *Machab.* II, 28. Vide sequentia.

Tryphon.] Diodotus cognomine. Trypho genere Apamenus. *Iosephus* lib. XIII. cap. 9. Diodotum etiam vocat Appianus, lib. XVI. & Strabo lib. XIV. Livius epit. LV. Verba Appiani sunt, *Nicator in expeditione Parthica captus vixit in Phraatæ regia, regis sororem Rhodogina ducta in matrimonium. Cæterum Syriæ regiam tum vacuam occupavit servus regum Diodotus, inducto Alexandro puero, Alexandri Nothi ex Ptolemæi nata filio: quo mox sublato ipse regnare ausus est, ascito sibi novo Tryphonis nomine.* In Orosio lib. V. cap. 2. perperam Diodorus legitur pro Diodotus. Alexandrum filium autem dicit, quem Appianus Alexandrum puerum appellabat. Nam duo erant, pater & filius. Quocirca nihil mutandum in his verbis, *Demetrio capto Diodotus quidam cum Alexandro filio regnum ejus & regium nomen usurpavit: qui postea ipsum Alexandrum filium, quem participem periculi in pervadendo habuerat, ne in obtinendo consortem haberet occidit.* Idem.

Præfectus Syriæ regno.] Post hæc verba punctum esse ponendum admonuit nos Carolus Sigonius. Subintelligitur autem *erat*, aut aliquid tale. *Drusius.* Locus hic insigni vel authoris vel librariorum vitio laborat. Nihil enim cohæret, omnia confusa sunt, ut ex Appiano & Justino patet. Sulpicii mens est, Tryphonem contra Demetrium arma cepisse. Hoc enim sibi illa volunt: *cum*

bello

rus, contra Jonathan in prælium descendit, terribilis XL. *millium exercitu. Tryphon, ubi se imparem cernit,* 2 *pacem simulat: receptumque in amicitiam, invitatumque Ptolemaidam, interfecit. Post Jonathan, summa* 3 *rerum ad* SIMONEM *fratrem defertur. Is funus fratris* 4 *magni-*

bello prohibiturus. Atqui, omnium consensu, jam captus à Parthis Demetrius erat, antequam Trypho regnum affectaret. Et tamen Livii Epit. LII. errorem eundem errat, ut vel propterea Sulpicius excusationem mereatur. *Demetrius*, inquit, *ob crudelitatem, quam per tormenta in suos exercebat, à Diodoto quodam, uno ex subjectis, qui Alexandri filio bimulo admodum, regnum asserebat, bello superatus, Seleuciam fugit.* Variant scriptores in illo cujus nomine regnum Syriæ Trypho invasit. *Appianus* & Livius Alexandrum, Alexandri nothi filium vocant. *Justinus* Antiochum Demetrii privignum. Et sic etiam 1 Mac. XI, 54. nominatur. Si privignus Demetrii fuit, ex Cleopatra utique, Alexandri filius, sive Alexander, sive Antiochus nomine. Haud mirum, in illa Syriaci regni confusione, toties impegisse scriptores. *Horn.* Etiamsi Alexander à Zabelo Arabarcha interfectus sit, tamen in ipsa Arabia Alexandri filius Antiochus Theos dictus, sed secundus & tum quidem admodum bimulus, tutum perfugium invenit apud Malcoëlem Arabem. Hujus infantis tutor Diodotus Tryphon, milites à Demetrio exautoratos, eoque indignantes, ad se pellicit, atque his copiis armatus adversus Demetrium insurgit, eumque in fugam agit, Antiocho diadema imponit, Antiochiam & elephantos occupat. *Capell.*

Prohibiturus.] Ibi punctum ponendum & subintelligi debet, *erat.* Id quod Sigonius monuit. Aliter locus hic emendari nequit.

Contra.] Vicissim: adverbium est non præpositio. *Drusius.* Jonathas videns se bello à Tryphone peti, copias quoque suas educit.

Terribilis XL. *millium exercitu.*] 1 Machab. XII, 41: *Et exivit Jonathas obviam illi cum quadraginta millibus virorum electorum in prælium.*

Ptolemaidam.] Πτολεμαΐς ἐστι μεγάλη πόλις, ἣν Ἄκκω ὠνόμαζον πρότερον, ἢ ἐξῶνυν ὁρμητηρίῳ πρὸς τὴν Αἴγυπτον οἱ Πέρσαι. *Strabo* XVI. Vide Fullerum IV, Miscell. XV.

Interfecit.] Bascamæ, una cum duobus filiis. 1 Mach. III. 23. Quatuordecim circa annos Pontificatum gessit Jonathan. Nam, quod XIX. aut XVIII. anni ei interdum tribuantur, id ad Principatum, qui quadriennio Pontificatum antevertit, pertinet. Consulas præter latina Eusebii, græca ejus fragmenta pag. 55. & Scaligeri animadversiones ad Numerum MD CCC LXXVIII. Ubi etiam corrigitur Josephi locus de quatuor tantum annis ducatus ejus. Atque ea de re vide etiam Historiam Sacram Jacobi Capelli, in anno mundi 3857. *Seldenus.*

Summa rerum ad SIMONEM.] Qui Thasi cognominatus. Successit in utramque dignitatem Simon frater: ita tamen ut cum à Tryphone dolo caperetur Jonathan, imperium seu ethnarchia Simoni à populo Hierosolymitano deferretur. Paulo post autem, eo interfecto, etiam adjicitur Pontificatus. Josepho diserte dicitur Simon καθιερεὺς χειροτονηθείς. Sicille l. XIII. cap. XI. & vide 1 Maccab. XIII. ℣. 42. *Seldenus.*

magnifice curavit: septemque illas pyramidas nobilissimi operis extruxit, in quibus & fratrum & patris
5 *ossa condidit. Tum Demetrius, refecto cum Judæis fedære, contemplatione cladis à Tryphone illatæ (nam post Jonathæ necem, urbes eorum, atque agros, bello vastave-*
6 *rat) annua ejus vectigalia in perpetuum remittit. Etenim usque ad id tempus, regibus Syriæ, nisi cum armis*
7 *resisterent, stipendium pensitaverant. Id gestum, Demetrii regis anno secundo, quod ideo signavimus, quia usque hunc annum, per tempora Asianorum regum, cucurri-*

Funus fratris magnifice curavit.] Collegit ossa ejus & sepelivit ea in Modin, urbe patrum ejus. 1 Machab. XIII, 25. Hinc discimus Modin fuisse patriam Hasamonæi Mathathiæ. Nam qui eum Ierosolymæ natum fuisse tradunt, ex hoc loco convincuntur erroris. *Druf.*

Septemque illas pyramidas.] 1 Mach. XIII, 28. Hæc autem consuetudo pyramidum in sepulcris ponendarum, ex Ægypto manasse videtur, ut Diodorus notavit. *Sigon.* Lucanus:

Pyramidum tumulis evulsus Amasis.

Et fratrum & patris ossa.] Duravit hoc sepulcrum usque ad tempora Iosephi, qui illud admirabili magnificentia fuisse refert XIII, XI. Hieronymi quoque ævo adhuc stetit. Sic enim in locis Hebraicis: *Modin vicus juxta Diospolin, unde fuerunt Machabæi, quorum hodieque ibidem sepulcra monstrantur.*

Urbes eorum atque agros vastaverat.] In expeditione Hierosolymitana 1 Mac. VIII. Ioseph. XIII, II.

Annua ejus vectigalia.] Malim *eis*. Giselin. Placet conjectura. *Druf.*

In perpetuum remisit.] Hæc est ultima immunitas à regibus Syris data Iudæis vectigalium & tributorum omnium quæ adhuc solverant. Qua accepta, se prorsus in libertatem vindicatos, ut regum tempore fuerant, arbitrati sunt. *Sigon.* Σίμων τῷ ἀδελφῷ τὸ δεύτερον ἐπὶ τοῦ ὑπὸ Μακεδόνας δουλείας, τὸν λαὸν ἠλευθέρωσεν, ὡς μηκέτι φόρους αὐτοὺς τελεῖν. ἡ δὲ ἐλευθερία ἦν τὸ ἀνείσφορον τοῖς Ἰουδαίοις μετὰ ἔτη ρ' ἐπὶ τῆς Ἀσυρίων βασιλείας, ἐξ οὗ χρόνου Σέλευκος ὁ Νικάνωρ ἐπικληθεὶς κατέσχε Συρίαν, ὑπῆρξε. Ioseph. XIII, II. Scribo τῆς Σύρων βασιλείας, pro Ἀσυρίων. *Grotius.*

Regibus Syriæ.] Iustinus XXXVI. *Diu in potestate Macedonici imperii subjecti Syriæ regno fuerunt. A Demetrio cum discivissent, amicitia Romanorum petita, primi omnium ex Orientalibus libertatem receperunt, facile tunc Romanis de alieno largientibus.*

Demetrii regis anno secundo.] Demetrius regnare cœpit anno Græcorum CLXV. sed cum Alexandro Bala. Eo occiso A. CLXVII. solus regnavit usque ad A. CLXXII. quo ab Arsace Parthorum rege captus fuit. Quia igitur A. CLXX. est primus ἐλευθερίας Iudæorum, non secundo sed tertio Demetrii anno id, quod refertur, contigit. Sed levis in Chronologia error est, prout vel initia, vel ultima annorum, suppurantur. *Horn.*

Nunc

currimus, ut ratio temporum digesta luceret. Nunc autem per tempora eorum, qui Iudæis vel Pontifices, vel Reges fuerunt, usque ad Christi nativitatem, rerum ordinem digeremus. 8

XXXVII. *Igitur post Ionathan,* SIMON *frater ejus, ut supra dictum est, Hebræis præfuit, jure Pontificis: id enim ei, tum à suis, tum & à populo Romano, honoris delatum. Hic cum secundo Demetrii regis anno civibus præesse cœpisset, post octo annos, insidiis Ptolemæi, circumventus occubuit. Huic* IOHANNES *filius successit:* 1 2 3

Nunc autem.] Hic honos habendus est libertati, ut quæ à Iudæis liberis gesta sunt, ea per annos suorum magistratuum digerantur. *Sigon.*

Vel Pontifices vel Reges.] Malim, *vel principes vel reges fuerunt.* Nam qui reges, etiam pontifices erant. Sic Simon & qui eum secuti sunt usque ad Aristobulum, cum pontificatu principatum administrarunt. Primus Aristobulus diadema sibi sumpsit: à quo deinde reges & pontifices. *Druſ.* Idem Sigonius.

Iure Pontificis.] Et principis, vel si eum ducem aut ethnarcham libet appellare, quæ in idem recidunt. Sic vocatur 1 Mach. xv, 1. Σίμωνι ἱερεῖ καὶ ἐθνάρχῃ τῶν Ἰουδαίων, quæ vetus interpres convertit, *Simoni sacerdoti & principi gentis Iudæorum.* Nam ἐθνάρχης princeps gentis. *Druſ.* Vide Fullerum IV. Miscell. XVI.

Tum à suis, tum à Populo Romano.] 1 Machab. XIV, 25. ubi Latina editio, *Populus Romanus*, Græca habet ὁ δῆμος simpliciter. Quod rectius intelligitur de populo Iudæo, quam de populo Romano. Sane historiæ veritas postulat ut hic legamus potius, *tum à suis, tum à regibus.* Nam honos iste delatus ei fuit à regibus, Alexandro & Demetrio, 1 Machab. II, 27. & XIV, 38. *Druſ.* Romani vero quomodo hoc concedere poterant, qui adhuc in Syria nihil juris habebant? Iudæos autem illi socios appellaverunt. *Sigon.*

Secundo Demetrii regis anno.] De quo dictum. Atque hic primus ἐθναρχίας Simonis est. Τοσαύτη δ' ὢν ἡ τῶν πλήθους εὔνοια πρὸς τὸν Σίμωνα φιλοτιμία, ὥς τ' ἐν τοῖς πρὸς ἀλλήλους συμβολαίοις, καὶ τοῖς δημοσίοις γράμμασιν ἐπὶ τῷ πρώτου ἔτους γράφειν Σίμωνος τοῦ ἀρχιερέως Ἰουδαίων καὶ ἐθνάρχου. *Ioseph.* XIII, 11.

Post octo annos.] Si cœpit præesse anno CLXX. ut apparet ex 1 Machab. XIII, 14. præfuit duntaxat septem annis. Nam anno CLXXVII. occisus fuit, insidiis generi sui circumventus, 1 Machab. XVI, 14. *Druſ.*

Insidiis Ptolemæi circumventus.] Generi sui, qui vocatur Ptolemæus Abobi F. quem Chronicon templi secundi perperam regem Ægypti facit, historia extat, 1 Machab. XVI, 14. *Druſ.* Hinc iterum in pejus labi cœpere res Judaicæ. *Fugas civium, urbium eversiones, fratrum, conjugum, parentum neces, aliaque solita regibus ausi.* Tacitus.

IOHANNES *filius succesit.*] Secundus

ceſſit: qui cum adverſum Hyrcanos, gentem validiſſimam, egregie pugnaſſet, Hyrcani *cognomen accepit. Mortuus eſt, annos* VI. *&* XX. *rerum potitus.*

1 XXXVIII. *Poſt hunc* ARISTOBULUS *Pontifex ſubſtitutus, primus omnium, poſt captivitatem, regium*
2 *nomen aſſumſit, capitique diadema impoſuit. Exacto anno,*

natu. Nam Judas & Mathathias interfecti fuerunt una cum patre, 1 Machab. XVI, 14. Hunc Johannem Euſebius non ſemel Jonathan appellat: in quo memoria lapſus mihi videtur. *Druſ.*

Hyrcanos, gentem validiſſimam.] Apparet membrum illud, *gentem validiſſimam*, à Sulpicio ex ingenio additum eſſe. Ex ingenio, imo ex opinione. Nam opinatus eſt Euſebium loqui de gente Hyrcanorum, quæ procul aberat à Judæa, ut non ſit veriſimile Hyrcanum adverſus eam gentem bellum geſſiſſe. Quid igitur? Aut loquitur de Hyrcania, vico Palæſtinæ juxta Judæam, Stephano memorata: aut fallit nos ipſe, imbutus falſa opinione de hoc nomine. *Druſ.* Imo militaverat hic Johannes in caſtris Parthorum Arſacidarum, contra rebelles Hyrcanos bellum gerentium, & inde ei cognomen.

Egregie pugnaſſet.] Johannes Antiochum Sideten in bellum Parthicum ſecutus eſt cum auxiliis. *Ioſeph.* XIII. 16. Vide & Petitum 1. Eclog. Chronol. VI. Porro Hyrcani, in exercitu Parthico, optimi fuere milites. Contra hos pugnaſſe eo bello Johannem quid prohibet, atque hinc nomen accepiſſe? *Horn.*

Hyrcani nomen accepit.] Secutus videtur Euſebium ita ſcribentem in Chronico ſuo, *Simoni ſucceſſit filius Iohannes, qui victis Hyrcanis, Hyrcani cognomen accepit.* Et, *Iohannes dux Iudæorum & pontifex adverſus Hyrcanos* (ita legendum: vulgo perperam, *adverſus Hyrcanum*) *bellum gerens, Hyrcani nomen accepit, & à Romanis jus amicitiæ poſtulans, decreto Senatus inter amicos relatus eſt.* Sed hæc opinio falſa videtur. Quod eo libentius credo, quia ſcio alios hoc nomine vocatos, in queis Hyrcanus filius R. Eliezer filii Hyrcani, & R. Ioſua filius Hyrcani. Abben Gorion autor, maximum natu filiorum Simonis, Hyrcanum appellatum fuiſſe, eoque interempto, idem nomen Johanni attributum à ſenioribus Iſraël. Scribit hoc lib. IV. cap. 27. *Druſ.*

Annos VI. *&* XX.] Sic Euſebius: ſed Ioſephus ei tribuit ann. XXXI. Hunc Funccius ſequitur & Tirinus & alii.

Regium nomen aſſumpſit, capitique diadema impoſuit.] Ariſtobulus, dignitatum paternarum hæres, principatum & ethnarchiam in Regni formam vertens, diadema ſibi primus, poſt captivitatem Babylonicam, impoſuit. Ita Ioſephus libro jam dicto & vigeſimo, Euſebius etiam, & Nicephorus Patriarcha. Nam tametſi in vulgato Nicephori codice Græco (alium præter eum qui in Theſauro Temporum Scaligeriano habetur non vidimus) prætermittitur Ariſtobulus, in codice tamen Mſ. quem ſupra memoravi, poſt Iohannem Simonis filium ſequitur, Ἀριστόβουλος υἱὸς αὐτοῦ ὃς καὶ διάδημα βασιλέως ἀνέδησε καὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ αὐτοῦ μητέρα. Quod vero adjectum eſt de Alexandra matre, ex ſcriptoris oſcitantia ibi natum eſt. Etiam habebatur in Latini interpretis exemplaribus. Huic vero Ariſtobulo matrem Alexandræ nomine agnoſci non comperio, ſed proximo

anno, diem functus est. ALEXANDER *deinde, filius* 3
ejus, rex pariter & pontifex fuit, regnavit annos VII.
& viginti, in cujus actibus, nihil præter crudelitatem,
memoria dignum reperi. Hic, cum Aristobulum & 4
Hyrcanum, parvos filios, reliquisset, SOLINA *sive*
ALEXAN-

ximo ejusdem nominis, qui Alexandro Iannæo filius minor natu, pontificatum post Alexandræ matris obitum, ut statim dicetur, accepit. *Selden.* Iosephus XIII, 19. Ἀριστόβουλος τὴν ἀρχὴν εἰς βασιλείαν μεταθεὶς δόξας, ἐκέλευεν ἤδη ὅπως, Ἀλέξανδρος αὐτὸς ἐπιτίθεται μὴ ὑ ἀριθμὸν ἐτῶν, ἢ π' ἢ ά ἢ μηνῶν γ', ἀφ' ὧ τ' ἀπὸ Βαβυλῶνος δουλείας ἀπαλλαγεὶς ὁ λαὸς, εἰς τὴν οἰκείαν ἐπανῆλθε. Diadema autem fascia erat tenuis candidaque, circundans caput: quam à Libero patre inventam Plinius notavit. Valerius lib. VI. cap. 2.

ALEXANDER.] Qui Ebræis יְנַי, id est, Iannæus. Sic etiam Iosephus eum vocat, *Post Aristobuli obitum*, inquit, *Salome ejus uxor, quam Græci Alexandram nominant, solutis ejus fratribus, quos ipse, ut diximus, vinxerat, Iannæum, qui & Alexander est, regem constituit, ætate cæteros præcedentem atque modestia.* Vide sequentia. Habentur autem lib. XIII. cap. 20. Vide quoque historiam Ebraicam, cap. xxx. & Chronicon templi secundi, fol. 39. col. 3.

Filius ejus.] Imo frater. Nam Hyrcanus tres filios habuit, Aristobulum, Antigonum, Alexandrum. Aristobulus exacto anno diem functus est. Quod in historia Ebraica, *regnavit annum unum solidum.* Unde corriges Chronicon templi secundi, in quo, *regnavit biennio dierum*, pro *anno dierum.* Antigonus periit ante mortem Aristobuli. Historia nota est. Alexander, licet in magno fratris odio fuisset, tamen ei successit in regno. Unde in Chronico illo, *Alexander frater ejus regnavit pro eo.* Eadem invenies in historia Ebraica. Vide quinetiam Iosephum lib. XIII. cap. 20. *Idem.*

Nihil.] Imo bellicosissimus fuit, & Iudaici regni pomœria fecit amplissima. Quippe in Palæstina ad maris littus Alexandro parebant, Rhinocorura, Raphia, Anthedon, Gaza, Azotus, Iamnia, Ioppe, Apollonia & turris Stratonis. Procul à littore, Idumæa, Adora, Marissa, Samaria, mons Carmelus, & Itaburius, Scythopolis sive Betsan, Gadara, Gaulanitis, Seleucia, Gabala. In Moabitide Esebon, Medaba, Lemba, Otona, Telithon, Zara, Cilicium, Aulon, Pella. Atque ubique Iudaismum restituerat. Pella, quia amplecti recusaverat, funditus subversa est. *Capellus.*

Præter crudelitatem.] Unde interroganti: Quidnam faciendo animos sibi plebis conciliaret, responsum est, si moreretur. Ob hanc crudelitatem Iudæi eum Θραξίδαν cognominarunt: pro quo in editione Rufini *Crucifixor.* Nam octingentos Pharisæos uno tempore cruci affixit. Vide Iosephum XIII. 22. Obiit in obsidione Ragabæ castelli, quod in Gerasenorum finibus, ultra Iordanem. *Drus.*

SOLINA.] Quum hoc nomen habeat ab Eusebio, videtur legendum Salina. Nam in eo Σαλίνα, consentientibus libris. Hieronymus quoque Dan. XI. *Alexandra, quæ & Salina vocabatur.* Nec aliter Epiphanius. Iosephus tamen Salomen eam appellat, id est, Σαλώμην:

ALEXANDRA *uxor ejus, regnum per novem annos tenuit.*
5 *Post hujus obitum, fœda inter fratres, de regno, certa-*
6 *mina. Ac primum* HYRCANUS *imperium obtinebat: mox ab* ARISTOBULO *fratre pulsus, confugit ad Pompejum:*

μίλω: quod rectum esse puto. Consule Antiquitates ejus lib. XIII. cap. 20. *Idem.*

Vxor ejus regnum per novem annos tenuit.] Alexander Iannæus uxori regni administrationem testamento reliquit. Atque ei καταστῆσαι τὴν ἀρχιερατεύσουσαν ἐπιτρέψας. Illa Pharisæis mire addicta, ἀρχιερέα μὲν (ita Iosephus) ἀποδείκνυσιν Ὑρκανὸν ἀφ' τῆς ἡλικίας, πολὺ μὲν τοι πλέον ἀφ' τὸ ἄπταιστον αὐτῆς. *Seldenus.* Atque hoc tempore volunt quidam finiri hebdomadas Danielis; atque tunc excisum fuisse unctum seu veterem unctorum tum Regum tum Pontificum progeniem, eo quod Alexandro successerit Salina Salome, seu Alexandra uxor, pro cujus arbitrio Pontificatus Hyrcano filio donabatur. Vide Selden. I. de success. in Pontif. XIII.

Fœda inter fratres de regno certamina.] In textu Sigonii: *Certamina orta.* Eusebius in fragmentis Græcis de Alexandra; αὐτὴ τῆς βασιλείας Ὑρκανῷ τῷ πρεσβυτέρῳ ἐπίτροπα αἰεὶ τὴν ἀρχὴν, Ἀριστοβούλῳ δὲ τῷ νεωτέρῳ τῆς ἀρχιερωσύνης. Vide sis Iosephum, præter lib. I. de bello Iudaico cap. IV. lib. XIV. cap. I. lib. XX. cap. VIII. & lib. XV. cap. IX. & III. ubi secundum hoc facit exemplum Pontificis dignitate, veluti non perpetua, pulsi. Primum id quod jam dictum est supra de Iasone & Menelao sub Antiocho Epiphane; δεύτερος ἦν, inquit, Ἀριστόβουλος Ὑρκανὸν ἀφειλέσθαι τὸν ἀδελφόν. Dissidium hoc inter fratres hosce causa fuit ingentis, quæ secuta est, apud Iudæos calamitatis. Inde imprimis ansa Romanis data, ut Iudæam invaderent. *Selden.* Iosephus XIV, 8. Τούτῳ δὲ πάθος τοῖς Ἱεροσολύμοις αἴτιοι καλέσησαν Ὑρκανὸς καὶ Ἀριστόβουλος, περὶ ἀλλήλους στασιάσαντες· τῷ τε γὰρ ἐλευθερίαν ἀπεδάλομεν, καὶ ὑπηκόοι Ῥωμαίων καλέσημεν· καὶ τῶν χώραν ἣν τοῖς ὅπλοις ἐκτησάμεθα τὰς Σύρας ἀφελόμενοι, ταύτην ἀναστάθημεν ἀποδοῦναι τοῖς Σύροις. Addit & alia ex dissidio fratrum, mala. Immane tributum; καὶ βασιλεία ἡ πρότερον τοῖς κατὰ γένος ἀρχιερεῦσι διδομένη πρὸς δημωδῶν ἀνδρῶν ἐχώρει.

HYRCANVS.] Tertius hujus nominis, ut notatum in Historia Hebraica. Tertius, inquam pontificum, vel certe Hasamonæorum. Nam alii fuerunt hoc nomine præterea, in queis Iosephi ἀρχιτελώνης filius qui primus sacerdotum Hyrcanus nominatus fuit: autor Joseph. Unde colligimus nomen hoc apud Judæos vulgatissimum fuisse. *Drusius.*

Ab ARISTOBVLO *fratre pulsus.*] Prælio ad Hierichuntem commisso, victus Hyrcanus fratri regno & Pontificatu cessit, & sic post mutuos complexus ἀνεχώρησαν ὁ μὲν, εἰς τὰ βασίλεια, Ὑρκανὸς δὲ ὡς ἰδιώτης, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἀριστοβούλου. *Ioseph.* XIV, 1.

Confugit.] Primo ad Aretam Arabum Regem, qui eum per Antipatrum Ascalonitam reducere conatus est. Obsessus in templo Aristobulus: donec obsidionem Scaurus Pompei legatus, authoritate Romani nominis solvit. Vide Ioseph. XIV, 2, 3, 4.

Ad

jum: qui tum Mithridatico bello confecto pacataque Armenia & Ponto, victor omnium gentium, quas adierat, ultrorsum pergere, & vicina quæque Romano imperio adjungere cupiens, causas belli & materiam incendii quærebat. Igitur Hyrcanum libens excepit, 7 ductuque ejus Iudæos aggreditur: urbe capta, atque arce, templo pepercit: Aristobulum victum Romam mittit:

Ad Pompeium.] Uterque fratrum, Damasci coram Pompeio, de jure successionis disceptavit per Legatos. Æquior Hyrcani causa visa, cum mos Romanis esset, supplicibus faciles se præbere, ut potentissimi de solio dejicerentur. Vide Joseph. XIV, 5.

Mithridatico bello confecto.] De quo vide Iustin. XXXVIII. Florum III. Appianum, Plutarch. & alios. Mithridates hic Ponti Rex fuit, Euergetes dictus. Quidam Mithradates scribunt ex numismatis. Quod non probo. Μιθραδάτης enim Græcum est, Mithridates Latinum, a in i, ut Μασσαλία Massilia, Κατίνη Catina, Νομάδες Numidæ, Ἀκράγας Agrigentum, & alia. *Bongars.*

Victor omnium gentium.] Lege Appianum in Mithridat. Plutarch. in Pompeio & Dionem. Adeo ut in concione gloriatus sit: *Se Asiam* (minorem intellige) *ultimam provinciarum accepisse, eandemque mediam patriæ reddidisse.* Plin. VII, 26.

Vicina quæque.] Ἕως Φράατα πολεμῶν. *Joseph.* XIV, 8. Nam Parthico Imperio magna prudentia abstinuit. *Paulatimque oriens, Romanorum, discordia consanguineorum Regum, factus est.* Iustin. X, 2.

Hyrcanum libens excepit.] Καταγνὺς Ἀριστοβούλου βίαν. *Joseph.* XIV, 5.

Ductuque ejus Iudæos aggreditur.] Iosephus, sive adulatione, sive quod ita res se haberet, culpam belli Aristobulo imputat. XIV, 6.

Urbe capta.] Joseph. XIV, 7, 8. Scribit Iosephus Hierosolyma capta fuisse à Pompeio die decimo septimo mensis Thamuz, M. Tullio Cicerone, C. Antonio Coss. Dio narrans hunc casum, ait fuisse Sabbatum. Iosephi verba sunt libro XIV. cap. VIII. Καὶ ἡδὲ ἁλώσης τῆ πόλεως ἐπὶ τρίτον μὲν ἔτος, τῆ νηστείας ἡμέρᾳ καὶ τῷ σαββάτῳ ἐβδομηκοστῷ, καὶ ἑκατοστῷ Ὀλυμπιάδι, ὑπατευόντων Γαΐου Ἀντωνίου καὶ Μάρκου Τυλλίου Κικέρωνος. Annus qui Consules habuit M. Tullium Ciceronem, & C. Antonium, erat ab Orbe condito termillesimus octingentesimus octagesimus septimus, Cyaclo Solis III. litera Dominicali D, idemque erat tertius Octaëteridis Iudæorum, cujus Nisan cepit die decimo Aprilis, feria sexta: Adde tres continuos menses plenos, (quod non semel accidit, cum Neomenia indiceretur על פי ראיה *secundum Lunæ visionem.*) Thamuz dies decimus septimus, τῆ νηστείας ἡμέρᾳ cadit in diem vicesimum quintum Iulii, feria septima. Eodem quoque die rursum capta sunt Hierosolyma ab Herode & Sosio. Iosephus lib. XIV. cap. XXVIII. *Petitus.*

Templo pepercit.] Male. Nam templum potius captum dici debuit, quod tanta vi & cæde expugnatum fuit. Vide Ioseph. XII, 8. *Horn.* Vult dicere, non spolia-

mittit, Hyrcano jus pontificatus restituit: impositoque Judæis stipendio, procuratorem eis, Antipatrum quendam

spoliavit illud. Iosephus XIV, 8. *Cum in sacræ pecuniæ thesauris essent circiter talentorum duo millia, nihil horum præ pietate attigit.* Cicero, *Cn. Pompejus, captis Hierosolymis, victor, ex illo fano nihil attigit. Imprimis hoc, ut multa alia, sapienter, in tam superstitiosa & malefica civitate, locum sermoni obtrectatorum non reliquit. Non enim credo religionem Judæorum & hostium impedimento præstantissimo imperatori, sed pudorem fuisse. Sua cuique civitati religio, Læli, est; nostra nobis.* Eusebius in Chronico, *reserato templo, usque ad Sancta sanctorum accessit.* Quæ verba docent ipsum ulterius non progressum esse. Non ergo vidit arcam fœderis, ut quidam volunt. Nam arca, in qua tabulæ fœderis & super eas Cherubim, in sancto sanctorum erat; non in sancto: quod tantum ingressus videtur Pompejus. *Drusius.*

Aristobulum victum Romam mittit.] Imo secum abduxit victum. Sic Eusebius. Sed legendum utrobique vinctum, id est, δεδεμένον. Iosephus diserte, *abduxitque secum Aristobulum vinctum cum duabus filiabus & totidem filiis.* XIV, 8. Idem.

Jus Pontificatus.] Τῶν δ' Ἱεροσολύμων ἀπέδωκεν Ὑρκανῷ. *Ioseph.* Etiam ex Senatusconsulto & decreto principali sub Iulio Cæsare, Pontificatus Iudæorum Hyrcano Δι' ἁπάντος καὶ πάτρια ἔθη, *omnimodo secundum mores patrios* firmatur, adjecto insuper, ut habetur in Senatusconsulto illo apud Iosephum edito, ὅσά τε καὶ τοὺς ἰδίους αὐτῶν νόμους ἐστὶν ἀρχιερατικὰ ἢ φιλανθρωπα, τοῦτα κελεύω κατέχειν αὐτὸν καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ. *Seldenus.*

Impositoque Judæis stipendio.] Τὰ μὲν Ἱεροσολύμων ὑποτελῆ Ῥωμαίοις ἐποίησεν. *Ioseph.* Id est, tributo, *censum* vocant. Erat autem didrachmus in singula capita. Male igitur Hieron. in comment. Matth. XVII. ℣. 25. *Post Augustum Judæa facta est tributaria, & omnes censi capite ferebantur.* Nam ante Augustum erat vectigalis, vel, si mavis, tributaria. *Drus.*

Procuratorem.] Iudææ, *Sigonius.* Palestinæ, *Eusebius.* Ab hoc tempore Iudæa semper habuit procuratores, qui prætoribus aut proconsulibus Syriæ suberant. Talis Christi ævo erat Pontius Pilatus. *Drus.* Sed nihil in Josepho occurrit, ex quo probari queat, procuratorem Judææ Antipatrum fuisse, tum temporis à Pompeio constitutum. De Scauro tradit: Πομπήϊος τῶν κοίλων Συρίων ἕως Εὐφράτου ποταμοῦ τὴν Αἰγύπτου σατραπείαν ἐδίδου. Huic mox successit Gabinius, eodem teste. Igitur procurator partis alicujus, vel sub præside Romano, Antipater fuit, ac demum à Iulio Cæsare ἐπιτρόπου τῆς Ἰουδαίας constitutus. Sic Josephus XIV, 15. *Horn.*

Antipatrum.] Qui & Antipas, eodem, quo pater ipsius, nomine vocabatur. *Iosephus*, à quo dissentit Eusebius, Africanum secutus, qui hujus Antipatri patrem Herodem nominat, quem ait fuisse Ascalone ἱεροδοῦλον, hoc est, sacerdotem in templo Apollinis. Iosephus autem scribit eum ab Alexandro ejusque uxore constitutum ducem totius Idumææ, amicitias Arabum, Gazæorum & Ascalonitarum coluisse, multisque illos sibi conciliasse muneribus. Ab utroque diversus abit Nicolaus Damascenus, Antipatri genus deducens à primatibus Iudæorum, qui postliminio in Judæam reversi sunt è Babylonia. *Drus.*

Asca-

dam Aſcalonitem, præpoſuit. Hyrcanus quatuor & tri- 8
ginta annos rerum potitus, dum adverſum Parthos bella
gerit, capitur. Tum HERODES *alienigena, Antipatri* 9
Aſco-

Aſcalonitem.] Quomodo Aſcalonita ſi erat Idumæus? An patria ei Aſcalon, & parentes ex Idumæa? Scire licet Aſcalonem fuiſſe urbem ſuperioris Idumææ. Quod affirmat Ioſephus lib. III. cap. 3. Aut patria erat Idumæa & Aſcalon locus commorationis parentum ipſius. *Idem.*

Quatuor & triginta annos.] Secutus eſt Euſebium, qui hos annos putat ab eo tempore, quo primum Hyrcanus pontificatum adeptus eſt, vivente adhuc matre Alexandra. Sic autor Gloſſæ ordinariæ prioris Machabæorum: *Hyrcanus*, inquit, *animo deſes, adjuvante Antipatro procuratore, tenuit pontificatum ann.* XXXIV. Sigonius huic ſummæ detrahit decem, legendumque putat XXIV. pro XXXIV. quia videlicet horum annorum aliud initium ponit. Nam eos numerat à reſtitutione Hyrcani quæ per Pompeium facta. Hoc docent conſequa ipſius verba: *Tot enim ſunt à conſulatu M. Tullii Ciceronis, uſque ad conſulatum C. Aſinii Pollionis.* Quo tempore Herodes rex à ſenatu appellatus eſt. Ioſephus hæc paullo aliter libro XV. cap. 9. *Hyrcanus vivente adhuc matre Alexandra pontifex Iudæorum creatus, per novem annos eum honorem obtinuit: cur defunctæ cum in regnum ſucceſſiſſet, elapſis tribus menſibus, ab Ariſtobulo fratre pulſus eſt, ac deinde Pompei ope reſtitutus receptuſque, omnibus honoribus quadraginta annos in eis exegit.* Idem.

Adverſum Parthos bella gerit, capitur.] Parthi Antigonum Alexandri filium in regnum reducturi, bellum Herodi & Hyrcano intulerunt, in quo hic captus eſt, & auribus ab Antigono truncatus. Quod ideo fecit μηκέτ' εὐῶδες εἰς αὐτὸν ἀφίκηται τῷ λελωβῆσθαι, καὶ νόμος τὸν ὁλοκλήρων εἶναι τῶν πιλῶν ἀξιοῦντος. *Seldenus. Ioſephus* XIV. 24. 25. Hæc Parthorum irruptio facta A. V. C. DCCXIV. Aſinio ac Domitio Coſſ. *Dio.* Ut recte Joſephus, poſt capta à Pompejo Ieroſolyma XXIV. annos imputet Hyrcano Pontifici. *Petav.*

HERODES.] Secundus filiorum Antipatri ex uxore, quam Ioſephus Cyprón vocat, quæ illuſtri inter Arabas genere nata erat. Unde Arabiſſam appellat Euſebius.

Alienigena.] Quomodo alienigena ſi erat Iudæus? An quia patrem habuit Aſcalonitam? Nam tales peculiariter alienigenæ vocabantur. Res notior eſt quam ut probari debeat. Alienigena, id eſt, ἀλλόφυλος. Sic eum appellat Euſebius. Ut & alii multi. Vocatur etiam proſelytus. Quod pariter culpant. Nam qui Iudæus erat, nec proſelytus dicebatur, nec alienigena. Sed majores ejus proſelyti fuerant, imo alienigenæ. Nam Idumæi, priuſquam ſacra Iudæorum ſuſcepiſſent, alienigenæ dicebantur. Hoc verum eſt. Non tamen à Iudæis ideo vocatur alienigena, ſed ſervus Haſmonæorum. Ego ſic ſentio, Idumæos, licet Iudæi eſſent religione, gente tamen fuiſſe à Iudæis diſtinctos. Tales etiam proſelyti vocantur. Chronicon templi ſecundi, *Antipater erat vir prudens, &c. ſed radix ejus non erat ex filiis Iſraël, verum ex Idumæis, qui ſervi ceciderunt in manum Iſraël: & ipſi ſunt proſelyti tantum, & non filii nobilium.* Sic forte R. Aquiba vocatur proſelytus juſtitiæ, quia erat ex filiis filiorum Siſaræ. Idumæi ergo proſelyti. Si proſelyti, cur non etiam alienigenæ? Nam antequam proſelyti eſſent, alienigenæ fuerant. Hic originem

Ascolonitæ filius, regnum Iudææ à Senatu & populo Romano petiit, accepitque. Hunc primum Iudæi externum regem cœperunt habere. Etenim jam, adventante

ginem spectamus, hoc est, ut Ebræi loquuntur, radicem generis. Duæ fuerunt opiniones de Antipatro Herodis patre. Una Iosephi, qui eum Idumæum fuisse scribit: altera Nicolai Damasceni, qui genus ejus deducit à primatibus Iudæorum, qui postliminio in Iudæam reversi sunt è Babylonia. Hanc probare videtur autor historiæ Ebraicæ ita scribens, *Antipater accepit uxorem è semine regio Idumææam. Ideo dixerunt scriptores antiqui eum fuisse Idumæum. Sed Nicolaus, scriptor fidelis, ait eum fuisse Iudæum: id verum est. Fuit enim ex ingenuis Iuda, ex iis Iudæis qui redierunt è Babylonia Ierosolymam, in diebus Nehemiæ filii Hachaliæ & Ezræ sacerdotis.* Drus. Vide & Petavium XI. de Doctr. Temp. 5.

A Senatu & populo Romano petiit accepitque.] A Parthis & Antigono fugatus, Romam petit: ibique Antonii & Octavii favore, regno Iudaico S. C. donatur, & inter Octavium ac Antonium medius in Capitolium ascendit. Quod factum Olympiade CLXXXIV. Cn. Domitio Calvo & C. Asinio Pollione Coss. *Iosephus* XIV. 26. Sed vel extrema Olympiadis CLXXXIV. & initia CLXXXV. intelligenda, vel apud Iosephum error est, ac scribendum ἐπὶ τῆ ρ' καὶ π' καὶ ἑ Ὀλυμπιάδος. Hæc est prima æra Regni Herodis. Altera ducitur ab eo tempore quo Sosius cum Herode Hierosolymam expugnavit, & Antigonum securi percussit. Id factum κατὰ δύσιν τε ἐν Ῥώμῃ Μάρκῳ Ἀγρίππᾳ καὶ Καισὶ τῷ Γάλλῳ, ἐπὶ τῆ ρπέ Ὀλυμπιάδος, τῷ γ' μὲν, τῇ ἑορτῇ τῆς νηστείας. Ioseph. XIV. 28. Vide Spanhemium II. Dub. Euangel. 2.

Hunc primum Iudæi externum regem.] Post Sedeciam extinctum, reges iterum Iudæa accepit, sed Levitas utique, quorum ultimus Antigonus fuit. Illo pulso occisoque regnum Herodes tenuit, quod ante à Romanis acceperat, homo non hercle regia stirpe, neque sacerdotali familia ortus, sed de Idumæorum gente, insititius Iudæus. Non enim Idumæi vere Iudæi erant, sed habiti modo appellatique Iudæi sunt, ex qua tempestate eos Hyrcanus religiones ceremoniasque suscipere veri numinis coëgit, cum antea Deum, nescio quem Cosan colerent, cujus sacra semper custodierat illustris in illa natione Costobarorum domus. Celebrata est Sameæ vaticinatio, qui Herodem Iudæis regem datum iri, sed in pœnam pestemque, multo ante prædixerat. Neque profecto aliter cecidit. Statim enim Idumæus ille Aristobulum pontificem, admodum adolescentem; mox Hyrcanum ex Parthis allectum; postremo quicquid de Hasmonæorum sanguine supererat, extinxit sustulitque. Neque melius actum cum septuaginta senibus est, qui assessores magni concilii erant, quod Sanhedrin appellitant. Ita submotis omnibus, unde metus aut periculum erat, paulatim insurgere, atque ex magno imperio usurpare licentiam cœpit. Patria enim Iudæorum instituta mutavit, nova invexit, multa contra leges fecit: de qua re sic loquentem audire Iosephum libet: ξενικοῖς ἐπιτηδεύμασιν ὑποδιέφθειρε τὴν πάλαι καθέστασιν, ἀπειρηκότων ἤδη· ἐξ ὧν ὀλίγου καὶ πρὸς τὴν αὐθις χρόνου ἠδικήθημεν, ἀμεληθέντων ὁπότερον ἐπὶ τὴν εὐσέβειαν ἦγε τοὺς ὄχλους. *Cunæus.* Externum regem vocat, non Iudæum, sed Idumæum. Aut externum sive alienum

à regno.

tante Christo, necesse erat, secundum vaticinia prophetarum, suis eos ducibus privari, ne quid ultra Christum expectarent.

XXXIX. *Sub hoc Herode, anno imperii ejus tertio* 1
& XXX. CHRISTUS *natus est, Sabino & Rufino consulibus*

à regno. Non enim erat è stirpe Davidis, nec ex genere sacerdotali. Eusebius in Chronico, *siquidem Herodes post eum* (Antigonum) *à Romanis constitutus est princeps alienigena, & nihil omnino pertinens ad Iudæam.* Quod intelligentiam habet ex superioribus. Alioqui durum est illud, *nihil omnino pertinens ad Iudæam.* Drus.

Secundum vaticinia prophetarum.] Nam Iacob patriarcha prophetes erat, cujus illud πολυφρύμνησεν, *non recedet sceptrum de Iuda, &c.* Quod induxit nonnullos ut crederent Herodem Messiam esse. Hos Herodianos appellant. Quanquam Herodiani videntur potius fuisse milites Herodis, ita dicti ut Herculanos dicimus & Iovianos & Theodosianos. Priorem sententiam tuetur Hiero. adversus Luciferianos cap. 8. his verbis, *Herodiani Herodem regem susceperе pro Christo.* Alibi eam castigat, Latinorum commentum esse dictitans. *Drus.* Tertullianus in hæreticorum enumeratione, *Cum his etiam Herodianos qui Christum Herodem esse dixerunt.* Paria habet de his Epiphanius, quibuscum convenit vetus ad Persium Scholiastes: *Herodes apud Iudæos regnavit tempore Augusti in partibus Syriæ. Herodiani ergo diem natalem Herodis observabant, ut etiam sabbata, quo die lucernas accensas violis coronatis in fenestris ponunt.* Grotius.

Sub hoc Herode.] Qui Magnus cognominabatur ad differentiam aliorum. Ebræi scribunt Orodes & Herodes. Quæ scriptura nominis invenitur etiam in Appiano. *Drus.*

Anno imperii ejus tertio & XXX.] Sulpicius peccat in annis Herodis designandis, sed mitius quam alii. Nam cum annum XXXIII. Herodis componat cum consulatu Sabini & Rufini, qui est Iulianus XLII. Olympiadis CXCIV. primus, necessario conjicit initium Herodis in consulatum L. Gellii Poplicolæ & M. Coccei Nervæ, adeoque in Iulian. x. Olympiadis CLXXXVI. primum. Ubi μετὰ χρονισμὸς quadriennii, ratione primæ Epochæ Herodis, anni ratione secundæ. *Spanhemius.*

CHRISTUS *natus est, Sabino & Rufino consulibus.*] Pontifice Joazaro. *Nicephor.* Triennio ante æram communem Christi natalem figit Sulpicius, si respiciamus characterem consulum. Consulatus enim Sabini & Rufini vel Rufi, qui aliis Calvisii, & Passieni, quia utrumque nomen obtinuerunt, incidit in Julianum XLII. Olymp. CXCIV. primum, Cycl. Sol. VI. Lun. XVII. Lit. G. Proinde triennium interjectum inter hanc sententiam & æram communem, figitur in Iuliano XLV. Olympiadis CXIV. quarto. Sed annus nati Christi exacte definiri nulla authoritate potest, ut ex omnium, quæ plurimæ, sententiarum scrutinio patet. Maxime probabile videtur, Christum natum ante XLIII. Julianum, adeoque æram Dionysiacam, qua hodie utimur, μεταχρονισμῷ triennii ad minimum peccare. Utrum vero XLII. Iuliano an XLI. natus fuerit Servator noster, illud nullis indiciis solidis ex Historia veteri erui posse, adeoque non inter διάπορα tantum, sed ἄπορα prorsus, referendum censeo. *Spanhemius.* Quem de æra Christiana

dispu-

2 *bus* VIII. *Kalend. Ianuarias. Verum hæc, quæ Euan-*
geliis, ac deinceps Apostolorum actibus, continentur,
attingere non ausus, ne quid forma præcisi operis, rerum
3 *dignitatibus diminueret, reliqua exequar. Herodes, post*
4 *nativitatem Domini, regnavit annos* IIII. *Nam omne*
5 *imperii ejus tempus* VII. *&* XXX. *anni fuerunt. Post*
quem ARCHELAUS *Tetrarcha annis* IX. HERODES *annos*
XX. *&* IIII.

XL. *Hoc*

disputantem vide II. Dub. Euangel. 1, 2, 3. Petitum I. Ecl. Chronol. XV. & IV, XVII.

VIII. *Kalend. Ianuarias.*] Scaliger in Eusebium: *Omnis ecclesia in partibus Orientis, seculo Eusebii & antecedenti & sequenti, credidit Christum natum* VIII. *Eid. Ianuarii.* Nisi erratum est operarum aut properantis calami, alia fuit hac de re Orientalium ecclesiarum, & alia Occidentalium opinio. *Drus.* Epiphanius: τῇ ὀκτὼ εἰδῶν Ἰανναρίων.

Annos IIII.] Annus emortualis Herodis incidit ex mente Sulpicii, non, ut vult Torniellus, in annum Christi V. sed potius in primum, Coss. C. Iul. Cæs. & Æmilio Paulo, adeoque in annum Iulianum XLVI. Olymp. CXCV. primum. Relegatio Archelai, quæ contigit Iuliano LI. nono anno in principatu completo, eandem supputationem erroris convincit, ut alia prætermittamus. Designatio certa periodi Herodis, κεῖται ἐν ἀπεκρύφοις. Mea tamen sententia, maxime ad veritatem accedere videtur Klepperus, & minoribus incommodis urgeri posse, qui Herodem obiisse contendit XLII. Iuliano. *Spanhem.*

VII. *&* XXX. *anni.*] Sic Eusebius, Iosephus, Gorionides, & alii. Chronicon templi secundi, *vixit Herodes postquam occidisset Antipatrum filium suum octo dies & mortuus est. Omne autem tempus regni ejus quadraginta anni.* Drusius. Iosephus interdum XXXVII. interdum XXXIV. annos ei tribuit, respectu duplicis Epochæ, quarum una ab impetrato Romæ, altera ab occupato Hierosolymis regno ducitur, ut supra dictum. Sic geminæ hujus radicis respectu, quamvis præter mentem Iosephi, alii XXXVII. alii XL. annos Herodi adscribunt. Sed exacta periodus Herodis, definiri non potest. Iosephus terminis indefinitis illum χεδὸν ἐπῶν ἑβδομήκοντα & ὡσεὶ ἔτῳ ἑβδομηκοστῷ decessisse scribit. Unde alii, supervixisse Christo bimestre, alii trimestre, alii annum, alii biennium, alii triennium, alii quadriennium, Baronius etiam octennium, volunt. *Spanhem.*

ARCHELAUS *Tetrarcha.*] Ducem vocat Eusebius: ut Ethnarcham Iosephus XVII. 13. *Cæsar paucis post diebus Archelaum non regem declarat, sed, dimidia parte ditionis, quæ Herodis fuerat, ei concessa, Ethnarcham eum constituit: regnum quoque pollicitus, quamprimum ille se tali honore dignum redderet.* Potest etiam Toparcha dici. Nam in secundo belli Iudaici cap. IX. portionem ejus idem Iosephus τοπαρχίαν appellat. *Drusius.* Quod vero Drusius dicit, se regnum Archelao tribuere non ausum, Iosephum sequitur. Nam exertim Matth. II, 22. ἀκούσας δὲ ὅτι Ἀρχέλαος βασιλεύει ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας ἀντὶ Ἡρῴδου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ.

XL. *Hoc regnante, anno regni octavo & decimo,* 1
DOMINUS *crucifixus est, Fusio Gemino & Rebellio Gemino, Consulibus. A quo tempore, usque in Stiliconem* 2
Con-

ωὶτᾶ. Contra Iosephus titulum regni ei ab Augusto abjudicatum dicit, atque Ethnarchæ datum. Matthæus βασιλέα, more Orientis, vocat Principem quemvis. Sic & Eusebius de Archelao, ut rege, loquitur. *Horn.*

Annis IX.] Eusebius, *Archelaus nono anno regni sui in Viennam urbem relegatur.* Josephus autor hoc accidisse anno principatus Archelai decimo. Vide Archæologum libro XVII. cap. 15. *Drus.*

Herodes.] Hic est ille qui Philippi fratris uxorem in matrimonium accepit, & Johannem Baptistam, qui eum propterea reprehendebat, occidit. Quam historiam aliter Euangelistæ, aliter Iosephus narrat. Pro Euangelistis facit Historia Ebraica, cap. LXIII. *Herodes Antipas occidit multos ex sapientibus Israël, & in his Iohannem Sacerdotem magnum, propterea quod dixisset, Non licet tibi ducere uxorem fratris tui Philippi. Hic est Iohannes ille qui baptizatus fuit.* Sed & Chronicon templi secundi, *Herodes accepit uxorem Philippi fratris sui, quæ ei genuerat duos filios: Quem ob hanc abominationem redarguit R. Iochanan sacerdos magnus. Ideo percussit & occidit eum Antipas.* Vide Iosephum XVIII, 7. *Drusius.*

Annos XX. *&* IIII.] In Sulpicio Sigonii, XXX, & IIII. Nescio an mendum sit operarum. Innuit autem Herodes Antipam Tetrarcham Galilææ, quem Cajus Cæsar perpetuo damnavit exilio apud Lugdunum urbem Galliæ. Autor Chronici templi secundi: *Octavianus Augustus regnare fecit Antipam fratrem Archelai pro eo, vertitque nomen ejus in nomen Herodis.* In Historia Ebraica est XX & I. ex qua emendabis Chronicon templi secundi, in quo א׳ II. pro נא 21. *Drus.*

Anno regni octavo & decimo.] Quo tempore Christus agebat annum XXXII. incidit autem hic annus in annum mundi 5232. secundum supputationem Eusebii, quem Sulpicius nunc secutus mihi videtur. *Drus.*

DOMINUS *crucifixus est.*] Tacitus XV. Annal. *Auctor nominis ejus Christus, qui Tiberio imperitante, per procuratorem Pontium Pilatum, supplicio affectus erat.* Iesum autem Talmudicum alium esse à Iesu Nazareno, prolixe contra Iudæos & alios, ostendit *Schickardus* in Tarich. Cæterum locus Iosepho insertus XVIII. Ant. IV. de Iesu Christo, ὑποθολιμαῖος est. *Spanhem.* De cruce, post omnes alios, vide Illustrem & Incomparabilem Salmasium, in epistolis ea de re nuper editis.

Fusio Gemino & Rebellio Coss.] Variæ veterum opiniones fuerunt de intervallo τῆ πολιτείας Domini, quod deprehendi posse, idque recte atque ordine, putarunt per Paschata, quæ intercesserunt à Baptismo illius ad σωτήσιμον. Alii enim tria, alii quatuor, alii quinque celebrata fuisse à Christo Paschata post Baptismum opinantur: Nos iis accedimus, qui duo tantum numerant: qua in sententia fuerunt, Clemens Alexandrinus, Lactantius, B. Augustinus, B. Hieronymus, apud eundem Hieronymum Commentariis in cap. IX. Danielis. Iulius Africanus in quinto Temporum: *Atque exinde usque ad annum quintumdecimum Tiberii Cæsaris, quando passus est Christus, numerantur anni sexaginta.* Hunc annum suis signat Consulibus Tertullianus Lib. adversus Iudæos cap. VIII. *Passio hujus exterminii intra tempora septuaginta hebdomadum perfecta est sub Tiberio Cæsare, Coss. Rubellio Gemino & Fusio Gemino, mense Martio,*

3 *Consulem, sunt anni* CCCXXII. *Apostolorum actus Lucas edidit, usque in tempus, quo Paulus Romam deductus est,* NERONE *imperante: qui, non dicam regum, sed omnium hominum, & vel immanium bestiarum sordidissimus, dignus extitit, qui persecutionem in Christianos primus inciperet: nescio an & postremus explerit: siquidem opinione multorum receptum sit, ipsum,*

temporibus Paschæ, die octavo Kalendarum Aprilium. Eum annum se reperisse gloriabantur Tessareskædecatitæ in Actis Pilati apud Epiphanium: ἀπὸ τῶν ἄνω θεν Πιλάτου αὐχοῦσι τὸν ἀνείλησαν διελκύσαι, ἐν οἷς ἐμφέρεται τῇ αὐτῇ ὀκτὼ Καλανδῶν Ἀπριλίων τὸ σωτήριον πεπονθέναι. Atque id verum nobis videtur, Christum passum esse anno quintodecimo Tiberii Cæsaris, duobus Geminis Consulibus, cum annum ageret tricesimum primum, sive Dionysianum vicesimum nonum, anno Orbis conditi termillesimo nongentesimo septuagesimo octavo, Cyclo Solis X, litera Dominicali B. *Petit.* Vide eum 1. Ecl. Chronol. XI. Pontifice Caipha. De quo Selden. 1. de succeſſ. XII. Pro *Rebellio*, Drusius habet *Rubellio*. Scriptio nostra verior, ut ex Fastis patet.

CCCLXXII.] Demptis quinque, Sigonius reponit CCCLXVII: quibus additi anni XXXIII. efficiunt CCCC. In quem annum Christi diximus incidere consulatum Stiliconis. *Drus.* X. in V. versa numeri plane congruent. *Sigonius.*

In tempus quo Paulus Romam deductus est.] Ab A.C. XXXIII. ad LVIII. qui numerus est annorum XXVI. *Sigon.*

Nerone imperante.] De quo Suetonius & Tacitus. De eodem Eutychius in Originibus Ecclesiæ Alexandrinæ: وكان رجلا سريرا جدا وردي السيرة, Hoc est, vertente Seldeno: *Homo in consilii & vitæ instituendæ ratione improbissimus.*

Christianos.] Discipuli, qui prius Nazaræi dicebantur, vocati sunt primum Christiani Antiochiæ, Act. XI, 26. & appellatio à Christo, non ab unctione spirituali. Nam ab ea Christi vocantur, non Christiani. Ut ab Augustino Augustiniani: sic à Christo Christiani. Theodoretus in Genesim, quæst. XLVII. Ἡμᾶς δὲ διαπότου Χρεστὸν ἀφορμῆς ἀφορμῆς Χρεστιανοὶ καλέμεθα. Hos pagani per imperitiam Christianos appellabant. Sic *Chrestus* dicebant pro Christus. Tacitus, *Iudæos, Chresto duce tumultuantes, Roma expulit.* Drus.

Primus inciperet.] Nam Claudius eos urbe tantum expulerat. Suetonius, Tacitus, alii. Tertullianus, *Consulite commentarios vestros, in illis reperietis Neronem primum in hanc sectam tum maxime Romæ orientem, Cæsariano gladio ferocissi.* Drus. Eutychius: وهو اول من اهاج علي النصاري الشر والبلا, *Qui primus fuit gravissimorum in Christianos malorum author.* Vide & Euseb. Hist. VI. & in Chronico. Orosium VII, 5. Tertullian. Apolog.

Explerit.] Id est, expleturus sit. *Sigon.*

Ipsum

ipſum, Antichriſtum venturum. Hujus vitia, ut plenius exponerem, res admonebat, niſi non eſſet hujus operis, tam vaſta ingredi. Id tantum annotaſſe contentus ſum, hunc per omnia fœdiſſima & crudeliſſima eo proceſſiſſe, ut matrem interficeret: poſt, etiam Pythagoræ cuidam, in modum ſolennium conjugiorum nuberet,

Ipſum Antichriſtum venturum.] Eadem fuit opinio quorundam Chriſtianorum de Domitiano, cui cognomentum Neroni fuit, qui ſævitia Neronem vel æquabat, vel ſuperabat. Unde alter Nero & Nero Calvus convicio populi vocabatur. Hiero. Dan. XI. *Multi noſtrorum putant, ob ſævitiæ ac turpitudinis magnitudinem, Domitianum Neronem Antichriſtum fore.* In gloſſa ordinaria, 1 Mach. 1 ubi de eodem hæc verba, legitur, *Domitianum ſive Neronem.* Prætulerim, *aut Neronem*, ut dicat, opinione quorundam Chriſtianorum, alterutrum Antichriſtum fore. Haymo ſcribit Neronem umbram fuiſſe Antichriſti, ſicut David Chriſti. Scribit hoc ad locum Apoſtoli II Theſſal. II. verſ. 7. *Nam nunc myſterium operatur iniquitatis:* Ubi Nicolaus de Lyra: *Hoc myſterium exerceri cœpit à temporibus Neronis, vel quia Nero typus erat Antichriſti, ut Haymo ſcribit: vel quia tunc primum jacta ſunt fundamenta tyrannidis eccleſiaſticæ.* Cæterum Neronem venturum in fine ſeculi, credidit etiam B. Martinus, ſed idem eundem ab Antichriſto diſcriminat. *Druſ.* De quo, ubi ad locum illum ventum erit.

Crudeliſſima.] Oroſius lib. VII. cap. 5. *Crudelitatis autem rabie ita efferatus eſt, ut plurimam ſenatus partem interfecerit, equeſtrem ordinem pœne deſtituerit: ſed ne parricidiis quidem abſtinuit, matrem, fratremque, ſororem, uxorem, cæteroſque cognatos & propinquos, ſine hæſitatione proſtravit.*

Vt matrem interficeret.] Agrippinam. Unde μητροκτόνος appellatus eſt in hoc verſu,

Νέρων, Ὀρέστης, Ἀλκμαίων, μητροκτόνος.

Et in illo, qui à populo decantatus olim ut vere Sybillinus,

Ἔκτος Αἰνειάδων μητροκτόνος ἡγεμονεύσει.

Xiphilinus è Dione ſcribit, nonnullos culeum de nocte in quadam ſtatua ipſius ſuſpendiſſe, ut eo ſignificarent Neronem ut matricidam in culeum conjici oportere: alioſque expoſuiſſe puerulum in foro, alligata ad eum tabella in qua ſcriptum fuerit, *non te tollo, ne matrem occidas.* Notum & illud:

Quis neget Æneæ magna de ſtirpe Neronem?

Suſtulit ille matrem, ſuſtulit ille patrem.

Interfecit etiam uxorem & Senecam præceptorem, & Lucanum fratrem ejus. *Salmanticenſis:* dictus eſt Nero crudelis, quia occidit matrem ſuam & præceptorem ſuum Senecam, & fratrem ejus Lucanum. *Druſ.* Cæterum illa opinio falſa, uterum matris diſſectum inſpexiſſe. Suetonius hoc tantum refert: *ad viſendum interfectæ cadaver accurriſſe, contrectaſſe membra.* Nec aliud Tacitus innuit, ex cujus verbis male intellectis error ortus. *Horn.*

Pythagoræ cuidam.] Qui & Doryphorus, alio nomine, apud Suetonium. A quo alius ille alter Doryphorus libertus, quem Nero veneno ſuſtulit, biennio ante hunc denuptum. *Torrent.*

ret, inditumque Imperatori flammeum, dos & genialis thorus, & faces nuptiales: cuncta denique quæ vel in fœminis, non sine verecundia conspiciuntur, spectata. Reliqua vero ejus, incertum, pigeat an pudeat magis, differere. Hic primus Christianum nomen tollere aggressus est. Quippe, semper inimica virtutibus vitia sunt, & optimi quique, ab improbis, quasi exprobrantes aspiciuntur. *Namque eo tempore divina apud urbem religio invaluerat*, PETRO *ibi episcopatum gerente, &* PAULO, *posteaquam ab injusto præsulis*

Nuberet.] Xiphilinus in Nerone, *Quanquam ipse nupsit Pythagoræ liberto, dotemque ei per syngrapham constituit* (hoc Sulpicius significat, cum ait, *in modum solennium conjugiorum*) *quas nuptias populus Romanus celebravit una cum cæteris gentibus.* Et post: *Ex eo tempore duo simul cum Nerone coibant, Pythagoras pro viro, Sporus pro uxore, ac Nero præter cætera domina & regina vocabatur.* Orosius, *Virum in uxorem duxit, ipse à viro ut uxor acceptus est.* Suetonius, *Doryphoro liberto, sicut ipsi Sporus, ita ipse denupsit.*

Inditumque imperatori flammeum.] Sex. Victor, *Nero eo progressus est, ut neque suæ neque aliorum pudicitiæ parcens, ad extremum, amictus nubentium virginum specie, palam convocato senatu, dote dicta, cunctis de more frequentantibus nuberet.*

Christianum nomen tollere aggressus est.] Lecanio Licinioque Coss. *Tacitus.* A.C. LXIV. Vide Scal. Euseb.

Quasi exprobrantes.] Imitatur Sulpicius Tacitum, cujus verba sunt XV. Annal. *malorum facinorum ministri, quasi exprobrantes aspiciuntur.* Horn.

PETRO *ibi Episcopatum gerente.*] Antiqui Petrum & Paulum junctim constituunt primos Romæ Episcopos & ejus Ecclesiæ fundatores. Epiphanius in hæres. Carpocratianorum: Ἐν Ῥώμῃ Πέτρῳ καὶ Παύλῳ πρῶτοι γεγόνασιν Ἀπόστολοι αὐτοὶ καὶ ἐπίσκοποι, εἶτα Λίνῳ, εἶτα Κλήτῳ. Hinc phrasis antiqua: *ad limina Apostolorum ire*, id est, Romam. Magna autem dissensio de primis Romanæ urbis Episcopis. Ea exinde orta. Paulus non unum Episcopum, sed plures, qui presbyteri & Episcopi, (hoc enim unum & idem tum temporis) Ecclesiæ præfecit, id est, collegium Presbyterorum. Sic Linus, Cletus, Clemens, simul ab Apostolis instituti Episcopi. Scriptores sequentis ævi, dum ad suum morem respiciunt, eos quos legebant Episcopos fuisse, sibi invicem successisse existimabant, cum simul fuissent, ejusdem ordinis, & pares. Petrus nunquam Romæ fuit. Error exinde ortus; quia Petrus Antiochia Babylonem concessit. Eam de Roma plerique interpretantur Patres. Quod falsissimum, & hinc error. *Salmasius.* Quem de Petri Episcopatu, vide in admirando opere, de *Primatu Papæ.*

Ab injusto præsulis judicio.] Festum intelligit, qui Felici successit. Malim ergo, *præsidis*, ut pagina, quæ proxime sequi-

sulis judicio Cæsarem appellaverat, Romam deducto. Ad quem tum audiendum plures conveniebant: qui 10
veritate intellecta, virtutibusque Apostolorum, quas tum crebro ediderant, permoti, ad cultum Dei sese conferebant.

XLI. *Etenim tum illustris illa, adversus Simonem,* 1
Petri ac Pauli congressio fuit. Qui cum magicis arti- 2
bus, ut se Deum probaret, duobus suffultus dæmoniis evo-

sequitur, *præsidis sui Gessii Flori injurias non ferentes.* Drus.

Cæsarem appellaverat.] Act. XXVI. Ad hujus tituli imitationem Reges Persarum *Cosroes* dicti; & Ruteni ab ea voce suum Imperatorem *Czar* vocant, qui ipsorum lingua *Kral* esset. *Schickardus.* Cæsar antiqua vox latina quæ τὴν κεφαλὴν significat, unde *Cæsaries*, vel *Cæsaria*, ἡ κόμη κεφαλῶσα. *Salmasius.*

Ad cultum Dei sese conferebant.] Quos inter Neronis quidam aulici, & ut Patres nonnulli voluerunt, ipse Seneca. Extant Epistolæ ejus ad Paulum, & hujus ad illum, sed quas supposititias esse, certum est. Vide Lipsium in Senecam, & alios.

Adversus Simonem.] Est ille, qui vulgo Simon Magus appellatur: cui statua olim posita Romæ inter duos pontes, cum hac inscriptione, *Simoni Deo sancto.* Vide sis Euseb. hist. eccles. lib. II. cap. 13. Mentio hujus & in Johasin, per hæc verba, *In diebus Petri Apostoli erat Simon Samarita magus, de cujus nomine vocata est Simonia, quando aliquis vendit sanctitatem suam*, id est, sacerdotium suum. *Drus.*

Petri ac Pauli.] In bullis Paparum imagines horum duorum Apostolorum simul exhibentur, & Paulo dextra datur, ut honoratior. Quia etiamsi concederetur Petrum Romæ fuisse, quod falsum, tamen primariæ partes Pauli fuerunt, quippe ad cujus Ἀποστολὴν gentium, proprie Roma pertinebat. *Salmasius.*

Magicis artibus.] Augustinus in sermone de sanctis, *cum enim Simon se Christum diceret, & tanquam Christus ad Patrem assereret se posse conscendere, atque elatus subito, magicis artibus volare cœpisset: tunc Petrus fixis genibus precatus est Dominum, & precatione sancta vicit magicam levitatem. Nam velut vinctum eum de sublimi aëre deposuit, & quodam præcipitio in saxa elidens, crura confregit.* Meminit hujus congressionis & Arnobius per hæc verba, *Viderunt Romani currum Somonis magi & quadrigas igneas Petri ore difflatas, & nominato Christo evanuisse.* Totum hoc de Simonis cum Petro ac Paulo, congressu, dubiis nititur testimoniis. Haudquaquam verisimile, scriptores Romanos tam memorabilem rem præterituros fuisse. Ac notum, quam multa, primo Christi seculo, ab Historicis Ecclesiasticis, temere credita & scripta sint. Et in tempore, quam dissentiunt? Euseb. regnante Claudio, Augustinus & multi alii, sub Nerone, paulo ante mortem Petri ac Pauli, A. C. LXVII. Sulpicius sub adventum Pauli, qui in A. C. LVIII. incidit. In summa, certi nihil constat, & propius falso est, quod de volatu & lapsu Simonis, tradidere antiqui. *Horn.*

evolasset, orationibus Apostolorum fugatis dæmonibus, delapsus in terram, populo inspectante, dissiuptus est.
3 *Interea, abundante jam Christianorum multitudine, accidit, ut Roma incendio conflagraret, Nerone apud*
4 *Antium constituto. Sed opinio omnium, invidiam incendii in Principem retorquebat, credebaturque Impe-*
5 *rator gloriam innovandæ urbis quæsisse. Neque ulla re Nero efficiebat, quin ab eo jussum incendium putare-*
6 *tur. Igitur vertit invidiam in Christianos, actæque in innoxios crudelissimæ quæstiones: quin & novæ mortes excogitatæ, ut ferarum tergis contecti, laniatu canum*
7 *interirent. Multi crucibus affixi, aut flamma usti. Pleri-*

Abundante jam Christianorum multitudine.] Immane dictu, quam brevi tempore, in quantam multitudinem Christiani excreverint. Bardesanes Syrus apud Eusebium VI. ἐκκλ. 8. *Quid dicemus de Christianorum secta, qui in omni parte orbis, imo in omni civitate inveniuntur?* Tertullianus I. adv. Iudæos: *Christi regnum ubique porrigitur, ubique creditur, ab omnibus gentibus supra enumeratis* (numeraverat autem Babylonios, Parthos, Indiam, Æthiopiam, Asiam, Germaniam, Britanniam, Mauros, Getulos, Romanos) *colitur, ubique regnat, ubique adoratur.* Eadem habet *Irenæus* I, 3. *Arnob.* II. & alii Patres. Elegans Tertulliani locus 11. Apolog. *Hesterni sumus, & vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatium, senatum, forum. Sola vobis reliquimus templa.*

Incendio conflagraret, Nerone apud Antium.] Tacitus: *Incendium, forte an dolo principis conflatum fuerit, in incerto fuit. Eo certe tempore Antii agens Nero, non ante in urbem regressus est, quam domui ejus, qua palatium & Mecenatis hortos continuaverat, ignis propinquaret.* XV. Annal.

Gloriam innovandæ urbis.] *Videbaturque Nero, condendæ urbis novæ & cognomento suo appellandæ, gloriam quærere.* Tacitus.

Neque ulla re Nero efficiebat.] *Sed non ope humana, non largitionibus Principis, aut Deûm placamentis, decedebat infamia, quin jussum incendium crederetur.* Idem.

Vertit invidiam in Christianos.] *Ergo abolendo rumori Nero subdidit reos & quæsitissimis pœnis affecit, quos per flagitia invisos, vulgus, Christianos appellabat.* Idem.

Ut ferarum tergis contecti.] Sunt ipsissima verba Taciti, *Et pereuntibus addita ludibria, ut ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent: aut crucibus affixi, aut flammandi, atque ubi defecisset dies, in usum nocturni luminis urerentur.*

Flamma usti.] Hoc *flammare* Tacitus vocat. Flammare est, quod Hispani dicunt *Pringar.* Stantibus ad palum destinatis, unco (ne motatione capitis picem cadentem declinarent) gutturi suffixo, è lamina ardente (κερκωμίδα vocat

Plerique in id reservati, ut cum defecisset dies, in usum nocturni luminis urerentur. Hoc initio in Christianos sæ- 8
viri cœptum. Post etiam, datis legibus, religio vetaba- 9
tur: palamque edictis propositis, Christianum esse non licebat. Tum Paulus ac Petrus capitis damnati: quo- 10
rum uni cervix gladio defecta, Petrus in crucem sublatus est.

XLII. *Dum*

vocat Imp. M. Aurelius) pix aut unguen in caput liquefiebat, ita ut rivi pinguedinis humanæ per arenam amphitheatri sulcum facerent. Juvenalis ad hoc tormentum, eandemque historiam alludens,

Pone Tigillinum, tæda lucebis in illa,
Qua stantes ardent, qui fixo gutture fumant,
Et latum media sulcam deducit arena.

Lege:

Et latus mediam sulcus diducit arenam.

Pone, ubi stantes ad palum alligati suffixo gutture, lamina impendente fumant, & totos artus liquefiunt, ita ut pinguedo diducat arenam sulco facto. Ut memorabiles illos cruciatus fuisse necesse sit, quorum multo post tempore meminerit Juvenalis. Tertullianus in Gnosticos: *Orientem fidem Romæ primus Nero cruentavit.* Neque solum Romæ sævitum in Christianos, sed etiam in provinciis. *Ios. Scaliger.*

In usum nocturni luminis.] Verba Taciti. Modus hic erat: Papyro, quæ cera esset circumlita induebantur, & sic vivi ardebant. Interpres Juvenalis ad Satyræ 1 ea verba: Pone Tigillinum. *Tigillinum si læseris, vivus ardebis; quemadmodum in munere Neronis vivi arserunt, de quibus ille jusserat cereos fieri, ut lucerent spectatoribus, cum fixa essent illis guttura, ne se curvarent. Nero maleficos homines tæda & papyro & cera superveſtiebat, & sic ad ignem admoveri jubebat, ut arderent.* Ubi per maleficos intelliguntur Christiani. Illa enim miracula, quæ fierent ab illis virtute divina, nihil aliud esse ajebant, quam præstigias & artes execrabiles. *Vossius.* Vide & Scaligerum in Euseb. Suetonius: *Afflicti suppliciis Christiani, genus hominum superstitionis novæ ac maleficæ.*

Sæviri cœptum.] Suetonius: *Idque etiam per Provincias factum.* Extat vetus inscriptio in Hispania loco Pisuergæ vocato: in quo sine dubio crudelitas Neronis tangitur, siquidem vera est illa inscriptio. Nam dubito. Christianismum superstitionem vocat, ut Suetonius Christianos homines novæ ac maleficæ superstitionis: NERONI CLAVDIO CAESARI AVG. PONT. MAX. OB PROVINCIAM LATRONIBVS ET HIS QVI NOVAM GENERI HVMANO SVPERSTITIONEM INCVLCARANT PVRGATAM. *Ios. Scaliger.*

Datis legibus.] Legendum censeo *latis legibus.* Sigon.

Paulus ac Petrus capitis damnati.] A. C. LXVIII. Neronis XIII. *Eusebius.* Tertullian. de præscriptionibus: *Felix Romana Ecclesia, cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt, ubi Petrus passioni Domini adæquatur, ubi Paulus Iohannis exitu coronatur.*

Cervix gladio defecta.] Paulo. Certum est Romæ passum. De supplicio, veteres fere in gladium consentiunt. Sic Saidus Batricides, sive Eutychius, in

1 XLII. *Dum hæc Romæ geruntur, Judæi, præsidis*
sui Festi Flori injurias non ferentes, rebellare cœperunt.
2 *Adversus eos Vespasianus, proconsulari imperio à Ne-*
rone missus, multis gravibusque prœliis devictos, coëgit
3 *intra muros Hierosolymæ confugere. Interim vero jam*
etiam

Originibus Alexandrinis, وضرب عنق بولص بسيف, *Gladio trucidavit Paulum.* Horn.

Petrus in crucem sublatus.] Si Petrus nunquam Romæ fuit, quomodo ibi crucifixus? Nam Babylone videtur martyrium passus, ubi vixit. Ideo Clemens in Epistola ad Corinthios, cum dixisset, *Paulum sub Romanis principibus passum*, postea subjungit, *Petrum martyrium esse passum*, nullius loci mentione facta, quia locus passionis ejus ignorabatur tum. Nam Babylon sub externo dominio. Sic quoque incertum eo tempore, ubi Thomas vel Bartholomæus passi. *Salmas.* Eutychius modo laudatus, ex versione Cl. Seldeni, qui hodie ingens Britanniæ suæ decus est: *Petrum Nero Cæsar cruci affigit, corpore inverso. Nam & dixerat ei Petrus*, Si vis ut ego cruci affigar, corpore me inverso affige cruci, ne mors mihi inflicta similis sit ei, quæ infligebatur Domino meo Christo, qui cruci affixus est. *Occisus est autem Petrus sub annum* XXII. *post Dominum nostrum Christum.* Sub initia igitur Neronis, id est, tredecim circa annos ante Chronologiam receptiorem, Petri martyrium collocat Eutychius. *Selden.* Ex quibus patet, incertas veterum traditiones, tum de loco, tum de tempore passionis Petri fuisse: & tandem plerosque in receptiorem opinionem consensisse, crucifixum Romæ, cum quod certo assererent, non haberent. *Horn.*

Præsidis sui Festi Flori injurias.] In Eusebio, *Cestii Flori:* sed legendum ex Josepho *Gessii Flori.* Vide Ant. ejus, lib. xx. cap. IX. *Drus.* Γέσσιος ὁ Φλῶρος ὁ πεμφθεὶς Αλβίνῳ διάδοχος τοῦ Νέρωνος, πολλῶν ἀνέπλησε κακῶν Ἰουδαίους. Καθάπαξ εἰς ἐπίδειξιν ποιήσας πεμφθείς, ὡς εἰς τὸ ἔθνος ἡμῶν ἀδικίας ἐπόμπευε, μήτε ἁρπαγῆς ἀφελίπων, μηδένα τρόπον, μήτε ἀδίκου κολάζεως. ὧν δὲ ἄτεγκτος ἀφῆς ἔλεον, παντὸς ὑπέρδης ἄπληστος. Et plures intolerabiles ejus injurias describit II. ἀλωζ. 24.

Rebellare cœperunt.] Τὸν πρὸς Ῥωμαίους πόλεμον ὁ καθαναγκάσας ἡμᾶς ἄρξαι, Φλῶρος ἦν. *Josephus.* Suetonius aliam belli causam fingit: *Percrebuerat*, inquit, *Oriente toto vetus & constans opinio: esse in fatis ut eo tempore Judæa profecti rerum potirentur. Id de Imperatore Romano, quantum eventu postea patuit, prædictum, Judæi ad se trahentes, rebellarunt: cæsoque præposito, legatum insuper Syriæ consularem, ferentem suppetias, rapta aquila, fugaverunt.* Ex quibus patet quam tenuem rerum Iudaicarum notitiam Romani habuerint. Neque enim cæsus est Florus, nisi *cædere* pro clade afficere, accipias. *Casaub.*

Vespasianus proconsulari imperio missus.] Josephus ἀλωζ. III. 1. Sueton. in Vespas. Eusebius, *Contra Judæos, qui Cestii Flori avaritiam non ferentes rebellabant, Vespasianus magister militiæ, à Nerone transmittitur.*

Multis gravibusque prœliis victos.] De quibus fuse Joseph. III, & IV. ἀλωζ.

Intra muros Hierosolymæ.] Joseph. VI. ἀλωζ. 3.

etiam sibi pro conscientia scelerum invisus, humanis rebus eximitur: incertum, an ipse sibi mortem conscíverit. Certe corpus illius interemptum. Vnde creditur; 4 *etiamsi sè gladio ipsè transfixerit, curato vulnere ejus* 5 *servatus: secundum illud quod de eo scriptum est:* Et plaga mortis ejus curata est; *sub seculi fine mittendus, ut mysterium iniquitatis exerceat*.

XLIII. *Igitur post excessum Neronis,* GALBA *imperium* 1

ἀλώς. 3. Qualis tum urbs Hierosolyma fuerit, idem tradit cap. 6.

Humanis rebus eximitur.] Iosephus v. ἀλώς. 6. Extinctus est VIII Eid. Junii anno & XXII. diebus ante initium Vespasiani. *Scaliger* in Eusebium.

Incertum an ipsè sibi mortem conscíverit.] Quia Neroni sese perimenti paucissimi (tres ait Dio, Suetonius quatuor) testes adfuerunt: propterea eo extincto & ignoratum plerisque mortis genus, & multis etiam persuasum, non esse illum occisum. *Casaubon.* Res tamen certissima. Nam cum audisset Galbam in Hispania ab exercitu imperatorem declaratum, hostis à Senatu judicatus, ex urbe fugiens, semet ictu gladii transegit, adjuvante trepidantem manum Eunucho Sporo, cum prius nullo reperto exclamaret, *Itane? nec inimicum habeo, nec amicum: dedecorose vixi, turpius peream.* Suetonius. Alii: *Cum à Senatu quæreretur ad pœnam, è palatio fugiens, ad quartum urbis milliarium in suburbano liberti sui inter Salariam & Numentanam viam semet interficit, anno ætatis suæ XXXII.* Eusebius in Chronico.

Curato vulnere ejus servatus.] Nam secundum opinionem quorundam se ipse vulneravit, è quo vulnere postea curatus fuit, unde adhuc vivere creditur. Samuel Solem ad librum Iohasin, *Commentarii de vitis regum dicunt Neronem mortuum esse, partim fugisse, nec sciri locum quo fugerit: usque adeo ut Augustinus episcopus asserat ipsum adhuc vivere.* Drus. Locus Augustini extat XX. de Civ. Dei 19. quem infra ad Dialogum 11. producemus. Sed Samuel Iudæus vel non legit Augustinum, vel non intellexit. Ipse enim, enumeratis opinionibus de Neronis exitu, & reditu, addit: *Sed multum mira hæc opinantium præsumtio.* Quæ improbantis sunt & aversantis. *Horn.*

Et plaga mortis ejus curata est.] Ita legendum ex Apocalyp. XIII, 3. prius erat in libris, *Vt plaga mortis ejus curata est.* Quem locum nonnulli de Nerone interpretati sunt; sed male, judicio Augustini de Civit. Dei, lib. XX, cap. 19. Drus.

Sub seculi fine.] Infra de Martino Dial. II. *Cum ab eo de fine seculi quæreremus, ait nobis, Neronem & Antichristum prius esse venturos.*

Vt mysterium iniquitatis exerceat.] Hoc est, ut sit Anti-Christus. Nam per eum exercebitur mysterium iniquitatis, de quo Apostolus II Thess. II, 7. *Drus.* Nam eum locum, ut Augustinus tradit, de Anti-Christo acceperunt. Vide Grotium in explicatione locorum de Anti Christo, & qui contra eum scripserunt, Maresium, Coccejum, alios.

GALBA.] Sueton. *Nonnulli dictum, quod præpinguis fuerit visus, quem Gal-*

rium rapuit: mox OTHO, *Galba interfecto, occupavit.*
2 *Tunc* VITELLIUS *in Gallias, fretus exercitibus quibus*
præerat, urbem ingressus, Othone interfecto, summam
3 *rerum usurpavit. Quæ posteaquam ad* VESPASIANUM
delata, licet malo exemplo, bono tamen affectu Reip. ab
improbis vindicandæ, cum Hierosolymam obsideret, su-
mit imperium: &, ut mos est, diademate capiti impo-
sito, ab exercitu Imperator consalutatus, TITUM *filium*
Cæsarem facit; eidem pars copiarum, & obsidendæ
4 *Hierosolymæ negotium datum. Vespasianus Romam pro-*
fectus,

bam Galli vocant. Ad quem locum, quid commentati sint Salmasius & Boxhornius, vide in editione Schildiana.

Imperium rapuit.] Neroni Galba successit. *Sueton.* Imperium in Hispania rapuit. Γαλβας ἀποδοχθεὶς αὐτοκράτωρ, εἰς Ῥώμην ἐπανῆλθεν ὑπ' Ἰταυίας. *Ioseph.* v. ἀλώζ. 6. Suetonius Galba.

OTHO, *Galba interfecto.*] Ὑπὸ τῶν πραιτωλῶν αἰτιασθεὶς ἐπὶ ζωπυροφροσύνῃ, ἐδολοφονήθη κατὰ μέσην τὴν Ῥωμαίων ἀγορὰν, ἀπεδοχθη τε αὐτοκράτωρ Ὄθων. *Idem.*

VITELLIVS *in Gallias.*] Legendum: *ex Gallis.* Sigon. Vide Tacitum I. & II. Histor. Suet. Vitell. Joseph. v. ἀλώζ. 6. & 8.

Othone interfecto.] Ad Bebriacum à Vitellianis victus, sibi ipsi mortem conscivit. *Tacitus* II. Histor. *Suet.* Othone. Διεχρήσατο μὲν Ὄθων ἑαυτὸν ὑπ' ὀξυβελείᾳ. *Ioseph.*

Licet malo exemplo.] Cur malo? An Italiam ab immani bellua, qualis Vitellius, vastari pateretur? Vide Joseph. v. ἀλώζ. 10.

Sumit imperium.] Coactus à milite, qui enses & mortem recusanti intentabant. *Idem.* Multa omina Imperii præcesserunt, quæ Suetonius & Iosephus fuse recensent. *Tiberius Alexander, præfectus Ægypti, primus in verba Vespasiani legiones adegit Kalendis Iulii: qui principatus dies in posterum observatus est.* Sueton. Vespas.

Vt mos est, diademate capiti imposito.] Pessimè Sulpici, de tuo addis, quod apud nullum ex Historicis, reperitur. Διαδήμα, fasciæ quædam erant, quas capiti circumligatas Reges Orientis gestabant. Usum ejus primus Alexander, à Persis acceptum, Occidenti intulit. Justin. XII. *Alexander habitum regum Persarum, & diadema, insolitum antea regibus Macedonicis, velut in leges eorum quos vicerat, transiret, assumit.* Apud Romanos Cæsari oblatum diadema: sed is repudiavit. Caligula quoque abstinuit. Nec quisquam Imperatorum eo usus, usque ad Aurelianum, declinandæ invidiæ. Sed error hic condonandus Sulpicio, qui sua tempora spectavit, non antiquam Romam. *Horn.*

TITVM *filium Cæsarem facit.*] Extincta in Nerone Cæsarum familia, Vespasianus nomen illud, tanquam Imperii, ad posteros propagavit, ac Titum & Domitianum filios, Cæsares appellavit. *Tacitus. Sueton.*

Cum

fectus, ſummo favore ſenatus & populi receptus, cum ſe Vitellius interfeciſſet, imperium confirmavit.

XLIV. *Interea Judæi obſidione clauſi, quia nulla neque* 1
pacis, neque deditionis copia dabatur, ad extremum, fame interibant, paſſimque viæ oppleri cadaveribus cœpere, victo jam officio humandi. Quin omnia nefanda inſuper 2
auſi, ne humanis quidem corporibus pepercerunt, niſi quæ ejuſmodi alimentis tabes præripuerat. Igitur defeſſis 3
defenſoribus irrupere Romani. Ac tum forte in diem 4
Pa-

Cum ſe Vitellius interfeciſſet.] Falſum hoc. Nam *apud Gemonias minutiſſimis ictibus excarnificatus atque confectus eſt, & inde unco tractus in Tiberim.* Sueton. Tacit. Euſebius, ἐπὶ μέσης τῆς Ῥώμης ἀποφάτλης. *Ioſeph.* v. ἀλωζ. XIII.

Neque pacis neque deditionis copia dabatur.] Mira Sulpicii oſcitantia. Qui ſi Ioſephum legit, quomodo prolixas illas pro pace & deditione, Titi atque Joſephi, curas orationeſque, præterire potuit? Vide XV. Ioſeph. ἀλωζ. 7. 11. & VII. 4. 13. Audi Cæſarem Titum, VII. ἀλωζ. 8. dicentem ὥδε μὲν αὐτῶν Ἰουδαίοις εἰρήνην, αὐτονομίαν φυλαττούσης, καὶ πάντων ἀμνηστίαν τῶν πεπλημμελημένων. Τοῖς δὲ ἄνδρα μὲ ὁμοίοις ἐσίσιν, ἀντὶ δὲ εἰρήνης πόλεμον, ἀντὶ κόρης δὲ καὶ σύμμαχίας, λιμὸν αἰχμαλώτους. *Horn.*

Ne humanis quidem corporibus pepercerunt.] Nam mulier quædam, nomine Maria Eleazari filia, proprium filium occidit, coxit & comedit ex parte. *Ioſephus* ἀλωζ. lib. VII. cap. 8. Sed non hoc tantum rabidæ famis ſcelus reſpicit author noſter; verum opinio ejus fuit, Iudæos mortuorum cadaveribus paſtos. Hoc enim ſequentia innuunt: *niſi quæ ejuſmodi alimentis tabes præripuerat.* Apud Ioſephum quidem nihil hujus reperimus, qui tamen inauditam famem, per partes deſcribit. Alimenta ex rebus impuriſſimis, fimo, ſtercore, corio, parata. πάντα δ' ὑπ' ὀδόντας ἦγεν ἡ ἀνάγκη, καὶ τὰ ῥυπαρώτατα τῶν ἀλόγων ζώων. VII. ἀλωζ. 7. Sed cadavera comeſta, ne verbo quidem innuit, hoc ex ingenio Sulpicii profectum, falſumque eſt. Aperte Ioſephus VII. ἀλωζ. 14. δοκεῖ δ' ἂν μοι μὴ φθαισθέντες ὑπὸ τῶν ἀλωτέων, δι' ὑποψίαν ὠμότητος, γράσασθαι καὶ τῶν νεκρῶν. Facturos id fuiſſe dicit, niſi excidio præventi eſſent, non feciſſe. *Horn.* Vide & Euſebium III. Hiſt. 6.

Tabes præripuerat.] Hinc, cum ſepeliendo non eſſent, cadavera portis ejecta, immani numero. A. XIV. Aprilis, ad Kal. Iul. CXV. millia, & IↃCCC. cadavera, per unam portam elata, ut Mannæus transfuga Tito narravit. Ex omnibus portis, mortuorum IↃC. millia egeſta. *Ioſeph.* VI. ἀλωζ. 16.

Irrupere Romani.] Capta eſt urbs ac templum VIII. Gorpyæi, Kal. Sept anno ſecundo Principatus Veſp. *Dion.* ἔτυχε δὲ Ἱεροζόλυμα ἐν τῇ τῶν Κρόνια ἡμέρᾳ, ἣν μάλιστα ἔτι καὶ νῦν σέβεζιν, ἐξώλεσε. Sabbathum innuit. Suetonius in Tito: *cepitque eam natali filiæ ſuæ.* Vide Petit. IV. Eclog. Chronol. XV. Eo die

Paschæ, omnis ex agris aliisque Judææ oppidis, multitu-
5 *do convenerat. Nimirum* ita Deo placitum, ut eo tempore quo Dominum cruci affixerat, gens im-
6 pia internecioni daretur. *Pharisæi aliquantisper, pro templo, acerrime restiterunt: donec obstinatis ad mortem animis, ultro se subjectis ignibus, intulerunt.*
7 *Numerus peremptorum ad undecies centena millia refertur:*

die cessavit juge sacrificium. Unde Iudæi inquiunt: ביז בתמוז נשתברו הלוחות ובטלה התמיד והובקעה העיר. *Die decimo septimo Tamuz franguntur tabulæ legis: cessat* ἐνδελεχισμὸς, *urbs fissa.* Et in Liturgia hujus diei canunt: רי בו בטל התמיד, *Quia abolitum est ea die juge sacrificium.* Memorabilis est locus *Seder Olam: Rabbi Iose dixit: Quemadmodum meriti remuneratio, etiam post longum tempus, recidit ac revolvitur in eundem diem, ita & peccati. Atque id experimento compertum est. nam cum antea vastaretur templum, erat extremum sabbati: & rursus extremum septimi anni erat. præterea erat septimana stationis Ioarib, & nonus dies mensis Ab erat. Et ita fuere quoque hæc omnia in secundo excidio. In utroque autem Levitæ stabant in cathedra, recitabantque oden hanc: Retribuet illis iniquitatem suam.* Cunæus.

Tum forte in diem Paschæ.] Pascha, Paschæ, dicebant prisci Patres. *Vossius.* Pascha ejus anni in XIV. vel ut Petitus vult, XV. Aprilis incidit. Immanis hominum multitudo, ad festum, & belli metu, confluxerat. Τότε γε μὴ ὥσπερ εἰς εἱρκτὴν ὑπὸ τῆ εἰμαρμένης πᾶν συνεκλείσθη τὸ ἔθνος, καὶ ναὸν ὁ πόλεμος τὴν πόλιν ἀνθρώπων ἐκύκλωσεν. Ioseph. VII. ἁλώς. 17. Tacitus loc. millia intra urbem conclusa dicit V. *Histor.* Sed longe majorem fuisse Iosephus contendit. Ad minimum duodecies centena millia, ut ex cæsis, mortuis, ac captis patet. *Horn.*

Eo tempore, quo Dominum cruci affixerat.] Patet Sulpicium existimasse, festo paschatis urbem captam. Quod falsissimum, cum ab Aprili, ad Septembrem, obsidio durarit. Eundem errorem Eusebius errat, atque haud dubio eum secutus noster. Eusebius in Chronico, *oportuit enim iisdem diebus Paschæ eos interfici, in quibus Salvatorem crucifixerunt.* Idem scribit in historia Eccles. lib. 3. cap. 5.

Pharisæi.] Σωφρονέστερον τῶν Ἰουδαίων, δοκῶ, δύτεροι εἶναι τὸ ἄλλων, καὶ τὰς νόμους ἀκριβέστερος ἀφηγεῖσθαι. I. ἁλώς. 4. Dicti à פרש, quod ab aliis affectata vitæ sanctimonia sejuncti essent, ut patet ex Luc. XVIII, 11. *Heinsius.* Hinc Talmudici pios ac devotos פרושים vocant. *L'Empereur.* Præter eos duæ adhuc magnæ αἱρέσεις, Sadducæi, & Esseni. De quibus vide Drusium de Sectis, Scaligerum in Trihæresio.

Acerrime repugnantes.] Quippe Stoici, teste Josepho. Hinc etiam paradoxa Stoica statuebant. Vide Heinsium cap. XXIII. in Nonnum. Quare non est mirum, cum fatalia omnia esse, & bona & mala putarent, illos obstinatis animis se in incendium intulisse. *Sigon.* Haud dubio inter eos etiam Sadducæi fuerunt & fortasse etiam Hesseni. Ipse Anani Pontifex fuisse Sadducæus proditur. *Drus.*

Numerus peremtorum ad undecies centena

fertur: capta vero c. *millia, ac venundata. Fertur Titus, adhibito consilio, prius deliberasse*, an templum tanti operis everteret. *Etenim nonnullis videbatur*, ædem sacratam, ultra omnia mortalia illustrem, non debere deleri: quæ servata, modestiæ Romanæ testimonium, diruta perennem crudelitatis notam præberet. *At contra alii, & Titus ipse*, everten-

tena millia refertur.] Debuisset dicere *mortuorum*. Nam sequitur Iosephum, ἀλωϛ. VII, 17. *numerus mortuorum per omne tempus obsidionis undecies centum millia*. Mortuorum, hoc est, eorum qui fame aut gladio perierunt. Eusebius in Chronico, *Iosephus vero scribit, undecies centena millia, fame & gladio periisse*. Oros. VII. 6. *Iosephus Iudæus scribit undecies centena millia Iudæorum gladio & fame periisse*. De numero peremptorum sive interfectorum conveniunt Suetonius & Tacitus. Idem Orosius, *Sexcenta millia Iudæorum eo bello interfecta, Cornelius & Suetonius referunt*. Et Eusebius, *Titus Iudæa capta & Ierosolymis subversis sexcenta millia virorum interfecit*. Sic Egesipppus sive Hegesippus, *Cæsa*, inquit, *per omne tempus obsidionis, decies centena millia, aut* ex. *myriades, ut plerique asserunt*. Centum & decem myriades, sunt undecies centena millia. Ea mortua, non cæsa Iosephus asserit. Quid ergo vidit, cum talia scriberet? Profecto scriptor ille merito suspectus est viris eruditis. *Drus.* Fluctus in simpulo. An non fame quoque perimuntur homines? & peremtos ad solam hostilem vim, non etiam famem, & mortalitatem referre, quæ authoritas jubet? Certe Latini ea voce latius utuntur, ut notum est. *Horn.*

Capta vero c. *millia ac venundata.*] Τῶν μὲν δὴ ἀϊχμαλώτων πεύντων ὅσοι κατ' ὄλον ἐλήφθη τὸ πολεμον δρισθμὸς ἐνιέκα μυριάδες, ϗ ἑπτακισχίλιοι σωήχθη. *Iosephus* VII. ἀλωϛ. 17. Quem numerum etiam Hegesippus agnoscit. Sed in Eusebio, *& alia centum millia captivorum publice venundata*. Quocirca nihil mutandum in Sulpicio. Nam absque dubio secutus hic est Eusebium, non Iosephum. Orosius numerum dispersorum ponit, quem ait fuisse ad ex. hominum millia. *Drusius.*

Adhibito consilio.] Ducum aut procerum sex, qui nominantur ἀλωϛ. VII, 9. inter quos Marcus Antonius Iulianus procurator Iudææ, *Titus ad consilium vocavit duces exercitus*, &c. Hegesippus lib. v. cap. 43.

Nonnullis videbatur ædem sacratam.] Titus ipse ita censebat. Duces conditionem addebant, *Si Iudæi illud reliquissent*. Vide Iosephum.

Quæ servata modestiæ.] Titi hæc sententia erat, quam Iosephus his verbis expressit, *Neque se unquam tantum opus incensurum: jam enim Romanorum fore hoc damnum, sicut ornamentum quoque fore imperii, si maneret*. In eam iverunt Fronto, Alexander & Cerealis.

At contra alii.] *Aliis quidem videbatur lege belli utendum esse. Nunquam enim Iudæos à novis rebus posse desinere templo manente, quo omnes ubicunque essent colligerentur.* Iosephus.

Et Titus ipse.] Hoc verum non est. Nam Tito invito incensum templum. Vide Ioseph. VII. ἀλωϛ. 11, & Hegesippum.

Quo

evertendum templum *imprimis censebant*: quo plenius Judæorum & Christianorum religio tolle-
11 retur. Quippe has religiones, licet contrarias sibi, iisdem tamen auctoribus profectas. Christianos ex Judæis extitisse: radice sublata, stirpem facile peri-
12 turam. *Ita Dei nutu, accensis omnium animis, templum dirutum, ab hinc annos trecentos triginta &*
13 *unum. Atque hæc ultima templi eversio, & postrema Judæorum captivitas, qua extorres patria, per orbem terra-*

Quo plenius Judæorum & Christianorum religio tolleretur.] Finxit ex ingenio. Nam nihil tale in Iosepho, aut apud alios, quos vidi. *Druf.*

Licet contrarias sibi.] Sic visum gentilibus. Quia Hebræorum ceremonias, & instituta, & circumcisionem, Lex Christianorum sustulit. *Sigon.* Potissima causa fuit; quia Iudæi Christianorum infensissimi hostes.

Iisdem.] Ab iisdem. *Sigon.*

Christianos ex Iudæis extitisse.] Hæc causa cur Christianos Judæorum nomine complexi sint. Suetonius Claudio: *Iudæos, impulsore Chresto assidue tumultuantes, Roma expulit.* Chrestum vocat servatorem nostrum, per contumeliam. *Tertullian. Lactant.* Vide Selden. II. de succeſſ. ad leg. Hebr. XXVI.

Templum dirutum] Id miles quidam incendit δαιμονίῳ ὁρμῇ πυὶ χρώμενος. Aderat autem ἡ εἱμαρμένη χρόνων περίοδος, decimus mensis Augusti. Quo etiam à Babyloniorum rege fuerat concrematum. Urbs post capta fuit, videlicet Kalendis Septembris, qui Thisri Ebræis. De urbe superiore mihi sermo. Nam inferior ante templum capta fuerat. Josephus à condita primum urbe, usque ad excidium ejus, putat annos MMCLXXVII. ἀλωσ. lib. VII, c. 18. Capite autem decimo ejusdem libri à prima structione templi usque ad eversionem ejus, quæ per Titum facta, numerat ann. MCXXX. mens. VII, dies XV. à secunda vero, quæ sub Dario Notho accidit, ann. DCXXXIX. dies XLV. Cæterum excisa fuit urbs anno Vespasiani secundo, qui fuit à nato Christo, secundum supputationem Eusebii, septuagesimus tertius: ab eodem passo quadragesimus: & baptizato XLIII. Vide Chronicon ejus.

Abhinc.] A Consulatu Stiliconis. *Sigon.*

Vltima templi eversio.] Feria septima contigit, ut docent cum veteribus Scaliger, Petavius, alii. Nec sine causa voluit Deus ipso Sabbatho Judaico Hierosolymam cum templo funditus exscindi. Quo ipso satis indicatum, Deum Sabbatha illa Judaica, una cum templo & ceremoniis aliis, sublata voluisse. *Spanhem.* Et hic terminantur LXX. hebdomades Danielis. *Calvis.*

Postrema Iudæorum captivitas.] Vide Cunæum I. de Repul. XVIII.

Extorres patria.] Tertullianus: *Dispersi, palabundi & soli cœlique sui extorres vagantur per orbem, sine homine, sine Deo, rege: quibus nec ad venarum jure terram patriam, saltem vestigio salutare, conceditur.*

Per orbem terrarum dispersi.] Etiamnum,

terrarum dispersi cernuntur, quotidie mundo testimonio sunt, non ob aliud eos, quam ob illatas Christo impias manus, fuisse punitos. Nam sæpe alias, cum propter 14
peccata captivitatibus traderentur, nunquam tamen ultra septuaginta annos servitutis pœnam pependerunt.

XLV. *Interjecto deinde tempore,* DOMITIANVS, *Ve-* 1
spasiani filius, persecutus est Christianos. Quo tempo- 2
re, JOANNEM *Apostolum atque Euangelistam, in Pathmum insulam relegavit: ubi ille arcanis sibi mysteriis revelatis, librum sacræ Apocalypsis (qui quidem à plerisque aut stulte, aut impie non recipitur) conscriptum edidit.*

num, post tantas clades & excidia, ingenti numero. Ut de iis cum Philone dici possit, Ὅσον ἔστιν ἐν πολυανθρωπίᾳ, ὅπῃ σὺν ἐξεδέξατο καθάπαξ τὸ ἄλλων ἔθνος μιᾶς χώρας τὸ ἀποκεκληρωμένης αὐτῷ μόνῳ θεῖόλω, ἀλλ' ὀλίγῃ δίῳ φανῇ πᾶσα ἡ οἰκουμένη. κέχυται γὰρ ἀνά τε τὰς ἠπείρους ἀπύλας ὡς τὸ αὐθιγενῶν μὴ πολλῷ πνὶ δοκεῖν ἐλαττοῦσθαι. Adeo repullularunt, ut Romæ, sub Alexandro Mammææ filio, etiam jus αὐτονομίας recuperarent. *Dio.* XXXVII.

Ob illatas Christo manus.] Prudentius:

Exiliis vagus huc illuc fluitantibus errat,
Iudæus, postquam patria de sede revulsus,
Supplicium pro cæde luit, Christique negati,
Sanguine respersus commissa piacula solvit.
Drusius.

Interjecto deinde tempore.] A. C. XCV. Domitiani XIII. vel XIV. *Euseb.* Chron.

DOMITIANVS.] Cui Neroni cognomentum ob crudelitatem: quem ideo nonnulli credunt Antichristum venturum, ut supra dictum.

Persecutus est Christianos.] Διώκτορα ἀνεκεῖνος διωγμόν. *Eusebius* III. Histor. 13.

JOANNEM *Apostolum atque Euangelistam.*] Etiam propheta fuit. Hieron. in primo adversus Jovinianum cap. 14. *Iohannes & Apostolus & Euangelista & propheta. Apostolus, quia scripsit ad ecclesias ut magister: Euangelista, quia librum Euangelii condidit, quod excepto Matthæo, alii ex duodecim Apostolis non fecerunt: Propheta, vidit enim in Pathmo insula, in qua fuerat à Domitiano principe ob Domini martyrium relegatus, Apocalypsin infinita futurorum mysteria continentem. Refert autem Tertullianus, quod Romæ missus in ferventis olei dolium, purior & vegetior exiverit quam intraverit.*

In Pathmum insulam.] Scribo; in *Patmum.* Nam Græce est εἰς Πάτμον. *Drus.* Est una Cycladum Ægæi maris, ambitu XXX. clo. pass. *Strabo* X. & alii. De hac relegatione ejus *Euseb.* III. 14. *Irenæus* V. *Hieron.*

Vbi ille.] Apocalypsin in Patmo scriptam testatur Athanasius in Synopsi, Hieronymus, Irenæus, alii. Idem Eusebius innuit, quanquam dubitanter, III. Hist. 14.

A plerisque, aut stulte aut impie, non recipi-

3 *edidit. Non multo deinde intervallo, tertia persecutio*
per TRAJANUM *fuit: qui cum tormentis & quæstionibus nihil in Christianis, morte aut pœna dignum, repe-*
4 *risset, sæviri in eos ultra vetuit. Sub* HADRIANO *deinde, Judæi rebellare voluerunt, Syriam ac Palæstinam diripere*

recipitur.] Græcis præsertim, qui de hoc libro semper dubitarunt. *Hieron.* ad Dardanum. Cajus quidam eum Cerintho adscripsit. Contra quem disputat Dionysius Alexandriæ Episcopus apud *Euseb.* VII. Hist. 20. Tales hæretici dicti sunt ἄλογοι, quasi ratione carentes, aut λόγον negantes. *Epiphan.* Hæres. LI. De hoc libro quæ fuerint veterum judicia, vide apud Erasmum & Bezam in N. T.

Tertia persecutio per TRAIANVM *fuit.*] Hanc initam alii scribunt anno Christi CIII. alii ann. CVIII. Biennio post, hoc est, ann. Christiano CX. Simon Cleopæ F. qui episcopatum Jerosolymorum tenebat, crucifigitur. *Eusebius* in Chronico. Et III. Hist. 26.

Qui cum tormentis.] Nam initio decretum proposuit, ut Christiani ubique conquirerentur, & per tormenta, si aliter non posset, usque ad mortem sacrificare ritu majorum adigerentur. Post cum Plinius Bithyniæ ptoconsul per epistolam eum super hac re consuluisset, respondit, *Christiani conquirendi non sunt: si deferantur, & arguantur, puniendi sunt.* Vide Plinium X. Epist. 97. Euseb. III. 27. Tertullian. Apologetico. Ubi vides Christianos carmen Christo, quasi Deo, dicere solitos, obstrictosque inter se, non in scelus aliquod, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent. Pervicaciam & inflexibilem in iis obstinationem culpat Plinius, in hoc uno, quod deos appellare, & simulacris numinum ture ac vino supplicare, ac Christo maledicere nollent, neque ut id facerent, ullis tormentis cogi possent. Epistola quæ ei respondet Trajani, eum ait re ipsa manifestum facere Christianum se non esse, qui diis Romanis supplicet. *Grotius.*

Sæviri in eos ultra vetuit.] Anno Christi centesimo undecimo. *Eusebius.* Quæ si vera, duravit hæc persecutio annos tres, aut, ut alii volunt, octo. *Drus.*

Judæi rebellare voluerunt.] Imo rebellarunt, duce quodam Judæo, quem Eusebius & alii Barchochabam nominant. Id sonat *filius stellæ.* Nam Chochab stella. De quo R. Aquiba exponebat textum illum, *orietur stella ex Iacob.* Idem ejusdem armiger fuisse traditur. Meminit Hiero. adversus Rufinum lib. III. cap. 9. *Barchochabas autor seditionis Judaicæ stipulam in ore succensam anhelitu ventilabat, ut flammas evomere putaretur.* Magnus hostis fuit Christianorum, quod sibi contra Romanos militare nollent. *Eusebius*, Judæi eum nominant *Barchoziba*, id est, filium mendacii, quod fraudulenter circumvenisset eos, Messiam se esse persuadendo. Ejus mentio in Thalmud, tractatu Sanhedrin, & in Iohasin. Verba Salmanticensis, *Filius Chozibæ rebellavit in Romanos, surrexitque & profectus est in Cyrenen, quæ in Africa, surgentesque Iudæi, qui ibi erant, occiderunt omnes Romanos & Græcos in illis locis, qui arenam maris numero æquabant. Inde abiit in Ægyptum & fecit similiter. Quod cum audirent Iudæi qui in Giphdi, hoc est, in Ægypto, interfecerunt omnes gentes, usque adeo ut non remaneret residuum. Quo audito, Trajanus*

ripere conati: missoque exercitu subacti sunt. Qua 5
tempestate, Adrianus, existimans se Christianam fidem
loci injuria peremptum, & in templo, ac loco Domini-
cæ passionis, dæmonum simulacra constituit. Et quia 6
Christiani ex Judæis potissimum putabantur (namque
tum Hierosolymæ, non nisi ex circumcisione, habebat
Ecclesia sacerdotem) militum cohortem custodias in
perpe-

janus misit contra eos Adrianum, qui subegit eos & posuit legem Romæ: ne quis Judæus intraret Ægyptum. Dicunt etiam doctores nostri: Adrianus Cæsar occidit multa millia, in Bither autem occidit duplo plures quam egressi sunt ex Ægypto, anno LII. *post excidium.* In כלבי רומי. *In diebus Domitiani extitit Choziba, & in diebus Nervæ & in diebus Adriani regnavit Choziba & filius ejus vepospque ejus: qui bellarunt bella magna cum omnibus gentibus, & subegerunt Ægyptum. Contra hos roboravit se Adrianus, & ascendit contra terram Iuda, percussitque filium Chozibæ & occidit eum. Tum extinctus est populus multus. Non vexavit eos Nabuchodonosor, neque Titus, sicut Adrianus Cæsar.* Vide Petit. I. Ecl. Chron. XIV.

Syriam ac Palæstinam.] Accidit hoc anno Christi CXXXV. Ad quem annum Eusebius, *Iudæi ad arma*, inquit, *versi, Palæstinam depopulati sunt, tenente provinciam Tenio Rufo, cui ad opprimendos rebelles Hadrianus misit exercitum.* Vide *Euseb.* IV. Hist. II. 6. *Oros.* VII. *Nicephor.* III. 24. *Dionem*, & alios.

Se Christianam fidem loci injuria peremptum.] Vim Hadriano Sulpicius facit. Nam Hadrianus ex animo Christianis favit, sed occulte. Quin & molitum ferunt, ut Christus pro Deo reciperetur, templaque in eum usum erexisse: deterritum tamen consilio quorundam, qui affirmabant fore ut cultus omnis Deorum periret, si id fieret, quod de Christo cogitabat. Igitur non id molitus fuit, ut Christianos extingueret. Quippe, cum Iudæos urbe Ælia exclusisset, *Christianis tantum civitatem permisit*: & ultus est eos, quos Cocheba, ob fidem erga Romanos, excruciaverat. *Orosius* VII, 8. Sed errore factum, ut Christiani Hierosolymitani, ob circumcisionem, Iudæi putarentur, & eos justa Cæsaris in Iudæos quoque ira adussit.

In templo ac loco Dominicæ passionis.] Hoc templum Adrianus terra obruit, ac aliud Veneri dedicavit, quod usque ad Constantinum M. mansit. *Dio. Euseb. Epiphan.* Paulinus in Epistola ad Severum nostrum: *ubi sacra nati Salvatoris infantia vagierat, illic Veneris lamenta fingentium lascivis luctibus, infamis ritus ululabat.*

Dæmonum simulacra.] Veneris & Iovis. Clemens Protrept. Οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν δεισιδαιμονίαι εἰσὶ καὶ εἴδωλα. Ioh. Sarisberiensis de nugis Curialium, *Ad similitudinem Ecclesiæ* (loquitur de Iuliano) *dæmonum templa constituit.* Videatur Lactantius lib. 2. cap. 17.

Non nisi ex circumcisione.] Iudæum. Quorum XV. fuerunt, usque ad eversionem urbis, sub Hadriano. *Euseb. Chron.* Adde Epiphanium, ubi de Nazarenis & Ebionitis agit.

Sacerdotem.] Episcopum. Qui tum iidem cum Presbyteris. Nondum enim ambitiosa illa Patriarcharum, Metropolitarum, Archiepiscoporum, & alia Hierarchiæ nomina, emersserant. *Salmas.*

perpetuum agitare jussit, quæ Iudæos omnes Hierosolymæ aditu arceret. Quod quidem Christianæ fidei proficiebat: quia tum pene omnes, Christum Deum, sub legis observatione, credebant. Nimirum id Domino ordinante dispositum, ut legis servitus, à libertate fidei atque Ecclesiæ tolleretur. *Ita tum primum* MARCVS *ex gentibus, apud Hierosolymam, episcopus fuit.*

XLVI. *Quarta sub Adriano persecutio numeratur, quam*

Hierosolymæ aditu arceret.] Tertullianus in Apologetico de Iudæis: *quibus nec advenarum jure terram patriam saltem vestigio salutare conceditur.* Eusebius IV. Hist. 5. Τὸ πᾶν ἔθνος ἐξ ἐκείνης τῆς τοῦδε τοῦ Ἱεροσολύμων γῆς πάμπαν ἐπιβαίνειν εἴργεσθαι, νόμῳ, δόγματι, καὶ ἀπαγορεύσει Ἀδριανοῦ, ὡς ἂν μὴ ὁλοῖς ἐξ ἀπόπτου θεωρεῖν τὸ πατρῷον ἔδαφος, ἐγκελευσαμένης, Ἀλλ' οὐδὲ τῶν πλανωμένων ἰουδαίων. Idem habent *Tertull.* in Apolog. *Hilar.* in Psalm. LVIII. *Hieronymus* in VI. Esai. Uno tamen die quotannis, lugendi gratia, urbem adire, concessum fuit. *Nazianz.* Orat. XII. *Hieron.* in cap. XII. Sophon. Quæ vel tum, ut Euseb. IV. Hist. 5. & alii; vel ante bellum Iudaicum, Ælia Capitolina dici cœpit, εἰς τιμὴν Αἰλίου Ἁδριανοῦ. Vide Gothofr. ad Philostorg. Ac bello finito, sus in marmore sculptus, ac portæ Bethlemiticæ impositus est. *Cassiodor.* in Chron. Vide Pithœum II. Adverss. 3. Cunæum de Repub. Ebræor.

Quod quidem Christianæ fidei proficiebat.] Sigonius: *Vtile erat Christianæ fidei, neminem esse Christianum, nisi qui Iudæus sub legis observatione vixisset: ita ordinante Deo, ut libertas fidei legis servitutem abrogaret*, meo judicio, non recte. Sensus est: Utile erat Christianæ fidei Iudæos Ierosolyma arceri. Nam ex hac occasione cœperunt primum abjicere jugum legis, cui ad hoc usque tempus paruerant, sub legis observatione Christum venerantes. *Druss.*

Pene omnes, Christum Deum sub legis observatione credebant.] Hos posterior ætas Nazaræos dixit, cum initio Christiani omnes ita vocarentur: unde Euangelium Nazaræorum, quod Euangelium secundum Ebræos. Erant autem semi-Judæi & semi-Christiani, hoc est, neque Iudæi neque Christiani veri. Scribit autem Hieronymus, Judæos quotidie sub nomine Nazaræorum, ter Christianis maledicere. Hoc vel ideo verum esse potest, quod Christianos hodieque נוצרים, id est, Nazoræos appellant. *Druss.* Sic & Arabes eos النصارى vocant. Unde & plerique, usque ad Marcum, Hebraica nomina habuerunt. *Salmas.*

Tum primum MARCVS.] Μετὰ τὰς ἐν Ἀδελμῆς ἐπισκόπους τοὺς ἐκεῖσε λειτουργίαν ἐγχειρίζεται Μάρκος. *Eusebius* IV. Histor. 6. & in Chronico. Post Marcum nulli Episcopi nominibus Hebraicis in ea Ecclesia leguntur dicti, quia nulli fuere amplius Iudæi. *Salmas.*

Quarta sub Hadriano persecutio.] Hujus

quam tamen post exerceri prohibuit: injustum esse *pronuncians*, ut quisquam sine crimine reus constitueretur. *Post Adrianum*, ANTONINO PIO *imperante*, 2 *pax Ecclesiis fuit. Sub* AVRELIO *deinde*, *Antonini filio*, 3 *persecutio quinta agitata. Ac tum primum*, *intra* 4 *Gallias*, *martyria visa*, *serius trans Alpes*, *Dei religione*

jus meminerunt quidem Augustinus & Orosius, sed eam sub Marco Antonino factam scribunt. Eusebius autem refert, Quadratum discipulum Apostolorum, & Aristidem Athenienſem Philosophum, libros pro Christiana religione Hadriano dedisse compositos. Idem, *Serenus Grannius*, inquit, *legatus, vir apprime nobilis, litteras ad Imperatorem misit, iniquum esse dicens, clamoribus vulgi innocentium hominum sanguinem concedi, & sine ullo crimine, nominis tantum & sectæ reos fieri. Quibus commotus Hadrianus, Minutio Fundano proconsuli Asiæ scribit, non sine objectu criminum Christianos condemnandos: cujus epistolæ usque ad nostram memoriam durat exemplum.* Drus. Ex Eusebio patet, Christianos sub Hadriano per provincias vexatos: sed id potius à populo, & per tumultum, quam jussu Imperatoris factum. Unde & ea de crudelitate apud Hadrianum conquestus fuit Serenius Granianus. *Euseb.* VI. Hist. 8.

Injustum esse pronuncians.] Προστάττων μηδένα κρίνειν ἄνευ ἐγκλήματος καὶ λόγου κολάσεως. *Idem.* Et sequenti capite ipsum Imperatoris rescriptum, ex Apologia Iustini Martyris ponit.

ANTONINO PIO *imperante, pax Ecclesiis fuit.*] Supra 1. *Vexationesque populi Christiani & mox pacis tempora.* Xiphilinus ex Dione: *Constat inter omnes Antoninum Pium probum virum fuisse: neque enim cæteris subditis gravis, neque Christianis infensus fuit: quos vehementer observavit.* Apud hunc, nisi fallor, in magno pretio fuit R. Iuda Hannasi, qui vulgo Rabbenu Haccados, id est, doctor noster sanctus. *Drus.* Edictum ejus pro pace Christianorum, extat apud Euseb. IV. Hist. 12. Intelligit author noster externam, à gentilibus, pacem. Nam intus schismate gravi, ob festum paschatis scindebantur, cui originem Victor Episcopus Rom. dedit. Vide Euseb. V. Hist. 23, 24, 25.

Sub AVRELIO *deinde, Antonini filio, persecutio quinta agitata.*] Quæ quarta est aliis, ut Augustino, Orosio & Eusebio: quam perhibent exercitam à Lucio Vero ipsius collega. De hoc tempore Chronicon Eusebii: *Persecutione orta in Asia, Polycarpus & Pionius fecere martyrium, quorum scriptæ quoque passiones referuntur.*

Tum primum intra Gallias martyria visa.] Idem Chronicon, *Plurimi in Gallia glorioſe ob Christi nomen interfecti, quorum usque in præsentem diem condita libris certamina perseverant.* Qualia hæc martyria fuerint, patet ex Epistola Ecclesiarum Gallicarum ad Asianas, quæ extat apud Euseb. V. Hist. 1. Gregorius Turonensis: *In Galliis multi pro Christi nomine sunt per martyrium gemmis cœlestibus coronati, quorum passionum historiæ apud nos fideliter, usque hodie retinentur.*

Serius trans Alpes religione Dei susceptа.] Hoc parum verum esse puto. Nam S. Martialis Lemovicum, Eucherius Treviros, Fronto Petragoricas, Sabinus

ne susceptа. Sexta deinde, SEVERO *imperante*, *Chri-*
6 *stianorum vexatio fuit. Quo tempore Leonidas*, *Ori-*
7 *genis pater*, *sacrum in martyrio sanguinem fudit. In-*
terjectis deinde annis VIII. *&* XXX. *pax Christianis*
fuit: nisi quod medio tempore, MAXIMINVS *nonnulla-*
8 *rum Ecclesiarum clericos vexavit. Mox* DECIO *impe-*
rante,

& Potentianus Senonas, ad prædicandum Euangelium à Petro Apostolo missi, post sub Nerone passi esse dicuntur. *Sigon.* Nulla fere est Galliarum paulo major aut nobilior civitas, quin aliquo glorietur Apostolorum discipulo, primo fidei apud se fundatore. *Martialem* Petri Apostoli discipulum Lemovices jactant. *Sabinianum*, *Potentianum* atque *Alsium* Senones, quos tres ex numero LXX. discipulorum Domini, si fas est credere, tradunt. *Vrsinum*, quem & Nathanaël fuisse volunt, Bituriges prædicant, *Iulianum* Cænomanni. Gaudent *Clemente* Metenses, quem patruum Clementis primi Papæ fuisse dicere audent. *Trophimus* Arelate, *Crescens* Viennæ consedit. Uterque non à Petro, ut volunt, sed Paulo, non Roma, sed ex Hispania missus. Ita vetus Chronicon tradit. *Salmas.*

Sexta deinde, SEVERO *imperante*, *Christianorum vexatio fuit.*] Hanc Augustinus & Orosius quintam vocant. Augustini locus, ubi hoc dicit, habetur lib. XVIII. de civit. Dei, cap. LII. Vide sis Vivem ad illum locum. Orosii verba lib. VII. cap. XI. hæc sunt: *Quinta post Neronem persecutione Christianos excruciavit: plurimique sanctorum, per diversas provincias, martyrio coronati sunt.* Spartianus de hoc Severo: *Christianum fieri sub gravi pœna vetuit.* Vide quoque Euseb. lib. VI. hist. eccles. Sic supra initio lib. I. *vexationesque populi Christiani.* Vide Notas.

Quo tempore Leonidas.] Λεωνίδης ὁ λεγόμενος Ὠριγένους πατὴρ, τῷ κε-

φαλὴν ἀποτμηθῆς. *Euseb.* VI. Hist. I. Factum id A. CCIV. In *Chronico.* Maximè illa persecutio Ægyptum & Thebaidem vastavit, μυρίων ὅσων τοῖς κῦ τὸ μαρτύριον ἀναδησάμενων στεφάνοις.

In martyrio.) Μάρτυρ, *testis.* Apud Christianos, qui propter Confessionem Euangelii afflictiones & mortem sustinet. Ergo testis veritatis. *Apoc.* XVII. 6. *August.* X. Civ. Dei 32. *Chromat.* dissert. in Matth. cap. X. Viros plerumque μεγαλομάρτυρας appellabant, fœminas καὶ μάρτυρας: Martyrium est ipsa passio, & locus ubi Martyr sepultus. Vide Notas ad Vitam Martini cap. VI.

Annis VIII. *&* XXX.] A primo Antonino Caracalla, qui Severo successit, usque ad Decium, Eusebius numerat annos XL.

MAXIMINVS.] Eusebius de temporibus: *Maximinus adversus ecclesiarum sacerdotes persecutionem facit.* Idem: *Maximinus propter gravem invidiam, qua contra Alexandri familiam, in qua complures fideles & Christiani versabantur, acerbam persecutionem concitavit, jussitque solos Ecclesiarum præsides, tanquam autores doctrinæ Euangelicæ, neci dari. Euseb.* VI. Hist. 21. *Niceph.* V. 23.

Nonnullarum Ecclesiarum.] Τὰς τῶν ἐκκλησιῶν ἄρχοντας, μόνους ὡς αἰτίους τοῦ κῦ τὸ εὐαγγέλιον διδασκαλίας ἀναιρεῖσθαι ἐποιήσατο. *Eusebius.* Firmilianus etiam Episcopus Cappadociæ, epistola LXXV. apud Cyprianum inquit:

rante, jam tum, septima persecutione sævitum in Christianos. Inde VALERIANUS, *octavus sanctorum hostis fuit.*

XLVI. *Post eum, interjectis annis fere quinquaginta,* DIOCLETIANO *&* MAXIMINIANO *imperantibus, acerbissima persecutio exorta, quæ per* X. *continuos annos plebem* 1

quit: *hanc persecutionem non per totum mundum, sed localem fuisse.*

Clericos vexavit.] Quos Eusebius, ἀρχοντας, Sulpicius Clericos vocat. Ea vox varie olim accepta, & distincti κληρικοὶ ab ἱερατικοῖς, ac Presbyteris inferiores. Quales erant fossarii, ostiarii, acoluthi, custodes sacrarii. *Salmasius.* De quo infra ad vitam *Martini* & reliqua ejus opuscula. Hoc loco ea voce latius utitur, pro toto ἱεραρχῶν ordine. Cujus hi gradus fuerunt, *Ostiarius, Psalmista, Lector, Exorcista, Acoluthus, Subdiaconus, Diaconus, Presbyter, Episcopus.* Isidorus VII. Orig. 12.

Mox DECIO *imperante, jam tum septima persecutione.*] De hac septima persecutione videndi sunt *Orosius* libro VII. cap. 14. & *Ludovicus* Vives ad Augustinum de Civitat. Dei lib. XVIII. cap. 52. Causa ejus fuit Decii ἔχθος πρὸς φίλιππον, χριστιανὸν ὄντα. *Eusebius* VI. Hist. XXVII, *Niceph.* V, 27, 32, 33.

VALERIANUS, *octavus sanctorum hostis.*] In hac octava persecutione martyrio coronatus fuit D. Cyprianus episcopus Carthaginensis. Vide sis Orosium lib. XLI. cap. 15. Augustinum, loco citato. Eusebium in Chronico. Et VII. Hist. IX, 10. Niceph. VI, 10. ipsumque Cyprianum. Sedata hæc persecutio à Gallieno & templa Christianis restituta. *Euseb.* VII, 12.

Interjectis annis fere quinquaginta.] Anno Diocletiani XIX. cœptum est sæviri primum in Christianos, quæ persecutio nona, ab aliis autem decima vocatur. Sunt autem ab obitu Valeriani, usque ad annum illum fere quinquaginta anni. Nam ad numerum illum tres quatuorve tantum desiderantur. Cæterum ab Augustino & Orosio nona post Neronem refertur persecutio Aureliani: de qua Eusebius in Chronico: *Aurelianus cum adversum nos persecutionem movisset, fulmen juxta cum comitesque ejus ruit: ac non multo post, inter Constantinopolim & Heracliam, in cœnophrurio viæ veteris occiditur.* Drus.

Acerbissima persecutio exorta.] Quæ cœpit A. C. Dionysiano CCCIV. ut probat *Petitus* III. Eclog. Chronol. V. Isque annus Diocletiani XIX. erat, quo, mense Martio, τῶν ἀθροισμάτων καθαίρεσις cœpit. *Euseb.* Chron. In diebus Paschæ. *Hieron.* Quod Diocletianus expectasse videtur, quo Christianos deprehenderet facilius. Et cum non ubique eodem tempore celebraretur Pascha, hinc in Ægypto citius, mense nimirum Martio, tardius in Palæstina, mense Aprili, cœpit templorum subversio. Vide *Petitum* III. Eclog. Chronol. VI. *Euseb.* VIII. Hist. 3. *Niceph.* VII. 4. Ab hac persecutione Ægyptii Æram Martyrum ducunt, quæ تاريخ الشهداء & absolute تاريخ القبط Æra Coptitarum dicitur. *Golius.* De ejus æræ initio vide Chronologos disputantes, Scaligerum, Petitum, Petavium & alios.

Omnis fere, sacro martyrum cruore, orbis infectus est.] Quippe XXX. dierum spatio

2 *plebem Dei depopulata est. Qua tempestate omnis fere,*
3 *sacro martyrum cruore, orbis infectus est. Quippe* certatim glorioſa in certamina ruebatur, multoque avidius tum martyria glorioſis mortibus quærebantur, quam nunc Epiſcopatus pravis ambitioni-
4 bus appetuntur. Nullis unquam magis bellis mundus exhauſtus eſt: neque majore unquam triumpho vicimus, quam cum decem annorum ſtragi-
5 bus vinci non potuimus. *Extant etiam mandatæ literis præclaræ ejus temporis martyrum paſſiones: quas con-*

XVII. millia trucidata feruntur. *Beda* & alii. Inauditæ mortes tum excogitatæ. Domitius Ulpianus, nobilis Juriſconſultus, libros ſeptem ſcripſit, quibus pœnis affici deberent Chriſtiani. *Lactantius* V. Inſtit. XI. Vide imprimis Euſebium VIII. Hiſt.

Certatim glorioſa in certamina ruebatur.] Memorabilis Euſebii locus, quem quiſque Chriſtianus ſcire debet: *Quo tempore* (de hac perſecutione loquitur) *mirandam, ſupra modum, alacritatem, vimque revera divinam, & ſingularem animi propenſionem eorum, qui in Chriſtum crediderunt, intuebamur. Simulatque enim ſententia contra priores pronuntiata fuit, alii aliunde ad tribunal judicis proſilierunt, ſeque Chriſtianos confiteri, acerbitates & multiplicia tormenta pro nihilo ducere, abſque metu & terrore pro religione loqui, cum gaudio denique, riſu & lætitia, poſtremam mortis ſententiam excipere,* ὥστε ψάλλειν, καὶ ὕμνους τῷ θεῷ χαρίζεσθαι εἰς τὸν τῶν ὅλων θεὸν, μέχρις αὐτῆς ἐκπνοῆς ἀναπέμπειν πνοῆς. VIII. Hiſtor. 9.

Epiſcopatus pravis ambitionibus.] Tantum uno ſæculo, pace Eccleſiis reddita, à majorum pietate deflexum eſt. De Epiſcopis priſcis præclare Marcellinus, licet gentilis, XXVII. *Quoſdam provinciales Antiſtites tenuitas edendi, potandique parciſſime, vilitas etiam indumentorum & ſupercilia humum ſpectantia, perpetuo numini, veriſque ejus cultoribus, ut puros commendant & verecundos.* At Sulpicius, acris ſui temporis caſtigator, paſſim in Cleri corruptos mores, & ambitionem Epiſcoporum invehitur. Sic ſupra lib. I. de miniſtris Eccleſiarum: *Inhiant poſſeſſionibus, prædia excolunt, auro incubant, emunt venduntque, quæſtui per omnia ſtudent.* Eaſdem querelas in Dialogis ſuis repetit. *Horn.* Ex illa ambitione orti Hierarchiæ ſuperbi gradus, Metropolitani, Archiepiſcopi, Epiſcopi, Archidiaconi, & quæ alia invexit ſequior ætas. *Salmaſ.*

Nullis unquam magis bellis mundus exhauſtus eſt.] Digna Severo ſententia. Cujus veritatem VIII. Hiſt. Eccl. Euſebii comprobat.

Præclaræ ejus temporis martyrum paſſiones.] Credo intelligit eas, quas Euſebius hiſtoriæ ſuæ mandavit. ille enim ſeparatim eas quoque edidit. Verum nos non habemus, fortaſſe Sulpicius habuit. Utinam autem ad tam præclaram conſervandam memoriam ille in hanc hiſtoriam incluſiſſet. *Sigonius.*

Abhinc

connectendas non putavi, ne modum operis excederem. 6
Sed finis persecutionis illius fuit, abhinc annos IX. *&* LXXX. *à quo tempore Christiani Imperatores esse cœperunt*.

XLVII. *Namque tum* CONSTANTINVS *rerum potiebatur, qui primus omnium Romanorum principum Christianus fuit. Sane tum* LICINIVS, *quia adversum* 1 2
Constantinum de imperio certavit, milites suos litare præ-

Abhinc annos IX. & LXXX.] Hic est annus CCCXII. quo Constantinus Magnus ex Galliis Romam profectus, tyranno extincto Maxentio, Christianum se aperte professus est. *Sigon.*

Qui primus omnium Romanorum principum, Christianus fuit.] Non tam primus Christianus fuit, quam primus imperatorum pacem Christianis dedit & libertatem. Nam ante illum Philippus Christianus fuerat. Chronicon Eusebii, *Philippus Philippum filium suum consortem regni facit, primusque omnium ex Romanis imperatoribus Christianus fuit.* Orosius lib. VII, cap. 13. *Philippus primus omnium imperatorum Christianus fuit.* Idem lib. eod. cap. 18. *Constantinus imperator est creatus primus imperatorum Christianus, excepto Philippo, qui Christianus annis admodum paucissimis, ad hoc tantum constitutus fuisse mihi visus est, ut millesimus Romæ annus, Christo potius quam idolis dicaretur.* Drusius. Lactantius in Proœmio: *Hoc opus nunc nominis tui auspicio inchoamus, Constantine Imperator Maxime, qui primus Romanorum Principum, repudiatis erroribus, majestatem Dei singularis, ac veri, & cognovisti, & honorasti.* Causa conversionis ejus fuit victoria de Maxentio, ἐν τούτῳ νίκα. *Philostorgius* 1. Hist. Eccles. 6. Alii ante victoriam jam fuisse Christianum referunt. De cruce illa quæ Constantino apparuit, vide Iac. Gothofr. ad Philostorgium. Euseb. 1. de vita Const. 22.

LICINIVS, *quia adversum Constantinum de imperio decertavit.*] Diocletianus Valerium successorem reliquit in Orientali imperio, Galerius Illyricum reliquit Licinio, homini Daco, Orientem Maximino sororis filio, Italiam, & Africam Severo, item sororis alterius filio, quas ei Maxentius Maximini filius eripuit. Constantinus inde Galliam, Hispaniam & Britanniam à patre Constantio acceptas retinens Italiam, & Africam Maxentio ademit, & Constantiam sororem Licinio in matrimonium tradidit anno CCCXIII. Mediolani. Licinius igitur primum gratia Constantini Christianis pepercit, & communibus armis Maximinum sævientem delevit, & sibi Orientem vindicavit. Tum subortis simultatibus, Illyrico spoliatus est à Constantino, prælio ad Cibalas in Pannonia superatus. Inde anno CCCXIX. veteribus repetitis offensionibus, ut Constantinum exacerbaret, Christianos vexare, id est, ad sacrificia cogere cœpit. Itaque anno CCCXXII. & CCCXXIV. bello à Constantino in Thracia & Bithynia victus, imperio primum, deinde vita exutus est. Ex Eusebio, Zosimo, & aliis.

Milites suos litare præceperat.] Edicta Licinii contra Christianos hæc fuerunt:

3 *præceperat: abnuentes, militia rejiciebat. Sed id inter*
persecutiones non computatur: adeo res levioris negotii
4 *fuit, quam ut ad Ecclesiarum vulnera perveniret. Ex-*
inde tranquillis rebus pace perfruimur: neque ulterius
persecutionem fore credimus, nisi eam, quam sub fine
5 *jam seculi, Antichristus exercebit. Etenim sacris voci-*
bus, X. *plagis mundum afficiendum, pronunciatum est:*
ita cum jam IX. *fuerint, quæ supereſt, ultima erit.*

1 XLVIII. *Hoc temporum tractu, mirum est quan-*
2 *tum invaluerit religio Christiana. Tum siquidem Hie-*
rosolyma, horrens ruinis, frequentissimis ac magnificen-
3 *tissimis Ecclesiis est adornata.* Nam Helena, *mater*
prin-

runt: *ne episcopi inter se convenirent, ne Christiani in suo Palatio versarentur, ne viri cum mulieribus precationis causa in ecclesiis convenirent, ne episcopi mulieres sacra Christiana docerent, ne milites, nisi nudato capite, sacrificiis interessent.* abnuentes muneribus spoliavit, atque acerbissimis martyriis affecit. *Sigon.* Vide Euseb. 1. de vita Constant. 44. 45. 46. 47.

Abnuentes, militia rejiciebat.] Eusebius: Τὰς κατὰ πόλιν φαλακρώσεις, ἠγεμονικῶν πεσμάτων ἀποδάλλεσθαι, εἰ μὴ τοῖς δαίμοσιν αἱροῖντο θύειν, περιελάδεν. Erat autem magna apud Romanos ignominia, ab exercitu dimitti. Vide Oppium sive Hirtium V. de bello Africano.

Adeo res levioris negotii fuit.] Exaggerat tamen Eusebius Licinii in Christianos persecutionem, II. *de vita Constantini* 1, 2, 3.

Neque ulterius persecutionem fore credimus.] Id refutat Augustinus de civit. Dei, lib. XIX. cap. 21. *Druſ.*

Sacris vocibus, X. *plagis mundum afficiendum.*] Ubi hoc pronuntiatum sacris vocibus? vide sis Augustinum de civit. Dei, lib. XVIII. cap. 5. & Orosium l. VII. cap. 18. *Druſ.*

Cum jam IX. *fuerint.*] X. alii, qui eam quæ ab Antichristo futura est, undecimam appellant. Usque adeo nihil certi de his, quæ conjectura tantum constant. *Druſ.*

Hoc temporum tractu.] Nempe ab anno CCCXII. quo Constantinus Christum professus est, usque ad annum, CCCXXXVII. quo mortem oppetiit. *Sigonius.*

Horrens ruinis.] Ἐρημίας ἐπ' ἔσχατα συμφορᾶς ἐσχάτης. *Eusebius.* Propter excidium à Tito & ab Hadriano illatum quidam eam tamen aliqua parte, sub Heliæ nomine instauravit. *Sigon.* Vide Benjaminium in Itiner. Constantinus novam quoque civitatem Hierusalem, eodem tempore exstruxit, è regione veteris quæ vastata fuerat. *Euseb.* in vita Constant.

Frequentissimis ac magnificentissimis Ecclesiis est adornata.] Constantinus deleto Licinio, & Oriente sibi adjuncto, Nicænum concilium absolvit. Inde templum magnificentissimum ædificari jussit

principis Constantini, quæ Augusta cum filio conregnabat, cum Hierosolymam agnoscere concupisceret, reperta ibi

jussit apud Hierusalem in loco Calvariæ, ad mortem Christi cohonestandam. Helena vero mater alterum in Bethleem, tertium in monte Oliveti ad nativitatem, & ascensionem honorandam constituxit anno cccxxvi. *Sigonius.* Templum hoc Constantini fuse ab Eusebio describitur III. de vita Constantini 28, 29, 30, 31. Ac tum primum ornatus templorum, ignotus ante ea tempora, invaluit. Otto Frising. IV. 3. *Tum prima*, regnante Constantino, *edicta dabantur, ut ædificarentur Ecclesiæ*, id est, augustiora delubra sive templa. Vide Euseb. III. de vita Constantini: item Socratem, Theodoritum, Nicephorum & alios.

Helena.] Sunt qui Britannam fuisse velint, Coili Regis filiam. Ab Eutychio in Originibus Eccl. Alex. vocatur الرهاوية, Rheavienſis. Qualis ille locus, ambigitur. Seldenus vocem ex ῥαφία, quæ Phœniciæ urbs, deformatam conjicit. Sed mirari cui liceat, de hoc loco à viris celeberrimis dubitatum, cum haud dubie Edessa sit. Eam Arabes الرها vocant; belli Sacri Scriptoribus Rohais dicitur. Est Mesopotamiæ urbs. Tyrius IV. Belli Sacri 2. *Est autem Edessa nobilis Mesopotamiæ metropolis, quæ alio nomine Rhages appellatur.* Vides ex nomine Roha, per errorem factum Rhages. Atqui illa in Media, non Mesopotamia. Unde alius gravior error natus, Edessam Mediæ urbem. Sic enim multi Geographiæ imperiti tradidere. Josephus Ægyptius à Seldeno productus, ubi conjugium Constantii cum Helena describit, dicit eum profectum الرهاوية in Mesopotamiam. Subjungit: فنزل في قرية من قرى الرها, *Et diversatus est in vico ex vicis Rheæ.* Nihil clarius, quam Rheam esse illam Mesopotamiæ Edessam. Hinc Helena, ubi eam duxit Constantius, dicta الرهاوية, Rheavienſis. *Horn.*

Mater Principis Constantini.] Fuerunt qui Helenam non uxorem Constantii Chlori, sed concubinam fuisse existimarunt, ut *Hieron.* Chron. *Zosim.* II. *Oros.* VII. *Chron. Alex.* Quos locus Josephi Ægyptii confutat, ubi dicitur: *Hanc Constantius parentum consensu sibi desponsatam, & in uxorem ductam, gravidam fecit.* Selden.

Quæ Augusta cum filio conregnabat.] Ἀξιώματι βασιλικῷ τιμηκότι, ὡς ἐν ἅπασι ἔθνεσι παρ' αὐτοῖς τε τοῖς στρατιωτικοῖς πάσμασιν Αὐγούστην βασιλίδα ἀναγορεύεσθαι, χρυσοῖς τε νομίσμασι καὶ τῷ αὐτῆς ἐκτυπεῖσθαι εἰκόνα. *Eusebius* III. vitæ Constant. 46.

Cum Hierosolymam agnoscere concupisceret.] *Euseb.* III. vitæ Const. 41. *Sozom.* II. 1. *Theodor.* I, 18. *Socrates* 1, 13. *Nicephor.* VIII. 29. Hoc tempore invaluit peregrinatio religiosa, Hierosolymam & ad martyria. Primo fidei confirmandæ ergo fuerunt institutæ. Hieronymus Epist. CLIX. *Pars fidei est adorasse, ubi pedes Domini steterunt.* Paulinus epist. ad Severum: *Non aliter affectus homines ad Hierosolymam rapit, nisi ut loca, in quibus corporaliter præsens fuit Christus, videant atque contingant.* Ante Constantinum, de Alexandro, tanquam ratum notatur, quod Hierosolymam, adorandi & loca sancta videndi causa ivit. *Euseb.* VI. Hist. 10. Deinde peregrinationes hæ in partem cultus Dei mutatæ sunt.

ta ibi idola ac templa protrivit: mox usa regni viribus, basilicam in loco Dominicæ passionis & resurrectionis &
4 *ascensionis constituit. Illud mirum, quod locus ille, in quo postremum institerant divina vestigia, cum in cœlum Dominus nube sublatus est, continuari pavimento,*
5 *cum reliqua stratorum parte, non potuit. Siquidem quæcunque applicabantur, insolens humana suscipere terra*

Idola.] Prisca Idololatria orta ex rebus naturalibus & Historicis. Igitur *Iaphet* est gentilium Neptunus, *Thubalcain* Vulcanus, *Mars* Nimrod sive Belus, *Apollo* Jubal, *Minerva* Naama, *Ianus* Noë vel Iavan, *Saturnus* Abraham vel Noë, *Pluto* Cham. *Vossius.*

Ac templa protrivit.] Cum in loco sepulchri templum & simulacrum Veneris ibi ab Hadriano collocatum reperisset, utrumque diruit, ut Eusebius prodit. Atque hæc sunt idola quæ Sulpicius tradit.

Basilicam.] Subintellige οἰκίαν. Sic dicebantur regum habitacula. Deinde etiam templis majoribus hoc nomen tributum. Tituli & parochiæ minora erant. Basilicæ aut Deo dicatæ, quas *Dominicas* dixerunt, aut martyribus, quæ *Martyria. Sigon.* De titulis vide Salmasium de primatu Papæ.

In loco Dominicæ passionis & resurrectionis & ascensionis.] Helena basilicam ex vectigalibus imperii permittente filio condidit, unam in loco Dominicæ passionis, id est, in monte Calvariæ, quod nunc sepulchrum Domini dicitur, alteram in loco Ascensionis, id est, in monte Oliveti: in loco vero resurrectionis, nullam: nam idem est resurrectionis ac sepulturæ locus, melius dixisset, in loco nativitatis, ut Basilicam in Bethleem conditam innueret. *Euseb.* III. de vita Const. 42. *Socrates* I, 14.

Illud mirum.] Hoc miraculum apud neminem alium legi. *Sigon.* Christum adscendentem sacrorum pedum suorum vestigia terræ impressa reliquisse eo loco, quo è monte Oliveti elevatus est in terram, testatur, præter nostrum Severum, *Hieronymus* in Locis Hebr. *Paulin.* ep. XI. ad Severum. *Beda* de locis Sanctis cap. 7. *Optat.* Milevitan. Cont. Parm. l. 6. De quibus olim Zachariam prophetasse putant cap. XIV. his verbis: *Stabunt pedes ejus in die illa supra montem Olivarum.* Baron. Sed hæc una est ex fabulis illis quas posterior ætas contra superiorum seculorum fidem, vel confinxit, vel arripuit. Eusebius, cum exactissime structuram templi in monte Oliveti describat, nullo verbo hujus miraculi meminit, haudquaquam prætermissurus rem, si fuisset vera, memorabilem, & confutandis Ethnicis, magnum usum præbituram. Credo errorem ex his verbis, male intellectis, ortum. De Helenæ in Judæam adventu agens, dicit, ὡς ὑπὸ τοῖς βήμασι τοῖς σωτηρίοις τῷ πρέπουσαν ἀποδίδοσθαι προσκύνησιν. III. vitæ Const. 41. Hæc in genere de Judæa dicuntur, ubi Christus versatus: non de Oliveti monte, ubi adscendit. Deinde, ubi ipsam templi structuram enarrat cap. XLII, altum de miraculo Sulpiciano silentium est. Et quid opus futile commentum multis refutare? Quod ne quidem Socrates, Theodoritus, Sozomenus, & fabularum pater Nicephorus, qui tamen de crucium inventione tam splendide nugantur, tradere ausi fuerunt. *Horn.*

Crux

terra respueret, excussis in ora apponentium sæpe marmoribus. Quinetiam calcati Deo pulveris adeo perenne 6
documentum est, ut vestigia impressa cernantur. Et 7
cum quotidie confluentium fides certatim Domino calcata diripiat, damnum tamen arena non sentiat: & eadem adhuc sui speciem, velut impressis signata vestigiis, terra custodit. Ejusdem Reginæ beneficio crux Do- 8
mini tum reperta: quæ neque in principio, obsistentibus Judæis, potuerat consecrari, & postea, dirutæ civitatis oppressa ruderibus, non nisi tam fideliter requirenti meruit ostendi. Igitur Helena primum de loco passionis 9
certior facta, admota militari manu, atque omnium provincialium multitudine in studia reginæ certantium, effodi terram, & contigua quæque ac vastissima ruinarum, purgari jubet: mox precium fidei & laboris, tres pariter

Crux Domini tum reperta.] Hoc tradunt *Ambrosius* in Oration. de obitu Theodos. *Paullinus* ad Severum nostrum Epist. XI. *Rufinus* cap. VIII. Hist. Eccl. *Theodorit.* I. 10. Sozomen. II. 2. *Socrates* I. 13. *Nicephor.* VIII. 29. *Simeon* Metaph. in vita Helenæ. *Cassiodorus* II. Consentiunt Pontificii, Baronius, & alii omnes. Contra est Magnus Salmasius in Epistolis de cruce.

Neque in principio, obsistentibus Iudæis, potuerat consecrari.] Cur priores Christiani, & qui temporibus Apostolorum ac successorum eorundem uno & altero seculo vixere, crucem dominicam non servarunt & coluerunt? Cur siverunt eam deperire? Cur adeo neglexerunt aut oblivioni tradiderunt, ut non curarint ubi esset? Nec valet exceptio, Judæos obstitisse. Nam æque facile eam impetrare potuere discipuli Christi, ac corpus ipsum ejus ad humandum accepere. *Salmasius.*

Dirutæ civitatis oppressa ruderibus.] Ut fabulæ huic verisimilitudo aliqua quæreretur, finxerunt historici qui eam asserunt, priscos gentiles, odio Christianorum, eum locum aggesta humo in magnam altitudinem adobruisse, muro undique circumdato, ac superstructo Veneris fano. *Historici* supra citati. Quæ omnia falsa sunt. Nam quomodo in ruderibus & aggesta terra fundamentum solidum templi ponere potuerunt? Deinde potius locum & faciem supplicii conservassent, ut constaret qualem Deum colerent Christiani. Sicut sæpe à gentilibus fuit ipsis objectum, quod latronem & cruciarium pro Deo haberent. Et cui verisimile fiet, post trecentos & amplius annos, crucem domini ruderibus per illud omne tempus coopertam, & in terra defossam, non computruisse? Si ad miraculum recurrent, quid dicent de crucibus latronum, quæ eandem habuisse

pariter cruces, sic ut olim Domino ac latronibus duobus
10 *fixæ fuerant, reperiuntur. Hic vero major dignoscendi patibuli, in quo Dominus pependerat, difficultas, omnium animos mentesque turbaverat, ne errore mortalium, forsitan pro cruce Domini, latronis patibulum*
11 *consecrarent. Capiunt deinde consilium, ut aliquem recens*

habuisse dicuntur prærogativam? *Salmasius.*

Tres pariter cruces.] Locus ille, in quo dominus crucifixus, hujusmodi supplicio destinatus fuit. Inde & nomen Golgotha. Quilibet cruciarius suam crucem portabat. Ergo sublato cruciario, ipsa crux tollebatur. Si ergo plures post Christum & duos latrones ibi crucifixi, aut eorum cruces simul inde remotæ sunt, aut omnes relictæ. Si relictæ; cur tres tantum ibi repertæ? Si remotæ omnes, quomodo latronum illorum & Christi crux ibi servata, cum mos esset omnes removeri, quo novis crucifigendis locus pateret? usque ad Constantinum, per CCC. annos, supplicium crucis duravit. Si semper in eodem loco sumptum supplicium, quam vanum illud de tribus tantum ibi crucibus repertis, commentum? Cum urbs à Tito obsessa & capta, an probabile est cruces illas ibi stetisse salvas? an aliquo casu, Deo ita providente, ut conservaretur crux sua, tres illæ cruces terra opertæ latuerunt? Cur igitur duæ reliquæ sunt conservatæ, & non unica illa? Cur opus fuit miraculo ad eam discernendam à reliquis duabus? *Salmasius.*

Dignoscendi patibuli.] Patibulum pro sera sive vecte quo ostia occludunturdictum à Titinnio notat Nonius: *Patibulo hoc ei defringam caput.* Cum pro cruce ponitur, tum non tantum pro transverso ligno sumitur, ut Lipsius voluit; sed totam crucem sive furcam notat. Ut apud Sallustium, citante eodem Nonio: *improbo patibulo eminens adfigebatur.* Plautus Carbonaria apud eundem: *Patibulum ferat per urbem, deinde affigatur cruci.* Qui locus fefellit Lipsium. *Salmasius.* Eædem igitur voces, *patibulum, crux, furca:* & Christus tam patibulo quam cruci affixus dici potest. Quanquam apud Germanos vox *galge*, qua patibulum exprimitur, minus apte in Christum quadret. Quippe diversa sunt, veterum & nostra patibula. *Horn.*

Pro cruce Domini latronis patibulum consecrarent.] Si crux Domini ex cedro & cupresso fuit, cur ergo non facile distingui potuit à latronum crucibus? Nam quis credat latrones & servos fugitivos cedrinis & cupressinis crucibus suspensos? Certe ea opinio de Christi cruce ab aliquot seculis invaluit. Nicolaus Metropolitanus Cercyræ hocipsum testatur his versibus de Cruce:

Ἐν σοὶ με σώζῃ σεσαρκωμένος ὁ δεσπότης
Τῷ πολυκέδρῳ καὶ κυπαρισσοξύλῳ.

Pudeat miseros tandem Christianos tam stultæ credulitatis, & superstitionis tam vanæ. *Salmasius.*

Capiunt deinde consilium.] Nihil tale Ambrosius, qui ex titulo veritatem rei deprehensam dicit. Unde subjicit, *Invenit ergo titulum: regem adoravit, non signum utique: quiahic gentilis est error, & error impiorum: sed adoravit eum qui pependit in ligno.* Hoc est invictum argumentum pro falsitate hujus inventionis. Nam cur non & reliqui duo tituli inventi sunt latronum crucibus appensi?

recens mortuum, crucibus admoverent. Nec mora, quasi 12
Dei nutu, funeris extincti solennibus exequiis deferebatur, concursuque omnium, feretro corpus eripitur. Duabus prius frustra crucibus admotis, ubi Christi patibulo attactum est, dictu mirabile, trepidantibus cunctis, funus 13
excussum, & inter spectatores suos astitit. Crux reperta, dignoque ambitu consecrata. 14

XLIX. *His per Helenam gestis, principe Christiano* 1
liber-

pensi? Nunquam enim factum more Romano, ut aliquis nocens ullo supplicio affectus fuerit sine elogio, quod erat judicium criminis. Non meminere elogii latronum Euangelistæ, quia obiter eorum supplicium referunt. Sic nec exponunt causam supplicii aut sententiam judicis. Cæterum illi tituli æque debuerunt inveniri, ut ipsæ eorum cruces tum repertæ sunt. *Salmasius.* Socrates refert τὸν δὲ Πιλάτου σανίδα repertam fuisse. Sed cum tres cruces essent, dubitatum cui conveniret titulus. Rem ambiguam, consilio, quod sequitur, Macarii Hierosolymorum Episcopi expeditam. Sozomenus clare: χωρὶς ἄλλο ξύλον ἐν πέμπτῃ λόφου repertum. Hinc dubitari cœptum, cum cruces confusæ essent. Ergo vel omnes eadem forma, & ex eodem ligno; vel falsum est solam Christi crucem cedrinam & cupressinam fuisse. *Horn.*

Aliquem recens mortuum.] Ita & Paullinus. Alii, ut Socrates, Theodoretus, Sozomenus, γυναῖκα ἐκ Ἱεροσολύμων θεσφάτῳ admotam scribunt, καλεπωτάτῳ δὲ ἀνιάτῳ νόσῳ καμνοῦσαν. Addit tamen Sozomenus: λέγεται δὲ καὶ νεκρὸν τῷ ἴσῳ τρόπῳ ἀναβιῶναι. *Horn.*

Funeris extincti solennibus exequiis deferebatur.] Legendum *funus extincti*, ut sit, funus hominis mortui defereba-

tur. Sic Cicero de Oratore: *Cum funus quoddam duceretur.* Sigon.

Funus excussum.] Id est, mortuus excitatus est. *Idem.*

Dignoque ambitu consecrata.] Ambitum honorem & pompam consecrationis vocat. *Sigonius.* Τὸ δὲ εὑρεθὲν ἱερὸν ξύλον τὸ μὲν πλεῖστον ἐν δόγμασι ἦκεν μένον ἐπὶ, καὶ νῦν ἐν Ἱεροσολύμοις φυλάττεται. Μέρος δὲ ἡ βασιλὶς τοῦ Κωνσταντίνου τῷ παιδὶ ἐκόμισεν. *Sozomenus.* Fabulam esse, satis aperte convincit Eusebius. Narrat ille, purgatum struendo templo, locum. De Cruce ibidem inventa οὐδὲν λέγει. An tacuisset si quicquam tale tunc fando accepisset? Cætera enim ab Helena gesta ibidem, sigillatim describit. An rem tam notabilem & insignem tacuisset, si sanationis miraculo crux vera cognita? Mirum vero quomodo hoc latere Eusebium potuerit, qui alia omnia tam probe rescivit. Inventio igitur hæc crucis, inventum plane & commentum fuit sequentis seculi, & fortassean cujusdam Hierosolymitani Episcopi, qui, ut huic fabulæ auctoritas à magno nomine constaret, Helenæ adfinxit, quod illi nunquam accidit ut faceret. *Salmas.*

His per Helenam gestis.] Sulpicius in ordine rerum non mediocriter labitur. Nam significat, Helenam ante crucem inveniſſe, quam Arriana prorumperet hæresis,

libertatem atque exemplum fidei mundus acceperat: sed longe atrocius periculum cunctis Ecclesiis illa pace gene-
2 *ratum. Namque tum* hæresis Arrii *prorupit, totumque*
3 *orbem, invecto errore, turbaverat. Etenim duobus Arriis, acerrimis perfidiæ hujus autoribus, Imperator etiam depravatur: dumque sibi religionis officium videtur implere,*

hæresis, aut concilium Nicænum advocaretur. Quod facere non potuit, Licinio usque ad CCCXXIV. annum Christi Orientis imperium obtinente. *Sigonius.*

Libertatem.] Τοῦτο μὲν οὖν, ἀνεῖναι τοὺς Χριστιανοὺς τῆς διώξεως, καὶ τοὺς ἐν ἐξορίαις ὄντας ἀνακαλεῖσθαι, τοὺς δὲ ἐν δεσμωτηρίοις ἀφιέναι, καὶ τοῖς δημοσίοις ἐκ ἀσίου ἀποκαθίστασθαι, καὶ τὰ ἐκκλησίας ἀνόρθωσε. *Socrates* de Constantino 1 Hist. 1.

Hæresis.] Non omnis error hæresis est, quamvis omnis hæresis, quæ in vitio ponitur, nisi errore aliquo hæresis esse non possit. *Augustinus* initio libri de hæresib. ad Quodvultdeum. Idem 11. contra Cresconium 3. *Hæresis est diversa sequentium secta: schisma vero eadem sequentium separatio.*

Arrii.] Sic omnia exemplaria Sulpicii habent. Græci Ἄρειος scribunt. Arius hic Presbyter Alexandrinus fuit, ἀνὴρ τὰ ἄμφια καὶ τὴν Ἀλεξανδρικὴν λέξιν. *Socrates* Διαλεκτικώτατος. *Sozomen.* Causa motæ hæresis φθόνος fuit. *Theodoret.* Invidebat enim ambitiosus Episcopatum Alexandro. Frustra hoc patronus Arianorum Philostorgius negat, qui culpam in Alexandrum & Orthodoxos conjicit. *Iac. Gothofred.*

Totumque orbem, invecto errore, turbaverat.] Incredibili celeritate detestanda hæresis, velut diluvio quodam, orbem inundavit. Ex Ægypto in Bithyniam & Palæstinam, statim sub initia pervasit. Successu temporum totus fere orbis Arianus fuit.

Duobus Arriis, acerrimis perfidiæ hujus authoribus.] Horum unus fuit Arrius auctor hæresis, asserentis Christum à Deo creatum esse ex nihilo. Alter vero fuit Arrius ille secundus, cujus Alexander episcopus in epistola apud Socratem meminit, credo, presbyter ille, quem Constantia moriens Constantino fratri Augusto commendavit, & per quem Arrio priori Constantinus conciliatus est, & cui Constantinus moriens testamentum suum commisit. Hi Constantinum specie pietatis aut corruperunt, aut certe deceperunt, cum se cum Catholicis sentire, prolata falsa fidei formula, simularent. Hujus presbyteri Socrates, & reliqui meminerunt, sed suppresso nomine. Verum hæc, quæ ante Nicænum concilium acta fuisse, Sulpicius videtur innuere, non solum post concilium, sed etiam in extremo Constantini imperio acta sunt. *Sigon.* Hunc locum forte an in mente habuit is qui disputationem Athanasii contra Arrium in Latinum sermonem convertit, cum ita scriberet, *Sed si illud recolat quod in Chronica sua beatæ memoriæ Sulpicius Severus posuit, dicens, duo Arrii tanquam duo serpentes ex uno ore sibilabant: duos Arrios fuisse evidenter reperiet.* Drus. Nam alter Arius, qui itidem presbyter Alexandrinus fuit, initio motæ hæresis, Alexandro contra Arium adhæsit, teste Sozomeno 1, 14. Mox autem ad primum Arium defecit, ut ex Epistola Alexandri apud Socratem 1, 3. patet.

Atque

implere, vim persecutionis exercuit: actique in exilium episcopi, sævitum in clericos, animadversum in laicos, qui se ab Arrianorum communione secreverant. Quæ autem Arriani prædicabant, erant hujuscemodi: Patrem Domini, instituendi orbis caussa, genuisse filium: eo pro potestate sui ex nihilo, in substantiam novam atque alteram, factum Dominum novum, alterumque: fuisse autem tempus, quo filius non fuisset. 4

L. *Igitur hujus mali causa,* Synodus *apud* Nicæam, *ex toto orbe contrahitur.* CCC. *siquidem & duodeviginti Epi-* 1

Actique in exilium Episcopi, sævitum in clericos, animadversum in laicos.] Unum tantum Athanasium accepimus à Constantino esse in Galliam relegatum, ut pacem Alexandrinæ ecclesiæ pareret, quem etiam moriens paulo post restitui jussit. Cætera, quæ in clericos & laicos à Constantino, tanquam Arriano, facta dicuntur, apud locupletes auctores non inveniuntur. *Sigon.* Quinam clerici, qui laici, apud antiquos, infra dicetur ad reliqua Severi opuscula.

Quæ autem Arriani prædicabant, erant hujuscemodi.] Ἄρειος τὸν υἱὸν κτίσμα καὶ ποίημα ὑφεστηρίζετο, καὶ τὸ ὡς ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν, ὑφίστη. *Theod.* 1, 2. εἰ ὁ πατὴρ ἐγέννησε τὸν υἱὸν, δέχην ὑπάρξεως ἔχει ὁ γεννηθείς, καὶ οὐκ ἔστε δῆλον, ἐξ οὐκ ὄντων ἔχειν αὐτὸν τὸ ὑφίστασθαι. *Socrates* 1, 3. Addit & alia Alexander Episcopus in Epistola sua apud eundem Socratem, ut quod dixerint, filium Dei τρεπτῆς φύσεως esse, hoc est, ut Sozomenus explicat, αὐτεξουσίου καὶ κακίας καὶ ἀρετῆς δεκτικὸν ὑπάρχειν, & quod filius non norit patrem τελείως καὶ ἀκριβῶς. *Hern.*

Instituendi orbis causa.] Hæc ita explicavit Arius: ὁ υἱὸς δι' ἡμᾶς πεποίηται, ἵνα ἡμᾶς δι' αὐτοῦ ὡς δι' ὀργάνου κτίσῃ ὁ θεὸς, καὶ οὐκ ἂν ὑπέστη, εἰ μὴ ἡμᾶς ὁ θεὸς ἤθελεν ποιῆσαι. Ex epistola Alexandri.

Genuisse filium.] Utebantur potius vocabulis κτίσμα & ποίημα, de filio Dei, & dicebant ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν; & θεὸς τὸ μὴ ὄν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἐποίησε.

Eo pro potestate sui ex nihilo, factum.] Obscure sententiam Arianorum Severus proponit. Difficultatem tollit Galesinius, cum vocem *eo* exponit *eam ob causam.* Giselinus: *& pro potestate.*

Hujus mali causa, Synodus apud Nicæam.] Socrates 1. 5. Theodoret. 1. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. Sozomen. 1. 16. *Nicephor.* VIII, 14. Euseb. III. vitæ Constant. 6. 7. seqq.

Ex toto orbe.] Fuit concilium primum Oecumenicum. Ex omnibus namque Ecclesiis, quæ frequentes in tota Europa, Africa & Asia, convenere Episcopi, Syri, Cilices, Phœnices, Arabes, Palæstini, Ægyptii, Thebani, Afri, Mesopotamii, Persæ, Scythæ, Pontici, Galatæ,

ti Episcopis congregatis, fides plena conscribitur: hæresis Arriana damnatur, Imperator decretum Episcopale
2 *complectitur. Arriani nihil contra sanam fidem retractare ausi, se quoque, tanquam acquiescentes, nec aliud*

latæ, Pamphylii, Cappadoces, Asiatici, Phryges, Thraces, Macedones, Achæi, Epirotæ, Hispani. *Euseb.* III. de vita Const. VII, 8.

CCC. *siquidem & duodeviginti Episcopis congregatis.*] Variæ de numero Episcoporum opiniones. Ægyptii, ut Eutychius, Josephus, & Mahummedanus Ismaël Ibn Ali, bis mille quadraginta octo fuisse referunt, ex quibus CCC. & & XVIII. de Christi divinitate pronunciarint, reliquis eam sententiam impugnantibus. Græci Latinique multum dissentiunt. Quidam CCCXVIII. pauciores, quidam plures fuisse volunt. Nam sunt qui CCXXXII. tantum Episcopos numerent: reliquos fuisse inferioris gradus volunt. Sacerdotes nempe & Monachos. Sunt qui plures CCCXVIII. De numero & nominibus horum Episcoporum, vide recondita apud Seldenum Commentario in Eutychii Origines.

Fides plena conscribitur.] Cujus formulam vide apud Socratem I, 5. Fidem appellat Symbolum fidei à concilio Nicæno conscriptum; plenum autem, quia illa omnibus hæresibus, quæ de patre, & filio ante fuerant, est responsum, certaque fides plenissime constituta, quod in Symbolo Apostolico non fuerat factum. Quæ vero ad Spiritum sanctum pertinent, ea tum intacta relicta, ac post Chalcedonensi concilio pluribus explicata, & aucta. *Sigonius.* Sublata etiam Paschalis controversia. *Petit.* II. Eclog. Chron. VI, VII, VIII, IX, X.

Hæresis Arriana damnatur.] Totius controversiæ summa, per voces ὁμοούσιος & ὁμοιούσιος exhausta fuit. Quas Eusebius Nicomediæ Episcopus, homo multis Ariis callidior & deterior, cum sequacibus suis, repudiavit. Damnati tandem sunt, & Arius, Eusebius ac Theognis in exilium ire jussi. *Socrates* I, 5. Damnatio facta his verbis: *Qui dicunt, Erat, quando non erat, & priusquam gigneretur, non erat, aut quod ex nihilo factus est, aut ex alia substantia, vel essentia, dicentes esse aut creatum, aut alterabilem filium Dei, hos tales anathematizat Catholica & Apostolica Ecclesia.* Dicitur autem anathema, teste Socrate, sententia contra alicujus blasphemiæ auctorem pronunciata, quod perinde nota fiat, ac si in columna incisa publice proponatur. *Sigon.*

Imperator decretum Episcopale complectitur.] Quippe narrat Eusebius, perfecto concilio, Constantinum misisse litteras in omnes provincias ad episcopos, eosque certiores fecisse de iis, quæ in Nicæno concilio constituta erant, de quæstione Trinitatis, & diei Paschatis celebrandi, simulque edictum litteris adjunxisse, ut omnes ei decreto assentirentur. Eusebius, Socrates & cæteri. *Sigon.* Conditi etiam Canones, quorum ultra XX. hodie spurii. *Perkins.*

Arriani.] Quorum capita Eusebius Nicomediæ Episcopus, Theognis Nicææ, Maris Chalcedonis, Theon Marmaricæ, Secundus Ptolemaidis. *Socrates.* Philostorgius XII. Episcopos memorat qui pro Ario steterint, ex Lybia superiore sex, ex Ægypto unum, è Palæstina duos, è Phœnicia totidem, è Ciliciâ tres, è Cappadocia tres, è Ponto duos, è Bithynia tres. De quibus vide differentem *Iac. Gothofred.*

Retractare.] Forte legendum *retrectare.* Nisi tamen eo sensu accipias quo Tacitus;

aliud sentientes, Ecclesiis miscuerunt: manebat tamen, in pectoribus eorum, insitum in catholicos viros odium: & adversus quos de fide disceptare non poterant, eos subornatis accusatoribus, fictisque criminibus, appetebant. Itaque primum Athanasium *Alexandriæ Epi-* 3
scopum, juris consultum, qui apud Nicænam synodum Dia-

Tacitus: *altera die retractant*, id est, cognitionem repetunt.

Tanquam acquiescentes.] Ipsi Ariani, & in his Euseb. Nicomediensis, Theognis Nicææ, Maris Chalcedonensis, subscripserunt concilio Nicæno. Hoc ipse Philostorgius Arianus σωμολοσεῖ, ut Photius observat, & communi consensu Orthodoxi tradunt; *Rufin.* 1, 5. *Socrat.* 1, 5. *Theod.* 7, 8, 13. *Sozom.* 1, 20. & alii. Sed recte Severus, *tanquam acquiescentes*. Nam revera ἐν δόλῳ subscripserunt, sub voce ὁμοουσίῳ, ὁμοιούσιον ἀποκλίψαντες. Et ipsi è regione chirographorum suorum adscripserunt blasphemam ὁμοιουσίῳ vocem. *Nicetas* in thesauro Orthod. v, 8. & *Philostorg.*

Nec aliud sentientes.] Theodoretus 1, 8. ὑπούλως καὶ οὐκ εἰλικρινῶς subscripsisse eos refert; μὴ ἐξ εἰλικρινίας ἀλλ' ὑφάλῳ γνώμῃ. *Photius.* Ὡς ἂν τὸ κώδια θεικείμενοι, τὸ δ' λύκων ἐργάσωνται. *Theodor.* 1, 19.

In catholicos viros odium.] Vincentius Lirinensis, contra hæreses cap. 111. *Id teneamus, quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est. Hoc enim est verè proprieque Catholicum quod omnia vere universaliter comprehendit.* Et cap. XXV. *Ille est verus & germanus Catholicus, qui quicquid universaliter antiquitus Ecclesiam Catholicam tenuisse cognoverit, id solum sibi tenendum credendumque decernit.* Pacianus Epistola ad Sempronianum Novatianum, *Christianus mihi nomen est, Catholicus vero cognomen: illud me nuncupat, istud ostendit: hoc probor, inde significor. Qui Catholicus, idem obediens, idem est Christianus atque ita Catholicus Christianus est. Quare ab hæretico nomine noster populus hac appellatione dividitur, cum Catholicus nuncupatur.*

Athanasium Alexandriæ Episcopum.] Post res Nicæno concilio constitutas Eustathius episcopus Antiochenus scriptum edidit, in quo consubstantialem patri filium, quod negaverant Arriani, defendit. Cui Arriani responderunt: Ita recrudescente odio, concilium ad eam rem Antiochiæ habitum est, in quo Arriani Eustathium Antiochenum & Athanasium Alexandrinum episcopos, Catholicorum principes, confictis criminibus accusarunt, atque Eustathium objecto adulterio, ecclesia depulerunt. Athanasium inde adversus falsa adversariorum crimina Constantinus defendit. Quem cum manum mortuo Arsenio desecuisse, sacrum calicem confregisse, & stuprum commisisse objicerent, ad eas res concilium Cæsaream anno CCCXXXIV. advocavit. Athanasius autem, qui illi concilio non affuerat, postero Tyrum accessit, ac refutatis criminibus, concilio nondum dimisso, ad Constantinum se contulit, atque ita absens, quod citatus ad Cæsariense concilium non affuisset, damnatus est. Hæc ex Apologia Athanasii, & Socrate cæterisque. *Sigon.* Vide *Socratem* 1, 20, 21, 22, 23. *Theodorit.* 1, 30. *Sozom.* 11, 24. *Euseb.* IV. vitæ Const. 41. *Gothofredum* in Philostorgium ad lib. 11. cap. XI.

Diaconus adfuerat, aggrediuntur, absentemque con-
4 *demnant. Etenim ad crimina, quæ falsi testes congesse-*
rant, aggregabant, quod Marcellum atque Photi-
num, hæreticos sacerdotes, Synodi judicio con-
5 demnatos, pravo studio recepisset. *Sed de Photino,*
dubium non erat, merito fuisse damnatum: in Marcel-
lo ni-

Quod Marcellum atque Photinum, hæreticos sacerdotes.] Mirè hoc loco res, & tempora à Sulpicio confunduntur. nam Græci, quibus hæc tradere præcipuè curæ fuit, hæc ipsa post mortem Constantini facta retulerunt, quæ à Sulpicio, præpostero ordine, in ætatem Constantini rejiciuntur. Anno CCCXXXV. vivente adhuc Constantino, teste Socrate, Marcellus Ancyræ episcopus contra Asterium quendam, qui tum editis libris Arrii dogma asserebat, librum conscripsit, & dum errorem ejus coarguere voluit, imprudenter sese in contrarium induit, quippe asserens Christum, quomodo Paulus Samosatenus censuerat, solum hominem esse. Cum autem eo anno episcopi Hierosolymis convenissent, Asterii, ut hominis privati, nullam rationem habuerunt, sed à Marcello, ut ab episcopo, libri sui rationem repoposcerunt, eaque re comperta, ut sententia desisteret, præceperunt. ille librum se combusturum promisit. concilio inde Constantinopolin à Constantino advocato, rursus de Marcelli caussa disceptarunt. atque eum, contra quam promiserat, librum se comburere velle recusantem, ecclesia spoliarunt, ac loco ejus Basilium Ancyram miserunt. Eusebius autem Pamphyli tribus libris editis opinionem ejus redarguit. Hæc *Socrates*. Anno CCCXVII. Marcellus Ancyræ episcopus Romam profectus, Julii Pontificis litteris ecclesiam suam recuperavit. Anno CCCXLIV. Photinus episcopus Sirmiensis Marcelli discipulus supradictam hæresim renovavit, neque cum Catholicis neque cum Arrianis utique congruentem, nempe filium nullo modo ante secula genitum fuisse, sed in Maria primum initium habuisse, atque hominem tantummodo esse, cum Catholici genitum ab æterno dicerent, Arriani vero tum factum, cum creare Deus mundum constituit. Anno inde CCCXLIII. Concilium Sardicæ in Dacia Mœsiæ Catholici habuerunt, in quo fidem Nicænam, quæ oppugnabatur, confirmaverunt, atque Athanasium, ac Marcellum ab Arrianis, ut diximus, damnatos absolverunt, Photinum vero ut vere hæreticum condemnarunt. tum vero Athanasius Marcellum absolutum in communionem recepit, Photinum damnatum non item. Hæc hoc ordine gesta esse, ostendit Socrates, & Sozomenus. Quæ perverse relata esse à Sulpicio constat. Falsum est enim Arrianos vivente Constantino Athanasio objecisse, quod Marcellum, & Photinum damnatos recepisset. Neque enim Athanasius Marcellum recepit in communionem, nisi postquam Sardicensi concilio absolutus est, Photinum autem nunquam. Et Photini causa vivente Constantino tractari non potuit, cum post ejus mortem hæresin suam intulerit. Arriani autem eum neque Hierosolymitano, neque Constantinopolitano concilio, id est, vivente Constantino, absolverunt, sed post Sardicensi concilio absolutus est à Catholicis. *Sigon.*

De Photino, dubium non erat, merito fuisse damnatum.] Episcopi Orientis Sirmii

lo nihil tum damnatione dignum repertum videbatur, maximeque ei ſtudium partium innocentium acceſſerat, quod eoſdem illos judices, à quibus fuerat condemnatus, hæreticos eſſe nemo dubitabat. Cæterum Arriani non 6
hos potius, quam Athanaſium, removere cupiebant. Ita- 7
que Imperatorem eo uſque compellunt, ut Athanaſius exulatum ad Gallias mitteretur.

LI. *Mox in Ægypto octuaginta epiſcopi congrega-* 1
ti, Athanaſium injuſte condemnatum eſſe, *pronunciant. Res ad Conſtantinum refertur. Jubet ex toto or-* 2
be, apud Sardicam, *epiſcopos congregari: atque* omne judi-

Sirmii congregati, φωτεινὸν τὸ δόγμα σαβελλίε & λίβυος, καὶ Παύλε & σαμοσατέως φρονήσεως, condemnarunt, *Socrates* II, 24. *Sozom.* IV, 5.

In Marcello nihil tum damnatione dignum repertum.] Marcellus Ancyræ in Galatia Epiſcopus, in opinionem Pauli Samoſateni, ἢ ἐκὼν, ἢ ἀκὼν οὕτω νοήσας, delapſus eſt. Verum poſtea, cum in concilio Sardicenſi ratione oſtendiſſet, ſe haudquaquam ita ſenſiſſe, ad epiſcopatum denuo reſtitutus eſt. *Socrates* I.24. & II,16. *Sozomen.* II.31.

Hæreticos eſſe nemo dubitat.] Catholici maxime eo nomine ad abſolutionem Marcelli inclinarunt, quod is ab Arrianis hæreticis fuerat condemnatus. *Sigonius.*

Cæterum Arriani.] Quam vellem, hanc partem nunquam attigiſſet Sulpicius! confundit enim tempora Conſtantini patris, hominis Catholici, cum temporibus Conſtantii Arriana labe imbuti. Quod poſtea fecere quoque alii, hanc hiſtoriam multis erroribus depravantes. Athanaſius enim à Conſtantino Magno in Gallias relegatus eſt, antequam Photini nomen in Eccleſia increbreſceret. *Sigon.*

Athanaſius exulatum ad Gallias mitteretur.] Socrates I, 23. Sozom. II, 29. Niceph. VIII, 58. Quidam ferunt Conſtantinum id feciſſe σκόπῳ & ἐνωθῆναι τῷ ἐκκλησίαν, ἐπειδὴ Ἀθανάσιος πάντῃ κοινωνήσειε τοῖς περὶ Ἄρειον ἐξεπέπτωκε. Relegatus eſt Treveros.

In Ægypto octuaginta Epiſcopi congregati.] Hujus concilii nemo præter hunc alius meminit. *Sigon.*

Res ad Conſtantinum refertur.] Hæc ſibi non conſtant. *Giſelin.* Nihil fingi poteſt perverſius. Nam Concilium Sardicenſe rogatu Conſtantis, & permiſſu Conſtantii actum eſt in Dacia anno decimo, poſtquam Conſtantinus pater vita deceſſerat, in quo, ut dixi, fides Nicæna eſt confirmata, Athanaſius, & Marcellus abſoluti, Photinus condemnatus. *Sigon.*

Apud Sardicam.] Σαρδικὴ πόλις ἰλλυριῶν. Ubi ſub Conſtantio Imp. Concilium habitum. De quo *Socrates* II, 16. *Theodoret.* II, 7, 8. In hoc concilio Orientales ſchiſma fecere, quod occidentales Athanaſium & Paulum è conventu expellere nollent. Igitur Philippopoli in Thracia alio concilio inſtituto, τὸ μὲν ὁμοούσιον ἀναθεματίζουσι, τῷ

judicium, quo Athanasius damnatus fuerat, retra-
3 ctari. *Inter hæc Constantinus moritur: Synodus congre-*
gata, jam CONSTANTINO *Imperatore, Athanasium ab-*
4 *solvit: Marcellus quoque episcopatui redditur. Nam*
de Photino Episcopo Syrmiensi, non est rescissa senten-
tia, quia etiam nostrorum judicio hæreticus probabatur.
5 *Et tamen hoc ipsum Marcellum gravabat, quia Photi-*
6 *nus auditor ejus fuisse in adolescentia videbatur. Ve-*
runtamen ad Athanasii absolutionem etiam illud acces-
serat, quod Ursatius & Valens, *principes Arriano-*
rum,

τῶν ἓξ ἀνομοίοις δόξαν, ἐπιστολὰς συγγράψαντες, πανάχραντον ἀφεῖμεν).

Inter hæc Constantinus moritur.] Moritur Constantinus anno CCCXXXVII. Concilium Sardicæ habetur anno CCCLVII. Vide, quam hæc omnia labent? *Sigon.* Anno Imperii XXXII. *Epiphan.* de mensur. & ponder. *Euseb.* IV. Vitæ Constant. 53. & alii. Philostorgius ait eum φαρμάκοις à fratribus interfectum. Quod alii non produnt, nisi quod Zonaras & Cedrenus ajunt opinionem eam percrebuisse. Vide Gothofr. ad Philostorg. II, XVII. Donatio ejus, qua fertur Italiam cum occidente Sylvestro donasse, commentitia est, nec habetur apud ullum probatum veterem authorem. *Cusan.* de concord. Cath. III. 2. *Nauclerus* II. gener. XI. *Antoninus* I. parte Hist. Tit. 8. cap. 2. & alii.

Synodus congregata, jam CONSTANTINO *Imperatore, Athanasium absolvit.*] Verum utrunque, falsum illud, Sardicæ vivente Constantino episcopos convenisse. *Sigon.* Athanasius è Gallia literis Constantini F. revocatus est. Hinc forte error Sulpicio, ut quæ sub Constantino II. gesta sunt, ea ad Magnum retulerit. Epiphanius tres fratres in ejus revocationem consensisse dicit. *Hæres.* LXVIII. ἐκ τῶν δύο βασιλέων, Constantini scilicet & Constantis mandato, Constantio probante, σὺν δόκησει, Episcopatum quoque suum Alexandriæ recuperavit. Hinc eum Ariani criminari, quod nulla Tyriæ & Constantinopolitanæ Synodi ratione habita, sedem suam absque Synodo contra canones repetiisset. Unde tanto conatu Synodum Sardicensem, ubi causa ejus probata, subvertere conati sunt.

Quia etiam nostrorum judicio hæreticus probabatur.] Nam & ab Arii dogmate, & ab iis qui fidem Nicænam sequebantur, omnino discrepabat. *Sozomen.* III, 4.

Photinus auditor ejus.] Hoc idem tradunt Græci, Photinum discipulum Marcelli fuisse. Quare mirum fuit, absolvi magistrum, condemnari discipulum. Verum longe inter se opinione dissenserant. Nam Marcelli opinio ad Sabellianam propius accedebat, Photini ad Paulianam. *Sigon.*

Ursatius & Valens.] Ille Singidonis Mœsiæ, hic Mursæ, in Panonia, Episcopi.

Principes Arrianorum.] Οἱ περὶ τὸ Ἀρειανὸν δόγμα ἀφ' ὑρῶς σπουδάζοντες. *Socrates* XI, 19.

Vide-

rum, cum post Synodum Sardicensem viderentur à communione secreti, coram positi, à Julio *Romanæ urbis episcopo, veniam poposcerunt, quod* innoxium condemnassent: meritoque eum, sententia concilii Sardicensis absolutum, *professi sunt. Interjecto deinde tempore, Athanasius, cum Marcellum parum sanæ fidei esse penitus comperisset, à communione suspendit.* 7

Ha-

Viderentur à communione secreti.] Post Synodum Sardicensem διεστᾶσι τὰ ἀνατολὴς ἡ δύσις. Καὶ ἰῶ ὁρῶ τὴ κοινωνίας αὐτοῖς τὸ ὁρῶ τὸ λεγόμενον πῶξις, ἄχρι ἐστὶν ἰλλυρίων καὶ θρακῶν. Καὶ ἕως μὲ ἰῶ ὅρα τάτε, ἀδιάφορῶ ἰῶ ἡ κοινωνία, διάφορα τυγχανάσης τὴ πίστεως, περαιτέρω ἢ ἀλλήλοις σὺν ἐκείνοις. *Socrates* II. 18. Hinc orta Ecclesiæ in occidentalem & orientalem, distractio. Tisucorum claustra limen utriusque erant. Viri docti apud Socratem pro Τισσάκις corrigunt σᾶκις vel οἱ Σάκκοι. Epistola concilii Aquileiensis ad Gratianum & Valentinianum: *Per omnes tractus atque regiones, à Tisucorum claustris usque ad Oceanum, manet intemerata fidelium atque una communio. In orientalibus autem partibus, &c.* Salmasius. De Alpibus Succiis & Imperii per eas divisione in Orientem & Occidentem, vide Iac. Gothofr. in Philostorgium.

Coram positi, à Iulio Romanæ urbis Episcopo, veniam poposcerunt.] Ursacius & Valens intellecto Athanasium Alexandriæ in Communionem receptum, Romam veniunt, βιβλίον μεμψοίας Iulio Episcopo ἐπιδόντες, τῷ ὁμοουσίῳ assentiuntur: ac literis ad Athanasium missis, de cætero cum illo se communicaturos fatentur. *Socrates* II, 19. Ipsas eorum, ad Iulium & Athanasium, Epistolas, Sozomenus III, 22, 23. exhibet. Tum temporis, sede Imperii Constantinopolin translata, Romanus Episcopus, qui hactenus nullam super Alexandrinum & Antiochenum prærogativam, nisi loci quæ τῆ οἰκουμένης metropolis, habuerat, Patriarchatum occidentis paulatim invadere cœpit. De quo vide Salmasium in celeberrimo opere De primatu Papæ. An ergo Episcopus Romanus Occidentis tum patriarcha? Nondum fuit Nicæni concilii tempore. Solus loci & ordinis primatus, quia urbs illa τῆ οἰκουμένης μετρόπολις, Romanis episcopis delatus, unde & οἰκουμενικὸς dictus. Quod nomen postea etiam usurparunt Constantinopolitani Episcopi, quia Constantinopolis Nova Roma, & Ῥώμη νέα, sive οἰκουμένης μητρόπολις, passim à Græcis audiebat. Ergo alii Episcopi Romanum agnoverunt, non velut Patriarcham, cui subjecti essent, sed eo tantum titulo quo universæ Ecclesiæ sollicitudinem ferebat. *Salmasius.* Appellationes fiebant ad Episcopum Romanum, non tanquam ad Judicem, sed ad opitulatorem, ad consensum eliciendum & impetrandum. Marcion excommunicatus in Ponto, Romam venit ut absolveretur; sed responsum accepit: *Non possumus hoc facere sine permissu venerandi patris tui.* Epiphan. hæres. XLII.

Athanasius, cum Marcellum parum sanæ fidei comperisset, à communione suspendit.]

8 *Habuitque ille hanc verecundiam, ut tanti viri judicio*
9 *notatus, sponte concederet. Cæterum antea innocens, postea depravatus, videri poterat jam tum nocens fuisse, cum de eo fuerat judicatum.*

1 LII. *Nacti ergo Arriani istiusmodi occasionem, conspirant penitus Sardicensis Synodi decreta subvertere.*
2 *Etenim eis color quidam suppetere videbatur,* quod tam injuste fuisset pro Athanasio judicatum, quam Marcellus fuerat absolutus, qui nunc, etiam Athanasii
3 judicio, hæreticus esse probaretur. *Namque Marcellus* Sabellianæ hæresis *assertor extiterat:* Photinus *vero, novam hæresim, jam ante protulerat, à Sabellio quidem in unione dissentiens, sed* initium Chri-
4 sti ex Maria, *prædicabat. Igitur Arriani, astuto consilio,*

pendit.] Verum utrunque, falsum illud, Sardicæ, vivente Constantino, episcopos convenisse. *Sigon.*

Videri poterat jam tum nocens fuisse, cum de eo fuerat judicatum.] Haud dubie, si antiquitati credimus, nocens fuit. Nam & Eusebius Pamphilus ejus opinionem tribus libris refutavit, docens Marcellum non aliter quam Sabellium Afrum, & Paulum Samosatenum, Christum ὡς ψιλὸν ἄνθρωπον induxisse. *Socrates* XI. 16. Qui & sequenti capite Eusebium ab Arianismi crimine erudite vindicat; & certe non videtur talis fuisse. *Horn.*

Nacti ergo Arriani istiusmodi occasionem, conspirant penitus Sardicensis Synodi decreta subvertere.] Græci scribunt, Arrianos Constantis Imperatoris morte excitatos & Constantii levitate confisos, consilia concilii Sardicensis pervertendi cepisse. Sulpicius vero alias fortasse, quibus nos caremus, sequutus historias, judicio Athanasii Marcellum condemnantis adductos tradit. *Sigon.*

Color quidam suppetere videbatur.] Concilium Sardicense damnabant eo nomine, quod Athanasium absolvisset. Nam tam illum injuste absolutum fuisse, quam Marcellus fuerat, quem post Athanasius, tanquam hæreticum, à communione depulerat. *Sigon.*

Marcellus Sabellianæ hæresis assertor extiterat.] Hoc idem scribit Epiphanius libro tertio contra hæreses. Quare Arriani bellum ei moverunt, ut qui Sabellianis adversentur, nam ut Sabelliani solam divinitatem in Christo defendunt, sic Arriani solam humanitatem. *Sigon.*

Photinus vero novam hæresim.] Epiphanius inquit, Sabellium docuisse eundem esse Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, ut sint in una substantia tres nomenclaturæ. Photinus vero hoc negavit. quippe qui Christum non ante fuisse, quam Mariam matrem, atque ex ea principium habuisse, dixerit. Arriani vero

filio, miscent innoxium criminosis, damnationemque Photini & Marcelli & Athanasii, eadem sententia comprehendunt: illud nimirum apud Imperatorum animos præstruentes, ut non putarentur de Athanasio perperam judicasse, qui de Marcello atque Photino vera sensissent. *Veruntamen ea tempestate Arriani perfidiam suam occultabant, non ausi palam erroris sui dogmata prædicare: catholicos se gerebant, nihil sibi prius agendum rati, quam ut Athanasium Ecclesia submoverent, qui semper eis velut murus obstiterat: quo remoto,*

ni vero Christum creatum ante secula dixerunt. *Sigon.* Eum hodie Sociniani, pestilens secta, sequuntur.

Miscent innoxium criminosis, damnationemque Photini & Marcelli, eadem sententia comprehendunt.] Arriani anno CCCLI. impulere Constantium, ut concilium Sirmium in Pannonia advocaret, quo caussa Photini, quæ utrique parti improbabatur, cognosceretur, ibique Photinum damnarunt, quia damnatione dignus omnibus videbatur; Marcellum vero, quia, ut inquit Sulpicius, ab Athanasio damnatus fuerat, Athanasium autem, quasi veritatem eandem sequuti, quam in Photino, & Marcello spectarant. De eodem concilio etiam Socrates, & Sozomenus, Theodoritus, & Rufinus. *Sigon.* Plura quam Græci, Socrates, Theodorit. Sozomenus, noster habet, usus, ut videtur, Latinis commentariis, quæ Græcis inaccessa fuerunt. Nam vix crediderim eum in tanta re quicquam fingere, vel inexploratum referre ausum. Quanquam crebro tempora confundat. *Horn.*

Ea tempestate Arriani perfidiam suam occultabant.] Arriani in concilio tres fidei formulas protulerunt, in quibus diversis verbis, remota *substantiæ* mentione, filium Patri similem affirmarunt, nondum ausi dissimilitudinem asserere, quod postea fecerunt, illud rebus omnibus anteferentes, ut Athanasium ante removerent, qui tanquam murus contra se pro Catholicis stabat. quo remoto reliquos facile sibi sperabant cessuros. Hi cum verbis ab Arrio dissentirent, sed re consentirent, Semiarriani, teste Epiphanio, dicti sunt. *Sigon.*

Catholicos se gerebant.] Socrates de Ursacio & Valente: ὅτοι γὲ ἀεὶ ὡς τὰς ἐπικρυβδὴν ἐπήκλινον. II. *Hist.* 29. Hinc profunda eorum simulatio & dissimulatio. Cum enim Arianorum principes essent: tamen sicubi partes Orthodoxorum potiores deprehenderent, Catholicos se gesserunt, insequentis perfidiæ securi. Et exaggerarunt id in Ariminensi synodo patres Orthodoxi, quod duo pestilentissimi nebulones, cum sequacibus suis, Confessionem suam Arianam, fidei Catholicæ titulo insignirent. Verba Athanasii sunt: εἰ δὲ ὡς σχηματίσασι τὴν καθολικὴν, ἔλαθεν ἑαυτὰς πιστεύσαντες εἰς τὸν ὡμοιωμένον τὸν ἀπὸ φρυγίας. *Horn.*

Qui semper eis velut murus obstiterat.] Incredibilis Athanasii constantia. Qui quatuor Imperatorum iras, pro veritate & ὁμοουσίᾳ Iesu Christi, inconcussa men-

remoto, reliquos in libidinem suam cessuros, sperabant.
6 *Sed pars Episcoporum, quæ Arrium sequebatur, damnationem Athanasii cupitam accepit: pars coacti metu &*
7 *factione, in studia partium concesserant. Pauci, quibus fides chara, & veritas potior erat, injustum judicium non receperunt: inter quos* Paulinus, *episcopus Treverorum, oblata sibi epistola ita subscripsisse traditur,* se in Photini atque Marcelli damnationem præbere consensum, de Athanasio non probare.

1 LIII. *Tum vero Arriani, ubi doli parum processe-*
2 *rant, vi agere decernunt. Nam quodlibet audere atque agere facile erat, regis amicitia subnixis, quem sibi pravis*

sa mente, semper major ab exilio reversus, sustinuit. Cumque Hosii & Liberii, & totus pene orbis, ad Arianos concederent: solus hic, velut alter Elias, Deum authorem secutus, non minas, non crimina falsa, non percussores verebatur. Tantam vim religio vera & pietas habet. *Horn.*

Sed pars Episcoporum, quæ.] In sententiis de Athanasio ferendis, in tres partes divisi episcopi sunt. Una studio Arrii Athanasium condemnavit, altera metu coacta in eorum sententiam abiit, tertii, quibus veritas potior erat, Athanasii damnationi assensum, ut injustæ, præbere detrectarunt. *Sigon.*

Paulinus, Episcopus Treverorum.] Factum hoc in concilio Mediolanensi. Tum enim cum Episcopi Orientis postularent ut Athanasius condemnaretur, οἱ μὲν ἄλλοι ἢ δέει ἢ ἀγνοίᾳ τῶν ὄντων σιωπῆσαι. Soli autem, Dionysius Episcopus Albæ, Eusebius Vercellorum, παυλῖνος ὁ τριβέρεως, Rhodanius, Lucifer, contra vociferati sunt, testatique: Non oportere Athanasium tam temere condemnare. Nam si illud fieret, ad fidem concilii Nicæni evertendam progressuros: Ταῦτα ἀποδύζεσθαι φήσει ὁ βασιλέως κηδεμὼν τὰ τῶν Ἀρείων φρονοῦντων. *Sozomen.* IV, 8. *Theodoret.* II, 15. apud quem Paulinus dicitur ὁ τῆς μητροπόλεως τῶν γαλλιῶν. Quia Augusta Treverorum, olim metropolis Galliæ Belgicæ. Metropoles autem nomen Metropolitanis & Archiepiscopis dederunt, ut Salmasius in nunquam satis laudato opere, de *Primatu Papæ*, fuse ostendit. Meminit autem solius Paulini Sulpicius, quia ejus res ipsi, tanquam Gallo, notiores fuerunt. *Horn.*

De Athanasio non probare.] Vix dubito, quin scripserit Sulpicius, *non præbere*. Quæ repetitio foro accommodatior est, & haud paullo amplius habet efficaciæ. *Giselin.*

Vbi doli parum processerant.] Editio Drusii: *ubi doli mali processerant*. Male. Refragantur aliæ editiones, Sigonii, Giselini, & ipse contextus nostram lectionem poscit. *Vis* enim & *dolus* opponuntur.

Regis amicitia subnixis.] Constantii, qui

pravis adulationibus devinxerant. Quinetiam, ex consensione multorum, inexpugnabiles erant. Nam omnes fere duarum Pannoniarum Episcopi, multique Orientalium, ac tota Asia, in perfidia eorum conjuraverant. Sed principes mali istius habebantur, à Singiduno Ursatius, Valens *à Mursia, ab* Heraclia *Theodorus*, Stephanus *Antiochenus*, Acatius *à Cæsarea*, Meno-

qui Arianorum turpe mancipium fuit. Eum autem variis in Orthodoxos, maxime Athanasium calumniis, subvertêre. Sic enim Constantius in Dialogo cum Liberio, apud Theodorit. II, 16. ὅτι πς μὴ δεχθεὶς ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τ μειζοτέρᾳ μᾶ ἀδελφᾶ, ὑδὲ τ μακαρίτῃ Κώνσταντι ἐπαύσαμ πυροξωνειν εἰς ἡμετέραν ἔχθραν. Addit: se non tanti victoriam de Magnentio & Silvano partam facere, ὡς τ μιᾶς ἐκείνᾳ θεωμερθῆν τ ἐκκλησιαστικῶν πταισμάτων.

Orientalium.] Græcorum. Ita enim Oriens, postquam Macedonibus cessit, appellabatur. Et diviso imperio, Oriens Græcorum, Occidens Latinorum erat. Apulejus VI. Milesiorum de Junone: *Quam totus Oriens Zygiam venèratur, & omnis Occidens Lucinam appellat.*

Ac tota Asia.] Ariani imprimis operam dederunt, ut præcipuas sedes Episcopales occuparent. Hinc in Orthodoxos gravissimis calumniis, & aperta vi grassati Alexandriæ, Antiochiæ, Constantinopoli, τ ἐπισημοτάτων θρόνων potiti sunt; & inde minores omnes Episcopatus facile invaserunt. *Sozomen.* III. 6, 7.

Principes mali istius habebantur.] Socrates hos recensêt: Theognin Nicææ, Marin Chalcedonis, Theodorum Heracleæ, quæ est in Thracia, Ursacium Singidonis superioris Mysiæ, Valentem Mursorum superioris Pannoniæ, Episcopos. II. *Hist.* 9. Horum nomina sumpta sunt ab Athanasio ipso in secunda *Apologia*, & in libro *de fuga sua*. Quoniam vero uno in loco vocat Narcissum à Neroniade Ciliciæ, in altero Neropolitanum, propterea legendum putarim *Narcissus à Neronipoli*. hic autem subscripsit concilio Ancyrano, Neocæsariensi, Nicæno, & Antiocheno, *Narcissus Nerodiadis, & Neronipolis Ciliciæ.* Sigon.

Valens à Mursia.] Quæ & Mursa, Pannoniæ inferioris civitas. Hiero. adverss. Lucif. *Valens Mursiensis episcopus.* Druss.

Ab Heraclia Theodorus.] Hic est Theodorus Episcopus Heracleæ, Athanasio memoratus. Cæterum Heraclea magis usitatum. Sic Arius & Areus, Darius & Dareus: Augiæ & Augeæ stabulum. *Druss.* Quæ varietas ex diversa pronunciatione linguæ Græcæ originem traxit, de qua videatur Erasmus.

Stephanus Antiochenus.] Qui Placillo successit etiam Arriano. Nam Antiochia post Eustachium vigesimum tertium episcopum, quem Arriani egerunt in exilium, continuos habuit episcopos Arrianos undecim; quos Hieroait hostes Christi, non episcopos, fuisse. Vide Chronicon Eusebii. *Druss.* Nicæno Canone vetus consuetudo firmata fuit, qua singuli metropolitani, æquo jure, suam quisque curabat provinciam. Postea unus inter eos cœpit eminere ac cæteris prævalere, ille nempe qui in

Menophanes *Epheſo*, Georgius *Laodicea*, Narciſſus
6 *à Neapoli. Hi ita palatium occupaverant, ut nihil ſi-*
ne eorum nutu ageret Imperator: obnoxius quidem o-
7 *mnibus, ſed præcipue Valenti deditus. Nam eo tem-*
pore, quo apud Morſam, contra MAGNENTIUM, *armis*
certa-

prima ac præcipua urbe totius diœceſeos provinciæ ſedem habebat. Hinc orti Patriarchæ. Sic Metropolitani olim facti ex primo Epiſcopo totius provinciæ. Tempore Nicæni concilii Antiochenus unius tantum provinciæ primatum, id eſt, Syriæcœles habuit, cui jure Metropolitæ præfuit. Hieronymus falſo exiſtimavit tum temporis ſtatutum, *totius orientis metropolis* Antiochia ſit. *Epiſt.* ad Pammach. Ipſius quidem ætate totus Oriens, ſive Orientalis diœceſis ſuberat Antiocheno, exceptis tribus Palæſtinis, quæ Hieroſolymitano, poſt dejectum Cæſarienſem, parebant. Antequam ex diœceſium ratione, unus Epiſcopus Metropolitanos reliquos antecederet, cum omnes inter ſe pares eſſent Metropolitani, quarundam tamen urbium eminentiæ datum eſt, ut honoris primatum, πρεσβεῖαν τῆ τιμῆς, haberent ante cæteros Metropolitas. In his tres fuere, Romanus, Alexandrinus, Antiochenus, quia tres illæ urbes totius orbis ampliſſimæ & populoſiſſimæ. Ergo & earum Epiſcopis præcipuus hic datus honor, ut in conciliis ante reliquos, quamvis pares ſederent ac ſubſcriberent, ſolo urbis merito cui præſidebant. *Salmaſius.*

Acatius.] Vel Acacius: ut Urſatius, Urſacius. Fuit Euſebii Pamphili diſcipulus. *Athanaſ.*

Cæſarea.] Canonibus Nicænis decretum, ut Palæſtinæ metropolis Cæſarea eſſet. *Hieron.* Epiſt. ad Pammachium. Poſtea Hieroſolymitanus, qui Cæſarienſi hactenus ſuberat, Metropolitani ἀξίωμα invaſit, qui exinde Patriarcha & Archiepiſcopus dictus eſt. Hanc ambitionem ei exprobrat Hieronymus dicto loco. Chalcedonenſis Synodus Patriarchas primum recepit & confirmavit, cum ab Epheſino concilio, viginti annis ante, rejecti fuiſſent. Et tum Cæſarienſis de jure metropoleos deturbatus fuit. *Salmaſ.*

Menophanes.] Aliis Menophantes ſive Menophantus dicitur. *Sozomen.* v, 14. In Athanaſio, *Menophantus Epheſi epiſcopus.* Druſ.

Epheſo.] Cur non dixit, *ab Epheſo*, ut à Cæſarea, ab Heraclea? Ad quod exemplum dicere debuit, *à Laodicea.* Druſ.

Georgius Laodicea.] Cappadox, Arianorum πονηρότατος. *Athanaſius.*

Narciſſus à Neapoli.] A Neropoli. *Druſ.* Narciſſus Epiſcopus Neropoleos vel Neroniadis, caput Arrianorum. *Athanaſ.* Socrates II, 21. Νάρκισσος ὁ Νερωνιάδος τῆς ἐν Κιλικίᾳ ἐπίσκοπος.

Apud Morſam.] Φρούριον ἓν τῶν τῆς Γαλλιῶν. *Socrat.* I, 27. Idem Sozomenus repetit IV, 6. Contra alii, Zoſimus, Zonaras, Idatius, apud Murſam Pannoniæ pugnatum volunt. Quorum etiam verior ſententia. Nam ibi Epiſcopus Valens, teſte Sulpicio. Et fugato Magnentio, Conſtantius Pannoniæ res ordinavit. *Horn.* Alii Murſam vocant, rectius profecto, quam qui lib. v. hiſt. Trip. cap. 10. Mirſam nominant. Sic apud Prud. contra Symm. Milvium pontem appellarunt, qui revera Molvius eſt ſeu Mulvius. eæ enim litteræ mutuam ſibi operam, non invitæ, præſtant.

certatum, CONSTANTIUS *descendere in conspectum pugnæ non ausus, in basilica Martyrum, extra oppidum sita, Valente tum ejus loci Episcopo in solatium assumpto, diversatus est. Cæterum Valens callide per suos* 8
dispositerat, ut quis prælii fuisset eventus, primus cognosceret: vel gratiam regis captans, si prior bonum nuncium detulisset: vel vitæ consulens, ante capturus fugiendi spacium, si quid contra accidisset. Itaque paucis, 9
qui circa regem erant, metu trepidis, Imperatore anxio, primus nunciat hostes fugere. Cum ille indicem ipsum 10
intro-

stant. *Gisel.* Cum triennio bellum Constantium inter & Magnentium durasset, totis viribus apud Morsam certatum ibique Romanæ vires conciderunt. Ex Constantianis xxx. millia, ex Magnentianis xxxvi. millia perierunt. *Zonaras.*

Contra MAGNENTIVM.] Qui sublato Constante, Occidentis Imperium, Italiam, Galliam & Africam invasit, καὶ πάντα τὰ ἑσπέρια κατεστρέφετο. *Socrates* II, 20. *Oros.* VII, 20. *Sozom.* IV, 1, 3. *Theodorit.* II, 15.

CONSTANTINVS.] Constantini nomen, quod hoc loco & initio Vitæ B. Mart. Constantii locum occuparat, ejecimus, ac verum substituimus, ipsa veritate historiæ idem postulante; diximus enim modo, quo anno uterque Constantinus è vivis excesserint. *Gisel.*

Descendere non ausus.] Ut studium Constantini erga res divinas, pium quidem, sed parum prudens agnoscas, sic de hoc ipso bello Theodor. hist. eccl. lib. III. cap. 3. In expeditione belli Magnentiani coactis copiis universis, suasit, ut divina secum mysteria communicare vellent. semper enim incertum esse finem vitæ, &c. deinde, Quod si quis, *inquit*, noluerit hoc tempore amiculum illud (baptizatis usitatum) sibi circumdare, is jam nunc dimissus domum revertatur. Nam nisi mecum initiatis in bello sociis, uti non volo. *Gisélinus.* Philostorgius memorat Constantium viso in aëre crucis signo, mirifice confirmatum. Idem Nicephorus, Socrates, Sozomenus & alii habent.

In basilica Martyrum.] Eo enim ævo, sedatis gentilium persecutionibus, Martyrum ossa in templis recondita, quibus ab ipsis nomen plerumque impositum. Sed id absque cultu & adoratione factum. Cyrillus contra Julianum VI. *Sanctos Martyres neque Deos esse dicimus, neque adorare consuevimus.* Augustin. XVII. Civ. Dei 10. *Nos martyribus nostris non templa, sicut diis, sed memorias sicut hominibus mortuis, quorum apud Deum vivunt spiritus, fabricamus. Neque ibi erigimus altaria in quibus sacrificemus martyribus.* Hieronymus contra Vigilantium, in epist. ad Riparium: *Nos, non dico martyrum reliquias, sed ne Solem quidem & Lunam, non Angelos, colimus & adoramus, ne serviamus creaturæ potius quam creatori.*

Cæterum Valens.] Doli quo usus est Valens in præripiendo victoriæ nuncio, solus Sulpicius est author. *Sigon.*

Hostes fugere.] Magnentius cum reliquiis cladis in Italiam fugit, ubi ad Ticinum Constantii copias iterum fugat.

intromitti poſceret, Valens, ut reverentiam ſui adde-
11 *ret,* Angelum ſibi fuiſſe nuncium, *reſpondit. Facilis ad credendum Imperator, palam poſtea dicere eſt ſolitus,* ſe Valentis meritis, non virtute exercitus, viciſſe.
12 *Ab hoc initio illecti principis, extulere animos Arriani, poteſtate regis uſuri, ubi autoritate ſua parum valuiſſent.*

1 LIV. *Igitur, cum ſententiam eorum, quam de Athanaſio dederant, noſtri non reciperent, edictum ab imperatore proponitur:* Ut qui in damnationem Athanaſii

gat. Deinde in Galliam elapſus, ad Μιλτοπόλυκον funditur, & Lugdunum trepidus ſe recipit. Ubi matre & fratre trucidatis, καὶ δύνοιαν inquit Philoſtorgius, πελεμίας ἀφαρπάζων ὕδρεως καὶ χέρος, tandem ſeipſum confodit. *Socrates* II, 27. *Sozom.* IV, 6. *Marcellin.* XIV. *Eutrop.* X. *Aurel. Victor,* & alii.

Angelum.] De Angelo cuſtode ſingulorum, multa ab antiquis Platonicis, Chriſtiani hauſerunt. unde *genius* Socratis & M. Bruti. Imitatus Valens fuit fraudes Numæ Pompilii qui Deam Egeriam, Lycurgi qui Apollinem, Muhammedem qui Spiritum Sanctum ſpecie columbæ auribus advolantem (ſi tamen verum eſt quod vulgo tradunt) dogmatum ſuorum authores faciebant.

Poteſtate regis uſuri, ubi autoritate ſua parum valuiſſent.] Plurimum differre noſcitur poteſtas ab authoritate. Illa ſuperioris eſt in inferiorem, hæc in pares & æquales. Hoc Severi locus docet. Qui auctor eſt alicui ut faciat dicatve aut ſequatur aliquid, is conſulit, monet, hortatur pro eo, quo valere creditur, conſilio ac prudentia, vel etiam quod majoris ſit meriti ac dignitatis. Inde auctoritas Græcis ἀξίωμα. At qui poteſtatem habet, pro jure ſuo, jubet atque imperat. *Salmaſius.*

Edictum ab Imperatore proponitur.] Non invenio expreſſam hujus edicti mentionem: niſi quod referunt, concilium Mediolanenſe in eum finem coactum, ut decreta Tyri ab Arrianis contra Athanaſium facta confirmarentur. Et quicunque damnationi Athanaſii ſubſcribere noluerunt, in exilium pulſi ſunt. Vide *Socratem* II, 29. *Sozomen.* IV, 38. Sic igitur Κωνσάντιος ἐν τῷ ἐν Νίκῃ κακῶν ἡσυχάσας, ἐπὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὖθις πόλεμον τὸν οἰκεῖον ἔτρεπε γνώμην, ut Socrates loco dicto loquitur. Sozomenus clare totam technam aperit. Verba ejus ſunt: ἅμα γὰρ ἀπολωλέκει Μαρίνον, καὶ μόνος Κωνσάντιος τῶν Ῥωμαίων οἰκουμένης ἦρχεν, πᾶσιν ἐποίει ἀπροθύμως τὰς ἀνὰ τὸν δύσιν ἐπισκόπους τὰς ὁμοουσίου περὶ τοῦ υἱοῦ δοξάζειν, σωτῆρος. ἐποίει δὲ τοῦτο δι' ἀφανοῦς ἅττα τοῖς αὐτοῦ βιαζόμενος, πείθων δὲ ἐπιψηφίσασθαι, τοῖς κατ' Ἀλεξάνδρειαν κεκριμένοις ὑπὸ τοῦ ἀνὰ τὸν ἕω ἐπισκόπων. ἐλογίζετο γὰρ ὡς εἰ κοινῇ ψήφῳ ἐκ πολλῶν ἅττα χρείη, ῥᾳδίως ἂν καὶ

τὰ

nasii non subscriberent, in exilium pellerentur. *Cæterum à nostris tum apud Arelatum ac Buteras, oppida Galliarum, Episcoporum concilia fuere.* 2 3 *Tetebatur*, ut priusquam in Athanasium subscribere cogerentur, de fide potius desceptarent: nec tum demum de re cognoscendum, cum de persona judicium constitissset. *Sed Valens, sociique ejus, prius Athanasii damnationem extorquere cupiebant, de fide certare non ausi. Ab hoc partium conflictu agitur in* 4 5 *exilium Paulinus. Interea Mediolanum convenitur,* 6 *ubi*

τὰ περὶ τῶν θρησκείαν κατορθωθείη αὐτῷ. IV. *Hist.* 7. Summa est, Constantium aliud nil quæsiviſse quam ut oppresso Athanasio, Arianismum plene stabiliret, boni publici causa. Qui persecutorum prætextus est.

Apud Arelatum.] Edicto Constantii publicato episcopi Gallici, & maxime Catholici, Arelate, & Biterris cum Arrianis convenerunt, quorum Arelate est in provincia Viennensi, Biterræ in Narbonensi. Horum conciliorum meminit S. Hilarius, & S. Hieronymus. Hæc acta sunt anno CCCLIII. *Sigon.* Quod Arelate sedes erat præfecti Prætorii Galliarum, & concilium in ea diœceseos universæ haberi consueverat, hinc etiam factum, ut in Ecclesiasticis Viennensi civitati præferretur. Nec tam recens est ac videri volunt Arelatensis Archiepiscopi prærogativa, nec à Constantini Tyranni temporibus, ac sede imperii ejus in illa urbe, repetenda est. Nam & in primo concilio Arelatensi, quod habitum est decem circiter annis prius Nicæno, Arelatensis ante Viennensem subscripsit. *Salmasius.* Quem de Arelatensi Episcopatu fuse differentem, vide in opere de Primatu Papæ.

Buteras.] Sic editio Giselini & Drusii. Sigonius habet *Bitterras*. Sic enim nomina illa locorum variant in antiquis codicibus.

Sociique ejus.] Quorum principatum gessit Saturninus Arelatensis Episcopus, cujus postea meminit, inquiens; *resistebat sanis consiliis Saturninus Arelatensis Episcopus, vir sane pessimus, & ingenio malo pravoque.*

Agitur in exilium Paulinus.] Paulino addendus fuit etiam Hilarius Pictavorum episcopus à Saturnino damnatus. Siquidem Hilarius in libro contra Maxentium, & in libro de Synodis, se à Saturnino Arelatensi episcopo concilio Biterrensi damnatum ait. Quare S. Hieronymus in libro de scriptoribus ecclesiasticis scripsit, Hilarium factione Saturnini episcopi Arelatensis concilio Bitterrensi esse damnatum. Quin etiam idem Hilarius in libro ad Constantinum inquit, Eusebium Vercellensem episcopum, post Arelatensem synodum, jussum esse Mediolanum venire. *Sigon.* Dissentire à Sulpicio nostro videtur Sozomenus. Nam is tradit Paulinum Treverorum Episcopum, in concilio, quod sequitur, Mediolanensi, in exilium pulsum, una cum Eusebio Vercellorum, Rhodano, Lucifero, Hilario, & aliis. IV. Hist. 8. Eadem habet *Theodorit.* XI, 15. Solutio facilis, prædamnatos in

7 *ubi tum aderat Imperator. Eadem illa contentio nihil*
8 *invicem relaxabat. Tum* Euſebius, *Vercellenſium, &* Luci-

tos in Biterrenſi concilio provinciali, vel nationali; & confirmatam ipſorum damnationem, in quaſi œcumenico Mediolanenſi. Præterea notum eſt, Epiſcopos jam in exilium actos, ſæpe ab Arrianis ad alia concilia venire coactos, ut ibi metu miniſque ſubverterentur. Sic cum Hoſio, & Hilario, & aliis actum. *Horn.*

Interea Mediolanum convenitur.] Ubi res convenire non potuit, Conſtantius rogatu Arrianorum concilium Orientalibus, & Occidentalibus Epiſcopis Mediolanum indixit. Id vero anno CCCLV. habitum eſt, præſente Conſtantio. Quo concilio Arriani victores fuere, principibus Catholicorum in exilium pulſis, Euſebio Vercellenſi, Lucifero Caralitano, Dionyſio Mediolanenſi, Paulino Treverenſi, Hilario Pictavenſi, Liberio Romano, Oſio Cordubenſi, & Rhodanio Gallicano epiſcopis; quia damnationi Athanaſii ſubſcribere noluerunt. De quibus Athanaſius in epiſtola ad ſolitarios: *Conſtantius vocatis ad ſe Paulino epiſcopo Treverorum, quæ Galliarum metropolis eſt, Lucifero metropolitano Sardiniæ, Euſebio Vercellis civitate Italiæ, Dionyſio, Mediolani, quod & ipſum metropolis eſt Italiæ, mandavit ut contra Athanaſium ſubſcriberent, & cum hæreticis communionem inirent. Atque iis dicentibus id non eſſe eccleſiaſtici canonis; ſubjecit, at quod ego volo, pro canone ſit. Ita enim me loquentem Syriæ Epiſcopi ſuſtinent. Aut igitur obtemperate, aut vos quoque exules eſtote. Ita ſancti viri excuſſo pulvere, & oculis in Deum converſis, nec Cæſaris minas timuerunt, neque ob ſtrictos enſes veritatem prodiderunt, & exilium veluti miniſterii ſui officium acceperunt.* Item in Apologia ad Conſtantium: *Vbique jactabatur, Liberium Romæ epiſcopum, & Hiſpaniarum Oſium, Paulinum Galliarum, Dionyſium, & Euſebium Italiæ, Luciferum Sardiniæ Epiſcopos, alioſque complures exterminatos eſſe, quod contra vos ſubſcribere recuſaſſent.* Idem de fuga ſua: *Liberius Rom. Pontifex, Paulinus Galliarum Metropolitanus, Dionyſius Italiæ, Lucifer Sardiniæ, Euſebius item Italiæ, omnes boni, & præclari epiſcopi in exilium aguntur, nulla alia de cauſſa, niſi quod aſtipulati non ſunt Arrianorum hæreſi, & illorum calumniis adverſum nos ſubſcribere noluerunt. Nam de magno, & graviſſimæ ætatis viro eodemque confeſſore Oſio, ſuperſtuum arbitror meminiſſe: cum nemo ignoret, eum ab iſtis quoque in exilium miſſum.* Quinetiam Hilarius contra Conſtantium ſcriptum reliquit: *Tu Paulinum beatæ memoriæ virum blandimento ſolicitatum relegaſti, & eccleſiam ſanctam Treverorum tali ſacerdote ſpoliaſti.* Hilarium affuiſſe Mediolanenſi concilio, ipſe indicat, cum contra Auxentium inquit, ipſum Auxentium Mediolani ſibi probri loco objeciſſe, quod damnatus à Saturnino fuiſſet, negans ipſum propterea, ut epiſcopum, audiri debere. Excepere inde hæc dicta, & in hiſtorias rettulere Socrates, Sozomenus, & Rufinus, qui ita ſcribit: *Ob hoc apud Mediolanum epiſcoporum concilium convocatur. Plures decepti: Dionyſius vero, Euſebius, Paulinus, Rhodanius, & Lucifer dolum in negotio eſſe proclamantes, afferenteſque quod ſubſcriptionem in Athanaſium non ob aliam cauſſam, quam deſtruendæ fidei, molirentur, in exilium truſi ſunt. His & Hilarius jungitur, cæteris vel ignorantibus, vel non credentibus fraudem.* Sigonius. De hoc Concilio lege Socratem II, 29. Theodorit. II, 15, 16. Sozom. IV, 8, 9, 10.

Euſebius Vercellenſium.] Sic mox ait, *Hilarius Pictavorum Epiſcopus.* Hic ab Hieronymo & aliis dicitur, *Vercellenſis Epiſcopus.* Meminit Hier. epiſt. LXX. quæ adverſus

Lucifer, *à Caranalis Sardiniæ, Episcopi, relegati. Cæ-* 9
terum Dionysius *Mediolanensium sacerdos, in Athanasii damnationem se consentire subscripsit, dummodo de fide inter Episcopos quæreretur. Sed* Valens & Ursa- 10
tius, *cæterique, metu plebis, quæ Catholicam fidem egre-*

adversus Vigilantium, *Vercellensis Eusebius omnium Psalmorum commentarios hæretici hominis* (Origenem intelligit) *vertit in nostrum eloquium: licet hæretica prætermittens, optima quæque transtulerit.* Drus. *Socrates:* Εὐσέβιος ὁ βερκέλλων πόλις ἡ αὖτη τῆς ἐν Ἰταλίᾳ λιγύων. XI, 29. *Theodorit.* Εὐσέβιος ὁ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας. II, 15. *Sozomenus:* ὁ βαρκέλλων τῆς λιγυΐας. IV. 8.

Lucifer à Caranalis.] Forte à Caralis, ut supra dixit, à Mursia, à Cæsarea, &c. vulgo Caralitanus dicitur. Galesinius legit Caralensis: unica ea dictio totum locum fædarat, qui ita legebatur: & Lucifer à Caranalis Sard. episcopus. *Giselin.* In Pausania καραλις, unde forte Caranalis. Aut legendum καρύκλις. Sane alibi est, *de Sardinia Caraval episcopus.* Reperio & *Caralitanus episcopus.* Ab hoc Luciferiani nuncupati. *Drus.* Theodoritus: λυκιφερος τῆς μητροπόλεως τῆς κῦ σαρδωνίων νήσων. Vrbs illa Sardiniæ princeps *Caralis* & *Calaris* frequentius, nunquam tamen *Caranalis* appellatur, nisi hic. Hodie *Cagliari.*

Mediolanensium Sacerdos.] Imo episcopus. Ita vocatur Athanasio & Hieronymo. Verba Hieronymi, *Lucifer ac Dionysius Caralitanæ & Mediolanensis ecclesiæ episcopi.* Drus. Nimirum non succurrebat docto, sed plerumque nimis festinanti Drusio, sacerdotes antiquis Episcopos dictos, illudque nomen tam magnum fuisse, ut etiam Romanus Episcopus, cujus nota fuit præ aliis authoritas, sacerdos dicatur, in ipsis conciliorum antiquorum actis. De quo infra ad Martini Vitam, & reliqua Sulpicii opuscula. Cæterum Socrates hunc Dionysium Albæ Episcopum facit. Verba ejus sunt: Διονύσιος Ἄλβας τῆς Ἰταλίας μητροπόλεως ἐπίσκοπος. XI, 29. Inauditum hoc, Albam Italiæ metropolin, quæ in agro Mediolanensi. Theodoritus, haud parum prudentior, omittit nomen urbis, contentus dicere: Διονύσιος ὁ τῆς μητροπόλεως τῆς Ἰταλίας. Sozomenus verba Socratis repetit. Quod nemo mirari debet. Quia illis Græculis occidens, ut Latinis oriens, ignotior. Quanquam plerunque Latini Græce doctiores, quam Græci Latine. *Horn.*

In Athanasii damnationem se consentire subscripsit.] Socrates scribit, Dionysium tabulis arreptis scribere fidem suam instituisse, verum Valentem, & socios impedimentum attulisse, ac mox se è Dominico in Palatium contulisse, quod ab Hilario sumpsit è libro ad Constantium. *Sigon.* Nihil hujus nec Socrates, nec Theodoritus, nec Sozomenus habent. Hilarius libro I. ad Constantium, hoc velut grave crimen Valenti & Ursacio objicit, quod Dionysio Mediolanensi Episcopo, Synodo Nicænæ volenti subscribere, calamum & chartam è manibus violenter extorserint, clamantes, non posse fieri, ut aliquid inde gereretur.

Catholicam fidem.] Omnes ecclesiæ dicuntur Catholicæ, quæ Catholicam probant doctrinam. In Epistola Ariminensis concilii, ad Constantium Imperatorem, quæ habetur inter fragmenta Hilarii,

egregio ſtudio conſervabat, non auſi piacula profiteri,
11 *intra Palatium congregantur. Illinc epiſtolam ſub Imperatoris nomine emittunt, omni pravitate refertam: eo nimirum conſilio, ut ſi ea æquis auribus populus rece-*
12 *piſſet, publica authoritate cupita proferrent. Sin aliter fuiſſet excepta, omnis invidia eſſet in rege, & ipſa venialis: quia etiam tum catechumenus, ſacramentum fi-*
13 *dei merito videretur potuiſſe neſcire. Igitur lectam in Eccleſia*

Hilarii, omnes Catholicæ Eccleſiæ vocantur, quæ concordes ſunt in cuſtodienda fide Catholica. Verba ſunt: *Vt fides clareſceret omnibus Eccleſiis Catholicis, & hæreticæ noſcerentur.* Et in Epiſtola Liberii ad eundem Conſtantinum, *Eccleſia Catholica* dicitur de Alexandrina. *Salmaſius.*

Epiſtolam ſub Imperatoris nomine emittunt.] Hæc epiſtola formulam fidei Arianæ complexa eſt, de quo nemo meminit, niſi illa ſit, quæ Ariminenſi concilio quoque prolata eſt, in qua filius patri ſimilis affirmabatur. de qua poſt. *Sigon.* Huc reſpiciunt illa Hilarii II. ad Conſtantium: *Annuas atque menſtruas de Deo fides decernimus, decretis pœnitemus, pœnitentes defendimus, defenſos anathematizamus.*

Etiam tum catechumenus.] Chriſtianus quidem profeſſione, ſed nondum baptizatus. Eos Catechumenos vocabant, de quibus ad vitam Martini pluribus. Conſtantinus Imp. quoniam in Jordane baptizari volebat, baptiſmum uſque in ſenectam diſtulit, & eum demum, prope moriturus, Nicomediæ accepit. *Euſeb.* IV. Vitæ Conſt. LXII. Eundem morem filii ejus retinuerunt. Sic Valentinianus Junior ſine baptiſmo obiit. *Ambroſ.* Orat. in obitum ejus. Sed Sulpicio noſtro haud bene convenit cum Theodorito. Nam is tradit, in bello contra Magnentium, adactos omnes qui militare vellent μεταλαχεῖν τῶν θείων μυστηρίων. Sub quibus verbis baptiſmum intelligi, certius eſt quam ut probari debeat. Unde & ἀξιόκτητον τολμᾷ vocat, & ἀμυήτους qui ea careant. III. Hiſtor. 3. Nam in baptiſmo *candida* induebantur. Sic Conſtantinus baptizatus, λαμπρᾶς τῆς βαπτίσεως ἀμφιέσμασι φωτὸς ὁλοκλήρου τὸν αὐχένα περιβάλλεται, ἐπὶ λευκοτάτῃ τε φορμιδῇ διαπρεπὴς. Unde & infra, in vita Martini, Catechumenum *baptiſmatis candidatum* vocat. *Horn.*

Sacramentum fidei.] Μυστήριον. Sic Vetus interpres vocem hanc reddit. Et hoc ambitu omnia religionis capita maxime graviora comprehendit. Strictius ea voce Auguſtinus utitur Epiſt. V. cum dicit: *Omne ſacrum ſignum eſt ſacramentum.* Sulpicius autem morem antiquum reſpicit. Nam baptiſmum ſuſcepturus, juramento ſe Chriſto obligabat. Hieronymus ad Heliodorum: *Recordare tirocinii tui diem, quo Chriſto in baptiſmate conſepultus, in ſacramenti verba juraſti.* Tertull. I. ad martyr. *Vocati ſumus ad militiam Dei vivi, jam tunc, cum in Sacramenti verba reſpondimus.*

Igitur lectam in Eccleſia epiſtolam, populus averſatur.] Et hoc apud ſolum Sulpicium ſcriptum reperitur. *Sigon.*

Dionyſ-

Ecclesia epistolam, populus aversatur. Dionysius, *quia non esset assensus, urbe pellitur, statimque ejus in locum Episcopus subrogatur.* Liberius *quoque urbis Romæ,* 14 & Hilarius *Pictavorum Episcopus, dantur exilio.* Rho-

Dionysius, quia non esset assensus, urbe pellitur, statimque ejus in locum Episcopus subrogatur.] Athanasius in epistola ad solitariam vitam agentes: *Auxentium delatorem potius, quam Christianum Constantius è Cappadocia Mediolanum misit, & expulso inde ob suam in Christum pietatem Dionysio, eum ibi episcopum constituit, hominem ne Romanæ quidem linguæ, sed tantummodo hæreseos peritum.* Hujus meminit sæpe S. Ambrosius in orationibus ad Valentinianum. Idem traditur à Socrate, Sozomeno, Theodorito, Hieronymo in Chronicis. Apud Sulpicium suspicor deesse nomen *Auxentii*, ut sit, *statimque in ejus locum Auxentius episcopus subrogatur.* Ab hoc inde Arriana labe infecta Liguria est. *Sigon.*

Liberius quoque urbis Romæ.] Liberius aberat à concilio Mediolanensi. Quare cæteris in exilium pulsis, Constantius Liberium quoque evocavit, & venire recusantem vi adduci præcepit. Quo nihil fieri potuit indignius. Denique constanter renitentem, & subscribere recusantem in exilium egit. *Socrates, Sozomenus, Theodoritus* II. Histor. 15, 16. Qui etiam longum dialogum ejus cum Imperatore Constantio refert, in quo ea verba Constantii ad Liberium memorabilia sunt: πόσον εἶ μέρος τῆς οἰκουμένης, ὅτι σὺ μόνος σωαίρῃ ἀνθρώπῳ ἀνοσίῳ καὶ τῆς οἰκουμένης πλὴν εἰρωλῶν καὶ ὅλης ἕω κόσμου λύεις. Ubi illa universalis Romani papæ potestas? Aut eam non credidit Constantius, aut coram Constantio non ausus est asserere Liberius. Sed cur non ausus esset? Proposito exilii metu non deterretur quin resistat Imperatori in protegendo Athanasio. An putamus minus illi fuisse animi ad suum in Ecclesiam universam principatum tuendum? Marcellin. XV. *Hunc per subscriptionem* (de Athanasio loquitur) *abjicere sede sacerdotali, pavia sentiens cæteris, jubente Principe, Liberius monitus perseveranter renitebatur, nec visum hominem, nec auditum damnare, nefas ultimum sæpe exclamans, aperte scilicet recalcitrans imperatoris arbitrio. Id enim ille Athanasio semper infestus, licet sciret impletum, tamen auctoritate quoque, qua potiores æternæ urbis Episcopi, firmari, desiderio nitebatur ardenti.* Athanasius duplici nomine commendat Episcopi Romani auctoritatem potiorem in persona Liberii, ὅτι ἀποστολικὸς ἐστι θρόνος, καὶ ὅτι μητρόπολις ἡ Ῥώμη τῆς Ῥωμαίας ἐστίν. *Epistola* ad Solitarios. Quod Apostolica sedes est, hoc commune habuit cum multis. Quod caput orbis Romani Roma, tantisper hoc velut proprium sola possedit, quamdiu non altera fuit quæ in consortium veniret hujus possessionis. Hæc Constantinopolis, quam Chrysostomus vocat ὅλης ἕω κόσμου μητρόπολιν, *Homilia* de verbis Esaiæ. *Salmasius.*

Hilarius Pictavorum Episcopus.] Hilarius qui ante Biterrensi concilio factione Saturnini damnatus fuerat, inde hoc concilio in Phrygiam relegatus est; sic enim ipse Apologia contra Auxentium. Eundem in Phrygiam relegatum scribit una cum Sulpicio Hieronymus. *Sigon.* Sic infra in vita Martini: *Cum intra Gallias quoque, discessu sancti Hilarii, quem ad exilium hæreticorum vis ceperat, turbatam Ecclesiam reperisset.*

15 Rhodanium *quoque*, & Dosanum *antistitem (qui natura lenior, non tam suis viribus, quam Hilarii societate, non cesserat) Arrianis eadem conditio implicuit: cum tamen homines parati essent, Athanasium à communione suspendere, modo ut de fide inter Episcopos*
16 *quæreretur. Sed Arrianis optimum visum, præstantissimos viros à certaminibus submovere.*

1 LV. *Ita pulsi in exilium, quos supra memoravimus, abhinc annos quinque & quadraginta, Arbitione & Lolliano*

Rhodanium quoque.] Sic scripsi ex Rufino hist. eccl. libro 10. cap. 20. neque aliter infra. Quo loco demiror eundem Rhodianium à Galesinio nominatum, adjectis duabus syllabis, cujus nomen in vulg. libris eo loco tantum est trisyllabum, Rhodanius. *Gisel.* Hujus cum cæteris pulsi meminit *Rufinus* 1. Hist. & *Hieronymus* in Chronico. Sozomenus IV, 8. ῥοδανὸν vocat.

Dosanum.] *Dosanum*, quod legerim, nemo prodidit. Quare suspicor legendum esse *Hosium*. hunc unum Athanasius inter cæteros pulsos nominavit, qui falli non potuit, ut supra diximus. Adde, quod ei conveniunt illa verba: *Qui natura lenior, non tam viribus suis, quam Hilarii societate, non cessit.* Nam qui concilio Mediolanensi propter lenitatem naturæ labavit, is paulo post Ariminensi corruit. Cordubensis hic episcopus fuit, qui præclare se concilio Nicæno, & Sardicensi pro Catholicis gessit. *Sigon.* Cl. V. Theodorus Canterus in litteris ad me datis suspicatur legendum, *Rhodanium quoque Tholosanum antistitem.* De quo non dubitarem, si scirem Rhodanium ejus urbis episcopum fuisse. Idem submonuit me paullo post legendum videri, *non cesserant Arrianis*, in eoque parenthesin claudendam. Valde placet hæc doctissimi viri conjectura. *Druf.* Quod de parenthesi dicit, ea plane tollenda est, cum usum hoc loco nullum habeat. Frustra dubitatur quin legendum sit *Hosium*. Nam ejus in hac causa expressam mentionem facit Theodoritus II, 15. ΤΟΝ ΓΟΥΝ ΕΥ ΜΕΓΑΛΗΝ ΚΑΙ ΔΥΝΑΤΗΝ ΚΑΙ ΟΜΟΛΟΓΗΤΙΚΗΝ ΑΛΗΘΩΣ ΟΣΙΟΝ ΤΟΝΔΕΙΤΟΝ ΕΣΤΙΝ ΕΜΕ ΛΕΓΕΙΝ. ΙΣΩΣ ΓΟΥΝ ΕΓΝΩΘΗ ΠΑΣΙΝ ΟΤΙ ΤΟΥΤΟΝ ΕΞΟΡΙΣΘΗΝΑΙ ΠΕΠΟΙΗΚΑΣΙΝ. Cur virum toto notissimum occidente præteriisset Severus noster, cum alios obscuriores enumeret? *Horn.*

A communione suspendere.] Phrasis Ecclesiastica. Talis dicebatur ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΑΠΟΤΥΧΕΙΝ. Sic de Athanasio loquitur Constantius apud Theodoritum II, 16.

Pulsi in exilium.] ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΕΞΗΛΑΘΗΣΑΝ, ΚΑΙ ΩΣ ΤΟ ΟΙΚΟΥΜΕΝΗΣ ΕΧΑΠΑΣ ΟΙΚΕΙΝ ΚΑΤΕΚΛΗΘΗΣΑΝ. *Theodoritus* II, 15. Eusebius Vercellensis cavea conclusus Scythopolin missus dicitur in vita ejus, atque ibi ab Ariomanitis crudelissime cruciatus. Unde scripsit Epistolam ad Patrophilum, quæ extat, miserias suas narrans. De immani Arianorum crudelitate horrenda sunt exempla apud scriptores Ecclesiasticos.

Abhinc annos quinque & quadraginta, Arbitione & Lolliano consulibus.] His coss. conventus Mediolanensis est actus, teste

Lolliano consulibus. Sed Liberius paulo post urbi reddi- 2
tur, ob seditiones Romanas. Cæterum exules satis con- 3
stat

teste Socrate, anno CCCLV. à quo usque ad Stiliconem consulem anni sunt XLV. is enim anno C D. consul fuit. *Sigonius.* Vide Socratem II, 27. 29. Sic supra: *Omne enim tempus in Stiliconem consulem direxi.* Incidit hic consulatus in annum urbis 1152. Christi 400. qui annus ab Arbitionis consulatu distat annis 45. incidit vero ille in annum urbis 1107. Christi 355. Onuphrio & Contio supputantibus. Eandem supputationem confirmat Greg. Turonensis, qui anno 19. Constantii junioris (sic enim legendum est, non Constantini) Hilarium suasu hæreticorum exsilio deputatum scribit. Quo enim tempore apud Seleuciam Isauriæ Orientalium episcoporum cœtus celebrabatur, id erat Eusebio & Hypatio coss. quartum tum exsilii annum agebat Hilarius. quod omnino esse non posset, si aut Constantio Gallo III. cum aliis episcopis ab Athanasio nominatis, aut Arbitione consule, una cum Liberio, in exsilium esset profectus. Sed præstat ipsummet Hilarium de se loquentem audire. Ille in fragmento Apologiæ, quam, vix jam mortuo Constantio, anno Christi 362. sic exordiritur: Tempus est loquendi, quia jam præteriit tempus tacendi, &c. Hæc scribit: Ego fratres, ut mihi omnes qui me vel audiunt, vel familiaritate cognitum habent, testes sunt, gravissimum fidei periculum longe antea providens, post sanctorum virorum exsilia, Paullini, Eusebii, Luciferi, Dionysii, quinto abhinc anno, à Saturnini & Ursatii & Valentis communione me cum Gallicanis episcopis separavi, &c. Si igitur sextus tum annus agebatur, necessum est segregasse sese illum sub finem tantum anni 356. aut certe sub initium anni 357. Hoc velut in transcursu notandum, loqui illum de secessione sua (sic enim in eadem Apologia eam appellat) non tanquam extrusus sit in exsilium, sed se ipse, cum nollet subscribere, damnarit. Certe in Apologia contra Auxentium, Cum, *inquit*, hoc mysterium iniquitatis diu occultatum jam non tacerem; diceremque fingi omnia, fidem negari, Deumque atque homines illudi: jubeor de Mediolano proficisci, cum consistendi mihi in ea invito Rege nulla esset libertas: quia damnatum quondam me (Buteris) à Saturnino, audiri ut episcopum non oporteret, &c. è Mediolano igitur abire tum jussus est, non è Galliis. *Gisselinus.*

Liberius paulo post urbi redditur ob seditiones Romanas.] Sequenti anno Constantium, cum Mediolano Romam venisset, matronæ Romanæ à viris suis impulsæ rogarunt, ut sibi Liberium Pontificem redderet, quod Felix, qui suffectus ei fuerat, non placeret. Itaque biennio post Liberius rediit, Felice sede à populo deturbato. *Sigon. Theodorit.* II, 17. *Sozomen.* IV, 14. *Nicephor.* IX. 37. Socrates dicit Ὃ δὲ ἐνδήμῳ λαῷ συστάσει, καὶ τῇ ἐκκλησίας ἐκβάλλοντος τὸν φίλητα, Liberium invito admodum Imperatore, Romanis restitutum. II. *Hist.* 29. Consentit de seditione Sozomenus & ad eædem usque Liberii causa deventum dicit. Itaque cum Constantius Romam ingrederetur, πολὺς ὢν ἐνδήμου πρὸς λιβερίου ἐκβοὴν καὶ δέομαι αὐτὸν ἀποκαθεῖναι. Sic restitutus fuit, sed non sine gravi lapsu. Nam & adversus ὁμοούσιον & adversus Athanasium subscripsit, si Philostorgio credimus. Idem testantur *Hilarius* ad Constantium, *Hieron.* de script. Eccles. cap. XCVII. & in Chronico. *Athanas.* Apolog. II. & Epistola ad Solitarios. *Sozomen.* IV, II, & 14. cujus verba sunt: ἐβιάζετο αὐτὸς ὁμολογεῖν

ſtat totius orbis ſtudiis celebratos, pecuniaſque eis, in ſumptum, affatim congeſtas, legationibus quoque eos plebis catholicæ, ex omnibus fere provinciis, frequentatos. Interea Arriani non occulte, ut antea, ſed palam ac publice hæreſis piacula prædicabant: quinetiam Synodum Nicænam pro ſe interpretantes, quam unius literæ

λογεῖν μὴ εἶναι τῷ παῖδι τὸν υἱὸν ὁμοούσιον, eumque ὁμοιούσιον ſeu κατ' οὐσίαν ὅμοιον profeſſum, etſi non ἀνόμοιον profiteretur. Fruſtra igitur lapſum ejus negare & tegere conantur, Baronius ad A. CCCLVII. Pertonius ad Regem Angl. Petavius ad Epiphanium. Nam clariſſima veterum teſtimonia repugnant; & non tantum ὁμοούσιον nomen ſuppreſſiſſe, ſed & adverſus ὁμοούσιον ſubſcripſiſſe dicitur. Et quamquam Phœbadius contra Arianos, Sulpicius noſter, Socrates ac Theodoritus, lapſum ejus prætereant; tamen ſuperiora teſtimonia prævalent. *Iac. Gothofr.* ad Philoſtorgium IV, 3. Et de hoc Liberio mihi loqui Nilus videtur: πάππας ἕτερον ἐν τοῖς ἄνω χρόνοις * ἐκεῖνον καλοῦσι, τὸν Ἀρειανικῆς μανίας ἐμφορηθέντα, ὅπως τὸν βίον καλέλυσεν. Ubi nomen ejus erasum eſt, cujuſcunque tandem manu vel fraude, ac ſupplendum eſt, λιβέριον ἐκεῖνον καλοῦσι. Sic enim Hieronymus in Chronico: *Liberius tædio victus exilii, & in hæretica pravitate ſubſcribens, Romam quaſi victor ingreſſus eſt.* Horn.

Exules ſatis conſtat totius orbis ſtudiis celebratos.] Athanaſius ad ſolitarios: *Epiſcopi pulſi pergentes ex urbe in urbem, licet in vinculis eſſent, euangelizabant: piam quidem fidem prædicantes, Arrianam vero hæreſim anathemate damnantes, & perfidiam Uſatii, ac Valentis infamia notantes, reſque illa inſidiatoribus plane in contrarium abiit. Quanto enim longius in exilium ibant, tanto majus odium adverſus inſidiatores concitabant, iterque ſanctorum non niſi prædicatio erat contra Arrianam hæreſin. Quis enim eos in itinere conſpectos non ut confeſſores admiratus eſt, & iſtos non ut impios cum abominatione, vel potius, ut carnifices, & homicidas, averſatus eſt?*

Synodum Nicænam pro ſe interpretantes.] Obſcurius hæc à Sulpicio traduntur. Neque enim Scriptores Eccleſiaſtici dicunt, Arianos ſynodum Nicænam pro ſe interpretatos, quod fieri nullo modo potuit, cum plane iis repugnaret, & patres ubique ad eam provocarent. Unde Ariani novas formulas multoties procuderunt, eaſque Eccleſiis, ut Nicæna Synodus aboleretur, obtruſerunt. Niſi tamen reſpiciat id quod Sozomenus IV, 18. tradit, Arianos formulam Sirmienſem Nicææ in Thracia confirmaſſe, ſparſo rumore ὡς ὑπὸ τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου, ἡ ἐν Νίκῃ πίστις ὑπογεγράφθη καὶ ἐδοξάσθη. Iſtas vero res dedita opera Nicææ Thraciæ peregiſſe, quo ſimpliciores homines nominis ſimilitudine deceptos, & hanc formulam eſſe quæ olim Nicææ urbe Bithyniæ confirmata fuiſſet, arbitrantes, facilius ad eidem aſſentiendum inducerent. Unde & Theodoritus annotat II, 26. mira Dei providentia, illo ipſo tempore Nicæam Bithyniæ terræmotu collapſam, ubi Ariani concilium habere conſtituerant, ne ἡ τῆς ἐπωνυμίας πλάνη, ſimpliciorum animos circumveniret, quaſi hoc verum illud Nicænum concilium eſſet. *Hora.*

Vti

teræ adjectione corruperant, caliginem quandam injecerant veritati. Nam ubi ὁμοούσιον erat scriptum, quod unius est substantiæ, illi ὁμοιούσιον, quod est similis substantiæ, scriptum esse dicebant: concedentes similitudinem, dum adimerent unitatem: quia multum ab unitate similitudo distaret. Vt, verbi gratia, pictura humani corporis esset homini similis, nec tamen haberet hominis veritatem. Sed quidam ex his ultra processerant, 5 6 7

Ana-

Vbi ὁμοούσιον erat scriptum, quod unius est substantiæ, illi ὁμοιούσιον, quod est similis substantiæ, scriptum dicebant.] Hoc non aliter verum esse potest, quam si de formula Nicænsi Thracum intelligas. Ubi tamen expresse vox ὁμοούσιος patrum Nicænorum rejicitur. Ut Sulpicius aberrasse videatur. Nam id verum est, Arianos rejecta ὁμοούσιος voce, ὁμοιούσιον ubique propugnasse. Sed quod Acta Concilii Nicæni, inserta litera *ι*, corruperint, nemo præter Sulpicium nostrum tradit. Fieri tamen potest ut hoc ex Hilario, vel aliis Occidentalium Episcopis, qui illis certaminibus interfuerunt, habuerit. Sicut & alia quædam peculiaria passim inserit. *Horn.*

Concedentes similitudinem, dum adimerent unitatem.] Constantius tamen Imperator, quanquam verbum ὁμοούσιος non approbaret, tamen ipsam rem quæ verbo significabatur, sincere ex animo confessus est. Γνήσιον γὰρ ἦν τὸν πρὸς τὸν αἰώνιον καὶ ἴδιον πατρὸς γεγεννημένον τὸν θεῖον λόγον ὡμολόγει, καὶ τὰς κατὰ μικρὸν λέγειν τολμώσας ἄνικμος ἀπεκήρυττε. *Theodorit.* III. 3. Sed ille quovis vento inconstantior Constantius pro lubitu partium circumactus fuit; quanquam Ariani eum plerumque ex asse possiderent. Unde & δίοπτος, ob instabilem naturam, à Theodorito appellatur II, 31. *Horn.* Vox *veritatem* ferri potest, sed mihi loco apta non videtur, ac pro ea *unitatem* rectius poni posse censerem. Similitudo, inquit, distat ab unitate, quia similitudo duo corpora ponit, unitas unum. Veluti pictura hominis habet similitudinem, quia duo corpora sunt, quorum unum, id est, pictum, est simile alteri, id est, naturali. Quanquam autem pictura hominis, & homo, habent inter se similitudinem, non tamen habent substantiæ unitatem, ut sint unus homo. Hac de re cum loqueretur Epiphanius libro tertio, sic dixit: *Exprimunt & plastæ statuas, & assimilant imagines ex aliqua materia. at per colores & similitudinem habent, nihil autem juxta æqualitatem expressorum.* æqualitatem dixit, non *veritatem.* Sigon.

Pictura humani corporis esset homini similis, nec tamen haberet hominis veritatem.] Hoc argumento miserum & angusti ingenii Constantium Ariani subverterunt. Nam initio τὸ ὁμοούσιον, secutus Nicæna decreta, confitebatur. Post miserrime circumventus est. Verba Sozomeni sunt: Τὸν μὲν γὰρ ὁμοούσιον ἐπὶ σωμάτων κυρίως νοεῖσθαι, οἷον ἀνθρώπων καὶ τῶν ἄλλων ζώων, καὶ δένδρων καὶ φυτῶν οἷς ἐξ ὁμοίου ἡ μίξις ἐστί, καὶ ἡ γένεσις ἐστι· τὸν δὲ ὁμοιούσιον, ἐπὶ σωμάτων, οἷον ἐπὶ γῆς καὶ ἀργύλων, ἐκμάτρα μὲν ἐοικέναι νοεῖσθαι κατ' ἰδίαν οὐσίαν. Miserrimum Sophisma! Et tamen

Anamœousiam, *id est, dissimilem substantiam confir-*
8 *mantes. Eoque his certaminibus processum, ut istiusmo-*
9 *di piaculis, orbis terrarum implicaretur. Nam Italiam,*
Illyricum atque Orientem, Valens & Vrsatius, cæteri-
10 *que quorum nomina edidimus, infecerant. Gallias nostras* Saturninus *Arelatensium Episcopus, homo impotens*

men Constantius hoc elumbi & ridiculo, quod dolendum, Sophismate, Arianus factus est, & infinita Ecclesiis mala intulit. *Horn.*

Anomœousiam, id est, dissimilem substantiam.] Ἀνομοιουσίαν; unde ἀνομοιούσιος, dissimilis substantiæ. Quod fortasse reponendum in Chronico Hier. ad annum Christi CCCLXVII. ubi vulgo, *in qua omousion in omusion, eoque rejecto medio, inter hæc omeousion Macedonianum dogma vindicaverunt.* Editio nupera Scaligeri, *in qua homoousio anomousioque rejecto, medium inter hæc Homœousion, &c.* Quod ut non improbo, ita suspicor Hieron. potius scripsisse, *in qua homousio anomœousioque rejecto.* Nam primum hoc propius accedit ad scripturam vulgatam: deinde anomoeon non ita exprimit dissimilitudinem substantiæ. *Druf.* Vide & Baronium Appendice ad Tomum IV. Annal. de eodem Hieronymi loco, contra Frontonem Ducæum differentem. Hujus blasphemiæ author fuit Aëtius, qui Patrem & Filium ἀνομοίους dicebat. Ejus discipulus Eunomius fuit. Vide Socratem II, 28. Theodoret. II, 27, 28, 29. Sozom. IV, 11. Epiphanium in Ἀνομοίοις. Ita hæresis ex hæresi nata; & Ariani, qui filium Dei creaturam dicebant, Semiariani, qui ὁμοιούσιον, Aëtiani, qui non modo ἑτερούσιον, sed & ἀνόμοιον dicebant, orbem Christianum infestabant. De hac hæresi fuse scripsit Philostorgius, & ipse Eunomianus, Aëtii & Eunomii perpetuus admirator, qui fallere & mentiri susque deque habet, dummodo causæ suæ inserviat. Accessit & quarta Acacii Cæsarienſis hæresis, qui ὁμοιουσίῳ, ὁμοιουσίῳ, ἑτερουσίῳ ac ἀνομοίῳ juxta damnatis, ὅμοιον asserui. De quo scriptores Seleucienſis concilii.

Istiusmodi piaculis, orbis terrarum implicaretur.] Orbis terrarum se Arianum vidit & obstupuit, ut alibi Hieronymus loquitur. Memorabilis est Hilarii magnanimitas, qui omnium horum malorum authorem Constantium facit. Verba ejus quædam sunt: *Christianum te mentiris, Christi novus hostis es, Antichristum prævenis. Episcopatus tuis donas, bonos malis demutas, sacerdotes custodiæ mandas, exercitus tuos ad terrorem Ecclesiæ disponis. Synodos contrahis & occidentalium fidem ad impietatem compellis; Orientales dissensiones artifex nutris, & sine martyrio persequeris. Plus crudelitati vestræ, Nero, Dece, Maximiane, debemus. At tu omnium crudelium crudelissime, damno majore in nos & venia minore desævis. Scelestissime mortalium, omnia persecutionis mala ita temperas, ut excludas & in peccato veniam, & in confessione martyrium.* III. ad Constantinum. Sic infra in vita Martini IV. *Cum hæresis Arriana per totum orbem, & maxime intra Illyricum, pullulasset.* Horn.

Saturninus Arelatensium Episcopus, homo impotens & factiosus.] Paulo post: *Vir sane pessimus, & ingenio malo pravoque.* Quod ex Sallustio expressum. Qui de Catilina dicit: *Ingenio malo pravoque.* Cæterum *Arelate* urbs Galliæ Narbonensis

tens & factiosus, premebat. Osium *quoque ab Hispania, in eandem perfidiam concessisse, opinio fuit. Quod* 11
eo mirum atque incredibile videtur, quia omni fere ætatis suæ tempore constantissimus nostrarum partium, & Nicæna Synodus auctore illo confecta habebatur. Nisi 12
fatiscente ævo (etenim major centenario fuit, ut Sanctus Hilarius in epistolis refert) deliraverit.

LVI. *Qui-*

bonensis nomen lingua Britonum antiqua habet à paludibus, sicut *Tonlon* à promontorio citharæ formam referente. Una enim antiqua Gallorum & Britannorum lingua, Cæsare teste.

Osium quoque ab Hispania, in eandem perfidiam concessisse, opinio fuit.] Sic tradunt *Phœbadius* contra Arianos, circa finem. *Socrates* II, 26. *Theodorit.* II, 17. *Athanas.* Epist. ad Solitarios & Apolog. II. *Philostorgius* IV. 3. Qui dicit λιβέλλον τὸν ὅσιον τῷ ὁμοουσίῳ κατὰ γε τὸ Ἀθανασίου ὑπογράψαι. Sed Athanasius negat Hosium contra se subscripsisse, sed tantum cum Valente, & Ursacio communicasse. σωσόδε εἰς συμφωνίαν αὐτοὺς ὑποπαραμυθῆς. Communicare autem erat δέχεσθαι una accipere, quæ arctissima fidei contesseratio semper visa fuit, cui nemo cum alio, nisi ὁμόδοξῳ participabat. *Gothofr.*

Quod eo mirum atque incredibile videtur.] Non tantum Severus noster, sed etiam Phœbadius atque Photius de hoc Magni Hosii lapsu & subscriptione dubitarunt.

Omni fere ætatis suæ tempore constantissimus nostrarum partium.] Vix ullus Episcoporum in tanta apud antiquos admiratione ob ὀρθοδοξίαν quam Hosius. Unde & μεγάλου titulum reportavit, & passim ingentibus laudibus effertur. Ποίας γὰρ τὸν ἡγήσατο σωσόδε τὸν λέξειν ὀρθῶς, ὃ πάντως ἔπρεπε, ποίαν ἐκκλησίαν ἢ τούτου φροντίσας τὸν ἔχει μνημόσυνα τὰ κάλλιστα. *Theodorit.* II. 15.

Et Nicæna Synodus auctore illo confecta habebatur.] An Canones Synodi intelligit & Symbolum? Non videtur. Neque enim hoc Historici Ecclesiæ tradunt. An auctore Osio convocata Synodus? Vix dubito quin hæc Severi nostri mens fuerit. Et res ipsa suadet. Nam Osius à Constantino Alexandriam, componendis inter Arium & Alexandrum controversiis missus, reque infecta reversus est. Et tum sine mora Imperator Concilium vocavit, haud dubie Osii impulsu. *Horn.*

Fatiscente ævo.] *Fatiscente ævo* dixit, pro deficiente: ut Tacitus lib. XIV. *Exercitus per inopiam, & labores fatiscebant, carne pecudum propulsare famem coacti.* Sigon. Sic Epist. 3. *nec fatiscentem causabor ætatem:* & mox *fatiscentes artus servire spiritui cogebat:* & Dial. 1. segm. 5. *corpus inedia fatiscebat, fides firma durabat.* Drus.

Etenim major centenario fuit, ut S. Hilarius in epistolis refert.] Locus Hilarii, ubi dixerit, *centenario tum majorem fuisse Hosium*, non invenitur. At vero contra Constantium *Hosii deliramenta* vocavit, ut vere videatur non bene de illo existimasse. Itaque suspicor verba illa glossema esse. Nunquam enim alias nominavit aliquem nomine Sancti, ut

1 LVI. *Quibus rebus perturbato orbe terrarum, & morbo quodam Ecclesiis languentibus, segnior quidem, sed non minus gravis cura Principem exercebat: quod licet Arriani, quibus favebat, superiores viderentur,* 2 *necdum tamen de fide, inter Episcopos, conveniret. Igitur*

S. Hilarius, & alibi Hilarium tantum dixit. *Sigon.* Athanasium haud dubie in mente habuit. *Hosius centenario major longe, sancte pieque discedit, in suoque testamento profitetur fidem Concilii Nicæni, docetque: Nunquam sibi propositum fuisse, vel latum, quod ajunt, unguem ab eo discedere, nec minis nec pollicitationibus. Fl. Luc.* Dexter ad A. CCCLX. Hujus testamenti etiam Athanasius meminit *Epistola* ad Solitar.

Quibus rebus perturbato orbe terrarum.] De eodem sic Isidorus in libro de viris illustribus: *Hosius post longum terminum vetustatis, id est, post centesimum primum annum, in ipso jam limine vitæ, à fidei limitibus subruens, serpentis jaculo concidit. Nam accersitus à Constantio principe, minisque perterritus, metuens, ne senex & dives, damna rerum vel exilium pateretur, illico Arrianæ impietati consensit, & vocabulum* homousion, *quod simul cum patribus sanctis ecclesiis sequendum tradiderat, arreptus impietatis furore damnavit, cujus quidem vitam, ut meruit, exitus crudelis finivit.* Porro autem de excessu ejus memorabili, placet afferre, quæ idem scripserit ex Marcellino presbytero: *Post impiam*, inquit, *Hosii prævaricationem, dum S. Gregorius Iliberitanus episcopus, in Cordubensem urbem, juxta Imperiale decretum fuisset adductus, ac minime vellet illi communicare, commotus Hosius dixit Clementino Constantii Principis vicario, ut mitteret eum in exilium. At ille, non audeo*, inquit, *episcopum in exilium mittere, nisi prius eum ab episcopatu dejeceris. Ut autem vidit S. Gregorius, quod Hosius vellet ferre sententiam, appellat Christum totis fidei suæ visceribus, exclamans ita: Christe Deus, qui venturus es judicare vivos & mortuos, ne patiaris hodie, humanam proferri sententiam adversus me minimum servum tuum, qui pro fide nominis tui, ut reus assistens spectaculum factus sum, sed tu ipse, quæso, in causa tua hodie judica, ipse sententiam proferre dignare per ultionem, non ego quasi metuens exilium fugere cupio, cum mihi pro tuo nomine nullum supplicium grave sit, sed ut multi prævaricationis errore liberentur, cum præsentem viderint ultionem. His dictis, ecce repente Hosius residens factus, quasi regalis imperii sententiam conaretur exprimere, os vertit distorquens pariter & cervicem, & de sessu in terram eliditur, atque illico expiravit. Tunc admirantibus cunctis etiam Clementinus ille gentilis expavit, & licet esset judex, tamen timens, ne in se simile supplicium judicaretur, prostravit se ad pedes sancti viri, obsecrans, ut sibi parceret qui in eum divinæ legis ignoratione peccasset, & non tam proprio arbitrio quam mandati imperio. Inde est quod solus Gregorius vindicantium integram fidem nec in fugam versus est, nec passus est exilium. Unusquisque enim timuit de illo ulterius judicare.* Sigon. Falsò hæc esse, ex testamento, cujus Fl. Dexter meminit, jam prolato, apparet.

Licet Arriani, quibus favebat, superiores viderentur, necdum tamen de fide inter Episcopos conveniret.] Mira hæc Constantii imbecillitas fuit, qui dum favet Arrianis factiosis violentisque, alteram partem, in speciem infirmiorem, vi minisque se oppressurum putabat. Hinc tot in eum execrationes Orthodoxorum, Hilarii, Hosii, Athanasii.

Quorum

tur apud Ariminum, urbem Italiæ, Synodum congregari jubet: idque Tauro præfecto imperat, ut collectos in unum non ante dimitteret, quam in unam fidem consentirent: *promisso eidem Consulatu, si rem effectui tradidisset. Ita missis per Illyricum, Italiam,* 3 *Africam, Hispanias, Galliasque, Magistris officialibus, acciti numerative quadringenti & aliquanto amplius*

Quorum hic eum cum Saule, Achabo, Pharaone, Pilato, Antichristo, comparat. *Epistola* ad Solit. Et ut aliqua juris specie agere videretur, crebras Synodos celebravit, propter quas eum etiam Paganus Marcellinus irridet. *Christianam religionem absolutam, & simplicem, anili superstitione confundens: in qua scrutanda perplexius, quam componenda gravius, excitavit dissidia plurima; quæ progressa fusius aluit concertatione verborum: ut catervis Antistitum jumentis publicis ultro citroque discurrentibus per Synodos, quas appellant, dum ritum omnem ad suum trahere conatur arbitrium, rei vehicularis succiderit nervos.* Petav.

Apud Ariminum, urbem Italiæ, Synodum congregari jubet.] Quam superfluam fuisse, post Nicænam, Athanasius variis locis ostendit. Vide eum in Epistola ad Africanos, & de Synodis Arimini ac Seleuciæ. De hac Synodo *Socrates* II, 29. *Theodorit.* II, 18. *Sozomen.* IV, 13, 16, 17. *Niceph.* IX, 39. Suaserunt autem Ariani ut concilium cogeret, non uno loco; sed Occidentalium quidem Arimini, Orientalium Seleuciæ Isauriæ. Et in his usuri erant Imperatoria potestate, ut voces οὐσίας & ὁμοουσίας, τὴν καὶ τοῦ Ἀρείου κακοτεχνίας ἐξευρεθεῖσαν φωνὴν καὶ τῶν πατέρων μηχανήματα, tollerentur. *Theodoritus* II, 18. Philostorgius dicit Constantium ad has Synodos à Patroclo & Narcisso persuasum, IV, 10.

Tauro præfecto imperat.] Tauri Præfecti prætorio per Italiam, meminit Marcellinus XXI. Qui & Ariminensi concilo præfuit. *Hieron.* Hæc acta A. CCCLX.

Collectos in unum non ante dimitteret.] Eadem consuetudo Romanis Cardinalibus in creatione Pontificis, & Electorum Imperatoris.

Promisso eidem Consulatu.] Non effeciſse hoc illum ex Imperatoris & Arrianorum libidine, non sequentia tantum, sed tota etiam testatur posteritas. Secundo tamen post anno, una cum Fl. Florentio consulatum iniit & adeptus est. *Gisel.* Verisimile id videtur, si quidem Taurus biennio post cum Florentio consul fuit. *Sigon.* Consulatum post adeptus est, licet rem effectui non tradiderit. *Druſ.*

Magistris officialibus.] Magistri officiales sunt, qui magistri officiorum appellantur, de quibus in libro qui dicitur Notitia utriusque Imperii. Marcellinus in historia, & post sæpe Sulpicius. *Sigon.*

Acciti numerative.] Sigonius legit: *acciti aut coacti.* Mihi quod verisimiliter conjiciam, nihil occurrit. Nam *haut coacti*, minus placet. *Gisel.* Verisimillima Sigonii correctio: *acciti aut coacti. Accitos* significat Arrianos, *coactos* Catholicos.

Quadringenti & aliquanto amplius.] Τετρακόσιοι ἄνδρες. *Philostorg.* IV, 10. Cum Sulpicio faciunt *Athanasius* de synodis & *Sozomen.* IV, 16.

plius Occidentales Episcopi, Ariminum convenere: quibus omnibus annonas & cellaria dare Imperator præceperat: sed id nostris, id est, Aquitanis, Gallis, ac Britannis, indecens visum: repudiatis fiscalibus, propriis sumpti-

Occidentales Episcopi.] Nam Occidentales Ariminum acciti. Vide *Athanas.* De Synodis, Socratem & Sozomenum. Unde & τὸ ἰαπετείων τόμον, pro Ariminensi concilio, apud Philostorgium IV, 12. & V, 1, VII, 6. Quanquam & de Orientalibus eo cogendis agat Theodoritus II, 18. & Socrates exertim testetur II, 29. quosdam Orientis Episcopos ibi fuisse. *Gothofr.* Εἰς ἣν ἀριμίνον οὐκ πισῶν τῶ ωσὸς δύσιν πόλεων εἰς τὸ αὐτὸ πάντες οἱ ἐπίσκοποι συνήλθομεν. In *Epistola Synodica* ad Constantium, apud Theodoritum II, 19. Olim vel ante schisma Ecclesiæ, ex Imperii in Orientale & Occidentale distinctione, quasi separata ac distincta utriusque orbis in rebus Ecclesiasticis habebantur concilia. Sardicense concilium ex solis Occidentalibus Episcopis congregatum fuit. Ariminense similiter solos habuit Occidentales, vetuitque Constantius, literis ad illud concilium missis, quicquam in eo tractari & definiri de Orientalibus. *Non enim*, inquit, *de Orientalibus Episcopis in concilio vestro patitur ratio aliquid definiri. Proinde super his tantum, quæ ad eos pertinere cognoscit gravitas vestra, tractare debetis.* Salmas.

Quibus omnibus annonas & cellaria dare Imperator præceperat.] Malim *dari*, ne subaudias, *Tauro.* Annonæ & cellaria idem sunt, atque quod Romani dicebant, *loca, lautia.* Cellaria enim pro hospitiis, sive cellis hospitalibus accipio. *Sigon.* Glossarium Vulcanii: *cellarium* ταμεῖον. Lex. Græco-Lat. vetus: κελλάριος, penuarius, κελλάριον, penum, κελλαρίνην, penarium. Onom. *cellaria*, οἰνῶν, *cellarius*, ταμίας. Crediderim Sulpitium hac voce potulenta intelligere, ut per annonam ἐδώδιμα.

Sed id nostris, id est, Aquitanis, Gallis, ac Britannis, indecens visum.] Ausim affirmare, illa verba *(id est, Aquitanis, Gallis, ac Britannis)* esse glossema imperiti alicujus, quod ex margine in textum irrepserit. Nam Sulpicius ferme cum dicit *nostros*, Catholicos intelligit, non Gallos. Et si *nostri* pro Gallis essent accipiendi, cur Britannos nominaret? Jam vero cum Galliarum provinciæ tum essent septemdecim, atque Aquitaniæ duæ inter eas numerentur, ridiculum videtur, Aquitanos à Gallis distinguere, quasi vero Aquitani non sint Galli. Addo etiam, Sulpicium in hoc modestiam Catholicorum laudare velle, non Gallorum. Jussit ergo Constantius dari omnibus annonas, id est, Catholicis & Arrianis, sed nostri, id est, Catholici, repudiatis fiscalibus, proprio vivere maluerunt, præter tres tantum Episcopos ex Britannia. *Sigonius.* Recte idem observat, multa ab aliis in hoc concilio prætermissa, Sulpicium narrare. Quod vero Sigonius dicit, *ridiculum videtur, Aquitanos à Gallis distinguere, quasi vero Aquitani non sint Galli?* non perpendit morem ejus seculi, & ipsius Sulpicii. Cujus hæc sunt, Dialogo I, 20. *dum cogito me hominem Gallum inter Aquitanos verba facturum.* Et paulo post: *Celtice, aut si mavis, Gallice loquere.* Horn.

Repudiatis fiscalibus.] Ulpianus in l. IX. Ne quid in loco publico fiat: *Res*, inquit, *fiscales, quasi propriæ & privatæ principis sunt.* In Pandectis Græcis παλεμωνιάλια ἢ ἰδιόκτητα χώρια vocan-

sumptibus vivere maluerunt. Tres tantum ex Britan- 4
nia, inopia proprii, publico usi sunt, cum oblatam à cæ-
teris collationem respuissent: sanctius putantes, fiscum
gravare, quam singulos. Hoc ego Gavidium *Episco-* 5
pum nostrum, quasi obtrectantem, referre solitum audi-
vi: sed longe aliter senserim, laudique attribuo Epi-
scopis, tam pauperes fuisse, ut nihil proprium haberent,
neque ab aliis potius, quam fisco, sumerent, ubi neminem
gravabant, ita in utriusque egregium exemplum. De 6
reliquis, nihil memoria dignum traditur. Sed redeo ad 7
ordinem. Posteaquam omneis, ut supra dictum, in unum 8
collecti sunt, fit partium secessio. Ecclesiam nostri obti- 9
nent,

vocantur fundi fiscalis & privatæ rationis. *Budæus.* Glossarium *Fiscalion*, βασιλικόν. Græci φίσκον definiunt ταμεῖον Καίσαρος, ἐν ᾧ παρεφυλάττετο τὰ φισκάλια χρήματα, ἢ ἐχθρῶν τιμήματα, ἅπινα τὸ πάλαιον ὄντα ἐδήμευε μηνύσεσιν ἐν τῇ βασιλέως ἀρχῇ.

Collationem.] Sic vocat, quæ & *Symbola* Græcis ac Latinis. *Sigon.* Unde *collativus venter*, in quem omnia edulia conferuntur, Plauto.

Hoc ego Gavidium Episcopum nostrum.] *Nostrum* intellige aut amicum, aut ejusdem provinciæ, aut earundum partium. *Sigon.* De Gavidio hoc nihil occurrit alibi. Gaudentius eo tempore Arimini Episcopus fuit, qui Arianos damnavit. Sed hic Gavidius haud dubie Gallus Aquitanus fuit. *Horn.*

Laudique tribuo Episcopis, tam pauperes fuisse, ut nihil proprium haberent.] Vix ullam Severus castigandi Episcopos sui temporis occasionem prætermittit, imprimis ob duo gravissima vitia, avaritiam & superbiam. Sic supra libro 1. & Dialogo 1, 14, 18. 11, 7. 111, 15.

Ita in utriusque egregium exemplum.] Neque hic locus mendo caret, quantum ego possim judicare: itaque opem illi afferat, qui potest. *Giselin.* Lego, *vita in utriusque egregium exemplum*, ut utramque vitam intellexerit, paupertatem *in* habendo, modestiam in capiendo. *Sigon.* Probo, *itain utreisque*, nisi mavelis *vitæ in utreisque.* Hoc est, tam in iis qui ex publico alebantur, quam in iis qui ex proprio vivebant. Vide Fabrum loco superius citato.

Ecclesiam nostri obtinent.] Frequentissime Ecclesiam Sulpicius, seculi sui more, pro templo ponit. Exempla passim in opusculis ejus obvia. Augustin. Quæst. super Levit. l. 111. quæst. LVII. *Ecclesia dicitur locus, quo Ecclesia congregatur. Et hoc quotidianus loquendi usus obtinuit, ut* ad Ecclesiam prodire, & ad Ecclesiam confugere *nihil aliud, nisi quod ad locum ipsum parietesque prodierit vel confugerit, quibus Ecclesiæ congregatio continetur.* De quo infra pluribus.

Arriani

nent, Arriani tam Edentum de industria vacantem, orationis loco capiunt: sed hi non amplius quam octo-
10 *ginta. Reliqui nostrarum partium erant. Igitur frequentibus conciliis nihil actum, nostris in fide manenti-*
11 *bus, illis de perfidia non cedentibus. Ad postremum placuit, decem legatos mitti ad Imperatorem, ut quæ esset*

Arriani tam Edentum de industria vacantem.] Et hic mihi aqua hæret, ex Edentum tentavi facere *ædem tum:* sed nihil mihi promovere sum visus. *Giselinus.* Sigonius legit: *Arriani tum ædem, tum de industria.*

Orationis loco capiunt.] Cum hactenus ad Aëtii exortum usque homoousiastæ cum Arianis communicarent, καὶ δύχῶν καὶ ὕμνων ἐς βκλδυμάτων, & omnibus ferme aliis διζυγῖς φιλίας καὶ συνηθείας, excepta tantum Eucharistia, ubi semel Aëtius circa preces & hymnos dissensionem cœpit, Homoousiastæ & Arriani omnia quibus hactenus jungebantur, amicitiæ & consuetudinis vincula ruperunt, initio Antiochiæ facto. Communicasse autem antehac Arianos & Orthodoxos in precibus & hymnis, etiam ex Sozomeno III. 19. IV. 27. probatur. Atque hæc totalis divisio & scissura inter partes dissentientes. *Philostorg.* III, 14. Idem Severus noster innuit, cum dicit Arianos alio loco Orthodoxis orationes suas habuisse in Ariminensi Synodo.

Non amplius quam octoginta.] Athanasius quinquaginta vel plures. *De Synodis.* Idem ait, ducentos partis Catholicæ Ariminum concessisse. *Ad Africanos.*

Frequentibus conciliis nihil actum.] Concilia vocat conventus, quibus inter se disceptabant in unum locum convocati. *Sigonius.* Quod alia voce Ecclesiastica, *Sessionem* vocant. *Papias* vocabulista barbarus: *Sessio*, conventus, congregatio, ut in Synodis.

Nostris in fide manentibus, illis de perfidia non cedentibus.] Ariani omnes machinas expugnandis Occidentalibus adhibuerunt. Dicebant μὴ χρῆναι δυοῖν ἕνεκα λέξεων, καὶ τούτων ἀχράφων, διαπαιδᾶναι τὸ ἐκκλησίας τὸ σῶμα; ἀλλ' εἶπεῖν μὲ ὅμοιον τῷ μονογενῆ τὸν υἱὸν καὶ πάντα, τὸ δὲ τῆς οὐσίας ἀπολιπεῖν, ὡς ἄχραφοι, ὄνομα. Sed Occidentales quanquam ἀπλοῖς ἤθεσι χρώμενοι, non ignorarunt fraudem hæreticam; ideoque Nicænam Synodum constanter defenderunt. Παιδὲς γὰρ ἔφασκον εἶναι καὶ κληρονόμοι τῆς ἐν Νικαίᾳ πατέρων. *Theodoritus* II, 18. Cæterum etiam recenti experientia deprehensum frequentia de fide colloquia parum ad concordiam facere. Cujus rei causa est quam Sulpicius innuit; quia Orthodoxi non possunt quicquam de fide remittere; Heterodoxi de perfidia cedere nolunt. Videatur Sleidanus in commentariis.

Decem legatos mitti ad Imperatorem.] Ita enim Constantius jusserat. *Sozomen.* IV. 15. Et quanquam referant, jussisse ut decem Occidentales totidemque Orientales mitterent: tamen cum Orientales Seleuciam evocati essent, Ariani Ariminenses eorum loco decem miserunt. Quod callidum stratagema fuit: ut qui in Synodo, ob majorem numerum, & constantiam, debellari non poterant; eos aula, pari adversariorum numero, corrumperet. *Horn.*

Qui

esset partium fides & sententia, cognosceret, sciretque, pacem cum hæreticis esse non posse. Idem Arriani fa- 12
ciunt, mittuntque numero pari legatos, qui adversum nostros, coram Imperatore, confligerent. Sed ex parte 13
nostrorum, leguntur homines adolescentes, parum docti, & parum cauti: ab Arrianis autem missi senes callidi, & ingenio valentes, veterno perfidiæ imbuti, qui apud regem facile superiores extiterunt. Sed nostris manda- 14
tum, ne quo modo cum Arrianis communionem inirent, omniaque integra Synodo reservarent.

LVII. *Interim in Oriente, exemplo Occidentalium,* 1
Imperator jubet cunctos fere Episcopos, apud Seleuciam Isauriæ oppidum congregari. Qua tempestate Hila- 2
rius, *quartum jam exilii annum in Phrygia agens, inter*

Qui apud regem facile superiores extiterunt.] Præcipui fuerunt Valens & Ursacius, non quidem ex numero decem legatorum; sed eos antegressi. Nam cum ob Sirmiensem formulam hæreticam, quo ab ea desistere nollent, abdicati ab Orthodoxis essent, propere ad Regem contendunt, ejusque animum falsis criminationibus & suspicionibus occupant. *Sozomen.* IV, 16, 18. Notum est autem Imperatores eo tempore à Græcis etiam βασιλεῖς dictos. Quod nomen tum in Occidente, antiquato jam priscorum Romanorum edicto, *ne quem Regem paterentur*, invaluit.

Jubet cunctos fere Episcopos, apud Seleuciam Isauriæ oppidum congregari.] Τῆς ἰσαυρίας τραχείας. *Socrat.* Hæc Synodus non est illa quæ Nicomediæ indicta fuit. Sic enim Philostorgius existimavit, Ariminense & Nicomediense concilium simul indicta. Postea hoc, ob terræmotum in Bithynia, Seleuciam translatum. IV. 10. Et ei consentire Socrates videtur II. 19. Sed uterque erat. Nam Nicomediensis Synodus indicta Datiano & Cereale Coss. A. CCCLVII. ut *Socrates* tradit II, 31. *Sex. Aurel. Victor.* cap. XVI. *Idacius* in Fastis. Ariminensis vero & Seleuciensis anno post CCCLIX. Eusebio & Hypatio Coss. V. Kal. Octobr. Episcopi Orientis circiter CLX. convenerunt. *Sozomenus* & *Socrates*. CL. *Theodoritus*. De hoc concilio agunt *Socrates* II, 31. *Theodoritus* II, 27, 28. *Sozomen.* IV, 17, 18. *Nicephor.* IX, 43. *Athanas.* lib. de Synodis Arimini & Seleuciæ. *Epiphan.* in Semiarianis, Hæres. LXXIII. *Basil.* I. contra Eunomium.

Hilarius, quartum jam exilii annum in Phrygia agens.] Ex Notitia Imperii Orientalis apparet, Phrygias duas fuisse Pacatianam & Salutarem, atque eas, duos, quos nominat, magistratus, Vicarium & Præsidem habuisse.

Data

ter reliquos Episcopos, per Vicarium ac Præsidem, data evectionis copia, adesse compellitur: cum tamen nihil de
3 *eo specialiter mandasset Imperator. Judices tantum generalem jussionem sequuti, qua omnes Episcopos ad concilium cogere jubebantur, hunc quoque, inter reli-*
4 *quos, volentes miscere. Vt ego conjicio, Dei nutu ita gestum, ut vir divinarum rerum instructissimus, cum de*
5 *fide disceptandum erat, interesset. Is ubi Seleuciam venit, magno cum favore exceptus, omnium in se animos*
6 *& studia converterat. Ac primum quæsitum ab eo, quæ*

Data evectionis copia.] Quid sit evectionis copia, declaratur ex Codicis lib. XII. de cursu publico: *Evectionum copiam, cum proficiscendi ad nos necessitas fuerit, serenitas nostra largita est.* Ergo Vicarius, & Præses Phrygiæ, data evectionis copia, id est, tuti itineris fide, Hilarium quoque in Phrygia exulantem adesse compulerunt, licet speciale de illo evocando mandatum ab Imperatore non haberent. *Sigonius.* Vetus interpres Theodoriti libro V. historiæ Trip. capite 17. sed cursus, *inquit*, publicus non sufficit subvectui episcoporum. *Giselinus.* Atque hoc in Constantio Imperatore criminatur quoque Marcellinus, eum frequentissimis Synodis, religionem non tam promovisse, quam impedivisse. Ipse Sigonius, & Drusius legunt *evectionis.* Unde postea Julianus Apostata, de Constantio conquestus est; ejus tempore cursus publicos nimium fuisse fatigatos. l. 12. C. *Theodos.* dos. de curs. publ.

Volentes miscere.] Giselinus prolixe conqueritur de vitio hujus loci. Nam hoc loco, *inquit*, quis nullo majorum exemplo ferat nominandi casum ablativi absolute positi vicem subire? quare ego, *miscuere*, potius scriptum opinabor, dum aliorum mss. librorum testimonio confuter. Volentes, oppono episcopis compulsis & coactis concilio adesse. *Giselinus.* Ego malim *volentem*, ut sit judices vi generalis mandati, quo omnes episcopos agere, id est, advocare ad concilium jubebantur, Hilarium quoque, inter cæteros, quia volebat, miscuere. Quasi vero si abnuisset, vim facturi non fuerint. *Sigon.* Quibus turbis opus non est. Nam sensus clarissimus: *hunc quoque, Hilarium, inter reliquos, volentes miscere*, sive *miscuere.* Volentes refertur ad judices, qui etiamsi nihil specialiter de Hilario mandasset Imperator, tamen cum volentes, id est, sua sponte, nullo mandato, nisi generali, Synodo miscuerunt. *Horn.* Ab hac calumnia Ecclesias Gallicas vindicat Synodus Parisiensis, post reditum Hilarii ex Oriente celebrata, ut patet ex Epistola ejus Synodali ad Orientales: *Homousii sermonem, ad veram & legitimam ex Deo patre, unigeniti Dei, nativitatem, sumus amplexi, detestantes secundum Sabellii blasphemias ipsam unionem, neque aliquam partem patris esse filium intelligentes.*

Vt ego conjicio.] Illa verba, *ut ego conjicio*, alii ad superiora retulerunt, ego ad sequentia malim, ut conjecturam suam afferat de Dei concilio. *Sigon.*

Triony-

quæ esset Gallorum fides: quia tum Arrianis prava de nobis vulgantibus, suspecti ab Orientalibus habebamur, trionymam solitarii Dei unionem, secundum Sabellium, credidisse. Sed exposita fide sua, juxta ea quæ Nicææ 7
erant à patribus conscripta, Occidentalibus perhibuit testimonium. Ita absolutis omnium animis, intra con- 8
scientiam communionis, nec non etiam in societatem receptus, concilioque ascitus est. Agi deinde cœptum: re- 9
pertique pravæ hæresis auctores, atque ab Ecclesiæ corpore avulsi. In eo numero fuêre, Georgius *ab Alexan-* 10
dria,

Trionymam solitarii Dei unionem, secundum Sabellium, credidisse.] Sabellius docuit; eundem esse Patrem, filium & Sp. Sanctum, ita ut sint in una substantia tres nomenclaturæ. Aut velut in homine corpus est, & anima & spiritus: in sole vis illuminans, calefaciens; & ipsa circumferentiæ forma. *Epiphanius* hæres. LXII. Hoc Sulpicius noster vocat, *trionymam solitarii Dei unionem.* Cæterum hanc hæresin omnibus orthodoxis Ariani impegerunt. Unde & cum Meletius in Antiocheno concilio dixisset: τρία τὰ νοούμενα, ὡς ἐνὶ ὄντι Δαλεγόμεθα, Ariani statim exclamarunt eum τὰ σαβελλίου φρονεῖν. *Theodorit.* II, 31. Sabellium credidisse, eundem esse Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, & tantum inter se nominibus diversos fuisse. Quare Deum unum, & solitarium extitisse, & trium nominum diversorum unionem effectam esse. Unde S. Hieronymus contra Luciferianos: *In tribus vocabulis trinominem esse credens Deum in Sabellii hæresim incurrit.* Qui vero resistit Arrio, de eo facile suspicari licet, quod faveat Sabellio, nam inter se adversantur.

Agi deinde cœptum.] Cum inter Episcopos convenire non posset, de fide prius an personis agendum esset, σχίσμα εἰς τὰς παροικίας ἐχώρησε, concilium que in duas partes divisum est. Quarum alteri Acacius Cæsareæ Palæstinæ Episcopus, Georgius Alexandriæ, Uranius Tyri, Eudoxius Antiochiæ, cum quibus XXX. alii conspirabant, præfuere: alteri Georgius Laodiceæ Syriæ, Sophronius Pompeiopolis Paphlagoniæ, & Eleusius Cyzici. Cum illa vicissent sententia quæ primum de fide agi voluit, Acaciani fidem Nicænam abrogandam & novam scribendam censuere. Altera pars Nicænæ Synodo adhæsit, μόνῳ τῷ τῆς ὁμοουσίου λέξιν ἐμέμφοντο. Magnæ postea contentiones fuerunt inter Basilianos & Acacianos, de quibus *Socrates* II, 32. *Sozomen.* IV, 21. *Athanas.* de Synodis. *Philostorgius* IV, XI. & alii. Inter eas Arianorum & Semiarianorum conflictationes, Ægyptii Episcopi, excepto Georgio Alexandrino, constantissimos se ὁμοουσίου propugnatores ostenderunt. *Hilarius* contra Constant.

Repertique pravæ hæresis auctores, atque ab Ecclesiæ corpore avulsi.] Hi Acaciani fuerunt, sive Aëtiani, qui ἀνόμοιον & ὁμοιούσιον rejiciebant, ἀνομοίῳ & ἑτεροουσίῳ introducto. Cumque in pertinacia sua persisterent, abdicati sunt, hoc

dria, Acatius, Eudoxius, Uranius, Leontius,
11 Theodosius, Euagrius, Theodulus. *Sed confecta Synodo, decreta ad Imperatorem legatio, quæ gesta in-*
12 *sinuaret. Damnati quoque ad regem profecti, satis freti sociorum viribus, & Principis societate.*

1 LVIII. *Interea legatos Ariminensis concilii ex parte no-*

hoc est, ut Sulpicius loquitur, ab Ecclesiæ corpore avulsi. Concilium Ariminense verum & orthodoxum fuit, quia ibi Nicæna fides constanter confirmata fuit. Unde & Athanasius illud frequenter, ut vere orthodoxum laudat. *Athanas.* de Synod. & Epist. ad African. *Theodorit.* II, 83. *Sozomen.* IV, 18. Ambrosius quoque testatur majorem numerum Ariminensium Episcoporum Nicæni concilii fidem probasse, Arianaque decreta damnasse. Quæ vero post multos menses, per vim & motum extorta sunt, à legitimo Ariminensi concilio à patribus jure fuerunt discreta. *Baronius.*

Uranius.] Tyri Episcopus. Sic enim cum Sulpicio & aliis Sozomenus vocat. Apud Socratem ὑρσάκι῟ dicitur. Sed facile colligitur locum illum vitiosum esse, legendumque ὑρσάνι῟. Quia Ursacius occidentis Episcopus fuit, nomenque ejus Latinum. Contra hic Orientalis, & Græcus, sicut & nomen ὑρσάνι῟. *Horn.*

Leontius.] Galesinius, *Leontinus.* Sed apud Socratem exertim legitur: λεόντι῟, τῆς πόλεως τῆς λυδίας. Ut nihil mutandum sit. *Horn.*

Decreta ad Imperatorem legatio.] Decem legati, ut in Ariminensi factum, Constantinopolin missi. *Sozomenus* IV, 22.

Damnati quoque ad Regem profecti.] Acaciani. *Sozomenus.*

Principis societate.] Quippe perductis in suam sententiam, qui in aula plurimum poterant, διὰ τῶν πραγματευσάντων τῷ βασιλεῖ τὰ κρείττονα οἰκείας, rebus suis prospexerant. *Sozomen.*

Interea legatos Ariminensis concilii.] Ne intellige hæc accidisse confecta jam Synodo Seleuciana, & missis ad Constantium legatis. Utraque enim eodem tempore habebatur, ut ostendunt litteræ Ariminensis concilii, de hyemis asperitate expostulantes, lib. 5. cap. 23. hist. Tripart. & cap. 34. ejusdem libri ac historiæ, quod refert, initam esse Synodum Seleucianam 27. Septembris. quo capite ac sequente acta ejus Synodi, nempe contentiones partium, discessiones, ac denique ad Constantium legatio, fuse ac dilucide à Socrate & Sozomeno narrantur. Quod ipsum quo in Ariminensis Synodi actis minus præstitum est, hoc diligentior fuit noster Severus: à quo solo ea quæ deinceps tractantur, petenda sunt. *Gisselinus.* Socrates, Sozomenus, & cæteri Græci tradunt, Imperatorem noluisse legatos Catholicos audire, sed in aliud tempus eos rejecisse, bellicas occasiones caussatum. Atque ita Ariminense concilium esse dimissum. Ex quo apparet, eos rerum Occidentalium plane rudes fuisse. Nam nostri multo plura ad rem conficiendam addiderunt, quæ nunc à Sulpicio afferuntur, quorum unum hoc est, coëgisse eum, ut legati Catholici, Arrianorum legatorum communionem, contra mandata inirent. *Sigonius.*

Compellit

te noſtrorum compellit Imperator, uniri hæreticorum communioni: eiſdemque conſcriptam ab improbis fidem tradit, verbis fallentibus involutam, quæ Catholicam diſciplinam, perfidia latente, loqueretur. Namque Uſiæ *verbum, tanquam ambiguum, & temere*

Compellit Imperator.] Theodor. lib. II, cap. 15. litteras quidem Homouſianorum Conſtantio redditas narrat: ſed ipſis legatis aditum fuiſſe præcluſum: quod principes Arrianorum Regia potentia abutentes, dicerent curis Reipub. Imperatorem implicari. Idemque affirmant litteræ Conſtantii, quas epiſcopis Catholicis, audientiam legatis ſuis, & ſibi diſceſſum rogantibus, reſcripſit. *Sigonius.* Atque hoc eſt quod Sulpicius ſupra innuit, *miſſos ab Ariminenſibus homines adoleſcentes, parum doctos & parum cautos, quibus mandatum, ne quo modo cum Arrianis communionem mirent, omniaque integra Synodo reſervarent.*

Uniri hæreticorum communioni.] Chronicon Hieron. *Synodus apud Ariminum & Seleuciam Iſauriæ facta, in qua antiqua Patrum fides, decem numero legatorum, debinc omnium proditione, damnata eſt.*

Conſcriptam ab improbis fidem.] Nicææ Thracum. Formula ejus exrat apud Theodorit. II, 21. Nam Ariani, cum adhuc legatos & concilium Ariminenſe detineret Conſtantius, interea Epiſcopos multos ἄκοντας Nicæam Thraciæ traduxerunt, καὶ πείθουσι, τοὺς μὲν βουλήσαντες ὑπ' ἀπάτης, τοὺς δὲ διὰ ξάμβους, τῷ μὲ ΟΥ̓ΣἸΑΝ καὶ τὸ ΟΜΟΟΥ̓ΣΙΟΝ ἐξορύξαι τῆ πίστεως, σύμβολον δὲ ἀντὶ τούτων τὸ ΟΜΟΙΟΝ.

Verbis fallentibus involutam, quæ Catholicam diſciplinam, perfidia latente, loqueretur.] Solenne hoc Arrianis fuit, quod ab Archihæretico Ario didicerunt. Unde quotieſcunque cum Orthodoxis loqui vel ſcribere videbantur, illud ὑπούλως καὶ οὐκ εἰλικρινῶς fecerunt.

Uſiæ verbum.] Nec non ὁμοουσίας. Ariani, quæ ipſorum calliditas fuit, Imperatori cæteriſque perſuaſum ibant, Nicænam fidem cætera à ſe probari libenter, dummodo voces οὐσίας, ὁμοουσίας, ὁμοιομοουσίας, tollerentur. Argumentis autem iis uſi ſunt, quæ Sulpicius recenſet, *Verba eſſe ambigua, & temere à Patribus uſurpata, neque ex authoritate Scripturarum profecta.* Contra ipſi ambiguas voces, & ſub quibus venenum hæreſeos ſuæ occultabant, obtrudere Patribus, velut ὁμοιούσιον, ὅμοιον, aliaſque. Præcipue tamen Ariminenſi & Seleucienſi concilio, voces οὐσίας & ὁμοουσίας, quibus ſolis Ariani conſtringebantur à Catholicis, ſubverſæ ſunt. Nam Ariani plurimos Epiſcopos Nicæam Thraciæ ἄκοντας traduxerunt, & fraude miniſque effecerunt, ut omiſſo *Uſiæ* vocabulo, *Similitudinis* ejus loco nomen poneretur. Unde in formula Nicænſi Thracum Ariani dicebant: τὸ ὄνομα τῆ οὐσίας ὅτως ἀπλούστερον ἐνετέθη ὑπὸ τῶ πατέρων, ἀγνοούμενον δὲ τοῖς λαοῖς σκάνδαλον ἔφερε διὰ τὸ ἐν ταῖς γραφαῖς τῶν μὴ ἐκφέρεσθαι, ἤρεσε φείσασθαι τοῦτου, καὶ παντελῶς μηδεμίαν μνήμην οὐσίας δεῖ λοιπὸν γίνεσθαι, διὰ τὸ μάλιστα ἐκ θείας γραφῆς μηδαμῶς εἶναι δεῖ παῖδας καὶ ἐξ υἱὸς οὐσίας μεμνῆσθαι. *Theodorit.* II, 21. Epiſtola Synodalis

mere à patribus usurpatum, neque ex authoritate scripturarum profectum, sub specie falsæ rationis abolebat,
3 *ne unius cum Patre substantiæ filius crederetur. Eadem fides similem patri filium fatebatur. Sed interius ad-*
4 *erat fraus parata, ut esset similis, non esset æqualis. Ita dimissis legatis, Præfecto mandatum,* ut Synodum non ante laxaret, quam conscriptæ fidei consentire se
5 omnes subscriptionibus profiterentur. Ac, si qui pertinacius obsisterent, dummodo is numerus
6 intra quindecim esset, in exilium pellerentur. *Sed regressis legatis, licet vim regiam deprecantibus, negata communio. Enimvero, compertis quæ decreta erant, major rerum & consiliorum perturbatio: dein paulatim plerique nostrorum, partim imbecillitate ingenii, partim tædio peregrinationis evicti, dedere se adversariis, jam post reditum legatorum superioribus, & Ecclesiam, nostris inde detrusis, obtinentibus, factaque semel inclinatione animorum, catervatim in partem alteram*

nodalis Concilii Parisiensis ad Orientales: *Plures numero, qui aut Arimini aut Nicææ adfuerunt, sub auctoritate vestri nominis, ad Usiæ silentium sunt coacti: quod verbum à vobis quondam contra Ariomanitarum hæresim inventum, nobis semper sancte fideliterque susceptum est.* Vide Epiphanium contra Semiarianos.

Eadem fides similem patri filium fatebatur.] Verba sunt: ὅμοιον κατὰ πάντα τὸν υἱὸν, καθὼς καὶ αἱ θεῖαι γραφαὶ λέγουσι. Theodoret. II, 21.

Factaque semel inclinatione.] Omissa sunt hæc, aut potius de industria reticentur ab auctoribus Historiæ Trip. Atque adeo, quod magis mirere, refert Theodoritus capite 11, lib. x x 1. & Socr. histor. Tripart. lib. v, cap. 25. lectis literis, quas modo dixi, Constantii, omnes soluta Synodo domum suam rediisse: Ursatium vero, atque adversariorum principes, exacerbato Imperatoris animo abutentes, invitos plerosque Episcopos deduxisse in urbem Thraciæ, Nicæam nomine: ibique aliis simplicibus circumventis, aliis territis, persuasisse ut οὐσίας & ὁμοουσίας vocabulo è fidei professione ejecto, solius τοῦ ὁμοιότητος facerent mentionem. Quæ quidem utcunque consentiunt cum istis, si exitum concilii spectes; at ea re plane è diametro dissentiunt, quod illi Nicææ hæc gesta velint, noster vero Arimini, in ea quidem Ecclesia, quam, Catho-

teram conceſſum: donec ad viginti uſque noſtrorum numerus imminutus eſt. Sed hi, quanto pauciores, tanto validiores erant, conſtantißimuſque inter eos habebatur, noſter Fœgadius, *& Servatio Tungrorum Epiſcopus. Hos, quia minis & terriculis non ceſſerant, Taurus precibus aggreditur, ac lachrymans obteſtatur, mitiora uti conſulerent.* Clauſos intra unam urbem Epiſcopos, jam ſeptimum menſem agere. Injuria hyemis & inopia confectis, nullam ſpem reverſionis dari. Quis tandem eſſet finis? Sequerentur plurium exemplum, auctoritatem ſaltem ex numero ſumerent. *Etenim vero Fœgadius paratum ſe exilio, atque ad omne ſupplicium, in quod depoſceretur, profiteri:* ſe ab

Catholicis inde detruſis, Arriani aliorum defectionibus aucti poſtmodum obtinuerunt. Niſi fortaſſe, quæ Nicææ geſta ſunt, ea poſt ſolutionem Synodi Ariminenſis acciderunt. Quod ſi ita ſeſe habeat, ut habere ſe aperte Socrates teſtatur: illud certe conſtat, à neutro, de iis, quæ, antequam Arimino diſceſſum eſt, ibi adeo fœde hic commemorantur, ne verbum eſſe factum. Quæ tamen Gallus homo de iis, qui forſitan interfuerant, audire potuit multo certius, & fidelius memoriæ prodere. *Giſilin.*

Fœgadius.] Rectum eſt *Phœbadius*, cujus eruditiſſima epiſtola in Arianos ſcripta, excuſa eſt ab Henrico Stephano. Epiſcopus erat Aginni Nitiobrigum in Aquitania, unde illud *noſter Phœbadius*. Nam Sulpicius etiam Aquitanus erat. Perperam in Hieron. *Sæbadius* ex Sophronii Σοιβάδιος. Nam manuſcriptus liquido habet *Febadius*. Druſius.

Clauſos intra unam urbem Epiſcopos, jam ſeptimum menſem agere. Injuria hyemis & inopia confectis.] Hæc ex Hilario expreſſa eſſe, nullum dubium. Verba ejus ſunt: *Synodos contrahis, & Occidentalium fidem ad impietatem compellis, concluſos urbe una minis terres, fame debilitas, hyeme conficis, diſſimulatione depravas.* III. ad Conſtantium.

Nullam ſpem reverſionis dari.] Ex hoc loco patet, quam rudes rerum Occidentalium Orientales fuerint. Quippe Græci tradunt, cum Conſtantius Epiſcopis Ariminenſibus reſpondere non dignaretur, ſingulos ad ſuas ipſorum civitates revertiſſe. Καθ' πόλεις τοὺς ἐπισκόπους ἀνεχώρησεν. *Socrates* II, 29. *Sozom.* IV. 18. Quod falſiſſimum commentum, pleniſſima ac accuratiſſima Sulpicii noſtri relatio confutat, quam ab ipſis, qui interfuerunt Aquitaniæ Epiſcopis, haud dubie hauſit. Igitur non alii, in hoc concilio fides habenda eſt. Et fatetur Sozomenus, nihil certi de exitu Ariminenſis concilii ſe proferre poſſe. Διάφορος γάρ, inquit, λόγος καὶ τῶν εἰς ἐμὲ ἥκοντων. Unde tam diverſa & ἀσύστατα tradunt illi Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ Triumviri. *Horn.*

se ab Arrianis conceptam fidem non recepturum.
10 *Ita in hoc certamine aliquot dies tracti, ubi parum ad pacem proficiebant, paulatim & ipse infractior, ad ex-*
11 *tremum, proposita conditione evincitur. Namque Valens & Vrsatius affirmantes*, præsentem fidem Catholica ratione conceptam, ab Orientalibus, Imperatore auctore, prolatam, cum piaculo repudiari, ut quis discordiarum finis foret, si quæ Orientalibus placuisset, Occidentalibus displiceret? Postremo si quid minus plene præsenti fide editum videretur, ipsi adderent, quæ addenda putarent: præbituros
12 se, in his quæ essent adjecta, consensum. *Favorabilis professio pronis omnium animis excepta, nec ultra nostri repu-*

Proficiebant.] Sigonius: *proficiebat*, Taurum intelligens.

Valens & Vrsatius.] Quos supra *Principes* Arianæ factionis appellavit. Sciendum est in conciliis fuisse quosdam antesignanos, οἱ πρωτόστατοι, alios vero in secundis vel suppetiis eorum fuisse, qui συνιλαμβάνοντες. Sic in Synodo Ariminensi, Valenti & Vrsacio συνιλαμβάνοντο Germanius, Auxentius, Demophilus & Cajus, teste Socrate II, 29. Sozomen. IV, 16. Hi συναπόστατοι & δεύτεροι vocantur.

Ab Orientalibus, Imperatore auctore, prolatam.] Hanc Valentis & Vrsacii fraudem Sozomenus detegit. Quippe illi Ariminensibus per subornatos quosdam, persuasum ibant, Orientales, qui tum Seleuciæ congregati, nunquam quieturos, εἰ μὴ τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα ἀφανισθείη. Ita Occidentales subversos exemplo, quod veteratorie confictum erat, Orientalium; & Orientales exemplo Occidentalium ad eandem perfidiam coactos. Videeum IV, 18.

Vt quis.] Sigonius, *ecquis.*

Discordiarum finis foret, si quæ Orientalibus placuisset, Occidentalibus displiceret?] Et tamen hæc discordia imposterum fere inter Ecclesias Occidentis & Orientis duravit. Divisio inter eas, primo ex linguæ diversitate orta. Deinde ex distincto regimine imperii. Tandem schisma accessit, & tum plane divortium utriusque Ecclesiæ factum est. Quælibet res suas sibi agere, in suum concilium concedere. Tota tunc Ecclesia in duo velut majora concilia dividebatur, in Orientale & Occidentale. Orientalis præses habebatur Constantinopolitanus, id est, Novæ Romæ Episcopus: Occidentalis Romæ veteris antistes. Ex utroque conflatum concilium generale habebatur. In Aquileiensi concilio sub Ambrosio, soli Occidentales fuerunt. Cur Orientales non venerint, causam adfert Ambrosius: *quia scierunt consuetudinem hujusmodi, ut in Oriente Orientale esset concilium, intra Occidentem Occidentalium, ideo non putaverunt esse veniendum.* Salmas.

Et

repugnare ausi, jam quoquo modo finem rebus imponere 13
cupientes. Dein conceptæ à Fœgadio & Servatione pro-
fessiones edi cœpere: in quîs primum damnatur Arrius,
totaque ejus perfidia: cæterum non etiam patri æqualis,
& sine initio, sine tempore, Dei filius pronunciatur. Tum 14
Valens, tanquam nostros adjuvans, subjecit sententiam,
cui inerat occultus dolus: filium Dei non esse creatu-
ram, sicut cæteras creaturas: *fefellitque audientes*
fraus professionis. Etenim his verbis, quibus similis esse 15
cæteris creaturis filius negabatur, creatura tamen, potior
tantum cæteris, pronunciabatur. Ita neutra pars vicisse 16
se penitus, aut victam putare poterat: quia fides pro Ar-
rianis, professiones vero postea adjectæ, pro nostris erant:
præter illam quam Valens subjunxerat, quæ tum non
intellecta, sero demum animadversa est. Hoc vero modo 17
concilium dimissum, bono initio, fœdo exitu, est con-
summatum.

XLIX. *Igi-*

Et sine initio.] Non potest hæc esse pars ipsius professionis: esset enim falsa. Nam ipsi Arriani in fidei professione Arimini lecta filium Dei agnoscunt fuisse ante omnia sæcula, & ante omne principium, & ante omne, quod cogitari potest, tempus, &c. Quare nisi me fallit opinio, legendum: *Cæterum non etiam patri æqualis, set sine principio*, &c. ut unum s. alterum absorpserit: quomodo dial. III. cap. 15. ex *firmaret*, ultima, ut fit, syllaba repetita, factum erat, *firmaret* set. Quibus mendis nihil frequentius. Set autem per t. scribi solere, solus Faërnus pro me testabitur, cujus hæc perpetua est in Terentio suo orthographia. *Giselinus.*

Creatura tamen, potior tantum cæteris, pronunciabatur.] Hieronymus adversus Luciferianos, ait, in concilio hoc nomine, unitatis & fidei infidelitatem scriptam esse. Nam illo tempore nihil tam pium tamque conveniens servis Dei visum esse, quam unitatem sequi, & à totius mundi communione non scindi, præsertim cum superficies expositionis nihil jam sacrilegum præferret. Sed cum post solutum concilium Ursacius & Valens, cæterique nequitiæ eorum socii cœpissent palmas suas jactare, dicentes; *se filium non creaturam negasse, sed similem cæteris creaturis*: tunc usiæ sive substantiæ nomen abolitum esse, tunc Nicænæ fidei damnationem conclamatam esse, *totumque ingemuisse orbem, & se Arianum esse miratum.* Quod sic intelligendum, non quasi tunc Patres Orthodoxi facti sint Ariani, sed quod in nova fidei regula,

1 LIX. *Igitur Arriani rebus nimium prospere & secundum vota fluentibus, Constantinopolim ad Imperatorem concurrunt: ibi repertos Seleucienſis Synodi legatos, vi regia compellunt, exemplo Occidentalium, pra-*
2 *vam illam fidem recipere. Plerique abnuentes, injuriosa custodia ac fame vexati, captivam conscientiam dede-*
3 *re. Multi constantius retinentes, adempto Episcopatu, in exilium detrusi, atque in eorum locum alii dati. Ita*

consubstantialitatis nomine prætermisso, atque substantiæ pariter ablegato, visi essent Nicænæ fidei proditores. *Baronius.*

Constantinopolim ad Imperatorem concurrunt.] Constantius ex procinctu Sarmatico, pergens ad bellum Persicum, hyeme, mense Octobri, ejusdem anni CCCLIX. Constantinopolin venit. *Ammian.* XIX. *Zosimus.* Ibi festine convocati ex Bithynia L. Episcopi. *Socrat.* II, 32. Quod factum ante solutam synodum Ariminensem & Seleucienſem. Deinde Occidentales & Orientales eo evocati. *Philostorgius* IV, 12. Sed Occidentalium non nisi decem legati adfuerunt. *Sozomen.* IV, 22. Cæteri Orientales fuerunt. *Theodoritus* II, 27. De hac Synodo *Basilius* I. adv. Eunomium & Epist. LXXII. *Nazianz.* in laud. Athanasii. *Socrates* II, 32, 33. *Theodorit.* II, 27. *Sozomen.* IV, 22, 23, 24. *Philostorgius* IV, 12.

Ibi repertos Seleucienſis Synodi legatos.] Non videtur Severus hunc conventum Constantinopolitanum, pro Synodo agnovisse: cum tantum legati Ariminensium & Seleucienſium adesſent. Sed huic repugnant cæteri scriptores, maxime Græci. Nam Philostorgius exertim dicit: σωαθροίζονται ὅτε τῶν ἑσπερίων καὶ τῶν ἑῴας καὶ λιβύης μικρῷ σύμπαντες. Socrates etiam ex proxima provincia Bithyniæ Episcopos vocatos dicit. Eum Sozomenus & Theodoritus sequuntur. Quicquid sit, conciliabulum male compositum, ex fraude, perfidia, metu, fuit indignum concilii nomine. Aëtius tamen ibi damnatus fuit, quod ἀπαραλλάκτως ὅμοιον filium diceret, non κατ' οὐσίαν, ut Basilius; sed alio sensu. Vide Gothofr. ad Philostorgium IV, 12.

Exemplo Occidentalium.] Sozomeni verba de hac ipsa re agentis lib. 5. Trip. hist. c. 35. omnino à Severo faciunt. *Gisel.*

Pravam illam fidem recipere.] Quæ ab Arianis Ariminensi Synodo fuerat obtrusa. Et cum οὐσίας nomen tantum in Ariminensi Synodo rejectum fuisset, ὑποστάσεως quoque nomen in Constantinopolitana damnatum fuit. *Philostorg.* X, 2. *Athanas.* de Synodis & Epistola ad African. *Socrates* II, 33. V. 33. *Sozomen.* IV, 23. Et hoc est quod veteres dicunt, Ariminensi fidei in Constantinopolitana aliquid additum fuisse, προσθήκας, inquit Sozomenus, ἐπὶ τῇδε τῇ λοιπῇ οὐσίαν ἢ ὑπόστασιν ὀνομάζειν μηδόλως.

Retinentes.] Drusius legit: *renitentes.* Sæpe usus fuit hoc verbo in Dialogo I, cap. 3. *Adversum hæc Episcopi obstinatius renitentes.* & cap. XXV. *renitentibus cunctis, & præcipue loci illius Abbate renitente.*

Perfidiæ

Ita optimis ſacerdotibus aut metu territis, aut exilio de- 4
ductis, perfidiæ paucorum cuncti conceſſerant. Aderat 5
ibi tum Hilarius, *à Seleucia legatos ſecutus, nullis cer-*
tis de ſe mandatis, operiens Imperatoris voluntatem, ſi
forſitan redire ad exilium juberetur. Is ubi extremum 6
fidei periculum animadvertit, Occidentalibus deceptis,
Orientales per ſcelus vinci: tribus libellis, publice datis,
audientiam regis popoſcit, ut de fide coram adverſariis
diſceptaret. Id vero Arriani maximopere abnuere. 7
Poſtremo, quaſi diſcordiæ ſeminarium, & perturbator
Orientis, redire ad Gallias jubetur, abſque exilii in-
dulgen-

Perfidiæ paucorum cuncti conceſſerant.] Ea tempeſtate facies Eccleſiæ fœda admodum ac turpis fuit, cum non, ſicut prius, ab externis, ſed propriis vaſtaretur, nec niſi fugæ, prævaricationes, lapſus, cernerentur. *Ruſin.* 1, 21.

Tribus libellis, publice datis, audientiam regis popoſcit.] Hi fuerunt libelli ſupplices, diverſi à tribus illis qui extant adverſum Conſtantium ſcripti. Qui diverſo tempore, & ob aliam cauſam ſcripti ſunt. *Baronius.* Primum, qui ſic incipit, *Benignifica natura tua*, in ipſo exilio videtur ſcripſiſſe, quippe in quo Imperatorem rogat, ut Epiſcopos exules reſtituat Eccleſiis ſuis. Secundum, cujus initium, *Non ſum neſcius Imperator*, Conſtantio ipſi tradidit Conſtantinopoli: ſed nec admiſſus nec auditus. *Hieronym.* in Catalogo & Chronico. Tertius ſic incipit: *Tempus eſt loquendi*, diciturque contra Conſtantium jam defunctum ſcriptus. Falſo. Nam ſcriptus quinto exilii anno, uno ante obitum Conſtantii anno. Ille autem, cujus Hieronymus meminit: *Et alius in Conſtantium, quem poſt mortem ejus ſcripſit*, haud dubie diverſus ab hoc eſt, quique nunc deſideratur. *Scultet.* Utcunque ante obitum Imperatoris ſcriptus; non tamen eo vivo publicatus fuit. Quis enim credat hoc impune laturum Hilarium? Qui graviſſima Conſtantio crimina, acerrimis verbis, impingit. *Horn.*

Perturbator Orientis.] Orienti enim ſuo maxime conſultum volebat Conſtantius, & libet ſuſpicari, Juliani jam tum bonis ſimul & malis adulantis, atque epiſcopos à Conſtantio relegatos ad ſuam quemque eccleſiam revocantis, nonnullam rationem eſſe habitam. Non enim de nihilo eſt, quod Hilarius audientiam poſcens à Conſtantio his verbis utatur: Nec levem habeo querelæ meæ teſtem, dominum meum religioſum, Cæſarem tuum Julianum, qui plus in exſilio meo à malis contumeliæ, quam ego injuriæ, pertulit. Et *Hieronymus* dial. in Luciferianos: *Tunc* (poſt utramque Synodum) *omnes epiſcopi, qui de propriis ſedibus fuerant exterminati, per indulgentiam novi Principis ad Eccleſias redeunt. Tunc Hilarium ſuum de prælio revertentem, Galliarum Eccleſia complexa eſt.* Per novum principem intelligit, Julianum. *Giſelin.*

Redire ad Gallias jubetur.] Conſtantius juſſit, ut domum rediret, ſed exilium non remiſit. Mortuo mox Conſtantio, Julianus omnibus reditum indulſit,

8 *dulgentia. Verum ubi permensus est orbem pene terrarum, malo perfidiæ infectum, dubius animi, & magna curarum mole æstuans, cum plerisque videretur, non ineundam cum his communionem, qui Ariminensem Synodum*

dulsit, tumque demum Hilarius cum cæteris in Galliam per Italiam rediit. Unde Sulpicius in vita S. Martini: *Nec multo post, cum Sancto Hilario comperisset Regis pœnitentia potestatem indultam fuisse redeundi, Romæ ei tentavit occurrere, profectusque ad urbem est.* Sic sensit S. Hieronymus, ut postapparebit. *Sigonius.* Magno Dei miraculo accidit, ut Hilarius post exhibitum tertium librum Constantio, quo Tyrannidem ejus acerrime reprehendit, tanquam pro præmio sacerdotalis libertatis sit jussus reverti ad suos. Quod hoc anno CCCIX. contigit. *Hieron.* in Chron. & adverſ. Lucifer. *Baron.* Sane magnum id miraculum, si verum. De quo jure dubitari potest. Verba Hieronymi sunt: *Hilarius cum apud Constantinopolim librum pro se Constantio porrexisset, ad Gallias redit.* In Chronico. Et in Catalogo manifeste distinguit inter libellum quem Hieronymus viventi Constantio porrexit, & alterum illum. Prior vocatur, *Ad Constantium.* Alter, *in Constantium.* Fuit ergo invectiva, nec pro Hilario, sed contra Constantium liber scriptus. *Horn.*

Absque exilii indulgentia.] Vide finem cap. quarti in vita B. Martini, ubi hunc locum ex alio sumus interpretati. *Giselinus.* Constantius imperator, licet Hilarium juberet domum redire, ne Orientem turbaret, tamen non remisit ei exilium, ita vita B. Martini, cap. 4. *Nec multo post cum S. Hilarius comperisset regis pœnitentia potestatem indultam fuisse redeundi, Romæ ei tentavit occurrere.* Hieronymus adversus Luciferianos, *Tunc omnes episcopi, qui de propriis sedibus fuerant exterminati, per indulgentiam novi principis* (Juliani) *ad Ecclesias revertuntur. Tunc Hilarium suum de prælio revertentem Galliarum Ecclesia complexa est.* Druſ. Mortuo Constantino successit Julianus, qui se initio Christianis æquissimum præbuit, atque episcopis exulantibus reditum condonavit. Quare ita pergit S. Hieronymus: *Omnes episcopi, qui de propriis sedibus fuerant exterminati, per indulgentiam novi principis ad Ecclesias redeunt. Tunc triumphatorem suum Athanasium Ægyptus excepit. Tunc Hilarium de prælio revertentem ecclesia Galliarum complexa est. Tunc ad reditum Eusebii lugubres vestes Italia mutavit. Concurrebant Episcopi, qui Ariminensibus dolis irretiti sine conscientia hæretici ferebantur, contestantes corpus Domini, & quicquid in Ecclesia sanctum est, se nihil mali in sua fide suspicatos. Putavimus*, dicebant, *sensum congruere cum verbis, nec in ecclesia Dei, ubi simplicitas, ubi pura confessio est, aliud in corde clausum esse, aliud in labiis proferri timuimus. Decepit nos bona de malis existimatio, non sumus arbitrati, sacerdotes Christi adversus nos pugnare.* Hæc in universum ab episcopis acta sunt, ad emendanda, quæ subscriptione Ariminensi commissa erant. *Sigonius.*

Orbem pene terrarum, malo perfidiæ infectum.] Hæc sunt illa tempora, de quibus supra ex Hieronymo dictum: *Totus ingemuit orbis, & se Arianum esse mirabatur.* Adv. Lucifer. Hæc est fœda illa Ecclesiæ facies. *Rufinus* 1, 21. Vide eundem lib. X. cap. 30, & 31. qui hæc eadem tradit, & Hilarium ante cæteros exules revocatum esse innuit. *Giselinus.*

Cum plerisque videretur, non ineundam

cum

nodum recepissent, optimum factu arbitratus, revocare cunctos ad emendationem & pœnitentiam, frequentibus intra Gallias conciliis, atque omnibus fere epistolis de errore

cum his communionem, qui Ariminensem Synodum recepissent.] Innuit Luciferianos, de quibus paulo post: *Lucifer in tantum eos qui Arimini fuerant, condemnavit, ut se etiam ab eorum communione secreverit, qui eos sub satisfactione vel pœnitentia recepissent.* S. Cœna dicebatur communio, Ἀφ' τοῦ ἅπτε κοινωνεῖν τὰς ἀξίας πάντας τῶν μυστηρίων. *Pachymer.* Dionysii Interpres. Vide Casaubonum Exercit. XVI. Ad ea, quæ perperam acta in Ariminensi concilio erant, emendanda, duo consilia proponebantur. Unum, ut omnes episcopi, qui se subscriptione contaminassent, communione integrorum excluderentur, quod censuit Lucifer: alterum, ut ad pœnitentiam adhiberentur, quod censuit Hilarius. Hic enim cum in reditu ex Oriente, omnes homines perfidia Arriana pollutos esse reperisset, videretque plerosque cum Lucifero in ea sententia esse, ne cum episcopis, qui Ariminensi concilio subscripsissent, communio iniretur, ipse longe aliter sentiens, postquam in Italiam & Gallias venit, multa concilia habuit. Ibi vero cum episcopi errorem suum confiterentur, & se deceptos assererent, iis prope verbis utentes, quæ supra ex S. Hieronymo in hunc commentarium intexuimus, jurantes se nihil mali in sua fide suspicatos, ex omnium consensu condemnavit formulam Ariminensem, qua filius patri similis, & creatura, non sicut cæteræ creaturæ, statuebatur, & fidem in pristinum statum redegit, ut filius crederetur genitus, non factus, consubstantialis patri, ex Deo natus ante omnia secula. *Sigon.*

Optimum factu arbitratus.] Hic iterum nominativus verbo comite destitutus lectorem suspensum reliquit: nisi fortasse verbis periodum hanc claudentibus ad singularem numerum reflexis, scribi debeat, *condemnavit*, & *reformavit*. Quod sine libris audeat qui volet, non ego. *Giselin.* Imo vero scribe *condemnans*, & *reformans*, litera *t* in *s* mutata, & omnia clara erunt. *Horn.*

Revocare cunctos ad emendationem & pœnitentiam.] Socrates II, 8. *Hilarius Pictavorum Episcopus (est autem hæc civitas Aquitaniæ ulterioris) ante Eusebium, Episcopus tum in Gallia, Catholicæ fidei dogmata diligenter docuit, socio usus Eusebio Vercellensium Episcopo. Uterque fidem strenue propugnavit.* Ἱλάριός τε ὁ Ἐπίσκοπος ὢν βιβλίοις τῇ Ῥωμαίων γλώττῃ τὰ Ἕλλησιν παράδοξα δόγματα, δικαίως ὢν τῶν Ἀρειανῶν δογμάτων κατέψαφ.

Intra Gallias conciliis.] Ex conciliis autem, quæ multa habuit, unum fuit Biterrense, ut ipse significat in libro de Synodis: *Ego gravissimum fidei periculum longe antea providens post sanctorum virorum exilia Paulini, Eusebii, Luciferi, Dionysii quinto abhinc anno, à Saturnini & Vrsatii, & Valentis communione me cum Gallicanis episcopis separavi indulta cæteris consortibus eorum resipiscendi facultate. Quibus postea per factionem eorum pseudapostolorum ad Biterrensem Synodum compulsis cognitionem hujus hæreseos obtuli; sed hi timentes publicæ conscientiæ audire ingesta à me noluerunt.* Hinc S. Augustinus contra Maximinum: *Hoc est illud Homousion, quod in concilio Nicæno adversus hæreticos Arrianos à Catholicis patribus veritatis auctoritate, & auctoritatis veritate firmatum est. quod postea in concilio Ariminensi propter novitatem in verbis minus, quam oportuit, intellectum, multis paucorum fraude deceptis, hæretica*

errore profitentibus, apud Ariminum gesta condemnant, & in statum pristinum Ecclesiarum fidem reformant. Resistebat sanis consiliis Saturninus, *Arelatensium episcopus, vir sane pessimus, & ingenio malo, pravoque. Verum etiam præter hæresis infamiam, multis atque infandis criminibus convictus, Ecclesia ejectus est. Ita partium vires, amisso duce, infractæ. Paternus etiam à Petrocoris æque vecors, nec detrectans perfidiam profiteri, sacerdotio pulsus: cæteris venia data. Illud apud omnes constitit, unius Hilarii beneficio, Gallias nostras, piaculo hæresis liberatas. Cæterum* Lucifer,

impietas sub hæretico Imperatore Constantio labefactare tentavit: sed non post longum tempus libertate fidei Catholicæ prævalente, posteaquam vis verbi, sicut debuit, intellecta est, Homousion illud Catholicæ fidei sanitate, longe lateque defensum est. Sigonius. Extat Synodalis epistola missa ex Parisiensi tunc celebrato concilio ad Orientales, quam Nicolaus Faber edidit. Ejus inscriptio sic se habet: *Incipit Fides Catholica exposita apud Fariscam civitatem ab Episcopis Gallicanis ad Orientales Episcopos.* Pro *Fariscam* restituendum *Parisiam*, ut Faber monuit. In ea epistola profitentur, se Usiæ & ὁμοουσιον vocem & Orthodoxum sensum semper retenturos.

Atque omnibus fere epistolis.] Ut infra, sic hoc etiam loco restitui, episcopis pro epistolis: audaciter quidem, sed tamen vere. Quod spero omnes mihi donaturos. Sequitur enim, cæteris (post Saturninum & Paternum) sacerdotio pulsos) venia data, &, unius Hilarii beneficio Gallias nostras piaculo hæresis liberatas. *Giselinus.*

Saturninus Arelatensium Episcopus.] De quo paulo ante.

Præter hæresis infamiam.] Commendatur constantia & sincera fides Ecclesiæ Gallicanæ, cum in tanto numero Episcoporum tam pauci sint reperti qui adhæserint Arianis, reliquis omnibus sequentibus Sanctum Hilarium. *Baronius.*

Amisso duce infractæ.] Joh. Jacobus Grynæus auctor vitæ B. Hilarii, Basilææ evulgatæ, corrigendum putat *fractæ.* quod sane ille non putaret, si paulo post de Fœgadio legisset. Paulatim & ipse *infractior.* Quid, quod Cicero aliter loqui nunquam solet? *Giselinus.*

A Petrocoris.] Petrocorii, Aquitaniæ populi, in provincia Burdegalensi. Sunt autem Marliano Petragorii, Gal. *Perigeux.* Drusius. Petrocoritana Ecclesia fuit in Aquitania secunda. *Sigon.*

Unius Hilarii beneficio Gallias nostras piaculo hæresis liberatas.] Hiero. *Gallia per Hilarium Arrianæ perfidiæ dolum damnat.* Ruffinus 1, 30, 31. de Hilario & Eusebio: *Ita duo isti viri, velut magnifica quædam mundi lumina, Illyricum, Italiam, Galliasque suo splendore radiarunt, ut omnes etiam de abditis angulis & abstrusis, hæreticorum tenebræ fugaventur.* Qui tamen alias obtrectatur Hilarium, fingens eum post Ariminense conci-

fer, *tum Antiochiæ, longe diversa sententia fuit. Nam* 13
in tantum eos qui Arimini fuerant condemnavit, ut se etiam ab eorum communione secreverit, qui eos sub satisfactione vel pœnitentia recepissent. Id recte, an perperam constituerit, dicere non ausim. Paulinus & Rhodanius 14

concilium, ab Episcopis excommunicatum. Quam fabulam Hieronym. Apol. lib. II. confutat. Vide & *Socratem* III, 8. *Sozomen.* V, 12. *Niceph.* X, 17.

Lucifer.] Episcopus Calaritanus in Sardinia, de quo supra. Ab hoc Luciferiani, contra quos Hieronymus Dialogum scripsit. Extat inter epistolas ejus. De hoc schismate *Socrates* XI, 7. *Sozomen.* V, 11. *Niceph.* X, 17. Fuit homo vehementissimi ingenii, quod ex scriptis ejus apparet; & qui in Constantium acerrime invectus est.

Tum Antiochiæ.] Relegatus enim in Palæstinam, Antiochiæ Paulinum Episcopum designavit. Unde lis ei aliqua cum Eusebio Vercellensi. *Socrates* & alii.

In tantum eos qui Arimini fuerant condemnavit, ut se etiam ab eorum communione secreverit, qui.] Hæc vera causa schismatis Luciferiani. Nam quod Socrates, Sozomenus, Rufinus, eam rejiciunt in dissidium ejus cum Eusebio ob Paulini electionem, falsum est, ut Baronius ostendit. Vide *Sozom.* V, 12. *Ruffin.* I, 32. *Socrat.* III, 7. Incidit autem in dissidium cum Eusebio, quod auctor ejus decreti esse videretur, quo Episcopis lapsis communicatio Catholica restituebatur. Hieronymus: *Lucifer cum Georgio Episcopo Hispaniarum, & Philone Lybiæ, nunquam se Arianæ miscuit pravitati.* Hoc non sic accipiendum, ac si duntaxat hi immunes fuerint ab Ariana hæresi: sed quod abstinuerint à communicatione Episcoporum illorum qui cum Arianis pœnitentibus communicaverant. *Baronius.* Circa lapsos disciplina fuit admodum severa & prorsus admiranda. Nam in admittendis lapsis ad sacram Communionem quinque gradus observati, sive, ut loquuntur scriptores Ecclesiastici, τέσσαρας τόπους ἐπιτιμίων ἀνύσαι, quatuor loca pœnæ obiri præcepit, antequam pervenirent ad ipsam communionem. Primus locus erat quem vocarunt προσκλαυσιν, quasi *præfletum*, ubi in primo aditu Ecclesiæ, separati non solum à fidelibus, sed etiam Catechumenis, aliquot annos. Tres ut plurimum manebant pœnitentes in squallore & pædore, *omnibus fidelibus legationes deprecationis injungentes*, ut loquitur Tertull. libro de Pœnit. Proximus locus erat ἀκροάσις, ubi plerumque aliis tribus annis admittebantur tantum ut audirent verbum Dei, quando legebatur in Ecclesia. His fas non erat precibus interesse. Tertius gradus erat ὑποπτωσις, cum ad preces quoque admittebantur, & ut Catechumeni erant. Cæteri duo erant, σύστασις & μέθεξις, *initiatio* & *participatio*. Casaubon.

Recte, an perperam constituerit, dicere non ausim.] Imo perperam, Sulpici. Excandescit in Johannem Arcam, Sardum, quod Lucifero huic locum inter Sanctos Insulæ Sardiniæ dederit, Baronius appendice ad Tomum IV. Annal. Hieronymus ejus factum, quantum potest, excusat. *Unum est*, inquit, *quod etiam in præsenti constanter loquar; verbis eum à nobis dissentire, non rebus: siquidem eos recipiat, qui ab Arrianis baptisma consecuti sunt.* Adverss. Lucifer. Qui ejus in schismate perseverantiam lamentabiliter deflet, *de Scriptor. Eccles.* in Lucifero.

Paulinus

danius *in Phrygia defuncti*. Hilarius *sexto anno, postquam redierat, in patria obiit.*

1 LX. *Sequuntur tempora ætatis nostræ gravia & periculosa, quibus, non usitato malo, pollutæ Ecclesiæ, &*
2 *perturbata omnia. Namque tum primum infamis illa Gnosticorum hæresis intra Hispanias deprehensa, superstitio*

Paulinus & Rhodanius.] De S. Paulino sic Beda: *Prid. Kalend. Septembris Treveris celebratur natalis S. Paulini episcopi, & confessoris, qui à Constantio Imperatore ob Catholicam fidem relegatus exilio, & usque ad mortem extra Christianum nomen mutando exilia fatigatus, ad ultimum apud Phrygiam defunctus, beatæ passionis coronam à Domino percepit.* Omisit Dionysium, de quo sic Vsuardus: *Dionysius episcopus Mediolanensis, & Confessor, apud Cappadociam pro fide Catholica damnatus exilio, ibidem quievit.* Sigonius.

Hilarius sexto anno, postquam redierat, in patria obiit.] Quarto Valentis & Valentiniani anno, ut Gregor. Turonensis scriptum reliquit lib. I. histor. quod ita demum verum videri potest, si duos annos, aut saltem sesquiannum, in ecclesiis toto orbe obeundis ac restaurandis consumpserit. *Giselin.* Idem S. Hieronymus in Chronico: *Mortuus est Pictavis, Valentiniano & Valente regnantibus, nempe anno* CCCLXVI. De eo sic Beda: *Pictavis Idibus Ianuarii natalis colitur S. Hilarii, episcopi & confessoris, qui ob Catholicam fidem quadriennio apud Phrygiam relegatus, inter alias virtutes fertur, quod mortuum suscitaverit.* Sigon. Insigne mendacium est, quod Laurentius Surius scribit, B. Hilarii ossa à Calvinistis anno CIↃ IↃ LXII. fuisse combusta. Addit Bellarminus libro de Reliquiis: *Corpus Hilarii fuisse effossum & in profluentem projectum.* Quæ æque vera sunt, ac alterum illud Surii mendacium, cadaver Francisci II. Regis Galliarum ab iisdem fuisse crematum Aurelii, quod hodieque in Dionysiano majorum sepulchro jacet reconditum. *Scultet.*

Infamis illa Gnosticorum hæresis.] Quæ ex plurimis hæresibus conflata. Augustin. de hæres. cap. LXX. *Priscillianistæ*, quos in Hispania Priscillianus instituit, maxime *Gnosticorum & Manichæorum dogmata permixta fictantur: quamvis & ex aliis hæresibus in eas sordes, tanquam in sentinam quandam, horribili confusione, confluxerint.* Leo Epist. XCIII. ad Turibium: *Manichæi & Priscillianistæ inter se mutuo fœdere sunt connexi, ut solis nominibus discernantur.* Unde & Isidorus de viris Illustribus, *Marcum Manis discipulum* vocat, non quod Manis tempore vixerit, sed quod ejus doctrinam amplecteretur. *Hieronymus* in cap. XLIV. Jes. eos Basilidis, Balsami, Thesauri, Barbelonis quoque & Leusibote portentosa nomina suscepisse dicit. Eorum dogmata recensent, *Epiphanius*, *Augustinus*, *Orosius* in Epistola ad Augustinum. *Hieronymus* adversus Pelagianos ad Ctesiphontem. *Leo* epist. XCIII. ad Turibium, & alii. Horrenda eorum impietas fuit, & detestabilis immanisque libido. Comedebant immaturos fœtus aliaque spurca, dicentes: *Hoc esse corpus & sanguinem Christi edere.* Negarunt resurrectionem carnis. Alia vide apud Epiphanium Hæresi XXVI. Hinc illæ gentilium in omnes Christianos horribiles calumniæ. Nam abominanda illa κατάγματα sub Christianorum nomine censebantur. *Lactant.* IV. 30.

Irenæus

perſtitio exitiabilis, arcanis occultata ſecretis. Origo 3
iſtius mali oriens ab Ægyptiis. Sed quibus ibi initiis coaluerit, haud facile eſt diſſerere. Primus eam, intra 4
Hiſpanias, Marcus *intulit, Ægypto profectus, Memphis*

Irenæus 1,20,27. *Euſeb.* II. Hiſt. Eccl. 13,111,29. Vnde Chriſtianis objecerunt ἀνθρωπίνων σαρκῶν βορὰς καὶ ἀναιδεῖς μίξεις, Cœnas Thyeſtæas. *Iuſtin.* Martyr Apolog. ad Antonin. *Orig.* VI. contra Celſum Infanticidum. *Tertull.* Apol. *Iuſtin.* Apol. II. *Athanaſ.* Apol. *Theophil.* II. ad Autolycum. *Minucius Felix* in Octavio. Huc accedebat illud Chriſti: ἐὰν μὴ φάγητε τὸ σάρκα & πίητε τὸ αἷμα, quo & gentiles & Gnoſtici abuſi ſunt. *Horn.*

Arcanis occultata ſecretis.] Vt ſe occultarent Gnoſtici, in ſpeluncis & latibulis montium habitare conſueverant. Vnde in Cæſar-auguſtana Synodo decretum: *Ne habitent in latibulis cubiculorum ac montium, qui in ſuſpicionibus perſeverant: ſed exemplum ac præceptum cuſtodiant ſacerdotum: & ad alienas villas agendorum conventuum cauſa ne conveniant.* Iidem ut laterent, convenientes ad Eccleſiam Catholicam, ſic accipiebant euchariſtiam, ut eam non comederent. Synodus Cæſar-auguſtana: *Euchariſtiæ gratiam ſi probatur quis acceptam non conſumſiſſe in Eccleſia, anathema ſit in perpetuum.* Vnde & propter occultandas contaminationes & turpitudines ſuas, habebant in dogmatibus ſuis hæc verba: *Iura, perjura, ſecretum prodere noli.* Auguſtin. de Hæreſib. cap. LXX. Habebant autem μυστήρια quædam, in quibus ſummam ἐποπτίας ſuæ collocabant. Quæ fuerunt horrenda illa ſecretarum libidinum monſtra, cædes infantium, & alia: de quibus graviter Euſebius in Simone Mago: περὶ ἧς τῶν αὐτῆς ἀπορρήτων ἔργα, ὧν φασὶ τὸν θεῶντα ἐπικηδόντα, ὑπολαμβάνειν, καὶ καθ' ἃ τι περὶ αὐτῆς λόγιον ἐκφέρειν ἀμβωθήσεσθαι, ἀμύθους ὡς ἀληθῶς καὶ φρενῶν ἐκστάσεως καὶ μανίας ἔμπλεω τυγχάνει τιαῦτα ὄντα, ὡς μὴ μόνον μὴ δύνασθαι εἶναι ταῦτα γράφῃ, ἀλλ' ὁδὲ χείλεσιν αὐτὰ μόνον δι' ὑποβολῆς αἰσχρουργίας τε καὶ ἀρρητοποιίας, ἀνδράσι σώφροσι λαληθῆναι. II. Hiſt. 12.

Origo iſtius mali, oriens ab Ægyptiis fuit. Sed quibus ibi initiis coaluerit, haud facile eſt diſſerere.] Simon Magus omnium hæreticorum πατὴρ καὶ δημιουργὸς, fundamenta Gnoſticorum poſuit. *Euſebius* II. Hiſt. 12. *Epiphanius* hæreſi XXI. Eum ſecuti ſunt Menandriani, Saturniliani, Baſilidiani, Nicolaitæ, qui omnes tandem in unam Gnoſticorum hæreſin coaluerunt, receptis etiam in Societatem Manichæis. Quoniam vero magnam partem in Ægypto latuerunt, hinc Sulpicius dicit originem hujus mali ab Ægyptiis fuiſſe. *Horn.* Multo fuſius, ac multo clarius, quam quiſquam alius, acta hujus hæreſis narrat Sulpicius. Quare multa habet ſingularia, maxime memorabilia. *Sigonius.*

Intra Hiſpanias Marcus intulit, Ægypto profectus.] Epiphanius cum in Ægypto juvenis eſſet, impegit in ejuſmodi latentes ibi Gnoſticos, parumque abfuit quin & ipſe blanditiis illius ſectæ fœminarum fuerit irretitus. Eos latitantes circiter LXXX. Epiſcopis indicavit, à quibus Ægypto expulſi ſunt. *Hæreſi* XXVI. Hos in Hiſpaniam veniſſe, ex Severo colligimus. Certe conveniunt

5 *phis ortus. Hujus auditores fuere*, Agape *quæ-*
6 *dam non ignobilis mulier, & rhetor Helpidius. Ab his* Priſcillianus *eſt inſtitutus, familia nobilis, prædives opibus, acer, inquies, facundus, multa lectione eruditus, diſſe-*

veniunt tempora, nempe Epiphanii juventus cum Marco ex Ægypto veniente. *Baronius* ad A. CCCLXXXI. Marcum autem primo in Gallias, deinde in Hiſpaniam navigaſſe, Hieronymus in Iſa. cap. XLIV. tradit. Verba ejus ſunt: *Gnoſtici per Marcum Ægyptium Galliarum primum circa Rhodanum, deinde Hiſpaniarum nobiles fœminas decerpſerunt.* Legendum putarim *deceperunt*. Iſidorus de viris Illuſtribus: *Idatius Hiſpaniarum Epiſcopus, cognomento & eloquio clarus, ſcripſit quendam librum ſub Apologetici ſpecie: in quo deteſtanda Priſcilliani dogmata, & maleficiorum ejus artes, libidinumque ejus probra demonſtrat; oſtendens Marcum quendam Memphiticum Magiæ ſcientiſſimum, Nianis & Priſcilliani magiſtrum.*

Memphis ortus.] Galeſin. *Memphi.* Memphis Ægypti antiquiſſima regia & metropolis. Unde *Memphitica regna*, pro Ægypto. *Dialogo* 1. In ſacris libris dicitur נרף, Eſa. XIX, 13. Jer. II, 16. & מוף alibi, in Targum מפ׳ס. Arabice *Minph.* Abulfeda. Hodie Cairi ampliſſimo ambitu concluditur, & nihil ejus, præter nomen, reſtat. *Poſtell. Ortel.*

Agape quædam non ignobilis mulier.] Hieron. de Agape hac quæ ſeduxit Hiſpidium: *Mulier virum, cæca cæcum duxit in foveam, ſucceſſoremque ſui Priſcillianum habuit.* Adv. Pelag. ad Cteſiphont. Notant id antiqui, mulierculas, imprimis nobiles, in deteſtabilem Gnoſticorum Hæreſin conſenſiſſe. De quo paulo poſt. Vidimus his proximis annis triſtia Gnoſticorum talium, apud Anglos exempla. Quis non Schiſmaticorum execrabiles furores execretur? Notum eſt Hutchinſoniæ in Nova Anglia tragicum exemplum. Quis enumeret eos, qui ſimili inſaniâ, hodie in veteri Anglia laborant?

Rhetor Helpidius.] Hieron. ad Cteſiphontem contra Pelag. *Agape fœmina ſeduxit Helpidium.* Hujus filius non eſt ille cujus meminit Fl. Lucius Dexter in Chronico, ad A. CCCLXXXV. *Bivarius.*

Priſcillianus.] Hic nomen Priſcillianiſtis dedit. Qui non confundendi cum Priſcillianis, quos alio nomine Quintilianos ſive Pepuzianos vocarunt, & Ἀρτοτυρίτας. His enim nomen dedit Quintilla ſive Priſcilla quædam: fueruntque iidem cum Phrygibus. Tradidere, Quintiliam aut Priſcilliam, in Pepuza dormiviſſe, & Chriſtum ad ipſam veniſſe, ipſique revelaſſe, Pepuzam (qui locus eſt in ſuperiore Phrygia) eſſe cœleſtem illam Jeruſalem, & civitatem de qua Prophetæ vaticinati ſint. Laudabant Evam, quod lapſus & ſalutis cauſa fuiſſet. Vide Epiphanium hæreſi XLIX.

Eſt inſtitutus.] Proſper in Chronico: *Anno Chriſti* CCCLIX. *Priſcillianus de Gallæcia ex Manichæorum & Gnoſticorum dogmate hæreſim nominis ſui condidit.* S. Auguſtinus: *Priſcillianiſtæ quos in Hiſpania Priſcillianus inſtituit, maxime Gnoſticorum & Manichæorum dogmata permixta ſectantur. Quamvis & ex aliis hæreſibus in eas ſordes, tanquam in ſentinam quandam horribili confuſione confluxerunt.* Sigon.

Acer, inquies, facundus.] Fl. Lucius Dexter in Chronico ad A. CCCLXXXIV. *Priſcillianus hæreticus, præceps, difficultatum patiens, verſatilis ingenii, verſutus & eloquens, multum inſanit.* Expreſſit na-

disserendi ac disputandi promptissimus. Fœlix profecto, 7
si non pravo studio corrupisset optimum ingenium; prorsus multa in eo animi & corporis bona cerneres. Vigilare 8
multum, famem ac sitim ferre poterat, habendi minime cupidus, utendi parcissimus. Sed idem vanissimus, 9
& plus justo inflatior profanarum rerum scientia: quin & magicas artes ab adolescentia eum exercuisse creditum est. Is ubi doctrinam exitiabilem aggressus est, 10
multos nobilium, pluresque populares, autoritate persuadendi, & arte blandiendi, allicuit in societatem. Ad hoc mulieres novarum rerum cupidæ, fluxa fide, 11
& ad omnia curioso ingenio, catervatim ad eum confluebant. Quippe humilitatis speciem ore & habitu 12
prætendens, honorem sui & reverentiam, cunctis injecerat.

LXI. *Jamque paulatim perfidiæ istius tabes,* 1
pleraque Hispaniæ pervaserat: quin & nonnulli Episcoporum depravati, inter quos Instantius & Salvianus, *Priscil-*

sit naturam Priscilliani ex Catilina Sallustii, cujus frequens imitator. *Horn.*

Magicas artes ab adolescentia eum exercuisse creditum est.] Nihil mirum cum etiam Marcus, qui hanc hæresin primus in Hispanias intulit, artis magicæ scientissimus fuerit. *Drusius.* Hieron. adv. Pelag. ad Ctesiph. *Priscillianus Zoroastris Magi studiosissimus, & ex Mago Episcopus, cui juncta Galla non gente sed nomine Germana, huc illucque currentem alterius & vicinæ hæresis reliquit hæredem.*

Doctrinam exitiabilem aggressus est.] Hieronymus adversus Pelagianos: *Priscilliani in Hispania pars Manichæi de turpitudine, cujus te discipuli diligunt plurimum, verbum perfectionis, & scientiæ sibi temere vindicantes, soli cum solis clauduntur mulierculis, & illud eis inter coitum, amplexusque decantant:*

Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther
Conjugis in gremium lætæ descendit, & omnes
Magnus alit, magno commistus corpore fœtus. Sigonius.

Mulieres novarum rerum cupidæ.] Hoc jam in Simone Mago annotat Eusebius: ἡ δὲ μυσαρωτάτη αἵρεσις, τοῖς ἀθλίοις καὶ παντοίων ὡς ἀληθῶς κακῶν σεσωρευμένοις γυναιξὶ κατεπᾴζοντων. II. *Hist.* 12. Hieron. in Esaiam XLIV. *Hispaniarum & Lusitaniæ deceptæ sunt mulierculæ oneratæ peccatis, quæ ducuntur desideriis variis.*

Adj-

Priscillianum non solum consensione, sed sub quadam
2 *etiam conjuratione susceperant. Quo* Adyginus *episcopus Cordubensis, ex vicino agens, comperto, ad* Ida-
3 tium *emeritæ ætatis sacerdotem refert. Is vero sine modo, & ultra quam oportuit, Instantium sociosque ejus lacessens, facem quandam nascenti incendio subdidit: ut exasperaverit malos potius, quam compresserit.*
4 *Igitur post multa inter eos, & digna memoratu certamina, apud Cæsar-augustam Synodus congregatur: cui tum*

Adyginus episcopus Cordubensis.] Infra Iginus vocatur: sed legendum utrobique *Hyginus*. Hic Hosio in Episcopatu successit. *Drus.*

Ad Idatium emeritæ ætatis sacerdotem refert.] Assentior iis qui legunt, *Emeritæ civitatis.* Augusta Emerita civitas Lusitaniæ, quæ Ptolemæo ἰμέριτα, ab Augusti militibus emeritis sic appellata creditur. *Drusius.* Tum vero Emerita metropolis habebat dignitatem, quæ post à Calisto II. Pont. Compostellam traducta est. Potest etiam legi, *Quo Hyginus comperto*, omnino enim Hygini, non Adhygini nomen est retinendum. Pro Idacio vero S. Hieronymus habet *Hylatium*, in libro de scriptoribus ecclesiasticis. *Sigon.* Sacerdotem autem, more suo, Episcopum vocat.

Post multa inter eos, & digna memoratu certamina.] Crebræ, ut videtur, A. CCCLXXXIV. contra Priscillianistas synodi habitæ. Fl. Luc. Dexter in Chronico, A. CCCLXXXIV. *Emeritæ Augustæ in Hispania Episcopus Metropolitanus Pontifex Lusitaniæ, contra Priscillianum concilium contrahit.*

Apud Cæsar-augustam synodus congregatur.] Extant fragmenta quædam ejus concilii, in nominibus Episcoporum enormiter depravati, atque errore collectoris rejecti ad tempora Hormisdæ Papæ, cum sub Damaso collocandum fuisset. Id exhibet & emendat Baronius ad A. CCCLXXXI. *Cæsar-augustæ alterum Concilium contrahitur; præfuit Phægadius Episcopus ..... interfuruntque Episcopus Burdegalensis, Tolosanus, Helenensis, Idatius Metropolitanus Bracarensis, Audentius Metropolitanus Toletanus, Etherius Episcopus Ossinensis, Cartherius Vxamensis, Lupus Telensis, Valerius Cæsar-augustanus & alii, in quibus Emila Barcinonensis, & etiam ex Galliis S. Martinus Turonensis.* Fl. Luc. Dexter. Hoc est illud Cæsar-augustanum concilium, cujus octo Canones extant in Tomo conciliorum Hispaniæ. Garsias de Loaysa falso existimat, aliud esse omnino ab illo Cæsar-augustano, in quo Priscillianistæ damnati. Nam unum fuit, ut ex nominibus Episcoporum patet: sive id anno 380. quod Acta volunt, vel 384. quod Dexter vult, celebratum sit. Quod autem damnatio Priscilliani ibi non extat, id vel dolo Priscillianistarum factum, vel quia paulo post in Toletano I. Concilio prolixe repetitur. *Bivarius.* Quantum ex Sulpicio colligi potest, concilium illud Cæsar-augustanum non anno CCCLXXXIV. sed quadriennio ante, CCCLXXX. vel anno post habitum est. Ergo vel fallitur Dexter, vel aliud concilium innuit, quam de quo Sulpicius loquitur. Tum & illud mirum,

tum etiam Aquitani Episcopi interfuere. Verum hæretici committere se judicio non ausi, in absentes tum lata sententia, damnatique Instantius & Salvianus *Episcopus*, Helpidius & Priscillianus *laici. Additum etiam, ut* si quis damnatos in communionem recepisset, sciret in se eandem sententiam promendam. *Atque id* Ithacio *Sossubensi episcopo negocium datum* ut decretum Episcoporum in omnium notitiam deferret, maximeque Iginum extra communionem faceret: *qui cum primus omnium insectari palam hæreticos*

mirum, quod dicit Martinum Turonensem interfuisse. De quo nihil Sulpicius, quanquam Aquitaniæ Episcoporum meminerit. *Horn.*

Instantius & Salvianus Episcopus.] Lego, *Episcopi*. Nam Instantius etiam Episcopus fuit, ut ex sequentibus patet. *Druf.*

Si quis damnatos in communionem recepisset.] Hæc verba dubitare nos non sinunt, fragmenta Cæsar-augustani concilii, esse ejusdem cujus hoc loco Severus meminit. Nam ibi Canon. v. est: *Item lectum est*: ut hi qui per disciplinam aut sententiam Episcopi ab Ecclesia fuerint separati, ab aliis Episcopis non sint recipiendi. Quod si scientes Episcopi fecerint, non habeant communionem. Ab universis Episcopis dictum est: *Qui hoc commiserit, Episcoporum non habeat communionem.* Sed & ex dogmatibus atque corruptelis Priscilliani, quæ sancitis contrariis legibus idem concilium conatum est convellere, plane intelliges, hoc illud idem esse concilium Cæsar-augustanum, cujus Severus meminit. Cum enim Priscillianus plurimas nobiles fœminas seduxisset, concilium sancivit: *Ut mulieres omnes Ecclesiæ Catholicæ fideles à virorum alienorum lectione & cœtibus separentur.* Quod iidem jejunarent die Dominico & abominanda in clandestinis conventibus patrarent, statutum: *Ne quis jejunet die Dominico. Ne habitent in latibulis cubiculorum ac montium.* Sumentes Eucharistiam eam non comedebant. Contra hoc Synodus: *Eucharistiæ gratiam, si quis probatur acceptam non consumsisse in Ecclesia, anathema sit in perpetuum.* Baron.

Id Ithacio Sossubensi episcopo negotium datum.] Non solum decreta faciunt, ut damnent hæreticos, sed executionem etiam mandant uni ex episcopis Ithacio Sossubensi. Quæ autem civitas sit Sossuba, nondum reperi. Auspicor, ne Ossonobensi scribendum sit. Nam Ossonoba fuit civitas Lusitaniæ, & Vincentius episcopus Ossonobensis interfuit Concilio Eliberitano. Ni quis malit Oxomensi. Nam Uxama Plinio & Ptolemæo in Hispania celebratur, & in conciliis legitur. Episcopus Oxomensis, vulgo Osma. Isidorus vocat Ithacium Hispaniarum Episcopum. *Sigonius.*

Iginum extra communionem faceret.] Lege Higinum. Paulo ante: *Adiginus Episcopus Cordubensis.* Hic primus errores Priscilliani detexit; ipse tamen paulo post in eandem hæresim lapsus, semelque & iterum relapsus est, sed tandem à Maximo Imp. exilio damnatur.

ticos cœpisset, postea turpiter depravatus, in communionem eos recepisset.

1 LXII. *Interim* Instantius & Salvianus, *damnati judicio sacerdotum*, Priscillianum *etiam laicum, sed principem malorum omnium, una secum Cæsaraugustana Synodo notatum, ad confirmandas vires suas, Episcopum in Labinensi oppido constituunt: rati nimirum, si hominem acrem & callidum sacerdotali auctoritate armassent, tutiores fore sese. Tum vero* Idacius *atque* Ithacius *acrius instare, arbitrantes posse inter initia malum comprimi: sed parum sanis consiliis, secu-*

Doluit ejus senectam S. Ambrosius ad Valentinianum scribens: *Hoc solo dolore percitus, quod Higinium Episcopum senem in exilium duci comperi, cui jam non nisi extremus supereset spiritus.* Fl. Lucius Dexter CCCXXXXIV. *Higinius Episcopus Cordubensis tactus hæresi Priscillianorum, quam ante detestatus fuerat, jussu Maximi ex Hispania vinctus Treviros adducitur, postea vero criminis convictus, in exilium mittitur ad Leronem insulam Galliæ.* Hæc insula tum serpentibus plena erat: postmodum ab iis, Honorati Arelantensis virtute, liberata. Alio nomine Lerinum dicitur, vulgo S. Honorato, Lirinensi monasterio insignis. *Bivarius.*

Laicum.] Ex male intellecto loco Apostoli 2. Pet. 2. nata fuit jam tum illo ævo distinctio Ecclesiæ menbrorum in *laicos* & *clericos*. Quod vero Priscillianus ex laico ad Episcopatum provectus fuit, id exprobrando, non laudando, commemorat Sulpicius. Neque enim id fieri solebat, nisi rarissime & in casu extremæ necessitatis. Siricius Episcopus Romanus bis id in Ecclesia usurpatum dicit, propter hæreticos. Intelligit, autem Hilarium & Ambrosium qui se potissimum in Occidente ingruenti Arianismo opposuerunt. Unde electio Ambrosii ab omnibus approbata fuit, teste ipso ad Vercell. ep. LXXXII. ubi ait: *Ordinationem eam Occidentales Episcopi judicio, Orientales etiam exemplo probarunt.* Inepte Baronius addit, eum his verbis innuere, quod minus rite actum videbatur, id judicio sedis Apostolicæ publico decreto esse firmatum. Nullæ enim Romani Episcopi in Mediolanensi Ecclesia partes fuerunt, nulla authoritas, ut constat.

Episcopum in Labinensi oppido constituunt.] Quæsivi quod sit Labinense oppidum in Hispania, nec reperi. Quare Abilensi legendum putavi. Est enim Abila, seu Abula nota & veteribus, & præsentibus temporibus in Hispania. Confirmavit meam opinionem S. Hieronymus, qui in libro *de scriptoribus Ecclesiasticis* Priscillianum Abilæ episcopum vocat. *Sigon.* Ita & locum hunc Sulpicii Baronius in Annalibus corrigit. Patria ei Gallæcia. Colligo ex his verbis Chronici, *Priscillianus episcopus de Gallæcia*, ut dicat, Priscillianus de Gallæcia, non Episcopus de Gallæcia. Nam Abila certe in Gallæcia non est. *Druf.*

Secu-

seculares judices adeunt, ut eorum decretis atque executionibus hæretici urbibus pellerentur. *Igitur* 3
post multa & fœda, Idacio supplicante, elicitur à GRATIANO *tum Imperatore rescriptum, quo universi hæretici excedere non Ecclesiis tantum aut urbibus, sed extra omnes terras propelli jubebantur. Quo comperto, Gnostici diffisi rebus suis, non ausi judicio certare, sponte cessere, qui Episcopi videbantur: cæteros metus dispersit. At tum* Instantius, Salvianus & Priscillianus 5
Romam profecti, ut apud Damasum, *urbis ea tempestate Episcopum, objecta purgarent. Sed iter eis præter* 6
interio-

Seculares judices adeunt.] Ut autem hæretici Priscilliano episcopo constituto se muniverunt, sic Catholicorum principes ad præsidium secularium judicum contra eos confugerunt, atque à Gratiano tum Imperatore in Galliis agente rescriptum elicuerunt, ut omnes hæretici ecclesiis, urbibus, ac terris omnibus pellerentur. Factum est hoc anno CCCLXXX. *Sigon.*

Idacio supplicante.] Qui non apud Judices tantum, sed scriptis quoque editis Priscillianistas exagitavit, sicut testatur Isidorus de viris Illustribus: *Idacius Hispanus Episcopus, cognomento & eloquio clarus, scripsit quendam librum sub Apologetici specie, in quo detestanda Priscillianorum dogmata & maleficiorum ejus artes libidinumque ejus probra demonstrat, ostendens Marcum quendam Memphiticum, magicæ artis scientissimum, discipulum fuisse Manis & Priscilliani magistrum.* Dicit Marcum Manis fuisse discipulum, non quod Manetis tempore vixerit, sed quia Manichæorum hæresin amplexus est. Unde quoque Maximus Imp. Priscillianistas Manichæos vocavit. Consentit Augustinus de hæresibus cap. 70. ubi dicit *Priscillianum Gnosticorum & Manichæorum dogmata permiscuisse.* Et S. Leo Epistola 93. dicit ita Manichæos & Priscillianistas inter se mutuo fœdere esse connexos, ut solis fuerint nominibus discreti.

Vt apud Damasum, urbis ea tempestate Episcopum.] Observandus veterum de Romano Pontifice loquendi mos. Semper eum vocant Romæ, nunquam universalis Ecclesiæ Episcopum. Sic concilium Nicænum: Τῷ τῆς Ῥώμης, vel ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐπισκόπῳ. Sic Eusebius, Hieronymus, Prosper, Augustinus & alii. Ex quo patet eos Romanam Ecclesiam pro particulari tantum, non universali, agnovisse. *M. Anton.* de Dominis.

Objecta purgarent.] Quoniam Romanus Episcopus Imperatoris fultus erat potentia, hinc frequenter ad eum confugerunt oppressi, non tanquam ad summum judicem; sed tanquam ad illum qui magnæ authoritatis in Ecclesia esset, & curam universalem totius Ecclesiæ imprimis, non solus tamen, sustineret. Ex quibus appellationibus haud-quaquam sequitur Monarchia Papæ, qualem sibi jam arrogat. *M. Anton.* de Dominis. *Salmasius. Forbesius.*

interiorem Aquitaniam fuit: ubi tum ab imperitis magnifice susceptis, sparsere perfidiæ semina: maximeque Elusanam plebem, sane tum bonam & religioni studentem, 7 *pravis prædicationibus pervertere. A Burdigala per Delphinum repulsi, tamen in agro Euchrociæ aliquantisper morati, infecere nonnullos suis erroribus.* 8 *Inde iter cœptum ingressi, turpi sane pudibundoque comitatu, cum uxoribus atque alienis etiam fœminis in quîs erat Euchrocia, ac filia ejus Procula: de qua fuit in sermone hominum, Priscilliani stupro gravidam,* 9 *partum sibi graminibus abegisse. Hi ubi Romam pervenere, Damaso se purgare cupientes, ne in conspectum* 10 *quidem ejus admissi sunt. Regressi Mediolanum, æque* 11 *adversantem sibi* Ambrosium *repererunt. Tum vertere consilia, ut quia duobus Episcopis, quorum ea tempestate summa authoritas erat, non illuserant, largiendo & am-*

Elusanam plebem.] Elusates Galliæ populos nominavit quoque Plinius. Nihil mutandum. Eluso opidum in finibus Nitiobrigum, qua amni Draguto à Petrocoriis dividuntur. Vulgo Lausum. *Druf.*

A Burdigala per Delphinum repulsi.] Martyrol. Roman. ad XXIV. Decemb. *Burdegalæ Sancti Delphini Episcopi, qui Theodosii tempore claruit Sanctitate.* Ad eum extant multæ Epistolæ Paulini Nolanii. Ejusdem mentio fit in fragmentis Cæsar-augustiani Concilii, & apud Ambros. Epist. LV.

Euchrocia, ac filia ejus Procula.] Euchrocia sive Euchrotia uxor erat Delphidii rhetoris, quem Ausonius recenset inter Burdegalenses professores. Idem Euchrociam cum filia Procula significat, cum ait, Delphidium alloquens,

Minus malorum munere expertus Dei,
Medio quod ævi raptus es,
Errore quod non deviantis filiæ,
Pœnaque læsus conjugis.

Regressi Mediolanum, æque adversantem sibi Ambrosium repererunt.] A. CCCLXXXVIII. Aliquot Episcopi Priscillianæ factionis ad Ambrosium Mediolanensem Episcopum confugiunt, qui anteactæ vitæ & suorum errorum valde dolentes, confessione ad gremium Ecclesiæ redire satagunt. In quibus Dictinius tunc presbyter, postea vero Episcopus Asturicensis, Symphosius Episcopus è Gallæcia, & etiam alii complures. *Dexter* in Chronico. Eadem fere Idatius in Chronico suo habet.

Quorum ea tempestate summa authoritas erat.] Baronius misere se torquet, ut authoritatem Papæ Romani αὐτοκρα-

& ambiendo, ab Imperatore cupita extorquerent. Ita 12
corrupto Macedonio, cum Magiſtro officiorum, reſcriptum eliciunt, quo calcatis, quæ prius decreta erant, reſtitui Eccleſiis *jubebantur. Hoc freti* Inſtantius & 13
Priſcillianus, *repetivere Hiſpanias. Nam* Salvianus *in urbe obierat: ac tum ſine ullo certamine Eccleſias, quibus præfuerant, recepere. Verum* Trachio *ad reſiſtendum non animus, ſed facultas defuit: quia hæretici, corrupto Volventio proconſule, vires ſuas confirmaverant.* 14

κεφαλαίῳ, ab hiſtoria Priſcillianorum vindicet. Nam in Concilio Toletano & Taurinenſi, Ambroſius Epiſcopus Mediolanenſis, & Romanæ Eccleſiæ ſacerdos, pari gradu locantur. Verba Concilii Taurinenſis ſunt cap. v. *Iuxta literas Venerabilis memoriæ Ambroſii Epiſcopi, vel Romanæ Eccleſiæ Sacerdotis.* Hoc telum ut evitet, omnia mandato Papæ Syricii, cujus in ejuſmodi cauſa Mediolanenſes Epiſcopi legati fuerint, acta eſſe dicit. Sed hæc conficta eſſe quis non videt? Imo Sulpicius noſter aperte confutat, dum Damaſo & Ambroſio æque ſummam authoritatem tribuit. Abſurda enim haud dubie locutio, ſi Damaſi vel Syricii legatus Ambroſius, dici ſummam utriuſque authoritatem fuiſſe. Perinde ac ſi dicas Regis Galliæ & legati ejus, ſummam utriuſque authoritatem eſſe. *Horn.*

Ab Imperatore cupita extorquerent. Ita corrupto Macedonio.] Immane profecto piaculum, quo ſuggeſtione Macedonii Gratianus princeps maxime pius, ejus quod pie ſanxerat, prævaricator eſt factus: ex quo quidem facinore ſibi necem comparavit. Nam Deus Maximum Tyrannum ſuſcitavit, qui & Imperatori & hæreticis necem intulit. Nec inultus abiit Macedonius, ut Paulinus in vita Ambroſii docet. *Temporibus Gratiani, cum ad prætorium Macedonii tunc Magiſtri officiorum pro quodam intercedendo, Ambroſius perrexiſſet atque præcepto prædicti viri fores inveniſſet clauſas, nec copiam ingrediendi adeptus eſſet, ait:* Et tu quidem venies ad Eccleſiam, quam nec, clauſas januas inveniens, ingrediere. *Quod factum eſt mortuo Gratiano. Confugiens etenim Macedonius ad Eccleſiam, patentibus januis aditum invenire non potuit.*

Cum Magiſtro officiorum.] Legendum, *tum magiſtro*, ut Macedonius intelligatur eo tempore magiſter officiorum. Atque ita Inſtantius & Priſcillianus eccleſias ſine certamine receperunt. Nam Salvianus Romæ diem ſuum obierat. *Sigonius.* Non diſplicet conjectura. *Druſius.*

Trachio.] Sententia poſtulat ut reponatur Ithacio. *Sigon.*

Corrupto Volventio proconſule.] Eſt autem intelligendum, non omnes provincias habuiſſe proconſulem, ſed tantum Africam, & Hiſpanias, quæ proconſulem, & vicarium habuerunt, cum aliæ præſidem & vicarium haberent. Gratianus autem hoc tempore, ut poſt apparebit, proconſulem Hiſpaniæ removit, ac ſolum vicarium reliquit. Itaque in Notitia Imperii Occidentalis ſola Africa proconſularis nominatur, quod etiam Salvianus ſcripſit, in libro de providentia Dei. Pro *Trachio* ſen-

15 verant. Quinetiam Ithacius, *ab his, quasi perturbator Ecclesiarum reus postulatus, jussusque per atrocem executionem deduci, trepidus profugit ad Gallias: ibi Gre-*
16 *gorium præfectum adiit. Qui compertis quæ gesta erant, rapi ad se turbarum authores jubet, ac de omnibus ad Imperatorem refert, ut hæreticis viam ambiendi*
17 *præcluderet. Sed id frustra fuit: quia per libidinem & potentiam paucorum, cuncta ibi venalia erant.*

1 LXIII. *Igitur hæretici, suis artibus, grandi pecunia Macedonio data, obtinent, ut Imperiali autoritate præ-*
2 *fecto erepta cognitio, Hispaniarum vicario*. Nam jam proconsulem habere desierant: missique à Magistro officiales, qui Ithacium, tum in Treveris agentem, ad*
3 *Hispanias retraherent. Quos ille callide frustratur: ac postea, per* Pritannium *Episcopum defensus, illusit. Iam rumor incesserat* CLEMENTEM MAXIMUM intra Britannias sumpsisse imperium, ac brevi in Gallias eruppturum.

tentia postulat, ut reponatur *Idacio*. Sigonius.

Ibi Gregorium præfectum adiit.] Prætorio. Hic postea Episcopus factus est. Fl. Luc. Dexter A. CCCLXXXVIII. *Augustali in sede Bætica Iliberritana succedit Gregorius ex præfecto prætorio Galliæ, jam confectæ & gravioris ætatis, vir apprime pius, & egregie bonas artes doctus.* Et ad A. CCCCXXIII. *obiit Gregorius, Bæticus, cum prius dicasset librum, de Fide, vel de Trinitate, Gallæ Placidiæ Augustæ, fœminæ lectissimæ.*

Hispaniarum vicario.] Marcellin. de Juliano agens lib. XXIII. Octavianum Proconsulem Africæ: Venusto Vicariam commisit Hispaniæ. Lacunam hanc satis verisimili, & ad sententiam adcommodato verbo inferto explevit Galesin. legens: *vicario deferatur*. Eo itaque licebit esse contentis, dum è libris mss. verius quid depromatur. *Gisselinus*.

Ithacium, tum in Treveris agentem.] Hæc ante multos annos nostra fuit conjectura: quam nunc adeo non muto, ut veram omnino esse nihil ambigam. Historiæ certe veritas à me facit. nam Treveris adventum Maximi videtur ille exspectasse, qui ibidem advenientem excepit, ubi & mox infra à B. Martino, ut cœptis desisteret, monitus esse narrabitur. Filæus etiam nostram conjecturam in tralatione sua comprobat. Galesinio tamen verius visum est *Arvernis*, quod sine libris & historiis diversum prodentibus redarguere ac rejicere sit difficile. Vulgata scriptura erat: Ithacium tum in ære veris agentem. *Gisselinus*.

CLEMENTEM MAXIMVM *intra Britanniæ*

pturum. *Ita tum* Ithacius *ſtatuit, licet rebus dubiis,* 4
novi Imperatoris adventum expectare: interim ſibi nihil agitandum. Igitur ubi Maximus oppidum Trevero- 5
rum victor ingreſſus eſt, ingerit preces, plenas in Priſcillianum ac ſocios ejus invidiæ atque criminum. Qui- 6
bus permotus Imperator, datis ad præfectum Galliarum atque ad vicarium Hiſpaniarum literis, omnes omnino quos labes illa involverat, deduci ad Synodum Burdegalenſem jubet. Ita deducti Inſtantius & Priſcillianus: 7
quorum Inſtantius prior juſſus cauſam dicere, poſtquam ſe parum expurgabat, indignus eſſe epiſcopatu *pronunciatus eſt.* Priſcillianus *vero, ne ab Epiſcopis* 8
audiretur, ad Principem provocavit: permiſſumque id noſtrorum inconſtantia, quia aut ſententiam in refragantem

tannias ſumpſiſſe Imperium.] Anno CCCLXXXIII. Clemens Maximus militum præfectus Gratiani Imp. in Britannia militari favore Imperator adverſus Gratianum ipſum appellatus, tantas mox opes adeptus eſt, ut ex Britannia in Galliam penetrarit, ac Gratianum Treviris fugientem perſecutus, ipſum apud Lugdunum occiderit, & Gallias, Hiſpaniaſque ſibi adjunxerit. Ithacius ergo ubi audivit, Maximum in Galliam eruptúrum, licet dubia victoria proponebatur, tamen adventum ejus expectare, atque interim nihil agere ſtatuit. *Sigonius.*

Ad Synodum Burdegalenſem.] Ar. Pontanus Burdigalenſis in Chronographia ſua hanc ſynodum refert ad annum Chriſti 413. quæ ſi à Maximo coacta eſt, qui anno Chriſti 388. periit, non pluribus ille quam 24. annis nos aut ſe potius fallit. *Giſelin.* Ea habita A. CCCLXXXV. Arcadio & Bautone Coſſ. *Proſper.* Interfuit ei Martinus Turonenſis. Vide Dial. III. 15.

Ad Principem provocavit.] Maximum Tyrannum. Proſper in Chronico: *Priſcillianus in Synodo Burdegalenſi ſe damnandum intelligens, ad Imperatorem Maximum provocavit.*

Permiſſumque id noſtrorum inconſtantia.] Reprehendit factum epiſcoporum Catholicorum, qui Priſcilliani provocationi ad Imperatorem ceſſerint, cum debuiſſent aut in eum refragantem ſententiam ferre, aut ſi ipſe eos epiſcopos ſuſpectos haberet, ad alios epiſcopos cognitionem transferre, non cauſſam ſacerdotum de tam manifeſtis criminibus Imperatori laico permittere, de qua Valentiniani Imp. reſcriptum extabat, ut ſcribit S. Ambroſius in epiſtola ad Valentinianum majorem: *Valentinianus major Imperator, non ſolum ſermone reſpondit, ſed etiam legibus ſuis ſanxit, in cauſa fidei, vel eccleſiaſtici alicujus ordinis eum judicare debere, qui nec munere impar ſit, nec jure diſſimilis* (hæc enim verba reſcripti ſunt) *hoc eſt, ſacerdotes de ſacerdotibus voluit judicare. Quin et-*

gantem ferre debuerant, aut sibi ipsi suspecti habebantur, aliis Episcopis audientiam reservare, non causam Imperatori de tam manifestis criminibus permittere.
9 *Ita omnes, quos causa involverat, ad regem deducti.*
10 *Secuti etiam accusatores, Idacius & Ithacius episcopi: quorum studium in expugnandis hæreticis non reprehenderem, si non studio vincendi, plus quam oportuit, cer-*
11 *tassent. Ac mea quidem sententia est, mihi tam reos*
12 *quam accusatores displicere. Certe Ithacium nihil pensi,*
13 *nihil sancti habuisse, definio. Fuit enim audax, loquax, impu-*

iam si alias quoque argueretur episcopus, & morum esset examinanda caussa, etiam hanc voluit ad episcopale judicium pertinere. Sigon. Caussa erat ecclesiastica, ac proinde pertinebat ad sacerdotes, non ad ipsum imperatorem. Sed ea ætate ipsi sacerdotes adulabantur principibus. Quo factum ut multi indigna sacerdotali dignitate commiserint. *Cum ad Maximum* inquit hic noster in vita Martini, *ferocis ingenii virum & bellorum civilium victoria elatum, plures ex diversis partibus episcopi convenissent, & sœda circa Principem adulatio notaretur, seque degeneri inconstantia regiæ clientelæ sacerdotalis dignitas subdidisset, in solo Martino apostolica autoritas permanebat.* Hæc ibi Sulpicius, cap. 23. *Drus.*

Idacius & Ithacius.] Pro Idacius legitur Hylatius in Hieron. de viris illustribus. Sed est qui pro eo reponat Ursatius: Nam Isidorus, Sigebertus Gemblacensis & Hermannus Contractus scribunt Ursatium cum Ithacio propter accusationem Priscilliani communione ecclesiæ privatum & exilio damnatum. Vide sequentia. *Drus.*

Si non studio vincendi, plusquam oportuit, certassent.] Arguit accusatores vincendi potius studio, quam hæresis odio reos usque ad extremum peregisse. Quod etiam sentire videtur Hieronymus, cum scripsit: *Priscillianum Idacii & Ithacii factione à Maximo tyranno cæsum fuisse.* Huic nota indelebilis inusta Episcopo accusatori. *Baron.* Utcunque Ithacius nimio fervore peccarit, puniti illi sunt, non ob hæresin, sed propter immania, quæ patrabant, scelera. Nam Synodis & disputationibus coërceri haudquaquam potuerunt. Quæ crebræ contra eos in Hispania. Fl. Luc. Dexter: *Audentius Episcopus Toletanus, editis contra Priscillianum libris, ac habitis publice contra Priscillianistas disputationibus, mirifice floret.* Et A. CCCXXXVI. *Toleti concilium habetur contra omnes Episcopos rebelles ex secta Priscilliani, qui vehementer urgentur.*

Mihi tam reos quam accusatores displicere.] Lego, sic postulante sententia, *mihi non tam reos, quam accusatores displicere.* Sigon.

Ithacium nihil pensi, nihil sancti habuisse, definio.] Tantus vir, de fide Catholica contra Priscillianum & ejus sequaces optime meritus, passus est Severum detrectatorem. Sed cui potius assentiendum, Sulpicio an Isidoro? cognomento & eloquio Clarum, Idatium vocat Isidorus, & hic tantus, audax, loquax erit? nihil pensi, nihil sancti habuit?

impudens, sumptuosus, ventri & gulæ plurimum impertiens. Hic stultitiæ eo usque processerat, ut omnes etiam sanctos viros, quibus aut studium inerat lectionis, aut propositum erat certare jejuniis, tanquam Priscilliani socios aut discipulos, in crimen arcesseret. Ausus etiam miser est, ea tempestate, Martino Episcopo, viro plane Apostolis conferendo, palam objectare hæresis infamiam. 14

LXIV. *Namque tum* Martinus *apud Treveros constitutus, non desinebat increpare Ithacium*, ut ab accu- 1

buit? Hoc unum scio, Priscillianum toto orbe ab ipso insectatum, & eo agente, ab ipso tandem orbe repulsum. *Bivarius* in Fl. Lucii Dextri Chronicon.

Aut propositum erat certare jejuniis.] Ithacius voluptuosus, quosque jejunantes, etiam Catholicos (ut accidit de S. Martino) cum Priscilliano sentire criminabatur. *Baronius.* Nam Priscillianistæ jejunabant die Dominico & tempore Natalis Domini. Unde Canon in Cæsar-augustana latus: *Ne quis jejunet die Dominico causa temporis aut persuasionis aut superstitionis.*

Ausus etiam miser est, ea tempestate, Martino Episcopo.] Nominatim inter bonos, & sanctos viros, quos Ithacius insectatus est, S. Martinum Turonensem episcopum vexare objecto hæresis crimine voluit. Quod mox declarat. Et hoc loco vereor, ne verba illa, *ea tempestate*, luxata sint, & locum suum non teneant, malimque ita legi; *Ausus etiam miser est, Martino episcopo, viro ea tempestate plane apostolis conferendo, objectare hæresis infamiam.* Hoc enim auget crimen, non quod tum Martino hæresim objectarit, sed quod Martino objectarit, qui ea tempestate superabat omnes sanctitate, ut conferri cum apostolis posset. Unde alio loco vocavit *beatum, & per omnia Apostolis similem.* Sigonius.

Apostolis conferendo.] Mirum ni scripsit, *conferendo.* Sic epist. 2. de hoc eódem Martino, *ut est consertus Apostolis & Prophetis.* Drus. Martinus Episcopus Turonensis, Apostolicis virtutibus eximie clarus, & gloria miraculorum celebratur. *Dexter.*

Martinus apud Treveros constitutus.] Maximum per hoc tempus Treviris versatum, docet S. Ambrosius, epistola XXVII. ad Valentinianum Imperatorem. S. Martinum Treviris cum Maximo de negotio Priscillianistarum collocutum, ostendit Sulpicius in Vita S. Martini, & in dialogo tertio. Favit autem S. Martinus hæreticis, non caussa hæreticorum, sed Ecclesiæ Catholicæ, cujus auctoritatem agi videbat, cum à seculari judice caussa Sacerdotum cognosceretur, & in reos capitali supplicio animadverteretur. Ergo & judicem, & pœnam improbabat. Itaque rem ad episcopos revocandam, & mitiori brachio tractandam censebat, nempe Ecclesiis, non vita, adimendis. Novam enim & pravam judicii rationem introduci, ut caussam Ecclesiæ judex seculi judicaret. *Sigon.*

accusatione desisteret: *Maximum orare*, ut sanguine infelicium abstineret: satis superque sufficere, ut Episcopali sententia hæretici judicati, Ecclesiis pellerentur: novum esse & inauditum nefas, ut
2 causam Ecclesiæ judex seculi judicaret. *Denique quoad usque Martinus Treveris fuit, dilata cognitio est, & mox discessurus, egregia authoritate à Maximo elicuit sponsionem*, nihil cruentum in reos constituendum. *Sed postea Imperator per* Magnum &
3 Rufum *episcopos depravatus, & à mitioribus consiliis deflexus, causam præfecto Euodio permisit, viro acri,*
4 *& severo. Qui Priscillianum gemino judicio auditum, convictumque maleficii, nec diffitentem* obscœnis se studuisse doctrinis, nocturnos etiam turpium fœmi-

Maximum orare.] Solebant Episcopi pro reis maxime innocentibus deprecari. Sic Ambrosius Mediolanensium, Flavianus Antiochenorum, Gregorius Nazianzenus, Hieronymus, Augustinus & alii apud Præsides provinciarum, vel ipsos Imperatores, intercedebant pro reis vel damnatis.

Causam Ecclesiæ.] Quamprimum Ecclesia sub Christianis Imperatoribus florere cœpit ac caput efferre altius, clerici à jurisdictione civilis Magistratus exemtionem affectabant. Unde à Constantino Magno edictum elicuerunt, quo iniquas Præsidum sententias ab Episcopis rescindi posse statuitur. Ex quo insolescere clerici ac ea potestate etiam in causa illorum, qui pro criminum atrocitate damnati erant, abuti: Unde Arcadius Imp. rescripto ad Eutychianum, quod extat l. 16. de pœnis Codice Theodos. & l. 16. de Episcopali audien. Cod. Inst. prohibuit, ne damnati ad supplicium eriperentur pietatis intuitu. Hinc mos profluxit postea reos à supplicio liberandi, si vel Latine versus aliquot legere possent, id quod apud Anglos, stante Monarchia, observatum fuit.

Rufum.] Quærendum an is sit qui post Episcopatu dejectus fuit, quod Pseudo-Prophetam quendam, qui se Eliam fingebat, in Hispaniis adorasset. Ejus mentio in vita Martini. *Drusius.* Proculdubio is ipsus est. Verba sunt: *in quo etiam adeo illusit, ut cum quidam Episcopus, nomine Rufus, ut Dominum adoraret.*

Causam præfecto Euodio permisit.] Meminit ejusdem Euodii, & consulis, & prætorio præfecti Sulpicius in Vita S. Martini: *Convivæ aderant*, inquit, *veluti ad festum diem evocati summi, atque illustres viri, præfectus, idemque consul Euodius, vir quo nihil unquam justius fuit.* Consul autem fuit Euodius anno Christi CCCLXXXVI. *Sigon.*

Nocturnos etiam turpium fœminarum egisse conventus.] Præcipue tales conventus frequentabantur à Gnosticis, in quibus

fœminarum egisse conventus, nudumque orare solitum, *nocentem pronunciavit, redegitque in custodiam, donec ad Principem referret. Gestis ad palatium* 5
delatis, censuit Imperator, Priscillianum socioſque ejus, capitis damnari oportere. Cæterum Ithacius *videns,* 6
quam invidiosum sibi apud Episcopos foret, si accusato etiam postremis rerum capitalium judiciis astitisset (etenim iterari judicium necesse erat) subtrahit se cognitioni frustra, callido jam scelere perfecto. At 7
tum per Maximum accusator apponitur Patricius quidam, fisci patronus. Ita eo insistente, Priscillianus 8
capitis damnatus est, unaque cum eo Felicissimus & Arme-

quibus luminibus per canes extinctis promiscue inter se libidinis gratia miscebantur : quod gentiles Christianis Catholicis crimini objecerunt, cum hoc esset hæreticorum flagitium, non Catholicorum. *Tertullianus.*

Nocentem pronunciavit.] Quod hic dicit, *nocentem pronunciavit :* in hoc etiam morem Romanum servatum ostendit ; quo Prætor cognita caussa ex judicum sententia pronunciabat, *Videri fecisse, aut non jure fecisse.* Sigon.

Capitis damnari oportere.] Prosper in Chronico : *Auditusque Treviris ab Eudio præfecto prætorio, ab eodem Maximo gladio addictus est cum Euchrocia Delphidii Rhetoris conjuge & Latroniano, aliisque erroris consortibus. Quo tempore Burdegalæ quædam Priscilliani discipula, nomine Urbica, ob impietatis pertinaciam, per seditionem vulgi, lapidibus extincta est.*

Ithacius videns, quam invidiosum sibi apud Episcopos foret, si accusato etiam postremis rerum capitalium judiciis astitisset.] Hoc in Ithacio Latinus Pacatus, Paneg. Theodosii admodum criminatur. Nam cum egisset de accusatione & condemnatione Priscilliani : *Quid hoc majus,* inquit, *poterat intendere accusator sacerdos? Fuit enim, fuit & hoc delatorum genus, qui nominibus antistites, revera autem satellites atque adeo carnifices, non contenti avitis evolvisse patrimoniis, calumniabantur in sanguinem, & vitas premebant reorum jam pauperum. Quinetiam cum in judiciis capitalibus adstitissent, cum gemitus ac tormenta miserorum auribus ac luminibus hausissent, cum lictorum arma, cum damnatorum frena tractassent, pollutas pœnali manus contactu ad sacra referebant, & ceremonias quas incestaverant mentibus, etiam corporibus inquinabant.* Hæc Rhetor ille paganus. Nondum enim de Episcopo aliquo auditum fuerat in Ecclesia Dei, de fontibus pœnam sanguinis exegisse. *Baronius.*

Per Maximum accusator apponitur Patricius quidam, fisci patronus.] Maximus in bona eorum inhiabat, ut inquit Dialogo III. *Sigon.*

Priscillianus capitis damnatus est, unaque cum eo Felicissimus & Armenius.] Horum apud alios etiam mentio. S. Hieronymus in libro de sacris scriptoribus : *Priscillianus Abilæ episcopus factione*

Armenius, *qui nuper à Catholicis, clerici Priscilliani secuti, desciverant.* Latronianus *quoque*, &
9 Euchrocia, *gladio perempti.* Instantius, *quem superius ab Episcopis damnatum diximus, in Sylinam in-*
10 *sulam, quæ ultra Britanniam sita est, deportatus. Itum deinde in reliquos sequentibus judiciis, damnatique*
11 Asarinus & Aurelius *diaconus gladio.* Tiberianus, *ademptis bonis, in Sylinam insulam datus*, Tertullus, Pota-

ctione Hylatii & Hythacii Treviris à Maximo tyranno cæsus est, Matronianus provinciæ Hispaniæ valde eruditus cæsus est, & ipse Treviris cum Priscilliano, Felicissimo, Iuliano, Euchrocia ejusdem factionis auctoribus. Prosper in Chronico: *Priscillianus auditus Treviris ab Euodio præfecto prætorio, à Maximo gladio addictus est cum Euchrocia Delphidii Rhetoris conjuge, & Latroniano, aliisque erroris consortibus.* Euchrociæ quoque supplicium exprobrat Maximus Pacatus in Panegyrico his verbis: *Sed nimirum graves suberant, invidiosæque causæ, ut ad pœnam clari vatis matrona raperetur: objiciebatur enim nimia religio & diligentius culta divinitas.* Appellat autem Euchrociam clari vatis matronam, quod Delphidii rhetoris, & poëtæ uxor esset, teste Prospero. Deinde cum in Episcopos Priscilliani accusatores debacchatus fuisset, addit: *Hos ille Phalaris in amicis habebat: hi in oculis ejus atque etiam in osculis erant; nec injuria, à quibus tot simul votiva veniebant, avaro divitum bona, cruento innocentium pœna, impio religionis injuria.* Hæc Pacatus, nullum gentilis homo delectum habens inter Catholicos & hæreticos, putans superstitiosos Gnosticos Priscillianistas, Christianæ religionis exactissimos fuisse cultores. *Baronius.* Hieronymus adv. Pelag. *Quid loquar de Priscilliano, qui & seculi gladio, & totius orbis auctoritate damnatus est?* Et de Script. Eccles. tradit eum *multa edidisse opuscula, habuisseque defensores, qui eum excusarent non sensisse cum Gnosticis, sicut adversarii fuerant criminati.*

Latronianus quoque.] Eum Hieronymus Matronianum vocat, libro de Scriptoribus Eccles. *Matronianus provinciæ Hispaniæ, vir valde eruditus, & in metrico opere veteribus comparandus, cæsus est & ipse Treviris cum Priscilliano, Felicissimo, Iuliano, Euchrocia ejusdem factionis auctoribus. Extant ejus ingenii opera diversis metris edita.* Prosper Aquitanus in Chronico suo. Vide Hieron. de viris illustribus & Chronicon Vasæi. *Druf.*

Euchrocia.] Cujus eædem imprimis Latinus Pacatus in Panegyrico ad Theodosium Oratorie exaggerat. Euchrocia enim est illa *clari vatis* (Delphidii) *matrona.*

Gladio peremti.] Hanc eædem Latinus Pacatus in Panegyrico suo, quem Theodosio dixit, tanquam Phalaridis factum Maximo exprobrat, putans superstitiosos Gnosticos Priscillianistas Christianæ Religionis exactissimos fuisse cultores.

In Sylinam insulam.] Plinius Silumnum vocat. *Sigon.* Vide Cambd. in Britan. Sunt Oestrymnidum insulæ, Belerio promontorio adversæ, *Sillyes*, & veteribus Syllinæ. *Seldenus.* Qui Cassiteridas à priscis dictas existimant, haudquaquam errant, à copioso scilicet stanni fru-

Potamius, & Johannes, *tanquam viliores personæ, & digni misericordia, quia ante quæstionem se ac socios prodidissent, temporario exilio intra Gallias relegati. Hoc fere modo homines luce indignissimi, pessimo* 14 *exemplo necati, aut exiliis multati: quod initio jure judiciorum & egregio publico defensum, postea Ithacius in*

ni frumento. Quippe Britannia antiquitus sola ferè stannum suppeditabat Occidenti, quod à mercatoribus in Galliam translatum, indeque Narbonam tanquam ad emporium evectum fuit, teste Diodoro Siculo. Quod vero Bochartus inde ipsum Britanniæ nomen, ex Phœnicia lingua deducit, id longius quæsitum. Brith enim pictum significat Cambris, quia Britanni corpora pingebant.

Damnatique Asarinus & Aurelius diaconus gladio.] Horum mentionem apud alios adhuc non reperi. *Sigon.*

Tiberianus ademtis bonis.] De hoc sic S. Hieronymus: *Tiberianus Bæticus scripsit pro suspicione, qua cum Priscilliano accusabatur hæreseos, apologeticum, tumenti compositoque carmine. Postea post suorum cædem tædio victus exilii mutavit propositum, & juxta sanctam scripturam, canis reversus ad vomitum suum, filiam devotam Christo virginem matrimonio copulavit*, id est, ut interpretatur Sophronius, nubere compulit. *Sigon.*

Tertullus, Potamius, & Iohannes.] Neque horum alibi mentio reperitur. Harum vero omnium rerum sic meminit S. Leo in epistola ad Turibium: *Merito patres nostri, sub quorum temporibus hæresis hæc nefanda prorupit, per totum mundum instanter egere, ut impius furor ab universa ecclesia pelleretur. quoniam etiam principes mundi ita hanc sacrilegam amentiam detestati sunt, ut auctorem ejus, ac plerosque discipulos legum publicarum ense prosternerent.* Sigon.

Homines luce indignissimi, pessimo exemplo necati.] Magna apud antiquos de hac Priscillianistarum cæde, quæstio fuit, & quidam Maximum criminabantur. Cujus tamen factum Leo Papa commendat ad Turibium Episcopum Asturicensem: *Principes mundi ita hanc sacrilegam amentiam detestati sunt, ut auctorem ejus ac discipulos plerosque legum publicarum ense prosternerent. Videbant enim omnem curam honestatis auferri, omnem conjugiorum copulam solvi, simulque divinum jus humanumque subverti, si hujusmodi hominibus usquam vivere cum tali professione licuisset.* Sed nemo Sanctorum patrum laudavit aliquando id posse vel debere fieri suggestione Sacrorum Antistitum, quin imo Ithacianam factionem gravissime reprehenderunt, atque ab ejus communione abstinuerunt. *Ambrosius* epist. LXXV. III. Et ipse Maximus in Epistola ad Papam Siricium inquit: *Quid adhuc proxime proditum sit Manichæos sceleris admittere, non argumentis, neque suspicionibus dubiis vel incertis, sed ipsorum confessione inter judicia prolatis, malo quod ex gestis ipsis tua sanctitas, quam ex nostro ore cognoscat: quia hujuscemodi non modo factu turpia, verum etiam fœda dictu, proloqui sine rubore non possumus.*

Egregio publico.] *Egregio publico* dixit, quomodo Livius libro II. *Pessimo publico. Neque ambigitur, quin Brutus pessimo publico reges exacturus fuerit, si libertatis immatura libidine priorum regum alicui regnum extorsisset. In jurgiis* autem, inquit, id est, in judiciis episcoporum. nam jurgium est inter benevolos,

in jurgiis solitus, ad postremum convictus, in eos retorquebat, quorum id mandato & consiliis effecerat, solus
15 *tamen omnium episcopatu detrusus,* Nardacius, *licet*
16 *minus nocens, sponte se episcopatu abdicaverat. Sapienter id, & verecunde, nisi postea amissum locum repetere tentasset.*

1 LXV. *Cæterum Priscilliano occiso, non solum non repressa est hæresis, quæ illo authore proruperat, sed confirmata,*

los, lis inter inimicos. Unde Cicero libro IV. de Rep. *Benevolorum concertatio, lis, inimicorum, non jurgium dicitur.* Licet autem hoc modo se tueretur, solus tamen ex accusatoribus episcopatu detrusus est. *Sigon.* Giselinum nescio quid turbat in clarissimo & purissimo loco. Nam conjectura ejus, legendum *vi regia publice*, nihili est. Huc pertinent illa quæ inferius Dial. III. cap. XV. occurrunt.

Solus tamen omnium.] Theognistus quidam non Ithacium modo, sed omnes episcopos, qui Ithacio communicantes communem sibi causam fecerant, solus lata sententia condemnaverat. Dial. III. segm. XV. *Drus.*

Episcopatu detrusus.] Hæc de Ithacio, non Nardacio, accipienda sunt. Isidor. de viris Illustr. cap. 2. *Hic Ithacius cum Vrsacio Episcopo, ob necem ejusdem Priscilliani, cujus accusatores extiterant, Ecclesiæ communione privatus, exilio condemnatur, ibique die ultima fungitur, Theodosio majore & Valentiniano regnantibus.* Quæ accidisse putamus postquam extinctus est Maximus, cujus præsidio fovebatur. *Baron.*

Nardacius, licet minus nocens.] Et hic legendum puto, *Nam Idacius.* Ithacio tamen addit S. Prosper in Chronico *Vrsatium.* Sic enim inquit: *Timasio, & Promoto Coss. Ithacius, & Vrsacius episcopi ob necem Priscilliani, cujus accusatores fuerant, ecclesiæ communione privantur* anno Christi CCCLXXXIX. hoc enim Promotus, & Timasius consulatum gesserunt. Utriusque etiam meminit S. Isidorus in libro de viris illustribus: *Ithacius cum Vrsatio episcopo ob necem Priscilliani, cujus accusatores extiterant, ecclesiæ communione privatus exilio condemnatur, ibique die ultimo fungitur, Theodosio majore, & Valentiniano regnantibus.* Satis autem constat, S. Martinum ab eorum consuetudine se removisse, qui cum Ithacio communionem inierant. Traditur hoc in dialog. III. apud Sulpicium: *Maximus Imp.* inquit, *depravatus consiliis sacerdotum, post Priscilliani necem Ithacium episcopum Priscilliani accusatorem, cæterosque illius socios, quos nominari non est necesse, vi regia tuebatur, ne quis ei crimini daret, opera illius cujuscunque modi hominem fuisse damnatum.* Sigonius. Legendum ex editione nupera, & alia Parisiensi, *Vrsatius.* Sic etiam Isidorus. Sigebertus autor propterea communione privatos, quod episcopi nefas esse ducerent, cujuscunque modi hominem episcoporum accusatione necari. *Drusius.* Haud dubie, juxta Sulpicium nostrum, errat uterque. Nam is Nardacii causam manifeste ab Ithaciana sejungit, tum minus nocentem fuisse dicens, tum sponte Episcopatu cessisse. Quod de Ursacio dici non potest, qui communione privatus est, Prospero teste. *Horn.*

Confirmata, latius propagata est.] Adeo ut Im-

firmata, latius propagata est. Namque sectatores ejus, 2
qui eum prius ut sanctum honoraverant, postea ut mar-
tyrem colere cœperunt. Peremptorum corpora ad Hispa- 3
nias relata, magnisque obsequiis celebrata eorum fune-
ra. Quin & jurare per Priscillianum, summa religio 4
putabatur, ac inter nostros perpetuum discordiarum bel-
lum exarserat: quod jam per quindecim annos fœdis
dissensionibus agitatum, nullo modo sopiri poterat.
Et nunc, cum maxime discordiis Episcoporum turbari aut 5
miscerì omnia cernerentur, cunctaque per eos odio aut
gratia,

ut Imperatores severissimis edictis eam coërcere coacti fuerint. Honorius, debellato Rhadagaiso, contra Priscillianistas legem condidit, quæ est l. XL. de *hæred.* Cod. Theodos. & l. IV. c. de Hæreticis. Idem postea Theodos. Præcipue circa A. CCCCXVIII. invaluit. Dexter in Chronico: *Hæresis Priscillianistarum multum in Hispania repullulat.* In Britanniam quoque penetravit ac Pelagianismo commixta est, ut Baronius ex Hieronymo ad Ctesiphontem ostendit. Sed imprimis Aquitaniam ac universam pæne Galliam pessimis moribus & Epicureismo infecerunt Priscillianistæ, quemadmodum Prosper Aquitanus ac Salvianus patheticè conqueruntur.

Ut martyrem colere cœperunt.] Huc vero pertinent illa S. Hieronymi: *Priscillianus usque hodie à nonnullis Gnosticæ hæreseos accusatur, defendentibus aliis, non ita sensisse, ut arguitur.* Satis quidem liquet, teste Joanne Vasco, Priscillianum adhuc in quibusdam martyrologiis tanquam martyrem numerari, quod eorum qui id fecerunt, imprudentiæ, non impietati attribuo. *Sigon.* Petrus de Natalibus, ut habetur in Chronico Hispaniæ, Priscillianum & Matronianum in sanctorum martyrum catalogum coöptavit. Quod Hieronymi autoritate confirmare dum voluit, næ ille palam ostendit se in ejus viri libris plane hospitem esse. *Druf.*

Per quindecim annos.] Et hic numerus superioribus optime congruit. Ad Stiliconem enim ab anno tertio Maximi, quo hanc Synodum designavimus, anni XV. numerantur. *Giselinus.*

Nunc, cum maxime discordiis Episcoporum turbari aut miscerì omnia cernerentur.] Hos tumultus Stilicone Cos. editos, nemo præter Sulpicium tradidit, qui eos tamen obscure significavit. Extat tantum in concilio Toletano Stilicone Cos. habito hoc caput: *Si quis in errore Priscilliani sectam sequitur, vel profitetur, anathema sit.* S. Augustinus in libro contra mendacium invehitur in Priscillianistas, qui, quo Catholici viderentur, Priscillianum detestarentur, & episcopos, à quibus illa hæresis nudata, & oppugnata esset, miris laudibus efferrent. *Sigon.* Sed hanc mentiendi libidinem etiam cætera in fide Orthodoxi imitabantur, qui ad inquirendos Priscillianistas, mendaciorum atque perjuriorum involucris delitescentes, dicebant artem contraria arte eludendam esse, atque ob eam causam, ne magno fidei detrimento iidem Priscillianistæ occulti manerent, licere mendaciis

gratia, metu, inconstantia, invidia, factione, libidine, avaritia, arrogantia, desidia, essent depravata: postremo plures adversum paucos bene consulentes, insanis consiliis & pertinacibus studiis certabant: inter hæc plebs Dei, & optimus quisque, probro atque ludibrio habebatur.

ciis mendacia prodere, nempe mentiri se quoque esse Priscillianistas, ut qui vere essent Priscillianistæ, detegerentur, sicque ab hujusmodi pravis fruticibus expurgaretur Ecclesia. Hæc cum Sanctus Augustinus intellexisset, execratus est facinus, quod Christiano homini nec in levibus mentiri liceat; quamobrem adversus ea adserentes ad Consentium librum scripsit contra mendacium, ut ipse testatur 11. Retract. cap. LX.

Pertinacibus studiis certabant.] Hilarius 11. ad Constantium: *Aut in nostris aliena, aut in alienis nostra damnamus, & mordentes invicem, jam absumti sumus.*

FINIS.

SULPICI SEVERI

OPVSCVLA,

Quæ complectuntur

VITAM B. MARTINI,

EPISTOLAS,

DIALOGOS.

SULPICI SEVERI
AD DESIDERIUM, IN LIB. SUUM DE VITA B. MARTINI

PRÆFATIO.

SEVERUS *Desiderio fratri cariſſimo ſalutem. Ego quidem, frater unanimis, libellum quem de vita ſancti Martini ſcripſeram, ſcheda ſua premere, & intra domeſticos parietes cohibere decreveram: quia, ut ſum natura infirmus, judicia humana vitabam, ne (quod fore arbitror) ſermo*

IN LIB. SVVM DE VITA B. MARTINI.] Lazius tria hæc opuſcula toto genere diverſa, librum dico de vita B. Martini, Epiſtolas tres, ac totidem Dialogos, unum opus facit, hoc titulo, *de Vita B. Martini libri tres*. Ac primo complectitur epiſtolam ad Euſebium, & libellum Deſiderio dedicatum: ſecundo epiſtolas ad Aurelium & ad Baſſulam: tertio tres dialogos. Quæ partitio ex libro ipſius mſ. deprompta eſſe nequit; cum eidem illi, novem mſſ. noſtri conſtanter adverſentur, & in eam, quam ex iiſdem attulimus, unanimiter conſpirent. Quid, quod ipſe auctor ipſaque rei veritas illam averſentur; ut ſuo loco docebimus. Reliquum eſt igitur, ut ejus diſtinctionis auctores habeat & ſecutus ſit Gennadium, Gregorium Turonenſem, & Abbatem Spanhaymenſem; quod ſi eſt; tamen ut Gennadii auctoritate nitatur, non debuit epiſtolas huic trium librorum numero includere, quas Gennadius excluſit. Neque ille trium librorum meminit, ſed duorum dumtaxat, nempe libelli Deſiderio nuncupati, & Collationis Poſtumiani & Galli, quam in duas deinde inciſiones ſecat. Greg. Turonenſis verba lib. x. hiſtoriarum accipienda verius exiſtimem de triplici ſcriptorum Severi genere, in eadem propemodum re verſantium, nempe libello, epiſtolis, & dialogis: niſi mavis eo numero potius deſignari libellum & duos poſteriores dialogos, qui unam eandemque rem exſequuntur. Nam quod ad Spanhaymenſem attinet, qui vitam in tres libros diſpertit, & Collationem in alteros totidem, tam in eo verus eſt, quam illo, quod ſubjungit, claruiſſe Severum anno Dom. ccccxx. *Giſelinus*. Vitam Martini, noſtrum per omnia ſecuti, carmine ſcripſerunt, Paulinus libris VI. Venantius Honorius Clementianus Fortunatus, Pictavienſis Epiſcopus lib. IV. Proſa Gregorius Turonenſis. Odo quoque Cluniacenſis Abbas miracula quædam ejus, diu poſt facta, recenſet.

Deſiderio fratri.] Hunc Deſiderium in Galliis egiſſe, cum ex aliis, tum ex eo certe conſtat, quod Paullinus ad Severum ſuum litteras daturus, Victori internuntio, ſuas item adjunxerit ad Deſiderium, quem, ut habet titulus, appellat ſanctum & merito venerabilem fratrem, & deſideratiſſimum deſideriorum ſuorum deſiderium. Eas adeat, qui hominem propius volet cognoſcere. *Giſelin*. Fuit Presbyter Gallus, qui una cum Ripario Hieronymum excitavit, ut adverſus Vigilantium ſcriberet. Sic ipſe Hieronymus teſtatur. *Baron*.

sermo incultior legentibus displiceret, omniumque reprehensione dignissimus judicarer, qui materiam disertis merito scriptoribus reservandam, impudens occupassem. Sed petenti tibi sæpius, negare non potui. Quid enim esset, quod non amori tuo, vel cum detrimento mei pudoris impenderem? Verumtamen ea tibi fiducia libellum edidi, qua nulli à te prodendum reor, quia id spopondisti. Sed vereor, ne tu ei janua sis futurus: & emissus semel, non queat revocari. Quod si acciderit, & ab aliquibus eum legi videris: bona id venia à lectoribus postulabis, ut res potius quam verba perpendant, & æquo animo ferant, si aures eorum vitiosus forsitan sermo perculerit: quia regnum Dei non in eloquentia, sed in fide constat. Meminerint etiam, salutem sæculo non ab oratoribus, sed à piscatoribus prædicatam: cum utique, si utile fuisset, id quoque Dominus præstare potuisset. Ego enim cum primum animum ad scribendum appuli, quia nefas putarem tanti viri latere virtutes, apud me ipse didici, ut solœcismis non erubescerem: quia nec magnam istarum unquam rerum scientiam contigissem: & si quid ex his studiis olim fortasse libassem, totum id desitudine tanti temporis perdidissem. Sed tamen ne nos maneat tam molesta defensio, suppresso, si tibi videtur, nomine, libellus edatur. Quod ut fieri valeat, titulum frontis erade, ut muta sit pagina: &, quod sufficit, loquatur materiam, non loquatur auctorem.

Frater unanimis.] Ita omnes l. mss. epitheton omisit Lazius, vocem eo sæculo sanctis scriptoribus usitatissimam, ut indicio sunt tum epigraphæ epistolarum Paullini ad Severum, tum ipsæ epistolæ, quæ nonnunquam tertio quoque versu eam vocem repetunt. Vide epistol. XIV. ad Severum. *Gisel.*

Libellum quem.] Sic & mox, libellum edidi. & in fine dialogi primi, immo ubique de libro hoc ut singulari loquitur. quodque ad rem propius facit, hoc epilogo librum claudit: *Sed jam finem liber postulat, sermo claudendus est, &c.* quid ni igitur à reliquis opusculis eum disparabimus, quem & solum edidit, & multo ante quam de aliis vel per somnium cogitaret. Immo, ut è locis modo laudatis liquido apparet, unus hic liber reliquorum princeps fuit occasio, atque auctor. *Gisel.*

Edidi.] *Edendi* verbo similiter usus est Paullinus epist. 3. ad Sever. *Neque sufficit litterarum ad nos editione maturare.* Gisel.

Didici.] In quibusdam mss. est, decidi pro didici: quod non displiceret, si meliores libri suffragarentur. & illa, *apud me ipse*, melius paullo, cum verbo, *didici*, cohærerent. *Gisel.*

Desitudine.] Hanc vocem novam & fortasse nusquam alibi lectam, Gisel. Severo restituit, secutus Mss. Trudon.

SUL-

SULPICI SEVERI

DE

BEATI MARTINI VITA

LIBER.

PLerique mortales ſtudio gloriæ ſæcularis inaniter dediti, exinde perennem (ut putabant) memoriam nominis ſui quæſiverunt, ſi vitas clarorum virorum ſtylo illuſtraſſent. Quæ res utique non perennem quidem, ſed aliquantulum tamen conceptæ ſpei fructum afferebat; quia & ſui memoriam, licet incaſſum, propagabant: & propoſitis magnorum virorum exemplis, non parva æmulatio legentibus excitabatur. Sed tamen nihil ad beatam illam æternamque vitam hæc eorum cura pertinuit. Quid enim aut ipſis occaſura cum ſæculo ſcriptorum ſuorum gloria profuit? aut quid poſteritas emolumenti tulit, legendo Hectorem pugnantem, aut Socratem philoſophantem? cum eos non ſolum imitari ſtultitia ſit, ſed non acerrime etiam impugnare, dementia: quippe qui humanam vitam præſentibus tantum actibus æſtimantes, ſpes ſuas fabulis, animas ſuas ſepulcris dederint. Siquidem ad ſolam hominum memoriam ſe perpetuandos crediderunt: cum hominis officium ſit, perennem potius vitam, quam perennem

memoriam, quærere, non ſcribendo, aut pugnando, vel philoſophando: ſed pie, ſancte, religioſeque vivendo. Qui quidem error humanus, litteris traditus, in tantum valuit, ut multos plane æmulos, vel inanis philoſophiæ, vel ſtultæ illius virtutis, invenerit. Unde facturus mihi operæpretium videor, ſi vitam ſanctiſſimi viri, exemplo aliis mox futuram, perſcripſero: quo utique ad veram ſapientiam, & cœleſtem militiam, divinamque virtutem legentes incitabuntur. In quo ita noſtri quoque rationem commodi ducimus, ut non inanem ab hominibus memoriam, ſed æternum à Deo præmium exſpectemus. Quia & ſi ipſi non viximus, ut aliis exemplo eſſe poſſimus: dedimus tamen operam, ne is lateret, qui eſſet imitandus. Igitur S. Martini vitam ſcribere exordiar, & quæ vel ante epiſcopatum, vel in epiſcopatu geſſerit. Quamvis nequaquam ad omnia illius potuerim pervenire: adeo ea, in quibus ipſe tantum ſibi conſcius fuit, neſciuntur: quia laudem ab hominibus non requirens, quantum in ipſo fuit, omnes virtutes ſuas latere voluiſſet. Quanquam etiam ex his, quæ comperta nobis erant, plura omiſimus: quia ſufficere credidimus, ſi tantum excellentiora notarentur. Simul & legentibus conſulendum fuit, ne quod his pareret copia congeſta faſtidium. Obſecro autem eos qui lecturi ſunt, ut fidem dictis adhibeant: neque me quidquam, niſi compertum & probatum ſcripſiſſe, arbitrentur: alioquin tacere, quam falſa dicere, maluiſſem.

I. IGITVR MARTINVS Sabariæ Pannoniarum oriundus fuit, ſed intra Italiam Ticini altus eſt, parentibus ſecundum ſæculi dignitatem non infimis, gentilibus tamen. Pater ejus miles primum, poſt tribunus militum fuit. Ipſe arma-

Martinus Sabariæ Pannoniarum oriundus fuit.] Μαρτῖνος, ἀπὸ σαβαρίας τῆς παννονίας. Sozom. III, c. 13.

Parentibus ſecundum ſæculi dignitatem non infimis.] Ἐπιφανοῦς τὸ γένος. Sozomenus.

Inter

armatam militiam in adoleſcentia ſecutus, inter ſcholares alas ſub rege Conſtantio, deinde, ſub Juliano Cæſare militavit: non tamen ſponte: quia à primis fere annis, divina potius ſervitute, ſacra illuſtris pueri ſpiravit infantia. Nam cum eſſet annorum decem, invitis parentibus ad Eccleſiam confugit, ſeque catechumenum fieri poſtulavit. Mox mirum in modum totus in Dei opere converſus, cum eſſet annorum duodecim, eremum concupivit: feciſſetque votis ſatis, ſi ætatis infirmitas non obſtitiſſet. Animus tamen aut circa monaſteria, aut circa Eccleſiam ſemper intentus, meditabatur adhuc in ætate puerili, quod poſtea devotus implevit. Sed cum edictum eſſet à regibus, ut veteranorum filii ad militiam ſcriberentur, prodente patre, qui felicibus ejus actibus invidebat, cum eſſet annorum quindecim; raptus & catenatus, ſacramentis militaribus implicatus eſt, uno tantum ſervo comite contentus: cui tamen verſa vice dominus ſerviebat: adeo ut plerumque ei & calceamenta detraheret, & ipſe detergeret: cibum una caperent, hic tamen ſæpius miniſtraret. Triennium fere ante baptiſma in armis fuit, integer tamen ab iis vitiis, quibus illud hominum genus implicari ſolet. Multa illi circa commilitones benignitas, mira caritas: patientia vero atque humilitas ultra humanum modum. Nam frugalitatem in eo laudare non eſt neceſſe, qua ita uſus eſt, ut jam illo tempore non miles, ſed monachus putaretur. Quibus rebus ita ſibi omnes commilitones ſuos devinxerat,

Inter ſcholares alas.] Alæ equitum, Cohortes peditum. Alæ dividebantur in Scholas, ut ex Vitruvio patet. *Salmaſ.* Sic ſcripſi ex Trud. l. Parc. & Bethlem. Veteranorum enim filii ſcholares dicebantur, cum adoleſcentes armatam militiam ſequerentur, ut ex Vegetio liquet, & XII. lib. Codicis, titulo, de ſcholarium privilegiis. iis ſcholis qui præ[illegible]nt (erant autem variæ, & plurimæ [illegible] Comment. Reip. Rom. Lazii lib. 4. cap. 13. conſtat) modo capita ſcholarum, modo comites ac tribuni dicebantur: ut iidem auctores modo laudati memoriæ prodiderunt. *Giſelinus.*

Sub rege Conſtantio.] Sic feliciter emendavit Giſelinus, cum antea legeretur *Conſtantino.* Quod nec de Conſtantino magno, nec filio ejus, intelligi, temporum rationes, & Martini ætas, permittunt.

rat, ut eum miro affectu venerarentur. Nec dum tamen regeneratus in Christo, agebat quendam bonis operibus baptismatis candidatum: assistere scilicet laborantibus, opem ferre miseris, alere egentes, vestire nudos, nihil sibi ex militiæ stipendiis præter quotidianum victum reservans: jam tum Euangelii non surdus auditor, de crastino non cogitabat.

II. Quodam itaque tempore, cum jam nihil præter arma & simplicem militiæ vestem haberet, media hyeme, quæ solito asperior inhorruerat, adeo ut plerosque vis algoris exstingueret, obvium habet in porta Ambianensium civitatis pauperem nudum: qui cum prætereuntes, ut sui misererentur, oraret, omnesque miserum præterirent: intellexit vir Deo plenus, sibi illum, aliis misericordiam non præstantibus, reservari. Quid tamen ageret? nihil præter chlamydem, qua indutus erat, habebat: jam enim reliqua in opus simile consumpserat. Arrepto itaque ferro, quo accinctus erat, mediam dividit, partemque ejus pauperi tribuit, reliqua rursus induitur. Interea de circumstantibus ridere nonnulli, quia deformis esset, & truncatus habitu videretur: multi tamen, quibus erat mens sanior, altius gemere, quod nihil simile fecissent: cum utique plus habentes,

Nec dum tamen regeneratus in Christo.] Veteres baptismum absolute necessarium putabant ad regenerationem & salutem. Ambros. libro de his qui initiantur cap. IV. *Credit Catechumenus, sed nisi baptizetur remissionem peccatorum non potest obtinere, neque gratiæ spiritualis munus haurire.* August. Tract. XIII. in Johannem: *Quantumcunque Catechumenus proficiat, adhuc sarcinam iniquitatis portat, non illi dimittitur nisi quum pervenerit ad baptismum.* Sic & alii patres.

Baptismatis candidatum.] Baptizandi olim erant albati. Paulinus epist. XII. ad Severum:

Inde parens sacro ducit de fonte sacerdos
Infantes niveos, corpore, corde, habitu.

Multa ejus moris testimonia extant apud Ambrosium, Dionysium Areopagitam, Gregorium Turonensem v. Histor. XI. Socratem VII, 17. Rabanum Maurum & alios. *Iuretus.*

Nihil præter chlamydem.] Fortunatus indicat eam more Romanorum militum albam fuisse, quod nec Severus nec Paulinus notarunt. Unde apud Marcellinum XXV. & XXXI. *Candidati* pro militibus. Claudianus *niveas cohortes* vocat. In quartum consulatum Honorii. Sic & alii multi. *Idem.*

Adhuc

bentes, vestire pauperem sine sua nuditate potuissent. Nocte igitur insecuta, cum se sopori dedisset, vidit Christum chlamydis suæ, qua pauperem texerat, parte vestitum. Intueri diligentissime Dominum, vestemque quam dederat, jubetur agnoscere. Mox ad Angelorum circumstantium multitudinem, audit Jesum clara voce dicentem: *Martinus adhuc catechumenus, hac me veste contexit.* Vere memor Dominus dictorum suorum, (qui ante prædixerat: *Quamdiu fecistis hæc uni ex minimis istis, mihi fecistis*) se in paupere professus est fuisse vestitum: & ad confirmandum tam boni operis testimonium, in eodem se habitu, quem pauper acceperat, est dignatus ostendere. Quo viso, vir beatus non in gloriam est elatus humanam, sed bonitatem Dei in suo opere cognoscens, cum esset annorum duodeviginti, ad baptismum convolavit. Nec tamen statim militiæ renuntiavit, tribuni sui precibus evictus, cui contubernium familiare præstabat. Etenim transacto tribunatus sui tempore, renuntiaturum se sæculo pollicebatur. Qua Mar-

Adhuc catechumenus.] In quibusdam Ecclesiis Græcanicis, immo vel in plurimis, prima die dicebantur *Christiani* qua crediderant & se credere professi erant, sequente die in Catechumenos conscribebantur, tertia exorcizabantur & insufflabantur, postea inter Catechumenos diu manebant audientes Scripturas, postremo baptizabantur. Cum baptismo autem simul comprehendebatur chrismario, quia ultimus ejus erat actus. In Occidente similiter prima credendi professione fiebant Christiani, quam concilium Eliberitanum *fidem primam credulitatis* appellat Can. XLII. *Eos qui ad fidem primam credulitatis accedunt, si bonæ fuerint conversationis intra biennium placuit ad baptismi gratiam admitti debere.* Prima illa fidei credulitate cum impositione etiam manuum, quasi benedictione, recipiebantur inter Catechumenos & Christiani tum demum dici incipiebant, ut liquet ex ejusdem concilii can. XLIV. his verbis: *Qui aliquando fuerit Catechumenus & per infinita tempora nunquam ad Ecclesiam accesserit, si cum de clero quisque cognoverit esse Christianum, aut testes aliqui extiterint fideles, placuit ei baptismum non negari.* Cum Christiani hoc modo fierent & hoc nomen mererentur ex prima fidei Christianæ professione, manuum impositione tunc etiam benedicebantur. *Salmas.*

Annorum duodeviginti.] Paulinus: *Quatuor à lustris.*

Transacto tribunatus sui tempore.] Erant enim eo tempore milites fere Christiani: atque hoc illud est, cur Julianus ad demerendos militum animos antequam Augustus salutaretur, Christianismum simularit. Vide Theodoritum hist. Eccles. lib. III, cap. 4. & Nazianz. in eundem. *Giselin.*

Martinus exſpectatione ſuſpenſus, per biennium fere, poſtquam eſt baptiſma conſecutus, ſolo licet nomine, militavit.

III. Interea irruentibus intra Gallias Barbaris, Julianus Cæſar, coacto in unum exercitu apud Vangionum civitatem, donativum cœpit erogare militibus, ut eſt conſuetudinis, ſinguli citabantur, donec ad Martinum ventum eſt. Tum vero oportunum tempus exiſtimans, quo peteret miſſionem (neque enim integrum ſibi fore arbitrabatur, ſi do-

Solo licet nomine.] Paulinus: *Sed ſolo nomine miles.* Militiam nomine-tenus cultam illi opponit, quam armatam in adoleſcentia ſub Conſtantio ſecutum eſſe ſupra dixit. *Giſelin.*

Irruentibus intra Gallias Barbaris, Julianus Cæſar.] De ipſa re, ſic *Socrates* ſcribit lib. 6. hiſt. Trip. cap. 1. Poſt hæc igitur Imperator (Conſtantius) evocavit Iulianum, & conſtituit Cæſarem, danſque ei conjugem Conſtantiam (Helenam vocat Ammianus lib. 15.) ſororem ſuam, contra Barbaros eum deſtinavit ad Gallias. Hi namque Barbari, quorum Imp. Conſtantius contra Magnentium auxilia petierat, cum nihil profuiſſent contra tyrannum, Romanorum vaſtabant urbes. & mox: *& cum illi* (Barbari) *per legatos, litteras Imperatoris eos ad provincias invitantis oſtenderent, &c.* Hæc igitur accidiſſe videntur ineunte anno illo, quo ipſe conſul primum cum Conſtantio Conſ. VIII. in Gallias ad Alemannorum incurſus coërcendos miſſus eſt. ii enim tum temporis Conſtantio aliis occupato, tantis viribus atque impetu è ſuis finibus in Gallias proruperant, eaſque nullo renitente adeo ad internecionem vaſtarant, pæne ut eas Auguſtus pro deploratis habuerit, & Julianum patruelem fratrem ea una ſolaque de cauſſa coactus ſit in imperii ſocietatem adſciſcere. Adſcitus igitur ille Fl. Arbetione, & Mavortio Lolliano coss. ipſis Kal. Decemb. Viennæ ut hibernaret, ex urbe egreſſus eſt. ibi cum omnia ad bellum Gallicum neceſſaria comparaſſet; confecto raptim per Auguſtodunum, Antiſſiodorum, & Tricaſſas, perdifficili & periculoſo itenere (omnia enim ea loca hoſtes populabundi inſederant) Remis tandem exercitus ſuos conjunxit: atque inde per decem pagos Alemanam plebem aggreſſus, quæ Argentoratum, Brotomagum, Tabernas, Saliſonem, Nemetas, Vangionas & Maguntiacum civitates poſſidebant, eorumque territoria habitabant: primam omnium Brotomagum occupavit: ibique occurrentem Germanorum manum partim cecidit, partim fugæ celeritate ſalutem ſibi quærere coëgit. Hæc è lib. XVI. Ammiani pluribus adduxi, tum ut ipſi hiſtoriæ lucem nonnullam afferrem, tum quod hoc uno loco tota Chronologiæ noſtræ ratio & fundamentum nitantur. Omnino enim mihi perſuadeo, B. Martinum hanc, de qua nunc agimus, miſſionem impetraſſe Remis aut certe Brotomagi. ex quo & illud neceſſario efficitur, ſi biennio ante miſſionem baptiſmo fuerit initiatus, vigeſimo fere ætatis anno militiæ ſacramento exauctoratum fuiſſe, qui annus incidit in annum imperii Conſtantii XX. Urbis cond. M. CVIII. Chriſti vero CCC. LVI. ſupputante Onuphrio. *Giſel.*

Donativum.] Proprium hoc militis, ut congiarium civium & plebis. *Iuretus.*

Chriſti

si donativum non militaturus acciperet) *Hactenus*, inquit ad Cæsarem, *militavi tibi: patere ut nunc militem Deo: donativum tuum, militaturus accipiat: Christi ego miles sum. Pugnare mihi non licet.* Tum vero adversus hanc vocem Tyrannus infremuit, dicens, eum metu pugnæ, quæ posterâ die erat futura, non religionis gratia, detrectare militiam. At Martinus intrepidus, immo illato sibi terrore constantior: *Si hoc*, inquit, *ignaviæ ascribitur, non fidei, crastina die ante aciem inermis adstabo: & in nomine Domini Iesu, signo crucis, non clypeo protectus, aut galea, hostium cuneos penetrabo securus.* Retrudi ergo in custodiam jubetur, facturus fidem dictis, ut inermis barbaris objiceretur. Posterâ die hostes legatos de pace miserunt, sua omnia seseque dedentes. Unde quis dubitet, hanc vere beati viri fuisse victoriam, cui præstitum sit, ne inermis ad prœlium mitteretur. Et quamvis pius Dominus servare militem suum, licet inter hostium gladios & tela potuisset: tamen ne vel aliorum morte sancti violarentur obtutus, exemit pugnæ necessitatem. Neque enim aliam pro milite suo Christus debuit præstare victoriam, quam, ut subactis sine sanguine hostibus, nemo moreretur.

IV. Ex-

Christi ego miles sum. Pugnare mihi non licet.] Hæc nihil pro Anabaptistis. Quanquam videatur vel Martinus, si hæc dixit, vel Severus, qui hæc scripsit, non recte Christianam libertatem intellexisse. Cur non pugnemus contra barbaros? Christiani cavere debent bella civilia contra fratres suos. Turcam, Tatarum, immanem belluam debellare, Christus non prohibet, sed jubet potius, si nos offendant & opprimant. *Horn.*

Signo crucis.] Veteres se cruce munierunt, non quod externo signo tantam vim adscriberent, sed ob fiduciam in mortem Christi. Chrysostom. Hom. LV. in Matth. *Crucem non simpliciter digito in corpore, sed magna profecto fide in mente formari oportet.* Crux transiens apud puriorem Ecclesiam in usu fuit, non crux permanens.

Legatos de pace miserunt.] Si conjecturis locus est, scite huc quadrare possint verba illa Marcellini: *Igitur Agrippinam ingressus* (recto itinere ex Brotomago) *non ante motus est exinde, quam Francorum regibus furore mitescente perterritis, pacem Reip. firmaret, & urbem reciperet munitissimam.* Sed hæc conjectura tantum est, vera an falsa, viderint alii. *Gisel.*

Aliorum morte sancti violarentur obtutus.] Minucius in Octavio, de Christianis: *Nobis homicidium nec videre fas, nec audire.* Virgil. II. Æneid.

——— *Nati me cernere letum* (tua
Fecisti, & patrios fœdasti sanguine vul-

Episco-

IV. Exinde relicta militia, sanctum Hilarium, Pictavæ episcopum civitatis, cujus tunc in Dei rebus spectata & cognita fides habebatur, expetivit: & aliquamdiu apud eum commoratus est. Tentavit autem idem Hilarius, impositio Diaconii officio, sibi eum arctius implicare, & ministerio vincire divino. Sed cum sæpissime restitisset, indignum se esse vociferans: intellexit vir altioris ingenii, hoc eum modo posse constringi, si id ei officii imponeret, in quo quidam locus injuriæ videretur. Itaque exorcistam eum esse præcepit. Quam ille ordinationem, ne despexisse tanquam humiliorem videretur, non repudiavit. Nec multo post admonitus per soporem, ut patriam parentesque, quos adhuc gentilitas detinebat, religiosa sollicitudine visitaret, ex voluntate sancti Hilarii profectus est, multisque ab eo adstrictus precibus & lacrymis ut rediret, mœstus (ut ferunt) peregrinationem illam aggressus est, contestatus fratres, multa se adversa passurum. Quod postea probavit eventus. Ac primum inter Alpes devia secutus, incidit in latrones. Cumque unus securim elevatam in caput ejus librasset, ictum ferientis dextera sustinuit alter: vinctis tamen

Episcopum.] Presbyteri & Episcopi differebant sola ordinatione. Chrysostomus dixit, μόνῃ τῇ χειροτονίᾳ ἀναβεβηκέναι Episcopos supra presbyteros, hoc est, *superiores esse sola ordinatione*. Theophylactus presbyteros μόνῃ τῇ χειροτονίᾳ ὑποβεβηκέναι, id est, *inferiores esse*. Hoc plane est discrimen internæ potestatis quo Hieronymus scripsit majores presbyteris esse Episcopos, & inferiores presbyteros Episcopis, non vero potestatem externam gubernationis respexit. *Salmasius.*

Exorcistam eum esse præcepit.] Paulinus Nat. IV. Felicis:

—— *Primis lector servivit in annis,*
Inde gradum cœpit, cui munus voce fideli,
Adjurare malos & sacris pellere verbis.

Epistola VI. ad Amandum, vocat exorcistam dæmonis terribilem. Epist. XVI. ad Delphinum, ait ex nomine exorcistæ gravitatem assumi & reverentiam dari. Ut dubitem cur Severus ita vile officium putarit, ut injuriæ conjungat. *Iuret.* In libro Pontificali Damasi, Cajus Episcopus Romæ qui vixit sub finem tertii sæculi constituisse dicitur. *Si quis Episcopus esse mereretur, ut esset Ostiarius, Lector, Exorcista, Sequens, Subdiaconus, Diaconus, Presbyter, & exinde Episcopus ordinarius.* Ubi *Sequentem* vocat qui Græcis ἀκόλουθος, & Romani *Acoluthum* voce Græca, & corrupta *Acolythum*. Septem ibi habes ordines Ecclesiæ, quorum summus est presbyter. *Salmasius.*

Christia-

men post tergum manibus, uni servandus & spoliandus traditur. Qui cum eum ad remotiora duxisset, percontari ab eo cœpit, quisnam esset? Respondit, Christianum se esse. Quærebat etiam ab eo, an timeret? Tum vero constantissime profitetur, numquam se fuisse tam securum, quia sciret misericordiam Domini maxime in tentationibus affuturam: se magis dolere illi, qui Christi misericordia, utpote latrocinia exercens, esset indignus. Ingressusque Euangelicam disputationem, verbum Dei latroni prædicabat. Quid longius morer? Latro credidit, prosecutusque Martinum viæ reddidit, orans ut pro se Dominum precaretur. Idemque postea religiosam agens vitam visus est, ut hæc quæ supra retulimus, ab ipso audita dicantur. Igitur Martinus inde progressus, cum Mediolanum præteriisset, diabolus in itinere, humana specie assumpta se ei obvium tulit, Quo tenderet, quærens? Cumque id à Martino responsi accepisset, se quo Dominus vocaret, intendere: ait ad eum, *Quocumque ieris, vel quæcunque tentaveris, diabolus tibi adversabitur.* Tunc ei prophetica voce respondit: *Dominus mihi adjutor est, non timebo, quid faciat mihi homo.* Statimque è conspectu ejus inimicus evanuit. Itaque ut animo ac mente conceperat, matrem Gentilitatis absolvit errore, patre in malis perseverante: plures tamen suo salvavit exemplo. Deinde cum hæresis Arriana per totum orbem & maxime intra Illyricum pullulasset, cum adversus perfidiam sacerdotum solus pæne acerrime pugnaret, multisque suppliciis esset affectus (nam publice virgis cæsus est, & ad extremum de civitate exire compulsus) Italiam

Christianum se esse.] Hoc olim moris fuit omnibus Christianis, ut à Iudice, aut in summis periculis de patria & origine interrogati, unum illud responderent, Christianos se esse. *Gisel.*

Se magis illi dolere.] Similem loquendi formam observavi in vita Beregesi Abbatis, c. v. his verbis, *dolere se illi, quippe quem videret diabolo subditum, &c.* loquitur de Pipino. Adservatur ea vita descripta manu in bibliotheca S. Trudonis.

Hæresis Arriana per totum orbem.] Supra 11. Hist. *perturbato orbe terrarum.*

Hilarii,

liam repetens, cum intra Gallias quoque discessu sancti Hilarii, quem ad exsilium hæreticorum vis coëgerat, turbatam ecclesiam comperisset, Mediolani sibi Monasterium statuit. Ibi quoque cum Auxentius, auctor & princeps Arrianorum, gravissime infectatus est: multisque affectum injuriis, de civitate exturbavit. Cedendum itaque tempori arbitratus, ad insulam Gallinariam nomine secessit: comite quodam presbytero, magnarum virtutum viro. Hic aliquamdiu radicibus vixit herbarum: quo tempore elleborum, venenatum, ut ferunt, gramen, in cibum sumpsit. Sed cum vim veneni in se grassantis vicina jam morte sensisset, imminens periculum oratione repulit, statimque omnis dolor fugatus est. Nec multo post cum sancto Hilario comperisset regis pœnitentia potestatem indultam fuisse redeundi, Romæ ei tentavit occurrere, profectusque ad urbem est.

V. Cum

Hilarii, quem ad exsilium hæreticorum vis coëgerat.] Supra: *Hilarius Pictavorum Episcopus, datur exilio.* Vide ad eum locum notas.

Mediolani sibi Monasterium statuit.] Origo Monasteriorum ex persecutionibus fuit. Quas dum fugere conantur viri Sancti & innocentes, ad solitudines se receperunt, vel extra urbes, ubi eremi, vel in urbibus, ubi monasteria. Sic Martinus monasterium soli sibi struit Mediolani. Quod eremus dici non potest, nec monasterium hodierno sensu, ubi plures cohabitant. *Horn.*

Auxentius.] Εἰς Μεδιολάνον ἐλθὼν, καθ' ἑαυτὸν διέτριβεν· ὑπεχώρησε τε ἔνθεν ἐπισκλύσμου παρὰ αὐξεντίου γενομένου, καὶ ἐπισκόπου, ὃς δὴ αὐτῷ ὑγιῶς ἔχοντι περὶ τὴν πίστιν· ἐν νικαίᾳ συνελθόντων. *Sozomen.* III, 13.

Ad insulam Gallinariam nomine secessit.] Καὶ ἐπί τινα χέρσον μίζας βοτανῶν δρυμόν, νῆσον ὤκησεν ἐν τῷ Γαλληναίᾳ καλουμένῃ. Μικρὸς δὲ αὖτη καὶ ἀοίκητος· ἐν τῷ τυρρηνικῷ πελάγει κειμένη. *Sozom.* III, 13. & *Niceph.* IX, 19.

Elleborum, venenatum, ut ferunt.] Non quidem toto substantiæ genere ut sunt omnia δηλητήρια: sed quia naturæ alendæ minus idonea: qualia καθαρτικὰ omnia. quibus si quis abutatur, mera fiunt venena. *Giselin.*

Hilario comperisset regis pœnitentia.] Severus secundo libro Sacræ historiæ sibi ipsi est interpres, cum ait, Hilarium quasi discordiæ seminarium & perturbatorem Orientis redire ad Gallias jussum esse, absque exsilii indulgentia, id est, non remisso tamen ei exsilio, ita ut ei, unde exsulandum erat, ibi etiam tum exsuli degendum esset. Pœnitebat videlicet impium Imp. eo relegatum fuisse Hilarium, ubi suis Arrianis multo plus mali & damni daret, quam in ipsa Gallia fuerat daturus. Ratio ex ipsa historia petenda, quam Severo nemo accuratius descripsit. *Giselinus.*

Monaste-

V. Cum jam Hilarius præteriſſet, ita eum eſt veſtigiis proſecutus: cumque ab eo gratiſſime fuiſſet ſuſceptus, haud longe ſibi ab opido monaſterium collocavit. Quo tempore ſe ei quidam catechumenus junxit, cupiens ſanctiſſimi viri inſtitui diſciplinis: pauciſque interpoſitis diebus languore correptus, vi febrium laborabat. Ac tum Martinus forte diſceſſerat: & cum per triduum defuiſſet, regreſſus corpus exanime invenit: ita ſubita mors fuerat, ut abſque baptiſmate humanis rebus excederet, corpus in medio poſitum triſti mœrentium fratrum frequentabatur officio, cum Martinus flens & ejulans accurrit. Tum vero ſanctum ſpiritum tota mente concipiens, egredi cellulam, in qua corpus jacebat, cæteros jubet: ac foribus obſeratis, ſuper exanimata defuncti fratris membra proſternitur: & cum aliquamdiu orationi incubuiſſet, ſenſiſſetque per ſpiritum Domini adeſſe virtutem, erectus paullulum, & in defuncti ora defixus, orationis ſuæ ac miſericordiæ Domini intrepidus exſpectabat eventum: vixque duarum fere horarum ſpatium interceſſerat: vidit defunctum paullatim membris omnibus commoveri, & laxatis in uſum videndi palpitare luminibus. Tum vero magna ad Dominum voce converſus gratias agens, cellulam clamore compleverat: quo audito, qui pro foribus aſtiterant, ſtatim

Monaſterium collocavit.] Ligugiacum, id poſteri appellarunt, quadraginta diſtans ab urbe Pictavienſi ſtadiis, deſignante Greg. Turonenſi. *Idem.*

Abſque baptiſmate humanis rebus excederet.] Veteres baptiſmum abſolute neceſſarium aſſeruerunt ad ſalutem de adultis. Id probant loca Ambroſ. lib. de his qui initiantur, c. IV. & Auguſt. Tract. XIII. in Johannem producta. Quibus adde hæc. Author de fide ad Petrum cap. III. *abſque ſacramento baptiſmatis, præter eos, qui in Eccleſia ſine baptiſmate pro Chriſto ſanguinem fundunt, nec regnum cœlorum poteſt quiſquam accipere, nec vitam æternam.* Et Author apud Auguſtin. de eccleſ. dogm. cap. LXXIV. *Baptizatis tantum iter eſſe ſalutis credimus. Nullum Catechumenum, quamvis bonis operibus defunctum, vitam æternam habere credimus, excepto martyrio, ubi tota baptiſmi ſacramenta implentur.* Interdum tamen de hac ſeveritate remiſerunt. Sic Ambroſius in Orat. in obitum Valentiniani junioris, alloquens ſorores ejus: *Hunc ſua pietas abluit & voluntas. Non amiſit gratiam quam poposcit.*

Hunc

tim irruunt. Mirum ſpectaculum, quod videbant vivere, quem mortuum reliquiſſent. Ita redditus vitæ, ſtatim baptiſma conſecutus, plures poſtea vixit annos: primuſque apud nos Martini virtutum vel materia vel teſtimonium fuit. Idem tamen referre erat ſolitus, ſe corpore exutum ad tribunal judicis ductum, deputatumque obſcuris locis & vulgaribus turbis triſtem excepiſſe ſententiam: tum per duos angelos judici fuiſſe ſuggeſtum, hunc eſſe pro quo Martinus oraret: ita per eoſdem angelos ſe juſſum reduci, & Martino redditum, vitæque priſtinæ reſtitutum. Ab hoc primo tempore beati viri nomen enituit, ut qui ſanctus jam ab omnibus habebatur, potens etiam & vere Apoſtolicus haberetur.

VI. Nec multo poſt, dum agrum Lupicini cujuſdam honorati ſecundum ſæculum viri præteriret: clamore & luctu turbæ plangentis excipitur. Ad quam ſolicitus cum aſtitiſſet, & quis eſſet hic fletus, inquireret, indicatur, unum è familia ſervulum laqueo ſibi vitam extorſiſſe: quo cognito, cellulam, in qua corpus jacebat, ingreditur: excluſiſque omnibus turbis, ſuperſtratus corpori, aliquantiſper oravit: mox viviſcente vultu, marceſcentibus oculis in

Hunc eſſe pro quo Martinus oraret.] Hæc jam illo ævo ſuperſtitio invaluit, juvari viventium interceſſione mortuos. Primus Tertullianus meminit, & ex traditione ortam conſuetudinem fatetur, *De corona militis*. Cæteri diu dubitanter locuti ſunt, Auguſtinus, Chryſoſtomus, alii. Cyprianus orthodoxus: *Quando hinc exceſſum eſt, nullus jam pœnitentiæ locus, nullus ſatisfactionis effectus.* Ex hoc commento fabuloſus purgatorii ignis ſuccenſus eſt, ad quem ſe pingues Monachi calefaciunt. *Horn.*

Vere Apoſtolicus.] Ex hac de Martino opinione, orta diu poſt controverſia, an ſine hæreſi Apoſtolis conferri queat? Quod propugnat multis argumentis Odo Abbas Cluniacenſis peculiari tractatu, in quo Martinum Apoſtolis ubique comparat, & eo titulo digniſſimum eſſe probare vult. Cæterum meræ nugæ & ludibria ſunt. *Horn.*

Agrum Lupicini cujuſdam.] Meminerunt faſti conſulares cujuſdam Fl. Lupicini conſulis eodem illo anno, quo Gratianus Auguſtus creatus. Sive autem ager hic ejuſdem Lupicini fuerit, quod vero non eſt abſimile; ſive alius: nobis ſatis fuit, adducto exemplo veram ſcripturam conſtituere, alias ab eo nomine evariantes pro falſis ducere. *Giſelinus.* Sic & Paulinus & Fortunatus eum vocant. Cuſpinianus Comment. in Chronicon Caſſiodori, putat hunc eſſe Lupicinum qui Conſul fuit cum Iovino ſub Valentiniano Imperatore. *Iuret.*

Sub

in ora illius defunctus erigitur: lentoque conamine enisus assurgere, adprehensa beati viri dextera, in pedes constitit: atque ita cum eo usque ad vestibulum domus, turba omni inspectante, processit.

VII. Sub idem fere tempus ad episcopatum Turonicæ ecclesiæ petebatur: sed cum erui à monasterio suo facile non posset, Ruricius quidam, unus è civibus, uxoris languore simulato, ad genua illius provolutus, ut egrederetur obtinuit. Ita dispositis jam in itinere civium turbis, sub quadam custodia ad civitatem usque deducitur. Mirum in modum incredibilis multitudo non solum ex illo oppido, sed etiam ex vicinis urbibus ad suffragia ferenda convenerat.

Sub idem fere tempus.] A. CCCLXXV. IV. Non. Jul. *Gregor.* Turon. II. Hist. Franc. 14. & I. Miracul. 6. Nam cum sedisse eum dicat Gregorius Turon. annos XXVI. menses IV. dies XXVII, pervenisse oportet ad A. CCCII. ad quod usque tempus Martinum vixisse, ex Severo colligimus. Ac licet à Severo discrepet Gregorius, dum ait VIII. anno Valentiniani Martinum fuisse electum Episcopum: præstat tamen audire Severum. *Baron.*

Ad Episcopatum Turonicæ ecclesiæ petebatur.] De ætate B. Martini hic verbum nullum. Greg. Turonensis, qui illum Attico & Cæsario coss. anno ætatis 81. episcopatus vero 26. mortuum scribit, indicare iisdem verbis videtur, eum 55. ætatis anno ad episcopatum fuisse allectum. Quæ omnia quam vera sint, ex auctoris nostri verbis expendamus. Constat ex superioribus B. Martinum tertio post baptismum suum anno, Hilario aliquandiu convixisse: eidemque post quintum annum ab exsilio ad ἐπισκοπὴν suæ sedem redeunti, Romæ occurrisse, indeque cum illo ad Pictavos reverso non procul ab opido sibi monasterium ædificasse. Est autem verisimile, egisse tum illum ætatis annum 27. Auctor igitur dum res deinde gestas ordine persequitur, non aliis utitur transitionibus, quam, *Quo tempore:* &, *Non multo post:* item, *Sub idem fere tempus.* Amabo te, lector, num his transitionibus triginta annorum spatium videtur posse designari? Dabo nunc aliud, quod totam Gregorii rationem multo fœdius turbet. Dialog. 2. cap. 6. ait Severus Martino suum primum episcopatum datum Valentiniano seniore rerum potiunte. Fuerunt ille, ut minimum, Valentiniani annus 4. Christi vero 367. Inde jam certo & evidenti argumento evincam B. Martinum eo tempore non 53. ætatis annum, sed 33. demum egisse. nam inter exauctoritatem ejus & eum quem nominavi annum, tantum 12. interjiciuntur. *Gisel.*

Ruricius quidam.] Sic optimi libri. & Ruricium Præsidem lego apud Marcellinum lib. 27. *Idem.*

Ex vicinis urbibus ad suffragia ferenda.] Presbyteri cum diaconis, non sine populi suffragio olim Romæ & Alexandriæ sive primum presbyterum, sive Episcopum elegerunt & ordinarunt. Multa ejus moris vestigia extant, in libro Pontificali Damasi, & in vitis Romanorum Episcoporum, etiam quarto seculo, sub Constantino & Constantio.

rat. Una omnium voluntas, eadem vota, eademque sententia, Martinum episcopatu esse dignissimum, felicem fore tali Ecclesiam sacerdote. Pauci tamen, & nonnulli ex Episcopis, qui ad constituendum antistitem fuerant evocati, impie repugnabant, dicentes: *Scilicet contemptibilem esse personam, indignum esse episcopatu, hominem vultu despicabilem, veste sordidum, crine deformem.* Ita à populo sententiæ sanioris hæc illorum irrisa dementia est, qui illustrem virum, dum vituperare cupiunt, prædicabant. Nec vero aliud his facere licuit, quam quod populus Domino volente cogebat. Inter Episcopos tamen qui affuerat, præcipue Defensor

Leo *Epist.* XD. de ordinationibus Episcoporum: *Teneatur subscriptio clericorum, honoratorum testimonium, ordinis consensus & plebis.* Hæc igitur quatuor requirebantur in electione ministri. Ordinandi etiam coram Ecclesia prædicari soliti. Lampridius in Alexandro Severo: *Dicebatque grave esse, cum id Christiani & Iudæi facerent in prædicandis suis sacerdotibus qui ordinandi sunt, non fieri in provinciarum rectoribus.* Quid autem sit *prædicare*, ostendunt paulo antecedentia; *Nomina eorum proponebat hortans populum, ut si quis quid haberet criminis, probaret manifestis rebus.* Salmasius.

Ex episcopis, qui ad constituendum antistitem fuerant evocati.] Cum Episcopus esset eligendus aut presbyter aliquis, omnes presbyteri qui parœcias suas singuli curabant, ad matricem illam Ecclesiam & principalem, relictis titulis suis solebant convenire, ut electioni & ordinationi clericorum interessent ac subscriberent. *Salmasius.*

Veste sordidum.] Qua utebantur Ascetæ. Hieron. Epist. IV. ad Rusticum: *Sordidæ vestes candidæ mentis indicia sunt. Vilis tunica contemtum sæculi prodet.* Monachi olim, ut Cynici, sordes affectarunt. Nam quam semel tunicam induissent, nunquam exuebant priusquam penitus tota usu detrita & scissa esset, ac de altera habenda cogitandum foret. Hieronymus in vita Hilarionis: *Saccum quo semel fuerat indutus nunquam lavans, & superfluum esse dicens munditias in cilicio quærere, nec alteram tunicam mutavit, nisi prior penitus scissa esset.* Quantum sordium putamus contraxisse talem tunicam? Rutilius Gallus in Itinerario illuviem & squalorem Monachorum non semel exagitat. De Capraria:

Squalet lucifugis, insula tota viris.
Hi sese Grajo Monachos cognomine dicunt.

Et alio loco de Solitario:

Infelix putat illuvie cœlestia pasci.

Salmasius.

Crine deformem.] Qui, ut moris squalentibus, impexus, rigidus, incompositus. Alias tondebant Monachi & clerici, solo capillorum circulo circa aures relicto. *Concil. Tolet.* IV. c. 40. *Isidor.* de Offic. Eccles. II, 4. Non ergo tum radebant. Hieronymus in Ezechielis c. XLIV. *Discimus hic nec calvitiem novacula esse faciendum, nec ita adpressum tondendum caput, ut rasorum similes esse videamur, sed in tantum capillos dimittendos ut operta sit cutis.* Idem *Clemens* III. Pædag. cap. XI. *Optatus* II. contra Parm.

Psal-

fensor quidam nomine, dicitur restitisse: unde animadversum est, graviter illum lectione prophetica tunc notatum. Nam cum fortuito lector, cui legendi eo die officium erat, intercluſus à populo defuisset, turbatis ministris, dum exspectatur qui non aderat, unus è circumstantibus sumpto psalterio, quem primum versum invenit, arripuit. Psalmus autem erat: *Ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem propter inimicos tuos, ut deſtruas inimicum & defenſorem.* Quo lecto clamor populi tollitur, pars diversa confunditur. Atque ita habitum est, divino nutu psalmum hunc lectum fuisse, ut testimonium operis sui Defensor audiret, quia ex ore infantium atque lactentium in Martino Domini laude perfecta, & ostensus pariter & destructus est inimicus. Jam vero sumpto episcopatu, qualem se quantumque præstiterit, non est nostræ facultatis evolvere. Idem enim constantissime perseverabat, qui prius fuerat. Eadem in corde ejus humilitas, eadem in vestitu ejus vilitas erat: atque ita plenus auctoritatis & gratiæ, implebat episcopi dignitatem, ut non tamen propositum monachi, virtutemque desereret. Aliquamdiu ergo adhærente ad Ecclesiam cellula usus est: deinde cum inquietudinem frequentantium ferre non posset, duobus fere extra civitatem milibus monasterium

Psalterio.] Cujus usus tum in Ecclesia & Monasteriis invaluit.

Pars diverſa.] Sic Giselinus correxit, putans vocem, *adverſa*, subdititiam esse & merum redolere Scholion. At locus Paulini lib. 11.

Adverſæ penitus revomens molimina partis,

innuit Latine dici, partem adversam. Sic & Symmachus & Sidonius loquuntur. *Iuretus.*

Eadem in veſtitu ejus vilitas erat.] Nondum ergo illa vestimentorum varietas in Ecclesia invaluerat. *Primis temporibus communi veſtimento induti Missas agebant, sicut & hactenus quidam Orientalium facere perhibentur.* Walefridus Strabo de Reb. Eccles. cap. XXIV.

Adhærente ad Eccleſiam cellula.] Ecclesiam pro templo ponit, more seculi sui. De quo supra ad lib. 11. Isidorus Peluſiota distinguit apposite inter ἐκκλησιαστήριον & ἐκκλησίαν, & quam vocat ἄθροισμα τῶν ἁγίων τὸ ἐξ ὀρθῆς πίστεως & πολιτείας δρίσης συγκεκροτημένον. Addit: ἄλλο ἐστὶν ἐκκλησιαστήριον, ἡ μὴ ἐξ ἀμώμων ψυχῶν συνίστηκε, τὸ δὲ ἀπὸ λίθων & ξύλων οἰκοδομεῖται. Vide Spanhem. III. Dub. Euangel. LXXVII.

sterium sibi statuit. Qui locus tam secretus & remotus erat, ut eremi solitudinem non desideraret. Ex uno enim latere, præcisa montis excelsa rupe ambiebatur: reliquam planiciem Liger fluvius reducto paullulum sinu clauserat: una tantum eademque arcta admodum via adiri poterat: ipse ex lignis contextam cellulam habebat. Multi quidem è fratribus in eundem modum, plerique saxo superjecti montis cavato, receptacula sibi fecerant. Discipuli vero octoginta erant, qui ad exemplum beati magistri instituebantur. Nemo ibi quidquam proprium habebat: omnia in medio conferebantur. Non emere, aut vendere (ut plerisque monachis moris est) quidquam licebat. Ars ibi, exceptis scriptoribus, nulla habebatur: cui tamen operi minor ætas deputabatur: majores orationi vacabant. Rarus cuiquam extra cellulam fuit egressus, nisi cum ad locum orationis conveniebant. Cibum una omnes post horam jejunii accipiebant. Vinum nemo noverat, nisi quem infirmitas coëgisset. Plerique camelorum setis vestiebantur. Mollior ibi habitus pro crimine erat. Quod eo magis sit mirum necesse est, quod multi inter eos nobiles habebantur, qui longe aliter educati, ad hanc se humilitatem & pa-

Monasterium sibi statuit.] Id, si bene memini, posteri Majus monast. dixerunt, in quo & basilicam B. Petro & Paullo dedicavit. Gregor. Turonensis lib. x. *Giselinus.* Monasteria veterum ut plurimum fuerunt Scholæ publicæ. *Chrysost.* III. contra Vituperat. vitæ Monasticæ. Idem ex sequentibus Severi verbis apparet. Dicit enim in monasterio Martini octoginta discipulos fuisse. Erant autem laici, non clerici, nedum diaconi vel presbyteri. Hieron. ad Heliodor. *alia Monachorum est causa, alia clericorum. Clerici pascunt oves, ego pascor.* Concil. Chalced. cap. IV. provisum ne Monachi se Ecclesiasticis negotiis immisceant.

Ad locum orationis.] Et μαρτύρια & μοναστήρια quæ in territorio erant, cui præerat Episcopus, cum suis presbyteris ei subjacebant. Nam & μαρτύρια & monasteria habuere presbyteros præpositos, qui monachis sacramentum eucharistiæ administrabant, & synaxin tenebant. *Salmasius.*

Camelorum setis.] Paulinus II.

Multis vestis erat setis contexta Cameli.

Vide ejus Epistolam ad Severum: & epistola VII. ad eundem: *conservuli & compallidi nostri, non vestibus pictis superbi, sed horrentibus cilicibus humiles.*

Nobiles.] Vide infra cap. XXIV. Paul.

Nam multos illic prisco de sanguine claros
Traxerat ad talem prudens sententia vitam.

Velut

& patientiam coëgerant; pluresque ex his postea episcopos vidimus. Quæ enim esset civitas, aut Ecclesia, quæ non se de Martini monasterio cuperet habere sacerdotes?

VIII. Sed ut reliquas virtutes ejus, quas in Episcopatu egit, aggrediar, erat haud longe ab opido proximus monasterii locus, quem falsa hominum opinio, velut consepultis ibi martyribus sacraverat. Nam & altare ibi à superioribus Episcopis constitutum habebatur. Sed Martinus non temere adhibens incertis fidem, ab his qui majores natu erant presbyteris, vel clericis, flagitabat sibi nomen martyris, vel tempora passionis ostendi: grandi se scrupulo permoveri, quod nihil certi constans sibi majorum memoria tradidisset. Cum aliquamdiu ergo à loco illo se abstinuisset, nec derogans religioni, quia incertus erat: nec auctoritatem suam vulgo accommodans, ne superstitio convalesceret: quodam die paucis secum adhibitis fratribus, ad locum pergit. Deinde super sepulcrum ipsum astans, oravit ad Dominum, ut quis esset, vel cujus meriti sepultus, ostenderet. Tum conversus ad lævam, vidit prope assi-

Velut consepultis ibi martyribus consecraverat.] Martyria, id est, loca & monumenta sacra Sanctis Martyribus & Confessoribus erecta. Ammian. XXII. *Cineres projecit in mare, id metuens, ut clamabat, ne collectis supremis, ædes iis exstruerentur ut reliquis, qui deviare à religione compulsi, pertulere cruciabiles pœnas, adusque gloriosam mortem intemerata fide progressi, & nunc martyres appellantur.* Augustinus XXII. Civ. Dei 10. *Nos Martyribus nostris non templa sicut diis, sed memorias, sicut hominibus mortuis, fabricamus. Neque ibi erigimus altaria in quibus sacrificemus martyribus, sed uni Deo sacrificium immolamus.* Eorum reliquias sub altari ponebant. *Ambros.* x. epist. 85. sub finem. *Durand.* in Rationali. *Prudent.* III. Περὶ στεφάνων de Eulalia. *Ossibus altar & impositum.* Cyrillus Eremita in Vita Euthymii: *Corpus beati Viri transfert ad ædem quam recenter fuerat fabricatus, & in sacro deposuit loculo, ut nunquam posset amplius aperiri.*

Nec derogans religioni.] Gregorius Thaumaturgus, gentilium ferias in festa Sanctorum Martyrum mutavit, sicut Gregorius Nyssenus in vita ejus testatur. Theodoretus de Euangelicæ veritatis cognitione lib. VIII. *Pro Panditis, & Diasiis & Dionysiis, hoc est Iovis Liberique patris solemnitatibus, Petro, Paulo, Thomæ, Sergio, Marcello, Leontio, Antonino, Mauritio, aliisque sanctis martyribus, solemnitates, populari epulo, peraguntur.* Hæc enim consuetudo fuit ut ad memorias martyrum epulas facerent.

pe assistere, umbram sordidam, trucem. Imperat, nomen meritumque ut loqueretur. Nomen edicit, de crimine confitetur, *latronem se fuisse, ob scelera percussum, vulgi errore celebratum, sibi nihil cum Martyribus esse commune; cum illos gloria, se pœna retineret.* Mirum in modum vocem loquentis, qui aderant, audiebant, personam tamen non videbant. Tum Martinus, quid vidisset, exposuit: jussitque ex eo loco altare, quod ibi fuerat, submoveri: atque ita populum superstitionis illius absolvit errore.

IX. Accidit autem insequenti tempore, dum iter ageret, ut Gentilis cujusdam corpus, quod ad sepulcrum cum superstitioso funere deferebatur, obvium haberet: conspicatusque eminus venientium turbam, quidnam id esset ignarus, paullulum stetit: nam fere quingentorum passuum intervallum erat, ut difficile fuerit dignoscere quid videret. Tamen quia rusticam manum cerneret, & agente vento linteamina corpori superjecta volitarent, profanos sacrificiorum ritus agi credidit; quia esset hæc Gallorum rusticis consuetudo, simulacra dæmonum candido tecta velamine, misera per agros suos circumferre dementia. Elevato ergo in adverso signo crucis, imperat turbæ, non moveri loco, onusque deponere. Hic vero mirum in modum videres miseros primum velut saxa riguisse. Dein, cum promovere se summo conamine niterentur, ultra accedere non valentes, ridiculam in vertiginem rotabantur: donec victi pondere, corporis onus deponunt: attoniti & semet invicem aspectantes, quidnam sibi accidisset, taciti cogitabant. Sed beatus vir cum comperisset, exsequiarum esse illam frequentiam, non sacrorum, elevata rursum manu,

Simulacra dæmonum candido tecta velamine, misera per agros suos circumferre dementia.] Hæc gentilium ambarvalia fuerunt. Candidus color in sacris usitatus, velut puritatis indicina. Unde & Arabibus Apostoli الحواريون dicuntur, quasi dicas, *Viros albis vestibus indutos*. Ita enim vocem eam Retinensis in versione Alcorani explicat. *Seldenus.*

Elevata

nu, dat eis abeundi & tollendi corporis potestatem. Ita eos & cum voluit, stare compulit: & cum libuit, abire permisit.

X. Item, dum in vico quodam templum antiquissimum diruisset, & arborem pinum, quæ fano erat proxima, esset aggressus excidere, tum vero antistes loci illius, cæteraque gentilium turba cœpit obsistere: & cum iidem illi dum templum evertitur, imperante Domino quievissent, succidi arborem non patiebantur. Ille eos sedulo commonere, nihil esse religionis in stipite: Deum potius, cui serviret ipse, sequerentur. Arborem illam excidi oportere, quia esset dæmoni dedicata. Tum ex illis unus, qui erat audacior cæteris: *Si habes*, inquit, *aliquam de Deo tuo, quem dicis te colere, fiduciam, nosmetipsi succidemus hanc arborem, tu ruentem excipe: & si tecum est tuus, ut dicis, Dominus, evades.* Tum ille intrepide confisus in Domino, facturum se pollicetur. Hic vero ad istiusmodi conditionem, omnis illa Gentilium turba consentit: facilemque arboris suæ habuêre jacturam, si inimicum sacrorum suorum casu illius obruissent. Itaque cum unam in partem pinus illa esset acclinis, ut non esset dubium quam in partem succisa corrueret, eo loco vinctus statuitur pro arbitrio rusticorum, quo arborem esse casuram nemo dubitabat. Succidere igitur ipsi suam pinum cum ingenti gaudio lætitiaque cœperunt. Aderat eminus turba mirantium. Jamque paulatim nutare pinus, & ruinam suam casura minitari. Pallebant eminus monachi, & periculo jam propiore conterriti, spem omnem fidemque perdi-

Elevata rursum manu.] Pro quo Paulinus dixit, *signo crucis*. Fortunatus 1. 12.

Iussit abire procul digitis crucis arma repingens.

Hieron. in Epitaph. Pauli ad Eustorgium: *digitumque ad os tenens, crucis signum pingebat in labiis.* In vita Hilarionis: *Cum tria crucis signa pinxisset in sabulo.* Crebro sic loquitur Sulpicius de cruce: *elevato in adversō signo crucis*, & *elevata obviam manu signum salutis opponit.* Quia cruces ejusmodi manu elata, fronti, vel ori impressa, glisceute paulatim superstitione.

Diruisset.] Paulinus & Fortunatus incensum volunt.

Acclinis.] Fortunatus: *Paullatim inclinans jam victa secure ruebat.* Giselinus.

perdiderant, ſolam Martini mortem exſpectantes. At ille confiſus in Domino, intrepidus opperiens, cum jam fragorem ſui pinus concidens edidiſſet, jam cadenti, jam ſuper ſe ruenti, elevata manu, ſignum ſalutis opponit. Tum vero turbinis modo (retroactam putares) diverſam in partem ruit adeo, ut ruſticos qui tuto loco ſteterant, pæne proſtraverit. Tum vero in cœlum clamore ſublato, gentiles ſtupere miraculo, monachi flere præ gaudio, Chriſti nomen in commune ab omnibus prædicari; ſatiſque conſtitit, eo die ſalutem illi veniſſe regioni. Nam nemo fere ex immani illa multitudine gentilium fuit, qui non impoſitione manus deſiderata, Dominum Jeſum, relicto impietatis errore, crediderit. Et vere ante Martinum pauci admodum, imo pæne nulli in illis regionibus Chriſti nomen receperant; quod adeo virtutibus illius, exemploque convaluit, ut jam ibi nullus locus ſit, qui non aut eccleſiis frequentiſſimis, aut monaſteriis ſit repletus. Nam ubi fana deſtruxerat, ſtatim ibi aut eccleſias, aut monaſteria conſtruebat.

XI. Nec minorem ſub idem fere tempus eodem in opere

Signum ſalutis opponit.] Sic Paulinus & Fortunatus. Hieron. in Hilar. *Chriſti crucem ſignavit in fronte, talique armatus caſſide, & lorica fidei circumdatus, fortius præliabatur.* Idem in Paulo Heremita: *Salutaris ſigni impreſſione armat frontem.*

Qui non impoſitione manus deſiderata.] Sic infra: *cunctos, impoſita univerſis manu, catechumenos fecit.* Dialogo XI, 5. Manus impoſitæ non baptizatis tantum, quod *confirmatio* dicebatur, ſed etiam Catechumenis, qui nomen ſuum Chriſto dabant. Concilium Eliberitanum: *Gentiles, ſi in infirmitate deſiderauerint ſibi manus imponi, ſi fuerit eorum ex aliqua parte vita honeſta, placuit eis manum imponi, & fieri Chriſtianos.* Concilium I. Arelatenſe, Canone VI. *De his qui in infirmitate credere volunt, placuit debere iis manum imponi.* Quod non eſt accipiendum de confirmatione. Non enim confirmabantur priuſquam baptizati eſſent. Prima impoſitione manuum dicebantur *Chriſtiani*, ante baptiſmum: ultima qua perficiebantur poſt baptiſmum, *fideles* ac *juſti*. Unde & paſſim in vetuſtis conciliis, fidelis idem eſt qui baptiſmum accepit. Hinc in Canone LIX. Concilii Eliberini, Chriſtianus & fidelis ita diſtinguuntur. *Chriſtianus* eſt Catechumenus, qui ad fidem accedens, manuum impoſitione prima meruit fieri Chriſtianus: *Fidelis* qui integrum ſuum baptiſmum acceperat; hoc eſt, qui manuum impoſitione ultima perfectus fuerat. *Salm.*

Aut eccleſiis frequentiſſimis, aut monaſteriis.] Nominat Gregor. Turonen. eccleſias in vico Alingavienſi, Solonacenſi, Ciſomagenſi, Tornomagenſi, Condatenſi. lib. X. Hiſtor. *Giſelin.*

Cui

opere virtutem edidit. Nam cum in vico quodam, fano antiquissimo & celeberrimo ignem immisisset, in proximam, immo adhærentem domum agente vento, flammarum globi ferebantur. Quod ubi Martinus advertit, rapido cursu tectum domus scandit, obvium se advenientibus flammis inferens, tum vero mirum in modum cerneres contra vim venti ignem retorqueri, ut compugnantium inter se elementorum quidam conflictus videretur. Ita virtute Martini ibi tantum ignis est operatus, ubi jussus est.

XII. In vico autem, cui Leprosum nomen est, cum idem templum opulentissimum superstitione religionis voluisset evertere, restitit ei multitudo Gentilium, adeo ut non absque injuria sit repulsus. Itaque secessit ad proxima loca, ibique per triduum cilicio tectus & cinere, jejunans semper atque orans, precabatur à Domino; ut quia templum illud evertere humana manu non potuisset virtus illud divina dirueret. Tum subito ei duo Angeli hastati atque scutati instar militiæ cœlestis se obtulerunt, dicentes, missos se à Domino, ut rusticam multitudinem fugarent, præsidiumque Martino ferrent, ne quis, dum templum dirueretur, obsisteret. Rediret ergo, & opus cœptum devotus impleret. Ita regressus ad vicum, inspectantibus Gentilium turbis, & quiescentibus, dum profanam ædem usque ad fundamentum dirueret, aras omnes atque simulacra redegit in pulverem. Quo viso, rustici cum se intelligerent divino nutu obstupefactos atque perterritos, ne Episcopo repugnarent, omnes fere in Jesum Dominum crediderunt, clamantes palam, & confitentes Deum Martini colendum, idola negligenda, quæ sibi adesse non possent.

XIII. Quid

Cui Leprosum nomen est.] In quadam vetusta editione Severi reperi: *Cui Libroso* nomen est. In alio quodam v. c. *Librosse*. Iuret.

XIII. Quid etiam in pago Æduorum gestum sit, referam. Ubi dum templum itidem everteret, furens Gentilium rusticorum in eum irruit multitudo. Cumque unus audacior cæteris, stricto eum gladio peteret, rejecto pallio nudam cervicem percussori præbuit. Nec cunctatus ferire Gentilis; sed cum dexteram altius extulisset, resupinus ruit; consternatusque divino metu, veniam precabatur.

XIV. Nec dissimile huic fuit illud, cum eum idola destruentem cultro quidam ferire voluisset, in ipso ictu ferrum ei de manibus excussum, non comparuit. Plerumque autem contradicentibus sibi rusticis, ne fana eorum destrueret, ita prædicatione sancta Gentilium animos mitigabat, ut luce eis veritatis ostensa, ipsi sua templa subverterent. Curationum vero tam potens in eo gratia erat, ut nullus fere ad eum ægrotus accesserit, qui non continuo receperit sanitatem; quod vel ex consequenti lucebit exemplo.

XV. Treveris puella quædam dira paralysis ægritudine tenebatur, ita ut jam per multum tempus nullo ad humanos usus corporis officio fungeretur, omni ex parte præmortua, vix tenui spiritu palpitabat. Tristes ad solam funeris exspectationem adsistebant propinqui: cum subito nuntiatur ad civitatem illam venisse Martinum. Quod ubi pater puellæ comperit, excurrit, exanimi pro filia rogaturus. Et forte Martinus jam Ecclesiam fuerat ingressus. Ibi inspectante populo, multisque aliis Episcopis præsentibus, ejulans senex, genua ejus amplectitur, dicens, *Filia mea moritur misero genere languoris, & quod ipsa est morte crudelius, solo spiritu vivit, jam carne præmortua. Rogo ut eam adeas,*

Æduorum.] Lib. Trud. Æduorum. quod addo, ut ejus libri auctoritate hanc antiquissimam scribendi formam confirmem. *Gisel.*

Genua ejus amplectitur.] Quod signum summæ obtestationis erat. Frequens apud Poëtas, Homerum, Virgilium, alios.

Dari

eas, atque benedicas; confido enim quod per te reddenda sit sanitati. Qua ille voce confusus obstupuit, & refugit, dicens, hoc suæ non esse virtutis, senem errare judicio, non esse se dignum per quem Dominus signum virtutis ostenderet. Perstare vehementius flens pater, & orare ut exanimem visitaret. Postremo à circumstantibus Episcopis ire compulsus, descendit ad domum puellæ. Ingens turba pro foribus exspectabat, quidnam Dei esset facturus. Ac primum, quæ erant illius familiaria in istiusmodi rebus arma, solo prostratus oravit. Deinde ægram intuens, dari sibi oleum postulat; quod cum benedixisset, in os puellæ vim sancti liquoris infudit, statimque vox reddita est. Tunc paullatim singula contactu ejus cœperunt membra vivescere, donec firmatis gressibus, populo teste, surrexit.

XVI. Eodem tempore Tetradii cujusdam proconsularis viri servus dæmonio correptus, dolendo exitu cruciabatur. Rogatus ergo Martinus, ut ei manum imponeret, deduci eum ad se jubet; sed nequam spiritus nullo proferri modo ex cella in qua erat potuit. Ita in advenientes rabidis den-

Dari sibi oleum postulat: quod cum benedixisset, in os puellæ.] Sic infra Dial. III. 2. *pusillum olei cum exorcismi præfatione benedicit, atque ita in os puellæ sanctificatum liquorem, cum & linguam illius digitis teneret, infudit.* Unctio apud veteres fiebat in morbo, & in iis membris, quæ maxime dolebant. Surdo mutoque oleum infusum ori & vertici capitis. *Gregorius* Turon. VI. Hist. Franc. 7. Peste laboranti brachium oleo sancto illitum. *Fortunatus* in Vita S. Germani. Victor Antiochenus ad Caput VI. Marci: *Oleum quod in sancta unctione adhibetur, & Dei misericordiam & morbi sanationem, & cordis illuminationem denotat. Dici tamen potest Orationem hæc omnia efficere, oleum autem eorum omnium quæ fiunt, externum tantum symbolum esse.* Extrema unctio Pontificiorum plane discrepat ab illa veteri unctione. *Perkinsius.* Unctio qua Apostoli ægros curabant cum oratione, tota extraordinaria fuit. Cum ipsis hæc virtus evanuit, nec usurpanda est amplius, ubi nil efficit, nisi quis mimum agere velit. Nec deploratis ægris, aut semimortuis, ut nunc fit, conferebatur, sed omnibus, ut sanari per eam possent. Opinio etiam illa nova, qua censent periculosum esse ex hac vita migrare sine hac unctione. Hoc quoque novum quod oleum illud benedicitur, cum ex simplice oleo fieret Apostolorum ætate. *Salmas.*

Tetradii cujusdam proconsularis viri servus.] Hic fortasse idem ille est Tetradius, ad cujus filium optimæ spei poëtam, clarorum virorum usu & frequentia florentem scribit Ausonius consul anno urbis 1131. epist. 16. *Gisel.*

Cate-

dentibus sæviebat. Tum Tetradius ad genua beati viri advolvitur, orans ut ad domum in qua dæmoniacus habebatur, ipse descenderet. Tum vero Martinus negare, se profani & Gentilis domum adire posse. Nam Tetradius eodem tempore adhuc Gentilitatis errore implicitus tenebatur. Spondet igitur se, si de puero dæmon fuisset exactus, Christianum fore. Ita Martinus imposita manu puero, immundum ab eo spiritum ejecit. Quo viso, Tetradius Dominum Jesum credidit: statimque catechumenus factus, nec multo post baptizatus est, semperque Martinum salutis suæ auctorem miro coluit affectu.

XVII. Per idem tempus in eodem opido ingressus patrisfamilias cujusdam domum, in limine ipso restitit, dicens: *Horribile in atrio domus dæmonium se videre.* Cui cum, ut discederet, imperaret, quendam è familia, qui in interiore parte

Catechumenus factus, nec multo post baptizatus est.] Vide Notas ad cap. 11. Ritus quidam in baptismo obtinuerunt olim, qui nunc ab omnibus omittuntur. Hujus generis sunt osculari baptizandum. *Cyprian.* III. ep. 8. usus lactis & mellis. *Tertull.* I. contra Marc. lactis & vini. *Hieron.* in Esai. cap. LV. ablutio pedum. *Cyprianus* de unctione Chrismatis. Administrabatur autem extra Ecclesias, in fontibus & fluminibus. Walafridus Strabo de reb. Eccles. XXVI. *Sciendum autem primo simpliciter in fluviis vel fontibus, baptizatos credentes.* Deinde baptisteria instituta, sed extra Ecclesiam. Paulin. Epist. XII. ad Severum: *Tu vero etiam baptisterium, basilicis duabus interpositum, condidisti.* Tandem in parochialibus Ecclesiis constituta. De *Consecrat.* dist. IV. c. 160. *Perkinsius* βάπτειν, à quo βαπτίζειν immersionem significat, non adspersionem. Nec aliter veteres, quam mersione vel unica, vel trina, baptizabant. Græca Ecclesia etiam hodie baptizandos mergit. Tempore Hieronymi omnes Ecclesiæ hunc morem observabant in baptismo, ut ter caput sub aqua mergerent. *Adversus* Lucifer. Erat igitur trina κατάδυσις, immersio, & trina ἀνάδυσις, emersio. *Cyrill.* Hierosol. in Catechesi. Nec invocatio Trinitatis super baptizatum: Apostolici instituti & moris est, cum Apostoli in solo nomine Jesu baptizarent. Soli clinici, quod decumberent, baptizati sunt eo quo poterant modo, non lavacro integro, ut hi qui caput sub aqua mergunt, sed toto corpore aqua perfuso. *Cyprianus* IV. Epist. 7. Sic Novatus baptismum accepit æger, ἐπιχυθεὶς non βαπτισθείς. Euseb. VI. Hist. 43. *Salmas.* In veteri Ecclesia baptismum & chrisma statim sequebatur ὑπαπαντή, quam etiam infantibus, ut reliquis προφώνησις dabant. *Casaubon.*

Quendam è familia.] Paulinus & Fortunatus Cocum fuisse referunt. Unde & Juretus ex vetusto codice suo, qui habet, *Coquum patrisfamilias*, qui emendandum ita Sulpicium censet.

Egestus

re parte ædium morabatur, arripuit; sævire dentibus miser cœpit, & obvios quoscunque laniare. Commota domus, familia turbata, populus in fugam versus. Martinus se furenti objecit, ac primum stare ei imperat. Sed cum dentibus fremeret, hiantique ore morsum minaretur, digitos ei Martinus in os intulit; *Si habes*, inquit, *aliquid potestatis, hos devora.* Tum vero, ac si candens ferrum faucibus accepisset, longe reductis dentibus digitos beati viri vitabat attingere; & cum fugere de obsesso corpore pœnis & cruciatibus cogeretur, nec tamen exire ei per os liceret, fœda relinquens vestigia, fluxu ventris egestus est.

XVIII. Interea cum de motu atque impetu barbarorum subita civitatem fama turbasset, dæmoniacum ad se exhiberi jubet, imperat, ut an verus esset hic nuntius, fateretur. Tunc confessus est; *sedecim dæmones fuisse, qui rumorem hunc per populum disseminassent, ut hoc saltem metu ex illo Martinus opido fugaretur: barbaros nihil minus quam irruptionem cogitare.* Ita cum hæc immundus spiritus media in Ecclesia fateretur, metu & turbatione præsenti civitas liberata est.

XIX. Apud Parisios vero, dum portam civitatis illius magnis secum turbis euntibus introiret, leprosum miserabili facie horrentibus cunctis osculatus est, atque benedixit, statimque omni malo emundatus est. Postero die ad Ecclesiam veniens nitenti cute, gratias pro sanitate, quam receperat, agebat. Sed nec hoc prætereundum est, quod fimbriæ vestimenti ejus, cilicioque detractæ, crebras super infirmantibus egere virtutes. Nam aut digitis illigatæ, aut collo inditæ persæpe ab ægrotantibus morbos effugaverunt.

XX. Arborius autem, vir præfectorius, sancti admodum & fi-

Egestus est.] Paulinus: *Egestus fluxu.* Fortunatus: *Sordibus egreditur.*

Sedecim dæmones fuisse, qui rumorem hunc per populum disseminassent.] Quorum est falsos rumores spargere. Minucius in Octavio: *Sic est negotium dæmonum; ab ipsis enim falsus rumor & seritur & fovetur.*

Arborius autem, vir præfectorius.] Idem Dial. III, 14. *ex præfecto* appellatur.

Habitu

& fidelis ingenii, cum filia ejus graviſſimis quartanæ febribus ureretur, epiſtolam Martini, quæ caſu ad eum delata fuerat, pectori puellæ in ipſo acceſſu ardoris inſeruit, ſtatimque fugata febris eſt. Quæ res apud Arborium intantum valuit, ut ſtatim puellam Deo voverit, & perpetuæ virginitati dicarit; profectuſque ad Martinum, puellam ei, præſens virtutum ejus teſtimonium, quæ per abſentem licet curata eſſet, obtulit: neque ab alio eam, quam à Martino, habitu virginitatis impoſito, paſſus eſt conſecrari.

XXI. Paullinus vero, vir magni poſtmodum futurus exempli, cum oculum graviter dolere cœpiſſet, & jam pupillam ejus craſſior nubes ſuperducta texiſſet, oculum ei Martinus periculo contigit, priſtinamque ei ſanitatem ſublato omni dolore reſtituit.

XXII. Ipſe autem cum caſu quodam eſſet de cœnaculo devolutus, & per confragoſos ſcalæ gradus decidens, multis vulneribus eſſet affectus, cum exanimis jaceret in cellula, &

Habitu virginitatis impoſito.] Virgines contemnentes impietatem ſeculi, ſolitarie vivebant, ſine voto ſolemni & perpetuo, velo notæ quando egrediebantur, non è monaſterio, ſed è ſuis paternis ædibus. Ejuſmodi virgines multæ fuerunt uſque ad Hieronymi ſeculum, quæ extra monaſterium, privatim & libere vovebant continentiam. Imo tales aliquando fuerunt fœminæ nobiles, quæ domi ſuæ vivebant, & multis ancillis comitatæ procedebant. *Hieron.* ad Demetriad. circa A. cccc. Marcella Romæ inter primas fuit Moniales. *Hieron.* in Epitaphio ejus.

Conſecrari.] Conſecrare, quo verbo utuntur in ſacrorum ordinum collatione, nihil aliud eſt quam εὐλογεῖν, & benedicere. Alia voce, *conſignare*, dicebatur. *Salmaſ.*

Paullinus vero.] Fuit hic Paullinus, vir conſularis, & in ſeculari etiam amicitia Severo dilectiſſimus, ut initio Epiſt. 5. ad Severum, ipſe teſtatur: quem Martinus Chriſto ſe ſuaque omnia conſecrantem omnibus pietatis exemplum proponit, cap. XXVI. *Giſelin.*

Periculo.] Fortunatus, qui hanc eandem Martini vitam carmine profecto non nimium fortunato deſcripſit, neutrius fecit mentionem: tantum adjicit:

Martini digitis, oleo manante lucernæ
Cuncta ſalutifero ſuperans collyria tactu.

Giſelin.

Sublato omni dolore.] Iterum tamen poſtea morbo oculorum laboravit, ut ex libro ejus primo patet, ubi rogat Martinum:

——— *Vultus mihi redde ſalutem.*

Contuſi corporis membra contingere.] Ita Giſelinus. Sed illa verba: *membra contingere*, deſunt in meo V. C. quorum loco additum reperi: *corporis ſuperlinire dolores.* Quæ lectio elegans valde mihi arridet. *Iuret.*

Maxi-

la, & immodicis doloribus cruciaretur, nocte ei angelus visus est eluere vulnera, & salubri unguine contusi corporis membra contingere; atque ita postero die restitutus est sanitati, ut nihil unquam pertulisse incommodi putaretur. Sed quia longum est ire per singula, sufficiant hæc vel pauca de plurimis: satisque sit nos & in excellentibus non subtrahere veritatem, & in multis vitare fastidium.

XXIII. Atque ut minora tantis inseram (quamvis, ut est nostrorum ætas temporum, quibus jam depravata omnia atque corrupta sunt, pæne præcipuum sit, adulationi regiæ sacerdotalem non cessisse constantiam) cum ad Imperatorem Maximum, ferocis ingenii virum, & bellorum civilium victoria elatum, plures ex diversis partibus episcopi convenissent, & fœda circa principem omnium adulatio notaretur, seque degeneri inconstantia regiæ clientelæ sacerdotalis dignitas subdidisset, in solo Martino Apostolica auctoritas permanebat. Nam etsi pro aliquibus supplicandum regi fuit, imperavit potius quam rogavit: & à convivio ejus frequenter rogatus abstinuit, dicens, *se mensæ ejus participem esse non posse, qui duos Imperatores unum regno, alterum vita expulisset.* Postremo cum Maximus se non sponte

Maximum, ferocis ingenii virum.] Vide infra Dialogo II, cap. VII. & ibidem.

Degeneri inconstantia regiæ clientelæ sacerdotalis dignitas subdidisset.] Jam hoc ævo illa clericorum à civili magistratu exemtio, invaluisse videtur. Hinc eam toties inculcat Severus, maxime in causa Ithaciana. Quorsum & hæc ejus respiciunt verba. In causis mere civilibus Justinianus sanxit leges, ut soli Episcopi de Monachorum & Monialium causis cognoscerent. Nov. LXXIV. c. 1. licebat tamen, pro natura causæ, ad civiles quoque judices pergere. Nov. LXXXIII. in præf. & CXXIII. c. 21. At in criminalibus, judicio subjecti Magistratus erant: *& si pœna judicaret dignum clericum, tunc spoliari ab Episcopo Sacerdotali dignitate, atque ita sub legum fieri manu decernit.* Nov. LXXXIII. cap. 1. & CXXIII. c. 21. Sed tamen ante Justiniani tempora, in quibusdam Ecclesiis, Clerici à civili jurisdictione exemti fuerunt. Concil. Agathens. c. XXXII. *Clericum nullus præsumat apud secularem judicem, Episcopo non permittente, pulsare: sed si pulsatus fuerit, non respondeat, vel proponat, nec audeat criminale negotium in seculari judicio proponere.* Perkinsius.

Imperavit potius quam rogavit.] Sic Dial. I. *Cum nec solum comitibus, aut præfectis, sed ipsis etiam Regibus imperaret.* Fortunatus II.

In Imperatore Martinus & imperat ipsi. Paulinus:

——— *quasi jure jubentis.*

Impe-

sponte sumpsisse imperium affirmaret, sed impositam sibi à militibus divino nutu regni necessitatem armis defendisse, & non alienam ab eo Dei voluntatem videri, penes quem tam incredibili eventu victoria fuisset, nullumque ex adversariis nisi in acie occubuisse. Tandem victus vel ratione vel precibus, ad convivium venit: mirum in modum gaudente rege, quod id impetrasset. Convivæ autem aderant veluti ad diem festum evocati, summi atque illustres viri; præfectus, idemque consul Euodius, vir quo nihil unquam justius fuit, comites duo summa potestate præditi, frater regis & patruus; medius inter hos Martini presbyter accubuerat; ipse autem sellula juxta regem posita consederat. Ad medium vero convivium (ut moris est) pateram regi minister obtulit. Ille sancto admodum episcopo potius dari jubet, exspectans atque ambiens ut ab illius dextera poculum sumeret. Sed Martinus ubi ebibit,

Impositam sibi à militibus divino nutu regni necessitatem.] A. C. CCCLXXXIV. Gratianus Imp. Catechumenus 8. Kal. Septembris occiditur. Fl. Maximus Vir Catholicus tyrannice à militibus Imperator Galliæ, Angliæ & Hispaniæ salutatur. *Fl. Luc. Dexter.* Unam alarum ad Hispaniam, alteram ad Italiam extendit, throno imperii apud Treveros locato. *Gildas* Sapiens de excidio Britanniæ. Fuit Britannus. *Socrates* V. XI. Hispanus. *Sozom.* IV. Constantini consanguineus, vocaturque Fl. Clemens Maximus. *Baron.*

Consul Euodius, vir quo nihil unquam justius fuit.] Supra II. Hist. circa finem: *causam præfecto Euodio permisit, viro acri & severo.*

Comites duo summa potestate præditi.] Amici & comites Augusti dicebantur, qui à consiliis Augusti erant, & amici quidem, quod in interiorem familiaritatem principis admissi & in contubernium adsciti, omnibus ejusdem consiliis interessent. Comites iidem dicebantur, quod Augustum in omnibus processibus, ut vocabant, & expeditionibus bellicis comitarentur. *Consiliarii* etiam Augustorum dicebantur, ut in hac inscriptione Romæ: PROC. AD. BONA. DAMNATORVM. PROC. AD. ALIMENTA. CONSILIARIO. AVGG. Comites igitur isti eodem & nomine & munere usque ad posteriores imperatores manserunt. nam *comites consistorii vel consistoriani*, dicebantur. consistorium, ut notum est τὸ συνέδριον principis. Constantinus, ut honorarius esset titulus, effecit, & ad varias præfecturas & administrationes & artes extendit, quas hoc titulo honoravit. Atque hæc Comitum origo. *Salmasius.*

Medius inter hos.] Locus ille honoratissimus est. Sic apud Ovidium IV. Met. *Ara Iovis media est*, inter Mercurii & Palladis aram. Sallustius in Jugurtha: *Hiempsal dextra Adherbalem adsedit, ne medius ex tribus, quod apud Numidas honori ducitur, Jugurtha foret.* Horn.

Martinus ubi ebibit, pateram presbytero

suo

bit, pateram presbytero suo tradidit, nullum scilicet existimans digniorem, qui post se biberet: nec integrum sibi fore, si aut regem ipsum, aut eos qui à rege erant proximi, presbytero prætulisset. Quod factum Imperator, omnesque qui tunc aderant, ita admirati sunt, ut hoc ipsum eis in quo contempti fuerant placeret: celeberrimumque per omne palatium fuit, fecisse Martinum in regis prandio, quod in infimorum judicum conviviis episcoporum nemo fecisset. Eidemque Maximo longe ante prædixit futurum, ut si ad Italiam pergeret, quo ire cupiebat, bellum Valentiniano Imperatori inferens, sciret se primo quidem impetu futurum esse victorem, sed parvo post tempore esse periturum. Quod quidem ita vidimus. Nam primo adventu ejus Valentinianus in fugam versus est, deinde post annum fere resumtis viribus, captum intra Aquileiæ muros Maximum interfecit.

XXIV. Con-

suo tradidit, nullum scilicet existimans digniorem, qui post se biberet.] Presbyteri & Episcopi Hieronymi ævo, sola ordinatione differebant. Chrysostomus dixit: μόνη τῇ χειροτονίᾳ ἀνατεθεικέναι Episcopos supra presbyteros. Theophylactus presbyteros, μόνη τῇ χειροτονίᾳ ὑποτεθεικέναι, id est, inferiores esse. Quod discrimen circa Nicænum concilium invaluit. Antea enim presbyter & Episcopus iidem erant. Deinde ex novo Ecclesiæ instituto facta nominis, ordinis & muneris divisione, unus ex eodem olim ordine ac collegio, *Episcopus* dictus est cum majore dignitate, cæteri *presbyteri* cum minore. Quæ forma regiminis nec Apostolica fuit, nec Apostolicæ ac divinæ institutionis, nec etiam Apostolicæ successionis. *Salmas.*

Bellum Valentiniano Imperatori inferens.] Causa ejus, vel prætextus fuit illata Ambrosio injuria. Eum enim, instinctu Justinæ matris Arianæ, Valentinianus templo inclusum male tractarat. Quam occasionem arripiens Maximus, primo per literas hortatur Valentinianum, ut à persecutione piorum desistat; mox bellum eidem, quasi vindex Ambrosii, infert. *Theodor.* v. 13, 14. *Socrates* v, xi. *Nicephor.* xii, 19, 20.

Valentinianus in fugam versus est.] Adventu Maximi cognito, Valentinianus Mediolano in Illyricum fugit, auxilia Theodosii contra Maximum implorans. *Iidem*, & Orosius.

Captum intra Aquileiæ muros Maximum interfecit.] Prosper Aquitanicus: *Theodosio* II. *& Cynegio* Coss. *Maximus tyrannus à Valentiniano & Theodosio Imperat. tertio ab Aquileia lapide spoliatus indumentis regiis, sistitur & capite plectitur.* Ausonius in claris urbibus de Aquileia:

—*sed magis illud*
Eminet, extremo quod te sub tempore legit,
Solveret exacto cui justa piacula bello

XXIV. Constat autem etiam Angelos ab eo plerumque visos, ita ut conserto invicem apud eum sermone loquerentur: Diabolum vero tam conspicabilem & subjectum oculis habebat, ut sive se in propria substantia contineret, sive in diversas figuras spiritualesq; nequitias transtulisset, qualibet ab eo sub imagine videretur. Quod cum diabolus sciret se effugere non posse, conviciis eum urgebat frequenter, quia fallere non posset insidiis. Quodam autem tempore cornu bovis cruentum in manu tenens, cum ingenti fremitu cellulam ejus irrupit, cruentamque ostentans dexteram, & admisso recens scelere congaudens: *Vbi est*, inquit, *Martine virtus tua? unum de tuis modo interfeci.* Tunc ille convocatis fratribus refert, quid diabolus indicasset: solicitos esse præcepit per cellulas singulorum, quinam hoc casu fuisset adfectus. Neminem quidem deesse de monachis, sed unum rusticum mercede conductum, ut vehiculo ligna deferret, esse ad silvam nuntiant. Jubet igitur aliquos ire ei obviam. Itaque haud longe à monasterio jam pæne exanimis invenitur. Extremum

Maximus, armigeri quondam sub nomine lixæ.
Felix quæ tanti spectatrix læta triumphi
Punisti Ausonio Rutupinum morte latronem.

Anno CCCLXXXVIII. VI. Kal. Septembr. Sextus Flavius Maximus cum Victore filio necatur. Hoc uno maxima saltem laude dignus, quod fraudes detexit Hæresiarchæ Priscilliani, eumque de Hispaniis expulit, reluctantemque parere concilio Cæsaraugustano, deinde Burdegalensi, coëgit ire Treviros: ac tandem dignas de homine impuro sceleratoque pœnas sumsit, licet non servato juris ordine, tamen convictum gladio animadverti jussit. *Dexter.* Eadem fere Idatius Lamacensis in Hispania Episcopus, habet, cujus Chronicon Iacobus Sirmundus publicavit. De cæde Maximi sic: *Æra* 426 (A. C. 388.) *Maximus Tyrannus occiditur per Theodosium tertio lapide ab Aquileia, v. Kal. Augusti. & eodem tempore vel ipso anno, in Galliis per Arbogastem comitem filius Maximi, nomine Victor, extinctus est.* Vide & Orosium.

Convocatis fratribus.] Paulinus substituit, *proceres.* Ut alludat ad nobiles multos qui in Monasterio Martini fuerunt: de quibus supra cap. VII. Fratres inter se omnes Christiani, atque ita invicem se olim appellabant. Tertullian. in Apologetico: *At quanto dignius fratres & dicuntur & habentur qui unum patrem Deum agnoverunt.* Inde est quod Episcopi antiqui quoslibet è plebe *fratres* appellare solebant. *Salmasius.*

Indicat

mum tamen ſpiritum trahens, indicat fratribus caſum mortis & vulneris: junctis ſcilicet bubus dum diſſoluta arctius lora conſtringit, bovem ſibi excuſſo capite inter inguina cornu injeciſſe. Nec multo poſt vitam reddidit. Videtis quo judicio Domini, diabolo data fuerit hæc poteſtas. In Martino illud mirabile erat, quod non ſolum hoc quod ſupra retulimus, ſed multa iſtiuſmodi, quoties acciderent, longe ante prævidebat, & ſibi nuntiata fratribus indicabat. Frequenter autem diabolus, dum mille nocendi artibus ſanctum virum conabatur illudere, viſibilem ſe ei formis diverſiſſimis ingerebat. Nam interdum in Jovis perſonam, plerumque Mercurii, perſæpe etiam ſe Veneris ac Minervæ transfiguratum vultibus offerebat. Adverſus quem ſemper interritus, ſigno ſe crucis & orationis auxilio protegebat. Audiebantur etiam plerumque convicia, quibus illum turba dæmonum protervis vocibus increpabat. Sed omnia falſa & vana cognoſcens, non movebatur objectis. Teſtabantur etiam aliqui ex fratribus, audiſſe ſe dæmonem protervis Martinum vocibus increpantem, cur intra monaſterium aliquos ex fratribus, qui olim baptiſmum diverſis erroribus perdidiſſent, converſos poſtea recepiſſet, exponentem crimina ſingulorum: Martinum diabolo repugnantem reſpondiſſe conſtanter, antiqua delicta melioris vitæ converſatione purgari; & per miſericordiam Domini abſolvendos eſſe peccatis, qui peccare deſinerent. Contradicente diabolo, non pertinere ad veniam criminoſos, & ſemel lapſis nullam à Domino clementiam præſtari; tunc in hanc vocem fertur exclamaſſe Martinus; *Si tu ipſe, ô miſerabilis, ab hominum inſectatione deſiſteres, & te factorum tuorum vel hoc tempore, cum dies judicii in*

Indicat fratribus caſum mortis.] Codex Jureti: *cauſam mortis.* Quod rectius.

Signo ſe crucis & orationis auxilio protegebat.] Sic ſæpe. Vide ſupra cap. IX. & Epiſt. L. *Ubi vero auxilium crucis & orationis arma repetiiſſet.* Nimirum ſuperſtitio illa paulatim tum invaluit.

in proximo est, pœniteret, ego tibi vere confisus in Domino, Christi misericordiam pollicerer. O quam sancta de Domini pietate præsumptio! in qua, etsi auctoritatem præstare non potuit, ostendit affectum. Et quia de diabolo, ejusdemque artibus sermo exortus est, non ab re videtur, licet extrinsecus, referre quod gestum est; quia & quædam in eo Martini virtutum portio est, & res digna miraculo recte memoriæ mandabitur, in exemplum cavendi, si quid deinceps uspiam tale contigerit.

XXV. Clarus quidam nomine, adolescens nobilissimus, mox presbyter, nunc felici beatus excessu, cum relictis omnibus se ad Martinum contulisset, brevi tempore ad summum fidei virtutumque omnium culmen enituit. Itaque cum haud longe sibi ab episcopi monasterio tabernaculum constituisset, multique apud eum fratres commorarentur, juvenis quidam ad eum Anatolius nomine, sub professione monachi omnem humilitatem atque innocentiam mentitus accessit, habitavitque aliquamdiu in commune cum cæteris. Dein procedenti tempore, angelos apud se loqui

Christi misericordiam pollicerer.] Intolerabilis hic Martini error. Nec Sulpicius excusatione sua demit, sed auget. Origenes primus ejus erroris author. Diabolos enim salvandos, docuit Homil. IX. in Hierem. & I. περὶ ἀρχῶν 6,8. alibi contrarium asserit. Vide Dial. I, 3. *Horn.*

Clarus quidam.] Hic Martino fuit carissimus discipulus, ut indicio est epistola Severi ad Aurelium, qui domino & præceptori suo prærmortuus, à Severo fratre dedicato altari, à Paullino epitaphiis tribus honestatus est: è quibus è Paullini ep. XII. illud primum est,

Nominis ut titulo sic mentis lumine Clarus,
Presbyter hoc tegitur, sed membra caduca, sepulcro.

Giselin. Epistola II. *presbyterum sanctum Clarum, qui nuper excesserat.*

Presbyter.] Hoc nomen ex Judaismo recentiori, post urbis excidium, ad Christianos fluxit. זקנים iis dicebantur, quos LXX. πρεσβυτέρους transtulere. Vide Cod. Theodos. lib. XVI. tit. 8. l. VIII, 14. *Seldenus.*

Haud longe sibi ab episcopi monasterio tabernaculum constituisset.] In veterum Monasteriis non cohabitabant omnes Monachi, sed fere singuli, in vicino quodam tractu, cellas sibi in rupibus, vel ex alia materia, struebant. In Vita Antonii Cap. XXI. *Erant in monte monasteria tanquam tabernacula.* Ruffinus de vitis Monachorum Ægypti: *Commanent per eremum dispersi & separati cellulis.* Plurima ejusmodi exempla in vitis Patrum extant. *Horn.* Vide Notas ad Dial. I. cap. V.

In

loqui solere dicebat. Cum fidem nullus adhiberet, signis quibusdam plerosque ad credendum cohortabatur. Postremo eousque processit, ut inter se ac Deum angelos discurrere prædicaret; jamque se unum ex prophetis haberi volebat. Clarus tamen nequaquam ad credendum cogi poterat. Ille ei iram Domini & præsentes plagas, cur sancto non crederet, comminari. Postremo in hanc vocem erupisse se fertur; *Ecce hac nocte vestem mihi candidam Dominus de cælo dabit, qua indutus in medio vestrûm diversabor: idque vobis signum erit, me Dei esse virtutem, qui Dei veste donatus sim.* Tum vero grandis omnium ad hanc professionem exspectatio. Itaque ad mediam fere noctem fremitu insultantium commoveri omne monasterium loco visum est. Cellulam autem, in qua idem adolescens continebatur, crebris cerneres micare luminibus, fremitusque in ea discurrentium, & murmur quoddam multarum vocum audiebatur. Deinde facto silentio egressus, unum de fratribus, Sabatium nomine ad se vocat, tunicamque ei, qua erat indutus, ostendit. Obstupefactus ille convocat cæteros. Ipse etiam Clarus accurrit; adhibitoque lumine, vestem omnes diligenter inspiciunt. Erat autem summa mollitie, candore eximio, micanti purpura, nec tamen cujus esset generis aut velleris, poterat agnosci. Curiosius tamen oculis aut digitis attrectata, non aliud quam vestis videbatur. Interea Clarus fratres admonet, orationi instare, ut manifestius eis Dominus quidnam esset ostenderet. Itaque reliquum noctis hymnis psalmisque consumitur. At ubi illuxit dies, adprehen-

In medio vestrûm diversabor.] Hac voce nihil hic & apud Marcellinum, aliosque horum æquales frequentius. *Giselin.*

Hymnis psalmisque consumitur.] Paulinus docet jam tum temporis Psalmos in monasteriis decantatos fuisse:

— *Ocyus omnis*
Turba ad consuetos modulamina dulcia psalmos
Advolat & sanctis solatia quærit in hymnis.

Et lib. 1.

— *cellamque replevit,* (*cet.*
Et sanctas cecinit concors Symphonia voces.

Sigebertus in Chronico author est, Damasum Papam rogatu Hieronymi Psalterium in Gallicanis Ecclesiis decantari instituisse.

prehensum dextera trahere ad Martinum volebat, bene conscius, illudi illum diaboli arte non posse. Tum vero reniti ac reclamare miser cœpit, interdictumque sibi dicebat, ne se Martino ostenderet. Cumque invitum ire compellerent, inter trahentium manus vestis evanuit. Unde quis dubitet hanc etiam Martini fuisse virtutem, ut phantasiam suam diabolus, cum erat Martini oculis ingerenda, dissimulare diutius, aut tegere non posset. Animadversum est tamen eodem fere tempore fuisse in Hispaniis juvenem, qui cum sibi multis signis auctoritatem paravisset, eousque elatus est, ut se Heliam profiteretur. Quod cum plerique temere credidissent, addidit, ut se Christum esse diceret: in quo etiam adeo illusit, ut eum quidam episcopus, nomine Rufus, ut Dominum adoraret: propter quod eum postea ab episcopatu dejectum vidimus. Plerique etiam nobis è fratribus retulerunt, eodem tempore in Oriente quendam exstitisse, qui se Joannem esse jactitaret. Ex quo conjicere possumus, istiusmodi pseudo-prophetis existentibus, Antichristi adventum imminere, qui jam in istis mysterium iniquitatis operatur. Neque enim prætereundum videtur, quanta Martinum sub iisdem diebus diabolus arte tentaverit. Quodam enim die præmissa præ se, & circumjectus ipse luce purpurea, quo facilius clari-

Quidam episcopus, nomine Rufus, ut Dominum adoraret.] Fl. Jul. Dexter in Chronico A. C. ccccxxiv. *Ruffus ex Charia, Episcopus in Hispania creatur, qui per aliquot annos mirifice deceptus, de gradu Pontificio ex sententia frequentis concilii dejicitur.* Ad quem locum Bivarius: Rem gestam scripsit Severus in Vita Martini, capite vigesimoquinto.

Qui se Ioannem esse jactitaret.] Ultimis his in Anglia annis, secta quædam pestilens exorta est, eorum qui se Quærentes vocant sive expectantes. Illi expectant Apostolum Joannem, quem adhuc vivere credunt, & brevi compariturum ut Ecclesias restituat. Alii dixerunt eum jam in Suffolcia conspectum. Juxta alios vero in Transylvania adhuc hæret; & eo destinarunt literas, quibus ipsum hortantur, ut maturet in Angliam venire. Ideo moris apud eos est, cum peregrinum aliquem vident, inquirendi num is Iohannes Apostolus sit. *Honorius Reggius.*

Antichristi adventum imminere, qui jam in istis mysterium iniquitatis operatur.] Supra II. Hist. de Nerone: *sub seculi fine mittendus, ut mysterium iniquitatis exerceat.* Vide Dialogo II. cap. XVI.

Calceis

claritate adsumpti fulgoris illuderet, veste etiam regia indutus, diademate ex gemmis auroque redimitus, calceis auro illitis, sereno ore, læta facie, ut nihil minus quam diabolus putaretur, oranti in cellula astitit. Cumque Martinus primo aspectu ejus fuisset hebetatus, diu multumque silentium ambo tenuerunt. Tunc prior diabolus: *Agnosce*, inquit, *Martine*, *quem cernis. Christus ego sum: descensurus ad terram, prius me manifestare tibi volui.* Ad hæc cum Martinus taceret, nec quidquam responsi referret, iterare ausus est diabolus professionis audaciam: *Martine quid dubitas credere, cum videas? Christus ego sum.* Tum ille, revelante sibi spiritu, ut intelligeret diabolum esse, non Deum; *Non se*, inquit, *Iesus Dominus purpuratum & diademate renitentem venturum esse prædixit. Ego Christum, nisi in eo habitu, formaque qua passus est, nisi crucis stigmata proferentem, venisse non credam.* Ad hanc ille vocem statim ut fumus evanuit, & cellulam tanto fœtore complevit, ut indubia indicia relinqueret, diabolum se fuisse. Hoc ita gestum, ut supra retulimus, ex ipsius Martini ore cognovi, ne quis forte existimet fabulosum.

XXVI. Nam cum olim audita fide ejus, vita atque virtutibus,

Calceis auro illitis.] Fortunatus II, 10.

—— *cui calceus illitus auro.*

Usitatum id veteribus. *Athenæus* XII, 18. Plautus Bacchid. *qui soccis habeat auro suppactum solum.* Lampridius in Heliogabalo: *quæ aurum vel gemmas in calceamentis haberent.*

Diu multumque silentium ambo tenuerunt.] Fortunatus:

Mutuaque ambo diu tenuere silentia fastu,
Mirans ille virum, dum despicit iste superbum.

Christus ego sum.] Simili fraude Diabolus apparuit Pachomio. In vita ejus: *Introivit ad eum diabolus habitu simulato & ex adverso consistens:* Ave, *inquit*, Pachomi. Ego sum Christus, & venio ad te fidelem amicum meum.

Nisi crucis stigmata proferentem.] Quæ sibi impressa fuisse Franciscus finxit, & Monachus ille Bernensis superiori seculo, de quo Sleidanus in commentariis. Respiciunt hæc Thomæ incredulitatem. Nam etiam stigmata crucis Diabolus, fallendis hominibus, repræsentare posset. *Horn.*

Cellulam tanto fœtore replevit.] Dæmoni fœtorem, tribuebant, ut ex multis Paulini locis patet. Hieron. in Hilarione: *Habebat senex hanc gratiam, ut ex odore corporum, vestiumque sciret, cui dæmoni vel cui vitio subjaceret.*

tutibus, desiderio illius æstuaremus, gratam nobis ad eum videndum peregrinationem suscepimus, simul quia jam ardebat animus vitam illius scribere; partim ab ipso, inquantum ille interrogari potuit, scisciti sumus; partim ab his qui interfuerant, vel scribebant, cognovimus. Quo quidem tempore credi non potest, qua me humilitate, qua benignitate susceperit; congratulatus plurimum, & gavisus in Domino, quod tanti esset habitus à nobis, quem peregrinatione suscepta expetissemus. Miserum me (pæne non audeo confiteri) cum me sancto convivio suo dignatus est adhiberi; aquam manibus nostris ipse obtulit, ad vesperum autem ipse nobis pedes abluit; nec reniti ad hoc aut contraire constantia fuit. Ita auctoritate illius oppressus sum, ut nefas putarem si non acquieviſſem. Sermo autem illius non alius apud nos fuit, quam mundi hujus illecebras & sæculi onera relinquenda, ut Dominum Jesum liberi expeditique sequeremur; præstantissimumque nobis præsentium temporum illustris viri Paullini, cujus supra mentionem fecimus, exemplum ingerebat, qui summis opibus abjectis, Christum secutus, solus pæne his temporibus Euangelica præcepta complesset; illum nobis sequendum, illum clamabat imitandum; beatumque esse præsens sæculum, tantæ fidei virtutisque documento, cum secun-

Dignatus est adhiberi.] Eam loquendi formam observavimus loco non uno: nominatim, ubi de manna agit: *Sexto tamen die, quia sabbatho colligi non liceret, duplum præsumerent.* Et Exodi 1. *Nec dissimulari cruentum imperium licebat.* Giselinus.

Ipse nobis pedes abluit.] Pedes abluere Orientalibus in usu, qui plerumque discalceati incedebant. Quod si quis alteri eos abluerat, id summæ humilitatis signum. Et hoc Christus ostendit cum discipulis suis pedes lavaret. Hinc ritus ille in Ecclesia invaluit, adeo ut ablutionem pedum Cyprianus lib. de unctione Chrismatis dicat à Christo in æternum institutam. Unde Papa quotannis, & magni Reges ac Reginæ, pedes pauperum, mimico ritu, & vanissima superstitione, abluunt, cum omni humilitate interna careant. *Horn.*

Illustris viri Paullini.] Hic est episcopus ille Nolanus, vir imprimis sæculo suo celebris & Martino charus. Ejus oculum sanavit, supra cap. XXI. Alium hunc fuisse ab illo Paullino, qui carmine vitam & miracula Martini scripsit, Baronius multis probat argumentis.

Non

ſecundum ſententiam Domini, dives & poſſidens multa, vendendo omnia & dando pauperibus, quod erat factu impoſſibile, poſſibile feciſſet exemplo. Iam vero in verbis & confabulatione ejus quanta gravitas, quanta dignitas erat! quam alacer, quam efficax, & quam in exſolvendis ſcripturarum quæſtionibus promptus & facilis! Et quia multos ad hanc partem incredulos ſcio, quippe quos viderim, meipſo etiam referente, non credere; Jeſum teſtor, ſpemque communem, me ex nullius unquam ore tantum ſcientiæ, tantum ingenii, tam boni, & tam puri ſermonis audiſſe. Quanquam in Martini virtutibus quantula eſt iſta laudatio? niſi quod mirum eſt, homini illitterato ne hanc quidem gratiam defuiſſe. Sed jam finem liber poſtulat, ſermo claudendus eſt; non quod omnia quæ de Martino fuerant dicenda, defecerint; ſed quia nos, ut inertes Poëtæ, extremo in opere negligentes, victi materiæ mole ſuccumbimus. Nam etſi facta illius explicari verbis utcumque potuerunt; interiorem vitam illius, & quotidianam converſationem, & animum cœlo ſemper intentum nulla unquam (vere profiteor) explicabit oratio, illam ſcilicet perſeverantiam, & temperamentum in abſtinentia & jejuniis, potentiam in vigiliis & orationibus; nocteſque ab eo perinde ac dies actas, nullumque vacuum ab opere Dei tempus, quo vel otio indulſerit, vel negotio. Sed nec cibo aut ſomno quidem, niſi inquantum naturæ neceſſitas cogebat. Vere fatebor, non ſi ipſe (ut ajunt) ab inferis Homerus emergeret, poſſet exponere; adeo omnia majora in Martino ſunt, quam ut verbis concipi queant. Nunquam hora ulla momentumque præteriit, quo non aut orationi incumberet;

Non quod omnia quæ de Martino erant dicenda, defecerint.] Epiſt. 1. *Cum ibidem ſim profeſſus, me non omnia illius facta complexum: quia ſi perſequi univerſa voluiſſem, immenſum volumen legentibus ediditſem.*

Nunquam hora ulla momentumque præteriit, quo non aut orationi incumberet.] Nondum eo ſeculo horæ Canonicæ invaluerant; ſed libere obſervabant tempora precandi. Walafridus Strabo cap. xxv. longo poſt Apoſtolos tempore eas inſti-

ret; aut si quid aliud forte agebat, nunquam animum ab oratione laxabat. Nimirum ut fabris ferrariis moris est, qui inter operandum pro quodam laboris levamine incudem suam feriunt; ita Martinus etiam dum aliud agere videretur, semper orabat. O vere beatus, in quo dolus non fuit; neminem judicans, neminem condemnans, nulli malum pro malo reddens! Tantam quippe adversum omnes injurias patientiam adsumpserat, ut cum esset summus sacerdos, impune etiam ab infimis clericis læderetur; nec propter id eos aut loco unquam amoverit, aut à sua quantum in ipso fuit, caritate repulerit. Nemo unquam illum vidit iratum, nemo commotum, nemo mærentem, nemo ridentem; unus idemque semper, cœlestem quodammodo lætitiam vultu præferens, extra naturam hominis videbatur. Nunquam in illius ore nisi Christus, nunquam in illius corde nisi pietas, nisi pax, nisi misericordia inerat. Plerumque etiam pro eorum qui obtrectatores illius videbantur, solebat flere peccatis, qui remotum & quietum venenatis linguis & vipereo ore carpebant. Et vere nonnullos experti sumus invidos virtutibus vitæque ejus, qui in illo oderant, quod in se non videbant, & quod imitari non valeinstitutas ait. Cassianus, *primæ* officium suo tempore institutum asserit III. Instit. Cœnob. 4. Falsum est quod Baronius dicit *de quatuor diurnis horis*, sæpe agere Chrysostomum & Basilium. *Perkins.*

Summus sacerdos.] Id est Episcopus. Qui etiam Papæ illis seculis dicti. Quod ex Cypriano, Hieronymo, aliis inferioris multo ævi patet. Nam & Anselmus Cantuariensis Archiepiscopus ab Urbano II. vocatus est *Papa alterius orbis*, quod legitur apud Gervasium Dorobernienſem Monachum in l. Mss. quem sub titulo *Imaginationis*, contra Robertum Abbatem S. Augustini, annis abhinc amplius quadringentis composuit. *Selden.* Ab initio omnes Episcopi dicti sunt Pontifices & summi sacerdotes, non solus Episcopus Romanus. Ab Ecclesia Judaica hæc appellatio fluxit, ut plurima alia ritus Judaici nomina à Synagoga in Ecclesiam Christi post primum & alterum seculum migrarunt, ut *Sacerdotes*, *Levitæ*, *altaria*, *sacrificia*, *azyma*, temporibus Apostolicis plane incognita, & ab eorum institutis ac Christiana religione prorsus aliena. *Summus* autem *Sacerdos* non semper apicem potestatis aut Imperii significabat, sed etiam qui in aliqua re aut ordine primus censebatur, nuncupatus etiam summus est. Sic *summus Senator*, *summus Lictor*, & alia. *Salmasius.* Sic Johannes Baptista vocatur הכהן הגדול in Historia Ebraica & Chronico templi secundi, & in Johasin Augustinus.

Non

valebant. Atque ô nefas dolendum & ingemiscendum, non alii fuere insectatores ejus, licet pauci admodum, non alii tamen quam episcopi ferebantur! Nec vero quenquam nominare necesse est, licet nosmetipsos plerique circumlatrent. Sufficit, ut si quis ex his hæc legerit, & agnoverit, erubescat. Nam si irascitur, de se ipse dictum fatebitur, cum fortasse nos de alio senserimus. Non refugimus autem, ut si qui ejusmodi sunt, nos quoque cum tali viro oderint. Illud facile confido, omnibus sanctis opusculum istud gratum fore. De cætero si quis hæc infideliter legerit, ipse peccabit. Ego mihi conscius sum, me rerum fide, & amore Christi impulsum, ut hæc scriberem, manifesta exposuisse, vera dixisse: paratumque, ut spero, habebit à Deo præmium, non quicumque legerit, sed quicumque crediderit.

Non alii tamen quam Episcopi.] Paulinus *Sacerdotes* nominat. Quia nempe iidem Sacerdotes qui Episcopi, ut ex Paulino apparet, & Gregor. Turon. lib. de glor. Confess. cap. XVII. Ambros. v. epist. XXX. *Iuretus.*

Ferebantur.] Juretus ex Codice suo emendat *videbantur.*

SULPICI SEVERI

EPISTOLÆ.

AD EUSEBIUM PRESBYTERUM,

Contra æmulos virtutum B. Martini,

EPISTOLA I.

HESTERNA die cum ad me plerique Monachi veniſſent, inter fabulas juges, longumque ſermonem, mentio incidit libelli mei, quem de vita B. viri Martini edidi, ſtudioſeque eum à multis legi, libentiſſime audiebam. Interea indicatur mihi, dixiſſe quendam malo ſpiritu ſuſcitatum, cur Martinus, qui mortuos ſuſcitaſſet, flammas domibus depuliſſet, ipſe nuper aduſtus incendio, periculoſæ fuiſſet obnoxius paſſioni. O iſtum, quiſquis eſt, miſerum! Iudæorum in verbis ejus perfidiam & dicta cognoſcimus, qui in cruce poſitum Dominum his verbis increpabant: *Alios ſalvos fecit, ſe ipſum ſalvum facere non poteſt.* Vere plane iſte, quicumque

AD EVSEBIVM PRESBYTERVM.] Lazius hanc epiſtolam ſuperiori libro præmittit, & ad eundem Deſiderium miſſam vult. cui adſtipulantur tres mſſ. Lovanienſes. Verum reliqui iidemque antiquiſſimi eandem Euſebio presbytero, poſtmodum epiſcopo, inſcribunt, ſumpto eodem hoc titulo ex verbis Galli Dial. 2. ſegm. 9. Quid, quod ex ſolo epiſtolæ argumento certa poterat fieri conjectura ad Deſiderium non eſſe ſcriptam? Eſt enim perpetua querela de libello ſuo apud quoſdam male audiente. Cujus quidem querelæ tota culpa, in eo ſolo hærebat, qui ejuſdem non modo nemini, ſed etiam improbis copiam fecerat. Cur hic Deſiderium eo nomine non accuſat, ut epiſtola 3. ſuam ſocrum, quam non adteſtatione nuda, ſed obtorto collo quaſi loris adſtrictam ad tribunal prætoris rapit. Deſiderio enim ſoli eum libellum ediderat, & ediderat non prodendum: quod & ille ita fore ſpoponderat. Denique non niſi erafo frontis titulo, & ſuppreſſo auctoris nomine legi à quoquam eum voluerat. Atqui horum hic nulla mentio. Quæ ſine dubio fuiſſet, ſi eidem Deſiderio fuiſſet inſcripta. *Giſel.*

Non

que est, si illis temporibus natus esset, & in Dominum hac voce dicere potuisset, qui simili sanctum Domini blasphemat exemplo. Quid ergo, quisquis es, Martinus ideo non potens, ideo non sanctus, quia est periclitatus incendio? O beatum, & per omnia similem Apostolis, etiam in his conviciis, virum! Nempe hoc & de Paullo gentiles illi, cum eum vipera momordisset, sensisse referuntur: *Hic homo debet homicida esse, quem salvum factum de mari, fata vivere non sinunt.* At ille, excussa vipera in ignem, nihil mali patiebatur. Illi autem subito casurum, & repente moriturum eum putabant: sed cum viderent nihil mali contingere ei, convertentes se, dicebant eum Deum esse. Alioquin, vel horum exemplo, omnium mortalium infelicissime, perfidiam tuam coarguere ipse debueras: ut si tibi scandalum moverat, quod Martinus flamma ignis videbatur attactus, hunc rursum attactum ad merita illius & virtutem referres, quod circumseptus ignibus non periisset. Agnosce enim miser, agnosce quod nescis, omnes fere sanctos magis insignes periculorum suorum fuisse virtutibus. Video quidem Petrum fide potentem, rerum obstante natura mare pedibus supergressum, & instabiles aquas corporeo pressisse vestigio. Sed non ideo minor mihi videtur gentium prædicator, quem fluctus absorbuit, & post triduum totidemque noctes emergentem è profundo, nuda restituit: atque haud scio, an pene plus fuerit vixisse in profundo, an supra maris profunda transisse. Male νυχθήμερον de integro triduo accepit, cum sit una tantum, cum die, nox. Cæterum quomodo Paulus ἐν βυθῷ fuerit, variæ interpretum sententiæ sunt. Quidam id de loco, cui nomen βυθός, accipiunt, in quo Paulus Lystræ latuerit. Alii de mari in quo post naufragium natarit. Sic Græcus Scholiastes: νυχθήμερον νηχόμενον καὶ τὸ πλοιάριον. Severus eum in ipso maris profundo fuisse opinatur. *Horn.*

toti-

Non sinunt.] Fortasse verior sit lectio, *sinerunt*. Nam hoc etiam præteritum à *sino* formari testatum reliquit Diomedes lib. 1. Gramm. Publius de vita sua: *Quod si me invitum abire siniſſet.* Item Scaurus: *Prædium non simi fieri.* Giselinus.

Gentium prædicator, quem fluctus absorbuit.] De Paulo, non de Jona loquitur. Meminit hujus rei II Cor. XI, 25. νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποίηκα. Quæ Severus ita transfert: *Post triduum totidemque noctes emergentem è profundo, nuda restituit: atque haud scio, an pene*

Me

totidemque noctes emergentem è profundo unda restituit: atque haud scio, an pæne plus fuerit vixisse in profundo, an supra maris profunda transiisse. Sed hæc tu, ut arbitror, stulte non legeras, aut lecta non audieras. Neque enim absque divino consilio istiusmodi exemplum beatus Evangelista sacris litteris protulisset, nisi ut ex his humana mens crudiretur naufragiorum atque serpentium casus: &, sicut Apostolus refert, qui nuditate, fame latronumque periculis gloriatur, omnia hæc sanctis hominibus, atque omnibus ad perpetiendum, quidem esse communia: sed his tolerandis atque vincendis præcipuam semper justorum fuisse virtutem, dum per omnia tentamenta patientes, semper invicti, tanto fortius vincerent, quanto gravius pertulissent. Unde hoc, quod ad Martini infirmitatem vocatur, plenum est dignitatis & gloriæ: si quidem periculosissimo casu tentatus, evicerit. Cæterum id omissum à me libello illo, quem de vita illius scripsimus, nemo miretur: cum ibidem sim professus, me non omnia illius facta complexum: quia si persequi universa voluissem, immensum volumen legentibus edidissem. Neque sunt tam parva quæ gessit, ut omnia potuerint comprehendi. Sed tamen hoc de quo quæstio incidit, latere non patiar, & rem omnem, ut gesta est, referam, ne forte inconsultum hoc, quod ad vituperationem beati viri poterat opponi, prætermisisse videamur. Cum ad diœcesim quandam pro solenni consuetudine (sicut Episcopis visitare Ecclesias suas moris est) media fere hyeme Martinus venisset, mansionem ei in secretario

Me non omnia illius facta complexum.] Sic in Prologo vitæ Martini testatur. Vide etiam cap. xxv.

Ad diœcesin quandam.] Ante Constantinum nullæ notæ Diœceseos, quæ plures Provincias complecterentur, & vicariis parerent. Hic primus plures Provincias in unum velut corpus redactas, uni dedit administrandas. Administratio ejus διοίκησις. Plures vicarii uni præfecto suberant. Quatuor tales præfecti prætorio in toto Imperio Romano. Hinc & in Ecclesia diœceseon Exarchi & Patriarchæ. Diœcesis igitur Episcopi, est cujuscumque territorii jurisdictio ad unius civitatis Episcopum pertinens. *Salmas.*

In secretario Ecclesiæ.] De secreto sive se-

cretario Ecclesiæ clerici paraverunt, multumque ignem scabro jam & pertenui pavimento subdiderunt, lectumque ei plurimo stramine exstruxerunt. Dein cum se Martinus cubitum collocasset, insuetam mollitiem strati male blandientis horrescit: quippe qui nuda humo uno tantum cilicio superjecto, cubare consueverat. Itaque quasi accepta permotus injuria stramentum omne projecit. Casu super fornaculam, partem paleæ illius, quam removerat, aggessit. Ipse, ut erat moris, nuda humo, lassitudine itineris urgente requievit. Ad mediam fere noctem, per interruptum, ut supra diximus, pavimentum ignis æstuans, arescentes paleas apprehendit. Martinus somno excitus re inopinata, ancipiti periculo, & maxime (ut referebat) diabolo insidiante atque urgente præventus, tardius quam debuit ad orationis confugit auxilium. Nam erumpere foras cupiens, cum pessulo, quem ostio obdiderat, diu multumque luctatus, gravissimum circa se sensit incendium: adeo ut vestem, qua indutus erat, ignis assumpserat. Tandem in se reversus, non in fuga, sed in Domino esse præsidium: scutum fidei & orationis arripiens, mediis flammis totus

ve secretario Ecclesiæ vide Baronium Tomo VI. ad A. CCCCLI. Appellatur etiam *diaconicum* & ὑποδιακονικὸν Nazianzeno Orat. XX. & Pastophoria. Hieronymus in Ezechiel. XLII, dicit in omnibus Ecclesiis duo pastophoria exstrui consuevisse, eaque hinc inde apud Apsidem (ubi Episcopi sedes) posita fuisse. De usu eorum Paulinus epistol. XII.

Hic locus est veneranda penus, qua conditur, & qua
Promitur alma sacri pompa ministerii.

Sic infra Dial. II, 1. *Secretarium ingressus, cum solus, ut erat illi consuetudo, resideret (hanc enim sibi etiam in Ecclesia solitudinem, permissa clericis libertate præstabat) cum quidem in alio secretario presbyteri sederent, vel salutationibus vacantes, vel audiendis negotiis occupati.*

Nuda humo, uno tantum cilicio superstratus.] Ita moris erat illis Ascetis. Quod etiam Stoicos atque Iudæorum Essenos fecisse legimus. Sic Epistola III. de eodem Martino: *nuda humo, uno tantum cilicio superjecto, cubare consueverat.*

Ignis assumserit.] Simile illi, ignis arescentes paleas apprehenderit. Langii liber *absumpserit*, Laz. *consumpserit*. Neutrum credo verum. Si enim tota vestis fuisset absumpta, ipse qui vestis fartum erat, paullo propius sensisset. *Giselin.*

Auxi-

totus ad Dominum conversus, incubuit. Tum vero divinitus igne submoto, innoxio sibi orbe flammarum, orabat. Monachi autem, qui pro foribus erant, crepitante & colluctante incendii sono, obseratas effringunt fores: dimotoque igne, mediis flammis Martinum auferunt, cum jam penitus esse consumptus tam diuturno incendio putaretur. Cæterum (ut verbis meis Dominus est testis) mihi ipse referebat, & non sine gemitu fatebatur, in hoc se diaboli arte deceptum, ut excussus è somno consilium non haberet, quo per fidem & orationem periculo repugnaret: denique tam diu circa se sæviisse ignem, quamdiu erumpere ostium turbatus mente tentaverit. Ubi vero auxilium crucis & orationis arma repetisset, medias cessisse flammas: seque tunc sensisse rorantes, quas male esset expertus urentes. Unde intelligat, quisquis hæc legerit, tentatum quidem illo Martinum periculo, sed probatum.

Auxilium crucis & orationis arma.] Sic supra: *Signo se crucis & orationis auxilio protegebat.* cap. XXIV. vitæ Martini. Vetus Ecclesia & in vitæ communis usu, & in ritibus sacris, multum usa est venerabili signo crucis, sed ut pia ceremonia, quæ orationi adjecta, animos fidelium ad Christi crucem evehe-ret, non materiæ alicui terrenæ aut figuræ aut gestui affigeret. *Casaubonus.* Vide Nazianzenum ad Nemesium, Origenem contra Celsum ⌣ III, & VIII. Theodoretum in Petro & Thalassio, Eusebium ⌣ VIII. Histor. 7. Victorem II. De persecutione Vandalica, & alios.

EPISTO-

EPISTOLA II.

AD

AURELIUM DIACONUM;

De obitu, & apparitione B. Martini.

SULPICIVS Severus Aurelio diacono Salutem. Posteaquam à me mane digressus es, eram residens solus in cellula, subieratque me illa quæ sæpius occupat, spes futurorum, præsentiumque fastidium, judicii metus, formido pœnarum, & quod consequens erat, atque unde cogitatio tota descenderat, peccatorum meorum recordatio tristem me confectumque reddiderat. Deinde cum fatigata angore animi in lectulo membra posuissem, ut plerumque ex mœstitudine solet, somnus obrepsit: qui ut semper matutinis horis levior incertusque, ita suspensus & dubius per membra diffunditur: ut quod in alio sopore non evenit, pæne vigilans dormire te sentias. Cum repente sanctum Martinum episcopum videre mihi videor, prætextum toga candida, vultu igneo, stellantibus oculis, crine purpureo: atque ita mihi in ea habitudine corporis, formaque, quam noveram, videbatur, ut quod eloqui nobis pæne difficile est, non posset aspici, cum posset agnosci. Arridensque mihi paululum, libellum quem de vita illius

AURELIO DIACONO.] Diaconi nudi Episcoporum ministri erant ὑπηρέται, qui etiam in Synodis & disputationibus exceptorum seu Notariorum munere fungebantur, vel aliqua Episcopos adjutabant. *Epiphan.* Hæres. LXXI. *Rufin.* 1. Hist. 14. Hanc Epistolam Bassula socrus Severi publicarat. Cum qua peramanter propterea expostulat sequenti epist. De hac ita Paullinus Epist. 1. *Merito socrum sanctam omni liberalitate parente in matrem sortitus æternam.* Hanc igitur instituti sui habuit sociam, mortua, uti ego existimo, uxore, ut Therasiam suam habuit Paullinus. *Giselinus.*

Cum repente sanctum Martinum Episcopum videre mihi videor.] Hæc Monachorum somnia originem tot monstrosis erroribus ac fabulis de apparitione & statu mortuorum dederunt.

illius scripseram, dextera præferebat. Ego sancta genua ejus amplexus, benedictionem pro consuetudine flagitabam: superpositamque capiti meo manum tactu blandissimo sentiebam, cum inter benedictionis verba sollennia familiare illud ori suo crucis nomen iteraret, mox in eum luminibus intentis, cum exsatiari vultu illius conspectuque non possem, subito mihi in sublime sublatus eripitur: donec emensa aëris istius vastitate, cum tamen rapida nube subvectum acie sequeremur oculorum, patenti cœlo receptus, videri ultra non potuit. Nec multo post, presbyterum sanctum Clarum, discipulum illius, qui nuper excesserat, video eandem, quam magistrum, viam scandere. Ego impudens sequi cupiens, dum altos gressus molior & conitor, evigilo: somnoque excitus, congratulari cœperam visioni, cum ad me puer familiaris ingreditur, solito tristior vultu, loquentis pariter & dolentis. Quid tu tam tristis loqui gestis? *Duo*, inquit, *monachi modo à Turonis adfuerunt: Dominum Martinum obisse nuntiant.* Concidi fa-

Benedictionem pro consuetudine flagitabam.] Hæc, ut exsequentibus apparet, fieri solita manus impositione, recitatisque verbis ad eam rem solennibus, inter quæ Martino familiare crucis nomen. Sic infra Dial. 1. cap. XIV. de eodem Martino: *Episcopi quoque sanctissimi, sacerdotali authoritate deposita, contingi se ab ea atque benedici, humiliter postulantes, sanctificatos se ac divino munere illustratos, quoties manum illius vestemque contigerant, non immerito crediderunt.*

Patenti cœlo receptus, videri ultra non potuit.] Sic Romulum ad superos transiisse dejerabat Julius Proculus. *Livius* 1. *Dion. Halic.* 11. Sic & Julium Cæsarem ac alios Imperatores. Hinc orta ἀποθέωσις. Vide Senecam in Apocolocynthisi.

Sanctum Clarum.] Supra in Vita cap. XXV. *Clarus quidam nomine, adolescens nobilissimus, mox presbyter, nunc felici beatus excessu.* In eum, ipso Severo poscente, Paulinus Episcopus Nolanus, duo Epitaphia versibus conscripsit. *Paulin.* Epist. XII.

Molior & conitor.] Sumptum videri possit ex illo Terent. Heaut. *Dum moliuntur, dum conantur:* ut quidem Faërnus, & alii legunt. Coniti potius, quam conniti veteribus usitatum fuisse, docuerunt alii. *Gisel.*

Dominum Martinum.] Giselinus legit: *Domnum.* Hæc vox, *inquit*, ita concisa per mediæ vocalis extritionem media ea ætate plusculum dignitatis, atque, ut ita dicam, majestatis præ se ferre visa est. unde & Domnionis nomen apud Hieronymum est deformatum. *Giselinus.* Domini appellatio eo tempore passim frequentabatur in conversatione civili inter familiares ac pares, *Domine frater.* Quod etiam irridet Græci

di fateor, obortisque lacrymis flevi uberrime. Quinetiam dum hæc ad te frater scribimus, fluunt lacrymæ, nec ullum impatientissimi doloris admitto solatium. Te vero, ubi hoc nuntiatum est, participem esse volui luctus mei, qui eras socius amoris. Veni ergo ad me statim, ut pariter lugeamus, quem pariter amamus: quanquam sciam virum illum non esse lugendum, cui post evictum triumphatumque sæculum, nunc demum reddita est corona justitiæ. Sed tamen ego non possum mihi imperare, quin doleam. Præmisi quidem patronum, sed solatium vitæ præsentis amisi: & si rationem ullam dolor admitteret, gaudere deberem. Est enim ille, ut est consertus Apostolis ac prophetis, &, quod pace sanctorum omnium dixerim, in illo justorum grege nulli secundus, ut spero, credo, confido, illis potissimum, qui stolas suas in sanguine agni laverunt, adgregatus: agnum ducem ab omni integer labe comitatur. Nam licet ei ratio temporis non potuerit præstare martyrium, gloria tamen martyris non carebit, quia voto atque

Græci Epigrammatici auctor: Δόμνε φερώτερ ὄλβιος ἤρατο. *Salmasius.* Festum ejus celebratum fuit Octobr. Quod antiquitus etiam Missa dicebatur. Nam sic solennem aliquam festivitatem nominabant. In capitulari Caroli Magni, libro II, 18. *Ut absque ulla excusatione cito possit emendari, spatium usque ad Missam S. Martini dare decrevimus.* Et 20. *ita ut ad Missam Sancti Andreæ restaurati fiant.* Et ita non raro apud Aimoinum & id genus scriptores. *Casaubonus.*

Triumphatumque seculum.] Sic Tacitus loqui amat: *Triumphati magis quam victi Germani.*

Reddita est corona justitiæ.] Alludit ad verba Pauli II Tim. cap. IV. vers. 8. ἀπόκειταί μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος. Præcipue in Martyrio ea voce utebantur. Unde locutiones creberrimæ: *Martyrio coronatus est. Coronam Martyrii accepit.* Hinc factum ut Scholastici varias coronas fingerent. Aureolas assignarunt Virginibus, Doctoribus, Martyribus. De quibus vide Magnum Theologum Fredericum Spanhemium tertio Dubior. Euangelicor. LXXXIX.

In illo justorum grege nulli secundus.] Fuit in opinione illa Sulpicius, dari gradus gloriæ in æterna vita. Quam Hieronymus acriter propugnavit contra Jovinianum, dicentem post resurrectionem duos tantum ordines futuros, ovium & hircorum, justorum & peccatorum, stantium à dextris & stantium à sinistris. Vide eum II. contra Jovinian. cap. XII. Contra non dari tales gradus, disputat Spanhemius III. Dub. Euangel. CXXXV.

Qui stolas suas in sanguine agni laverunt.] Desumtum ex Apocalypsi.

atque virtutibus & potuit esse martyr, & voluit. Quod si ei Neronianis Decianisque temporibus, in illa quæ tunc existit, dimicare congressione licuisset, testor Deum cæli atque terræ, sponte equuleum ascendisset, ultro se ignibus intulisset: Hebræisque pueris æquandus, inter flammarum globos media licet hymnum Domini in fornace cantasset. Quod si Esaianum illud supplicium persecutori forte placuisset, nunquam profecto impar Prophetæ, serris & laminis dissecari membra timuisset. Ac si præcisis rupibus, abruptisque montibus agere felicem furor impius maluisset, perhibeo confisus testimonium veritatis, sponte cecidisset. Si vero gentium doctoris exemplo gladio deputatus inter alias, ut sæpe provenit, victimas duceretur, primus omnium carnifice compulso, palmam sanguinis occupasset. Jam vero adversus omnes pœnas atque supplicia, quibus plerumque humana cessit infirmitas, ita à confessione Domini non recedens, immobilis stetisset, ut lætus ulceribus congaudensque cruciatibus quælibet inter tormenta risisset. Sed quamquam ista non tulerit, implevit tamen etiam sine cruore martyrium. Nam quas ille pro spe æternitatis humanorum dolorum non pertulit passiones, fame, vigiliis, nuditate, jejuniis, opprobriis invidorum, insectationibus improborum, cura pro infirmantibus,

Et potuit esse Martyr & voluit.] Martinus per effusionem sanguinis martyr non fuit: nisi quod tota vita ejus martyrium fuit. *Odo* Cluniacensis, in libro quo probat Martinum Apostolis parem.

Hebræisque pueris æquandus.] De quibus supra 11. Hist. pag. 292. ubi Notas vide.

Si Esaianum illud supplicium persecutori forte placuisset.] Serra dissectum à Manasse Esaiam, antiqui tradunt. Vide Epiphanium & Dorotheum in vitis Prophet.

Laminis dissecari membra.] Hoc unum ex gravissimis Christianorum suppliciis fuit. Vide Eusebii Historiam Ecclesiasticam in Diocletiani persecutione, & alibi. Vide Gallonium.

Gentium Doctoris exemplo gladio deputatus.] Vide supra 11. Histor. pag. 391. b. & ibi Notas.

Palmam sanguinis.] Palma victoriæ signum. Hinc Martyres cum palmis pinguntur. Ergo palma idem quod Martyrium hoc loco. *Horn.*

Sine cruore martyrium.] Tales Confessores dicebantur, atque etiam Martyres. Vide Eusebium v. Histor. Eccles. 11.

Scanda-

bus, ſolicitudine pro periclitantibus? Quo enim ille dolente non doluit? quo ſcandalizante non uſtus eſt? quo pereunte non gemuit? præter illa quotidiana illius adverſum humanæ ſpiritaliſque nequitiæ diverſa certamina, dum in eo variis tentationibus appetito, ſemper exſuperat fortitudo vincendi, patientia exſpectandi, æquanimitas ſuſtinendi. O vere ineffabilem virum, pietate, miſericordia, charitate, quæ quotidie etiam in ſanctis viris ſeculo frigente frigeſcit: in illo tamen uſque ad finem aucta, indies perſeveravit! quo ego illius bono vel ſpecialiter fruitus ſum, cum me indignum & non merentem unice diligebat. En rurſus lacrymæ fluunt, imoque de pectore gemitus erumpit: in quo mihi poſt hæc homine ſimilis requies, in cujus erit charitate ſolatium? Me miſerum, me infelicem, poterone unquam, ſi diutius vixero, non dolere, quod Martino ſuperſtes ſum? Erit mihi poſthæc vita jucunda, erit dies aut hora ſine lacrymis: aut tecum, frater dilectiſſime, potero illius mentionem habere ſine fletu: aut unquam loquens apud te aliud quam de illo loqui potero? Sed quid te in lacrymas fletuſque commoveo? ecce nunc te cupio conſolatum eſſe, qui me conſolari ipſe non poſſum. Non deerit nobis ille, mihi crede, non, non deerit, intererit de ſe ſermocinantibus, adſtabit orantibus, quodque jam hodie præſtare dignatus eſt, videndum ſe in gloria ſua ſæpe præbebit, & aſſidua, ſicut ante paullulum fecit, benedictione nos proteget. Inde ſecundum ordinem viſionis, qua

Scandalizante.] Vox Eccleſiaſtica, ex Novo Teſtamento petita.

Intererit de ſe ſermocinantibus, adſtabit orantibus.] Creditum vulgo præſentes adeſſe ſanctos Martyres ſepulcris ſuis, aut ubi vellent. *Hieronymus* contra Vigilantium_. Nam is negaverat *Martyres poſſe ſuis tumulis aut ubi vellent, præſentes eſſe.* Maximus Taurinenſis in Natali Martyrum Tauricorum: *Univerſi ſancti ubique ſunt & omnibus proſunt. Semper nobiſcum morantur, hoc eſt, & in corpore nos viventes cuſtodiunt, & de corpore recedentes excipiunt.* Baſilius, Nazianzenus & alii Patres, oratorio more, per ἀποστροφὴν ſanctos tanquam præſentes, in Panegyricis alloquebantur. Unde Sanctorum invocatio poſtea fluxit.

qua cælum ſequentibus ſe patere monſtravit, quo ſequendus eſſet, edocuit: quo ſpes noſtra tendenda, quo animus dirigendus inſtruxit. Quid tamen fiet frater? quod mihi ipſe ſum conſcius, conſcendere arduum illud, ac penetrare non potero, ita ſarcina moleſta me prægravat, & peccati mole depreſſum negato in aſtra conſcenſu, ſæva miſerabilem ducit in tartara. Spes tamen ſupereſt, illa ſola, illa poſtrema, ut quod per nos obtinere non poſſumus, ſaltem pro nobis orante Martino mereamur. Sed quid te frater diutius occupo epiſtola tam loquaci, demororque venturum? ſimul jam pagina impleta non recipit. Mihi tamen hæc fuit ratio, ſermonem iſtum longius proferendi, ut quia doloris nuntium epiſtola deferebat, eadem tibi ex quadam noſtri confabulatione præſtaret charta ſolatium.

Quod per nos obtinere non poſſumus, ſaltem pro nobis orante Martino mereamur.] Veteres, præſertim poſt annum cccc. in Sanctorum Invocatione peccarunt. Paulinus in Natal. III. Felicis:

Exora ut precibus plenis meritiſque redonet
Debita noſtra tuis. ——

In vita Martini lib. II.

Dulcis, adorande, & mihi pectore, voce colende,
Fer pietatis opem miſero, miſeri miſerere.

Et paulo poſt:

Inter me & Dominum mediator adeſto benigne.

EPISTO-

EPISTOLA III.

AD

BASSVLAM SOCRVM SVAM,

Quomodo B. Martinus ex hac vita ad immortalem transierit.

SULPICIVS Severus Bassulæ parenti venerabili salutem. Si parentes vocari in jus liceret, te plane expilationis furtique ream, ad prætoris tribunal justo loro traheremus. Quid enim non conquerar, quam à te patior injuriam? Nullam mihi domi chartulam, nullum libellum, nullam epistolam reliquisti: ita furaris omnia, ita universa divulgas. Si quid ad amicum familiariter scripsi, si quid forte dum ludimus, quod velim tamen occultum esse, dictavi, omnia ad te prius pæne, quam fuerint scripta, aut dictata, perveniunt. Nimirum obæratos habes notarios meos, per quos tibi nostræ ineptiæ publicantur. Nec tamen adversum eos possum moveri, si tibi parent, qui in jus nostrum ex tua potissimum liberalitate venerunt, seque adhuc tuos quàm meos esse meminerunt. Tu sola ea rea, tu sola culpabilis, quæ & mihi insidiaris, & illos fraude circumvenis, ut sine delicto ullo familiariter scripta, aut negligenter emissa, inlucubrata tibi penitus atque impolita traduntur. Nam ut de reliquis taceam, rogo quemadmodum tam cito ad te epistola illa potuit pervenire, quam nuper ad Aurelium Diaconum scripseramus? Ego enim Tolosæ positus, tu Treveris constituta, & tam longe à patria filio inquietante divulsa, qua tandem familiarem illam epistolam occasione furata es? Nam-

AD BASSVLAM.] De hac ita Paullinus epist. 1. *Merito socrum sanctam omni liberaliorem parente in matrem sortitus æternam.* Hanc igitur instituti sui habuit sociam, mortua, uti existimo uxore, ut Therasiam suam habuit Paullinus. *Giselin.*

Quam nuper ad Aurelium Diaconum scripseram.] Ea est Epistola præcedens.

Namque accepi litteras tuas, quibus scribis, in eadem epistola, qua de obitu Domini Martini fecerim mentionem, ipsum beati viri transitum exponere debuissem. Quasi vero ego illam epistolam aut legendam alii, praeterquam ipsi, ad quem missa videtur, ediderim: aut ego tanto sim operi destinatus, ut omnia quae de Martino cognosci oportet, me potissimum scribente notescant. Itaque si qua de obitu sancti episcopi audire desideras, ab illis potius qui interfuere, cognosce. Ego tibi statui nihil scribere, ne ubique me publices. Tamen si das fidem, nulli te esse lecturam, paucis tuae satisfaciam voluntati. Itaque praestabo te his, quae mihi sunt comperta, participem.

Martinus igitur obitum suum longe ante praescivit, dixitque fratribus dissolutionem sui corporis imminere. Interea caussa exstitit, qua Condatensem diœcesim visitaret. Nam clericis inter se ecclesiæ illius discordantibus, pacem cupiens reformare, licet finem dierum suorum non ignoraret: proficisci tamen istiusmodi ob caussam non recusavit: bonam hanc virtutum suarum consummationem existimans, si pacem ecclesiæ redditam reliquisset. Ita profectus cum suo illo, ut semper frequentissimo discipulorum sanctissimoque comitatu, mergos in flumine conspicatur piscium prædam sequi, & rapacem ingluviem assiduis urgere capturis. *Forma*, inquit, *hæc dæmonum est, insidiantur incautis, capiunt nescientes: captos devorant, exsaturarique non queunt devoratis.* Imperat deinde potenti virtute ver-

Condatensem diœcesin visitaret.] Epistola 1. *Cum ad diœcesin quandam, pro solemni consuetudine (sicut Episcopis visitare Ecclesias suas moris est) media fere hyeme Martinus venisset.* Dial. II. IV. *Iter cum eo, dum diœceses visitat, agebamus.* Guibertus Gemblacensis epistola ad Philippum episcopum Colonienſem cap. XII. Condatum vocat ipsum opidum, in Turonum & Pictavorum finibus situm: quod hodieque à Martini ibidem mortui celebritate S. Martini nomen usurpat. *Giselinus.*

Mergos.] Avis voracissima, helluonum & Dæmonum imago. Refert Scaliger Exerc. CCXXXII. contra Cardanum: *Venetiis quendam habuisse cicuratum mergum, quem solitus fuerit manu emittere, atque mergum ingressum in mare quæsivisse cibos, & satiatum rediisse ad Dominum.*

Resolvi.]

verborum, ut eum cui innatabant gurgitem relinquentes, aridas peterent, desertasque regiones: eo nimirum circa aves illas usus imperio, quo dæmones fugare consueverat. Ita grege facto, omnes in unum illæ volucres congregatæ, relicto flumine, montes silvasque petierunt, non sine admiratione multorum, qui tantam in Martino virtutem viderent, ut etiam avibus imperaret. Aliquamdiu ergo in vico illo, vel in ecclesia ad quam ierat, commoratus, pace inter clericos restituta, cum jam regredi ad monasterium cogitaret, viribus corporis cœpit repente destitui: convocatisque discipulis, indicat se jam resolvi. Tum vero mœror & luctus omnium, vox una plangentium: *Cur nos pater deseris? aut cui nos desolatos relinquis? invadent gregem tuum lupi rapaces: & quis eos à morsibus nostris, percusso pastore, prohibebit? Scimus quidem desiderare te Christum: sed salva tibi sunt tua præmia: nec dilata minuentur: nostri potius miserere, quos deseris.* Tunc ille motus his fletibus, ut totus semper in Domino misericordiæ visceribus affluebat, lacrymasse perhibetur: conversusque ad Dominum hac tantum flentibus voce respondit: *Domine si adhuc populo tuo sum necessarius, non recuso laborem: fiat voluntas tua.* Nimirum inter spem amoremque positus, dubitavit pæne quid mallet: quia nec hos deserere, nec à Christo volebat diutius separari: nihil tamen in voto suo ponens, aut voluntati relinquens, totum se Domini arbitrio potestatique committens. Nonne tibi his pauciſſimis verbis dicere videtur; *Gravis quidem est Domine corporeæ pugna militiæ, & jam satis est, quod hucusque certavi; sed si adhuc in eodem labore pro castris tuorum stare me præcipis, non recuso, nec fatiscentem caussabor ætatem. Munia tua devotus implebo, sub signis tuis quod ipse*

Resolvi.] Sic supra *dissolutionem* dixit, exprimens illa Apostoli Phil. 1. 23. τὸ ἐπιθυμίαν ἔχων εἰς τὸ ἀναλῦσαι.

Cur nos pater deseris? aut cui nos desolatos relinquis?] Hæc ex Virgilio expressa sunt IV. Æneid. 323.

Salva tibi sunt tua præmia; nec dilata minuentur.] Etiam hæc ex Poëta expressit,

ipse tu jusseris militabo. Et quamvis optata sit seni missio post laborem, est tamen animus victor annorum, & cedere nescius senectuti. Ac si jam parcis ætati, bonum est mihi Domine voluntas tua: hos vero, quibus timeo, ipse custodies. O virum ineffabilem, nec labore victum, nec morte vincendum, qui in nullam se partem pronior inclinaverat, nec mori timuit, nec vivere recusavit. Itaque cum jam per aliquot dies vi febrium teneretur, non tamen à Dei opere cessabat; pernox in orationibus & vigiliis, fatiscentes artus servire spiritui cogebat, nobili illo stratu suo, in cinere & cilicio recubans. Et cum à discipulis rogaretur, ut saltem vilia sibi sineret stramenta supponi; *Non decet*, inquit, *filii, Christianum, nisi in cinere mori. Ego si aliud vobis exemplum relinquo, ipse peccavi.* Oculis igitur ac manibus in cœlum semper intentus, invictum ab oratione spiritum non relaxabat. Et cum à presbyteris, qui tum ad eum confluxerant, rogaretur, ut corpusculum lateris mutatione relevaret; *Sinite*, inquit, *sinite me fratres cælum potius respicere, quam terram, ut suo jam itinere iturus ad Dominum spiritus dirigatur.* Hæc locutus, diabolum vidit prope assistere. *Quid hic*, inquit, *astas cruenta bestia? nihil in me, funeste, reperies. Abrahæ me sinus recipit.* Cum hac ergo voce flagitantem divinis operibus spiritum cælo reddidit; testatique nobis sunt, qui affuerant, jam exanimo corpore glorificati hominis vidisse se gloriam. Vultus luce clarior renitebat, cum membra cætera

Nobili illo stratu suo, in cinere & cilicio recubans.] Sic supra Epist. 1. *humo, uno tantum cilicio superjecto, cubare consueverat.*

Spiritum cælo reddidit.] A. C. CCCCII. ut ex Severo & aliis demonstrari potest. Nam, ex Severi sententia, sub consulatu Euodii LXX. fuit, anno nimirum CCCLXXXVI. & supervixit, eodem asserente XVI. annos. ergo defunctus anno CCCCII. ætatis LXXXVI. Cum sedisset annos XXXI. Tot enim numerandi sunt anni Episcopatus Martini, si Gregorii sententiæ consenserimus X. Hist. 31. dicentis creatum fuisse Episcopum anno octavo Valentiniani & Valentis Imper. Obiit eadem die, qua festum ejus celebratum postea fuit. Ex quibus omnibus erroris arguuntur, qui Cæsario & Attico consulibus, suæ ætatis anno LXXXI. Martinum mortuum esse tradunt. In qua opinione est Gregor. Turon. 1. Hist. 48. Vide Baronium Tomo V. ad A. CCCCII.

Sanctæ

cætera ne tenuis quidem macula fuscaret. In aliis etiam, & in illo tantum artubus non pudendis, septennis quodammodo pueri gratia videbatur. Quis istum unquam cilicio tectum, quis cineribus crederet involutum? ita vitro purior, lacte candidior, jam in quadam futuræ resurrectionis gloria, & natura demutatæ carnis, ostensus est. Jam vero in obsequium funeris, credi non potest, quanta hominum multitudo convenerit. Tota civitas obviam corpori ruit, cuncti ex agris atque vicis, multique ex vicinis etiam urbibus affuerunt. O quantus luctus omnium! quanta præcipue mœrentium lamenta monachorum: qui eo die fere ad duo millia convenisse dicuntur, specialis Martini gloria ejus exemplo in Domini servitutem stirps tanta fructificaverat. Agebat nimirum ante se pastor exstinctus greges suos, sanctæ illius multitudinis pallidas turbas, agmina palliata, & aut emeritorum laborum senes, aut juratos Christi in sacramenta tirones. Tum virginum chorus, fletu abstinens præ pudore, cum lætandum potius illi esse sentiret, quem jam suo Dominus gremio confoveret, quam sancto dissimulabat gaudio quod dolebat! siquidem fides flere prohiberet, gemitum extorqueret affectus. Etenim tam erat sancta

Sanctæ illius multitudinis pallidas turbas.] Monachi, austera vita & crebris jejuniis ac vigiliis pallorem affectabant. Notum id ex vitis Patr. Cassiano & aliis.

Agmina palliata.] Pallium *sacerdotalis habitus* appellatur, quod eo habitu tunc sacerdotes uterentur Christiani. Non igitur omnes Christiani palliati; sed solorum presbyterorum hic habitus. Neque hoc omnium olim Græcorum erat gestamen; sed proprie τὸ τῶ φιλοσόφων σχῆμα: ac propterea hunc etiam habitum vindicarunt sibi è Christianis, qui φιλοσοφικώτεροι in vera religione erant. Ita ascetæ καὶ ἀκριβῶς χριστιανίζοντες vestem olim mutare soliti & pallium Philosophi sumere. Vide Tertull. 1. de Pallio. *Salmasius.* In funere igitur Martini, *agmina palliata*, Sacerdotes sive presbyteri sunt. Nam quinque ordines funus comitabantur, Monachi, Presbyteri, Senes, Tirones, Virgines.

Iuratos in Christi sacramenta tirones.] Catechumenos intelligit. Qui sacramento in fidem Christi adigebantur, & Diabolo abjurabant. Notum ex Patribus.

Virginum chorus.] Illæ erant, quæ virginitatem Deo voverant, aliæ tamen à Monialibus. Supra in vita cap. xx. *Ut statim puellam Deo voverit, & perpetuæ virginitati dicarit: neque ab alio eam, quam à Martino, habitu virginitatis impositio, passus est consecrari.* Qualem virginem infra Dial. III, XIII. describit.

Ad

ſancta de illius gloria exſultatio, quam pia de morte confuſio. Ignoſceres flentibus, gratularere gaudentibus: quia & pium eſt gaudere Martino, & pium eſt flere Martinum, dum unuſquiſque & ſibi præſtat ut doleat: & illi debet ut gaudeat. Hoc igitur beati viri corpus uſque ad locum ſepulcri, hymnis canora cæleſtibus turba proſequitur. Comparetur, ſi placet, ſæcularis illa pompa, non dicam funeris, ſed triumphi: quid ſimile Martini exſequiis conferetur? Ducant illi præ curribus ſuis vinctos, poſt terga captivos: Martini corpus, hi qui mundum ductu illius vicerant, proſequuntur. Illos confuſis plauſibus populorum honoret inſania, Martinus hymnis cœleſtibus honoratur. Illi poſt triumphos ſuos in tartara ſæva truduntur, Martinus Abrahæ ſinu lætus excipitur; Martinus hîc pauper & modicus, cœlum dives ingreditur: illinc nos, ut ſpero, cuſtodiens me hæc ſcribentem reſpicit, te legentem.

Ad locum ſepulcri.] *Copiatæ* ſeu *labopatores* tumulos componebant. Epiphanius in fine Panarii: λοιπὸν ἡ ἐκ κοπιατῶν, οἱ τὰ σώματα ἐκφέροντες τῶν κεκοιμημένων καὶ ἁγιορεῖται. Iidem clericis interdum accenſebantur. De quo vide Bellarminum I. de Clericis. Mirandum ſane, cum hic B. Martini exſequias, & pompam funebrem adeo accurate deſcribat Severus, nullum eum verbum facere de Pictavis & Turonibus migrante eo altercantibus: deque ejus corpore, dum Pictavi violento ſopore oppreſſi ſtertunt, à Turonibus furtim in navim demiſſo, indeque è vico Condatenſi per Vingennam fluvium ac Ligerim ad ſuum opidum avecto. De quibus copioſe Greg. Turonenſis libro X. Hiſt. extremo, ubi addit Turonis ſepultum fuiſſe, & Briccium eidem in Epiſcopatu ſuccedentem ſanctiſſimi viri corpus baſilica ornaſſe, cujus Baſilicæ (ſive ea ipſa ſit, ſive quæ à Perpetuo Epiſcopo VI. amplior facta eſt) deſcriptionem, ut in Trudon. L. antiquiſſimo exarata eſt, lubet adſcribere. Baſilica S. Martini abeſt à civitate paſſus D. fere & L. habet in longitudine pedes CLX. in latitudine pedes LX. in altitudine uſque ad cameram pedes XLV. feneſtras in altario XXXII. columnas XLI. in toto ædificio feneſtras LXXII. columnas CXX. oſtia VIII. tria in altario, quinque in capſo. Addam etiam quod in eodem libro additum reperi. Sollennitates ipſius Baſilicæ III. Idus Novemb. Diſpoſitio S. Martini: unde viceſima dies menſis miſſa, IV. Nonas Julias, ordinatio Epiſcopatus. *Giſelinus.*

Hymnis canora cœleſtibus turba proſequitur.] In vita Simeonis Stylitæ cap. XIX. *Supponentes corpus feretro, cum pſalmis & hymnis duxerunt Antiochiam.* Cap. XXI. *Corpus ſancti Simeonis cum pſalmis & hymnis, & cum multis lampadibus portaverunt in Eccleſiam.* Cum Pſalmis & Hymnis deducta olim cadavera. Frequentiſſimum hoc in vitis Patrum. *Chryſoſt.* Hom. IV. in Ep. ad Hebr.

SUL-

SULPICI SEVERI

DIALOGI TRES.

DIALOGVS I.

De virtutibus Monachorum Orientalium.

CUM in unum locum ego & Gallus noſter conveniſſemus, vir mihi & propter Martini memoriam (ex illius enim diſcipulis erat) & propter ſua merita cariſſimus, intervenit nobis Poſthumianus meus, noſtri cauſa ab Oriente, quo ſe ante triennnium patriam relinquens contulerat, regreſſus. Complexi hominem amantiſſimum, exoſculatique genua & pedes ejus, cum uno atque altero ſpatio quaſi obſtupefacti, invicem flentes gaudio, deambulaſſemus: jactis in terram ciliciis conſedimus. Tum prior Poſthumianus me intuens: Cum eſſem, *inquit*, in remotis Ægypti, libuit ut ad mare uſque procederem. Navim illinc onerariam offendi, quæ cum mercibus Narbonam petens, ſolvere parabat. Eadem nocte aſtare in ſomnis mihi viſus es, & injecta me manu trahere, ut navim illam conſcenderem, mox tenebras rumpente diluculo, cum eo loco, in quo quieveram, ſurrexiſſem, ſomnium meum ipſe mecum reputans, tanto tui deſiderio ſubito correptus ſum, ut nihil cunctatus, navim conſcenderem: triceſimo die Maſſiliam adpulſus, inde huc decimo pervenerim. Adeo proſpera navigatio piæ adfuit voluntati. Tu modo, propter quem tot maria tranſnavigavimus, tantum terræ tranſcucurrimus, complectendum, perfruendumque te, remotis omnibus, trade. Ego vero, *inquam*, etiam cum tu in Ægypto morareris, totum ſemper animo & cogitatione verſabat: meque

Poſthumianus meus.] Labitur Reatinus Victorius in vita S. Hieronymi, qui exiſtimavit Severum in Ægyptum profectum, cum ipſe Poſthumiani profectionem narret. *Roſweydus.*

Gallus

meque de te dies ac noctes cogitantem, totum tua caritas possidebat: nedum modo tibi æstimes puncto temporis defuturum, quo minus amore tuo pendens, te intuear, te audiam: tecum loquar: nullo penitus in secretum nostrum, quod hæc remotior cellula præstat, admisso. Nam hujus nostri, ut arbitror, Galli præsentiam non moleste feres: quia hoc adventu tuo, ut vides, perinde atque ego ipse, triumphat gaudio. Recte plane, *inquit* Posthumianus, in societate nostra Gallus iste retinebitur: quia etsi mihi parum cognitus est, pro eo tamen quod tibi est carissimus, non potest mihi non esse carus, maxime cum ex Martini sit disciplina. Neque gravabor quamlibet conferte vobiscum, ut poscitis, fabulari: quippe cum huc propter hoc venerim, ut me hujus Sulpicii mei (me autem utraque manu complectebatur) desiderio etiam verbosus impenderem. Enimvero, *inquam*, satis probatis, quantum plus amor possit, qui nostri caussa tot maria, tantumque terrarum emensus, à summo (ut ita dicam) solis egressu, usque in ejus occidua venisti. Age ergo, & quia secreti inter nos, nec occupati sumus, & sermoni tuo vacare debemus, edisseras nobis velim omnem peregrinationis tuæ historiam, qualiter in Oriente fides Christi floreat, quæ sit sanctorum quies, quæ instituta monachorum, quantisque signis ac virtutibus in suis Christus operetur. Nam certe, quia in regionibus, inter ista quæ vivimus, ipsa nobis vita fastidio est: libenter ex te audiemus, si vel in eremo vivere Christianis licet. Ad hæc Posthumianus: Faciam, *inquit*, ut desiderare te video. Sed quæso prius ex te audiam, an isti omnes quos hic reliqueram sacerdotes, tales sint, quales eos antequam proficiscerer, noveramus. Tum ego: Absit, te, *inquam*, ista quærere, quæ aut una mecum,

Gallus iste.] Qui Martini discipulus, & Severi amicus intimæ admissionis fuit. Cujus etiam nomine Dialogum II. inscripsit. Hieronymus: *Et nuper Severus noster in Dialogo cui Gallo nomen posuit.* In Ezech. XXXVI.

Cili-

mecum, ut puto, noſti, aut ſi ignoras, non audire ſit melius. Illud reticere non poſſum, non ſolum illos de quibus interrogas, nihil meliores quam noveras factos; ſed unum illum noſtri quondam amantem, in quo reſpirare ab iſtorum inſectationibus ſolebamus, aſperiorem nobis fuiſſe, quam debuit. Nec vero quidquam in illum inclementius dicam, quia & amicum colui, & tunc etiam amavi, cum putabatur inimicus. Me autem hæc tacitis cogitationibus revolventem, admodum dolor iſte compungit, pæne nos ſapientis & religioſi viri amicitia deſtitutos, illum quondam tam amarum in nos eſſe potuiſſe. Verum hæc quæ mœroris plena ſunt, relinquamus; te potius, ut dudum ſpoponderas, audiamus. Ita, *inquit*, fiat, Poſthumianus. Quod cum dixiſſet, paullulum omnes conticuimus. Dein cilicium cui inſederat, ad me propius admovit, atque ita exorſus eſt.

II. Ante hoc triennium, quo tempore tibi Sulpici hinc abiens valedixi, ubi Narbona navim ſolvimus, quinto die portum Africæ intravimus, adeo proſpera Dei nutu navigatio fuit. Libuit animo adire Carthaginem, loca viſitare ſanctorum, & præcipue ad ſepulcrum Cypriani Martyris adorare. Quintodecimo die ad portum regreſſi, provectique in altum, Alexandriam petentes, reluctante Auſtro, pæne in Syrtes illati ſumus; quod providi nautæ caventes, jactis

Cilicium cui inſederat.] Paulo ante: *jactis in terram ciliciis conſedimus.* Unde patet ſolo inſediſſe, Orientalium modo.

Ante hoc triennium.] Quæ ſequuntur uſque ad caput XVI. ex Sulpicio vitis Patrum inſerta ſunt, ſed ita ut quædam omittantur, quædam paſſim addantur. Vide Roſweydum, IV. Vitarum.

Loca viſitare ſanctorum.] Peregrinationes ad Martyria & loca ſancta, jam tum invaluerant. De Jeroſolymitana vide Hieronymum epiſt. XVII. ad Marcellam, & Præfation. in IV. Comment. Jerem.

Ad ſepulchrum Cypriani Martyris adorare.] Qui ſub Decio paſſus. Vide Notas ad pag. 405. a. Eum Carthaginenſes imprimis coluerunt, ſtructo extra urbem ad littus maris templo magnifico. Feſtum quoque diem τῷ Κυπριανῷ κελεύσει, in memoriam ejus inſtituerunt. *Euagrius* IV. Hiſt. XVI. ex Procopii Vandalicis. *Baſilius* in Hexaemer.

Pene in Syrtes illati ſumus.] Syrtes duæ ſunt, major & minor, loca importuoſa

jactis navim anchoris sistunt. Sub oculis autem terra continens erat, in quam scaphis egressi, cum vacua ab humano cultu omnia cerneremus, ego studiosius explorandorum locorum gratia longius processi, tribus fere millibus à litore parvum tugurium inter arenas conspicio; cujus tectum, sicut Sallustius ait, quasi carina navis erat, contiguum terræ, satis firmis tabulis constratum, non quod ibi vis imbrium ulla timeatur; fuisse autem illic pluviam, nequando quidem auditum est: sed quod ventorum ea vis est, ut si quando vel clementiori cælo aliquantulus spirare flatus cœperit, majus in illis terris, quam in ullo mari naufragium sit. Nulla ibi semina, germina nulla proveniunt; quippe instabili loco arentibus arenis, ad omnem motum ventorum cedentibus. Verum ubi aversa quædam à mari promontoria ventis resistunt, terra aliquantulum solidior, herbam raram atque hispidam gignit. Ea ovibus est pabulum satis utile. Incolæ lacte vivunt. Qui solertiores sunt, vel, ut ita dixerim, ditiores, hordeaceo pane utuntur. Ea ibi sola messis est, quæ celeritate proventus, per naturam solis sive aëris ventorum casus evadere solet. Quippe fertur à die jacti seminis, tricesimo die matureſcere. Consistere autem ibi homines non alia ratio facit, quam quod omnes tributo liberi sunt. Extrema siquidem Cyrenorum ora est, deserto illi contigua, quod inter Ægyptum & Africam interjacet, per quod olim Cato Cæsarem fugiens, duxit exercitum. Ergo ut ad tugurium illud, quod eminus con-

tuosa & atrocia, ob vadorum frequentiam, & alternos pelagi motus. *Mela* 1, 7. Hinc *barbaras Syrtes* vocat Flaccus 11. Carm. Vide Lucan. 1x. Salluſt. Jugurth.

Sicut Sallustius ait.] In Jugurthat: *ædificia Numidarum agrestium, quæ mapalia illi vocant, oblonga, incurvis lateribus tecta, quasi navium carinæ sunt.*

Non quod ibi vis imbrium ulla timeatur.] Sallustius: *cælo terraque penuria aquarum.* Mela 1, 4. *pleraque ejus ob sitim cæli terrarumque deserta sunt.*

Ventorum ea vis est.] Idque ob arenas ad omnem motum ventorum cedentes. Unde velut in mari, arenaceæ tempestates fluctusque, quibus integri etiam exercitus Cambysis obruti sunt. Vide Herodotum.

Cato Cæsarem fugiens duxit exercitum.] De qua profectione vide Lucanum 1x.

Senem

conſpexeram, pertendi, invenio ſenem in veſte pellicea, molam manu vertentem. Conſolatus accepit nos benigne, ejectos nos in illud litus exponimus, & ne ſtatim repetere curſum poſſimus, maris mollitie adtineri: egreſſos in terram (ut eſt mos humani ingenii) naturam locorum, cultumque habitantium voluiſſe cognoſcere: Chriſtianos nos eſſe: id præcipue quærere, an eſſent aliqui inter illas ſolitudines Chriſtiani. Tum vero ille flens gaudio ad genua noſtra provolvitur: iterum nos ac ſæpius exoſculatos invitat ad orationem: deinde impoſitis in terram vervecum pellibus facit nos diſcumbere. Apponit prandium ſane locupletiſſimum, dimidium panem hordeaceum. Eramus autem nos quatuor, ipſe erat quintus. Faſciculum etiam herbæ intulit, cujus nomen excidit, quæ mentæ ſimilis, exuberans foliis, ſaporem mellis præſtabat; hujus prædulci admodum ſuavitate delectati atque exſatiati ſumus. Ad hæc ſubridens ego, ad Gallum meum, Quid, *inquam*, Galle, placetne tibi prandium, faſciculus herbarum, & panis dimidius viris quinque? Tum ille, ſicut eſt verecundiſſimus, aliquantulum erubeſcens, dum fatigationem meam accepit; Facis, *inquit*, Sulpici, tuo more, qui nullam occaſionem, ſi qua tibi porrecta fuerit, omittis

Senem in veſte pellicea.] Quæ veſtis ependytes dicitur ſcriptoribus Vitarum Patrum. Græcis ἐπενδύμα vel ἐπενδύτης, omne extimum veſtimentum. Vita Antonii cap. XXIII. *Lavit ependyten ſuum.* Vita Hilarionis: *pelliceum habens ependyten.* Pelles ejuſmodi Græca voce *melotas* vocabant, Hieron. præfat. in regulam Pachomii: *Et caprinam pelliculam quam meloten vocant.* Caſſianus I. Inſtit. V. *Vltimus eſt habitus eorum pellis caprina, quæ melotes vel pera appellatur.*

Conſolatus.] In vitis Patrum: *conſalutatus.*

Maris mollitie.] Legendum *malacia.*

Impoſitis in terram vervecum pellibus.] Vitæ Patrum: *ferinis pellibus.* De hoc ritu diſcumbendi, paulo ante, ad caput I. dictum.

Faſciculum etiam herbæ intulit.] Caſſianus IV. Inſt. XI, *Summæ reputantur deliciæ, ſi herba ſale condita, quam lapſanium vocant, aqua diluta, ad refectionem fratribus apponatur.* Et cap. XXII. *Apud quos ſecta ſingulis menſibus porrorum folia, lapſania, ſal frictum, olivæ, piſciculi minuti ſaliti, quos illi mœnidia vocant, ſumma voluptas eſt.* Unde Proverbium, *Lapſana vivere.* Dioſcorides λαμψάνην vocat.

tis quin nos edacitatis fatiges, sed facis inhumane, qui nos Gallos homines cogis exemplo Angelorum vivere. Quanquam ego studio manducandi etiam Angelos manducare credam. Nam istum dimidium hordeaceum timeo vel solus attingere. Sed contentus sit hoc Cyrenensis ille, cui vel necessitas vel natura est esurire; vel postremo isti, quibus credo marina jactatio inediam cibi fecerat. Nos procul à mari absumus; & quod tibi sæpe testatus sum, Galli sumus. Sed pergat hic potius explicare sui Cyrenensis historiam. Enimvero Posthumianus *ait*, cavebo posthac cujusquam abstinentiam prædicare, ne Gallos nostros arduum penitus offendat exemplum. Statueram autem etiam cœnam Cyrenensis illius, vel consequentia (septem enim diebus apud ipsum fuimus) referre convivia. Sed supersedendum est, ne Gallus se æstimet fatigari. Cæterum postero die cum aliqui ex incolis ad nos visendos confluere cœpissent, cognoscimus illum hospitem nostrum esse presbyterum, quod summa nos dissimulatione celaverat. Deinde cum ipso ad ecclesiam processimus, quæ fere duobus millibus aberat, à conspectu nostro interjectu montis excluſa. Erat autem vilibus texta virgultis, non multo ambitiosior, quam nostri hospitis tabernaculum, in quo nisi incurvus quis non poterat consistere. Cum hominum mores quæreremus, illud præclarum animadvertimus, nihil eos neque emere, neque vendere. Quid sit fraus aut furtum, nesciunt. Aurum atque argentum, quæ prima mortales putant, neque habent, neque habere cupiunt. Nam cum ego presbytero illi decem nummos aureos obtulissem, refugit, altiore consilio protestatus, *Ecclesiam auro non strui, sed potius destrui.* Aliquantulum ei vesti-

Edacitatis fatiges.] Sæpe cum Gallo Sulpicius ob edacitatem, jocatur. Nam Septentrionales, ob frigoris & humorum abundantiam, cui quoque prava consuetudo accedit, voraciſſimi sunt.

Presbyterum.] Quales parœciæ, sive parochiæ, ut nunc vocantur, curatores, qui hodierni sunt *curati*. Salmas.

Refugit.] Vitæ Patrum, *refutavit*, habent.

Alexan-

ei vestimentorum indulsimus. Quod cum ille benigne accepisset, revocantibus nos ad mare nautis, discessimus.

III. Prosperoque cursu septimo die Alexandriam pervenimus, ubi fœda inter Episcopos atque monachos certamina gerebantur, ex ea occasione, quia congregati in unum sæpius Sacerdotes frequentibus decrevisse Synodis videbantur, ne quis Origenis libros legeret, aut haberet: qui tractator sacrarum scripturarum peritissimus habebatur. Sed Episcopi quædam in libris ipsius insanius scripta memorabant, quæ adsertores ejus defendere non ausi, ab hæreticis potius fraudulenter inserta dicebant: & ideo non propter illa, quæ in reprehensionem merito vocarentur, etiam reliqua esse damnanda, cum legentium fides facile possit habere discrimen, ne falsata sequeretur, & tamen catholice disputata retineret. Non esse autem mirum, si in libris neotericis & recens scriptis fraus hæretica fuisset operata, quæ in quibusdam locis non timuisset incidere Euangelicam veritatem. Adversum hæc Episcopi obstinatius renitentes pro potestate cogebant recta etiam universa cum

Alexandriam pervenimus.] Non quidem eodem anno, sed tamen paulo post quam Synodus contra Origenistas habita. *Baron.*

Fœda inter episcopos & monachos certamina.] Non Oriens tantum, sed & Occidens eo tempore gravissimis contentionibus flagravit ob Origenis errores. Lis ex libris περὶ ἀρχῶν orta est. Eos Ruffinus in Latinum transtulerat. Hinc errores illi in Latinas Ecclesias invecti. Quibus ut obviam iretur, Hieronymus aliam versionem eorum librorum adornavit A. C. cccxcix. & Romam misit. Vide eum Epistola LXV.

Frequentibus decrevisse Synodis.] Quarum hæc, cujus mentio fit, habita A. cccxcix. per Theophilum Alexandrinum Episcopum. In ea notati errores Origenis, & sectatores ejus condemnati. *Bar.*

Ne quis Origenis libros legeret.] Non hoc de omnibus Origenis libris intelligendum, sed illis tantum qui περὶ ἀρχῶν sunt. Errat ergo Severus. *Baronius.*

Etiam reliqua esse damnanda.] Ego Origenem propter eruditionem sic interdum legendum arbitror, quomodo Tertullianum, Novatum, Arnobium, Apollinarium & nonnullos Ecclesiasticos Scriptores Græcos pariter & Latinos, ut bona eorum diligamus, vitemusque contraria. *Hieronymus* Epistola LXXVI.

Ne falsata sequeretur.] Origenis scripta ab hæreticis corrupta fuisse, contendit etiam Ruffinus, eumque secutus Sulpicius.

Recta etiam universa cum pravis & cum ipso auctore damnare.] Ita Orthodo-

cum pravis & cum ipso auctore damnare: *quia satis superque sufficerent libri, quos ecclesia recepisset: respuendam esse penitus lectionem, quæ plus esset nocitura insipientibus, quam profutura sapientibus.* Mihi autem ex illius libris quædam curiosius indaganti, admodum multa placuerunt: sed nonnulla deprehendi, in quibus illum prava sensisse non dubium est, quæ defensores ejus falsata contendunt. Ego miror unum eundemque hominem tam diversum à se esse potuisse, ut in ea parte qua probatur, neminem post Apostolos habeat æqualem: in ea vero quæ jure reprehenditur, nemo deformius doceatur errasse. Nam cum ab episcopis excerpta in libris illius multa legerentur, quæ contra catholicam fidem scripta constaret, locus ille vel maximam parabat invidiam, in quo editum legebatur, quia Dominus Jesus, sicut pro redemptione hominis in carne venisset, crucem pro hominis salute perpessus, mortem pro hominis æternitate gustasset, ita esset eodem ordine passionis etiam diabolum redempturus: quia hoc bonitati illius pietatique congrueret, ut qui perditum hominem reformasset, prolapsum quoque Angelum liberaret. Cum hæc atque alia istiusmodi ab Episcopis proderentur, ex studiis partium orta est seditio. Quæ cum reprimi sacerdotum auctoritate non posset, scævo exemplo ad regendam ecclesiæ disciplinam præfectus assumitur, cujus terrore dispersi fratres, ac per diversas oras monachi sunt fugati, ita ut propositis edictis in nulla consistere sede sinerentur. Illud me

xos calumniati sunt Origenistæ, & eorum fautores historici, Sozomenus, Socrates, Palladius & alii, quos Severus noster per errorem, secutus est. *Idem.*

Etiam diabolum redemturus.] Vide Notas ad Vitam Martini cap. XXIV.

Dispersi fratres.] Et ex Ægypto pulsi. Theophilus ad Hieronymum, epist. LXIX. *Origenis hæresin in Monasteriis Nitriæ quidam nequam & furiosi homines serere & fundare cupientes, prophetica falce succisi sunt.* Idem legatos in Palæstinam misit, qui & inde Origenistas expellerent. *Hieron.* epist. LXX.

Per diversas oras Monachi sunt fugati.] Coërcenda est freno veritatis hyperbole. Nam quod ad Monachos spectat, nonnisi Origenistas, ut turbatum auctores, expulsos esse, ex literis Theophili ad Hieronymum patet. *Baron.*

Ori-

me admodum permovebat, quod Hieronymus vir maxime catholicus, & sacræ legis peritissimus, Origenem secutus primo tempore putabatur, quem nunc idem præcipue, vel omnia illius scripta damnaret. Nec vero ausus sum de quoquam temere judicare: præstantissimi tamen viri & doctissimi ferebantur in hoc certamine dissidere. Sed tamen sive illud error est, ut ego sentio, sive hæresis, ut putatur, non solum reprimi non potuit multis animadversionibus sacerdotum, sed nequaquam tam late se potuisset effundere, nisi contentione crevisset. Istiusmodi ergo turbatione cum veni Alexandriam, fluctuabat. Me quidem episcopus illius civitatis benigne admodum, & melius quam opinabar excepit, & secum tenere tentavit. Sed non fuit animus ibi consistere, ubi recens fraternæ cladis fervebat invidia. Nam etsi fortasse videantur parere Episcopis debuisse, non ob hanc tamen caussam multitudinem tantam sub Christi confessione viventem, præsertim ab Episcopis oportuisset affligi.

IV. Igitur inde digressus, Bethleem opidum petii, quod ab Hierosolymis sex millibus disparatur, ab Alexandria autem sedecim mansionibus abest. Ecclesiam loci il-

Origenem secutus primo tempore putabatur.] Valida hæc in Occidente opinio fuit, & plurimi exemplum ejus sequebantur. Hinc coactus Hieronymus, ut se purgaret, libros περὶ ἀρχῶν, post Rufinum, qui eos interpolarat, vertere, & Apologiam scribere cœpit. Vide eum Epist. LXVI. & adv. Ruffinum, Apol. II. *Eodem fervore quo Origenem laudavimus, nunc damnatum toto orbe damnemus.*

Contentione crevisset.] Nam ejecti ex Nitria Monachi, Constantinopolim fugerunt, ac de Theophilo apud Iohannem Chrysostomum graviter conquesti sunt. Ille apud Theophilum, pro exulibus, intercedit, sed frustra. Hinc contentio inter eos, maxime Epiphanium Cypri Episcopum, & Chrysostomum. Hinc infinita Ecclesiarum mala fluxerunt. *Sozomen.* VIII, 15, 16. *Socrat.* VI, 13.

Recens fraternæ cladis fervebat invidia.] Alludit ad Monachos à Theophilo pulsos. Quam invidiam auxit, quod ab eodem expulsus est Paulus Episcopus, idemque confessor, cui apud Imperatorem Hieronymum favisse, Ruffinus loco criminis ei objicit. Vide eum II. Apol. contra Ruffin.

Bethleem opidum petii.] Hieron. in vita Paulæ: *Bethleem ingressa, & in specum Salvatoris introiens, postquam vidit sacrum virginis diversorium & stabulum, &c.*

Sedecim mansionibus.] Vita Antonii cap. LIV.

ci illius Hieronymus presbyter regit: nam parochia, est Episcopi, qui Hierosolymam tenet. Mihi jam pridem Hieronymus superiore illa mea peregrinatione compertus, facile obtinuerat, ut nullum mihi expetendum rectius arbitrarer. Vir enim præter fidei meritum, dotemque virtutum, non solum Latinis atque Græcis, sed & Hebræis etiam ita litteris institutus est, ut se illi in omni scientia nemo audeat comparare. Miror autem, si non & vobis per multa

cap. LIV. *ad primam mansionem Alexandriæ, quæ appellatur Chæreum.* Græce μονή, certus & status in itinere interquiescendi locus. Quæ dictæ etiam ἀναπαυλαὶ & συσκήναλα. *Rosweydus.*

Hieronymus presbyter.] Vulgo dicunt Hieronymum Ecclesiæ Romanæ presbyterum fuisse. Sic in vitis Patrum, in Basilio. Contra est Hieronymus ipse, qui Antiochiæ se ordinatum asserit. *Idem.*

Nam parochia.] Ex verbo παροικεῖν factum est nomen παροικία, quod non solum de Ecclesiæ parœcia accipiebatur, sed etiam de diœcesana totius civitatis. Nam nomen παροικία etiam pro diœcesi civitatis usurpatum est, ut & contra *diœcesis* pro parœcia, id est, pro membro particulari & regionali universæ civitatis Ecclesiæ. Falluntur autem viri docti qui putant in his vocibus παροικεῖν & παροικία, dum hoc sensu sumuntur, significationem inesse peregrinationis, cum incolatum simpliciter denotent, & παροικεῖν idem omnino sit quod κατοικεῖν. Hæc est origo παροικιῶν & παροικιῶν πόλιν ἵνα ἐκκλησιῶν. Quæ vox aliquando plurium minutarum Ecclesiarum complexionem significat, & unam Ecclesiam civitatis in plures dispertitam minores conventus. Aliquando minores illos cœtus, qui ut *Ecclesiarum* nomine vocitabantur, ita etiam παροικιῶν. Ut ecce *Ecclesiæ* in Epistola Innocentii ad Decentium sunt majores Ecclesiastici conventus, quas & παροικίας indigitarunt, *cum omnes Ecclesiæ nostræ intra civitatem sint constitutæ*, id est, omnes παροικίας. Alioquin circa illa ipsa tempora *parœcia* distinguebatur ab Ecclesia, præcipue in Africana Ecclesia: quia *Ecclesiæ* nomen proprie sumebatur de matrice & principali Ecclesia. Sic Canon XIX. codicis Africani, *Tempore sane quo non communicat, nec in sua Ecclesia vel parœcia communicet.* Malim tamen hoc ibi intelligi ἐξηγητικῶς, ut parœciam exponat, quam dixerat Ecclesiam. Illud vero certum est eo tempore in Ecclesiis Occidentis παροικίαν appellatam, quæ pars esset Ecclesiæ civitatis, Basilicam nempe particularem, cui unus presbyter præerat, in qua sacramenta administrabantur, & conciones dicebantur. Totam autem civitatem Ecclesiasticam sub presbyterio suo vel Episcopo quæ ex multis ejusmodi parœciis constabat, vocata fuit *diœcesis.* Διοίκησις plures provincias metropolitanas & Ecclesiasticas complectebatur, id est, ἐπαρχίας. Ἐπαρχία, sive provincia plures παροικίας, sive sedem Episcopalem cum territoriis suis, sive ἐνορίας. Infimis Latinitatis & Græciæ temporibus diœcesis etiam dicta est quæ olim fuit παροικία. *Salmas.*

Nam

multa quæ ſcripſit opera compertus eſt, cum per totum orbem legatur. Nobis vero, *Gallus inquit*, nimium nimiumque compertus eſt. Nam ante hoc quinquennium quendam illius libellum legi, in quo tota noſtrorum natio monachorum ab eo vehementiſſime vexatur & carpitur. Unde interdum Belgicus noſter valde iraſci ſolet, quod dixerit, *nos uſque ad vomitum ſolere ſatiari*. Ego autem illi viro ignoſco; atque ita ſentio, de Orientalibus illum potius monachis, quam de Occidentalibus diſputaſſe. Nam edacitas in Græcis gula eſt, in Gallis natura. Tum ego; Scholaſtice, *inquam*, Galle defendis gentem tuam; ſed quæſo te, liber iſte, nunquid hoc ſolum vitium damnat in monachis? Immo vero, *inquit*, nihil penitus omiſit, quod non carperet, laceraret; præcipue avaritiam, nec minus vanitatem inſectatus eſt. Multa de ſuperbia, non pauca de ſuperſtitione diſſeruit; vere fatebor, pinxiſſe mihi videtur vitia multorum. Cæterum de familiaribus virginum & monachorum, atque etiam clericorum, quam vera, quam fortia diſputavit. Unde à quibuſdam, quos nominare nolo, dicitur non amari. Nam ſicut Belgicus noſter iraſcitur, edacitatis nimiæ nos notatos; ita illi fremere dicuntur, cum in illo opuſculo ſcriptum legunt, *Cœlibem ſpernit virgo germanum fratrem, quærit extraneum*. Ad hæc ego; Nimium, *inquam*, Galle progrederis; cave ne & te aliquis, qui hæc fortaſſis agnoſcit, exaudiat, teque una cum Hieronymo incipiat non amare. Nam quia ſcholaſticus es, non immerito te verſu Comici illius admonebo; *Obſequium amicos, veritas odium parit*. Tua nobis potius, ut cœperas, Poſthumiane, repetatur Orientalis oratio. Ego, *inquit*, ut dicere inſtitueram, apud Hieronymum ſex menſibus fui; cui

Nam quia ſcholaſticus es.] Accepta vox pro erudito. Paſchaſius VII, 19. *Hic Eulogius Scholaſticus erat, ſecularibus literis eruditus.* Et VIII, 26. *fuit diſciplinarum liberalium ſcholaſticus.* Hieron. Catal. Illuſtr. Scriptor. cap. XCIX. *Serapion ob elegantiam ingenii, cognomen ſcholaſtici meruit.*

cui jugis adversus malos pugna, perpetuumque certamen. Concivit odia perditorum. Oderunt eum hæretici, quia eos impugnare non desinit; oderunt clerici, quia vitam eorum insectatur, & crimina. Sed plane eum boni omnes admirantur, & diligunt; nam qui eum hæreticum esse arbitrantur, insaniunt. Vere dixerim, catholica hominis scientia, sana doctrina est. Totus semper in lectione, totus in libris est; non die, non nocte requiescit; aut legit aliquid semper, aut scribit. Quod nisi mihi fuisset fixum animo, & promissum, Deo teste, propositam eremum adire, vel exigui temporis punctum à tanto viro discedere noluissem. Huic ergo traditis atque commissis omnibus meis, omnique familia, quæ me contra voluntatem animi mei secuta tenebat implicitum, exoneratus quodammodo gravi fasce penitus ac liber, regressus Alexandriam visitatis ibi fratribus, ad superiorem inde Thebaida, id est, ad Ægypti extrema contendi. Ibi enim vastæ patentis eremi solitudines plurimum ferebantur habere monachorum.

V. Longum est, si omnia cupiam referre, quæ vidi: tamen pauca perstringam è pluribus. Haud longe ab eremo contigua Nilo, multa sunt monasteria. Habitabant uno

Quia eos impugnare non desinit.] Cum adversus hæreticos agendum esset magnis semper atque vehementibus spiritibus insurrexit. De seipso: *Canes latrant pro Dominis suis: tu non vis me latrare pro Christo?* 1. Apol. 1.

Oderunt eum hæretici.] Origenistæ, quorum in Occidente caput Ruffinus Presbyter, qui tres libros contra Hieronymum, acerbissimo stilo, scripsit. De hoc vide Baronium ad A. C. cccc.

Superiorem inde Thebaida.] Ægyptus olim varie divisa, seu provincias seu diœceses spectes. Sæpe occurrit *inferior* & *superior*. Socrates IV, 18, superiorem opponit Alexandriæ. Fere Thebais & Ægyptus inter se distinguuntur. Hieronymus in vita Pauli: *Multas apud Ægyptum & Thebaidem tempestas sæva populata est.* Ptolemæus Thebaidem superiorem facit Ægyptum, reliqua inferiorem. *Thebaida*, sæpe pro Thebaide, casu nominandi. Duplex erat, inferior & superior. In vitis Patrum sæpe.

Haud longe ab eremo contigua Nilo, multa sunt monasteria.] Quam illustrata fuerit Ægypti eremus Monachorum classibus, Chrysostomus narrat Homilia VIII. in Matth. cap. 11. καὶ νῦν ἐλθὼν εἰς τὴν ἔρημον ἴδοις ἂν Αἴγυπτον ὅλην

uno loco plerumque centeni ; quibus ſummum jus eſt, ſub Abbatis imperio vivere, nihil arbitrio ſuo agere, per omnia ad nutum illius poteſtatemque pendere. Ex his, ſi qui majorem virtutem mente conceperint, ut acturi ſolitariam vitam ſe ad eremum conferant, non niſi permittente Abbate diſcedunt. Hæc illorum prima virtus eſt, parere alieno imperio. Tranſgreſſis ad eremum, Abbatis illius ordinatione, panis, vel quilibet cibus alius miniſtratur. Caſu per illos dies, quibus illo adveneram, cuidam, qui nuper ad eremum ſeceſſerat, neque amplius ab hoc monaſterio, quam ſex millibus tabernaculum ſibi conſtituerat, panem Abbas per duos pueros miſerat, quorum major habebat ætatis annos quindecim, minor duodennis erat. His ergo inde redeuntibus, aſpis miræ magnitudinis ſit obviam, cujus occurſu nihil perterriti, ubi ante pedes eorum venit, quaſi incantata carminibus, cærula colla depoſuit. Minor è pueris manu adprehenſam, ac pallio involutam ferre cœpit. Deinde monaſterium quaſi victor ingreſſus, in occurſum fratrum, inſpectantibus cunctis, captivam beſtiam, reſoluto pallio, non ſine jactantiæ tumore depoſuit. Sed cum infantium fidem atque virtutem cæteri prædicarent, Abbas ille altiori conſilio, ne infirma ætas inſoleſceret, virgis utrumque compeſcuit, multum objurgatos, *cur ipſi, quod per eos Dominus operatus fuerat, pro-*

ωδηδείζε παιδὸς βελίων τὸν ἔρημον ὄψιν μεγαμφίων καὶ χρὸς αἰσχέλων μυελὸς ὐ ἀνθρωπίνῳ χάμαλε. Sic & Epiph. Hæreſ. LXXX. contra Maſſalianos. Vita Antonii, c. XXI. *Erant ibi monaſteria tanquam tabernacula, plena divinis choris pſallentium, legentium, orantium.*

Solitariam vitam.] Ruffinus de vitis Monachorum Ægypti, in vitis Patrum, lib. II. *Commanent per eremum diſperſi & ſeparati cellulis, ſed charitate connexi. Ob hoc autem dirimuntur habitaculis, ut in ſilentii quiete & intentione mentis divina ſectantes, nec vox aliqua, nec occurſus ullus, aut ſermo aliquis otioſus obturbet. Sunt alii in ſuburbanis locis, alii per rura, plures autem per eremum diſperſi.*

Duodennis.] Ita legit Giſelinus, pro *duodecennis.* Vide notas ejus.

Cærula colla.] Sic meliores libri ex illo Virgilii:

Attollentem iras, & cærula colla tumentem. Giſel.

prodidissent. Opus illud non suæ fidei, sed divinæ fuisse virtutis; discerent potius, Deo in humilitate servire, non in signis & virtutibus gloriari: quia melior esset infirmitatis conscientia, virtutum vanitate. Hoc ubi ille monachus audivit, & periclitatos infantulos serpentis occursu, & ipsos insuper multa verbera victo serpente meruisse, Abbatem obsecrat, ne sibi post hæc panis ullus, aut cibus aliquis mitteretur. Jamque octavus dies fuerat emensus, quo se homo Christi intra periculum famis ipse concluserat; arebant membra jejunio, sed deficere mens cœlo intenta non poterat; corpus inedia fatiscebat, fides firma durabat. Cum interim admonitus Abbas ille per spiritum, ut discipulum visitaret, pia solicitudine cognoscere cupiens, qua vitæ substantia vir fidelis aleretur, qui ministrari sibi panem ab homine noluisset, ad requirendum eum ipse proficiscitur. Ille ubi eminus senem venire conspexit, occurrit; agit gratias, ducit ad cellulam, cum ingressi pariter ambo, conspiciunt palmiciam sportam calido pane congestam, foribus affixam de poste pendere. Ac primum calidi panis odor sentitur, tactu vero, ac si ante paullulum focis esset ereptus, ostenditur. Ægyptii tamen panis forma non cernitur. Obstupefacti ambo, munus cœleste cognoscunt. Cum ille hoc Abbatis adventui præstitum fateretur, Abbas vero illius fidei ac virtuti id potius adscriberet, ita ambo cœlestem panem cum multa exsultatione fregerunt. Quod cum senex ad monasterium post regressus fratribus retulisset, tantus omnium incenderat ardor animos, ut certatim ad eremum & sacras solitudines ire properarent; miseros se fatentes, qui diutius in congregatione multorum, ubi humana esset patienda conversatio, resedissent.

VI. In

Ægyptii tamen panis forma non cernitur.] Panes Monachorum Ægypti dicebantur paximates seu paximatia. Suidas: ὁ πυρὸς ἄρτος ὁ παρὰ Ῥωμαίοις λεγόμενος παξαμᾶς. Frequens vox in vitis Patrum.

Duos

VI. In hoc monasterio duos ego senes vidi, qui jam per quadraginta annos ibi degere, ita ut nunquam inde decesserint, ferebantur, quorum prætereunda mihi commemoratio non videtur; siquidem id de eorum virtutibus, & Abbatis ipsius testimonio, & omnium fratrum audierim sermone celebrari, quod unum eorum sol nunquam vidisset epulantem, alterum vidisset iratum nunquam. Ad hæc Gallus, me intuens: O si vester ille (nolo nomen edicere) nunc adesset, vellem admodum istud audiret exemplum; quem in multorum sæpe personis nimium experti sumus, vehementer irasci; sed tamen, quia inimicis suis, quantum audio, nuper ignovit, si istud audiret, magis magisque proposito confirmaretur exemplo, præclaram esse virtutem, iracundia non moveri. Nec vero inficiabor justas illi causas irarum fuisse; sed ubi durior pugna, ibi glorioſior est corona. Unde quendam, si agnoscis, censeo jure laudandum, quod cum eum libertus deseruerit ingratus, miseratus est potius, quam insectatus abeuntem. Sed neque illi irascitur, à quo videtur abductus. Ego autem, nisi istud vincendæ iracundiæ Posthumianus prodidisset exemplum, graviter irascerer discessione fugitivi: sed quia irasci non licet, tota istorum commemoratio, quæ nos compungit, abolenda est. Te *inquam*, Posthumiane, te potius audiamus. Faciam, *inquit*, Galle quod præcipis, quatenus tam studiosos audiendi esse vos video. Sed mementote, quia non sine fenore istum apud vos depono sermonem; libens præsto quod poscitis: dummodo paullo post quod poposcero, non negetis. Nos vero, *inquam*, habemus, in quo tibi mutuum vel sine fenore restituere possimus. Sed tamen quidquid putaveris, impe-

Duos ego senes vidi.] Quæ hic de duobus senibus narrantur sine nomine, hoc de Pæsio & Joanne narrat Cassianus v. Institut. capite XXVII. Idem habetur apud Pelagium lib. IV. num. 24.

Per quadraginta annos.] Alii sexaginta, ut Onuphrius Paphnutii præceptor, & alii in Vitis Patrum.

Contra

imperato, dummodo ut cœperas, desideriis nostris satisfacias. Valde enim nos delectat tua oratio. Nihil, *inquit* Posthumianus, vestra studia fraudabo: & quia eremitæ unius incipientis agnovistis virtutem, referam adhuc vobis pauca de plurimis.

VII. Ergo ubi prima eremi ingressus sum, duodecim fere à Nilo millibus, (habebam autem unum è fratribus ducem, locorum peritum) pervenimus ad quendam senem monachum, sub radice montis habitantem. Ibi, quod in illis locis rarissimum est, puteus erat. Bovem unum habebat, cujus hic erat totus labor, impulsa rotali machina aquam producere. Nam fere mille aut amplius pedum, putei profundum ferebatur. Hortus illic erat multis oleribus copiosus: id quidem contra naturam eremi, ubi omnia arentia, exusta solis ardoribus, nullius unquam seminis vel exiguam radicem ferunt. Verum hoc sancto illi labor cum pecore communis, & propria præstabat industria. Frequens enim irrigatio aquarum tantam pinguedinem arenis dabat, ut mirum in modum vivere atque fructificare horti illius olera videremus. Ex iis igitur una cum domino bos ille vivebat. Nobis quoque ex ea copia, cœnam sanctus dedit. Ibi vidi, quod vos Galli forte non creditis, ollam cum oleribus, quæ nobis in cœnam præparabatur, sine igne fervere. Tanta vis solis est, ut quibuslibet coquis etiam ad Gallorum pulmenta sufficiat. Post cœnam autem jam inclinante vespera, invitat nos ad arborem

Contra naturam eremi.] Eremos ita describit Hieron. Proœmio in Amos ad Pammachium: *nullus est victus, ne agrestes quidem casæ & furnorum similes, quas Afri appellant mapalia. Et quia humo arida atque arenosa nihil omnino frugum gignitur, cuncta sunt plena pastoribus, ut sterilitatem terræ compensent pecorum multitudine.* Idem Epist. 1. ad Heliodorum: *O desertum floribus Christi vernans! O solitudo, in qua illi nascuntur lapides, de quibus in Apocalypsi, civitas magni Regis extruitur! O eremus familiarius Deo gaudens!* Incommoda vitæ anachoreticæ latius ostendit Fr. Spanhemius 11. Dub. c. & 111. l.

Sine igne fervere.] Frequens id in Africa. Quin & ferrum nimio solis ardore molescere scribunt qui interiorem Libyam perlustrarunt.

Hæ

rem palmam, cujus interdum pomis uti solebat: quæ fere duobus millibus aberat. Nam hæ tantum in eremo arbores, licet raro, habentur tamen. Quod utrum sollers antiquitas procuraverit, an solis natura gignat, ignoro: nisi si Deus præscius habitandam quandoque à sanctis eremum, hæc servis suis paraverit. Ex majore enim parte, qui intra illa secreta consistunt, cum alia ibi germina nulla succedunt, istarum arborum pomis aluntur. Ergo ubi ad illam, ad quam nos humanitas nostri hospitis ducebat, arborem pervenimus, leonem ibi offendimus; quo viso, ego & ille dux meus intremuimus, sanctus vero ille incunctanter accessit; nos, licet trepidi, secuti sumus. Fera paululum (cerneres imperatam à Deo) modesta discessit, & constitit; dum ille adtigua ramis humilioribus poma decerperet. Cumque plenam palmulis manum obtulisset, accurrit bestia, accepitque tam libere quam nullum animal domesticum; & cum comedisset, abscessit. Nos hæc intuentes, & adhuc trementes, facile potuimus expendere, quanta in illo fidei virtus, & quanta in nobis esset infirmitas.

VIII. Alium æque singularem virum vidimus, parvo tugurio, in quo non nisi unus recipi posset, habitantem. De hoc illud ferebatur, quod lupa ei solita erat adstare cœnanti; nec facile unquam bestia falleretur, quin illi ad legitimam horam refectionis occurreret, & tamdiu pro foribus exspectaret, donec ille panem, qui cœnulæ superfuisset, offerret; illam manum ejus lambere solitam; atque ita quasi impleto officio, & præstita consolatione discedere. Sed forte accidit, ut sanctus ille, dum fratrem qui

Hæ tantum in eremo arbores.] Vide Notas ad 1. Histor. pag. 85. a.

Istarum arborum pomis aluntur.] Hieron. in Vita Pauli Eremitæ: *Cibum & vestimentum ei palma præbebat.*

Parvo tugurio, in quo non nisi unus recipi posset.] Sic Halarion: *æstus & pluvias brevi tuguriunculo declinavit, quod junco & carice texerat. Extructa deinceps brevi cellula, latitudine pedum quatuor, altitudine pedum quinque, ut sepulchrum potius quam domum putares.*

Pal-

qui ad eum venerat, deducit abeuntem, diutius abesset, & non nisi sub nocte remearet. Interim bestia ad consuetudinarium illud cœnæ tempus occurrit. Vacuam cellulam, cum familiarem patronum abesse sentiret, ingressa, curiosius explorans ubinam esset habitator; casu contigua cum panibus quinque palmicia sportella pendebat. Ex his unum præsumit, & devorat; deinde perpetrato scelere discedit. Regressus eremita, vidit sportulam dissolutam, non constante panum numero. Damnum rei familiaris intelligit, ac prope limen panis absumpti fragmenta cognoscit. Sed non erat incerta suspicio, quæ furtum persona fecisset. Ergo cum sequentibus diebus secundum consuetudinem bestia non venisset, nimirum audacis facti conscia, ad eum venire dissimulans cui fecisset injuriam, ægre patiebatur eremita, se alumnæ solatio destitutum. Postremo illius oratione revocata, septimum post diem affuit, ut solebat ante, cœnanti. Sed ut facile cerneres verecundiam pœnitentis, non ausa propius accedere, dejectis in terram profundo pudore luminibus, quod palam licebat intelligi, quandam veniam precabatur; quam illius confusionem eremita miseratus, jubet eam propius accedere, ac manu blanda caput triste permulcet. Dein pane duplicato ream suam refecit. Ita indulgentiam consecuta, officii consuetudinem deposito mœrore reparavit. Intuemini quæso Christi etiam in hac parte virtutem, cui sapit omne quod brutum est, cui mite est omne quod sævit. Lupa præstat officium, lupa furti crimen agnoscit, lupa conscio pudore confunditur; vocata adest, caput præbet; & habet sensum indultæ sibi veniæ, sicut pudorem gessit errati. Tua hæc virtus Christe, tua sunt hæc Christe miracula. Etenim quæ in tuo nomine operantur servi tui, tua sunt; & in hoc ingemiscimus, quod majestatem tuam feræ sentiunt, homines non verentur.

IX. Ne

Palmicia sportella.] Quales Monachi texebant. Vita Hilarionis cap. III. *Simulque fiscellas junco texens, æmulabatur Ægyptiorum Monachorum disciplinam.*

Vivunt

IX. Ne cui autem hoc incredibile forte videatur, majora memorabo. Fides Chriſti adeſt, me nihil fingere, neque incertis auctoribus vulgata narrare: ſed quæ mihi per fideles viros comperta ſunt, explicabo. Habitant plerique in eremo ſine ullis tabernaculis, quos Anachoretas vocant. Vivunt herbarum radicibus: nullo unquam certo loco conſiſtunt, ne ab hominibus frequententur. Quas nox coëgerit, ſedes habent. Ad quendam igitur hoc ritu atque hac lege viventem, duo ex Nitria monachi, licet longe & diverſa regione, tamen quia olim ipſis in monaſterii converſatione carus & familiaris fuiſſet, auditis ejus virtutibus, tetenderunt: quem diu multumque quæſitum, tandem menſe ſeptimo repererunt extremo illo deſerto, quod eſt Memphis contiguum, demorantem: quas ille ſolitudines jam per annos duodecim dicebatur habitare. Qui licet omnium hominum vitaret occurſus, tamen agnitos non refugit, ſeque cariſſimis per triduum non negavit. Quarto die aliquantulum progreſſus, cum proſequeretur abeuntes, leænam miræ magnitudinis ad ſe venire conſpiciunt. Beſtia licet tribus repertis, non incerta quem peteret, Anachoretæ pedibus advolvitur, & cum flexu quodam & lamentatione procumbens indicabat gementis pariter & rogantis affectum. Movit omnes, & præcipue illum, qui ſe intellexerat expetitum. Præcedentem

Vivunt herbarum radicibus.] Mira Aſcetarum abſtinentia. Qui multoties herbis tantum, quæ in deſerto exiſtebant, alebantur. Sic Joſaphat & alii in vitis Patrum. Vide etiam Sozomenum VI. Hiſt. 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34. Nicephorum XI, 34. & ſeq. qui vitam moreſque priſcorum Ægypti, Palæſtinæ, Syriæ, Monachorum accurate deſcribunt, & huic Dialogo illuſtrando imprimis faciunt, una cum Vitis Patrum.

Ex Nitria.] Καλεῖται τὸ χωρίον τῶν Νιτρίων, καθότι κώμη ἐστὶν ὁμωνύμως ἐν ᾗ τὸ νίτρον συλλέγεται. *Sozomen.* VI, 31. Alio nomine tractus ille *Sceti* appellatur, in quo *Nitria*, & *Cellia*, loca monaſteriis maxime per univerſam Ægyptum frequentata. *Cellia* à cellis Monachorum dicta, quod ibi ἀποῤῥήδην eſſent μοναχικὰ οἰκήματα πολλά.

Leænam miræ magnitudinis.] Similis hiſtoria in Palladio habetur de Macario. Vide Vitas Patrum libro octavo.

Quæ

tem sequuntur. Nam præiens, & subinde restans, subinde respectans, facile poterat intelligi, id eam velle, ut quo illa ducebat, Anachoreta sequeretur. Quid multis? Ad speluncam bestiæ pervenitur, ubi illa adultos jam quinque catulos male feta nutriebat: qui, ut clausis luminibus ex alvo matris exierant, cæcitate perpetua tenebantur. Quos singulos de rupe prolatos, ante Anachoretæ pedes mater exposuit. Tum demum sanctus animadvertit, quid bestia postularet; invocatoque Dei nomine, contrectavit manu lumina clausa catulorum: ac statim cæcitate depulsa, apertis oculis bestiarum diu negata lux patuit. Ita fratres illi, Anachoreta quem desiderabant visitato, cum admodum fructuosa laboris sui mercede redierunt: qui in testimonium tantæ virtutis admissi, fidem sancti, gloriam Christi, quæ per ipsos esset testificanda, vidissent. Mira dicturus sum. Leænam post dies quinque ad auctorem tanti beneficii revertisse, eidemque inusitatæ feræ pellem pro munere detulisse: qua plerumque sanctus ille quasi amiculo circumtectus, non dedignatus est munus per bestiam sumere, cujus alium potius interpretabatur auctorem.

X. Erat etiam alterius Anachoretæ in illis regionibus nomen illustre, qui in ea parte deserti quæ Syenis jungitur, habitabat. Hic cum primum se ad eremum contulisset, & herbis herbarumque radicibus, quas prædulces interdum, & saporis eximii fert arena, victurus, ignarus germinis eligendi, noxia plerumque carpebat. Nec erat facile vim radicum sapore discernere: quia omnia æque dulcia: sed pleraque occultiore natura virus lethale cohibebant. Cum ergo edentem vis interna torqueret, & immensis doloribus vitalia universa quaterentur, ac frequens vomi-

Quæ Syenis jungitur.] Syene, urbs Ægypti in Æthiopiæ confinibus ad Nilum sita, quam hodie Asnam vocant. Vide Strabonem XVII.

Cui ibicis est nomen.] De ibicibus vide Plinium VIII. 53.

vomitus cruciatibus non ferendis ipsam animæ sedem stomacho jam fatiscente dissolveret, omnia penitus quæ essent edenda formidans, septimum in jejuniis diem spiritu deficiente ducebat. Tum ad eum fera, cui ibicis est nomen, accessit. Huic propius astanti, fasciculum herbarum, quem collectum pridie attingere non audebat, objecit. Sed fera, quæ virulenta erant, ore discutiens, quæ innoxia noverat, eligebat. Ita vir sanctus ejus exemplo quid edere, quid respuere deberet, edoctus, & periculum famis evasit, & herbarum venena vitavit. Sed longum est de omnibus, qui eremum incolunt, comperta nobis, vel audita memorare. Annum integrum & septem fere menses intra solitudines constitutus exegi, magis virtutis admirator alienæ, quam quod ipse tam arduum atque difficile potuerim tentare propositum. Sæpius tamen cum sene illo, qui puteum & bovem habebat, habitavi.

XI. Duo beati Antonii monasteria adii, quæ hodieque ab ejus discipulis incoluntur. Ad eum etiam locum, in quo beatissimus Paullus primus eremita est diversatus, accessi. Rubrum mare vidi: jugum Sina montis ascendi, cujus summum cacumen cælo pæne contiguum, nequaquam

Duo beati Antonii monasteria adii.] De quo vide vitas Patrum, cum Notis Rosweydi. Martyrol. Roman. XVII. Jan. *In Thebaide S. Antonii Abbatis, qui multorum Monachorum pater, vita & miraculis præclarissimus vixit.* Quot ab eo Monasteria condita, vide apud Baronium ad A. CCCXXVIII.

Paullus primus eremita.] Ita communiter antiqui. *Hieron.* in vita Pauli. Cassianus Collat. XVIII. 6. Quidam ad ipsum Eliam & Johannem Baptistam retulerunt. Idem *Cassianus & Hieronymus* vita Pachomii cap. 1. *Sozomenus* 1, 12. *Niceph.* VIII. 39. & alii plurimi. Hieronymus Epist. XXII. ad Eustochium: *Hujus vitæ auctor Paulus, illustrator Antonius, princeps Iohannes Baptista fuit.* Eremitæ autem alias anachoretæ dicti, id est, secessores, *qui prius in cœnobiis instituti, solitudinis elegere secreta.* Cassian.

Est diversatus.] Quem locum describit Hieronymus in vita ejus cap. IV. *Saxeus mons, ad cujus radicem haud procul erat grandis spelunca, quæ lapide claudebatur. Intus grande vestibulum, quod aperto desuper cælo, patulis diffusa ramis vetus palma contexerat, fontem lucidissimum ostendens. Igitur adamato habitaculo, omnem ibidem in orationibus & solitudine duxit ætatem.*

Rubrum mare vidi.] Vide Notas ad 1. Histor. pag. 47. b. 82. a. 83. a, b.

Jugum Sina montis ascendi.] Vide Notas ad 1. Hist. pag. 91. b.

quam adiri potest. Inter hujus recessus Anachoreta esse aliquis ferebatur, quem diu multumque quæsitum videre non potui, qui fere jam ante quinquaginta annos à conversatione humana remotus, nullo vestis usu, setis corporis sui tectus, nuditatem suam divino munere vestiebat. Hic quoties eum religiosi viri adire voluerunt, cursu avia petens, congressus vitabat humanos. Uni tantummodo ferebatur se ante quinquennium præbuisse, qui credo potenti fide id obtinere promeruit: cui inter multa colloquia percunctanti, cur homines tantopere vitaret, respondisse perhibetur: *Eum qui ab hominibus frequentaretur, non posse ab Angelis frequentari.* Unde non immerito recepta opinione multorum fama vulgaverat; sanctum illum ab Angelis visitari. Ego autem à Sina monte digressus, ad Nilum flumen regressus sum, cujus ripas frequentibus monasteriis consertas utraque ex parte lustravi. Plerumque vidi, ut dudum dixeram, uno in loco habitare centenos: sed & bina & terna millia in iisdem viculis degere constabat. Nec sane ibi minorem putetis diversantium in multitudine monachorum esse virtutem, quam eorum esse cognoscitis, qui se ab humanis cœtibus removerunt. Præcipua, ut jam dixeram, ibi virtus, & prima, est obedientia: neque aliter adveniens ad monasterium Abbatis suscipitur, quam qui tentatus prius fuerit, & probatus, nullum unquam recusaturus, quamlibet arduum ac difficile, indignumque toleratu, Abbatis imperium.

XII. Duo

Setis corporis sui tectus.] Macarius: *Capilli capitis totum viri corpus operuerunt.* S. Onuphrius: *Cui tanta capillorum prolixitas erat, ut corpus illius, ipsorum diffusione tegeretur.* Vita Pauli Eremitæ: *Crinitum calcaneo tenus hominem.*

Nuditatem suam divino munere vestiebat.] Paphnutius Abbas in vita Onuphrii: *pro vestimento quoque foliis herbisque utebatur, quibus subteriora renum tantummodo cingebat.*

Congressus vitabat humanos.] Sic Anachoretæ multi, ut Joannes. De quo in vitis Patrum lib. II. *Nulla fœmina ad conspectum ejus accessit, sed & viri raro & certis quibusque temporibus.*

Bina & terna millia.] Imo quina. Cassian. IV. Inst. I. *In Tabennensiotarum in Thebaide cœnobio, plusquam quinque millia fratrum sub uno Abbate reguntur.*

Mona-

XII. Duo vobis referam incredibilis obedientiæ admodum magna miracula, licet ſuppetant plura recolenti: ſed ad excitandam virtutum æmulationem, cui pauca non ſufficiunt, multa non proderunt. Ergo cum quidam ſæculi actibus abdicatis, monaſterium magnæ diſpoſitionis ingreſſurus, cœpiſſet rogare: Abbas ei cœpit multa proponere, graves eſſe iſtius diſciplinæ labores, ſua vero dura imperia, quæ nullius facile valeret implere patientia. Aliud potius monaſterium, ubi facilioribus legibus viveretur, expeteret: non tentaret aggredi, quod implere non poſſet. Ille vero nihil his terroribus permoveri, ſed magis ita omnem obedientiam polliceri, ut ſi eum Abbas in ignem ire præciperet, non recuſaret intrare. Quam illius profeſſionem ubi magiſter accepit, non cunctatur probare profitentem. Caſu clibanus propter ardebat, qui multo igne ſuccenſus, coquendis panibus parabatur: exundabat abruptis flamma fornacibus: & intra camini illius concava totis habenis regnabat incendium. Hoc igitur advenam illum jubet magiſter intrare. Nec diſtulit parere præcepto: medias flammas nihil cunctatus ingreditur: quæ mox tam audaci fide victæ, velut illis quondam Hebræis pueris ceſſere venienti. Superata natura eſt, fugit incendium; & qui putabatur arſurus, velut frigido rore perfuſus ſe ipſe miratus eſt. Sed quid mirum, ſi tuum Chriſte tironem ignis ille non attigit? ut nec Abbatem pigeret dura mandaſſe, nec diſcipulum pœniteret imperio paruiſſe, qui eo die quo advenerat, dum tentaretur infirmus, perfectus inventus eſt; merito felix, merito glorioſus, probatus obedientia, glorificatus eſt paſſione.

XIII. In

Monaſterium magnæ diſpenſationis.] Hieronymus præfat. in Regulam Pachomii: *Habent per ſingula monaſteria patres & diſpenſatores, & hebdomadarios & miniſtros.*

Abbas ei cœpit multa proponere.] Epiſcopi olim dicti Patres. Unde Patriarcharum nomen poſtea fluxit, quos Arabice *Abuna* vocant. Quod nomen poſtea præfectis monaſteriorum hæſit in occidente, qui Abbates dicti.

XIII. In eodem autem monasterio factum id quod dicturus sum, recenti memoria ferebatur. Quidam itidem ad eundem Abbatem recipiendus advenerat, cum prima ei lex obedientiæ poneretur, ac perpetem polliceretur ad omnia vel extrema patientiam; casu Abbas storacinam virgam jampridem aridam manu gerebat. Hanc solo fixit, atque illi advenæ id operis imponit, ut tamdiu virgulæ aquam irriguam ministraret, donec, quod contra omnem naturam erat, lignum aridum in solo arente vivisceret. Subjectus advena duræ legis imperio, aquam propriis humeris quotidie convehebat, quæ à Nilo flumine per duo fere millia petebatur. Jamque emenso anni spatio, labor non cessabat operantis, & de fructu operis spes esse non poterat; tamen obedientiæ virtus in labore durabat. Sequens quoque annus vanum laborem jam affecti fratris eludit. Tertio demum succedentium temporum labente curriculo, cum neque nocte neque interdiu aquarius illè cessaret operator, virga floruit. Ego ipsam ex illa virgula arbusculam, quæ hodieque intra atrium monasterii est ramis virentibus, vidi: quæ quasi in testimonium manens, quantum obedientia meruit, & quantum fides possit, ostendit. Sed me dies ante deficiet, quam diversa miracula, quæ mihi de virtutibus Sanctorum sunt comperta, consummem.

XIV. Duo vobis adhuc præclara memorabo, quorum unum egregium erit adversus inflationem miseræ vanitatis exemplum; alterum adversus falsam justitiam non mediocre documentum. Quidam ergo Sanctus fugandorum de corporibus obsessis dæmonum incredibili præditus potestate, inaudita per singulos dies signa faciebat. Non solum

Incredibili præditus potestate.] De qua multa in Patrum vitis: In Vita Pachomii cap. XLIX. Diabolus ipse fatetur: *Ex quo mirabilis incarnatio Christi facta est in terris, nos sine viribus prorsus existere cœpimus: ita ut ab his qui credunt in nomine ejus, illudamur ut passeres.*

Cilicii

lum enim præsens, neque verbo tantum, sed absens quoque interdum cilicii sui fimbriis, aut epistolis missis, corpora obsessa curabat. Hic ergo mirum in modum frequentabatur à populis ex toto ad eum orbe venientibus. Taceo de minoribus: Præfecti Comitesque, ac diversarum Judices potestatum pro foribus illius sæpe jacuerunt. Episcopi quoque sanctissimi, sacerdotali auctoritate deposita, contingi se ab eo, atque benedici humiliter postulantes, sanctificatos se ac divino munere illustratos, quoties manum illius vestemque contigerant, non immerito crediderunt. Hic ferebatur omni potu in perpetuum penitus abstinere, ac pro cibo (tibi Sulpici in aurem loquar, ne Gallus hoc audiat) septem tantum caricis sustentari. Interea sancto viro, ut ex virtute honor, ita ex honore vanitas cœpit obrepere. Quod malum ille ubi primum potuit in se sentire grassari, diu multumque discutere conatus est: sed repelli penitus vel tacita conscientia vanitas, perseverante virtute, non potuit. Ubique nomen ejus dæmones fatebantur: excludere à se confluentium populos non valebat. Virus interim latens serpebat in pectore, & cujus nutu ex aliorum corporibus dæmones fugabantur, se ipsum occultis cogitationibus vanitatis purgare non poterat. Totis igitur precibus conversus ad Dominum fertur orasse, ut permissa in se mensibus quinque diaboli potestate, similis his fieret, quos ipse curaverat.

Quid

Cilicii sui fimbriis.] Sic supra de Martino: *fimbriæ vestimenti ejus, cilicioque detractæ, crebras super infirmantibus egere virtutes.* In vita ejus cap. XIX.

Episcopi quoque sanctissimi, sacerdotali auctoritate deposita.] Id est, Episcopali. Concil. Taurinense C. V. *Iuxta literas venerabilis memoriæ Ambrosii Episcopi, vel Romanæ Ecclesiæ Sacerdotis.* Ubi Romanæ Ecclesiæ Sacerdos Papa Syricius vocatur. Vide quæ notavimus ad cap. XXVI. Vitæ Martini.

Septem tantum caricis.] Sunt ex ficorum genere, Syriæ peculiares. *Plin.* XIII, 5. Cassianus Collat. VIII. cap. I. Caricas inter eremitarum edulia refert. Hieron. in vita Pauli eremitæ cap. V. *Quinque caricis per singulos dies sustentabatur.* Et in Hilarione cap. III. *Herbarum ergo succo & paucis caricis, post triduum vel quatriduum deficientem animam sustentabat.*

Quid multis morer? ille præpotens; ille qui signis atque virtutibus toto Oriente vulgatus, ille ad cujus limina populi ante confluxerant, ad cujus fores summæ istius sæculi se prostraverant potestates, correptus à dæmone est, tentus in vinculis, omnia illa quæ energumeni solent ferre, perpessus. Quinto demum mense purgatus est non tantum dæmone, sed, quod illi erat utilius atque optatius, vanitate. Sed mihi ista replicanti, nostra infelicitas, nostra occurrit infirmitas. Quis enim nostrum est, quem si unus homunculus humilis salutaverit, aut fatuis atque adulantibus verbis fæmina una laudaverit, non continuo elatus sit superbia, non statim inflatus sit vanitate? ut etiamsi non habeat conscientiam sanctitatis, tamen quia vel stultorum adulatione, aut fortassis errore sanctus esse dicatur, sanctissimum se putabit. Jam vero si ei munera crebra mittantur, Dei se munificentia asserit honorari, cui dormienti atque resoluto necessaria conferantur. Quod si vel de modico ei aliqua virtutis signa succederent, Angelum se putaret. Cæterum cum neque opere neque virtute conspicuus sit, si quis clericus fuerit effectus, dilatat continuo fimbrias suas, gaudet salutationibus, inflatur occursionibus: ipse etiam ubique discurrit. Et qui ante pedibus aut asello ire consueverat, spumante equo superbus invehitur: parva prius ac vili cellula contentus habitare, erigit celsa laquearia, construit multa conclavia, sculpit ostia, pingit armaria, vestem respuit grossiorem, indumentum molle desiderat. Atque hæc caris viduis ac familiaribus mandat tributa virginibus: illa, ut byrrum rigen-

Energumeni.] Sic dicebantur illi quos malus genius infederat, δαιμονιαζόμενοι.

Cum neque opere, neque virtute conspicuus sit.] Operæ pretium est vitam ac mores clericorum illius ætatis graphice depictam nativisque coloribus expressam, verbis Sulpicii ex Dialogo 1. & initio secundi proponere. Ex qua Cleri superbia monachorum ordo fluxit, qui se ab illis vitæ austeritate & κοσμικῶν sejunxerunt. *Salmasius.*

Illa, ut byrrum rigentem, hæc ut fluentem texat lacernam.] Epitheta non sunt hîc

gentem, hæc ut fluentem texat lacernam. Verum hæc describenda mordacius, beato viro Hieronymo relinquamus: ad propositum revertamur. Tu vero, *inquit Gallus meus*, nescio quid Hieronymo reliqueris disputandum, ita breviter universa nostrorum instituta complexus es, ut pauca hæc tua verba, si æquanimiter acceperint, & patienter expenderint, multum eis arbitrer profutura, ut non indigeant libris post hæc Hieronymi coërceri. Sed tu illa potius evolve, quæ cœperas, & illud quod adversus falsam justitiam dicturum te esse promiseras, prode documentum. Nam ut vere tibi fatear, nullo perniciosius malo intra Gallias laboramus. Ita faciam, Posthumianus *inquit*, nec te diutius tenebo suspensum.

XV. Adolescens quidam ex Asia prædives opibus, genere clarus, habens uxorem & filium parvulum, cum in Ægypto tribunus esset, & frequentibus adversum Blembos

hîc inania: sed superbiam vestium captum vulgi superantem innuunt. Alioqui byrrus & lacerna vestium genera plebeia olim erant, & utcunque vilia. Nam lacernis nobiliores atque illustriores non utebantur, nisi tempore pluvio aut in spectaculis, quas & togis tum superinduebant. Byrrus videtur fuisse vestis hirsuta pilis, qualis fortasse endromis Martialis: aut certe, qualiscumque fuit, rigebat potius, quam fluebat: & militibus propria fuit, quod indicat lex 1. *quo quisque habitu*, C.Th. omnibus enim, præterquam militum servis, byrris uti licebat. Atrebaticos & Canusinos byrros nominat Capitolinus in Carino. *Gisel.* Byrrus, lacerna, chlamys, eadem vestis, solo nomine diversa, ut ex Artemidoro II. ὀνειροκρ. III. patet. Byrrus coloris ut plurimum, byrri, hoc est, russei, unde & nomen. Nam *burrum* & byrrum Latini dixere, quod Græci πυῤῥόν. Sed & cujuslibet coloris lacernas, byrros etiam καθεζητικῶς appellabant. Cum apud Romanos togæ desiissent, byrris sive lacernis usi sunt. Eo igitur tempore byrrus erat κοινὴ ἱδὼς, pallium ascetarum gestamen. Byrris pretiosioribus Episcopi, minus pretiosis presbyteri, postquam pallia reliquerunt, usi. Ideo byrros sibi monachi interdixerunt, quod ambitiosior esset vestis. *Cassianus* de habitu Monachi cap. VII. *Isidorus*. Sub byrro clerici colobia primum, hoc est, tunicas sine manicis, postea dalmaticas gestare cœperunt auro clavatas. *Salmasius*. Vide & Rosweydum in Vitis Patrum.

Adversum Blembos.] Lege Blemmyos. Blemmyi Æthiopes sunt apud Syenen. Chrysostomus: *Palladius Blemmyorum sive Æthiopum Episcopum servari prope locum qui Syene vocatur.* Citat Baronius. *Strabo* XVII. Βλέμμυες καὶ Νῶβαι, καὶ Μεγάβαροι, οἱ ὑπὲρ Συήνης Αἰθίοπες.

bos expeditionibus quædam eremi contigisset, sanctorum etiam tabernacula complura vidisset, à beato viro Johanne verbum salutis accepit. Nec moratus inutilem militiam cum vano illo honore contemnere, eremum constanter ingressus, brevi tempore in omni genere virtutum perfectus emicuit: potens jejuniis, humilitate conspicuus, fide firmus, facile se antiquis monachis studio virtutis æquaverat: cum interim subiit eum cogitatio, injecta per diabolum, quod rectius esset, ut rediret ad patriam filiumque unicum ac domum totam cum uxore salvaret: quod utique esset acceptius Deo, quam si solum se sæculo eripere contentus, salutem suorum non sine impietate negligeret. Istiusmodi ergo falsæ justitiæ colore superatus, post quadriennium fere cellulam suam atque propositum eremita deseruit. Sed ubi ad proximum monasterium, quod à multis fratribus habitabatur, accessit, causam discessionis atque consilium quærentibus, confitetur. Renitentibus cunctis, & præcipue loci illius Abbate renitente, malo animo fixa sententia non potuit avelli. Igitur infelici se obstinatione proripiens, cum dolore omnium digressus à fratribus, vix è conspectu abscesserat, impletus à dæmone, cruentasque spumas ore provolvens, suis dentibus se ipse lacerabat. Deinde ad idem monasterium fratrum humeris reportatus, cum coërceri in eo immundus spiritus non valeret, necessitate cogente, ferreis nexibus alligatur, pedes cum manibus vinciuntur. Non immerita pœna fugitivo, ut quem non cohibuerat fides, catenæ cohiberent. Post biennium demum oratione sanctorum ab immundo spiritu liberatus, ad eremum, unde discesserat, mox regressus, & ipse correptus & aliis post futurus exemplo, ne quem aut falsæ justitiæ umbra decipiat, aut incerta mobilitas inutili levitate compellat semel cœpta de-

Domum totam cum uxore salvaret Validum hoc contra monasticam vitam argumentum, nec à Dæmone, ut Sulpicius putat, sed ipso Deo profectum

deſerere. Hæc vos de virtutibus Domini, quas in ſervis ſuis vel imitanda operatus eſt, vel timenda, ſcire ſufficiat. Sed quia ſatisfeci veſtris auribus, immo etiam verboſior fortaſſe, quam debui, tu modo (ad me autem loquebatur) debitum fenus exſolve, ut te de Martino tuo, ut es ſolitus, plura referentem, jam pridem in hoc deſideriis meis æſtuantibus, audiamus. Quid, *inquam*, tibi de Martino meo liber ille non ſufficit, quem ipſe tu noſti me de illius vita atque virtutibus edidiſſe?

XVI. Agnoſco id quidem, Poſthumianus *inquit*, neque unquam à dextera mea liber ille diſcedit. Nam ſi agnoſcis (aperit librum, qui ſub veſte latebat) en ipſum. Hic mihi, *inquit*, terræ ac mari comes, hic in peregrinatione tota ſocius & conſolator fuit. Sed referam tibi plane, quo liber iſte penetraverit: & quam nullus fere in orbe terrarum locus ſit, ubi non materia felicis hiſtoriæ pervulgata teneatur. Primus eum Romanæ urbi, vir ſtudioſiſſimus tui, Paulinus invexit. Deinde cum tota certatim urbe raperetur, exſultantes librarios vidi, quod nihil ab his quæſtuoſius haberetur: ſiquidem nihil illo promptius, nihil carius venderetur. Hic navigationis meæ curſus, longe ante progreſſus: cum ad Africam veniſſem, jam per totam Carthaginem legebatur. Solus eum Cyrenenſis ille presbyter non habebat: ſed me largiente deſcripſit. Nam quid ego de Alexandria loquar? ubi pæne omnibus magis quam tibi notus eſt. Hic Ægyptum, Nitriam, Thebaidam, ac tota Memphitica regna tranſivit. Hunc ego in eremo à quodam ſene legi vidi: cui cum me familiarem tuum

Quas in ſervis ſuis vel imitanda.] Mira conſtructio. ſed quis auſit libris uno ore ſic legentibus repugnare? Laz. *quæ*. Idem hic dialogum ſecat, novo præfixo titulo, cum dialogiſinus ſit perpetuus, neque vel unus mſ. liber hujuſmodi lectionem præ ſe ferat. *Giſelin.*

Thebaidam.] Sic hoc loco o. l. quos ſequor, cum videam & Hilarium eadem vocis conſignatione uti. *Giſelinus.* Notatum id ſupra ex vitis patrum, ubi frequens.

Memphitica regna.] Vide Notas ad 11. Hiſtor. pag. 462. a.

tuum esse dixissem, & ab illo & à multis fratribus hæc mihi injuncta legatio est, ut si unquam terras istas te incolumi contigissem, ea te supplere compellerem, quæ in illo tuo libro de virtutibus beati viri professus es præterisse. Age ergo, quia non illa à te audire desidero, quæ scripta sufficiunt, illa quæ tum vel propter legentium, ut credo, fastidium præteristi, multis in una mecum à te poscentibus explicentur. Equidem Posthumiane, *inquam*, cum te jam dudum de sanctorum virtutibus intentus audirem, tacitis ad Martinum meum cogitationibus recurrebam, merito perspiciens omnia illa quæ singuli diversa fecissent, per unum istum facile completa. Nam cum excelsa retuleris (quod mihi dixisse liceat pace sanctorum) nihil à te penitus audivi, in quo Martinus esset inferior.

XVII. Sed sicut nullius unquam cum illius viri meritis profiteor conferendam esse virtutem: ita & illud animadverti decet: iniqua illum cum eremitis, vel etiam anachoretis, condicione conferri. Illi enim ab omni impedimento liberi, cœlo tantum, atque Angelis testibus plane admirabilia docentur operari. Iste in medio cœtu & conversatione populorum, inter clericos dissidentes, inter episcopos sævientes, cum fere quotidianis scandalis hinc atque inde premeretur, inexpugnabili tamen adversus omnia virtute fundatus stetit: & tanta operatus est, quanta ne illi quidem, quos ante audivimus esse in eremo vel fuisse, fecerunt. Ac si illi paria fecissent, quis judex tam esset injustus, ut non istum esse potiorem merito judicaret? Puta enim istum fuisse militem qui pugnaverit in iniquo loco, & tamen victor evaserit: illos autem æque compone militibus, sed qui ex æquo loco, aut etiam de supe-

Iste in medio cœtu.] Vere dictum. Anachoretæ se tantum diligunt: proximum negligunt. Tanto illis excelsior Martinus, qui proximi sui studiosus fuit. Vide quæ Spanhemius contra Anachoretas in Dubiis, incomparabili opere, disputat. Locus paulo ante notatus est.

Sæpius

superiore certaverint. Quid ergo? & si omnium una victoria est, non potest esse par gloria. Et tamen cum præclara retuleris, à nemine retulisti mortuum suscitatum: quo uno utique te necesse est confiteri Martino neminem conferendum. Nam si admirandum est, quod illum Ægyptium flamma non attigit: hic quoque sæpius imperavit incendiis. Si revolvas, quod Anachoretis feritas bestiarum victa succubuit: hic familiariter & rabiem bestiarum, & serpentium venena compescuit. Quod si illum conferas, qui immundis spiritibus obsessos verbi imperio, ac etiam fimbriarum virtute curabat; ne in hac quidem parte inferiorem fuisse Martinum multa documenta sunt. Si etiam ad illum recurras, qui setis suis pro veste contectus, putabatur ab Angelis visitari; cum isto Angeli quotidie loquebantur. Jam vero adversus vanitatem atque jactantiam ita invictum spiritum gessit, ut illa vitia fortius nemo contempserit, cum quidem immundis spiritibus adflatos absens plerumque curaverit; nec solum Comitibus, aut Præfectis, sed ipsis etiam Regibus imperaret. Minimum id quidem in illis virtutibus: sed credas velim, non solum vanitati, sed cautis etiam atque occasionibus vanitatis, neminem fortius repugnasse. Parva quidem, sed non prætereunda dicturus sum: quia & ille laudandus est, qui summa præditus potestate, tam religiosam ad reverentiam beati viri ostenderit voluntatem. Memini Vincentium Præfectum, virum egregium, & quo nullus sit intra Gallias omni virtutum genere præstantior, dum Turonos præteriret, à Martino sæpius poposcisse, ut ei convivium in suo monasterio daret: in quo quidem exemplum B. Am-

Sæpius imperavit incendiis.] Bis, ut in Vita annotavit cap. xi. & Epist. i.

Ipsis etiam Regibus imperaret.] Vide Notas ad caput xxiii. Vitæ Martini.

Vincentium præfectum.] A. cccc. sub Stilicone Consule Vincentius prætorii præfecturam in Galliis gessit, ut rescriptum Honorii Imperatoris ad eundem datum significat l. i. *Utrum vi.* C. Theodos. Hujus cum laude Severus meminit. *Baron.*

B. Ambrosii Episcopi præferebat: qui eo tempore Consules & Præfectos subinde pascere ferebatur: sed virum altioris ingenii, ne qua ex hoc vanitas atque inflatio obreperet, noluisse. Ergo fatearis necesse est, in Martino omnium illorum quos enumerasti, fuisse virtutes: Martini autem in illis omnibus non fuisse. Quid tu, *inquit* Posthumianus, ita mecum? quasi non eadem tecum sentiam semperque senserim.

XVIII. Ego vero quoad vivam semper, & sapiam, Ægypti monachos prædicabo. Laudabo anachoretas, mirabor eremitas: Martinum semper excipiam; non illi ego quemquam audebo monachorum, certe non episcoporum quempiam comparare. Hoc Ægyptus fatetur, hoc Syria, hoc Æthiops comperit, hoc Indus audivit, hoc Parthus & Persa noverunt: nec ignorat Armenia: Bosphorus excluſa cognovit, & postremo si quis aut Fortunatas Insulas, aut Glacialem frequentat Oceanum. Quo miserior est regio ista nostra, quæ tantum virum cum in proximo habuerit, nosse non meruit. Nec tamen huic crimini miscebo populares: soli illum clerici, soli nesciunt sacerdotes. Nec immerito. Nosse illum invidi noluerunt; quia si virtutes illius nossent, sua vitia cognovissent. Horreo dicere, quod nuper audivi, infelicem dixisse nescio quem, te in illo libro tuo plura mentitum. Non est homi-

Hoc Indus audivit.] In vita Macarii Romani: *Ubi cœlum terræ jungitur.* Ita putarunt antiqui, planam esse terram, & alicubi cœlo jungi. Ibique Paradisum collocarunt. Alcimus Avitus 1. de Genesi:

Ergo ubi transmissis mundi caput incipit Indis,
Quo perhibent terram confinia jungere cœlo,
Lucus inaccessa cunctis mortalibus arce,
Permanet. ——

Parthus & Persa.] Vide Notas ad libros Historiarum, ubi de his nominibus.

Bosphorus.] Scythia, quæ Christianismum amplexa, & cui unicus tum præerat Episcopus. *Sozomen.* VII, 19. *Salmas.*

Fortunatas Insulas.] Quæ Canariæ. De quo in Opere de Originibus Americanis.

Glacialem Oceanum.] De eodem in opere citato. Juvenalis:

Ultra Sauromatas fugere hinc libet & glacialem
Oceanum.

Homi-

hominis vox ista, sed diaboli; nec Martino in hac parte detrahitur, sed fidei Euangelii derogatur. Nam cum Dominus ipse testatus sit istiusmodi opera, quæ Martinus implevit, ab omnibus fidelibus esse facienda; qui Martinum non credit ista fecisse, non credit Christum ista dixisse. Sed infelices, degeneres, somnolenti, quæ ipsi facere non possunt, facta ab illo erubescunt; & malunt illius negare virtutes, quam suam inertiam confiteri.

XIX. Verum nobis ad alia properantibus, omnis istorum memoria relinquatur; tu potius, ut jamdudum desidero, residua Martini opera contexe. At ego, *inquam*, arbitror rectius istud à Gallo esse poscendum, quippe qui plura noverit (neque enim ignorare potuit magistri facta discipulus) & qui non immerito istam vicem non solum Martino, sed etiam nobis debeat; ut, quia ego jam librum editum, ac tu hactenus Orientalium gesta memorasti, istam demum necessarii sermonis historiam Gallus evolvat: quia, ut dixi, & nobis debet loquendi vicem, & Martino suo credo præstabit, ut non gravate illius facta commemoret.

XX. Ego plane, *inquit* Gallus, licet impar sim tanto oneri, tamen relatis superius à Posthumiano obedientiæ cogor exemplis, ut munus istud quod imponitis, non recusem. Sed dum cogito me hominem Gallum inter Aquitanos verba facturum, vereor ne offendat vestras nimium urbanas aures sermo rusticior. Audietis me tamen ut Gurdonicum hominem, nihil cum fuco aut cothurno loquentem. Nam si mihi tribuitis Martini me esse discipulum; illud

Hominem Gallum inter Aquitanos.] Vide Notas ad 11. Historiarum ubi illa verba: *Aquitanis, Gallis ac Hispanis.*

Gurdonicum hominem.] In Mſ. *Gortonicum*, & *Gurtonicum*. Giselin. Gurdonicus homo est stolidus, importunus, vel potius simplex. Quintil. 1, 9. *Gurdos, quos pro stolidis accepit vulgus, ex Hispania traxisse originem audivi.* Hispani ab Africis acceperunt eam vocem. Laberius enim apud Gellium XVI, 7. se *gurdum ex Africa venientem accepisse* scribit.

Cel-

lud etiam concedite, ut mihi liceat exemplo illius inanes sermonum phaleras & verborum ornamenta contemnere. Tu vero, *inquit* Posthumianus, vel Celtice, aut si mavis, Gallice loquere, dummodo jam Martinum loquaris. Ego autem profiteor, quia etiamsi mutus esses, non defutura tibi verba, quibus Martinum facundo ore loquereris: sicut Zachariæ in Joannis nomine lingua resoluta est. Cæterum cum sis scholasticus, hoc ipsum quasi scholasticus artificiose facis, ut excuses imperitiam, quia exsuperas eloquentia. Sed neque monachum tam astutum, neque Gallum decet esse tam callidum. Verum aggredere potius, & quod te manet explica. Nimium enim dudum alias res agentes consumimus tempus: & jam solis occidui umbra prolixior monet, non multum diei, vicina nocte, superesse. Deinde cum paullulum omnes conticuissemus, Gallus ita cœpit: Cavendum mihi imprimis esse arbitror, ne ea de Martini virtutibus repetam, quæ in libro suo Sulpicius iste memoravit. Unde prima illius inter militandum gesta prætereo: neque ea attingam, quæ laicus egit, ac monachus; nec vero audita ab aliis potius, quam quæ vidi ipse, dicturus sum.

Celtice, aut si mavis, Gallice loquere.] Celtas intelligit, qui antiqua lingua Gallorum utebantur, Gallos qui recentiori, & in Romanam corrupta. *Horn.*

Zachariæ in Ioannis nomine.] Luc. c. 11.

Quæ laicus egit ac monachus.] Infra Dial. III, 20. *Sævit in clericos, grassatur in laicos.* Ubi vide Notas. Monachi tum adhuc à clericis distincti. Supra id ostensum.

DIA-

DIALOGVS II.

De virtutibus B. Martini.

QUo primo igitur tempore, relictis ſcholis, beato me viro junxi, paucos dies euntem ad eccleſiam ſequebamur. Interim ei ſeminudus hibernis menſibus pauper occurrit, orans ſibi veſtimentum dari. Tunc ille, accerſito archidiacono, juſſit algentem ſine dilatione veſtiri. Deinde ſecretarium ingreſſus, cum ſolus, ut erat illi conſuetudo, reſideret (hanc enim ſibi etiam in eccleſia ſolitudinem permiſſa clericis libertate præſtabat) cum quidem in alio ſecretario Presbyteri ſederent, vel ſalutationibus vacantes, vel audiendis negotiis occupati, Martinum vero uſque in eam horam qua ſolennia populi agi conſuetudo depoſceret, ſua ſolitudo cohibebat. Illud non præteribo, quod in ſecretario ſedens, nunquam cathedra uſus eſt. Nam in eccleſia nemo unquam illum ſedere conſpexit; ſicut quendam nuper (teſtor Dominum) non ſine meo pudore vidi, ſublimi ſolio quaſi regio tribunali, celſa ſede reſidentem. Sedebat autem Martinus in ſellula ruſticana, ut eſt in uſibus ſervulorum, quas nos ruſtici Galli tripetias, vos ſcholaſtici,

ARchidiacono.] Sicut primus presbyter dictus eſt Epiſcopus, ita primus Epiſcopus Archiepiſcopus: primus Diaconus Archidiaconus. Vide Salmaſium de Primatu cap. ..

Secretarium.] Vide Notas ad Epiſtolam 1.

Sublimi ſolio quaſi regio tribunali, celſa ſede reſidentem.] Hi mores clericorum jam Sulpicii ævo. Ambitio, faſtus, avaritia regnabant. Unde mirum non eſt illam Hierarchiam exortam. Diaconi presbyterorum locum ambiebant; hi Epiſcoporum: Epiſcopi dignitas in dominatum degenerarat & manifeſtam tyrannidem. *Iſidor. Peluſiot.* II. Epiſt. CXXV. *Salmaſius.*

Nos ruſtici Galli tripetias.] Vides, amice lector, linguam illam, qua hodie Galli omnes utuntur, non hodie aut heri natam eſſe, ſed ante annos M. CC. cepiſſe ſuum initium ac originem, indeque inſequentibus ſæculis majore incremento ad noſtram uſque ætatem propagatam, in eam tandem copiam & elegantiam exuberaſſe, ut nulli propemodum primigeniæ linguæ ulla in parte concedat, multas etiam ſuperet. Tripetias hodie, qui iis utuntur, à voce

stici, aut certe tu qui de Græcia venis, tripodas nuncupatis. Hoc ergo secretum beati viri pauper ille captatum, cum ei Archidiaconus dare tunicam distulisset, irrupit, dissimulatum se à clerico quærens, algere deplorans. Nec mora, sanctus, paupere non vidente, intra amphibalum sibi tunicam latenter eduxit, pauperemque contectum discedere jubet. Dein paullo post Archidiaconus ingressus, admonet, pro consuetudine exspectare in ecclesia populum, illum ad agenda solennia debere procedere. Cui ille respondens ait, *pauperem prius* (de se autem dicebat) *oportere vestiri: se ad ecclesiam non posse procedere, nisi vestem pauper acciperet.* Diaconus vero nihil intelligens, quia extrinsecus indutum amphibalo, veste nudum interius non videbat, postremo pauperem non comparere caussatur. *Mihi*, inquit, *vestis quæ præparata est, deferatur: pauper non deerit vestiendus.* Arctatus demum clericus, necessitate compulsus, jamque felle commoto, à proximis tabernis bigerrigam vestem, brevemque atque hispidam, quinque comparatam argenteis rapit, atque ante Martini pedes iratus exponit. *En*, inquit, *vestem, sed pauper hic non est.* Ille nihil motus, jubet eum paullulum stare pro foribus, secretum utique procurans, dum sibi vestem nudus imponeret; totis viribus elaborans, ut posset occultum esse quod fece-

voce Latina tripede vocant, *tripiées.* Sic & bigerrigam vestem, quasi bariegatam *bigaré.*

Intra amphibalum.] Sic & Paulinus IV. Fortunatus III. Gregor. Turonens. lib. de glor. Confess. cap. LIX. de Sancto Trajano: *Si novum, ut adsolet, amphibalum induisset, cum quo processurus diœcesin circumiret, fimbriæ hujus vestis à diversis diripiebantur.* In veteri Lexico D. Benigni Divionensis: *Amphibalus*, Byrrhus villosus. In aliis glossis vetustis: *Amphibalum est vestis ex utraque parte villosa.* Juretus.

Ad agenda solennia.] Editio Aldina: *ad agenda missarum solennia.* Paulinus IV. *Præcedat missam.* Quod nomen etiam in Milevitano concilio extat, & usitatum est Ambrosio, Victori Uticensi, aliisque. Verisimile est ex Paulino extitisse quoque apud Severum, & in V. C. ab Aldo repertum. *Iuret.*

Bigerrigam vestem.] Aldus: *nigerrimam.* Male. Fortunatus III. I.

Induitur sancta hirsuta bigerrica palla. In Glossis vetustis: *vestis nigra & grossior.* A Bigerrionibus populis Aquitaniæ. *Iuret.*

Cum

fecerat. Sed quando in sanctis viris latent ista, quærentibus velint nolint cuncta produntur.

II. Cum hac igitur oblaturus sacrificium Deo veste procedit. Quo quidem die (mira dicturus sum) cum jam altarium, sicut est sollenne, benediceret, globum ignis de capite illius vidimus emicare, ita ut in sublime contendens, longius collum crinemque flamma produceret. Hoc, licet celeberrimo factum die, in magna populi multitudine viderimus, una tantum de virginibus, & unus de Presbyteris, tres tantum videre de monachis: cæteri cur non viderint, non potest nostri esse judicii.

III. Per idem fere tempus, cum Euantius, avunculus meus, vir licet sæculi negotiis occupatus, tamen admodum Christianus, gravissima ægritudine extremo mortis periculo cœpisset urgeri, Martinum evocavit. Nec cunctatus ille properavit; prius tamen quam medium viæ spatium vir beatus evolveret, virtutem advenientis sensit ægrotus: receptaque continuo sanitate, venientibus nobis obviam ipse processit: Altera die redire cupientem, magna prece detinuit: cum interim unum è familia puerum lethali ictu serpens perculit; quem jam exanimem vi veneni ipse Euantius suis humeris illatum ante pedes sancti viri, nihil illi impossibile confisus, exposuit. Jamque se malum serpentis per omnia membra diffuderat. Cerneres omnibus venis in-

Cum hac igitur oblaturus sacrificium Deo veste procedit.] Vestes sacerdotales per incrementa, ad eum qui nunc habetur, auctæ sunt ornatum. Nam primis temporibus communi vestimento induti Missas agebant: sicut & hactenus quidam Orientalium facere perhibentur. Stephanus autem constituit Sacerdotes, & Levitas vestibus sacratis, in usu quotidiano non uti, nisi in Ecclesia tantum. Statutum est Concil. Bracarensi ne Sacerdos sine Oratorio celebret Missam. Addiderunt in vestibus sacris alii alia, vel ad imitationem eorum, quibus veteres utebantur sacerdotes, vel ad mysticæ significationis expressionem. *Walefridus Strabo de Reb. Eccles. cap.* 24. *Vestes sacræ, quibus jam celebrantur Missæ, in usu non fuerunt in Ecclesia per annos à Christo* 400. Perkins.

Cum jam altarium, sicut est sollenne, benediceret.] Circa an. cccc. usus altarium obtinuit non ad sacrificium offerendum, sed ad honorem, & memoriam martyrum. Concil. Carthag. v. cap. 14. *Perkins.*

inflatam cutem, & ad utris instar tensa vitalia. Martinus porrecta manu, universa membra pertractans, digitum prope ipsum vulnusculum, quo bestia virus infuderat, fixit. Tum vero (mira dicturus sum) vidimus venenum ex omni parte revocatum, ad Martini digitum cucurrisse; deinde per illud ulceris foramen exiguum, ita virus stipasse cum sanguine, ut solet ex uberibus caprarum aut ovium, pastorum manu pressis, longa linea copiosi lactis effluere. Puer surrexit incolumis. Nos obstupefacti tantæ rei miraculo, id quod ipsa cogebat veritas, fatebamur, non esse sub cœlo qui Martinum possit imitari.

IV. Consequenti itidem tempore iter cum eo, dum diœceses visitat, agebamus. Nobis nescio qua necessitate remorantibus, aliquantulum ille processerat. Interim per aggerem publicum plena militantibus viris fiscalis rheda veniebat. Sed ubi Martinum in veste hispida, nigro & pendulo pallio circumtectum, contigua de latere jumenta viderunt, paullulum in partem alteram pavefacta hæserunt. Deinde funibus implicatis, protentos illos, quibus, ut sæpe vidistis, misera illa animalia conglobantur, ordines miscuerunt; dumque ægre expediuntur, moram fecere properantibus. Qua permoti injuria militantes, præcipi-

Iter cum eo dum diœceses visitat, agebamus.] Vegetius I, 23. *aut si iter agitur.* Laz. *iter facientes.* Abhorruisse videtur locutionem nonnihil inusitatam, *iter agere:* quam tamen Ovidius de arte lib. 2. non abhorruit. Ipse Severus lib. 2. Sacræ histor. de Nehemia agens, *Statimque eum cum præsidio, quo tutius iter ageret, demisit.* Giselin. Diœcesis Episcopi non heri atque hodie appellari cœpta est, cujuscunque territorii jurisdictio ad unius civitatis Episcopum pertinens. Passim ita usurpari invenias in Codice Africanæ Ecclesiæ. Ut *Hipponensis Diarrhytorum diœcesis*, Can. XCIII. & *Mappaliensis diœcesis.* Canone LIV. & alibi. Etiam capitur pro paroecia, id est, diœceseos Episcopalis parte. Ut apud Severum Sulpicium Dial. II. de Martino Turonensi Episcopo: *Consequenti itidem tempore, iter cum eo, dum diœceses visitat, agebamus.* Salmasius.

Per aggerem publicum.] Eum fortasse intelligit, qui *longus pons* apud Tacitum dici solet. *Giselin.*

Fiscalis rheda.] Vide Notas ad II. Histor. pag. 442, 443.

In veste hispida, nigro & pendulo pallio circumtectum.] Hic habitus ascetarum & monachorum. Vide Salmasium in Tertull. de pallio.

Con-

cipitatis in terram saltibus se dederunt. Dein Martinum flagris ac fustibus urgere cœperunt : cum quidem ille mutus & incredibili patientia præbens terga cædentibus, majorem insaniam infelicibus commoveret; magis ex hoc furentes, quod ille quasi non sentiens verbera illata contemneret. Nos illico consecuti, fœde cruentum, atque universa corporis parte laniatum, cum exanimis in terram procubuisset, invenimus; statimque eum asello suo imposuimus, ac locum cædis illius exsecrantes, raptim abire properavimus. Interea illi regressi ad rhedam suam, furore satiato, agi quo ire cœperant jumenta præcipiunt. Quæ cum omnia solo fixa, ac si ænea signa, riguissent; tollentibus altius vocem magistris, flagris hinc atque inde resonantibus nihil penitus movebantur. Consurgunt deinde omnes pariter in verbera. Consumit Gallicas mularum pœna mastigias. Tota rapitur silva de proximo; trabibus jumenta tunduntur; sed nihil penitus sævæ manus agebant; uno atque eodem in loco stabant fixa simulacra. Quid agerent infelices homines nesciebant. Nec jam ultra dissimulare poterant, quin, quamlibet brutis pectoribus, agnoscerent, divino numine se teneri. Tandem ergo in se regressi, cœperunt quærere, quis ille esset quem in eodem loco ante paullulum cæcidissent; cum percunctantes cognoscunt ex viantibus, Martinum à se tam crudeliter verberatum. Tunc vero apparere omnibus causa manifesta, nec ignorare jam poterant quin ob illius viri injuriam tenerentur. Igitur omnes rapidis nos passibus consequuntur, conscio facti ac meriti pudore confusi, flentes, & pulvere, quo se ipsi fœdaverant, caput atque ora conspersi, an-

Consumit Gallicas mularum pœna mastigias.] Lazius legit : *galligas mularum pœnam.* Mastigias pro scuticis & flagellis ponit, quæ mastiges, μάστιγας. Alias *mastigia* sumitur pro verberone, cui tergum flagris consciissum. Gallicas mastigias vocat, qualibus rustici Galli & muliones usi.

Conscio facti ac meriti pudore confusi, &c.] Sic Dialogi primi capite octavo : *Lupa conscio pudore confunditur.*

si, ante Martini se genua provolvunt, veniam precantes,& ut eos abire sineret, postulantes: *satis se vel sola conscientia dedisse pœnarum: satisque intellexisse, quam eosdem ipsos vivos absorbere terra potuisset, vel ipsi potius amissis sensibus in immobilem saxorum naturam rigescere debuissent, sicut affixa locis quibus steterant jumenta vidissent. Orare se atque obsecrare, ut indulgeret sceleri veniam, & copiam præstaret abeundi.* Senserat etiam, priusquam accurrerent, vir beatus, illos teneri, nobisque id ante jam dixerat. Veniam tamen clementer indulsit, eosdemque abire permisit, animalibus restitutis.

V. Illud autem animadverti sæpe, Sulpici, Martinum tibi dicere solitum, nequaquam sibi in Episcopatu eam virtutum gratiam suppetisse, quam prius se habuisse meminisset. Quod si verum est, immo quia verum est, conjicere possumus, quanta fuerunt illa quæ monachus operatus est,& quæ teste nullo solus exercuit, cum tanta illum in Episcopatu signa feciisse, sub oculis omnium viderimus. Multa quidem illius gesta prius innotuere mundo, neque potuere celari; sed innumerabilia esse dicuntur, quæ dum jactantiam vitat, occultavit, neque in hominum notitiam passus est pervenire: quippe qui humanam substantiam supergressus, virtutis suæ conscientia mundi gloriam calcans, cœlo teste frueretur. Quod verum esse, vel ex his quæ comperta nobis sunt, nec latere potuerunt, possumus æstimare; siquidem ante Episcopatum duos mortuos vitæ restituerit, quod liber tuus plenius est locutus; in Episcopatu vero, quod prætermisisse te miror, unum tantummodo suscitaverit. Cujus rei ego testis sum, si tamen nihil de minus idoneo teste dubitatis. Id ipsum autem vobis, qualiter gestum sit, explicabo. Fuerat caussa nescio quæ, qua Carnotum opidum petebamus. Interea dum vicum quendam habitantium multitudine frequentissimum prætermimus, obviam nobis immanis turba processit, quæ erat tota genti-

gentilium. Nam nemo in illo vico noverat Christum. Verum ad famam tanti viri campos omnes late patentes confluentium multitudo contexerat. Sensit hic Martinus operandum, & annuntiante sibi spiritu totus infremuit; nec mortale sonans verbum Dei gentilibus prædicabat; sæpius ingemiscens, cur tanta Dominum Salvatorem turba nesciret. Interea sicut nos incredibilis circumdederat multitudo, mulier quædam, cujus filius paullo ante defecerat, corpus exanimum beato viro protensis manibus cœpit offerre, dicens; *Scimus quia amicus Dei es, restitue mihi filium meum; quia unicus est mihi.* Junxit se cætera multitudo, & matris precibus acclamat. Tum Martinus videns pro exspectantium salute, ut postea nobis ipse dicebat, consequi se posse virtutem, defuncti corpus propriis manibus accepit; & cum inspectantibus cunctis, genua flexisset, ubi consummata oratione surrexit, vivificatum parvulum matri restituit. Tum vero multitudo omnis in cœlum clamore sublato, Christum Dominum fateri; postremo cuncti catervatim ad genua beati viri ruere cœperunt, fideliter postulantes, ut eos faceret Christianos. Nec cunctatus, in medio ut erat campo, cunctos imposita universis manu catechumenos fecit, cum quidem ad nos conversus

Nec mortale sonans.] Imitatur, ut sæpe, Virgilium:

Nec vox hominem sonat.

Dominum Salvatorem.] Christus recte & Servator dicitur & Salvator. Frustra hanc vocem Ciceroniani quidam rejiciunt, quæ frequentissima in Veteri versione Bibliorum & apud scriptores Ecclesiasticos.

Postulantes ut eos faceret Christianos.] Sicut pagani docebantur ardentissimo desiderio diem epoptiæ expectare, ut ex Tertull. adv. Valentinianos patet: sic & Catechumeni fuerunt instituti, ut tota cupiditate Sacramentorum participationem desiderarent. Unde in Veteri Glossario legitur: λειτυργία, πελείη, *desiderata*. Sic enim legendum. Ergo *desiderata* est initiatio in Christianismo, id est, baptismus & Eucharistia. Augustinus Epist. CVII. *Audit Sacerdotem exhortantem populum Dei, orare pro Catechumenis, ut eis desiderium regenerationis inspiret.* Hujus desiderii Chrysostomus sæpe meminit, & alii Patr. *Casaub.*

Imposita universis manu Catechumenos fecit.] Primo fiebant Catechumeni, deinde competentes, postremo fideles & Christiani. Plena sunt Patrum monumenta, præsertim Augustini, hujus necessariæ observationis. *Casaub.* Vide Notas ad Vitam Martini cap. X.

versus diceret, *non irrationabiliter in campo catechumenos fieri, ubi solerent martyres consecrari.* Vicisti, *inquit Posthumianus*, Galle, vicisti; non utique me, qui Martini sum potius adsertor, & qui hæc omnia de illo viro & scivi semper, & credidi; sed eremitas omnes, anachoretasque vicisti. Nemo enim illorum, sicut Martinus hic vester, immo noster, mortibus imperavit. Meritoque hunc iste Sulpicius Apostolis comparat & Prophetis: quem per omnia illis esse consimilem, fidei virtus, ac virtutum opera testantur. Sed perge, quæso, quanquam nihil magnificentius audire possimus, perge tamen Galle, quod etiam nunc de Martino supereſt sermonis evolvere. Nam etiam minima illius, & quotidiana, animus festinat agnoscere: quia minima illius, aliorum maximis majora esse, nulli dubium est. Ita faciam, *Gallus inquit.* Verum id quod dicturus sum, ipse non vidi; prius enim gesta res est quam me illo viro jungerem. Sed factum celebre est, fidelium fratrum, qui interfuerant, sermone vulgatum.

VI. Eodem fere tempore, quo primum Episcopus datus est, fuit ei necessitas adire comitatum. Valentinianus tum major rerum potiebatur. Is cum Martinum ea petere cognovisset, quæ præstare nolebat, jussit eum palatii foribus arceri. Etenim ad animum illius immitem ac superbum uxor accesserat Arriana, quæ totum illum à sancto viro,

Quo primum Episcopus datus est.] Anno Christi CCCLXXV.

Adire comitatum.] Eo verbo curiam Principis tum designabant. Sic Dial. II, cap. 15. *ad comitatum ire compulsus.* Ammianus lib. XXVIII. *litteris ad comitatum missis.* Gifelin. Vide quæ dicta ad vitam cap. XXII.

Valentinianus tum major.] Ratio, quamobrem quod hic narratur evenisse putem, Valentiniano & Valente II. Coss. est ea unica, quod eo anno frequentes in Hispaniis & Galliis Synodi contra Arrianos fuerint coactæ. Si tamen quis idem rejicere malit in tertium, quartum, aut quintum annum subsequentem, nihil pugnabo. *Giselinus.*

Ad animum immitem ac superbum.] Ammian. lib. XXIX. non immitem solum, sed suopte etiam ingenio trucem nominat: ejusque immanis truculentiæ egregia aliquot exempla subjicit. *Giselinus.*

Uxor accesserat Arriana.] Iustina τὰ δόξαντων φρονοῦσα. Socrates V, 11. Theo-

viro, ne ei debitam reverentiam præstaret, averterat. Itaque Martinus, ubi semel atque iterum superbum principem frustra adire tentavit, recurrit ad nota præsidia: cilicio obvolvitur, cinere conspergitur, cibo potuque abstinet, orationes diebus noctibusque perpetuat. Septimo vero die astitit ei Angelus: jubet eum ad palatium ire securum, regias fores quamlibet clausas sponte referandas, imperatoris spiritum superbum molliendum. Igitur istiusmodi præsentis Angeli confirmatus alloquio, & fretus auxilio, palatium petit. Patent limina, nullus obsistit; postremo usque ad regem nemine prohibente pervenit. Qui cum venientem eminus videret, infrendens cur fuisset admissus, nequaquam assurgere est dignatus astanti, donec regiam sellam ignis operiret, ipsumque regem ea parte corporis, qua sedebat, adflaret incendium. Ita solio suo superbus excutitur, & Martino invitus assurgit: multumque complexus, quem spernere ante decreverat, virtutem sensisse divinam emendatior fatebatur; nec exspectatis Martini precibus, prius omnia præstitit, quam rogaretur. Colloquio illum atque convivio frequenter adscivit; postremo abeunti multa munera obtulit, quæ vir beatus, ut semper paupertatis suæ custos, cuncta rejecit. Et quia palatium semel ingressi sumus, licet diversis in palatio temporibus gesta connectam. Nequaquam enim prætermittendum videtur, circa Martini admirationem, reginæ fidelis exemplum.

VII. Maximus Imperator rempublicam gubernabat, vir

Theodorit. v, 13. Eadem etiam Valentiniani II. mater fuit. Itaque marito & filio impotens mulier magnorum causa malorum fuit. Vide Scriptores Ecclesiasticos.

Maximus Imperator.] Maximus, confirmato trans Alpes Imperio, omnes sibi conciliare studuit, Catholicos, Judæos, gentiles. Nam gentilibus reddere demta per Gratianum sacrificia voluit, restituereque sublatam in Capitolio victoriæ aram. Unde & incredibili plausu eum exceperunt, & laudes ejus Symmachus consularis peculiari libro conscripsit recitavitque, teste Socrate v, 14. Pro Judæis edicta composuit. Unde illa vox Christianorum: *Rex iste Judæus factus est.* Ambros. Epist. LXXIX.

vir omni vitæ merito prædicandus, si ei vel diadema non legitime, tumultuante milite, impositum repudiare, vel armis civilibus abstinere licuisset. Sed magnum imperium nec sine periculo renui, nec sine armis potuit teneri. Hic Martinum sæpius evocatum, receptumque intra palatium, venerabiliter honorabat. Totus illi cum eo sermo de præsentibus, de futuris, de fidelium gloria, de æternitate sanctorum. Cum interim diebus ac noctibus de ore Martini regina pendebat, Euangelico illo non inferior exemplo, pedes sancti fletu rigabat, crine tergebat. Martinus, quem nulla unquam fœmina contigisset, istius assiduitatem, immo potius servitutem non poterat evadere. Non illa opes regni, non imperii dignitatem, non diadema, non purpuram cogitabat: divelli à Martini pedibus solo strata non poterat, postremo à viro suo poposcit, deinde Martinum uterque compellunt, ut ei remotis omnibus ministris, præberet sola convivium. Nec potuit vir beatus obstinatius reluctari. Componitur castus reginæ manibus apparatus; sellulam ipsa consternit, mensam admovet, aquam manibus subministrat: cibum, quem ipsa coxerat, apponit. Ipsa, illo sedente, eminus secundum famulantium disciplinam solo fixa consistit immobilis, per omnia ministrantis modestiam, & humilitatem exhibens servientis: miscuit ipsa bibituro, & ipsa porrexit. Finita cœnula, fragmenta panis assumpti, micasq; collegit, satis fideliter illas reliquias imperialibus epulis anteponens. Beata mulier, tantæ pietatis affectu illi merito comparanda, quæ venit à finibus terræ, audire Salomonem, siquidem simplicem sequamur historiam. Sed si fides reginarum est conferenda (quod mihi liceat

Catholicæ etiam fidei acerrimus defensor videri volebat. Quod ex ejus ad Siricium Papam Epistola patet, quæ extat Tomo 1. Epist. Rom. Pont.

Vir omni vitæ merito prædicandus.] Sic & Orosius VII, 34. judicat. Supra eum vocat *ferocis ingenii virum & bellorum civilium victoria elatum.* In vita c. XXIII. Orosio, *trux, & ab immanissimis Germanorum gentibus tributa solo terrore nominis exigens.* Vide quæ supra notavimus non uno loco, ad II. Hist. & Vitam.

Verum-

ceat separata mysterii majestate dixisse) illa expetiit audire sapientem; ista non tantum audisse contenta, sed & meruit servire sapienti. Ad hæc Posthumianus: Jamdudum, *inquit*, Galle audiens te loquentem, vehementer admiror reginæ fidem. Sed illud ubi est, quod nulla unquam fœmina ferebatur propius astitisse Martino? Ecce ista regina non solum astitit, sed etiam ministravit. Et vereor, ne isto aliquantulum se tueantur exemplo, qui libenter fœminis inseruntur. Tum Gallus: Quid tu, *inquit*, non vides quod solent docere grammatici, locum, tempus, personam? Propone enim tibi ante oculos captum in palatio Imperatoris precibus ambiri, reginæ fide cogi, temporis necessitate constringi, ut clausos carcere liberaret, exsiliis datos restitueret, bona adempta redhiberet. Hæc quanti putes constare Episcopo debuisse, ut pro his omnibus non aliquantulum de rigore propositi relaxaret? Verumtamen quia occasione hujus exempli male usuros esse aliquos arbitraris, illi vero felices erunt, si à disciplina exempli istius viri non recedant. Videant enim, quia Martino semel tantum in vita sua, jam septuagenario, non vidua libera, non virgo lasciviens, sed sub viro vivens,

Verumtamen quia.] Multus etiam in eo Paulinus est, ut hoc Martini factum excuset libro IV. sed alio colore quam fecit Severus. Indicat enim neminem culpæ imputare debere quod fœminæ potius facilem se exhibuerit quam viro, quia fides plus quam sexus mereri istud videbatur. Ac suspicor id de industria feciisse Paulinum, ne quis iniquus arbiter calumniaretur, quod haberet uxorem suam Therasiam comitem. *Iuret.*

Iam septuagenario.] Cum unico hoc loco parum mihi convenit: Gregorio autem Turonensi nullo modo. Si enim B. Martinus duodeviginti annos natus, id est, duobus annis ante Arbetionem Cons. sacramento baptismi susceptо, nomen Christo dedit: non ille Cæsario & Attico Coss. ex hac vita decedens annos 81. potuit numerare: cum ab Arbetione ad hos Coss. anni non plures quadraginta & uno numerentur. Neque vero hic discrimen est biennii aut triennii, sed annorum undeviginti, quod, ut uno verbo ingenue dicam quod sentio, tolli nullo modo potest, nisi alterutri, aut Severo, aut Gregor. Turonensi fides abrogetur. Nam quod ad me attinet; dummodo mihi Chronologiæ meæ ad Valentinianum, sive B. Martini episcopatum ex ipsarum rerum historia & verbis Severi inoffense deductæ ratio constet: de reliquis non magnopere laboro. Nam hoc loco non tam mihi cum Severo controversia est, quam ipsi Severo secum. Ut enim, quod hic de Martino septuagenario scribitur, veritati sit consentaneum: necesse est

vivens, ipso viro pariter supplicante, regina servivit & ministravit. Hæc edenti astitit, non cum epulante discubuit: nec ausa est participari convivio, sed deferebat obsequium. Disce igitur disciplinam; serviat tibi matrona, non imperet; & serviat, non recumbat; sicut Martha illa ministravit Domino, nec tamen est ascita convivio; immo prælata est ministranti, quæ verbum potius audiebat. Sed in Martino ista regina utrumque complevit; & ministravit ut Martha; & audivit ut Maria. Quod si quis hoc uti voluerit exemplo, per omnia teneat exemplum; talis caussa sit, talisque persona, tale obsequium, tale convivium, & in omni vita semel tantum. Præclare, *inquit Posthumianus*, nostros istos, ut Martini non egrediantur exemplum, tua constringit oratio; sed profiteor tibi, quia hæc surdis auribus audientur. Nam si Martini sequeremur vias, nunquam caussas de osculo diceremus, & universis scævæ opinionis opprobriis careremus. Verum sicut tu soles dicere, cum edacitatis argueris, *Galli sumus*: ita nos in hac parte nun-

omnia, quæ de ejusdem baptismo, de relicta militia, de convictu & occursu Hilarii, de ipso denique Hilario & magna Sacræ Historiæ parte cum temporum & locorum distinctione accuratissime memoriæ prodidit; ea non solum vero dissentanea esse, sed pugnantia etiam ac plane falsa. Nam qua tandem ratione aut colore potius, qui Arbetione consule vix 21. annum ætatis attigerat, vivo Maximo dici possit septuagenarius, cum idem Maximus post Arbetionem anno 33. sit interfectus? Sed & eadem cum iis, quæ de morte & ætate ejus scribit Turonensis, pugna est. Nihil enim verius quam hoc Martini septuagenarii in Reginæ palatio convivium ad illud tempus pertinere, quo à Maximo idem se invitari, & regia mensa excipi passus est, Fl. Euodio & Fl. Honorio Coss. anno urbis 1138. Christi 386. Eo tempore nondum Priscillianum capitis damnatum fuisse, multoque minus Treverensem Synodum habitam, ubi B. Martinus suis ipse ingratiis Episcoporum adversum se vim regiam implorantium communionem inire à Maximo coactus est: non difficile est ex ipsis Severi verbis evincere cap. 23. Vitæ B. Martini: & præcipue cap. 15. dialog. 3. in quo ab ea Synodo sedecim annis superstes fuisse, neque ullam deinde synodum aut conventum episcoporum adiisse narratur. Unde & necessario sequitur eumdem non 81. ætatis anno, ut testatur Turonensis, sed 87. sexto nempe post Atticum & Cæsarium Coss. esse mortuum: tot enim vel absque abaco & calculis numerantur. His ego rationibus eo redigi mihi videor, ut alterutrum fatendum sit, aut memoria sua Severum misere esse lapsum, aut, quod vero propius est, depravatum esse locum, idque aut à nimium piis librariis,

te nunquam vel Martini exemplo, vel tuis disputationibus corrigendi fatemur. Veruntamen hæc nobis jamdudum agentibus, quid tu tam obstinate, Sulpici, taces? Ego, *inquam*, non solum modo taceo, sed olim de istis tacere disposui. Nam quia quandam viduam vagam, nitidulam, sumptuosam objurgaverim, lascivius victitantem; itidemque virginem adolescenti cuidam mihi caro indecentius adhærentem, cum quidem ipsam frequenter audissem, alios etiam qui talia agerent increpantem; tanta mihi omnium fœminarum, cunctorumque monachorum odia concitavi, ut adversum me utræque legiones jurata bella susceperint. Unde quæso taceatis, ne etiam hoc quod vos loquimini, ad meam referatur invidiam; tota vobis istorum mentio relinquatur, ad Martinum potius revertamur. Tu Galle, ut aggressus es, cœptum opus explica. Tum ille: Jam quidem vobis, *inquit*, tanta narravi, ut satisfacere studiis vestris meus sermo debuerit. Sed quia voluntati vestræ non obsecundare nefas mihi est, quantum adhuc diei supereſt, loquar. Nam certe dum stramen illud, quod in lectos nostros paratur, aspicio, subvenit in memoriam etiam de stramine, in quo Martinus jacuerat, factam esse virtutem. Res ita gesta est.

VIII. Claudiomachus vicus est in confinio Biturigum atque Turonorum. Ecclesia ibi est celebris religione sanctorum, nec minus glorioſa sacrarum virginum multitudo. Præteriens ergo Martinus, in secretario ecclesiæ habuit mansionem. Post discessum illius, cunctæ in secretarium illud virgines irruerunt, adlambunt singula loca ubi aut

riis, aut ab impudentibus interpolatoribus, qui Severum cum aliis potius auctoribus ipsi parum feliciter & importune succenturiantibus, quam secum concordare maluerunt. Simul varietas scripturæ dictionem, *septuagenario*, proxime antecedens, & litura libri Laur. suspicionem meam varie exaugent. *Giselinus.*

Claudiomachus.] Fortunatus:

Incola quem vicum vocitavit Claudiomagum.

In secretario Ecclesiæ habuit mansionem.] Vide Notas ad Epist. 1.

Virgines.] Vide Notas ad caput XX. Vitæ.

Ad-

aut federat vir beatus, aut steterat, stramentum etiam in quo quieverat, partiuntur. Una earum post dies paucos partem straminis, quam sibi pro benedictione collegerat, energumeno, quem spiritus erroris agitabat, de cervice suspendit. Nec mora, dicto citius ejecto dæmone, persona purgata est.

IX. Per idem fere tempus Martino à Treveris revertenti fit obviam vacca, quam dæmon agitabat; quæ relicto grege suo, in homines ferebatur, & jam multos noxie petulca confoderat. Verum ubi nobis cœpit esse contigua, hi qui eam eminus sequebantur, prædicere magna voce cœperunt, ut caveremus. Sed postquam ad nos torvis furibunda luminibus propius accessit, Martinus elevata obviam manu, pecudem consistere jubet. Quæ mox ad verbum illius stare cœpit immobilis. Cum interea videt Martinus, dorso illius dæmonem supersedentem, quem increpans; *Discede*, inquit, *funeste, de pecude, & innoxium animal agitare desiste.* Paruit nequam spiritus, & recessit. Nec defuit sensus in bucula, quin se intelligeret liberatam; ante pedes sancti recepta quiete prosternitur; deinde jubente Martino, gregem suum petit, seque agmini cæterarum, ove placidior, immiscuit. Hoc illud fuit tempus, quo inter medias flammas positus, non sensit incendium, quod mihi non arbitror esse referendum, quia in hoc plenius iste Sulpicius, licet in libro suo præteritum, in epistola tamen postea, quam ad Eusebium, tunc Presbyterum, modo Episco-

Adlambunt singula loca.] Paullinus:

—— *Solium doctoris adorant.*

Gregorius Turonensis 1. de Miracul. Martini 2. *Singula loca adlambens oscvlis, vel irrigans lacrymis, in quæ vir beatus aut sederat, aut oraverat, sive ubi cibum sumserat, vel corporis quieti post multos labores indulserat.* Sic & Paulinus epistol. x. ad Severum, de tunica Melaniæ Sanctæ fœminæ. Paul. Diacon. lib. xiv. de Theodosio Imperat. *Fertur quod cum Constantinopoli Episcopus Chebronensis fuisset mortuus, sagum ejus valde sordidissimum quæsierit, & eo circumamictus sit, credens aliquid se ex defuncti sanctitate promereri.* Sic & Demonacten Athenienses coluerunt, ut ex Luciani Dialogis patet. *Iuret.*

Tunc Presbyterum, modo Episcopum.] Tum temporis Episcoporum & Presbytero-

Episcopum, fecit, exposuit; quam tu Posthumiane, aut, credo, legisti; aut, si incognita tibi est, cum libuerit in promptu ex illo armario habes, nos ab illo omissa referimus.

X. Quodam autem tempore, dum diœceses circuiret, venantium agmen incurrimus. Canes leporem sequebantur. Jamque multo spatio victa bestiola cum undique campis late patentibus nullum esset effugium, mortem imminentem jam jamque capienda crebris flexibus differebat. Cujus periculum vir beatus pia mente miseratus, imperat canibus ut desisterent sequi & sinerent abire fugientem. Qui continuo ad primum sermonis imperium constiterunt. Crederes vinctos, immo potius affixos in suis hærere vestigiis. Ita lepusculus persecutoribus alligatis, incolumis evasit. Operæpretium autem est etiam familiaria illius verba, spiritali sale condita, memorare.

XI. Ovem recens tonsam forte conspexerat: *Euangelicum*, inquit, *mandatum ista complevit: duas habuit tunicas, unam earum largita est non habenti: ita ergo & vos facere debetis.* Item cum subulcum algentem, ac pæne nudum in pellicea veste vidisset, *En*, inquit, *Adam ejectus de Paradiso, in veste pellicea sues pascit: sed nos illo vetere deposito, qui adhuc in isto manet, novum Adam potius induamus.* Boves ex parte prata depaverant, porci etiam nonnulla suffoderant: pars cætera quæ manebat illæsa, diversis floribus, quasi picta vernabat. *Speciem*, inquit, *gerit pars illa conjugii, quæ pecore depasta, & si non penitus gratiam amisit herbarum, nullam tamen florum retinet dignitatem: illa vero quam porci, pecora immunda, foderunt, fornicationis imaginem fœdam prætendit: cæterum illa portio quæ nullam sensit injuriam, gloriam virginitatis ostendit, herbis fœcunda luxuriat fœni, in ea fructus exube-*

rat,

byterorum ordo distingui cœpit. Vide quæ supra passim annotata, & imprimis Salmasium de primatu Papæ, qui Episcoporum superbiam & ἀσηκρησίαν solidissime dejecit. Vide & Seldenum ad Eutychium.

Cingu-

rat, & ultra omnem speciem distincta floribus, quasi gemmis micantibus ornata radiat. Beata species & Deo digna: nihil enim virginitati est comparandum. Ita & illi qui conjugia fornicationi comparant, vehementer errant: & illi qui conjugia virginitati aquanda æstimant, miseri penitus & stulti sunt. Verum hæc à sapientibus tenenda distinctio est, ut conjugium pertineat ad veniam, virginitas spectet ad gloriam: fornicatio deputetur ad pœnam, nisi satisfactione purgetur.

XII. Miles quidam cingulum in ecclesia, monachum professus, abjecerat: cellulam sibi eminus in remoto, quasi eremita victurus, erexerat. Interea astutus inimicus variis cogitationibus brutum pectus agitabat: ut conjugem suam, quam Martinus in monasterio puellarum esse præceperat, voluntate mutata secum potius vellet habitare. Adiit ergo Martinum fortis eremita: quid haberet animi confitetur. Ille vero vehementer abnuere, fœminam viro rursus, jam monacho, non marito, incongrua ratione misceri. Postremo cum miles instaret, affirmans nihil hoc proposito esse nociturum, se solo conjugis uti velle solatio: porro, ne rursus se in sua vitia revolverent, non esse metuendum: se esse militem Christi, illam quoque in eadem ejusdem militiæ sacramenta jurasse: pateretur Episcopus sanctos, & sexum fidei merito nescientes, pariter militare. Tum Martinus (verba vobis ipsa dicturus sum) *dic mihi*, inquit, *si unquam in bello fuisti, si in acie constitisti?* At ille respondens, *Frequenter*, inquit, *in acie steti, & bello frequenter interfui.* Ad hæc Martinus: *Dic mihi ergo, nunquid & in illa acie, quæ armata in prœlio parabatur, aut cum jam adversus hostilem*

Cingulum in Ecclesia, monachum professus, abjecerat.] Cingulum insigne militare, & dignitatis argumentum. Ideo inter maximas pœnas numeratum, cingulo privari, & qui exautorabantur, discincti fuerunt. *Herodianus* II. *Brisson.* II. Select. Interpr. 7.

Sanctos.] Sic promiscue nominabant omnes, qui se Christo jam devovissent: ut sit professioni proprium. Sic initio dialogi III. *Conveniistis ad me audiendum & sancti & diserti.* Et in fine Vitæ B. Mart. *Illud facile confido, omnibus sanctis opusculum hoc fore gratum.* Gisel.

Mulier,

stilem exercitum collato cominus pede, districto ense pugnabat, ullam fœminam stare aut pugnare vidisti? Tunc demum miles confusus erubuit, gratias agens, errori suo se non fuisse permissum: nec aspera increpatione verborum, sed vera & rationabili secundum personam militis comparatione, correctum. Martinus autem conversus ad nos, sicut eum frequens fratrum turba vallaverat: *Mulier*, inquit, *virorum castra non adeat, acies militum separata consistat: procul fœmina in suo degens tabernaculo sit remota. Contemptibilem enim reddit exercitum, si virorum cohortibus turba fœminea misceatur. Miles in acie, miles pugnet in campo: mulier se intra murorum munimenta contineat. Habet & illa gloriam suam, si pudicitiam viro absente servaverit: cujus hæc prima virtus, & consummata victoria est, non videri.*

XIII. Illud vero, Sulpici, meminisse te credo, quo affectu nobis, cum & coram adesses, illam virginem prædicaret, quæ ita se penitus ab omnium virorum oculis removisset, ut ne ipsum quidem ad se Martinum, cum eam ille officii causa visitare vellet, admiserit. Nam cum præter agellum illius præteriret, in quo se jam ante complures annos pudica cohibebat, audita fide illius, atque virtute, divertit, ut tam illustris meriti puellam religioso officio Episcopus honoraret. Nos consequentes, gavisuram illam virginem putabamus: siquidem hoc in testimonium virtutis suæ esse habituram, ad quam tanti nominis sacerdos, deposito propositi rigore venisset. Verum illa fortissimi vincula propositi, ne Martini quidem contemplatione laxavit. Ita vir beatus accepta per aliam fœminam excusatione laudabili, ab illius foribus, quæ videndam se salutandam-

Mulier, inquit, *virorum castra non adeat.*] Servius ad illud Æneid. VIII.

——*ultima secum*
Bactra vehit, sequiturque, nefas, Ægyptia conjux.

Ingenti, *inquit*, turpitudini apud majores fuit, si mulier castra sequeretur. Postea tamen id Imperatorum legibus permissum. l. *quicunque.* C. de re militari. *Iuret.*

Virginem prædicaret, quæ ita se penitus.] Vide quæ notata ad caput XX. Vitæ. *Xenium.*]

tandamque non dederat, lætus abscessit. O virginem glorioſam, quæ ne à Martino quidem passa est se videri! ô Martinum beatum, qui illam repulsam non ad contumeliam suam duxit; sed magnificans illius cum exsultatione virtutem, inusitato in his dumtaxat regionibus gaudebat exemplo! Ergo cum haud longè ab illa villula nos manere nox imminens coëgisset, xenium beato viro eadem illa virgo transmisit; fecitque Martinus quod antea non fecerat; nullius enim ille unquam xenium, nullius munus accepit. Nihil vero ex his quæ virgo venerabilis miserat refutavit, dicens; *benedictionem illius à sacerdote minime respuendam, quæ esset multis sacerdotibus præferenda.* Audiant, quæso, virgines istud exemplum, ut fores suas, si eas mali obsidere voluerint, etiam bonis claudant; & ne ad se improbis sit liber accessus, non vereantur excludere etiam sacerdotes. Totus hoc mundus audiat; videri se à Martino virgo non passa est. Non utique illa quemcumque à se repulit sacerdotem; sed in ejus viri conspectum puella non venit, quem videre salus videntium fuit. Quis autem hoc alius præter Martinum sacerdos, non ad suam injuriam retulisset? quos adversum sanctam virginem motus, quantasque iras mente concepisset? hæreticam judicasset, & anathematizandam esse decrevisset. Quam vero illi beatæ animæ illas virgines prætulisset, quæ crebris occursibus ubique se præbent obvias sacerdoti, quæ convivia sumptuosa disponunt, quæ una pariter accumbunt. Sed quo me ducit oratio? paullulum iste liberior sermo reprimendus est, ne in aliquorum forsitan incurrat offensam. Etenim infidelibus objurgationis verba non proderunt, fidelibus autem satisfaciat exemplum. Verum ego ita virtutem hujus

Xenium.] Hospitale munus. Gloss. Cyrill. Ξένιον, τὸ δῶρον τὸ πεμπόμενον ξένῳ.

Alius præter Martinum Sacerdos.] Sacerdos pro Episcopo. Notatum supra aliquoties.

Anathematizandam.] Vox Ecclesiastica, qua proprie in hæreticos utuntur.

Agnes,

hujus virginis prædicabo, ut tamen nihil illis, quæ ad Martinum videndum ex longinquis regionibus sæpe venerunt, arbitrer derogandum; siquidem hoc beatum virum frequenter affectu etiam Angeli frequentarint.

XIV. Cæterum id quod dicturus sum Posthumiane, hoc tibi (me autem intuebatur) teste recte perhibeo. Quodam die, ego & iste Sulpicius pro foribus illius excubantes, jam per aliquot horas cum silentio sedebamus, ingenti horrore & tremore, ac si ante Angeli tabernaculum mandatas excubias duceremus: cum quidem clauso cellulæ suæ ostio, nos ibi esse nesciret. Interim colloquentium murmur audivimus, & mox horrore quodam circumfundimur, ac obstupentes nec ignorare potuimus, nescio quid fuisse divinum. Post duas fere horas ad nos Martinus egreditur: ac tum eum iste Sulpicius (sicut apud eum nemo familiarius loquebatur) cœpit orare, ut perquirentibus indicaret, quid illud divini fuisset horroris, quod fatebamur nos ambo sensisse, vel cum quibus fuisset in cellula collocutus: tenuem enim nos licet, & vix intellectum sermocinantium sonum pro foribus audisse. Tum ille diu multumque cunctatus, (sed nihil erat, quod ei Sulpicius non extorqueret invito) incredibiliora forte dicturus sum, sed Christo teste non mentior: (nisi quisquam est tam sacrilegus, ut Martinum æstimet fuisse mentitum.) *Dicam*, inquit, *vobis, sed vos quæso nulli dicatis: Agnes, Thecla, & Maria mecum fuerunt.* Referebat autem nobis vultum atque habitum singularum. Nec vero illo tantum die, sed frequenter se ab eis confessus est visitari; Petrum etiam & Paullum Apostolos videri à se sæpius, non negavit. Jam vero dæmones, prout ad eum quisque venisset, suis nominibus increpabat. Mercurium maxime patiebatur infestum;

Agnes, Thecla, & Maria mecum fuerunt.] Vides jam illo ævo superstitiosas ejusmodi apparitiones jactatas. De his fœminis vide Baronium & alios scriptores Ecclesiasticos.

Mercurium maxime patiebatur infestum.]

ſtum; Jovem brutum atque hebetem eſſe dicebat. Hæc pleriſque in eodem etiam monaſterio conſtitutis incredibilia videbantur; nedum ego confidam omnes, qui hæc audient, credituros. Nam niſi inæſtimabilem vitam atque virtutem Martinus egiſſet, nequaquam apud nos tanta gloria præditus haberetur. Quamquam minime mirum, ſi in operibus Martini infirmitas humana dubitaverit; cum multos hodieque videamus, nec Euangeliis quidem credidiſſe. A Martino autem ſæpe Angelos viſos familiariter, & ſenſimus, & experti ſumus. Rem minimam dicturus ſum, ſed tamen dicam.

XV. Apud Nemauſum Epiſcoporum Synodus habebatur, ad quam quidem ire noluerat; ſed quid geſtum eſſet, ſcire cupiebat. Caſu cum eo iſte Sulpicius navigabat; ſed procul, ut ſemper, à cæteris in remota navis parte reſidebat. Ibi ei Angelus, quid geſtum eſſet in Synodo, nuntiavit. Nos poſtea tempus habiti concilii ſolicite requirentes, ſatis compertum habuimus, ipſum diem fuiſſe conventus, & ea ibi ab Epiſcopis fuiſſe decreta, quæ Martino Angelus nuntiarat.

XVI. Cæterum cum ab eo de fine ſeculi quæreremus, ait nobis, *Neronem & Antichriſtum prius eſſe venturos: Neronem*

ſtum.] Putabant Dæmones fuiſſe gentilium Deos, Mercurium, Jovem & ſimiles, & eorum formas à Dæmone aſſumi. Vide ſupra caput XXIIII. Vitæ.

Cæterum.] Totum hoc caput ea fide, qua inveni, deſcripſi ex antiquiſſimo lib. Trudonenſi, ne ſyllaba quidem mutata. Idem cuivis legere eſt in Bethl. l. & Parcenſi. Reliqui l. & Laz. omiſerunt. Quod ipſum ego quoque facere decreveram, niſi ſummorum virorum conſilium & auctoritas me diverſam in partem impuliſſet. *Giſelin.*

Neronem & Antichriſtum prius eſſe venturos.] Vide Notas ad II. Hiſt. pag. 393. Fuit & illa conſtans plerorumque in veteri Eccleſia opinio, venturum Neronem ante ſeculi finem; & vel ipſum fore Antichriſtum, (Johannes Chryſoſtomus ſerio affirmat Neronem Antichriſti fuiſſe typum:) vel temporibus iiſdem per Occidentem ſæviturum, quibus ille per Orientem: qua de re ſuaviter fabulatur ille verè ἡωμαῖος Martinus, apud Severum Sulpicium dialogo ſecundo. Auctor verſuum qui Sybillis tribuuntur, de Nerone,

Α᾽λλ᾽ ἕξει τὴν αὐτὸς ὁ λοιμὸς εἶτ᾽ ἀναγαμψῇ
Ἰσάζων θεῷ αὐτόν.

& plura

nem in Occidentali plaga regibus subactis decem imperaturum, persecutionem autem ab eo hactenus exercendam, ut idola gentium coli cogat. Ab Antichristo vero Orientale imperium esse capiendum: qui quidem sedem & caput regni Hierosolymam esset habiturus; ab illo urbem & templum esse reparandum. Illius eam persecutionem futuram esse, ut Christum Dominum cogat negari, se potius Christum esse confirmans: omnesque secundum legem circumcidi jubeat. Et ipsum denique Neronem ab Antichristo esse perimendum: atque sub illius potestate universum orbem, cunctasque gentes esse redigendas: donec adventu Christi impius opprimatur. Non esse autem dubium, quin Antichristus malo spiritu conceptus, esset etiam in annis puerilibus constitutus, ætate legitima sumpturus imperium. Quod autem hæc ab illo audivimus, annus octavus est. Vos autem æstimate, quo in præcipitio consistunt, quæ futura sunt. Hæc cum maxime Gallus, necdum explicitis, quæ statuerat referre, loqueretur; puer familiaris ingressus est, nuntians, Refrigerium Presbyterum stare pro foribus. Dubitare cœpimus, utrum Gallum adhuc

& plura in hanc sententiam variis locis ejus operis. B. Augustinus De civitate Dei lib. xx. dictum Pauli Apostoli explicans, *Iam enim mysterium iniquitatis operatur*, inter cætera scribit: *Quidam putant hoc de imperio dictum fuisse Romano: & propterea Paulum Apostolum non id aperte scribere voluisse, ne calumniam videlicet incurreret, quod Romano imperio male optaverit, cum speraretur æternum. ut hoc quod dixit, Iam enim mysterium iniquitatis operatur, Neronem voluerit intelligi: cujus facta velut Antichristi videbantur. Unde nonnulli ipsum resurrecturum, & futurum Antichristum suspicantur. Alii vero nec eum occisum putant: sed subtractum potius, ut putaretur occisus: & vivum occultari in vigore ipsius ætatis, in qua fuit cum crederetur extinctus, donec suo tempore reveletur, & restituatur in regnum.* Casaub. *Ab Antichristo vero Orientale imperium esse capiendum.*] Imo occidentale, ut eventus ostendit. Nam Antichristus est Papa Romanus. Proditurum hunc ex ruina Occidentalis ac Romani Imperii certa fides ex veridica Prophetia per traditionem Apostolicam penes primitivæ Ecclesiæ Christianos semper fuit. Ideo orabant pro mora finis & pro salute Imperatorum, etiam idololatrarum, etiam persequutorum. Quia pro certo credebant Imperatore qui Romæ sedem tenebat è medio sublato, exoriturum illud monstrum hominis, filium perditionis, qui Christo opponeretur contrarius, quamvis in Ecclesia ejus sedens. Hoc est quod τὸ κατέχον vocavit Paulus, Imperium ipsum, nempe Romanum, quod quoad staret, Antichristi adventum moraretur atque impediret. *Salmas.* Ridicula & inepta H. Grotii opinio, de Trajano Antichristo, jamdudum ab eruditis explosa est.

adhuc esset melius audire; an exoptatissimo nobis viro, qui officii caussa ad nos veniebat, occurrere. Tum Gallus: *Etiamsi non ob adventum sanctissimi sacerdotis relinquenda nobis hæc esset oratio, nox ipsa cogebat, hucusque protractum finire sermonem. Verum quia de Martini virtutibus nequaquam explicari universa potuerunt, hæc vos hodie audisse sufficiat, cras reliqua dicemus.* Ita pariter accepta Galli sponsione, surreximus.

DIALOGVS III.

De eadem re.

LUcescit ô Galle, surgendum est. Nam ut vides, & Posthumianus instat, & hic Presbyter, qui hesterno auditorio est admissus, exspectat, ut quæ de Martino nostro in hodiernum diem explicanda distuleras, debitor sponsionis evolvas. Non ignarus quidem iste omnium quæcunque memoranda sunt; sed dulcis & grata cognitio est etiam nota relegenti: siquidem natura ita comparatum sit, ut meliore quis conscientia se nosse gaudeat, quæ multorum testimoniis non esse incerta cognoscat. Nam & hic à prima adolescentia Martinum secutus, novit quidem omnia, sed libenter cognita recognoscit. Fatebor enim tibi Galle, Martini mihi sæpius auditas esse virtutes: quippe qui de eo etiam litteris multa mandaverim; sed per gestorum admirationem semper mihi nova sunt, quæ de illo licet audita sæpius revolvuntur. Proinde additum nobis Refrigerium auditorem eo impensius gratulantur, quo promptius Posthumianus iste, qui hæc Orienti inferre festinat, quasi sub testibus consignatam abs te accepturus est veritatem. Hæc me loquente, Gallo jam ad narrandum parato, irruit turba manachorum: Euagrius Presbyter,

Aper,

Aper, Sebastianus, Agricola; & post paullulum ingreditur Presbyter noster Etherius, cum Callipione Diacono, & Amatore Subdiacono. Postremus Aurelius Presbyter dulcissimus meus, longiore via veniens, anhelus cucurrit. *Quid vos*, inquam, *tam subito & tam insperati, tam ex diversis regionibus, tam mane concurritis? Nos*, inquiunt, *hesterno cognovimus, Gallum istum per totum diem Martini narrasse virtutes: & reliqua in hodiernum diem, quia nox oppresserat, distulisse. Propterea maturavimus frequens auditorium facere, tantam materiam locuturo.* Interea nuntiatur, multos sæcularium stare pro foribus, nec ingredi audentes, sed ut admitterentur orantes. Tum Aper: *Nequaquam istos*, inquit, *nobis admisceri convenit, quia ad audiendum curiositate potius quam religione venerunt.* Confusus ego illorum vice, quos non admittendos esse censebat: ægre tamen obtinui, ut Eucherium ex vicariis, & Celsum admitterent consularem: cæteri sunt repulsi. Tum Gallum in media sede componimus; qui cum diu nobili sua verecundia silentium tenuisset, tandem ita exorsus est. *Convenistis*, inquit, *ad me audien-*

Callipione Diacono.] *Custodes sacrorum* in ordine etiam Ecclesiastico ponuntur ab Isidoro inter Diaconos & subdiaconos, quos & *Custodes sacrarii* vocat. In quibusdam Ecclesiis etiam Psaltæ vel Psalmistæ in canone Ecclesiæ numerati, quos & Ψάλτας κανονικὰς ex eo appellat concilium Laodicenum. Concilium Sardicense præter Episcopum tres tantum ordines ponit, Lectorum, Diaconorum & Presbyterorum. Nam canone XIII. sanxit, *ut non prius ordinetur Episcopus nisi & lectoris munere, & officio diaconi aut presbyteri fuerit perfunctus, ut per singulos gradus si dignus fuerit, adscendat ad culmen Episcopatus.* Non ergo ab eo concilio agniti sunt cæteri ordines minores, per quos transire deberet qui Episcopus esset ordinandus. Hodie apud Græcos munus Acoluthi exercetur à lectore, ostiarii à subdiacono. At fuere in ordine quondam Ecclesiastico qui nunc non sunt, & institutionis quidem Apostolicæ ordinatione. Olim quippe & Diaconissæ in hoc numero Ecclesiæ ordinum locum habuerunt ab Apostolis institutæ, quorum meminit Paulus in Epistola ad Romanos cap. XVI. vers. 1. & in priore ad Timoth. cap. v. Quædam Ecclesiæ habuere etiam presbyteras sive πρεσβύτιδας, quæ aliæ omnino videntur à Diaconissis, quas canon XI. Laodicenæ Synodi constitui in Ecclesia vetat. *Salmas.*

Amatore subdiacono.] Habebant archidiaconos, diaconos, subdiaconos; de quibus officiis vide Salmasium de Primatu Papæ cap. 1.

audiendum, & sancti & diserti, sed religiosas potius, quam doctas aures, uti arbitror, attuliſtis, audituri, me fide teſtis, non oratoris copia locuturum. Quæ autem heſterno dicta ſunt, non revolvam; illa qui non audierunt, ex ſcriptis recognoſcent. Nova Poſthumianus exſpectat, nuntiaturus Orienti, ne ſe in comparatione Martini præferat Occidenti. Ac primum geſtit animus, quod Refrigerius in aurem ſuggerit, explicari.

II. Res in Carnotena geſta eſt civitate. Paterfamilias duodecennem ab utero mutam puellam Martino cœpit offerre, poſcens, ut linguam ligatam meritis ſuis ſanctus abſolveret. Ille cedens Epiſcopis, qui tum forte latus illius ambiebant, Valentiniano atque Victricio; imparem ſe eſſe tantæ moli, ſed illis quaſi ſanctioribus nihil impoſſibile fatebatur. At illi pias preces una cum patre ſupplici voce jungentes, orare Martinum, ut ſperata præſtaret. Nec cunctatus ultra, (utrumque præclarum, & oſtendendo humilitatem, nec differendo pietatem) jubet circumſtantis populi multitudinem ſubmoveri: Epiſcopis tantum & puellæ patre aſſiſtentibus, in orationem ſuo illo more proſternitur. Dein puſillum olei cum exorciſmi præfatione benedicit, atque ita in os puellæ ſanctificatum liquorem, cum & linguam illius digitis teneret, infudit. Nec fefellit ſan-

In orationem ſuo illo more proſternitur.] Fortunatus IV, 1.

Sternitur ergo ſolo tacitus prece, ſydera pulſans,
Corpore fuſus humi. ——

Sic & Paulinus. Auguſtinus de cura pro mort. agen. cap. v. *Orantes de membris ſui corporis faciunt, quod ſupplicantibus congruit, cum genua figunt, cum extendunt manus, vel etiam proſternuntur ſolo.*

Puſillum olei.] Chriſma veterum non tantum in fronte, ſed etiam in aliis partibus fuit adhibitum. Cyrillus, Catech. 3. Myſtag. *Hoc ſanctum oleum eſt donum Chriſti & Spiritus ſancti, præſentia ejus divinitatis factum efficax. Quo frons & alii ſenſus corporis ſui Symbolicè inunguntur, & corpus quidem iſto viſibili unguento perungitur, anima vero ſancto vivificoque ſpiritu ſanctificatur.* Idem etiam fuit ad oculos, nares, aures adhibitum, Synodus Trullana, cap. 95. *Perkinſ.*

Cum exorciſmi præfatione.] Solennis quædam formula fuit, quam exorciſmum vocabant. Vide infra cap. VI.

Sanctificatum liquorem.] Oleum benedictum. Paulinus v.

—— *medicati infuſio ſucci.*

Et 11.

Singula contingit medicato chriſmate membra.

Miſiſſe

ſanctum virtutis eventus. Patris nomen interrogat: mox illa reſpondit. Proclamat pater cum gaudio pariter & lacrymis, & Martini genua complexus, & hanc primam ſe filiæ audiſſe vocem cunctis ſtupentibus fatebatur. At ne cuiquam incredibile forte videatur, perhibeat vobis præſens Euagrius teſtimonium veritatis. Nam res ipſo præſente tum geſta eſt.

III. Parum illud eſt quod nuper Harpagio Presbytero referente cognovi. Sed non prætermittendum videtur, Avitiani comitis uxorem miſiſſe Martino oleum, quod ad diverſas morborum cauſſas neceſſarium (ſicut eſt conſuetudo) benediceret: ampullulam vitream iſtiuſmodi fuiſſe, ut rotunda in ventrem creſceret, ore producto, ſed oris exſtantis concavum non repletum: quia ita moris ſit vaſcula illa compleri, ut pars umbonibus obſtruendis libera relinquatur. Teſtatur Presbyter, vidiſſe ſe oleum ſub Martini benedictione creviſſe, quoad exundante copia ſuperne defluereť; eandemque, dum ad matremfamilias vaſculum referretur, ſervaſſe virtutem. Nam inter manus pueri portantis ita ſemper exundaſſe oleum, ut omne illius veſtimentum copia ſuperfuſi liquoris operiret: matronam itaque ad ſummum labrum plenum vaſculum recepiſſe; ut Presbyter hodieque fatetur, obdendi peſſuli, quo claudi diligentius ſervanda conſueverunt, in vitro illo ſpatium non fuiſſe. Mirum & illud quod huic (me autem intuebatur) memini contigiſſe. Vas vitreum cum oleo, quod Martinus benedixerat, in feneſtra paullulum editiore depoſuit:

Miſiſſe Martino oleum.] Eo ævo viris ſanctitate conſpicuis, oleum benedicendum & conſecrandum offerebant, quo poſtea ad propulſandos morbos utebantur. Hieronymus in Hilarione: *Vt benedictum ab eo panem vel oleum acciperent.* Eo morbos curatos volunt. Hieronymus ibid. *Benedicto itaque oleo universi agricolæ atque paſtores tangentes vulnera, certam ſalutem reſumebant.* Paulo poſt: *Cujus generum & filiam de morte liberavit unctione olei.* Tertullian. lib. ad Scapulam: *Proculum Chriſtianum, qui eum per oleum aliquando curaverat, requiſivit.* Iuret.

In feneſtra paullulum editiore depoſuit.] Paulinus v. addit, ſuo tempore oleum illud benedictum, à Chriſtianis recondi

fuit : puer familiaris incautior linteum superpositum, ampullam ibi esse ignarus, attraxit. Vas super constratum marmore pavimentum decidit. Cunctis metu exterritis, ne benedictio deperisset, ampulla perinde incolumis est reperta, ac si super plumas mollissimas decidisset. Quæ res non potius ad casum, quam ad Martini est referenda virtutem, cujus benedictio perire non potuit.

IV. Quid illud, quod factum est à quodam, cujus nomen quia præsens est, & prodi se vetuit, supprimetur; cui quidem tempori hic etiam Saturninus interfuit. Canis nobis importunior oblatrabat. *In nomine*, inquit, *Martini jubeo te obmutescere*. Cani hæsit latratus in gutture; linguam ut abscissam putares, obmutuit. Ita parum est, ipsum Martinum fecisse virtutes. Credite mihi, quia etiam alii in nomine ejus multa fecerunt.

V. Avitiani quondam Comitis noveratis barbaram nimis, & ultra omnes cruentam feritatem. Hic rabido spiritu ingressus Turonum civitatem, sequentibus eum miserabili facie ordinibus catenatis, diversa perdendis parari jubet genera pœnarum, disponens postera die attonita civitate ad opus tam triste procedere. Quod ubi Martino compertum est, solus paullo ante mediam noctem ad prætorium bestiæ illius tendit. Sed cum profundæ noctis silentio quiescentibus cunctis, nullus foribus obseratis pateret ingressus, ante limina cruenta prosternitur.

Interea

recondi solitum in sacris locis martyrum & aliorum sanctorum, quo efficacius redderetur. Isque mos maxime in Oriente invaluit, in urbe Bethlehem, in Calvariæ loco apud sepulcrum Christi, & in monte Oliveti. *Idem.*

Barbaram nimis & ultra omnes cruentam feritatem.] Paulin. v.

Hic sævos vincens dira feritate Tyrannos.

Fuit sub Iuliano Vicarius Africæ; ut patet ex l. 15. C. Theod. de Curs. Publ. l. 2. Cod. de Indul. Deb. & l. 2. Cod de Itin. muniendo. Hujus quoq; meminit Ammian. Marcell. xxvii. sub Valentiniano & Valente quem *Exvicarium* vocat.

Miserabili facie ordinibus catenatis.] Paulinus v.

Agmina conveniunt, & longa catena reorum
Accrescente coma, quorum caro tota fluebat.

De diversis pœnarum generibus vide eundem, & ibi Iuretum.

Agmina

Interea Avitianus gravi somno sepultus, Angelo ingruente percellitur: *Servus*, inquit, *Dei ad tua limina jacet, & tu quiescis?* Qua ille voce percepta, lecto suo turbatus excutitur; convocatisque servis trepidus exclamat, *Martinum esse pro foribus, irent protinus, claustra reserarent, ne Dei servus pateretur injuriam.* Sed illi, ut est omnium natura servorum, vix prima limina egressi, irridentes dominum suum, quod somno fuisset illusus, negant quemquam esse pro foribus; ex suomet ingenio conjectantes, neminem nocte posse vigilare: nedum illi crederent, in illo noctis horrore jacere ante aliena limina sacerdotem: idque Avitiano facile persuasum. Rursum solvitur in soporem. Sed mox vi majore concussus, exclamat Martinum stare pro foribus, sibi ideo nullam quietem animi corporisque permitti. Tardantibus servis, ipse usque ad limina exteriora progreditur: ibi Martinum, ut senserat, deprehendit. Perculsus miser tantæ manifestatione virtutis: *Quid*, inquit, *mihi hoc domine feciſti? nihil loqui te necesse est, scio quid desideres, video quid requiras: discede quantocyus ne me ob injuriam tuam cælestis ira consumat: satis solverim hucusque pœnarum. Crede, quia non leviter apud me actum est, ut ipse procederem.* Post discessum autem sancti, advocat officiales suos, jubet omnes custodia relaxari; & mox ipse proficiscitur. Ita fugato Avitiano, lætata est se civitas liberatam. Hæc cum multis Avitiano referente, comperta sunt; tum nuper Refrigerius Presbyter, quem coram videtis, ab Euagrio fideli viro, ex tribunis, sub invocatione divinæ majestatis audivit, qui sibi hoc ab ipso Avitiano relatum esse jurabat. Cæterum nolo miremini, me hodie facere, quod hesterno non feci, ut ad singulas quasque virtutes nomina testium personasque subnectam; ad quas si quis fuerit incredulus, quia adhuc in corpore sunt, recurrat. Exigit id infidelitas plurimorum, qui in aliquibus, quæ hesterno memorata sunt, nutare dicuntur. Accipiant ergo testes

adhuc incolumes atque viventes, quibus, quia de fide noſtra dubitant, magis credant. Sed ſi adeo infideles ſunt, profiteor quia nec illis ſunt credituri. Miror autem quemquam, qui vel tenuem ſenſum religionis habeat, tantum piaculi velle committere, ut putet quemquam de Martino poſſe mentiri. Faceſſat à quoquam qui ſub Deo vivit, iſta ſuſpicio. Neque enim Martinus hoc indiget, ut mendaciis aſſeratur; ſed tamen totius ſermonis fidem apud te Chriſte depromimus, nos nec alia dixiſſe, nec alia dicturos, quam quæ aut ipſi vidimus, aut quæ manifeſtis auctoribus, vel plerumque ipſo referente, cognovimus. Cæterum etſi dialogi ſpeciem, quo ad revelandum faſtidium lectio variaretur, aſſumpſimus, nos pie præſtare profitemur hiſtoriæ veritatem. Hæc me extrinſecus inſerere, nonnullorum incredulitas, non ſine meo dolore compulerit. Sed redeat ad noſtrum ſermo confeſſum; in quo cum me tam ſtudioſe audiri videam, fateor, neceſſe eſt Aprum feciſſe conſtanter, qui repulit infideles; eos tantum judicans audire debere, qui crederent.

VI. Efferor, ſiquidem creditis, ſpiritu, & præ dolore totus inſanio. Non credent Martini virtutibus Chriſtiani, quas dæmones fatebantur? Monaſterium beati viri duobus à civitate erat millibus diſparatum: ſed ſi quoties venturus ad eccleſiam, pedem extra cellulæ ſuæ limen extulerat, videres per totam eccleſiam energumenos rugientes, & quaſi adveniente judice agmina damnanda trepidare, ut adventum Epiſcopi clericis, qui venturum eſſe neſcirent, dæmoniorum gemitus indicaret. Vidi quendam appro-

Agmina damnanda trepidare.] Paulinus *larvas* vocat. Sic & Fortunatus IV.

Agmina larvarum trepidabant ore rotato.

Orabat.] Paulinus V.

— *Admoto verbi terrore fugavit.*

Minucius Felix in Octavio: *Ipſos dæmonas de ſemetipſis confiteri, quoties à nobis tormentis verborum, & orationum incendiis de corporibus exiguntur.* Lactantius II. Inſt. 16. *cultores Dei metuunt, cujus nomine adjurati, de corporibus exeunt: quorum verbis tanquam flagris verberati.* Vide Cyprianum libro, quod Idola Dii non ſint.

Tum

appropiante Martino in aëre raptum, manibus extensis in sublime suspendi, ut nequaquam solum pedibus attingeret. Si quando autem exorcizandorum dæmonum Martinus operam recepisset, neminem manibus attrectabat, neminem sermonibus increpabat, sicut plerumque per clericos rotatur turbo verborum, sed admotis energumenis, cæteros jubebat abscedere, ac foribus obseratis in medio ecclesiæ cilicio circumtectus, cinere respersus, solo stratus orabat. Tum vero cerneres miseros diverso exitu perurgeri, hos sublatis in sublime pedibus quasi de nube pendere, nec tamen vestes defluere super faciem, ne faceret verecundiam nudata pars corporum. Atin parte alia videres sine interrogatione vexatos & sua crimina confitentes: nomina etiam nullo interrogante prodebant. Ille se Jovem, iste Mercurium fatebatur. Postremo cunctos diaboli ministros cum ipso cerneres auctore cruciari. Ut jam in Martino illud fateamur impletum, quod scriptum est: *Quoniam sancti de Angelis judicabunt.*

VII. Pagum quendam in Senonico annis singulis grando vastabat. Compulsi extremis malis incolæ à Martino auxilium poposcerunt, missa per Auspicium præfectorium virum satis fida legatione, cujus agros specialiter gravior quam cæterorum adsueverat procella populari. Sed facta ibi oratione, Martinus ita universam penitus liberavit ab ingruenti peste regionem, ut per viginti annos, quibus postea mansit in corpore, grandinem in illis locis nemo pertulerit. Quod ne fortuitum esse, & non potius Martino præstitum putaretur, eo anno quo ille defunctus est, rursus incubuit rediviva tempestas. Adeo sensit & mun-

Tum vero cerneres miseros.] Idem de energumenis ad sepulcra Martyrum cruciatis refert Hieronymus in epitaphio Paullæ matris, ad Eustochium. Quem tamen locum ex isto sic opinor emendandum: *Alios rotare caput, &c. suspensisque pede fœminis vestes non defluere in faciem.* Giselinus. Idem factitatum ad memorias & tumulos martyrum legimus. *Paulinus* in Natali VII. S. Felicis. *Hieronym.* in Epitaphio Paulæ ad Eustochium.

Secre-

mundus viri fidelis exceſſum, ut cujus vita jure gaudebat, etiam ejuſdem mortem lugeret. Cæterum ſi ad hæc probanda, quæ diximus, teſtes etiam infirmior auditor exegerit, non unum ego hominem, ſed multa millia producam; & totam in teſtimonium virtutis expertæ Senonum advocabo regionem. Et tamen tu Refrigeri Presbyter, credo, meminiſti, nuper nobis ſuper hoc cum Romulo Auſpicii illius filio, honorato, & religioſo viro, fuiſſe ſermonem; qui hæc nobis tanquam incomperta referebat, & cum futuris proventibus per aſſidua damna trepidaret, ut ipſe vidiſti, magno ſecum mœrore lugebat, Martinum non in hæc tempora reſervatum.

VIII. Sed ut ad Avitianum recurram, qui cum in omnibus locis cunctiſque urbibus ederet crudelitatis ſuæ infanda monumenta, Turonis tantum innocens erat. Et illa beſtia, quæ humano ſanguine, & infelicium mortibus alebatur, mitem ſe atque tranquillum beato viro præſente præſtabat. Memini quodam die ad eum veniſſe Martinum; qui ubi ſecretarium ejus ingreſſus eſt, vidit poſt tergum ipſius dæmonem miræ magnitudinis aſſidentem. Quem eminus (ut verbo, quia neceſſe eſt, parum Latino loqua-

Secretarium ejus ingreſſus eſt.] Avitiani. In his ſecretariis jura olim reddebant Iudices. Eaque vox frequens eſt, ut l. pen. C. de accuſat. & in Cod. Theodoſ. l. 1. de offic. rect. prov. in lib. 20. de Exactio. & in Novella Valentiniani de Epiſc. Iudic. Auguſtinus III. contra Creſcon. cap. 56. *ſecretarium prætorii* vocat.

Exſufflans.] Paulinus v.

—— *Vt flatu benedicti contigit oris.*

Nihil frequentius in Sanctorum geſtis dæmonum *exſufflatione*, *inſufflatione*, *inſputatione*. Vita Pachomii: *Qui ſigno crucis frontem ſuam muniens, exſufflavit in eum, moxque fugatus eſt.* Irenæus 1,9. *exſufflantes & anathematizantes eum.* Tertullianus de Idolol. XI. *Quo ore fumantes aras deſpuet & exſufflabit, quibus ipſe proſpexit?* Exſufflatio fiebat non ſolum à baptizante in faciem baptizandi, ſed etiam à baptizando in Diabolum, cui renunciabat. Hujus meminit Cyprianus, ſive potius Author lib. de Duplici Martyr. *Denunciaſti perpetuas inimicitias, renunciaſti omnibus illius pompis ac voluptatibus, exſufflaſti, exibilaſti, juraſti in verba Redemptoris.* Rabanus, lib. 1. c. 27. de Inſt. Cler. ait à baptizato *poteſtatem ſævam exſufflari.* Dionyſius de Eccleſ. Hierarchia c. 2. ait: *Deinde cum illum, occidentem verſus, attendentem, manuſque porrigentem collocavit, tunc eum jubet ter Satanam inſufflare, & præterea quæ abrenunciationis ſunt, profiteri.*

Quæ.

loquamur) exsufflans, Avitianus se exsufflari existimans. *Quid me*, inquit, *sancte sic aspicis?* Tum Martinus: *Non te*, inquit, *sed eum qui cervici tuæ teter incubuit.* Ita recessit diabolus & reliquit familiare subsellium. Satisque constat, ab illo die Avitianum mitiorem fuisse; seu quod intellexerit, egisse se semper assidentis sibi diaboli voluntatem; seu quod immundus spiritus ab illius confessu per Martinum fugatus, privatus est potestate grassandi, cum erubesceret minister auctorem, nec ministrum auctor urgeret.

IX. In vico autem Ambatiensi, id est, castello illo veteri, quod nunc frequens habitatur à fratribus, idolum noveratis grandi opere constructum. Politissimis saxis moles turrita surrexerat, quæ in conum sublime procedens, superstitionem loci operis dignitate servabat. Hujus destructionem Marcello, ibidem consistenti Presbytero, vir beatus sæpe mandaverat. Post aliquantum tempus regressus, increpat Presbyterum, cur adhuc idoli structura consisteret. Ille caussatus, vix militari manu & vi publicæ multitudinis, tantam molem posse subverti, nedum id facile putaret per imbecilles clericos, aut infirmos monachos quivisse curari. Tum Martinus recurrens ad nota subsidia, noctem totam in orationibus pervigilat. Mane orta tempestas, ædem idoli usque ad fundamentum provolvit. Verum hæc Marcello teste dicta sint.

X. Aliam ejus non dissimilem, in simili opere, virtutem Refrigerio adstipulante perhibeo. Columnam immensæ molis, cui idolum superstabat, parabat evertere: sed

Quæ in conum sublime procedens.] Nemo non videt, ea verba, *in quo collectio summitatis*, scholiastæ nescio cujus esse. At utrum verius censeri debeat, *thronum* ne an *conum*, dubitare quis possit, nisi glossema faceret pro posteriore. Nihil enim aliud conus, quam collectio summitatis, ut in meta, pyramide, & turbine inverso. Non ignoro in Fortunato aliud legi:

In sublime thronum procedens æde superba.

Verum ille versus aut depravatus est, ut totum ejus opusculum, aut certe, ut clementissime dicam, quod elegantissime extulit Severus, reddidit non optime. *Gisel.*

Piscem

sed nulla erat facultas, qua id daretur effectui. Tum ad orationem suo more convertitur. Visam, certum est, parilem quodammodo columnam ruere de cœlo, quæ impacta idolo totam illam inexpugnabilem molem solvit in pulverem: parum scilicet, si invisibiliter cœli virtutibus uteretur, nisi ipsæ virtutes visibiliter servire Martino humanis etiam oculis cernerentur.

XI. Idem autem Refrigerius mihi testis est, mulierem profluvio sanguinis laborantem, cum Martini vestem (exemplo mulieris illius euangelicæ) contigisset, sub momento temporis fuisse sanatam.

XII. Serpens flumen secabat, & ripæ, in qua constiteramus, adnatabat: *In nomine*, inquit, *Domini jubeo te redire.* Mox se mala bestia ad verbum sancti retorsit, & in ulteriorem ripam nobis exspectantibus transmeavit. Quod cum omnes non sine miraculo cerneremus, altius ingemiscens ait: *Serpentes me audiunt, & homines non audiunt.*

XIII. Piscem Paschæ diebus edere consuetus, paullo ante horam refectionis interrogat, an haberetur in promptu. Tum Cato Diaconus, ad quem monasterii administratio pertinebat, doctus ipse piscari, negat per totum diem sibi ullam cessisse capturam, sed neque alios piscatores, qui vendere solebant, quidquam agere quivisse. *Vade*, inquit, *mitte linum tuum, captura proveniet.* Contigua flu-

Piscem Paschæ diebus edere consuetus.] Iejunia sua solemnibus Paschæ & Pentecostes diebus laxabant. *Paulinus* v. *Tertullian.* 1. de Corona mil. *Epiphan.* III. contra hæreses. *Hieronym.* epist. LIV. & LVIII. Iejunium Quadragesimale fuit quondam observatum admodum severe in sicco & aqua, sine vino aut piscibus. Veteres enim siccorum esu utebantur, id est, pane & sale cum aqua. *Epiphan.* in fine Panarii. Et jejunatum est à carnibus & vino. *Greg. Nyss.* Oratione de amandis pauperibus. Et Concil. Carthag. IIII. c. 85. Hieron. ad Lætam: *In jejuniis ab oleo & pomis abstinebant.* & in Epitaph. Paulæ, *à vino, liquamine, piscibus, melle, ovis.* Chrysost. Serm. de jejunio, ait, *à vino, & carne jejunare Ecclesiam.* Microlog. cap. 49. *Nec juxta canones Quadragesimaliter jejunare censemur, si ante vesperam reficimur.* Ambros. serm. 34. Iejunum in Quadragesima pransо opponit. *Perkins.*

Ex

flumini, ut Sulpicius iſte deſcripſit, habebamus habitacula. Proceſſimus cuncti, utpote feriatis diebus, videre piſcantem; omnium ſpebus intentis, non incaſſum futura tentamina, quibus piſcis Martino auctore, Martini uſibus quæreretur. Ad primum jactum reti permodico immanem eſocem Diaconus extraxit, & ad monaſterium lætus accurrens, nimirum, ut dixit poëta, neſcio quis (utimur enim verſu ſcholaſtico, quia inter ſcholaſticos fabulamur) *Captivumque ſuem mirantibus intulit Argis.* Vere Chriſti iſte diſcipulus, geſtarum à Salvatore virtutum, quas in exemplum ſanctis ſuis edidit, æmulator, Chriſtum quoque in ſe monſtrabat operantem, qui ſanctum ſuum uſquequaque glorificans, diverſarum munera gratiarum in unum hominem conferebat.

XIV. Teſtatur Arborius ex præfecto, vidiſſe ſe Martini manum ſacrificium offerentis, veſtitam quodammodo nobiliſſimis gemmis, luce micare purpurea, & ad motum dextræ colliſarum inter ſe fragorem audiſſe gemmarum.

XV. Veniam ad illud, quod propter notam temporum ſemper occultavit; ſed nos celare non potuit. In quo illud eſt miraculi, quod facie ad faciem cum eo eſt angelus collocutus. Maximus Imperator, alias ſane bonus, depravatus conſiliis ſacerdotum, poſt Priſcilliani necem, Ithacium Epiſcopum Priſcilliani accuſatorem, cæteroſque illius ſocios, quos nominari non eſt neceſſe, vi regia tuebatur, ne quis ei crimini daret, opera illius cujuſcumquemodi homi-

Ex præfecto.] Supra de Vita Martini xx. *Vir præfectorius.* Fortunatus IV.

Nobile quinetiam ex præfecto Arborius ſignum.

Fit ejuſdem Arborii mentio in Vita B. Martini cap. 20. ubi virum præfectorium nominat: Meminit Æmilii Magni Arborii Avunculi, & Cœcilii Agricii Arborii avi ſui Auſon. parent. 3. & 4. qua è familia hic fortaſſe eſt oriundus. *Giſelinus.*

Sacrificium offerentis.] Sic veteres vocarunt cœnam Domini, variis de cauſis. Vide Mornæum & alios.

Maximus Imperator.] Vide II. Hiſtor. & ibidem Notas pagina 470, & 471.

Cujuſ-

minem fuisse damnatum. Interea Martinus multis gravibusque laborantium caussis ad comitatum ire compulsus, procellam ipsam totius tempestatis incurrit. Congregati apud Treveros Episcopi tenebantur, qui quotidie communicantes Ithacio communem sibi caussam fecerant. His ubi nuntiatum est inopinantibus, adesse Martinum, totis animis labefacti, mussitare & trepidare cœperunt. Et jam pridie Imperator ex eorum sententia decreverat, tribunos summa potestate armatos ad Hispanias mittere, qui hæreticos inquirerent, deprehensis vitam & bona adimerent. Nec dubium erat, quin sanctorum etiam maximam turbam tempestas ista depopulatura esset, parvo discrimine inter hominum genera: etenim tum solis oculis judicabatur, cum quis pallore potius, aut veste, quam fide hæreticus æstimaretur. Hæc nequaquam placitura Martino, Episcopi sentiebant: sed male consciis illa vel molestissima erat cura, ne se ab eorum communione adveniens abstineret, non defuturis qui tanti viri constantiam præmissa auctoritate sequerentur. Ineunt cum Imperatore consilium, ut missis obviam magisterii officialibus, urbem illam propius vetaretur accedere, nisi se cum pace Episcoporum ibi consistentium adfore fateretur. Quos ille callide frustratus, profitetur se cum pace Christi esse venturum. Postremo

Cujuscumquemodi hominem.] Non absimile est vero, substituendam hoc loco vocem omni antiquitati hac notione usitatissimam, *cuicuimodi*, ubique fere superioribus sæculis è bonis scriptoribus ejectam. Gellius lib. 9. cap. 2. *Demus huic aliquid æris, cuicuimodi est.* Quod solius lituræ occasione propono. Neque enim alterum displicet, cum eadem fere forma in Sallustii Catilina legatur, *cujusque modi hominum genus.* Giselin.

Qui quotidie communicantes Ithacio communem sibi causam fecerant.] Condemnato, opera Ithacii, Priscilliano, Ecclesia graviter scissa fuit. Quidam enim eum aversabantur ut sanguinarium: alii factum defendebant. *Baronius.*

Pallore potius, aut veste.] Vide Notas ad 11. Histor. pag. 473.

Magisterii officialibus.] Sub finem libri 11. Hist. Sacræ, eum qui huic officio præest, vocat magistrum officiorum. Et Ammian. lib. XXVI. *tractatique asperius ab Vrsatio tunc magistro officiorum.* Ut Magisterium sit ipsum dignitatis nomen. Ibidem Ammian. *Auctus magisterii dignitate, &c.* Giselinus.

In

ſtremo ingreſſus nocturno tempore, adiit Eccleſiam tantum orationis gratia. Poſtridie palatium petit. Præter multas, quas evolvere longum eſt, has principales petitiones habebat: pro Narſete comite, & Leucadio præſide, quorum ambo Gratiani partium fuerant, pertinacioribus ſtudiis, quæ non eſt temporis explicare, iram victoris emeriti. Illa præcipua cura, ne tribuni cum jure gladiorum ad Hiſpanias mitterentur. Pia enim erat ſolicitudo Martino, ut non ſolum Chriſtianos, qui ſub illa erant occaſione vexandi, ſed ipſos etiam hæreticos liberaret. Verum primo die, atque altero, ſuſpendit hominem callidus Imperator, ſive ut rei pondus imponeret, ſive quia nimis ſibi implacabilis erat, ſeu quia (ut plerique tum arbitrabantur) avaritia repugnabat: ſiquidem in bona eorum inhiaverat. Fertur enim ille vir multis boniſque actibus præditus, adverſus avaritiam parum conſuluiſſe: niſi fortaſſe regni neceſſitate, quippe exhauſto ſuperioribus principibus reipublicæ ærario, pæne ſemper in expeditione atque procinctu bellorum civilium conſtitutus, facile excuſabitur, quibuſlibet occaſionibus ſubſidia imperio paraviſſe. Interea Epiſcopi, quorum communionem Martinus non inibat, trepidi ad regem concurrunt, prædamnatos ſe conquerentes, *actum eſſe de ſuo omnium ſtatu, ſi Theogniſti pertinaciam, qui eos ſolus palam lata ſententia condemnaverat, Martini armaret auctoritas, non oportuiſſe hominem recipi mœnibus: illum jam non defen-*

In bona eorum inhiaverat.] Idem ei Latinus Pacatus objecit. Immane atque incredibile, quibus verbis Maximi avaritiam in ſua ad Theodoſium panegyri efferat Latinus Pacatus: *Quid*, inquit, *referam profunctorum honoribus ſummis virorum bona publicata, capita diminuta, vitam ære taxatam? Stabat ipſe purpuratus ad lances, & momenta ponderum, nutuſque trutinarum pallens atque inhians exigebat. Comportabantur interim ſpolia provinciarum, exuviæ exſulum, bona peremptorum. Hîc aurum matronarum manibus extractum: illic raptæ pupillorum cervicibus bullæ: iſtic dominorum cruore perfuſum appendebatur argentum: numerari ubique pecuniæ: fiſci repleri: æra cumulari: vaſa concîdi: cuivis ut non Imperatoris domicilium, ſed latronis receptaculum videretur.* Hæc, aliaque plura Pacatus: in quibus tamen non minus rhetorem, quam hiſtoricum agnoſcas. *Idem.* Vide Notas ad 11. Hiſtor.

defensorem hæreticorum esse, sed vindicem: nihil actum morte Priscilliani, si Martinus exerceat illius ultionem. Postremo prostrati, cum fletu & lamentatione potestatem regiam implorant, ut utatur adversus unum hominem vi sua. Nec multum aberat, quin cogeretur imperator Martinum cum hæreticorum sorte miscere. Sed ille licet Episcopis nimio favore esset obnoxius, non erat nescius Martinum fide, sanctitate & virtute cunctis præstare mortalibus: alia longe via Sanctum vincere parat. Ac primo secreto accersitum, blande appellat, hæreticos jure damnatos more judiciorum publicorum, potius quam insectationibus sacerdotum: non esse caussam, qua Ithacii, cæterorumque partis ejus communionem putaret esse damnandam. Theognistum odio potius, quam caussa feciſſe discidium; eundemque tamen solum esse, qui se à communione interim separarit: à reliquis nihil novatum. Quin etiam ante paucos dies habita Synodus, Ithacium pronuntiaverat culpa non teneri. Quibus cum Martinus parum moveretur, rex ira accenditur, ac se de conspectu ejus abripuit. Et mox percussores his, pro quibus Martinus rogaverat, diriguntur. Quod ubi Martino compertum jam noctis tempore est, palatium irrupit. Spondet, si parceretur, se communicaturum,

Hæreticos jure damnatos move judiciorum publicorum, potius quam insectationibus sacerdotum.] Caute Sancti patres civilem Magistratum interpellarunt, ut opem Ecclesiæ contra hæreticos ferret. Nam ab inferendo capitali supplicio eum magnopere dehortati sunt, ut ex Augustino & aliis patet. Unde & in Ecclesia Catholica usu receptum est, ut cum quis expetit à secularibus Magistratibus opem adversus hæreticos, ne Ithacianæ partis consors & sectator esse videatur, contestationem illam occulte præmittere; nimirum sic se correctionem expetere delinquentium, ut tamen citra pœnam sanguinis puniantur. *Baronius.*

Habita Synodus.] Burdigalensisne, de qua sub finem lib. II. Sacræ historiæ? quod sane non videtur. Nam Priscillianus quidem in ea hæreseos damnatus est & motus episcopatu: sed multum deinde temporis interjectum, cum provocasset ad principem, idemque Martini rogatu quoad Treveris fuit, cognitionem & sententiam suspendisset. *Gisselinus.*

Spondet, si parceretur, se communicaturum.] Cur Martinus dimoverit Imp. ab inquisitione hæreticorum, causam Severus justissimam affert. Quia nimirum optimi quique Christiani, quorum palle-

caturum, dummodo ut & tribuni jam in excidium Ecclesiarum ad Hispanias missi retraherentur. Nec mora intercessit, Maximus indulget omnia. Postridie Felicis Episcopi ordinatio parabatur, sanctissimi sane viri, & plane digni, qui meliore tempore sacerdos fieret. Hujus diei communionem Martinus iniit, satius æstimans ad horam cedere, quam his non consulere, quorum cervicibus gladius imminebat. Veruntamen summa vi Episcopis nitentibus, ut communionem illam subscriptione firmaret, extorqueri non potuit. Postero die se inde proripiens, cum revertens in via mœstus ingemisceret, se vel ad horam noxiæ communioni fuisse permixtum: haud longe à vico, cui nomen est Andethanna, qua vastas solitudines silvarum secreta patiuntur, prægressis paullulum comitibus, ille subsedit, caussam doloris & facti accusante ac defendente invicem cogitatione pervolvens. Astitit ei repente Angelus: Merito, *inquit*, Martine compungeris, sed aliter exire nequisti. Repara virtutem, resume constantiam, ne jam non periculum gloriæ, sed salutis incurreris. Itaque ab illo tempore satis cavit, cum illa Ithacianæ partis communione misceri. Cæterum cum quosdam ex energumenis tardius quam

pallerent ora jejuniis, & ex disciplina gravior esset incessus, facile pro hæreticis habiti fuissent absque diligentiori examine, & cæsi: cum ipsi Priscilliani ut laterent, secularibus se moribus conformarent, & solito more, pejerarent ac fallerent. Cuinam parcerent exploratores, si ipse Martinus ob magnam abstinentiam vultu pallens, in crimen ejus hæresis adductus fuit? Accidebat proculdubio in Hispaniis, quod de urbe Hieronymus tradit: *Quam*, inquit, *viderint pallentem atque tristem, miseram & Manichæam vocant*. Epist. XXII.

Felicis Episcopi ordinatio parabatur.] Felix hic, una cum Martino, in causa Ithaciana lapsus, & ab illis Episcopus Trevirensis ordinatus fuit, ut Marianus Scotus affirmat. Ejus meminit Concilium Taurinen. c. 5. *Illud decrevit præterea sancta Synodus, ut, quoniam Legatos Episcopi Galliarum, qui Felici non communicant, destinarunt, si quis ab ejus communione sequestrare velit, in nostræ sanctæ pacis consortium suscipiatur.*

Hujus diei communionem Martinus iniit.] Majore constantia Maximo ad id ipsum allicienti, nempe ut communicaret Episcopis partis Ithacianæ, Ambrosius restitit anno sequente, cum apud eum legatione fungeretur pro Valentiniano Imperatore. *Baronius.*

quam solebat, & gratia minore curaret, subinde nobis cum lacrymis fatebatur se propter communionis illius malum, cui se vel puncto temporis, necessitate, non spiritu, miscuisset, detrimentum sentire virtutis. Sedecim postea vixit annos, nullam Synodum adiit, ab omnibus Episcoporum conventibus se removit.

XVI. Sed plane, ut experti sumus, imminutam ad tempus gratiam multiplici mercede reparavit. Vidi praeterea ad pseudothyrum monasterii ipsius adductum energumenum, & prius quam ad limen attingeret, fuisse curatum.

XVII. Testantem quendam nuper audivi, cum in Tyrrheno mari cursu illo, quo Romam tenditur, navigaret, subito turbinibus exortis, extremum vitæ omnium fuisse discrimen. In quo cum quidam Ægyptius negotiator nec dum Christianus, magna voce clamaverit, *Deus Martini eripe nos*: mox tempestatem fuisse sedatam, seque optatum cursum cum summa placidi æquoris quiete tenuisse.

XVIII. Lycontius ex Vicariis vir fidelis, cum familiam illius lues extrema vexaret, & inauditæ calamitatis exemplo per totam domum corpora ægra procumberent, Martini per litteras imploravit auxilium. Quo tempore vir beatus

Ad Pseudothyrum.] In tribus hisce opusculis unicum hunc locum ex ingenio non etiam è libris correxi, ac mutavi. Cum enim in Lazio & quatuor Lovan. esset pseudophoram, quintus autem Laurent. duplicem afferret scripturam, nempe pseudoforum & pseudotiforum, quod posterius item Trudon. ostendit: ausus sum penultima syllaba extrita scribere *pseudothyrum*, ipsa sententia idem postulante. Quam (ut ex Langio meo intellexi) secutus olim Aldus, fores monasterii, suppositit. Accedit, quod Orosium huic nostro ætate supparem eadem Græca voce usum videbam lib. VII. cap. 6. Quæ tamen itidem, ut hoc loco in manuscriptis lib. depravata visitur, in seudocherum. Ammian. lib. 27. latentem posticam appellat, Horat. ad Torquatum, ex verbo fecit orationem, Atria, *inquit*, servantem postico falle clientem. *Giselin.*

Ex vicariis.] Sic hoc dialog. cap. 1. de Eucherio, more ejus sæculi, quo eos qui ejusmodi muneribus, aut dignitatibus functi erant, ex præfecto, ex tribunis, ex consule, ex prætore, &c. appellabant, quomodo Rom. olim quæstorios viros, prætorios & consulares, nominabant, qui eos magistratus aliquando gessissent. Quin & posteriori ætate exconsules & exquæstores dicebant, ut ex Cod. Iust. est discere, eadem ratione, qua eumdem & pro consule & pro consulem nominitabant. *Giselin.*

Qui-

beatus rem esse promisit difficilem impetrari. Nam spiritu sentiebat, domum illam divino numine verberari: tamen non prius destitit septem totos dies, totidemque noctes orando & jejunando continuans, quam id quod exorandum receperat, impetraret. Mox ad eum Lycontius, divina expertus beneficia pervolavit, nuntians simul & agens gratias, domum suam omni periculo liberatam. Centum etiam argenti libras obtulit, quas vir beatus nec respuit, nec recepit. Sed priusquam pondus illud monasterii limen attingeret, redimendis id captivis continuo deputavit. Et cum ei suggereretur à fratribus, ut aliquid ex eo in sumptum monasterii reservaret; omnibus enim angustum esse victum, multis deesse vestitum: *Nos*, inquit, *Ecclesia & pascat & vestiat, dummodo nihil nostris usibus quaesisse videamur.*

XIX. Succurrunt hoc loco illius viri magna miracula, quæ facilius admirari possumus, quam referre. Agnoscitis profecto quod dico: multa sunt illius quæ non queunt explicari. Veluti istud est, quod nescio an ita, ut gestum est, à nobis possit exponi. Quidam è fratribus (nomen non ignoratis: sed celanda persona est, ne sancto viro verecundiam fecerimus) quidam ergo cum ad fornaculam illius carbonum copiam reperisset, & admota sibi sellula divaricatis pedibus super ignem illum nudato inguine resideret, continuo Martinus factam sacro tegmini sensit injuriam, magna voce proclamans: *Quis*, inquit, *nudato inguine nostrum incestat habitaculum?* Hoc ubi ille frater audivit, & ex conscientia quod increpabatur agnovit: continuo ad nos cucurrit exanimis, pudorem suum non sine Martini virtute confessus.

XX. Quodam itidem die dum in area, quæ parva admodum

Quidam è fratribus.] Hæc duo, quæ sequuntur miracula, absunt à quinto libro Paulini. Ea autem Fortunatus IV, 19, 20. habet. Sextus autem liber miraculorum Martini, complectitur ea quæ Severus non habet, quorum indiculum Paulinus à Perpetuo Episcopo Turonensi acceperat.

modum tabernaculum illius ambiebat in illo suo (quod nostis omnis) sedili ligneo resedisset, vidit duos dæmones in excelsa illa quæ monasterio supereminet, rupe consistere, inde alacres ac lætos vocem istiusmodi adhortationis emittere: *Heia te Brictio, Heia te Brictio.* Credo cernebant miserum eminus propinquantem, conscii quantam illi rabiem spiritus suscitassent. Nec mora, Brictio furibundus irrupit, ibi plenus insaniæ, evomuit in Martinum mille convicia. Objurgatus enim pridie ab eo fuerat, cur qui nihil umquam ante clericatum (quippe qui in monasterio ab ipso Martino nutritus) habuisset, equos aleret, mancipia compararet. Nam jam illo tempore arguebatur à multis, non solum pueros barbaros, sed etiam puellas scitis vultibus coëmisse. Quibus rebus infelicissimus insano felle commotus, &, ut credo, præcipue dæmonum illorum agitatus instinctu, Martinum ita aggressus est, ut vix manibus temperaret: cum quidem sanctus vultu placido, mente tranquilla infelicis amentiam per mitia verba cohiberet. Sed ita in eo nequam spiritus redundabat, ut ne sua quidem illi, quamvis vana admodum, mens subesset, trementibus labiis, incertoque vultu, decolor præ furore, rotabat verba peccati, se asserens sanctiorem: quippe qui à primis annis in monasterio inter sacras ecclesiæ disciplinas ipso Martino educante creviſſet: Martinum vero & à principio, quod ipse diffiteri non posset, militiæ actibus sorduisse, & nunc per inanes superstitiones & phantasmata visionum ridicula prorsus inter deliramenta senuisse. Hæc cum multa, atque alia etiam, quæ reticere melius est, acerbiora vomuisset, egressus tandem furore satiato quasi qui se penitus vindicasset, rapidus ea qua parte venerat, recurrebat: cum interea, credo per Martini orationes, fugatis ab illius corde dæmonibus, reductus in pœnitentiam, mox revertitur, atque ad Martini se genua prosternit veniam poscens, fatetur errorem, nec sine dæmone se fuisse tandem

tandem ſanior confitetur. Non erat apud Martinum labor iſte difficilis, ut ignoſceret ſupplicanti. Tunc & ipſi, & nobis omnibus ſanctus expoſuit, qualiter illum à dæmonibus vidiſſet agitari: ſe conviciis non moveri, quæ magis illi à quo eſſent effuſa, nocuiſſent. Exinde cum idem Brictio multis apud eum magniſque criminibus perſæpe premeretur, cogi non potuit ut eum à Presbyterio ſubmoveret, ne ſuam perſequi videretur injuriam: illud ſæpe commemorans, ſi Chriſtus Judam paſſus eſt, cur ego non patiar Brictionem? Ad hæc Poſthumianus? Audiat, *inquit*, iſtud exemplum noſter iſte de proximo. Qui cum ſit ſapiens, immemor præſentium, immemor futurorum, ſi fuerit offenſus, inſanit, in ſua ſe non habens poteſtate: ſævit in clericos, graſſatur in laicos; totumque terrarum orbem in ſuam commovet ultionem: in qua per triennium jugiter dimicatione conſiſtens, nec tempore, nec ratione ſedatur. Dolenda hominis & miſeranda conditio, etiamſi hac ſola inſanabilis mali peſte premeretur. Verum iſta ei patientiæ & tranquillitatis exempla referre ſæpius Galle debueras, ut ſciret iraſci, & ſciret ignoſcere. Qui ſi iſtum ipſum breviter inſertum ſermonem meum in ſe prolatum forte cognoverit, ſciat non magis ore inimici, quam amici animo me locutum: quia ſi fieri poſſet, optarem ut Martino potius Epiſcopo, quam Phalari tyranno ſimilis diceretur, Sed iſtum, cujus commemoratio parum ſuavis eſt, tranſea-

Vt eum à presbyterio ſubmoveret.] Hunc Brictionem ſive Briccium Gregor. Turonenſis narrat B. Martino Arcadii & Honorii anno 11. ſucceſſiſſe, & eo munere annis 47. ſanctiſſime, nonnullis tamen cum moleſtiis ac miſeriis obito, ſepultum tandem fuiſſe in eadem baſilica, quam B. Mart. vivus ædificaverat. Hiſt. l. 11. item l. x. Hujus tamen rei nullam à Severo factam eſſe mentionem, non poſſum ſatis demirari. *Giſelin.*

Sævit in clericos, graſſatur in laicos.] Clerici apud Veteres à Laicis diſtincti, quod munus gerebant in Eccleſia publicum, quo diſtinguebantur ab iis, quibus non fuit cura Eccleſiæ. Deinde quia in pœnis ratio habebatur perſonarum; ſi clerici, majores erant; ſi laici, minores. Abuſus ergo diſtinctionis eſt, ut populus æſtimetur prophanus, & clerici immunes fiant à civili gubernatione. *Perkinſ.*

transeamus, & ad Martinum noſtrum Galle redeamus. Tum ego, cum jam adeſſe veſperum occiduo ſole ſentirem, *Dies*, inquam, *abiit, Poſthumiane: ſurgendum eſt. Simul tam ſtudioſis auditoribus cœna debetur.*

XXI. De Martino autem exſpectare non debes, ut ulla ſit meta referendi. Latius ille diffunditur, quam ut ullo valeat ſermone concludi. Ita interim de illo viro portabis Orienti. Sed dum recurris, diverſaſque regiones, loca, portus, inſulas, urbeſque præterlegis, Martini nomen & gloriam ſparge per populos. In primis memento non præterire Campaniam, & ſi maxime curſus in devio ſit, non tamen tibi tanti ſint vel magnarum morarum ulla diſpendia, quin illic adeas illuſtrem virum, ac toto laudatum orbe, Paullinum: illi, quæſo te, primum ſermonis noſtri, quem vel heſterno confecimus, vel hodie diximus, volumen evolve. Illi omnia referes, illi cuncta recitabis, ut mox per illum ſacra viri laudes Roma cognoſcat: ſicut primum illum noſtrum libellum non per Italiam tantum, ſed per totam etiam diffudit Illyricum. Ille Martini non invidus gloriarum, ſanctarumque in Chriſto virtutum piiſſimus æſtimator, non abnuet præſulem noſtrum cum ſuo Felice componere. Inde ſi forte ad Africam transfretabis, referes audita Carthagini: licet jampridem, ut ipſe dixiſti, virum noverit, tamen nunc præcipue de eo plura cognoſcat, ne ſolum ibi Cyprianum martyrem ſuum, quamvis ſancto illius ſanguine conſecrata, miretur. Jam ſi ad lævam, Achaiæ ſinum paullulum devexus intraveris, ſciat

Non abnuet Præſulem.] Videtur expetiiſſe Severus, ut vitam Martini ſcriberet Paulinus Nolanus. Ac in ea opinione eſt Greg. Turon. ac Venantius Fortunatus, lib. 1.

—— *Fidepollens Paullinus & arte*
Verſibus explicuit Martini dogma magiſtri.

Sed errant, qui vitam Martini à Paulino Seniore ſcriptam putant. Iunior enim quidam fuit, cujus extant verſus de Martino. Quod oſtendit Baronius ad A. cccc 11. Præſul nomen ſummi in Eccleſia honoris, idem quod πολιάρχης, Antiſtes, Pontifex ſummus. *Salmaſius.*

Ad lævam, Achaiæ ſinum.] Corinthiacum ſinum ſignificat, qui Achaiæ ad lævam eſt. *Giſelin.*

Solum

sciat Corinthus, sciant Athenæ, non sapientiorem in Academia Platonem, nec Socratem in carcere fortiorem. Felicem quidem Græciam, quæ meruit audire Apostolum prædicantem: sed nequaquam à Christo Gallias derelictas, quibus donaverit habere Martinum. Cum vero ad Ægyptum usque perveneris, quanquam illa suorum sanctorum numero & virtutibus sit superba, tamen non dedignetur audire: quia illi, vel universæ Asiæ, in solo Martino Europa non cesserit.

XXII. Cæterum cum Hierosolymam inde petiturus ventis cursuum vela commiseris, negotium tibi nostri doloris injungo, ut si umquam illustris illius Ptolemaidis litus accesseris, solicitus inquiras, ubi sit consepultus noster ille Pomponius: nec fastidias visitare ossa peregrina. Multas illic lacrymas, tam ex affectu tuo, quam ex nostris funde visceribus. Ac, licet inani munere, solum ipsum flore purpureo, & suave redolentibus sparge graminibus. Dices tamen illi, sed non aspere, non acerbe, compatientis alloquio, non exprobrantis elogio: Quod si vel te quondam, vel me semper audire voluisset, & Martinum magis quam illum, quem nominare nolo, fuisset imitatus, nunquam à me tam crudeliter disparatus, ignoti pulveris regione tegeretur, naufragi sorte prædonis passus in medio mari mortem, & vix in extremo nactus littore sepulturam. Videant hoc opus suum, quicunque ex illius abscessu mihi nocere voluerunt: videant gloriam suam, & vel nunc adversum me grassari desinant vindicati. Hæc cum maxime flebili voce gemeremus, omnium lacrymis per nostra lamenta commotis, cum magna quidem Martini admiratione,

Solum ipsum flore purpureo, & suave redolentibus sparge graminibus.] Ethnicorum hic mos, ut notum. Qui & sepulcris coronas appendebant floridas, cujus ritus meminit Lucianus aliquoties, ut in Scytha, & περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων. Christiani vero hoc non faciebant. Quo nomine etiam à paganis accusati. Cæcilius apud Minucium in Octavio: *Coronas sepulcris denegatis.*

Magna quidem Martini admiratione.] Festum ejus ad XI. Novemb. in Fastos

tione, sed non minore ex nostris fletibus dolore, discessum est.

relatum est. Qua die Christiani, turpe dictu, altera Bacchanalia vivunt, & anserina carne se farciunt. Cujus moris origo incerta est. Quæ communiter tradunt, id propterea fieri, quod anseres Martinum strepitu suo prodiderint, vel ei causa mortis, ex nimio esu anserinæ carnis fuerint; & alia hujus generis, mera commenta sunt, ut Magnus Vossius censet. Cujus opinio est (ut mihi Cl. Vir G. Andreas Richterus perscripsit) à Septentrionalibus populis, rusticana præsertim plebe, hanc festivitatem descendisse, cui avis illa inter præcipua mensæ fercula, sicut urbanis turdus vel perdix.

FINIS.

Tem-

Temporum ratio Sacræ SVLPICI SEVERI Hiſtoriæ & reliquis opuſculis accommodata.

Ann. Mund.		
2242.	A *Orbe condito uſque ad eluvionem & Noë ex arca egreſſum ſunt anni*	2242
3312.	1. *Ab eo tempore, ad Abrahamum ortum anni ſunt*	1070
3387.	2. *Idem admonitus à Deo relicta patria venit in terram Chananæorum, ætatis anno*	75
3817.	3. *Ab ea Abrahami migratione, in illud tempus quo Hebræi ex Ægypto ſunt egreſſi, anni*	430
3884.	4. *Ab eo Hebræorum egreſſu, ad Ioſuæ mortem, anni*	67
4303.	5. *A Ioſuæ morte ad mortem Samſonis, anni*	419
4405.	6. *A Samſone ad quartum Salomonis annum, quo templi prima fundamenta jacta ſunt, anni*	102
4829.	7. *A quarto Salomonis anno ad captivitatem Babylonicam ſub Ieconia Rege cœptam, anni*	424
5089.	8. *A primo ejus captivitatis die ad reſtaurationem templi perfectam & Hieroſolymorum, anni*	260
5487.	9. *Ab eadem templi reſtitutione ad Chriſti crucem duobus Geminis Coſſ. anni*	* 398
ſive 5437.	*vel potius,*	348
5869.	10. *Ab iiſdem Coſſ. ad Stiliconem Conſulem, anni*	382
ſeu potius 5819.		

Ex hac tabella cuivis intelligere eſt, quam vere Severus initio Sacræ hiſtoriæ dixerit, Mundum ſua ætate ſex pœne annorum milibus fuiſſe conditum. Quam vero parum conſentiant qui rationem temporum inveſtigatam ediderunt, mox oſtendam, ſi prius ſingulorum capitum rationem paucis reddidero.

Primum igitur auctoris eſt. Secundum nos ex ſacra Bibliorum hiſtoria accerſivimus, quod reliqua ei ita videantur inniti, ut alioquin nullo modo conſtent. Inter ſecundum & tertium aliud medium Sulpicius inſerit eo tamen omiſſo, idem reliquas annorum ſummas ab Abrahamo in terram Chananæam commigrante, orditur. Quare & nos ſatis habuimus idem caſtigare, non etiam in huncindicem advocare.

Tertium ſummæ caput cum duobus ſequentibus ipſi auctori ſeſe debent: optimeque ea inter ſe convenire, indicio ſunt numeri minores iiſdem ſubſervientes.

Sexti vero, ut ab auctore ſubductum eſt, ea demum eſt ratio, ut

Heli

Heli annis 20. Samuelis & Saulis 38. Davidis ac Salomonis 44. id est, annis 102. utraque proxime superior adjiciatur. Sic enim efficientur 588.

In septimo colligendo auctoris verba secuti sumus, nulla habita ratione, dissentanea ne ea sint aliorum scriptis, an minus. Neque enim hoc agimus. Omnium itaque Regum Judæ anni ad unam summam revocati, redeunt ad 424. & menses 6. quorum mensium ea re non fecimus mentionem, quod in proximo item sequenti capite aliquot desiderentur.

Octavi capitis Severus est auctor: neque numeri, quibus Babylonicam servitutem & Persarum regna describit, eidem disconveniunt. Soli enim tres menses desiderantur, ut ex septem mensibus Magorum, qui Cambysem trucidarunt, & duobus Xerxis secundi, integer annus redeat. Minime vero hoc loco prætereundum, à Severo aliam longe supputandi viam monstrari, qua & propius multo itur, & minor est erratio. Scribit enim Darii; qui Hystaspis filius fuit, regnantis annum 32. eumdem esse, qui ab Urbe condita est 260. A quo deinde anno, si, inquit, investigatio Romanorum Consulum non fallit, anni reliqui sunt ad Stiliconem Consulem 888. cui summæ si annos 70. captivitatis Babylonicæ, 31. Darii, 9. Cambysis, 7. menses Magorum, & 32. Darii secundi adjeceris (sunt autem 102. & medius) summa nascetur annorum à die captivitatis Babylonicæ ad Consulem Stiliconem, 990. Illud scitum, quod quibus Severus maxime visus est diffidere, iidem minime omnium fefellerint, Consules dico Rom. quorum fastos ceteris omnibus Chronographiis certiores esse, solus hic locus fidem faciet. Quot enim annos tum Severus à T. Geganio Macerino & P. Minutio Augurino Coss. ad Stiliconem Cons. numerabat: totidem fere etiam hodie recensent omnes, qui eosdem fastos magno studio & sumptibus restituere atque illustrare enisi sunt, nominatim Hubertus Golzius noster, omnium longe princeps, qui duobus dumtaxat annis Severum nostrum superat numerans annos 890. cujus varietatis, quia item postea occurrit, alio loco & tempore rationem, volente Deo, sum redditurus.

Reliqua duo numerorum capita Auctori sua sunt: atque ut è variis auctoribus concinnata, ita quoque à fastis consularibus multum evariant, annis enim 50. eos excedunt. Qui excessus quoniam immodicus est, & severo Sulpicii calculo indignus, prope abest, ut levi mutatione illum ausim corrigere, & ad annorum numerum cum superiori æqualem reducere. quod facile fiet, si pro CCCXCVIII. restituamus CCCXLIII. tum enim in utriusque summæ reductione neque plures erunt neque pauciores ann. 990.

Vita

Vita B. MARTINI, & quæ eodem tempore gesta sunt, Onuphrii fastis sive Chronico Ecclesiæ accommodata.

Ann. Urb.	Ann. Chr.	
		Hoc anno Constantini Imper. 21. moritur S. Silvester Papa Rom. Nascitur eodem fere tempore B. Martinus Sabariæ, patre militum tribuno.
1087	333	
1088	336	*S. Marco Papæ post menses 8. dies 22. mortuo succedit S. Iulius, Pontifex 36.*
1089	337	*Morienti Constantino succedunt filii Constantinus Iunior, Constantius, & Constans.*
1090	338	
1091	339	
1092	340	*Constantinus Iun. Imp. occiditur.*
1093	341	*Synodus Arrianorum contra Athanasium Antiochena.*
1094	342	
1095	343	*Moritur S. Paullus Thebæus primus Eremita.*
1096	344	*B. Martinus fit catechumenus.*
1097	345	*Altera Synodus Antiochena.*
1098	346	
1099	347	*Synodus magna Sardicensis pro Athanasio.*
1100	348	*Nascitur Aur. Prudentius Clemens.*
1101	349	*B. Mart. anno ætatis 15. militari sacramento implicatur.*
1102	350	*Constans Imp. occiditur: Magnentius imperium accipit. Synodus Syrmiensis.*
1103	351	
1104	352	*B. Martinus baptizatur, anno ætatis 18. in Vita cap. 11.*
1105	353	*S Iulio Pontif. morienti succedit Liberius, Pont. 37. Magnentius ac Decentius tyranni in Galliis à Constantino superantur. Hist. Sacr. pag. 406.*
1106	354	*Synodus Mediolanensis, contra Athanas. Eusebius Vercell. cum aliis abit exsulatum, Hist. Sacræ pag. 409.*
1107	355	*Fl. Arbetione & Mavortio Lolliano Coss. Iulianus occiso Gallo Cæsar appellatur, & in Gallias mittitur. S. Liberius Rom. Pont. pellitur in exsilium.*

B. Mar-

Ann. Urb.	Ann. Chr.	
1108	356	*B. Martinus à Iuliano Imp. prope Vangionas impetrat missionem. Inde aliquot mensibus B. Hilario convivit. Qui hoc ipso anno abit in exsilium.*
1109	357	*Revocatur ab exsilio Liberius.*
1110	358	
1111	359	*Eusebio & Hypatio Coss. Arimini in Occidente, & Seleuciæ in Oriente coactæ Synodi sub mensem Octob.*
1112	360	*B. Hilarius Constantinopoli à Constantio tribus libellis audientiam poscit & jubetur Pictavos redire.*
1113	361	*Hilario pleraſque ecclesias Ariminensi concilio corruptas obeunti, Romæ occurrere B. Martinus meditatur, ac deinde eumdem sequitur.*
1114	362	*Moritur Constantius. Cui Iulianus succedit. Monasterium sibi Pictavis B. Martinus ædificat.*
1115	363	*Occiso in Persica expeditione Iuliano succedit Iovianus.*
1116	364	*Moritur Iovianus. Succedunt Valentinianus & Valens: hic in Oriente, ille in Occidente.*
1117	365	
1118	366	*Liberio Papæ sufficitur S. Damasus Pont. 38. Moritur B. Hilarius in patria, anno reditus sui sexto.*
1119	367	*Gratianus Valent. filius creatur Augustus.*
1120	368	*Frequenter in Gallia Synodi contra Arrianos.*
1121	369	*Ambrosius Mediolanensis Episc.*
1122	370	*Hoc fere tempore B. Mart. in Episcopum Turonensem electus fuit. Et Imp. Valentinianus solio suo divinitus excussus eumdem ejusque preces cogitur admittere. Dial. 2. c. 6.*
1123	371	
1124	372	
1125	373	*Synodus Valentina in Gallia.*
1126	374	
1127	375	*Decedit Valentinianus. Fit Valentinianus Iunior Augustus.*
1128	376	

Vlphi-

Ann. Urb.	Ann. Chr.	
1129	377	*Vlphilas Gothorum Episcopus litteras Gothicas invenit.*
1130	378	*Valens Imperator occiditur.*
1131	379	*D. Ausonio & Hermogeniano Olybrio Coss. creatur Cæsar & Augustus Theodosius.*
1132	380	Synodus Cæsaraugustana.
1133	381	*Gratiani rescriptum contra Priscillianum & cæteros hæreticos.*
1134	382	
1135	383	*Gratianus occiditur. Maximus Occidentis Imperium occupat.*
1136	384	*Moritur Damasus. Surrogatur Siricius Pont.* 39.
1137	385	*Maximus Treveros victor ingreditur. Synodo Burdigalensi condemnatur Instantius Priscillianus ad Principem provocat.*
1138	386	*B. Martinus Treveris excipitur regio convivio à Maximo Imp. El. Euodio Consule præsente. Item à Regina. Elicit sponsionem ab Imp. ut sanguine reorum abstineat. eo tamen ad suos reverso, instante Ithacio & aliis Epis. Priscillianus & reliqui supplicio afficiuntur. in Vit. cap.* 23. *Dial.* 2. *cap.* 7.
1139	387	*Ithacii causſa à Synodo Episcoporum & Imp. Maximo approbatur, non autem à B. Martino, Dial.* 3. *cap.* 15.
1140	388	*Victoriam Theodosii & Valentiniani Iunioris de Maximo Onuphrius in hunc annum refert: Hub. Golzius in sequentem, Promoto & Timasio Coss. Certe in Vita Martini cap.* 23. *ait Severus primo anno conversum esse in fugam Valentinianum: altero vero sequente Maximum intra Aquileiæ muros interfectum.*
1141	389	*Promoto & Timasio Coss. Ithacius & Nardacius ecclesiæ communione privantur. Prosper in Chron.*
1142	390	
1143	391	
1144	392	*Valentiniano Iuniore occiso occupat Occidentis imperium Eugenius.*
1145	393	*Honorius Augustus appell.*

Euge-

Ann. Urb.	Ann. Chr.	
1146	394	*Eugenius occiditur. Honorius Imper. in Occid.*
		Moritur Theodosius.
1147	395	
1148	396	
1149	397	*Fl. Cæsarius & Pontius Atticus Coss. Hoc anno mortuum vult B. Mart. Gregor. Turonensis. De quo post.*
1150	398	
1151	399	
1152	400	*Fl. Stilico V.C. Fl. Aurelianus Coss. Ad hunc annum perducit historiam Sacram Severus, nulla in ea de B. Martini morte facta mentione. Idemque de discordiis à Priscilliani morte excitatis in fine ejusdem Hist. Sac. sic scribit :* Quod jam per quindecim annos fœdis dissensionibus agitatum, &c. *Quæ verba proximo demum anno, qui à Priscilliani morte est decimusquintus, locum habent suum.*
1153	401	
1154	402	*Theodos. Iunior Augustus app.*
1155	403	
1156	404	*Hic annus à Treverensi Episcoporum conventu, sive à 4. anno Maximi Imp. est decimus septimus. Verba autem Sulpicii Dial. 3. cap. 15. hæc sunt :* Sedecim postea vixit annos : nullam Synodum adiit : ab omnibus Episcoporum conventibus se removit, &c. *quæ verba cum illis Gregorii Turonensis lib. 1. Histor. sub finem comparabit qui volet. Nam judicium non est meum.*
		Arcadii & Honorii secundo Imperii anno S. Martinus Turonorum Episcopus, plenus virtutibus & sanctitate, præbens infirmis multa beneficia, octogesimo & primo ætatis suæ anno, Episcopatus autem XXVI. *apud Condatensem diœcesis suæ vicum, excedens è sæculo, feliciter migravit ad Christum. Transiit autem media nocte, quæ Dominica habebatur Attico Cæsarioque Consulibus, à passione Domini anno* CCCCXII.

FINIS.

CHRO-

CHRONOLOGIA
ab Orbe Condito
ad HONORIVM Imp.

1	CREATIO MUNDI.	
1656	DILUVIUM.	
1948	ABRAHAMI NATIVITAS.	
2083	MIGRATIO IN CHANANAEAM.	
2513	EXITUS EX ÆGYPTO.	
	JVDICES ISRAELIT.	REGES ASSYR.
2553	JOSUA.	
2599	OTHONIEL.	
2679	EHUD.	
	SHAMGAR.	82. BELUS.
		55. 0. 0.
2719	DEBORA.	37. NINVS.
2759	GIDEON.	52. 0. 0.
2768	ABIMELECH.	
	3. 0. 0.	
2772	THOLA.	
	23. 0. 0.	89. SEMIRAMIS,
2795	JAIR.	42. 0. 0.
	22. 0. 0.	
2817	JEPHTAH.	
	6. 0. 0.	
2823	IBZAN.	
	7. 0. 0.	
2830	ELON.	
	10. 0. 0.	31. NINUS II. *sive* Ninyas.
2840	ABDON.	
	8. 0. 0.	
2848	ELI.	
	40. 0. 0.	
2867	SAMSON.	
	20. 0. 0.	
2888	SAMUEL.	
	21. 6. 0.	

Ægypt.		REGES ISRAEL.	
	2909	SCHAVL.	
		Israël.	*Iuda.*
	2949	ISBOSCHETH.	DAVID.
		8. 0. 0.	7. 6.
	2957	DAVID.	
		33. 0. 0.	
	2981	Abſchalom.	
	2999	ADONIA.	SCHELOMO
		0. 0. 1.	Jedidja Lemuel.
			40.
SESAK,		*Israël.*	*Iuda.*
ſ. Seſoſtris.	3030	JEROBOAM.	REHOBOAM.
		22. 0. 0.	17. 0. 0.
	3046		ABIAH.
			3. 0. 0.
	3049		ASA.
			41. 0. 0.
	3050	NADAB.	
		2. 0. 0.	
	3051	BAASA.	
		24. 0. 0.	
	3074	ELA.	
		2. 0. 0.	
	3075	ZIMRI.	
		0. 0. 7.	
		THIBNI. | AMRI.	
		3. | 12. 0. 0.	
	3086	ACHAB.	
		22. 0. 0.	
	3090		JEHOSAPHAT.
			25. 0. 0.
	3106	ACHAZIA.	JEHORAM
		Prorex.	Prorex.
	3107	ACHAZIA.	
	3108	JEHORAM.	
		12. 0. 0.	JEHORAM Rex
	3112		cum patre.

Iudæ.		*Israël.*	
Ahazia Prorex.	3118		
AHAZIAH. 1. 0. 0.	3119		
ATHALIA. 6. 0. 0.	3120.	JEHV. 28. 0. 0.	
JOAS. 40. 0. 0.	3126		
	3148	JEHOACHAZ. 17. 0. 0.	
	3163	JOAS cum patre.	
AMAZIAS. 29. 0. 0.	3165	JOAS. 16. 0. 0.	
	3168	JEROBOAM cum patre.	
	3179	JEROBOAM. 41. 0. 0.	
UZZIAS sive AZARIAS. 52. 0. 0.	3194		
	3220	Interregnum annorum XI. & aliquot mensium.	
	3232	ZACHARIAS. 0. 6. 0.	
		SCHALLVM. 0. 1. 0.	PHVL, Acracarnes, Ocrazapes, Cyndaraxes, Anacyndaraxes, Anabaxares.
		MENACHEM. 10. 0. 0.	
	3242	PEKAHIA. 2. 0. 0.	SARDANAPALES, Tonosconcoleros. 20. 0. 0.

Ægypt.	Iuda.	Israël.		Assyr.		
		Pekah. 20.0.0.	3245			
			3246			
	Jotham. 16. 0. 0.			Assyr.	Babyl.	Mediæ.
			3257	Thilgath Pilneser,	Baladan, Belesus,	
			3262	Thiglat Pileser,	Nanybrus, Nabonasarus.	
	Achaz. 16. 0. 0.			Thilgamus, sive		
Æthiop.		Hosea.	3265	Ninus Junior.		
		Interregnum annorum 9.		19.0.0.		
Soo, s. Sabacon.		Hosea. 9. 0. 0.	3274			
			3276	Salmanasser.		
	Ezechias cum patre.		3277			
	1. 0. 0.					
Thirhaka, s. Tearco.	Ezechias.		3278		Jugaeus, s. Ilulæus. 5. 0. 0.	
Sevechus, s. Sethos.		Finis regni Israël.	3283	87. Senacherib.	Mardocempad, s. Merodach Baladan. 12. 0. 0.	94. Deioces, sive Arphaxad.
	Manasses. 55. 0. 0.		3306	94. Esarchaddon, s. Asaradinus.		
				36. Saosduchinus, s. Nabuchodonosor.		47. Phraortes. 22. 0. 0.
	Ammon. 2. 0. 0.		3361	56. Chinaladanus Saracus.		

Ægypt.	*Iudæ.*		*Babyl.*	*Medor.*
	IOSIAS. 31. 0. 0.	3363		69. CYAXARES. 40. 0. 0.
Pharao NECO.		3378	NABOPALLASAR. 21. 0. 0.	
	SCHALLVM, sive Jehoachaz. 0. 3. 0.	3394		
		3397	NEBVCHADNESAR.	
	ELIAKIM, sive Jehojakim. 11. 0. 0.			
Psammis.	IEHOIACIN, sive Conias & Jechonias. 0. 3. 10.	3405		9. ASTYAGES. 35. 0. 0.
HOPHRAVAPHRES, s. Apries.	MATTANIAS SEDEKIA. 11. 0. 0.			
	Finis regni Iudæ.	3415		

Ægypt.		Babyl.	Medor.
	3442	EVILMERODACH.	
	3444	NERIGLISSORVS. 4. 0. 0.	CYAXARES, sive DARIVS
	3448	LABOROSOARCHODVS. 0. 9. 0.	MEDVS.
	3449	NABONIDVS Labynitus, Nabannidochus, BELSHAZAR. 17. 0. 0.	
	3466	CYAXARES, sive DARIVS MEDVS. 2. 0. 0.	
		Monarchia Persarum.	
AMASIS. 44. 0. 0.	3468	CYRVS. 7. 0. 0.	
	3475	AHASVERVS CAMBYSES.	
PSAMMINITVS. 0. 6. 0.	3480	7. 0. 0.	
	3482	ARTACHSHASHTA Sphendadates Smerdis Oropastes. 0. 7. 0.	
	3483	DARIVS Hystaspis. 36. 0. 0.	
	3519	XERXES. 21. 0. 0.	
	3531	ARTAXERXES μακρόχειρ. 40. 0. 0.	
	3579	XERXES II. 1. 0. 0.	
	3580	SECVNDIANVS, sive Sogdianus. 0. 6. 15.	
	3581	DARIVS Nothus. 19. 0. 0.	
	3600	ARTAXERXES Mnemon. 43. 0. 0.	
	3644	ARTAXERES Ochus. 23. 0. 0.	
	3666	ARSES sive ARSAMES. 3. 0. 0.	
	3368	DARIVS Codomannus. 6. 0. 0.	

Monarchia Macedonum.

3681 PHILIPPVS ARRIDAEVS.
6. 4. 0.
3688 ALEXANDER ÆGVS.
6. 0. 0.
3694 HERCVLES.
2. 0. 0.
3696 CLEOPATRA.
2. 0. 0.

	Maced.	*Thrac.*	*Asiæ.*	*Ægypt.*	*Syriæ.*
3698	CASSANDER. 19. 0. 0.	LYSIMACHVS.	ANTIGONVS & DEMETRIVS.	PTOLEMAEVS Lagi Σωτὴρ ἢ ἐλεάτρός. 40. 0. 0.	SELEVCVS Nicator. 30. 0. 0.
3707	PHILIPPVS.				
3719	Alexander. 4. 0. 0. 21. Ptolemæus Ceraunus. 0. 0. 270. 10. Demetrius. 7. 16. Antigonus Conatas. Antipater, ſ. Antigonus. 5. 0. 0.			PTOLEMAEVS Philadelphus. 40. 0. 0.	
3722					ANTIOCHVS Soter. 21. 0. 0.
3743					ANTIOCHVS Theos. 15. 0. 0.
3758				PTOLEMAEVS Evergetes. 26. 0. 0.	SELEVCVS Callinicus Pogon. ANTIOCHVS Hierax.
3762	DEMETRIVS. 10. 0. 0.				
3772	ANTIGONVS Doſon.				
3781	12. 0. 0.				
3784	PHILIPPVS.				ANTIOCHVS Magnus. 37.
3785	42. 0. 0.			PTOLEMAEVS Philopator, Tryphon, Gallus. 17. 0. 0.	
3800				PTOLEMAEVS Epiphanes. 24. 0. 0.	SELEVCVS Philopator & Soter. 12.
3818					
3825	PERSEVS. 11. 0. 0.				

	Ægypt.	*Syriæ.*
3824	PTOLEMÆVS Philometor. 35. 0. 0.	
3829		ANTIOCHVS Epiphanes & Epimanes. 12. 0. 0.
3842		ANTIOCHVS Eupator. 1. 6. 0.
3844		DEMETRIVS Soter. 12. 0. 0.
3853		ALEXANDER Bala sive Ballas, Epiphanes. 5. 0. 0.
3858	PTOLEMÆVS Evergetes, Kakergetes, Physcon, Philologus. 29. 0. 0.	DEMETRIVS Nicator. 59. Antiochus Entheus. 2. 0. 0. 64. Diodotus Trypho. 6. 0. 0.
3866		ANTIOCHVS Sidetes, Soter, Eusebes.
3876		DEMETRIVS Nicator.
3880		ANTIOCHVS Gryphus. 29. 0. 0. 77. Alexander Zebina. 4.
3884	PTOLEMÆVS Lathyrus, Soter, Physcon, Lamyrus & CLEOPATRA.	
3887		Antiocho Cyzicenus Aspendius. 18. 0. 0.
3209		19. Antiochus Dionysius. 1. 0. 0. 14. Demetrius Eukærus. 5. 0. 0. 12. Philippus. 9. 0. 0. 12. Antiochus. 0. 6. 0. Seleucus. 3.
3962	ALEXANDER. 0. 0. 19. PTOLEMÆVS Dionysius Auletes. 31. 0. 0.	
3937	BERENICE & SELEVCVS Cybiosactes & Archelaus.	ANTIOCHVS Asiaticus. 1. 0. 0.
3948	3. 0. 0.	TIGRANES Rex Armeniæ.
3950	PTOLEMÆVS Dionysius Auletes.	
3954	PTOLEMÆVS Dionysius & CLEOPATRA.	
	MONARCHIA ROM.	
3957	C. JVLIVS CÆSAR *& ita reliqui Imperatores usque ad* HONORIVM.	

INDEX
RERUM MEMORABILIUM,
Quæ in textu Sulpicii & Commentariis occurrunt.

Literæ *a*, *b*, columnas paginarum indicant; ubi littera deest, textus innuitur.

A.

Aaron est Horus. 115.b. *vitulum facit.* 106.b. *obit.* 118.b. 119.a
Abactor. 98.b
Abbas. 563. *initiandum igne probat.* ibid.
Abdolcharitæ. 10.a
Abel. 8.a,b. *an cœlebs fuerit.* ibid.b. *occisus.* ibid.
Aben Batrich. ibid.
Abjatar Pontifex. 182.a
Abila urbs. 466.b
Abimelech Rex. 42.b
Abimelech Pontifex. 181.b. *interficitur.* 182.a. *Tyrannus.* 142.a. *non Iudex.* ibid. *occisus.* ibid.b
Abirom. 115.a
Abiud. 213.b
Abner. 190.b
Abraam. 24.b. 31.a. *Ægyptios docuit.* 27.b
Abram. 24.b. *quando natus?* 25.a *an Damasci regnarit?* 27.a. *Chaldaice locutus.* 26.a
Absalon rebellat. 197.a. *ejus casum David luget.* ibid.
Absolvere somnium. 58.b
Acaciani & Basiliani. 447.a,b
Acacius. 426.a. *schisma facit.* 447.a,b
Accitor. 338.a. *Bethuliam venit.* 339.a. *fit Iudæus.* ibid.b.
Achab impius. 219.b. 220.a. *pœnitentiam simulat.* 226.b. 227.a. *Syris bellum infert.* 229.a. *interficitur.* ibid.
Achas. 251.b. *Idololatra.* ibid. *genuit nondum x. annorum.* 252.a,b
Achasweros est Xerxes. 308.b
Achazias. 239.b
Achaz, rex Iudæ. 242.b
Achitob Sacerdos, 162.a
Achitophel an avus Bathsabes. 195.b
Acosta castigatus. 15.b
Adad quis. 235.b. *pro Deo cultus.* ibid. *Rex.* 236.a
Adamæ quid? 6.a
Adam. ibid.a. *quot filios genuerit.* 10.a. *quando mortuus.* 10.b. *ubi sepultus.* ib. & 204.b. *quo tempore & die lapsus, opiniones variæ.* 7.a
Addon Propheta. 213.a
Adon. 132.a
Adonizedek. 126.a
Adorandi mos Persicus. 328.a
Adullam spelunca. 181.a
Adversa pars. 499.a
Aëtius. 444.a. *hæreticus.* 438.a
Ægypti divisio. 552.a,b. *nomina.* 27.a
Ægyptii à Persis deficiunt. 334.a. *an literas à Mose didicerint.* 67.b. *Iudæos execrabantur.* 76.a. *miniosores illinere soliti.* 77.a. *eorum commenta de Israëlitis.* ibid.b *reposcunt bona sua.* 78.a *lingua.* 61.a
Ægyptus Cham. 19.b. 24.b. *unde dicta.* 264.a,b
Ænigmata in nuptiis proposita. 149.a
Æra Alexandri. 353.a,b. *Græcorum.* 345.a. *martyrum.* 405.b
Ætas hominum decrescit. 40.b
Æthiopes. 40.a. *Abyssini.* 256.a
Æthiopes in Ægypto regnant. 249.a
Æthiopia unde dicta. 255.b. *duplex.* ibid.
Africa à quo condita. 48.a
Africæ descriptio. 543. & seqq.
Agag commune nomen. 42.b
Agape seducit Helpidium. 462.b
Agnus Paschalis an Sacrificium. 75.b. *quare immolatus.* 76.a. *à quibus.* ibidem b
Agra urbs. 35.a
Aharonitæ. 112.a

Alchimus. 367.a. *Pontifex.* ibid.b. *moritur.* 368.a,b
Alcorani fabulæ de Abrahamo. 26.a
Alcuinus. 14.b
Alemanni Gallias vastant. 490.a. *pacem petunt.* 491.b
Alexander Balas. 369. *Syriam invadit.* ibid. *fœdus cum Ionatha init.* ibid.b. *Demetrium occidit.* ibid. *interficitur.* 371.b. 372.a.
Alexander Iannæus. 377.a. *frater Aristobuli.* ibid.a. *bellicosissimus.* ibidem b. Θρᾳξιδας *dictus.* ibid.
Alexander Macedo spurius. 343.a. *cur Bicornis dictus.* ibid.a,b. *Darium debellat.* ibid. *Hierosolymam adit.* 344.a. *obit.* ibidem b. *veneno necatus.* ibid. *ejus Epistola ad Aristotelem.* 11.a
Alexandra. 377.b. 378.a
Alexandria contentionibus ardet. 549
Allon. 147.a
Ἀλλόφυλοι. 42.b. 132.b. *fusi.* 167.a
Altaria. 17.b.18.a
Altarium. 104.a, b. *usus.* 577.b
Amalechitæ. 88.b. *incantatores.* 89.b. *ubi sedes suas habuerint.* 138.b. *quare deleti.* 174.a,b. *direpti.* ibid.b
Amasia. 236.a
Amazias bellum Ioæ infert. 237.a. *capitur.* ibid.b
Ambrosius Ep. Mediol. rejicit Priscillianum. 468.b. *an Legatus Episcopi Romani?* 469.a
America an ante diluvium culta? 12.a
Amestris an Esther. 323.b. 324.a
Aminadab primus ingreditur mare rubrum. 82.b
Ammiogli posteri Saneballat. 320.a
Ammon. 34.b. 261.b. *est Cham.* 19.b
Ammonitæ alii à filiis Ammon. 34.b. 144.a. 170.a.
Ammonitis bellum David infert. 194.b
Amorrhæi Magi. 119.b
Amosis. 54.b
Amphibalum quid. 576.a
Amri. 218.b. *quamdiu regnarit.* ibid.
Anachoreta nudus in monte Sina degit. 562
Anachoretæ. 560.561
Anania Propheta. 215.b
Anatolius fingit sibi Christum apparere. 516. *confunditur.* 518
Andethanna vicus. 611
Andromedes fabula ex Ionæ historia expressa. 245.a
Angeli an cum mulieribus concubuerint? 113.a. *præfecti regionum.* 47.b. *Sodomam missi.* 32.b. *lapsi.* 12.b
Angelus pestem immittens. 100.b
Anna. 159.b
Annacus. 11.a. *est Enochus.* ibid.a
Anni diversum initium. 74.b.75.a
Anni servitutis quomodo supputandi. 134.a,b
Annus Israëlitarum vetus. 74.b. *Sabbathicus.* 103,104.a. *quæ ejus privilegia.* ibid.
Ansmæousia. 438
Ἀνόμοιον. 438.a
Anselmus Cantuariensis Episcopus, Papa alterius orbis dictus. 522.a
Antichristus. 303.b
Antichristus quis. 594.a,b
Antiochia. 362.a,b. *undecim Arianos Episcopos continuos habuit.* 425.b
Antiochus Epiphanes. 349.b. *Iudæos cogit Græcam religionem suscipere.* 351.b. *Ægypto cogitur excedere.* 352.a. *templum spoliat.* ib.b. *ejus spurcities.* 355.b. *est Gog.* ibid. *præsidium arci imponit.* 356.a. *legem abolere conatur.* ibid. *Tyrannis ejus.* 358 b. *inopia.* 360.a,b. *Elymum diripere conatus, obit.* 364.a
Antiochus Eupator. 365.a. *vincitur à Iuda.* ibid.b. *petit pacem.* 366.a. *interficitur.* 367.a
Antiochus Soter. 353.b. *Theus.* ibid. *Hierax.* 354.a. *à Scipione victus.* ibid. *Magnus.* 354
Antiochus Theos Rex Syriæ à Tryphone factus & occisus. 372.b.373.a
Antipater Ascalonita procurator Iudææ. 380.b
Antoninus Pius. 403.a,b. *sub eo pax Ecclesiis.* ibid.
Antonius Monachorum pater. 561.a
Aod Eglonem trucidat. 132.a
Ἀοργησία. 33.a
Apis unde dictus. 334.a,b. *vulneratur à Cambyse.* ibid.b. *irridetur ab Ocho.* ib.

Ἀποβατήριον. 17.a
Apocalypſis in Patmo ſcripta. 399. b. *à quibus rejecta ſit.* 400.a
Apollonius. 359.b
Apoſtoli albati. 502.a,b
Ἀποτάξεις. 530.a
Appellationes ad Epiſcopum Romanum quales. 421.b
Ἄρειος. 290.a
Aqua ex dente. 150.b
Aqua in deſerto an ab aſino monſtrata. 88.b
Aquæ penuria. 116.117.a
Aquitani à Gallis diſtincti. 442.b
Arabes ἐμπυοί. 240. b. *unde dicti.* ibid.
Arad. 119.a,b
Aræ privatæ. 166.167.a
Arafet mons. 36.a
Ἄρκυκα. 21.b
Ararat mons. 17.b
Arborius. 509.b
Arbor, unde Adam edit, qualis? 7.a,b
Arca à quibus & quomodo geſtata. 123.b. *in pugnam effertur.* 160. b. *capitur.* 161. b. *reducitur.* 164. a, b. *quamdiu capta.* 188.a. *tranſlata in Sion.* 192.b
Arca fœderis. 105.b
Arca Noæ. 14. a, b. *ſtructa in Babylonia.* ibid. *in ea quot ſalvati.* 15.a,b. *hæſit in Armenia.* 16.a,b. 17.b
Archelaus Tetrarcha. 384.b
Archidiaconus. 375.a
Arecæi campi. 21.b
Arelate urbs, unde ſic dicta. 438.b.439.a
Arelatum ſedes Præfecti Prætorii. 429.a
Areuna. 201.a. *in ejus area exſtructa ara.* ibid.
Arfaxat. 337.a
Ariani controverſiam extenuant. 444.a,b. *orthodoxis Sabellianiſmum impingunt.* 447. a. *Uſiæ & Homouſiæ verba rejiciunt.* 449.a,b. *eorum dogmata.* 415.a,b. *damnantur in Concilio Nicæno.* 416.a,b. *ſimulant conſenſum.* 417. a. *odium in Catholicos.* ibid. a, b. *in Athanaſium.* ibid. b. & 418. *Concilium Sardicenſe pervertunt.* 422. a. *perfidiam ſuam occultant.* 423. a, b. *Catholicos ſe gerunt.* ibid. b. *præcipuos Epiſcopatus invadant.* 425. a, b. *vim adhibent.* 424 b. *Principes eorum qui.* 425.a,b. *Epiſtolam ſub Imperatoris nomine, omni pravitate refertam emittunt.* 432. a. *Synodum Nicænam pro ſe interpretantur.* 436. b. ὁμοούσιον *omnibus viribus oppugnant.* 437. & ſeqq. *concedunt ſimilitudinem, adimunt unitatem.* 437.a
Ariminenſes Patres decepti ab Arianis. 453. a,b. *reſipiſcunt.* 456.a,b. *recipiuntur in communionem.* 457
Ariſtobuli & Hyrcani contentiones. 378.b
Ariſtobulus à Pompeio capitur. 380.a. *primus Rex poſt captivitatem.* 376.b
Ariſtocratia ſub Moſe. 90.b
Arius hæreſin excitat. 414. & ſeqq. *duo ejus nominis.* 414.b
Arma hoſtium conſecrare mos antiquus. 178.a
Arma ruſtica. 172.a,b. *antiqua.* ibid.b
Arridæus Philippus. 345.b
Ars metallica ante diluvium in Lamechi familia floruit. 9.a
Artaxerxes. 314.b. *an impedierit ſtructuram templi.* ibid. *quamdiu regnaverit.* 332.a
Artoſaſta. 312.a
Arx Hieroſolymitana. 363.a
Aſa. 214. a. *quotus à Davide* ibid. *obit.* 219.a
Aſaël frater Ioab. 191.a
Aſarhaddon an Sardanapalus. 257.b
Aſcalon. 164.a. 381.a
Aſcetarum abſtinentia. 559.a. *rigida vita.* 527.b. *veſtitus.* 499.500.a,b. *victus.* 545.a
Aſenech. 60.a
Aſer. 45.46.a
Aſina loquitur. 120.b
Ἄσκος. 137.b
Aſpidem puer illæſus deſert. 353
Aſſuerus quis. 324.a,b. *ejus convivium.* 325.a,b
Aſſur idem qui Θέρρας. 243.a,b
Aſſyrii bellum Joſuæ denunciant. 125.a,b
Aſſyrii an Samariam ducti. 250.a
Aſtarte. 208.b
Aſtyages an Nabonnedus. 299.b. *Rex Medorum.* 304.a. *ei quis ſucceſſerit.* ibid.b
Aſyla. 95.96.a
Athanaſius Alexandriæ Epiſcopus. 417.b. *ab Aria-*

ab Arianis falsis criminibus oneratur. ibid. *damnatur in Concilio Tyrio.* ibid. *relegatur in Gallias.* 419.b. *revocatur.* 420.a,b. *iterum damnatur ab Arianis.* 423.a, b. *incredibilis ejus constantia.* ibid. b. *defenditur à Paulino & Lucifero.* 424.a,b. *ejus damnationem urgent Ariani.* 424.b
Atlantica. 12.a
Attila & Timur Lenck jactitant se à Deo missos ad castiganda hominum peccata. 254.b
Avitiani Comitis crudelitas. 600. a, b. *à Martino inhibetur.* ibid. & seqq. *Dæmon ab eo pellitur.* 604.605
Augures Palæstinorum. 164.b
Auranitis. 6.b
Aurelius Diaconus. 529.a. *Imp. quintam persecutionem movet.* 403.b
Aurem perforare signum servitutis. 95.a
Αὐτοχειρία *an licita.* 153.a,b
Auxentius. 494.a
Aza. 12.b
Azaël. ibid.b
Azahel Rex Syriæ. 235.b. *strangulat Benhadadum.* ibid.
Ἀζανίτας. 105.a
Azarias. 239.a. *sacerdas.* 241.a,b.
Azotus. 162.b

B.

Baalim. 130.b
Baalzebub. 229.b.230 a
Baasa. 216. a, b. *impius.* ibid. *quamdiu regnavit.* ibid. b. *non fuit filius Ieroboam.* 215.b
Babylonia igneos campos habet. 8.a
Babylon. 21.a,b. *quis ejus conditor.* ibid. *locus ubi Petrus passus.* 392.a
Babylonium regnum ab Assyriorum jugo liberatum. 248.b
Bacchides victus. 368.b
Bagoa spado Ochum tollit. 334. 335. a, b. *quale id nomen.* 341.a
Βαθύλια. 44.b
Balac. 120.b
Balthasar an filius Evilmerodachi. 296.a *an Nabonidus.* ibid.b. *epulatur.* 297.a. *videt manum scribentem.* ibid. b. *occiditur.* 299.b
Baptismi necessitas. 488. & seqq. *ritus veteres.* 408.a,b
Baptizandi olim candidati erant. 432.b
Βαπτίζειν *immersionem significat.* 508.a,b
Barac an maritus Deboræ. 133.b
Barbari Gallias irrumpunt. 490.a
Barca desertum. 310.a
Barchochaba Judæos ad rebellionem movet. 400.b. 401.a
Baris mons. 16.a
Basan. 120.a,b
Basiliani & Acaciani. 447.b
Basilius. 5.a
Bassula Sulpicii socrus. 535
Bathuel. 38.b.39.a
Beda. 18.a
Bel. 306. a, b. *fabula de eo.* ibid.
Beleses Rex Assyriæ. 247.a
Bellare Christianis quando liceat. 491.a
Bellum Æthiopicum. 68. a. *Benjamiticum.* 155. a. *Palæstinum sub Davide.* 197.b 198.a. *primum.* 28.b
Belus. 137.b. 138.a
Belus conditor Babylonis. 305.a,b. *est Nimrod.* ibid. *alius ab eo Tyrius.* 306.a. *statua ejus.* ibid.
Benedictio. 530.a
Benhadad. 215.a,b. *divino honore Damasci cultus.* 235.b. 236.a. *Rex Syriæ.* 227.a. *funditur.* 228. a. *in gratiam recipitur.* ibid.b
Benjamin. 51.b. *charus Iosepho.* 62.a
Benjamitæ ad internecionem cæsi. 157.a
Beregesus Abbas. 493.a,b
Berosus Annianus. 19.b
Bersabe. 195.a
Bersabea unde dicta. 43.a,b
Bethabara ubi. 140. a
Bethlehem. 549.b
Bethsabe. 195. a. *an impudica.* 196.a
Bethsames. 165. a. *ejus incolæ pereunt.* ibid.b
Bethulia. 339.a
Biblia an & à quibus corrupta. 205. b. 206.a
Bigerriga vestis. 576.b
Bitumen in Babylonia. 14 b.15.a
Blemmyes. 567.b
Bocchoris Rex Ægypti. 248.249.a
Booz an Ebsan. 146.b

Bosphorus, id est, Scythia. 572.b
Brictio Martinum calumniatur. 614. *succedit Martino in Episcopatu.* 615.a
Britanni unde sic dicti. 477.a
Brith pictum Cambris denotat. ibid.
Bulkis regina Sabæ. 203.b
Busiris. 72.a
Buteo. 14.b
Byrrus quid. 567.a

C.

CAdavera condita. 64.a,b
Cades ubi. 116.b
Cadmus Og. 120.a
Cædes infantium Christianis objectæ. 461. 462. a. *Israëlitarum ob fornicationem.* 120. b. *Priscillianistarum.* 475. 476. 477. *de ea quæstio.* 477.b. *Regum à quibus metuendæ.* 217.b
Cæsarea Palæstinæ metropolis. 426.a. *dejicitur ab Hierosolyma.* ibid.b
Cæsar unde. 389.a
Casila. 53.b
Cain. 8.a,b
Cainan. 10.b. 11.a. *ejus sepulcrum.* ibid.
Calaris Sardiniæ urbs. 431.a
Calcei auro illiti. 519.a
Cambyses. 311.a. *subigit Ægyptum.* ibid.b. *perit.* ibid.
Cambyses an Nabuchodonosor secundus. 333.a
Candens ferrum inter innocentiæ testimonia. 293.a
Candidus color in sacris. 502.a,b
Caphthorei. 80.a,b
Capita hostibus præscindere Orientalibus & præsertim Scythis receptum. 177.b
Caravana. 53.a
Carcemis. 269.a
Cardyæi montes. 17.a
Cariathjarim. 166.a
Carices. 565.b
Carnes an ante diluvium comestæ. 18.a,b
Caro coturnicum Israëlitis lethalis. 112.b
Carolus Magnus an gigas fuerit. 176.b
Carthago à quibus condita. 127.a
Cataclysmus unicus. 15.b
Catechumeni qui. 432.a. 489.a,b. *candida induti.* 432.b
Cathathitæ. 123.b
Catholicus quis. 417.a,b. 431.b. 432.a
Cato Diaconus. 606
Causæ Ecclesiasticæ, ubi & à quibus, dijudicandæ. 471.b. 472.a. 473.b
Cecrops, δίγενης. 5.b
Cedri Libani, an exceptæ fuerint ab inundatione. 16.a
Cellaria dare. 442.a,b
Cellia. 559.b
Censere populum. 198.a,b
Cetura. 39. a. *an Hagar.* ibid.
Ceturæi quas regiones occuparint. 40.a
Cete quod Ionam devoravit, quale. 244.b
Chabor Iberi. 249.a
Chædreanach. 127.a
Chalach Colchi. 249.a
Chaldæi. 25.b. 73.a. 281.a. *interficiuntur.* 282.a
Chaldæorum imperium primum. 284.a,b
Chaleb. 114.a,b
Chalisæ. 122.b
Cham. 19.b. *an patrem irriserit.* ibid. & 20.a *meridiem occupavit.* 24.b. *à quibus cultus.* ibid.
Chananæa. 26.b. *dividitur tribubus.* 127.a. *ejus fertilitas.* 113.a,b. *oppida.* ibid.b
Chananæi an Hebræi dicti. 94. b. *Ægyptiis suspecti.* 61.b. *fugiunt in Africam.* 127. a. *in Americam veniunt.* ibid.b. *in gentem coalescunt.* 133.a
Chaos quid. 5.a,b
Charræ. 26.a,b
Chavila. 7.a
Chelsalini. 6.b. 7.a
Cherubin quales. 105.b. 106.a
Chiddekkel. 6.b
Chilias. 137.a
Chlamys Romanorum alba. 488.b
Χνᾶ. 26.b
Χοῤῥωῖσμος. 50.b
Choziba rebellat. 400.b
Chrestiani. 386.b
Chrestus. ibid.
Christiani. 386.b. *multiplicantur.* 390.a. *flammantur.* ibid. & 391.a
Christiani olim milites. 490.a. 491.a
Christiani pro maleficis quare habiti. 391. a, b. *invidia Romæ incensæ onerati.* 390.b. *pro Judæis habiti.* 398.a
Christiani qui dicti. 504. b. *iis objecta immania*

immania scelera. 461.b 462.a 475.a
Christianus sum, locutio veterum. 493.a
CHRISTVS *quando natus.* 383.b. *quando passus.* 385.b
Chronicon Severi. 1.a
Chronologia Sulpiciana. 4. a, b. 619. & seqq.
Chronologicæ controversiæ. 158.a,b
Chur & Churshid apud Persicos Poëtas, quid. 284.b
Chus. 20.b
Chymia an Adamo cognita fuerit. 9.a
Cingulum insigne militare. 590.a
Ciniphes. 73.b
Circumcisio. 31.b. 32.a
Civitas prima. 9.a. *plures ante diluvium.* ibid.
Clarus discipulus Martini. 516.a
Clarus Presbyter. 530.a,b
Claudiomachus. 587.b
Clerici qui. 405.a
Clerici reprehenduntur. 127.b
Clerici à civili jurisdictione exempti fuerunt. 511.b
Clericorum & Laïcorum distinctio. 615.b
Clericorum mores. 575.a
Clericorum superbia. 566
Cœli pugnant contra Siseram. 134.a
Cognati Regis. 300.a
Collatio. 443.a
Columna nubis. 79. 80.a. 109.a. *Mosen tabernaculo excluſit.* 111.a
Comam alere quid. 148.b
Comitatus. 582.a
Comites quid. 512.a,b
Comitia in Silo celebrata. 129. 130.a
Commendatum pecus si pereat, quid juris. 100.a,b
Communio, ab ea suspendere quid. 434.b
Concilia pro sessionibus. 444.a
Concilium Arelatense. 429.a. *Ariminense.* 441.a. *fuit Orthodoxum.* 448.a. *Biterrense.* 429.a,b. 457.b. *in eo damnatur Hilarius.* 430.a. *Parisiense.* 458.a. *Constantinopolitanum.* 454.a. *in eo damnatur nomen ὑποστάσεως.* ibid. b. *Mediolanense.* 430.a,b. *ei interfuit Hilarius.* ibid. b. *Nicænum.* 415. b. *quot in eo Episcopi.* ibid. & 416.a. *damnat Arianos.* 416.a,b. *Sardicense.* 419.b. *& in eo Schisma.* 421.a. *damnatur ab Arianis.* 422.b. *Seleucienſe.* 445.a,b
Concubinatus veterum. 39.a. 141.a
Condatensis diœcesis. 536.a
Confessores. 532.b
Confirmatio quid. 504.a,b
Confusio linguarum. 21.a,b. *morum.* ibid.
Consecrare quid. 510.a
Constantii imbecillitas. 440.b
Constantinopolis nova Roma. 421.b
Constantinus M. primus Imperator Christianus. 407.a. *vincit Licinium.* ibid.b. *celebrat concilium Nicænum.* 415. b. *Athanasium relegat.* 419.b. *obit.* 420.a. *donatio ejus ficta.* ibid.
Constantinus Manasses. 15.b
Constantius Arianorum mancipium. 424. 425.a. *milites baptizari jubet.* 427.a,b. *timidus.* ibid. *hostis Ecclesiæ.* 428. b. 429.a. *improbat vocem ὁμοουσίου.* 437.a. *quo argumento subversus fuerit.* ibid.b
Controversia ob Origenis scripta. 547. & seqq.
Cophti. 27.a,b
Copiatæ qui. 540.a
Core seditiosus. 115.a. *absorbetur à terra.* ibid.b
Coriandrum. 86.a
Corona in Martyrio. 531.a,b
Coturnices. 85.a,b
Corvi cibum ministrant. 222.a
Corvus nuncius. 16.b. *cadaveribus detentus.* ibid.
Crucis signum apud veteres quid. 491. a. 503.a,b. 504.a. 515.a,b. *orationi conjunctum.* 528.a
Crux. 125.a. *Domini an ab Helena reperta.* 411. 412. 413. *est fabulosum.* 413.b. *an ex cedro.* 412. b. *titulus semper cruci affixus.* 413.a
Cryptæ. 172.a
Ctesias Gnidius. 3.a
Cubitus. 14.a,b
Cuthæi à leonibus devorati. 250.b
Cypriani sepulcrum. 543.b
Cyrenaicæ descriptio. 544. 545
Cyrus. 284.b
Cyrus cur canis ubera suxisse dicatur. 114. a. *unde dictus.* 304.a,b. *Babyloniam occupat.* ibidem. *Monarchiam ad Persas trans-*

transfert. ibid. b. *quamdiu regnarit.* 309.b. *perit in bello Scythico.* 310.a,b. *sepulcrum ejus.* 311. a. *Solem designat.* 284.b

D.

Dæmon Esavi. 48.b
Dæmones ejiciuntur. 508. 509
Dæmones Martinum metuunt. 602.603
Dagon. 162.b. *Idolum ejus corruit.* 163.a
Damascus. 337.b. *à quo condita.* 37.b
Damasus Episcopus Romæ. 467.b
Dan. 46.a
Daniel. 298.b. *Satrapa.* 300.b. *in magno honore.* 301. a. *Prophetia ejus.* 303. a. *an Propheta.* 276. a, b. *an castratus.* 277.a,b
Darius Codomannus. 342.b. *an Arsami filius.* ib. & 343.a. *vincitur ab Alexandro & occiditur.* 343.a,b
Darius Hystaspes. 313. a. *sub eo templum restituitur.* ibid. *sigillum ejus.* ibid.b. *vincitur apud Marathonem.* ibid.a. *ejus uxor Esther.* 324.a
Darius Medus quis. 299. b. *vult adorari.* 301. b. *convertitur.* 302. b. *quamdiu regnarit.* 303.b
David. 175.a. *ungitur.* ibid.b. *quot annorum.* 175.b.176.a. *pastor ovium.* 176.a
David Adoniam exhæredat. 201.a. *ei parcit Salomo.* ibid.b
David ad Regem Moab fugit. 181.a,b. *an Saulem licitè potuerit occidere.* 183.b. *arma capit contra Saulem.* 180.b. *ei non fidunt Palæstini.* 186. b. *obit.* 201. b. 202. a. *sepultus Hierosolymis.* 202. a. *in ejus sepulcro thesauri.* ibid. *pestem eligit.* 199.b. *quot in ea perierint.* 200.a. *Rex appellatur.* 190.b. *tribunus.* 178.b
Dea Egeria. 428.a
Debbora. 133. b. *an uxor Barac.* ibid.
Decalogi divisio. 92.b. 93.a
Decius persequitur Christianos. 405.a
Decuriones. 90.b.91.a
Defensor Episcopus. 405.a
Delila. 151.a,b. *uxor Samsonis.* ibid. *comam ejus abradit.* 152.a
Delphinus Episcopus Burdigalæ. 468.a
Delphidius rhetor. ibid.
Demetrius Roma profugit ac Syriam occupat. 366.a,b. *occiditur.* 369.b. *in Cretam fugit.* 370.b. *filiam Ptolemæi ducit.* 371. a,b. *Syria potitur.* 372
Depositum. 99.b
Desertum inter Ægyptum ac Chananæam. 80. b
Desiderius quis. 483.b
Desitudo. 484.b
Desperatio hostium. 218.a,b
Deucalion. 11.b
Deus invisibilis. 109.b. *retro videtur.* ibid.
Diabolos salvandos qui putarint. 516.a
Diabolus Christi specie apparet. 519.a. *fœtore cellam replet.* ibid. *Martinum vexat.* 514. *ei variis formis apparet.* ibid.
Diaconi qui. 529.a. 597.a,b
Diaconissæ. 597.b
Diadema quid. 376. 377.a. *quando Romanis Imperatoribus in usu esse cœperit.* 394. b
Dianæ Ephesiæ templum. 204.a
Διαπάλαιον. 41.a,b
Diar. 50.b
Dicæarchus. 6.a
Diglito. ibid.b
Diluvii memoria inter Americanos. 15.a
Dina. 45. b. *violatur.* 50.51.a
Diocletianus Christianos persequitur. 405. a,b
Diodori Siculi libri amissi. 3.a
Diœcesèon origo. 526.a,b
Diœcesis quid. 550.b. 578.a,b
Dionysius Episc. Mediolanens. 431. a, b. 460. a. *pellitur in exilium.* 433.a. *quæ conditione damnationi Athanasii subscribere voluerit.* 431.b
Diplois. 183.b. 184.a
Disciplina veteris Ecclesiæ circa lapsos. 459.a,b
Discordia Episcoporum. 479.b.480.a
Distinctio membrorum Ecclesiæ in Laïcos & Clericos, unde orta. 466.a
Divisio orbis. 23.b.24.a
Doëg. 182.b. *ejus filius an Davidi mortem Saulis annunciarit.* 190.a,b
Domine frater. 530.b. 531.a
Dominus, id est, Christus. 48.a. *apparet Iacobo.* ibid.
Domitianus persequitur Christianos. 399.a
Domnus. 530.b

Dona Ceturæis data. 39.b.40.a
Donativum. 490.b
Doron. 361.b
Dosanus. 434.a,b
Dos danda vitiatæ puellæ & ducendæ. 100.b. 101.a
Druma concubina Gedeonis. 141.a
Duces Alexandri M. Reges se vocant. 346.a.
Duces belli à mulieribus occisi. 142. b. 143.a
Dura. 291.b
Dynastiæ Regum Ægypti quomodo conciliandæ. 210.a

E.

EBræa an lingua primitiva. 22.a
Ebræi unde dicti. 39.a
Ebsan. 146.b
Ecclesia pro templo. 443.b
Edacitas Gallorum notatur. 551.a
Eden. 6.b. 7.a
Edicta Impp. contra Priscillianistas. 479.a
Editus. 39.b
Edom unde dictus. 47.b.48.a
Εἴδωλον. 93.a
Elchana. 159.b
Elephantorum usus in bello. 365.a,b
Eliachim. 267.a. *dictus Ioachis.* ibid.a,b. *filius Iosiæ.* ibid.a
Elias. 221. a. *an Phinees.* 159. a. *eremum petit.* 221.b.222.a. *sacerdotes Idolorum occidit.* 223.b. 225.b. *sacrificium ejus.* 224.a. *aquam affundit altari.* ibid. b. *ejus fuga.* 225. b. *transfertur.* 230. b. 231.a,b. *an Sacerdos.* 231.a
Eliezer. 37.b. 70.a
Elim. 85.a
Eliseus. 231.b. *miracula ejus.* ib. & seqq.
Elleborus venenatus. 494.b
Elmacinus. 18.a
Elon. 147.a
Elusates populi Galliæ. 468.a
Emor. 50.b
Enakim. 176.a
Encænia templi. 207.a
Engaddi desertum. 182.b
Enochi liber. 11. a. *ejus translatio.* ibid. b
Enos. 10.b
Ephraim Regnum. 211.a
Ephrem. 60.b
Ἐπίσκοπος. 13.a
Episcopi à quibus olim electi. 497.498.a
Episcopi Catholici in causa Priscilliani quid peccarint. 471.b
Episcopi & Presbyteri nihil differunt. 492.a. 513.a
Episcopi Romani authoritas. 470.a
Episcoporum ambitio. 406.a,b. *causa Hierarchiæ.* ibid.b
Episcoporum in causa Athanasii factiones. 424.a
Ἐπίτροπος. 56.b
Equi Solis. 263.a,b
Eremi quid. 556.a
Eremitæ setis corporis sui tecti. 562.a
Eris Armenius est ille miles Syrus, quem Elisa suscitavit. 232.a
Esaias. 240.a. 255.a. *serra dissectus.* 532.a
Esau uxores. 52. a. *primogenituram vendit.* 40.b. *asperses.* 41.b. *unde dictus.* 42.a
Esdras. 316.b. *an Iosedec vel Malachias.* ibid. *Hierosolymam venit.* 317.b
Esebon. 146.b
Ἐσχίλων. 41.a
Esthera Mardochæo desponsata. 326. a, b. *fit Sultana Assueri.* 327.a. *ad Regem ingreditur non vocata.* 329.b. 330.a. *quando vixerit.* 323. b. *an à Mardochæo adoptata.* 326.a
Ethbaal Rex Tyri. 220.a,b
Ethnarcha. 375.a. 384.b
Εὔα *quid.* 7.a
Eva unde. 6.a
Euantius à Martino curatur. 577
Εὐχαριστία *etiam infantibus data.* 508.b
Euchrocia uxor Delphidii. 468. a. *capitis damnatur.* 476.b
Evectio quid. 446.a
Eugenius tempestatibus debellatur. 134.a. 167.a
Euhemerus. 19.b
Evilmerodach. 271. b. *interfectus.* 296.a. *quis ei successerit.* ibid.
Eunuchi in aulis Regum. 54.a. 56.b
Euodius. 474.b. *capitis damnat Priscillianum.* 475.a
Euphrates centrum divisi orbis. 24.a
Eusebius Vercell. Episcopus. 430.b.457.b. *in exi-*

in exilium pulsus. 434.b. *dissidium ejus cum Lucifero.* 459.a
Excelsa. 214.b
Exilium primorum parentum. 8.a
Exodus. 111.b
Exorcismus. 598.b
Exorcista quid. 492.a,b
Expectantes in Anglia Iohannem expectant. 518.a,b
Expræfectus. 607.a
Exsufflatio. 604.a,b
Exvicarius. 612.b
Exules Episcopi celebrantur. 436 a,b
Ezechias. 252.a. *an Achazi filius.* ibid. *Pascha celebrat.* ibid. b. *moribundus.* 258.a,b. *vita ei prorogatur.* ibid.
Ezechiel. 288.b. *an Pythagoras.* ibid. *ejus liber difficilis.* 289.a

F.

Fabula ridicula de Ogo. 120.a
Falsi testes quomodo puniti. 103.a
Falsi rumores sparguntur à Dæmone. 509
Faltim. 184.a,b
Fames. 173.b. *Ægypti, nota gentilibus.* 60. a. *an universalis.* ibid. b. *quanta Hierosolymis.* 395.a,b. *tempore Davidis.* 197.b
Faran. 113.a
Fares. 56.a
Femur quare sacrum in juramentis. 38.a,b
Festi Flori tyrannis in Iudæos. 392.a,b
Festum μεγαφωνίας. 312.b
Feriæ gentilium sanctis adscriptæ. 501.b
Feris objicere mos vetus. 302.a
Fervor Ægypti. 556
Fidelis quid à Christiano differat. 504.b
Filia Iephtæ immolata. 145.b 146.a
Filii Noæ. 19.a,b
Fiscalia quid. 442.b. 443.a
Flammare quid. 390.b.391.a
Flores spargere in sepulcris mos. 517.a,b
Fœgadius Episcopus. 451.a
Fœminæ Persicæ pulcherrimæ. 325.b. *nolunt conspici ab aliis.* ibid.
Fontes quid Sulpicio. 3.b
Forma Dei. 105.a
Fortunatæ insulæ. 572 b
Franci pacem petunt à Iuliano. 491.b
Frater unanimis. 484.a
Fratres omnes Christiani. 514.b
Fratris uxor cur ducta. 55.a,b
Φύλαρχοι. 90.b
Φυλή. 38.a
Fundarum usus. 177.a
Fur nocturnus occidi potest. 99.a
Furti pœna. 98.a,b
Fusius Geminus Consul. 385.b.386.a

G.

Gabaa. 155.b
Gabaonitæ in deditionem recepti. 125.a,b
Gad. 45.b.46.a
Gader, turris. 51.b
Galaad. 47.a
Galba. 393.b. 394.a
Gallia fidem Christi suscipit. 403.b.404.a
Gallica lingua quando cœperit. 575.b
Gallinaria Insula. 494.a,b
Gallorum & Britannorum lingua antiqua una. 439.a
Gallus Martini discipulus. 542.a,b. *Martini virtutes enarrat.* 573
Gavidius Episcopus. 443 b
Gedeon. 135. b. *an sacrificarit.* 137.a,b. *aram diruit.* ibid.b. *contra Madianitas proficiscitur.* 138.b. *eos cædit.* 140. a,b. *regnum aspernatur.* 140.b.141.a
Genius Socratis, unde & quid. 428.a
Gennadius. 483.a
Gentes ad internecionem devotæ. 124.b
Gentes circumcisæ. 31.b.32.a
Gerara. 42.b
Gersom. 70.a
Gichon. 6.b
Gigantes. 113.b. *ante diluvium.* 13.a. *unde nati.* ibid.b. *Palæstini.* 197.b.198.a
Γίγας. 21.a
Γιγαντομαχία. 23.a
Gnostici. 460.b. *in Ægypto.* 461.b. *fugiunt in Hispaniam.* ibid. *eorum turpitudo.* 474.b.475.a
Godolia. 275. b. *occisus.* 289.b
Goïm. 28.a
Goliat, gigas. 176.a,b
Gomor. 87.b
Gopher ligna. 14.b
Gosen qualis regio. 62.b
Gothi civitate Romana donantur. 287.a

Gotholia. 233.b. 234. a. *ejus crudelitas.* ibid. a. *interficitur.* 234.b. 235 a
Gozan. 249.b
Gradus gloriæ an dentur. 531.b
Gratianus Priscill. coercet. 467.a,b. *corrumpitur.* 469.a,b
Græcia, id est, Asia. 285.a
Græci rerum occidentalium ignari. 451.b
Gregorius Episcopus. 470.a. *Hispaniarum vicarius.* ibid.
Gurdonicus homo. 573.a,b

H.

HAbitatio prima post diluvium ubi? 21. b
Hadad. 215.a
Hadar Eser rex. 194.a
Hadrianus Hierosolymis Idola constituit. 401. a, b. *Judæos ejus aditu arcet.* 402. a. *Christianis favet.* 402. a, b. *quartam persecutionem movet.* 403. a. *ea sedatur.* ibid.
Haë. 124.b
Hazar. 32.a. *an Cetura?* 39.a. *urbs.* 35.a
Haman Amalecita. 327. b. 328. a. *an Mamuchan.* 328.a. *Hebræos delere conatur.* ibid.b. *suspenditur.* 331.a
Harseroth urbs. 133.a
Hasamonæorum nomen unde. 356.b
Hazohar. 12.b
Heber. 41.b
Hebræi an ex Chananæis. 94. b. *victi.* 161. b
Hebræi & Græci cur in Chronologia adeo dissentiant. 4.b. 5.a
Hebron sepulcrum Patriarcharum. 64.a
Hela Rex Israël. 217.a. *interfectus.* ibid.
Helchias. 262.a
Helena it Hierosolymam. 409.a,b. *Basilicam ibi struit.* 410.a. *an crucem Domini repererit.* 411. a. & seqq. *mater Constantini Magni.* 409.a,b. *fuit Edessena.* ibid. a. *non fuit concubina Constantii Chlori.* 409.b
Heli. 155.a. *Sacerdos.* 159.a. *Ithamarides.* ibid. *ejus filii impii.* 160.a. *perit.* 161.b. *judex quamdiu.* ibid. & 162.a
Helias. 221. a. *falsus in Hispania apparet.* 518
Helpidius seducitur ab Agape. 462.a,b
Hemor. 50.b
Her. 55.a
Hercules est Samson. 154.b. *ejus nominis multi.* 128.b
Herodes. 381. b. *alienigena quomodo dictus.* ibid. *fit Rex Judææ.* 382. a. *primus externus Rex.* ibid. b. *Tyrannis ejus.* ibid. *Messias esse vult.* 383. a. *dictus Magnus.* ibid. *obit.* 384.a
Herodes Antipas. 385.a
Herodiani. 383.a
Hiericho. 123.b. *munitissima.* ibid. *muri ejus corruunt.* 124.a
Hieroboam, Rex Israëlis. 238.a
Hieronymi laus. 551.552
Hieronymus Presbyter. 550. *an Originem secutus fuerit.* 549.a
Hierosolyma capitur à Nabuchodonosore. 274. a. *obsessa à Sennacheribo.* 254.a. *à Tito.* 394. *quanta ibi fames.* 395. *capitur.* 395.b. 396.a. *quanta hominum multitudo in urbe fuerit.* 396.a. *templis exornata.* 408.b. *ejus majestas.* 192.b. 193.a
Hierosolymitani Episcopi Judæi. 401.b
Hierosolymitanus Episcopus fit Patriarcha. 426.a,b
Hilarius ab exilio revertitur. 494. b. *Martinum excipit.* 492. *exul.* 429.b. 445.b. *interest Synodo Seleuciensi.* 446. a, b. *in Phrygiam relegatus.* 433. b. *quando id factum.* 435.a. *per eum Galliæ hæresi Arriana liberatæ.* 458. b. *obit.* 460.a. *Occidentem ab Arianismo purgat.* 457. b. *tres libellos Constantio exhibet.* 455. a. *acerrime invehitur in Imperatorem.* ibidem b. *revertitur ab exilio.* ibid.b. & 456.a
Hirom est Suron. 204.b
Historia Ecclesiast. quomodo scribenda. 1.b. 2.a
Historia Sacra ubi desinat. 2.b. 3.a
Holofernes. 335.b. *Persa.* 337.a,b. *à Judith decollatur.* 343 b
Homicidium, capitale. 95. b. *nisi factum sit casu.* ibid.
Homines, armenta, planstra in lapides conversa. 34.a
Homo primus cur ἀνθρώπος putatus. 5.b. *ubi creatus.* ibid.

Honorare parentes, quid. 93.b
Horæ Canonicæ. 521.b
Hosius. 434.a,b. *in exilium pulsus.* ibid. *an in Arianismum lapsus.* 439.a. *ejus authoritas.* ib.b. *exitus.* ibid.& 440.a
Hospitia publica per Asiam. 155.b.
Hutchinsonia. 462.b
Hyginus Episcopus Cordubæ. 464. a. *fit Priscillianista.* 465.b.466.a
Hyrcani nomen unde. 376.a,b. 379.a
Hyrcanus à fratre Aristobulo pellitur regno. 378.b. *fugit ad Pompeium.* ibid. *ab eo in Pontificatum restituitur.* 380 a *capitur à Parthis.* 381. a,b. *quamdiu Pontifex.* 381.a

I.

Iabin. 133.a
Iacobi femur loco suo motum. 49.a *claudicat.* ibid. *an sanatus?* ibid.b. *filios benedicit.* 64.a,b. *vult in Chananæa sepeliri.* ibid. *in Ægyptum descendit.* 62.b. *obit.* 64. b. *sepelitur.* ibid. *unde dictus.* 42. a. *luctatur cum Domino.* 48 a,b
Iaddua Alexandrum placat. 344.a
Iair. 143.b
Ianus an Noë? 20.b
Iaphet. 19. b. *an maximus natu?* 19. a. *Septentrionem tenuit.* 24.a,b
Iason. 349. a, b. *Sacerdotium invadit.* 350.a,b. *pellitur.* 351.b
IAΩ. 92.b
Ibn Sumbolat. 320.a
Ibbum. 55.a,b
Idacius Priscillianistas editis scriptis exagitat. 467. a. *eorum scelera detegit.* 462 a. *Episcopus Emeritæ.* 464.a. *seculares judices adit contra Priscillianum.* 467.a
Idatius Lamacensis. 514.a
Idola ante diluvium. 10. b. *ex metallis combusta.* 263.a,b
Idololatria capitalis. 101.b. *quando cœperit?* 25.a
Idolum. 93.a
Idomenei votum. 145.b
Idumæi iidem cum Phœnicibus. 117. b. 118.a. *rebellant.* 230.a,b. *eorum Reges.* 118. a. *an transitum dederint Israëlitis.* ibid. b. *unde.* 47.b
Iehu Rex factus. 233.a
Iejunia veterum. 606.a,b
Ἰησοῦς. 36.a
Iephta. 144.b. *an filiam immolarit.* 146. a. *votum ejus.* ibid.a,b
Ieremias. 272.a,b. *in carcerem conjicitur.* ibid.b. *liberatur.* 273.b
Iericho. 123.b. *diripitur.* 124.a,b
Ieroboal. 135.b
Ieroboam rebellis. 209. b. *in Ægyptum fugit.* 210.a. *eligitur Rex.* ibid.b. *regnum superstitione stabilit.* 212 a
Ieroboam Sacerdotium ad plebem infimam transfert. 213.a
Iesus Dux contra Amalechitas. 89.a
Iesus & Iosua idem nomen. 89.a,b. 114.a
Iethro. 69.a,b. *ad Mosen venit.* 89.b. & 90.a. *domum regreditur.* 91.a
Iezabel. 220.a
Ifricus. 40.a
Ignei Serpentes. 119.a
Ignis cœlo missus. 224.a.225.a
Ignominiosum à muliere interfici. 143.a
Imago & Idolum nil differunt. 93.a
Imago prostatua. 283.a
Imperatores Catechumeni. 432. a. *etiam Reges dicti.* 445.a
Imperia magna à Semo & Iapheto condita. 283.b
Inachidæ sunt filii Enac. 113.b
Inane tempus. 15.a
Inca Garcilasso. ibid.b
India. 321.b
Indo-Scythæ à Persis. ibid.
Indus terminus Persarum. 329.a
Infantes in utero Rebeccæ exultant. 41.a
Inhospitalitas. 155.b
Instantius Episc. 465.a. *deponitur.* 471
Insulæ & flumina an ex diluvio nata sint. 15.b
Intercessio pro mortuis. 507.a
Invocatio Sanctorum. 534.a,b
Ioab interficit Abner. 191.b
Ioachas. 236. b. *à Syris afflictus.* 237.a. *obit.* ibid.
Ioachas. 265.b. *captivus abductus.* 266 b
Ioacim. 269.a,b. *abducitur.* 270.b.271.a
Ioas an bellum Amasiæ intulerit. 237.a,b.

Syrum placat. 236.a. *interfectus à suis.* ibid. b. *sepultus.* ibid.
Ioathas. 242.a. *obit.* ibid.a,b
Iobab, non est Iob. 70.b
Iobus moritur. 114.b. *quando, quis?* 70.b. 71.a
Iohannes. 477.a
Ioh. Arca Sardus Luciferum sanctis adscribit. 459.b
Iohannes à quibus expectetur in Anglia. 518.a,b
Ioh. Carthwright. 23.a
Iohannes falsus apparet. 518.a
Iohannes Hyrcanus. 375.b. 376.a. *unde sic dictus.* 376.a
Iohannes in Patmum relegatus. 399. b. *ibi scribit Apocalypsin.* ibid.
Ioiada Gotholiam tollit è medio. 234.b. 235.a
Ionas est Hercules. 244. 245. a. *quando vixerit.* 242.b. *à ceto devoratus.* 244.b
Ionathan à populo liberatus. 174.a
Ionathan Iudæ Maccabæo succedit. 368.a. *fœdus cum Alexandro Bala init.* 369.b. *ab eo Pontifex constituitur.* 370.a. *insignibus regiis donatur.* ibid. *à Typhone interficitur.* 373.b
Ioppe ante diluvium. 9.a. 244.a
Ioram. 230.a. *cæsus.* 233.b. *Rex Israëlis.* 238. & seqq.
Iordanes. 122.b. 123.a. *origo ejus unde.* ibid. *exundat ut Nilus.* 123.a. *scinditur.* ibid.
Iosaphat. 219. a. *an cum Iambri pacem habuerit.* ibid.b
Ioseph. 46.b. *in carcerem conjicitur.* 57. a,b. *obit.* 64.b. *dignitas apud Pharaonem.* 59. a, b. *potestas.* ibid. b. *ejus somnium.* 53.a. *venditur.* ibid.b. *Apis dictus.* 334.a,b. *Serapis.* 59.a. *Simeonem ligat.* 62.a. *fratribus se agnoscendum dat.* ibid. a, b. *somniorum interpres.* 59.a
Iosephi oscitantia. 298. a. *error.* 299. b. *mendax.* 170.b. *nugatur.* 187.b. *Romanorum causa multa omittit.* 106.b. *sæpe fallit.* 125.a,b
Iosias. 261.b. *Pascha celebrat.* 264 a. *à Nechao cæditur.* 264.b.265.a
Iosua. 114. a. *est Hercules Phœnicius.* 128. b. *obit & sepelitur.* 129.b. *quot annis regnarit.* ibid. *Rahabam an duxerit.* 124.a. *Dux primus.* 122.a. *ejus successor quis.* 129.b
Iraka. 21.b
Isaac. 32. a. *ducit uxorem quadragenarius.* 40.b. *ejus ætas.* 52.b. *immolatio nota gentilibus.* 36.a
Isbaal Rex. 191.a
Isboseth Rex. 191.a. *septem annis.* 192.a
Ismaël. 32.a
Ismaëlitæ mercatores. 53.b. *eorum lis cum Israëlitis coram Alexandro.* 35.b
Issachar. 45.a
Israël. 48.a
Israëlitæ an cum Iudæis Hierosolymam redierint. 321. a. *dispersi in Oriente.* 322.a. *an rectà mare transgressi.* 84.a. *à Salmanasseræ abducti.* 249.a,b. *nunquam reversi.* ibid.b. *Chananæam occupant.* 128. a. *civitates struunt in Ægypto.* 65. b. 66. a. *corrumpuntur.* 130.a. *cur adeo pressi in Ægypto.* 66.a. *in Idololatriam lapsi.* 143.b. 144.a. *Iordanem transeunt.* 123. a. *multiplicantur in Ægypto.* 65.a. *quomodo castra moverint.* 118. a. *quanto numero egressi; & quamdiu in Ægypto.* 78. b. 79.a. *admixti iis Ægyptii.* 79.b. *Regem posuerunt.* 167.a. *cur improbatum id.* 168.a,b. *exitus ex Ægypto.* 77.b. *spoliant Ægyptios.* 78. a. *eorum seditio.* 112.b. 115.a
Ithaciana factio. 477.478. & seqq.
Ithacius à Latino Pacato exagitatur. 475. a,b. *ejus factum condemnatur.* 477. b. *Episcopatu dejicitur.* 478.a
Ithamaridæ. 159.a
Ithacius Priscillianum coram Maximo accusat. 471. *peccat.* 472. *reprehenditur.* ibid. & 473. *Martinum accusat.* ibid.b
Iubal, Apollo. 13.a
Iudas. 45.a. *Maccabæus.* 359.a. *Apollonium & Seronem profligat.* ibid.b. *nec non Duces Lysiæ.* 361.362. *templum repurgat.* 363. *encænia celebrat.* ibid.a. *Eupatorem ad pacem adigit.* 366.a. *Nicanorem vincit.* 368.a. *cadit.* ibid.
Iudæa fluctuat inter Babylonios & Ægyptios.

ptios. 269.a. *pro* οἰκεμένη. 195.a. *quamdiu Ptolemæis paruerit.* 347.a. *fluctuat.* 348.a,b. *sub Davide florentissima.* 198.a,b
Iudæ fornicatio. 55.b
Iudæi ad Gentiles Græcos deficiunt. 351.b *in factiones diuisi.* 352.b. *arcentur Hierosolymæ aditu.* 402.a. *exosi gentibus.* 328.b. *fedus cum Romanis pangunt.* 367.a. *rebellant.* 392.b. *vincuntur à Vespasiano.* ibid. & 393.a. *obsidentur Hierosolymis.* 395.a,b. *numerus peremtorum.* 396.b. 397.a. *captivorum.* 397.a. *rebellant duce Barchochaba.* 400.b. *debellantur ab Hadriano.* 401.b. *iis non licuit ducere alienigenas.* 317.b. 318.a. *tributarii Regum Syriæ.* 347.a. *non subjecti Seleuco Nicatori.* ibid. *Sacerdotibus subsunt.* ibid.b. *eorum nomen invaleſcit.* 308.a. *alii Babylonii, alii Palæstini.* ibid. *instaurant templum & urbem.* ibid.b. *Respublica.* 211.a,b. *ultima captivitas.* 275.a,b. *dispersio.* 287.a. *in Ægyptum fugiunt.* 290.a
Iudices Israëlitarum. 131.a,b
Iudith quando vixerit. 323. & seqq. *an sub Cambyse.* 333.a. *Ocho.* ibid. & 336.b. *ejus historia figmentum est.* ibid. a,b. *non est liber Canonicus.* 336.b. *in castra Assyriorum venit.* 340.b. *Holofernem capite truncat.* 341.b. *ejus historia ad Manassis tempora pertinet.* 342.a
Iulianus Cæsar. 455.b. 490.a,b. *Episcopos exilio liberat.* 456.b. *Christianismum simulat.* ibid.
Iuramentum. 99.b. *per sanguinem Abelis.* 8.b
Iurandi mos antiquus. 38.a,b
Iurare per caput Regis. 93.a
Ius Regis. 168.b

K.

Kainan. 16.a
Kaiomarthis. ibid.
Καμισήν. 19.b
Κεφαλοπόλεγο. legio. 134.a. 167.a
Κίσσοι. 20.b
Κνίψ. 73.b
Κόρες. 85.a.
Κορίς τόπος. 10.b
Κροῖος. 4.a
Kurdi. 17.a

L.

LAban. 43.b. *Magus.* 44.a. *Iacobum persequitur.* 47.a
Laborosarchodus est Balthasar. 296.b
Lacerna quid. 566.b. 567.a
Lacus. 53.a,b. *pro carcere.* 273.a,b
Lamech. 9.a. 11.b. *quem occiderit.* 9.a
Lamia Ionam devoravit. 244.b
Lapides oleo delibuti. 44.a
Lapis sine manibus abscissus. 287.b
Lapsi quomodo in communionem recepti. 459.a,b
Lapsus gentilibus notus. 7.a
Λάρναξ. 14.a
Lasthenes Cretensium Dux. 370.b
Latinus Pacatus Rhetor paganus. 475.a,b 476.a
Latronianus capite plectitur. 476.b
Lazii error. 483.a,b. 524.a,b
Lea. 44.b
Leæna anachoretæ supplicat. 559. *ejus gratitudo.* 560.
Legati Ariminensis Synodi. 444.b. *decipiuntur.* 448.b
Legatorum violatio. 194.b
Leges Medorum & Persarum immutabiles. 302.a
Legiones. 360.a
Leo discerptus à Samsone. 149.a
Leporosum vicus. 505.a,b
Leonidas Martyr. 404.a,b
Leron insula. 466.a
Levi. 45.a
Levitæ increpiti à Mose. 108.a,b. *an peccarint in cultu vituli.* ibid.b. *trucidant vituli cultores.* ibid.
Leviticus. 111.b
Levita uxorem in XII. *partes secat.* 156.b
Levi tribus. 112.a
Lex combusta ab Achazo. 302.a
Lex fertur. 92.a. *per angelum.* ibid.
Lex naturæ, quæ. 70.b
Lia. 44.b. *oculis deformior.* ibid.
Liber de vita Martini laudatur. 569. 570.
Liberi fabula unde. 113.a
Liberius restituitur. 435, b. 436.a. *fit Arrianus.*

vianus. ibid. *Romæ Episcopus.* 433.a *ejus primatus nullus.* ibid.b. *prærogativa tamen aliqua.* ibid. *in exilium pellitur.* 433. & seqq.
Librariorum negligentia. 205.b
Librorum corruptio. ibid.b. & 206.a
Licinius. 407.b. *victus & occisus.* ibid. *Milites litare cogit.* 407.b.408 a
Lignum quo aquæ edulcatæ, quale. 84.b
Limina Apostolorum, quid. 388.b
Lingua primitiva, quæ? 22.a
Linguarum confusio unde? 23.a,b
Litare. 111.b
Literæ Uriæ. 195.b
Longævitas primorum hominum. 10.b
Lot. 26.b. *captus.* 29.a. *ejus filiæ incestuosæ.* 34.b. *uxor.* 33.a,b. *in statuam conversa.* ibid.b
Lubar mons. 17.a
Luci Diis sacri. 137.b. *eos violare nefas.* ibid.
Lucifer Calaritanus. 431.a. *schisma facit.* 456.b.457.a. 459.a.
Lucorum consecratio. 214.b
Luctus signa. 114.b
Λυπία. 13.b
Lupa astat cœnanti eremitæ. 558.
Lupicinus Consul. 496.b
Lycontius peste liberatur. 613.
Lysias. 361.b.363.b.364.a
Lysimachus Pontifex. 351.a,b

M.

Maccabæorum nomen unde. 359.a,b *sepulchra.* 374.a
Macedonicum imperium. 285.a,b
Macedonius favet Priscill. 469.a
Macedonum origo. 285.b
Machabæi. 12.a,b
Madanæi. 54.a
Madian duplex. 134. b,a. *regio.* 69.a
Madianitæ. 53.b. 134.b. *cæsi.* 120.b
Μαγαρίζειν. 35.a
Μαγαρισμός. ibid.a
Magi. 311.b. 312.a. *regnum Persicum occupant.* 312.a,b. *cæduntur.* ibid.b
Magisterii officiales. 608.b
Magistratus potestas in hæreticos. 610.a
Magistri officiales. 441.b
Magnentius vincitur apud Morsam. 426.b 427.a
Magus unde. 281.a,b
Majestas Dei. 109.a,b
Majores LXX. qui. 104.b
Majus monasterium. 500.a
Malasar. 277.b
Manasse. 60.a,b
Manasse Rex. 260.b. *abducitur.* ibid. *resipiscit.* 261.a
Manehem. 246. a,b. *crudelissimus.* ibid.b
Manes Paracletum sive consolatorem denotat. 246.b
Manichæi. 460.b. *solis nominibus à Priscillianistis discreti.* 467.b
Manna. 86.a,b. *quando defecerit.* 87.b. *unde dictum.* ibidem. *ubi asservatum.* 87.b. 88.a.
Manus in pariete scribens. 297.b
Manuum impositio. 504.a,b
Marcellus Ancyræ Episcopus damnatur. 418.a,b. *restituitur.* 419.a *iterum damnatur.* 421.b.422.a *Sabellianus.* 422.b
Marcus Memphiticus Priscilliani magister. 467.a
Marcus primus Episcopus Hierosolymis ex gentibus. 402.b
Mardochæus an Mardonius. 326.a *an patruus Estheræ.* ibid. a,b. *insidias Regi prodit.* 327.b. *non adorat Hamanem.* 328.a,b
Mardokempad. 248 b
Mairan esse Μαίραν. 115.b
Maris Rubri divisio miraculosa. 82.a,b
Martini funus. 539. *morientis verba.* 538. *à flamma ambustus.* 525.526.527. *comparatur cum Monachis Ægypti* 570. 571. *Martyrii cupidus.* 532. *obit.* 530. 531.536.537. *quo anno.* 538.a,b. *pauperem vestit.* 576. *Euantium sanat.* 577. *à militibus misere verberatur.* 578. 579. *currum sistit.* 579. *majora ante Episcopatum miracula fecit quam post.* 580. *Catechumenos in campo facit.* 581. *apud uxorem Maximi convivatur.* 585. *quando mortuus.* ibid. & 586. *leporem à venatoribus liberat.* 589. *Agnes, Thecla, Maria ei apparent.* 593. *Dæmones.* 593. 594. *Angeli.* 594. *opinio ejus de Antichristo.* 594.595. *puellam mutam sanat.*

nat. 598. oleum benedicit. 599. canis ad nomen ejus obmutescit. 600. Aritiani comitis crudelitatem inhibet. 600. 601. exorcizat Dæmones. 602. 603. regionem à grandine liberat. 603. Idola destruit. 605. 606. Serpentem fugat. 606. Ithacio communicat. 607 608. 609. 610. 611. pœnitet propterea. 611. tempestates sedat. 612. absens quid actum cognoscit. 613. Brictionis injurias tolerat. 615. ejus laus. 616. festum. 617. 618. Priscillianismi accusatur. 473. a. Apostolis conferendus. ibid. b. resistit Ithacio. ib. ejus communionem deserit. 478. b. Sulpicio in somnio apparet. 530. 531. ubi natus. 486. a, b. militat. 487. a. convertitur. ibid. vestit pauperem. 488. missionem Remis petit. 490. b. inermis ante aciem stare cupit. 491. a. degit apud Hilarium. 492. a. Exorcista fit. ibid. a, b. latronem convertit. 493. Diabolum fugat. ibid. Arianis resistit. ibid. mortuum excitat. 495. 496. vir Apostolicus. 496. a. b. fit Episcopus. 497. 498. 499. Monasterium sibi struit. 500. umbram latronis evocat. 501. 502. funus sistit. 502, 503. arboris casum avertit. 503. 504. flammam sistit. 505. fana evertit. 505. paralysin curat. 506. 507. Diabolum ejicit. 508. 509. leprosum sanat. 509. febrim curat. 510. Paullinum curat. ibid. Maximum corripit. 511. apud eum convivatur. 512. prædicit ei exitium. 513. Diabolum videt. 514. eum salvari posse credit. 515. 516. Anatolium confundit. 518. Diabolum fugat. 519. Paullinum commendat. 520. Virtutes ejus. ibid. & seqq. ejus inimici Episcopi. 523.

Martyres adesse sepulcris. 533. a, b
Martyres in Gallia. 403. b
Martyria erecta. 427. b. quid. 501, a
Martyrium incruentum. 532. b
Martyrologia. 406. b
Martyr quis. 404. b. Martyrium. ibid.
Martyrum sub Diocletiano mirabilis alacritas. 406. a
Masoretharum diligentia. 206. a
Mastigia. 579. a
Mathathias. 356. b. dictus Hasamonæus. ibid. an Pontifex. ibid. Hebræum occidit. 357.
Mathusala. 11. b
Mathusalam. 9. a
Matrimonia cum gentilibus corrumpunt Israëlitas. 130. a, b
Matronianus capite plectitur. 476. b
Maxilla asini Simsonis. 150. b. fons ex ea. ibid. & 151. a
Maximinus persequitur ecclesiam. 404. b. 405. a
Maximus Imperator Martinum recipit. 511. Imperium rapit. 512. a. Martinum convivio adhibet. 512. interficitur. 513. b. 514. a. Priscillianum plectit. 514. a. ejus avaritia 609. a. ob cædem Priscillianistarum accusatur. 475. b. 476. a. excusatur. 583. a, b. 584. ejus uxor Martinum convivio excipit. 583
Medi. 299. a, b. iidem cum Persis. ibid.
Medius locus honoratiss. 512. b
Mel inter saluberrima edulia. 174. a. eo infantes nutriendi. ibid.
Melchi, nomen Mosis. 67. b
Melchisedec. 29. b
Melchol. 179. a
Memphis. 60. b. 462. a
Menelaus Pontifex. 350. b
Menophanes. 426. b
Menses Iudæorum Lunares. 75. a
Mensis primus Nisan. 75. a
Mensium nomina. ibid.
Mephres. 65. a
Mercatura veterum. 50. a
Mercurius Trismegistus. 58. b
Mereri quid. 260. a
Μίερωπες. 23. a
Meretricius habitus. 55. a
Mergus. 536. b
Mesa Rex Moab obsessus. 232. b
Mesopotamia. 38. b
Μίσγες. 27. a
Μελεμψύχωσις fratrum Iosephi. 54. a
Metropolitani unde orti. 424. b. eorum jus vetus. ibid. omnes inter se pares. 426. a
tres eorum præcipui. ibid.
Mexicanorum migrationes. 121. b
Michal. 179. a. amat Davidem. ibid. eum servat. 180. b
Michæa. 229. a
Midianitæ à Gedeone cæsi. 140. a, b

Milites Christiani. 489.b
Ministri Ecclesiarum. 127.b
Miracula Magorum qualia. 73.a
Missa. 156.b
Missa quid. 531.a
Mithras τετράσπηλος. 259.a,b
Mithridates. 379.a
Mixtio cum pecude, capitalis. 101.a,b
Moab. 34.b
Moabitæ à Davide subacti. 193.a,b. *regionem suam à Iephta repetunt.* 119.b. 145.a
Mo Ægyptiis aqua. 34.b
Modin. 358.a
Mos orandi. 598.a
Moloch. 144.a
Monachi non cohibitabant. 516.b. *sordes affectarunt.* 498.a,b. *non radebant* ibid.b. *eorum vita.* 533.536. *obedientia.* 564. *patientia.* ibid. *sobrietas.* 565.
Monarchia Babylonica. 130.b. *Macedonica dilaceratur.* 345.a,b. *quarta.* 285.b
Monasteria Ægypti. 552.a,b. 553.a. *veterum qualia.* 516.b. *Scholæ fuerunt.* 500.a. *suberant Episcopis.* ibid.b. *eorum origo.* 494.a
Mones. 67.b
Monomachia. 176.b
Montes diluvio obruti. 15.a,b
Morgangabica. 39.b
Moria mons. 36.b
Morsa ubi. 426.b
Mortui suscitati. 223.b.231.b.232.a
Moses an Magus. 73.a,b. *gentilium Liber.* 121.a,b. & 128.b. *Imperator bello Æthiopico.* 67.b. 68.a. *Ægyptium occidit.* 68.a.b. *an excusari queat factum ejus.* ibid. *ligno aquas edulcat.* 84.b. *montem conscendit.* 104.b. *nascitur.* 66.b.67.a. *exponitur.* ibidem. *cur Pharaoni non successerit.* 67.a. *obit.* 120.b.121.a. *an in cœlum adscenderit.* 121.a,b. *sepulcrum ejus.* 121.b.122.a. *tantum triennii gesta in deserto describit.* 116.b. *unde dictus.* 67.b.89.a.xl. *dies in monte.* 105.b. *desperatur ejus reditus.* 106.a. *facies rendet.* 110.a,b. *cur cornutus putetur.* ibid.a. *velata.* ibid. b. *ejus incredulitas.* 117.a.b. *causa cur non ingressus Chananæam.* ibid.b. *institutio.* 67.b. *miracula.* 72.a,b. *Genesin in Madian scribit.* 69.b
Muhammed. 10.a.11.a. *Abrahamo similis esse voluit.* 26.a
Mumiæ. 64.a,b
Mundiales historici. 335.b. *cur sacra prætermerint.* 336.a
Mundus, quando creatus. 4.a,b
Mures Palæstinam vastant. 163.a,b
Musicæ vis. 180.a
Mysterium. 283.a

N.

Naama. 12.b
Naaman. 232.a
Nabonassar. 247.b
Nabonnedus. 296.b. 299.b. *quare Medus dicatur.* ibid.
Nabuchodonosor. 268.a. *bellum Ægyptiis infert.* ibid. a,b. *Ægyptum occupat.* ibid.b. *Hierosolymam occupat:* 269.b. 270.a. *populum captivum abducit.* 270. b. 271.a. *ejus victoriæ.* 291.a. *statua.* ibid. a,b. *regno ejicitur in feram mutatus.* 293.b.294.a. *restituitur.* 294.b. *quamdiu regnarit.* ibid.
Nabuth. 226.a. *interficitur.* ibid.
Nadab. 216.a
Najoth ubi. 181.a
Narcissus Episcopus. 425.a,b
Nardacius. 478.a,b
Nathan. 196.a
Nazireatus. 148.a
Nebuzardan. 275.a
Nechao Rex Ægypti. 264.a. *bellum Assyriis infert.* ibid b
Nehemias. 318.b. *Hierosolymam restituit.* 320.b. 322.b
Nembrod. 20.b
Nephilim. 13.a
Nephtalim. 46.a
Neriglossorus Evilmerodach interficit, ejusque regnum occupat. 296.a. *quis ei successerit.* ibid.
Nero. 386.a,b. *primus persecutionem movet.* ibid.b. *Antichristus putatur.* 387. a. & 393.a,b. *Pythagoræ nubit.* 388.a. *Romam incendit.* 390.a. *Christianos urit.* ib.b.& 391.a. *dubitatum de morte ejus.* 393.a,b. *Antichristus.* 594.595.

Nicæa Thracum fides improba conscribitur. 449.a,b.450.a,b
Nicænsis formula Ariana. 436.b.437.a
Nicænum concilium. 415.b
Nicanna Regina Sabæ. 203.b
Nicanor. 361.368.a
Nilus' dictus σῆς. 66.b. *fœcundat Ægyptum.* 59.a
Ninive à quo structa. 242.b. 243.a. *urbs ingens.* 243.a. *hodie perit tota.* ibid
Ninus an Nembrod? 20.b. *Gigas.* ibid.
Nisan mensis. 74.b
Nisi fabula à Samsone petita. 151.b.152.a
Nitocris. 298.a,b
Nitria. 559.a,b
Noa an in Brasiliam navigarit? 23.b. *an vini repertor?* 20.a,b. *ejus nurus.* 15.a
Deucalion. 11.b
Nomina mulierum unde? 39.a. *Regum Assyriorum* 248.b. *Chaldæorum.* 268 a
Νυχθήμερον. 525.b
Numerus Israëlitarum qui egressi Ægypto. 78.b

O.

Oab Aos quis. 348.b
Ochi crudelitas. 333.b. *Ægyptum recipit.* 334.a. *ejus exitus.* 342.b. *veneno tollitur.* 317.a,b
Ochozias. 229.b.233.a. *Idolum consulit.* 229.b. *moritur.* 233.a,b
Oculi molles, pro pulchris. 45.a
Og. 120.a. *ejus lectus ferreus.* ibid. *occisus à Mose.* ibid.
Olla Prophetissa. 262.b
Olei augmentum. 223.a. *benedicendi mos.* 598.a b
Oleum multiplicatur. 232.b. *sanctum absconditur.* 266.a,b
Oliva. 16.b.17 a
Olla in Ægypto fervet ardore Solis. 556.
Olympiadum initium. 239.b
Omar Calisa. 17.b
Ὁμοιούσιον *Arianorum.* 437.a.& seqq.
Ὁμοούσιον *ab Arianis oppugnatur.* ibid. & seqq.
Onan. 55.a,b
Onias. 348 b 349.a.354.b.355.a. *exauctoratur.* 350.a
Ophir ubi. 207.b
Oppida prima post diluvium quæ. 21.b
Orbis ante diluvium qualis. 12.a
Orbis Arianus. 456.b
Ordinandi coram Ecclesia prædicari soliti. 498.a
Oreb. 88.a,b
Orsa. 26.a
Orientales pro Græcis. 425.a
Orientales suos Reges adorant. 61.a
Origenistæ pelluntur Ægypto. 548.
Origenis scripta damnantur. 547.548.
Origines pro Genesi. 52.b
Or mons. 118.b.119.a
Orpha an mater Goliathi. 176.a,b
Osee. 247.b. *an ultra omnes impius.* ibid.
Ossoneba civitas. 465.b
Ostracismus. 43.a
Otho. 394.a
Othoniel. 131.a. *quamdiu Iudex.* ibid.b
Ozias. 238.b. *quando regnare cœperit.* 239.a. *lepra percussus.* 241.b. *obiit.* ib.

P.

Paches. 246.b.247.a
Pæan Israëlitarum. 83.b.84.a
Palæstini unde orti. 80.a,b. *eorum potentia.* 193.a
Pallium habitus Sacerdotum. 539.a
Palma pro martyrio. 532.b
Palmæ. 85.a. *in eremis.* 556.557.
Palmicia sportella. 558.a,b
Παμφυλία. 28.a
Pamphylium mare Alexandro cedit. 82.a.b
Παρρησία. 107.a
Papa Antichristus. 595.a,b
Papæ, pro Episcopis. 522.a,b
Papa Patriarchatum Occidentis invadit. 421.b
Papæ universalis potestas tempore Liberii, nulla. 433.a,b
Paradisus an extra orbem. 7.a,b. *quomodo perierit.* ibid.b. *quid, ubi, unde?* 6. a,b. *an exceptus fuerit ab inundatione.* 16.a
Parentes percutere, capitale. 96.a,b
Parochia quid. 550.a,b
Parthi Antigonum reducunt. 381.a,b. *cum Persis iidem.* 285 a,b
Partus deformatus quid. 97.a,b
Parvuli submersi. 66.a,b

Pascha quando celebratum. 75.b.76.a. *unde dicatur.* 252.b
Pastores Ægyptiis exosi. 63.a
Pastorum vetustissimorum vita. 27.b
Patibulum. 412.a,b
Patresfamilias αὐτόνομοι. 29.a,b
Patriarchæ tres pro diis habiti. 71.b
Paullini laus. 616.520.
Paulinus Episcopus. 460.a
Paulinus Episcopus Treverorum. 424.a,b. *defendit causam Athanasii.* ibid.b. *in exilium agitur.* 429.b.430.a
Paullinus curatur à Martino. 510.
Paulus Romanæ Ecclesiæ fundator. 388. a,b. & 389. a,b. *decollatur.* 391.b. 392.a. *Cæsarem appellat.* 389 a. *viperam excutit.* 525. *triduum in profundo.* ibid.a,b
Paulus primus eremita. 561.a
Pax Ecclesiæ sub Constantino. 2.b
Paximates panes Ægypti. 554.a,b
Pedes abluere, mos antiquus. 520.a,b
Pelasgi à Pelego. 25.a
Pellex. 155.a,b
Pelusium à Sennacheribo obsessum. 255.a. *liberatum.* 256.a
Pepuza. 462.b
Peregrini an exosi Iudæis. 103.b
Περιχυδεῖς *aliud est quam* βαπτιδεῖς. 508.b
Persæ iidem qui Parthi. 284.b.285.a
Perseverantia Monachorum. 554.555.
Persica Monarchia quamdiu steterit. 343.b
Pestis duplex, divina & naturalis. 200.b
Petavius reprehensus. 5.a
Petrus an Romæ Episcopus. 388.b. *& ubi passus.* 392.a. *crucifixus.* ibid.
Phacee. 247.a
Phægadius Episcopus. 464.a,b
Phalti. 184.a.b
Pharan. 35.a,b
Pharao nomen Regum Ægypti. 54,a,b
Pharao qui afflixit Israëlitas, an Assyrius. 65.b. *quod ejus nomen.* ibid. *submersus.* 83.a. *sub quo egressi Israëlitæ, quis.* 81.b. *prosequitur eos.* ibid.
Pharao Rex dicitur. 58 a,b
Philippo Aridæo qui successerint. 346.a
Philippus primus Christianus Imperator. 407.a,b
Philistæi in vulpes animadvertunt. 150.a, b. *ob Arcam captam affliguntur.* 163. a,b
Philostratus. 6.b
Phinees an Elias. 221.a,b. *exauthoratus.* 159.a. *noluit absolvere Iephtam.* 146. a,b
Photinus damnatur. 418.a,b.420.b. *ejus hæresis.* 422.b.423.a
Phrat. 6.b
Phrygiæ duæ. 445.b
Phul Belochus quis. 246.b.247.a
Pico in Teneriffa altissimus mons. 15.a
Πιγείδες. 77.a
Pincerna & pistor Pharaonis quid peccarint. 57.b
Pischon. 6.b
Pistor Pharaonis suspensus. 58.a
Plagæ Ægypti. 74.a
Plagium capitale. 96.b
Plinius pro Christianis intercedit. 400.a
Pœna Regum apud Hebræos. 196.a,b
Polygamia patrum. 45.a. *permissa Regibus Iudæis.* 196.a
Pompejus Mithridatem domat. 379.a *Hierosolymam capit.* ibid.b. *templum ingreditur.* ibid. & 380.a. *Hyrcanum restituit.* 380.a. *tributum Iudæis imponit.* ibid.a,b
Pomponii obitus. 617.
Pontificatus perpetuus esse desinit. 349.b. 350. a. *conjunctus cum Principatu.* 350.b
Pontifices in Iudæa post captivitatem. 347.b. 348.a. *qui.* 522.b
Pontifex quomodo Deum consuluerit. 185.b
Popilius Antiochum Epiphanem cogit Ægypto excedere. 352.a
Populi numeratio sub Davide. 198.a,b
Porsennæ fœdus cum Romanis. 172.a
Posthumiani profectio in Orientem. 541.
Potamius. 477.a
Potifar. 54.a. *an præfuerit coquis, an satellitibus regiis.* 57.a
Potta Armeniæ oppidum. 17.a
Præcepta filiis Noæ data. 18.a,b
Præcinere. 281.b
Prædæ divisio quomodo facta. 194.b
Præputia quare David afferre jussus. 179. a,b

Præsi-

Præsidium templi. 363.b
Presbyteræ. 597.b
Presbyter Iohannes Imperator Abyssinorum, quare sic dictus. 256.a,b
Presbyteri. 278.b. *convincuntur à Daniele.* 280.a,b
Presbyteri eadem munia quæ Episcopi olim. 2.a
Presbyteri & Episcopi ut differant. 492.a 513.a
Presbyteri nomen unde. 516.b
Presbyterorum continentia. 546
Priapus. 214.b
Primogenita Deo sacra. 102.b
Principium. 41.b
Priscilliani qui. 462.b
Priscillianistæ. 460. & seqq. *ex variis hæresibus constati.* ibid *horrenda eorum dogmata & facta.* 461.a. *habitabant in spheluncis.* ibid.a,b. *sunt alii à Priscillianis.* 462.b. *hæresis eorum crescit.* 479.
Priscillianistis Martinus quare faverit. 608.609
Priscillianus. 2.b. *pro Martyre habitus.* 479.a.b. *quis.* 462.b. *Episcopus Abilensis.* 466.b. *provocat ad Maximum.* 471.b. *Romam & Mediolanum contendit.* 468.a,b. *capitis damnatus plectitur.* 475.b.476.a
Privata dominia quando cœperint. 8.b
Procopius Gazæus. 29.b
Propagatio hominum post diluvium. 21.b 22.a
Proprietas rerum humanarum non amissa per lapsum. 8.b
Πρόσωπον θεῦ. 48.a
Provinciæ proconsulares. 469.b
Psalmi in monasteriis decantati. 517.a,b
Pseudothyrum. 612.a,b
Πτερύγιον. 42.a
Ptolemæus Demetrio infestus. 369.b. *Alexandro Balæ infestus.* 371.a. *Syriam occupare conatur.* ibid. *obit.* ibid.b. & 372.a
Ptolemæus Lagi Iudæam occupat. 347.a,b
Puer pro servo. 94.b.95.a
Pul Sardanapali pater. 245.a
Purgatorium unde ortum. 496.a
Pyramides ab Israëlitis structæ. 65.b.66.a. *an à Iosepho structæ.* 59.b. *sepulcris impositæ.* 374.a
Pythagoras an Ezechiel. 288.b.311.b

Q.

Quadringenti anni servitutis Ægyptiacæ. 30.b
Quærentes in Anglia Ioannem expectant. 518.a,b
Quercus Abrahami. 142.a

R.

Rabsace an Israëlita fuerit. 254.a,b
Rachel. 45.a. *nupta Iacobo.* ibid.
Rachel furatur Theraphim. 46.b.47.a. *obit.* 51.b
Raguel. 69.a,b
Rameses. 66.a
Raphidim. 88.a
Rebecca. 39.a. *quando pepererit.* 40.b. 41.a
Rege peccante cur populus puniatur. 200.b
Reges adorati. 61.a,b
Reges Babylonii. 295.a
Reges & Sacerdotes olim iidem. 30.a
Reges Idumæi. 118.a
Reges Israël & Iudæ quomodo differant. 214.a,b.216.b
Reges Israëlis an uncti. 216.a. *Midianitarum cæsi.* 140.a. *Persarum.* 309.a,b. *primi.* 28.a.b. *socii parum prosunt.* 227.a. *Syriæ.* 215.a,b. *Tyri.* 220.b
Regina Sabæ. 203.b
Regni Iudæ finis. 274.b. *splendor sub Iosia perit.* 265.a,b
Regnum Israëlis & Iudæ divisum. 213.b
Regum communia nomina. 42.b. 54.b. *libri.* 157.a,b
Roboam. 208. *duriora minatur.* 209.a. *rex duarum tribuum.* 211.a,b. *parat exercitum.* ibid. *obit.* ibid.b
Respicere vetitum. 33.a
Rex Chananæus. 119.a,b
Rex Haï suspensus. 125.a
Rex Mesopotamiæ subigit Israëlitas. 130.b 131.a
Rheavienſis quid. 409.a
Roma à Nerone incensa. 390.a,b. *ejus encomium.* 390.a,b
Romana Ecclesia particularis, non universalis. 467.b. *ejus authoritas.* ibid.
Romani Episcopi cur tam diversimode enumeren-

mereantur. 388.a,b
Ruben. 45.a
Rubrum mare unde. 47.b 48.a. *ejus Sinus.* 81.a. *dividitur.* 82.a
Rubus ardens. 71.a
Ruffinus Origenista. 552.a
Rufus Episcopus. 474.b. *decipitur.* 518.a
Ruricius. 497.b
Rustici ab aratro ad pugnam, ubi. 132.b. 133.a

S.

Sabbathum quando institutum. 87.a. *ejus religio nota gentilibus.* 93.a,b
Sabæa rebellat. 197.b. *cæditur.* ibid.
Sabellii dogma. 447.a
Sacerdos pro Episcopo. 522.a,b. 523.a
Sacerdos quid. 69.b
Sacerdotes. 112.a
Sacerdotes Ægyptiorum Philosophi. 58.b
Sacerdotes & Reges olim iidem. 30.a
Sacerdotes non immolarunt agnos Paschales. 76.b
Sacerdotium pro Pontificatu ponitur. 348.a
Sacramentum quid. 432.b
Sacrificia an soli Sacerdotes obtulerint. 171.a,b. *incruenta ante diluvium.* 18.a
Sacrificiorum multitudo. 207.a
Sacrificium propter viam. 77.b
Saga Endorensis. 185.b
Sal terræ inspersus, fertilitatem an sterilitatem inducat. 142.b
Salem an Sichem. 49.b 50.a
Salina. 377.b
Salmanasser an idem cum Senacheribo. 248.a. *an Rex Chaldæorum.* ibid.b
Salmasii Historia Ecclesiastica. 2.a
Salome. 377.b
Salomonis divitiæ. 207.b
Salomo corrumpitur. 208.a. *ducit alienigenas.* ibid. *uxores ejus quot.* ibid. *Idololatriam permittit.* ibid.a, b. *scivit causas præceptorum.* 111.b. *rebellionem suorum experitur.* 208 b. *obit.* 208.b. 209. a. *resipuit.* 209. b. *Rex factus.* 201 a,b. *ungitur.* ibid. *sapientissimus.* 202.b. *ejus judicium de puero mortuo.* 203.a. *scripta ejus.* ibid. *constituit Academiam.* ibid.b. *templum struit.* 204. a,b
Salsedo terræ ex nimia siccitate naturalis causa murium. 163.b
Salvator Christus. 581.a
Samaria excisa. 249.a. *obsessa.* 232.a,b. *structa.* 219.a
Samaritæ qui Assyriis. 250.b
Samaritani an columbam coluerint. 251. a,b. *eorum versutia.* ibid. *origo.* 250.a. *fuerunt contemtissimi.* ibid. *unde dicti.* 250.b. *eorum religio.* ibid. *multa de iis conficta.* 251.a
Samgar. 132.a. *an fuerit Index.* ibid.b
Sammaël. 36.a,b
Samson an αὐτόχθ. 153. b. *est Hercules.* 154.a. *natus.* 147.a. *fuit Naziræus.* 148.a. *intonsus.* 148.b. *facta ejus.* ib. *raditur.* 152.a. *capitur.* ibid. *templum diruit.* 153.a,b. *vulpes segeti immittit.* 149.b
Samuel an Pontifex. 166.a,b. *an Sacerdos.* 189.a,b. *an verus Sauli apparuerit.* 185.b. *Levita.* 159.a,b. *ministrat Domino.* 159.b. 160.a. *obit.* 184.b. 185.a. *quamdiu judicarit.* 188.a
Sanctificatio Sacerdotum. 91.b. 92.a
Sanctorum veneratio. 588.a,b
Sanctballat duplex. 315.a,b. 320.a. *ejus posteritas adhuc supereſt.* 320.a.
Sanguine vesci cur vetitum. 18.b
Sara. 25.a. 31.a,b
Saraceni. 134.b. *à situ sic appellati.* 35.a,b
Sarchin. 301.a
Sardanapalus. 247.a. *an Asarhaddon.* 257.b
Sarepta. 222.a,b
Sarra. 35.a,b
Saturninus Arelatensis Episcopus. 438.b. 458. 429.b. *damnat Hilarium.* 430.b. *homo pessimus.* 438.b
Saturnus Abraham. 36.a
Saul an iterato unctus. 170.b. *Deum sciscitatur.* 185.a. *ejus juramentum temerarium.* 173.a. *interdicit suis cibum.* 173. b. *melancholia.* 180.a. *peccatum.* 171.b. *quamdiu regnarit.* 188.a. *Rex ungitur.* 169.a,b. *ejus virtutes & forma.* ibid. & 170.a. *victus à Palæstinis, cadit in prælio.* 186.a,b. *cadaver ejus combustum.* 190.a
Sceptrum Judæ. 211.a,b. *non pertinet ad solos Re-*

los Reges. ibid.
Sceti. 559.b
Schisma Ecclesiæ Orientalis & Occidentalis. 442.a. 421.a. 452.b. inter Arianos & Orthodoxos. 444.b. ob Ithacianam factionem. 478. a. Anglorum. 462.a,b
Scholares alæ. 487.a,b
Scholasticus. 551.a,b
Scribæ legis. 316.b.317.a
Scythæ. 310.a,b
Scythia Iapheto attributa. 24.a,b
Scythopolis. 27.a
Secretarium Ecclesiæ quid. 526.b.527.a. aulæ quid. 604.b
Seculares libri. 333.a,b
Sedecias. 270.b.271.b. obsidetur à Nabuchodonosore. 272. a. capitur. 274. a,b
Segreges dominatus. 13.b
Seleucus an primus Syriæ Rex. 346.b. an Iudæam tenuerit. 347.a. Callinicus. 354.b. Ceraunus. ibid. Philopator. 354. b. Nicator Rex Syriæ. 353.a,b
Sellum. 246.a
Sem. 19.b
Semeia Propheta. 213.a
Semen, de uno. 193.a
Σῆμ. 19.b
Σεναάρ. 22.b
Senacherib. 253.b. denuo obsidet Ierosolymam. 256.b. cæditur ab angelo. 257.a. interficitur à filiis. ibid. quando. ibid. & 258.a. solvit obsidionem Ierosolymæ. 256.a,b. scribit ad Ezechiam. ibid.b. alio nomine Sargon. 253.b
Senones à grandine liberantur. 603
Seon. 119.b
Sephora. 69.b.70.a
Septem fratrum martyrium. 358.b
Septenarius numerus mysticus. 124.a
Septuaginta & quinque Hebræi in Ægyptum venerunt, an verum. 78.b
Septuaginta hebdomades. 323.a. Interpretes. 3.b
Sepulchra Pseudoprophetarum combusta. 263.b.264.a
Sepulchrum Mosis cur occultum. 122.a
Serapis est Iosephus. 59.a,b
Seron. 359
Serpentes in Liberi sacris. 119.a
Sesostris. 255.a,b. socer Salomonis. 208.a
Sessio, quid? 444.a,b
Seth. 10.a
Sethon est Tirhaca. 255.a,b
Severi liber de vita Martini. 483. Epistola ad Desiderium. ibid. à Martino convivio excipitur. 520. Epistola ad Eusebium. 524. quæritur de calumniis. ibid. & seqq. castigat Episcopos. 443.a,b
Severus sextam persecutionem movet. 404.a
Servus quamdiu servierit. 95.a. quando liberatus. ibid.
Sex præcepta Adamo tradita. 8.b
Sibyllina carmina. 15.a
Siccitas tempore Eliæ. 221.b
Sicera quid. 148.a
Sichem. 27.a.50.a. excisa. 142.b
Sichimitarum cædes. 51.a
Sicima. 49.b.50.a. unde dicta. 50.b
Sidera culta. 263.a
Sidon. 220.b
Sigonius correctus. 3.b
Sihon Moabitis regionem adimit. 119.b
Sillyes insulæ. 476.b.477.a
Simeon. 45.a. obses. 62.a
Simmichar. 154.b. quando regnarit. ibid.
Simon. 349.a
Simon Magus archihæreticus. 461.b. Romam venit. 389.a,b. fabula videtur evolare conantem delapsum. ibid.b
Simon Thasi Ionathæ succedit. 373.b. Iudæos plene in libertatem vindicat. 374. a,b. Ethnarcha. 375.a. interficitur. ibid.b
Simulacra Dæmoniis dicata. 162. b. 163.a
Sina. 91.a. an mons. ibid.b
Sinai. 88.a.b
Sin desertum. 116.b
Sinerunt. 525.a
Singara. 22.b
Σῖρις. 66.b
Sisera à fœminis debellatus. 133.b
Σκυλισμός. 13.b
Smerdis. 312.b
Sodoma eversa. 34.a
Sodomæ. 28.a.29.a
Sodomia. 28.a

Sogdianus. 315.a
Solina. 377.b
Solis quadrigæ ex Eliæ raptu. 231.b
Sol immobilis ſtat. 126.a,b. *retrogreſſus tempore Ezechiæ.* 258.b.259.a,b
Somnium Pharaonis. 58.a
So Rex Ægypti. 248.b
Soſſuba civitas. 465.b
Σπάδων. 54.b.56.b
Spelunca Eliæ. 222.a
Speluncarum uſus. 183.a,b
Statua Nabuchodonoſoris. 284.a. *ſalis.* 33.a,b
Status Aſiæ ſub Ioſia. 264.b
Stellæ à Chaldæis cultæ. 263.a. *earum numerus.* 30.a
Stephanus Antiochenus. 425.b.426.a
Stigmata crucis. 519.b
Stilico conſul. 1.b.314.a 434.a
Strabo. 6.a
Stratagemata. 139.b
Sua. 55.a
Subſtantia. 39 b
Succeſſio Regum poſt Sardanapali vivicomburium. 248 a,b
Sucdianus. 315.a
Suffetes. 131.b
Sulpicii error. 522.a,b
Sulpicius Severus. 1.a
Summus Sacerdos, pro Epiſcopo. 522.a,b
Supplicia Hebræorum. 96.b
Suron Rex Tyri. 203.b
Suſa. 318.a
Suſacus Hieroſolymam diripit. 213.b
Suſakim Rex Ægypti. 210.a
Suſannæ Hiſtoria. 278.a,b. *an vera.* 279.a
Syene. 560.a,b
Sylina Inſula. 476.b.477.a
Symbolum Nicænum. 416.a,b
Synodus Ariminenſis. 441.a,b.442.a,b. *fuit Orthodoxa.* 448.a. *Burdegalenſis.* 471.a. 610.b. *Cæſarauguſtana.* 461.a,b.464.a,b. *Conſtantinopolitana.* 454.a. *Pariſienſis.* 446.b. *Seleucienſis.* 445.a,b. *in ea ſchiſma.* 447.a,b
Syria. 193.b. *cur Scham dicta.* 24.a
Syriæ Reges. 353. & ſeqq.
Syriæ Rex primus quis. 346.a,b
Syrtes. 543.b.544.a

T.

Τὰ αὐτῶ. 58.b
Tabernacula. 50.b
Tabernaculi partes. 116.a
Tabernaculum extra caſtra quale. 108.b. 109.a.110.b.111.a
Tabernaculum quamdiu Nobe. 188.b
Tabulæ lapideæ. 107.b. *ſcriptæ à Deo.* ib. *creatæ.* ibid. *confractæ.* 108. *refectæ.* 110.
Talio naturalis. 18.b
Tanis. 72.a,b
Tarquinius Superbus. 311.a
Tarſus à quo condita. 244.a,b
Tataria deſerta. 310.a
Tatari. 210.a,b. *an ab Iſraëlitis orti.* 322.a,b
Taurus mons. 118.b
Taurus præf. prætorio. 441.a,b. *præſt concilio Ariminenſi.* 451
Tempe in Aſia quatuor. 28.a
Templi Salomonici magnificentia. 204.a,b. *quando cœptum.* ibid.b. & 205.a. *abſolutum.* 206.b
Templum & urbs quando à Iudæis inſtaurata. 308.b
Templum Heliopolitanum. 354.b. *Hieroſolymitanum à Romanis dirutum.* 398.a,b. *Meccanum.* 35.a. *Salomonis ubi exſtructum.* 44.a
Tempus ἄδηλον, μυθικὸν, ἱστορικόν. 4.b
Terick Dhilkarnain. 353.a
Terra abſorbet ſeditioſos. 115.b
Terra Iſraël. 128.a
Tertullus. 477.a
Teſtamentum Patriarcharum. 45.b.64.a
Tetradius. 507.b
Thamar. 55.a
Thamni. 218.b
Thara quando obierit. 26.b. *ſtatuarius.* 25.a
Tharbi. 69.b.70.a
Tharſis. 231.a. *ubi.* 207.b
Thau litera myſtica. 29.b
Thebaida. 569.a
Thebez ubi. 142.b
Thebni. 218.a,b
Theodorus Heracliæ Epiſcopus. 425.b

Theogniſtus Ithacium damnat. 609,610
Θεοκρατία. 116.a,b
Θεὸς unde. 4.a
Theraphim. 46.b
Thermuthis. 66.b. *Moſen adoptat.* 67.a
Θίσν. 14.a
Thola. 143.a,b
Thubal-cain. 9.b. *Vulcanus.* 13.a
Tiberianus. 477.a
Timur. 267.a. *ejus hiſtoria Arabica.* 310.a
Tirhaka Rex Æthiopum. 255.a,b. *& Ægypti.* ibid.b. *Aſſyriam invadit.* 256.a
Triſuccorum clauſtra. 421.a
Titus Hieroſolymam obſidet. 394.a. *an pacem Iudæis obtulerit.* 395.a. *deliberat an templum evertendum.* 397.b
Tobias in captivitatem ductus. 251.b
Tollere viros ob potentiam ſuſpectos, arcanum dominationis. 209.b
Tonſura Monachorum. 498.b
Toulon urbs. 439.a
Trajanus Chriſtianos perſequitur. 400.a. *perſecutionem inhibet.* ibid.b
Tranſitus Iſraëlitarum per mare rubrum cognitus Ethnicis. 82.b.83.a
Tres pueri. 292.a,b
Tributum populo remittere, eſt inter novi imperii firmandi arcana. 209.a
Tripetiæ quid. 575.b
Triturandi mos. 136.a
Tryphon. 372.b. *Syriam occupat.* ibid.
Turris Babylonica. 22.b.23.a. *rudera ejus ſuperſunt.* 23.a. *à quibus ſtructa.* 22.a
Tyrannus primus quis. 20.b.21.a.
Tytea uxor Noæ. 15.a
Tzoan. 72.a,b
Tzoba regnum. 194.a

V.

Vacua occupantium ſunt. 27.b
Valens & Vrſatius vafri veteratores. 452. *fallunt Ariminenſes.* 453
Valens Murſorum Epiſcopus Arianus. 425.b. *ejus calliditas.* 427.b
Valentinianus major Martinum admittit. 582,583. *ejus uxor Ariana.* 582.b.583.a
Valentinianus à Maximo fugatur. 513.b
Valerianus octavam perſecutionem movet. 405.a
Vaſtis. 325.a. *repudiatur ab Aſſuero.* ibid.b
Verſio LXX. Interpretum. 347.a.348.b
Veſpaſianus contra Iudæos bellum gerit. 392.& ſeqq. *Imperator creatur.* 394.b
Veſtes conſcindere luctus ſignum. 114.b
Veſte purpurea donari mos in Oriente. 300.a
Veſtes ſacerdotales. 577.a
Veſtigia Chriſti in monte Oliveti, fabuloſa. 410.a,b
Vexationes pro perſecutionibus. 2.b
Vexilla quatuor in caſtris Iſraëlitarum. 118.a
Via lactea cumulus infinitarum ſtellarum. 30.a,b
Via Regia. 118.b
Vigiliæ noctis quot. 139.a,b
Villicæ mulgentes cum vaccis in ſalarias ſtatuas redactæ. 34.a
Vincentius præfectus. 571.a
Vini uſus & viticultura ante diluvium. 20.a
Virga arida floret. 564
Virgines ſacræ. 539.b
Virginitatis laus. 589,590
Virgo Martinum non admittit ad conſpectum. 591,592
Vita Martini. 483. *à quibus ſcripta.* ibid.a,b
Vitarum Scriptores quid ſpectarint. 485
Vitellius. 394.a. *perit.* 395.a
Vitiare puellam, quale crimen. 100.b. 101.a
Vitulus aureus imitatione Ægyptiorum confectus. 106.b.107.a. *an vivus fuerit.* ibid.
Vituli aurei Ieroboami. 212.a,b. *quare iis uſus.* ibid.b. *poſiti in Bethel & Dan.* ibid. & 213.a
Vitionis jus. 150.a
Vmbra regreditur. 258.b.259.a,b
Vnctio Regum. 192.a,b. *ceſſat.* 266.a. *cur iterata.* 192.a. *qualis.* 175. *veterum qualis.* 507.a,b
Volventius Proconſul. 469.b
Ὑποζύγιον. 103.b
Ὑποστάσεως nomen damnatur. 454.b
Vr. 26.a
Vranius Epiſc. Tyri. 448.a

Vrbes

Vrbes consecratæ. 127.b
Vrias est Bellerophon. 195.b. *quare Hetthæus.* ibid.a,b
Vrim & Thummin pereunt. 265.b
Vrsacius à Singiduno princeps Arianorum. 425.431
Vsiæ verbum rejicitur. 449.b
Vsuraba citenus vetita. 102.a
Vva nigens. 113.a,b
Vulpes capere. 149.b
Vxama. 465.b

X.

Xaib. 69.a
Xenium, quid. 592.a
Xenophon. 6.b
Xerxes. 314.a. *Achasuerosi.* 308.b

Z.

Zabelus Arabum Dynasta. 372.a
Zabii. 76.a
Zabulon. 45.b
Zacharias Propheta. 240.a
Zacharias Rex Israël. ibid.a
Zambri Rex Israël 217.b. *Elam interficit.* 218.a
Zara. 56.a,b
Zarah Rex Æthiopiæ. 255.b.256.a
Zarduſt. 281.b
Zelpha. 45.b
Zēs unde. 4.a
Ziglacæ. 190.a
Zoraſtræorum Magica præcepta. 7.b
Zorobabel. 315. b. *restituit templum.* ibid. b

FINIS.

f22: 8N3
f22.80.

*V*rbes conſecr.
*V*rias eſt Belle
thæus.
*V*rim & Thu.
*V*rſacius à Si
rum.
*V*ſiæ verbum r
*V*ſuuba cutenu.
*V*va ingens.
*V*ulpes capere.
*V*xama.